

קריית ספר

רבעון לביבליוגרפיה של

בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים

שנה כ"ג

תש"ל, חלק א', עמ' 1-10

ירושלים תש"ל-תש"ז

החברה להוצאת ספרים על-יד האוניברסיטה העברית

253	ידיעות בית הספרים ביבליוגרפיה
										דפוס ארץ ישראל
259, 161, 77, 1	עתונים וקבצים
261, 164, 81, 5	ספרים וחברות
										הספרות העברית ומדע היהדות
283, 186, 103, 35	עתונים וקבצים
285, 189, 106, 36	ביבליוגרפיה ותולדות חכמת ישראל
286, 211, 106, 37	מדע המקרא
288, 212,	ברית חדשה
288, 212, 107, 37	תלמוד ומדרש, ספרות רבנית
289, 213, 113, 42	מדע הדת, פילוסופיה יהודית
290, 213, 113, 42	קבלה וחסידות
290, 214, 113, 42	תפלה ועבודה, דרשות ומוסר
291, 215, 114, 43	היסטוריה והמדעים הקרובים אליה
292, 216, 115, 43	עם ישראל בהווה
294, 218, 118, 45	ציונות וידיעת ארץ ישראל
297, 219, 120, 47	אתנוגרפיה, פולקלור, אמנות
299, 220, 120, 48	בלשנות
299, 220, 120, 48	ספרות יפה עברית של ימי הביניים
299, 220, 120, 48	ספרות יפה עברית חדשה
299, 220, 121, 48	ספרות יפה יודית
300, 221, 122, 49	ספרות יפה לועזית על נושאים יהודיים
301, 222, 122, 49	ספרות הנוער
301, 222, 122, 49	חנוך והוראה
302, 223, 123, 50	ספרי למוד
302, 223, 123, 50	ספרי מדע כלליים בעברית
303, 224, 124, 51	בתוך כתבי עת

מפתחות

333	מפתח שמות האנשים, החברות והמוסדות בעברית וביוונית
340	מפתח שמות כל הספרים בעברית והספרים האנונימיים ביוונית
353	מפתח שמות המחברים ושמות הספרים האנונימיים בלועזית

דברי בקורת

- 37 .. W. G. Braude, Jewish proselyting in the first five centuries : אלוך, ג.
- 88 גויטיין, ש. ד. : ח. ה. הירשברג, ישראל בערב ..
- 20 הירשברג, ח. ה. : א. נ. פולק, דברי ימי הערבים ..
- 189 וילנסקי, מ. : ספר היובל לכבוד פרופ. אלכסנדר מארכס ..
- 265 מדן, מ. : ברודיוגר, מבחר השירה העברית, מהדורת א. מ. הברמן ..
- 108 L. M. Epstein, Marriage laws in the Bible and the Talmud : פרייטן, א. ח. :
- 14 קוק, ש. ח. : ידיעות המכון לחקר השירה העברית, כרך ו' ..
- 7 שוחטמן, ב. : א. ביק, תולדות ההתישבות הציונית ..
- 25 שוחטמן, ב. : מ. קוטיק, גולה במאבקה ..
- 90 שוחטמן, ב. : י. היילפרין, פנקס ועד ארבע ארצות ..
- 291 L. Greenberg, The Jews in Russia : שוחטמן, ב. :
- 32 Niccolo da Poggibonsi, A voyage beyond the seas : שטראוס, א. :

רשימת הסימנים והקצורים

סימן כוכב * לפני המספר מורה שהספר אינו נמצא באוצרות בית הספרים.
 סוגרים עגולים () מורים שהדברים לא נכללו בשער אלא הובאו מתוך הספר.
 סוגרים מרובעים [] מורים שהדברים נוספו ממקור חיצוני.
 סוגרים מחוקצעים < > מורים שהדברים נזכרו בשער בתוך סוגרים.
 סימני התבנית: 8° : 10—25 ס"מ; 4° : 25—32 ס"מ; 2° : 32—40 ס"מ; 2° בדול : למעלה מ-40 ס"מ
 בסוגריים מציינים : א. ספרים שגבהם למטה מ-10 ס"מ; ב. ספרים שרחבם גדול מארכם; ג. מסות.
 חמ"ד : חסר מקום הדפוס. חש"ד : חסרה שנת הדפוס. חש"מ : חסר שם המדפיס. כ"ר : כרכים.
 ע' : עמוד(ים). ק. מ. : קרית ספר.

מאמרים וחקירות

231	אברמסון, ש.: "דיני שבועת היסח" המיוחס לרב סעדיה גאון
233	אסף, ש.: קובץ פירושים לתלמוד ולהלכות הרי"ף
131	וילנסקי, מ.: מי הוא ר' נתנאל הלוי? (לתולדות רבני מדינא)
	יערי, א.: שני קונטרסים מארץ-ישראל
140	א. אגרת נשים אשכנזיות מירושלים (עם פקסימיל)
155	ב. שבח ותהלה לארץ-ישראל לר' פרץ ב"ר משה (עם פקסימיל)
243	יערי, א.: הדפוס העברי הראשון בויטאמיר
309	יערי, א.: הדפוס העברי במאהלוב על נהר דוניסט
	נרקיס, מ.: חותמו של המדפיס משה בן בצלאל כ"ץ ממשפחת הגרשוני
239	(עם צילום)

מגנזי בית-הספרים

56	אסף, ש.: שו"ת יפה נוף לר' יצחק מזיא
324	גולדשמידט, ד.: מנהגי ר' חיים פלטיאל
62	מונטנר, ז.: אבן רשד וספריו הרפואיים, ביחוד ה"כליאת"

הערות

75	בניהו, מ.: עוד על משפחת אנאשכין
251	גויטיין, ש. ד.: פרסומים עבריים של יצחק יהודה (איגנץ) גולדציהר
73	זנה, י.: פירורי ידיעות
332, 250	יערי, א.: לקביעת זמני של חותם המדפיס משה בן בצלאל כ"ץ
75	הכהן, פ. י.: מלואים ל"הדפוס העברי בלונדון"
160	כהנא, י. נ.: ספר "ארבעה פנים" לר' אפרים בן יצחק מרגנשבורג
332	נרקיס, מ.: עוד לחותמו של משה בן בצלאל כ"ץ
76	סופר, א.: הערה
249	פריימן, א. ח.: על פירוש הראב"ד לבבא קמא
331	קוק, ש. ח.: פתרון הר"ת "מ"ך" בשטרות
331	רות, ב.: בנוגע ל"מלואים להדפוס העברי בלונדון"
73	שולוואס, מ. א.: על רשימת המסע האיטלקית
249	שלום, ג.: כמה שלמה מלכו איכא בשוקא?

דפוסי ארץ-ישראל

עתונים וקבצים

1 האגדה הדתית. ירושלים. עלון של האגדה הדתית... ירושלים, תש"ה, 8°. במכונת-הכפלה. ירחון. ההקדמה של עלון א' חתומה ע"י יוסף בנטואיק. יצא בכסלה התכן: א. ה. פריימן: דינו ישראל בארץ-ישראל. ח. שנייד: ארגון התפלה בבית-הס התיכוני "מעלה". ר. קבצר: המטריאליזם ההיסטורי.

2 אורים: קובץ לשאלות חינוך והוראה. יוהאן היינריך פסטלוצי, 12.1.1946—12.1.1746. (תל אביב: המרכז לחנוך, ארגון עובדי המרכז לחנוך, דפוס "אחדות", טבת תש"ו), 59, [1] ע', פורטרט, 8°. התכן: י. זנדבנק: פסטלוצי — מחנך האדם והעם. י. ה. פסטלוצי: מכתבים לידיו: מתוך "שעת-ערבית" של מתבודד; מיומנו. ש. ה. ברגמן: י. ה. פסטלוצי הפדגוג. ש. אייזנברג: מבשר רעיון "חברת ילדים". פ. נטרפ: עיקרי תורתו הפדגוגית. א. שורק: פסטלוצי וחינוך הילד הקטן. א. ב. הערות. י. ספיבק: רשימה ביבליוגרפית.

3 אילת-השחר. יעקב רוזנפלד, נולד 11.8.1912 תרע"ב — מת 1.3.1945 ס"ו אדר תש"ה. אילת-השחר, תש"ה, 32 דף, פורטרט, 21:16. במכונת-הכפלה. מאסף המדורות: תולדות חייו. דרכי-איש. במחיצת הברית וידידים. ביום השלושים.

4 האם והתינוק; מדריך רפואי-חנכי להורים בעריכת י. רבאי. תל-אביב, "מסדה" (דפוס "הפועל הצעיר", 1945), 180, XXIV ע', חוים, תמונות, 4°. למקצת המאמרים תרגום אנגלי. שער נוסף באנגלית: Mother and child... ed. by J. Asherman, L. F. Meyer, B. Farber, J. Rivkai. Tel Aviv: Massadah, 1945. ספר שמושי לקהל ההורים. כולל 46 מאמרים ורשימות שנכתבו ע"י רופאים, פדגוגים וסופרים. שמו לנו למטרה להוציא מדי שנה בשנה לחג-הפסח מהדורה חדשה ומשוכללת של "האם והתינוק" (מהקדמת המ"ל).

5 הארץ, 5.3.45 — שנה לכניסת החי"ל לקרב — 5.3.46. בתוך הארץ גלי, 8063 מה' אדר ב'. 4 ע', מפות, תמונות, 2° גדול. כולל מאמרים, זכ-רונות, רשימות ושיחות של מדינאים, מצביאים וחברי החי"ל. ביניהם: ש. זיסמן: שנה אחת של הבריגדה. י. פינקלשטיין: דגל החי"ל במפת הצנאות. א. חוטר-ישי: הבריגדה הבטיחה לשירידים. שירים מאת שמעוניוביץ וחומסקי.

6 בין הזמנים. קבץ בן-זמנו. (תל-אביב, מרכז מסלוג פועלי ארץ-ישראל, דפוס "אחדות"), תש"ו, 1946, 59, [5] ע', 8°. יצא בשבט. מהתכן: י. הלפרין: ועדת החקירה. בנימין: מאחורי הקלעים של החבר הערבי. א. גרייבר: תפקידם הכלכלי של יהודי אמריקה. י. לוי: ציונות והתבוללות באיטליה.

7 בין מלחמה לשלום: קובץ לשאלות הזמן. מרחביה, הקיבוץ הארצי השומר הצעיר, (דפוס השומר הצעיר, 1945), 320 ע', 8°. (ספרית פועלים / לכול). העורכים: ש. אורבך, אל. חכהן, ד. הנגבי, [יעקב] חזן. התכן: א. בין מלחמה לשלום: מ. יערי: לחשבון עולמנו. ד. בן-נחום: מפיוזר לריכוז. ד. כנעני: קיבוץ גלויות. אב. כהן: הכלכלה הארצישראלית בגמר המלחמה. צ. לוריא: המשק החקלאי בין התקופות. אל. פרג: שיקום ארץ פיתוח. י. ואשיץ: המורח התיכון והמלחמה. אל. באואר: שאיפת האחדות הערבית וסכוייה. י. חזן: עם שיחורורה של אירופה. ש. אורבך: ברית המועצות והאינטרנציונאל. י. צור: סיכויי הקאפיטאליזם באנגליה ואמריקה. פ. אילנית: לאומיות ואחדות העמים. ג. אויקארי: פאקיסטאן ואחדותה הלאומית של הודו. — ב. מספרות הזמן. ג. לאור המאקסיזם. — ד. רשימות.

8 בית השטה. מרדכי הלוי: לזכרון. בית-השטה (עין-חרוד, דפוס הקיבוץ המאוחד), תש"ב, [3], 19, [1] ע', תמונות, 21:16. מרדכי הלוי, חבר בית השטה, נולד בסיון תרע"ה כחרסון רוסיה; נהרג בדאון בלמרו טיסה) בס"ו מנחם אב תש"ב.

9 בתהו לא דרך. — חמ"ד, "המגן העברי",
[תש"ד], 23, [1] ע' 8°. נגד הטורח בסוף החוברת
ע' 15—[24]: תגובת העתונות העברית על מעשי הטורח.

10 הגלגל. כרך ב', גליון 35: יובל העשור
לירושלים 30 במרס 1936—30 במרס 1946:
גליון זכרון ירושלים, כ"ה באדר ב' תש"ו, 28 במרס
1946, ע' תמונות. 4°.

11 גליונות. יעקב רבינוביץ במלאת לו
שבעים שנה. בתוך גליונות כרך י"ח חוב' י"א <ק"ו—
ק"ז>. תל אביב, כסלו-טבת תש"ו, ע' 177—186, פורטרט.
8°. מאמרים על י. ר. מאת ש. י. טנאלי, נ. טמיר,
צ. קרול ושירים מאת א. ברש, י. למדן וגם מאת י.
רבינוביץ (חתום מ. זטורי).

12 דבר השבוע. תל-אביב, "דבר" בע"מ, דפוס
"דבר", תש"ו, 4°. תוספת ל"דבר" ול"הגה". בראש
השער: ההסתדרות הכללית של העובדים בארץ-
ישראל. העורך: מ. בן-אלול. גל' א' יצא ב"א ניסן תש"ו.
זה מכבר הורגש הצורך בשבועון עממי — בשביל
הפועל, העולה והמוני העם. יש בישוב המונים, אשר רק
לפני זמן לא רב החלו לקרוא עברית וזקוקים הם לשבועון
משלהם.

13 הגנת מאדריד; [מאמרים] מאת י. ט. ווייטאקר,
י. קובס, ט. ווייטרינגהאם. [עין-חרוד], הקיבוץ המאוחד;
(תל אביב, דפוס "אחדות"), [תש"ג], 68 ע' 8°.
מלחמת האזרחים בספרד בשנות 1936—1938.

14 הסתדרות הכימאים בארץ ישראל. כ"ט און...
(חיפה), חש"מ תש"ו, 8°. תכפית ההופעה לא נזכרה.
גל' [א'] יצא בכסלו. "סנימ" לא למכירה, עם שער
נוסף באנגלית. התכן ודבר המרכז (מאמר ראשי) גם
באנגלית.

15 הסתדרות הכימאים בארץ ישראל. חמ"ד
פולימרים סינתטיים וטבעיים; שורת הרצאות
שהתקיימו בירושלים י"א בניסן תש"ד — 4 אפריל 1944.
עורך מטעם ועד הסניף ע"י אפרים קצ'לס ק"י ירושלים.
(דפוס א. פרידמן), תש"ה, [5], 64, [3] ע', דיאגרמות. 8°.
= הוצאת הסתדרות הכימאים בארץ-ישראל. סניף ירושלים.
מס' 1. במכונת-הכפלה. שער נוסף באנגלית.

16 ההסתדרות הכללית של העובדים העברים

בארץ ישראל. מהויות הזמן. [לפי ספרות
בינלאומית]. [תל-אביב], חש"מ, שבט תש"ה, 63, [1] ע'.
8°. 10 מאמרים על ענינים סוציאליסטיים.

17 ההסתדרות הכללית של העובדים העברים
בארץ ישראל. ארכיון ומוזיאון של תנועת העבודה.
אסופות; קובץ לתולדות תנועת העבודה והציונות.
תל אביב, (דפוס "ספר"), תש"ה, 51, [1] ע', פורטרט. 8°.
המכיל לבית הדפוס: [דוד] קלעי. יצא לאור עם פתיחת
תערוכת העליה השנייה, י"א בשבט.

18 ההסתדרות הכללית של העובדים העברים
בארץ-ישראל. מועצת הפועלות. ידיעות. תל-
אביב, תש"ב, 4°. במכונת-הכפלה. — ירחון, גל' א'
יצא באלול.

19 הסתדרות הפועלים החקלאים בארץ-ישראל.
ברשובי דיגים; קובץ לקראת הכנס. תל-אביב,
(דפוס "הפועל הצעיר"), תש"ד, 171, [1] ע', טבלאות.
תמונות. 8°. "החומר רוכז בידי שלום בנדה (מעפילים)
וזאב פרס (שדות-ים), עורך בידי ג[רשון] חנוך".

20 הרצל בחזון הדור; רשימות, הערכות, זכרונות.
תל-אביב, "אומה ומולדת", (דפוס שהם), [תש"ו], 136,
[1] ע', תמונות. 8°. אנתולוגיה. מכילה מאמרים
ורשימות על הרצל שנכתבו בידי בני דורו (מאסכולות
שונות, שבאו מתוך ארצות חגים ומעמדים נבדלים זה
מזה). [העורך: י[וסף] הפסמן].

21 הועד הארצי למען החיל היהודי. אגרת
לניר... [תל-אביב], חש"מ, תש"ד—1943. 8°.
תכפית ההופעה לא נזכרה. חוב' [א'] יצאה בתש"ו.
[ד'] בניסן תש"ה, אח"כ יוצאת פעם בחודשים.

22 הטכנאי הצעיר; חוברת למדע טופולרי... תל-
אביב, רוז; (ירושלים, דפוס "אחזה"), [1945], 8°.
תכפית ההופעה לא נזכרה.

23 ילקוט ווהלין; אוסף זכרונות ותעודות. א.
(תל-אביב, ועדת הארכיון של ווהלין, דפוס מזוס), [תש"ה].
[1] ע'. החוברת כוללת רשימות על אוסטרלה,
דובנא, קרמניץ, רובנה, קוריץ, דומברוביצה, אלכסנדריה,
טרוכניבור, קליבן, וולדניק, טוציק, וישינקי, מנוביץ,
מורוביץ, רפלובק, אוסטילה (אוסטילוג).

[מרחביה], הקיבוץ הארצי השומר הצעיר; (תל אביב, דפוס "אחדות", 1944), 94, [2] ע', תמונות. 8°.
(ספרות פועלים / חינוך). לקוטי ספרות בעניני בריאות.
המחלות: בסבלות המחלה. מעוררי מחלות. במלחמה עם המחלה. נהר ממחלות. נשמור על בריאותנו. מוסדות בריאות בארצנו.

31 ספר ברנשטיין-כהן; דברי הערכה, זכרונות, אגרות. תל אביב, חוג יוצאי בטרביה, (דפוס "הפועל הצעיר"), תש"ו. [2], 237, [1] ע', לוח-פורטרט. 8°.
החומר לוקט והובא לדפוס על ידי מרים ברנשטיין-כהן ויצחק קורן. ד"ר יעקב ברנשטיין-כהן (או כהן-ברנשטיין) — 1859 קישנוב — 1929 קרסנוניסרובסק (יקטריןסלב) — עסקן של חובבי ציון, ממנהיגי התנועה הציונית וממסדה, חבר הוועד הפועל הציוני הגדול במשך שנים רבות (ובמשך שנותיו חבר ההנהלה הציונית), מנהל "לשכת-הדואר" — מרכז לתעמולה של ציוני רוסיה, עלה פעמים לא"י וישב בה בשנות 1907—1910, 1925—1926. זכרונותיו מקיפים זמן של ששים שנה ויותר. התכן: דברי הערכה: פייכמן; לדמותו. י. קורן; המנוחה. מ. קליינמן; ראשון בוני הציונות ברוסיה. מ. ברנשטיין-כהן; קיום לדמות אבי. מעובדו הספרותי של יעקב ב. כהן; זכרונות (ע' 35—211) תורגמו מרוסית ע"י מ. ברנשטיין-כהן. ממכתבי לשכת-הדואר (מרכז התעמולה של ציוני רוסיה בשנות 1899—1901, שב. כ. היה מנהלו). אגרות: אל ת. הרצל מתורגמים מגרמנית, אל אחד-העם מתוך ארכיון א"ה שבביה"ס הלאומי והאוניברסיטאי תורגמו מרוסית ונמסרו לדפוס בצירוף ביאורים ע"י ב. שוחטמן. קטעים ממכתביו המשפחתיים.

32 העדה. ירושלים, העדה החרדית פרושים וחסידיים, ועד העיר לקהלות האשכנזים, (דפוס קצבורג), תש"ו. 2°.
"יוצא מומן לזמן". האחראי: יונה צובנר, גל' א' יצא בד' תשרי.

33 העולם. שנה ה-33 <ל"ה ליסודו> גל' 23: חמשים שנה להופעת "מדינת היהודים" של הרצל. ירושלים, י"ג אדר א' תש"ו. ע' [217]—248, תמונות. 4°.
ע' 240: ב. שוחטמן: "מדינת היהודים" (ביבליוגרפיה). הסוף בגל' 24.

34 על חידוש האינטרנאציונל; כירור פנימי. תל אביב, "עם עובד", (דפוס "דבר"), תש"ד. 79, [1] ע' 8°.
(ספרית "דעות"). — כוללת דבריהם של

24 הלוחם; כמה לחילים ולגוסטרים. חמ"ד, 1942. פנימי. ירחון. כוון פועלי-ציון שמאל. גל' [א'] יצא בספטמבר.

25 מאזנים. י. ד. ברקוביץ בן הששים. בתוך מאזנים כ"א חוב' ה' <קט"א>. תל אביב, שבט תש"ו. ע' 298—304. 8°.
התכן: ש. י. פנואל; י. ב. ברקוביץ. פ. לגור; סיפוריו של י. ד. ב. א. וביבליוגרפיה ליצירת י. ד. ברקוביץ.

26 מגן וקשת; ילקוט-עתים לאיש צבא עברי. (תל-אביב), הוועד הארצי למען החייל היהודי (דפוס "ספר"), [1945], [8], 375 ע' 8°.
נערך ע"י "מערכות". "הילקוט מבקש ליתן בידי איש התרבות ביחידה" הקצין והחייל הקורא-המעין זומר למסיבה, למפקד, לשיחה — לעורר, להזכיר, להעמיק הכרת המתנדבים בשליחותם. החומר מסודר לפי החדשים. בגבול כל חודש נזכרים מאורעות חשובים מתולדות ישראל ומתולדות הישוב והתנועה הציונית בצירוף הסברים, ולקוטי ספרות מתאימה.

27 המלאכה; בטאון ברית בני-מלאכה ירושלים. ירושלים, דפוסים שונים, תש"ג. 4°.
הכיסופת ההופעה לא נזכרה. גל' א' יצא בט"ז אדר ב' תש"ג. גל' ו — בייט בכסליו תש"ד, גל' ד' של שנה ב' — ב"א מ"א תש"ה, גל' א"ז, תש"ד ואילך; בטאון בעלי-המלאכה בארץ-ישראל, מיסודה של ברית בני-מלאכה, ירושלים. העורך האחראי: מ. מהן.

28 משמר. מוסף מוקדש לבעיית כלכלה ומשק. בתוך משמר גל' 808 מיום 29 במארס 1946 כ"ן אדר ב' תש"ו. ע' 3—18, דיאגרמות, תמונות. 2° גדול. מהתכן: א. קפלן; ינתנו לסוכנות סמכויות פיתוח מלאכה; דברים בועדת החקירה. י. גלפס; משק הפועלים בארץ לאן? פ. ה. שטראוס; מערכת המסים הא"י בימי שלטון המנדט. ל. סמואל; למדיניות שיווק מתוכנת של התוצרת החקלאית; י. ימבור; תל אביב בראי המספרים.

29 ובטנים; קובץ דברי חברי הנוער העולה בכפר-ויתקין לסיום שנתיים להכשרתם. (תל-אביב), תנועת המושבים והארגונים, (דפוס "הפועל הצעיר"), תש"א. 31, [1] ע', פורטרט, תמונות. 8°.

30 נהיה בריאים; פרקי קריאה ולימוד (חוברת זו עובדה בידי ר. לב בעריכתו הפדגוגית של צ' נהר).

מנהיגים וסופרים. הדברים נתפרסמו מעל דפי "Inter-national Socialist Forum" בחדשים הראשונים של שנת 1943.

35 עסקן למופת: ספר-היובל לכבוד יהושע העשל פרבשטיין למלאת לו 75 שנות חיים <כ"ה שבט תש"ה> 50 שנות פעולה צבורית-לאומית. (תל-אביב, דפוס "ספר"), תש"ה. 186, [5] ע', תמוז. 4°.

י. ה. פרבשטיין — מראשי המזרחי, חבר הנשיאות של הוועד הפועל הציוני ונשיא הכבוד של קהלת ירושלים, ציר הקונגרס הציוני הראשון, לשעבר חבר ההנהלה הציונית, נשיא קהלת ורשה וציר הסיים הפולני.

36 העתון הדימוקרטי. ת[ל] א[ביב], (מ. שטיין), יפו, דפוס אורינט, 1945. 2° גדול. תכיפות ההופעה לא נזכרה. העורך: מ. שטיין. גל' א' יצא ב-6 בינואר.

37 הפועל המזרחי בארץ ישראל. חבר הקבוצות. עלונים לאינפורמציה פנימית. רודגס, עריה. תרצ"ט. 8°. מניסן תש"א שם המו"ל: הקבוצה החדשה. לאגוד הקבוצות של הפועל המזרחי. מקום ההופעה: תל אביב. תכיפות ההופעה לא נזכרה. גל' א' יצא בעריה הרצ"ט, גל' [ב] בניסן תש"א, גל' [ג] בתמוז תש"ד. ראה גם קס. שנה כ"ז 121.

38 צהירים: יומון חיפה. חיפה, דפוס "אות", תש"ד. 2° גדול. העורך והאחראי: אליעזר לובראני. גל' א' יצא בכ"ה בטבת.

39 קדם: לקט לחוג תומכי הספר על-יד לשכת פרסום קדם בע"מ. אדר א' תש"ג — אדר תש"ד. 11 גל' תל-אביב, דפוסים שונים, תש"ג-תש"ד. 8°. סיון תש"ג — אדר תש"ד י"ל בשם: חוג תומכי הספר על יד לשכת פרסום "קדם" בע"מ (בשנויים קלים). פנימי. ירחון. כולל גם מאמרים על נושאים סובייטים ואינפורמציה על רוסיה הסובייטית. את ההוצאה הגרמנית ראה קס. שנה כ"ב ע' 4.

40 קול החייל העברי: בטאון החיילים העברים למען צבא עברי. חמ"ד, תש"ג (1942). 8°. מצויר. ירחון. גל' א' יצא בתשרי. הגליונות י"ל בעברית בלבד, באנגלית בלבד, או בשני חלקים, עברי ואנגלי. השם האנגלי: The Jewish Soldier; organ of Jewish soldiers for Jewish army.

41 קשת: שנתון לילדים. סדרו [לוי] אביטל [=קיפניס] / נ. מלמד. צירו ל. גרונדיג / א. הרשקוביץ. (תל-אביב, מסדה, דפוס רוהלד), [תש"ו]. 144 ע', תיים. 25: 23. אנתולוגיה ספרותית, מסודרת לפי חרשי השנה.

42 ר' יצחק בן אברהם ברנדשטטר <כ"ח חשוון תרכ"ג-ג' אדר תש"ד>: לזכרו מאת בניו נכדיו וניניו. (תל-אביב, דפוס "הארץ"), [תש"ד]. 84, [3] ע', 3 פרטטים מודבקים. 8°. דברי-זכרונות של בני המשפחה על י. ברנדשטטר, עסקן ציוני בגליציה (קרקוב, טרנוב) ובארץ ישראל (עלה אחרי המלחמה העולמית הקודמת), ציר אחד הקונגרסים מטעם המזרחי.

43 (רדלר-פלדמן), [יהושע], למועד קובץ ספרותי לחג הפסח. ערוך בידי ר[בין] ב[נימין]. קובץ ג'. ירושלים, "המזרח" מיסודה של הסתדרות המזרחי (המדפיס: [שטיין]), תש"ו. 135, [1] ע', 8°. התכנן: מ. א. עמיאל. שיר השירים. מלכה שפירא: לקראת הפסח (מתוך הסדרה מגזי קודנין). ש. י. ווין: יש סדר לישראל. ג. ברינקר: ר' שלמה זלמן ברי נחום זצ"ל, דמות מיקרית ירושלים בעבר. א. מ. זק: אניות לשמה. ש. ה. שרגאי: ואילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים. ח. ה. הירשברג: מתייהדים ומתגייסים. אחר חורבן בית שני. ב. ליפקין: כתרים (בשירת י. צ. רמון). ש. ב. אולמן: קוסמוגוניות עתיקות וחדשות. א. בן-ישראל: פסח שבוסתר. י. ה. כהנא: השפעות חיצוניות בהלכות פסח. א. הילבין: "הגדה" ו"אגדה". מ. ברלין: ה"סדר" בולוויני. ל. פישמן: ההגדה של פסח. י. ברמן: ערוך השלחן. ת. הרצל: חג הפסח בטבריא. א. מ. חריומן: ליל הסדר הראשון בפתח-תקוה. שירים, ספורים וציורים. ב[נימין]: בשולי הקובץ. [דברים] מאת ההוצאה. את הקודמים ראה קס. שנה כ"ב ע' 183.

44 רמה ידיעות בני ברית: בטאון בני ברית בארץ ישראל. ירושלים, לשכת הגליל הגדולה לארץ [צ] [ישראל], דפוס סלומון, תש"ו. 8°. ירחון. העורכים: [יצחק] ספיבק, [זלמן] חן. יוצא במקום הירחון הקודם "ידיעות בני ברית". גל' א' 39 < יצא באדר א' התכנן: כמעגלות העולם. החודש בישוב. בשדה ספר. מ. פרינק: מכתב מושינגטון. על הרמה: ג. פרומקין: לבעיות הנוער היהודי בגולה. פ. וולטש: ארגון האומות המאוחדות והשלום הנצחי. ש. ה. ברגמן: הלוחם למלכות שדי (הספר על ל. דאנאץ). פ. סיברגר: האשמה שלא נשמעה בנירנברג. שאלות תנוך ונוער. דברים בשם אומרם. צרור ידיעות.

52 الوحدة، جريدة عربية سياسية ادبية

اجتماعية مصورة. القدس، 1940.

„האחדות“; שבועון ערבי יוצא לאור בירושלים. שנה א' מס' 5 הופיע ביום 7 ביולי 1945.

ספרים וחבורות

53 אבי-שאויל, מ[רדכי] (M[ordechay] Avi) (Shaul). יוגורנת: שירים. תל-אביב, המחבר, (דפוס רוהולד), 1945. 184 ע', 8°.

54 אביבי, ברוך; אברהם ברוידס. לאבא-אמא. לקטו וערכו ב. אביבי, א. ברוידס. צירה אן נוימן, תל-אביב, „עם עובד“, (דפוס „דבר“), תש"ה. 47, [1] ע'. 18: 20. (ספריה „לילד“). קבץ ספרות ילדים; הנושא: כיבוד אב ואם ויחס ההורים אל הילדים.

55 אבן-שושן, אברהם (Abraham Ebn-Shoshan). ספר הלאות: מבחר פלאי מדע-הטוסים ושעשועים. תל-אביב, „יבנה“, (דפוס „הספר“, 1945). 144 ע', תמונות. 8°. מנוקד. כולל 102 „פלאים“. „הספר“, עם היותו קובץ מושלם בפני עצמו, הריהו למעשה המשכו הישר וחלקו השני של „מאה פלא ופלא“ (ראה ק.ס. שנה י"ט ע' 150).

56 (אבן-שמואל, יהודה) [Judah Ibn-Shmuel]. אסיר חזון: דברי אוכרה שנאמרן באספת הנבחרים ביום השלשים למותו של ברל כצנלסון ז"ל. ירושלים, הוצע הלאומי לכנסת ישראל בא"י (דפוס „האומן“), תש"ה. 16 ע', 8°.

57 אדלר, אלפרד. פסיכולוגיה אינדיבידואלית בבית הספר: הרצאות למורים ולמחנכים... תרגם: אריה אלקלעי. ערך צ[ב]ן וויסלנסקי. ירושלים, „קהלת“ בהוצאת „עבר“, (דפוס ש. וינסלד), [תש"ה]. 151 ע', 8°. שם המקור: Alfred Adler: Individualpsychologie in der Schule.

58 אורזשקו, עליזה. מירטלה: ספור. תרגם ועבד מ[נחם] זלמן ולפובסקי. תל-אביב, „עם עובד“, (דפוס „דבר“) תש"ה. 206, [1] ע', 8°. („שחרות“). בראש השער: א. אורזשקו. שם המקור: Eliza Orzes-Mirtala. ספור מחיי רומא במאה הראשונה לסה"נ.

45 השדה לנער. (תל-אביב, דפוס „הפועל הצעיר“), תש"ג. 8°. ירחון (בכמה יוצאים מן הכלל). י"ל מטעם הירחון „השדה“. גל' א' יצא בסיון.

46 שלבים; קמץ עלים לסכום השנה הראשונה של חברת „הנוער העולה“ בתל-י.צ.ח.ק. (תל-אביב), תש"א. 30 ע', 8°. במכונת-הכפלה. המדורות: בראשית. על הקרקע. לקראת העתיד.

47 Hitahdut oley Hungaria. Ertesito kézirat-ként a Hitachdut olej Hungaria tagjai számára. Tel-Aviv, 1941. 2°.

ירחון. גל' א' יצא ביוני. במכונת-הכפלה. בראש הכותרת שם העתון בעברית: „בולטין פנימי אך ורק לחברי התאחדות עולי הונגריה“. בתחלת הטכסט דברים אחדים מהערכת בעברית, בין השאר: לדאבונו מופיע הבולטין לע"ע בשפת הגר, כי זוהי האפשרות היחידה ליצור קשר בין חברינו. אנו מוסרים את הבולטין הנה בתקווה, שבקרוב נבין איש את רעהו בשפתנו הלאומית.

48 The Middle East Times; news magazine. (Jerusalem, The Middle East Times, Ltd., typ. Hamadpis Lipschitz), 1946. 4°.

שבועון. העורך: D. R. Elston. גל' א' יצא ב-10 בינואר.

49 Reactions; a selection of articles on Palestine from the United Kingdom and elsewhere, compiled by the Public Information Office for official use. [Jerusalem], no. pr., 1945. 4°.

תכפית ההופעה לא נוכרה. גל' ב' של כרך א' יצא ב-26 בנובמבר.

50 الاتحاد، جريدة اسبوعية جامعة، لسان حال العمال العرب في فلسطين. حيفا، 1940. 2°.

„האחדות“; שבועון של קומוניסטים ערביים. מספר נ"א של שנה א' יצא ביום 29 באפריל.

51 الرائد، مجلة اسبوعية. عمان 1940. „החלוץ“; שבועון יוצא לאור ברבת עמון. שנה א' גל' ב' הופיע ביום 6 ביולי 1945.

שמים וארץ; ספורים. תל-אביב, "עם עובד", (דפוס "דבר"), תש"ה, 298 ע. 8°. ("כתבי סופרים"). ספורים מחיי היהודים ברוסיה בסוף המאה הי"ט והתחלת המאה העשרים; ספורים אחדים שבסוף הספר מחיי ארץ ישראל בתקופת העליה השלישית והרביעית.

59 אחד. גלוי-דעת אל ועדת החקירה האנגלו-אמריקאית מאת אגודת "אחוד" בארץ ישראל. [ירושלים, תש"ן]. [1] 24 דף. 2°. במכונת-הכפלה. את החוברת באנגלית ראה להלן מספר 262.

60 אטינגר, עקיבא [Jacob Akiba Ettinger]. עם חקלאים עכרים בארצנו. תל-אביב, "עם עובד", (דפוס "דבר"), תש"ה, 220, [3] ע. 8°. (ספריה "לדור"). המחבר אגרונום לפי מקצועו היה פעיל עשרות בשנים בעניני החישובות יהודית, תחלה ברוסיה ואחרי המלחמה העולמית הקודמת בארץ ישראל. המחבר הספיק להגיה את הספר, אבל קדמו המות בטרם יצא לאור. הספר הוא צירוף הסתכלויות ורשמים, הרהורים והנחות. הרשימות מקיפות תקופה של 43 שנה (תרס"ב-תש"ה).

61 אילון-טרני, ד[בורה]. האדם. רשימות עזר לשעורים במחלקה VIII בגמנסיה "הרצליה". תל-אביב, תש"ה. [2], 66 ע. 8°. במכונת-הכפלה.

62 אלף לילה ולילה. עלי בבא וארבעים השודדים ועוד ספורים... מעבדים ומתרגמים בידי אברהם אריה [ליב] יעקובוביץ. ציורים: כינה גבירין. תל-אביב, "יורעאל", (דפוס הפועל המזרחי, 1945), 89 ע. 8°. מנוקד.

63 אלקלעי, יהודה בן שלמה חי. כתבי הרב יהודה אלקלעי. בתוספת מבוא, הערות ובאורים מאת יצחק ורפל. ספר א, כרך א-ב. ירושלים, מוסד הרב קוק, (דפוס י. ע. איתאח), תש"ד. 8°. = כתבי יסוד של הציונות הדתית... ספר א. כתבי הרב ר"י אלקלעי (תקנ"ח-תרל"ט), ממבשרי הציונות שהקדים בארבעים שנה את פינסקר וביובל שנים ויותר את הרצל, היו עד עתה מפורזים בחבורות בודדות (וכמה מהחבורות נעשו יקרי-מציאות) ובכת"ע שונים. — בשני הכרכים שלפנינו ניתנים כתבי הרב אלקלעי כמעט בשלמותם. התכן: כ' א': מבוא. דרכי נועם. שלום ירושלים. מנחת יהודה. קול קריא. פתח כחודה של חסד. מבשר טוב. XV, 294 ע. כ' ב': ספר חיים. גורל לה. משמע שלום. שמע ישראל. מקיץ נרדמים. מעודד עניים. רגלי מבשר. נחמת הארץ. על דבר ישוב א"י. שיבת ציון. קיבוץ גלויות. מנחם ציון. רחובות. בנין ירושלים. ע"ד מקום שכם. מספר רשימות קטנות.

65 אנציקלופדיה לחכמי התלמוד והגאונים. בעריכת מרדכי מרגליות. בהשתתפות חכמים ומלומדים. (כרך א-ב). תל-אביב, י. צ'צ'יק בסיוע מוסד הרב קוק; (ירושלים, דפוס חיים, תש"ה). 8°. שער נוסף באנגלית. התכן: כרך א: ר' אבא-ר' יהודה הנשיא. 10 ע. 446 עמודה. כרך ב: ר' יהודה נשיאה-ר' תנחומא. 17 ע. [449]—892 עמודה, [2] ע. "מלבד פרטי תולדות כל חכם ניתנו גם ממאמריו האפייניים באגדה. מן האמוראים לא הובאו אלה שנזכרו במקורות פעם-פעמים בלבד. מן הגאונים לא הבאתי אלא את חכמי המרכזים העתיקים בבל וא"י, ולא את חכמי אירופה ואפריקה. הבנסתי חכמים מתקופת הגאונים שהיו מיוצרי ספרות הגאונים. אעפ"י שלא שימשו בגאונות" (מהקדמה).

66 אסף, ר. וא. חרבן ונחמה; תשעה באב. תל-אביב, י. צ'צ'יק, (דפוס רוהלד), [1945], 15, [1] ע. תמונה. 8°. מנוקד. לקוטי-ספרות לבני-הנעורים.

67 אפרתי, נ. ההסתדרות הציונית העולמית. מהותה ומבנה. ירושלים, המחלקה לעניני הנוצח של תנהלת ההסתדרות הציונית בהשתתפות קרן היסוד, בהוצאת ר. מס, (דפוס "האומץ"), תש"ד. 23 ע. 8°. = ערכים: ספרית המכון למדריכים.

68 ארץ ישראל. ממשלה. מחלקת העבודה. תקנון דוגמה לקופות תגמולים. ירושלים, דפוס המדפים הממשלתי, 1945, 16 ע. 8°. כראש: ממשלת פלשתינה <א"י>. מחלקת העבודה ירושלים. את החוברת באנגלית ראה להלן מספר 282.

69 ארץ ישראל. ממשלה. המפקח על המזונות. תערוכות מזון, מרץ 1944, 21 תפריטים לדוגמא... האצא ע"י המפקח על המזונות בשותף עם מחלקת החנוך של ממשלת א"י, הדסה וויצ'ו. [ירושלים, G[overnment] P[rinting] P[ress], 44[19], 15 ע. 8°.

בראש השעה: חזית עקרת הבית.

70 אש, שלום [Shalom Asch]. רבי

64 אנכי [=אהרנסון], ז[למן] יצחק. בין

נדפסו הדברים בקובץ „איים“ (ראה ק.ס. שנה ה' ע' 44—45).

75. בין, אלכס [Alex Bein]. תולדות ההתיישבות הציונית מתקופת הרצל ועד ימינו. מהדורה שניה מתוקנת. תל-אביב, „מסדה“, (דפוס „אחרות“), תש"ה. ע' 428, טבלאות, לוחות (מפה, תמונות), מפה מקופלת. 8°. בראש השער: אלכס בין. מהדורה

א' ראה ק.ס. שנה כ"א ע' 71. במהדורה זו הושלמו התאורים והמספרים הסטטיסטיים עד הזמן האחרון.

המחבר מצין בצדק שזהו נסיון ראשון ליתן תיאור היסטורי על מפעל ההתיישבות הציונית בארץ, מראשית צעדיה ועד סרוך מלחמת-העולם השניה. שכן ספרו הגרמני של קורט נברצקי על ההתיישבות היהודית בא"י יצא ב-1914, וספרו של רוסין (בעברית ובגרמנית) יצא בשנת 1924. המחבר לא הצטמצם בתיאור המומנט ההתיישבותי גרידא, אלא נסה להסביר ולתאר את הגורמים ששמשו מניעים או תנאים למפעל זה, ואת המצב הפוליטי והתנאים הכלכליים בארץ, בגלל זה התעכב המחבר בעיקר בתקופת-

היסוד למפעל ההתיישבותי הציוני, תקופה שהיא ידועה מעט. הפרק הזה (הנחת היסודות ונסיונות 1908—1914) תופס כרבע הספר. המחבר מתאר צורות שונות של ההתיישבות (מושב, קבוצה, קבוץ, משקי פועלות), מצין את המעלות והחסרונות, ומספר על בעיות שונות שהתעוררו במשך הזמן (למשל בעית המשפחה כקבוץ והפתרון שנמצא, או דאגת הקבוצה כלה לחנוך הילדים).

הוא עומד על הסבות שגרמן לצורות השונות של ההתיישבות, שלא היו ידועות לא בארצות היציאה של המתיישבים ולא בארץ ישראל. יחד עם זה נותן המחבר חומר עובדתי מרובה ומגוון והמון מספרים. הוא מספר על תפקידם של מנהלי ההתיישבות, ביניהם על כמה שנשארו בצל ותפקידם לא נווץ לקהל הרחב. המחבר התגבר על החומר העשיר ושלב יפה את היסודות השונים (ההתיישבותי הסהור, הרעיוני, ההיסטורי). הספר, שנכתב גרמנית ותורגם עברית, מגיע עד שנת 1936 וצורף פרק על ההתיישבות החדשה בימי המאורעות והמלחמה (1936—

1944). בסוף הספר: לוח-תאריכים, ביבליוגרפיה (ע' 398—404), רשימת הישובים בצירוף ידיעות קצרות עליהם (ע' 405—414). — ע' 13 : „ב-1891, 1893 השמיע אחד-העם את „האמת מארץ-ישראל“ והוקיע... את התלות בפקידות הברון ושיטת התמיכה הפילנטרופית“. זאת עשה א"ה ב-1900, כשנסע לבקר את המושבות מטעם ועד חו"צ, בדו"ח שהגיש ובמאמרו הגדול „הישוב ואפטרופסיו“.

שלמה נגידן פואימה. תרגם מנחם שפירא. מהדורה רביעית. (תל-אביב), נ. טברסקי, (דפוס „ספר“), [תש"ה]. ע' 91. 8°. מעבר לשער: מספרי „הוצאת א.י. שטיבל ח' בע"מ“. מחיי היהודים בפולין במאה הי"ט. שתי המהדורות הקודמות יצאו בורשה. הוצאת שטיבל, תר"פ. מהדורה א' יצאה בהוצאה זו במוסקבה בשנת תרע"ז או תרע"ח.

71. בובר, מ[רטין] [Martin Buber]. בפרדס החסידות: עיונים במחשבתה ובהיותה. תל-אביב, מוסד ביאליק על-ידי „דביר“, (דפוס „הפועל הצעיר“), תש"ה. ע' 144. 8°. „גרעין הספר: התהליך הכפול, שהולך מן השבתאות לפרנקיזם מזה ולחסידות המונגדת לזו, בכך נמצא לחיים החסידיים ולאמת החסידות מקומם ההיסטורי“ (מההקדמה). התכן: ספינוזה, שבתי צבי והבעל-שם-טוב. ראשית. אבן-הפינה. רוחה וגופה של התנועה. הויה סמלית והויה סקרמנטלית. אלהים והנשמה. אהבת אלהים ואהבת הבריות. הגאולה. מקומה של החסידות בתולדות הדת.

72. (בושר, גוסטב). אלקטרוטכניקה בתמונות. תרגם מגרמנית שמואל שורץ. עריכה מקצועית א. לזרובסקי. (מהדורה שניה). תל-אביב, „רוז“, [תש"ה]. ע' 79. תמונות. 8°. במכנת-הכפלה. שם המקור: Gustav Büscher: Elektrotechnik in Bildern.

73. ביאליק, ח[יים] נ[חמן] [Chaim Nachman Bialik]. אגדת שלשה וארבעה. (תל-אביב, „דביר“, דפוס אריאלי, תש"ו). [2], 42, [1] ע' 4°. פקסימיל של כתב-ידו של ביאליק. נדפס עפ"י גלויות שנעשו ביד מ. פיקובסקי, בתשע מאות טקסים ממוספרים. ההוצאה מהדורת. מצורף לזה „אגדת שלשה וארבעה“ בדפוס. „תדפיס מתוך „ויהי היום“ של ח. נ. ביאליק מצורף למהדורה של „אגדת שלשה וארבעה“ בכתב ידו של המשורר“. תל אביב, „דביר“, (דפוס „גוטנברג“), תש"ו. [2], 169—229, [1] ע' 8°.

74. בילין, אשר. שלום עליכם. (מרחביה). הקיבוץ הארצי השומר הצעיר, (דפוס השומר הצעיר, 1945). 84, [1] ע' תמונות. 8°. (ספרית פועלים). (דורון). בראש השער: א. בילין, זכרונות על שלום עליכם מתקופת קיבו. בשנות תרס"ג—תרס"ו שמש המחבר מזכירו. המציאתם של הזכרונות נדפסו מיד לאחר מותו של ש"ע ב. דער אידישער זשורנאל“ שיצא בלונדון. בעברית

החבורת (ע' 42—62) סקירת מאורעות 1939—1944. המחבר מוכיח כי גם ברוסיה האנטישמיות לא נעלמה, הפליטים היהודים שהגיעו לרוסיה גרמו להגברת האנטישמיות במדינה (ע' 48). למרות המהפכה נשארו בלי שנויים כל התכונות של המשטר הכלכלי היהודי הגלותי: פחות פועלים העובדים עבודה גופנית, רכושם בענפי תעשיה ספציפיים (חיטות, תעשיית עור), ואחוז גדול של העובדים בפקידות.

80 בן-יהודה, אליעזר. רבי עקיבא בן יוסף, גערך ונסדר, עם הערות ושנויי נסחאות על ידי אליעזר בן-יהודה ירושלמי, ירושלים, בן-יהודה, (דפוס ר. ח. הכהן, תש"ה). [8], 255, [2] ע' 80. (אבות הלשון העברית שלאחרי המקרא). שער נוסף ברומית, שער משנה: "אבות הלשון העברית שלאחרי המקרא." רבי עקיבא בן יוסף, גוף לשוני, כל מה שיצא מפיו בעברית, לקט מתוספתה, משנה, גמרה ירושלמית ובבליה, מכילתה ספרא וספרי ומדרשים (עניני העולם, אגדה, הלכה, מדרשי מקראות). הספר, שנכתב בזמן מלחמת העולם הראשונה, כשבן-יהודה ישב בארצות הברית, גערך ע"י א. ש. הרטום.

81 (בן-מנחם, נפתלי) [נפתלי פריד Naphtali Ben Menachem], כתבי הרב [יהודה] ל[יב] הכהן פישמן; רשימה ביבליוגרפית, ירושלים, (דפוס מרכז), תש"ו, 77 ע', פורטרט. 80. = ספרית "במישור", זא. הרשימה שנדפסה בשלוש מאות טפסים יצאה ליום הולדתו השבעים של הרב י"ל פישמן, י"ב בסלו תש"ו, נרשמו, 347 מחקרים ומאמרים (מהם 30 ספרים) של המחבר שנכתבו במשך 40 שנה. בסוף הרשימה: הרב י"ל פישמן העורך; חיבוריו שיצאו בצורת ספר; כתבי העת שהרב פישמן השתתף בהם; רשימה של פסיכודונימים.

82 בנבנשתי, דוד [David Benveniste];

בן-ציון לוריא. ארץ-ישראל, מפה לידיעת המולדת לנער ולעם. קנה המדה: 1:500.000. מהדורה שניה, משלמת, ירושלים, "קרית ספר", (דפוס "אחזה"), תש"ד. 59: 43. מקופלת בחוברת במעטפת. על הע' ב—ד של המעטפת: רשימת הישובים העברים החקלאים, "אשרה ע"י מחלקת החנוך לשמוש בבתי הספר".

83 בנבנשתי, דוד [David Benveniste]. ארצנו: סדרת חוברות על ארץ-ישראל לאוריה למדור ולמקרא. א—ב. ירושלים, "קרית ספר", (דפוס וינפלד).

ב"אמת מא"י" אינו נוגע בשאלת התמיכה הפילנתרופית של הברון—ע' 145: המחבר מעריך את הישוב היהודי בא"י ב-85 אלף. יש להעמידו על מספר סמוך למאה אלף. ק. נברצקי בספר Die jüd. Kolonisation Palästinas (התקדמה ממאי 1913) קובע (ע' 56) את מספר היהודים בא"י למאה אלף. גם ביהם בספרו הגדול: Die zionist. Bewegung (כרך א' ע' 456) קובע את מספרם בשנה זו ל-90—100 אלף. — ע' 209—210 מספר המחבר על הסבות שהניעו את ההסתדרות הציונית לא לותר על רכישת קרקעות בכספים פרטיים. כדאי היה להזכיר שבזמן ההוא (בתרע"ט) פורסם בקבץ "משואות" (באוריסה) מאמר מאת ה. זלטופולסקי, עסקן ציוני ידוע ובעל הון גדול, ובו דרישה לרכוש את כל קנינות הקרקעות אך ורק בידי מוסד לאומי ולא לשתף בזה את ההון הפרטי, וגם דרישה ש"עיקר ההלאמה" צריך שיהא חל לא רק על הקרקע אלא גם על מקצועות התעשייה התלויים בקרקע (ע' 133). ב. ש.

76 בכשטיץ, י. קצור תולדות הספרות הכללית... [א]—ב. תל-אביב, י. שרברק, (דפוס פורטרט ע"י י. זילברברג), תש"ה. 80. פורטרט. התכן: מראשיתו עד תקופת הברוק. 176, X, [3] ע'. ב: מתקופת הרקוקוד עד ימינו. [2], 177—352, [3] ע'. "הצגתי לעצמי מטרה כפולה: להורות ולהנות. עפ"י רוב נמנעתי מהשטה האנציקלופדיסטית ואחותי בדרך ההרצאה המסבירה" (מהתקדמה).

77 בן אברהם, יהודה. ההיאבקות על צבא יהודי. תל-אביב, הועד הארצי למען החייל היהודי, (דפוס "אחדות"), תש"ו, 177, [3] ע' 80. (ספרית החייל ע"ש ברל כצנלסון). "הספרי" לא נועד למצות את הפרשה... כוננתו העקרת היתה — לתאר את הקיום העקרים במאבק למען הצבא העברי עד הקמת החייל בראש השנה תש"ה.

78 בן-אליעזר [=גלמבוזקין], משה. כל כתבי מ' בן-אליעזר. ספר א: גבריאל. תל-אביב, "אמנות" (דפוס סטור), תש"ה. 374 ע', פורטרט. 80. "פרקי חיים מן העבר הקרוב בגולה החרבה" (בליטא). הספר יצא לאור אחרי מות המחבר.

79 בן-אריה, י. רוסיה ושאלת היהודים. תל-אביב, "אור", (דפוס "הספר"), [תש"ד], 62, [1] ע'. 80. המחבר פליט יהודי, היה ברוסיה 30 חודש. בסוף

תש"ה—תש"ו. 8°. התכן: פרקים מספר למוד בידיעת

ארץ ישראל לתלמידי בה"ס העממיים ולכחות המקבילות
בבה"ס התיכוניים. א: הנגב. תש"ה. 53, [3] ע', מסה
מקופלת, תמונות. — ב: הרי יהודה. תש"ו. 125, [3] ע',
מסה מקופלת, תמונות.

90 ברכיה בן נטרונאי הנקדן. משלי שיעלים
לרבי ברכיה הנקדן. ירושלים—תל-אביב, שיקן, (דפוס
ירושלים), תש"ו. XIII, [2], 135 ע', תמונות. 8°.

„מהדורה זו של משלי שיעלים יוצאת לאור ע"י א[ברהם]
מ[איר] הברמן והיא מתוקנת עפ"י דפוס ראשון
וארבעה כתי (מינכין ואוקספורד) ומורחבת בכמה
משלים שלא באו עדיין בדפוס. התמונות מתוך ציוריו
של גוסטב דורי למשלי לפונטיין.

91 ברץ יוסף [Joseph Baratz]. ע
חיילינו: „בקורים במצרים ובמדבר. (תל-אביב).
חבר הקבוצות לנוער, (דפוס „הפועל הצעיר“). [1945].
95 ע'. 8°. המחבר היה מביא בשם

„הועד הארצי למען החייל היהודי“ חבילות מתנות חג.
רשמי הבקורים האלה (בשנות 1941—1945) היה מוסר
לפעילי הועד הנ"ל, לועה"פ של ההסתדרות ועוד. כאן
נדפסו קיצור הרשמים הללו.

92 ברקלי שאול [Schaul Barkali]. לוח
השמות השלם: לוחות לנטית השמות על כל
משקליהם וצורותיהם בצורף רשימה של 12,000 שמות.
עצם מתקופת התנ"ך ועד ימינו אלה והוראות מפורטות
לנטייתם... מהדורה שניה מתקנת. ירושלים. ר. מס, (דפוס
„אשכול“ 1944). 107, [1] ע'. 8°.

93 ברקר, ארנסט [Ernest Barker].
וינסטון צ'רצ'יל. [ירושלים]. G.P.D. [1944?].
64 ע', תמונות. 8°. כוללת ביוגרפיה קצרה, הערכה
וסקירה על פרק-הפרמירות שלו.

94 ברש, אשר [Asher Barash]. בעיר
נצורה. (הציורים מאת נחום גוטמן). תל-אביב, „מסדה“;
(ירושלים, דפוס „העברי“). תש"ה. [4], 239 ע'. 8°.
ספור על תל-אביב בשנות המלחמה העולמית הראשונה,
למן הפלגת האניה האחרונה עם הגולים עד לאחר הגירוש
הכללי של תושבי תל-אביב (תרע"ה—תרע"ז).

95 בת-רחל, יוכבד. דאגה לאמהות. תל-
אביב, מרכז קופת-חולים, (דפוס „אחדות“), תש"ה. 16 ע'.
8°. על דבר הקרן לילודות שע"י קופת-חולים.

96 גבירול, שלמה בן יהודה [Solomon
Ibn Gabirol]. כתר מלכות. עם אחרית-דבר מאת
ישראל זמורה. תל-אביב, הוצאת צבי ע"י מחברות לספרות,
(דפוס „הארץ“), תש"ה. 63 ע'. 8°.

84 בנש, אדוארד. הדימוקרטיה היום
ומחר. בצורף הקדמת המחבר למהדורה העברית. תל-
אביב, „מסדה“ בסיוע מוסד ביאליק; (ירושלים, דפוס
„העברי“), [תש"ה]. 11, [1], 274 ע'. 8°. = ספרית
„רמון“ 27. תרגמו: אנהרן ראובני מאנגלית (את הפרקים
א—ד) וב. ברגר מצ'כית (את הפרק השביעי). שם המקור:
Edward Benes: Democracy today and to-
morrow.

85 בר, מ[כס] [Max Beer]. חמשים שנות
סוציאליזם בין-לאומי: פרקי זכרונות. תרגם
מאנגלית יעקב שמעוני. (עין-חרוד), הוצאת (דפוס)
הקיבוץ המאוחד, תש"ה. 265, [2] ע', פורטרט. 8°.
את המקור ראה ק. ס. שנה י"ג ע' 78, שם גם באור.
לתרגום העברי צורפו גם לא מכתבים, שכתב המחבר
אל בתו בארץ ישראל בשנות 1932—1940.

86 ברגה, ויקטור; הנרי וישהם לניר. שולח
הפנינים. תרגם [צחק] ל[יב] ברוך. חלק א—ב. תל-
אביב, „אמנות“, (דפוס „הפועל הצעיר“), 1944. 306, [1]
ע'. 8°. מנוקד, שם המקור: Victor Berge:
Henry Wysham Lanier: Pearl diver. ספור.

87 (ברוקה, ג.) הרקיסה האדומה. (תל-
אביב), דפוס א. מוזס, 1943. 35, [1] ע'. 8°.
תרגום מרוסית. בראש הטכסט: ג. באראקובי — ספור.

88 בריל, משה [Moshe Brill]. פסיכולוגיה:
מבוא ומורה דרך. ירושלים. ר. מס; (חיפה, דפוס „אות“),
1944. 164 ע', פורטרט. 8°. = ספרית מס למדע
פופולרי. ספר 27. התכן: קצור תולדותיו של ד"ר משה
בריל ז"ל. — פתיחה. חילוקי-דעות בפסיכולוגיה של
ימינו. נקודת-המפנה בפסיכולוגיה. נושא הפסיכולוגיה.
דרכי המחקר בפסיכולוגיה. נקודת מוצא בפסיכולוגיה.
ביבליוגרפיה: ע' 142—164.

89 ברית-החייל ע"ש זאב זיבוטנסקי בארץ-
ישראל. לוח-כיס לשנת תש"ד—תש"ה. תש"ה.
תש"ו. (תל-אביב, המפקדה הראשית, דפוס סטרו),

הקיבוץ המאוחד, תש"ו, 69, [2] ע"י 8°. שירים שנכתבו בשנות ת"ש-תש"ה.

104 גלפטי, יצחק (Isaac Guelfat), זרמים חדשים במחשבה הכלכלית. כרך שני: תורות האימפריאליזם, תורות המטבע והפינאנסים. [מרחביה], (הקיבוץ הארצי השומר הצעיר, דפוס השומר הצעיר, 1945), 574, [1] ע"י 8°. (ספרית פועלים) (לכול). עם שער אנגלי נוסף. את הקודם ראה ק.ס. שנה כ"א ע"י 8.

105 גנדי, מוהנדס [ק'רמז'נד], גפחולי עם האמת. תרגם מאנגלית יצחק שנברג. תל-אביב, עם עובד, (דפוס "דבר"), תש"ה, 448, [13] ע"י 8°. (ספריה "לדור"). אוטוביוגרפיה של גנדי שם הספר באנגלית: Mohandas Karamchand Gandhi: The story of my experiments with truth.

106 גץ, לאופולד. חוק ומקרה. מגרמנית: רב שטוק. עם מבוא מאת ש[מואל] ה[וגו] כרגמן. תל-אביב, "דעה" ע"י "מצפה", (דפוס "אחרות"), תש"ה, 129, [2] ע"י 8°.

107 גרבה, פול. תולדות מאה סימפוניות מובחרות ויצירותיו. עברית: ברוך קרופניק. תמונות הקומפוזיטורים מצוירות בידי יוסף בס. תל-אביב, צ. ליינמן, (דפוס "גוטנברג"), תש"ה, 219 ע"י תמונות. 8°. בראש השער: פול גרייב. שם המקור: Paul Grabbe. Story of one hundred symphonic favorites.

108 גרוט, מ. י. לדרר. על התפתחות העבודה החימית במעבדות "צרי". במלאת עשר שנים ליסוד בית-החרשת. תל-אביב, (דפוס "הפועל הצעיר"), 1942, 9, [1] ע"י ציורים. 8°. מנוקד: את החוברת באנגלית ראה ק.ס. שנה כ"ב ע"י 107.

109 גרנברג, סידוני מ. [Mrs. Sidonie Gruenberg (Matsner)]. כיצד אהבך את ילדי: הוראות מעשיות להורים, למורים ולמדריכים... (תרגם מאנגלית ועיבד משה כוכבא). ירושלים, עפר, (דפוס "העברי"), [תש"ה], 130 ע"י 8°.

110 גרשוני, ג[רשון] ק. נס המרד בגיטו ורשה: מחזה בשלוש מערכות. ירושלים, "אחיאסף", (דפוס המערב), תש"ה, 53 ע"י 8°.

97 גוטקובסקי, יעקב. תפקידי בתי הכנסת ובתי המדרש [מאת] יעקב בלא"א אליהו גוטקובסקי... (תל-אביב, דפוס רוהלד), [תש"ד], 28, [4] ע"י 8°. מכיל גם תולדות בית הכנסת בלב תל-אביב ותקנותיו. על חלק מהטפסים נוסף: תעודת חבר למתפללי ביהמ"ד ב"לב תל-אביב" ולחברי חברה ש"ס ומשנה וש"ע.

98 גולדלמן, שלום [Salomon Goldelman]. עשר שנות תעמולה ציונית אידיאולוגית, תרצ"ד-תש"ד. ירושלים, (דפוס מרכז), תש"ה, 46 ע"י תמונות. 8°. על המשרד לתעמולה ציונית בפרג תרצ"ד-תרצ"ט, והמכון להשכלה ציונית בירושלים, תש"א-תש"ד.

99 גולדשטיין, אפרים. מספורי הדוד אפרים... כתב: א. גולדשטיין, ציר: נחום גוטמן. א-י. ירושלים, "קריית-ספר", (דפוס "אשכול"), [תש"ד], 8°. מנוקדות. התכן: א. שלשת האחים העניים. — ילדי סין. 12 ע"י — ב: גופלה ורועה-הפרות. 12 ע"י — ג: מעשה בפופו הקטן. 8 ע"י — ד: האיש מעולם האמת. — העשיר שאבד את תאבוגו. 12 ע"י — ה: הלובה במדות. 8 ע"י — ו: אריון ונבל הזהב. 8 ע"י — ז: הפילוסוף והספק. — מעשה ביעקב התם. 8 ע"י — ח: אביגיל הווללת. — ילדי סין. 8 ע"י — ט: מלך האריות. 3 ע"י — י: מטאטא הפלאים. 12 ע"י.

100 גורדוניה-מכיל הצעירה. הנוער מול בני האסון; הצעת איחוד הנוער וסיכומי המועצה בקריית ענבים. (תל אביב, דפוס "הפועל הצעיר", תש"ג), 15, [1] ע"י 8°.

101 גורקי, מ[קסיים] [Maksim Gor'kii]. ספורי-מעשיות על איטליה. תרגם ש[למה] הרברג. (עין-חרוד), הוצאת (דפוס) הקיבוץ המאוחד, תש"ה, 82 ע"י 8°. על המעטפת: ספורי איטליה.

102 גינסברג, גרשון. ציון במשפט תפדה; הצעות לתיקון חינוך הלאומיים. (מהדורה שנייה). (ירושלים, שבט תש"ד), [1] 8 ע"י 4°. במכונת-הכפלה. "מהדורה שנייה" של ספרו "על עמנו ועתידו". ראה ק.ס. שנה י"ט ע"י 83. שם גם באור קצר. מהדורה שלישית "רביעית" יצאה בתמוז (ג"כ במכונת-הכפלה) בשם: גלעד; הצעות לתיקונים בחינוך הלאומיים.

103 [גלס], זרובבל [Zrubavel Glass]. גיונים בסער; שירים. (עין-חרוד), הוצאת (דפוס)

למדע פופולרי. ספר 30. "השחולת עד כמה שאפשר לדובב שפתי קדמונים ולהביא את דבריהם בלשונם ממש... נוסח ראשון של הספר נתפרסם ב"גליונות" ב' ה' (תרצ"ז), אלא שניתוסף כאן יותר משליש חומר חדש-אף על השאר עברתי ושניתל והוספתי" (מההקדמה).

118 הוֹתוֹרֹן, נַתָּנָל [Nathaniel Hawthorne].

בן-עֵדֶן הִילְדִּים. תרגם מאנגלית מ[שה] בן-אליעזר. תל-אביב, אגודת הסופרים ע"י "מסדה" (דפוס שושני), [1945], 228, [1] ע', תמונות: 8°. (ספרית מפרש). בראש השער: נתנאל האותורן. מנוקד.

119 הַלְפֶּרְן, יַעֲקֹב [Jacob Halpern].

קוֹלָקוֹ: פרקים בשאלות חינוך והוראה. תל-אביב, "אורים", המרכז לחינוך וארגון עובדי המרכז לחינוך, (דפוס "אחדות"), תש"ה. 270, [2] ע'. 8°. התכן: ממשנת חייו של אליעזר שיין (שלזכרו מוקדש הספר). בעית הארגון של חברת ילדים. ליסוד העבודה הגופנית בחינוכו. תורה עם דרך-ארץ. המלאך הטוב. ארגון העבודה בכתות מצורפות (ב"ס בלתי מודרג). לימודי הציונות וההתבונה בבה"ס של זרם העובדים. ללימוד השירה בבה"ס היסודי. ללימוד האגדה בבה"ס. לשאלת הלימוד בעל פה. להוראת התנ"ך. לשאלת העבודה העצמאית בלימוד. עיבוד לשוני של החמר הספרותי. לשאלת ארגון העבודה בכתה א' הסיפור בגיל הרך. עריכת הפתרון לבעיות החשבון כיצד? מיומני: כיצד הוריתי חשבון בכתות ג, ד וז מכשירי כתיבה בבה"ס. ה"הצבעה" וה"צלצול".

120 ההסתדרות הכללית של העובדים העברים

בא"י. הסתדרות הפקידים. סניף ירושלים. על ההסתדרות וזכויות החבר בה. ירושלים. (דפוס הספר: חשון תש"ה). 34 ע', טבלאות: 8°. על המעטפת למטה: ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בא"י. מועצת פועלי ירושלים. הסתדרות הפקידים העברים בא"י. ועד הסניף בירושלים.

121 ההסתדרות הכללית של העובדים העברים

בא"י. הקבוץ המאוחד. הוֹעִידֵה הַיָּגָל של הקיבוץ המאוחד באשדות-יעקב, י"ב-י"ז בתשרי תש"ב, 3-8 באוקטובר 1941. (עין חרוד). (דפוס הקיבוץ המאוחד). [תש"ב ז', 4], 224, [3] ע'. 8°. את הקודם ראה ק.ס. שנה י"ז ע' 272 (שם הספר: המועצה הייב). המדורות: באבל אוסישקין. דברי פתיחה. סיכום השנתיים. תפקידי הקיבוץ הקרובים. התגוננותנו ועמידתנו

111 דוֹבְרִינְסְקִי, סְטֵנִיסְלָב [Stanislaw Dobrzynski].

מלחמתו: 41 קריקטורות פוליטיות. ירושלים. "W drodze", (דפוס "הארץ", 1944), 46, [1] ע'. 8°. קריקטורות על היטלר ועל גרמניה הנאצית. שם הספר רומז על "Mein Kampf" של היטלר. את הספר באנגלית ראה ק.ס. שנה כ"א ע' 256, יצא גם בצרפתית ובפולנית.

112 דוֹרְמָן, מ[נחם]. מלחמת-האזרחים

ביון-דצמבר 1944 — ינואר 1945. (תל-אביב), הקיבוץ המאוחד, (דפוס "ספר", תש"ה. 159 ע'. 8°.

113 האוֹף, וִילְהֵלֶם [Wilhelm Hauff].

אגדות וספורים. תרגום א[ברהם אריה] ל[יב] יעקבוביץ. תל-אביב, "זרעאל", (דפוס הפועל המזרחי, 1944), 132 ע', תמונות: 8°. מנוקד. לבני-הנעורים. התכן: הכליף החסיד. אגות הרוחות. מעשה כאיש קצוץ יד. הצלת פטמה. מעשה במוק הקטן.

114 הבה, חנסי. יפול מצודך אלי. עברית:

ר. חסמן. תל-אביב, צ. ליימן, (דפוס נוטנברג), תש"ד. 346 ע'. 8°. בראש השער: האנס האבה. המחבר שהשתתף כחייל במלחמה האחרונה מספר בספרו על המלחמה בצרפת. על הכיבוש הגרמני. על חייו בשבי ובריחתו משם. שם המקור: Hans Habe [pseud. of Jean Bekessy]. Ob tausend fallen.

115 הברמן, א[ברהם] מ[איר] Abraham Majer Habermann.

הגיונה. ירושלים, "קהלת", תש"ד. 29, [2] ע', פקסימילים: 8°. = ישראל וארצו: חוקרית לידיעת העם והארץ. א. על "הגניזה" של מצרים. ע' 27-29: חוקרי הגניזה החשובים ביותר.

116 הברמן, אברהם מאיר Abraham Majer Habermann.

כה לחי: אגדות וספורים לכל ימות השנה. ערוכים וכתובים בידי הימן ירושלמי. עם ציורים מאת י. קוברסקי. ירושלים, אחיאסף, (דפוס המערב, 1945), 134, [2] ע'. 8°. מנוקד. התכן: אגדות וספורים לפי חדשי השנה. מספריו של ר' נחמן מברסלב ושל ר' שמחה כונם מפסיסתה.

117 הברמן, א[ברהם] מ[איר] Abraham Majer Habermann.

תולדות הספר העברי. ירושלים, ר. מס, תש"ה. 127 ע', 23 לוחות-תמונות (בתוכם פקסימילים) על 12 דף. 8°. = ספרית מס

בארץ בתקופה זו. הדור השני בקיבוץ. החלטות הועידה.
צירי הועידה והרכבם. נזכר.

122 הסתדרות הנער האגודתי בארץ ישראל.
מ"ל. לוח לשנת תש"ב (—תש"ה) יוצא לאור ע"י הס-
תדרות הנוער האגודתי בארץ-ישראל. 4 חוברות.
[ירושלים] דפוסים שונים, [תש"א]. [64; 50; 32; 38]
ע"י 80. שניים קלים בשער.

123 הסתדרות הפועלים החקלאיים בארץ
ישראל. דברים בועידה החקלאית הששית, כפר-סבא
ב—י אייר, תש"ה... (תל-אביב), "ידיעות המרכז החק-
לאי", (דפוס הפועל הצעיר), [תש"ה ז]. 247, 31, [1] ע/
לוח-תמונה. 80. בראש השער: ההסתדרות הכללית
של העובדים העברים בארץ-ישראל. הסתדרות הפועלים
החקלאיים.

124 וילד, אוסקר [Oscar Wilde]. הענק וגנו.
ציר פרלי פלציג, (תל-אביב), "יורעאל", חש"מ, (1945).
[60] ע"י 17; 23. ספור לילדים.

125 וינגרטן, שמואל. החתם-סופר ותל-
מידיו, יחסם לארץ-ישראל. ירושלים, המחלקה לעניני
הנוער, המדור הדתי של ההסתדרות הציונית בסיוע מוסד
הרב קוק, (דפוס הפועל המזרחי), תש"ה. 136 ע/
פורטרטים. 80. —דמויות בציונות ובתולדות הישוב. ה-
התכן: מצבם של יהודי אוגריה בשנים תק"ל—
תק"פ. מלחמתו נגד הפרורמציה, נגד השפעות שפות
לועזיות ובעד למוד לשון-קודש, נגד נצני האמנציפציה.
התורה וא"י כמרכז מחשבתו. החשבתו המיוחדת של
עבודה חקלאית. הישיבה והתלמידים והשקפותיהם על א"י
ופעולותיהם.

126 וינשל, יעקב. האנס הרצל. תל-אביב,
"חזון", (דפוס "ספר", תש"ה). 268, [1] ע/י פורטרט. 80.
=ספרית "חזון", א"י על חייו הטרגיים של האנס הרצל,
כנ"ש של ב. ז. הרצל (1891—1930). נדפס תחלה בהמשכים
ב"המשקיה".

127 ויצמן, חיים [Chaim Weizmann]. העם
הבונה. ירושלים, המחלקה לנוער של קרן היסוד,
תש"ה. 34 ע"י 80. כמכונת-הכפלה. קטעים מדברי
ויצמן על קרן היסוד ותפקידיה, שהשמיע במסיבות ובה-
דמויות שונות.

128 הועד הלאומי ליהודי ארץ ישראל. עם
הנצחון; (כינוס הועד הלאומי לכנסת-ישראל, הועד
הפועל הציוני, צירי אספת הנבחרים, נציגי הרשויות
המקומיות בהר הצופים בירושלים), ירושלים, (דפוס
"האומן"), תש"ה. 16 ע"י 80. כולל דברי הרבנים
הראשים ב"צ מ. ח. עזריאל וי"א הרצוג, ד. רמז ומ.
שרתוק.

129 ועד הלשון העברית. כללי הפיסוק.
הונחו ע"י ועד הלשון העברית בארץ ישראל בהשתתפות
מחלקת החינוך של הועד הלאומי לכנסת ישראל. מהדורה
שלישית מורחבת ומתוקנת. ירושלים, ועד הלשון העברית
בסיוע מוסד-ביאליק, (דפוס "הספר"), תש"ד. 15 ע.
80. מהדורה א' ראה ק. ס. שנה י"ז ע' 276.

130 ורכליצקי, ירוסלב [פסידיונים]. בר-כוכב א;
מקוה בשלש מערכות עפ"י ורכליצקי, תרגם ועבד בידי
אברהם לוינסון. תל-אביב, "לבנה", (דפוס "הפועל
הצעיר"), [תש"ה]. 95 ע"י 80. שם המקור:
Vrchlicky, Jaroslav, pseud.: Bar-Kochba.

131 זינגר, י[שראל] [י[הושע]]. בית קרנוב-
סקי. תרגם מ[רדכי] ליפסון. תל-אביב, "עם עובד",
(דפוס "דבר"), תש"ו. 497, [3] ע"י 80. ("לדור").
רומן מחיי משפחה יהודית מפולין שהתישבה בגרמניה
במאה העשרים. את המקור ראה ק. ס. שנה כ"א ע' 94.

132 זמרא. דוד בן שלמה. יקר תפארת לרבנו
דוד בן זמרא ז"ל (הרדב"ז). על "משנת תורה" להרמב"ם.
הלכות שלוחין ושותפין והלכות עבדים. יוצא לאור בפעם
הראשונה על פי כתב-יד עם מבוא, הערות ובאורים מאת
שמואל ברוך ורנר. ירושלים, מוסד הרב קוק, (דפוס
הפועל המזרחי), תש"ה. 23, [1], 174, [1] ע"י 80.
יוצא לאור עפ"י כת"י הנמצא בבית הספרים הלאומי
והאוניברסיטאי.

133 זסלנסקי, אהרן יצחק. עלי עשור; חקר
הלכה ומוסר. ליום הזכרון העשירי של רבנו אברהם
יצחק הכהן קוק (תרצ"ה — ג' אלול — תש"ה).
ירושלים, מוסד הרב קוק, (דפוס סיני), תש"ה. [4], 72 ע.
80.

134 חרל"פ, יעקב משה. מי מרום (מסביב
לשמונה פרקים להרמב"ם... בחכמת הנפש וטהרתה,

תל-אביב, "גזית", (דפוס "אחדות"), תש"ו. 816 ע"י 8°.
 כאן נקבעו שלשים ושלשה תיאורי-מסעות, החל
 מאמצע המאה השתים-עשרה ועד סוף המאה התשע-
 עשרה... צרף אליהם את אגרות-המסע הכלולות בספרי
 "אגרות ארץ-ישראל" ויהיו בידך כמעט כל תיאורי
 מסעות ארץ-ישראל שנכתבו בידי יהודים עד אמצע המאה
 התשע-עשרה... רוב ספרי-המסעות הכלולים כאן ניתנו
 בשלמות כתיבתם מידי המחבר... הקפדתי הקפדה יתירה
 על נוסח המסעות, דבר שחטאו בו לפנים הרבה.
 והשתדלתי ליתן כאן את המסעות רק על פי מהדורות
 בקרניות או דפוסים ראשונים, ואף נוסחם נבדק היטב,
 ובמקום שאפשר גם הושווה לכתב-יד... הקדמתי מבוא
 לכל מסע ומסע ובו תיארתי את הרקע ההיסטורי, את
 תולדות הנוסע ודמות-דיוקנו, את ערך תיאור-מסעותיו,
 ועתים גם דרכו במקום שאין רציפות בגוף המסע.

"בציורים הביבליוגרפיים שבסוף הספר רשמתי את המה-
 דורות השונות של כל מסע ומסע, פירשתי באיור מהדורה
 בחרתי וכיצד נגהתי בה, הסברתי את טעמי ונימוקי כזה,
 ציינתי את מקורות כתב-היד, ורשמתי את הספרות
 שנכתבה על המסע, הנוסע או התקופה, ובמקרים שונים
 ציינתי ספרי-מסע דומים שלא נכללו כאן. — בהערות
 פננתתי את כל ראשי-התיבות, תרגמתי את המלים
 הארמיות והמלים העבריות הקשות, הוספתי טרנסקריפציה
 ותרגום למלים הלועזיות וטרנסקריפציה לועזית לשמות
 מקומות, ובמקומות שנשתנה שם ציינתי גם את
 שמותיהם כיום, ביארתי את העניינים הטעונים ביאור,
 הוספתי תאריכים לועזיים לתאריכים העבריים והבאתי
 מראי-מקומות לפסוקי מקרא ומאמרי-חז"ל" (מתוך
 המבוא).

בראש הספר מבוא מפורט על ענין העליה-לרגל לארץ-
 ישראל, הגורמים, הדרכים, הזמנים, ההכנות, סוגי
 הנוסעים, דרכי כתיבת ספרי-המסעות וכו'.

בסוף הספר מפתח מפורט של שמות מקומות ואנשים.

ואלה הנוסעים שסיפורי-מסעותיהם נכללו בספר:
 בנימין מסודילה; פתחיה מרגנשבורג; יעקב בן
 נתנאל הכהן; יהודה אלחריזי; ר' משה בן נחמן; אלמוני
 תלמיד הרמב"ן; אשתורי הפרחי; יצחק ר' אלפרא;
 אלמוני איש קנדיא; משולם מוולסרה; משה באסולה;
 אליהו מפיסארו; זכריה אלצ'הרי; שמואל בן דוד הקראי;
 משה פוריית (תורגם כאן בפעם הראשונה מיהודית-
 אשכנזית); משה בן אליהו הלוי הקראי; גדליה מסימ-
 יאטיץ; ר' חיים יוסף דוד אוולאי; שמחה מולאניץ; משה

הישרת המדות ויכוון וקנינו, ולפתוח שער להתעלות
 במעלות השלימות... (ירושלים), "בית זבול", (דפוס
 "איתאח", תש"ה), 12, 208 ע"י 8°. 2 שערים.

135 טוגן-ברנובסקי, מיכאיל אינוביץ. מו-ש-
 בות סוציאליסטיות. תרגם [יעקב] ברזילי.
 מילואים מאת ש. דרכסלר. (עין חרוד), הוצאת (ודפוס)
 הקיבוץ המאוחד, תש"ו. 196, [2] ע', טבלה, לוחות-
 תמונות. 8°. שם המקור:

Михаил Иванович Туган-Барановский:
 В поисках нового мира. Социалистические общины
 нашего времени.

136 טולסטוי, לב ניקוליביטש. סונטת
 קרויצר, רומן, תרגם ש[למה] הרברג, תל-אביב, מצפה
 ע"י י. צ'צ'יק, (דפוס הפועל המזרחי), [תש"ה], 111 ע',
 פורטרט. 8°. התרגום יצא בראשונה בשנת תרפ"ו.
 שם המקור: Лев Николаевич Толстой: Крейцерова
 соната.

137 טלבוט, ג'ון אדוארד. מוצרט. תרגם
 מאנגלית: פרץ דגן-קרנפלד, תל-אביב, י. צ'צ'יק, (דפוס
 "ספר"), [תש"ה], 128 ע', פורטרטים. 8°. בראש
 השער: י. א. טלבוט. שם המקור: John Edward
 Talbot: Mozart.

138 (טרומפלדור, יוסף) (Joseph Trumpeldor).
 מחיי יוסף טרומפלדור; קובץ רשימות וקטעי
 מכתבים. מהדורה שניה מורחבת ערוכה בידי מנחם
 פוננסקי. תל-אביב, "עם עובד", (דפוס "דבר"), תש"ה.
 272 ע', פורטרטים, פקסימיל. 8°. ("כתבי תנועת
 העבודה"). תורגם מכת"י רוסי. עם הקדמת העורך (ע' 7-
 17). מהדורה א' יצאה ביפו, ע"י ההסתדרות הכללית של
 העובדים העברים, תרפ"ב. "מהדורה זו בנויה לפי המה-
 כונת הכללית של הראשונה ונבדלת ממנה, בעיקר, בהר-
 חבת החומר, לפי מכתבים ורשימות, שלא היו בידי מוציא
 מהדורה א'. המדובר הוא בחלקים מ"פורט-ארטור עד
 גאליפולי" ו"החלוץ". הרחבה מרובה חלה בהערות
 ובביאורים. תרגום גרמני (מאת מרים וילנסקי), ראה
 ק.ס. שנה ב' ע' 246.

139 יערי, אברהם (Abraham Yaari). מסעות
 ארץ ישראל של עולים יהודים מימי הבינים ועד
 ראשית ימי שיבת ציון. קיבצם וביארם אברהם יערי. יוצא
 לאור ע"י המחלקה לעניני הנער של ההסתדרות הציונית.

ירושלמי (תורגם כאן בפעם הראשונה מיהודית אשכנזית); ר' נחמן מברסלב; דוד דביה הלל; מנחם מנדל מקאמיניץ; משה ויהודית מונטיפיורי; בנימין השני; שמעון ברמן (תורגם כאן בפעם הראשונה מיהודית-אשכנזית); יהושע ילין; רחמים יוסף אופלטקה; ר' שלום אלשיך; מרדכי בן הלל הכהן; אחד העם; בנימין זאב הרצל.

ירושלם. מכון לחקר השירה העברית. ידיעות. כרך ו'. עיין קס. שנה כ"ב ע' 217.

ראש המכון המנוח ב' רודי ז"ל נתן בכרך זה אוסף "משירי רבי אברהם אבן עזרא שלא נדפסו". האוסף כולל מ"א שירים. ברובי מכנה קבוצה זו "אוסף א", וקוה לתת עוד אוספים כאלה. גם הביאורים לאוסף א' השאיר לאוסף השני. ובינתים הלך לעולמו והעבודה נשארה בלתי שלמה. א. מ. ה. ב' ר' מן אסף "פיוטי רבינו ברוך בר שמואל ממגנצא" והוסיף מכאן והערות, שהשקיע בהם עבודה רבה.

מ. זולאי נתן מחקר חשוב ב"עיוני לשון בפיוטי ינאיי בצורף מקבילות מפיוטי שאר הפייטנים". המחקר חשוב הן להבנת הפייטנים והן לתולדות הלשון.

חיים שירמן נתן בכרך זה "סדר שלישי" מהסריה של מאמריו שכבר נתפרסמו לשבח, בשם: "המשוררים בני דורם של משה אבן עזרא ויהודה הלוי". כפי הנראה זהו הסדר האחרון מטריה זו. לכן צורף: "מפתחות לכל סדרי המאמר".

הנני רושם כאן כמה הערות ותיקונים שעמדתי עליהם בתור קריאה:

(א) עמ' ס"א ש' כ"א. "ועם לשמך יוצרו, תהלתך יספרו". במקום יוצרו צ"ל: "נוצרו".

(ב) שם ש' כ"ח. "לדוש שתי עורם". המו"ל העיר "אין בידי לפרש", ולי נראה שצריך לנקד "שתי". ויש כאן רמז לשתי העורות, עור המילה וקרום הפריעה.

(ג) שם ש' ל"ד. "גדולה היא הטמונה, עפר יעקב מי מנה". המו"ל פירש: "המצוה הטמונה ומכוסה בישראל". אך ברור שהפסן רמז כאן להמסופר בפרקי ד"א (פ' כ"ט) שבני ישראל טמנו את ערלותיהם בעפר המדבר, ועליהם אמר בלעם "מי מנה עפר יעקב".

(ד) עמ' ס"ב ש' ט'. "ועל פתח בית אביה לשפחות זה גסתמה". במקום "זה צ"ל: "זו". ויש לשער שבמקום "גסתמה" צ"ל: "גסתמה", ע"פ ירמיה ב' כ"ב.

(ה) עמ' ס"ג ש' י"ט. "שדכנים לה אמצא בזכות מוריה". אולי צ"ל: "בזכות הוריה".

(ו) עמ' ס"ו ש' מ"א. "הוציא ממנה מיני אף יבחושים". המו"ל מתקשה בהמלה "אף". ואפשר שהפסן יצא דברי התלמוד (חולין ס"ז). "ואת נבלתם תשקצו לרבות יבחושים". ובמקום "לרבות" כתב "אף". המלה "מיני" נראה למיותרת.

(ז) עמ' ס"ה ש' מ"ה. "להרבות המשלחת". השוה קדושין (ג'ז). "כל צפור טהורה תאכלו לרבות את המשולחת".

(ח) עמ' רע"ד ש' ג'. "לכן גרשם לדורות המתחדשים". אולי במקום "גרשם" צ"ל: "גרשם". ו"לדורות המתחדשים" הכונה שגרשם לזכרון לדורות הבאים אחריהם.

(ט) עמ' רע"ו ש' ס"ז. "אחיר ודודיך בעולם...". את המלה "בעולם" השאיר המו"ל בלי נקוד. ואולי יש לנקדה "בעולם" (= בעלם). ואת המלה החסרה אפשר להשלים: "[הדריכנו]", בהתאם להחרוה. והשוה שופטים כ' מ"ג.

(י) שם ש' כ"ב. "בעינים לא ראינו". ברור שצ"ל: "בעינינו" (ג' ר' נשתבש ל"ס") ומקור המליצה בתענית כ"ד:

(יא) עמ' רע"ז שורות י"ג-י"ד. נראה שבמקום "ניב" צ"ל: "ניביו". ובמקום "דמעי" יש לנקד: "דמעי".

(יב) עמ' רפ"ב ש' כ"ח. "ועד-מה לא יבכון חוצה הן אראלם". השוה ישעיה לג ז', וברור שצ"ל: "ועד (= ועוד) מר לא יבכון".

(יג) עמ' רפ"ט ש' ג'. "ובין אשליך תעלה כעל-עין". המו"ל כותב: "המליצה מוזרה קצת", אך השוה "בן פרת... עלי עין" (בראשית מ"ט כ"ב), ונראה שהמלה "בין" כאן אינו אלא כתיב מלא מהמלה "בן" שבפסוק הנזכר, ו"אשליך" הוא אשל=אילן.

(יד) שם. "ברום קולך כרמי אח עלי קין". המו"ל כתב שאינו יודע לפרש. ונראה שצ"ל: "הרומ קולך כדמי אח עלי קין". והשוה "קול דמי אחיר צועקים אלי מן הארמה" (בראשית ד' י').

(טו) שם ש' ד'. "והתר כלא האחת: האהובה, באהבת כלולותיה ושבה". במקום "והתר" יש לנקד: "והתר", ובמקום "ושבה" צ"ל: "ישבה", והכוונה שיתר מהכלל את זו שישבה בכלל באהבת כלולותיה.

(טז) שם ש' ט'. "ונכון יהי הר ציון בהרים, ועדיו יחיריים רצים כמהירים". בפנים נדפס "עדיו" והמו"ל מפרש כאילו היה כתוב "ערייו". והנכון "עדיו" שבא כאן במקום "אליו" שבישעיה ב' ב'. ש. ת. קוק

המלך. טרילוגיה: א': שלמה ושלומית או חליל-הרועים; ב': שלמה ובת שלמה או המגול בים; ג': מלכת שבא אי אבן-הארם. עזרא ונחמיה. תל-אביב, דפוס "גוטנברג", 452, [3] ע"י כרך ו': כתבים דרמטיים. חלק ג': מחזות בפרווה: הברית האחרונה; השליח; אמיגם, ג' מחזות בני עליה אחת: קן הנשר, כסו של אליהו, ודויו של טרנו; משפט חברים; טרופו של בן-אדרי, 373, [1] ע"י כרך ד': דברי משל וחזון: משלי קדומים. המגלות: מגלת השתיקה; מגלת בר-דרומה; מגלת בן-יוחאי; מגלת נתנאל הרופא; מגלת טולצין; מגלת אבשלום ושרה; מגלת הקץ. ספר אליפל. תל-אביב, דפוס "גוטנברג", תש"ו. 395 ע"י כרך ח': ספורים: מן המרחקים הרומ-זים; אגדות לילדים גדולים. פגישות מחזות ספורי אהבה; 10 ספורים. 372, [2] ע"י רק כרך ז' יצא בתש"ו. השאר בתש"ה.

145 כהן, י[שראל] ד[ב]. מאמר מלחמת עמלק. חיפה, חש"מ, תש"ד. [4] ע"י. 8°.

146 כהנא, ש[מואל] ז[נבל]. בעיות התרבות בהפועל המזרחי. הרצאה ככנס של הפועל המזרחי בישיבת בני עקיבא, כפר הראה. חנוכה תש"ד. (תל-אביב, דפוס "הצופה"), [תש"ד]. 28, [1] ע"י. 8°.

147 כפר סבא. קבוץ הנער האגדתי. הלכות כללים וערלה, נערכו ע"י קבוץ הנער האגדתי, דפוס בית יתומים דיסקין, ת"ש. 49, [3] ע"י. 8°.

148 כצנלסון, ברל [Ber Kaznelson]. דרכי לארץ. (תל-אביב). המשמרת הצעירה למפלגת פועלי א"י. (דפוס "אחדות"), תש"ה. 48 ע"י. פורטרט. 8°.

149 כצנלסון, ברל [Ber Kaznelson]. כתבים... כרך ב'. (תל-אביב), מפלגת פועלי ארץ-ישראל, (תש"ו). 344 ע"י. לוח-פורטרט. לוח-תמונה. 8°.

140 ירושלם. הקהלה העברית. מגן - ירושלים, דפוס "גשר", [תש"ד]. 8 ע"י. תמונות. 8°.

141 ירושלמי, אפרים [Efraim Jerushalmi]. מחקרים במקרא; באורים והערות. תל-אביב, י. ציציק, (דפוס "עתידי"), [1945?]. 92 ע"י. 8°.

142 ישראלס, יוסף [Joseph Israels]. יוסף ישראלס. דברי מבוא מאת מקס ליברמן. [מרחביה]. (Hashomer <Pub. by "Sifriat poalim"...) <hatzair> תל-אביב, דפוס עזריאל, [תש"ה]. [2]. 8°.

143 כהן, אהרן. השכלה וחינוך בעולם הערבי. מאת אהרון כהן. [מרחביה]. הקיבוץ הארצי "השומר הצעיר", (חיפה, דפוס "אות", 1944). 80 ע"י. טבלאות. 8°.

144 כהן, יעקב (Ya'akov Caban). כתבים... כרך ד-ה. 5 כרכים. (תל-אביב), ועד היוכל; (ירושלים, דפוס "העברי", תש"ה-תש"ו). 8°.

156 לויזון, שלמה [Salomon Löwisohn].

מחקרי ארץ; לקסיקון גיאוגרפי של כתבי-הקודש. מבוא מאת גצל קרסל. תל-אביב, מחברות לספרות בסיוע מוסד הרב קוק, (דפוס "דבר"), תש"ה, 23, 254, [1] ע' 8°. נוסף שער מהוצאת Wien, 1819. בראש השער: שלמה לעזיזאהן. המבוא של קרסל (ע' 5—19): על הספר ומחברו.

157 לויטין, שלמה. שלמה לויטין, אחד הראשונים, רשימות, מכתבים ודברי זכרון. לקט [יהודה] רזוניצקי. (עין חרוד), כפר-גלעדי—תל-חי, (דפוס הקיבוץ המאוחד), תש"ה, 118, [2] ע' פורטרט. 8°.

שלמה לויטין (1893 כפר קריסק, פלך צירינגוב — 1934 חיפה) מראשוני העליה השלישית, מהפעילים בפלוגות דוד-העבודה. התכן: שלמה לויטין ז"ל (מאמרים ורשימות). מאמרי לויטין לפי המדורות: במשעולי החינוך הקבוצי. בעולם היצירה. על דמות הגדוד. — מכתבים. חיים. שלא היו (פרקי אטוביוגרפיה).

158 לופבן, יצחק [Isaac Laufbahn]. הצד השני של המטבע. (תל-אביב), מרכז הנוער של חבר הקבוצות, (דפוס "הפועל הצעיר"), תש"ה, 23 ע' 8°. "נגד התפיסה החר-צדית של ריבנו והאיבקומו המדינית עם בריטניה". פורסם תחלה ב"הפועל הצעיר" תש"ד, גליון 27—28.

159 לייבמן, א[ריה] [A. L. Lejbman]. מדיניות הספר הלבן. ירושלים, דפוס "האומן", תש"ד, 38 ע' מפה. 8°. = ערכים; ספרית המכון למדריכים. י"א. "יוצא לאור ע"י המחלקה לעניני הנוער של הנהלת ההסתדרות הציונית ובהשתתפות קרן היסוד."

160 ליברמן, מכס [Max Liebermann]. על הדמיון בציור. (שלשה מאמרים... מתורגמים בידי מ[רדכי] נרקיס... יוצאים לאור במלאת עשור למות האמן... ע"י מוסד ביאליק... וקרן בצלאל על שם זיגמונד ב. זוניבורג). ירושלים, (דפוס מרכז), תש"ה, 77, [2] ע' תמונות. 8°. = דברי אמנים. אי. התכן: דברי פתיחה. הדמיון שבציור. הרגשה והמצאה שבציור. דמיון וטכניקה. בשולי דבריו של אמן מאת המתרגם. מושגים ושמות שנוכרו בספר. — ההוצאה יפה.

161 ליכטנבוים, יוסף [Josef Lichtenbaum]. גבעות עולם; מבחר תרגומי שירה. ירושלים, אחי-אסף, (דפוס ש. וינפלד), תש"ה, 216 ע' 8°.

פ"ו ב"דבר" שיצא בעריכת המחבר. "ניר". אישים (א. ליברמן, י. חנקין, רופין). דברים מתקופת המדורות הקודמים שלא נכללו בהם (7 מאמרים). מילואים. הערות מאת המסדר והמבלבל "ד שמואל יבנולי" (ע' 296—331). מפתח. את הקודם ראה ק.ס. שנה כ"ב ע' 96.

150 כצנלסון, ברל [Ber Kaznelson]. עם חזיון הגנה. תל-אביב, הועד הארצי למען החייל היהודי, (דפוס י. שלומי), תש"ה, 190, [2] ע' 8°. (ספרית החייל ע"ש ברל כצנלסון). "המלכה"ד: זאב. מלוכת מתוך מאמרים ונאומים. התכן: סתח-דבר: גבורת ישראל. מימי ההתנדבות ועד מאורעות אב (תרע"ח—תרפ"ט). ממאורעות אב ועד שנות המאורעות (תרפ"ט—תרצ"ו). מראשית המאורעות ועד מלחמת העולם השנייה (תרצ"ו—תרצ"ט). במלחמה העולמית: לנו אין נסיגה. נבחנו אל הקיר. אחדות חילוני.

151 כתובים אחרונים. כתובים אחרונים; העתיקים מלשון יון לשפה עברית... יצחק זעקל פרענקל... מהדורא אחת עשרה... ירושלים, ליון אפשטיין, [תש"ה], 19, [1] ע' 212. 8°. דפוס סטראוטיפי.

152 לבני, יצחק [יונה]; משה כוכבא [Izchak Jona Livni; Moshe Kokhba]. דקדוק עברי. ירושלים, "עבר", (דפוס ש. וינפלד), תש"ד, 96 ע' 8°.

153 לוביאניקר, פנחס. בוכוח המדינה. (מאמרים ונאומים אשר נכתבו ונאמרו בשנות המלחמה). (תל-אביב), מרכז הנוער של חבר הקבוצות, (דפוס "הפועל הצעיר"), [1945], 63, [1] ע' 8°. התכן: מול "העולם החדש". ציונות ודמוקרטיה. גורמים מגבילים סוציולוגיה של מקורות. בימי מתיחות; בויכוח על מצע בילטמור. מלחמה על תקות הציונות. התקופה ולקחה.

154 לוינסקי, קדיש. גידול הקבוצה והתמורות החברתיות. (תל-אביב), חבר הקבוצות לנוער, (דפוס "הפועל הצעיר"), [1945], 48 ע' טבלאות. 8°. "הרצאה בימי עיון של בני הקבוצה בדגניה באוקטובר 1944".

155 לוי, יצחק. בעל פה; תשובות ומאמרים. ב. גוה יעקב ע"י ירושלים, חש"מ, תש"ב, 39 ע' 8°. העמוד האחרון נדפס על המעטפת. את הקודם ראה ק.ס. שנה י"ט ע' 158.

- התכן: משירת סין, יפן, אשכנז (שירי גיטה, שילר, הדרלין, הינה, לילינקרון, הוך, גיאורגי, ולפסקהל, הופ-מנסחל, רילקי, לסקר-שילר, שיקלה, ורפל), צרפת (ורלן, רימבו, ז'יד), סרביה (בלדות עממיות), רוסיה (פושקין, לרמנטוב, בלוק), פולין (מיצקביץ, סלובצקי, אסניק, קונופניצקי, סטף, לשמאיא, וויינסקי, איבשקביץ, סלונמיסקי).
- 167 המועצה המרכזית של רבני אמריקה. היהדות ושלום צודק ובר-קימא. הצהרת עיקרים מטעם המועצה המרכזית של רבני אמריקה. ירושלים, (דפוס מרכז), תש"ד. 11, [1] ע"י. 8°. "ההצהרה הזאת נתפרסמה... במקורה האנגלי בחוברת מיוחדת באמריקה, תרגומה העברי יצא מטעם האיגוד הדתי אמת ואמונה בירושלים." עם הקדמה מאת י. ד. וילהלם.
- 168 מורואה, אנדריי אריאל; חיי שלי. (תרגום מאנגלית: פסח גינזבורג) תל-אביב, "מסדה", (דפוס עזריאל), תש"ה. 205, [1] ע"י. 8°. בראש השער: אנדרה מורואה, שם הספר באנגלית: André Maurois: Ariel; a Shelley romance
- 169 מיכאליס, קרין [Karin Michaelis]. הא י ה י ר ו ק. עברית חנה סמיואל. (מרחביה), הקיבוץ הארצי השומר הצעיר, (דפוס השומר הצעיר, 1945), 238, [2] ע"י. 8°. (ספרית פועלים / נעורים).
- 170 מלמד, ע[זרא] צ[יון]. פרקי דקדוק. א: פרק הנקוד. ירושלים, בית המדרש למורים העברי, (דפוס ר. ח. כהן), תש"ה. 36 ע"י. 8°.
- 171 מן, הינריך. נעורי המלך הנרי הרביעי. עברית לאה גולדברג, א—ב. (מרחביה), הקיבוץ הארצי של השומר הצעיר, (דפוס השומר הצעיר), [תש"ה]. 327, [1] ע"י, פורטרס; [3] דף, 329—584, [2] ע"י, תוים. 8°. ע"י [586]: ל. גולדברג; מדמויות הספר. שם המקור: Heinrich Mann: Die Jugend des Königs Henri Quatre.
- 172 מנדלי מוכר ספרים. ספורים קטנים. מבחר ערוך ומבואר בידי משה הלר. תל-אביב, שוקן; (חיפה, דפוס "אות"), תש"ד. 4, 227 ע"י. 8°.
- ספרי מופת לבתי-ספר, יוצאים לאור בהשתתפות בית הספר הריאלי העברי בחיפה ובעריכתו. מספר 9. התכן: לא נחת ביעקב. שם ויפת כעגלה. בימי הרעש. בישיבה של מעלה ובישיבה של מטה. באורים (למלים, ע' 193—218). נספח: מקורות ללשון הסיפורים. רשימת מלים וביטויים ארמיים (ע' 219—226).
- 173 מנדלסון, פליכס. תולדות מאה אופרות ועלילותיהן. עברית: ברוך קרופניק, תל-אביב, צ. ליינמן, (דפוס "גוטנברג"), תש"ה. 308 ע"י. 8°. בראש השער
- 162 לשצ'ינסקי, יעקב [Jacob Lestschinsky]. נדודי ישראל. תרגום מאידיש יהודה עזריה. ירושלים, "עם עובד", (המדפיס ליפשיץ), תש"ה. 154 ע"י, טבלאות. 8°. ("מן המוקד"). את המקור ראה קס. שנה כ"ב ע' 207. שם גם תאור מפרט.
- 163 מבשן, אשר. על החוקיות שבתכונות הכימיות והפיסיקליות של פחמימנים... [ירושלים, תש"ד]. [2], 34 [צ"ל 39], [2] דף, בתוכם דיאגרמות, טבלאות. 4°. במכונת-הכפלה. דיסרטציה. ירושלים, תש"ד. עם תמצית באנגלית ושער נוסף: Regularities occurring in some chemical and physical properties of hydrocarbons... By Asher M i b a s h a n... Jerusalem, 1944.
- 164 מגנס, יהודה ליב. מרד; נאום בטכס חלוקת התעודות למוסמכים ולדוקטורים <1> דתנוכה תש"ו—6.12.45 מאת י. ל. מאגנס, נשיא האוניברסיטה העברית. [ירושלים, תש"ו]. 3, [1], [1], 3 ע"י. 8°. בעברית ובאנגלית. עם שער נוסף: Rebellion; address by [Judah] L[eon] M[a]g[n]e s... [Jerusalem, 1945].
- 165 המועצה הבריטית. ירושלים. אמני החרס האנגליים בני המאות התשע-עשרה והעשרים, מאוסף המועצה הבריטית; קטלוג [של התערוכה שנערכה] 14 במאי—29 ביולי, 1944. בבית הנכות האומי בצ'אל בירושלים, (ירושלים, דפוס מרכז), [1944]. 23 ע"י, לוחות-תמונות. 8°. ההקדמה התומה ע"י בזיל גריי.
- 166 המועצה הבריטית. ירושלים. ציורי מים ושרטוטים של אמנים אנגליים בני המאות התשע-עשרה והעשרים בבית הנכות האומי בצ'אל בירושלים 14 במאי—29 ביולי 1944. ירושלים, המועצה הבריטית, (דפוס מרכז), 1944. 18 ע"י, לוחות-תמונות. 8°. קטלוג של תערוכה. המבוא חתום ע"י י. איזאקס.

מבוא המקרא... ספר א. פתיחה כללית, תורה, נביאים ראשונים... ירושלים, קרית ספר, (דפוס וייס), תשי"ו. [8], 228 ע"י. 8°. התכן: פתיחה כללית; אסופת המקרא וספריה. הלשון והמליצה של המקרא. המקרא לספריו: ספר התורה; התכן של התורה. הצורה הספרותית. חבור התורה. נביאים ראשונים: פתיחה. יהושע, שופטים. שמואל, מלכים.

180 סגלוביץ, ז[וסמן]. בנתיב הלהבות. (מהדורה העברית נערכה ע"י [ישראל] זרחי). ירושלים, ר. מס, (דפוס ש. וינפלד), תשי"ו, 255 ע"י. 8°. הוצאת "אור לעם". המהדורה עברה לרשות הוצאת ר. מס. האור ראשית השואה שנכתבה על היהודים בפולין, המחבר הצליח לצאת את פולין בראשית המלחמה, ודרך רוסיה הגיע לא"י.

181 סולה, מ[שה] ז[אב]. פסיכולוגיה של הדת. ירושלים, המחלקה לעניני הנוער — המדור הדתי של ההסתדרות הציונית בסיוע מוסד הרב קוק, (דפוס הפועל המזרחי), תשי"ה. [6], 112 ע"י. 8°. = "למדריך" — ספרית המכון למדריכי הנוער הדתי, ו. התכן: סקירה היסטורית על הפסיכולוגיה של הדת. מהות הדתיות. היהדות והדתיות: תכונת הנפש הדתית בכה"ק, הרצון והרגש הדתי בתלמוד ובמדרש. המחשבה הדתית בפילוסופיה של חכמי ישראל. ההצגה הדתית בקבלה, הסידות וספרות המוסר. הדתיות בשירה ופיוט.

182 סטוקובסקי, ליאופולד. המוסיקה נחלת הכלל. מאנגלית מ. פריידמן. תל-אביב, י. ציציק, (דפוס "אחדות"), תשי"ה. [3]—169, [1] ע"י. פורטרט, תוים, תמונות. 8°. באורי מונחים (אנגלית-עברית): ע"י [170]. שם המקור: Leopold Stokowski: Music for all of us.

183 סטלין, יוסף. בעיות הלניניזם. תרגום מרוסית יעקב ברזילי. (מרחביה). הקיבוץ הארצי השומר הצעיר, (1945), 382, [1] ע"י. פורטרט. 8°. (כתבים גבתיים. כרך א). (ספרית פועלים). בראש השער: י. סטאלין.

שם המקור: Иосиф Виссарионович Сталин: Вопросы ленинизма.

184 סימונוב, קונסטנטין. ימים ולילות: רומאן-סטאלינגרד. מרוסית א[ברהם] שלונסקי. מרחביה, הקיבוץ הארצי השומר הצעיר, (דפוס השומר הצעיר,

בטעות: פול גרייב; שם זה מכוסה בפתקה: פליכס מנדלסון. שם המקור:

Felix Mendelsohn: Story of a hundred operas.

174 מערכות ישראל. מקרבות היהודים מימי ראשית האומה עד מרד בר-כוכבא. תל-אביב, הועד הארצי למען החייל היהודי, (דפוס י. שלומי), תשי"ה. [4], 228 ע"י. 8°. (ספרית החייל ע"ש ברל בצנלסון). קבץ מקורות — המלבה"ד: זאב. מקורות והערות: ע"י 221—229. מבוא מאת המלבה"ד: ע"י [9—5].

175 [מרגולין], יהושע [Jehoshua Margolin]. בשרה ובגן. מאת יהודה יהושע. הציורים: נחום גוטמן. תל-אביב, "עם עובד", (דפוס "דבר"), תשי"ד. 35, [1] ע"י. 18: 20. (ספריה "לילד"). מנוקד.

176 משה בן מימון [Moses ben Maimon]. משנה תורה > היד החזקה > לרבנו משה בן מימון, ערוך ומבואר בידי יוסף שכטר. כרך א—ב. ירושלים ותל-אביב, שוקן; (חיפה, דפוס "אות"), תשי"ו. = ספרי מופת לבתי-הספר. מס' 1—13. מבחר. — התכן: כרך א: הספרים: מדע, אהבה וזמנים. [4], 220 ע"י. — כרך ב: הספרים: נשים, קדושה, הפלאה, זרעים, עבודה, קרבות וסודות. [2], 255 ע"י.

177 משכיל-לאיתן, ניסן [Nison Maskilejson]. לשאלת "חשבוניות המתנהלים כהלכה" > סעיף 17 של פקודת מס ההכנסה (תקן), 1943 > התיעצות של בעל עסק עם רואה חשבון. תל-אביב, המהב"ד, (דפוס מ. שהם), תשי"ג. 26, [1] ע"י. 8°.

178 נוינס, אלן. הנרי סטיל קומג'ר. תולדות ארצות-הברית, מאת אלן נוינס והנרי סטיל קומג'ר. עברית ברוך קרופניק. כרך א—ב. תל-אביב, י. שרברק, (דפוס "אחדות"), תשי"ה. 447, [2] ע"י. מפה, תמונות. 8°. "הספר כתוב לקראת סתם ולא למומחה. המחברים תפסו את ההיסטוריה האמריקאית כדברי ימי התפתחותה של חברה חפשית — התפתחות של עם משכיל החפץ חירות וגכון להלחם בשבילה". מההקדמה. בסוף כרך ב', "חוקת ארצות הברית" ו"גשיא ארצות הברית". — שם המקור:

Allan Nevins; Henry Steele Commager: America: the story of a free people.

179 סגל, מ[שה] צ[בי] [Moses Hirsch Segal].

- 191 סמילנסקי, משה [Mosche Smeliansky]. פרקים בתולדות הישוב. חלק רביעי: תקופת תרע"ד-תרפ"ב. תל-אביב, "דביר", (דפוס פירסט ע"י י. זילברברג), תש"ה, 158, [1] ע' 8°. מנוקד. התכן: ערב המלחמה. המלחמה. הגדודים העבריים. המשך המסלול. החלוק. ההגנה. יום תל-חי. יוסף-טרומפלדור. "מאורעות". שיבה אל המסלול. "העמק". נהלל. כפר-יחזקאל. עין-חרוד. תל-יוסף. בנימינה. החלוצה. הספר. את הקודם ראה ק.ס. שנה כ"א ע' 155.
- 192 סן-פיר, ז'ק אנרי [ז'ק אנרי] ברנדין די פאול וורגניה. מצרפתית אלכסנדר מלחי. תל-אביב, י. שרברק, (דפוס רוהלי), תש"ה, 126 ע' 8°. מנוקד. ספור. שם המקור: Jacques Bernardin-Henri Saint-Pierre: Paul et Virginie.
- 193 ספרין, יצחק יהודה יחיאל. מבילת סת-רים. יוצאת לאור בפעם הראשונה מתוך כתבי יד על ידי נפתלי בן-מנחם. ירושלים, מוסד הרב קוק, (דפוס "אשכול"), תש"ד, 93 ע' 8°. = ספרית מקורות. ב.
- 194 ספרית פז. [13-14]. ציורים: משה מטוסוב-סקי. תל-אביב, ח. מרגליו, [תש"ה], 8°. מנוקדות. התכן: [13]: מרשק, שמואל: הכחור הפלאי. 16 ע'. [בראש השער: מעבד לפי ס. מרשק ע"י אברהם לוינסון]. [14]: ריכמן, חנוניה: אם הבנים, 15, [1] ע'. את הקודמים ראה ק.ס. שנה כ"א ע' 247.
- 195 עגנון, שמואל יוסף [Samuel Josef Agnon]. כל סיפוריו של שמואל יוסף עגנון. כרך תשיעי: תמולת שושן. ירושלים ותל-אביב, שוקן, (דפוס ירושלים), תש"ו, 607, [4] ע' 8°. את הקודם ראה ק.ס. שנה י"ט ע' 14. ספור מחיי ארץ ישראל בתקופת העליה השנייה.
- 196 עזריאל (בן מנחם?) המקבל (Azriel of Gerona). פירוש האגדות לרבי עזריאל מראשוני המקובלים בגירונה. יוצא על פי כתב-היד הנמצא בספריה הלאומית בירושלים עם חילופי-נוסחאות והערות ומבוא מאת ישעיה תשבי, ירושלים, "מקיצי נרדמים", חש"מ, תש"ה, [8], 46, [1], 138, [1] ע' 8°. (ספרים היוצאים לאור על ידי חברת "מקיצי נרדמים". תש"ד/ה שנה י"א/י"ב לחדוש פעולת החברה
- 185 סימושקין, ט. ארץ הצופים. עברית [אברהם] שלונסקי. (מרחביה). הקיבוץ הארצי השומר הצעיר, (דפוס השומר הצעיר, 1945), 276, [2] ע', תמונות. 8°. (ספרית פועלים) (נעורים). שם המקור: Т. Симушкин: Чужбина.
- 186 טמט, דוד. הנהלת-חשבונות: קורס מעשי ויסודי ללומד המקצוע מעצמו ולמשתלם. מאת דוד טאמט. ירושלים, "אחיאסף", "וקרית ספר", (דפוס "הספר"), תש"ה, [2], 266, [6] ע' טבלאות. 8°.
- 187 [סמילנסקי, מאיר]. אבן תזעק: מחזות ספרים. ירושלים, מוסד ביאליק, (המדפיס ליפשיץ), תש"ה, 243, [1] ע' 8°. בראש השער: מאיר סיקר [פסיונוים]. 18 סיפורים על סבה-פטליורא באוקריינה. הספרים פורסמו תחלה בכת"ע שונים.
- 188 סמילנסקי, משה [Mosche Smeliansky]. כתבי משה סמילנסקי. כרך א: (בני ערב: ספרים). תל-אביב, "דביר", (דפוס "אחדות"), תש"ה, 336, [3] ע' 8°. בראש השער: משה סמילנסקי <חוגיה מוסה>; בפסיונוים זה היה המחבר חותם את ספריו אלה ב"השלח" ובכת"ע אחרים. הספר כולל 37 סיפורים ורשימות מחיי הערבים בארץ ישראל. יצא בראשונה באודיסה, "מוריה", תרע"א. מהדורות קודמות בא"י ראה ק.ס. שנה ה' ע' 29 ושנה י"ג ע' 27. תרגום יודי ראה ק.ס. שנה י"א ע' 363. תרגום אנגלי (עם הקדמת סיר ארתור ווקופ) ראה ק.ס. שנה י"ד ע' 233. שני התרגומים חלקיים.
- 189 סמילנסקי, משה [Mosche Smeliansky]. מסלול הגאלה. ירושלים, הקרן הקימת לישראל, (דפוס האומן, הקד' תש"ד), 62 ע' 8°. על פעולותיה של הקרן הקימת לישראל.
- 190 סמילנסקי, מ[שה]. [השג]. [Mosche Smeliansky]. הנשיא. (ת"א). הועד הארצי של הקה"ל בארץ-ישראל, (דפוס "הארץ", תש"ה), 45, [1] ע' פורטרט. 8: 6. ליום הולדת השבעים של נשיא ההסתדרות הציונית ח. ויצמן.

והעברתה לא"י) שער נוסף ברומית. במקצת הטפסים: חבור לשם קבלת תאר "דוקטור לפילוסופיה", הגש לסינט של האינברסיטה העברית, ב' בתמוז תש"ג. שער נוסף באנגלית.

197 פבר, זין הנרי. מעולם החרקים. מעבר לבני-הנעורים על-ידי פ[סח] אוירבך. תל-אביב, "עם עובד", (דפוס "דבר"), תש"ה, 156, [3] ע', תמונות. 8°. ("שחרות"). מנוקד. עם ביוגרפיה של ז' ה. פבר. שם המקור: Jean Henri Casimir Fabre: Le monde merveilleux des insectes

198 פולק, אברהם נ. [Abraham N. Poliak]. דברי ימי הערבים משחר קיומם ועד לדורותינו. בלגית תשע מפות וששה-עשר לוחות. ירושלים, מוסד ביאליק על-ידי "מסדה", (דפוס מרכז), תש"ו (1945), 13, [1], 355, [1] ע'. 8°.

המחבר אור את תלציו לעבודה מדעית גדולה וחשובה: להציע לפני הקורא העברי את קורות הערבים מראשיתם ועד ימינו, עד תום מלחמת העולם השנייה ממש, ולקרבו אל סבך הבעיות של המורח התיכון. כבר במבוא תמצא המונה של הערבים וארצותיהם, שתפקידה לקבוע את המסגרת הגאוגרפית, האנתרופולוגית והאתנולוגית של מחקרו. הקורא לומר להכיר את השטחים המיושבים עתה דוברי ערבית, שומע על העמים אשר החזיקו בארצות אלה לפני השתלט הערבים, על לשונותיהם ודתותיהם. הרשימות על הנצרות המזרחית (ע' 40—48) ועל העדות הדתיות-לאומיות (ע' 49—50) עשויות לבאר כיצד נוצר המצב המסובך השורר בארצות אלה וביחוד בארץ-ישראל, הלבנון וסוריה, שבהן קיימות עשרות כתות דתיות.

שלושת הפרקים הראשונים מוקדשים לתאור הערבים הצפוניים במרכזם החשוב, החג'אז, תרבותם בתקופת הטרם-אסלאמית, וההשפעות שקיבלו מהיהודים והנוצרים, שחיו בקיבוצים גדולים בתחלקים מסוימים של הארץ, או מיוחדים, סוחרים, שליחים פוליטיים ודתיים, שנמצאו בכל מקומות-ישוב קבועים. בתוך סביבה זו הופיע מוחמד, שחולל מהפכה רוחנית ופוליטית כממדים עולמיים, ביסדו את דת האסלאם ובהניחו את היסודות החברתיים לה-גבושתם של השבטים הערביים, המסוכסכים (המפורדים), לאומה אחת, שיצאה לכבוש את העולם. תפקידים אלה נטלו בחלקם של הכליפים הראשונים, יורשי השלטון הדתי והמדיני אחרי מות מוחמד. בפרקים ד' ו-ה' מתוארים

שלבי עלייתו וירידתו של השלטון הערבי מחוץ לגבולות חצי-האי בימי הכליפים מבית אומיה ומבית עבאס, התפתחות התרבות, הספרות ושגשוג המדעים. בפרקים השישי והשביעי מציע המחבר את עיקרי דת האסלאם ודרכי התפצלות הכיתות, ושני פרקים (ח' ו-ט') הוקדשו לתאור המבנה החברתי והכלכלי של המדינה הערבית. קורות השליטים התורכיים, תקופת מסעי הצלב, השלטון הממלוכי והעותומאני תופסים שלושה פרקים. לחמשת הפרקים האחרונים (י'—ג'—ז') נועד ערך אקטואלי מכמה בחינות: בהם מטפל המחבר במבנה הכלכלי והחברתי של הכפר הערבי ובבעיותיהן של המדינות הערביות וארצות המנדטים במזרח התיכון של ימינו.

זהו מבנה הספר, הוא מראה, כמה בעיות צצו לפני המחבר, שעליו היה להקיף תקופה ארוכה למדי של פריחת שלטונות ערביים והתפוררותם, להציע בסקירה כללית את כל שלבי התפתחותו של עם, החל ממצב גוודים החונים במדברות וערבות רחוקות, שהספיקו בכל זאת לפתח תרבות מקורית, וכלה במשטר מדינות מודרניות (או מודרניות-כביכול) עם סדרי חברה וכלכלה של המאה העשרים. נוסף לכך מקיפה ההיסטוריה הערבית גם את תולדות האסלאם והתפתחותו, דת המונה כיום כשלוש מאות מליון מאמינים, שנוצרה על ברכי היהדות והנצרות. כלולה בהיסטוריה פוליטית ודתית זו גם התפתחות תרבות אקלקטית, מיוחדת במינה, שהושפעה מיצירתן הרוחנית והאמנותית של אסיה ואירופה גם יחד. ברור שלשם השגת המטרה בשלמותה נחוצות לא בלבד ידיעות עמוקות וגורחות בהיסטוריה המדינית של הערבים, התפתחות החברה והכלכלה לענפיה, אלא חקירה בדתם ותרבותם הרוחנית. ובאמת — לפני פילק לא ניגש שום חוקר לכתיבת ההיסטוריה כללית כזו, וכולם הסתפקו בתאור חלקי, בזמן או בענין.

מעלות הספר גורמות ממילא, שמתבלטות גם כמה נקודות, שהן בעוכרי המחבר וספרו. נצמצם כאן את הערותינו לדברים שיש להם קשר לקורות היהדות והיהודים. ואמנם תושבני שיש לנו גם הרשות לכך, כי הלא גם המחבר וגם מוסד ביאליק נתכוונו לתת לקורא העברי הכללי ספר שיכניסנו לתוך תחומן של בעיות היחסים בין הערבים והיהודים בכל שטחי החיים ויצגו לפניו בהארה מדעית ואובייקטיבית את הקשרים, שהיו קיימים בין שתי האומות ושתי התרבויות. מותר היה להגות שבמסגרת ההיסטוריה של האימפריה הערבית ייקבע המקום הראוי לענייני היהודים. לצערנו לא מילא המחבר

חסר הרמו לספרו של מילי², שבו הוקצב גם מקום נכבד לחלקם של היהודים בהתפתחות המדעים והספרות הערבית; גם את שמו של שטיינשניידר יחפש הקורא לשוא. באותה שיטה נקט המחבר ביחס לכיבליוגראפיה העשירה מאוד על חלקן של היהדות והנצרות בתולדות האסלאם. לא נזכרו בה כלל ספריהם של א. גיגר, ה. הירשפלד, י. הורוביץ, ט. אנדרה³.

קשה להסכים לשיטתו של פולק בתיאור יהודי ערב בתקופה הקדומה. הוא מסתמך כמעט תמיד דווקא על מקורות מאוחרים ומוניח מקורות קדומים כאילו לא היו קיימים כלל או אינם ראויים לאמון. כן הוא מספר (ע' 58), שבמדינה ישבו עשרה שבטים יהודיים בהסתמכו על אבן חילדון "ועוד", בשעה שישנם לפנינו מקורות קדומים מאבן חילדון בחמש מאות ואף בשש מאות שנה (עין הירשברג, ישראל בערב, ע' 166 ובהערות ע' 308) ואלה נזכרים עשרים שבטים; מה ראה להעדיף דברי אבן חילדון על אותם המקורות? שימוש במקורות מאוחרים גורם גם לשיבוש שמות, שהם משוברים גם בלאו הכי. השמות זרעה ועצץ הם שיבושים במקום זעורה וקציץ = פציץ. בני יזיר ובני נעוף משבט הבלי נזכרים אצל אבן כסתה ע' 62 כ-אניף ומרד ובאעאני י"ס ע' 95 (מהדורה שניה) כבני מרתד ובני נוף. בני אלשקמה משבט עיסאן נזכרים במקורות הקדומים כבני שטיבה*. בדבר התייהדות שבט כנאנה — שאליו השתייכו גם בני קריש, שבטו של מוחמד — סומך פולק (במקום הנ"ל) על עדות אל דמשקי, שחי כשבע מאות שנה אחרי ההגירה. אבל היסטוריונים, שחיו כארבע מאות שנה לפניו, מספרים רק זאת שבין בני כנאנה היו מתייהדים — והרי יש הבדל גדול בין סיפור זה והדברים "שהשבת..." היה רואה את עצמו כמתייהד⁵.

בספר השני בדברו על נביא האסלאם נוגע פ. בבעיית התנועה המשיחית בקרב היהודים בתקופת מוחמד וכותב:

2 Aldo Miele, La science arabe et son rôle dans l'évolution scientifique mondiale, Leiden 1938.

3 Tor Andrae, Der Ursprung des Islams und das Christentum.

4 Wellhausen, Skizzen und Vorarbeiten, p. 70; Wensinck, Mohammed en de Joden te Medina, p. 73.

5 ועין מה שכתבנו על נושא זה בספר "ישראל בערב", עמ' 110 ואילך, ועמ' 168.

את חובתו בכיוון זה ופסח על פרשה חשובה. הנה נה שיש לו להגיד על התפתחותה של יהדות בבל בתקופה הערבית, על הגאונים ועל קשריהם עם השלטינות: "בניגוד לספרד היו חיי הרוח של היהודים העראקיים, המפותחים כשלעצמם (תקופת הגאונים!) מובדלים מאלה של הישוב המוסלמי" (עמ' 118). גם יהדות ספרד לא זכתה להערכה יותר מקיפה. בפסקה על האומיים בספרד (עמ' 108—109) נזכרים השמות חסדאי אבן שפרוט ור' שמואל הגנדי... וזוהי יצא הספר ידי חובתו לגבי היחסים בין הערבים והיהודים בארץ זו. דרך אגב זכה הרמב"ם לשתי שורות (ע' 200). זהו פגם הפוגע במבנה הספר. ואל ישיבני המשיב כי המחבר נתכוון לכתוב קורות הערבים ולא קורות היהודים. היתה חובתו של מוסד ביאליק המוציא ספר עברי על דברי ימי ערב להקציב מקום מיוחד לפחות בקנה מידה המתאים להיקף הספר, לבעיות אלה. במקום שהמחבר רצה להאריך — האריך. את הפרק על הנצרות המזרחית — שמטרתו רצויה! — מתחיל המחבר מבראשית... מישו הגוצרי. הפרק על הכפר הפלחי מחזיק 26 עמודים, ולפרקים על קורות התרבות הערבית האסלאמית, הספרות והמדעים הוקצבו רק 14 עמודים. ענייני הקפה והטבק (ע' 266—268) תופסים מקום פי חמשה מאשר כל מה שהוקדש במיוחד לתרבות יהודית-ערבית. אגב — בפרק על הספר הערבי נגע המחבר גם בשאלת שיתוף קרקע בכפר הקדום בכלל ובכפר העברי בתקופת המקרא, ופלא שלא הזכיר בהערות או ביבליוגראפיה את מחקריהם של ה. שפר, מ. לוריה וא. גינצברג על נושא זה¹.

יש לציין, שמבחינת הערכת השתתפותם של היהודים בהיסטוריה ובתרבות הערבית עולה בהרבה ספרו של חת' History of the Arabs על ספרו של פולק. הקורא הרוצה לעמוד על הופעות אלה לא ימצא עזרה אף בכיבליוגראפיה, שמתפקידה להדריך את המעיין. דרך משל

1 H. Schaeffer, Hebrew Tribal Economy and the Jubilee as illustrated in Semitic and Indo-European Village Communities. M. Lurje, Studien zur Geschichte der wirtschaftlichen und sozialen Verhältnisse im israelitisch-jüdischen Reiche. E. Ginzberg, Studies in the Economics of the Bible (JQR, 1932) עין גם במאמרו של נ. Die Entstehung des Jabeljahres, ZAW, 1932, 216 ff. שמדט. Das Bodenrecht im Verfassungsentwurf des Esra.

בהרצאת מהלך המלחמה בין מוחמד ושבט בני קינאק היהודי יש כמה פרטים הראויים לתשומת לב. לפי דברי פולק הרגו בני קינאק איש מוסלמי, שהכה אחד מהם. המחבר אינו מוסר את המקור, שממנו שאב פרט זה, שאינו ידוע לשום סופר ערבי קדום. לדעתו היו בני קינאק חלשים, אולם הוא עצמו חוזר בו, בהדגישו, כי בכל זאת הוכרח מוחמד לצור עליהם שבועות אחדים. ההיסטוריונים הערביים מספרים, שבשעה שפנה מוחמד אל בני קינאק ודרש מהם שייכנעו, השיבו: אין אנו כבני קוריש (שאותם ניצח מוחמד לפני זמן לא רב) ונדע להגן על עצמנו ולהשיב מלחמה שצרה (אבן השאם, 383, 545; ואקדי W 177; אבו דאוד, סנן ב' 37; אבן כתיר, ד' 3; מקריזי, אמתאע, א' 103). עבד אללה אבן אוביי, נשיא שבט בני ח'זר, אף הוא מעיד, שבני קינאק לא היו חלשים כלל אלא גיבורים, אנשי מלחמה (אבן השאם 546). בהסתמכו על אבן עסאכר (חי כ-550 שנה אחרי מוחמד) מוסר פולק, שמוחמד הציע לבני קינאק לצאת לארץ-ישראל — במקורות הקדומים אין זכר לכך.

משום כבודם של בני קורייסה רואה אני חובה להעיר על כמה אי-דיוקים בדברי פולק (עמ' 75—76). שלושת הצעירים שהתאסלמו בימי המצור על בני קורייסה לא היו כלל בני שבט זה. הם השתייכו לבני הדל או בהול והיו ג'ריהם ("אחיהם") של בני קורייסה. כל המקורות הערביים הקדומים מדגישים וחוזרים ומדגישים זאת, גם את הסיפור על התאסלמות הנשים והילדים מבני קורייסה לא מצאתי בשום מקום. במקורות מסופר, שהשבויים והילדים הקטנים נמכרו בין לערבים עובדי אלילים או מוסלמים, בין ליהודים. לעומת זאת מספר ואקדי — מקור נאמן וקדום — כי הנשים מבני קורייסה הבטיחו שתשארגנה נאמנות לדת אבותיהן. לו שמע ואקדי שהן הפרו את הבטחתן היה בלי ספק מגיד זאת ברבים (עיין הירשברג, ישראל בערב, ע' 142, 146, 165, 199). את המעשייה על שמעון אביה של ריחאנה, מלגש מוחמד, ששימש מטיף במסגד אשר הקימו המוסלמים על הר הבית בירושלים (פולק עמ' 76) לא מצאתי בשום מקור קדום. פולק מסתמך על מגיר אל דין (חי כתשע מאות שנה אחרי מוחמד!) שכנראה בדה הדבר מלבו. אבן אל אתיר, היסטוריון ומחבר הביוגרפיה של חברי מוחמד, שחי בשלוש מאות שנה לפני מגיר אלדין, מוסר (אסד אלעאבה ג', ע' 4), כי מוצאו של שמעון זה לא ברור; יש אומרים שהיה משבט אוד או קוריש הערבים, והנראה ביותר הוא, שהיה משבט אוד. בסוף ימיו חי בבית אל

הגירה זו (של מוחמד) קשורה היתה בתנועה משיחית יהודית, שנוסבותיה אינן ברורות ביותר, ושחוקרים מודרניים היו רגילים עד כה להזניח כל עיקר את הטיפול בה. המקורות המוסלמיים מספרים (אבן כתיר, אל בדאיה ואל נהאיה" ב' עמ' 309—310), כי כמה שנים לפני ההגירה באו שני יהודים מארץ-ישראל, אבו עמיר אבן אל היבאן ואבן חראש אל יחירב, על מנת להקביל את פני הנביא שהיה עתיד להתגלות, לדבריהם, בסביבה זו; וכו' (עמ' 63 — ועיין גם דבריו עמ' 71, 75). שוב מופיע כאן כבר-סמכא מחבר מאוחר (מת בשנת 774 של ההגירה), בעוד שישנם המקורות שמהם שאב אבן כתיר, במישור או בעקיפין, את ידיעותיו והם אבן השאם ואבן סעד (עיין מאמרי "מפתחות גשמים" בידיעות החברה העברית שנה י"א, חוברת ג'—ד' עמ' 46 ואילך). פולק מקבל את דברי הסופר המוסלמי כאמת, אף על פי שברור כי לפנינו טעוניה מוסלמית ודאית.

המחבר מתרעם על המלומדים המערביים, שהזניחו את הטיפול בתנועה משיחית זו. נראה שנעלמו ממנו מאמריו ומחקריו של י. פרידלנדר⁶ שהרבה לחקור בשרשי תנועת השיעה, שלדעתו הם עמוקים וקדומים הרבה מתנועת עלי בן אבי טאלב ונעוצים בתנועה המשיחית היהודית של אותה תקופה. רשמי תקוות משיחיות מוצאים אנו באחד משירי שמואל בן עדיה, שבו אומר המשורר: "הגיעה אלי הנבואה על מלכות דוד ותהי לי לקורת רוח ותרגוני", אותה תקווה פועמת גם באחד הקטעים של משורר ערבי, אומיה אבן אבי אלצלל, בן דורו ויריבו של מוחמד⁷. על נושא זה יש אנדות וחדויות מוסלמיות לרוב. הרציתי עליהם בחבר דורשי המורה העתיק ב-22 במאי 1945: "תסיסה משיחית בין יהודי ערב בתקופת מוחמד", ומקצתם פרסמתי בציון שנה י' עמ' 81 ואילך — (וגם רמזתי למקצתם ב"ישראל בערב" עמ' 175—177). ושאר החומר עדיין שמור אצלי, ואקווה לפרסמו בקרוב. מכל מקום הקשרים אינם כה ברורים כפי שסובר פולק.

6 I. Friedlaender, Die Messiasidee im Islam, Berliner-Festschrift; Abadallah b. Saba, ZA XIII; Jewish-Arabic Studies, JQR N.S. I—III; The Heterodoxies of the Shiites, JAOS, XXVIII—XXIX.

7 Hirschberg, Der 'Diwan des as-Samau'al ibn 'Adija', 25, 59, 75; Jüdische und christliche Lehren im vor- und frühislamischen Arabien, 76.

ולא את ספרו של הנס שמידט על נושא זה וגם לא את מחקרו של ונסינג ואת מאמריהם של ד. פויכטוואנג וא. אפטוביצר⁸. ולא נאריך כאן — כי החומר שאספתי יופיע במאמר ב"ספר ירושלים".

עוד מספר הערות כלליות:

איני יודע מניין לקח המחבר את השם "אל-עלי או אל-אעלא" (עמ' 8) בשביל הנאה הנקראת אצל הסופרים הקלאסיים אל עלא (עין יאקות בערך, ראה גם אצל קאטאני, *Annali* שנה 9 § 34; שנה 12 § 116). אמנם דאוטי, *Travels*, מבטא אלעלי, אבל מסופקני אם יש לסמוך על דבריו בנוגע לחקופה העתיקה.

שמה הארמי של מלכת תדמור לא היה זכידא (עמ' 11), אלא בת זבי; זכידא הוא שם אחד המצביאים ששרתו בחילה⁹.

בעמ' 13—14 מציע המחבר תיאוריה חדשה על מוצא השמות "ערבים" — "עבריים" — לדעתו, נתייחוד השמות "עבריים" ו"ערבים" לאותם השבטים וקבוצות-השבטים שהוסיפו לשמור על דרכי החיים השמיות הקדומות, וביחוד על חיי הנדידה. להלן אומר הוא: "יש להניח כי בימים שבהם טרם גברו ההבדלים בין נייב שמי אחד למשנהו, היה לשמיים מונח לציון את עצמם. ומאחר שהוא לא היה "בני שם" מסתבר שהיה "עבריים" — "ערבים". הפועל "עבר" — "ערב" נראה לי כאח לפעלים העבריים "דביר", "הביר" (להגיד הברה), "ברר" ולפועל הערבי "כביר" (לדעת משהו ולהפיץ ידיעה זו). לכאורה רוצה המחבר לומר ש"עבר" פירושו לדבר עברית, בדומה לפועל "ערב" כערבית, שפירושו הבט מחשבות בשפה מובנת וברורה" (עמ' 11). זו היא שיטה חדשה, שאפשר להתווכח עליה, אולם לדעתי היה צריך המחבר לרמוז, לפחות, שיש

מקדם — כלומר בירושלים (או בארץ-ישראל, כי בשם בית אלמקדם היו מכנים את כל הארץ). על סמך האסנאד: "קתארה בשם שית' מבני קוריטה" בסיק פולק את המסקנה כי עוד במאה הח' היה קיים שבט בני קוריטה. דבר זה לא נזכר בשום מקום — מסופר רק שכמה מבני שבט זה התאסלמו.

על גורלם של שאר היהודים במדינה אומר פולק: "אין כל ידיעה על העברת יהודים שנותרו באל מדינה. שם נטמע כנראה הישוב היהודי בהדרגה במוסלמים שמסביבו" (עמ' 87). אצל בח'ארי, צחיח, כתאב אלמע'אוי (73, כרך ה' ע' 205 בהוצאת אלמנירה), שהוא מקור היסטורי מצויין, מוצאים אנו: "(מוחמד) הגלה את כל יהודי מדינה: את בני קינוקאע, והב שבט עבד אלה בן טלאם, ואת היהודים בני חארת'ה וכל יהודי מדינה". אותם הדברים גם אצל אחמד בן חנבל, מסנד ב' עמ' 149. אבו דאוד, סנן ב' 38 (הוצאת תאני), אחרי כן נשארו רק משפחות מועטות, שהתאסלמו — לפחות למראית עין — וגם עוברים ושבים, שלא גרו בקביעות בעיר זו.

בדבר אבן השתיה שבבית המקדש כותב פולק: "מאחר שהתנ"ך, האבנגליון והקוראן אינם מזכירים אבן זו כל עיקר, נראה לי, כי אפשר להסביר את הערצתה מימי עבד אלמלך ואילך רק על ידי התיאוריה שנוצרה בימי האומיים, כנראה על ידי יהודים מתאסלמים. לפי תיאוריה זו הרי אבן שתיה היא "טבור הארץ" מרכזו של העולם המאוכלס בני אדם תרבוהיים... והוא ("הטבור") גם המקום המתאים יותר מזולתו לעבודת הבורא ולמושב אנשים קדושים חכמים ומלכי עולם. כל זה הוסב על אבן שתיה ועל הארץ שמסביבה" (עמ' 93—94). המקורות שעליהם מסתמך המחבר הם סופרים מוסלמיים בני המאות הי"ד—ט"ו לסה"נ. תמהני על ודאות המחבר בדבר שכנראה אינו בקי בו. הוא אמנם מזכיר את המשנה יומא י"ג ע"ב וגם את התוספתא "שתיה — שממנה הושתת העולם" (יומא נ"ד ע"ב). אבל נראה שלא קרא את מאמר הגמרא כולו — כי לא ראה שדווקא בתוספתא זו ובברייתות אחרות שם נמצאת התיאוריה, שלפי דבריו נוצרה בימי האומיים, כי הר ציון ואבן שתיה הם טבור הארץ. הוא שכח את המקראות המדברים על ירושלים, שהיא בתוך הגויים וסביבותיה ארצות (יחזקאל ה' ה') ועל טבור הארץ (שם) ל"ח י"ב) ונעלמו ממנו דברי ספר היובלים (ח' י"ט) על ציון, שהיא באמצע הטבור (עין גם חנוך א' כ"ו א'), והסיה דעתו ממדרשי אגדה העוסקים ב"תיאוריה" זו. וכן לא ראה את מחקרו של קיסל על דבר אבן השתיה

8 R. Kittel, Studien zur hebr. Archäologie; A. J. Wensinck, The Ideas of the Western Semites concerning the Navel of the Earth; H. Schmidt, Der heil. Fels in Jerusalem; D. Feuchtwang, MGWJ, LIV (1910) 720—729; LV (1911) 43—47; V. Aptowizer, Zur Kosmologie der Agada, MGWJ LXXII (1928), 363 ff; Arabisch-Jüdische Schöpfungstheorien, HUCA, VI, (1929) 6; בית המקדש של מעלה, תרביץ שנה ב' (תרצ"א) עמ' 137 ואילך.

9 G. A. Cooke, A Textbook of North-Semitic Inscriptions No. 131 (p. 291) ff.

גם הכרך השני מספרו של Tyan (עמ' 332). בספר רביעי (עמ' 331) חסר הרמז לספרו של Lévi Provençal, Histoire de l'Espagne Musulmane. I. Le Caire 1944. הביבליוגרפיה לפרקים ט"ו—ט"ז, שלהם אין הערות, צנועה. דרך משל אינו מוצא רמז לספרו של סטודארד, The New World of Islam, (ספר שזכה גם לתרגום ערבי) או לכתבי-העת החשובים שהופיעו בשפות האנגלית, הצרפתית, האיטלקית והגרמנית ועסקו במיוחד בבעיות המזרח התיכון. יש גם שורה של טעויות דפוס: דרך משל: ספרו של מאן על היהודים במצרים וכו' הופיע בשנים 1920—1922 — ולא בשנת 1922 כפי שנמסר בעמ' 127. הערותיו לא באו להפחית את ערך הספר. כוונתו היתה להראות על הרברים הטעוים חיוקן במהדורה השניה, שלפי תקוותו תופיע בקרוב.

ח. ז. הירשברג

199 פושקין, א[לכסנדר] ס[רגייביץ]. פולטבה. עברית מרים ברנשטיין-כהן. (ציורים חנה לרנר). ירושלים, "אחיאסף", (דפוס "המערב", 1945), 83 ע', 8°. שם המקור: Александр Сергеевич Пушкин. Поэтесса.

200 פטאי, רפאל; צבי וולמוט; עורכים. מבחר בסיפור הארץ-ישראלי; אנתולוגיה של הפרוזה הארץ-ישראלית החדשה בצפון הערכות ספרותיות... עם מבוא מאת יוסף קלוזנר. (מהדורה שניה מתוקנת ומורחבת). (כרך א—ב). 2 כרכים. ירושלים, ר. מס, (דפוס "אשכול", 1944—1946), 240; 262 ע', 8°. מהדורה א' ראה ק.ס. שנה ט"ו ע' 275. גדל היקף הספר ונראה לנכון לחלקו לשני כרכים.

201 פינגר, וירה. עמל חיים. כרך ב. הרגם מ[נחם] ז[למן] ולפונסקי. (חל-אביב), הקיבוץ המאוחד, (דפוס "אחדות"), תש"ה. 246, [1] ע', פורטרט. 8°. שם המקור: Вера Фингер: Запечатленимъ трыц. את הקודם ראה ק.ס. שנה כ"א ע' 248. שם גם באור קצרי. כרך ב' מקיף את השנים 1884—1904.

202 פישמן, יהודה ליב [Jehuda Laib Fischman]. חגים ומועדים. מהדורה שניה מושרמת. ירושלים, מוסד הרב קוק, (דפוס וייס), תש"ד. 296 ע', 8°. בראש השער: הרב יהודה-ליב הכהן פישמן. מהדורה א' ראה ק.ס. שנה כ"א ע' 79; שם גם תכן מפרט.

דעות אחרות על מוצא השם "עברי" 10 ומכל מקום אסור להשתמש לשם כך בפועל השמי בן שתי אתיות כי בדרך זו אפשר להוכיח כל דבר — והראייה: פולק מזכיר פועל "הבר" (להגיד הברה) שבכלל אינו ידוע בלשוננו לא במקרא ולא במשנה ולא במקורות שלאחריה.

המחבר אימר (ע' 10, 31) שבשם "נבטים" היו הערבים בימי הביניים מכנים את כלל האוכלוסים החקלאיים דוברי הארמית בארץ-ישראל, סוריה ועיראק, אולם כבר הוכיח גילדיק (ZDMG XXV 124—5) שבשם זה קראו הערבים גם לתושבי בחרין ועמאן ואין לו שום הוראה אתנוגרפית — והוא כינוי בוז לחקלאים, בלי כל צביון לאומי. והמתנגד לדעה זו — עליו הראיה.

הדמיון בין תלמידי ישו ובין "י"ב קרואי העדה, שטיפלו בענייני ישראל בימי משה" (עמ' 40) הוא לדעתי בלתי מוצלח ועלול להטעות את הקורא, שאינו בקי במקרא או בברית החדשה. במקרא נזכרים יותר משנים-עשר קרואי העדה (עין לדוגמא: במדבר ט"ז ב', כ"ו ט') במקום אחד נזכרים אמנם שנים עשר קרואי העדה (במדבר א' ט"ז) — אבל אלה היו נשיאי המטות — מה שאין כן בתלמידי ישו. גם הדוגמא של ל"א "מלכויות" כנעניות שהשמיד יהושע בן נון (ע' 50) אין לה כל דמיון למשל.

המחבר מבאר את השם מפה מהמלה הדרום-ערבית מכרב=מקדש (עמ' 51 — כן גם חתי, History עמ' 103). נראה שהוא סומך על גואידי, אבל קונטי רוסניי מזכיר מלה זו רק בלשון חבשית ולא בדרום-ערבית 11. עמ' 122 מלמדנו המחבר שהמונח סודה בא מא-סודא= "השחורה", אולם חתי כנ"ל ע' 579 מבאר אותו במונח מ"צאע"=כאב ראש.

עמ' 132 הולך המחבר ומונה חמש תפילות החובה של המוסלמים — ושוכח את החמישית: "עשא". הכינוי הדתי "יהוד" (עמ' 221) היה ידוע כבר בתקופה הטרנס-אסלאמית; עין הירשברג, ישראל בערב, עמ' 113. חלק מסענותינו בנוגע לסידור הביבליוגרפיה כבר הזכרנו לעיל. נוסף עוד כמה הערות: בשנת 1943 הופיע

10 Th. J. Meek, Hebrew משל Oringins, 6—14; J. Lewy, Habiru and Hebrews, HUCA, XIV 587 ff; XV 47 ff.

11 I. Guidi, Summarium grammaticae veteris linguae arabicae meridionalis, Le Caire 1930, p. 12; C. Conti Rossini, Chrestomathia arabica meridionalis epigraphica, Roma 1931, s.v.

השלישית. דין וחשבון של מזכירות הקבוץ הדתי תש"א—תש"ד. תל-אביב: (ירושלים: דפוס סלומון), תש"ה. [2], 103, [1] ע"י. 8°. בראש השער: הס-תורות הפועל המזרחי בא"י. הקבוץ הדתי. המזכירות.

210 קבק, א[הרן] א[ברהם] Aaron-Abraham Kabak. תולדות משפחה אחת. ספר שלישי: ספור בלי גבורים. <רומן>. (תל-אביב, עם עובד, דפוס "דבר", תש"ה). 366, [1] ע"י. 8°. (ספרה "לדור"). המשך של "בחלל הריק" ו"בצל עץ ההלילה", ראה קס. שנה כ"א ע"י 250. מקום המעשה אוניטה בסוף תקופת ההשכלה. סוף שנות הששים ושנות השבעים למאה הי"ט. בין הגבורים: ד"ר י. ל. פינסקר, פרץ סמולנסקי, צדכונים.

211 קוטיק, מ[איר]. גולה במאבק: מערכת הסבל והגבורה של יהדות רומניה. תל-אביב, "מסדה", בסיוע מיסד ביאליק, (דפוס "אחדות"). [תש"ה]. 212 ע"י. 8°. = ספרית "רמון", 25.

הספר, כמו ספרו של ריפר (ראה לחלן מספר 235) מספר על יהדות רומניה במלחמת העולם השנייה אלא שהוא מקיף יותר מבחינת המקום והזמן: מסופר כאן על יהודי רומניה כלה וגם ניתנת סקירה תמציתית ומעניינת על היהודים ברומניה ועל האנטישמיות במדינה זו מזמן שחרור רומניה מעול התורכים עד המלחמה. בספר השני מסופר בעיקר על המצב בבוקובינה ובטרנס-דניסטריה (ששתי הכבוש באוקריינה שנמסרו לשלטון רומני) ובמקצת על המצב בבלבוב ובסביבתה. שני המחברים היו עדי ראייה ועזבו את רומניה בזמן המלחמה; ריפר נשאר שם זמן יותר ועזב בשנת 1944 וגם בתור עסקן מדיני (היה לשעבר ציר הפרלמנט) וציני, שהיה פעיל גם בימי המלחמה היתה ברשותו אינפורמציה מיוחדת. יהדות רומניה היתה במספרה השלישית באירופה (אחרי יהדות פו-לין ורוסיה), וזוהי הקיבוץ היהודי שנהרס פחות משאר הקי-בוצים היהודיים באירופה. מ- $\frac{1}{2}$ מיליון יהודים שהיו בה לפני המלחמה — נשארו 444 אלף (לפי קוטיק) או 320 אלף (לפי ריפר). מעט מאוד נכתב על יהדות רומניה ונראה שהיה הספר הראשון. בספרותנו החדשה על נושא זה: המחבר מוכיח שעוד לפני כיבוש היטלר, היתה יהדות רומניה במצב של ירידה מתמדת מבחינה פוליטית-משפטית (הגבלת הזכויות), כלכלית והתנוונות פיסית. בעשרים השנים שקדמו לספירת האוכלוסין, (בסוף 1930),

203 פלכנוב, גיאורגי ולנטינוביץ [Georgii Valentinovich Plekhanov] על האיוות בהיסטוריה. (עברית י. אבירפ). (מרחביה), הקיבוץ הארצי השומר הצעיר, (דפוס השומר הצעיר, 1944). 85 ע"י. 8°. (ספרית פועלים). (דוירק). בראש השער: ג. ו. פלכנוב.

204 פרידמן, אהרן בן מנחם נחום. ספר תולדות אהרן... מ"ה אגרות... "יצא" כפה קדוש... מוהר"ר אהרן בן מנחם נחום... בשנת "מאמרי קדוש" לפ"ק [=תש"א]. יצא לאור ע"י שלמה טלינגטור. ירושלים, דפוס "כנרת", תש"ד. [4], 10, [4] ע"י. 8°. רובו ביונית ומעט עברית.

205 פרנק, ליאונהרד. קרל ואנה: ספור. תרגם מ[נחם] ז[למן] ולפובסקי. (עין חרוד), הוצאת (דפוס) הקבוץ המאוחד, תש"ה. 73, [1] ע"י. 8°. בראש השער: ליאונרד פרנק, שם המקור: Leonhard Frank: Karl und Anna

206 פרקי הלכה. חוברת ג': בבא מציעא. ערוכה ומבוארת בידי יוסף שכתור. חיפה, בית הספר הריאלי העברי (ירושלים: דפוס "אשכול"), תש"ה. [4], 104 ע"י. 8°. את הקודמת ראה קס. שנה כ"ב ע"י 103 מספר 503.

207 פרקים לבתי-הספר ולנוער. [סריה 1—2]. תל-אביב, המרכז לחינוך, (דפוס "אחדות"), תש"ד—תש"ה. 8°. התכן: [1]: מספרותנו החדשה. א: [ברתנא], מרדכי; [וסף] חנני: אבן מקיר תועק לעל שואת הגולה. לוקט וסודר בידי ב. מרדכי וי. חנני. תש"ה. 66, [1] ע"י. — [2]: הוגי הדעות בציונות ובתנועת העבודה: א: סירקין, נחמן: נחמן סירקין, תקופתו ודעותיו; לקט מדבריו. בצרוף קטעים מתוך "האחד במערכה" מאת ב[רל] כצלסון. לוקט בידי א. שכתמן. תש"ד. 67, [1] ע"י. 2 פורטרטים.

208 צ'פק, קרל [Karel Capek]. משיג הכיסים גם יחד. עברית: אליעזר ארנשטיין ופסח ליפובצקי. תל-אביב, צ. ליינמן, (דפוס "גוטנברג"), תש"ה. 202 ע"י. 8°. בראש השער: קרל צ'אפק. 21 ספורים מתוך שני הכרכים הנוצעים במקורם בשם: "סיפורים מכיס אחד" ו"סיפורים מכיס שני".

209 הקבוץ הדתי. לקראת המועצה

יור מספר היהודים ב-90 אלף, היינו הפחתה ב-10% ויותר. גם העודף הטבעי פחת והלך: 20.2 לאלף בשנות 1885—1888, 10.5 ערב המלחמה הקודמת, 6.1 בשנות 1926—1930, עד שהגיע לגרעון (עודף התמותה על הלידה) 213 בשנת 1938 ו-1098 בשנת 1939. המכנה המקצועי היה דומה לזה של שאר תפוצות הגולה ואולי עוד אי-נורמלי יותר. ב-1930 עסקו במסחר 51.15% (לעומת 18.1% לא יהודים), בתעשייה ובמלאכה 34.8% (לעומת 47.5%), בחקלאות 0.4%.

215 קושניר, מרדכי. [Mordchai Kuschnir].

על י. [ספר] חיים ברגר. תל-אביב, (דפוס "אחדות"), תש"ה. 23, [1] ע' 8°. בראש השער: ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ-ישראל. הוצע: הפועל.

216 קושניר, מרדכי. [Mordchai Kuschnir].

ספר ק. עליה, לקורות וערכים. ירושלים, ד. מס. (דפוס האומן), תש"ה. 51 ע' 8°. = ערכים. ספרית המכון למדע, ת"ג. התכנן: ראשוני ראשונים. ראשוני העולים לשוב החדש. העליה השנייה, השלישית, הרביעית. סיום. ביבליוגרפיה: ע' 49—51.

217 קיפניס, לוי. [Levin Kipniss].

על י. ועוד ספורי גבורים בישראל... כתוב בידי לוי קיפניס / מוצר בידי חנן פישר. תל-אביב, פישר, חש"מ (1944). [15] ע' 8°. 7 ספורים היסטוריים לילדים.

218 קלאוזנר, מרגוט. ספר מלסביס: רומן

היסטורי. מתורגם מכתב-היד בידי א. לובראני, תרגום השירים מיוגית מאת א[הרן] קמינקא. ערך מ. סתר. תל-אביב, "מסדה", (דפוס "העברי"), [1945]. 203 ע' 8°. (ספרית מועדון הספר).

219 קלאוזנר, יוסף. [Joseph Klausner].

ורומי והיחסים המדיניים והתרבותיים ביניהן. שש הרצאות... תל-אביב, "אומה ומולדת", חש"מ, תש"ו. 84 ע' 8°. הרצאות בחרף שנת תש"ד ותש"ה מטעם "אגודת שוחרי האוניברסיטה" תל-אביב ובנתניה, בת-קנים והוספות. התכנן: הפגישות הראשונות בין יהודה הרומי, מכיבוש פומפיוס עד התמלכותו של הורדוס. החשמונאים האחרונים ומלחמתם ברומי. מלכות-הורדוס. השלטון של בית-הורדוס ושל "משגיחים" הרומיים. המרד הגדול והחורבן השני.

212 קופלביץ, יהודה; ב. צ. ונסקי. חבל

סדום; צוער, ים-המלח והכנרת. [עין-חרוד], הקיבוץ המאוחד, (ירושלים, דפוס חיים; תל-אביב, דפוס אחדות), תש"ה. 6, [2]. 436 ע' תמונות. 8°. "אין הספר הזה נועד להיות חיבור-מחקר למעשים, ענין לבעלי-מקצוע בלבד, כוננת המחברים היתה הפוכה: הם נעזרו בהוראת אנשי מקצוע כדי לתת ידיעות רחבות ומועילות לרבים על תולדות המקום בעבר ועל מצבו בהווה, על עולם החי והצומח אשר בו, על אוצרות הטבע אשר בלב האדמה והים, על האקלים ותנאי-הבריאות וכו'... ממקורות שונים, בכתב ובעל-פה, אספנו את החומר המובא בספר." (מההקדמה). התכנן: א. צוער: תולדות צוער (בעריכת בנימין מייזלר). בקעת-צוער. א-צאפיה. החקלאות וסיכוייה. ב. ים המלח וחוסיין: ים-המלח: המי-נרלים בים-המלח (בעריכת ד. קפלן מחברת האשלג). מתכונת ים-המלח. על גלי ים המלח (ספנות וסיכוייה). ים-המלח ועתידו. מסביב לים: ברגל מסביב לים. מסע מסביב לים התחתית. משוט בדרכי הדרום: מסדום לירושלים. בדרך זוהירה. מסדום אל אילת. סדום: המפעל ונושאו. שלבים בבנין. במפעל האשלג בדרום. בערכת השממה. בכור מעשי יום-יום. הקיבוץ בדרום. הקיבוץ במפעל ים-המלח. ד. סדום מספרת: ימים ראשונים. בעבודה. אדם ונוף. אשה בסדום. פרט וצבור. ד. אשבל: הערות. ציון לגעדרים. ביבליוגרפיה (ע' 429—430).

213 קורצ'אק, אלכסנדר. [Janusz Korczak].

ריבניקוב; סיפור. תרגם א. מ. גון. (עין-חרוד), הוצאת (דפוס) הקיבוץ המאוחד, תש"ה. 62, [1] ע' 8°. שם המקור: Александр Куприк: Штате-каштан Рыбникова.

214 קורצ'אק, ינוש. [Janusz Korczak].

פדגוגיים. כרך ג. תרגם דב שטוק. (עין-חרוד).

ה"פּרשים" צורף גם הסבר, למשל נ"ב, "נודע ביהודה" — ספר שאלות ותשובות בהלכה מאת ר' יחזקאל לנדא (1713—1793). כולל מבחר ר"ת רבניים ור"ת חדשים ולועזים. ע' 158: ביבליוגרפיה.

227 רובינזון, נתן. יסודות הטליוניה. ירושלים, ר. מס, (חיפה, דפוס "אות"), תש"ה. 87 ע' / תמונות. 8° = ספרית מס למדע ספולרי. מספר 29.

228 רודלסון, מ. מושגים בתורת החימיה: א. בחימיה אי-אורגנית מאת מ. רודלסון. ב. בחימיה אורגנית מאת מ. פרידמן. (תל-אביב), הסתדרות העובדים העברים בארץ-ישראל, מועצת הפועלות, (דפוס "הפועל הצעיר"), [תש"ג]. 23, [1] ע', 8°.

229 רודניצקי, אליהו. שנה ברוסיה. תרגם מכתב-יד אידי ש. זרחי. תל-אביב, "עם עובד", (דפוס "אחדות"), תש"ה. 236, [2] ע', 8° = (ממן המוקד). בספר זה נותן המחבר תאורים מלאי ענין של החיים ברוסיה בשנות המלחמה. הוא מספר על המוני העם מתוך אהדה רבה ומצין לשבח את מדת הכנסת האורחים, את הפשטות וגלוי-הלב, את הפטריוטיסמוס הגדול, הוא מתאר את סדרי הקולחוז, את המצוקה האיומה ואת המחסור הגדול. המחבר לא גר בישובים יהודיים, אבל בין הפלסטים היו יהודים רבים, כמו כן נפגש עם יהודים מצטיינים שישבו במקומות ההם. הוא מצין שאצל יהודים מבוגרים אחרי בני ל"ה ומעלה, יש זיקה ליהדות (ע' 186). אבל בדרך כלל הטמיעה היא גדולה. גם אנטי-שמיות קיימת ברוסיה. בע' 168—169: תאור יפה של פגישתו עם ציוני "נסתר" שכנו לחדר, שבמקרה נודע לו שגם המחבר ציוני.

230 רולן, רומן. ביטחון. (מצרפתית: [ל]האן וייץ-כהן), תל-אביב, "מסדה", (ירושלים, דפוס "העברי"), [1945]. 143 ע', פורטרטים, פסקימיל, תים. 8° = ספרית למוסיקה בעריכת פ. גרדוניץ, I. הוצאה מהדורה. שם המקור: Romain Rolland: Beethoven. התכן: דבר העורך. פ. לאנדאו. ר. רולאן וורכו אל ביטהובן. — ביטהובן. — אפילו ותוספות: פ. גרדוניץ; השקפתו של רולאן על ביטהובן, תאריכים מחי ב. רשימת היצירות (ע' 125—132), ביבליוגרפיה (ע' 133—135), רשימת תקליטים (ע' 136—142).

231 רות, חיים יהודה (Leon Roth). שבעה

220 קלזנר, יוסף [Joseph Klausner]. כשא

מה נלחמת על חרותה; מסות היסטוריות. מהדורה רביעית, מורחבת ומתוקנת. תל-אביב, הוצאה מדינית, (דפוס "ספר"), תש"ו. [5], XIII, 330, [2] ע', לוח-פורטרט. 8°. את המהדורה הקודמת ראה ק.ס. שנה כ"א ע' 250. שם גם מ"מ למהדורות קודמות ולתרגום צרפתי — במהדורה זו "הוספות ותקונים" ע' [331].

221 קלינמן, משה (Moshe Kleinmann). אישי הציונות. [1—2]. תל אביב, יבנה; (ירושלים, דפוס ר. ח. הכהן), [תש"ה]. 8°. בראש השער: משה קלינמן. שער נוסף באנגלית. התכן: [1]: הרצל, 182, [2] ע' — [2]: חיים ווייצמן. 206, [2] ע', פורטרט.

222 קלינמן, משה [Moshe Kleinmann]: הציונים הכלליים. מאת משה קלינמן. (ירושלים, מכון להשכלה ציונית, דפוס מרכז תש"ה. 83 ע', 8°. (הספריה הציונית הקטנה). (הזרמים האידיאולוגיים בתנועה הציונית). המחבר סובר, שהציונות הכללית נחוצה כקודם קונסטרוקטיבי, המרסן את מרוץ-ההתחרות בין הקצוות והוא בטוח כי למרות מצבה השפל כיום, עוד נכונו לה לציונות הכללית ימי נצחון ושררה בצבוריות העברית.

223 קלרמן, [ברנהרד]. אינגבורג: רומן. (תרגם דוד צמח. מהדורה רביעית). תל-אביב, "מסדה", (דפוס שושני), תש"ה. 220 ע', 8°. שם המקור: Bernhard Kellermann: Ingeborg. המהדורות הקודמות של הספר יצאו בורשה, הוצאת שטיבל, כטות תרע"ט—תרפ"א.

224 קפליבצקי, יוחנן [Jochanan Kapli-watzky]. שביילי לשי: ערב; ספר-למוד לבתי-הספר העממיים. חלק רביעי. ירושלים, "קרית-ספר", (דפוס "אשכול"), תש"ג. 127 ע', 8°. שער נוסף בערבית ובאנגלית. את הקודמים ראה ק.ס. שנה כ"א ע' 19.

225 קפת-חולים של ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ-ישראל. כיצד מטילים תל-אביב, מרכז קפת-חולים, (דפוס "הפועל הצעיר"), תש"א. 15, [1] ע', תמונות. 8°. מנוקד.

226 קרופניק, ברוך [Baruch Krupnik]. לכ-ס. [ראשי תיבות: פשר והסבר, בצירוף לוח המספרים ולוח השנים. תל-אביב, "שמש", (דפוס "אחדות"), [תש"ה]. 158, [1] ע', 8°. להרבה מן

לפני כבוש היטלר עבר ועזוע אחר: ספוח ביסרביה ובוקובינה לרוסיה. וכך ניצלו בגפשמ, אבל סבלו הרבה מבחינה כלכלית, וגם לא מעט מהם גורשו לפנים רוסיה (80% מתגורשים היו יהודים); בסופו של דבר היה זה לטובה כי ע"י כך ניצלו מהשמדה ע"י צבאות היטלר. בספר ניתנים שמות הנרצחים בפרעות 1940 ורשימת בתי הכנסת שהושמדו אז (ע' 108—110), רשימת העם-קנים שהוגלו לרוסיה (ע' 159—161). המחבר מספר על פעולתו לטובת ההצלה, על נסיונות להתקשר עם העולם מבחוץ ע"י אחת הצירויות, שלפעמים הצליחו, וטוען שהונחו כמה אפשרויות הצלה. הוא מדגיש את פעולתה הציבורית של יהדות רומניה וביחוד את העבודה הציבורית שלא נפסקה בזמנים הקשים ביותר. הוא מבליט שגמצאו גם בין המשכילים הרומנים חסידי אומות העולם שעזרו במיטב יכולתם והצילו נפשות והשפיעו לפעמים על המתקת הגזרות. ב. ש.

236 רייתר, ג'וזף. קורות העולם בראשי

פרקים, מלמי התרבויות הקדומות ועד שנת 1942. מאת ג'וזף רייתר... עברית ש. שפירא. בצירוף דברים משנת 1942 ועד יום כניעת יפאן. מאת אפרים שמואלי. תל-אביב, צ. ליינמן, (דפוס "גוטנברג"), תש"ו. 456 ע'. 8°.

שם המקור: Joseph Reither: World history at a glance. ספר זה — איננו ספר-לימוד. הוא נכתב למען כל אדם המתעניין בהיסטוריה במידה שכל בר-דעת מתעניין בה. (מההקדמה).

237 רמן, ט. א. הודו. מאת ט. א. ראמאן. (תרגם זאב ויינר). ירושלים, עפר, (דפוס "העברי"), [תש"ה].

224 ע' טבלאות. מפות. 8°. שם המקור: T. A. Raman: India. התכן: הודו כמות שהיא. 4000 השנים הראשונות. בריטניה והודו. הודו דורשת יותר. על פרות ועל כיתות. הרקע הכלכלי. הודו התעשייתית. הודו והמל-חמה. שליחותו של קריפט. אחרי קריפט. מפלגות, שיטות וסיכויים. החיילים האלמונים. הודו במספרים. מספר היהודים בהודו: 22,480, מהם 19,327 בהודו הבריטית, השאר במדינות ובסוכנויות. שני שלישים מכל העדה היהודית בהודו נרשמו בבומבי.

238 רניה. בנודים ובמחתרת <1939—1943 בפולין>. תרגם מכתב-יד פולני ה. ש. בן-אברהם. (Ain-Harod), הקיבוץ המאוחד; (ירושלים, דפוס ווייס), תש"ה. 218 ע'. 8°.

פרקים על אנגליה ודרכי הדימוקרטיות האנגליות. תל-אביב, "יבנה", (דפוס "הספר", 1945). [1], 90, [2] ע'. 8°.

שער נוסף באנגלית. "לספר זה שתי מטרות: (א) לעזור לנו להבין את אפיקם והלך-מחשבתם של האנגלים, (ב) לציין כמה מדרכיהם שמהן נוכל ללמוד. ברור כי מאומה זו יש ללמוד הרבה. במיוחד חשוב בזמן זה, בשעת הקריאה למדינה עברית, ללמוד מדינה מהי."

232 רזיאל המלאך. זה ספרא דאדם קדמא שנתן לו רזיאל המלאך... והוספנו כעת הגהות... מהאיש... הרב המניד דק"ק קאזניץ. יצא לאור בהוצאת יוסף יהודא אהרן והמדפיס יצחק עזרא בקאל. ירושלים, (דפוס "האומן"), תש"א. 8, 155 ע'. ציורים. 8°.

233 [רנניק] הרזון, יעקב. המשבר הגדול בלבנון הקטן. "אזכרי הפערכים בין ארזי הלבנון". (ירושלים, "יוסיעור", דפוס "הספר", תש"ד). 19, [2] ע'. 8°.

234 רינולדס, קונטין. המסך עולה. עברית י. גן-צבי. תל-אביב, צ. ליינמן, (דפוס "גוטנברג"), תש"ה. 303 ע'. 8°.

שם המקור: Quentin James Rey: nolds: Curtain rises באמריקה. מוסר בספרו זה (שנכתב במרץ—דצמבר 1943) רשמי מסעו בחזיתות המלחמה. ספר אחר של המחבר על המלחמה ראה ק.ס. שנה כ' ע' 66.

235 ריפר, מנפרד [Manfred Reifer]. מסע-המות; פרקים משואת ישראל ברומניה ובפולין. (תרגם מכתב-יד ירוחם טולקס). תל-אביב, "עם עובד", תש"ה. 204, [1] ע' תמונות. פורטרטים. 8°. ("מן המוקד").

המחבר מספר על הרדיפות וההשמדות של יהודי רומניה בשנות המלחמה. את הרכוש שנשדד מהיהודים הוא מעריך בסך 73 מיליארד ל"י (כמאה מיליון לא"י). אבל הוא מציין שאף על פי כן היה המצב שונה במקצת מאשר במדינות אחרות שנכבשו ע"י היטלר. נעשו גם נסיונות להציל מה שאפשר, ולפעמים בהצלחה חלקית. באפריל 1943 הוטב המצב במקצת, או נשלחה לטרנסניסטריה משלחת מטעם המרכז היהודי לחקור את מצב המגורשים שם (גורשו לחבלים אלה 180 אלף יהודים ונשארו כרבע מהם). עם התחלת נצחונות בנות-הברית חלה הטבה נוספת. היו גם הבדלים בין חלקי רומניה שונים; המצב הגרוע פחות היה ברומניה הישנה, הגרוע ביותר בביסרביה.

246 שלום, ש. [= שלום יוסף שפירא Schalom Josef Schapira]. דן השומר "יריות אל הקבוצה", דרמה בחיבש מערכות, מהדורה מחודשת, ירושלים, קריית ספר, (דפוס "מוריה"), תש"ה, 94, [1] ע', 8°. מהדורה א' (בשם: "יריות אל הקבוצה"), ראה קס, שנה י"ח ע' 22.

247 שליכטר, ברוך. תורת חיים: הלכות ודינים אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, לקט והסדיר ברוך שליכטר, ירושלים, מוסד הרב קוק, (דפוס וינפלד), תש"ה, [2], 4, [2] 85 ע', 8°. רוב מסדרי הלכות וקיצורים הפרידו ושמו דברים שבין אדם לקונו מקום בראש ושבין אדם לחברו — בפנה חבויה ובקרבן זוית... זה נסה המחבר למלא בעבודתו זו" (מהקדמה).

248 שמואל בן יוסף הנגיד [Samuel Hanagid]. שירי מלחמה. הכין לדפוס והוסיף אחרית-דבר והערות א[הרן] מ[איר] הברמן. תל-אביב, מחברות לספרות, (דפוס "אחדות"), תש"ה, 184, [3] ע', מפה, 8°. בסוף הספר: א. מ. הברמן: ר' שמואל הנגיד וביטו (ע' 153—163); הערות: ע' 165—184 וגם לפני כל שיר ושיר. — הספר שלפנינו הוא ראשון לאוסף כל שירי ר"ש הנגיד, שיזפיעו ספר-ספר ונושאו המיוחד.

249 שמעונוביץ, דוד [David Shimonowitch]. אהבה שלמה: פואמה דרמטית, תל-אביב, מסדה, (דפוס "העברי"), תש"ה, 60 ע', 8°. פורסם תחלה בירחון "אחדות העבודה" כ' א'.

250 שמעונוביץ, דוד [David Shimonowitch]. אשת איוב: פואמה תנ"כית, תל-אביב, "מסדה", (דפוס הפועל המזרחי), תש"ה, 45 ע', 8°. הפואמה נכללה גם בתוך כרך ג' של כתבי שמעונוביץ, ראה ק, ס, שנה ז' ע' 211.

251 שניידמסר, בנו. מכניזמוס החיזור של חומצה פומרית וחילוף המימן בזמן החיזור... [ירושלים, תש"ד, [1], 25, 11, [1] ע', דיאגרמות, טבלאות, תמונות, 4°. במכונת-הכפלה, דיסטנציה, ירושלים, תש"ד. — "תקציר" עם תמצית באנגלית ושער נוסף: The hydrogenation of fumaric acid and the exchange reaction of hydrogen... by Beno Schneidmesser... Jerusalem, 1944.

252 שעה למדע. סדרה [א—ג]. (תל-אביב—

239 רנפ, י. האנטישמיות ושאלת היהודים. (תל-אביב, דפוס "אחדות"), [1943] ז', 47, [1] ע', 8°. מעל לשב הספר: י. רינאפ. — מתוך הספר: Anti-Semitism and the Jewish question, by I. Rennap. את הספר ראה קס, שנה כ"א ע' 170, שם גם באור קצר.

240 שושן, ח. הציווד החשמלי של האטום: דינמו... תל-אביב, "רוו", [1944], 33 ע', ציורים, 8°. במכונת-הכפלה.

241 שטורמטל, אדולף. הסרגיה של תנועת הפועלים באירופה בשנות 1918—1939. מאנגלית מ[איר] בוגדן. תל-אביב, "עם עובד", (ירושלים, המדפיס ליפשיץ), תש"ה, 296 ע', 8°. שם המקור: Adolf Sturmthal: The tragedy of European Labor, 1918—1939. המחבר יהודי יליד אוסטריה, היה י"ב שנה חבר המזכירות של האינטרנציונל המקצועי. התכן: מדוע נכשלה תנועת הפועלים. כשלונה של מדי-פכה. תנועת הפועלים בימי המשבר הגדול. עלייתו של הפאשיזם. הפאשיזם על הכמה הבינלאומית. באופק.

242 שטקל, וילהלם. מכתבים לאם. (עברית ש. גולן, י. מן, ערך והתאים לקורא העברי צ. זור). מרחביה, הקיבוץ הארצי השומר הצעיר, (דפוס השומר הצעיר, 1945), 154 ע', 8°. שם המקור: Wilhelm Steckel: Briefe an eine Mutter.

243 שילר, פרידריך [Friedrich Schiller]. בלדות ובחרות. עברית י[וסף] ליכטנבום. ירושלים, "קוהלת", (דפוס ר. ח. הכהן), תש"ה, [2], 49, [1] ע', 8°. = אוצר התלמיד. חוברת כ. עם הקדמה, הערות ובאורים מאת המתרגם. התכן: הצולל, הטבעת של פול-קרסט. עגורי איביקוס. הערבה. ציד האלפים.

244 שישא, א; ד[ב] שלינסקי. שני מאורות: ארכימדס וניוטון. תל-אביב, "עם עובד", (דפוס "דבר"), תש"ה, 209, [2] ע', פורטרטים, ציורים, 8°.

245 שכנוביץ, ז[ליג]. אברהם בן אברהם: ספור הסטורי... תורגם ע"י מ. שושלר. חלק א', ירושלים—תל-אביב, נצה, (דפוס עזריאל), תש"ד, 31, [1] ע', פורטרט, 8°. = ספרי נצה, יב. שם המקור: Selig Schachnowitz: Abraham, Sohn Abrahams.

1913—1928, ווארשע—תל-אביב, תל-אביב, "אליין", (דפוס י. שלומי), 1945/6, 60, [3] ע' 8°. שיריו הראשונים של המחבר.

259 **Anglo-American Committee of Inquiry.** Report to the United States Government, His Majesty's Government in the United Kingdom. Lausanne, Switzerland. 20th April, 1946. [Jerusalem], printed by the Government Printer, [May 1946]. III l., 62 p. 8°.

דין וחשבון של הוועדה האנגלו-אמריקאית שנתמנתה ע"י שתי הממשלות לחקירת המצב בארץ ישראל ומצב היהודים בארצות אירופה שהיו בכבוש נאצי.

Recommendations and comment. The position of the Jews in Europe. The political situation in Palestine. Geography and economics. The Jewish attitude. The Arab attitude. Christian interest in Palestine. Jews, Arabs and Government. Public security. General. Appendix. Maps.

ההוספות והמפות אינן במהדורה שלפנינו. יצאה לאור גם מהדורה רשמית בלונדון.

260 **Aronstein, Raphael Fritz.** Philipp Aronstein, 4. Dezember 1862 — 24. September 1942. [Nahariya], (1944). 179, [2] p., geneal. tab., mount. ports. 8°.

במכונת-הכפלה. ביבליוגרפיה: צ' 172—179.

261 **Great Britain. Foreign Office.** Parliamentary statement by the Secretary of State for Foreign Affairs on Palestine. [Jerusalem], Government Printer, 1945. 3, [2], 3, 4 p. 8°.

= Palestine. Government. No. 9 of 1945. החוברת יצאה באנגלית, עברית וערבית בצירוף שער מיוחד בעברית ובערבית: [בריתניה הגדולה. מיניסטריון לענייני-חוץ]. הודעתו של מזכיר המדינה לענייני-חוץ בפרלמנט על פלשתינה <א"י>. [ירושלים, המדפיס הממ-שלתי, 1945].

262 **Ihud Association.** Statement to the Anglo-American Committee of Inquiry, Jerusalem, by The Ihud <Union> Association of Palestine. [Jerusalem, 1946]. [1], 23 l. 2°.

במכונת-הכפלה. את החוברת בעברית ראה לעיל מספר 59.

ירושלים). ספרית השעות. (ירושלים, דפוס ר. ח. הכהן). [תש"ד]. 8°. התכן: סדרה [א]: היסטוריה [1]: גילאי ש [מואל]: דברי ימי בריטניה. 32 ע'. סדרה [ב]: מדעי הטבע [1]: שליונסקי, דב: תורת ההסחות של אינשטיין. א': "פרטית". 32 ע'. סדרה [ג]: מדעי היהדות [1]: שלום, גרשם: המסתורין היהודי והקבלה <סקירה היסטורית>. תל אביב, (דפוס "אחדות"). 47 ע'.

253 **שרון, אברהם** [Abraham Scharon].

זכרונות מעולם החתולים: שיחה לילדים גדולים. תל-אביב, הוצאת (דפוס) "דבר", תש"א. 64 ע'. בתוכם תמונות. 8°. על המעטפת: הוצאת "דבר לילדים". מתוך: דבר לילדים. כרך י', תש"א. בשנויים קלים. המחבר, חובב חתולים, מספר על חייהם בעשרים פרק של החוברת.

254 **תבורי, יצחק.** ידידי הגמדים. [עין-חרוד] הקבוץ המאוחד, (דפוס "אחדות"), תש"ו. 55, [1] ע'. תמונות. 8°. שירי-ילדים. יצאו מעוזבונן של המחבר.

255 **תג"ך. תורה (לקוטים).** תורה לילד, נסדרה על ידי נחום גבריאלי, ברוך אביבי... הצירים מעשי ידי נחום גוסמן. מהדורה שניה. ספר א—ב. תל-אביב, "יבנה", (דפוס "מדפיס"), (תש"ג). 8°. התכן: ספר א: בראשית. 134, [2] ע'. ספר ב: שמות, ויקרא, במדבר ודברים. 155, [3] ע'. מהדורה א', ראה ק.ס. שנה י"ט ע' 164. — חוברת לעבודה ולחזרה... מהדורה שניה. ראה ק.ס. שנה כ"ב ע' 8 מספר 70.

256 **תג"ך. חמש מגלות (לקוטים).** ליקוטי-אגדה מתוך התרגום הארמי לחמש המגילות... ליקט ותירגם לעברית בתוספת הערות יהודה יצחק מלין. הוברת א: מגילת איכה. (חיפה, דפוס "אות"), תש"ד. 32 ע'. 8°. לכל פסוק שהובא מן התרגום נוסף פסוק התנ"ך. בסוף החוברת (ע' 26—32): ציור נוסף מלוקט ומעובד ומלווה במעט הערות מתוך הביאורים.

257 **תפלות. סדר. סדור השלם (נוסח ספר).** עם תהלים ומעמדות. ירושלים, הוצאת דפוס "אשכול", [תש"ד]. [8], 432, 75, 8, [8], 86—122, 112, [40] ע'. 8°. חלק הפיוטים והמעמדות בדפוס-צלום. — ההפצה בידי ראובן מט.

258 **פאפיערניקאו, י[וסף].** סון ערשטן שניט.

dum submitted to the Anglo-American Committee of Inquiry. Jerusalem, March 1946. [2], II. 60 l. 2°. במכונת-הכפלה.

271 **Jewish Agency for Palestine.** Paper on economic conditions and potentialities in the Middle East, submitted to the Anglo-American Committee of Inquiry. Jerusalem, March 1946. [2], 27, [1] l. tabs. 2°. במכונת-הכפלה.

272 **Jewish Agency for Palestine. Economic Research Institute.** The economic war effort of Jewish Palestine; facts and figures... (Jerusalem), the Department for Trade and Industry of the Jewish Agency for Palestine, (typ. Jerusalem), [1946], 22, [1] p. 8°.

273 **Jewish Agency for Palestine. Economic Research Institute.** Statistical handbook of Middle Eastern countries: Palestine, Cyprus, Egypt, Iraq, The Lebanon, Syria, Transjordan, Turkey. Jerusalem, (typ. Hamadpis Lipshitz Press), 1944. VIII, 166 p., tab. 8°. 2nd ed.: Reprinted (with additions). Printed by stereotypes at the Azriel Printing Works, Jerusalem. 1945. VIII, [2], 183 p. 8°.

על ארץ-ישראל: פרק א', ע' 1-35. בשאר הפרקים ידועות על מספר היהודים בארצות אלה: במצרים 63 אלף, בעיראק 72.8 אלף, בסוריה 26.25 אלף, בלבנון 5.5 אלף, בתורקיה 81.9 אלף (בשנת 1927).

274 **Kaplan, Eliezer.** Statement of E. Kaplan, Treasurer of the Jewish Agency, to the Anglo-American Committee of Inquiry. Jerusalem, March 1946. [1], 18, 4, [1], 2, 3, 3 l. tabs. 2°. במכונת-הכפלה.

275 **Moses, Siegfried.** Die jüdischen Nachkriegs-Forderungen. (Tel Aviv), Irgun olej merkas Europa; (Jerusalem, typ. Achva), 1944. 69 p. 8°.

המחבר דורש שיכירו את היהודים (שעלו לא"י או שהגרו לארצות אחרות) כעם הנמצא במצב מלחמה עם גרמניה משנת 1933, בעל-זכויות של עם מהאומות המאוחדות. מדינות שבהן יושבים כעת יהודים שיש להם

263 **Jewish Agency for Palestine.** The economic absorptive capacity of Palestine; memorandum submitted to The Anglo-American Committee of Inquiry. Jerusalem, March 1946. [5], 8, 4, 25, 17, 2 l., tabs. 2°. במכונת-הכפלה.

264 **Jewish Agency for Palestine.** The historical connection of the Jewish people with Palestine; (a revised edition of the memorandum submitted... to the Palestine Royal Commission in November 1936). Jerusalem, (R. Mass; Tel Aviv, typ. Shoham), 1946. 47 p. 8°. את המהדורה הראשונה ראה ק.ס. שנה י"ד ע' 307.

265 **Jewish Agency for Palestine.** Memorandum on Jewish economic development: facts and prospects. Submitted to the Anglo-American Committee of Inquiry. Jerusalem, March 1946. [3], 49 l. 2°. במכונת-הכפלה.

266 **Jewish Agency for Palestine.** Memorandum on possibilities of agricultural settlement. Submitted to the Anglo-American Committee of Inquiry. Jerusalem, March 1946. [2], 43, [1], 4, 3, 10, 2, 4, 7, 4, 9 l., tabs. 2°. במכונת-הכפלה.

267 **Jewish Agency for Palestine.** Memorandum on the position of the Jewish communities in the oriental countries. Submitted to the Anglo-American Committee of Inquiry. Jerusalem, March, 1946. [2], II. 24 l. 2°. במכונת-הכפלה.

268 **Jewish Agency for Palestine.** Memorandum on Transjordan. Submitted to the Anglo-American Committee of Inquiry. Jerusalem, March 1946. [2], 27 l. 2°. במכונת-הכפלה.

269 **Jewish Agency for Palestine.** Memorandum on Zionism and the Arab World. Submitted to the Anglo-American Committee of Inquiry. Jerusalem, March 1946. [3], II. 20 l. 2°. במכונת-הכפלה.

270 **Jewish Agency for Palestine.** Memorandum

בניני הפולחן. הוא מתאר גם בצבעים בהירים את הערים הגדולות שבהן עבר, היינו דמשק, אלכסנדריה, קהיר, עזה ודמיאט. אולם הוא מעלה על הכתב מה שספרו לו ואינו מבחין בגזומאות. בענינים יהודיים הוא נוגע שתי פעמים: הוא מספר על בית הקברות של יהודי ירושלים (עמ' 43) ועל בקור בבית הכנסת בעיר באפו שבקפריסין (עמ' 145). ספרו שמש לעולי רגל נוצריים כמורה דרך ולכן נדפס בצורה מקוצרת משנת 1500 עד 1800 לא פחות מששים ושלוש פעמים. הטכסט המלא נתפרסם בשנת 1881 ע"י אלברטו בקי דללא לגא, אך מהדורה זו נדפסה בס"ה 202 טפסים ולכן היא נדירה. כעת עברו שש מאות שנה מאז יצא ניקולו דא פוגיבונסי למסעו, ובהזדמנות זו הוציאו הפרנציסקנים בירושלים מהדורה חדשה עם תרגום אנגלי. מהדורה זו מבוססת על הטכסט של בקי דללא לגא, אולם המהדירים השתמשו גם בנוסחאות אחרות ובין השאר בכתב יד הנמצא במנזר שלהם. הם הוסיפו גם הערות ומבוא. הספר יצא בטוב טעם ועבודתם ראויה לשבח. אמנם יש לציין שהמהדירים אינם יודעים כפי הנראה את הלשון הערבית ולא נועצו במה מספקת במומחים. על כן נפלו שגיאות בסרנסקריפטציה של השמות הערביים. מן הראוי להעיר באופן מיוחד על שתי טעויות: הנוצרים שעברו לאסלאם מאהבת בצע ומתגוררים בקהיר אינם שבוי מלחמה, כפי שנאמר בהערה עמ' 104, אלא הם הממלוכים ששלטו על מצרים וסוריה מאמצע המאה השלוש עשרה עד הכבוש העותומאני. בפרק על חברון מביאים המהדירים בפירושהם (עמ' 68) את דברי ר' יצחק חילו (Isacco Ghebo!) וכבר הוכיחו ג. שלום במאסף ציון vi, עמ' 39—53 ואיש שלום בתרביץ vi, עמ' 197—209 שאין להסתמך על חבור זה.

א. שטר אום

278 *Palestine. Government. A survey of Palestine. Prepared in December 1945 and January 1946 for the information of the Anglo-American Committee of Inquiry. Vol. I—II. 2 v. [Jerusalem], The Government Printer, [1946]. VI. 534 p., tabs.; V. 535—1139 p., tabs. 8°.*

v. I: The Mandate. Historical summary of principal political events. A geographical summary. The central government and its finances. Local government. Population. Immigration. Land. Agriculture. Irrigation and

תביעות לגרמניה, תופענה כבאות-כח (מבחינת המשפט הבין לאומי) של היהודים האלה. יש לשלם ליהודים בעד רכושם שהחרם, כמו כן פצויים בעד הנזקים שנגרמו להם ע"י חוקי-ההפליה של גרמניה הנצית. על הסוכנות היה-רית לארץ ישראל לארגן למטרה זו נציגות-פעולה של העם היהודי.

276 *Niccolò da Poggibonsi: Libro d'oltremare <1346—1350> testo di A. Bacchi della Lega, riveduto e riannotato dal P. B. Bagatti a ricordo del sesto centenario. Gerusalemme, Tipografia dei PP. Francescani, 1945. LVI, 168 p., maps, pl., port. 4°.* = Pubblicazioni dello Studio Biblicum Franciscanum, no. 2.

ביבליוגרפיה: ע' XLIV—XLI. את התרגום האנגלי ראה במספר שאחרי זה.

277 *Niccolò da Poggibonsi. A voyage beyond the seas <1346—1350> tr. by T. Bellorini and E. Hoade on the occasion of the sixth centenary. Jerusalem, Franciscan Press, 1945. XLVIII, 143, [1] p., maps, pl., port. 4°.* = Publications of the Studium Biblicum Franciscanum, no. 2. בראש השער: Fra Niccolo of Poggibonsi.

ביבליוגרפיה: ע' XLI—XXXVII. את המקור האיטלקי ראה במספר שלפני זה.

ספר המסעות של הפרנציסקני ניקולו דא פוגיבונסי נחשב בצדק כאחד החבורים הטובים שנכתבו ע"י עולי הרגל הנוצריים במאה הארבע עשרה. הרוב הגדול של הנוצרים מאירופה שעלו בימי הביניים המאוחרים אל ארץ ישראל הסתפק בבקור קצר במקומות הקדושים לדתם, ואילו פרא ניקולו שהה שנים אחדות בארצות המזרח. הוא יצא במרץ 1346 מעיר מגוריו, עיירה בטוסקנה, לויניציאה. הפליג לקפריסין ששם התעכב חצי שנה ובסברואר 1347 עלה לא"י. אחרי שעבר את הארץ לארכה ולרחבה יצא לדמשק, ואם יש להאמין לדבריו הגיע אפילו לבגדאד. אחר כך נסע באניה מבירות למצרים, בקר בקהיר, עלה משם להר סיני, חזר דרך עזה לדמיאט ומשם הפליג בקיץ 1349 לאירופה. כמו רוב הכמרים התעניין בעיקר במקומות הקדושים לנוצרים ומביא על עניניהם ידיעות נכבדות ובפרט שהיתה לו הכנה בצד האמנותי של

VIII, 188; LXXXIII, [I], 620; 621—1471 p. 8°. את הקודם ראה ק.ס. שנה כ"א ע' 259.

285 **Palestine Board of Higher Studies.** Palestine secondary school certificate, Palestine matriculation certificate, and Palestine higher school certificate. Regulations and syllabuses for July, 1945 superseding all previous regulations and syllabuses... September, 1944. Jerusalem. (typ. Hassepher). 1944. [3], 28, [1] p. 8°.

286 **Palestine trade catalogue**, pub. under the auspices of the Government of Palestine. Pt. 5: Building and structural engineering. (Tel-Aviv, Trade and Industry <Press>, Ltd., typ. 'Haaretz', 1945). 386 p., illus. 8°. Foreword... by C. Wilson Brown, Chairman, War Supply Board, Controller of Heavy Industries and Director of War Production.

את הקודם ראה ק.ס. שנה כ"ב ע' 28.

287 **Ruppín, Arthur.** Erinnerungen. Bd. 1: Jugend- und Studentenzeit, 1876—1907. Tel-Aviv, Verlag Bitoon; (Jerusalem, typ. "Ach-va"), 1945. 162 p. 8°.

בתחלת הספר (ע' 7—17): הספר של ג. לנדאוור על רופין. את הספר בעברית ראה ק.ס. שנה כ"ב ע' 19—20, שם גם באור מפורט.

288 **Samuel, Edwin Herbert.** The art of administration. I—IV. Jerusalem, 1944. 7. [1] p. בכל אחד. 8°. =Forum. Special supplement. Nov. 17, Nov. 24, Dec. 1, Dec. 29, 1944.

Lecture series arranged under the auspices of the British Council and with the cooperation of the Jerusalem Branch of the 2nd Division, Civil Service Association. התכו: The civil service in England. The perfect civil servant. Writing what you mean. How to get things done.

289 **Shertok, M(oshe).** Statement ...before the Anglo-American Committee of Inquiry. Jerusalem, March 26, 1946. [1], 33 l. 2°.

במכונת-הכפלה. מ. שרתוק העיד במנהל המחלקה המדי-נית של הנהלת הסוכנות היהודית.

drainage. Forestry and soil conservation. Fisheries. Trade and industry. v. II: Finance. Law and order. Social services. Labour and wages. Town planning and the problem of housing. Food and clothing. Communications. The press. Community and religious affairs. Political parties. International agreement, conventions and treaties. Concessions and mining. War economic measures. Appendices. Index.

279 **Palestine. Government. Accountant General.** Report on the accounts and finances for the year 1944—45. Jerusalem, Government Printer, 1945. VIII, 114 p., tabs. 4°. =No. 7 of 1945. את הקודם ראה ק.ס. שנה כ"ב ע' 28.

280 **Palestine. Government. Department of Agriculture and Fisheries.** Abridged report on the fish and fishery of Lake Tiberias, by C. K. Ricardo Bertram. [Jerusalem], Govt. Printer, 1944. [2], 14, [1] p. 8°.

281 **Palestine. Government. Department of Health.** Annual report for the year 1943, 1944. 2 v. Jerusalem, The Government Printer, 1944. 16 p., tabs; 16 p., tabs. 8°. =No. 1 (No. 6) of 1945. את הקודם ראה ק.ס. שנה כ"א ע' 258.

282 **Palestine. Government. Department of Labour.** Model statutes of provident funds. Jerusalem. Govt. Printer, 1944. 20 p. 8°.

את החוברת בעברית ראה לעיל מס' 68.

283 **Palestine. Government. Department of Police and Prisons.** Calendar of events 1943—1945. 3 v. Jerusalem, Government Printing Press, 1942—44). 23; 21; 24 p. 8°.

את הקודמים ראה ק.ס. שנה כ"א ע' 30.

284 **Palestine. Government. Laws.** Ordinances, regulations, rules, orders and notices: annual volume for 1943, v. I—III; for 1944, v. I—III. Jerusalem, Government Printing Press, [1944—1945]. VIII, 60; XCVI, 562; 563—1198;

(Aharon Cohen: The Jewish question and the problem of Palestine.)

295 الوكالة اليهودية. نشرات الوكالة

اليهودية. رقم ٨-١٩. القدس، مطبعة سينا

١٩٤٤-١٩٤٥. 80. رقم ٨: تنفيذ مزاعم

وحقائق عن الصهيونية. ٩: مقررات مجلس

المنتخبين اليهودي في فلسطين. ١٠:

المستدروس او النقابة للعمال اليهود في

فلسطين. ١١: المركز الطبي او «هداسا».

١٢: ردود وتعليق على تصريح معالي وزير

المالية المصرية. ١٢: محطة التجارب الزراعية

في رحوبوت. ١٤: معتقل بوخبالد، معتقل

برغن-بلزن. ١٥: «التحسين»، المدرسة

التطبيقية في حيفا. ١٦: ما هو طريق

الخلاص. ١٧: رامات هاکوفيش، كفر

פיתקין, راموت هاشاييم, شاييه صيون.

١٨: ذكريات من الريف. ١٩: المدرسة

الزراعية مكفيه اسرائيل.

פרסומי הסוכנות היהודית, מס' 8-19. מס' 8: שלילת
טענות דברי אמת על הציונות. 32 ע'. — 9: החלטות
של אספת הנבחרים. 20 ע'. — 10: «ההסתדרות». 59 ע'.
— 11: המרכז הרפואי או «הדסה». 23 ע'. — 12:
תשובות והערות על הצהרת המיניסטר המצרי לעניני
כספים. 20 ע'. — 13: תחנת הנסיונות החקלאית
ברחובות. 31 ע'. — 17: מחנה הרכוז בכונוולד, מחנה
הרכוז ברגן-בלזן. 30 ע'. — 15: «הטכניון». 24 ע'. —
16: מהו המוצא. 24 ע'. — 17: רמת הכובש, כפר
ויטקין, רמות השבים, שבי-ציון. 20 ע'. — 18: זכרונות
מהכפר. 27 ע'. — 19: בית הספר לחקלאות מקוה
ישראל. 29 ע'.

290 Trans-Jordan. Government. Laws. Legislation 1944 <Tr. from the Arabic> With index for years 1918-1944. [Amman, 1945]. 4, 123, 24 p. 2°.

במכונת-הכפלה. את הקודם ראה ק.ס. שנה כ"א ע' 83.

291 בסיס,ו, سعדי. الصهيونية, نقد

وتحليل. دراسة علمية سلسية تاريخية

قانونية للصهيونية والانتداب البريطاني,

تقديم الكتاب بقلم احمد حلمي باشا.

القدس, (دار المعارف, ١٩٤٥). ١٦, ٢٧٧,

ص. 80.

«הציונות», בקורת ונתוח. מחקר מדעי, פוליטי, היסטורי

ומשפטי על הציונות והמנדט האנגלי מאת סעדי בסיס,

עם הקדמה מאת אחמד חלמי פחה. ירושלים, 1945.

הספר הוא תרגום של דיסטציה והופיע בראשונה בלשון

צרפתית. ראה ק.ס. שנה י"ט עמ' 254.

292 زياده, نقولا. شخصيات عربية. (يافا,

المكتبة العصرية), ١٩٤٥. ١٠٢ ص,

تساوير, خريطة. 80. (سلسلة الثقافة

العامه ٢).

אישים ערביים מאת נקולא זיאדה. יפו 1945.

293 عبد الله بن الحسين بن علي. مذكراتي.

القدس, طبع بمطبعة بيت المقدس, ١٩٤٥.

٢٦٢, ١٢٧ ص, صور. 80.

«זכרונותי», מאת עבדאללה בן חסין, מלך עבר הירדן.

ירושלים 1945.

294 كوهين, اهرن. القضية اليهودية

ومشكلة فلسطين. (القدس, مطبعة احوي

١٩٤٥). ٩٤ ص. 80. (من منشورات

هاشومير هاتصاير في فلسطين, اللجنة

التنفيذية — القسم العربي).

הספרות העברית ומדע היהדות

ואילך נדפס. בגליונות הראשונים לא נזכר מקום ההופעה.

303 פאריזער שריפטן; פערזאלישע אויסגאבע.

ארגאן פונעם פארבאנד פון יידישע קולטור-געזעלשאפטן

אין פראנקרייך, 1945. 8°. העתון הספרותי-הצבורי

הראשון בצרפת המשוחררת. תכיפות ההופעה לא נזכרה.

חבר המערכת: מ. דארושעצקי, כ. ניימאן, ח. סלאוועט

ואחלים. מספר א' יצא באוקטובר.

304 די ציוניסטישע שטימע. Paris, ציוניסטישע

ארגאניזאציע אין פראנקרייך, תש"ו. 2°. תכיפות

ההופעה לא נזכרה. העורך: A. Luxembourg. גל' 6

יצא ב"ה חשון. שם העתון גם בצרפתית. בראש הכותרת:

ההסתדרות הציונית בצרפת — ציונים כללים — ציו-

ניסטישע ארגאניזאציע אין פראנקרייך.

305 The American Jewish Committee. Com-

mittee reporter. (New York), 1944. 4°.

תכיפות ההופעה לא נזכרה. גל' א' יצא במרץ.

306 Centre de documentation juive contem-

poraine. Bulletin... Paris, 1945. 4°.

ירחון. גל' א' יצא באפריל.

307 Christians and Jews; an occasional re-

view. London, The Council of Christians and

Jews, 1943—44. 8°.

מטרות החברה (בראשה עומדים ראשי הכנסיה הנוצרית

באנגליה והרב הראשי ליהודי אנגליה). הן: ללחום באי-

סבלנות דתית וגזעית. לקדם הבנה הדדית ורצון טוב בין

הנוצרים והיהודים בעיקר בקשר לבעיות הנובעות מתנאי

המלחמה. תכיפות ההופעה לא נזכרה. לפנינו 3 חוברות,

שיצאו בנובמבר 1943, במרץ ובמאי 1944.

308 Commentary, incorporating "Contem-

porary Jewish Record". New York, The Ameri-

can Jewish Committee, 1945. 8°.

ירחון. העורך: Elliot E. Cohen. חוב' א' יצאה

בנובמבר.

עתונים וקבצים

296 הגה תרבות. לונדון, הסתדרות תרבות והמרכז

הציוני בכריסטינה הגדולה. (דפוס י. נרוזיסקי ובניו).

התש"ה. 8°. תכיפות ההופעה לא נזכרה. הגליון

שלפנינו (בלי מספר) יצא בכסלו.

297 תדפיס. הוצאות "קרן התרבות העברית בקנדה"

"נדפסו ב"קאנאדיאן וויאניסט", "דזשוויאן", "קאנאדער

אדלער". (Montreal). תש"ה — 1944. 8°. דו-ירחון.

חוב' א' יצאה בחשון-כסלו.

298 אונדזער שטימע. (Bergen-Belsen). יידישער

קאמיטעט אין צעלע, 1945. 4°. דו-שבועון. העור-

כים: רפאל אלעסקי, פנחס טרעפמאן, דוד ראזענטאל.

גל' א' יצא ב-12 ביולי. במכונת-הכפלה מכתב-יד.

299 ארגענטינער ביימעלעך; חודשלעכער אילום-

טריטער קינדער-זשורנאל... (בוענאס איירעס), 1939.

8°. עם שער ספרדי על המעטפת השמאלית. העורך:

זעליק מאוור, גליון ב' יצא בדצמבר.

300 מיר; זשורנאל פאר ליטעראטור און געזעל-

שאפטלעכע פראבלעמען. (ניו-יורק), 1944. 4°. תכיפות

ההופעה לא נזכרה. גל' א' יצא בפברואר.

301 די נייע צייט. הארטפארד, קאנא, 1942. 4°.

ירחון. העורך: אייב גאלדשטיין. גליון [א'] יצא

באוקטובר. בנובמבר 1943 ואילך שם העתון: "די

צייט". בנובמבר 1944 ואילך י"ל עם מדור אנגלי

בראשו: The Zeit [or: Die Zeit].

גליון נובמבר 1942 היה מוקדש כולו להכרזת בלפור

לרגל יובל הכ"ה. גל' דצמבר 1944 היה מוקדש לחיים

וויצמן, כשהגיע לשבעים.

302 פאקטן און מיינונגען; חודש-בולעטין פונם

פארשונג-אינסטיטוט בייס "יידישען ארבעטער קאמיטעט".

New York, 1942. 2°. גל' 7 יצא ביולי. במכונת-

הכפלה. רק שם העתון נדפס. מגל' 22, ספטמבר 1943,

317 *Zionistisches Informationsblatt*. בדרך (Bari, Merkas Haplitim), 1944. 2°.

תכניות ההופעה לא נזכרה. (פעם בשלושה שבועות ?). גל' א' יצא ב-10 במרץ, גל' ד' ב-7 במאי. במכונת-הכפלה.

ביבליוגרפיה ותולדות חכמת ישראל

318 *Zionist Organization. South Africa. Reference Library*. Classification scheme; a guide to the material contained in the Reference Library of the S.A. Zionist Federation. [Johannesburg], 1944. [4], 49 p. 2°. במכונת-הכפלה.

מלבד זה עיין בדפוסים א"י מס' 81, 115, 117.

מדע המקרא

319 גד, חיים יוסף איסר. ספר תולדות בית יוסף. פירוש על התורה ועל פי דרך הדרש. באורים ולקוטים... אשר לקטתי... הרב המחבר חיים יוסף איסר בר' יצחק אריה הלוי לבית גד... חלק א. יתהייסבורג, תש"ד (1943). xv, 139, v ע'. 4°. פי בראשית—לך לך. "הנני כעת מדפיס רק חלק מספרי הגדול 'תולדות בית יוסף' מלוקט מהרבה ספרים יקרי-ערך ומכתבי-יד ישנים עתיקים". (מההקדמה).

320 חורגין, פנחס. תרגום כתובים. גיר-יורק, חורב, תש"ה. 275, [4] ע'. 8°. "טיבו ומחנותו של התרגום הארמי לכתובים אינם מתלבנים אלא מתוך עיון מדויק בחלקיו. יש משהו בתרגום של כל אחד מספרי הכתובים שאין בחברו. תרגומי הספרים האלה כדרכם אחרי הביאור המדרשי והאגדה. הבדלים אחרים משמשים רק להראות את גלגולו הארוכים והמיוחדים של חבור תרגום זה, שכן לא נהגו חתימה גמורה בתרגום זה, כל זמן שהוא היה ענין רב וחי לחבורה של הוגים ולצבור." (מהמבוא).

321 תנ"ך. תורה. חומש תורה שלמה והוא תורה שבכתב עם באור "תורה שבעל פה", כולל את פרושי התורה... עד סוף זמן האמוראים והסבוראים ותחלת זמן הגאונים... המנצאים בכל ספרי רז"ל... גם מהרבה כתבי יד עתיקים... ערוך ומסודר... ע"י מנחם מ[גדל] כשר. חלק ח', ט' <כרך ט', ח'. 2 כרכים. גיר-יארק, תש"ד—תש"ה. 4°. עם שער אנגלי נוסף לכל כרך

309 *Hadassah Headlines and Chapter Instructions*. New York, Hadassah, the Women's Zionist Organisation of America, 1940. 8°. תכניות ההופעה לא נזכרה (ירחון ?). העורך: Judith G. Epstein. מאפריל 1941 ואילך: Hortense L. Amram. גל' ראשון שלפנינו הוא מדצמבר 1940. Nov. 1941—Jan. 1942: Hadassah Chapter Instructions. February 1942 ואילך: Hadassah Headlines. 4°. ירחון.

310 *Notre parole; revue sioniste-socialiste*. גרול 2° [זיל 1946]. Paris, 1945

תכניות ההופעה לא נזכרה. גל' 15 יצא ב-8 בפברואר.

311 *Service central des déportés israélites*. Bulletin... Paris, 1945. 4°.

ירחון. גל' 4 יצא בפברואר.

312 *Shalom; a newspaper for Jewish service-men in the India & S.E.A. Commands*. (Bombay, The Zionist Forces Welfare Department <India> in cooperation with The Youth Department of the Zionist Executive), 1945.

תכניות ההופעה לא נזכרה. דו-ירחון. גל' 5 של כרך א' יצא באפריל-מאי. במכונת-הכפלה.

313 *Talks and Tales*. Brooklyn, Merkas l'inyonei chinuch inc., 5703. 8°.

ירחון. גל' א (י"ג) של שנה ב' יצא בסבת.

314 *Union y progreso; "Organo del Club social 'Union y progreso'."* Mexico, D.F., 1939. Illus. 8°.

"אחוד וקדמה". תכניות ההופעה לא נזכרה. גל' 49—50 יצא באוגוסט-ספטמבר.

315 *L'Unité; semaine religieuse israélite*. Lyon, 1944. 8°.

העורך: David Feuerwerker. גליון א' יצא ב-29 בדצמבר.

316 *Zionist Review*, issued by the Zionist League of New York. (New York), 1942. 8°. ירחון. גל' א' יצא בספטמבר.

מלכר אלה עיין בדפוסי א"י מס' 141, 151, 156, 179, 256.

ברית חדשה

328 ברית חדשה. דער ברית חדשה איבערזעצט (פון ענגליש) פון חיים איינשפרוך... באלטימאר, לייבוש און חיה לעדערער פאנר, תש"א. [5], 590 ע"י. 8°. שער נוסף באנגליש.

תלמוד ומדרש, ספרות רבנית

329 אפשטיין, חיים פישל בן דוד שלמה. ספר השו"ב שלמה, שאלות ותשובות על אה"ע וחומ"מ אשר חנני ה' חיים פישל בלאאמור... דוד שלמה... עפשטיין... חלק שני. סט. לואיס, דפוס Quality Printing and Pub. Co. תש"א. 168, 72, [1] ע"י. 2°. 72 ע' בסוף מכילים: ...על א"ח ויו"ד, מהדורא תנינא. חלק א' יצא בפטרקוב (פולין) בשנת תרע"ד.

330 זילברברג, אברהם בנימין. ספר שו"ת מהרא"ב... [מאת] אברהם בנימין זילברברג... חלק שני: ספר שני על עניני א"ח. ניו יארק, Moinester. תש"א. 136 ע"י. 2°. את הקודם ראה ק.ט. שנה י"א ע' 439.

331 לנגר, אורי. ספר אור האגדה על אגדות הש"ס... כולל חושים... ומחקרים בבאורי אגדות ומאמרי חז"ל, ושאלות נכבדות מחיי עמנו ופירונון עפ"י רוח הזמן ויראת התורה. חלק א—ב. מאת... אורי לאנגער... ברוקלין, נ. י. דפוס "פאסטאר פרעסס", תש"ב—תש"ד. 8°. התכן: חלק א: ברכות-מועד. תש"ב. 304, [16] ע"י, חלק ב: נשים-נוזיקין. תש"ד. 305, [21] ע"י.

332 ניהרזון, חיים שמעון. תורה אור להרמב"ם: מראה מקומות כל הסוקים אשר ב"ד החוקה", מעיר על שו"י נוסחאות אשר ברבים מהם... עם הארות ובאורים. מאת חיים שמעון ניהרזון... בלטימור, דפוס "ראם פרעסס, אינק.", תש"ב. XIV, 109, [5] ע"י, פורטרס. 4°. בעידוד "החברה להרמת ידיעת המקורים". הקדמה ושער נוסף באנגליש.

Braude, W. G. Jewish proselyting in the first five centuries...

עיין ק.ט. שנה כ"א ע' 35.

העין בחיבור דילן מעמידנו תחילה על העדר ההתאמה שבינו ולבין שמו, בחינת "לא השם הוא המדרש". שכן אין הספר דן בגירות גוסא, בחיפה והתפתחותה בארץ

וכר. התכן: חלק ח': שמות, פ' שמות. תש"ד. [6] דף 272 ע' [4] דף פקסימילים. חלק ט': שמות, פ' וארא. תש"ה. [4] דף 150 ע' [3] דף הכרכים הקודמים נדפסו בירושלם, תרפ"ו—תרצ"ח.

*322 Bailey, Albert Edward. Daily life in Bible times. New York, Scribner, 1943. XX, 360 p., illus., maps.

323 Bible. Job. The burden of this unintelligible world; or. The mystery of suffering, being a rhythmical version of the Book of Job; annotated by H. R. Minn. Auckland, typ. Whitcombe & Tombs, (1942). 151, [1] p., 2 pl. 8°.

על המעטפת: "Complete edition: revised"

324 Johnson, Aubrey R(odway). The one and the many in the Israelite conception of God. Gardiff, University of Wales Press Board, 1942. [2], [5]—41, [1] p. 8°. "A paper originally read before the Society for O.T. Study at Queen's College, Cambridge, on July 19th, 1939."

*325 Kenyon, Sir Frederick George. The reading of the Bible as history, as literature and as religion. London, John Murray, 1944. V, 96 p. 8°.

*326 Mac Veagh, Rogers; T. B. Costain. Joshua, leader of a united people. New York, Doubleday, Doran & Co., 1943. VII, 310 p., maps. 8°.

327 Smith, Sidney. Isaiah, chapters XL—LV: literary criticism and history. London, Pub. for the British Academy, 1944. IX, [1], 204 p., front., maps. 8°. "The Schweich lectures of the British Academy, 1940."

התכן: Recent criticism of Isaiah (chapters XL—LV). History of the years 556—539 B.C. Some unrecognized historical material in Isaiah (chapters XL—LV). Bibliographies: p. 79—85, 115. Notes. Chronological arrangement and analysis of the prophecies. References to biblical passages.

עשור קומי רבי חייה בר בא וכו' — „איני יכול לומר אם רבי חייה זה הריהו ידיו ותלמידו של רבי יהודה הנשיא ...אז: רבי חייה בר אבא...“ אצל „אפי" שר"ח הגדול אף הוא בנו של אבא בר אחא כרסלא הוא. הרי לעולם אין רחב"א אלא תלמידו של ר' יוחנן.²

ב'ע' 83 הערה 31 מייחס הוא נתינת הטעם להעברת הודיית המעשר בידי יוחנן כ"ג (משנה מע"ש פ"ה, מ"ט; סוטה פ"ט, מ"ט), „מפני שהיו נותנים המעשרות לכהנים ואין המתוודה יכול לומר „גם נתתיו ללוי“ — לפירוש הרע"ב, שעה שפורש הדבר בבבלי (סוטה מ"ז, ב' — מ"ח א) ובירושלמי (מע"ש פ"ה י"ז ע"ד; סוטה פ"ט, כ"ד ע"א).

ב'ע' 85 משמיענו המחבר, ש„פרה אדומה היתה קריבה אחת בשנה על ידי הכהן הגדול“.

ב'ע' 89 אנו למדין הלכה חדשה, שמעשר עני ניתן כל שנה שלישית ושנה שביעית.
נחזור לעיין בגוף דבריו.

לאחר פתיחה קצרה, המזכירה דעותיהם של חכמים אחרונים בענין יחסם של חז"ל לעשיית נפשות ליהדות, ובשאלת מציאותו של „מיסיון“ בישראל — חוזר המחבר ודן בפרק שלהלן ב„קבלת גרים“. והריהו מעתיק סיפורים מן האגדה על חכמים (מהלל ואילך) שנתעסקו בקבלת גרים, ומאמרות הזוהר על הונאת גרים ומזכיר את תפלת „על הצדיקים... ועל גרי הצדק“, וכיוצא באלו מאמרים, המוכיחים דאגתם של חז"ל לגרים ולגירות — כדי ללמדנו שנכספו תנאים ואמוראים להרבות גרים בעולם. כיוצא בו הפרק השלישי — „פרשנות גירנית“ מקום שהמחבר מעתיק כמה אגדות המפרשות מקראות ברות של חיבה לגרים.

והנה אין צריך לומר שרבים הם המאמרים המעידים על חיבת גרים אצל חכמים (ושמא ריבויים של אמרות —

2 דרכיו של המחבר בתולדות האיש, פעמים מתמיהים הם, כך לדריה רב ששת — „אמורא מן המאה הרביעית“ (שלא בשלישית כלל). וכן רבי יצחק, רבי יהודה שבכריתא יבמות מ"ז ע"א הריהו לדבריו רב יהודה בר יחזקאל האמורא, ובייתר משונים דבריו בענינים היסטוריים, כך הוא כותב (ע' 23) על הגורות כנגד הגירות בתקופה הפוסט-תלמודית, שעה שאיסור המילה לגבי נכרים קיים מאנטונינוס פיוס ואילך (שהתירה לישראל) לרבות עבדים גויים (האיסור חזר ונתאשר ע"י ספטימוס סבירוס). ולא עוד אלא שהוא סותר עצמו (יש והוא כותב על איסור הגירות לימיהם של הקיסרים הנוצרים).

ובתפוצות בתקופה הנידונית, למעשה מתעסק המחבר רק בענין היחס לגרים, אלא שאין הוא מכיר, כמעט, אלא מסרת-חכמים בלבד, אין הוא מצרף לא את הספרים החיצוניים (המאמרים שבהם, הנוגעים בתקופה דילן), לא את יוסיפוס ולא את פילון ולא את הספרות הנוצרית (אבות הכנסיה), ואצל מקורות ספרותיים אחרים (ואפוגרפיים), והרי יכול היה למצוא, דרך משל, כמה דברים אצל פילון ויוסיפוס אף לענין היחס לגרים ולמעמדם באומה, לרבות שאלות הלכה, היה, איפוא, מן הדין שיחא החיבור קרוי: עמדת תנאים ואמוראים כלפי גרים וגירות.

פגם זה — שם שאינו הולם את הענין — אנו מצינים אותו, לפי שמלבד התקלה שיש בה בעובדא זו בגופה, הרי עשויה היא להטעות את הרבים ולצמצם את תחום ראייתם והתענינותם המדעית.

ולא זו אף זו. כשמבקש אדם לברר יחסם של חז"ל לגירום של נכרים, אין הוא יכול להנצל מלדון בכמה תחומין שבהיקף הבעיה, שבירורן מתחייב ביחוד לגבי נקודת-המרכז שבחיבור דילן: עמדתם החיובית של חכמים להכנסת גויים אל תחת כנפי השכינה, ברם מחברנו התעלם מלהיזקק לשאלות מעין: הגרים-התושבים בהלכה; „יראי השמים“ במסורת חכמים (ולא כל שכן במקורות בכלל); איסורו או היתרו של תלמוד-תורה לגוי (הוא הדין קיום מצוות שאינן של בני נח); מילתם וטבילתם של עבדים-כנענים — מדעתם ובעל כרחם לפי ההלכה — עניינות, שאתה מוצא שניים במחלוקת אצל תנאים ואמוראים, ושעשויים להעלות בתי-אחיזה לעיון בעיקר נושאו של חיבורנו.

אלא שאף בתחומין שדן בהם המחבר, אין מידתו מתוקנת, המחבר מונה „רובם של החוקרים“ שהוכיחו, שלא ידעו את המקורות התלמודיים מכלי ראשון, ואפילו ידעם לא הבינום כראוי, ברם אף המחבר עצמו אינו מוצל מתקלות שכיוצא באלו.

נבור דוגמאות אחדות.

ב'ע' 31 הערה 35 כותב הוא למאמרו של רבי בשה"ר א' „בשעה שהוקן יושב ודורש הרבה גרים מתגירין אותה שעה“ — „איני יכול לומר אם „זקן“ משמע האלהים (דניאל ו' י"ג) ואם דרשן מצויין.“
ב'ע' 82 הערה 15 כותב הלה למאמר שבירושלמי בכורים פ"א ס"ד א: אמר רבי יוסה קיימה בנימין בר

1 שני העמודים הקטנים שייחד בסוף חיבורו ל„גר תושב וירא שמים“, בטלים במיעוטם.

ש"כל החוקרים האחרונים נשתבשו בביאור המאמר...עד שבא ולימד את ענינו האמתית". אלא שמלבד האבסורדיות שבעצם פירושו (אין רמז כאן לסכנה ו"ספחת" — כפשוטה: צרעת), כבר אדרינוס ולאחריו פיוס, ולאחריו ס. סבירוס אסרו מילת הנכרים (ועבדים של ישראל) ביד י"הודים ע"מ לגירם, והטילו עונשין חמורין על העבריינים. והוא הדין למאמרו של ר' יצחק (יבמות קט"ו, ב'): רעה אחר רעה תבוא למקבלי גרים וכו', שמכוון לרעה ביד אדם מן המלכות! (ו. ערבי שלציון וחוקע עצמו לדבר הלכה" שגמנים עם מקבלי גרים באותו מאמר — אף כאן — הפורענות מידי המלכות!). כיוצא בהם הברייתא שבנידה י"ג ב': "הגרים והמשחקין בתינוקות מעכבין את המשיח" — ענין התינוקות מפורש ע"י רבי יוסי (עיקר פעולתו 140—165) ש"אין בן-דוד בא עד שכולו כל הנשמות שבגוף. והנה גזרו הרומיים במחצית הב' של המאה השניה על המילה... רבים נמנעו מלישא נשים... והחכמים קראו עליהם: מעכבים את המשיח. הזכרת הגרים עם המשחקים בתינוקות מעידה שאף כאן הטעם ברור: גר כקטן שגולה. וכל כמה שהם שוהין להתגיר נשמותיהם כאילו כלואות בגוף, והרי עכוב המשיח. העתקתי את דבריו כמעט כצורתם כדי שהקורא יראה, מאליו, עד היכן זרותו של המחבר מגעת. (אין ראוי להעיר אלא על כך, שלא עיין המחבר אפילו בהגהת הגרי"ב בגמרא בנידה שמעיר על הגירסא הנכונה: ר' אסי, האמורא, ולא ר' יוסי התנא, מן המאה השניה" — דבר זה עצמו מקעקע בפלפולו. ועוד, פירוש התלמוד ל"משחקים בתינוקות" שנושאן קטנות — דחוק ורחוק. ופשוטו כמשמעו: משחקין בזכורים.) נסיונו של המחבר לבטל את הראיות המוכיחות מציאותן של דעות בין החכמים שאינן ראויות את הגרים ואת ההתגירות בעין יפה — בטל, איפוא". (אלא שאצ"ל, שהיחס הרווח במקורות התלמודיים, כמקורות האחרים, החיצוניים, חיובי הוא.)

פרק ה': "אשר לא יבואו בקהל ה'" מתעסק בהלכות גירות של עמונים ומזאבים ואדומים, ומצרים ותדמונים וקרתוניים וקרדוניים⁴. קיצר המחבר בפרשה, ואין לנו אלא להעיר הערות מועטות.

3 עד היכן מצוי היה באומה, לפחות בא"י, יחס של זלזול, לפעמים, כלפי גרים, מוכיחה האגדה, הנותנת בפיו של כהן גדול את הכינוי "בני עממין" לשמעיה ואבטליון (יומא ע"א ב').

4 יכול היה המחבר להוסיף אף את הכותים שהן אסורים לבא בישראל.

האזהרה על חיבתם ואיסור-הונאתם עשוי להעיד שלא נהנו הגרים, לפחות לא לעולם, מאהבה יתירה אצל רבים מן העמם). ברם, עיקר העיון הוא בידוע, לאידך גיסא, באלו המאמרות המלומדים לכאורה על מיעוט-הערצה של גרים ומיעוט-רצון בריבויים — שאתה מוצא בתורתן של החכמים. ואכן לפרשה זו ייחד המחבר את הפרק הרביעי — "דעות שנתפרשו בטעות כעיונות" (לגרים) — ללמד, שלא היו דברים מעולם — שנשתבשו כל הפרשנים והחוקרים, ושאי אתה מוצא ואפילו מאמר אחד, שתופס עמדה שלילית לגבי גרים והגירות. עלינו, איפוא, לבדוק דבריו של המחבר כאן (וביותר, מאחר שבפרק זה הוא רואה את חידושו בחיבורו).

רבי אליעזר שאומר: "גר לפי שסיאורו רע לפיכך מזהיר עליו במקומות הרבה" — אינו בא אלא להשוות הגר לישראל שלדעת חכמים משוכח הגר מהם" — פירוש משונה. שבכל המקורות (מכילתא משפטים פרשה י"ח; ב"מ נ"ט, ב'; משנת גרים פ"ד, ג') אין רמז ליתרונן של הגר לדעת החכמים של ר"א. וכל הפרשה כולה מדברת באיסור הונאת דברים של הגר (שלא יגנוהו מפני ע"ז שהיתה בידו). אין ספק בכך, שר"א משמש פה לאותן חכמים שנתייחסו בחשדנות ובזהירות לגרים (דבר שמוכח אף מדבריו ביבמות מ"ח, ב': "לפי שאין עושין מאהבה אלא מיראה, ולפיכך מעוניין הם"). משום כך אין אף לתרץ דברי הולוול שלו לעקילס (ב"ר פ"ע, ראה המחבר בע' 41) ב"אופיו הרע שהביא לידידיו ע"י חבריו".

והוא הדין למסורת שברות זוטא (בבב"ב ע' 48, המחבר מעתיק מן הילקוט): אמר רבי חייא אל תאמין בגר עד כ"ד דורות, שהוא תופס שאורו. המחבר מייחס המאמר למסיבות המיוחדות שלאחר מלחמת בר-כוכבא, שמפני הגזירות חזרו גרים רבים לגיותם. ברם מאמרו של ר"א למעלה מוכיח שגם לפני בר כוכבא חששו מפני גרים שיחזרו לסורם. ויוסיפוס (נגד אפיין מאמר ב, י) מעיד במפורש, שהיו מן הגרים שלא יכלו לעמוד בכובד עולן של המצוות וחזרו לגיותם. זו היתה, איפוא, עובדה שכיחה בכל הדורות כולם (ואמנם אף היא יכלה לגרום למציאותה של אסכולה אצל חכמים, שנתייחסה בהסתייגות לגבי הגרים).

מעין שיא של "חידוש" מצוי בבאורו את מאמרו המפורסם של ר' חלביו: "קשים גרים לישראל כספחת" וכו'. וכך ברור אצל המחבר, שקשור המאמר ב"עונשין שהתחילו הקיסרים הנוצרים להטיל על המתגירים", שאין ישראל חייבים להסתכן מפני היהוד. המחבר מציין

שאינו (ראה הקטע של ספרי ווטא שנתפרסם ע"י מורי פורפ: אפשטין בתרביץ שנה א' ע' 70 והערתי שלו שם ע' 52—53).

המחבר מעיין בשאלה: מה טעם הכריעו חכמים להתיר גר עמוני לבא בקהל ה' מיד מפני שבא סנחריב וערבב את כל האומות, ולא התירו (ברובם — כנגד ר"ע) גר מצרי מן הסיבה הנ"ל? והריהו מבקש לתלות הדבר בשנאת ישראל של המצרים, שמניתו ואפיון מצרים היו שנתיונו. ברם, עדיין צריכים אנו ראייה שכללם של המצרים (להוציא היינונים שבאלכסנדריא והמצרים המיוונים) נגועים היו בשנאת ישראל למעלה מן העמים האחרים (אף הסורים שנתיונו, דרך משל, באנטוכיא עיינו לישראל ועשו בהם פרעות לעתים, כדוע, ועדיין לא שמענו על עיכוב-גירותם). דומה, שאין אנו רשאים לייחס להמוני המצרים איבה יתירה לגבי היהודים; כל שעולה מן המקורות על שטנה ושפיכות דמים, מיוחד למעשה לאלכסנדריא ולשכבות העליונות של אורחי אותה העיר, שהפעילו אמנם את ההמון, ואפשר אף בערים אחרות, כלומר: היוונים והילידים — מן המיוחסים והתקיפים — שנכספו והגיעו לאורחות יוונית. אלא שמותרין אנו במקרה דילן לקבל את ההסבר שבמקורותינו: הפרש בין מצרים ולבין "עמון ומואב" לענין טיבם הלאומי של המוני האוכלוסין, שהמצרים שמרו על יחודם — דרך כלל — עד לימיהם של תנאים, משא"כ העממים שישבו בשטחי עמון ומואב, שאמנם נתערבבו בדורות ראשונים באחרים במיוחד על ידי חזירתם של הנכבים.

הטעם של איסור קבלת גרים מן התדמורים — "משום בנות ירושלים" אינו יכול להתפרש מפני "אכזריותם היתירה בחורבן העיר", אלא אך ורק מפני הממזרות (נכרי ועבד שבא על בת ישראל). ואצ"ל שהוא הדין לקרדוים ולקרתוים.

קיצר המחבר בפרק הששי, הן בטבילה, מילה וקרבת שחייב בהם הגר המתגייר. היה לו להיזקק ביתר עיון להבחנת משמעה של הטבילה, דבר שעסקו בו חכמים אחרונים. הוא הדין למצות קרבנו.

המחלוקת שבין ריב"ז ור"א לענין גר שמל ולא טבל או טבל ולא מל, אין להעתיק רק כנוסחתה בבבלי יבמות מ"א א. המסורת שבירושלמי קדושין ט"ז ס"ד ע"א ובמסכת גרים מכריעתו לדחות את המטבע הבבלי ולקיים את המסורת של א"י, שלפיה לא אמר ריב"ז מעולם שאין המילה מעכבת (ראה תרביץ ש"ח ע' 152 הערה 51).

מחלוקתם של חכמים וראב"י בקרבנו של גר אם

המחבר קובע, שראשונה עולה לעינינו הפירוש ב"לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה'" — לחיתון בישראל, ולהתיר את גירותם, אצל תנאים לאחר החורבן. ברם נעלמה הימנו המסורת שבספר יהודית, מקום שאנו למידין על אחר העמוני, שנתיהר. הרי שביאור הנ"ל קדום הוא דורות הרבה לפני החורבן.

וודאי שיש לראות בהלכות: עמוני ולא עמונית וכו', בא סנחריב ובלבל את כל האומות וכו', נטיה לזכותה של הגירות. ברם אין לתלות את ההאבקות על היתר ההתגירות והחיתון בישראל דווקא בפולמוס כנגד האריסטוקרטיה (או הצדוקים); עזרא וסיעתו שהרחיקו גירות של בני האומות השכנות לא שמשו נציגי האריסטוקרטיה, וכנגדם בידוע קרובם גדולי-הכהונה בימיו (ולאחריו). אף מחוץ לאנשי-היחס והצדוקים היו בדורות אחרונים שבפני הבית שהתריסו כנגד ריבוי גירות וזיכויים השלם של גרים, מטעמים שבהבחנות דתיות-לאומיות.

נראין מעורבבין במקצת דבריו על האדומים. קשה לידע מה ראה להאריך בהצעת ה"השערה" שבימי של אנטיפטר אבי הורדוס כבר בטלו ההגבלות על גיור האדומים (עד דור שלישי לחיתון), ושהורדוס ודאי לא צמצם בזכויות בני עמו. והרי לכאורה נתגייירו על ידי יוחנן כל האדומים כולם, ונמצא שבימי הורדוס מותרין היו כל האדומים מאליהם לבוא בקהל (דור ג'). קל וחומר לאדומים שבימי חנן בן חנני! ברם את שבא להוכיח מאגריס הראשון, שידע במוצאו הזר, כנגד הנחתו הכללית, שנטמעו האדומים בישראל במוחלט⁵ — אינו ענין לכאן, ש מ לך ש א נ י (אגב: פירוש במסורת של רחב"ג ור' נתן על "שהחניפו לאגרס" — שהתרסה זו כנגדו נובעת מהתנגדותם של תנאים לאחרוני החשמונאים ולא כנגד יחסו האדומי — אין לו ידים כלל).

ראיתו מן האדומים ומעשיהם במלחמת החורבן ומשאם-מתנם עם חנן בן חנני, שראו את עצמם כישראלים גמורים ושכן ראם הנ"ל וכל ישראל, ודאי אינה מוכיחה שאדומים הללו יכולים להיות יהודים מעיקרם שישבו בדרום. אילו היה המחבר מעיין אצל חכמים ראשונים, פטור היה מלהיזקק להצעת-אפשרות זו "במכתב מאת לויטברך" (לגבי שמעון ראש ה"אדומים") ונמנע היה מלחלוק עליה בטעם

5 בימיו של הורדוס עדיין לא היתה טמיעה זו מושלמת. שהרי קוסטובר, נציגו של הורדוס באדום בקש ל"שחרר את האדומים ממרותם של היהודים ומקיום מנהגיהם של היהדות" (קדמוניות ט"ו, ד' ט).

קלות ולולול במצוות הריהו מפני שהם זנחו (לאו דוקא במזיד) בהרבה את היהדות. מחלוקתם של חכמים, שרואים אנשי רקם כנכרים, ושל רבי יהודה שרואה אותם גרים שטעו נובעת מן המציאות (שאנו יודעים עליה אף ממקורות חיצוניים) שתושבי התחומין הנזל נתייהו ממש, ורבים למחצה ולשלש, והיו הרשויות מעורבות ואופים שלהם פעמים מטושטש (ופירוש זה נקט בעיקר רש"י ביבמות ט"ז א).

פרק ח' מדבר ב"גרים בשלטון ובשיפוט."

המחבר מבקש להסביר את ההלכה שמצויה את הגר מן הדין ומן השררה על ידי "יתום של אלו בתחום הארים-טוקראטיה". ברם הראיה ממשנת קידושין: אין בודקין מן הסנהדרין ולמעלה, ללמדך שהשררה (שוטרי הרבים וחברות בסנהדרין) היתה זכות יתרה של הפטריציים — בטלה היא. אין הלכה המפקעת את השררה והדין מישראל כולם. "משיאין לכהונה" אלו אינם אריסטוקרטיה מעמדית אלא אנשים שיחוסם כשר מבחינת הדת והמוצא הלאומי (להוציא משפחות שנתערבו בהן מזמרים ונתינים ושאר פסולי-גשואין).

ולענין כשרותו של הגר לדיני ממונות, בידוע שחלוקין בכך הראשונים, ובדואי אין לקפח במחבר, המעריך שיטתו של הרי"ף (ואחרים). המפרש בתלמודו, שפוסל גרים לדיני-ממונות (בניגוד לרש"י שמבאר אותו פסול לדיני נפשות גידא). ברם, ברור כמעט בניהול שבתלמוד גופו מצויינות דעות חלוקות בסתם הגמרא⁶, אחת שמכשירה — וכדעת רש"י, ואחת שפוסלת, אלא שהיתה מצוייה מחלוקת זו אצל חכמים, מפורש בירושלמי, יבמות פ"ב י"ב ב' מקום שאנו קורין על דיני ממונות שכשירה בגרים.

חילוקי-דעות כיוצא באלו אתה מוצא אף לגבי הכשר גרים לשררות. אם חלה כאן התפתחות ובאיו דרך הילכה, מן החומרא אל הקולא — כדעת המחבר — או במהופך, קשה לומר, שאין המקורות מספיקין (דומה ש לא החמירו בראשונה). וכל הפרשה כולה צריכה עיון מתחילה (בהיקף מרובה מזה שנסתפק בו מחברנו). המחבר תמה על ר' יוחנן שאומר (יבמות ס"ד א') היו

מעבב אכילת קדשים ואם לא, אין לפרשה בדוקא, שלפי הראשונים הרי הקרבן מעשה של קידוש (יהדות לנכרי המתגיר) ולראב"י — של טהרה מן הטומאה; אפשר לבארה כמעלה דעות חלוקות בדרגת טומאת-הגויות (הרי הקרבן לדעת הכל מעיקרו יכול להתפרש כשל שאר המיטהרים מן הטומאה, תרביץ שם 155). — להבחנת ערכה וטיבה של טבילת גרים ראוי להזכיר דבריהם של אמוראים, המתירים גר שטבל לקידונו (או גיורת לנידויה, יבמות מ"ה ב; ירושלמי קידושין פ"ג ס"ד ע"ג). לומר לך אין הסבילה בדוקא "מעשה קידוש", שתובע כונה ולשמו, לא כל שכן, שלא נתייחס לה מעין אותו ערך גדול של הסבילה הנוצרית. — שהגר צריך להביא ראיה בא"י ואינו צריך בחו"ל, שנוי אמנם בספרא ובגמרא. ברם ראוי היה להזכיר את המסורת ההפוכה שבמסכת גרים (פ"ד ה"ה, היגער ע' ע"ט): חביבה א"י שהיא מכשרת הגרים: האומר בא"י גר אני, מקבלין אותו מיד, ובחו"ל אין מקבלין אותו אלא אם כן היו עדין עמו.

האריך המחבר בפרק ז': זכויותיו וחובותיו של הגר בעדה הדתית. הרי הוא מונה והולך מצוות שחייב בהן הגר: מחצית השקל למקדש, מתנות כהונה, השבת והמועדים וכולי וכולי. הקורא תמה: והרי יכול להודיענו בפשטות שחייב הוא בתרי"ג מצוות כישראל, ולרשום את מה שמו-ציאו ומבדילו, כגון קריאת הפרשה בבכורים וכיוצא בזה. לעובדא שדרשו תנאים מן הכתובים למצוות הרבה ריבוי גרים לגביהן, ליד הכללות המפורסמים המחייבים גרים בכל המצוות כישראל — הרי הסברתו של המחבר, שמדרשות אלו מכוונים היו כלפי הכהנים, שבקשו להוציא את הגרים ממצוות הרבה, אינה מתקבלת (שבעניינות הרבה דורשת ההלכה אף במקום שאינו ענין למקדש ולויקת כהונה). והוא הדין שאין ידים לסברתו השניה — לפי שהיו שהילכו בשיטתו של פולוס לפסוד גרים מן המצוות, לפיכך הרבו לחייבם מן המדרש. — אין כאן בעיה היסטורית-עובדתית, אלא פרשנית-מדרשית. צא וראה שאף הגושים, שגם הן חיובן במצוות כאנשים נלמד "מן הכללות" המפורסמים, מדרשי ההלכה באים לרבותן בכמה וכמה מצוות (שלא לצורך).

שמה ראוי להעיר את דלהלן: אין הגרים חשודים לטעות בהלכות נדה (בדברי המחבר). שאף על פ' שכן מפרש רש"י במסכת נדה את המשנה: כל הכתנים הבאים מרקם טהורים ורבי יהודה מטמא לפי שהן גרים וטועין. הרי ברור שענין מאמרו של רבי יהודה, שהם גרים וישראל גמורים, לפיכך כתמיהם מטמאין, ואת שנוהגין

6 מאמרו של רבא (יבמות ק"ב א'): גר דן את חבריו להוציא ישראל, לפשוטו מדבר בדיני ממונות (ושלא כרש"י המעמידו בדיני נפשות). ברם לצד שני, מאמרו של רבי יהודה בפירוש הכלל שבמשנה: הכל כשרין לדון דיני ממונות לאיתווי גר, ודאי מכון לפשוטו שדן הגר לכל אדם מישראל, ולא לגרים דוקא.

תרגום אנגלי אחר ראה ק.ס. שנה ז' ע' 64, שם גם תרגום גרמני. את המקור הצרפתי ראה ק.ס. שנה ה' ע' 78.

מלבד זה עיין בדפוס א"י מס' 96, 134, 181.

קבלה וחסידות

336 אשלג, יהודה ליב. ספר תלמוד עשר הספירות מהאר"י ז"ל עם שני באורים... אור פנימי... הסתכלות פנימית... [מאת] הרב יהודה הלוי אשלג. א. יוצא לאור על-ידי הרב לוי יצחק קראקובסקי... Kabbalah Foundation, Brooklyn, 1943. 95 ע', 8°. "שגיאות מי יבין" על פתקה מיוחדת. "אני מקבץ מספרי האר"י, וביחוד מספר עץ החיים שלו, כל המאמרים העיקריים הנוגעים לביאור עשר הספירות... ועליו עשיתי ביאור...". (מתוך ההקדמה). שער נוסף באנגלית.

337 [טוב, שאול ידידיה אלעזר]. קונטרס מאמרים מכ"ק אדמו"ר שליט"א ממאדניץ מעוני דיומא, נערך וז"ל ע"י אגודת חסידי מודניץ וחובביה. ברוקלין, תש"א. 8°. חלק מן המאמרים ביוזמת קונטרס א' יצא באלול.

338 [שניאורסון, יוסף יצחק]. קונטרס ח"י אלול ה'ת"ש ג'; שיחות כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש בימי ח"י—כ"י אלול ה'תש"ג. יוצא לאור ע"י מערכת "אוצר החסידים". ברוקלין, קהת, דפוס שוליונגר, תש"ד. 80 ע', 8°. = ספרי — אוצר החסידים — ליובאוויטש. קונטרס מח. חלק גדול מן הספר הוא ביוזמת. מלבד אלה עיין בדפוס א"י מס' 71, 193, 196, 204, 232.

תפלה ועבודה, דרשות ומוסר

339 סטולמן, יצחק. ספר מנחת יצחק... בו הגיונות מוסריים והשקפות כלליות ע"פ רוח התורה... דרשות ונאומים... חובר... על-ידי יצחק סטאלמן... חלק א—ב : בראשית—שמות (ומועדים שונים). St Louis, Salz and Gellman, 1923; [6], 297 ע', 8°. שנויים קלים בנוסח השער. בחלק ב' שם המו"ל : Quality Printing and Pub. Co. שער נוסף באנגלית.

340 קינות לתשעה באב. Elegies for the Ninth of Ab. For Jews in the armed forces

לו בניס בהיותו נכרי ונתגייר, שקיים פריה ורביה, והרי לעולם "גר שנתגייר כקטן שנולד", ומיישב תמיהתו על ידי יחסו לר' יוחנן הערצה יחירה לילדים. ברם, תחילה אין מתמיהה ההלכה של ר"י לשיטתו, האומרת שיש לו לנכרי חיים. אלא שלא לעולם "גר שנתגייר כקטן שנולד דמי". שהרי לרחב"ג — "גרים מעוניין" — מפני שלא קיימו ז' מצוות בני נח" ולדעת "אחרים" — "מפני ששהו עצמן להכנס תחת כנפי השכינה" (יבמות מ"ח, ב', מסכת גרים פ"ב ה"ה). ובמפורש שנינו מחלוקת של תנאים בכך (מסכת גרים שם). גפרעין מן הגרים דברי ר' יוסי; ר' יהודה אומר אין גפרעין ממנו אלא הרי הוא כבן יומ"ד.

ג' פרקים האחרונים עוסקים ב"נשואי גרים" וב"ירושה ויחסים כלכליים אחרים" ובגר תושב וירא שמים. ג. אלון

333 Epstein, Louis M. Marriage laws in the Bible and the Talmud. Cambridge, Mass., Harvard University Press, 1942. X, 362 p. 8°. =Harvard Semitic series, 12. "נסיתי לתת סקירה מקיפה של דיני קדושין ונשואין בהתפתחותם ההיסטורית, מראשית מקורותינו עד היום הזה". Poligamy. Concubinate. Levirate. Intermarriage. Incest. Other marriage prohibitions. Bibliography: p. [340]—351.

334 Moses b. Maimon. Maimonides on listening to music, from the responsa of Moscs ben Maimon <d. 1204>: the texts edited, with translations and commentary by Henry George Farmer. Bearsden, Scotland, Pub. by the Author, 1941. [6], 21 p. 4°. =Mediaeval Jewish tracts on music, I. Text, pp. 11—14.

מלבד אלה עיין בדפוס א"י מס' 65, 80, 132, 133, 147, 176, 206, 247.

מדע הדת, פילוסופיה יהודית

335 Fleg, Edmond. Why I am a Jew... translated by Victor Gollancz. London, V. Gollancz, 1943. 62, [2] p. 8°.

7 יש הלכות שלא הוכיח המחבר כלל, מהן בעלי חשיבות יחירה, וקשה לידע, מה טעם פרש מלהזקק לבירור.

החוכרת כוללת ביוגרפיה, קצרה ומאמרים נבחרים עליו (מאת ניגר, אינהורן, ריבקינד, וולדוק, לשצ'ינסקי ואברמוביץ).

*347 Andrade, Jacob A. P. M. A record of the Jews in Jamaica from the English conquest to the present time. Ed. by Basil Parks. Jamaica. Jamaica Times, 1941. 282 p., pl. 8°.

348 Fredman, [Joseph] George; Louis A. Falk. Jews in American wars. New York. Jewish War Veterans of the U.S., (1943). 118 p., facsim. 8°. "First printing... 1942... Fourth printing <rev.>... 1943."

349 Thorek, Max. A surgeon's world: an autobiography. Philadelphia, J. B. Lippincott, (1943). 410 p. 8°.

המחבר יליד בודפשט (נולד ב-1880) התיישב ב-1904 בשיקגו, התפרסם כמנתח, וגם פרסם מחקרים במקצועו.

350 Zunsner, Miriam Shomer. Yesterday. New York, Stackpole Sons, (1939). 271 p. 8°.

המחברת, בתו של הסופר נחום מאיר שיקביץ (שמ"ר) וכלתו של אליקום צוננער, מספרת על משפחתה. מתוארים שלשה דורות: סבה מיכל ברצינסקי, אביה (שמ"ר) ובני משפחתם. מקום המעשה: ליטה (פינסק), אודיסה וארה"ב.

מלבד אלה עיין בדפוסי א"י מס' 219, 211, 125, 23.

עם ישראל בהווה

351 היימאן, דזשאזעף סי. "הילף צו אידען אין ברען פון קריג"; רעדע... געהאלטען ביי דער מיד-וועסטערן-קאנפערענץ דעם 2טן אפריל, 1944. New York. דזשאזעף דיסטריבייטשאן קאמפני, 1944. 19, [1] ע' 8°.

המחבר סגן יו"ר של ה"דזיוונט".

352 פועלי-ציון, אמעריקא. בוגדישע פרעסענויעס און די ווירקלעכקייט. ניו-יארק, צענטראל קאמיטעט פון דער יידישער ארבעטער פארטיי לינקע פועלי-ציון פון די פאראייניקטע שטאטן און קאנאדע, [תש"ה]. 93 ע' 8°.

שער נוסף באנגלית. על התנגדותו של הבונד לקונפדרציה האמריקאית-היהודית ולציונות.

353 (רינגעלבלום, ע[מנואל]). די יידישע קולטור-

of the United States. New York, Committee on Army and Navy Religious Activities, National Jewish Welfare Board, (1942). 23 p. 8°. חלק באנגלית.

341 Jewish Calendar for Soldiers and Sailors. New York, National Jewish Welfare Board, (1941?). 68 p. 8°.

בראש השער: לוח חש"ב לפ"ק—5702. מהתכן: The Jews in the wars of the U.S. (p. 32—35). Representatives adjacent to military posts and naval stations (p. 36—61).

342 Weinberg, Jacob. Sabbath service for congregational singing according to the Union Prayer Book. Op. 45. New York, Bloch Pub. Co., (1942). 36 p. 4°.

בראש השער: To the Central Conference of American Rabbis.

מלבד אלה עיין בדפוסי א"י מס' 257, 202, 43.

היסטוריה והמדעים הקרובים אליה

343 ברושי, ז. ר' סעדיה גאון: חייו משנתו ומפעליו. (New York, דפוס האחים שולדינגר, 1942). 101, [2] ע', תמונה. 8°. שער נוסף באנגלית.

344 חכם, מ(שה). משפט ריבולוב. ניו-יורק, "על המשמר", תש"ד. 31, [1] ע', פקסימילים. 8°. דברי בקורת על מנחם ריבולוב בענין עריכתו את "הדאר" ופעולתו ב"ההסתדרות העברית".

345 לדיגר, אליעזר. הלוח העברי; באור יסודות הלוח העברי והשבועותיו לפרטיהם בהוספת הערות, מקורות ולוחות שמושיים. מאת אליעזר לאדיגר ללידי-קער... ניו-יורק, "תקופות", תש"ד. 152, [1] ע' 8°.

"הספר היהוה נסיון לבאר את הלוח העברי באופן קל ופשוט, שיהא מובן גם לקורא, שאינו מצוי אצל הספרות המקצועית. חלק גדול ממנו נדפס ב"שבילי החנוך" בהמשכים" (מההקדמה).

346 א[ברהם] ליעסיין; צום דריטן יארצייט. ניו-יארק, צענטראלע יידישע קולטור-ארגאניזאציע "ציקא", 1941. 47 ע', פורטרט. 8°. א. ליסין (1872 מינסק—1938 ניו-יורק) פובליציסט ומשורר, עורך ה"צוקונפט".

America. New York, The Dial Press, 1939. [10], 107 p. 8°.

"תשעת הפרקים של הספר מתארים תשע תופעות של החיים האמריקאיים כפי שיהודי אחד רואה אותן ומפרש אותן לאור ההיסטוריה היהודית, המסורת היהודית, התקוות והשאיופות היהודיות." — התכן : A Jew looks to America. Jewish ethics and American democracy. Our common heritage. Religions and democracy. The Jew: a barometer of history. America's destiny. The new pioneers. Religion's role in social service. Why I am an American.

*358 Livingstone, Sigmund. Must men hate? New York, Harper, 1944. XV, 344 p. 8°.

על האנטישמיות.

359 Norem, Owen [Joseph] C[hristoffer]. Timeless Lithuania. Chicago, Ill., Amerlith Press, 1943. [10], 299 p., map, pl., ports. 8°. "Published by the League for the Liberation of Lithuania, Cleveland, Ohio."

הספר כולל גם ידיעות בודדות על היהודים בליטא, ראה ע' 113—115, 160, 166, 272—276 ועור.

360 Parkes, James [William]. An enemy of the people: antisemitism. Harmondsworth, Penguin Books Limited, 1945. 150 p. 8°. = Penguin books, 521.

מהתכן : Trial of a new weapon: In Germany. In Austria-Hungary. In France. In Russia. The protocols of the Elders of Zion. Germany and the Nazis. The other side of the picture. The psychology and sociology of antisemitism. Jewish communities of the world today. The elimination of antisemitism. Bibliography: p. 146—148.

361 Pascal, Roy. Anti-Semitism in Germany before 1914. In: The Contemporary Review. no. 958, p. 214—218. London, October 1945.

362 World Jewish Congress. Advisory Council on European Jewish Affairs. Reports on the Jewish situation. [1—8]. New York, 1943—44. 4°. במכונית-הכסלה.

ארבעה אין די געטאס פון פוילן; א באריכט וואס איז ארויסגעשיקט געווארן פון ווארשע דעם 20-טן מיי 1944. ניו-יארק, יידישער וויסנשאפטלעכער אינסטיטוט — ייווא, 1945. 7, [1] ע'. 8°. הדו"ח נכתב ב-1 במרץ 1944 וכעבור שבוע ימים מת מחברו מות-קדושים.

354 The American Jewish Year Book. 5706. v. 47. Prepared... under the direction of Harry Schneiderman and Julius B. Maller, editors. Philadelphia, The Jewish Publication Society of America, 1945. XXX, 760 p., port., tabs. 8°. מהתכן : Special articles: E. N. Saveth: F. D. Roosevelt and the Jewish crisis. L. Levensohn: H. Szold. J. Kaplan: French Jewry under Nazi occupation. L. H. Sobel: Jewish community life in Latin America. S. C. Kohs: Jewish war records of world war II. — Review of the year 5705 (p. 209—497). — American-Jewish bibliography (p. 545—556). — Statistics of Jews.

את הקודם ראה ק.ס. שנה כ"ב ע' 36.

355 Apenszlak, Jacob; Moshe Polakiewicz. Armed resistance of the Jews in Poland... foreword [by] Joseph Tenenbaum. New York, American Federation for Polish Jews, (1944). 80 p., illus., facsim., plan, ports. 8°.

על מרד הגיטאות בפולין ובערים אחרות, ועל הפרטיזאנים היהודיים בפולין בשנות 1942—1943; גם סקירה קצרה על הקמת תנועת המחתרת והתפתחותה מהתחלת הכיבוש.

356 Bienenfeld, F. R. The Germans and the Jews... (Translated from the German by R. Herdman Pender). New York, F. Unger, (pref. 1939). XIII, 265 p. 8°.

מהתכן : Foreword. Causes of Jewish economic power. Peculiarities of the anti-Jewish campaign in Germany. The new German faith. The German nation and the Jewish race. The psychological development of human communities. The psychological evolution of the German Jews. The German mentality. The consequences.

357 Levitsky, Louis M(oses). A Jew looks at

40 p. — 13: (Weis, P.): Protection against defamation; present law and its extension. 1944.
40 p. — 14: War Emergency Conference of the W.J.C., Atlantic City. November 1944. Addresses and resolutions. 1945. 40 p.
מלבד אלה עיין בדפוסים א"י מס' 79, 162, 180, 239, 275.

ציונות וידיעת ארץ-ישראל

364 אלמלי א[ל]יהו חיים]. די גרעסטע אידישע אויפגאבע וואשינגטאן, ד. ק. אמעריקאנער ציוניסטישע ארגאניזאציע, [תשי"ד], 7, [1] ע. 8°. הסברה פון פולחן של הדרישות הציוניות אחרי המלחמה.

365 פעטשעניק, אהרן. די אויפטוען פון אמעריקאנער מזרחי פאר חינוך התורה והיהדות. ניו-יארק, מזרחי ארגאניזאציע אין אמעריקא, [תשי"ה], 14, [1] ע. 8°.

*366 Asfour, J. Arab labour in Palestine. In: Royal Central Asian Journal, London, May 1945. p. 201—205.

367 Ben-Gurion, David. Palestine in the post-war world. (London, Jewish Agency for Palestine, 1943). 23 p. 8°. "Address delivered... 1942."

המחבר יו"ר הנהלת הסוכנות היהודית לא"י.

368 Bentwich, Norman. Children of Israel. In: The Contemporary Review, no. 957, p. 167—170. London, Sept. 1945.

על עליית הנער לארץ ישראל ועל הנריטה סולד ויל מנהלת המפעל הזה מהוסדו.

369 Bentwich, Norman. Judaea lives again. London, V. Gollancz. 1944. 191 p., pl. 8°.

נדפס ראשונה בפברואר, הדפסה שניה ביוני. — התכן I: The past. The land and people: Palestine in the 19th century and after. The Jews and Judaism in modern times. II: The achievement. Regeneration by manual labour. Socialism by consent. The Hebrew renaissance. III: The Environment: The Home and the British mandate. Palestine in the 2nd world war. The relations of Jews and Arabs. IV: The Hope:

התכן: [1]: Goldstein, David: The situation of Jews in France in 1942. 11 l. — [2]: Susman, Lav: Experiences of a Yugoslav refugee. 14 l. — [3]: The annihilation of the Jews of France. 5 l. — [4]: Jews in the ghettos; Poland. A Swedish testimony. 10 l. — [5]: The situation of the Jews in Transnistria <January—April 1943>. 8 l. — [6]: The situation of the Jews in Greece. 1944. 11 l. — [7]: Fischer Julius and Carol Klein: A memorandum on the situation of Hungarian Jewry. 1944. 10 l. — [8]: Persecution in France. [1], 7 p. 8°.

363 World Jewish Congress <British Section>. Reports. 2—14. London, 1942—45. 8°. No. 8—14 have special titles only.

התכן: No. 2: St. James' Conference of the Allied Governments in London and the Nazi anti-Jewish crimes; documents exchanged with the W.J.C. 1942. 10 p. — 3: America's great "Stop Hitler now" demonstration; call for action... 1943. 10 p. 4°. — 4: Ginsberg, Morris: The Jewish problem. 1943. 14 p. "Reprinted from the October, 1942, issue of Agenda". — 5: A note on Bermuda— and after. 1943. 16 p. — 6: North Africa. Rights of the Jews in Algeria. Memorandum to the U.S. Government. 1943. 16 p. — 7: Starvation over Europe. Hunger as Hitler's war weapon. Strategy of Jewish extermination. 1943. 32 p. — 8: National conference, October 23rd and 24th, 1943. Report of the Executive Officers. 1943. 18 p. — 9: National conference.... Report of the Executive Officers and proceedings. 1943. 28 p. — 10: Memorandum on post-war relief and rehabilitation of European Jewry submitted to the Council of... <U.N.R.R.A.>. 1943. 19, [1] p. — 11: The disease of Anti-Semitism. by M. Ginsberg, N. M. Littell, J. Franklyn, A. Steinberg. 1944. 30, [2] p. — 12: The problem of statelessness... by P. Weis [and]... R. Graupner. 1944.

הוא הפתרון הציוני: פתיחת ארץ ישראל לקליטת היהודים והפיכתה למדינה עברית.

375 **Great Britain. Army.** 1:25,000 *Levant. Tyr area* [Map]. n.p., Palestine Field Survey Coy., 1944. 5 sheets. (M.D.R. 1523/4000—1523/4004). "Surveyed, drawn and reproduced by 524 Pal. Fd. Survey Coy., R.E., July 1944." "Printed by 17 Map Reproduction Section R.E.... 1944."

התכן: Sheet 16—28: Enn Nāqoura. Sheet 17—28: Zabqine. Sheet 17—29: Tyr. Sheet 18—29: Jouaiya. Sheet 19—29: Ett Taibé.

376 **Great Britain. Army.** Palestine; index gazetteer. Comp. by Survey Directorate, General Headquarters, Middle East. Cairo, 1945. V, 205 p., 1 pl. (index to map sheets). 4°. (M.D.R. 599/12077). "This index gazetteer is compiled from the 16 sheets of the 1/100,000 Palestine series PDR/1512/3776—91, the 1/250,000 South sheet PDR/1509/3951... and from five sheets of the 1/100,000 South Levant series PDR/1522..."

377 **Ireland, Philip Willard.** ed. *The Near East: problems and prospects*, by Count Carlo Sforza, H. A. R. Gibb, Salo W. Baron, Charles K. Webster, Quincy Wright. Philip W. Ireland, editor. Chicago, Ill., University of Chicago Press, (1942). XIV, 265, [1] p. 8°. "Lectures on the Harris Foundation 1942".

התכן: C. Sforza: *The Near East in world politics*. H. A. R. Gibb: *Social change in the Near East: The future for Arab unity*. S. W. Baron: *Prospects of peace in Palestine*. Ch. K. Webster: *British policy in the M. E.* Qu. Wright: *The future of the N. E.*

378 **Lachmann, Fritz Richard.** *Que es un judio?* Buenos Aires, Editorial Israel, (1942). 20 p. 8°.

בראש השער: Federico R. Lachmann.

"מה זה יהודי?"

The regeneration of Judaism. Judaea's contribution to a better world. Selected bibliography: p. 190—191.

370 **Cohen, Israel.** *The Palestine problem.* In: *The Contemporary Review*, no. 961, p. 14—19. London, Jan. 1946.

371 **Crowfoot, J[ohn] W[inter]; Kathleen M. Kenyon; E[lieser] L[ipa] Sukenik.** *The buildings at Samaria.* London, Palestine Exploration Fund, 1942. XVI, 139, [1] p., illus., front., plans, LXXXIX pl. 4°. = *Samaria-Sebaste*; reports of the work of the Joint Expedition in 1931—1933 and of the British Expedition in 1935, no. 1.

לוחות X—1 במעטפה בסוף הכרך. החפירות בשומרון נערכו ע"י משלחת מאוחות מטעם הרברד יוניברסיטי, האוניברסיטה העברית בירושלים, החברה לחקירת ארץ ישראל, האקדמיה הבריטית וביה"ם הבריטי לארכיאולוגיה בירושלים. תוצאות החפירות מתפרסמת בשלושה כרכים. הכרך השני יצא בשנת 1938 (ראה ק.ס. שנה י"ז ע' 361); כרך שלישי צריך עוד להופיע. התכן של כרך א': Preface. 1. The site. 2. Buildings round and below the summit: The Israelite period. The Hellenistic period. Later periods. 3. The summit buildings and constructions.

372 **Edelbaum, Mayer.** *The way to freedom: a contribution to the struggle of the Jews for their right to live as free men and a free people.* New York, Bloch, 1944. [10], 284 p. 8°. המחבר סובר שיש רק פתרון אחד לבעיית היהודים: מדינת היהודים בארץ ישראל.

373 **The Empire and the Middle East;** transition from strategy to politics. In: *The Round Table*, no. 141, p. 26—34. London, Dec. 1945. בשאלת ארץ ישראל מדיגש המאמר את הצד הערבי.

374 **Frankenstein, Ernst.** *Justice for my people; the Jewish case.* London, Nicholson and Watson, (1943). 185, VII p. 8°.

המחבר בא לידי מסקנה שיש פתרון אחד לבעיית היהודית.

mosquito flight test and its results. p. 95—116. diags., illus., map., tabs. 8°. "Reprinted from Transactions of the Royal Society of Tropical Medicine and Hygiene, vol. 38 no. 2, November, 1944."

384 **Simpson, Sir J[ohn] Hope.** The Palestine statement. In: The Fortnightly, no. 949, p. 21—27. London, Jan. 1946.

על אודות הודעת המיניסטר לענייני-חוץ בפרלמנט ביום 13.11.45.

מלבד אלה עיין גם בדפוסי ארץ-ישראל.

אתנוגרפיה, פולקלור, אמנות

385 **Humphreys, Dena.** On wings of song: the story of Mendelssohn... illustrated by Phyllis Coté. [New York]. H. Holt and Co., (1944). 285 p. 8°.

על הקומפוזיטור פליקס מנדלסון כרתולדי (1809—1847), נכדו של משה מנדלסון.

386 **Katz, A[lexander] Raymond.** Prelude to a new art for an old religion... Introduction by C. J. Bulliet; preface and explanatory notes by Shlomo Marenof. Chicago, Ill., L. M. Stein, (1945). [8] p., 27 pl. 8°.

27 תמונות אמנותיות מיוסדות על צורות אותיות הא"ב.

387 **Langton, Edward.** Good and evil spirits: a study of the Jewish and Christian doctrine, its origin and development. London, Society for Promoting Christian Knowledge, (1942). XVI, 324 p. 8°. "Part of thesis. — University of London." עמ' 299—306.

ביבליוגרפיה: עמ' 299—306. Part II: The doctrine of departed spirits: I: The O. T.: Surviving primitive beliefs. II: Beliefs concerning the survival of man: 5: Early Hebrew conceptions. III: The abode of departed spirits: 5: The Hebrew conception. IV: The practice of necromancy: 5: In Palestine. V: The early Yahwistic, prophetic, and later teaching. VI: The birth and development of higher conceptions of the future life and the doctrine of immortality. VII: Some late concep-

*379 **Lowdermilk, Walter C[lay].** The Arab problem in Palestine. In: World Dominion and the World Tomorrow, London, May—June 1945, p. 139—141.

380 **Muenzner, G[erhard].** Jewish labour economy in Palestine... In collaboration with Ernst Kahn, of the Economic Research Institute of the Jewish Agency for Palestine, Jerusalem. London, V. Gollancz, 1945. 231 p., fold. chart, diags., tab. 8°.

התכן: The contribution of the Labour Federation to Jewish economy. Agricultural production and marketing. Building contractors. Industrial production. Transport. Water-supply. The credit system. Housing and settlement. Insurance. Mutual aid and unemployment funds. Enterprises with cultural and pedagogical aims. Holding companies. Summary.

381 **Paassen, Pierre Van.** The forgotten ally. New York, Dial Press, 1943. 343 p. 8°. "First printing September 1943... tenth printing January 1945".

כ"ב-ברית שנשכח" הכונה לעם ישראל. המחבר מבקר בהרפות את מדיניותה של הממשלה הבריטית ביחס לארץ ישראל. בפרק הרביעי של ספרו (ע' 175—236) הוא מספר שהישוב היהודי הא"י והיהודים בכלל מלאו תפקיד עצום במלחמה, ביחוד בימים הקשים כשהגנרל רומל אים לכבוש את כל המזרח הקרוב לרבות ארץ ישראל, והוא מגלה כמה ענינים שאפילו בארץ ישראל לא ידעו עליהם; דרך אגב הוא מספר גם על כמה מפעולותיו של קיש. הוא טוען שמטעמים פוליטיים אנטי-ציוניים הסתירה הממשלה את הדבר מהקהל המחבר דורש להכיר על מדינה עברית בארץ ישראל.

382 **Parkes, James [William].** Palestine. Oxford, The Clarendon Press, (1941). 32 p., map. 8°. = Oxford pamphlets on world affairs, no. 31.

383 **Shapiro, Jos[eph] M.; Z. Saliternik; S. Berman.** Malaria survey of the Dead Sea area during 1942, including the description of a

392 דאברושני, [יחזקאל]. הייסע הערצער. מאס-קווע, אגיו, מעלוכע-פארלאג, "דער עמעס", 1943. 29, [1] ע' 8°. שם הספר ברוסית בסוף הטכסט ושער רוסי בעמ' ד' של המעטפת. כולל 17 רשימות-מלחמה.

393 וויינפער, זיסע. דאס געזאנג פונעם גלוביקן. ניו-יארק, הויפט-פארקויף איקוף, 1943. 313, [5] ע' 8°. שירים.

394 טרונק, [יחזקאל] [שעיה]. טביה און מנחם מגדל אין יידישן-וועלט-גורל. ניו-יארק, ציקא, (1944). 302 ע' 8°. "בספרי זה השתדלתי במיוחד לתאר את ההתפתחות הדיאלקטית של הנורות היהודיים על הרקע של יצירת שלום-עליכם, וגם כאן בתחומים הצרים של חיי משפחה של בורגני צעיר גלה וחאר ש"ע ביכולת רבה ובצמקנות את הדיאלקטיקה של החיים היהודיים בתקופה האחרונה. תקופה יהודית על פרשת דרכיה, בטרגיותה, בסיכווייה ובהרואיות שלה." (מההקדמה).

395 יידישע קולטור, 7. יארגאנג, 4—3: י. ל. פּרץ צו זיין 30-טן יארגייט. (New York), מערץ-אפריל 1945. 128 ע' תמונות. 8°.

396 כהן, צבי. דאס ליד פון אויסלייוונג >טרי-לאגנע<. ניו-יארק, באראקאו ברענטש 14, א.ג.א.פ., (1933). 78, [1] ע' 8°. הטרילוגיה בנויה על אגדת המשיח. החלק: די שכינה אין גלות. די לידן פון משיח. דאס געזאנג פון ציון.

397 פּעפּער, איציק. רויטארמייאיש. (New York, פאלקס-פארלאג, אלועלטלעכער יידישער קולטור-פאר-באנד), [תש"ד], 125, [2] ע' 8°. שירים, בעיקר שירי-מלחמה. השיר האחרון (ע' 121—125): איך בין א ייד.

398 פּרץ הירשביין >צו זיין זעכציקסטן געבוירן-טאג<. (ניו-יארק, הירשביין יובל קאמיטעט >אויפבו-גרופע<, לאס-אנגעלאס, 1941). 326, [2] ע' לוחות-תמונות. 8°. העורכים: [שמואל] ניגער ומ[נדל] עלקין.

399 קאברין, לעאן. ריווערסייד דרייוו: דראמע אין דריי אקטן. ניו-יארק, שרייבער-סעקציע ביים איקוף, (1942). 77 ע' 8°. = פאלקס-ביבליאטעק, 2.

400 קוסמאן, [לעאן]. מיין שטאט. ניו-יארק, אטלאנטיק, 1940. 94, [2] ע' 8°. שירים.

tions. VIII: The teaching of Jewish apocryphal and apocalyptic literature.

מלבד אלה עיין בדפוס א"י מס' 142.

בלשנות

עיין בדפוס א"י מס' 80, 92, 129, 152.

ספרות יפה עברית של ימי-הבינים

עיין בדפוס א"י מס' 90, 248.

ספרות יפה עברית חדשה

388 מלאכי [=אנגלמן], [אליעזר] ר[פאל]. צללי דורות; מאמרים וציורים היסטוריים. ניו-יורק, "עוגן", ת"ש. 125, [2] ע' 8°. "רוב המאמרים, האגדות והרשימות שכוונסו בספר זה יסודם במאמרים-לוגיה הישראלית ובהם יסופר על עלילות-דם, גזירות, גירושין ומקדשי-השם. המאמרים מקיפים תקופות שונות בהיסטוריה הישראלית. החל מהמאה הששית ועד המאה הי"ט. באחדים מהם יש משום הקבלה למצב ישראל בגולה כיום".

389 שטינר, מ. צחוק בדמ; חרוזים סטיריים. שיקאגו—ניו-יורק, "זיו", תש"ה, 64 ע' 8°. בראש השער: מ. שם >ד"ר מ. שטינר<. התכן: פזמוני-מלחמה. ישראל על אדמת-קולומבוס.

390 Halkin, Simon. Hebrew literature in Palestine. New York, American Fund for Palestine Institutions, [194—]. 47, [1] p. 8°.

על הספרות העברית בא"י בשנות השלושים למאה שלנו. מלבד אלה עיין גם בדפוס ארץ-ישראל.

ספרות יפה יודית

391 בראנשטיין, יחזקאל א. מ. אימפרעסיעס פון א ליענער. (שיקאגו, צעשינסקיס פארלאג, 1941). 158 ע' 8°. התכן: עסייען: ליוויק. פרץ. וועגן דער יידישער דיכטונג אין אמעריקע. לוצקי. ל. מלאך. א. עסעלין. וועגן ליענער. דער ליטעראטורקריטיקער איז אויך א שריפטשטעלער. ווארט. וועגן דיכטער וואס שרייבן אויך ליטעראטורקריטיק. איינדרוקן פון ביכער: על ספרי ליוויק, ראלניק, לאפין, דולאן, גלאטשטיין, לעיעלעס, לוצקי. ל. קאן, שומיאטשער, אל. גרינבערג, סטאשקין, שנאפער, אשענדארף, טעלער, זיפער ומאטעס.

- 401 קוויטקא ל[יב]. פיער אפ די סאנימא מאסק-ווע, אגיו, מעלובע-פארלאג „דער עמעס“, 1941. 31 [1] ע' 8°. עם שער רוסי בעמ' די של המעטפת. שירי מלחמה.
- 402 רובינ, ריווקע. יידישע פרויען; פארצי-כענונגע. מאסקווע, אגיו, מעלובע-פארלאג „דער עמעס“, 1943. 63 [1] ע' 8°. כולל 12 רשימות-מלחמה.
- 407 העקטין, שלום. די באגעגעניש. (New York). קאמיטעט פון דערצערס פאר ארבעטנדן ארץ-ישראל, [תש"ה]. 11, [1] ע' 8°. פונם קינדער-זשורנאל „קינדערוועלט“. ספור לילדים מהחיים בא"י של זמננו.

מלבד אלה עיין גם בדפוסים ארץ-ישראל.

חנוך והוראה

- 408 המרכז לעניני חנוך. תכנית למודים. (א) למסדות חנוך לנערים, (ב) למסדות חנוך לנערות, משנת הלימודים הראשונה עד שנת הלימודים השמינית, נערכה על ידי המרכז לעניני חנוך. ברוקלין, קהת, תש"ד. 18 דף. 4°. במכונת-הכפלה. על המעטפת השמאלית שער נוסף באנגלית.
- 409 קול המורה; מופיע לעתים קרובות ע"י מרכז „הסתדרות המורים העברים בטרופוליסטינה“. טריפולי, תש"ה. 2°. ירחון. עלון א' יצא בניסן. „פנימי לא למבירה“. לנוער.
- 410 די צוקונפט באנד 51, גומ' 3: יובילי פון יידישער דערציאונג; אפהאנדלונגען, באריכטען און דיס-קוסיעס וועגן 35 יאר מאדערנע יידישע שול אין אמע-ריקע. (New York). מערץ 1946. ע' [137]—264. 4°. ע' 238—264: ברכות ומודעות. — יצא למלאת 35 שנה ליסוד בתי-ספר חילוניים יהודיים בארצות-הברית.

התכן: ד. פינסקי: אונדזערע וועלטלעכע שולן. י. שלאסבערג: דער סאציאלער קאמף נאך דער מלחמה. י. מארק: 35 יאר יידישע שול אין אמעריקע; גרעסערע שולן, מיט עטלעכע לערערס! ש. מענדעלסאן: דאס יידישע שולוועזן אין פוילען (צווישן 2 וועלט-מלחמות). י. באטשאנסקי: די יידישע שול אין דרום-אמעריקאנער לענדער. א. דושקין: פרוד און אחזות אין יידישער דערציאונג. א. גאלאמב: דער וועג פון דער יידישער דערציאונג אין אמעריקע. א. ראפאפארט: יידישע דער-ציונג — א כלל-פראבלעם. ז. יעפרויקין: די ספרספעק-סיוון פון דער יידיש-וועלטלעכער שול אין אמעריקע. ה. נאחאק: יידישע טאגשולן. יעקב לעווין: די וועלט-לעכע שול (אירע יסודות און אויפגאבן). י. שטיינבוים: יידישע שולן — וואס האבן זיי אויפגעטאן. פ. גינגאלד:

- ספרות יפה לועזית על נושאים יהודיים
403 Buber, Martin. For the sake of heaven... tr. by Ludwig Lewisohn. Philadelphia. The Jewish Publication Society of America. 5705—1945. VIII. 316 p. 8°.

ספור מחיי החסידים בפולין בתקופת נפילתה. תורגם מגרמנית. את הספר בעברית בשם „גוג ומגוג“, ראה ק.ס. שנה כ"א ע' 227.

- 404 Eckstein, Miklós. Byron Hebrew melodies-e Mandelkern héber fordításában... Budapest. typ. A. S. Spitzer. (1936). 31. [1] p. 8°. Diss. Budapest.

„המנגינות העבריות של בירון בתרגומן העברי של מנדל-קרן“.

- 405 Mann, Thomas. Joseph, der Ernährer Roman. (1. bis 5. Auflage). Stockholm. Bermann-Fischer. 1943. 3 p. 1. 9—644, [1] p. 8°. = Thomas Mann: Joseph und seine Brüder. Roman 4.

כזה מסתיים הספר יוסף ואחיו. את הקודם בשורה זו ראה ק.ס. שנה י"ד ע' 93.

ספרות הנוער

- 406 מראה-נוף, שלמה: משה ולסקי. העם וגבוריו; מקראה למתלמידים בוגרים ולתלמידי הכחות העליונות בביה"ס העברי. 1—5. 4 חוברות. שיקגו, ועד החנוך היהודי והסתדרות המורים במערב התיכון. תש"א—תש"ב. תמונת. 8°. עם תרגום אנגלי למלים „קשות“. (התכן: 1) בן-נאמן (משה מונסי פירר). תש"א. 20 ע' 2. הציוני הראשון באמריקה (מרדכי עמנואל נח). תש"א. 20 ע' 3. הנדיב הידוע (ברון אדמונד רוט שילד). תש"ב. 24 ע' 4—5. חולם ולוחם (ד"ר בנימין זאב הרצל). תש"ב. 32 ע'.

ציורים וחרוזים בסדר אלף-בית מאת פנינה יואל ויקטור.
[יוסטון, טקסס, המחברת, 1945]. 29 דפים. 8°. הכפלה
מתוך כתב-יד. — ספר ראשית-הקריאה.

413 מראה-נוף, שלמה; יוסף לבנון. מו"ד
ישראל, מחזור א—ג. שיקגו, ועד החנוך היהודי בשיקגו
והסדרות המורים העברים במערב התיכון, תש"ג—
תש"ד. תמונות, תוים. 8°. התכן: מחזור א: מק-
ראה לשנה ב: תש"ג. 52 ע'. מחזור ב: מקראה לשנה
ג: תש"ג. 84 ע'. מחזור ג: מקראה לשנה ד: תש"ד.
121 ע'. "ספר זה הוא תוצאה של נסיון ספרותי חנוכי
בהמצאת חומר של קריאה נוספת לילדים בן תכן דתי
לאומי. החומר נדפס במשך שנים ב"העברי הקטן".
מלבד אלה עיין בדפוסים א"י מס' 61, 170, 176,
186, 206.

ספרי מדע כלליים בעברית

עיין בדפוסים א"י מס' 72, 84, 85, 104—106, 178,
183, 198, 236, 237, 244, 251.
שונות

414 Day, Arthur. Our friends the Jews; or,
The confessions of a proselytizer. London.
Burns, Oates and Washbourne. (1943). XII.
84 p. 8°.

על מיסיון נוצרי בין היהודים באנגליה.

די יידישע פאלקשולן, זייער צושטייער און זייערע פרא-
בלעמען. ש. סיימאן: די שלום-עליכם-שולן און זייערע
פראבלעמען. נ. כאנין: דער גאנג פון די ארבעטער-
רינג שולן. ל. פענקין: די שולן פון דעם יידישן פרא-
טעראלן פאלקסארדן. א. מאיראויטש: די פאראייניקטע
יידישע מיטלשול פון דעטראיט. י. לאזארסאן: די אר-
בעטער-רינג באהענגונג אין די דרום-שטאטן. י. שפירא:
א פארשלאג (וועגן פארבעסערן אונדזער דערציערישע
ארבעט). רשימות על בתי-הספר במונטריאל, ויניפג,
וינדזור, מעקסיקע, קובא. מ. מענאכאוסקי: די באראכאו-
שולן. מ. שטריגלער: דערציאונג און איבערדערציאונג
אין דער היינטיקער יידישער אייראפע. ח. ש. קאזדאן:
ש. דובנאו און די יידישע שול-פראבלעם.

411 The Hebrew Union College Bulletin,
for the alumni and friends of the Hebrew Union
College. [Cincinnati], (Hebrew Union College),
1942. 8°.

רבעון, העורכים: Lou H. Silberman, jr., Bertram
W. Korn. גל' א' יצא במרץ.

מלבד אלה עיין בדפוסים א"י מס' 57, 88, 109, 119,
214, 243.

ספרי למוד

412 ויקטור, פנינה (יואל). הלמדן הקטן...

בתוך כתבי עת

במדור זה ירשם תכן כתבי-עת במדעי היהדות בעברית ובלועזית, וגם מאמרים בודדים מענייני-יהדות מתוך כתבי עת כלליים, יכללו כאן מחקרים כלכל ולא ספרות יפה ואף לא עיונים בכעיות ימינו. עתונים חדשים נרשמים גם לעיל במדור "עתונים וקבצים".

דרום. שנה ט' חוב' א'. כואינוס איירס, שבט תש"ו.
מן התכן : פטאי, י. : זמירות מלוה-מלכה בהונגריה. —
כרוז מתלמידים יהודים בפריו לפני ששים ואחת שנה
(נתפרסם ע"י אגודת סטודנטים יוצאי רוסיה בפריו בשם
"היהודה הנצחית").

הד' המזרחי. כרך ד' גל' א. ירושלים, ה' סיון תש"ה.
מן התכן : בן-יעקב, א. : ר' דוד ששון ז"ל (שמונים
שנה למותו). — טופציאשוילי, א. : ליל שבועות אצל
יהודי גרוזיה. — אלמאליח, א. : משומדים וגרים בישראל.
אל. (הסוף בגליון הבא).

גל' ב. י"ג סיון. קצבורג, נ. : קהלות ספרדיות
בהונגריה.
גל' ח-ט. ג' באב, לונדן, י. : הרב יש"א ברכה [=ר'
יעקב שאול אלישר]. (הסוף בגליון הבא).
גל' י. י"ז באב, בניהו, מ. : הקיים קשר בין משפחת
אלפאנדארי לאכולעפיה ואלגאזי ?

גל' יא. י"ז באב, בן-שבת, ש. : תולדות המספר
והספרות. (הסוף בגליון הבא). — גרבל, א. : מבטא
העברית מה יהא עליו ?

גל' יב. י"ח. ערב ראש השנה תש"ו. בן-שבת, ש. :
התפלה מדורות — כרמון, מ. : מיראבו על היהודים.
(הסוף בגליון הבא). — וואהרמן, נ. : מאימתי חוגגים
בא"י ראש השנה שני ימים ?

גל' יג. י"ט. ד' תשרי תש"ו. רצהבי, י. : פיוט לכפור
(לפיטן התימני יוסף בן ישראל). — עוזו, מ. : משוררים
ומשכילים עברים באנדרינופלה.

גל' כ. ערב סכות. בן-ח, י. : תרגום התלמוד לערבית.
— דרומי, ח. : לתולדות הישוב היהודי בעכו. (המשכים
בגל' כא, כב, כה). — בניהו, מ. : הר היותים בעבר
ובהווה.

גל' לג. כ"ד סבת טוביה, ש. ח. : תולדות העתונות
העברית במצרים. (הסוף בגליון הבא).

גל' לט. ד' אדר א'. טוביה, ש. ח. : העתון "ישראל"
ופעולתו (לתולדות העתונות העברית במצרים).

גל' מג. ה' אדר ב'. עוזו, מ. : מנהגי עצירת גשמים
בנאליפוליה.

במישור. שנה ז' גל' רפז. ירושלים, כ"ט שבט תש"ו.
מן התכן : זלוטניק, י. ל. : ר' ישראל גיארה ופזמוניו.
גל' רפט. י"ג אדר א' תש"ו. מן התכן : אשכנזי, ש. :
לוהותו של "רב אשכנזי" [=ר' שאול לוין].

גל' רצ. כ' אדר א' תש"ו. מן התכן : בראנד, י. :
קיום לתולדות הרדב"ז. — זלוטניק, י. ל. : עוד על
ר' כרן אבי ה"תניא".

גל' רצב. ד' אדר ב' תש"ו. מן התכן : מולכו, י. ר. :
קורות ישראל וידיעת הארץ (עפ"י הרדב"ז).
גל' ש. ח' אייר תש"ו. מן התכן : ריבבן, מ. :
מלפסון.

בצרון. שנה ז' חוב' ד'. ניו-יורק, סבת תש"ו. מן
התכן : קרויס, ש. : קורבן עצים כימי נחמיה. (סוף
המאמר בחוברת ו').

חוב' ה'. שבט תש"ו. מן התכן : רב צעיר : הנשיאות
בסנהדרין.

ברקאי. שנה י"ג גליון ק"ד. ויהניסבורג, חשון תש"ו.
מן התכן : רבינוביץ, ל. : יהודי אי-דזערבא. (המשכים
בגל' ק"ה-ק"ח ועוד, בשנויי שם המאמר).

גזית. כרך ח' חוב' ד'. תל-אביב, שבט תש"ו. מן
התכן : שנייד, נ. : ציורי בית הכנסת בדורא-אירופוס.
חוב' ה'. אדר תש"ו. מן התכן : קהלות ישראל
בתפוצות הגולה : סלפיר, ג. : סטניסלבוב, עיר מו-
לדתה גלבר, נ. מ. : תולדות היהודים בסטניסלבוב.

הדאר. שנה כ"ה גל' ח'. ניו-יורק, כ"ד סבת תש"ו.
מן התכן : קרויס, ש. : בני יעקב פראנק והמהפכה
הצרפתית.

גל' י"ד. ד' אדר א' מן התכן : מלאכי, א. ר. : שרידי
עשרת השבטים באורבדזשאן.

גל' י"ח. ה' אדר ב'. מן התכן : ווייסבורג, ר. מ. :
פזרים בפרס. — זילברשטיין, ב. : חג הפורים בחסידות.
— רבינוביץ, י. : שטר עברי מאנגליה שלפני הגירוש
(מתוך כתב-יד ב"דזשוס קוליצ").

גל' כ"ג. י"א ניסן מן התכן : בן-עזרא, ע. : ארבע
הקושיות. — ווייסבורג, ר. מ. : פסח עם יהודי פרס.

של ר' עמרם גאון. — שלם, ג. : צפיה (צוער) שם עברי קדום.

שנה י' חוב' ק"י. ניסן תש"ו. מן התכן : זלוטניק, י. ל. : אנשים בעלי שני ראשים. — כהן, ד. : תורת ההתפתחות בחכמת הקודש. — קוק, ש. ח. : עיטור כוס של ברכה. — זלוטניק, יעקב : אחות ספר דניאל. חוב' ק"א. אייר תש"ו. מן התכן : זלוטניק, י. ל. : להוצאה מדעית של ספר משנה תורה להרמב"ם. — ברגשטיין, ש. : "מחזור טריפולי", פייטניו ופיוטיו. — זלוטניק, י. : אחדות ספר דניאל.

עדות. שנה א' חוב' ג. ירושלים, ניסן תש"ו. מן התכן : בראורי, א. : מילה וילדות אצל יהודי כור-דיסטאן. — מרמורשטיין, א. : מקום האגדה בקורות הדתות. — נאכט, י. : עיר — אשה. — אשכנזי, ס. : ערב את-תראבין. — רצהבי, י. : "דרדעים" [בת "המשכילים" בין יהודי תימן]. — גרנוואלד, מ. : "קונסט-ביכל". — בן-יעקב, א. : בניה, מ. : אגדת אסכנדר אבו-אלקרנין. — פטאי, ר. : המחלות ביום הכפורים.

העולם. שנה 33 גלי 38—39. ירושלים, ה' סיון תש"ו. מן התכן : בן-צבי, י. : לקורות השומרונים במאה ה"ט. — חרשניר, מ. : ה' למבול ישב. [על דברי י. ג. אפשטיין ב"תריבין" ס' א' שנה זו]. — יורלוביץ, מ. ד. : גוג ומגוג.

הפועל הצעיר. כרך י"ז מס' 37—38. תל-אביב, ג' סיון תש"ו. בן-ישי, א. ז. : הנוסח המקורי העברי של קול-הקורא לכנוס ה"סנהדרין" של נאפוליון.

הרופא העברי. שנה י"ח חוב' ב'. ניו-יורק, 1945. מן התכן : סלושץ, ג. : יצחק בן עמרם הרופא (רבו של יצחק הישראלי). — בן-עמי, מ. : גופך להבנת הרפואה התנ"כית. — מונטגר, ז. : הערכתו הסוציאלית של הרופא (בימי התלמוד). — גולדשטיין, א. : הרפואה והלשון העברית. — פריד, א. א. : אנקולוגיה עברית. — כהן, ש. : רופאים יהודים חלוצים בתנועה הציונית. — תרביץ. שנה י"ז מס' א'. ירושלים, תשרי תש"ו. התכן : אורבך, א. א. : מחל פסקה הנבואה ? — זיידל, מ. : מיכה פרק ו' (מקביליו ופירושו). — אפשטיין, י. ג. : שרידי סוגיא בבליה ובריייתות מוחלפות. — אסף, ש. : ספר החוב לרב האי גאון. — גרינץ, י. מ. : עליית הפלשתים הראשונים בכתובות. — בראפמן, מ. מ. : להישגי הבלשנות הערבית של ימי הביניים לאור המחקר החדש.

גלי מד-מה. י"ב אדר ב'. בניה, מ. : מזמון לפורים. — גרינר, מ. : פורים קטן בתפוצות יהודה. גלי מח. ד' ניסן, מלאכי, א. ר. : שרידי עשרת השבטים באורביגאן. גלי מס-ג. י"ד ניסן תש"ו. וואהרמן, ג. : אליהו הנביא בליל הסדר. — בן-חנניה, י. : לתולדות עליית הדם בדמשק. — מ. ב. : עולי-רגל שלא הורשו להכנס לא"י [בשנת תרנ"ד].

ים גלילות החבל הימי לישראל. חוב' ח'. תל-אביב, שבט תש"ו. מן התכן : ברש, א. : דנין, צ. : דגי ארס [בימה של ארץ-ישראל]. (המשך בחוברת ט').

לוח ירושלים. י' לשנת תש"ו. ירושלים, אלול תש"ה. מן התכן : ברינקר, ד. ג. : עליית שבטים. — קוק, ש. ח. : מרכז קראי בצפונה של ירושלים. — פוס, י. : חומות ירושלים. — "מערות כלבא שבוע" והקורות אותה. — אורנשטיין, י. א. : לקורות העלייה לא"י בשנת תקנ"ח. — מאגרות ירושלים (אגרות ר' גמליאל ור' יוחנן שלאנק לר' אליהו גושמאכר). — בן-מנחם, ג. : האגדה על קברו של ראב"ע בארץ-ישראל. — תקנות ירושלים החדשה ותולדות בניה, ב. : מאה שערים.

לשוננו. כרך י"ד חוב' ב'. ירושלים, אדר א' תש"ו. מן התכן : טורשניר, ג. ה. : בשולי המלך, צו. סמל הקנאה המקנה. — אלטבאורי, מ. : מקורה העברי של המלה Sitwa. — "מתנן", ז. : בעיות לשוננו בחכמת הרפואה. — בורשטיין-ירושלים, י. : ניקוד מלים בין לאומיות. — שמות צמחי ארץ-ישראל.

מאוננים. כרך כ"ב חוב' א'. תל-אביב, ניסן תש"ו. מן התכן : גרינבלאט, א. : אל-סמאל בן עאדיא ושירתם של יהודי ערב העתיקה.

מערכות. כרך ז' חוב' ד' (כ"ט). תל אביב, תשרי תש"ו. מן התכן : נאור, מ. : מלחמות שאול ודוד. א : פרשת שאול. (ב : פרשת דוד, בחוברת הבאה). סיני. שנה ט' חוב' ק"ח-ק"ט. ירושלים, שבט-אדר תש"ו. מן התכן : כשר, מ. : הרמב"ם כדפוס ובכתב-יד. — נאכט, י. : "ברכה". — גרנוואלד, י. י. : אגרות גדולי ישראל מאונגאריה. — בראנד, י. : ללכסיקוגרפיה התלמודית. — כהן, מ. : ליד המעיין [על שו"ת ר' יוסף י' לב]. — צימלס, י. : לשאלת ההוספות בסידורו

Testament. 6. Der A. im Spätjudentum. — 206 p.)

Berytus. Vol. 8 no. 2. New York, 1944. Part. cont.: Bickerman, E. J.: Notes on Seleucid and Parthian chronology.

The Biblical Archaeologist. Vol. 8 no. 4. New Haven, Dec. 1945. Cont.: Kelso, J. L.: Thorley, J. P.: Palaestian pottery in Bible times. — May, H. G.: Moses and the Sinai inscriptions. — Gehman, H. S.: Manuscripts of the Old Testament in Hebrew.

Vol. 9 no. 1. Feb. 1946. Cont.: Albright, W. F.: A brief history of Judah from the days of Josiah to Alexander the Great. — Kraeling, C. H.: Christian burial urns?

Bulletin of the American Schools of Oriental Research. No. 100. New Haven, Dec. 1945. Part. cont.: Glueck, N.: A settlement of Middle Bronze I in the Jordan Valley. — Albright, W. F.: The chronology of the divided monarchy of Israel.

No. 101. Feb. 1946. Cont.: Glueck, N.: Band-slip ware in the Jordan valley and Northern Gilead. — Gaster, T. H.: A king without a castle — Baal's appeal to Asherat.

Bulletin of the Bible Readers' Union. Vol. 7 no. 3. London, Nov. 1945. Part. cont.: Daiches, S.: The function of ה and מ in Jeremiah 31. 19 and some other passages in the Bible (Cont. in no. 4.) — Lazarus, H. M.: Cantillation. (Cont. in nos. 5, 6, 7.)

No. 5. Jan. 1946. Part. cont.: Daiches, S.: Psalm 62.

No. 7. April 1946. Part. cont.: Hurst, J.: On the pronunciation of the letter פ.

Bulletin of the History of Medicine. Vol. 19 no. 2. Baltimore, Feb. 1946. Part. cont.: Penfield, W.: Ur of the Chaldees and the influence of Abraham on the history of medicine.

אידישער קעמפער. נומער 647. ניו-יארק, אפריל 1946. מן התכן: די אידן אין מצרים און משה"ס קינדר-הייט (פון דער מסכתא „סוטה“). אידיש: מ. שטארקמאן.

איניקייט. יארג. 3 נומ. 3. ניו-יארק, מערץ 1946. מן התכן: אייזענשטאדט, ש.: צו דער געשיכטע פון דער יידישער אפטיילונג אין מאסקווער מלוכה-ביבליאטעק. — לעווין, ב.: דער גרויסער יידישער קולטור אוצר אין מאסקווער מלוכה-ביבליאטעק.

געדאנק און לעבן. באנד 3 נומ. 4. ניו-יארק, יאנואר-מערץ 1946. מן התכן: לעווין, ה.: יידן אין ארענטניע.

יווא בלעטער. באנד 26 נומ. 2. ניו-יארק, נאך-דעצ. 1945. מן התכן: שעכטמאן, י.: די יידישע מינאריטעט אין איראק. — געמאי, ל.: א יידישע איבער-זעצונג פון ירמיהו, פראג, שס"ב. — ראזענטאל, י.: חיי הבלתי, א יידישער תנן-קריטיקער פון ניינטן יאר-הונדערט.

פאריווער שריפטן. נומער 3—2. סאריי, מערץ 1946. מן התכן: ראטה, י.: די שפראכן פון די יידן אין לויף פון דער געשיכטע. — פינק, י.: רבי יהודה הלוי. **פרייע ארבעטער שטימע.** ניו-יארק, 11.1.1946. מן התכן: פראנק, ה.: א טשיקאווע „תפילה זכה“ מיט 55 יאר צוריק. [עם פקסימיל].
על הפרסום היודי האנסידתי בשם „תפילה זכה“, שיצא בניו-יארק בשנות 91—1889 אחת לשנה בצורת עתון.

קולטור און דערציאונג. יארג. 16 נומ. 3. ניו-יארק, מערץ 1946. מן התכן: קאדאן, ח. ש.: דער חדר אין צארישען רוסלאנד.

Annales Academiae Scientiarum Fennicae. Ser. B vol. 49. Helsinki, 1944. Part. cont.: Lauha, A.: Zaphon; der Norden und die Nordvölker im Alten Testament. (96 p.) — Niko-lainen, A. T.: Der Auferstehungsglauben in der Bibel und ihrer Umwelt. I: Religionsgeschichtlicher Teil. (1. Der ägyptische Auferstehungsglauben. 2. Der persische A. 3. Der A. im semitischen Synkretismus. 4. Der A. im hellenistischen Synkretismus. 5. Der A. im Alten

of the British Museum. I: The early printed books. — Lipman, V. D.: Palestine and the Diaspora in classical times.

Jewish Quarterly Review. Vol. 36 no. 3. Philadelphia, Jan. 1946. Cont.: Zeitlin, S.: An historical study of the first canonization of the Hebrew liturgy. — Rabinowitz, L.: Eldad Hadani and China. — Lieberman, S.: The martyrs of Caesarea. — Singer, A. D.: The derivation of Hebrew *חבל*. — Leslau, W.: Linguistic observations on a native Yemenite document. — Kennard, J. S.: Judas of Galilee and his clan. — Wolf, C. U.: Some remarks on the tribes and clans of Israel. — Wolfson, H. A.: Synedrion in Greek Jewish literature. — Zeitlin, S.: Synedrion in the Judeo-Hellenistic literature and Sanhedrin in the tannaitic literature.

No. 4. April 1946. Lieberman, S.: Palestine in the 3rd and 4th centuries. — Wolfson, H. A.: The Kalam problem of nonexistence and Saadia's second theory of creation. — Heawood, P. J.: The beginning of the Jewish day. — Zeitlin, S.: The beginning of the Jewish day during the second commonwealth. — Ettinghausen, W.: Castles in Greece. — Sonne, I.: Saadia literature.

Jewish Social Studies. Vol. 8 no. 1. New York, Jan. 1946. Part. cont.: Arendt, H.: Privileged Jews. — Commission on European Jewish Cultural Reconstruction: Tentative list of Jewish cultural treasures in Axis-occupied countries. (כוללת 704 ספריות. 103 ע').

No. 2. April 1946. Part. cont.: Katsh, A. I.: Nachman Krochmal and the German idealists. — Gelber, N. M.: Jewish life in Bulgaria. — Segré, A.: Antisemitism in Hellenistic Alexandria.

Journal of American Folklore. Vol. 59 no. 231. Menasha, Wis., Jan.—March 1945. Part. cont.: Patai, R.: Problems and tasks of Jewish folklore and ethnology.

Bulletin of the John Rylands Library. Vol. 29 no. 2. Manchester, Feb. 1946. Part. cont.: Rowley, H. H.: The unity of the Old Testament. — Manson, T. W.: The life of Jesus; a survey of the available material.

Cahiers de Frontenex. Zürich, Zentralleitung der Arbeitslager, Hiver 1945/46. Part. cont.: Marton, G.: La destinée juive dans les romans du "Balzac hongrois" (= Sigismond Moricz).

The Classical Journal. Vol. 41 no. 5. St. Louis, Feb. 1946. Part. cont.: Alexander, L.: The origin of Greek and Roman artillery.

על סמך הנאמר בדברי הימים ב' כ"ו, ש"ן על אודות כלי-היורה של עזיה מלך יהודה, סובר המחבר ש"תוחתים" היו כבר בין כלי-המלחמה של היהודים ושל האשורים.

The Eastern Hebrew and Annual. Vol. 4 no. 3. Calcutta, Nov. 1945. Part. cont.: Early Jewish settlers in India from Bagdad.

The Harvard Theological Review. Vol. 38 no. 4. Cambridge, Oct. 1945. Part. cont.: Smothers, E. R.: The Coverdale translation of Psalm 84.

The Huntington Library Quarterly. Vol. 9 no. 2. San Marino, Feb. 1946. Part. cont.: Kocher, P. H.: Use of the Bible in English astronomical treatises during the Renaissance.

The International Journal of Psycho-Analysis. Vol. 26 parts 3 & 4. London, 1945. Part. cont.: Woolf, M.: Prohibitions against the simultaneous consumption of milk and flesh in orthodox Jewish law.

The Jewish Advocate; the organ of Indian Jewry. Vol. 15 no. 3. Bombay, Dec. 1945. Part. cont.: Reissner, H. G.: Malabar Jews in Ceylon [in the Middle Ages].

The Jewish Forum. London, March 1946. Part. cont.: Moss, C.: The Hebrew collections

Ithaca, N.Y., Aug. 1945. Part. cont.: Moseson, S. I.: More bitter than death; a Jewish exemplum.

Old Time New England. Vol. 36 no. 3. Boston, Jan. 1946. Part. cont.: Friedman, L. M.: The Newport synagogue.

The Palestine Tribune. Vol. 2 no. 15. Tel Aviv, April 11, 1946. Part. cont.: Hardy, E.: From Dead Sea to Red Sea; plant-hunting in the Wadi Araba.

The Quarterly of the Department of Antiquities in Palestine. Vol. 12 nos. 3—4. Jerusalem, 1946. Cont.: Ory, J.: A Chalcolithic necropolis at Benei Beraq. — Harding, L.: A Nabataean tomb at 'Amman. — Hamilton, R. W.: Some eighth-century capitals from al Muwaqqar. An eighth-century water-gauge at al Muwaqqar. — Mayer, A. L.: Note on the inscription from al Muwaqqar. — Henschel-Simon, E.: Note on a Romanesque relief from Jerusalem. — Ben-Dor, I.: A Hebrew seal from Samaria. — Avi-Yonah, M.: Newly discovered Latin and Greek inscriptions. — Excavations in Palestine and Trans-Jordan, 1940—42. — Bibliography of excavations in Palestine and Trans-Jordan, 1942—44.

***The Review of Religion.** Vol. 10 no. 2. New York, Jan. 1946. Part. cont.: Glatzer, N. N.: A study of the talmudic interpretation of prophecy.

Revue Biblique. Vol. 53 no. 1. Paris, Janvier 1946. Part. cont.: Abel, F. M.: Exils et tombeaux des Hérodes. — Couroyer, B.: La résidence ramesside du Delta et le Ramsès biblique. — Vaux, R. de: La préhistoire de la Syrie et de la Palestine d'après les recherches récentes. — Vaux, R. de: Fouilles autour de l'église médiévale d'Abou-Gosh.

Journal of Biblical Literature. Vol. 64 no. 4. Philadelphia, Dec. 1945. Part. cont.: Yahuda, A. S.: The name of Balaam's homeland.

Journal of Near Eastern Studies. Vol. 5 no. 1. Chicago, Jan. 1946. Part. cont.: Irwin, W. A.: Poetic structure in the dialogue of Job. — Sellers, O. R.: Limits in Old Testament interpretation.

The Journal of the Palestine Oriental Society. Vol. 20 no. 1. Jerusalem, 1946. Cont.: Kirkbride, A. S.: Desert "Kites". — Abel, F. M.: Jaffa au Moyen-Age. — Kopp, C.: Beiträge zur Geschichte Nazareth. — Malky, S.: Eshtaol and 'Artuf.

Journal of the Transactions of the Victoria Institute. Vol. 76. London, 1944. Part. cont.: Marston, Ch.: Positive conclusions of biblical archaeology.

Modern Language Notes. Vol. 61 no. 2. Baltimore, Feb. 1946. Part. cont.: Hankins, J. E.: Lear and the Psalmist. — Spitzer, L.: Yiddisch '(t)schale(n)t' = französisch 'chaud'?

Le Monde Oriental. Vol. 32. Uppsala, 1938—1944. Part. cont.: Bravmann, M. M.: Über i als Hilfsvokal im Wortinnern. Eine Untersuchung zum Verhältnis von Akzent und Vokal im Semitischen. (102 p.)

Le Muséon; revue d'études orientales. Vol. 53. Louvain, 1940. Part. cont.: Habersaat, K.: Beiträge zur Bibliographie der hebräischen Handschriften.

Vol. 54. 1941. Part. cont.: Habersaat, K.: Beiträge zur Bibliographie der jüdisch-deutschen Handschriften.

Vol. 55. 1942. Part. cont.: Grimme, H.: Südpalästinensische Inschriften in altsinaitischer Schriftform.

***New York Folklore Quarterly.** Vol. 1 no. 3.

שו"ת יפה נוף לר' יצחק מזיא

מאת

ש. אסף

מבין כתבי-היד שרכשה הספרייה הלאומית בזמן האחרון רצוני לתאר כאן את קובץ השו"ת "יפה נוף" לר' יצחק מזיא. המחבר שימש ברבנות בקהלות העכינגו, אך, גינצבורג ופולדא והי ופעל במחציתה השנייה של המאה ה"ט, ולתשובותיו, אם כי אין הן מצטיינות בחריפות יתרה, יש חשיבות מיוחדת, כי מחכמי אשכנז שחיו במאה ה"ט לא הגיע אלינו בדפוס אף קובץ אחד של שאלות ותשובות.

על המחבר ידענו עד עתה רק מעט. הוא הדפיס בשנת ש"ב מחזור עם ביאור קצר בטנהויזן. כל ההוצאה הוחרמה מטעם הרשות ונשרפה, והוא יקר המציאות. טופס אחד ראיתי בידי ד"ר אליעזר גולדשמידט בלונדון, ועל השער נדפס: מחזור מכל השנה / עם קצת ביאור המלות / כמנהג האשכנזים / והוגה בתכלית העיון / ע"י החכם הכולל הגאון / מהר"ר יצחק מזיא יצ"ו / ובשמו ובשם הר"ר שמעון לוי גינצבורג / נדפס / בק"ק טנהויזן. חוץ מזה הדפיס בטנהויזן שני ד"ר זולתת לשבתות שבין פסח לשבועות ובין המצרים. ואולם מתוך תשובותיו ומהקדמת בנו נלמד כמה וכמה פרטים חשובים לתולדותיו. המחבר נפטר בן ע"ב שנים. מחוץ לתשובות שבקובץ זה השאיר עוד "סך עצום" של תשובות, אלא שגלקחו ע"י אחי המחבר ר' ליפמן אלעזר, שהחזיק ישיבה בק"ק וראניק, מחוץ פוזנא, ולא הגיעו לידי בן המחבר, שהכין את התשובות לדפוס. מחוץ לתשובות חבר גם חידושים על התורה וביאורים על פירוש רש"י לתורה, גם תקן דיני בדיקות הריאה, ואלה לא הגיעו לידינו.

המחבר היה בן דורו הצעיר של הרמ"א, והוא מרבה כבר להשתמש בתשובותיו בשולחן ערוך עם הגהות הרמ"א. מעניינת היא תשובתו על השאלה "אי יש להורות אחר שולחן ערוך דמהר"ם איסרליש ז"ל". הוא מעריץ את הרמ"א, ש"מעלתו אין לה ערך ושיעור", והספר תועלתו מרובה לתלמידי חכמים, אבל על התלמידים שאינם יודעים שורש ומקור הדינים הוא אומר: כל המורה משולחן ערוך אל יהי בכלל ברוך.

הקובץ, שסימנו בספרייה הלאומית הוא 522 4°, כתוב בכתובה אשכנזית מסוף המאה ה"ט או תחלת ה"ז ומכיל קט"ו דפים בתבנית פוליא. מן הפגינציא המאוחרת בספרות ערבית נראה שבסופו חסרים רק שני דפים. שני הדפים הראשונים קרוצים ומטולאים. היו בקובץ ת"ח תשובות (ע"י הקדמת הבן) והוא מחולק לשני חלקים. בחלק א' באו הסימנים א'—ר', ובחלק ב' באו הסימנים ר"א—ת"ח. בסוף ח"א כתוב: סליק ספר הראשון, שבח לאל אחרון וראשון, ומחצית העמוד וכן כל העמוד שאחריו. אח"כ בא דף חלק מבדיל בין ח"א לח"ב. בכ"י חסרים כמה דפים. חסרות התשובות ל"ב—ל"ה שהפסדו דף אחד. בן חסר גם מסוף סי' ל"ז עד סי' מ"א, דף אחד, מסוף סי' פ"ד עד תחלת סי' פ"ח, דף אחד, ומאמצע סי' קס"ו עד סוף סי' קע"ז, ג' דפים, וכח"י מסתיים באמצע סי' ת', כי, כאמור, חסרים בסופו שני דפים. חסר גם הפסק המקוצר מן התשובות, שחבר בן המחבר כדי להקל על המעינים (ע"י בסוף הקדמתו).

הריני גותן בזה את הקדמת בן המחבר ולקוטים מן התשובות עצמן. קצת ליקוטים, שיש בהם ענין לתולדות החנוך באשכנז, הדפסתי ב"מקורות לתולדות החנוך" כרך ד' עמ' מ'—מ"ג.

העתק הקדמת בן המהבר אות באות מכתב ידו שאצלי

טובה חכמה¹ עם נחלה ויותר לרואי השמש וגו'. ידוע כל הנביאים דברו בעמקיות בסתר המדרגה, ובחכמתם הרבה מגלים טפח ומכסים טפחים, כמו שבאר הכתוב² אחת דיבר אליקים שחיים זו שמעתי, וביתר ופרטיות בכל דברי חכמת שלמה, הלא המה כפטיש יפוצץ סלע³, מתחלקים לכמה ניצוצות⁴, שלהבת אור התורה עמוק עמוק מי ימצאנה, יהי הפסוק הזה קשה להלמו לפי דרכו וכפי פשוטו, ואפשר רצונו לומר: טובה גדולה עשו עמנו החכמים שבכל דור ודור מזולת חכמתם היוצא בעה"ז בעודם בחיים חיתם, שכל בני דורם נהנים מהם בכמה (הנאות), היינו בלימוד התורה ובמנהגים אשר ינהגו את העולם במ, אלא אף לאחר מיתתם השאירו אחריהם ברכה ותהלה ונחלה בלי מצרים ללמד דעת את העם מתוך ספריהם. הלא הוא דכתיב טובה חכמה עם נחלה, וזהו יתרון גדול, לפי שעומד לדורי דורות, להבין ולהורות אמרות טהורות, וכל באי עולם שבכל מדינה ומדינה יכולים ליהנות ממנו. מש"כ חכמתו ותורתו האף אמנם בחייו שאין נהניו ממנו כי אם בני דורו והסמוכים לשולחנו הערוד, זה השולחן אשר לפני ה', השומעים בקול חכמתו תמיד, הה"ד ויותר לרואי השמש, היינו כל באי עולם, שהרי אמרו⁵ הנודר מרואי השמש אסור אפילו בסומין וכו', ועל זה מרמו סמיכות הפסוק שלאחריו כי בצל החכמה בצל הכסף וכו' כלומר כשם שהעשיר בממון ישאר לבניו אחריו היותם יוכלו לחסות בצל הכסף והזהב כן החכם בחכמתו הנמצא בספר יעמוד למגן וצינה ולחומה ולהיות לצל יומם ולילה לכל באי עולם והחכמה תחיה בעליה, כלומר אתר שמדמה יחדיו החכמה והכסף יאמר שיש יתרון לעושר החכמה מן הכסף, וזה כשנמצא דברי חכמתו בספר אזי ימצא מרגוע ומנוחה לנפשו בעולם הבא ולחיות חיי נצח כמו שדרשו חז"ל⁶ כל מי שאומר דבר הלכה משמו שפתותיו דובבות בקבר ועליהם נאמר ינוחו על משכבותם, מתוקה שנת העובד, מש"כ⁷ בעושר הממון, והנה אנוכי הדל כאלפי וצעיר לבית אבי קטון התלמידים אחרי רואי דבריו הנחמדים מפז ומפנינים יקרים וידידים, לא יערכנו זהב וחוכיות ומרגליות ורדידים, כאשר על זה יעידון ויגידון כל הראה אותם וישלוט במ העין ושומעת את הקולות ואת הלפידים, היוצאים מפה קדוש ונורא מפיק מרגליות וסתר תורה ולשון לימודים, מתחת גלילי ידיו של אבא מורי ורבי הגאון מו"ה בן מו"ה⁸ כמהור"ר יצחק זלה"ה במהור"ר אלעזר הקדוש "זלה"ה במהור"ר יצחק זלה"ה מו"ה אחיו של הגאון מהור"ר שמואל מו"ה אש"ה זלה"ה אב"ד מק"ק וירמיישא ואחיו של מהור"ר מן זלה"ה ואחיו של מהור"ר רפאל זלה"ה אב"ד דק"ק הגנוי והמדינה, והנה זאת נחלת אמו"ו רבן של כל בני גולה, ושם טוב ע"ג עולה הניח מספר של ס"ה, ה"ה מחזיק בשיבות בארבע הקהלות עושה פלא נורא תהלות העמיד תלמידים הגונים

1 קהלת ד' י"א. 2 תהלים ס"ב י"ב. 3 ירמיה כ"ג כ"ט.

4 סנהדרין ל"ד א'. 5 נדרים ל' ב'. 6 ירושלים שקלים סוף פ"ב.

7 שם שאין בן. 8 ברכות כ"ח א' ויש כאן רמז לשם המשפחה של המחבר: מוֹיָא.

9 ר' אליעזר ליפמן מוֹיָא, שהיה רב בפרידבורג נהרג בכ"ט תשרי ש"נ. ובפנקס פרידבורג, שהעתקה סמנו נמצאת בארכיון ההיסטורי בירושלם, כתוב: "אכתוב בעט סופר לזכרון, יום שיצא מה' אף וחרון, היום יום שני כ"ט לירח איתנים, שנת ש"נ נהרג אביר הרבנים, הוא הרב המופלג כמ' אלפינו ר"י מורנו ורבינו הקדוש מהר"ר אלעזר ז"ל דמהקרי מהר"ר ליפמן זלה"ה מוֹיָא בן מהר"ר יצחק מוֹיָא ז"ל שנהרג פה ק"ק ורידבורג לפני בית הכנסת, והרוצח הגוי נמלט בשעת המעשה לפני העיר כמעט כתחום ונעשה נס גדול וחזר מעצמו ובתפוס", גדולים וחשובים השתדלו להציל את הרוצח, אך גם היהודים מצדם השתדלו שיכבדו על ענינו ונגמר דינו למיתה.

10 נמנה בין גדולי הדור באשכנז, ובשורית אור הישר (על ענין הגט מקלוא) סי' ד' הוא מוזכר: "בשנת ש"ב לפ"ק שבהתאסף יחד ראשי עם חכמיו ופרנסיו לתקן בדקי מדינות אשכנז בק"ק וירמיישא חזרו וחדשו הדבר הזה כי טוב בעיניהם תקנות הקדמונים הלא נקובים בשמותם באו על החתום בראש האלוף הר"ר שמואל מוֹיָא ז"ל".

לרוב אין מספר ¹¹, יבדלו החיים מתוך המתים, ותהי ראשית ממלכתו בעיר העכנג'י, ואחרי כן יצא משם ונטה אהלי תורתו ויטע גנו בעדנו מלחם אפדנו שם העיר א'ך. גם שם הגדיל לעשות תושיה ברוב עם הזרת תפארת יקרת רוממות ותעצומות לימוד תורתנו הקדושה, אבן הראשה מתרץ ומקשה, ויצא משם עם פמליא שלו לעיר ג'נצבורג אשר שמה ישבו כסאות למשפט מעולם אנשי השם אשר בארץ המה, יורה ידיו יורה צדק מורה נוהג כשורה, יושב על מדיו ויצא באוכלסי תלמידי חכמים ובשיירא, זורק בתלמידים מרה, על ראשו עולה המורה, ויהי מה וישלחו אליו רוזני קציני זקני עיר פולדא וימשחו אותו למלך עליהם, שמה ירבץ ויפרץ תורה עם התישים בעלי קרנים, קרני הוד היושבים ראשונה במלכות, מאן מלכי רבנו, יושב כמלך בגדוד ושיירא, מחדש טעם וסברה, עמיה שריה נהורא, עד שנתבקש בישיבה של מעלה כהררים בשערה, ועולה על במתי ע"ב מספר שנים ימי חייו על זה מורה, אזי פונה הודה וזיהה והדרה, והניח אחריו שארית, טובה חכמה עם נחלה, כמו שנזכר למעלה בשורה, בחידושו אשר חידש על התורה, באורים על רש"י זכה וברה, גם על המעשים הבאים לפניו בשאלה דרישה וחקירה, חרוט בחרט אנוש לתת טוב טעם ודעת ¹² להיתירא, לט[ומאה ולטה]רה, משיב כענין להאיר בשרגא וטיהרא, ל... גם תקן ויסד דיני בדיקות הריאה בביאור רחב עד... בדברי הטורים ובית יוסף פעם ושלש ידברה, ופעם למלחמה יגברה, בודאי כל דבריו מדבש ונופת צופים מתוקים, חכו ממתקים, ישמחו וירגו כל יושבי תבל ושוכני ארץ, ישירו שירה, יברכו בקול נעים וגבורה, ברוך שבחר מחכמתו ליריאי ולחסידיו בשפה ברורה, על כן אמרתי לעשות לה' לקיים מצות כבוד, אחרי מותו הריני למשכבו כפרה ¹³, לזכות בדברים אלה הרבים לכל באי עולם לארץ ולדרים מאירה, ולהדפיסם בדפוס יפה אותיות מחכימות נקיות באמירה, וככה הסכימו עמי כמה גדולי עולם ראשי ישיבות, ועוררני על כך לבל אתיאש במעשה טוב הזה, ויודע תדע אמנה, שיש עמי מלבד אלה כמה וכמה וסך עצומה, של שאלות ותשובות היוצאים מתחת גלילי ידו הנקיות של אמ"ו הגאון זצ"ל הנ"ל, אך לא זכיתי עתה להדפיסם, לסיבת שאחי הגאון נודע בשערים שמו כמהור"ר ליפמאן אליעזר מזי"א מק"ק פוזנא, אשר החזיק ישיבה גדולה כמה שנים בק"ק וראניק, להוליכם עמו בחיקו, שם אותם בנרתיקו, ע"מ לשלחם אלי ולהעתיק[ם], ולא ראית[ם] עד הנה, וקראתי שם הספר הזה יפה נוף, ע"ד הכתוב יפה נוף משוש כל הארץ, כי הם באמת שמחים וששים לכל רואים כל השומע יצחק ויחדי עד אפסי ארץ, ועל כן העליתי שם כל מצוה ומצוה בשם אילן, שכמו האילן ירבה ויפרה להוציא נופיו, כך כל דבור ודבור מחלק לכמה נופים המסתעפים ממנו, וגם ע"ד הכתוב ¹⁴ ויצא יצחק לשוח בשדה, כמו וכל שיה השדה ¹⁵, שתרגמו וכל אילנא חקלא, לרמו שטרם יצא יצחק הצדיק מן העולם (?) עד שפנה הוד וזיו והדר נטע הפרדס באילנות משובחות, וע"ד אמרו רז"ל ¹⁶ הרוצה שיתקומו נכסיו יטע בהן אדר, וחלקתי כל דין ודין על הסדר, גם פסק הלכה בקיצור מכל דין ודין שמתי בסופו לזכרון סייג וגדר, שבאם ואולי ילאה לחפש בארוכה יסמוך על הקיצור ולא ישכח מפיו לדור דור, והם כמספר ח"ת כמנין ר' יצחק ¹⁷, אמרתי אלקי ית' אינה לידו סך הזה להודיע שיצאו הדברים מתחת גלילי ידיו של אמ"ו הגאון מהר"י זלה"ה מזי"א, וכמו שהעלה הירקח בתחלת ספרו שראוי ונכון והגון לכל מחבר מחברת הקודש לרמוז

11 וכימירבור של קהלת פפערשא נזכרה גם נשמת "הגאון הגדול מוריני ורבינו האלוף מהר"ר יצחק בן הקדוש מהר"ר אליעזר ליפמן זצ"ל מזי"א עכור שהרביץ תורה בישראל והעמיד תלמידים הרבה" (ע"י מאנאטשריפט, כרך כ"ב עמ' 511).

12 כתה"י מחוק ומטושטש מאד.

13 ע"י קרושין ל"ב ב', ומכאן נראה שהקדמה זו נכתבה בשנת מות המחבר.

14 בראשית כ"ד ס"ג.

15 שם ב' ה'.

16 ביצה ט"ו ב'.

17 ר' יצחק עולה ת"ת.

שמו אשר ממנו יצאו הדברים, לאמר כזה ראה וחדש, ותפילתי ותחינתי בכריעה והשתחויה לאל הקדוש ית' יראנו נפלאות מתורתו הקדושה בגודש, ויוליכנו קוממית לארצינו המשופר והמקודש ויבנה בית הבחירה בניין מפואר וחדש. כה אמר עבדכם הלוקק בעפר רגלי החכמים הקטון ונבוה ישראל מויל, זעירא וקטינא, חומצא בר יינא, בן לאאמ"ו הגאון החסיד מהורר משה זצ"ל יצחק ולה"ה מויל.

והרי קצת ליקוטים מן התשובות עצמן.

א. בסי' י"א הוא חותם: ביום ג' ט"ז אב של"ז פה ק"ק א"ך.

ב. בק"ק א"ך היו מוציאו בשבת אכל בית לבית חברו ע"י חבל הקשור לרחבו של מבוי (סי' י"ז).

ג. זכורני שנשאלה שאלה זו (על סומא אם יוכל לעלות לתורה) לפני מו' המובהק חמי הרב הגדול זצ"ל, והורה להיתר לאיש א' סומא ממדינה עליו"ש, היה שמו מענדלן ווינצנהיים ז"ל, באופן שאם בטוח בעצמו לקרות אותה הפרשה בע"פ בלי גמגום שמותר (סי' ל"א).

ד. נשאלתי על ק"ש שעל המטה למה אין הנשים קורין כמו הק"ש שבבית הכנסת (סי' מ"ג). ה. נשאלתי על בני אדם שיש להם גויות שמביאים להם מים כל השנה בשכר אם מותר להניח לגויה לילך לכד עם המים בימי הפסח אם לאו (סי' נ"ז).

ו. בא לפני לדין באחד שנקנס מן האב"ד וטובי המדינה בעד כ' והובים להקדש מחמת רוע מעשיו ונתן על זה טבעת למשכון ביד האב"ד והאב"ד החזיקו כך ב' וג' שנים עד לבסוף נתגרשו כולם באותה העיר ואשת האב"ד היו בידה החפצין של האב"ד כי הוא היה מתגורר במקום אחר להחזיק ישיבה והיא עם בנותיה היו בישוב לבד ונאבד מהאשה הטבעת ההיא האם האשה חייבת לשלם או לישבע (סי' ס').

ז. בא לפני שני הצדדין אשר להם הריב, והיינו שקהל אחד שכרו רב שיהיה להם לאב"ד ולראש ישיבת וקצבו לו שכרו מדי שנה בשנה, גם כתבו לו שיהיה נקי מכל מסים ועוליים בזה הלשון: מיר זיין מחויב פר אין צו געבן מעתה אליר לייא מסים ועוליים עז זייא רגילים אדור ניט רגילים, אדור וויא אן רב נענן מעכט אלזו לנג או ער היא ביי אונז איז עכ"ל. ועתה תובעים הקהל ממנו דמי אתרוג של הקהל, והוא אומר שפטור מכל דבר וענייני הקהל כל מה שחייבים ליתן מקופה של עוליים, והיינו כל דברי בית הכנסת ודמי חזן, ואתרוג חייבין ג"כ הקהל לקנות לחזן שיכרך אותו החזן וכל הקהל במקום שיש מניין וקהל קבוע, והא ראיה שכל רבני אב"ד פטורין מזה בכל הקהלות, ועניינים כאלו תלויים במנהג... והקהל מוענין שאני הוא משאר רבנים, שהוא יש לו רשות להתעסק בכל מה שאנו רשאים, מה שאין כן כשאר רבנים, והוא טוען שאין בזה הפרש. הדין עם מי (סי' ק"ה).

ח. נשאלתי בשעת הדחק שאין אתרוג מצוי כלל ויש כאן אתרוג יבש משנה שעברה ועוד א' שקורין גרס זיא והעוקץ שלו נעקרה ממקום חבורו ברובו... איזה מהם יש ליקח ויום הראשון של י"ט הוא בשבת שאין נוטלין בו אתרוג... והשתא האי גרס זיא דנהגו בו ברוב מקומות באשכנז להכשירו כשאין נמצאין אחרים הבאים מסארעם ואפילו נמצאים הטובים ביוקר לא ראיתי מרבתי מוחין בידם מלקנותם ולהורות שהיבש מתאשתקד טוב מזה... אמרתי ראוי לסמוך על זה בשעת הדחק ולהורות ליקח הגראט זיא החדש... ונראה טעם למנהג זה דודאי אם מורין לעמי הארץ שרשאין ליקח היבשים משנה שעברה בשעת הדחק יש למיסרך טפי דכל שנה יכולין לעשות כך להחזיק האתרוג משנה לשנה והיו מקילין לעשות כן תמיד ויהיו חסידים על ההוצאה, משי"כ בזה שלא ימצאו כל שנה אלו האתרוגים וגם צריכים הוצאה עליו... (סי' ק"ו).

ט. כאשר נדרשתי אודות דברי ריבות אשר בשערי ק"ק א"ך... ובסוף: נאם הטרוד במאד מאוד הקטן דוד בלומא יום ב' פ' המלאך הגואל וגו' שמ"א פ"ק (סי' קל"א).
י. נשאלתי במי שרוחץ באמבטי של מים בדרך שרוחצין שבוע ויותר עד אימתי שרי ללמוד בתוך המים ומאימתי אסור... (סי' קל"ו). התשובה היא שהכל תלוי בריח (וכו'): יא. נשאלתי עוד על הרוחץ במים והוא מכוסה במים עד למעלה מטבורו ונצרך להטיל מים אי שרי להטיל מים תוך האמבטי, כי יש באותו חדר הרבה ספרים מונחין בגלוי גם לומדין באותו חדר חבריו.

תשובה. פשיטא דאם יש לו חדר אחר לרחוץ בו לאו שפיר לקבוע המרחץ באותו חדר. אכן אם אין לו חדר אחר... לא מצאתי לו איסור כיון שהוא מכוסה במי הרחיצה ומי רגליו כל טפה שיוצאת קמא קמא בטיל במי הרחיצה אין בו איסור ללמוד שם... (סי' קל"ז).
יב. מהר"ל בדרשותיו בהלכות אבילות כתב שפעם אחת למד לפניו בחור אחד ממדינת פולין והצריכו לנהוג חומר דבני אושטריך באיסור גילוח כל י"ב חודש וגם חומר דבני רינוס בעיטוף (סי' קל"ט).

יג. נשאלתי על מי שמתענה ג' ימים ולילות רצופין והשלישי הוא בע"ש ודרך להתענות תוך הלילה ב' שעות משום דרשה שובה ישראל ע"ד כמנין ע"ד שעות אי שרי להתענות כ"ב תוך הלילה אם קבל עליו כך או אי שרי לקבל עליו לכתחילה כך (סי' רכ"א).

יד. נשאלתי על יו"ט ראשון שחל להיות בשבת והמנהג באיזה מקומות שאין מתפללין הפיוטים שניתקנו לומר במעריב כשחל בשבת דכיון דלא רגילי בהו חיישינן שמא יטה ואסור לקרות לאור הנר ואח"כ במ"ש שהוא ליל יו"ט שני איזה מעריב יש לומר... (סי' רל"ז).

טו. באו לפני אשה ואיש ובקשו ממני לסדר להם חליצה כי היא זקוקה לו ולא נודע לי אם הוא אחיו של מת מאביו אם לא... ואם לא אתן להם חליצה גזים שילך לו למרחקים כי דירתו בארץ פולין... (סי' רל"ט).

טז. נשאלתי בעשיר אחד בקהלה שיש לו עניים קרובים בעיר ההיא ואומר העשיר שלא יתן לכיס של צדקה כלום אם לא שיפרנסו את קרוביו ג"כ ותקנה יש באותה קהלה ליתן בכל שבוע מכל מאה ב' פשיטין לצדקה, והגבאין אומרים שיצטרך ליתן לכיס של צדקה לפי ערך המגיע לו, ואפילו הכי קרוביו יהיו מוטלין עליו ולא על הגבאין. הדין עם מי — הדין עם הגבאין (סי' רפ"ט).

יז. יהודי שנצלב ברגליו ב"מ (=בר מינן) על מעשיו בבערגי אימתי מתחילים הקרובים להתאבל עליו... ודין המלכות הוא שכל הנתלה ישהה על העץ עד יתעכל הבשר והעצמות כידוע... (סי' שכ"ב).

יח. נשאלתי אי יש להורח אחר שלחן ערוך דמהר"ם איסרליש ז"ל מאחר שקבץ כל החומרות מכל התראים וכל מנהגי המדינות וארצות שלנו, כאשר נמצא בהקדמתו. תשובה. אומר אני דודאי הגאון ז"ל מעלתו אין לה ערך ושיעור, ומאן יחייב לן מעפריה וכו' ושלחנו ערוך בכל מיני מטעמים אליבא דרבוותא אשר אנו במדינת אשכנז מימיהם שותים, וכל ת"ח שלמד ספר ארבע טורים עם הב"י ויודע מקור ושורש כל דין ואיסור מהיכן גובע ומתפשט על שורשו ומתכונתו גם קבלה בידו היאך לפסוק בכל דבר ודבר דצריך גמרא וסברה השלחן ערוך הלו הוא לו לעטרת תפארת להקל על המעיין טורח הרבה, חכם עדיף מנביא, הרבה והרבה הועיל להכמים בספרו וגלוי הכרעתו, תהא נפשו צרורה בצרור החיים. אבל הרבה תלמידים שאינם יודעים שורש ומקור מהדינים או ההוראות ומורים מתוך השו"ע אומר אני עליו כל המורה מהשלחן ערוך אל יהי בכלל ברוך. כי אינו מבין שום דבר על שורשו ויבוא לאסור את המותר ולהתיר את האסור, ודומה למה שכתב הרא"ש בתשובותיו בדיני מקוה כלל ל"ח סי' ט' וז"ל וכן כל המורים הוראות מתוך דברי הרמב"ם ז"ל ואינן בקיאין בתלמוד... וידעתי

שכך הוא להם בכל ספריו עכ"ל. וכל זה נאמר לאותן שמורין ודנין אחר הרמב"ם ז"ל וא"כ הוא הדין והוא הטעם לאותן שאין יודעין מהיכן מוצא ומקור הדין ומורין אחר השלחן ערוך שמתירין האיסור, ודוק (סי' ש"מ).

יט. בשאלתי בראובן ושמעון שהחליפו יחד, ראובן היה לו ספר אלפסי, היה יכול למכור בעד כ"ד זהובים במזומנים, א"ל שמעון אני אחליף עמך באבנים טובות, ר"ל תכשיטים זהו קבועות בהם אבנים טובות שוים שלשים זהובים, ותוכל להרויח בהם במדינת פאלן עוד יותר... (סי' שצ"ז).

כ. שאלה "על אשת איש שנחשדה מחמת איזה דברים מכוערים נראו בה שהיה לה עם רווק אחד ואח"כ נמצאו בתוך ארגז שלה, אשר כל תכשיטיה וחפציה בתוכו, איזה כתבים מכתיבת יד אותו הרווק אשר כתוב הרבה דברים מכוערים המורים בהדיא על יחוד גמור היה להם יחד בסתר" ואחר כך מובאים בשאלה כמה קטעים מן המכתבים האלה שנכתבו באידיש של אותו זמן. (סי' ת' שסופו חסר).

אבן רשד וספריו הרפואיים, ביחוד „הכליאת“

מאת

זיסמן מונטנר

אבו אל-וליד מחמד אבן אחמד אבן רשד (Averroes), הנחשב כפילוסוף הערבי החשוב ביותר במערב העולם הערבי, ואשר כמעט כל ספריו נעתקו לעברית ע"י חכמי ישראל בימי הביניים (ספרד, איטליה, פרוינציה) ונחקרו ונתפרשו במדה מרובה, היה גם סופר רפואי מפורסם. לא נשארו הרבה מספריו במקורם, כי הכ"ל אבן מנצור החרד לדתו, גירש אותו מקורדובה ללוצינה, משום שראה את ספריו מסוכנים לדת האיסלאם, ושרף את רוב ספריו. וכך הגיעו לידינו תרגומים עבריים יותר מאשר כ"י מקוריים בערבית; מקצתם אבדו בכלל ונשמרו בתרגומם העברי בלבד.

אבן רשד נולד בעיר מולדתו של הרמב"ם, קורדובה, בערך שמונה שנים לפניו. הסברות אצל כמה מן ההיסטוריונים של ימי הביניים, שהוא היה ידידו ומורו של הרמב"ם, — ליאו אפריקאנוס, למשל, מוסר שהרמב"ם היה אחד מתלמידיו — אינן אלא הנחות בלבד.¹ על פי אותו מקור היה ידידו של אבן זהר, וזה מתקבל על הדעת.²

אבן רשד היה הראשון שמצא את תפקידה הנכון של הרשתית בעין, בעוד שהרופאים לפניו היו בדעה, שתפיסת הראיה היא בעדשה.³ הוא היה הרופא הראשון שהכיר, שאדם אשר עבר פעם את מחלת הבעבועות, מקבל חיסון בדמו ולא יחלה שוב באותה המחלה.⁴

דבר שלא היה ידוע עדיין על חייו הוא, שהיה משותק ברגל אחת, ועל זה הוא מעיד בעצמו בכליאת⁵: „כמו שקרה לי, כשחליתי מקדחת חזקה, היה נקיונה במורסא בעצם הדרך ונתבטלה בהתנוונות רגלי“.

אנו למדים מתוך ס' הכליאת, שהוא חבר את הספר הזה בעת צרה, אולי בעת שהוגלה מעיר מולדתו וגורש ממשרתו(?)⁶, הוא מצטט ראוי שעמד בראש בית חולים (מאריסתאן) ועשה נסיונות ביותר מאלפים איש.⁷ הוא מרים על גס את ערך ה- *Pathologia experimentalis* והפרמקולוגיה, והוא ניסה כמה דברים על עצמו וקרוביו. כאן הוא יוצא בשבחה של משפחת הרופאים הנכבדת אבן זהר.⁸ הוא מעיד על ארצו, ספרד, (שהיא ארץ מישור) ואשר אקלימה הוא בין זה שתואר גלינוס ובין זה של הראזי, שיש בה קדחת לרוב.⁹ הוא מגן על היין (בדומה לרמב"ם בספר „תשובות רפואיות“, פרק כ"ב), שהיה אמנם אסרה את שימושו, אבל הוציאה

1 Munk. Mélanges. Paris 1859. p. 425

2 השווה הפסוקים האחרונים בספר כליאת שנדפסו בשלמותם בפעם הראשונה להלן במאמר הזה.

3 W. Fukala. Archiv f. Augenheilkunde vol. 42 : 203. Wiesbaden 1900.

4 G. Sarton. Introduction to the history of science II. 306.

5 כ"י ירושלים ע' 252, השווה הציטאטה המלאה להלן בנספחים למאמר זה.

6 עיין בנספחים, כ"י ע' 82.

7 עיין בנספחים, כ"י ע' 212 (110).

8 עיין בנספחים, כ"י ע' 221 (257), וגם הערה 22.

9 עיין בנספחים, כ"י ע' 225.

היתר למקרי מחלה¹⁰. לדעתי הוא הראשון בין הערבים המזכיר את שימוש הקאתטר (Catheter) לשם הכנסת רפואות אל תוך השלפוחית¹¹.

1. החיבור הרפואי החשוב ביותר שלו „כתאב כליאת פי אל ט ב“, הוא סכום קצר על מצב הרפואה בימיו. הוא מכיל שבעה ספרים. סקירה על התוכן ניתן לקלקק¹². א. ס' האברים — Anatomia; ב. ספר הבריאות — Physiologia, Hygiene; ג. ס' החללים (ס' התחלואים) Pathologia; ד. ס' האותות — Symptomatology; ה. ס' הסמים והמוזנות — Pharmakologia-Simplicia (המוזנות, פירות, אופני הרכבת הרפואות)¹³; ו. ס' שמירת הבריאות¹⁴ — Diaetetica; ז. רפואת החללים — Therapia. על משמעו של השם „כליאת“ קיימות הרבה השערות, הספורות אצל שטיינשניידר, H. Ueb. ע' 672 הערה 132. — לדעתי משמעו „כל בו“ (Liber universalis).

המקור הערבי (השלם?) נמצא רק בלנינגרד מ' 124 (כ"י סקאליגר 6, הוא העתקה מזמן מאוחר). הספר הששי — (שמירת הבריאות) נמצא באסקוריאל 879. ע"פ ידיעה ב-ZDMG כרך 36, עמ' 343, נמצא עוד כ"י אחד בגרנדה. אולי זה הוא הכ"י שממנו נעשתה פוטוקופיה במדריד לפני כמה שנים¹⁵.

התרגום הלטיני „Colliget“ נעשה בשנת 1255 בפדובה. לא ע"י ארמנגוד ממונפלייר, כפי שאחדים חשבו, אלא ע"י היהודי בונהקוזה (Bonacosa) (טוביה?)¹⁶. לא ידוע אם תרגום זה נעשה מתוך התרגום העברי, אבל העובדה שנעשה ע"י יהודי מדברת בעד זה, וכדאי היה שיבדק¹⁷. ה" Colliget נדפס הרבה פעמים. קיימת הוצאה לטינית אחת משנת 1482, שיצאה בוויניציה ופירארה. היא מכילה רק את ספרי אבן רשד. הוצאות לטיניות אחרות ישנן משנת 1490, 1496, 1497, 1514, 1531 ולאחרונה Strassburg, Argentorati, 1533. מהדורה זו מכילה גם חיבורים של ראזי, סיראפיון הצעיר ואבן זהר. יש בה התרגום של פירוש אבן רשד לארגיוזה של אבן סינא, Canticum de Medicina, שנעשה ע"י Armengaud. Blasius. תרגום אחרון זה נדפס גם לחוד בוויניציה שנת 1484 בשם: Incipit translatio Canticorum Avicennae cum commento Averrhois facta ab arabico in Latinum a magist. Armegando blassi de Montepesulano.

10 עיין בנספחים, כ"י ע' 237.

11 עיין בנספחים, כ"י ע' 254.

12 Leclerc, Hist. de la médecine arabe. II, 104.

13 תמצית שמות הנורסים של הספר הזה מופיעה בסוף המאמר הזה (מבוסס על כ"י ירושלים 425).

14 ספר זה העתקתי אני, ויצא לאור יחד עם ספר הרמב"ם „הנהגת הבריאות“, הרביעי בשורה הכתבים הרפואיים של הרמב"ם.

15 IBN ROSD (AVERROES) Qultab el Cullat. Publicaciones del Inst. General Franco. 14 sect I: Mss. árabes. Larache. 1939

Contents: — Spanish introduction: 1—32; Arabic introduction 1—30; Facsimile of MS:

231 pp.; Index and glossary of medical terms 62 p.

ידיעה זו מסר לי הספרן מר א. יערי מן הספריה הלאומית בירושלים.

16 ספרים רפואיים ורפואיים-למחצה תורגמו ללטינית ע"י מיכאל סקוט, ואלה הם: (De generatione et corruptione, De substantia orbis), De sensu et sensato. De anima. De metaphysica. תרגום ללטינית: De introductione Porphyrii, אנדריאס אלפאגוס את המאמר: De Theriaca. מלבד זה קיים עוד מאמר: Tractatus de Venenis בשם אחר Omnes species mortiferorum partuntur תיכור זה היה Arnaldus de Villanova.

17 ידוע ל- Arnaldus de Villanova. Renan. Averroes. p. 135 מוכיח בכמה מקומות תרגומים מן העברית. Gross, Monatschr. 1879, 125 חושב שזה מתקבל על הדעת.

יעקב מנטינוס תרגם את הספר החמשי של הכליאת (על הסמים הגפרדים) ללטינית. ספר זה נדפס כמה פעמים, לראשונה בשנת 1550. תרגום זה נעשה מן התרגום העברי הראשון(?) מן החיבור "כליאת" קיימים שני תרגומים עבריים¹⁶. הראשון נעשה בידי ר' שלמה בן אברהם אבן דוד (התחלת המאה ה'ד'). הוא קורא את שם החיבור "מכלל", מלה הלקוחה מאותה גזרה כמו בערבית "כליאת". מן התרגום הזה מונה שטיינשניידר, שני כ"י:

1. Ms. Bodl. Op. Fol. 1134 (N.B. 2112).

2. Paris 1172.

ואני מצאתי בקטלוג של Gustav Sacerdote (Bibliotheca Hebraica Casanatensis), Florenz 1897 עמוד 141 עוד העתקה של תרגום זה, הנקרא "מכלל". כ"י זה הוא לקוי מאד. הוא מתחיל בפרק האחרון של הספר השני וגומר בפרק הראשון של הספר החמשי.

מתרגם זה מקדים הקדמה ארוכה משלו. בה הוא מתאר את שיעור חכמת הרפואה, אשר הקרן שלה קיימת אף לעולם הבא. בין היהודים הקדמונים היו רק מעטים שחיברו ספרים על הרפואה, היות וסמכו על דברי הנביאים והלוחשים. כעת יש לחקור בספרים. משום כך הוא בא לתרגם שני ספרים חשובים את ה"מכלל" של אבן רשד ואת ה"ארגחה" של אבן סינא עם פירושו של אבן רשד. בתרגום אינה מופיעה הפתיחה של אבן רשד שהובאה בתרגום הלטיני. מאידך נמצא שם ה"סוף דבר", בו מראה ומוכיח אבן רשד, שכדאי שיעיין בספר אל תיסיר של אבן זהר מי שמתעניין במחלות על פי איברהם. מתרגם זה השאיר כמה מלים ערביות כמו שהן, או שהוסיף לתרגומן העברי את המלה הערבית המקורית. ברפואות הנפרדות (סימפליציות) הוא משתמש "בלשון התלמוד" (השווה סוף ספר ה' — "יאסמין, וכן הוא בלשון התלמוד", "וקוראין אותו סמלק בלשון התלמוד"). לעומת זה מתרגם ה"אלמוני" (ע' 182) (הבא) את הפסוק כדלקמן: "זאנברי הוא יסמין" (צ"ל זנבק).

התרגום השני נעשה בידי "אלמוני" מתוך המקור הערבי, ולא כפי שכתוב Mtschr. 1883, ע' 137. מתוך התרגום הלטיני. לי נדמה, שאלמוני זה היה ר' משה אבן תבון. הוא שתרגם גם את פירוש אבן רשד לארגחה של אבן סינא. על כל פנים נעשה תרגום זה בפרוניציה כפי שמעידים על כך שמות הרפואות הנפרדות בלשון פרוניצלית ובעברית¹⁷. מכתב יד זה קיימים, לדעת שטיינשניידר, (קטלוג מינכן, 29), רק כ"י מינכן (ס' קולייט) וקוד. אשר 20 (עכשו כ"י שטראסבורג 1), שהוא לקוי וחסר הרבה. כ"י מינכן מכיל 299 דפים, הכתב הוא גרמני, בערך משנת 1550. הסוף, שהוא לקוי מאד בהוצאות הלטיניות, ברור בתרגום עברי זה, ומתאים למקור הערבי (השווה אציבעה). וטוב וברור מן התרגום העברי הראשון (של שלמה בן אברהם בן דוד) אך גם הוא אינו שלם. כ"י מינכן מתחיל: "אמר השופט הנכבד, החכם השלם, הנה הכוונה במאמר הזה שנביא בו...", והסוף: "אלוה, בלעדיו שהכל מעשה ידיו... לרוב גדליו יעשה למחכה אליו, ובכאן נשלם." (מצוטט ע"פ שטיינשניידר H. Ueb. 17).

16 Steinschneider, H. Ueb. p. 672

17 השווה את השמות האלה בסוף מאמרי זה.

17 לפני זמן קצר, אחרי שכבר גמרתי את מאמרי זה, נפל לידי כ"י פריס 1173 המכיל על דף 126 הקדמה במליצות ובחרוזים וכן "מאמר השלשול לאבן רשד, הפילוסוף". ההקדמה ותואר המאמר נכתבו, כפי שיוצא מתוכן ההקדמה, בידי ר' יעקב הקטן. מי היה "ר' יעקב הקטן" זה, עדיין לא ברור לגמרי. על כל פנים לא היה כותב הקדמה גדולה ומנופחת כזאת (בשבעים שורות חרוז פרימיטיבי) לתרגום מאמר השלשול בלבד (המכיל רק כמה דפים). מן תוכן ההקדמה יוצא, שהוא תרגם את הספר "הרפואה הכולל" של אבן רשד (לפי סדר ספירת השורות שלי — שורה 58—52) ע"פ בקשתו של הרמב"ן. אני מקווה לפרסם בקרוב את ההקדמה כולה ומאמר השלשול. כאן אוציא רק אי אלו שורות, המעידות,

כעת נמצא בספריה הלאומית בירושלים כתב-יד נוסף של „הכליאת“ (עיין ק.ס. שנה כ"ב עמ' 176). המכיל את התרגום השני. כתב-יד ירושלם זה (סימן 425 4°) מכיל 263 עמודים בתבנית 4° 32 שורות בעמוד. והוא כתוב בכתב רבני מזרחי (סורי?) מן המאה ה"ו לפי ערך. — העמודים 65—68 קרוצים למחצה. הדף הראשון נקרע ברובו.

על דף שלפני גוף הספר כתובים שירים אחדים וזה לשונם:

- א. בני איש חמדו חכמת רפואות / קראוה נשאוה בחקם
וקראו שערי שתן ודפק / וקדחות וחדודם וחוקם
ידמו כי במצאם בכתיבה / יהי נמצא עלי גידם בדפקם
ידיגון דת קריאה ועשיה / בדין שוה וחלופם ורחקם
ועת תקרב קריאתם לכעשה / ונפל מעבה דעתם ולא קם
וכואב בא ליד שכלם גדליה / קראוהו אבל לו בן אחיקם
שתיים מעלות ראמות למשכיל / בככר רעיון לבם יצקם
ומה טובו קריאה ועשיה / בקו יושר במלואם וספקם
- ב. אומר ססיר בטוב טעמו וריחו / קנה כושם בטוב ניבו ושיחו
בעת תמצא אנוש משכיל בחכמה / ובשאר מעשיו הולך לבחור
ראה כל מושלי עולם במורד / וברום זבול מושל ברוחו
השלם אל גמול כל איש מקלל / גמול שמעי אשר קלל משיחו
מי כחכם אשר פשר יודע / והסכל ירצף האל את מוחו
רפא חליי והבס לאברהם עבדך / וישר נא את כחו
- ג. רופא פקח נא את עיניך / ותקח יום יום את שכר פעליך
וכור כי ישכחו חולים בקומם / בשמיך ואבקת רוכליך.

ש ה כ ת ר ג ס ה א ל מ ו נ י ש ל ה ס פ ר כ ל י א ת ה י ה א ו ת ו ר' י ע ק ב ה ק ט נ :
שירה 13 חכמתו ובינתו בכחם אופיר לא תחלה, רוי התעורה וצפון המזמה מגלה.

- 14 הוא מורנו ורבנו, נגיד הדור ומלכו.
15 ואין יקום יעקב כי קטן הוא, לספר ערכו ומשלו
16 מים ועד ים ויפן כה וכה, זה שמו אשר יקראו.
17 עם קדושים נאמן, הרבי משה י"א, בן כבוד השע, הנכבד, ר' נחמן.
18 הוא אשר צוני בהייתי עומד לפניו, נכונים פנינו הגיוני
19 להעתיק זה הספר, אשר אל חכו יערב, ללשון העבר מלשון הערב.
20 ורוחי נהיתה עלי, והאנחה החזיקה בכנף מעילי.
21 ואשיב אל לבי ואיים, איכה איכה עבדו על פי איש האלהים,
22 וצויתי כאשר צויתי, ואיכה אקים לדבר, ואני נהייתי ונחליתי!
23 ובכל זאת אמרתי אני, יעקב הקטן, לכתוב לו כאשר תמצא ידי
24 ולחיות דעי, בכל לבבי ובכל מאודי...
50 ויבוא לעזור אותי בתוך הבאים כמלקט שבליים בעמק רפאים.
51 מלקט מלשון ערב, שכלי הרפואות, להשיב אל לשון הקודש אות באות.
52 ועתה אספר ספירות הספר ותכונותיו, ואבוא עד תבונותיו,
53 כאשר בנה אותו החכם הרופא, אבא אל וליד אבן רש"ד
54 וזהו רב תבונות על דרך הגסיונות
55 ודבר בו על רוב מיני חליים מתחלפים, ועל אשר בנחלה המחלה נדופים.
56 וספר בו לכל חולי וחולי ותרופתו ומתן תורתו.
57 ומדבר על כל אחד ואחד בלשון רכה ומקדים רפואה למכה.
58 ובראש הספר הזה ג"כ תמצא חשובה, שהשיב אבא אל וליד אבן רשד על תרעומת השלשול ששאלו
מלכי קדם...

לפי הענין והדיו נראה שהשיר השני הוא פתיחת סופר כתב היד (אומר ספיר = אומר סופר) ששמו אברהם. בסוף הספר חתום (בדיו אחרת): אברהם רופא.

ההתחלה בכ"י ירושלם לקוייה. יותר משלשת רבעי הדף הראשון חסרים. מה שיכולים לקרוא הוא: "אמר השופט הנכבד, החכם השלם אבו אל וליד מחמד בן (אחמד?) יזכר לטוב. אחרי ההודאה והתחנה אליו הגה הכונה במאמר הזה שנביא בו ממלאכת הרפואה... לחקור כלל המלאכה ובמזכרת גם... אע"פ שהיו חלוף דעות בעלי... וסופו של כ"י זה: "הרי זה אומר ברפואת כל סוגי התחלואים באר היטב, דרך קצרה. ועוד נאשר עליו מן החלק הזה לומר בהחלמת כל מקרה ומקרה מהמקרים הבאים על אבר ואבר מתאיברים. ואע"פ שאין זה הכרחי, לפי שהוא נכנס בכח, כאשר עבר מהמאורות¹⁷ הכוליות, לפי שיש בה קצת השלמה וזריזות, שהרי אנו יורדים בזה אל רפואת התחלואים כפי כל אבר ואבר. והיא הדרך אשר הלכו בה בעלי הכנושים, עד שנאסוף באימרונו אלה אל הדברים הכוללים הדברים החלקיים כל שאפשר. ולא שאני מבטיח לעשות זה בזמן שהיה לי יותר פנאי, לפי שאנו מתעסקים בעת הזאת בדבר שהוא חשוב מזה. ומי שיבוא לידו החיבור הזה מבלי החלק ההוא, וירצה להתבונן אחר כן בכנושים¹⁸, הרי הטרוב שבכנושים הספר הנקרא תיסיר, אשר חיבר אותו בימים האלה ובזמן הזה אבו מרון בן זוהר. והספר הזה אני שאלתי ממנו, וכתבתי (כך!) אותו וזו היתה סיבת צאתו. והוא כאשר אמרנו ספר שהמאורות החלקיות, האמורות בו נאים מאד לאמרות הכליות, אלא שמוג לשם עם הרפואה סממנים ונתן הסבות כמנהג בעלי הכנושים".

"והקורא את ספרינו זה אינו צריך לכך, אלא די לו ממנו דרך הרפואה בלבד. ועל הכלל אשר מהמא[מ]רות הכוליות אפשר לו לדעת את (ריק בכה"י) ואת הטעות מרפואת בעלי הכנושים בנכש (?) הרפואה וההרכבה. השם ידריכני בדרך ישרה, אשר אין מבלעדיו אלהים וברוך שמו ממקומו אמן. תם ונשלם. ת"ל עולם"^{18א}.

בספרו H. Uebers. ע' 673 מונה שטיינשניידר עוד כ"י אחד של תרגום זה — כ"י שפירא 219, שאף הוא לקוי מאד ומתחיל רק בסוף הספר הראשון. כה"י ההוא נכתב בסיצילי, בניסן שנת 1478. גם בתרגום זה חסרה ההקדמה של אבן רשד, אבל הסוף הוא מבואר יותר מהתרגום הראשון. — בכ"י מינכן חסר בספר ג' כל הפרק ל"ד והרוב מן הפרקים ל"ה עד ל"ז, וכן חסרים שם חלקים מן הספר ה' (ע' 116—115), שם מצטט אבן רשד את אבו בכר אבן טופייל (Avensufu). ההתחלה של תרגום שני זה נמצאת גם בכ"י אמברוסיאנה (מילאנו), (Carl Bernheimer, Cat. p. 138) כ"י 1028, דף 107b. סך הכל קטע של שלשה דפים. קטע אחר מן הכליאת נמצא בכ"י זה והוא חלוקת דעתו עם אבן סינא, גלינוס ואבוקראט (fol. 107—135).

יצחק תודרוס (1373) מצטט את ה"קוליית" וגם "הכולל", כנראה ע"פ התרגום הזה. — דון יצחק אברבנאל (1475) בפרוש לתורה (ויקרא ט"ו, התחלה) בדברו על ג' העיכולים בגוף תחי, מזכיר את הספר הזה "והעיכול הג' הוא באיברים, כי הוא הדעה האמיתית, וכמו שכתב בן רש"ד בספר הכוליית, ולא כפי שכתב ב"ם, שהיה העיכול הג' בפיות העורקים ועיכול הד' באיברים". — ר' שמואל אבן צרצה (1368) בפירושו לפרשת תזריע (ס"ז) מזכיר את הכוליית

¹⁷ צ"ל מהמאורות.

¹⁸ ספרי הקאנון, Pandekten.

^{18א} סוף הכוליאת בתרגומו של שלמה בן אברהם אבן דאוד, ע"פ כ"י בודליאנה, 2112 (פריס 1172): "וירצה להתבונן אחר כן בכנושים, הרי טוב שבכנושים הספר הנקרא תיסיר, אשר חיבר אותו בימים האלה ובזמן הזה אבו מרון אבן זוהר. והספר הזה אני שאלתי ממנו וכתבתי אותו... והקורא את ספרנו זה אינו צריך לכך אלא די לו ממנו דרך הרפואה בלבד ועל הכלל שהיוע אשר מהמאורות הכוליות אפשר לו לדעת את הנוהג ואת הטעות מרפואת בעלי הכנושים בנפש הרפואה וההרכבה. השם ידריכנו..."

של אבן רשד ומצטט (ספר ב' פרק י') את המקום הנקרא "לאביל" (אמבטיה). — את התרגום העברי הזה מצטט ר' אברהם בן משולם אביגדור (1367) שחיבר ותרגם כמה ספרים רפואיים לעברית (קאופמן 146 Sinne). אבל כבר ר' שם טוב בן יוסף אבן פלקירא שפעל בספרד (1260) מזכיר את ה"כליאת" — האם הוא מתכוון למקור או לתרגום העברי? הוא מדבר בשבחו וכותב (המבקש 31) "הכליאת קב ונקי ואין בו פסולת וכל דכריו נכונים ורוב התועלת". — ר' גרשון בן שלמה (אבי הרלב"ג) (1300) מזכיר את הספר של אבן רשד בספרו "שער השמים". — ר' אברהם ביבאגו (1480) מזכיר את הפירוש שהוא חיבר לספר ה"כליאת", (פירוש זה אבד?).¹⁹

2. מלבד ה"כוליאת" קיימים עוד תרגומים עבריים מחיבוריו הרפואיים של אבן רשד. כבר הזכרתי את פירושו לארגוזה ("ביאור ארגוזה") לאבן סינא שתרגם ר' משה אבן תבון (1260). שנוכר כבר אצל ר' גרשון בן שלמה (עיין לעיל) (קאופמן 187 Sinne). כתבי היד הם: ברלין 1588, לוגדונום סקאליגר 24, ווינה 147, פרמה רוסי 1169. גם הביאור הזה מתחיל במלים "אמר השופט אבן אלוליד אבן רשד... אחר ההודאה לאל הנותן חי לנפשות... נתתי לבי לפרש ספר חרוזות המיוחסות לבן צינא ברפואות". סגנון זה מזכיר לנו המלים שמצאנו בהתחלת התרגום העברי ה"אלמוני" לכוליאת, מה שמראה שר' משה אבן תבון תרגם גם את ה"כליאת" ש.א. עוד תרגום עברי לארגוזה עם פירושו של אבן רשד נמצא בכ"י שטיינשניידר 37 (אח"כ ברלין). שטיינשניידר משער, שזהו תרגומו של ר' שלמה בן אברהם אבן ד(א)וד (H. Ueb. 700). גם ר' שלמה אבן איוב בן יוסף מגרנדה, שחי בכדרש, סידר תרגום הארגוזה עם ביאורו של אבן רשד בחרוזים, בחודש מרחשוון 1261, כ"י פריס 1135, ווינה 146, ברלין 1588 (fol.). — מלבד אבן רשד עיבד ופירש את הארגוזה בעברית הרופא ר' חיים ישראל (בערך 1275). כ"י — יחידי — מקודם בידי שד"ל. על הוצאת התרגום הלטיני עיין לעיל.

3. החיבור "מקאלה פי אלתיאק" "המאמר בתיאק" נמצא במקורו באסקוריאלי 879. התרגום הלטיני (עיין לעיל) De tyriaca נזכר כבר ע"י ארנלדוס די וילאנובה — ששה פרקים. התרגום העברי האלמוני²⁰ נמצא בכ"י לוגדונום, סקאליגר 213, עמוד (332), מינכן 293 ע' 256—266. תיאורו: שטיינשניידר (Virchow Archiv, 52 p. 486).

4. ספר פילוסופי ורפואי למחצה הוא הספר "החוש והמוחש" בהקדש לספר אריסטו. מן הספר הזה קיימים תרגומים עבריים (משה אבן תבון) בכ"י רבים מאד. הידועים ביותר הם: אונספורד בודליאנה 1377, 1371, ברלין 811⁸ Q. מינכן 733 (לקוי), 1086, 2014, 2817. פרמה 171, 208, 423, 776, 1371. המבורג 2555. הספר הזה מכיל מאמר שני "מאמר מהזכרונות וההזכרונות", "בשינה והיקיצה", ומאמר שלישי: מסבות "אורך החיים וקצורם".

5. ספר גבולי היינו, רפואי למחצה, הוא גם "ספר הנפש", המשמש ביאור לספר הנפש של אריסטו. גם זה תורגם ע"י ר' משה אבן תבון (1261). גם מספר זה קיימים כ"י לרוב: מינכן 32, 732, 125, 387. — קיצורים 1086, 208, 2816. פרמה 1377. המבורג 2662—2556. ועוד רבים אחרים.

6. ס' בעלי חיים מכיל מעין פיסיאולוגיה, המבוססת אף היא על תרגומים ערביים של אריסטו. כ"י: פריס 899, 956⁹; בודליאנה 1370; גם ברלין?

¹⁹ Steinschneider, H. Ueb. 675; HB. XXI 82; Mtschr. 1883 S. 125

¹⁹ השוה הערה 17א.

²⁰ אולי גם הוא הוא ר' משה אבן תבון; גם הוא מתחיל: אמר השופט... אחר אשר הודיתי לאל... הסוף: אשר נתן את הכח בידי להשלימה.

7. ס' שורשים כוללים בעניינים מועילים ב"סמים המשלשלים", מתורגם מתוך הערבית לעברית לפני שנת 1304. כה"י מינכן 44⁵ מתחיל: "שורש בשמירה ובהכנה קודם הסם המשלשל... וגומר: שורש מי שישתה סם משלשל... מה שיקח ממנו חצי אוקיא. כל דברינו יצליח השם לעבודתו". כ"י עברי זה שימש יסוד לתרגום הלטיני (כתב יד לטיני פריס 6949) "Canones de medicinis laxativis".

Expliciunt articuli generales proficientes in medicinis : סופו של כ"י זה כתוב: laxativis magni Aboloys, id est Averrois, translati ex hebraeo in latinum per magistrum Johannem de Planis de Monte regali, Albiensis diocesis apud Tholosam (Toulouse) A.D. 1304 — interprete mag. Mayno (medicus in Paris) tunc temporis Judaeo et postea dicto Johanne, converso in christianum in expulsione judaeorum a regno Franciae.

אולי שימש חיבור זה גם יסוד למחבר בחיבורו הבא:

8. "מאמר השילשול" או "תשובה שהשיב אבו אלוליד אבן רש"ד על תרעומת השלשול". — מאמר זה נמצא בכ"י לוגדונום 218, וואטיקאן 368¹¹ (אגרת השלשול). פריס 1173⁴. פוטסטאט של כ"י פריס 1173 נמצא ביד, ואני עומד לפרסם את המאמר הזה בע"ה — ב"הרופא העברי" היוצא בניו יורק. כ"י זה מכיל גם הקדמה כתובה בחרוזים, הכתובה ביד ר' יעקב הקטן, שפעל בזמנו של הרמב"ן לפני נסיעתו לא"י (בערך 1250). לפי דבריו בהקדמה ביקש הרמב"ן ממנו לתרגם את ספרי הרפואה של אבן רשד²⁰.

9. "הרכבת הסמים" כ"י פלורנץ, פלוטו C 35 44 ע' 110 (ביסקיאוני, ע' 503). מכיל: Compositio Aromatum juxta Averroem et Dubia circa medicinam juxta sententiam Galeni, cum comment. Averrois in Avicennae sententiam de sanguinis emissionem. יתכן שזהו חלק מן ה"כליאת" (כ"י ירוש. 425 ע' 182—192 — "המאמר באופני ההרכבה").

10. ספר הפשוטים (De simplicibus) אינו מזדהה עם הספר החמשי של הכליאת, אשר שמותיו לנפרדים מופיעים כאן לראשונה, אלא הוא חיבור בפני עצמו המכיל עשרים שער. א. בסמנים הנפרדים המזככים הדם וכ'. ב. ... המשלשלים הלבנה ג. ... המשלשלים האדומה ד. ... השחורה ה. ... המשלשלים יותר מליחה אחת ו. אשר יפעלו בגוף פעולה כוללת וכ'. ז. המועילים בחליי העצמות, ח. בחליי העצבים ט. בחליי העצלים י. בחליי העורקים יא. בחליי ראש ואבריו והמות יב. הלב וכלי הנשימה יג. ... הכבד יד. ... הטחול טו. ... האצטומכא טז. ... המעים יז. ... הכליות יח. ... המקוה והרחם יט. ... התושבת כ. ... בסמנים המיוחדים באשכים ובאמה. התחלה: "אמר ... התהלה לאל יתברך, חברתי ספר...". הסוף: "ואמנם המפסידים המשגל כמון וכ' והתותים".

המקור הערבי נמצא בכ"י וואטיקאנוס 357, באותיות עבריות. ספר זה תורגם לעברית ע"י אלמוני ונמצא בכ"י אוכספורד, בודליאנה 2117², 130—97 Fol. (מקודם כ"י ביסליכס 34) 21. אין ספק שזהו באמת חיבור מיוחד של אבן רשד. כי בסוף ספר הכליאת, שהעתקתי לעיל, הוא מדבר בפירוש על חשיבותו של חיבור כזה.

²⁰ א20 השה דערה א17.

נספחים

לשונות חשובים מבחינת היסטורית ובלשנית מתוך ס' "הכליאת"

(המספרים מציינים עמודי כה"י ירושלם)

ספר ראשון. 3 נקרת הגולגולת עבור חוט השדרה, — שמות העצמות — גבנוני, קיבוצי-המרפק = קובדי (גס 5) = תרקוה (6), עצמות הזנב: זנב עליון = רסג = Radius, זנב תחתון — Ulna — 4 רמון הירך = כף הירך, סלמיאת = Phalange, עצם הזוגרא; שריונים Arteriae; אל בהר Aorta; — 5 השוער Sphincter duodeni; — 6 אל צפאן Vena saphena; 7 טרפישא — Diaphragma; 8 — שפוי כובע — הוא אל זוגרא; מתניים הוא אל-קטאן, והוא שפל הגב; — 9 פקולת; הקשורים הנקראים רבאטא = Arthron; עצל יתד = Musculus; — לף הבשר = Muskelfaser; — 14 החולב = Ureter; בשר אגודי, Tela glandularis, Drüsengewebe; סוף ספר ראשון: והשיעור הזה מן המאמר בניתוח האיברים מספיק בכאן, ומי שירצה לכתוב בכאן יותר מזה, יעשה!

ספר שני. 24 הערוה = רביתין; — 30 נגד גלינוס: וראוי שתדע כי האבר הזה (אבר המין, האמה) אינו הראש (של איברי המין) כפי שסובר גלינוס, ... ואולם הביצים, אשר יתחשב גלינוס, שהם ימצאו לאשה, הנה מהמדומה... (נסיונות אבן רשד בנשים); מי יתן ואדע מה הצורך אל הזרע והדם. — 40 ורוב הדברים, אשר יחשוב גאלינוס שהוא סותר בהם דברי אריסטו, אינם לפי אמת סתירות. — 41 שפוי כובע Larynx, הוא חנגרה; — 45 מזג האויר של ארץ ספרד. — 68 העיטוש, הגיהוק הוא אל ניאק, העיטוש הוא אל פאת לאג.

ספר שלישי ספר החליים. 47 ורדיט הוא זנגאר; הנמלה, וזה הליחה הכרכומית; — 80 הלילית, הוא הכאכוס, מאשקה בלע; — 82 ספר התחלואים והמקרים לגאלינוס; ואם יאריך האל ימינו ויוציאנו מצרת הזמן, הנה נכתוב במלאכה הזאת ספר, נלך בסדרים האלה, אשר הלכנו בספר הזה, יהיה משלים כל חלקי המלאכה בעזרת האל וישועתו. — 86 תרשישות העין, בלע' קלאר, ערבית זרקא; — 87 שהילות העין; — 89 השדפון בריאה, הוא אל-סל; — 90 אשכנזי לעומת כושי. — 119 כאב הראש הנקרא שקיקה. — 122 קדחת השדפון הוא אל רק.

Materia Medica (Simplicia).

149. פולים; אפונים; עדשים; תרמוס; אור; לוביא (שעועית); דוחן; אשישים (ג'לבאן); תפוחים; פיראש (אל כמתרי).
150. פרשים אל ספרגל; רימון; אפרסק; אבשים (האנפרישגש); אגסים; אניס; לוזים, אוילנש; שקדים; בטנים; פיניש; פסטוק; — (ירקות) כרוב; קרא; אבטיח; קשואים.
151. לגלוגות; תרדים; סלקא; בליראש; לעונים; ארמולץ (קטוף); אספירק (טוב לגרון); בליטן (אלבקא אלמגא); לפת; — (סמים); בראנגינש (בולבוסים); ארטימיסיא (קצום); אקנוש, קשטוש (פיניגריג) (עשב אברהם); גראס (אל נגיל).
152. שאנגאר (דגל (זבל?) היונה) ארבעה מינים; אגריק; עשב הבאר (ברש או בואן) (קפילווינירש?) חי לעולם.
153. אקסיא (אקקיא אילן האנדינש); אורטיגא (אנגודא אל קרבאק); בדאגר, בדאראדור; נקאלקא טריפא (שבאע?) שני צמחים קרים; אקוריט (אשכטלא בלעז); אלואיו.
154. אלא (אלוסן); אמיאוש (נאנוכה); שקדים מרים; ארמוניאק (שרף); אמומי (אתממה); רושילש (שקיק אל נעמן).
155. שבת (אניט); קמומיללא ארמנוקה (באבונג); אניס; אריסטולוגיה (זראנר); לשון השה (פלאנטני); אורה בקרה (אל סדון); שרפטינק (אל-לוף במשנה).

156. אספרגוס (רומיה) = רוניל, הליום; ביגורודה (געהר); שתרק (אשקלפנדריה); סינט קפש (אלוכנאט); גראנא דשפראן אורטולה (אל קרטם); אישנץ (אפסנתין); פלפל לבן; בלאושיאש (גלינגאר) = פרח הרמון המדברי.

157. רומזי (עליך); דליום (מוקל); פאניקלד (ארינגש, אל קרצענא); בלשאמי (אפרסמון).
158. ייניברי (שבינא, אל כהל); גיניאשטה, אל בהר; מולשה דרוברי (אשנא); גנסיאנה; פומו שטירה (שאה תרג'); מאמיטה; פוליו (פורלגי המדברי, אל גביראנשי); רקליציה (ערק אל סוס).

159. פאזניה; פשטינגא (אל גור); עץ הלבליר (שג'אר אל גאר) אל מה בטר א, משיע (Messue ?) אומר שהוא מנטשטרי; גלאנץ (אל בלוט); מלוישקלי (אל כתמי).

160. שמן זית; (שמן) — קטפוטאי; שומשמין; שקדים; זרע צנון; אגוזים; פלפל לבן, אל פאן, ש' מושילי; ניאילה (אל שונא); חרדל; הדס; מסטיקי; גריגר הירוק (אטריבינטינא); מושילי; קשקרים המתוקים; אשקיננט (זרבר); ורידים; חבושים; אילי (סוסן); ויאולש; גילופאר; זנאבר (יסמין). אילנה רא(ס).

161. ליבורוס (כרבק); אפיטימי (אפתמין); פואה של צבעים; גאשקא (גאפת); זנגביל; פלפל ארוך.

162. נענע (מינטא); תפיסיה; חורת (אל כס); שדרוגה (חשאה); דבק (עלק); ויולש בנפסיג; זנב הסוס (רכב אל דבול, קונשולבה מאג'ור); אינדי אל בול (צבעים); שאליו (אל צפצפה).

163. פוליו (מנטשטרי פודנג'י); קלמוש ארמתיק (קצב אל דיררה); קפריש (אל כבר); נשטורש (אל חרף); כרויה שלואג'י, אל קרדמנה.

164. כרויה; קשיא ליניא (סליכת) Xylocassia (= דאר ציני) השווה קינמון; אגוז; כוביביש (כבאבא); בטנים; סנמאורה (אל קנטוריון).

165. ברטבינא (קסטק); עפצים (גיולא); דונג (אל מוס, אל קיראלאצפר); קאטאפוסיא (אל כרוע); סינאמוני (דר סיני); קרפה; אפוקישטידוש (תראתית, זקן תיש); לאדן.

166. קורנינלא (לבלב); קולוקינטידה (חנטל); גומא ארביק (שרף); כזבור (אוליאנדר); קושט; אילי (= אירי) (סוסן לבן); זעפרן.

167. בצל; פום סיפרים (אל סרו); טריאנגלי (סערה); (אל) קצה (אל חנה); קיפאון רון; קניליארה (פניאקה); אירבה שנגה; אל שוכראן; קטפוסיא מינור (מהורנה); ליפאסיום (אל חמץ);

כבשיא (כוק)? שיתרג; בלאנקה, (אל (כ)ביבו), מין ויאולה; אינשינץ (לבונה) כנרד.
168. ליסיאום; לוסמא מיאוס (ליסימא); מאסיס (בסבאסה); פולי (סנג') דומה לאספיק;

מלוא (כבאזי); מנדרגולה (אל פאח); פינול (שומר, אל רויאנג'); משתיק (מצטכי); ניילה (קצה אל שוניץ); קורונה ריאל (אכליל אל מלך); דבש; סכר; כשכש.

169. אתרוג; מאוש אל רון; טאמרים (טרפא); הדס; שיקוטה (חרמל); אשפיק (מינים); חומץ; ברבאריש (פרי האילן); חלבי האילנות, אל באן, אל שגיר (חלתית); מירובלן; אירש (כרסנה); אפופונק (גאושיר), פלפל ארוך = דאר פלפל.

170. פוליפודיום (בסאבאיג) כרכוריה; מאלרובי (פראסיה) אל פראסיון; טנוף כוורת הדבש (נסך אל כור); פליטרי (עקר קרח); צנון (פגיל); ריבאלברי (ראונד ציני); כרפס; אירבטור (אנדראסיון), אריבורטורא מפאן כורסי; רודה (אל כרב).

171. זפת; פושטיט, דלב; וירגה דיפשטור (עצי אלרעי); ורד; סומאק; סכפי (סכפיאנג'), שרף; שטיריון (בצי אל תעלאב); הנדבה, כרפס; אשקריולא (אל הנדבא).

172. סינטיניקה (שיח); ססאלי פינול גרבישק ססליוס; סימאן (אל סמסם); סיבה מרינה אשקיטלה (אל ענצל); קרדון (כרשף); שום (תום); מירה; פשטינאנה (גור); אישטיקדוש (אשטוכ' דוס); כנדיש; אצטורק (מיעה נשים) ננזים.

173. תאנים; תרדים, סלק, סיקלי, בליראש; פניגריג, חלבה; לוישקולא (יתוע); דראנאגאן (כתרה); אטרפל מריני (אל חסך); מורילה (עכב אל תעלאב); אופריק (אירבה פופורארה היופראקון); אישוף (מרשה, רמה, אל זופה); עדשים; לנטילש דבלאט (אל טחלב), כמיפטיאוש; שיליום, בורקטונה.

174. דקל; באלידגה (אשפיק מדברי); גאלכנום; כמדריוש; — האפרים הם אל מרארה; העשנים; הטין החתום, קריבש?; הטיט הארמני; פיירה שנגינה, לאפיש אמיטאש, שאדינה; טיט הכוכב הרוכב קריבש; סנסארי, אלמגרה; גיבס, גיבסן.

175. בלאנקיט, אספודאג אלרצץ, קריבש מנגב פצעים; הסיד; אבן האדור, אל לזורד; אבן האספוג; אבן הכחול, אתמר; תותיא (בכבשן שישפרו בו נחושת); ליטרגי, מרדסרג, מרתג; אשקוריא אל קמיאה, הזהב והכסף; סיג הברזל כבת אל תנור; מלח; אורפימנט, אל זרניך; גפרית; ויריט, אל זנגאר; ויטריאולה זאגו? (שלשה מינים).

176. עופרת; חרס כוף; ארשיניקום אל זרניך; אלום, אל שב; נחושת השרוף; תובאל, מה שיפול מן הנחושת הנשרף כשמיכים עליה; בוראגיש, מדביק הזהב, תנכאר (?) במכתש מנחושת; — בשרים, לחויות, ביצה, גבינה, חלב, שומן, מרק.

179. אספוג; כסות הוא הונקושטא בלעז אורשקה; אנקיר בלאזור; בהמן; מאנה, תרנג'בין; תמר הינדי.

180. אגוז מושקאדה; אבן הבאזר; אבן הזברגוד; מרגדי (זמרד); קורנלינה (חגיר אל עיק); פירליש (אל לולן); קשיא פישטולא (כיאר שנבאר); גלאנגאר (רילאנגין); אבן אלבגארי; סיטוואל (זרנבאד), (M.M. 81 = ג'דוואר); שבשתאן (אל מציטה); קלאשה אלימברי (סנדרוס); שיני (סנה).

181. גטלא מוסקאדה (סך אל מוסך); שין שלמו (חותם ס'נטה מאריאה-שקאקול); צנדיל; אשפודיוס, נבאשייר, פחם קשרי הקנים מן העץ, בער' קניקר; לגנא לובין=עוד אל טיב; ענבר; גיגובש (ענאב); אוילאנה (איבריה) פופל; גירופאלי; בלזיקו (גירופלאר, חבק קרופגאלי, פלנג); קרדמוניא (קאקלה); כאפור.

182. לאכה (שרף); מסך; קרדמוני (קלבו, ריקקות הקקולא); לינגא אביש (טרישפלאר, לסאן אל עצאפר) lingua avis; זנברי (יסמין).

210. והקילוחים, הם אלחאקן, (השוה גם 212). — 212 וכבר ספר הראזי בנסיונות שעשה במארסתאן (צ"ל במארסתאן= בית חולים), שהוא ראה אנשים הרבה שהיו בהם חולי הצד, הקיזו מבלתי יושלשו. ומתו... וכבר אמר אבו מרדן אבן זהר, שאין ראוי לעשות ההקזה אלא אחר רכות הטבע. (השוה גם עמוד 110); וכבר אמר הראזי, שהוא נסה "בבית קיבוץ החולים" הוא אלמארסתאן, כמו באלפיים איש.

218 הוריד אל קיפאל ("Vena cephalica"; הוריד באשליק = Vena basilica — 220 רומאס = Rheuma (242, 223); אציל = Arthron; 221 על ה- Pathologia experimentalis שלו), אבל אמנם זה מסור אל הכח המחשבי הנסיוני, ולכן היתה המלאכה הזאת (הרפואה) צריכה אחד שיועד הדברים הכללים אשר בא אל הנסיון, יגיעו ממנה הקדמות פרטיות, יעשו בכל איש ואיש. ואי אפשר שיכתבו אלי ההקדמות בספרים, הם בלי תכלית (תועלת ? תוחלת ?). והחלק הזה מן הרפואה הוא אשר אני רואה שמונע אותנו מהיות שלמים במלאכה הזאת. וזה כי אני לא שימשתי בהם שימוש, גדול אלהים, אם לא בעצמי או קרובי או אהבי. ולא הייתי מתעסק ברפואתם, אבל הייתי מביט מה שיקרה להם בשנויים ברפואת הרופאים בהם בזמננו, אשר הם יותר רחוקים מכל מה שברה האל מזאת המלאכה, זולתי האנשים האלה, בני זוהר, וכל שכן אבו אל עאלי ובנו אבו מראן, אשר הוא חי עדנה.

222. גרים העשני מהשעורים עם מי החבושים או מי הפיראש; — 223. קדחות הדבקות = אל מטבקה = *Febris chronica*; — 224. טרפשא = *Diaphragma*; — 225. וארצנו זאת (ספרד) היא ב(נוגע) לחום בין ארץ גלינוס ובין ארץ הראזי אבל על כל פנים ארצנו זאת היא במישור ויקרו בה קדחות הרבה; — 226 (החולה) שיעתיק אל הארצות הדרומיות, כמו ארץ הלובים וארץ הערבי; — 227 אל סחג' = *colitis*; — משקה הג'ולאב (מים וסוכר — גם 231).
- 230 גידים, הם אל עאצל; — 235 קדחת השדפון, הוא אל רק; — 237 ואין בכאן (נגד העילוף) דבר שיעמוד במקום היין. ואף על כן שהדת אסרה אותו לישמעאלים, הגה הוא לבעל הענין הזה מותר מפני הסכנה. כבשר נבלה לצריך אליה; היין המבושם, הוא אל-גאלכי; — 239 פילוניא, הוא אופיאדה; קילוח הוא קליטטר; ליחה נאה דבקה, = אלכאמיה.
- 240 הגהוק הוא רוט ("ructus"); הדגים הנקראים רצורץ, מולץ רזיל, רשקאסק; מיני עופות: הקולאדיש, פאיסאניש, והשלויס, והפרדיץ; — 246 אסכרא; — 247 וריד מכאן הארכובה; הוריד שעי' העקב בצד הפנימי = צפא (*saphena*); אטלס — בעורף; ואעי' שהחדשים מבעלי הקיבוצים ("Kliniker") הניחו הדברים האלה; — 248 מישעורין ודיסת המורסן, ומשקה איכרט (?), הוא אשקריולא (הנדבא); והפאנקלד הוא קרצענה.
- 250 אבן המרקשיתא, אבן הרחיים; — 251 האגודות, הוא לי(מ)פיאש, ובערב' אל-סלע (*Lymphdrüsen*); נמלה בעור; נגע גחלת; — 252 כי הרבה אנשים הצילום הטבעיים מן החליים, והקשים הגיעו ממנו אל בטול אברים, הוא ומאמת בערבי, באבריהם, כמו שקרה לי, כשחליתי מקדחת חזקה, היה נקיונה במורסא בעצם הירד, ונתבטלה בהתנוונות רגלי, ובכאן גם כן חליים, לא ישלים הטבע להציל מהם, אם לא תחובר אליו מלאכת הרפואה, וזהו היותר נכבד מפעולות המלאכה הזאת; — הפירוד הנקרא השמטה והקעה, הם אל קלע ואל פאך; (ערך הכירורגיה); פירוק החיבור... כאשר התחדש בעצם, יקרא שבר, כשיתחדש בגיד, הוא עצל, יקרא פצע, ובערבית התכתה... בעורקים סידוק בקועי.
- 253 חיבור האיברים בקשירה, בהיתול, בשבירת העצם, ובחתוך בה... בתפירה, במכסה הבטן (מראק), כשיקרע מחמת הכאה... לחבוש בספוג בלול במים ממוצעים... לשים "מחתים"; — 254 הכלי, נקרא בלשון ערבי (קתאטר) (*Catheter*) והוא כלי נבוב, שמכניסים באמה וזורקין דרכו את התרופה אל גבל השתן; — 255 הרפואה המרחיקה בשר מיותר — זאג' — 256 ורידים — שריונים (*Venae-Arteriae*); — 257 נץ הרמון, אוג, תמצית האחו, ארץ (אדמה) אדומה הנקרא שראנה; — 258 הקשרים הנקראים רכיאתת; — 259 ויסע החולה אל ארצות הנגב.
- 262 הפתקין הנקר' בערבית פיתוק, הפתקים, בבטן, 263 סוף. (עיין באמצע המאמר, לעיל עמ' 66). נ"ב. העמודים מאמצע 254 עד 263 נכתבו ביד אחרת, המופיעה לעתים גם באמצע הספר.
- האישים הנזכרים בספר "כליאת" הם: אבוקרט, אריסטו, גלינוס בהרבה מקומות. אנדרומכוס (191); אבו נצר (אלפראבי) (35); אבן סינא (257); אל כנדי (190); מסויה (*Messue*) ראזי (ועוד 247, 236, 233, 225, 212); אבו מרואן אבן זהר (232, 236, 257, 263); משפחת הרופאים אבן זהר (221, 257).
- בתקופת מגפת הדבר האיומה, בערך 1320. חיבור זה לא יצא לאור וקיים בכ"י מינכן 44, 276, 243²; פריס 1200. ספר זה מסתמך בעיקרו על התצפיות של אבו אל קסם אל זהראוי (כ"י מינכן 276 ע' 118 — פ' 349; "וכבר ידעת כי האנשים בני זהר גדולים מאד במלאכה, עד כי אבן רשד בכליאת נשען בחלק המלאכה עליו, ואמר שיצטרך עם חיבורו מלאכת בן זהר, והוא שבח גדול עליו". השווה "הכרמל" ז' 110, 105.

פירורי ידיעות

למאמרו המקיף של ג. שלום על ה"פירוש יחזק" ל"מערכת האלהות" (ק"ס כא, חוב' ד, 287 וכו'), יש לי להוסיף שתי ידיעות. כשלעצמן, אמנם, אין להן ערך מיוחד, אבל לשם השלמה כדאי לתת להן מקום בק"ס.

1. ברשימת כתה"י שבספריית הקהילה בפינארה, אשר הכילתי לפני עשר שנים, אני מוצא קובץ מאמרי קבלה, ט"ז בערך, ובו "מערכת האלהות" ו"פירוש זולתי" מהיום את שני המאמרים הראשונים. והריני למסור כאן להקוראים את רשימותי המתייחסות לשני המאמרים האלה: א. [מערכת האלהות], חסר בראש: מתחיל: "צדיק וישר בכל דרכיו, כלו תמים ופשוט בכל מדותיו..." (הוצ' פירארה ה, ע"א). גומר (לס, ע"א): והיא הברכה השלמה (הוצ' פיר' רלה, ע"א), נשלם סי' מערכת האלהות, בעזרת אשר אין לו איכות ומהות". ב: [פי' אנונימי על המערכת]. מתחיל (דף מ', ע"א): "אמונה מחלסת פירוש שלא יהיה (!) מחשבת האדם בסוד היחוד ברצוא ושוב אלא לחלוטין". גומר (דף עד, ע"א): "וזה מושכל ראשון למי שהוא בקי בחכמת הצירוף, תם ונשלם שלב"ע". הוא הפירוש האנונימי שנדפס בפירארה ומנוסחה ומובא ב"מנחת יהודה" בשם "פירוש זולתי". קולופון: "נשלם ע"י מיסר שמואל תלמיד הרופאים דמיליגסו אבי חייל יום ה' ר"ח אייר כי נר מצוה ותורה אור ה' יאיר עינינו ושכלנו להגיע באמיתות תכלית כונת הס' (!) ומצותיו וכי"ר אא"י". הנקוד על האותיות המרמזות על השנה מטושטש, אבל נראה ש"ג" הוא פרט השנה, ונכתב איפוא בסוף המאה הסי' (1490). על הגליון הצרות בעברית ולטינית, לרוב פירוש מלים.

2. נמצאים בידי דפים אחדים (ב—ד מתקדמת המגיה, א—ה מגוף הספר) של "מערכת האלהות". הוצ' מנוסחה, וגליונותיהם מלאים פירושים והערות בכת"י. בעמוד הראשון כתוב בגליון: "שמעתי כי שם המחבר פירוש זולתי על מערכת האלקות הוא כהר"ר ראובן ישר ז"ל", ומחובר לזה בכתב אחר: "והראה עצמו בפירושו כי הוא מקובל גדול וג" כן פילוסוף האלקי (!) כאשר נראה בבירור למי שיעיין בפירושו". ההערות נכתבו בשנת ש"מ כמו שיצא מהערה על הגליון דף ב, ע"ב (מגוף הספר), כי בה נמצא החשבון שמשנת רנ"ג — גירוש פורטוגאל — עברו 87 שנה. סימן איפוא שבסוף המאה הסי' (1580) היו חכמים באיטליה שייחסו הפירוש לראובן ישר (ע"י שלום, עמ' 292: "ואין פירוש הדברים שמייחסים הפירוש ההוא לר' ראובן ישר").

על רשימת המסע האיטלקית

ברבעון "המזכיר", שנה 1881, עמוד 136, פרסם א. נויבאואר טכסט של רשימת-מסע ללא בירור מקומה וזמנה. לפני שנה פרסם את הרשימה הזו מחדש מנחם הרטום, ברבעון "איטליה", שנה ראשונה, עמוד 21 והלאה, אגב הסרת השיבושים שבה וקביעת זמנה בקרוב. הרטום גם קבע בצדק, שהרשימה נתחברה באיטליה, הואיל וכתבי השמות הגיאוגרפיים מתאים לכתוב שהשתמשו בו יהודי איטליה.

בעל הרשימה רשם את מהלך המסעות בארבעה כיוונים: (1) מויניציה לקושטא, (2) מויניציה לארץ ישראל ולמצרים, (3) מויניציה עד סוף הים האדריאטי (ביבשה), (4) "מויניציה למעלה ביבשה" (רשימת הארצות השונות בבאלקנים). אחר המהלך הראשון (מויניציה לקושטא) הוא הוסיף עוד רשימת המהלך הזה "בקיצור".

והנה התברר לי עכשיו, שרשימה זו כולה היא קיצור מפרק י"א ב"אגרת ארחות עולם" לר' אברהם פאריצול. בפרק זה רוצה פאריצול "לבאר גבולות הים והשוכנים למעלה מהים וללכת מויניציה לסאלוניקי ולקוסטאנופולי ואליספונטי והאיים הרבים אשר בארציפליגי וללכת ביפו או בארוס ואליכסאנדריא של מצרים". והמהלכים שר' אברהם פאריצול רשם הם הם ארבעת המהלכים דלעיל, בשינוי סדר קטן. מה שנרשם ברשימת המסע הנ"ל בתור מהלך שלישי, הוא אצל פאריצול המהלך הרביעי, ולהפך, המהלך הרביעי ברשימתני

הוא המהלך השלישי אצל פאריצול. בכל ארבעת המהלכים האלה מודחית הרשימה עם פאריצול מלה במלה. מלבד שינויים קלים מועטים. אף שמות הערים פולה ופארינצו הנמצאים אצל פאריצול במהלך הראשון והחשור על ידי בעל הרשימה, הוחזרו על ידו למקומן ב"קיצור" מהמהלך הזה שהוא רשם.

ומה הם הדברים הנמצאים אצל פאריצול, שבעל הרשימה החסיר? אלה הן רשימות בעלות אופי גיאוגרפי-תיאורי, כגון (אחר גמר המהלך הראשון) "ועמים רבים וישובים גוראים סביבות כל הימים האלה מכל צד ומכל פנה" או "וכל המעברות הימיות הנם כתובים בקלף הבעלי מלחים לאות ולזכרון..." וכדומה. כן החסיר בעל הרשימה את סוף הפרק כולו, הכולל ידיעות בדבר סיבוב דרום-איטליה לצד מערב ("ללכת פלאנודיא"), שבו מקשר פאריצול פרק י"א לפרק י"ב.

על יסוד הניתוח הזה אפשר להגיד בוודאות, שמחבר הרשימה סידר אותה בתורת קיצור של פרק י"א ב"אגרת ארחות עולם", ברצותו לחבר רשימה שימושית למען המעוניינים בנטיעות מיוניצייה מורחה. ולשם זה העתיק מהטקסט של "ארחות עולם" שהיה לפניו את כל ה"מהלכים" שנמצאו בו מלה במלה, והשמיט כל הפסקאות שנראו לו מיותרות לצורך השימוש המעשי, אף שבמסגרת הספר "ארחות עולם" כולו לא היו מיותרות כלל.

ר' אברהם פאריצול סיים את חיבור "אגרת ארחות עולם" בראש חודש כסלו דמ"ה, ברם היא נדפסה לראשונה למעלה מששים שנה מאוחר יותר (ויניצייה, שמ"ז). לא יפלא איפוא אם מי שהוא סידר תמצית מאחד הפרקים השימושיים שבה, בהתאם לצורך.

לדעתי, אין להפוך את הדבר להגיד שחיבור המסע קדם ל"ארחות עולם", ור' אברהם פאריצול השתמש בה כשם שהשתמש במקורות אחרים. ראשית, מפני שכל הספר "ארחות עולם" עושה רושם של קומפוזיציה מושלמת של חומר שהוצא ממקורות שונים ועובד בדרך ביקרית, ופאריצול לא היה מעתיק באופן פשוט רשימת מסע בודדת מלה במלה, ושנית, מפני שפרק י"א הוא רק אחד הפרקים המתארים מהלכים שונים בכיוונים שונים. פרק י"ב, למשל, מתאר את המהלך לפורטוגאל, ארצות השפלה ואנגליה, ופרק י"ג את המהלך לארצות אפריקה.

כדאי עוד להעיר במיוחד על שנים מהבדלי הנוסחאות של הרשימה ופרק י"א של פאריצול. במהלך השני, המתאר את הדרך למצרים ולארץ ישראל, מסיים פאריצול את תיאורו בהגיעו לבירות. בעל הרשימה מוצא לנכון להוסיף עוד פסקא זו: "ואם רצונם ללכת לא"י, כאשר הגיעו לחוף בריטו (בירות) ילכו לדמשק, ומדמשק לספיטה (צפת), גליל העליון, לירושלים". נראה, שמחבר הרשימה התחשב בנטיה גדולה שהיתה קיימת בזמנו לעלות לארץ ישראל. השינוי השני הוא במהלך "מיוניצייה למעלה ביבשה" (הרביעי ברשימה, השלישי אצל פאריצול). ארחות עולם מסיים: "וגלילות יון כולם מהתוגר". בעל הרשימה כותב: "וגלילות יון שהם מהויוניציאני מקצתם ומקצתם מהתוגר". כידוע הפסידה ויניצייה את שארית מושבותיה בדרום-יון (מוראה) בחוזה השלום בינה ובין תורכיה, שנכרת בקושטא בשנת 1540. אנו יכולים אפוא לשער, שהנוסח שהגנו מוצאים ברשימה ו"גלילות יון שהם מהויוניציאני מקצתם ומקצתם מהתוגר" הוא המקורי, והוא היה גם בכתב היד של "אגרת ארחות עולם", שנכתב, כפי שכבר הזכרנו לעיל, בשנת רפ"ה (סוף 1524). ברם, כשגשו לפרסם את הספר בשנת 1587, כבר היה המצב שונה "וגלילות יון כולם מהתוגר" היו. המו"ל של "אגרת ארחות עולם" שינה את הנוסח, על מנת להתאימו למציאות הפוליטית, שהיתה ידועה בויוניצייה. מקום ההדפסה, יפה יפה, מזה גם נוכל לקבל בבטחון רב, שהרשימה נחתברה בתקופה 1540—1525.

בסוף רצוני לציין, שבהשוואה שלנו התברר, ששני תיקונים, אשר ד"ר הרטום הציע בתורת השערה, מתגלים נכונים לגמרי. ב"מהלך" הראשון מציע הרטום ציליציאה במקום ציליציאה, ובאגרת ארחות עולם כתוב באמת ציליציאה. וכן מציע הרטום ב"מהלך" הרביעי (ברשימה, שהוא השלישי אצל פאריצול) "קרבאציה" במקום "קירק באקיה" הבלתי מובן, ובאמת כתוב אצל פאריצול "קרבאקיה".

משה אביגדור שולואס

מלואים להדפוס העברי בלונדון

לרשימת הספרים העבריים שנדפסו בלונדון, שפרסם ד"ר בצלאל רות ב"קריית ספר" שנה י"ד, יש להוסיף את הספרים ולקמן:

לקח טוב, אברהם גל, עם תרגום רומית מאת Veil לונדון תל"ט (1679) 8°; (צעדנר 31).

שבר פושעים, משה חאגיז, נגד נחמיה חיון, לונדון תע"ד 8° (כ"י אות ש' 285; צעדנר 173; רשימת ר"נ ראבינוביץ 11, מספר 972; רשימת מערצבאכער 3627).

משניות, מ"ש שבת ועירובין עם תרגום ופ"י בלשון אנגלית ח. מאטסין, לונדון תע"ח 8°; (רשימת פופעליוער 15, מספר 2011, וגם בש"ש ובצעדנר).

מסכת פורים, מ"ר קלוימוס וז' פרקים וס' תבוקה, לונדון תפ"א 8°; (רשימת מערצבאכער ס"י 1928).

סדר תפלה, ע"ת אנגלית, לונדון תק"ו 18°; (רשימת המו"ס יעקב ליפשיץ 9, מספר 541).

תפלה לתענית בבהכ"ג של ספרדים, עם דרשה מ"ר משה הכהן, לונדון תקל"ו (1776) 8°; (צעדנר 477; והיא אחרת ממה שהוסיף יערי).

שיר היחוד, לבני משה מעבר לנהר סמבטיון, לונדון תקנ"א 8°; (פריעדבערג אות ש' ס"י 637 וברשימת פאפעליוער 19, מספר 1627).

די גיאה פרקערטי וועלט בלי"א, לונדון תקנ"א 8°; (פריעדבערג אות ע, מספר 128; רשימת פאפעליוער 15, מספר 2263), והוא תרגום ממספר 59 ברשימתו של רות.

בכור אדם, א' באמשעזיטץ, על ענין פדיון בכורים, לונדון תקס"ז 8°; (רשימת דע פריעס-אמ"ד, 1918 מספר 84).

השרשים עם תולדותיהם בלשון עברי, לטין ואנגלית, מאת יוסף שמואל פרייא, לונדון תקע"ה 8°; (רשימת פאפעליוער 15 ס"י 3194).

תקנות דק"ק בהכ"ג החדשה לונדון 1824 8°; (צעדנר 498).

תקנות דח"ק במ"ח דק"ק בהכ"ג החדשה לונדון 1824 8°; (צעדנר 498).

תקונים ברשימתו של רות

- 31 הדרת מלך, תקל"ב. בצעדנר 163 רשום תקל"ג, ובקה"מ, פריעדבערג וברשימת לויסון, אהל יוסף משנת 1911 תקל"ל-ל"ג.
- 48 קהלת יעקב, תקמ"ג. בצעדנר 658 ובן יעקב אות ק מספר 48, תקל"ג.
- 65 תורת חיים, תקנ"א. בצעדנר רשום הפרט ושמו, וכן בפריעדבערג וברשימת לויסון, אהל יוסף הנ"ל, תקנ"ב.
- 84 תקנות הקהלה תקנ"ט [1799]. בצעדנר 498 רשום: 1798. פנחס יעקב הכהן

עוד על משפחת אנאשכון

ברשימתי על החכמים בני משפחת אנאשכון (ספר הזכרון להרב קוק ז"ל עם ש"י=סיני" שנה ט' עם ש"ג), העירותי שר' מאיר אנאשכון הנזכר בשו"ת "משפטי צדק" לר' שמואל גארמיון (ס' ק"י) "לא ידוע ממקורות אחרים". הפרופ' ג. שלום העירני בסוכו על מה שכתב ב"ציון" (שנת ה' עם 144) שר' מאיר זה ידוע הוא בביליוגרפיה של הקבלה הלוריאנית על-די פירושיו על האדרא-רבא. כשקראתי אז את דבריו, הרגשתי מיד שר' מאיר שעליו דברתי, איננו מחבר הספר הנ"ל; ר' מאיר זה היה מתלמידיו של ר' שמואל גארמיון בירושלם לאחר שחזר, ר' שמואל, ממאלטה בשנת ת"ך לערך, וכיצד יתכן שר' שמואל ויטאל ממצרים, שהיה אז בגיל הזקנה הכיר כבר את פירושיו של ר' מאיר, ערך אותו והכניסו לתוך קובץ הפ"י של תלמידיו

האר"י ומהר"י אביו, ואף הקדים את פירושו של ר' מאיר לפני פירושו של ר' יעקב צמח ור' יוסף ארזין תלמיד האר"י? אולם מפני שלא היתה ראייה מפורשת שהיה ר' מאיר אחר בשם זה לא נתקבלו דבריו. בינתים פרסם הפרופ' שלום את הערתו בחוברת האחרונה של "קריית-ספר" (כ"ב 307) ואסף ידיעות חדשות על ר' מאיר מחבר הפירוש על האדרא שלא היו ידועות לפני כן.

והנה מצאתי עתה שר' יוסף סמברי מזכיר באמת חכם מזמן הרבה יותר קודם בשם זה, שבא עם גולי ספרד להתיישב בא"י: "ואלה שמות בני ישראל הבאים [מהגלות] — — — יוסף קורקוס, אפרים קארו, יוסף אבאיוב, מאיר אגאשכון — נתיישבו בירושלים וצפת" (הוצאת ברלין עמ' 45). כעבור זמן מה עזב חכם זה את צפת, הלך לסוריה ונמנה בין רבני חלב. בשטר-קדושין משנת רפ"ה הנמצא בשו"ת רלב"ח (ד' וינציאה סי' קל"ה, ר"ח ע"ג) אנו קוראים: "והיה זה פה במתא צובא ונכתב ונחתם בשלהי כסלו משנת הרפ"ה ליציאתו... ועדי הקדושין היו החכם רבי מאיר אגאשכון והחכם ר' יצחק דין דון".

כנראה שר' מאיר חזר בסוף ימיו לצפת כי בסוף המאה הט"ז אנו מוצאים בצפת בין חכמי העיר בן למשפחה זו בשם ר' יוסף אנשכון (עיי' מאמרי הנ"ל). ואפשר היה לשער שר' מאיר עסק גם הוא, ככל חכמי צפת, בקבלה, הספיק ללמוד את שיטת האר"י וחיבר את הפירוש על האדרא, אלא לפי מה שמוזע הפרופ' שלום מזכיר המחבר בספרו את הס' "מבוא שערים" להרח"ו, שנמצא רק סמוך לשנת ש"ץ, ועל-כן אין יסוד להשערה זו.

ר' מאיר אנשכון הראשון נפטר, קרוב לודאי, בין השנים ש"ו—ש"ז והיה לו נכד שנקרא, כנראה, על שמו, כי אנו מוצאים שהשמות: מאיר ויוסף חוזרים במשך תקופה קצרה פעמים אחדות במשפחה. ור' מאיר זה (השני) הוא אשר חיבר את הפירוש על האדרא והיה כנראה, במשך זמן ידוע, במצרים ושם הכיר ר' שמואל ויטאל את חיבורו. והוא הוא גם המעתיק את דרוש אדם קדמון של הרח"ו בכ"י שטרן בפרמה, שלפי דברי Perreau נעתק באפריקה (כנראה במצרים) במאה הט"ז. ואם כן הרי הוא גם בן תקופתם של ר' יעקב צמח ור' יוסף ארזין שפירושיהם נכללו בקובץ הפירושים של ר' שמואל ויטאל יחד עם פירושו של אגאשכון. זה מתאים גם לדבריו של הפרופ' שלום האומר כי "כאשר הכניס ר' שמואל ויטאל את ספרו של אנשכון — לתוך קובץ הפירושים הנ"ל כבר לא היה בחי"מ". יען שאין להניח בשום פנים שר' מאיר האחרון, שאילו התכוונתי במאמרי, נפטר לפני שנת ת"ס.

וכדמות ראייה נוספת יש לראות גם בזה, שאילו הייתה הכוונה לר' מאיר זה, היינו השלישי, מדוע אין אנו מוצאים את שמו בין חבורת המקובלים בירושלים בני בית מדרשו וחיבריו של ר' יעקב צמח החתומים בשנת תי"ז על "אגרת רבני ירושלים לקהלות ישראל בענין מעשה ר' ברוך גז שנשלח לידי ר' נתן שפירא" (עיי' : א. יערי סיני כרך ו' עמ' קע"א), ולא קל להניח שבאותה שעה היה ר' מאיר מחוץ לירושלים. יש אפוא להסיק, לדעתי, שהיו לפחות שלשה חכמים בשם ר' מאיר אנשכון: הראשון — (ר"ל — ש"י לערך) — מגולי ספרד שהתיישב בצפת ועסק כנראה בקבלה. השני — נכדו (ש"מ—ה' לערך) ממקובלי צפת שהיה גם במצרים והוא מחבר הפי' על האדרא. השלישי — (ש"ץ—ת"ס לערך) מחכמי ירושלים, תלמודי ופוסק.

מבניח

ה ע ר ה

החכם ר' ב. מ. לויין ע"ה באוצר הגאונים מס' כתובות עמוד רסד, העתיק מספר שיטה מקובצת: "והרמב"ם כתב וז"ל המוכר שטר חוב וכו' פי' רבנו חננאל ז"ל וכו'". והעיר על זה בהערה ח: "שטמ"ק עיי"ש והוא מפירושו של הרמב"ם על הש"ס" עכ"ל. ובזה ניתן מקום לטעות לומר שהרמב"ם חבר פירוש על מסכת כתובות ופירוש זה היה עוד בידי בעל שיטה מקובצת, אבל כל מי שמבין ומרגיש סגנון, ירגיש תיכף שהמאמר שם בשיטה מקובצת אי אפשר שיצא מעטו של הרמב"ם. ואמנם כל הדברים שבשיטה מקובצת כתובים אות באות בחידושי הרמב"ם למס' כתובות; ואם כן אין ספק שטעות סופר הוא בשיטה מקובצת וז"ל הרמב"ם. והיות ששיגאה כזו מאיש שהיה רגיל ועוסק הרבה בכתיב יד רבותינו הראשונים עלולה להביא למסקנות חשובות אמרתי מצוה היא לפרסמה ברבים. ובדאי נוח לו להחכם הנ"ל ע"ה בעלמא דקשטי. אברתם סופר.

דפוסי ארץ ישראל

עתונים וקבצים

ראה גם להלן במדור "בתוך כתבי עת".

415 אשכולות: חוברות מדע לנוער. (תל אביב, דפוס "אחדות"), תש"ו. 8°. מצויר, ירחון, בעריכת חבר מורים. כתובת המערכת יצחק אבנון (וסרשטין).

416 בטרם. (תל אביב, דפוס "אחדות"), תש"ו. 8°. ירחון, העורך האחראי: יוסף בס. חוב' ב' יצאה באדר א'. חוב' א' יצאה בשם "בין הזמנים" (עין קס. שנה זו ע' 1) ועיין במספר הבא.

417 בינתים: קבץ בן זמנו. (תל אביב, מרכז מפלגת פועלי ארץ-ישראל, דפוס "אחדות", תש"ו 1945). 58 ע'. 8°. התכן: א. המבחר. י. הלפרין: אנשי המחנות והעירות. י. גוטליב: רוסיה הסובייטית והליגה הערבית. בן ברקאל: אכן חציר העם (על כלום, לסקי וגולנץ). הכתב הכלכלי: מדיניות כלכלית אוטונומית בישוב. רבקה כצנלסון: התיאטרון העברי לעונת תש"ו. א. קוטובסקי: מן הצד. מסעות בלבנון. מיומני המשקים. מחיי-הרוח של רוסיה.

418 במתננו: בטאון נוטרי הגליל העליון. (כפר גלעדי), תש"ה. 8°. ירחון, חוב' 11 < יצאה בניסן. במכונת-הכפלה. בראש: משטרת ישובים עבריים. אחרי שם העתון: מ"ע [=משטרת ישובים עבריים] גודר מס' 12.

419 ברית טרומפלדור. ארץ ישראל. הארץ הגלילית. תרפ"פ-תש"ה. [ירושלים], מחלקת התרבות והתעמולה של נציבות בית-ר בארץ ישראל, דפוס ר. ח. הכהן, תש"ה. 16 ע'. פורטרט. 8°. קובץ לזכר יוסף טרומפלדור.

420 דבר. תושין הא בעולם. באומה, בתנועה ובארץ: שנתון "דבר" לדברי ספרות, עיון וסקירה. (תל אביב, "דבר", דפוס "דבר", תש"ו). 579 ע'. טבלאות. 8°. העורך: זלמן רובשוב. התכן: שירים מאת י.

סיכמן, י. למדן, ש. שלום, יעקב כהן, י. בת-מרים, ל. גולדברג, מ. טבנקין, א. פינקרפלד, זרבל, י. אורלנד. ספורים מאת ד. בארון, מ. שטרינגר, מ. זליצקי, י. מוסינזון, ב. חבס. זכרונות: ד. שמעון, נוביץ: ברנזילי: ש. שלום: עליית כפר חסידים. א. שטיינמן: מחבואים; ציוני דרכים לא. א. קבק, ע. בן-גוריון: לאור הנר (ימי חייו האחרונים של מ. י. בן-גוריון) — אביו של המחבר — למלאת כ"ה למותו). י. גוטליב: כתום מלחמת העולם. י. קרוק: נצחון הליבור באנגליה. מ. פרגר: שארית ישראל לאחר השואה. ב"צ צאנז: יהדות פולין בתוך הגיטו. פ. פרידמן: גזרות לבוב. ה. דנציג: יהודי הונגריה בחזית הרוסית. י. פישר: תנועת המרי היהודית בצרפת. ג. — ב. צנחנינו. י. קלינוב: הציונות נאבקת על נפשה. ד. הורוביץ: הכלכלה האית בתקופת המעבר. ה. פרוסקין: משק הכספים. א. מ. קולר: החישובות העובדים. ג. צידורביץ: התעשיה העברית במוצאי המלחמה. י. ויץ: המאבק לגאולת הקר-קע. ו. פרויס: 25 שנות ההסתדרות בראי הסטטיסטי. ג. אלקושי: יבול ספרותנו בשנת תש"ה. מ. אביגיל: החינוך העברי בארץ. ק. מנחם (=מנחם קפליוק): לאפיה של העתונות הערבית בארץ. א. לוינסון: ראשית הפרפר-מציה הדתית בישראל. א. ז. אשכולי: לזכרו של דובנוב (בצירוף 2 מכתבים מאת ש. ד.). מ. הלוי: "אהל" בן עשרים. ד. ורדי: ראשית "הבימה" במוסקבה. ש. פרידמן: ספרות יהודית באמריקה. לאה גרונדיג. רשימות על סופרים ועסקנים שהלכו מאתנו מאת י. רבינוביץ, ש. מאירוב, א. ארסט, ד. לאטס, מ. יציב, יואל, נ. רוטנשטרייך, ג. גרינבלט, א. שטרן, י. מ. גיימן, פ. ב. שטיין, י. א. רבינוביץ, י. מסטבויס, ו. א. אפתיקר. — את הקודם ראה קס. שנה כ"ב ע' 1.

421 דגל אדם: פרקי קריאה ולימוד. (העיבוד: צ[בי] זהר, ר. לב). [מרחביה], הקיבוץ הארצי השומר הצעיר: (תל אביב, דפוס "אחדות", 1945). 128 ע'. תמונות. 8°. (מקרא לילד). (ספרית פועלים). המדורות: בעולם הישן, ילדי עמל וסבל. בעמל. דורות נאבקים. כיום חג הפועלים.

התורה ולומדיה. י. א. הלוי הרצוג: מר שמואל ושיטתו עם גאולת ישראל. י. מ. טולידאנו: האיחוד והמיוזג בפסקנות ובהוראה. ש. אסף: מכתב מרב יוסף אבן אביתור. מ. איש שלום: על חברון ורבה הראשי בשנת תקצ"ג. י. ר. מלכו: ר' לוי בן חביב "איש ירושלים" משומרי החומות. א. אלמאליח: שירי משוררי ספרד באלג'יריה: הרב יצחק מרעלי. י. בן-צבי: שטר קנון על חלקה בהר הזיתים משנת 944 להגירה. י. בן-יעקב: לחולדות בני בבל בחברון. מ. ד. גאון: חכמי ירושלים. מ. אטיאס: שירי עליה לירושלים. מ. א. שולחאס: בית אברבנאל באיטליה. י. ד. וילהלם: ר' י. ח. קאריגול מחברון בניופורט. ש. ח. קוק: דבש ענבים. ג. בן מנחם בסוד ר' אברהם אבן עזרא. ע. ב. פוזנר: הרב ד"ר יעקב אריה סלפנדי "ל ופעולותיו למען ארץ ישראל". י. ר. מ[ילכו]: ר' משה בן יוסף מטרנני "המביט" מראשוני בוני הגליל וזמנו. מ. עוזו: לקורות היהודים בעיר אנדריאנופולי. ג. שלם: בשחר גאולתנו (שלשה משיח) בן יוסף). מ. בנימין: ר' ח. ח. מדיני (פרקים מתולדותיו). י. בורלא: ר' אבישר: מאמרים על ח. ח. מדיני.

429 יד לקורא לספרן ולפעילי תרבות. (תל אביב). הקיבוץ המאוחד, עין חרוד, דפוס הקיבוץ המאוחד, תש"ו. 8° ירחון. העורך: ש[למה] שונמי. חוב' א—ב'. ח' פיעה באייר-סיון.

התכן: ש. ה. ברגמן: תרבות ביבליוגרפית. ג. דילוגאז: על ספריות וספרנות ברוסיה הסובייטית, מתורגם, מקוצר ומעובד ע"י ח. אמריך. ג. אלקושי: ש"י עגנון, ביבליוגרפיה. — ביבליוגרפיות של הרצל וביאליק, ג. אבי-אהוד [=אלקושי]: הקוממנה הפריסאית בספרות העברית. בקורת ספרים (מאת ב"צ לוריא, מ. ב. פ. ה. י. בן-זאב, מ. אבן-ארי, מ. וילנסקי-שטקליס, י. מיוחס, ד. גולד-שמידט, מ. בובר, ד. זיציק, א. ק. א. ב. ש. ה. ברגמן, ג. אבי-אהוד). ר. לוי: ספרים עברים שיצאו לאור בא"י בחודשי ניסן-אייר.

430 ידיעות הכח מס' 12: מוקדש לזכרו של ד"ר י. צ. קרנר. תל אביב, אגודה ספורטיבית הכח 1909: (חיפה, דפוס "את"), סבת תש"ו. 31, [1] ע', פורטרט. 8° האחראי: יוסף ברנר. עברית וגרמנית (רובן) עם שער גרמני מיוחד: Hakoah-Nachrichten No. 12: Dr. K ö r n e r Gedächtnis-Nummer. Tel-Aviv, Sportklub Hakoah 1909; (Haifa, typ.

422 דרכנו. [1—3]: כ"ט תמוז—ט"ו אב תש"ד. תל-אביב, מפלגת פועלי ארץ-ישראל, סניף תל-אביב, (דפוס "הארץ"), תש"ד. 4 ע' בכל גליון. 2° גדול-שבועון. מס' [3] י"ל בשם: נתיבנו. יותר לא הופיע.

423 דרכנו: יוצא לאור ע"י חבר ותיקים של הס-תדרות העובדים הספרדים ובני עדות המזרח בא"י. ירו-שלים, (דפוס "מוריה"), תש"ה—1944. 4° יצא בי"ד בתשרי.

424 ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ ישראל. המרכז לחנוך. שלבים ראשוניים: לדרכי העבודה החינוכית בגילים השונים בגן הילדים. תל-אביב, המרכז לחינוך, (דפוס "אחדות"), תש"ה. 95, [1] ע'. 8° מעבר לשער: המרכז לחינוך וארגון עובדי המרכז לחינוך.

425 ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ ישראל. מרכז לתרבות. תנועה במחלת. תל-אביב, המרכז לתרבות, (דפוס "הפועל הצעיר"), 1942. 39, [1] ע'. 8° כולל 9 מאמרים, שיר וקטעי מכתבים מ"מעבר לחומות".

426 ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ ישראל. הקבוץ הארצי "השומר הצעיר". ידיעות מזכירות הקיבוץ הארצי השומר הצעיר. מרחביה, (דפוס השומר הצעיר), 1943. 8° ירחון. גל' 1 > 232 < יצא בדצמבר. משמש המשך ל"ביולטין" של הקבוץ הארצי. ראה ק.ס. שנה ח' ע' 145.

427 זכרון לגשמת הגאון הצדיק הרב ר' אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל למלאות עשר שנים לפטירתו: קובץ תורני-מדעי, ערוך בידי... [יהודה] [ליב] הכהן פישמן. ירושלים, מוסד הרב קוק שעל יד המזרחי העולמי, (דפוס וייס), תש"ה. 377 ע' / 2 פורטרטים. 8° י"ל גם כחוברת א/ד, שנה ט' (סיון/אלול תש"ה) של "סיני" (ראה ק.ס. שנה כ"ב ע' 132).

428 חמדת ישראל: קבץ לזכרו של גאון ישראל מרן חיים חזקיהו מדיני <חח"מ> למלאות ארבעים שנה לפטירתו, כסלו תרס"ה—כסלו תש"ה. בעריכת אברהם אלמאליח. ירושלים, בית החולים הכללי משגב לרך, (דפוס עזריאל), תש"ו. 228, [1] ע', פורטרט, פקסימיל. 8° התכן: העורך: אל הקוראים. ב. צ. מ. ה. עזריאל:

הקנית ידיעות מועילות לחברי שני הגופים (מו"לי החוב-
רות) מהמתרחש בשרות המוניציפלי בארץ ובעולם. יש
בדעת המערכת להוציא 4 חוברות לשנה.

437 מבפנים: לזכרו של יצחק קצנלסון,
שנתיים למותו. בתוך "מבפנים" כי "א חוב" ד, אייר
תש"ד, ע' 617—656. 8°. מהתכן: מיומנו (שנכתב
במחנה ויטאל בצרפת, שממנו הוצא להורג במאי 1944);
י. צ.: עזבונו בגיטו ורשה).

438 מולדת: שנתון לנוער ולעם ערוך בידי
א[הרן] ז[אב] בן-ישי שנה ט"א. 3 כרכים. ירו-
שלים, הלשכה הראשית של הקרן הקיימת לישראל;
(תל אביב, דפוסים שונים), תש"ד—תש"ה, 132; 224, 6,
[1]; 222, [2] ע' 8°. עם טבלאות, מפות, תמונות ותווים.
את הקודמים ראה ק.ס. שנה כ' ע' 120. המדורות: שנתון
תש"ד: לוח. תאריכים, מדור לדור, דברי ספרות. עם
חורבן יהדות אירופה. א"י כיום. עולם וזמנא. העולם
במערכה וכו'.

שנתון תש"ה: לוח. תאריכים, מדור לדור (ימי זכרון
ציונים וישובים). ימי-זכרון ספרותיים, ויבלות מדעיים.
הישוב העברי בא"י בתש"ד, דברי ספרות, ספרות, עתו-
נות, פרקי אמנות, דע את ארצך. העולם במערכה וכו'.
מפתח ל"מולדת" כרכים א—י.

שנתון תש"ו: לוח. תאריכים, דברי ספרות, זאת הארץ.
בצומח ובחי. תפוצות ישראל, במדע ובטכניקה, באויר
ובים. ספרות, עתונות, פרקי אמנות, חנוך ותרבות, ציון
ומוסדותיה, מלחמת העולם השנייה, משחקים ושעשועים.
מוזרת הארץ.

439 מחייל אל חייל. חמ"ד, חש"מ, 1943, 19, [1];
23, [1]; 23, [1] ע' 8°. פנימי, תכניות ההופעה לא
נוכרה, לפנינו ג' מאספים: מרץ, יוני, יולי 1943.

440 מכתב למגויס. [תל-אביב], בחרות סוציאליס-
טית עברית בארץ-ישראל, חש"מ תש"ג, 8°. פנימי.
תכניות ההופעה לא נוכרה, גל' 10 > יצא בו בסיון
תש"ג, גל' 8 > 17 > בו אלול תש"ה.

441 מלחים. [תל-אביב, דפוס "אחדות"], תש"ד.
46, [2] ע' 8°. מאסף, כולל ספורים ומאמרים על
המלחים של רוסיה הסובייטית בימי המלחמה, מתורגמים
מרוסית.

442 מפלגת פועלי ארץ ישראל. הישוב,

Oth), December 1945. ד"ר איגנץ הרמן קרנר
1878 פריארו, צ'כוסלובקיה — י"ט כסלו תש"ה 5.12.44
תל אביב), מייסדי "הכח" ונשיאה שנים רבות.

431 ידיעות מהארץ על הגעשה בארץ, בגולה
ובתנועה... (תל-אביב), הוצד הארצי למען החייל היהודי,
תש"ד—19[43]. 2°. שבועון, גל' א' יצא בכ"ב בכסלו.
במכונת-הכפלה.

432 ירושלים. האוניברסיטה העברית. ד"ר
יוחנן לוי ז"ל, תרס"א—תש"ה; דברים שנאמרו באו-
ניברסיטה העברית ביום י"ג בכסלו תש"ו > 18.11.45.
ירושלים, האוניברסיטה העברית, (דפוס "אחדות"), תש"ו.
21, [2] ע' 8°. ד"ר יוחנן לוי היה מרצה ללשון
ולספרות רומית באוניברסיטה העברית בירושלים. החו-
ברת כוללת דברי הספד מאת י. ל. מגנס, מ. שובה וג.
שלום ורשימת הפרסומים המדעיים של ד"ר י. לוי ז"ל
(ע' 19—22, כוללת 30 ערכים).

433 ירושלים. בית ספר למל. תש"ו תש"ד;
חוברות בית הספר לבנות א' > למל. ירושלים, (דפוס
עזריאל), תש"ד, 27 ע' 8°. ראה גם ק.ס. שנה י"א
ע' 411 מספר 1283.

434 כרם ציון; חזושים ובאורים בה' התלויות
בארץ. ספר עשירי. זכרון אליהו. ירושלים, מדרש
בני ציון מכון רבני לברור הלכות ארץ-ישראל, בסיוע
מוסד הרב קוק שעל יד המורחזי העולמי, (דפוס 'סלומון').
תש"ה, [16], 234, [1], 38, [6] ע' 8°. לזכר אליהו
ב"ר יוסף הכהן, שמת באור לט"ב אלול תש"ה. בתחלת
הספר אוכרה מאת בנו מ. ד. כהן, את הקודם ראה ק.ס.
שנה כ"ב ע' 13.

435 לבדנו; אשת החייל בתקופת המלחמה, יו"ל
ע"א ציון נשי החיילים בחיפה, חיפה, (דפוס
"אות"), תש"ה, 110 ע', תמונות, 8°. "התוכן" נדפס
על המעטפת האחורית. מאסף, יצא בתמונה המדורות;
4 שנות פעולה, ציונים והערכות, ברשות היחיד. מן
ההוי עם ילדינו. חברות מספרות. לקראת העתיד.

436 לקוטים; דברי עיון על ארמיניסטרציה צבו-
רית. [תל-אביב], אגוד מוזיקרי רשויות מקומיות עבריות
בארץ-ישראל, חוג המוזיקרים במוסדות עיריית תל-אביב,
תש"ה, 1, [29] דף. 4°. במכונת-הכפלה. המטרה:

האגודת באר"י ירושלים, (דפוס בית יתומים דיסקין),
תש"ג. 8°. תכניות ההופעה לא נזכרה. גל' [א]
יצא באייר, ב' — בסיון.

ארגון ועתידו. תל-אביב, חש"מ, תש"ד. 34 ע'.
8°. מאסף. יצא לבחירות לאספת הנבחרים בקיץ
תש"ד.

448 ספר איש התורה והמעשה: ליובלו הששים
של הרב משה אוסטרובסקי בעריכת א. י.
זסלנסקי וא. י. לבנון. מנחה שלוחה לו מאת ידידיו
וקרוביו. ירושלים, (המכירה אצל ר. מס, דפוס הפועל
המזרחי), תש"ו. 7/215, [1] ע'. פורטרט. 8°. הרב משה
אוסטרובסקי (שעם חתימת הספר שנה את שמו מאוס-
טרובסקי להמאירי) ראש הסדרות המזרחי בא"י, חבר
הנהלת הועד הלאומי. התכן: איש התורה והמעשה—מתול-
דותיו. — שי ליובלו: צ"פ פרוק: בדין חיוב מקרא מגלה
דלילה. ש. אסף: מפרוש רב חננאל לסנהדרין. א. אולר:
בדיני ברכות. י. בן-צבן: מכתב מא"י (מהמאה ה"ז).
י. ברוך: מפני שיבה תקום. י. השנירי: התקנות שנת-
קנו ע"י מועצת הרבנות הראשית לא"י. ש. א. ובר:
גדרו של חדוש. י. י. ילין: הדקדוק בתור יסוד בהלכה.
ש. ד. כהנא: הדרן למס' ראש השנה. ד. מועד: בדיני
עירובין. א. מירסקי: עשרת שידים לר"י נגארה. מ. י.
צויג: מעלין בקודש. ש. ז. שרגא: מבעית השבת בישוב.
י. אבי שולמית: מירושלים לטבריה. א. י. זסלנסקי:
בענין-מצוה בוי. א. י. לבנון: הצדקה בישראל. מכתבי
ברכה. ת. לובצקי: בעית החולות. א. גבון: כתבי הרב
משה אוסטרובסקי (ע' 205—214), רשימה ביבליוגרפית
כוללת 7 ספרים ו-207 מאמרים ורשימות שפורסמו
בשנות תרע"ט—תש"ח.

449 ספר השנה של העתונאים, תש"ו. תל אביב,
אגודת העתונאים בתל-אביב, (דפוס "הפועל הצעיר"),
[תש"ו]. 391, [1] ע'. טבלאות, תמונות. 8°. התכן:
מאירעות השנה. הישוב העברי במערכה. פנקס הישוב:
הארץ ותושביה. העיר והכפר. ארגון הישוב. ממשלת
הארץ. שירותי הציבור. כלכלה. ספרות ואמנות. תענוות.
תעודות. לוח זכרון. העורך: ד[ן] פינס. את הקודם ראה
ק.ס. שנה כ"ב ע' 87.

450 עין-גב. נתיבי תרבות: חוברת לציון חנו-
כה בית התרבות. עין-גב; (חיפה, דפוס "אות"), תש"ד.
75, [1] ע'. 8°. מאסף.

451 על המדוכה; בטאון המשמרת הצעירה למפ-
לגת פועלי ארץ-ישראל. [תל-אביב], חש"מ, תש"ד. 8°.
תכניות ההופעה לא נזכרה. חוב' א' יצאה באלול.

443 מקוה-ישראל בת שבעים וחמש >תר"ל—
תש"ה...< פרשת-היובל. הוצאת אגודת ידידי מקוה-
ישראל. (תל-אביב, דפוס "אחדות"), [תש"ו]. 86, [1] ע'.
פורטרטים, תוים, תמונות. 8°. "החבורת נערכה
והובאה לבית הדפוס בידי ססח ליפובצקי". התכן: מדברי
יעקב (קרל) גטר. עם הירובל: מאמרים ורשימות מאת
א. קראוזה. מ. סמילנסקי. א. פלס. פ. ליפובצקי, וגם
מדברי העתונות העברית בארץ. פרשת חג הירובל.
התערוכה החקלאית (נערכה בניסן תש"ה וזרועה ע'
תלמידי המוסד בהורכת המורים, המדריכים וכו': ע' 55—
69). ברכות. — יצא גם כאנגלית.

444 מרדכי שני: >מורה< (יד לזכרו), תל-אביב,
קבוצת חברים מתנועת גורדוניה, (דפוס "אחדות"), תש"ד.
76, [2] ע'. פורטרטים. 8°. מאסף. יצא ליום השנה
למותו של מדכני שני (קרטנוב), אלול תרפ"ג בלטה
אוקרינה — כ"ח סיון תש"ג תל-אביב.

445 מרכז לגמילות חסדים בארץ-ישראל.
ידיעות המרכז לגמילות חסדים בארץ-ישראל. תל-
אביב, (דפוס הפועל המזרחי), תש"ה. 6, 9—65, [1] ע'.
טבלאות. 8°. המרכז לגמילות חסדים נוסד על ידי
המחלקה למלאכה ולמסחר ועיר של הסוכנות היהודית
והמפקדה האזרחי בא"י. החוברת כוללת דו"ח של הקופות
לגבי"ח בא"י לשנת תש"ד. חיבר וסידר מיכאל מלמד.

446 המשפט: קובץ פסקי-דין של בתי-המשפט
המחוזיים בארץ-ישראל הכתובים עברית עם הסברות
והערות. תל אביב, חברה להוצאת פסקי-דין, עבריים
בע"מ, (דפוס "ספר"), תש"ו. 8°. "לרגל שליטת
השפה האנגלית בקובצי פסקי-דין שמוצאים לאור, קופחו
במדה מרובה פסקי-דין הערוכים בעברית. הם נזרסמו
במספר מועט וגם המעטים האלה נתרגמו אנגלית
(החל מ-1943). עבודת היצירה של השופטים העב-
ריים נטשטשה ע"י כך ולא היתה לה ההשפעה הראויה."
(מההקדמה). תכניות ההופעה לא נזכרה. העורכים: א. מ.
אפלבויס, פ[לטיאל] דיקשטין, נ[פתלי] א. הורנשטיין
ואחרים. חוב' א' יצאה בניסן-אייר.

447 הנוער האגודתי; עלון פנימי לתנועת הנוער

קולטור. תל אביב, (רמת-גן, דפוס "ליגא"), 1944. 8°.
תכניות ההופעה לא נזכרה. העורכים: יעקב צבי שארגעל.
חיים טורנער. גל' א' יצא בדצמבר.

461 *Life in Palestine*. Special issue: The Yishuv's war effort. Tel Aviv, [1946]. 31, [1] p., illus. 4°.

462 *Radio Week*. (Jerusalem, Public Information Office in cooperation with the Palestine Broadcasting Service, typ. Ahva), 1945. illus. 4°.
גל' א' יצא ב-18 בינואר.

463 *Refuat hashinaim*; the journal of the Palestine Dental Association: Jerusalem, (typ. Geshet), 1945. 8°. illus.

תכניות ההופעה לא נזכרה. העורכים: M. Glassman, J. Yardeni, I. Sciaky. גל' א' יצא ב-31 במרץ.
את העתון בעברית ראה ק.ס. שנה כ"ב ע' 3.

464 *فلسطين. حكومة. دائرة العمل*
نشرة دائرة العمل. القدس، ١٩٤٥. 8°

בולטין של מחלקת העבודה בממשלת א"י. גל' 10—1 לא הופיעו אלא באנגלית, החל מגל' 11 (יוני 1945) גם בערבית ועברית; ראה ק.ס. שנה כ"ב ע' 180.

465 *مشمار، جريدة هاشومير هاتسאער في فلسطين ملحق باللغة العربية. تل אביב*
١٩٤٦. 2°

"משמר" מוסף ערבי של העתון "משמר". ירחון, מצור.
גל' א' יצא בפברואר 1946.

ספרים וחבורות

466 *אביב, ברוך; אלחנן אינדלמן (Baruch Awiwi-Woliweler; Elchanan Indelman)*. ב מ ו -
לדת העברית: ספר-למוד לגאוגרפיה של ארץ-ישראל.
לשנת הלמודים הרביעית. ורשה — תל אביב, "חנוך
לאמי" (Warszawa, דפוס "Grafia"), תרצ"ט —
1938. 238, [2] ע' תמונות, טבלאות, מפות. 8°. המפות
והציורים — ה. מלרביץ. המפה בצבעים — ח. גולדברג.

עם שער פולני מעבר לדף.

452 עליה חדשה; עלון פנימי של סניף חיפה.
אפריל 1944. [חיפה], 1944. 4, 14 ע'. 8°. מדור עברי
(מעוט) וגרמני, בראשו: Alija chadascha; internes Blatt der Gruppe Haifa.
תכניות ההופעה לא נזכרה.

453 עקיבא; אגודת הנער העברי. עלון אוכרה
לזכרו של יואל דריבלט ז"ל, יום השנה לפטירתו. בית
יחושע; [תל-אביב], (דפוס "העתיד"), תש"ה. 22 ע'. 8°.
בראש השער: אגודת הנער העברי "עקיבא", קבוץ
בית יחושע, מאסף. כולל רשימות על י. דריבלט וז'
מאמרים ורשימות מאת י. דריבלט. רשמים מהימים הרא-
שונים לכיבוש הנאצי בפולין.

454 25 שנה לצבא האדום. (תל-אביב, דפוס
"אחדות"), [תש"ד]. 57, [3] ע'. 8°. קבץ ספרותי.

455 קוממיות; עתון פנימי של פועלי אגודת ישראל
<פאג'י> בארץ ישראל. (ירושלים, דפוס ארץ ישראל
ש"ע) פאג'י ירושלם, תש"ה. 8°. תכניות ההופעה
לא נזכרה. האחראי: פישל גלנרט, גל' א' יצא בכ"ב
בכסלו.

456 השדה לגן ולנוף; חוברות לגנות ומשחלנות.
(תל אביב), הסתדרות הפועלים החקלאים בארץ ישראל,
(דפוס "הפועל הצעיר"), תש"ו. 8°. תכניות ההופעה
לא נזכרה. ירחון? גל' א' יצא בכסלו. מופיע במקום
עלון לגנון, שגליונו ה-15 יצא כחצי שנה ויותר לפני כן.

457 שילה; קבץ לעניני הלכה ולדברי עיון.
ירושלים, (דפוס סלומון), תש"ה. 64 ע'. 8°. העורכים:
א. שאולון ובצלאל זולטי. יצא באול.

458 שיר ומזמור לחייל. בעריכת ישעיהו
שפירא. (תל-אביב), הוועד הארצי למען החייל
היהודי, (דפוס י. שלומי, 1945). 124, [4] ע'. תימ. 8°.
הוכן ונערך על ידי הוועדה הבין-קבוצתית לפעולה
מוסיקלית.

459 שער העמקים. עשור לשער העמקים.
תרצ"ה-תש"ה. [שער העמקים] קבוץ השומר הצעיר
שער-העמקים; (מרחביה, דפוס השומר הצעיר), 1945. 59,
[1] ע' טבלאות, תמונות. 8°. מאסף.

460 זיי בריק (תגשר); שריפט פאר ליטעראטור און

בימי המלחמה הקודמת (בשליחות המצביא הטורקי במל פחה) ולאחריה, על נדודיו בסוריה, לבנון, ובעבר-הירדן במקומות נדחים שונים, בסוף הספר דיאלוג מדעי בין המחבר, ופרופ' גוסטב דלמן (ע' 203—238), באורים (ע' 239—255).

474 אילמן, שלמה ברוך [Salomon Baruch Ullman]. מדעי הטבע והאמונה. ירושלים, המחלקה לעניני הנוער — המדור הדתי של ההסתדרות הציונית / בסיוע מוסד הרב קוק שעל יד המזרחי העולמי, (דפוס "מוריה"), תש"ו. 138 ע'. 8° = למדריך / ספרית המכון למדריכי הנוער הדתי. ח. התכנן: המצב הנוכחי של מדעי הטבע. תולדות היחסים בין הדת ומדעי הטבע בתקופתנו. השקפת-טבע דתית ומדעית. סכום, ביבליוגרפיה (ע' 107—115). רשימת חוקרי הטבע הנזכרים בספר בצורף ידועות קצרות עליהם (ע' 116—138).

475 אופנהימר, ה[ינץ] [רינהרד] [Heinz Reinhard Oppenheimer]; קורס מנדל. מחזור המים בצמח: <קובץ> תל-אביב, "ספרית השדה", תש"ב, תש"ה. 43 ע', תמונות. 8°.

476 איזנשטט, חנן. עורך. מוסיקה קאמרית לנעורים, בעריכת חנן איזנשטט. א: 17 מנגינות לחלילים וכלי-מיתר בשנים ושלשה קולות. (תל-אביב, דפוס ה. לגר, 1944). 22 ע', תוים. 17: 25. המכירה הראשית בדי מחלקת ההספקה של הקבוץ הארצי.

477 איזקס, סוזן סתרלנד (פרהרסט). הילדים בגיל בית-הספר (גיל שבע עד אחת-עשרה). עברית מ. אילון-רוגהק. מרחביה, הקיבוץ הארצי השומר הצעיר, (דפוס השומר הצעיר, 1945). 195. [1] ע'. 8° (ספרית פועלים/למחנך). בראש השער: סוזן איזקס. שם המקור: Susan Sutherland Isaacs (Fairhurst): The children we teach <seven to eleven years>. התכנן: אקדמיות, הבדלים אינובידואליים. ההתפתחות החברתית. ההתפתחות הרוחנית. הערות וביאורים. ביבליו-גרפיה (ע' 191—194). הערות העורך, חתום צ[בי] [הר].

478 אילון-סחני, דבורה. קריפטוגמיס. <עם ציורים>. קורס הנלמד במחלקה שביעית בגמנסיה "הרצליה" תל-אביב. [תל-אביב, תש"ה]. [2], 33, 30 ע'. 8°. במכונת-הכפלה.

467 אביגדורי, שלמה. סנפה בגליל; רומן: ירושלים, אחיאסף, (דפוס: המערב), תש"ו. 291, [2] ע'. 8°. מקום המעשה: חיפה, טבריה צפת בשנות השלשים למאה ה' ולפני זה.

468 [אבן שושן, אברהם] [Abraham Eben-Shoshan]. חבריה עליזה בבית; מבחר בדיחות מחיי הילדים בחוג המשפחה. כנסו ונערכו בידי א. אביובל [=אבן-שושן] וא. גר. ירושלים, "קריית-ספר", (דפוס "אשכול", 1945). 48 ע', תמונות. 8°. מנוקד.

469 אבן-שושן, אברהם [Abraham Eben-Shoshan]. עולם ומלואו; מדע לילדים בעריכת א. אבן-שושן, חוב' "טריט": א. אביובל [אבן-שושן]: הכתב העברי ותולדותיו. ירושלים, "עבר", (דפוס "אשכול", 1943). [81]—144 ע', ציורים. 8°. מנוקד. את הקודמות ראה ק.ס. שנה כ"א ע' 140.

470 אבני, י[עקב]. דע את כרמך. חוברת רא-שונה. בהוצאת אגודת הכורמים הקואופרטיבית של יקבי ראשון לציון וזכרון יעקב... (תל-אביב, דפוס אריאלי), 1944. 64, [2] ע', לוחות-תמונות. 8°.

471 אגדת "תקנת נר"ן. קונטרס הליקו-טים של אגודת "תקנת נר"ן. ירושלים, דפוס "התחיה", (תש"ד). 46, [2] ע'. 8°. כל חבר הנכנס לאגודה הוא מקבל על עצמו להשתדל להוסיף בתורה ובמעשים טובים, וכן להתאמץ להתפלל יותר בכונה ממה שהיה רגיל לפני זה. (מתקנת האגודה). החוברת כוללת בעיקר קטעים וליקוטים מהוזהר ומספרות החסידות. בתחלת החוברת דברי-הסכמה מהרב הראשי לא"י ר. ז. א. הרצוג ומאמרים אחדים.

472 אגרות לעם. [א—ב]. תל-אביב, (תנועת העם), דפוסים שונים, תש"ה. 8°. התכנן: [א]: לזבוצקי, בנימין: הדרך לשלטון עברי. תש"ה. 31 ע'. [ב]: אבנר, אורי: הטוריונים מחלת הילדות של המהפכה העברית. 1945. 24 ע'.

473 אהרני, י[שראלי] [Israel Aharoni]. זכרונות זואולוג עברי. ספר שני. תל-אביב, "עם עובד", (דפוס "דבר"), תש"ו. 258 ע', פורטרט, תמונות. 8°. את הקודם ראה ק.ס. שנה כ"א ע' 6. המחבר מספר בכרך זה על מסעותיו לשם חקר החי

ואנגלית. על המעטפת השמאלית שער אנגלי:
Hundert [1] years of rainfall observations...
issued by D. Ashbel... Jerusalem, 1945.

487 ביאליק, חיים] נחמן] Chaim Nachman Bialik. [ויהי היום; דברי אגדה. תל-אביב, "דביר", (נדפס מאמחות בדפוס פירסט), תש"ה. 305, [2] ע', פורטרט. 8°. מנוקד. את המהדורה הראשונה ראה ק.ס. שנה י"ב ע' 13. מני אז נדפס הרבה פעמים.

488 ביאליק, חיים] נחמן] Chaim Nachman Bialik. [כל-שירי...; שירים, מזמורים ופזמונות. שירות. תל-אביב, "דביר", (נדפס מאמחות בדפוס פירסט), תש"ו. VII, 411 ע'. 8°. הוצאה קודמת ראה ק.ס. שנה י"ז ע' 17. הספר כולל כל שירי ביאליק שנדפסו בכרך א' של הוצאת כל כתיבי ביאליק. ת"א, "דביר", תרצ"ה.

489 ביאליק, חיים] נחמן] Chaim Nachman Bialik. [ספורים. תל-אביב, "דביר", ("מנפס"), תש"ו. 345, [1] ע', פורטרט. 8°. התכן: אריה בעל גוף. מאתור: הגדר. החצוצרת נחבישה. יום הששי הקצר. ספית. רשימות סלאחר יד. מעות לא יוכל לתקן. איש הסיפון. לממשלת המרש.

490 ביגל, משה אהרן] Moshe Aron Beigel. [כתבי מ. אביגל ג' א. ביגל. כרך שני: בשעת מפנה; מאמרים בשאלות חינוך והוראה. תל-אביב, "אורים" המרכז לחינוך וארגון עובדי המרכז לחינוך, (דפוס "אחדות"), תש"ה. 260, [3] ע'. 8°. התכן: בבת עיננו; על החינוך ה"אחיד". בשעת מפנה. הערות לתזכירו של מנהל מחלקת החינוך הממשלתית. בבת עיננו. על מיזוג בתי-הספר. לשאלת מהותו של החינוך הסוציאליסטי העברי. — ליד המחיצה: המחיצה. אמנות ואומנות בחינוכו. לשוננו בפי עוללים. ערכו החינוכי והחברתי של הגן. על החינוך בגיל המעבר. אמנות הדמות בחינוך האסתטי של התינוקות. הציור בנושא המרכזי. העבודה הגופנית בביה"ס. — בימי שואה: על החינוך בזמן הזה. לאור המוקד. בעיות חינוכו בימי שואה. המאמרים פורסמו תחלה בכתבי-עת ומאספים שונים (או בחוברות מיוחדות) בשנות תרצ"א-הש"ג. את הקודם ראה ק.ס. שנה י"ד ע' 148.

491 בירב, יעקב] Jacob Berab. [זמרת הארץ; פרשת המלחמות בין פחת דמשק ומושל סכריה

479 איסברג, ד. עתה הבנתי מהו רדיו. מצרפתית. חוברת א-ה. תל-אביב, "רוי", [תש"ד-תש"ה]. 134 ע', תמונות. 8°. במכונת-הכפלה. בחוב' ג-ה כתיב שם המחבר: ד. איסברג. "תרגם מצרפתית ג. בן חנה, עריכה מקצועית א. לורובסקי" (נזכר רק בחוב' ו-ח).

480 אלוף, יהושע. התעמלות בספסל ובארגון. ירושלים, חברת קהלת, (דפוס ר. ח. הכהן), תש"ד. 71 ע', תמונות. 8°. = הועד הלאומי לכנסת ישראל. המחלקה להכשרה גופנית. חוברת 27.

481 אלטבאואר, משה. איטלקית. פרקי דקדוק — שיחון, לחייל העברי באיטליה. תל-אביב, הועד הארצי למען החייל היהודי, (דפוס "ספר"), תש"ד. 47, [2] ע'. 8°. שער נוסף באיטלקית: Manuale di lingua italiana; grammatica, fraseologia, ad uso dei soldati ebrei in Italia. Tel Aviv, 1944. "חוברת זו הוכנה על-ידי מ. אלטבאואר. על החלק האיטלקי עבר י. אלחלי."

482 אלקלעי, אריה]. למוד הלשון; ציוני דרך. ירושלים, "קהלת", (דפוס ר. ח. הכהן), תש"ד. 32 ע'. 8°. (ספריה סדוגית למורים ולהורים).

483 אפרים. אלה-בית. מציר על ידי צבי מלכנציק. החרוזים: אפרים. תל-אביב, מצפה, הש"מ, [תש"ד?]. [24] ע'. 12: 22.

484 אריבא, יוסף. בעלי יצורים: ספורים. תל-אביב, נ. טברסקי, (דפוס "ספר"), תש"ו. 215, [1] ע'. 8°. ספורים מחיי הקצבים בארץ ישראל בזמננו. התכן: יצא אדם לפעלו. אדם ובהמותו. רחוב הקצבים. צער בעלי-חיים. יצרים.

485 ארליך, י. מכניקה. עריכה על פי מורלי, לוינסקי, גיונגמילר ואחרים על ידי י. ארליך. מהדורה שלישית בשנויים והוספות מרובים. חיפה, תש"ד. [2], 162, [2] דף. ציורים. 4°. במכונת-הכפלה. בראש השער: בית הספר המקצועי התיכוני על יד התיכון העברי בחיפה.

486 אשבל, דב]. מאה שנה של תצפיות גשמים >תר"ה-תש"ה. ירושלים, תש"ה. [5], 217, [6] ע'. טבלאות. 4°. במכונת-הכפלה. עברית

בשנות תק"ב—תק"ג. יוצא לאור עם מכוא והערות על ידי מאיר בני-הוי. ירושלים, מוסד הרב קוק, (דפוס) י. ע. איתאח, תש"ו. 92 ע', 8°. — מקורות — ארץ-ישראל / א. זוהר מהדורה חמישית של הספר, על פי המהדורה הראשונה (מנטובה, תק"ח). השירים בספרות: יהודית תרגמו כאן לעברית.

492 בירגר, הלל. סופוגרסיה שימושית: ספר-לימוד למדריך, למסייר ולמחלמד... (עין-חרוד). הקיבוץ המאוחד; (תל אביב, דפוס "ספר"), תש"ו. 278 [1] ע', 2 טבלאות, 176 ציורים. 8°.

493 בלזק, הגנורה דה. הנקמה / פיירטה. ירושלים ותל-אביב, שוקן; (תל-אביב, דפוס "אחדות"), תש"ו. 238 ע', 8°. בראש השער: אונורי-די-באלואק, "הנקמה תירגם זי. הלמן, פיירטה תירגם י[עקב] הר-אבן". שם המקור: Honoré de Balzac: La vendetta. Pierrette.

494 בלנק, אליהו [Eliahu Blank]. היסטוריה כללית. מהדורה שניה, מתוקנת, מושלמת. ספר א: הזמן העתיק. עמי המזרח, יון ורומא. תל-אביב, הוצאת המחבר, (דפוס "אחדות"), תש"ד. 144 ע', מסות. 8°. = ספריה "תמצית", מס' 2. מהדורה א' ראה ק.ס. שנה י"ד ע' 148.

495 בן גריון [ברדיצ'בסקי], מיכה יוסף [Micha Josef Ben Gorion]. ממקור ישראל: מעשיות וספורי-עם. [כרך ו'] (ספורי חכמה) (תל-אביב), מוסד ביאליק, ע"י "דביר", (דפוס "אחדות"), תש"ה. [4], 208, [3] ע', 8° מנוקד. "בכרך זה מובאים ספורי חכמה שנוצרו בקרב היהדות בעקבות חכמי המזרח... חכמי הודו, פרס וערב (ובתוכם של אלה האחרונים)." החומר סודר מערכות מערכות: המשכיל והכסיל. חידות ומשלים. אמרי בינה. מיפיותו של יפתי. עם הכרך הזה נשלם האוסף. — את הקודם ראה ק.ס. שנה כ"ב ע' 186.

496 בן-חיים, ישעיהו. קוסמוגרפיה גיאוגרפיה מתימטית; חוברת לחזרה ולעבודה. [א]: כדור ארצנו בין צבא השמים, עם 202 עבודות ותרגילים, לחזרה וציורים. תל אביב, "התקופה", (דפוס "ספר"), [תש"ד]. 32 ע', 8°.

497 בן-ישראל, יצחק. עתידנו בידנו. (ירושלים, דפוס "מוריה", 1945). 40 ע', 8°. המחבר שלח סקירה מדינית לקונגרס הציוני הכ"א (בשנת 1939). עכשו פרסם את הסקירה בצירוף הוספות. הצעותיו: (א) שיבה אל הקרקע; (ב) יצירת מרכז ליבוא שמשתרו להעביר את היבוא מארצות שונות לאנגליה ולמושבותיה; (ג) ביסוס התעשייה על יסוד מניות; (ד) להסכים להפיכת המנדט לדומיניון או למושבת הכתר, אחרי שנקבל ער-בויות מספיקות לאפשרות התפתחות ביתנו הלאומי.

498 בק, אלכסנדר. אנשי פאנפילוב. תרגם מרוסית שלמה אבן-שושן. (עין-חרוד), הוצאת (דפוס) הקיבוץ המאוחד, תש"ו. 341, [3] ע', 8°. ספור מזמן המערכה על הגנת מוסקבה באוקטובר-נובמבר 1941. א. ה. פאנפילוב היה מפקד הדיביוזיה שמלאה תפקיד מכריע במערכה זו.

499 בר-און, מ. י. (M. J. Baron). עולמות: קובץ סיפורים. תל-אביב, ספרי שרשרת, (דפוס הפועל המזרחי), תש"ה. 111 ע', 8°. ספורים מחיי היהודים בפולין. פורסמו תחלה בכת"ע שונים.

500 בראון, אליהו. תורת החשמל המעשית. חוברת א—ב. ירושלים, "קרית ספר", תש"ד—תש"ה. 8°. התכין: חוברת א: החשמל הנח. <אלקטרוסטטיקה>. (דפוס חיים), תש"ד. דד ע', ציורים. חוברת ב: החשמל הנח. <אלקטרודינמיקה>. (דפוס הספר), תש"ה. 167 ע', ציורים.

501 ברגשטיין, פניה. כרוני-הזהב של דני. ציר אביגדור ר. לואידוה. תל-אביב, "עם עובד", (דפוס "דבר"), תש"ה. 36 תמונות. 18: 20. מנוקד. (ספריה "לילד").

502 ברומפילד, לואיס. מרת פרקינגטון. רומן. (תרגם מאנגלית א. לובראני). חלק [א]—ב. ירו-שלים, עפר, (דפוס "העברי"), [תש"ו]. 222 ע', [2] דף, 223—425 ע', 8°. שם המקור: Louis Bromfield: Mrs. Parkington

503 ברון, דבורה [Deborah Baron]. משם. (הציורים נחום גוטמן). תל-אביב, "עם עובד", (דפוס "דבר"), תש"ו. 186, [2] ע', 8°. מנוקד. (ספרית "שחרות"). בראש השער: דבורה בארון. ספורים מחיי זיוניקובקה. עיירת מולדתה של המחברת. זמן המעשה בסוף המאה ה"ט.

דוד החינוך בישראל (התופעות לערך מחצית הספר) שמתי את הדגש על התפתחות ביה"ס היסודי העברי והארכתי באותן התקופות והארצות, שעליהן יש לנו חומר היסטורי מספיק". (מההקדמה).

509 ברנר, ב[נימין]. הלמידה: יסודות ודרכים. ירושלים, "קוהלת", (דפוס ר. ח. הכהן), תש"ה 31 ע'. 8° (ספריה פדגוגית למורים ולחורים).

510 גבורי, משה. התנ"ך בידי יוצריו: עובדות התנ"ך כמו שהן. חקירה תנכית... בתרגומה האנגלי ברובה נכתבה מפיו בירושלים והוצאה מן הכת לפועל על-ידי מזכירו משמאלו דוד הורוביץ. ירושלים, ניו יורק, החברה של התנ"ך בידי יוצריו, תש"ד [צ"ל תש"ג], XXIX, [1], 1979, [1] ע' 4°. שער חלקי: חלק א' אלה תולדות ההתנחלות... התאריך להופעתו... הוא ניסן, החודש הראשון לשנת התש"ד [1] April, 1943. עברית ואנגלית עמודה מול עמודה. שער אנגלי: The Bible in the hands of its creators. Biblical facts as they are; a biblical research, by Moses Guibbory... 1943.

"והיה אם תאבו ותשמעו בקולי, בקולו של משה גבורי, מחברו של הספר הזה, ה' אלקיכם ואלקי אבותיכם, אל אברהם, יצחק ויעקב, ללכת בדרכיו ולדבקה בו... טוב הארץ תאכלה ואם תמאנו ומריתם, ראו העדותי בכם את השמים ואת הארץ, חרב, דבר, רעב וצמאון תאכלה. אמר יו"ן - זאת, נח, שם, ארפכשד, שלח, עבר, פלג, רעב, שרוג, נחור, תרח, אברהם, יצחק, יעקב, יוסף, יהודה, לוי, קהת, עמרם, משה, משה, יהושע, כלב, עתניאל, אחוז, שמגר, דבורה, יאשי... שריה, חגי, זכריה, מלאכי, - וכו', משה - ה' אלקיכם, כי פי ה' אשר אור לו בציון ותגור לו בירושלים, דבר, אמן". (הפסיקא האחרונה בספר).

511 גוטפריד, מרדכי. וינה בעבר ובהווה בתור "זכרונות"; ציור ממצב רוחי עת עברה וינה מקשות אוסטריה לרשות הצורך הגרמני ימ"ש. תל-אביב, (דפוס "ספר"), תש"ה 16 ע'. 8°.

512 גולדברג, אברהם. משרד העבודה הבינלאומי. תל-אביב, ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ-ישראל, הועד הפועל, (דפוס "הסועל הצעיר"), תש"ד 38, [2] ע' תמונות. 8°.

504 ברונשטיין, מנחם (M. Bronstein). יסודות טכניים בחינוך. תל-אביב, מסדה, (דפוס מל"ן), תש"ה 171 ע'. 8°. התכנן: הקדמה, א': פתוח הקול, הקריאה והאכספרסיה; ב': חנוכו הסכני של הנוער והכשרתו האומנותית והאסתטית; ג': הספרות בהוראה: קיום להדרכתה של ההוראה בספרות. הרכבה של התכנית לספרות יפה. שאלת ספרי הלימוד. ביבליוגרפיה (ע' 161-171).

505 ברט, אהרן [Aron Barth]. הקרן הממלכתית היהודית: על מהותה של קרן היסוד. מאת אהרן ברט. ירושלים, ר. מס, (דפוס האומן), תש"ד. 19 ע' 8°. = ערכים: ספרות המכון למדריכים, י"ב, "יוצא לאור ע"י המחלקה לעניני הנוער של הנהלת ההסתדרות הציונית ובהשתתפות קרן היסוד".

506 ברלינר, אברהם [Abraham Berliner]. כתבים וכתבים. מחורגמים מגרמנית (ע"י [ישראל] א[יסר] וידמן ויעקב בלומברג). כרך א. ירושלים, מוסד הרב קוק שעל יד המזרחי העולמי, (דפוס י. ע. איתאח), תש"ה [5], 187 [צ"ל 190], [1] ע' 8°. התכנן: הולפסברג: אברהם ברלינר (ע' 1-10) - הערות על הסידור, שיר היחוד; מחקר ספרותי-היסטורי, בעית העוגב בבית-הכנסת; סקירה ספרותית-היסטורית.

507 ברלינר, אברהם [Abraham Berliner]. ששה חדשים באיטליה. פברואר-יולי 1873. רשמי מטע מקהלות ישראל וספריות עבריות. עברית ישראל א[יסר] וידמן. הערות ותקונים נפתלי בן-מנחם. ירושלים, מוסד הרב קוק, (דפוס מרכז), תש"ה 91 ע'. פורטרט. 8°. = ספריה מקורות, ג'. המחבר עשה בטריאסט, רומי, ליורנו, פיסה, פירנצה, בולוניה, פארמה, טורין, מילאנו, ווירונה. שם המקור: Abraham Berliner: Sechs Monate in Italien.

508 ברמן, אהרן. תולדות החינוך בישראל ובעמים. תל-אביב, י. צציק, (דפוס מ. שהם), [תש"י]. [3], 169, [1] ע'. לוחות-תמונות. 8°. ביבליוגרפיה: ע' 156-158. הספר מיועד בעיקר לסמינרים למורים ולבוגרות. "בתולדות החינוך בעמים אני מעמיד במרכז את שרשרת האידאות החינוכיות באירופה המערבית והדרומית... ואשר לתקופה החדשה הסתפקתי בנציג מובהק אחד של גרמניה, בקרשנשטיינר, והרחכתי את הדיבור על אמריקה, עריסת האידאות החדשות בפדגוגיה. כתול-

ליינמן, (דפוס „גוטנברג“), תש”ה, 224 ע', תמונות. 8°.
 בראש השער: פול גרייב. שם המקור: Paul Grabbe: Story of orchestral music and its times.
 התכין: מוסיקה בזרם הזמן. המאה הי”ז: התרחבות האופקים המוסיקליים. קומפוזיטורים ממונטברדי עד פרסל.
 המאה הי”ח: מוסיקה פורחת בתצורות אין-מספר. מקורללי עד היום. המאה הי”ט: המוסיקה מוצאת פטרונים חדשים במעמד הבינוני. מבטהובן עד אלגארי. המאה הכ”:
 המוסיקה נפוצה ומגיעת אל המוני-המונים „מודרניסטים” ובני-דורנו.

521 גרויס, קלוד סקודמור Claude Scudamore-Jarvis. [שבטי ערב, מאת צ. ס. דארויס] לשעבר מושל סיני. (תרגום זאב שרף). ירו-
 שלים, עפר. (דפוס „העבריי“), [תש”ו], 4, 167 ע'. 8°.
 עם הקדמת המתרגם (ע' 1-8).

522 גרוסוביץ, נתן. גידול סטרפטוקוקים הימולטיים, פנומוקוקים ומנינגוקוקים בקרקע מזון סני-
 תיטיים[1]... ירושלים, תש”ד. [1], 49, [3] ע', טבלאות, לוח-דיאגרמות. 4°.
 במכונת-הכפלה. דיסרטיציה, ירושלים, תש”ד. עם תמצית באנגלית. על המעטפת השמאלית שער נוסף באנגלית:

Growth requirements and metabolism of hemolytic streptococci, pneumococci, and meningococci in synthetic media... by Nathan Grossowicz... Jerusalem, 1944.

523 גרינברג, שמואל [Samuel Grünberg].
 לפשוטו של מקרא; מחקרים פרשניים ובלשניים. חלק א'. תל-אביב, ארגון „תבונה“, (דפוס „ספר“), תש”ה.
 [8], 172, [1] ע'. 8°.
 המחקרים יצאו לפני כן רובם בגרמנית בשם Exegetische Beiträge (ראה ק.ס. שנה י”ב ע' 170) ומיעוטם בעברית. „כוון כפול למחקרים: א) לתת פירושים חדשים למקומות סתומים וקשים שבכ”ח; ב) להוכיח שגגתם העולה זדון של המפרשים והחוקרים, שדרך בקורת המקרא דרכם“ (מההקדמה).

524 דאוטי, צירלס מ[ונטגיו]. על פני ערב. תרגום מאנגלית א[הרן] ראובני. תל-אביב, נ. טברסקי, (דפוס „ספר“), תש”ו. 288 ע', מפות, פורטרט. 8°.
 בתחלת הספר קטע מההקדמה של אדוארד גרנט.

שם המקור: Charles Montagu Doughty: Wanderings in Arabia.

513 גולדשטיין, אביעזר. האלף הראשון. >מיומנו של חייל עברי... ציורים יוסף בס. תל-אביב, „מצפה“, (דפוס „אחרות“), תש”ד. 153 ע'. 8°.
 רשימות מחיי הצבא במדבר אפריקה בשנתיים הראשונות של המלחמה.

514 גולומב, אליהו. אליהו גולומב; מדבריי (תל-אביב), המשמרת הצעירה למפלגת פועלי א”י (דפוס „אחרות“), תש”ה. 172, [2] ע', פורטרט. 8°.
 ליקט: יהודה רוניצ'נקו. א. גולומב (י”ד אדר תרנ”ג וחלוקיסק, פולין — לי סיון תש”ה תל-אביב) ממנהיגי ארץ ישראל העובדת, חבר הנהלת הועד הלאומי, הספר כולל מבחר מאמריו נאומיו ומכתביו משנות תרע”ד-תש”ה. בסוף הספר: הערות (ע' 163-172) ובתחתית (ע' 3-16) מ. שרתוק; אליהו בראשיתו; דברי הספר בועד הפועל של ההסתדרות.

515 גינזבורג, פסח. מעשה הספגניות; אגדה רוסית לילדים. חרו עברית: פסח גינזבורג. מציר בידו י. זסניצוב. תל-אביב, י. ציציק, תש”מ, [תש”ה], 14, [1] ע'. 25:17.

516 גלאי, בנימין. עם הרוח; שירים. תל-אביב, מחברות לספרות; (חיפה, דפוס „אות“), תש”ו. 54, [2] ע'. 8°.

517 גליצנשטיין, שמעון. עורך. הרב; רבי שניאור זלמן זצ”ל אדמו”ר הזקן >הרב מלאדי; חייו, תולדותו ומפעליו. מאת שנה להולדתו... עבד ונערך בידי: הרב שמעון גליצנשטיין. ירושלים, מרכז לספרות חרדית בארץ-ישראל, (דפוס רונגל), תש”ה. [4], 78 ע', פורטרטים. 8°.

518 גלסוורת'י, ג'ון. הראשון והאחרון. תרגום פ[נחס] לנדר. (ירושלים, עופר, המדפיס ליפשיץ), [תש”ו]. 59 ע'. 8°.
 = „ספרון” ידיעות אחרונות. מס' 4. בראש השער: ג'ון גולסוורת'י. שם המקור: John Galsworthy: The first and the last.

519 גנקין, ב. ש. מחזאי; ספור מחיי האכסטרנים ברוסיה בקץ המאה שעברה. ירושלים, (דפוס ר. ח. הכהן), תש”ה. [2], 94 ע'. 8°.

520 גרבה, פול. תולדות המוסיקה התזמור-תית ותקופותיה. עברית: אפרים טרובה. תל-אביב, צ.

532 דובדבני, ש. ש. אשורוב. מגדיר לצמח בר כחצר, בגן ובשדה על-פי סימני העלה, הגבעול והשורש. תל-אביב, "עם-עובדי" (דפוס "אחדות"), תשי"ו, 306 ע'. תמונות. 8°. התכן: מבוא, הוראות להגדרה. מפתח להגדרת המשפחות. מפתח להגדרת הסוגים והמינים. מלון המונחים (ע' 233—264). לוחות-ציורים. כרואה-מקומות.

533 הופמן, שלמה [Shlomo Hofman]. בשבילי החנוך המוסיקלי. ירושלים, אחיאסף בשותף עם הועדה המרכזית לתרבות של הסתדרות המורים (דפוס ר. ח. הכהן, תשי"ו—1945). [8], 306 ע'. תיב, תמונות. 8°. שער נוסף באנגלית. בעיקר נסיתי להתוות כאן קיום מיתודיים לחינוך המוסיקאלי בביה"ס היסודי (העממי)... לא נמנעתי מלשפוך אור מעט על התבנית כולה, לסקור מומנטים מסוימים בחינוך המוסיקאלי. בגיל שלפני ביה"ס היסודי ושלאחריו, לרבות מומנטים של החינוך הספציאלי" (מההקדמה).

534 הורודצקי, ש[מואל] א[בא] [Samuel Abba Horodezky]. שלש מאות שנה של יהדות פולין. תל-אביב, "דביר" (דפוס "אחדות"), תשי"ו, 148 ע'. 8°. התכן: מבוא. התישבות היהודים בפולין. ארבעה מרכזי היהדות הפולנית במאה הרביעית לשני (קראקא, פוזן, לבוב, לובלין). הרמ"א. רש"י. ר' מרדכי יפה בעל ה"לבושים". ר' יהושע פאלק. מהר"ם. מהרש"א. ר' יואל סירקיש בעל ה"ב"ח". ר' יהושע ברי' יוסף וספרו "שו"ת פני יהושע". סיכום הספרות הרבנית בפולין במאה הרביעית לשני. הקבלה הספרדית והאשכנזית. ר' מתתיהו דלקראט. מצב היהודים בפולין באמצע מאה ד' לשני. האר"י ו"תקוני התשובה" שלו. ר' אברהם הורוויץ. ספרו "חסד לאברהם". ר' יעקב משרשיץ. ר' ישעיה הורוויץ בעל ה"ש"ה". ר' נתן נטע שפירא. ר' שמעון מאוסטרופולי. ר' יעקב תמרליש. ר' צבי הירש חאטש. התפסות הקבלה הלוריאנית בפולין. מצבם החמרי והרוחני של היהודים בפולין במאה ה'.

535 הילפרין, יחיאל. כתביו. ב: בקרן-זוית; שירי-משחק לגני-ילדים ולבתי-ספר. השירים מאת יחיאל היילפרין. המוסיקה מאת יואל אנגל. דברי פתיחה יעקב פיכמן. חלק ראשון ושני. מהדורה שניה. ירושלים, "קריית ספר", דפוס "אשכול", תשי"ה. 80 ע'. פורטרט, תיב. 8°. כ"א' ראה קס. שנה כ"א ע' 142—143, שם גם ציון קצר. מהדורה א' של כך זה — שנה ד' ע' 92 ו-193. התכן: חלק א': שירי חיות ועופות. חלק שני: משירי הארץ. שירי-משחק לחינוכות. חגים וזמנים. בין הבריות.

525 דובדבני, ש. ש. אשורוב. מגדיר לצמח בר כחצר, בגן ובשדה על-פי סימני העלה, הגבעול והשורש. תל-אביב, "עם-עובדי" (דפוס "אחדות"), תשי"ו, 306 ע'. תמונות. 8°. התכן: מבוא, הוראות להגדרה. מפתח להגדרת המשפחות. מפתח להגדרת הסוגים והמינים. מלון המונחים (ע' 233—264). לוחות-ציורים. כרואה-מקומות.

526 דומניץ, ז[אב]. בשבילי אצל בדוים. הציורים: א. פריור. תל-אביב, "זרעאל" (דפוס הפועל המזרחי, 1944). 48 ע'. 8°. (ספריה "שלכים"). ספור לילדים.

527 דינר, אליעזר [Lazar Dünner]. ספר זכרון אברהם משה; הערות על תלמוד בבלי, מאת אליעזר בן כהר"ר אברהם משה הלוי ממשפחת דיננער, שניצול בטיבת ה' ובנפלאותיו ממחנה השבויים בברגן-בלזן... ירושלים, בסיוע מוסד הרב קוק, (דפוס א. קצוברג), תשי"ה. 93, [1] ע'. 8°. "המכירה הראשית אצל... משה שרייבר, ירושלים." זהו חלק ב'; חלק א' (בשם זכרון יוסף צבי) ראה קס. שנה י"א ע' 438.

528 דרורי, א. צופיות; פרקי הורכה לבית-היצעירה. מעובד ע"י א. דרורי. תל-אביב, ברית הנוער העברי ע"ש יוסף תרומפלדור בארץ-ישראל (בתמיכת ההנהלה העולמית והדירקטוריון הארצי של קרן תל-חי ובעזרת יונייטד בתי"ר בארץ); (ירושלים), (דפוס ר. ח. הכהן), תשי"ד. 68 ע', [6] לוחות-תמונות. 8°. = ספריה מפקדים, חוב' ז'.

529 האוף, וילהלם. הגמד חטם. תרגום [אברהם אריה] ל[יב] יעקבוביץ. תל-אביב, "זרעאל" (דפוס הפועל המזרחי), המזרחי, 1945. 58 ע'. תמונות. 8°. מנוקד. שם המקור: Wilhelm Hauff: Zwerg Nase.

530 האוף, וילהלם. הלב הקר. תרגום [אברהם אריה] ל[יב] יעקבוביץ. תל-אביב, "זרעאל" (דפוס הפועל המזרחי), 1945. 98 ע'. תמונות. 8°. מנוקד. שם המקור: Wilhelm Hauff: Das kalte Herz.

531 האזרחי, יהודה. כצל עובר; סיפור. תל-אביב, מסדה; (ירושלים, דפוס "העברי"), תשי"ו. 255, [1] ע'. 8°. מחיי הנוער בארץ ישראל (בעיקר הנוער האקדמי) בשנים האחרונות שלפני המלחמה האחרונה.

536 הירשברג, חיים זאב [Joachim W. Hirsch-berg], ישראל בערב: קורות היהודים בחמיר וחגאז מחורבן בית שני ועד מסעי-הצלל. תל-אביב, מוסד ביאליק על-ידי "מסדה", (דפוס גוטנברג), תשי"ו, 10, [1], 345, [1] ע', לוחות-תמונות, מפות. 8°.

רבים מאד המחקרים העוסקים או הנוגעים בתולדות היהודים בחצי-אי ערב. אך עדיין היינו חסרים חבור מקיף שיציע את כל החומר המגוון והמפורז בהרצאה בקורתית שלמה אחת. מבוקש זה ניתן לנו עכשו ע"י מוסד ביאליק. ד"ר חיים זאב הירשברג, מחבר הספר "ישראל בערב", נודע לאנשי המקצוע ע"י ספריו על שומאל בן עדיה (1931) ואומיה בן אל-צלת (1939), שהופיעו בשפה הגרמנית בכתבי האקדמיה הפולנית; ובזמן הקצר של שהותו בארץ הספיק לפרסם כמה חקירות בקשר לסיפורים הערביים על יהודי חמיר ועל "התשליב" החמירי שבבית-שערים. הספר שלפנינו מרצה את דבריו בפרוט רב ומציע לעתים קרובות את המקורות במלואם, לרבות כתיבות שניתנו בשפע, אך הספר האריכות יוצא בשכר השלמות, והוקרינו הצעירים, שאינם נזקקים לשפת המקורות והכתובות, בלי ספק יכירו למחבר טובה על הארכנות שנקט בה. חיבת נושאים מסוימים הביאה לפעמים לידי הפרת היחס הצודק בין החלקים השונים; למשל הוקדשו עשרות עמודים לשירתו של אומיה בן אל-צלת, בשעה שהאגדה הקוראנית, שהיא בלי ספק המקור החשוב ביותר לידיעת החומר הסיפורי שהיה נפוץ אז בין יהודי ערב, קופחה מאד. בקשר זה חשוב אולי להעיר שב"הוצאה השניה המותאמת לכרטי ההשלמה" של "תולדות הספרות הערבית" לברוקלמן שהגיעה זה עתה לארץ, נזכר בכרך א', עמ' 29, ספרו של ד"ר היינריך שפיאאר המנוח Die Biblischen Erzählungen im Qorän, Gräfenhainichen o. J. (1939) וכבר נודע בינתיים שעלי-הגהה של הספר "נשמאים אצל מלומד יהודי באמריקה. אם יתברר שאמנם הושמד ספר זה, שהוא פרי עבודת חיים שלמים (ומקיף, כפי השמועה, שמונה מאות עמוד) יהיה צורך למצוא דרך לגאלו באיזו צורה שתהיה, ויהיה בכך משום השלמה חשובה לספרו של הירשברג.

עבודתו של הירשברג מצטיינת לא רק בשקיפותה, אלא גם בחוש בקורתי בריא ושיקול דעת זהיר. פעמים נראה לנו שהמחבר השחית את איזמלו הבקורתי יתר על המידה. למשל, במקומות רבים מאד, במפורש ובעקיפין, קובעים המקורות הערביים ששני ה"שבטים" (העדות, כפי שמסביר

הירשברג אל נכון) היהודים העקריים של אלמדינה היו כהנים. המחבר מפריך מסורות אלה בהראותו שהיה מקרה שאדם מן השבטים האלה נשא גרושה, דבר שכהן אסור בו (עמ' 309, הערה 43). אך כלום טובה היא אלמדינה ממישן שבקרבת בבל שאמרו עליה שהיא מתה. כי "כהנים שבה לא הקפידו על הגרורות עולם" (קידושין ע"ב)? ואפילו נניח שכהני אלמדינה הקפידו, מי יאמר שאותו יהודי, גם אם היה ממשפחה מיוחסת, היה כהן כרוב אחיו? הדרש ההיסטורי של ר' יוחנן על הפסוק "ביערי בערב תלינו" ברבר הכהנים שבחורבן בית ראשון שברחו אל בין הישמעאלים וכו' (ע"ע 279 הערה 2), מבוסס על העובדה הידועה שהנבטים הצטיינו באכזריות יתרה לגבי היהודים שברחו אליהם בזמן מצור ירושלם בימי טיטוס, אך אין אגדה זו מחייבת אותנו לראות ידיעות מהימנות על כהנוגתם של שבטי אלמדינה כבדויות. מספרו של פרוף קליין המנוח על הגליל למדנו הרבה על ערים מיוחדות לכהנים בצפון הארץ. החישובות מרובות כזאת שימשה כנראה תריס לשמירת החוקים של טהרה וכו' המיוחדים לכהנים, ואין לזלזל כלל בידיעה שמסרה ר' יעקב ספיר בהאבן ספיר "ח"א ק' ע"ב שהכהנים של צנעא לא היו מתחתנים בבני הכפרים ויש לזכור שעצם השם "מדינה", כלומר העיר, שניתן ליתרוב לכאורה ע"י יהודיה, עובד בנגוד לוארי אלקרא, ואדי "הכופרים", של שאר היהודים, שלכאורה לא הרגישו בצורך של ישוב צפוף כמו הכהנים. גם במקומות אחרים בח"ל נמצאים ישובי כהנים, כמו באי גרבה (העירני על כך פרוף אסף), גם עונן נודעת כעיר שפעם היתה רובה כהנים, ואפשר שהעובדה שעוד בזמנים קדומים היו קהילות שרובם כהנים (ע' אסף, תשובות הגאונים ע' 109) מקורה בשאיפתם של אלה לגור יחד. שאלה זו חשובה מפני שהיא בנין אב לשאלה היסודית אם יהודי ערב היו בעיקרם יברובם יוצאי עם ישראל או גרים.

קצת קשה לדון על פרטים בספר זה, כי למרות היקפו הרב, על 1500 הערות שבו, חסר הוא מפתח ראוי לשמו; ומכיון שיש בו לפי טבע הדברים חזרות (למשל על הרעיון שבמקום שאתה מוצא תעמולה נוצרית, חזקה שנמצאו שם יהודים, עמ' 53—282), אין המבקר יכול להיות בטוח, שדברי המחבר כשנמצאו חסרים במקום אחד לא הושלמו במקום אחר.

בעמודים רבים דן המחבר על שם האלהות רחמן ועושה אותו עיקר גדול בהוכחה של ההשפעה היהודית

בספר כונסו שירי המחבר (לא כלם) שנכתבו בשנות תרע"ח-תש"ג.

538 הנובר, נתן נטע [בן משה] Nathan
[Nata Hannover]. ספר יון מצולה: גזרות ת"ח-ת"ט. [עין חרוד], הקיבוץ המאוחד; (תל אביב, דפוס "הפועל הצעיר"), תש"ה. 92 ע"י, מפה מקופלת, תמונות. 8°. מנוקד. עם מבוא מאת י. פיכמן; על "יון מצולה" (ע' 5-14) ועם ביאורים מאת י. היילפרין.

539 ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בא"י. הסתדרות הפקידים. הפקיד בתעשיה. תל-אביב, דפוס "הפועל הצעיר", 1943. 71 [1] ע"י. 8°.

540 ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בא"י. ועדת הבקורת המרכזית. הבקורת בהסתדרות "הפועל הצעיר" של ועדת הבקורת המרכזית. תל אביב, הוצע הפועל, (דפוס "אחדות"), תש"ה. 103 ע"י, טבלאות. 8°. ע' 51-91: 31 טבלאות ובהן חומר סטטיסטי עשיר ומגוון.

541 ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בא"י. הנער העובד. במצדה ובנגב. (תל-אביב), מרכז הנוער העובד, (דפוס "אחדות"), תש"ד. 42, [1] ע"י, תמונות. 8°.

542 הקהל, קובץ למצוות הקהל ובירור הלכותיה, כעריכת בנימין רבינוביץ תאומים. ירושלים, מוסד הרב קוק, (דפוס הפועל המזרחי), תש"ו. 12, [3], 9-134, [1] ע"י. 8°. מעבר לשער: 1945 < 5705. ע' [ה]—גו מכילים: אליהו דוד רבינוביץ-תאומים: "קונטרס זכר למקדש על מצות הקהל... הוצאה שניה עם הוספות מכת"ק, עם שער חלקי ועם העתק "דף השער לקודש", ווארשא תרמ"ט, שעליו לא נזכר שם המחבר.

543 הרצל, בנימין זאב [Theodor Herzl]. מדינת היהודים. (תרגום דוד לאור). (ירושלים, עופר, חיפה, דפוס "אות"), [תש"ו]. 84 ע"י. 8°. = "ספרון" ידיעות אחרונות. מס' 88. על שאר המהדורות של חוברת זו במקור ובתרגומים ראה את הרשימה הביבליוגרפית של ב. שוחטמן ב"העולם" ש"ו, גל' 23, 24 ו-45.

544 וולטר, פרנסוא מרי ארואה דה; ואדיג או הגורל. (מעשה מני קדם. מצרפתית מנשה לחין).

בארץ תימן העתיקה. אך השם אינו בא במפתח, ומסתמא אין לדעת אם המחבר עמד על כך ש"ח מ נ א" הוא שם מצוי רק במקורות בבליים (עיין בכר Exegetische Terminologie ח"ב עמ' 207), מצד אחר מורה השם "חבר" = חכם יהודי דוקא על מוצא ארץ-ישראלי. ודומני שאין המחבר מזכיר כאן (ע"ע 193) מה שכתבתי בקשר זה וביחס למלת זכות = צדקה, שגם היא מונח ארץ-ישראלי. לצערי הכשלתי (עיין חרכין כרך ד, 411). הערה (6) את המחבר במה שהוא כותב בעמ' 281, הערה 53, על הערבי עזר (ס"ס במקום עזר) שנדב לבי"ב בבבל. שם הערבי הוא שעזיק ולא עזר, והמקום ערכין ו"ו ולא יו"ד. בנוגע לצום היהודי (עמ' 196) היה כדאי להזכיר את עבודתי על הרמזאן שדנתי בה במיוחד על שאלת השפעות של דתות אחרות (ע' גם את הערך באנציקלופדיה של האסלאם, ששם נמצאה תמצית של המאמר הנ"ל).

המחבר תמה איך יכלו המקורות הערבים ליחס ליהודים את המנהג לקרוא לתפילה בשופר. אך מכיון שהאזהרה בשופר להפסקת העבודה בערב שבת באה סמוך לתפילה, אין לתמוה על טעות זאת, שיש בה גם משום ההכללה הטיפוסית לבעלי החיות.

שחכמי היהודים דברו לשון זרה, כלומר ארמית, עמ' 201, אינו מוכח מן המקורות, אם כי דבר זה מתקבל על הדעת, כי הסיפור המבוא שם מתוך הביוגרפיה של מוחמד רומן לאדם מסריס שבא מחוץ למדינה (דוגמת שני חכמי טבריה, שבאו אל המלך היהודי של תימן).

"מאל" אין פירושו במקורות דוקא מטעם דקלים (ע' 182), אלא "שדה", אחוזה חקלאית, וכן המלה נוהגת עד היום בשפת יהודי תימן (ומוסלמיה).

לא ידעתי מנין לו למחבר ש"טיעא" פירושו "בדוי" ו"ערבא" — "אכר" (ע' 277, הערה 61); באותו עמוד חסרה הערה 62, וחבל, כי על הדעה שהמחבר רומז אליה כפנים (שהבדוי אינו מוסלם חרד) יש שמערערים כיום.

לבסוף אין לנו אלא להביע את התפעלותנו על עבודה נקיה ועשירה זו שהמחבר הצליח לבצע בזמן קצר מאוד, לאחר שעברו עליו שנים של נדודים קשים והרפתקאות מפריכות את הגוף ואת הנפש. בריך דיהבך לך וכו'.

ש. ד. גויטיין

537 הלקין, שמעון. על האי, שירים. ירושלים, מוסד ביאליק, (דפוס העברי), תש"ו. 347, [1] ע"י. 8°.

Lessons of my life. המחבר, שישב כדיפלומט אנגלי בגרמניה, טוען בספרו זה כי כל האומה הגרמנית אשמה בשואה על האנושיות. בפרק על התרבות הגרמנית טוען המחבר שהתרומה היהודית לתרבות בגרמניה הייתה גדולה מאשר בכל ארץ אחת, וביחוד גדולה הייתה למדע. היהודים היוו אחוז למאה של האוכלוסיה ותרמו לפחות 25 אחוז למאה לכשרון הגרמני.

550 וסרשטין, יצחק. מחוללי פלאים; פרשת הייחם של גדולי הממציאים וקורות אמצאותיהם. מאת יצחק אבנון [= יצחק וסרשטין]. ירושלים, ר. מס, (דפוס "המערב", 1944). 162, [1] ע', תמונות. 8°, מנוקד. = "תבל"; ספרי מדע והשכל לנער. 2.

551 ועד ארבע ארצות. פנקס ועד ארבע ארצות; לקוטי תקנות, כתבים ורשומות, סדורים ומבוארים בידי ישראל היילפרין. בתוספת מלון, מפתחות, תצלומים ומפה של בית ישראל ד"א, ירושלים, מוסד ביאליק, (דפוס מרכז), תש"ה. 24, 635, LXXXVIII, [4] ע', 8°. עם מדור מיוחד של תעודות לעוויות ושער נוסף בלטינית: Acta Congressus generalis Judaeorum regni Poloniae <1580—1764>... collegit explanavit et edidit Israel Halperin. Hierosolymis, Sumptibus Instituti Bialikani, 1945.

הפנקס של ועד ארבע ארצות לא נשתמר לא במקורו ולא בהעתקות, פרט לשלשה דפים שהיו ברשותו של ר"ש דובנוב והוא מסרם במתנה לספריית ייח"א ולא ידוע גורלם אחרי הכבוש הנאצי. ישראל היילפרין שם לו למטרה לעשות מעין רקונסטרוקציה של הפנקס, ואחרי 15 שנה של עמל וחקירות הוציא את הספר שלפנינו. הספר כולל 1100 תקנות ורשומות משנות שמ"א—תקכ"ה. את החומר הזה חפש ומצא היילפרין בפנקסים של קהלות, שהכילו ידיעות על ועד ד"א, בספרים ובהסכמות לספרים, בספרות היסטורית וכללית (ספרים, קצרים וגם עתונות) שבהם פרסמו חוקרים ואוספים תקנות שונות מועד"א, גם בספרות ההיסטורית והמשפטית הפולנית, לרבות קבצי חוקים. הוא גם הכניס חומר שבכת"י, מספריות שונות וגם מחוקרים פרטיים. לכל תעודה ותעודה צרף המסדר באורים וגם עשה רבות לקביעת זהותם של אנשים שנוכרו בגוף התעודות או שהיו חתומות עליהן; המחבר הש-תמש בספרות הרבנית וההיסטורית וגם בפריוריקה השייכים לענין ומגלה בקיאות עצומה. המחבר מצרף

מרהביה, הקיבוץ הארצי השומר הצעיר, (דפוס השומר הצעיר, 1945). 127, [1] ע' פורטרט. 8°. (ספרית פועלים/דורון). בראש השער: וולטיר. שם המקור: François Marie Arouet de Voltaire: Zadig.

545 וולמן, ב[ונם]. כך פרצה המלחמה; תולדות היחסים הבינלאומיים בשנים 1933—1939. תל-אביב, מ. ניומן, (דפוס מל"ק, בע"מ), תש"ו. 238, [1] ע', 8°. (ספרי ניומן). התכן: מבוא. הנאצים עולים לשל-טון. הצעדים הראשונים. מלחמת חבש. מלחמת האזרחים בספרד. כיבוש ויינה. הסכם מינכן. כבוש פראג. סכסוך פוליטי. כך החלה המלחמה. סוף דבר. לוח כרונולוגי.

546 ויץ, יוסף [Joseph Weitz]. שדה ואילן; ספורים. תל-אביב, "מסדה", (דפוס "גוטנברג"), תש"ה. 184 ע', תמונות. 8°. מנוקד. ספורים מחיי ארץ ישראל, שנכתבו (פרט לאחד) בשנות תרס"ט—תרע"ט ורובם נדפסו בכת"ע ומאספים שונים.

547 ולדינברג, אליעזר יהודה. ספר שאלות ותשובות ציץ אליעזר, כולל בירורי דינים שיטות והלכות במצות התלויות בארץ ובעניינים שונים; קונטרס עין החשמל בדיני מדליק ומכבה כאור החשמל בשבת ויום טוב... חנני ה' אליעזר יהודה ולדינברג בן... יעקב גדליהו, ירושלים, בסיוע מוסד הרב קוק, (דפוס סלומון), תש"ה. 14, 173, [1], 20, [1] ע', 2°. 20 ע', בסוף מכילים "קונטרס פאת השדה על מסכת פאה, מאת אחי הרב ר' נחום ולדינברג".

548 ולקובסקי, אליהו מרדכי [E. M. Walkowski]. מערכת התלמוד והפוסקים. מסכת מכות מן התלמוד בבלי עם השלחן ערוך כולו על הוף בתוך התלמוד ויפרד לשלשה ראשים: א) שלחן השחור... ב) מערכת השלחן... ג) שערי ציון... ממני... אליהו מרדכי הלוי ולקובסקי בן... צבי יחיאל... ירושלים, מוסד הרב קוק, דפוס "אשכול", תש"ו. 24 דף, 2°. "שערי ציון" אין בחלק זה את הקודם ראה קס. שנה כ"א ע' 233.

549 ונסיטרט, רוברט גילברט ונסיטרט, לקח ח"י עברית: ברוך קרופניק. תל-אביב, צ. ליינמן, (דפוס "גוטנברג"), תש"ד. 210, [1] ע' פורטרט. 8°. בראש השער: לורד רוברט ונסיטארט. שם המקור: Vansittart, Robert Gilbert Vansittart, 1st baron:

553 ורונסקי, סידר [Siddy Wronsky].

השרות הסוציאלי: עקרונות הצדקה. מאת סידר ורונסקי. ירושלים, ביה"ס לשרות סוציאלי, (דפוס "האומץ"), תש"ז, 12 ע', 8°. בראש השער: הועד הלאומי לכנסת ישראל בא"י, בית הספר לשרות סוציאלי ירושלים.

554 זוטא, חיים א(ריה) [Haim Arie Zuta].

זכור ימות עולם: ספר לנוער ולעם. ירושלים, בית-הספר לבנות א' <למלא> (דפוס עזריאל), תש"ה, 6, 257 ע', פורטרט. 8°. התכן: שו"ת דברי ימי עמנו, ספרות היסטורית, תפלות, קינות ופיוטים. מיעדים ומנהגים, ערים, מצבות ומקומות היסטוריים, ר"ת. בתחלת הספר אזכרה למחבר, שמת בה' אלול תרצ"ט.

555 זינגר, י(שראל) [י(הושע) Israel].

Joshua Singer]. משני עברי הויסלה: ספר-רים, תרגם מידיש ש[משון] מלצר. ירושלים, "המאסף", (דפוס ווייס), תש"ה, 269, [1] ע', 8°. = ספרות הגולה. ספר א. מנוקד. עם הקדמת מערכת ההוצאה ועם מאמר מאת רחל אמרי-פיינגברג: י. זינגר ויצירתו (ע' 8-19).

556 זעירא, ד. בעל התניא: רבי שניאור

זלמן מלאדי <במלאות מאתים שנה להולדתו>. תל-אביב, ארגון בני עקיבא בארץ-ישראל, (דפוס לוריא), תש"ה, 62, [2] ע', פורטרט. 8°. התכן: חולדותיה מושגים באספקלריא של חב"ד.

557 חזון, י[עקב]. שלושים שנות השומר

הצעיר: דברים בועידה השלישית תל-אביב, שבועות תש"ד... [תל-אביב]; (מרחביה, דפוס השומר הצעיר), [תש"ד], 31, [1] ע', 8°. בראש השער: הסתדרות השומר הצעיר בארץ-ישראל, ההנהגה הראשית, פנימי.

558 חריזי, יהודה בן שלמה [Judah ben Solomon Alharizi].

ספר העניק, הוצאה שניה עם מבוא והערות מאת א. אברונין. תל-אביב, הוצאת צב"ע, הוצאת מחברות לספרות, (דפוס א. מוסס), תש"ה, 107, ע', 8°.

559 טיטלבוים, שמואל צבי בן ישכר בריק.

קונטרס הנשאר בציון, מאת... מהר"ר שמואל צבי... בן... ישכר בעריל... טיטלבוים... יצא לאור על-

גם ידיעות ביבליוגרפיות ומ"מ למקומות ההדפסה של התעודה, אם נדפסה כמה פעמים. י. היילפרין הצליח להמציא לנו מקור היסטורי שקשה להעריך את חשיבותו ובלי ספק דורות ישתמשו בספר העניקי הזה לשם חקירה ולמוד וגם לקריאה סתם. אין בסחון שכל התקנות והרשמות שכונסו בספר זה נמצאו בפנקס של ועד ד"א, אבל במקרה של ספק אם תעודה או ידיעה זו או אחרת שייכת לפנקס או לא — מוטב לטעות ברבוי מאשר להשמיט ולעשות את הפנקס לקוי בחסר. התעודות מסודרות לפי הזמן ובסוף בא סוג מיוחד של מחסרי זמן, אבל המסדר קבע את זמנם בקירוב. בסוף הספר, ע' 535-629: מלון של מונחים ומלים זרות בפנקס, ומפתחות: מפתח הענינים (556-571), מפתח שמות האנשים (572-609), מפתח השמות הגיאוגרפיים (610-629). יש לציין גם את המפה ההיסטורית היפה "בית ישראל דר' ארצות (1667-1764)", עם ציון הקהלות לפי טוגיהן.

כדאי היה לתת תכן קצר של התקנות לפי סדר התקנות, כפי שזה ניתן בפנקס מדינת ליטא. הפנקס כולל גם ידיעות על ספרים: על ספרים שקבלו הסכמת ד"א, ס"ה 52 ספרים (ראה במפתח השם "ספרים") ובהרבה מקרים נאסר על מדפיסים אחרים להדפיס ספר שניתנה לו ההסכמה. ישנן תקנות שהשאלות הנידונות בהם הן שאלות שאפילו בזמננו עומדות בסדר היום, למשל סעיף תקכ"א "שלא יושלחו לשם (ועד ד"א) מנהיגים אשר כבר ישבו בשלחן הטהור דודע קודש ד"א... דאם כן לא יוכל שום אדם ללמוד ולדעת סדר הנהגת ד"א... ויונעל הדלת בפני אנשי חיל חכמים וגבונים הראויים לכך". או הסעיף שני על פדיון שבויים. בתחלת הספר (ע' 17-24) מברר המחבר לפי תעודות משנות רצ"ג-שכ"ט את בעית ראשיתו של ועד הארצות ובא לידי מסקנא כי ייסודו של ועד ד"א קדם זמן ניכר לשנת שמ"א, מחמת היקפו הגדול של הספר הוכרח המחבר לוותר על מבוא כללי ומקיף, ועל דברי ימי הועד ידון לאחר.

ב. ש.

552 ועד הלשון העברית. מברר מחסרי פו-

אה השכחים ביותר בחיי הרופאים ובמוסדות הרפואיים. עברית — אנגלית — גרמנית <עם מפתח אנגלי יגרמני>. תל אביב, נ. דרימר, (דפוס "עתיד"), [תש"ד], 32 ע', 8°. "המונחים העבריים מלוקטים מתוך רשימות מונחי רפואה א-ה, שנחפרסמו ב"לשוננו" כרך "ו"א... מונחים גרמניים... השלמנו." — הערת המו"ל, מתמוה תש"ג.

ידי חתנו, הצעיר נח בהרה"ק ר' יעקב דוד מרדאמסק. ירושלים, דפוס ש. וינפלד, [תש"ג], 8 ע' 8°. "מעט חדרשי תורה".

567 יוסף בן מתתיהו [פליוס]. כתבי יוסף בן מתתיהו — יוספוס פלוס — מתרגמים מיגונית עם מבוא והערות מאת אלכסנדר שור. [כרך ב.] [קד-מונחות היהודים ספר V—VIII. ירושלים, ראובן מס, דפוס "המערב", תש"ו]. [4], 250, [1] ע' 8°. שער נוסף באנגלית: Flavius Josephus: Jewish antiquities. Tr. by Alexander Schorr. Books V—VIII. Jerusalem, R. Mass. ליפשיץ: ד"ר אלכסנדר שור ז"ל (מת בכ"ט אדר א' תש"ג). את הקודם ראה ק.ס. שנה ט"ז ע' 415.

568 ילדחתנו... מהדורה שניה. (א): ספר לראשית למדוד השפה בת"ת ובתי ספר החרדים. ירושלים, "נצח", (דפוס "אשכול"), תש"ג. 120 ע', תמונות. 8°. מהדורה א' ראה ק.ס. שנה כ"א ע' 151.

569 יערי-פולסקין, [יעקב] Jacob Jaari-Poleskin. חולמים ולוחמים. מהדורה שניה. תל-אביב, "מסדה", (ירושלים, דפוס "העברי"), תש"ו. 496 ע', תמונות. 8°. "המחבר מת בעצם עבודתו על מהדורה זו, ב"ז בתשרי תש"ה... המהדורה הזו כוללת כבר חלק ניכר מהעובדות הישבות של יערי-פולסקין והיא מורחבת בהרבה מהמהדורה הראשונה [שיצאה ביפו, בתרפ"ב]. (מהקדמת עורך המהדורה השנייה).

570 ירושלים. האוניברסיטה העברית. מכון למדעי המזרח. כתבי מכס מאיריהו; רשימה ביבליוגרפית. ירושלים, (דפוס "גשר"), תש"ד. [4], 28 ע' 8°. "עובדה על ידי אורי בן-חורין". שער אנגלי: [Jerusalem]. Hebrew University. School of Oriental Studies. The works of Max Meyerhof... כולל 297 ערכים. פורסמו בשנות 1898—1943.

571 הכהן ישראל מאיר. צפית לישועה. ירושלים-תל-אביב, נצח; (ירושלים, דפוס חורב על ידי מ[נח]ל[א]ג[ו]ת[א]י[ר]א[ל]), תש"ד. 27 ע' 8°. = ספרי נצח ו'. = לשאלות הזמן (דברי גדולי התורה) ספר ב'.

560 טימיריזוב, קלימנט אלקדביץ. חיי הצמח. חלק ב. עריכה מדעית מ[נח]אל אבן-ארי [אפרים] קוניס, מ[נח]אל זוהרי... תרגום ש. סבוראי. ציור א. מאיריהו. (עין-רוד), הוצאת (דפוס) הקיבוץ המאוחד, תש"ה. [3], 175—361 ע' 8°. שם המקור:

Климмент Ариадьевич Тимирязев: Жизнь растений. את החלק הקודם ראה ק.ס. שנה י"ט ע' 88.

561 טמקין, משה [Moïse Temkin]. גשמה מפוארת בכלי מכוני; לנשמת וינצנט ון ג. (ירושלים, ספרית "יפת", דפוס "העברי"), [תש"ד]. 24 ע' 8°. = ספרית "יפת". 2.

562 טמקין, משה [Moïse Temkin]. סופר הצער והזעם. ח. ברנר... (ירושלים, ר. מס, דפוס ש. וינפלד, [1945]. 28 ע', פורטרט. 8°. = ספרית "יפת". 3.

563 טשרנוביץ, ימימה. שמונה בעקבות אחד: ספור. מציר ע"י נחום גוטמן. תל-אביב, נ. סברסקי (דפוס "ספר"), תש"ה. [1], 127 ע', תמונות. 8°. ספור לילדים.

564 יברכיהו, ישראל [Ysrael Yeverach-yahu]. זו עבודה וזה שכרה; ראשי-פרקים בתורת הכלכלה המדינית. הרצאה פופולרית. מהדורה שניה. תל-אביב, ועדת התרבות שעל ידי מועצת פועלי ת"א ויפו, (דפוס "אחדות"), תש"ג. 47 ע' 8°. מהדורה א' יצאה בשנת תרפ"ו.

565 יוסף בן יהושע הכהן [Joseph b. Joshua ha-Kohen]. עמק הבכא; ספר-הקורות והתלאות אשר עברו על בית ישראל. מאת רבי יוסף הכהן הרופא מעיר אוניון. ירושלים, לוי. אפשטיין, [תש"ה]. [4], 11—169, [1] ע' 8°. דפוס סטראוטיפי.

566 יוסף בן מתתיהו [פליוס] Josephus Flavius. הורדוס וביתו. עברית עמנואל בן גריון. תל-אביב, "עם עובד", (דפוס "דבר"), תש"ו. 219, [2] ע', תמונות. 8°. (ספרית "שחרות"). פרקי הספר

579 לוי, יעקב. ישראל בעמים: היסטוריה עברית וכללית. ספר שלישי: מאחרי מרד בר-כוכבא עד צמיחת האימפריה תל-אביב, "עם עובד", (דפוס "דבר"), תש"ו, 337, [6] ע', מפות, תמונות, 8°. (מסלולות: מחלקה לספרי למוד וחנך בשיתוף המרכז לחינוך). הספרים א'—ב' טרם הופיעו.

580 לוי, ששון. הייג החובב (ת"א), מרכז החבל הימי לישראל, (דוס הפועל המזרחי), תש"ד, 29 ע', תמונות, 8°. (ספרית החבל הימי לישראל). ספריה מקצועית. חוב' ב. מנוקד.

581 לוריא, משה בן מרדכי. כחה של צדקה לפי ספרות ישראל. תל-אביב, "אבוקה", (דפוס "בצלאל"), תש"ד, 38, [5] ע', 8°.

582 לורובסקי, א. כיצד בונים רדיו-מקלט לחובבים. תל-אביב, "רדיו", [תש"ה], [1], 73 ע', ציורים, 8°. במכונת-הכפלה.

583 ליבוביץ, [ישעיהו] [Isaiah Leibowitz]. התורה - מהי? ירושלים, עפר, (דפוס "העברי"), [תש"ה], 76, [1] ע', 3°.

584 ליברמן, צבי. התישבות חיילים וצבאים (תל אביב), הסתדרות הפועלים החקלאים, הועדה להתישבות חיילים ונוטרים, (דפוס י. שלומי), [תש"ה], 19, [1] ע', 8°.

585 ליכטנבאום, יוסף [J. Lichtenbaum]. שאול טשרניחובסקי, תולדותיו ויצירתו. ירושלים, המחלקה לעניני הנוער של ההסתדרות הציונית, (דפוס "גשר"), תש"ו, 159, [1] ע', לוחות-פורטרטים, לוח-תמונה, פקסימילים, תאים, 8°. בסוף הספר: כתבי ש. טשרניחובסקי, ביבליוגרפיה ע"י ב[רוך] שוחטמן (ע'), 148—153, מגנינות לשירי טשרניחובסקי, ביבליוגרפיה ע"י תנאים] בר-דין (ע') 154—159.

586 לין, יו טנג. רגע בפיקין. תרגם יצחק שנברג. ספר [א]—ב. תל-אביב, "עם עובד", (דפוס "דבר"), תש"ו, 400, 259 ע', 8°. (ספריה "לדור"). בראש שער ספר [א]: לי יו טנג. "ספר זה שנכתב בין אוגוסט 1938 לאוגוסט 1939 מקדש ברוח נמוכה לחייליה האמיצים של סין המחרטים נפשם למות למען יוכלו בנינו

572 כהנא, יצחק זאב [Isak Farkas Kahan]. שמיטת כספים: אוסף מקורות עם פירושים, בירוריים ציונים והערות. ירושלים, מוסד הרב קוק, תש"ה. 200 ע', 8°. התכן: שמיטת כספים ואורייתא, הלכות פרוזבול, שמיטת כספים בזמן הזה.

573 כהנא, יצחק מרדכי. ספר זכר לחיים. חלק שני: ביאורים ודרושים לפרשיות התורה ולמאמרי חז"ל ולפרק שירה. ירושלים, חש"מ, תש"ב, 32 ע', 8°. את הקודם ראה ק.ס. שנה כ' ע' 131.

574 כהנא, קלמן [Kalman Kahan]. הלכות שמיטת קרקעות. בצירוף מאמר "שמיטה במהלך הזמנים" ובירור הלכה. נערך ונסדר ע"י הרב קלמן כהנא. ירושלים, (דפוס קצבורג), תש"ד, [4], 52 ע', 8°.

575 כץ, יחיאל ב"צ. תעופה לכל: מדריך ביבליוגרפי לתעופה בספרות העברית. ליקט וערך יחיאל ב"צ כץ. (תל-אביב). המועצה הכללית לתעופה העברית בארץ-ישראל, הקלוב הארצישראלי לתעופה, הועדה לחנוך והכשרה בהשתתפות הוצאת "ספרית הפועלים", (1946), 8°. כולל 300 ערכים, מחולקים לפי סוגי הבמה שבה נדפסו הדברים (למשל עיתוני ילדים, שבועונים, ספרים וחברות וכו'). בסוף החוברת: ספריות התעופה בארץ, רשימת סופרים ומחברים.

576 כץ, יעקב [Jakob Katz]. תולדות ישראל והעמים. ספר א: עד חרבן הבית השני, ירושלים, ספרי תרשיש, (דפוס לוי אפשטיין ושות'), תש"ה, 146, [2] ע', מפות, 8°. מנוקד. יצא ביזמת הועד המפקח על בתי הספר של המזרח.

577 לביא, ש[למה]. על קופת החיילים. תל-אביב, הועד הארצי למען החייל היהודי חש"מ, תש"ד, [1] ע', 8°.

578 לוי, הימן. המדע המודרני. מאנגלית אפ[ר]ים קצלבסקי. מרחביה, הקיבוץ הארצי השומר הצעיר, (דפוס השומר הצעיר, 1945), XII, 541, [1] ע', תמונות, 8°. (ספרית פועלים). (מענית) שם המקור: Hyman Levi: Modern science. התכן: מבוז למדורה העברית מאת המחבר. — הקדמה. — האנגליה של האדם. תוכן וצורה. — הצורות והתנועות של האנגליה. עולם הסמלים. חוקי ניוטון. שכלול הצורה. היקום מהוז חקופת האור. סוף-דבר.

פי שיטת אומריהם המפורזים בש"ס בבלי וירושלמי ומד-
רשימ... מאת פתחיה בר' אריה ליב... מנקין... כרם
שני. [ירושלים], בסיוע "מוסד הרב קוק"; (תל אביב,
דפוס "בצלאל" — י. לויצקי), תש"ה. 145, [1] ע' 4°.
את הקודם ראה ק.ס. שנה ט' ע' 26.

594 מנשה, רפאל. חיוכים... ירושלים, (דפוס
המערב), תש"ו. 32 ע' 8°.
כולל 14 רשימות הומור-
יסטיות.

595 מרחביה, חן-מלך. חירות ומשטר; אדם
— עם — מדינה — מעמד. אוצר תעודות היסטוריות ופר-
ליטיות. אסף, סידר וערך ח. מרחביה. הקדמה מאת
הפרופ' ח' [י] [הודת] רות. ירושלים, "גורן", (דפוס
ה"אומן", תש"ו—1945). 481 ע' 8°. הספר כולל 665
תעודות, על חרות ומשטר החל מ"מגנה כרשה" וגומר
בה"צ'ארטר של האומות המאוחדות". התעודות מסודרות
לפי הענינים וכל מדור ומדור בסדר כרונולוגי; בראש
כל מדור ומדור מבוא קצר. הספר הוא אחד לספרו של
המחבר "הצינונות, אוצר התעודות הפוליטיות" (ראה ק.ס.
שנה כ"א ע' 12). התכן: מבוא. א. אדם ומדינה:
זכויות האדם והאזרח. במאבק לחירות האמנה. חירות
הדעה וההבעה. חירות ההוראה וחובת החינוך. חירות
הגוף. — האכר. — השירות. — העובד. חירות ממחסור.
חירות התנועה וההגירה. — המעשה. — האשה. — המ-
עושים. המלכות כמסד וכגורם פרסונאלי. סמכויות המל-
כות וזכויות האזרח. סמכותו הרוחנית והחילונית של
האפיפיור. כנסייה ומלכות. תחוקה וממשל. קול האזרח.
עם ועולם: אימפריאליזם וקולוניאליזם. עצמאות
ה"ב של אמריקה. לבעית הודו. לבעית סין. חירות העמים:
עצמאות ואיחוד. מלחמה ושלום. נסינות לתחוקה בעניני
מלחמה וניטראליות, ריבונות וסיפוח. חירות התנועה.
חבר-הלאומים. חירות המעמד. תוספת: הצ'ארטר של
האומות המאוחדות. הערות ותיקונים. מפתח המקורות
(ע' 463—465).

596 מרמורוש, מ. עורך. שח-מט; ספר עזר
ללמוד המשחק. תל-אביב, ב. ברלוי, (דפוס מ. שהם),
[1945]. [4], 80 ע' פורטרט, דיאגרמות. 8°. בסוף
הספר: מונחי השחמט עברית-אנגלית.

597 מרקוס, שושנה. תורת הגזירה למי
שיטה קלה ומשוכללת. (תל-אביב, דפוס "עבודה", תש"ד
— 1943). 16 ע' ציורים. 8°.

ובני-בנינו להיות בני-חורין". (מההקדמה). — ספור מחי-
סין בזמננו.

שם המקור: Lin Yu-t'ang: Moment in Peking.
587 לנין, ולדימיר איליץ [Vladimir Il'ich
Lenin]. ו. א. לנין; מלון מונחים וציטטות. מלוטק
מכתביו על-ידי תומס בל. (תל-אביב, דפוס א. מוזס, 1943).
33, [3] ע' 8°.

588 לשכת ברקאי מס' 17. תל אביב. ספר-
כיס לא [גודת] א[חים] לשכת ברקאי מס' 17 של בנאים
הפשים קדמונים ומקובלים בא"י... תל אביב, סודר וגנר
ע"י דוד ת. ה. התקנון הפנימי ותקנון הקפה להלואות
ע"ש ד"ר ח' [י] [הודת] רות. ירושלים, "גורן", (דפוס
ה"אומן", תש"ו—1945). 481 ע' 8°. הספר כולל 665
תעודות, על חרות ומשטר החל מ"מגנה כרשה" וגומר
בה"צ'ארטר של האומות המאוחדות". התעודות מסודרות
לפי הענינים וכל מדור ומדור בסדר כרונולוגי; בראש
כל מדור ומדור מבוא קצר. הספר הוא אחד לספרו של
המחבר "הצינונות, אוצר התעודות הפוליטיות" (ראה ק.ס.
שנה כ"א ע' 12). התכן: מבוא. א. אדם ומדינה:
זכויות האדם והאזרח. במאבק לחירות האמנה. חירות
הדעה וההבעה. חירות ההוראה וחובת החינוך. חירות
הגוף. — האכר. — השירות. — העובד. חירות ממחסור.
חירות התנועה וההגירה. — המעשה. — האשה. — המ-
עושים. המלכות כמסד וכגורם פרסונאלי. סמכויות המל-
כות וזכויות האזרח. סמכותו הרוחנית והחילונית של
האפיפיור. כנסייה ומלכות. תחוקה וממשל. קול האזרח.
עם ועולם: אימפריאליזם וקולוניאליזם. עצמאות
ה"ב של אמריקה. לבעית הודו. לבעית סין. חירות העמים:
עצמאות ואיחוד. מלחמה ושלום. נסינות לתחוקה בעניני
מלחמה וניטראליות, ריבונות וסיפוח. חירות התנועה.
חבר-הלאומים. חירות המעמד. תוספת: הצ'ארטר של
האומות המאוחדות. הערות ותיקונים. מפתח המקורות
(ע' 463—465).

589 לשכת העבודה הכללית לפועלי ירושלים.
הלשכה הכללית בשנה הראשונה לקיומה (אפריל
1943 — מאי 1944). ירושלים, תש"ד. [1], 66 ע'
טבלאות. 8°. במכונת-הכפלה. הלשכה מקיפה את כל
ארגוני הפועלים בעיר, פרט לארגון העובדים הלאומיים.
נזקקו ללשכה במשך השנה הראשונה 3239 עובדים.

590 מאירי, מנחם בן שלמה [Menachem b.
Solomon Me'iri]. בית הבחירה על מסכת ע"ב-
ד' ז'ר'ה. אשר חבר-רבינו מנחם ב"ר שלמה לבית
המאירי, יוצא לאור בפעם ראשונה על פי כתב יד בספ-
רית פאלאטינה בפרמה שבאיטליה, עם מראה מקומות
והערות על ידי אברהם סופר... ובסופו נוסח המש-
ניות למס' זו שבקובץ המאירי. ירושלים, (דפוס מרכז),
תש"ד. 339 ע' 8°. ראה גם ק.ס. שנה כ' ע' 14.

591 מגן דוד אדום. תל-אביב. (שלש-עשרה
שנות "מגן דוד אדום" בתל-אביב; חוברת-יובל). (תל-
אביב, דפוס י. נכטיגל, תש"ד). 28 ע', דיאגרמה, תמונות.
8°. "עריכה: י. קוט ומרדכי פונינסקי". על המעטפת
הקדמית: 1930—1943, מגן דוד אדום.

592 מדרש הנחומא על חמשה חומשי תורה. עם
שני באורים... עץ יוסף... ענף יוסף... חלק א—ב. ירו-
שלים, לויץ אפשטיין, [תש"ה]. 138, [1], 125, [2] דף.
8°. דפוס סטראוטיפי.

593 מנקין, פתחיה. כרם פתחיה; בו... גפנים
טעונות... ביאורים הגוינים במאמרי חכמינו ז"ל... על

603 סוקולוב, נחום [Nahum Sokolow]. מנורף התחיה. ירושלים, המחלקה לנוער של קרן היסוד, תש"ה. 40 דף. 8°. במכונת-הכפלה. כולל קטעים מדברי נ"ס, דברים שנאמרו בזמנים שונים והנוגעים למפעלה של קרן היסוד.

604 סטבסקי, משה. הכפר הערבי; פרקי הוי. תל-אביב, "עם עובד", (דפוס "דבר"), תש"ה. 404. [5] ע', תמונות. 8°. ("שחרות"). ביבליוגרפיה: ע' [405]. "הספר הוא סרי הסתכלות והתבוננות מקרוב, מפי עד ראשון, ומיעוטו ממקורות בני סמך..." (מההקדמה). המדורות: הכפר, האדמה ועובדיה. בינו לביתה. מנהגים ומסורות.

605 סטובצ'בסקי, יואכים [Joachim / Stutschewsky]. ניוני חסידים... אסף וערך י. סטובצ'בסקי א-ב. (תל-אביב, פרנסוס, 1944). 11, [1] ע', תוים; 12 ע', תוים. 8°.

606 סטרטר, זין. גברת מיניבר, עברית: רות כץ. תל-אביב, צ. ליימן, (דפוס מל"ן), תש"ה. 176 ע'. 8°. בראש השער: זאן סטראטר, רומן. שם המקור: Jan Struther (pseud. of Joyce Max-tone Graham): Mrs. Miniver.

607 סטרינדברג, אוגוסט. מיניטורות היסטוריות. (ניחרגם ע"י יעקב קופלביץ). ירושלים ותל-אביב, שוקן, (תל-אביב, דפוס "הארץ"), תש"ה. 312, [1] ע'. 8°. בראש השער: אוגוסט סטרינדברג. שם הספר בגרמנית: August Strindberg: Historische Miniaturen.

608 סיטון, ארנסט טומפסון. רלף הצידי. תרגום [מואל] ש[בח] קנטורוביץ. חלק א-ב. תל-אביב, "אמנות", (דפוס "הפועל הצעיר", 1945). 126, [127]—280 ע', תמונות. 8°. מנוקדים. בראש השער: ארנסט טומפסון. ספור לבני-נעורים. שם המקור: Ernest Thompson Seton: Rolf in the woods.

609 סילמן, ראובן. 300 משחקים לבתי ספר, לאגודות נוער ולמשפחה. אסף וערך ראובן סילמן. מהדורה שניה מתוקנת ומורחבת, עם ציורים מאת דניאל מס. ירושלים, ר. מס, (דפוס "המעריב"), תש"ה. 127 ע'. 8°.

610 סימון, ע[מנואל]; ח. אנגל. רגלים ברי-

598 משה בן מימון [Moses, ben Maimon]. שמונה פרקים שהם הקדמה למסכת אבות, חכמים בלשון ערבית רבינו משה בן מימון הספרדי "הרמב"ם" ותורגמן לעברית על ידי רבי שמואל ברבי יהודה אבן-תבון. ירושלים, הוצאת דפוס לוי אפשטיין, [תש"ה]. 38 ע'. 8°.

599 נדבה, יוסף. מדינאים בריטיים בימינו. תל-אביב, "אומה ומולדת", (דפוס מ. שהם), תש"ה. 326, [1] ע'. 8°. התכן: ו. צירציל. עידן. קריפט. דאף קופר. אמרי. הור-בלישה. האליפסס. הור. בולדביץ. ביברברוק. לוי גורג. אטלי. בחין.

600 ניישטט, מלך [Meilech Neustadt]. איך משתלמים זאין מחלקים מסי החכמים. תל-אביב, ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ-ישראל, הועד הפועל, (דפוס "הפועל הצעיר"), תש"ה. 16 ע'. 8°. מנוקד. בראש השער: מ. ניישטט.

601 הסוכנות היהודית לארץ-ישראל. מחלקה לסטטיסטיקה. השרותים הסוציאליים <חנוך, בריאות ועזרה סוציאלית> של הישוב היהודי בארץ ומימנם בשנים תרצ"ו-ת"ש <1936-1940>. ירושלים, תש"ה, [6], 44 ע', טבלאות, דיאגרמות. 8°. על המעטפת השמאלית שער נוסף באנגלית.

602 סזמו, יהודה. צחות בדיחות אדוק-דושין; קומידיה כתמש מערכות מאת יהודה סזמו איש מאנטוכה <1527-1592>. יוצאת לאור על פי שלשה כתבי יד בצרוף מבוא הערות ונספחים על ידי חיים שירמן. ירושלים, תרשיש, (דפוס העברי), תש"ה. [6], 205, [1] ע'. 8°. בראש השער: המחזה העברי הראשון. מתפרסם לראשונה ע"י כתיב שבסימניון היהודי מיסודו של שכטר בני-יורק ובספרית האקדמיה ההונגרית בבודפשט. שמו של המחבר לא נזכר אלא המהדיר קבע אותו. בתחלת הספר מבוא: יהודה סזמו ומחזהו העברי (ע' 1-14). בסוף הספר: חלופי נושאות, הערות וביאורים, ביבליוגרפיה (ע' 199-201), והתאריכים העיקריים בתולדות הדראמה העברית מראשיתה עד תום המאה ה"ח (ולצדם תאריכים מהדראמה הכללית). ע' 203-205. עוד לפני 10 שנים פרסם ד"ר ח. שירמן מאמר על הקומדיה הזו בשם "הדראמה העברית הראשונה" ב"נסת" ספר א' בצירוף קטעים אחדים ממנה. — ההוצאה מהודרת.

- אות תל-אביב, אולימפיה, (דפוס "ספר"), תש"ד.
 16 ע"י תמונות. 8° = העדו הלאומי לכנסת ישראל
 בא"י, המחלקה להכשרה גופנית: חוברת מס' 30. הדפסה
 מיוחדת מתוך הספר: שמור על בריאותך בארץ-ישראל,
 על-ידי ש. רוזנבאום [ועוד], תל-אביב, [תש"ד].
- 611 סלומון, אברהם. בהר ובגא: ספורים
 לילדים. הציורים: בינה גבירץ. תל-אביב, "יורעאל",
 (דפוס רוהל, 1945), 63 ע"י. 8°.
- 612 סמבטיון, משה [Moshe Sambatyon].
 חיי-סמבטיון: אפוס-יהודי-אירוסה בצורת אבטובי-
 גרפיה. תל-אביב, "אשכול", (דפוס מל"ן), [תש"ה].
 264 ע"י פורטרט. 8° כתבי משה סמבטיון. ספר
 שביעי שם הספר גם באנגלית. חלק א': חיים ערופים
 על גדות הגולה. אבטוביגורפיה של המחבר עד עלותו
 ארצה בהיותו בן עשרים.
- 613 סמולנסקי, פרץ [Perez Smolenskin].
 התועה בדרכי החיים. הסדר והתקין [ב]
 קמחי. תל-אביב, מי ניומן, (דפוס "אחדות"), תש"ה.
 288 ע"י פורטרט. 8° (מספר המופת העבריים לעם
 ולנוער).
- 614 סמילנסקי, יזהר. בפאתי נגב. תל-אביב,
 "עם עובד", (דפוס "דבר"), תש"ה. 159 ע"י. 8° ("זוטא").
 בראש השער: סי יזהר, סיפור מחיי ארץ ישראל.
 הנושא: עליה להתישבות בנגב.
- 615 סנקביץ, הנריק. הניה. תרגם מפולנית
 ח[יים] ש[לום] בן-אברהם. תל-אביב, י. שרברק, (דפוס
 רוהל, 1946), 180 ע"י. 8° מוקד. רומן שם המקור:
 Henryk Sienkiewicz: Hania.
- 616 ספקטור, אליעזר. הכל שואלים על
 הכל: שאלות ותשובות על עולם ומלואו. מאת א. אבי-
 עז [= אליעזר ספקטור] - א. ג. ירושלים, (דפוס "מוריה"),
 תש"ה-תש"ו. 128; 130; 130 ע"י. 8° "בדעתנו לתת
 בצורה המושכת את הלב ומבדחת את הדעת צרור ידיעות
 העוסקות בהווית-עולם ומלואו. החוברת יכולה לשמש
 גם חומר-משחק ובלוי-זמן בחברה רחבה ומצומצמת."
 (מההקדמה).
- 617 (ספריה לסיפור הקצר), [1-15]. 15 חוב-
 רות. ירושלים, עפר, (דפוס "העברי"), [תש"ה]. 8°.
- התכן: (1): ולס, הרברט ג'ורג': ארץ העורים.
 39, [1] ע"י. (2): מואם, ויליאם סומרסט: שעת
 כושר. 56 ע"י. (3): מופסן, גי דה: בחיק המשטחה.
 40 ע"י. (4): קונרד, ג'ורג': ספורים מפי השמועה.
 62 ע"י. (5): גלסוורת, ג'ון: עץ התפוח. 92 ע"י.
 (6): ספורי מלחמה רוסיים: א. שלוחוב,
 מיכאיל: תורת השנאה. ב. וסילבסקה, ונדה: קהלת
 עמים. 44 ע"י. (7): קמחי, דב: אתרוגים. 39 ע"י.
 (8): זרחי, ישראל: הימים הרעים. 40 ע"י.
 (9): בוקצ'ה, ג'ובני: סיפורים מן הרקמרון. 94,
 [1] ע"י. (10): צחוב, אנטון: המסוות. 43 ע"י.
 (11): גינזבורג, פסח: סיפור ארצישראלי. 36 ע"י.
 (12): גורקי, מקסים: מאקאר צ'ודרא. 52 ע"י. (13):
 אריכא, יוסף: שנים מרבבה. 43 ע"י. (14): ארנ-
 בורג, איליה: מסיפורי הזמן הזה. 66 ע"י. (15):
 יערי, יהודה: פטר שלומיאל מצא צלי. 89 ע"י. בתחלת
 כל חוברת וחוברת ביוגרפיה קצרה של המחבר.
- 618 עמר אלכיאם [Umar al-Khayyam].
 מדובעים מאת עומר כיאם. תרגם מהמקור הפרסי
 והוסיף מבוא והערות בנציון בנשלוס. (מהדורה
 שניה מתוקנת). (תל-אביב, "גזית", דפוס "אחדות",
 תש"ד), 123, [1] ע"י, לוחות, תמונות. 8°.
 מהדורה א' ראה ק.ס. שנה י"ז ע' 297.
- 619 עץ-הדר, אברהם. הכרית. ירושלים,
 המחבר, (דפוס "אחיה"), תש"ה. 95 ע"י. תמונות. 8°.
 "ספר על גדול המוכתר שבגזעי הצפור הכנרית, הגוע
 ההרצ" (מהקדמת י. אהרונ). נועד לילדים.
- 620 פומרנץ, מ. רוסיה-פולין. סכסוך-
 גבולות או מלחמת עיקרונות? ירושלים, "דרור", (דפוס
 "הספר"), תש"ד. 31 ע"י. 8°.
- 621 פינסוד, ישעיהו יצחק; פיבל שטינבוק.
 המכונות: נהוג מבנה וטפול. מאת י. פינסוד ופ.
 שטינבוק. ירושלים, "אחיאסף", (דפוס המערב), תש"ה.
 187 ע"י. ציורים. 8°.
- 622 פישמן, יהודה ליב [Jehuda Laib].
 [Fischman]. שרי המאה: רשימות וזכרונות. חלק
 רביעי. ירושלים, "מוסד הרב קוק" שעל יד המזרחי
 העולמי, (דפוס הפועל המזרחי), תש"ה. 242, [1] ע"י,
 פקטימילים. 8°.
 התכן: ר' אברהם המלאך, ר' חיים

625 **פפוריש, יהויקים**. ידיעת הארץ: גיאוגרפיה פיטית של ארץ-ישראל. מאת י. סאפוריש. תל-אביב, י. צ'צ'יק, (דפוס מ. שהם), [תש"ה], [3], 248, [1] ע', טבלא מקופלת, מפות, תמונות. 8°. הספר נועד לתלמידים בכתות העליונות של כתי-הספר התיכונים אבל נכתב גם בשביל האנשים הרבים, המעוניינים בהכרת המולדת, ומהם לא מעטים משתלמים בחוגים מיוחדים.

626 **פקטורית, איטה**. בשלולית המים. הציורים — הלנה רייך. תל-אביב, "עם עובד", (דפוס "דבר"), [תש"ה], 233, [1] ע', 8°. ("שחרות") ספור מחיי כתת ב"ס ירושלמי, שתלמידה מתמכרים לחקר חיי יצורים בשלוליות-מים ובמסכיהן.

627 **פרוינד, הוגו**. תצפיות בהמון לחקר דעת הקהל בארץ-ישראל. ירושלים, דב-בר אהרונסון, (דפוס ש. וינפלד), תש"ד, 30 ע', 8°. = ספריה לבציות הזמן. ב. "תפקידה של החוברת לפתוח בוכות על תצפיות בהמון בא"י, וכוח קונסטרוקטיבי". התכן: "תצפיות בהמון באנגליה, תצפיות בהמון בא"י משהו על השיטה, תצפיות בהמון ופסיכולוגיה של ההמון.

628 **פרש, מרדכי**. מי הוא ישוע הנצרי? <אם היה בכלל ישוע המשיח> לבעלי מוחין, ומלומדים הגדולים, ידיעות נכונות על ענין זה, ממיסדי הנצרות, וביאור אמיתי על אגדות ישוע הנמצאות בתלמוד, מאת מרדכי פרעש, טבריה, דפוס "כנרת", תש"ה, [4], 26, [2] ע', 8°. המחבר טוען שישו לא היה ולא נברא.

629 **צויג, סטפן**. המנורה הגנוזה. עברית ישראל פישמן. תל-אביב, י. שרברק, (דפוס רוהלד), [תש"ו], 102 ע', 8°. מנוקד. ספור מחיי היהודים במאה החמישית לסה"נ שם המקור: Stefan Zweig: Der begrabene Leuchter.

630 **צויג, סטפן**. עשרים וארבע שעות מחייה של אשה: ספורים. (עברית, א. כהן). תל-אביב, מסדה: (ירושלים, דפוס "העברי"), תש"ה, 161, [1] ע', 8°. בראש השער: סטיפן צויג, התכן: עשרים וארבע שעות מחייה של אשה, האומנת, סוד צורב. — שם המקור: Stefan Zweig: 24 Stunden aus dem Leben einer Frau.

631 **צ'רנוביץ, ימימה**. סבא ירה. מציר בידי א.

מולוזין ובנו ר' יצחק. רבני ישראל הענויים. יהדות רוסיה בימי ניקולאי ו. ר' יצחק מולוזין ור' מנחם מנדל מליובובין נגד התערבות הממשלה בעניני חנוך. ר' יחזקאל לנדא. ר' חיים צאנזר הראשון. ר' אברהם גרשום מקוטוב. ר' אלעזר רוקח מברודי. ר' אפרים זלמן מרגליות. ר' שלמה קלוגר. האחים ר' זוסיה מהניפולי ור' אלימלך מליזנסק. ר' נפתלי מרופשיץ. ר' יעקב יצחק הורביץ. החוזה מלובלין. ר' מנחם מנדל מרימנוב. ר' צ"ה מרימנוב. ר' משה מפשורסק. ר' מרדכי מנשכין. ה"מלמדים" בדורות עברו. ר' ישראל מרודין. ר' מאיר מפרמישלין. ר' מאיר מליפסקי. ר' דוד שלמה רבה של סורוקי. טיבה של יהדות ביסרביה, את הקודמים ראה ק.ס. שנה כ"ב ע' 17.

623 **פלאי עולם**: ספר מדע לילד. בארבעה כרכים. העריכה הספרותית בידי אשר בר ש. כרך א. מאת יצחק אבנן. תל-אביב, "מסדה", (דפוס "הפועל הצעיר"), [תש"ה], 301, [1] ע', תמונות. 8°. מנוקד. התכן: כרך א': פלאי שמים וארץ. פלאי עבר והווה. פלאי ים ומדבר. פלאי עמים וארצות. פלאי פלאים.

624 **פסן, פיר ון**. פרקים ממגילת חיינו. מאנגלית: יעקב עדיני. כרך א—[ג]. תל-אביב, מ. גיומן, (דפוס הפועל המזרחי), תש"ה—תש"ו (1945), 8°. כתבי פייר ואן פאסן. א—[ג]. שם הסריה רק על המעטפת: בחלק מטפסי כר' א—ב אין שם הסריה כלל. כרך [ג] י"ל בשם: פרקים ממגילת חיינו: בן הברית הנשכח. התכן: כרך א: מאת המתרגם. — נעורים בהולנד. — כסחף המלחמה. — ימי פאריס. — אישים ומאורעות. — רחוב המסרונותא שלנו. תש"ה, 286, [3] ע', כרך ב: רשימות מתוך יומן אפריקאי. — משחק הבינים החבשי. — לאחר שבע מאות שנה (ע' [393]—474, על המצב בארץ ישראל, שהמחבר בקר בה מיד אחרי מאורעות-הדמים של אוגוסט 1929). — החרפה. — עולם עד אין תקר. תש"ה, [3], [287]—566, [2] ע', כרך [ג]: אין נביאים עוד! — הקדמה לשחרורה של ארץ ישראל. — תפקידה של בריטניה בארץ ישראל. — סוד המלחמה השמור מכל משמר. — גמיל האימפריאליזם. — הפתרון. תש"ו (1945), 251 ע', שם המקור: Pierre Van Paassen: Days of our years. The forgotten ally. את המקור של כרך ג' ראה ק.ס. שנה כ"ג ע' 47, שם גם באור. המחבר, נוצרי-הולנדי, עתונאי מפורסם, לוחם נלהב לטובת הציונות.

637 קלוזנר, יוסף [Joseph Klausner]. דרכי לקראת התחיה והגאולה; אבטוביגראפיה (1874—1944). תל-אביב וירושלים, מסדה; (ירושלים, דפוס "העברי"), תש"ו. 364, [4] ע', 14 לוחות-פורטרטים. 8°.

638 קליין, שמואל [Samuel Klein]. ארץ הגליל מימי העליה מבבל עד חתימת החלמוד, מאת שמואל קליין... הושלם מתוך עזבונו המדעי של המחבר ונערך בידי יהודה הרשקוביץ. ירושלים, מוסד הרב קוק שעל יד המזרחי העולמי, (דפוס הפועל המזרחי), תש"ו (1945). 11, [2], 223, [11] ע', מפות, תמונות. 8°.

פרופ' ש. קליין ז"ל, שנפטר בערב פסח ת"ש, הספיק לתכנן תכניתו המפורטת של הספר ולכתוב את רובו. השאר הושלם ע"י תכניתו מתוך הרצאותיו האוניברסיטאיות, מאמריו וכתביו. התכנן פתח דבר. י. הרשקוביץ: תולדות הרב פרופסור קליין ז"ל. — מגלות השבטים עד שלטון הסורים, בימי החשמונאים. מאה שנה שלטון רומי בגליל. מלחמת הגליל ברומי. אחרי החורבן. הבנין החדש. שתי בירות הגליל: צפרי וטבריה. הגליל בתקופת האמוראים. גבולות הגליל וטיבו. חלוקת הגליל. באורים ובידורים.

639 קלינוב, [ישעיהו] [Issai Klinow]. וייצ-מן בארץ ישראל. (תל-אביב, קרן קימת לישראל הוצ'ה הארצי בא"י, מועצת המורים למען הקה"ל, דפוס "אחדות"), [תש"ה]. 31, [1] ע'. 8: 6.

640 קניבסקי, [יצחק] [Isaak Kanievsky]. בעיית האוכלוסין והבטחון הסוציאלי. (ירושלים, כנסת ישראל), (דפוס "אחדות"), תש"ד. 200, [1] ע', דיאגרמות, טבלאות. 8°.

(ספריה דמוגרפית של כנסת ישראל בארץ-ישראל). התכנן: הבעיה הדמוגרפית בתקופה החדשה. הדמוגרפיה של היהודים. מן הדמוגרפיה של היהודים בא"י. העוני והמהסוס ובעיית האוכלוסין. המצבים להגות האוכלוסין. שכר-מינימום. העלאת רמת החיים ע"י תוספת שכר לבעלי-משפחות. תוספת לילדים. הדאגה לאמהות. הביטוח הסוציאלי והדאגה למשפחה. תכנית באוואריג, רמת החיים ביישוב העברי בא"י. התנועה ליישוב העברי. תנאי השיכון בא"י. סיכומים ומסקנות. ביבליוגרפיה: ע' 197—198.

641 קפליבצקי, יוחנן. השפה הערבית ודק-דוקה; ספר-למוד לבתי-הספר התיכוניים ולמתלמידים,

ההנשטין. מספר בעקבות הציור על-ידי ימימה טשרנו-ביץ. תל-אביב, "כונה", (דפוס "גוטנברג"), [תש"ה]. [24] ע'. 23: 24. לילדים.

632 קאופמן, הלן [לב]. תולדות מאה גדולי הקומפוזיטורים. עברית: א. סימנון. תל-אביב, צ. לייזמן, (דפוס "גוטנברג"), תש"ה. 238 ע'. 8°.

Helen Kaufman-Loeb: Story of one hundred great composers.

633 קייפמן, יחזקאל [Jecheskel Kaufmann]. תולדות האמונה הישראלית מימי קדם עד סוף בית שני. (כרך שני / ספר שני). תל-אביב, מוסד ביאליק ע"י "דביר", (דפוס "גוטנברג"), תש"ו. [4]. [401]—764 ע'. 8°.

"יש לקבוע את מקומה ההיסטורי של כל ספרות חגית-אמית בבחינת דרגת-היצירה ובמדה מסוימת גם בבחינת כרונולוגיה לפני הנבואה הספרותית" (ע' 403). התכנן: זמנים ותקופות (הקדמה). החטא והרע. אלהים, בני אלהים ולא אלהים. ישראל והעולם. האמונה הלאומית. הכהן והמקדש. הכהנים והעם. היחיד והחברה. החיים והמתים. משפט ומוסר. תורת הגמול. האידאל והמצויאות. לחקר המקורות והספרות. (נספח ב'): ספרות החכמה. ספר תהלים. תקונים והערות. מפתח. את הקודם ראה ק.ס. שנה כ"א ע' 23.

634 קולודי, קרלו [Carlo Collodi]. תינוקיו; על פי ספר מינוקיו. כתוב לילדים בידי יגאל ספרא. תל-אביב, "יסוד", (דפוס "נגה"), [תש"ד]. 16 ע', תמונות. 12: 17. מנוקד.

635 קורנפלד, פרץ [Peretz Dagan-Cornfeld]. רוזוולט. תל-אביב, י. צי"ק, (דפוס "אחדות"), [תש"ו]. 146 ע', פורטרט. 8°.

בראש השער: פרץ דגן-קורנפלד. ביוגרפיה של נשיא ארצות הברית (בשנות 1932—1945) פרנקלין דלנו רוזוולט. הפרק האחרון (ע' 138—146): רוזוולט והיהודים.

636 הקלוב הארצישראלי לתעופה. רעיון-התעופה בבית-הספר; תכנית לשלוב התעופה במקצועות הלמוד (עבודה ע"י דוד אברמוביץ)... הוצאת: הקלוב הארצישראלי לתעופה... ומערכת "הד החנוך"... (תל-אביב, דפוס מ. שהם), [1943]. 15, [1] ע', תימים. תמונות. 8°.

מתאר את התפתחותה של הספרות על רקע פעולתיה של ההסתדרות ושל תנועת העבודה בארץ ישראל. הוא רשם גם ספרות שבהקטגוריה ובסנסטיל וגם מספרות הקיר וע"י זה הציל כמה וכמה מהם מתהום הנשיה.

647 ראש גרוניה. משקי הפועלות וחיות הלימוד בין הועידה החקלאית החמישית והששית 1939—1945, [מאת] ג. ראש-תל-אביב, (דפוס "אחדות"), תש"ה. 31 [1] ע' 8°. בראש השער: ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ-ישראל / מועצת הפועלות.

648 רבינוב, יהושע. משעולים לאספ; שירים. [עין-חרוד], הקבוץ המאוחד; (תל-אביב, דפוס "ספר"), תש"ו. 79, [2] ע' 8°.

649 רות, חיים יהודה (Leon Roth). ילקוט הדעות והמדות; פרקים מתוך ספרות המחשבה והמוסר של עם ישראל מתקופת בית שני עד המאה העשרים. לקט, סדר וערך חיים יהודה רות... מהדורה שניה. ירושלים, ר. מס; (חיפה, דפוס "אות"), תש"ו. 342, [1] ע' 8°. מהדורה א' ראה ק.ס. שנה ס"ו ע' 14, שם גם באור.

650 רמון, יעקב. סנה. שירים. תל-אביב, הת-אחדות "בני-ציון" בארץ-ישראל, (דפוס לוריא), תש"ו. 139, [4] ע' 8°. עם מכובא מאת ש. דניאל; לשירתו של י. רמון (ע' 7—25).

651 שוט, נחל. חליל הקסמים. מאנגלית: י. אש. ציורים: י. קוברסקי. תל-אביב, "עם עובד", (דפוס "דבר"), תש"ה. 320 ע', תמונות. 8°. שם המקור: Nevil Shute (pseud. of Nevil Shute Nor-way): Pied piper.

652 שורץ, שלום [Shalom Schwartz]. בנכר ובמולדת; מאמרים ומסות. תל-אביב, "אומה ומולדת" (ירושלים, המופים ליפשיץ), תש"ו. 264 ע'. 8°. בראש השער: שלום שורץ. "במלאת כ"ה שנה לעליתי ארצה אמרתי לציון את הדבר ע"י פירסום קובץ מאמרים שנכתבו על ידי מאלפי המאמרים והמסות, שהדפסתי במשך רבע מאה שנה בכת"ע שונים, בחרתי עשרים ושלושה אשר, כפי שנדמה לי, יש בהם משהו החשוב לא רק לשעתו; כמה מאמרים מכילים חומר ארכיוני שרק בהם בא לידי גילוי. מאמרים אחרים יש להם אוסי של סקירות היסטוריות-ספרותיות מסכמות.

ספר ג'. ירושלים, "קרית-ספר", (דפוס "אשכול"), תש"ה. 255 ע', 8°. נוסף שער חלקי בערבית ובאנגלית:

اللغة العربية وقواعدها للدكتور يوحانان كاپليفاטسكي

Arab language and grammar by... Jochanan Kapliwatzky. Part III. את הקדומים ראה ק.ס. שנה ס"ו ע' 299.

642 קרן היסוד. יום הנוער לעליה והתישבות (ירושלים). המחלקה לנוער של קרן היסוד, (דפוס "האומן", תש"ד—1943), 71, [1] ע', תמונות. 8°. "פנימי — לא למכירה". יום הנוער — נערך בתל-אביב בז'י' תשרי תש"ג, סמוך לכנוס הציוני השלישי.

643 קרן היסוד. קרן היסוד וימה של ארץ-ישראל. ירושלים, המחלקה לנוער של קרן היסוד, (דפוס ירושלים, תש"ה. 47, [1] ע', מפה, תמונות. 12:8.

644 קרן הקימת לישראל. מדרש גאולת הקרקע. חלק א': הקרקע וגאולתו לפי השקפת היהדות, מאת ישעיהו וולפס בר.ג. חלק ב': גאולת הקרקע בהלכה ובאגדה, מאת הרב משה דוד גרוס. ירושלים, הלשכה הראשית של הקרן הקימת לישראל, (דפוס "אחווה"), תש"ו. 147 ע', 8°.

645 קרסל, ג[צל] [Getzel Kressel]. המוסדות המשקיים של ההסתדרות; ביבליוגרפיה... תל-אביב, "עם עובד"; (ירושלים, דפוס וייס), תש"ו. 24, 241 ע', 8°. בראש השער: חברת העובדים העברית השיתופית הכללית בארץ-ישראל. בספר זה כונס החומר המצוי בעברית ובספרות שהופיעה בא"י מסעם תנועת העבודה בשנות תרע"ח—תש"ג. נרשמו: ספרים, קובץ טרסים, מאמרים בעתונות ובקבצים, בדפוס ובסנסטיל ס"ה 2432 ערכים. נכנסו גם קצת ערכים מהעתונות העברית הכללית. כחלאל הספר (ע' 15—24) רשימת העתונים והמאספים (131 שמות).

646 קרסל, ג[צל] [Getzel Kressel]. ספרות ההסתדרות. תל-אביב, (דפוס "אחווה"), תש"ו—1945. 63 ע', 8°. בראש השער: ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ-ישראל. הועד הפועל. סקירה ביבליוגרפית מקיפה ומלאה ענין של ספרות ההסתדרות לענפיה השונים. הכל נרשם לפי ראייה. המחבר

- הדברים יסובו על שני ענינים יסודיים: מצב עמנו בגולה ומצבנו בארץ. (מההקדמה).
- 653 שורר, חיים. החיל תשע אחת שבע שנים. תל-אביב, המשמרת הצעירה של מפלגת פועלי ארץ-ישראל, (דפוס "אחדות"), תש"ו. 418 ע', תמונות. המחבר, עתונאי ועסקן תנועת העבודה בא"י, שהתגייס לצבא בקיץ תש"ב, מספר חיותיו ולבטיו בהיותו בצבא.
- 654 שטרן, אנטול. היפה שבעולם מה הוא? תרגם דב שטק. צירה לאה גרונדיג. תל-אביב, "עם עובד", (דפוס "דבר"), תש"ה. 30, [2] ע', תמונות. 19:20. 7 ספורים ומעשיות, בראש השער: אנ. סטרן.
- 655 שטרן, אנטול. עלילות הפלא של זגדון: עברית: מ. לוין. הציורים אריה נבון. מרחביה, הקבוץ הארצי השומר הצעיר; (תל אביב, דפוס "אחדות", 1945). 63, [1] ע', תמונות. 8°. מנוקד. (ספרית פועלים / אנקורים).
- 656 שכטר, יוסף. הערות ומקורות לעקרי הצופיות העברית. היפה, הסתדרות הצופים העברים בארץ ישראל, הועדה לעניני הדרכה, (דפוס "אמנות", תש"ה. 19, [1] ע'. 8°).
- 657 שלום עליכם. חמשה ושבעים אלף תרגום י[צחק] ד[ב] ברקוביץ. (ירושלים, עופר, דפוס "העברי"), תש"ו. 63 ע'. 8° = "ספרון" ידיעות אחרונות. מס' 3.
- 658 שלונסקי, אברהם [A. Chlionsky]. שירי הימים, ילקוט משירת העולם על מלחמת-העולם. [עין-הרוד], הקבוץ המאוחד; (תל-אביב, דפוס "אחדות", תש"ו. 163, [3] ע'. 8°). הילקוט כולל 60 שיר, מהם 8 שירים מקוריים מאת שלונסקי והשאר שירים מתורגמים מ-אדיש, אנגלית, רוסית, צרפתית ועוד.
- 659 שלזינגר, יעקב. חלקם של שכר-עבודה ודמי חמרים מתוצרת חוץ בהוצאות בניות דירות וסלילת כבישים. ירושלים, 1944. [1], 43 ע'. טבלאות. 2°. בראש המעטפת: הסוכנות היהודית לארץ-ישראל. המכון לחקר הכלכלה במכונת-הכפלה.
- 660 שמאלי, אליעזר. בין חרמון וגלבוע: ספורים ואגדות. תל-אביב, "יבנה", (דפוס פירסט), תש"ו. 134, [2] ע'. 8°. מנוקד. 20 ספורים ואגדות לילדים.
- 661 שמואל בן יעקב. המתנדבים הקטנים: ספור על "מטע צבאי" קטן. (תרגם מכתב-יד ישראל פישמן. ציר ע"י א. קוברסקי). תל-אביב, "יזרעאל", (דפוס הסופר[ל] המזרחי), תש"ד. 53, [1] ע', תמונות. 8°.
- 662 שמעונוביץ, דוד [Dawid Shimonowitsh]. בשבילי הביבר; משלים וסטירות. (הציורים בידי אריה נבון). תל-אביב, מסדה; (ירושלים, דפוס "העברי"), [תש"ו]. 270, [2] ע'. 8°. המשלים מחולקים לבי ספורים. הראשון כולל משלים בעלי אופי כללי. השני — משלים בעלי אופי פוליטי-צבאי בעיקר. הציירות פורסמו בשעתן בכת"ע שונים. ההוצאה יפה.
- 663 שף, ישראל. עכסה בת כלב. תל-אביב, "יזרעאל", (דפוס הפועל המזרחי, 1946). 109 ע'. 8°. מנוקד. ספור היסטורי מתקופת יהושע בן-נון.
- 664 שרגאי, שלמה [זאב]. על הציונות הדתית. ירושלים, מוסד הרב קוק שעל יד המזרחי העולמי על ידי קרית ספר, (דפוס פ. אבן), תש"ו. 36 ע'. 8°.
- 665 שריירא, שמואל [Shmuel Shira]. מבוא לכתבי הקודש. תל-אביב, "מבואות", (דפוס מ. שהם), תש"ה. [4], 300, IV ע'. 8°. זהו מבוא פופולרי, הנסיון הראשון בעברית, נועד לתלמידי בתי-הספר התיכוניים וגם למדריכים הלומדים מעצמם. בסוף כל פרק ופרק ביבליוגרפיה נבחרת, רק ממה שנכתב בעברית, בשביל אלה שאינם מסתפקים בחומר אינפורמטיבי ורוצים להרחיב ולהעמיק את ידיעותיהם. המחבר לא זכה לראות את ספרו נדפס, כי קדמהו המות.
- 666 תנועת המושבים והארגונים. הועדה להתיישבות חילים וגוטרים. הכפר קורא. תל-אביב, (דפוס "הפועל הצעיר"), 1944. 27, [5] ע'. 8°. מאסף.
- 667 תניך, תורה. חמשה חומשי תורה לבתי ספר. א. — ירושלים, האחים ליון אפשטיין, [תש"ה]. 68; 58; 42; 56; [צ"ל 57], [1], 50, [1], [48], 31 ע'. 8°.

676 **Keren Hayesod**. Glimpses of Jewish settlement history. Booklet 1—2. Jerusalem, Youth Department of the Head Office of the Keren Hayesod, 1944—1945. illus., maps., ports. 16:21.

התכן 1: Ramim <Manara>. Na'me. Kfar Yehoshua. Kfar Etzion. Gvuloth. 35 p. 2: Ein Gev. Ma'oz Hayim. Geva. Elyashiv. Beth Ha'arava. 35 p.

677 **Kligler, I[srael] J[acob]; Zipora Friedmann-Makoff**. The Yemenite refugee camp in Aden, its organization and management. Jerusalem, American Jewish Joint Distribution Committee. (typ. Central), 1944. [2], 39 p., pl. 8°. את החוברת בעברית ראה ק.ס. שנה כ"ב ע' 196, שם גם באור קצר.

678 **Marx, Leopold**. Hachscharah; Gedichte. Jerusalem, P. Freund, 1942. 38 p. 4°. במכוונת-הכפלה.

679 **Moses, Siegfried**. Jewish post-war claims. Tel Aviv, Irgun olej merkaz Europa. (typ. Achva), 1944. [4], 89 p. 8°.

את החוברת בגרמנית ראה ק.ס. שנה כ"ג ע' 13, שם גם באור מפורט.

680 **Palestine. Government. Department of Surveys**. Jerusalem. [Map]. Scale 1:10,000. Sheet 1. 3. 5. 6. [Jerusalem], Survey of Palestine, 1945. 50:50.

681 **Palestine. Government. Department of Surveys**. [Map of Palestine]. 1:20,000 series. Jaffa, typ. Survey Off., 1945. 2 sheets. Sheet 15-10: Hebron West. Sheet 15-11: Surif.

682 **Palestine. Government. Department of Surveys**. Palestine. [Map]. Scale 1:250,000. Sheet 3. [Jerusalem], Survey of Palestine, 1945. 67:59. "Originally compiled and drawn as South sheet by S. of P. 1939". "Provisional".

[48], 31 ע' שבסוף הספר: הפטרות וסדור. דפוס סטרא-טיפי.

668 תנ"ך. כתובים. ספר מגלת רות עם פני... רש"י ופני מרבנו מרן אלקו מוילנא ובסופו ליקוטים... ציד הנגלה והנסתר מאדמו"ר הגר"א ותלמידיו... הוצאה שניה. ירושלים, דפוס חיים צוקרמן, [תש"ד]. [1], 14 דף. 8°.

669 הקרן הקימת לישראל, מו"ל. ציון; ארץ-ישראל בילדער. ירושלים, חש"מ, [תש"ו]. [1] דף מקופל. 70:50. מכיל תמונות איי ושיר מאת: מרים וויל ענסקי-שטעקעליס; די תפילה.

670 **British Council. Jerusalem**. The British Council's exhibition of English engravings... May 14th—July 29th, 1944, at the Jewish National Museum Bezalel, Jerusalem. (Jerusalem, typ. Central Press), [1944]. 23 p., 4 pl. 8°. את החוברת בעברית ראה ק.ס. שנה כ"ב ע' 17.

671 **Epstein, I[sha]**. Polish companion to C. E. Eckersley's "Essential English". Book 1—2. [Jerusalem], The British Council, (typ. Jerusalem, pref. 1943—pref. 1944). 71, [1]; [2], 131 p. 8°.

672 **Freund-Joachimsthal, Ruth**. Ausgewählte Gedichte. Jerusalem, P. Freund, 1943. 23 p. 8°. במכוונת-הכפלה.

673 **Hoffmann, Ludwig**. Gedichte. Jerusalem, P. Freund, 1941. 28 p. 8°. במכוונת-הכפלה. מכתב-ידו של המחבר.

674 **Jerusalem. Collegiate Church of St. George the Martyr**. Order of service for the enthronement of... Weston Henry Stewart... Bishop of the Church of England in Jerusalem and his installation as Dean of the Collegiate Church... Nov. 8th, 1943... (Jerusalem, Beyt-ul-Makdes Press), [1943]. [12] p. 8°.

675 **Jurmann, Bruno**. Der Sternenberg. Jerusalem, P. Freund, 1944. [2], 22 p. 8°. במכוונת-הכפלה. כולל שירים ושלשה ספורים קצרים.

نموذجية للصناديق الاحتياطية، القدس،
طبع بمطبعة دير الروم الارثوذكس، ١٩٤٤.
٢٨ ص. 8°.

„תקנון לדוגמא לקופות תגמולין“. הוצא ע"י מחלקת
העבודה לממשלת א"י. ירושלים 1944. את החוברת
בעברית ראה ק.ס. שנה כ"ג, ע' 6, באנגלית שם ע' 33.

689 مالطه، فرسان. كتاب الاسعاف
لاولى المقرر لدى لجنة الاسعاف التابعة
لجمعية سان جون في لندن نقله الى العربية
...م. سعيد الدباغ. المطبعة العربية الثانية.
القدس، طبع بالمطبعة التجارية، ١٩٤٤.
٢٠٢ ص، تصاویر. 8°.

שער נוסף באנגלית: First aid to the injured;
a translation by M. Said Dabbagh of the au-
thorised textbook of the St. John Ambulance
Association.

690 المنيني، احمد بن علي. الاعلام
بفضائل الشام لاحمد بن علي بن عمر بن
صالح المنيني... شرحه وصححه وعلق عليه
احمد سامح الخالدي. يافا، مكتبة الطاهر
إخوان، القدس، المطبعة العصرية، ١٩٤٦.
١٧٦ ص. 8°.

שבחי דמשק. מאת אחמד בן עלי אל-מניני. הוציא לאור
מחמד סאמח אל-כאלדי. יפו [1946].

691 ياسين، عبد الحميد. اقايصص. يافا،
المكتبة العصرية، ١٩٤٦. ٨٧ ص. 8°.

سلسلة الثقافة العامة ٤.

ספורים מאת עבד אליחמיד יאסין. יפו 1946. הספר מכיל
ארבעה ספורים של המחבר וארבעה שניתרגמו על ידו.
ספור א' מאת אוסקר וילד, ג' מאת ז' אופנבר, ד' מאת
א. צ'יכוב, ח' מאת א. א. פו.

683 Politzer, Heinz. Ansprache zum Ge-
dächtnis des Malers Ludwig Jonas <1887-
1942> gehalten von Heinz Politzer in Jerusalem
am 13. Februar 1943. Jerusalem, P. Freund,
[1943]. [1], 7 l. 4°.

684 Tolkowsky, S[amuel]. The Jews and
the sea. [Tel-Aviv], Palestine Maritime League,
(typ. Hapoel-Hamizrahi), 1944. 14 p., illus. 8°.

685 الحسيني، اسحق موسى. العروض
السهل للصفوف الابتدائية، تأليف اسحق
موسى الحسيني (و) فائز علي الخول.
القدس، طبع بالمطبعة المصرية، (١٢٦٤ هـ
١٩٤٥ م). (١) ١٢٢ ص. 8°.

„מטריקה קלה בשביל כחות אלמנטריות“, מאת אסחק
מוסא אל-חסיני ופאיו עלי אל-גול. ירושלים, 1945.

686 الخالدي، احمد سامح. رحلات في
ديار الشام. (يافا، المكتبة العصرية) ١٩٤٦.
١٢١ ص. (١) 8°.

„מסעות בסוריה“, הוצאו ע"י אחמד סאמח אל-כאלדי.
יפו 1946. שלש נסיעות מדמשק לירושלים ואחת ממצרים
לארץ ישראל ודמשק. תאריך הנסיעות בין 1689 ו-1730.

687 غلام احمد قادياني. تجليات الية،
تأليف... ميرزا غلام احمد القادياني
تعريب... محمد شريف. حيفا، طبع بالمطبعة
الاحمدية، (١٢٦٤ هـ). (٢) ٢٦ ص،
صورة المؤلف. 8°.

„התגלויות אלהיות“ מאת מירזא גלאם אחמד קאדיאני,
מנהיג כתת האחמדיה, תורגם לערבית בידי מחמד שריף.
חיפה 1945.

688 فلسطين. دائرة العمل. مشاريع

הספרות העברית ומדעי היהדות

and Talmud. H. L. Ginsberg: Psalms and inscriptions of petitions and acknowledgement. R. Gordis: Studies in the relationship of Biblical and Rabbinic Hebrew. G. Kisch: Relations between Jewish and Christian courts in the Middle Ages. R. Marcus: Jewish and Greek elements in the Septuagint. A. Marmorstein: The introduction of R. Hoshaya to the first chapter of Genesis Raba. A. A. Neuman: The Shebet Yehudah and 16th century historiography. I. Sonne: The schools of Shammai and Hillel seen from within. A. Sperber: Specimen of a Targum edition. Sh. Spiegel: Noah, Danel and Job, touching on Canaanite relics in the legends of the Jews. L. Strauss: Farabi's Plato. Ch. C. Torrey: A revised review of First Esdras. H. A. Wolfson: Maimonides on negative attributes.

693 למען השבת. New York, ועד למען השבת. ת"ש. 8°. ירחון בעברית, יוונית, ואנגלית. העורך: גרשון שרייבמאן. חוב' א' יצאה בניסן.

694 לנצחון: בטאון התנועה הלאומית באיטליה. Vittoria "Lanizachon". רויס. תש"ו. 4°. מצויר. ביווית ומקצתו באיטלקית. ארגאן פון דער גייער ציוניסטישער ארגאניזאציע אין איטאליע. תכופות ההופעה לא נזכרה. דו-שבועון? העורך האחראי: Izak Wächter. גל' א (ג) יצא בכ"ח אדר ב'.

695 העברי הצעיר: יוצא לאור ע"י ארגון בני-עקיבא בטרנסילבניה כתמיכת ההסתדרות הציונית בטרנסילבניה. טימשוארא, תש"ו. 4°. תכופות ההופעה לא נזכרה. העורך: מ. ד. אידלשטיין. גל' ה' חוב' ד'-ה' יצאה בניסן-איר.

696 שנה באי סיון תש"ג—סיון תש"ד... פלוגת הציד הא"ת 530, פלוגת התחמשת הא"ת 559... חמ"ד (תש"ד): [1] 20 ע'. 4°. במכונת-הכפלה. תאור חיי הפלוגות בקפריסין ודברי טפירות.

697 אינדוקטור מוט; ארגאן פון באפרייטע, יידישע אייגווינער אין פראנקפורט-צו-לסהיים. פראנקפורט-

עתתים וקבצים

ראה גם להלן במדור "בתוך כתבי עת".

692 האקדמיה האמריקנית למדעי היהדות. ספר היוכל לכבוד לוי גינזבורג למלאת לו שבעים שנה... ניורק, האקדמיה האמריקנית למדעי היהדות. תש"ו. IX, 446; IX, 446 ע', פורטרט. 8°. 2 חלקים, אחד עברי ואחד אנגלי. בשני כרכים נפרדים. המערכת: שאול ליכרמן, שניאור זלמן צייטלין, שלום שפיגל, אלכסנדר מרכס, י"ד. התכן: החלק העברי: ש. אטלס; הערמה משפטית בתלמוד. ח. אלבעק; מדרש ויקרא רבה. ש. אסף; משהו לתולדות מהרש"ל. י. ג. אפשטיין; כלים פרק כ"ד. יוליוס גוטמן; משנתו של יצחק אלבליג. מ. הינער; פירוש ר' משה אבן מוסא על הי"ג מדות של ר' ישמעאל. א. ש. הלקין; מפתחת רס"ג לפירוש התורה. א. י. העשל; ההאמין הרמב"ם שזכה לנבואה? א. חייס; לשאלת טיב הבית-דין של שבעים ואחד. נ. ה. טורטשניר; עשה עצמו מסתפק. ח. טשרנוביץ; הזוגות ומקדש חונינו. ש. ליכרמן; על חטאים ועונשם. א. מרכס; ר' יוסף איש ארלי בתור מורה וראש ישיבה בסיני. א. הלוי פניקלשטיין; הערות ותקוני נוסח בתורת כהנים. א. פריימאן; קונטרס המפרש השלם. מהדורה שניה. א. ת. פריימן; ספר על עסק התורה מיסוד הר' יחיאל אבי הרא"ש ז"ל. ש. ז. צייטלין; הפקר ויאוש. מ. ד. קאסוטו; עשרה דורות שמאדם ועד נח. ש. קרויס; שער הסדי. י. ריבקינד; תשובת הרב ר' יהודה אריה מדינה על גלוי הראש. ג. שלום; פרשה חדשה מן המדרש הנעלם שבזהר. לחלק האנגלי שער: Louis Ginzberg jubilee volume... New York, American Academy for Jewish Research, 1945.

הכן החלק האנגלי: S. Goldman: The portrait of a teacher. B. Cohen: Bibliography of writings of Prof. Louis Ginzberg (כולל 115 ערכים, ספרים ומאמרים ו-406). W. F. Albright: The list of Levitic cities. S. W. Baron: Levi Herzfeld, the first Jewish economic historian. E. I. Bickerman: The date of Fourth Maccabees. B. Cohen: Civil bondage in Jewish and Roman law. I. Efros: Saadyah's second theory of creation in its relation to Pythagoreanism and Platonism. S. Gandz: Complementary fractions in Bible

ירחון. העורכים: א. גאלאמב, יעקב גלאני, מאיר קאראנא.
חוב' ג—ד' יצאה בפברואר-מרץ.

705 ליטערארישע העפֿטן Literarische
Heften... פאר ליטעראטור, פאעזיע און קריטיק.
New York, 1946. 8°. דו-ירחון; העורך: ב.
דיימאנדשטיין. חוב' 3—4 יצאה במאי-אוגוסט.

706 מעקסיקע (סיטי). אידישע שולע. יובל-
בוך; צוזאציק יאר יידישע שול אין מעקסיקע. [מעקסיקע,
1944]. 536 [1] ע', דיאגרמות תמונות. 8°. בראש
השער: 1944—1924. בין העמודים הראשונים הונסו 2
דפים שלא הובאו בחשבון בספירה. התכן: 1: 20 יאר
יידישע שול; ל. באיאן; די געשיכטע פון די ייד. שול.
ס. קאהאן; די השפעה פון דער שול אויפן ייד. קולטור-
לעבן. ב. קאוואלסקי; די ייד. שול אין דער פרעסע.
ביבליאגראפיע (ע' 69—76). ק. לאנרוי; ייד-וועלטלעכע
שולן און אונזער שול אין מעקסיקע. ט. מייזעל; די
ייד. שול אין דער נעץ פון דעם אלגעמיינעם מעקסיקע-שול-
וועזן. י. ווינעצקי; בימים ההם-ש. לאקער; זכרונות און
געדאנקען. מ. בערגער; מאמענטן אין דער געשיכטע פון
דער שול. יזכור. II — פראגראם. III: סימפוזיום:
צ. שארפשטיין; דערציונג פאר נאציאנאלן קיום (תרגום
מעברית). ח. ש. קאדאן; א רעזייוע אין דער סיסטעם
פון דער ייד. דערציונג? א. גאלאמב; פרינציפן פון
א סינטעטישער ייד. דערציונג. IV: ליטעראטור; י.
גלאני; קריסטאוואל קאלאן (פאעמע, 3 טייל). מ. מאנר-
לאק; די קידוש השם אידי אין ליכט פון אונזער גע-
שיכטע. ו. בערלינער; אין דינג פון שייטער (סאנעטן-
דינג). ח. לאנדיסקי; דער בלוער אנצוג (דערציילונג).
ז. דוראוויטש; מיינע ערשטע איינדרוקן אין מעקסיקע.
מ. קאראנא; גאלד (פאלקס-מעשה). א. מאשינסקי; ווי אזוי
איך בין געווארן א גנב. א. ווייסבוים; א פאלק אן
א לשון. ש. קאמינסקי; יונהלע (סקיצע). V: געוועזענע
תלמידים וועגן דער שול. VI: באגריסונגען. —
VII: פארשידנס. בתוכו: רשימה פון תלמידים וועלכע
האבן באזוכט די יידישע שול 1924—1944.

707 פאלקס שריפט; זשורנאל פאר נייע טאלאנטן.
ניו-יארק, 1943. 4°. תכניות ההופעה לא נזכרה.
העורך: יצחק בלום. גל' ב' יצא באוקטובר.

708 קול הרבנות; ארגאן פון ועד הרבנים
דבראנקס. Bronx, תש"ב. 4°. תכניות ההופעה לא

ציילסהיים, יידישער קאמיטעט פון פראנקפורט-ציילסהיים,
תש"ו. תמונות, פקסמילים. 4°. דו-שבועון. חבר
המערכת: סאקא גיטלער ואחרים. גל' א (4) יצא בכ"א
באדר א'. זהו הגיליון הראשון הנדפס.

698 אונזער וועג <Our Way> Unzer Weg;
ארגאן פון שארית הפליטה, ארויסגעגעבן דורכן צענטראלן
קאמיטעט פון די באפרייטע יידן אין בייערן. דייטשלאנד.
מינכען, 1945. 2°. גדול. מצויר. שבועון. העורך:
Leivi Salitan. גל' א' יצא ב-12 באוקטובר. עם הוספה
אנגלית בשם: אונזער וועג <Our Way> English
supplement; a condensation of the Yiddish ar-
ticles appearing in this issue.

699 אונזער שטימע... ארויסגעגעבן פון די
סאראיינגטע גאליציאנער אידען אין אמעריקע <גאליציא-
נער פארבאנד>. ניו יארק, תש"ב. 4°. עם מדור אנגלי;
בראשו: Our voice; Journal of Galician Lands-
mannschaften. Published by United Galician
<Galizianer Verband> Jews of America. ירחון,
פרט לחדשי יולי-אוגוסט. מהתחלת תש"ד רבעון. העורך:
העררי פרענקעל. גל' א' יצא בניסן.

700 אייניקייט; צוויי וואכנאלאט. (New York).
קאמיטעט פון יידישע שרייבער, קינסטלער און וויסנ-
שאפטלער, 1944. 2°. העורך: ב. צ. גאלדבערג.
גל' א' יצא ב-15 בינואר.

701 „ארט“ ידיעות. ניו יארק, אמעריקאנער „ארט“
פעדעראציע, 1941. 8°. תכניות ההופעה לא נזכרה.
גל' 4 — בפברואר 1944. מגל' ג' ואילך שער אנגלי
נוסף: „Ort“ News, pub. by American
Federation.

702 בדרך; דערשיינוט איינמאל אינ וואך. מילאנא,
תש"ו. 2°. גדול. תכניות ההופעה לא נזכרה. העורך
האחראי: Leo Bernstein. גל' 4 <10> יצא בס"ה
מסל. בראש הכותרת: <Baderech> Il Camino.

703 דער בליץ; הומאריסטישע אויסגאבע פון „דער
אפריקאנער אידישע צייטונג“, יאהאנעסבורג, 1946. 4°.
רבעון מצויר. העורכים: באריס גערשמן-שלמה קארטאן.
גל' א' יצא בפברואר.

704 יידישע וועלט. מעקסיקע, שטאט, 1946. 8°.

„ירושׁהׁ. בואנוס-אירס. קרן להרמת התרבות העברית. דו-ירחון. העורך Carlos M. Grünberg. חוב' א"ב. יצאה בינואר-פברואר.

717 Iavne. [Bucuresti], "Iavne", 1946. 8°.

תכופות ההופעה לא נזכרה. גל' 3-4 יצא בפברואר-מרס. גל' ב' יצא בינואר במכונת-הכפלה. 4°.

718 In Jewish Bookland. (New York, National Jewish Welfare Board), 1945—5705. 4°. דו-ירחון. גליון א' יצא כמרס-אדר.

719 Jewish Labour; bulletin of the Poale Zion — Jewish Socialist Labour Party, affiliated to the Labour Party. (London), 1943. 8°. תכופות ההופעה לא נזכרה. לפנינו 3 גליונות מנובמבר-דצמבר 1943, מיוני 1944 וממאי 1945.

720 The Polish Jewish Observer... Reports, news and events of Polish and continental Jewish communities. London, (City and East London Observer), 1944. 2°. גדול.

תכופות ההופעה לא נזכרה. לפנינו גליון (בלי סמון מספר) מ-7 באפריל 1944.

721 The Progressive Jew. Johannesburg, The South African Union for Progressive Judaism, 5704—1944. 8°.

תכופות ההופעה לא נזכרה. ירחון? גל' א' יצא באייר-מאי.

722 Representation of Polish Jewry. (American Division, affiliated with the World Jewish Congress). News Bulletin. New York, 1943. 4°.

תכופות ההופעה לא נזכרה. גל' 6 יצא בדצמבר. במכונת-הכפלה.

723 (The Shomrim Zionist Youth Magazine. Sydney, Shomrim Zionist Youth Organisation), 1941. 4°.

תכופות ההופעה לא נזכרה. ירחון? העורך: David Falk. גל' 3 יצא באוגוסט. במכונת-הכפלה. פרט לשער ותכן שנדפסו על העמ' הראשון שם העתון: Shomrim News.

נזכרה. ירחון? חבר המערכת: יהודה אלטוסקי ואחרים. גל' א' יצא שבט-אדר. עם מדור ושער אנגלי מיוחד: Kol Horabonuth; published by Rabbinical Board of the Bronx. Bronx, N.Y., 1943.

709 The A[nglo] J[ewish] A[ssociation] Review. London, 1944. 8°.

תכופות ההופעה לא נזכרה. גל' א' יצא בספטמבר.

710 Beginning Anew; bulletin of the Canadian National Committee on Refugees. (Toronto), 1945. 4°.

תכופות ההופעה לא נזכרה. גל' ב' יצא באפריל.

711 Bollettino ebraico d'informazioni; a cura del gruppo sionistico di Roma. Roma, 1944. 8°. תכופות ההופעה לא נזכרה. גל' א' יצא ב-13 ביולי. ביולטין אינפורמטיבי יהודי.

712 Chayenu חיינו; organ of Brit Chalutzim Datiim an the Torah Va'avodah Organisation, Jewish Religious Labour. London, 1943. 8°.

ירחון. גל' 1—2 של כרך ד' יצא בינואר-פברואר. מקצת מהטקסט בעברית.

713 The Eastern Hebrew and Annual; the community paper. Calcutta, David Hye Shalom Arakie. (1945). 4°.

תכופות ההופעה לא נזכרה. ירחון? גל' ב' של כרך ד' יצא באוקטובר.

714 The Fellowship News. New York. The Jewish Reconstructionist Foundation, 1944. 4°.

תכופות ההופעה לא נזכרה. דו-ירחון? גל' א' יצא בפברואר.

715 Haschomer Hatzair; revista de la juventud sionista Haschomer Hatzair. Buenos Aires, 1941. 4°. illus.

תכופות ההופעה לא נזכרה. דו-ירחון? גל' ג' של שנה ב' יצא באוקטובר-נובמבר.

716 Heredad; revista bimestral. Buenos Aires, Fundacion para el fomento de la cultura hebrea, 1946. 4°.

על הרחבת המחלקה העברית שבחוף ספרית הקונגרס
במשך השנים האחרונות.

734 [Melbourne]. [Jewish] N[ational]
L[ibrary] "Kadimah". 33rd annual report and
balance sheet... (Melbourne), 1944. [32] p. 8°.
חלק מהסכסוך ביודית עם שער נוסף: יי[דישע]
נ[אציאנאל] ב[יבליאטעק] "קדימה": 33 שער קאסע-באריכט
און באלאנס פון 1943 סעפטעמבער 1943 ביזן 31
אויגוסט 1944... מעלבורן, 1944.

735 Palestine and Zionism; a bimonthly
bibliography of books pamphlets and period-
icals. New York, Zionist Archives and Library,
1946. 8°.

העורכת: Sophie A[da] Udin. חוב' א' יצאה בינואר-
מרץ. התוהבת מכילה שני מדורות: כתבי-עת וספרים.
גרשמו כל המאמרים של העתונות הא"י בעברית, אנגלית
ובלשונות אחרות. כמו-כן המאמרים שבכת"ע המוצאים
ע"י ההסתדרויות הציוניות בעולם כלו: באנגלית, עברית,
יודית, גרמנית וכו'. כמו-כן גרשמו המאמרים המתאימים
שבכת"ע הכלליים, הביבליוגרפיה של הספרים כוללת
ספרים המופיעים בארץ ישראל, פרסומים רשמיים של
מוסדות ציוניים וספרים וחבורות השייכים למקצועות
הנ"ל. שמות של ספרים עבריים ויודיים גרשמו בתרגומם
האנגלי בצירוף הוספה שהספר הופיע בעברית או ביודית.
הספרים והמאמרים גרשמו לפי א"ב של שמות המחברים
או הספרים ולפי א"ב של המקצועות. — יישר כחם של
המ"ל, העורכת והמסדרים על הביבליוגרפיה החשובה
הזו.

736 Religious Book Week, May 7-14. (New
York), National Conference of Christians and
Jews, (1943). 27, [1] p. 8°.

התכן: Jewish book list. Catholic book list.
Protestant book list. Good-will book list.

מלבד אלה עיין בדפוסים א"י מס' 429, 570, 645, 646.

מדע המקרא

*737 Alford, Eugene Clair. Scientific teach-
ings of Genesis. New York, Christopher, 1945.
XI, 13-81 p. 8°.

738 Balscheit, Bruno. Das Kommen des

724 Tel Hai News. New York, Tel Hai
Fund of America, 1939. 4°. ill.

תכופות ההופעה לא נזכרה. גל' א' יצא באוקטובר.

725 The Torch; (official publication of the
National Federation of Jewish Men's Club of
the United Synagogue of America. Phila-
delphia), 1941--5702. 8°.

תכופות ההופעה לא נזכרה. גל' א' יצא בנובמבר.

726 Unidad. Al servicio de los pue-
los oprimidos. Quito, Ecuador, 1945. 2° גרול.
דו-ירחון. העורך: Oscar Scheuerman. גל' 7-8, מוק-
רש להרצל למלאת 41 שנה לפטירתו, יצא ב-10 ביולי.

727 The World Union for Progressive Juda-
ism. Bulletin. London, 1943. 4°.

תכופות ההופעה לא נזכרה. ירחון? גל' 15 יצא בדצמבר.

728 Yeshiva Review. New York, United
Yeshivos Foundation, 1941 תש"א. 8°. ill.
רו-שנתון. העורך: Harris L. Selig. חוב' א' יצאה
באפריל.

729 The Zionist Review. Shanghai, 1935.
2°.
דו-שבועון. גל' 3 יצא ב-8 בנובמבר.

730 The Zionist World; a periodical of
Zionist thought. (Boston, Mass.), 1942. 2°.
תכופות ההופעה לא נזכרה. גל' א' יצא ב-15 באוקטובר.

731 Ἑβραϊκὸν Μέλλον, Θεσσαλονίκη, 1946
„עתיד יהודי“. שבועון ציוני. גל' [1] יצא ב-14 בפברואר.

732 السلام, جريدة اسبوعية سياسية
انتقادية حرة. Al-Salam. بيروت, 1946. 2°.
„אס-סלאם“ (השלום) עתון יהודי יוצא בבירות. (במקום
אל-עאלם אל-אסראילי, שהופיע מ-1921 עד 1946). שנה
א' מס' א' הופיע ביום 1946.7.1.

ביבליוגרפיה ותולדות חכמת ישראל

733 Gaster, Theodor H. Palestine. In: The
Library of Congress quarterly journal of cur-
rent acquisitions. Vol. 3 no. 2. Washington.
Febr. 1946. p. 38-44. 8°.

743 Snaith, Norman H[enry]. The distinctive ideas of the Old Testament. London. The Epworth Press, (1944). 193, [1] p. 8°. "Fernley-Hartley lecture."

התכן: Why 'distinctive'? — The holiness of God. The righteousness of God. The salvation of God. The covenant-love of God. The election-love of God. The spirit of God. The distinctive ideas of the O.T. as they appear in the N.T. Indexes.

744 Sparks, H. F. D. The Old Testament in the Christian Church. London, S. C. M. Press, (1944). 112 p. 8°.

התכן: The O.T. in Christian faith and life. The O.T. and criticism. The O.T. and history. The O.T. and science. The value of the O.T. to-day. Appended notes.

מלבד אלה עיין בדפוסים א"י מס' 510, 523, 565, 667, 668.

תלמוד ומדרש, ספרות רבנית

745 היגר, מיכאל. אוצר הברייתות. ספר ת. מאת מיכאל היגער. ניוארק, "דבי-רבנו", תש"ה. 470 ע"י 8°. את הקודם ראה ק.ס. שנת כ"א ע' 264. התכן: מבוא. הברייתות "תניא" בתלמוד בבלי. הברייתות "דתניא" בתלמוד בבלי. הברייתות "והתניא" בתלמוד בבלי. עם מבוא מיוחד לכל פרק ופרק.

746 ועד הגדול למשמרת הצניעות דניו יורק. קונטרס איסור פריעת ראש של נשים, ארויס-גענעבען פון ועד למשמרת הצניעות דניו זארק. [ניו יורק, 1943]. 12 ע"י 8°. בעברית וביוונית. על המ-עטפת השמאלית: הלכות צניעות בדיני בגדי נשים... שנקבעו... בועד הגדול של "משמרת הצניעות"... ירושלים.

747 זילברשטיין, אברהם שמואל צבי. ספר קרבן שמואל: שאלות ותשובות על עניני קרבנות שבאו"ח סימן א'. גם תורת התמידין על פירשת קרבן תמיד, בסדר פינחס... [מאת] אברהם שמואל צבי זילבער-שטיין... St. Louis, תש"ג. 160 ע"י 2°.

748 מוינשטר, יעקב ליב. סדר המצות

Reiches Gottes nach dem Alten Testament. (Zürich), Religiös-soziale Vereinigung, 1944. 26 p. 8°.

התכן: Das Wort "Gottesreich". Die mit dem Wort gemeinte Sache. Der alttestamentliche Glaube an das Gottesreich in seiner Bedeutung für uns.

739 Cartledge, Samuel A[ntoine]. A conservative introduction to the Old Testament... (2nd edition). Athens, University of Georgia Press, (1944). 238 p. 8°.

התכן: General introduction: Principles of interpretation. The canon of the O.T. The transmission of the text. The historical books. The prophetic books. The Writings. — The chronology of the O.T. Selected bibliography (p. 234-236).

*740 Herring, Benjamin Oscar. Studies in the prophets; a guide for college students. Nashville, Tenn., The Broadman Press, 1944. 222 p. 8°.

741 Macht, David I[srael]. Bones and verdure: an appreciation of science in biblical expressions <Isaiah LXVI, 14>. Baltimore, (typ. H. G. Roebuck & Son), 1943. [2], 105, [1] p. 8°.

המחבר הוא חוקר ידוע בענין מדעי-הטבע בתנ"ך ועוסק גם כאן בנושא הזה. שם הספר כלשון הפסוק "ועצמותיכם כדשא תפריחנה" (ישעיה ס"ו, י"ד).

742 Smith, A[rthur] D[enner] Howell. In search of the real Bible. London, Watts & Co., (1943). 3 p. l., 120 p. 8°.

=The Thinker's library, no. 98.

התכן: What is the Bible? The growth of the canon. Human all-too-human. — The Bible and science. The evolution of the idea of God. The lower criticism. The higher criticism. The spade and the critic. Summing up. Time chart. Bibliography: pp. 119-120.

ספריה, רמב"ל, חל-אביב

ב, בן-חנניה ואח"כ באוסף כתביו ח"ג ע' 13—334), אלא שמחברנו העמיק והרחיב את חקירותיו והעמידן על מצב המדע המשפטי-ההיסטורי של ימינו.

רובו הגדול של הספר מוקדש למשפט התלמודי. כיד בקיאותו הסובה עליו מפליג המחבר בים הגדול של הבבלי והירושלמי ומדרשי ההלכה והאגדה, ומשלב בהם מקורות חיצוניים, מן הגנוזים ומן הספרות ההלניסטית (בעיקר פילון ויוספוס), וכן מוסיף הוא בכל פרק סקירה על ההלכה הקראית. הקורא הלוטזי — בפרט זה שאינו מצוי אצל המקורות התלמודיים — מקבל זו הפעם הראשונה תאור מקיף ומוסמך על העניינות הנדונים לפי דיני התלמוד, ולרוב גם על ההלכה הפוסקה על פי הרמב"ם והשולחן ערוך. ההתפתחות המשפטית שלאחר תקופת התלמוד תופסת ברוב הפרקים רק מקום מצומצם לפי הערך, שהרי מיוחד הספר — כפי ששמו מוכיח עליו — לתקופת המקרא והתלמוד, אף שבהקדמתו מבטיח המחבר לתת סקירה על השתלשלות ההיסטורית של משפטנו למן המקורות הקדומים עד לימינו.

אשר למשפט המקראי, הולך מחברנו בעקבות השיטה הסוציולוגית והאתנולוגית של Westermarck וחבריו והשיטה המשווה של Kohler והבאים אחריו. מקבל הוא את הנחתם היסודית כי לתקופה הפאטריארכלית קדמה גם בישראל תקופה של "שלטון האם" או לפחות תקופה "מטרונימית", ובדרך זו אומר א. לברא כמה תופעות בהשתלשלות משפטנו הקדום, כגון המעבר מן הפוליגמיה אל המונוגמיה, התפתחות היבום וגאולת האשה והרחבת איסורי העריות. אך עצם ההנחה על קיום ארגון משפחתי מטרונימי בישראל מופרכת מעיקרה (ראה את הספר מהומן האחרון, W. Koshland, Mother-right and biblical Judaism, ירושלים 1943). כן נגזר המחבר אחרי האסכולה הגרמנית-פרוטסטנטית מיסודם של Wellhausen וחבריו בקביעת זמנם של ספרי המקרא, בפרט של סי' ויקרא וסי' דברים, שרוב השערותיהם בשטח החוק והמשפט הוזמו על ידי התגליות החדשות של חוקי המורה הקדמון ושאר העדות משפטיות עתיקות. עם קבלת הנחותיה המופרכות של אסכולה זו חסם המחבר לפניו את הדרך להבנה עצמאית-אמתית של ההשתלשלות המשפטית בפרשת היבום (ע' 80—90), על איסור החיתון עם הנכרים (ע' 156—161) ובפרשת העריות (ע' 227—237). אולי ישפיעו דבריו הנלבבים של חוקר בלתי חשוד בדעות קדומות כ-Albright (בספר היובל לכבוד ר"ל גינצבורג, חלק

ה' רמ"ב"ם; מחקר ומפתח לסדורו של ספר המצות לרבנו משה ב"ר מיימון ז"ל, עם מנין תרי"ג המצות אשר בראש... משנה תורה, עם הארות ובאורים, מאת יעקב ליב מיונשטר... ניו-יורק, תש"ה, 111, [1] ע' 8°). שער נוסף באנגלית.

749 מזאת, אליהו מרדכי. ...ספר משנת רא"מ; דיני הכשר מקור ובאור למשנה דמקואות, מאת... אלי' מרדכי הכהן מזאת. ניו יארק, (דפוס מ. א. זיטווער), תש"ב, ע' 22, 8°.

750 שמן, ב. די באציונג צום פרעמדען לויט תנ"ך, תלמוד או רבנישע ליטעראטור. טאראנטא, תש"ה, ע' 246, 8°. התכן: פארווארט: 1: דער פרעמדער אין דער אלטער איד. ליטעראטור: II: וויאזוי מ'דארף אויסנעמען א גר; באציונג צום גר. די ליבשאפט צום גר. 2 סיפון גרים: גר צדק און גר תושב. וויאזוי מען באדארף בהאנדלען א גר. "קשים גרים לישראל". די קאראימער וואס האבען זיך אפגעטיילט פון אידענטום. בארימטע גרים וואס האבען פארנומען וויכטיגע פאזיציעס אין אידענ-טום. דער אפיציעלער אריינטריט פון גרים אלס מיט-גלידער פון אידישען פאלק. III: באציונג צום מענש: אתה הבדלת אנוש. אבסטראקטע אויבערמענשען און ווירקליכע. דער אידישער אתה בחרתנו/איומ. משיחים און אוניווערסאלע גאולה.

מלבד אלה עיין בדפוס: א"י מס' 427, 434, 527, 547, 548, 559, 572—574, 590, 592, 593.

Epstein, L.M., Marriage laws in the Bible and the Talmud. עיין ק.ס. שנה כ"ג ע' 42.

המחבר הנועד לשם כחוקר במקצוע המשפט העברי על ידי ספרו על הכתובה — The Jewish marriage contract (1927) — וכלוחם אמיץ למען העגונות (הצעה למען תקנת העגונות, ניו-יורק תר"ץ; לשאלת העגונה, שם ת"ש), זיכנו שוב בספר מקיף: על דיני הנישואין במקרא ובתלמוד. תנאי המלחמה גרמו לכך שהספר הגיע רק עתה לידיו. בששה פרקים, שכל אחד מהם קובע חטיבה מונוגרפית לעצמה, דן המחבר על הנושאים: פוליגמיה (ריבוי-נשים), פילגשות, יבום (וחליצה), נישואי תערובת, איסורי עריות ושאר איסורי גישו-אין.

בבחירת הנושאים ובקביעת המסגרת לבירורם לקח לו המחבר לדוגמה את מחקריו של ל. לעף, Ehre-liche Studien שהופיעו לפני כשמונים שנה (תחילה

ע' 20): לית לי רשו למיסב אחריתא עלהא, אגב, אגדה דומה נמצאת גם בבבלי (ב"ב צא א): אותו יום שבאה רות המואביה לאי מתה אשתו של בועז, משמע שאילו היתה אשתו קיימת, לא היה לוקח את רות (ע"י שו"ת רשב"ן שיק אה"ע ד' קצ, ב שהעיר על זה), התנאים נגד רבוי נשים בשטרי הנישואין לא נתחדשו אפוא, "במזרח החל מן המאה ה"ב לפחות" כפי שכותב מחברנו (ע' 24). תנאים כאלה היו נהוגים בדאי גם במשך תקופת הגאונים, שהרי הרי"ף כבר נשאל על מי שנשא אשה על אשתו שלא ברשותה וכששמעה זאת, תבעתו בקנס הנהוג בספרד מילות הראשונים והוא מאתים דינרין (שו"ת הרי"ף סי' ק"ב). וכן נזכר תנאי זה גם בתשובות ה"ר יוסף ק' מינאש תלמידו (סי' קכ"ט וק"נ), ובימי הרמב"ם מביאים את התנאי הזה בין, התנאים הידועים ונהוגים במצרים (תשובות הרמב"ם סי' קצ"ה, וע"י גם סי' קס"ט, קפ"א וקצ"ו). התפשטות רחבה זו של התנאי במזרח ובמערב מעידה על קדמותו.

על כוונתה ופוליגמיה בתקופת הגאונים (ע' 21) כתבו גם: מאן JQR.n.s. X. 359 ושי. ה. הלוי ב"הדה" שנה עשירית (תרצ"ה) חובי י' וי"א. — על המונוגמיה אצל הקראים ראה: פוננסקי 186—185, REJ. 45 ונעמוי בספר היוכל לכבוד ב. היר, בודפשט 1941, ע' 258—264. אשר לחרם דרגמ"ה והתפשטותו בארצות השונות (ע' 25—33) הוסיף המחבר רק מעט על דברי ל. לעף. פרשה זו טעונה עדיין בירור יסודי, מלבד החרג"ג ותנאי הכתובה אנו מוצאים גם תיקונים ומנהגים אחרים. בארצות הדרום, בתחומין שבין העולם האשכנזי והספרדי-מזרחי הונתו כמה תקנות מקומיות ביוחדות נגד נישואי שתי נשים. הרי כמה דוגמאות: בקהל וידין על נהר הדאנובה התקינו בשנת קל"ז (1376): שכל חתן בטרם שיכנס לחופה יקבל עליו שבועה שלא ישא אשה אחרת על אשתו הן בעירו הן בעיר אחרת אם לא יהיה מאותם שהיבו חז"ל שישא אשה אחרת והתנאי הזה יכתבו בכל הכתובות הנכתבים בקהלנו זה (שו"ת מהרש"ך ח"ב סי' צ"ה, שו"ת לחם רב סי' ס"ה, שו"ת הר יחיאל באסן סי' ק"ה, וע"י בספרי סדר קידושין ונישואין ע' ג—נא). בקהל כפא שבקרים התקינו אחרי שנת רמ"ב: שלא יהיה ראשי שום אדם לישא שתי נשים עד שישגיחו הקהל בחסרונו ובכל עניינו, אם יראה לקהל להשיא אשה אחרת על אשתו ושיאורו ואם לאו לא ושיאורו, ובכלל זה המחזיק פלגשים על אשתו, אלא ברשות אשתו ולית לן בה (תקנות כפא, "הכרמל" השבועי שנה ג' תרכ"ג

אנגלי ע' 49), שגם חוקרי ישראל ישתחררו סוף סוף מן העלילה האנטישמית על "התרמית הגדולה" שהמציאו "אבותיהם הרוחניים" של הנאצים על כהני ישראל ש"הג-ניכו" ספרים מאוחרים לתוך תורת משה!

אם נבוא לדון על כל פרט ופרט שבספר גדול זה הטעון בירור נוסף או תיקון או השלמה — תקצר היריעה. נסתפק בשורה של הערות העשויות להעמיד את הקראא על הכעיות המרובות שהמחבר נגע בהן בספרו.

א. פוליגמיה. המחבר מברר את הנורמליזם החברתיים וההשפעות מן החוץ שהביאו לידי צמצום הפוליגמיה בישראל בתקופת המקרא. אך אין אנו זקוקים כיום להשערות בלבד, שהרי נתגלו עדויות מפורשות על דרכי הנהגת המונוגמיה במזרח הקדמון. בשטר-נישואין אשורי מקילסיפי מן המאה ה"ב התנו בפירושו: אשה שניה לא יקח, ואם יקח אשה שניה, מנה א' כסף ישקול (Eisser-Lewy, Altassyri. Rechtsurkunden vom Kültepe I, Leipzig 1930, Nr. 1, p. 1—2). וכן נמצא שטר-נישואין מנוני מן המאה ה"ז לפסה"ג בו התחייב החתן שלא לקחת אשה אחרת או פילגש על אשתו (Chiera, Nuzi-Texts. Joint Expedition etc. II) 24, (1934). לאור תנאים קדומים אלה יש להבין גם את השבועה שהשביע לבן את יעקב: ואם תקח נשים על בנותי (ברא' לא, ג). משפחת האשה היתה מתנה תנאי מיוחד עם החתן שלא יכניס "צרה" לביתה. מונוגמיה מכח הסכם ותנאי כזה אנו מוצאים גם במאה החמישית לפה"נ בפאפירוס י"ב הידוע על נישואי אסחור ומפטחיה: ולא אכל אמר איתי לי אנתה אחרה להן מפטחיה, ואף קבעו קנס של עשרין כרשין, השהו לסכום הגירושין (Cowley, Aram. Papyri Nr. 15). תנאי דומה נמצא גם בפאפירוס יוני מאלפנטניה מן המאה הרביעית לפה"נ (Taubenschlag, Law of Greco-Roman Egypt I.) 87). השמוש המעשי בתנאים כאלה הביא לידי צמצום הפוליגמיה גם בחוגי האמידים שהיה ביכולתם להחזיק יותר מאשה אחת. וכך נהגו המשפחות גם בתקופת התלמוד: כיון דאגידה ביה לא ידבו ליה אחריית (כתובות סד, א). עדות לכך גם "הרשות" שהיה הבעל מבקש מאשתו כשבא לישא אחרת עליה: משל לחכם שנטל קרובתו ועשתה עמו עשר שנים ולא ילדה, אמר לה בקשי לי אשה, אמר לה אני ליטול חוץ מרשותיך אלא שהייתי מבקש ענותותך (שמו"ר סוף ל"ז). רק זו ששהתה עשר שנים ולא ילדה, אין הבעל צריך ליטול הימנה רשות. וכן בתרגום לרות ד' ו' (שהזכיר המחבר

ע' 101, סעיף ט'). ב ש א ל ו ג י ק י עשו הסכמה בתקופת גירוש ספרד להעניש מי שנושא אשה על אשתו (שו"ת תמת ישרים סי' ל"ג), וכן מזכיר הראנ"ח בקושטא: יש חרם בין הקהלות האלה שלא יקח אדם אשה אחרת כל שיש לו ארוסה, ואפילו לא נשאת לו (שו"ת מים עמוקים סי' ל"ב). בדרום יון "הטילו הק"ק חרם גמור ביום מתן תורה בס"ת על הרוכנ עם כל האלות שבתורה בלי התרה ברשות כל הק"ק יצאו שאפילו תמצא אשה שתתיר לבעלה שבועתו ושתתן לו רשות לקחת אשה אחרת עליה בחייה לא תועיל ההתרה הריא כלל היות שאין אנו חפצים שיהיו לאיש אחד שתי נשים, רק יגרש הראשונה וישא השניה" (שו"ת משפט צדק לר' מאיר מלמד ח"ב סי' ע'). בדומה לכך נזכר "חרם קדמון שהוטל בעיר הזאת ברשות כל בני העיר שלא יוכל איש בשום צד לקחת שתי נשים ואפילו שאשתו הראשונה תרשהו, אפילו הכי לא יהיה לו רשות" (שו"ת ה"ר יעקב לבית הלוי, ויניציאה שצ"ב, סי' ט'). בקהלה אחרת הסכימו "שלא יוכל שום אדם ליקח אשה שניה בחיי הראשונה אם לא יפקיד בתחילה כתובת אשתו הראשונה ביד הגו-ברים" (שו"ת דברי יוסף לר"י אירגאס סי' מ"ג), אף אירע מעשה "שקמו מנהיגי הק"ק והטילו חרם שלא ישא אדם אשה על אשתו" ולאחר זמן מה "התירו החרם הגוי ומתפנק של הק"ק ששם כותבין ההסכמות הוציאוהו וקרעוהו" (שו"ת בית שלמה לר"ש חנוך אה"ע סי' י"ד). גם בארצות המזרח ששם נהגו לכתוב תנאי בכתובה שלא ישא אשה אחרת עליה, הנהיגו כמה תקנות בענין זה, כגון בקונסטנטינה שבאלג'יר בימי ה"ר מימון גאאר, בן זמנו של הרשב"ץ (ע' ר"ש אסף בסי' השטרות לרה"ג ע' 67) ובין גרושי קשטיליא שבמארוק בשנות שנה"ג—ש"ס (ספר התקנות בסי' כרם חמר ח"ב סי' ל"ו—ל"ט) ועוד. באלג'יר הפך התנאי לבסוף למעין "תנאי בית דין" עד שאמרו: אפילו לא התנו הוי כאילו התנו (שו"ת בית יהודה לר"י עייאש ח"א אה"ע סי' ה'), שו"ת בני בנימין סי' ל"ד). יש שהזיקו את המנהג של כתיבת התנאי בכתובה גם בתקנה נוספת. כך נשאל ה"ר שלמה הלוי באימיר קרוב לשנת ת"נ על עיר שיש בה תיקון ותנאי ביניהם שלא לישא אשה על אשתו וההסכמה היא בלשון לועזי (שו"ת לב שלמה אה"ע סי' כ"ט). ועוד בשנת תרמ"ג התקין ה"ר אליהו חזן בטרפולי, מקום שם נהגו ג"כ בתנאי הכתובה, לחזק את המנהג מכת הסכמת הציבור: שלא יורשה שום אדם מישראל לישא אשה אחרת על אשתו אלא אם כן שהתה עשר שנים ולא

ילדה (שו"ת תעלומות לב ח"ב אה"ע סי' ה'). ויש שהסתפקו במנהג בלבד, בלי תקנה ובלי תנאי בכתובה, כגון בבגדאד "שאינ מתניין בכתובה שלא ישא אשה אחרת וגם לא משביעין על כך, רק המנהג הוא פה עיר בגדאד דאינו יכול לישא אשה אחרת עליה בלי טעם וסיבה מספקת" שאז מתירין לו ב"ד לישא אחרת (שו"ת רב פעלים לר' יוסף חיים ח"ב אה"ע סי' ח'). גם מה שכתב המחבר (ע' 33) על ארץ ישראל אינו מדויק, סוף דבר, כל הפרק הזה על התקופה שלאחר התלמוד טעון עיבוד מחדש.

ב. פילגשות. פרק זה כבר הופיע מקודם בקובץ Proceedings of the American Academy etc. VI, 188—153, ועכשיו נדפס כאן מחדש עם כמה הוספות ושינויים. במרק זה נכנס המחבר להשוואה מפורטת עם הוקי המזרח הקדמון. הוא נמשך הרבה אחרי השערותיו של ש. פייגין במחקרו על שבויי המלחמה (AJSL, 50) שנדחו ברובן בספרות המקצועית (ראה את הסיכום האחרון אצל van Praag, Droit Matrimonial Assyro-Babylonien, Amsterdam 1945, p. 46—100—103, 47).

ע' 62. כדאי היה להזכיר כאן את המשל הידוע: למלך שהיתה לו אשה ופילגש, כשבא אצל אשתו בא אצלה בפרהסיא וכשבא אל פילגשו בא אצלה בסתר (במסמך ניות), ב"ר פי' נ"ב וע"ה, הובא גם ברש"י עה"ת. בדבר דיני הפילגש בספרות הרבנית (ע' 70—76) יש להוסיף המקורות שצינתי בספרי הג"ל ע' שנה—שסא. בנסיבות מיוחדות התירו כמה אחרונים לקחת פילגש במקום אשה, כגון ה"ר מתחיה מרדכי בירדוגו וה"ר רפאל בירדוגו במארוק (שו"ת גופת צופים אה"ע סי' י"ג ושו"ת משפטים ישרים ח"ב סי' ק"ע). על הצעתו של ה"ר יעקב עמדין כתב ה"ר אליהו חזן באלכסנדריה עוד בשנת תרס"ג: ראה ראיתי שרוח הקודש הופיע בבית מדרשו של הרב יעב"ץ ז"ל וכל מה שכתב בענין זה דבריו נכונים ואמתיים אין בהם נפתל ועקש, וכתב סדר שלם על הנהגת היתר הפלגש בזמן הזה (שו"ת תעלומות לב ח"ג סי' ל"ב), אבל בכל זאת לא רצה בית הדין שבקהיר לעשות בזה מעשה (שו"ת וזאת ליהודה מסלתון, קהיר תרצ"ו, אה"ע סי' ז'). על הצעות חדשות להתיר את הפילגשות ע' בספרי הג"ל ע' שצו.

ג. יבום. הספרות החדשה על היבום אצל עמי המזרח הקדמון רשומה עכשיו בספרו הג"ל של van Praag ע' 108—127 ובספרו של גייפלו שזכר להלן.

ענפה של שו"ת על קבלת גרים לשום נישואין.

על ילדי תערובת (ע' 183—196) כתב ר"א אפטוביצר ז"ל מחקר חשוב בקובץ HUCA. V, 267—277 וציין שם את המקורות התלמודיים וההיצונים. ניכרת מגמה גלויה לשפר את מצבו המשפטי של הולד: אמר ר' זעירא הן וולד כל מה דהוא אויל הוא מת על לה. רבי עבדיה ממזר, בריה עבדיה מזוהם, בר בריה עבדיה כשר (ירוש' קדושין פ"ג ה"ב, ס"ד ד', לפי הג' המתוקנת בקה"ע, ע"י גם שו"ת משכנות יעקב לר"י מקארלין אה"ע סי' ב' ושערי תורת א"י לר"ז רבינוביץ, ירושלים ת"ש, ע' 460). הכוונה לר' יהודה הנשיא, רבן גמליאל בנו ור' יהודה נשיאה בן בנו. יחסם השונה של הנשיאים אל ילדי התערובת במשך שלשה דורות רצופים ראוי לתשומת לב וטעון הסבר.

ע' 213 כותב המחבר שאין פסק הלכה אצל הפוסקים על החיתון עם השומרונים. אישתימטתיה הוראתם שר' שמואל ורב יהודאי גאון: כותי שקידש חוששין לקדושתו, היה מעשה ואצרכיה גיטא מר רב יהודאי ומר רב שמואל ריש כלה (הלכות גדולות והלכות ראו, ע"י איצר הגאונים לקדושין ע' 17), וכן נפסקה ההלכה בטור ובש"ע אה"ע סי' מ"ד סעי' י': כותי שקידש צריכה ממנו גט.

ע' 216. על החיתון עם הקראים כתב בפרוטרוט ר"ש אסף ברבעון "ציון" שנה א' 203—251=באהלי יעקב ע' 181—190.

ה. איסורי עריות. השוואה מפורטת עם חוקי עמי הקדם ערכו בזמן האחרון פ. קורנגרין, חוקי המזרח הקדמון, תל אביב תש"ד, ע' 41—49, 247—256 וא. נייפלד, Ancient Hebrew marriage laws לונדון 1944, ע' 191—212. — על שישות הקראים (ע' 263—273) ראה גם פוננסקי בספר הזכרון קויפמן, בחלק ה' ע"ד ע' 169—183, וי"ד מרקון, ספר העריות מאת הקראי משה בן אליהו בשיצ'י, "הקדם" שנה ג' ע' 57—78.

גם בפרק זה יש קפיצה מן ההלכה התלמודית והקראית ישר לתנועת הריפורמה, ומתעורר הרושם המתענה כאילו לא חלה בשטח זה שום התפתחות נוספת בהלכה הרבנית. נסתפק בדוגמה אחת כדי לסתור דעה זו. המחבר מזכיר (ע' 262) כי לפי הבבלי (יבמות כא, א) מותר אדם באשת חמיו, ואילו הירושלמי (יבמות פ"ב ה"ד) אוסר "מפני מראית העין", והוא מוסיף כי ההלכה נפסקה עפ"י הבבלי להחיר (ש"ע אה"ע סי' ט"ז סכ"ד), אולם ככר הוסיף הב"י בש"ע: ויש מי שאוסר, והחילוק בין

ע' 90. על תקופת הבית השני ודעות הצדוקים כדאי היה להזכיר את סיפורי האונגליון מתיא כ"ב=מרכוס י"ב=לוקס כ' על היבום ותחיית המתים. משם יוצא, אגב, כודאות שהיבום היה נחשב כמצוה הנוהגת למעשה גם באותו הזמן.

ע' 116. מן הראוי היה להזכיר שלדעת כמה פוסקים (ריא"ז, שלטי גבורים, רמ"א וב"ש) אין הבאה קונה ביבמה אלא בעדים, כמו בקדושי ביאה (ב"ש סי' קס"ו סק"ב), אלא שהגר"א בביאוריו (שם סק"ט) חולק על זה. ע' 138. בענין זיקת מומר ליבום ראה המקורות שציין רבי"מ לוין ז"ל באוצר הגאונים ליבמות ע' 33—37 וע' 351. דבר קדושין על תנאי שלא תפול לפני יבם מומר וכר' ע"י בספרי הג"ל ע' שפו—שפט.

ע' 139. על שאלת היתר חליצה ע"י שליחו נכתב הרבה עוד לפני הצעתו של הר"א יודלביץ וכן אחריו. ע' 142. על היבום אצל הקראים הקדומים ראה המקורות שציין פוננסקי REJ. 45, 60—69.

בכלל היה כדאי להדגיש שהיבום נוהג עדיין היום כרוב ארצות המזרח, בין יהודי צפון אפריקה, בתימן, כבל ואגפיה, וכן בין עדות המזרח בא"י, גם אצל האשכנזים זים מתירים עוד בזמן הזה לייבם במקרה של ליקוי גופני המונע את החליצה, ויש אפילו שוחזרו לייבם מנימוקים סוציאליים מכריחים (למשל בשו"ת מהרש"ם ה"ב סי' ק"ט ושו"ת דברי מלכאל ח"ה סי' קכ"ב—קכ"ג).

ד. נישואי תערובת. על תקופת עזרא ופער לתו לטהור המשפחות כדאי היה לציין — נוסף על דברי גייגר, גריץ ולעף שהביא המחבר — גם את הספרות החדשה כגון ספריהם של Ed. Meyer, Torrey, Schaefer ועוד. — על השקפותיו של בעל ספר היובלות (ע' 170) ע"י ר"ח אלבק, סי' הויבלות וההלכה ברלין 1930, ע' 27—29 ובהערות ע' 193—195. — הקפ"ר צה מתקופת התלמוד אל ה"סנהדרין" בפאריס והריפורמה (ע' 177) היא מוזרה. כאן היה מקום להביא בשהו על תחוקת האומות נגד נישואי תערובת עם יהודים, מיני קונסטאנטיוס ואילך (נזכר רק דרך אגב ע' 183 בהערה), אצל העמים הנוצרים ואצל עמי האיסלאם, וכן המקורות הרבניים על התגירות לשם אישות, כגון הוראתו הידועה של רבי תם (תוס' כתובות ג' ב' ד"ה ולדרוש) ור' יחיאל מפאריס (ע"י ב"י אה"ע סי' קע"ח), וע"י שו"ת רשב"ש דוראן סי' שס"ח, שו"ת בנימין זאב סי' קל"א, שו"ת עדות ביהוסף (אלמושינו) ח"ב סי' כ', ועוד. גם על התקופה החדשה, מראשית המאה ה"ט ואילך, יש ספרות

להלכה הארצישראלית וההלכה הבבלית נמשך במשך כל הדורות. במס' עריות (מסכתות זעירות הוצ' היגר ע' 93) ובדרך ארץ רבה פ"א (הוצ' היגר ע' 271) ובפסיקתא זוטרתא פ' אחרי (נ"ב א') פסקו לאיסור מפני מראית העין, וכן בהלכות עריות שבהלכות גדולות ובהלכות פסוקות (ע"י אוצר הגאונים יבמות ע' 25). בתשובות הגאונים פסקו סתם להתיר (תה"ג הקצרות סי' רנ"א ורס"א ואוצה"ג שם ע' 25—26). הכרעתו של רבי חננאל אינה ברורה, אלא שהראשונים מצרפים את ר"ח לכת המחמירים (אוצה"ג שם ע' 300). הר"ף והרמב"ם נמשכו אחרי הבבלי להתיר. רבי תם הורה לאסור במעשה שהיה בפרובינצא (תוס' יבמות כ"א א' ד"ה ומותר, ע"י גם סי' הישר לר"ת הוצ' רוטנל ע' 210). וכן הובא גם באור זרוע הגדול לאסור (ח"א סי' תקצ"ה). בתוספות שם אמרו על ההלכה הירושלמית: שמא אחר כך אסרוה. מהר"ח אור זרוע הסביר: ואמרו רבותינו שדורו רות החרונים גזרו עליה והיא שניה גמורה (שו"ת סי' קפ"ב). ובספר אגודה כתוב (יבמות סי' י"ב): ושמא אחר התלמוד אסרום הגאונים (כך גם ב"ש"ש יבמות פ"ב סי' ה'). באמת סובר ר"א הלוי, בעל דורות הראשונים (ח"ג ד' ס"ו—ס"ז) כי "ראשוני הגאונים אחר חתימת התלמוד ראו לאסור בזה בהירושלמי". ראה נגדו הערת ר"ח אלבק במאירי ליבמות ע' 95. הספרדים נמשכו אחרי הר"ף והרמב"ם והרמב"ן להתיר, והריטב"א העיד כי כן המנהג בכל ספרד (חידו', גם נמוקי יוסף פ"ב דיבמות). גם בדור הגירוש פסקו כן על פי הכלל: כל מקום שהר"ף והרמב"ם מוסכמים לדעת אחת אנו הולכים אחריהם (שו"ת רדב"ז סי' תרע"ה ובי"א אה"ע סי' ט"ו). בכל זאת ראו גרושי קשטיליא שבפאס להנהיג בשנת שס"ג תקנה מיוחדת שלא לישא אשת חמיו (ספר התקנות בסי' כ"ח חמר ח"ב סי' ס"א). שאר הספרדים קיבלו את הכרעתו של מרן הבי"י. — האשכנזים נמשכו אחרי ר"ת והרא"ש להחמיר, כגון מהר"ל בתשובה (סי' פ"ה) ומהרש"ל בים של שלמה שהוסיף אמנם: מכל מקום היכא דנהוג להתיר מאז ומקדם ע"פ התלמוד וחר"ף והרמב"ם והרמב"ן אחריהם אין לאסור להם (פ"ב דיבמות סי' ה'). בעל בית הלל (אה"ע סי' ט"ו) מספר שבא מעשה לידיו באשת חמיו בשנת חכ"א ואסר כי כן המנהג לאסור, ור' קופמן כ"ץ חתנו של המגן אברהם מוסר שפעם הורה רב אחד להתיר אשת חמיו ובסעודת החתונה נשברה קורת הבית ותהום כל העיר (חוקי דרך לאה"ע סי' ט"ו). בכל זאת נמצאו עוד כמה חכמים שהורו להתיר

למעשה, אפילו לכתחילה, כגון ה"ר חיים הכהן רפאפורט בלבוב בשנת תק"ה ונכדו הרב באוסטרדא (שו"ת ר"ח הכהן סי' י"ז—כ"א ושו"ת מימ חיים אה"ע סי' כ"ט—ל'), ה"ר יצחק אייזיק מקאפוליא (שו"ת תולדות יצחק, שקלאוו תקס"ג, אה"ע סי' ה'), ה"ר אליקוב געצל מביאליסטוק (שו"ת בית אליקוב ד' מ"א—מ"ג), ועוד. אולם גדולי האחרונים לא הסכימו לעשות מעשה להתיר, כגון בעל שו"ת נודע ביהודה (קמא אה"ע סי' כ"ו) ור' עקיבא איגר (שו"ת רעק"א תניינא סי' ס"ח), והחתם סופר הדגיש שבני אשכנז "במדינות אלו" קיבלו עליהם לפסוק כר"ת והתו"ס והרא"ש (שו"ת חת"ס אה"ע ח"א סי' ל"ח). אחריהם נמשכו שאר המשיבים האחרונים, ובפרט אחרי שהופיעו בדפוס שו"ת מהר"ח אור זרוע שהחמיר אפילו בדיעבד ופסק שכופין אותו להוציא. כך השיב גם ה"ר שלמה קלוגר בבראד שאף בדיעבד חייב להוציאה (שו"ת האלף לך שלמה אה"ע סי' ע"ד), וכן ה"ר יוסף שאול נתנון בלבוב בכמה תשובות (שו"ת שואל ומשיב מהר"ב ח"א סי' ל"ז וח"ג סי' כ"ט, ומהר"ג ח"א סי' צ"א), וכשביקשו כמה מחכמי הדור להתיר אשת חמיו בשביל טובת היתומים לא רצה ה"ר ישראל יהושע מקוטנא להודק כלל להתיר זה והשידוך נתבטל (שו"ת בכורי שלמה לר' שלמה אברהם רזעכטע, פיעטרקוב תרנ"ד, אה"ע סי' ד—ד'). — כל זה רק לדוגמה כמה יש להזהר מלקבוע הלכה פסוקה על פי השולחן ערוך בלבד, כפי שעשה כאן מחברנו.

ז. שאר איסורי נישואין. בענין איסור קטלנית היה כדאי להזכיר את תשובתו המפורסמת של הרמב"ם (סי' ק"ע), וכן בדבר הנטען מן המשפחה (שם סי' קנ"ד). שתי תשובות אלה השפיעו באופן ניכר על ההוראה למעשה.

ע' 306 הערה 129. במקום ר' מרדכי מטורמשא צ"ל מורמשא, כפי שכבר העיר ר"ש ממן, מרדכי בן הלל ע' 139.

ע' 327. תנאי הכתובה "אם תשתבא אפרקין" היה נוהג לא רק "לפני חורבן הבית" (ע' 327). המחבר עצמו הזכיר שתי כתובות שנמצאו בהן תנאי זה (בספרו על הכתובה ע' 168 הערה 21). האחת ביוניטניא, כפי שהוכיח ר"ד קויפמן (מונטסשריפט 41 [1897] ע' 213—221), והשניה משנת 1026 מארם צובא (ע"י הערת ר"ש אסף בסי' היובל בלוי "זואת ליהודה", בודפשט תרפ"ו, ע' 336). עוד במאה ה"ב—ה"ג ראה הראב"י כתובה שהובאה מא"י והיא תנאי זה כתוב בתוכה (משפטי הכתובה ע' 11).

754 **Shabot, Elias [Moses]**. Bases del judaismo; recopilación de leyes, costumbres y tradiciones del pueblo de Israel. Cali, Colombia, Editorial America, 1943. 121 p. incl. port. 8°. "יסודות היהדות; אוסף חקים, מנהגים ומסורות של העם העברי". הספר כולל גם תרגום העברי לhebreo por Elias Shabot.

מלבד אלה עיין בדפוסים א"י מס' 474, 598, 633, 649.

קבלה וחסידות

755 **רובין, יוסף דוד**. אהבת תורה; אויסדער-וועהלטע געדאנקען... איבער... נסים ונפלאות. ארוס-גענומען פון אונדזער רבינים ספרים, "עצי לבנון"... חלק ראשון... חלק שני... פון אונדז' די ליידיעס אקויליערי פון אגודת אדמו"ר ר' דוד רובין סאסיבער רבי שליט"א. ניו יארק, (דפוס ברידער שולזינגער), תש"ג. 130, [8], 102 ע' 8°. יודית ואנגליה. השער האנגלי: Love of Torah; selected thoughts... concerning... wonders... These exalted writings we, The Ladies Auxiliary of Agudath Rabbi David Rubin of Sassow, have compiled from our Rabbi's work "Trees of Lebanon" <Atzei Levanon>. New York, <1943>.

מלבד זה עיין בדפוסים א"י מס' 471, 517, 556.

תפלה ועבודה, דרשות ומוסר

756 **אלטזוסקי, יהודה**. ספר הגיוני יהודי... ספר ב-ג. ניו-יורק, "פרדס", ת"ש-תש"ו. 8°. ח' ג' אין שם המו"ל. התכין: חלק ב'; ספר שמות. ספר א': לפי פרשות הספר. מאמרים. צחיטער ספר: די יום-טוב בימה; רעדעס פאר ימים נוראים און אלע ימים טובים. לספר ב' שער מיוחד. ת"ש. וא. [1], 212 ע'. חלק ג': ספר ויקרא לפי פרשות הספר. מאמרים בעברית וביוונית. תש"ו. 10, 179, [3] ע'. שערים נוספים בא"י גלית. את הקודם ראה ק.ס. שנה ט"ו ע' 63.

757 **מחזור, תפילות יום כפור**. טריפולי. דפוס ב' זרד, תש"ו. [11] ע' 8°. פיוטים אחדים, לצרכי החיילים היהודים.

758 **תפלות. סדר תפילות לשבת**, עם תוספת תפלות, אמירות ושירים ועם תרגום אנגלי חדש. ניו יורק,

בסוף הספר נמצאים ביאורי מונחים (ע' 335—339) וביבליוגרפיה (ע' 340—351). יש להעיר כי ואלו אינו הדור בלבד, כי אם כל בא-בח חוקי של האשה או הילד (אפטרופוס, בעל זכות השליטה). ספר החוקים הסורי-רומאי מקומו לא בין הספרות "האליטית", כי אם בין המקורות הנוצריים.

תרומה גדולה תרם המחבר לחקר ההלכה המשפטית בדיני האישות, וגם באותם הפרקים והפרטים שהניח מקום לאחרים להתגדר, מעוררים דבריו לעיון. תחזקנה ידיו להמשכת עבודתו המדעית בשדה המשפט העברי שכה נתמעטו הכחות העוסקים בו.

א. ת. פריימן

מדע הדת, פילוסופיה יהודית

751 **בחיל בן יוסף** פקודא. ספר תורת חובות הלבבות, חברו בלשון ערבי... רבינו בחי ב"ר יוסף, תרגמו ללשון עברי רבי יהודה אבן תבון. חוברת רביעית תכלי שער הכניעה ושער החשובה ושער חשבון הנפש, עם העתקה אנגלית מאת הק' משה חיים חיימזאהן. ניו יארק, (Bloch), תש"ה. [5], 110, 110 ע' 1 [1] דף. 8°. עברית ואנגלית עמוד מול עמוד, בספירת עמודים כפולה. שער אנגלי: The duties of the heart. by Bachya ben Joseph ibn Paquda... with English translation by... Moses Hyamson. New York, Bloch, 1945. דמת ראה ק.ס. שנה כ"א ע' 269.

752 **ניימאן, אפרים פישל**. שם און יפת. פון... <מאקאווער רב>. ניוארק, דפוס מוינעשטער פאבלישינג קאמפני. תש"א. 199, [1] ע' פורטרט. 8°. מאמרים על התנ"ך, המשנה, והיהדות.

753 **Montagu, Lilian Helen**. The faith of a Jewish woman, by Lily H. Montagu. London. G. Allen & Unwin, (1943). [6], 70 p. 8°.

Faith and childhood. Adolescence and girlhood. Faith and social service. The foundation of the Jewish Religious Union for the Advancement of Liberal Judaism. Progress of this Union and the foundation of the World Union for Progressive Judaism. The relation of Jews to non-Jews. The expression of my personal faith.

„פורים; תנו כוח לבוני ציון“. מאסף כולל רשימות על פורים מאת ס. רות וא. אלמי, קטעים מכתבי הרצל, ל. ברנדס, פינסקר, א. ד. גורדון וא. מ. הלר. מלבד אלה עיין בדפוס א"י מס' 506.

היסטוריה והמדעים הקרובים אליה

764 מירסקי, שמואל ק. רב סעדיה גאון. <אלף שנה לפטירתו>. למקרא וללימוד לתלמידי המחלקות העליונות בישיבות ובמוסדות החינוך הגבוהים. ניו-יורק, „ועד החינוך החרדי“, תש"ב. 22, [2] ע' 8°.

765 פושקוב, פנחס. קטעים, חלק ב' זכרונות וקטעי יומן. ניו-יורק, (דפוס האחים שולזינגר), תש"ה. 199 ע' 8°. הספר יצא ליום הולדת ה-75 של המחבר. התבן: הקדמות, כל מלמדי, שמואליק המגדיל, משנות ההשכלה שלי, מירחי הרבש של הציונות, משנות ה"ר-ק"ה, קטעים מיומני, את הקודם ראה ק.ס. שנה י"ח ע' 158.

766 דימאוו, אסיפ [פסידוניס של יוסף פערצל-מאן]. וואס איך געדענק: „זכרונות“. באנד א-ב. 2 כרכים. ניו-יארק, אקא, (1943-1944). 345 ע' פורטרט; 311 ע' פורטרט. 8°. המחבר (נולד ב-1878 בביאלי-סטוק) סופר רוסי-יהודי ידוע, שאחדות מהדמות שלו, בניגון „שמע ישראל“, זכו להצלחה גדולה; לפני מלחמת העולם הראשונה הגר לארה"ב והתחיל לכתוב אידיש. בשני הכרכים של זכרונותיו מגיע המחבר עד 17 באוק-טובר 1905, יום שבו נתפרסמה פקודת המלך על הנהגת פרלמנט (דומה ממלכתית) ברוסיה. בספר יש חומר רב על מחוסרי זכות ישיבה ועל המזמרים שהתנצרו בעיקר כדי להנצל מגזרת גירוש. כיון שהממשלה דרשה רק תעודת המרה, רב היה מספרם של המזמרים החשאים שהמשיכו לחיות בקהלה היהודית וגם לבקר בבתי-הכנסת ורק אחרי מותם נודע, שהם התנצרו. דברים מעניינים מספר המחבר על היהודים בעתונות ובספרות הרוסית בסתרבורג. בין השאר מספר המחבר על ד"ר יוסף חנוביץ מיטד הספריה הלאומית, רופא משפחתם, על הצעיר מרק וולך (אח"כ קומיסר החוץ ברוסיה ליטבינוב), על הפרובוקטור אוקף, על המו"לים והסופרים המומחים פרופר, גוטוביץ ופטר וינברג (מתרגם הינה לרוסית), על א. י. פבורסקי, על ז'בוטינסקי הצעיר, ועל המבקר הידוע אקים ולינסקי (= חיים פלקסר) שהיה מראשוני סופרי

המוסד להתחדשותה של היהדות, תש"ה. XXX, 573 ע'. 8°. שער נוסף באנגלית: Sabbath prayer book, with a supplement containing prayers, readings and hymns, and with a new translation. New York, Jewish Reconstructionist Foundation, 1945. "The task of editing this prayer book was assumed by Rabbis Mordechai M. Kaplan and Eugene Kohn. They were assisted by Rabbis Ira Eisenstein and Milton Steinberg." הופעת הסדור הזה גרמה לפילמוס חריף וממושך בצבוח ובעתונות בארצות הברית.

759 האנדרבוך פאר די ימים נוראים און ימים טובים תש"ד; תפלות וברכות, דינים ומנהגים... ספעציעל געדרוקט לכבוד די חברים און פריינד פון... „מושב זקנים וזקנות המאוחד“ אין ירושלים... New York, (דפוס האחים שולזינגר), [תש"ג]. 32 ע' 8°. יודית ואנגלית. על המעטפת השמאלית שער נוסף באנגלית: Hand-book for the Jewish high holy days 5704.

760 מזאח, אלי[הו] מרדכי. ספר אהבת התורה; א ספר וואס לערנט ווי מיר דארפן זיך שטארקען אין דעם למוד התורה... ניו יארק, תש"א. 27, [1] ע' 8°.

761 Kahan, Aaron. Oaks and acorns; addressed to youth and their elders, based on Pentateuchal portions. New York, Bloch Publishing Co., 1945. XVII, [1], 197 p. 8°.

עם הדמיה מאת ד. די טולה פול. בזמן הופעת הספר היה המחבר בגרמניה כרב צבאי במחנה האמריקאי השביעי.

762 Mindel, Nissan. Complete story of Purim; compiled from The book of Esther, Targum, Talmud and Midrash. Brooklyn, N.Y., Merkos l'inyonei chinuch, 5704 (1944). 45, [1] p., illus. 8°.

המרכז לעניני חינוך הוא מיסודו של האדמו"ר מליובביץ.

763 Women's International Zionist Organization. Purim; dad fuerza a los constructores de Sion. Buenos Aires, Oficina central de publicidad Wizo para Latino América, [1943?]. 19 p. 8°.

work "Israel-Britain". London, The author, 1939. [6]. 235-515, [1] p. 8°.

את הספר Israel-Britain ראה ק.ס. שנה י"ב ע' 334 ושנה ט"ו ע' 206.

772 Sachs, Hanns. Freud, master and friend. Cambridge, Mass., Harvard University Press, 1945. [10], 195 p., ports. 8°.

"ספרי אינו מבוסס על חקירה. בו מסופר מה שקרה בנוכחותי". המחבר הכיר את זיגמונד פרויד מראשית צערו במדע עד ימיו האחרונים.

773 Wolff, S(am) de. Geschiedenis der Joden in Nederland; laatste bedrijf. n.p., 1945. [3]. 75, [1] l. 2°.

במסגרת הכפלה. תולדות היהודים בהולנד; התקופה האחרונה. בעיקר על שנות הכיבוש הגרמני.

. מלבד אלה עיין בדפוסי אי"י מס' 428, 507, 534, 536, 538, 551, 565—567, 622.

עם ישראל בהווה

774 אידישער ארבעטער קאמיטעט. פראבלע-בען פון ווידער-אויפבו פון אידישן לעבן אין אייראפע נאך דער מלחמה; מעמארנדום פון אידישן ארבעטער קאמיטעט, צוגעשטעלט צו דער אנגעטער פאר הילף און רעהאביליטאציע (UNRRA, New York, Jewish Labor Committee). [1944]. 15, [1] ע' 8°.

775 אידישער ארבעטער קאמיטעט. שלום-סאדערונגען פארן אידישן פאלק; פארשלאג אריינגעטראגן צו דער אמעריקאנער קאנפערענץ, 29טן אויגוסט 1943, ניו יארק. [ניו יארק, 1943]. [4] דף. 4°. נדפס רק בצד א' של הדפים.

776 בונד. פוילן. אויסלענדישע רעפרעזענטאציע. "קאמאנוועלט", די צייטונג פון דער "בונד". ניו יארק, (אמעריקאנער רעפרעזענטאציע פון "בונד" אין פוילן). 1944. 15, [1] ע' 8°.

777 וויינגארטען. ירחמיאל. א וועלט אין פלאמען; מלחמה-איבערלעבונגען. ניו-יארק-מאנטרעאל, (Eagle Pub. Co., Montreal), 1942. 240 ע', תמונות. 8°. המחבר מתאר מה שעבר עליו בפולין בחדשים הראשונים של המלחמה.

חבת ציון ואח"כ התמסר לבקורת הרוסית ועשה בה גדולות.

767 כאשטשעוואצקי, מ[שה]. כאים דיסקין: דער העלד פון סאטשעווארובאנד. מאסקווע, אגיו, מעלובע-פארלאג, "דער צמקע", 15, [1] ע', פורטרט. 8°. תכן הענינים על המעטפת האחורית. עם שער רוסי בעמ' ד' של המעטפת.

768 Cohen, Mrs. Anne (Nathan); Harry J. Cohen. The man who stayed in Texas; the life of Rabbi Henry Cohen. New York, Whittlesey House, (1941). X, 322 p., port. 8°. תולדות חייו של העסקן הצבורי הרב הנרי כהן, שיותר מחמשים שנה מכהן כרב בגלבעסטון במדינת טקסס.

769 Fraser, Geoffrey; Thadde Natanson. Leon Blum, man and statesman... The only authorised biography. London, V. Gollancz, 1937. 320 p., ports. 8°.

על מנהיג הסוציאליסטים הסופר ל. בלום, ששנות 1936-1938 שמש ראש ממשלת צרפת ואח"כ סגן ראש הממשלה. בענינים יהודיים השתתף בפעולות במשפט דרייפוס ופרסם זכרונות על זה, וגם באספת היסוד של הסוכנות היהודית לא"י.

770 Kader, Boris [Mark]. Life, I salute you: an old world crumbling, a new world forming... With a foreword by Reinhold Niebuhr. Cambridge, Mass., Sci-Art Publishers, (1945). 368 p. 8°.

המחבר סופר באידיש (כתב דרמות אחדות) נולד והתחנך ברוסיה ואחרי הרעב של שנת 1921 עבר לגרמניה וזמן קצר לפני פרוץ המלחמה העולמית השניה התישב בארצות הברית ב"מולדתו החדשה". המחבר מספר במקצת על חייו אבל בעיקר הוא משתול לתאר את רוסיה וגרמניה. בנוגע לרוסיה הוא מיתח את הדבור על המהפכות הרוסיות, כמו כן הוא מתאר את ההיסטוריסם בגרמניה. המוטו של הספר: "כל המקיים נפש אחת כאילו קיים עולם מלא", והמחבר טוען נגד אבוד-לדעת.

771 Rutherford, Adam. Hebrew chronology, scientifically established... <being the chronological section of the author's comprehensive

sultants to the American delegation to the United Nations Conference on International Organization. (1945). [16] p. 4°. [5]: Projecting an idea; several examples of recent projects... (1945). [42] p. facsim. 2°.

782 **American Jewish Committee. Research Institute on Peace and Post-War Problems.** Reprint series. No. 5-8. New York, 1943-1945. 8°. **התכן** No. 5: Sinder, Henri: Lights and shades of Jewish life in France 1940-42. 367-382 p. Repr. from Jewish Social Studies, vol. 5, No. 4, October, 1943. — No. 6: Stiilschweig, Kurt: Nationalism and autonomy among Eastern European Jewry. 1 p.l., 27-68 p. Repr. from Historia Judaica, vol. VI, No. 1, April, 1944. — No. 7: Mahler, Raphael: Jews in public service and the liberal professions in Poland. 291-350 p. Repr. from Jewish Social Studies, vol. VI, No. 4, October, 1944. — No. 8: Segal, Simon: Problems of minorities regarding an international bill of rights. 8 p. Repr. from the Journal of Educational Sociology, vol. 18, No. 5, January, 1945.

את הקודמים ראה ק.ס. שנה כ"ב ע' 36.

783 **(Dominican Republic Settlement Association, Inc., New York).** Sosua: refugee haven in the Caribbean. (New York, 1941?). [16] p., illus., map. 4°.

רוב המתיישבים בסוסוא, שמספרם מגיע למאות רבות, הם יהודים. ההתיישבות התחילה ב-1940.

784 **Fields, Harold.** The refugee in the United States. New York, Oxford University Press, 1938. [12], 229 p., fold. diag., tab. 8°. **הזומר מסודר לפי ארצות מוצאם של הפליטים.** **חומר יהודי יש למצוא בע' 30-33, 117-163.** בסוף הספר ביבליוגרפיה; ע' 211-216.

785 **Franklyn, Julian.** From Ort to Unrra. In: The Contemporary Review, no. 958, p. 241-244. London, October, 1945.

778 **זשיטלאווסקי, חיים.** אוגדער נייער קולטור-ווילן, וואס וויל דער „אינקור“? ניו-יארק, אלגעלטלעכער יידישער קולטור פארבאנד, (1941); 47 ע', פורטרט. 8°.

779 **זשיטלאווסקי, חיים.** אלע ווערק... באנד 1: (ייד און וועלט). (ניו-יארק, אלגעלטלעכער יידישער קולטור-פארבאנד, אינקור; חיים זשיטלאווסקי-פאלקס-קאמיטעט, 1945). 316, [2] ע', 8°. **התכן:** ג. מ[יזיל]: צו די ליינער. — א ייד צו יידן. ש. דובנאווס „גייסטקער“ נאציאנאליזם. צו דער טעאריע פון נאציאנאליזטעט. ייד און מענטש. ווער איז דאס יידישע פאלק? זאלן מיר דא בויען אויגער קולטור אין ענגליש? דעמא-קראטיע און פאלק ביי יידן. 50 יאר טעטיקייט און וואו האלט עס? רעליגיע, קולטור און שפראך. מיטלאטער און נייצייט אין דער קולטורגעשיכטליכער אנטוויקלונג פון אויגער פאלק. מיט אייגענע כוחות. דער פארלירערער דור. שפראך אדער רעליגיע. די לאגע פון אויגער פאלק און וואס דארף מען טון? אויגערע געא-קלעריקאלן. גלות-נאציאנאליזם. די אסימילאציע און דער קאמפ קעגן איר. מיין אמתע שטעלונג. ווערטער-פארטייטונגען.

780 **ביילעבן** (Vol. XVIII, No. 12 <169>): צוואנציג יאר „אינקור“. ניו-יארק, רעצעמבער 1944. 71, [1] ע', פורטרטים, תמונות. 4°. **חבר המערכת:** ג. ל. אלקין, א. ביק, א. דושענאווסקי ואחרים. עם מדור אנגלי ושער אנגלי מיוחד: <New Life> "Nailebn" "Twenty years "Icor". ע' 35-60: ברכות. כולל מאמרים ורשימות, שירים וספר.

781 **American Jewish Committee.** [Collection of minor publications]. New York, (1944-1945). 5 items.

התכן: [1]: Joseph M. Proskauer: Restoration of Jewish rights throughout the world; presidential address... [1944]. 11, [1] p. 8°. [2]: Statement of the American Jewish Committee on withdrawal from the American Jewish Conference together with address of Joseph M. Proskauer. (1944?), 16 p. 8°. [3]: Fineberg, Solomon Andhil: Common sense for American Jews; an outline for common sense discussion... [1944]. 24 p. 4°. [4]: A world charter for human rights; the story of the con-

pendix containing suggestions concerning refugees generally. Revised edition. (London), Oct. 1943. 7, [1] p. 8°. = [League of Nations Union. Pamphlets]. No. 433.

790 (National Jewish Welfare Board). In the nation's service; a compilation of facts concerning Jewish men in the armed forces during the first year of the war. (New York, 1942). 47 p., illus. 4°.

מטרת החוברת להוכיח שהיהודים חרמו את חלקם המלא למאמץ המלחמה.

791 Oesterreicher, John M. Racisme-antisemitisme... antichristianisme; documents et critique. Préf. de Jacques Maritain. Traduit de l'allemand, New York, Editions de la Maison française, 1943. 245 p., 11. 8°.

המחבר, כומר קתולי, שעזב את ריגה אחרי ספיחה לגרמניה, מוכיח בספרו שההוגעות מהוה סכנה לא רק ליהודים אלא לכל העמים. הספר נכתב בשנת 1939 ויצא לאור שבועות אחרים אחרי פרוץ המלחמה.

792 Seton-Watson, Hugh. Eastern Europe between the wars 1918-1941. (2nd ed.). Cambridge, At the University Press, 1946. XV, 445 p., tabs, maps. 8°.

על היהודים ואנטישמיות: ע' 288-298, גם ע' 66, 73, 103, 123, 189-194, 209, 271, 311, 377, 384-385.

793 Spiegler, Samuel. Your life's work: a guide for youth and adults. Cincinnati, Union of American Hebrew Congregations, 1943. XVIII, 450 p., 11. 8°.

מדריך לבחירת מקצוע. נועד לנוער ולמבוגרים יהודיים. ביבליוגרפיה בסוף כל פרק ופרק.

794 World Jewish Congress. Advisory Council on European Jewish Affairs. Facts and documents... [1-4]. New York, 1943. 4°.

במכונת-הכפלה.

ההתכן [1]: Mémorandum; une concession au fascisme et au nazisme; l'abrogation du décret Crémieux. 18 p. — [2]: Collection of reports

786 Institute of Jewish Affairs. Hitler's ten-year war on the Jews. New York, Institute of Jewish Affairs of the American Jewish Congress, World Jewish Congress, 1943. [6], 311 p. 8°. העורך: Boris Shub.

ההתכן: Central Europe: Germany (G. Jacoby). Saar region; Danzig; Austria (O. Karbach). Czechoslovakia (H. Perutz). South-eastern Europe: Hungary (J. S. Fischer). Rumania (Sh. Bickel). Yugoslavia; Bulgaria (J. Schechtmann). Greece (O. Karbach). Eastern Europe: Poland (M. Schwarz). Estonia; Latvia (M. Laserson). Lithuania. U.S.S.R. <occupied> (J. Schechtmann). Northern Europe: Norway; Denmark; Finland (M. Laserson). Western Europe: Holland (M. Schwarz). Belgium; Luxembourg; France (H. Sinder, K. Stein). Italy (M. Schwarz). Summary.

787 Jacoby, Gerhard. Racial state; the German nationalities policy in the protectorate of Bohemia-Moravia. New York, Institute of Jewish Affairs of the American Jewish Congress and World Jewish Congress, 1944. XII, 355 p., map, tabs. 8°.

פרקים וסעיפים מיוחדים על היהודים: Third class: the Jews (p. 85-91). Jews debarred (118-122). The Jewish question: Test of Gleichschaltung (139-143). Discrimination against Jews (173-175). The expropriation of the Jews (207-220). The extinction of the Jews (233-247).

788 Jewish Council to Combat Fascism and Anti-Semitism. Melbourne. The Jews and the war. (3rd ed.) (Melbourne), [1944?]. 30, [1] p., ports. 8°.

מדובר גם על היהודים במלחמת-העולם הראשונה.

789 The League of Nations Union. The Jewish problem; a report by the Executive Committee of the Union together with an ap-

and Palestine. Report of the Anglo-American Committee... Lausanne, 20th April, 1946. Presented by the Secretary of State for Foreign Affairs to Parliament by command of His Majesty. London, H.M. Stationery Off., (1946). [4]. 80 p. 8°. = Miscellaneous, no. 8 <1946>. = Parliament. Papers by command, Cmd. 6808.

הוצאה אחרת של דו"ח זה ראה ק.ט. שנה כ"ג ע' 30.

801 **Australia. Army.** 1:25,000 Palestine series extension sheet. n.p., Australian Field Survey Company, 1941. 6 sheets. 40:40. (PDR/1502/3511-14, 17-18). "Surveyed and reproduced by 2/1 Australian Field Survey Company... 1941". Sheet [1]: Tibnin. [2]: Bar-ashit. [3]: El Bassa. [4]: Tarbikha. [5]: Sa'sa. [6]: Alma.

802 (**Avukah**). Program for American Jews. (2nd ed. revised. New York, 1941). 11, [1] p. 8°.

803 **California. University. Committee on International Relations.** Africa, the Near East and the war; [six] lectures delivered... [at] the University of California, spring 1942. Berkeley, University of California Press, 1943. XII, [2]. 212 p., maps. 8°.

מאת: J. H. Breasted: Arab nationalism in the Near East (p. 3-50). L. C. Uren: The struggle for oil in the Near East (p. 85-102).

804 **Cohen, Israel.** The progress of Zionism. 7th rev. ed. London, Zionist Organisation, 1944. 68 p., map. pl. 8°.

את המהדורה הקודמת ראה ק.ט. שנה כ"א ע' 172.

805 **Dinin, Samuel.** Zionist education in the United States; a survey... With a special section on Zionism and Palestine in the Jewish schools by Noah Nardi. New York, The Zionist Organisation of America, 5705-1944. 99 p. 4°.

התכן: Israel Goldstein: Foreword. S. Greenberg: Preface. — The historic and theoretic

and documents pertaining to the Jewish situation in French North Africa. 49 p. — [3]: Excerpts of letters from the Protectorate and Slovakia, with comments by Kantorowicz. 6 p. — [4]: Kantorowicz, N.: The situation in Hungary, Rumania and Bulgaria <based on letters sent from those countries>. 5 p.

795 **Zukerman, William.** Christian Europe and the Jews. In: The Quarterly Review, no. 569, p. 307-321. London, July 1946.

לרעת המחבר אין באירופה "בעיית יהודים": חוץ מן 100,000 עקורים הנמצאים במחנות, מסתירים היהודים בארצות-מגוריהם השונות כמו יתר האזרחים.

796 Еврейский народ в борьбе против фашизма; материалы III. антифашистского митинга представителей еврейского народа и III. пленума еврейского антифашистского комитета в СССР. Москва, Отдел Государственного издательства „Дер Эмес“, 1945. 150, [2] стр., портр. 8°.

"העם העברי במלחמה נגד הפשיזם..."
הספר כולל גם ידיעות על השמדת היהודים ועל השתתפות היהודים במלחמה הרוסית-הגרמנית.

ציונות וידיעת ארץ-ישראל

797 קאסטרנינסקי, מ. די הסתדרות העובדים; אלגומיניזם ארבעטער ארגאניזאציע אין ארץ-ישראל. ארויסגעגעבן דורך "פריינט פון דער הסתדרות". בוענאס איירעס, "עבודה", 1944. 41 ע' 8°.

798 **American Emergency Committee for Zionist Affairs.** The Jewish legion in the first world war, 1917-1942, twenty-fifth anniversary. (New York, 1942). 20 p., illus., ports. 8°.

799 (**American Zionist Emergency Council**). America speaks on Palestine. [New York, 1944]. [2]. 54 p. 4°.

כולל פקסימילים של מאמרים בכתבי-עת שונים, שפורסמו בין אוקטובר 1943 לאפריל 1944.

800 **Anglo-American Committee of Enquiry Regarding the Problems of European Jewry**

tine... (New York, American Zionist Emergency Council), [1943?], 3-17, [1] p. 8°.

812 **Margolis, Isidor.** Judaism: a way of life, some implications of Torah v'Avodah. (New York, Educational Committee of Hapoel Hamizrachi of America, 1942). 15, [1] p. 8°. =Harry Karp memorial library. 1.

813 **Owen, G. Frederick, ed.** Palestine in third dimension [Map]. Kansas City, Miss., Beacon Hill Press, 1942. 102:92.

נספח: Mileage chart of Palestine, with other important information, by G. Frederick Owen. 56:45.

Palestine and Zionism; a bimonthly bibliography. עיין מס' 735.

814 **Palestine Information;** articles and news selected and published by Hechalutz Organization of America. New York, 1944. 8°.

תכניות ההופעה לא נזכרה. ירחון? גל' 6 יצא ביוני. גל' 7 יצא ביולי.

815 **The Palestine Year Book** 5706; review of events from July 1944 to July 1945. Vol. I. Washington, Zionist Organization of America, 5706—1945. XVII, [14], 531 p., fold. map in pocket, tabs. 8°. **העורך:** Sophie A[da] Udin.

מטרת השנתון להמציא אינפורמציה מוסמכת על התנאים והאפשרויות של ארץ ישראל בזמן הזה, על בעיות תקופת המעבר, על עליה המונית של יהודים לארץ ישראל ועל הפעולות הציוניות לתחיתה. הקובץ מלא וגדוש חומר מגוון על ארץ ישראל וגם חומר עשיר וידיעות שמו-שיות על ההסתדרויות והמוסדות הציוניים והלאומיים בארצה"ב ובשאר מדינות אמריקה.

816 **Pinsker, Leo.** Auto-Emancipation. [New York], Masada Youth Zionist Organization of America, 1939. 31 p. 8°.

הוצאה קודמת של תרגום זה ראה ק.ט. שנה י"ד ע' 215. על הוצאות שונות במקור ובתרגומים ראה רשימת ב. שוחסמן (ק.ט. שנה י"א ע' 117—130).

background. The present status of Zionist education. Special studies and recommendations.

806 **Friedrich, Carl J[oa]chim.** American policy toward Palestine... Published under the auspices of the American Council on Public Affairs. (Washington), Public Affairs Press, (1944). VI, 106 p. 8°.

ההתקן: Introduction. Wilson and the Balfour Declaration. Arab "self-determination". Congress' resolution of 1922. The Amer.-British convention of 1924. American indifference, 1924-33. The coming of the Nazis. The White Paper of 1939 and the war. America's future policy. Summary and conclusions. Appendices. המחבר מתנגד בתוקף לספר הלבן, וסובר שארה"ב צריכה להיות מעוניינת בהקמת ארץ ישראל עברית.

807 **Glueck, Nelson.** The river Jordan; being an illustrated account of earth's most storied river. Philadelphia, Westminster Press, (1946). XVI, 268 p., illus., map. 8°.

ההתקן: Foreword. The Jordan rift. The lake district. "A garden of God". The highlands of Transjordan. Mountain streams and valley cities. Path of pilgrims. The plains of Moab.

*808 **Guedalla, Philip.** Middle East, 1940-1942; a study in air-power. London, Hodder & Stoughton, 1945. 236 p., ill. 8°.

809 **Jewish Agency for Palestine.** Activities in Palestine during the war; summary report. London, Information Department, The Jewish Agency for Palestine, 1943. 16 p. 8°.

810 **League of Nations.** The mandates system; origin, principles, application. Geneva, April 1945. 120 p., tabs. 8°. =Series of League of Nations publications. VI. A. Mandates. 1945. VI. A.1.

מההתקן: Palestine and Transjordan, p. 77-83.

811 **Lourie, Arthur.** The facts about Pales-

824 Ewen, David. The story of George Gershwin... illustrated by Graham Bernbach. New York, H. Holt and Co., (1943). VII, [4], 211 p., illus. (incl. music). 8°.

ביבליוגרפיה: ע' 185, ע' 187-195; Gershwin records.

*825 Shuey, Audrey Mary. Personality traits of Jewish and non-Jewish students. New York, Archives of psychology, 1944. 38 p. 4°.
= Archives of psychology, no. 290.

*826 Teitelbaum, Elsa. Anthology of Jewish humor and maxims; ed. by Abraham Burstein. New York, Pardes Pub. House, 1944. 462 p., ill. 8°.

בלשנות

827 David b. Abraham al-Fasi. The Hebrew-Arabic dictionary of the Bible, known as Kitab Jami' al-Alfaz <Agron> of David ben Abraham al-Fasi the Karaite <tenth cent.>; ed. by Solomon L. Skoss. v. 2: ח-ט. New Haven, Yale University Press, 1945. CLX, 756 p. [3] l., facs. 8°.
= Yale University: Yale oriental series. Researches. 21.

שער נוסף בערבית באותיות עבריות: כתאב ג'אמ'ע אל אלפאז' או אלאגרון תאליף דוד בן אברהם אלפאזי... ט-ח. את הקודם ראה ק. ס. שנה י"ד ע' 228.

828 Schön, Dezső. Tizmillió zsidó nyelve; Marton Ernő bevezetésével. Kolozsvár, Fraternitas, 1942. 62 p. 8°.
= A Fraternitas kiadó időszzerű zsidó írások sorozata [9].

«לשונם של עשרה מיליון יהודים» (יודית).
מלבד אלה עיין בדפוסי אי' מס' 552.

ספרות יפה עברית של ימי-הביניים

עיין בדפוסי אי' מס' 558, 602.

ספרות יפה עברית חדשה

829 הו. קרל דה. ביריניקה; טראגדיה בחמש מערכות, מאת קרל די האז. תרגם מכתב-יד גרמני יצחק

817 Saliternik, Z.; O. Theodor. On a new variety of anopheles turkhudi from Palestine. In: Journal of the Malaria Institute of India, 4. 4 December, 1942. p. 429-434.

818 Shertok, M[oshe]. Jewish units in Italy. London. (Jewish Agency for Palestine), 1945. 11, [1] p. 8°.

819 Technion תכניון; bulletin. New York. The American Society for the Advancement of the Hebrew Institute of Technology in Haifa, 1941. 4°. port.

תכיפות ההופעה לא נזכרה. ירחון? גל' א' יצא באפריל.

820 Telem, Gabriel; Fanny A. Gross, comp. Palestine maritime league. Cape Town, Cape Town Committee of the Palestine Maritime League, [1944]. 48 p., illus. 8°.

אסף מאמרים ורשימות על «חבל ימי ישראל».

821 (United Palestine Appeal in Great Britain). Partners in Palestine's progress; foreword by Chaim Weizmann; introduction by Sir Simon Marks. London, Alliance Press, [1944?]. 27, [1] p., pl. 8°.

822 Zionist Organization. America. A Jewish commonwealth in Palestine; our contribution to a better world: Ludwig Lewisohn, Bernard A. Rosenblatt, Albert K. Epstein. Washington, Zionist Organization of America, (1944). 28 p. 8°.

מלבד אלה עיין גם בדפוסי ארץ-ישראל.

אתנוגרפיה, פולקלור, אמנות

823 ויסר' יהושע. Cantor's manual עבודת החזן; רציסטיבים וזמרה בצבור, מאת יהושע וויסער <פילדערזאסער> לשבת. חלק ראשון. Recitatives for cantors and congregational singing. For the Sabbath. Vol. 1. Composed by Joshua Samuel Weisser. New York. (Sole agent Metro Music, מבוא תש"ד). 159, [7] ע', פורטרט. 4°.

837 לי, מלכה- קינות פון אונדזער צייט. [ניו-יארק].
(שרייבער סעקציע ביים איקוף, 1945), 159, [2] ע' 8°.
שירים.

ליטערארישע העפטן; דו-ירחון. עיין מס' 705.

838 ליוויק, ה. [פסידונים של ליוויק האלפערן].
אין טרעבלינקע בין איר ניט געווען; לידער און
פאעמעס. [ניו-יארק], ח' ליוויק יובילי-פאנד דורך
ציקא-פארלאג, 1945, 347, [4] ע' 8°. בעיקר שירי
הזמן.

839 מיזל, נחמן. פרץ מארקיש; דער דיכטער
און פראזאיקער. <25 יאר שאפן>. (Toronto), קאנא-
דער איקוף, 1942, 32 ע' פורטרט. 8°.

840 סוצקעווער, אברהם. די סעסטונג; לידער
און פאעמעס. געשריבן אין ווילנער געטא און אין וואלד
1944—1941 (New York), איקוף, 1945, 112 ע' פורטרט.
8°. עס הקדמה מאת נ. מיזל: אברהם
סוצקעווער (ע' 9—14).

841 עפעלבוים, [מנחם] ב[עריש]. פארלאשן
ליכט. (ניו-יארק), אלועטלעכער יידישער קולטור-פאר-
באנד, 1944, 171 ע' 8°. ההבן: פארלאשן ליכט
[ספור] (ע' 9—150). — נאכגעאונגען: די רייד פון פאר-
בליבענעם. איך און מיין טויטער פאטער. טוכות-טעג.
שנאה.

842 עפעער, איציק. היימלאנד. צייכנונגען פון
מארק שאגאל. ניו יארק, איקאר, 1944, 125, [2] ע' פורטרט.
8°. שירים. מדור אחד (ע' 7—58) על ביר-
ביד'ן.

843 עפעער, איציק. מילכאמע-באלאדעס. מאסקווע,
אג'ו. מעלכע-פארלאג „דער עמעס", 1943, 63, [1] ע' 8°.
שם הספר ברוסית בע' ד' של המעטפת.

844 פערלאוו, מאקס. סירב גארב and sons.
ניו-יארק, „מארגן-פרייהייט" אסאסיאישאן, 1945, 247 ע' תמונות.
8°. ספור מחיי מהגרים יהודיים (פועלים)
בארצות-הברית.

845 צווייג, סטעפאן. די באגראבענע מזורה.
אויטארייטע איבערזעצונג [פון] חיים בראקאוש. בוענאס

זילברשלג. ניו-יורק, מוסד גוסלאבה ואברהם יוסף שטיבל,
חש'ו (1945), VIII, [4], 110, [1] ע' פורטרט. 8°.
מחבר הדומה גרמני נוצרי (1815—1875) שהגר לפני מאה
שנה ויותר מגרמניה לארה"ב כדי לחיות שם חיי חופש.
הדומה נשארה בכת"י (או באכסמפלר גרפס אחד) ובדרך
מקרה הובאה לאחד מקרוביו, פ. י. רופינג ידידו של
א. י. שטיבל, שמספר בהקדמה לספר שלפניו (ע' V—IX)
על התגלות כתה"י ע' [XI—XII] הקדמת המתרגם
מלבד זה עיין גם בדפוסים ארץ-ישראל.

ספרות יפה יודית

830 איזנאן, ש[מואל]. צווישן הונדערט טויערן;
דערציילונגען. ניו-יארק, מ. ש. שקלארסקי, 1942, [6],
247 ע' 8°. שער נוסף באנגלית. ספורים מחיי ירו-
שלים. ההבן: דער בוכארישער קווארטאל. דער דאקטאר
פון בית-שאן. משפחה סאפורטא. א פליט. צוויי פעלאכן.
אין א קאראמישן הויף. א תהום. פארן בית-דין. די
ווארגאנערין. הינטער מויערן.

831 גאטליב, נ[ח] י[צחק]. איבערבוים. ערשטער
בוך פון א טרילאגיע. מאנטרעאל, נ. י. גאטליב בוך-
קאמליטעט, 1940—41, 167, [9] ע' 8°. ספור מחיי
החלוצים בגולה בהכשרה עד עלותם ארצה. מקום המעשה
ליטא ואח"כ גרמניה בזמן מלחמת העולם הראשונה
ולאחריה.

832 גאטליב, נ[ח] י[צחק]. ליטע מיין היימלאנד.
מאנטרעאל, נ. י. גאטליב בוך-קאמליטעט, 1945, 159,
[3] ע' 8°. שירים, בשני מדורות, המדור השני מחיי
החלוצים בא"י.

833 גראדע, חיים. דורות; לידער און פאעמעס.
(New York), איקוף, 1945, 220 ע' פורטרט. 8°.

834 האפשטיין, ד[וד]. איך גלויב. [ניו-יארק],
איקוף, 1945, 159 ע' פורטרט. 8°. שירים שנכתבו
בשנות 1912—1944.

835 וויינפער, ז[יסע]. פניע. ניו-יארק, „אויפקום",
1939, 128 ע' 8°. שירים.

836 וויקטאר, אב[רהם]. איך זע לאנד; לידער און
פאעמעס. <1921—1942> (New York), אב. וויקטאר
בוך-קאמליטעט ביים איקאר, 1942, 159, [1] ע' 8°.

853 **Ridler, Mrs. Anne (Bradby).** Cain; a play in two acts, by Anne Ridler. (London), Nicholson and Watson, (1943). 32 p. 8°.

ספרות הנוער

854 **אדלר, י. נ.** ראש השנה לאילנות. <מפי רבי ר' פסח> ניו-יורק, "ינאי", תש"ג, 7, [1] ע'. 8° ספור.

855 **ברודצקי, ב.** חמשה ספורים לשנה ב'. שיקגו, תעודה, תש"ג, 15, [1] ע'. 8° מנוקד. = ספריה לילדים בעריכת שלמה מראה-נוף, א'.

856 **מילנר, אחיטוב.** ראש השנה לאילנות; מעשיה לט"ו בשבט. (ניו-יורק, תש"ג), 14, [1] ע'. 8° מנוקד. עם תרגום אנגלי למלים עבריות קשות.

857 **קינדער-זשורנאל** 26. יארגאנג, נומר 2: י. ל. פרץ צום 30. יארגייט. ניו-יארק, מאי 1945. 18 ע', פורטרט. 4°. כולל יצירות אחדות של פרץ (שירים, מעשיות), ביוגרפיה קצרה של פרץ ורשימות עליו.

858 **Alofsin, Dorothy.** The stream of Jewish life. Cincinnati, Union of American Hebrew Congregations, (1943). XIV, 360 p., illus., ports. 8°.

ספר על התנועות והמוסדות היהודיים ועל חיי היהודים בזמננו. בסוף כל פרק ופרק ביבליוגרפיה קצרה ושאלות לתלמיד.

מלבד אלה עיין גם בדפוס ארץ-ישראל.

חנוך והוראה

859 **דבר למורה.** ניו-יורק, ועד המחנכים העברים למען ארץ ישראל העובדת באמריקה, תש"ג—1943. 4°. חכופות ההופעה לא נזכרה. גל' ב' יצא בכסלו.

860 **חברותא.** ושינגטון. חברותא; קבץ-יובל למלאה עשר שנים לקיום ה"חברותא" בושינגטון... העורך: ח"י ולדמן... ושינגטון, תש"ה, 44 ע', פורטרטים. 8°. שער נוסף באנגלית על המעטפת השמאלית. חברותא ארגון של החוגים העבריים. מהתכן: י. גולדברג; שקספיר בעברית (ע' 26—28). המוסדות העברים בושינגטון (ע' 29—30).

איירעס, י. גירשפעלר, 1942. 158, [2] ע', פורטרט. 8°. עם שער ספרדי מיוחד.

שם המקור: Stefan Zweig: Der begrabene Leuchter. את הספר בעברית ראה לעיל מספר 629.

846 **קופערשמיד, ש.** טאלקסלידער וועגן דער פאטערלענדישער מילכאמע. געזאמעלט פון ש. קופערשמיד. מאסקווע, אגיו, מעלוכע-פארלאג, "דער עמעס", 1944. 30, [2] ע'. 8°. כולל 20 שירים עם הקדמה מאת י. דאברושין.

847 **קושניראוו, א[הרן].** מיורעכ אונ מיירעוו; דראמאטישע פאעמעס אונ לידער. מאסקווע, מעלוכע-פארלאג, "דער עמעס", 1940. 174, [2] ע'. 8°.

848 **ראבלע, פ[ראנסוא].** גארגאנטיוו אונ פאנטא-ריעלי. געקורצטע אופלאגע. יידיש — איי קיפנים. קיעוו, מעלוכע-פארלאג פאר די נאציאנאלע מינדערהייטן, 1940. 290, [2] ע', תמונות. 8°. (שול ביבליאטעק).

849 **רויווענבלאט, הי.** מיין ליכטיקע נסיעה. (ציי-כענונגען פון טאורעס געלער). שיקאגא, הי. רויווענבלאט בוך-קאמפניטע, לאס אנגעלעס, דורכן פארלאג ל. מ. שטיין (1944). 4, 170 ע'. 8°.

850 **שאגאל, בעלא.** ברענענדיקע ליכט. צייכענון-גען פון מארק שאגאל. ניו-יארק, פאלקס-פארלאג ביים אידישן פראטעסטאנט פאלקס-ארדן, 1945. 252, [3] ע', תמונות. 8°. שער נוסף באנגלית. המחברת אשתו של הצייר המפורסם מרק שגל. הספר, שיצא אחרי מות המחברת, כולל 25 ספורים ורשימות מימי הילדות, רובם על חגי ישראל ומנהגיו.

ספרות יפה לועזית על נושאים יהודיים

851 **Gholson, Edward.** From Jerusalem to Jericho. Boston, Chapman & Grimes, (1943). 122 p. 8°.

852 **Lyons, Ab.** Esther, reina de Persia; pieza teatral de Purim. (Buenos Aires, Oficina central de publicidad Wizo para Latino América), [194?]. 22 p. 8°.

"אסתר, מלכת פרס; מחזה תיאטרוני לפורים".

ב' 21—23, 1943—1944. עם אמציות באנגלית ושער נוסף: Yidisher visnschaft - Yivo. Psikhologish-pedagogische sektsye...: The vocabulary for the beginner class of the Yiddish school in America...

מעקסיקע (סיטי). אידישע שולע. יובל-בוך. עיין מס' 706.

מלבד אלה עיין בדפוס א"י מס' 477, 482, 504, 508, 509, 533.

ספרי למוד

865 מראה-נוף, שלמה; יוסף ליבנון. מועדי ישראל; מקראה לשנה ה"י מחזור ד"י שיקגו, ועד החנוך היהודי בשיקגו והסתדרות המורים העברים כמערב התיכון, תש"ה. 152. ע' תמונות. 8°. מנוקד. "מסרת הסדרה היא לזכות את התלמיד בתוכן ובמונחי-יסוד של חגי ישראל ומנהגיו, לפי גילו וידיעותיו... החומר הניתן בזה נדפס ב"העברי הקטן" במשך שבע שנים האחרונות".

866 פולק, י[שראל] ח. חמש שנו; ספרי התורה בלשון המקור לתלמידים מתחילים, עם ציורים, שאלות ותרגילים לעבודה עצמית ומלון עברי-אנגלי מסדר על-ידי י. ח. גולאק. בראשית. חלק א' (בראשית-חיי שרה). ניו יורק, היברו פאבלישינג קאמפאני. (1943). [10]. 98 ע' תמונות. 8°.

867 [שרפשטיין, צבי]. עזר ללמוד החמש לתלמידים שאין הכשרתם בלשון מספיקת 3-4. 2 חיבורות. [ניו-יורק], שילה, (1940). 16, 16, 16, 16, 16, 16. 16 ע' 8°. התכן: 3: תולדות, ויצא, וישלח. 4: וישב, מקץ, ויגש, ויחי.

מלבד אלה עיין בדפוס א"י מס' 466, 478, 492, 494, 496, 576, 579, 625.

ספרי מדע כלליים בעברית

עיין בדפוס א"י מס' 475, 485, 500, 520—522, 524, 560, 578.

861 שרפשטיין, צבי. תולדות החנוך בישראל אל בורות האחרונים. מאת צבי שרפשטיין. כרך א'. ניו יורק, "עוגן", תש"ה. IV, 406 ע' לוחות-תמונות, מפות, פקסימילים. 8°. המחבר, מורה עברי העוסק במקצוע יותר מארבעים שנה ברוסיה, גליציה וא"כ (מלפני 30 שנה) בארה"ב, מספר על תולדות החנוך היהודי מן המאה ה-19 עד מלחמת העולם הראשונה. החומר מסודר לפי הארצות. את המקורות שילב המחבר אל תוך ההרצאה. התכן: הקדמה, החנוך הישן. בצרפת. בגרמניה. באוסטריה. באיטליה. בהולאנד. בארצות סקאנדינאביה. ברוסיה. באונגאריה. ברוסיה ופולין (ע' 239—399): נצני-החנוך החדש. בתקופת הריפורמה ברוסיה. התקופה החדשה. הישיבות ברוסיה ופולין. החדר המתוקן ברוסיה ופולין. בראשית מאה העשרים.

862 תעורה; רבעון לעניני חנוך וארגון המורה. שיקגו, יוצא מסעם הסתדרות המורים העברים במזרח התיכון, תש"ה. 8°. העורך: שלמה מראה-נוף. חוב' א' יצאה בתשרי.

863 וויניפעג, י. ל. פרץ-שול. דריסיג יאר י. ל. פרץ שול... וויניפעג, (דפוס "דאס אידישע ווארט"), 1944. [4], 7—153, [1] ע' טבלאות, תמונות. 4°. התכן: 1: אלגעמיינע פראבלעמען: י. שאצקי; א. אנט-נישכילישע קארעספאנדענץ מיט 100 יאר צוריק. ל. ראזענ-בערג; 30 יאר יידיש לעבן אין מערב קאנאדע. א. גאלאמב; די גאציאנאלע יסודות פון דער טראדיציאנעלער דערציונג ביי יידן. י. שטערן; די שול ווי א רעוואלוציאנערער פאקטאר. י. שפירא; דער איינציגער אויסוועג. נ. כאנין; קאנאדע און די פארייניקטע שטאטן. י. זיפער; צום 30 יאר. — 2: פרץ שול, שבעה מאמרים. — 3: באגריסונגען. געזעלשאפטלעכער לעקסיקאן.

864 יידישער וויסנשאפטלעכער אינסטיטוט. פסיכאלאגיש-פעדאגאגישע סעקציע. דער וואקאבו-לאר פארן אנהייבער-קלאס אין דער אמעריקאנער יידישער שול; שטודיעס פון ישראל שטיינבוים, דוד בירדווער און יודל מארק. ניו-יארק, 1944. 78. [2] ע'. 8°. (ביבליאטעק פון ייחא). מתוך: ייחא-בלעטער.

בתוך כתבי עת

במדור זה ירשם תכן כתבי-עת במדעי היהדות בעברית ובלועזית, וגם מאמרים בודדים מעניגי-יהדות מתוך כתבי עת כלליים. יכללו כאן מחקרים בלבד ולא ספרות יפה ואף לא עיונים בכעיות ימינו. עתונים חדשים נרשמים גם לעיל במדור "עתונים וקבצים".

חוב' ה' סיון תש"ו. מן התכן: לוי, ב.: המלחמה נגד הגירת היהודים לאמריקה הספרדית בתקופה הקולוניאלית (המשך בחוב' ו').

יבנה, ירושלים: ברית סטודנטים דתיים "יבנה", ניסן תש"ו. מן התכן: שפירא הוטנר, ר.: "עשרה בלנים". שנה א' חוב' ב'—ג'. מנחם אב תש"ו. מן התכן: פריימן, א. ח.: דרכי החקיקה בישראל — קירש, נ.: למושג הנבואה — קרלין, א.: היחס בין הלכה ואגדה — גבריהל, ח.: לקדמות "בית המדרש" בישראל. — גוטשטיק, מ.: שררה ודבור (מחקר לשוני).

ידיעות החברה העברית לחקירת ארץ-ישראל ועתיקותיה. שנה י"ב. ירושלים, תש"ו. "מוקדש לפרופ' ל. א. מאיר ליובלו החמישים". התכן: בן חורין, א.: זיבליוגרפיה של כתבי הפרופיסור ל. א. מאיר — קלנר — פרומן: בדיקות פטרוגרפיות של חרסים — אבי-יונה, מ.: שני שרידים של אמנותנו העתיקה — ייבין, ש.: ציור עקדת יצחק בבית-הכנסת בבית-אלפא — רחמני, ל.: שלטים צלבניים וממלכיים במערכת-הקברים מס' 1 של בית-שערים. — בן-חורין, א.: חפירותיה של לידי הסטר סטנרופ באשקלון בשנת 1815. — כהנא, פ.: הערות לתבליט-שכמ. — קאסוטו, מ. ד. א.: קריאה לשלום בלוח האוגרית V. AB. — בן-דור, ע.: חותמת עברית בטבעת זהבי — ריפנברג, א.: שתי חותמות מואביות. — סורטשינר, נ. ה.: השבעה עברית נגד שדי לילה מימי המקרא. — אביגד, נ.: כתובת בני-חזיר. — סוקניק, א. ל.: שתי מצבות יהודיות מציפורי. — שובה, מ.: שלום על ישראל — בקיסרי של ארץ-ישראל ובגלות תיסאליה. — שובה — ריפנברג: קמיעה [1] יהודית-ישנית מסוריה. — נרקיס, מ.: חותם לפת ולגבינה של ישראל. — בן-חיים, ז.: כתובת שומרונית מן המאה ה"א. — בן-צבי, י.: כתובת שומרונית מתקופת האויבים. — סוקניק, י.: כתובת של התקופה האיובית מבית-חאנון. — מייזלר, ב.: מחקרים

בצרון. שנה ד' חוב' ד'. ניו-יורק, ניסן תש"ו. מן התכן: בן-מרדכי: שלטון הכסף (סקירה על ערך הכסף בחיינו בעבר ובהווה). — קוסובר, מ.: ר' יואל סירקיש (ה"ח). — פריד, א. א.: שמות שנשתכחו שרשיהם (על התבות התנכיות: אי, הי, לי, ני, עי, צי, רי).

חוב' ח'. אייר תש"ו. מן התכן: גוטמן, א.: לשאלת היחס: מנהג — הלכה בתקופת התלמוד (הסוף בחוב' ט'). — פריד, א. א.: שמות שנשתכחו שרשיהם. חוב' ט'. סיון-תמוז תש"ו. מן התכן: רב צעיר: לסגנונו של "משנה תורה" להרמב"ם.

בקרואי. שנה י"ג גל' ר' (צ"ל ק"י). ירושלים, ניסן-אייר תש"ו. מן התכן: רבינוביץ, ל.: מנהגי יהודי אי גירבה (המשכים בגל' ר"א, ר"ב בשנויי שם המאמר). גל' ר"ב. תמוז. מן התכן: אפשטיין, ד. ה.: מעבר לסמבטיון [=הסמבטיס, בדרום אפריקה].

גזית. כרך ח' חוב' ב'—ג'. תל-אביב, חשוון-כסלו תש"ו. מן התכן: ויס, ש.: קתלת סוסנוביץ. חוב' ז'—ח'. אדר ב'—ניסן תש"ו. מן התכן: דמוסתנס אל האתונאים (הנאום הפיליפי הראשון. הצעה על מקורות הכספים. קריאת האיגרת). מיונית א. א. הלוי. — גלבר, נ. מ.: תולדות יהודי סטניסלבוב. חוב' ט'. אייר תש"ו. מן התכן: גולדנברג, מ.: [קהלת] קרמניץ (הסוף בחוברת י').

הדאר. שנה כ"ה גל' כ"א. ניו-יורק, כ"ו אדר ב' תש"ו. מן התכן: מלאכי, א. ר.: בית-כנסת טורא [בניו-יורק] — שכית היסטורית. — גל' ב"ח. א' סיון. מן התכן: בן-עזרא, ע.: מנהגי שבועות. — אבינרי, י.: פרקי לשון.

דרום. שנה ט' חוב' ד'. בואנוס איירס, אייר תש"ו. מן התכן: הלוי, א. א.: תלמודה של ארץ-ישראל—וורפל. י.: ממעינות הפולקלור החסידי (המשכים בחוב' ה, ו').

הרופא העברי. שנה י"ט חוב' א'. ניו-יורק, 1946.
מן התכן: אינהורן. מ: רשמים מנסיעתי האחרונה לארץ
ישראל. — אשכנזי. ט: ההגייה והבריאות אצל הבידויים
בארץ ישראל. — מונטנר. ז: על מוסרו של הרופא
היהודי: השכלתו ותפקידו על פי הספרות הקדומה.

רמז: בטאון בני ברית בא"י שנה ז' חוב' ב'.
ירושלים, אדר ב' תש"ו. מן התכן: ספיבק. י: החנוך
לפי ספר "משלי".

חוב' ד'. אייר תש"ו. מן התכן: היינמן. י: בשורת
היהודה הלוי לאנושות בני דורנו.

הרפואה. כרך כ"ח חוב' י"ב. ירושלים—ת"א,
ד' תמוז תש"ה. מן התכן: פרנקו. ש: אנדריאס ואסאליוס
והיהודים.

כרך ל' חוב' י"ב. י"ז סיון תש"ו. מן התכן: אבן-
אדם. י: מקרים נדירים במיילדות בספרותנו העתיקה.

רשומות. סדרה חדשה, כרך ב' תל-אביב, תש"ו.
התכן: א'. מתוך ההפכה: מודיליאני. פ: דליה נחת
(קהילת רומי בימי הכיבוש הנאצי). עם הערות מאת
ל. לוי. — כהן. י: טלטולי נער (מבדיון דרך סיכור
לח"ל). — אלי. ה: בזכות פספורט (ניצולי סלונקי
דרך ברגן-בלזן לא"י). — פרבר. י: פליטת שרידים
(מלבוב דרך חזית אוקרינה לא"י). — ב. דמויות
וטיפוסים: קלוינר. י: חייל לונסקי הי"ד. — לונסקי.
ה: הרב האחרון בוילנה. — ביבר. מ: העלמה מלודמיר.
— הניש. מ: הרבי-בחור. — ג. פרקי הווי: לוינסקי.
י: השבתות המיוחדות במנהגי ישראל. — ברילינג. ד:
קברות החשמונאים בגולה. — זולוטרכסקי. ל: מנהגות
של יהודי רודוס. — כספי. י: ג' חתונות-מצוה בשדליץ.
קרופניק. ח: אגדות שאריגורד. — אברוני. א:
מלות לשון הקודש בפר העם. — ד. ארצות הישוב:
מנ. מ: שדרים מחברון עיר הקודש ת"ב. — הורביץ.
א: שלוש תעודות לתולדות גדרה. — כנעני. ד: מלשון
ההוי של הקיבוצים. — ה. תעודות וקורות: בניהו. מ:
השרפות הגדולות באימיר ובאדריאנופול. — מולכו.
י. ר: שבת נחמיו יום טוב של יהודי אשפלטרו. —
קוק. ש. ח: על שרידי המלבושים של ר' שלמה מלכו. —
נאכט. י: קבורתו של ר' נתן נטע הגורר היכן? —
נפצות: פריצק. א: ההשכלה בעיני מתנגדיה. —
שטוק. ד: א. בת יוניס הומיה. ב. בספרי רמ"ד אל
תשלחו יד. — ז. פירורים: רבניצק. י. ח. רשימות

סופוגראפיים. ה: לבא חמת וגבולה הצפוני של ארץ
כנען. — ברור. א: י: הארץ ותושביה במידה ובמספר
בסוף 1944. — אסף. ש: על קשרים בין מצרים לעדן
במאה ה"ב לסה"נ. — גויטיין. ש. ד: קדושתה של
ארץ-ישראל בחסידות המוסלמית. — סטפאן. ס. ח:
מסים בירושלים במאה ה"ט. — גוישטדט. ד: הערות
בדבר בתי-הספר הצבאיים במדינה הממלוכית. — בנעט.
ד. צ: התנוון בהתפתחותו למלה נפרדת בטכסטים
ערביים-יהודיים. — קירשנר. ב: מטבעה של בר-כוכבא?
— בן-דור. ט: שתי מטבעות של שכס (ניאפוליס). — זוטות.

לשוננו. כרך י"ד חוב' ג—ד. ירושלים, תמוז תש"ו.
מן התכן: טורשינר. נ. ה: סדרן ושמותיהן של האותיות
באלף-בית העברי. — הנ"ל: המכתב הכנעני ל"עזרבעל".
מגבל. מכתב עברי קדום. — מיילר. ב: הכתובות
הפיניקיות מגבל ושלשלת התפתחותן של הכתב האלפביתי-
הפיניקית-עברית. — היינמן. י: התפתחות המונחים המקצור-
עיים לפירוש המקרא. א: דרש. — בן-חיים. ז: הוראות
וצורות. — הר-זהב. צ: השם הפרטי ודינו לגבי הנטייה
והא-הודעה. — קפלן. ד: המונחים העבריים של חמרי
ביטומן. — מונחי פסיכולוגיה. מונחי סטטיסטיקה. —
מונחי רפואה: אנטומיה.

מאזנים. כרך כ"ב חוב' ג'. תל-אביב, סיון תש"ו.
מן התכן: קמינקא. א: חזונו של הנביא הושע.
מערכות. כרך ט' חוב' א' (ל"ה). תל אביב, תמוז
תש"ו. מן התכן: מיילר. ב: מלחמות ישראל עם ארם.
(הסוף בחוב' ב').

סיני. שנה י' חוב' קיב—קיג. ירושלים, סיון-תמוז
תש"ו. מן התכן: בן מנחם. נ: חוספת ביאור על דברי
הראב"ע לר"מ אלמושנינו. — זק"ש. מ. י. ל: מנהגות.
— ברנשטיין. ש: "מחזור טריפולי". פייטניו ופיוטיו. —
בראנר. י: כלי החרס בספרות התלמוד.

עדות. שנה א' חוב' ד'. ירושלים, תמוז תש"ו. מן
התכן: ברגמן. י: הרפואה העממית. — פטאי. ר:
החנוך העברי בעת האנוסים במשנה. — גרוון-קיווי. א:
נגוני המזרח, מהותם והתפתחותם. — אב פאול: כד עם
כתובת עברית מנסט. — אטיאש. מ: הרומנסה של דון
בואיו. — גוטסינסקי. ד: היהודים באי בחריין. — בן
שבת. ש: בטויים ושגורות עבריים-ערביים. — גרונאוולד.
מ: קמיעות וסגולות שונות. — גאון. מ. ד: ספר "לך
לך" [מן הספרות השבתאית].

ייווא בלעטער. באנד 27 נומ' 1. ניריארק, פריילינג 1946. מן התכן: וויינר, מ.: היטלערס פראפעסארן. (הסוף בחוב' הבאה.) — נעמאי, ל.: א' יידישע איבערזעצונג פון „אילושפאגל", פראג תצ"ה. — י. ש.: צו דער געשיכטע פון יידן אין קאמענעץ-פאראלסק, סוף 18טן י"ה.

פראלעטארישער געדאנק. יארג. 21 נומ' 8. ניריארק, 15.V.46. מן התכן: מאיר בן ברוך פון ראטענבורג: שאלי שרופה באש. יידיש פון א. ריינען.

Anthropos. Bd. 35/6 Heft 4-6. Freiburg (Schweiz), April 1944. Part. cont.: Baumgartner, W.: Was wir heute von der hebräischen Sprache und ihrer Geschichte wissen.

L'Antiquité Classique. Vol. 14 no. 1. Bruxelles, 1945. Part. cont.: Herrmann, L.: Virgile a-t-il imité la Bible?

The Asiatic Review. Vol. 42 no. 149. London, Jan. 1946. Part. cont.: Murphy, C. C. R.: What is gopher wood?

Australian Jewish Forum. Vol. 6 no. 44. Sydney, Feb. 1946. Part. cont.: Falk, L. A.: History of first Jewish library in Australia. [Sydney Jewish Library. 1846].

The Biblical Archaeologist. Vol. 9 no. 2. New Haven, May 1946. Cont.: Orlinsky, H. M.: The Septuagint, its use in textual criticism. — Filson, F. V.: The Septuagint and the New Testament. — W[right], G. E.: New information regarding the supposed "Christian" ossuaries.

Bulletin de l'Institut d'Egypte. Tome 27. Le Caire, 1946. Part. cont.: Jungfleisch, M.: La résurrection de la mer Morte. — Keimer, L.: Max Meyerhof (1874-1945). — Galal El-Din Hafez Awad: On the occurrence of Marine Triassic (Muschelkalk) deposits in Sinai. — Kuentz, C.: Paul Kraus (1904-1944).

פוסק על ח. נ. ביאליק. — ח. משלי-עם: פירסט, א.: עם יובלו של הרב ד"ר מ. גרנוואלד. — גרנוואלד, מ.: משלי-עם מפי יהודי סאראייב. — איינהורן, ש.: משלי-עם ביידיש. — ריבלין, י. י.: פתגמים בלשון תרגום. — ט. נגינות: סטוצבסקי, י.: על יגוני חסידים. — י. שירי-עם. — יא. הערות.

התקופה. ספר ל-ל"א. ניריארק, תש"ו. 867 ע'. התכן: מחזה. ספורים. שירים. — פלוטוס (קומדיה מאת אריסטופאנס), תרגום י. זילברשלאג. — מאמרים (ביניהם: ניגור, ש. י. ל. פרץ וכתביו העבריים — ריבולוב, מ.: מתחיהו שוהם, משורר ימי קדם. — מוקדוני, א.: על הרמה האידית. — גלאצר, ג.: פרנץ רוזנצויג, אישיותו ותורתו. — סמילנסקי, מ.: מפעלו החקלאי בארץ; סקירה כללית). — מחקרים (לוצקי, מ.: וכתב משה; חמש תשובות אבטוגרפיות מאת הרמב"ם. — פינקלשטיין, א. א.: הנשיאות והסנהדרין בישראל. — וכסמן, מ.: שיטתו של ר' יוסף אלבו בעקרי הדת. — פייגין, ש. י.: הרצח בתורה). — רשימות. ציונים.

תרביץ. שנה י"ז חוב' ב'. ירושלים, טבת תש"ו. התכן: אפשטיין, י. נ.: „משנה, דפוס לא נודע" — („קושטא רע"ו). — מרמורשטיין, א.: לאילו „איתמר נמי" בתלמוד. — אלוני, ג.: תרגום נעלם של „בן קהלת" ופירושו. — שטרן, ש. מ.: מקורה הערבי של „מקאמת התרגיל" לאלחריזי. — פינס, ש.: תפקיד התאוריות האסטרונומיות לפי אבן אלהיתם. — ארונשטיין, ר. מ.: קטעים לתולדות היהודים בגרמניה במאות ה"ז וה"ח. — אהרני, י.: קפוד, קפוד, קיפוד. — פירורים.

אויפן שוועל. נומער 3 (32). ניריארק, אפריל-מאי 1946. מן התכן: א. ביבליאגראף: דאס יידישע בוך אין לאס-אנגזשעלעס. (מכיל: אלפאבעטישע רשימה פון ביכער, וואס זיינען דערשינען אין לאס-אנגזשעלעס 1916—1945. [51 ספרים, רובם ככלם ספרות יפה ביודית]).

געדאנק און לעבן. באנד 4 נומ' 1. ניריארק, אפריל-יוני 1946. מן התכן: טארטאקאווער, א.: יידישע קולטור אין פוילן צווישן צוויי וועלט-מלחמות. — גלאנץ, ר.: יידן אין אמעריקע בעת דער קאלאניאלער תקופה. — בחלק האנגלי הנקרא The Jewish Review. — Sapir, B.: Jews in Cuba. — Gordis, R.: The Book of Ezekiel in contemporary criticism.

The Harvard Theological Review. Vol. 39 no. 2. Cambridge, April 1946. Part. cont.: Goodenough, E. R.: Philo on immortality.

Heredad. Año 1 nos. 1 y 2. Buenos Aires, En. y feb. de 1946. Part. cont.: Rosenvasser, A.: Realidad histórica de las instituciones del Código de la Alianza [פרשת "משפטים"]. — Grünberg, C. M.: El Gloria; la plegaria del cántico; seis poemas de la "Narración de la Pascua". [תרגום ספררי של הלל המצרי, הלל הגדול, ושמות, ויהי כחצי הלילה, ואמרתם ובה פסח, כי לו נאה, אדיר הוא, חסל סדור פסח וחד גדיא.]

Nos. 3 y 4. Marzo y abril. Part. cont.: Zech, P.: Enrique Heine y los salones de los judíos emancipados de Berlín. — Lewin, B.: Orígenes y establecimiento del Santo Oficio en el Perú. — Mendelson, J.: El barón Moisés de Hirsch en la veneración del pueblo judío.

Historia Judaica. Vol. 8 no. 1. New York, April 1946. Part. cont.: Stillschweig, K.: Jewish assimilation as an object of legislation. — Kisch, G.: Linguistic conditions among Czechoslovak Jewry. — Wallach, L.: The beginnings of the science of Judaism in the 19th century. — Rabinowitz, L. I.: Notes on the Jews of Central Asia. — Fischel, W. J.: Rejoinder. — Elbogen, R.: Ismar Elbogen; a bibliography.

The Huntington Library Quarterly. Vol. 9 no. 3. San Marino, May 1946. Part. cont.: Smith, H.: English metrical Psalms in the 16th century and their literary significance.

Insula. Año 2 no. 7. Buenos Aires, verano 1945. Part. cont.: Poesías de Yehuda Halevi, traducidas por R. Castillo de Moreno. — Kahn, M. J.: La vida de los judíos de Toledo.

Isis. Vol. 35 no. 4. Cambridge, Mass., Autumn 1944. Part. cont.: Thorndyke, L.: The

Bulletin of the American Schools of Oriental Research. No. 102. Baltimore, April 1946. Part. cont.: Maisler, B.: Canaan and the Canaanites.

Supplementary Studies. nos. 2-3. 1946. Ginsberg, H. L.: The Legend of King Keret; a Canaanite epic of the bronze age.

Bulletin of the History of Medicine. Vol. 20 no. 1. Baltimore, June 1946. Part. cont.: Etzioni, M.: The Hebrew-Aramaic element in Vesalius; a critical analysis.

Cahiers de Frontenex. Zürich, Zentralleitung der Arbeitslager, été 1945. Part. cont.: Friedländer, S.: Henrietta Szold 1860-1945; das Werk eines Frauenlebens.

The Canadian Medical Association Journal. Vol. 53 no. 1. Toronto, July 1945. Part. cont.: Lubinsky, H.; Benjamin, B.; Streat, G. J.: The distribution of the Rh factor in Jewish mothers and infants and the incidence of haemolytic anaemia in Jewish newborn infants.

Chronique d'Egypte. No. 41. Bruxelles, janv. 1946. Part. cont.: Weill, R.: Le synchronisme égypto-babylonien du début du IIe millénaire... — Capart, J.: Remarques sur l'article précédent.

***Ethnos.** Vol. 9 no. 2. Stockholm, 1944. Part. cont.: Wohlstein, H.: Zu einigen Zaubermotiven in der biblischen Umwelt.

***Folk-Lore.** Vol. 55 no. 1. London, 1944. Part. cont.: Hippiusley, E. W.: Some examples of folklore in the Old Testament.

No. 3. Part. cont.: Heald, T. D.: The earlier form of the Genesis stories of the beginning.

Vol. 56 no. 3. 1945. Part. cont.: Heald, T. D.: The still earlier form of the story of Cain's birth.

No. 2. June 1946. Part. cont.: Werner, E.: "Hosanna" in the Gospels. — Kennard, J. S.: Was Capernaum the home of Jesus? — Fischel, H. A.: Jewish gnosticism in the fourth Gospel. — Larson, C. W.: Prayer of petition in Philo.

Journal of Chemical Education. Vol. 20 no. 7. Easton, Pa., July 1943. Part. cont.: Isserow, S. and Zahnd, H.: Chemical knowledge in the Old Testament.

Journal of the History of Ideas. Vol. 7 no. 3. Lancaster, Pa., June 1946. Part. cont.: Kibre, P.: The intellectual interests reflected in libraries of the 14th and 15th centuries.

מוכר גם את החלק הגדול שתפסה הספרות העברית בספריות ההן.

Journal of Near Eastern Studies. Vol. 5 no. 2. Chicago, April 1946. Part. cont.: Wright, G. E.: The literary and historical problem of Joshua 10 and Judges 1.

No. 3. July 1946. Part. cont.: Wikgren, A.: Two ostraca fragments of the Septuagint Psalter. — Feigin, S. I.: Hamor garim. "Castrated ass".

Journal of the Royal Asiatic Society. London, 1941, part 1. Part. cont.: Honeyman, A. M.: Canaanite pronominal suffixes at Byblos and elsewhere.

1942, part 2. Part. cont.: Guillaume, A.: Magical terms in the Old Testament.

1943, parts 1-2. Part. cont.: Driver, G. R.: Witchcraft in the Old Testament.

1946, parts 1-2. Part. cont.: Guillaume, A.: Magical terms in the Old Testament. — Leveen, J.: Psalm 7, 12-13.

The Journal of Theological Studies. Vol. 46 no. 181-82. London, Jan.-April 1945. Part. cont.: McHardy, W. D.: The Arabic text of Ecclesiasticus in the Bodleian Ms. Hunt. 260.

Latin translations of the astrological tracts of Abraham Avenezra.

The Jewish Quarterly Review. Vol. 37 no. 1. Philadelphia, July 1946. Cont.: Taeubler, E.: Jerusalem 201 to 199 B.C.E.; on the history of a Messianic movement. — Lieberman, S.: Palestine in the third and fourth centuries. — Gaster, T. H.: Psalm 29. — Gordis, R.: The original language of Qohelet. — Critical notices.

Jewish Social Studies. Vol. 8 no. 3. New York, July 1946. Part. cont.: Patinkin, D.: Mercantilism and the readmission of the Jews to England. — Szajkowski, Z.: The growth of the Jewish population of France. — Commission on European Jewish Cultural Reconstruction: Tentative list of Jewish educational institutions in Axis-occupied countries. 95 p.

Journal of the American Oriental Society. Vol. 66 no. 1. Baltimore, Jan.-March 1946. Part. cont.: Gaster, T. H.: A Canaanite ritual drama.

Supplement no. 6 (to vol. 66 no. 2). April-June 1946. Obermann, J.: How Daniel was blessed with a son; an incubation scene in Ugaritic.

Journal of Biblical Literature. Vol. 65 no. 1. Philadelphia, March 1946. Cont.: Enslin, M. S.: The future of biblical studies. — Morgenstern, J.: Psalm 23. — Orlinsky, H. M.: "Ha-roqdim" for "Ha-regim" in II Samuel 6, 20. — North, F.: The oracle against the Ammonites in Jeremiah 49, 1-6. — Wolf, C. U.: Terminology of Israel's tribal organization. — Blake, F. R.: The form of verbs after "waw" in Hebrew. — Waterman, L.: A gloss on Darius the Mede in Daniel 7, 5. — Thomas, D. W.: The interpretation of בסור in Job 29, 4. — Lieberman, S.: Two lexicographical notes.

bride, A. S.: Changes in tribal life in Trans-Jordan.

No. 103-119. Part. cont.: Geddes, A.: Creation, and the blessing or the curse upon fruitfulness; an anthropogeographical interpretation of Genesis 1-3.

Medievalia et Humanistica. Fasc. 4. Boulder, Col., 1946. Part. cont.: Denholm-Young, N.: The merchants of Cahors.

נוגע גם בתולדות היהודים באנגליה במאה הי"ג.

The Menorah Journal. Vol. 34 no. 1. New York. Spring 1946. Part. cont.: Roth, C.: In the Italian Renaissance; the part played by Jews.

Mnemosync. 3a series. Vol. 11 no. 4. Leiden. 1943. Part. cont.: Jonkers, E. J.: Einige Bemerkungen über das Verhältnis der christlichen Kirche zum Judentum vom 4. bis auf das 7. Jahrhundert.

Neue Wege. Vol. 40 no. 7/8. Zürich, Juli/Aug. 1946. Part. cont.: Susman, M.: Moses Mendelssohn und seine Entscheidung.

Palestine Exploration Quarterly. 78th year. London. Jan.-April 1946. Cont.: Smith, S.: The threshing floor at the city gate. — FitzGerald, G. M.: A note on the word "pellaikon". — Norris, C. T.: New reasoning concerning the fortifications of Jerusalem in the first century A.D. — Thomas, D. W.: The Lachish ostraca: Prof. Torczyner's latest views. — Ben-Dor, S.: Some new Seleucid coins.

Revue Biblique. Vol. 53 no. 2. Paris, April 1946. Part. cont.: George, A.: Fautes contre Yahweh dans les Livres de Samuel. — Gry, L.: Hénoch X, 19 et les belles promesses de Papias. — Ubach, P. B.: Excursion aux déserts d'Engaddi, Zif et Maon. — de Vaux, R.: Notes archéologiques et topographiques.

Judaica. No. 145. Buenos Aires, Julio de 1945. Part. cont.: Sanchez-Saez, B.: La vida en un hogar español en el siglo X. — Alborta, R. E.: El progreso de las ideas religiosas en Israel. (Contin. in nos. 146-150.) — Ottley, R.: Los judíos negros de Harlem.

No. 146. Agosto. Part. cont.: Sanchez-Saez, B.: Huellas hebraicas en Andalucía. — Beltroy, M.: El aporte de los judíos a la cultura de Espana.

No. 147. Sept. Part. cont.: Steinberg, I. N.: La colonización judía en Rusia.

No. 148. Oct. Part. cont.: Lipiner, E.: Un singular enigma de la literatura portuguesa: Bernardino Ribeiro judío? — Sanchez-Saez, B.: Vida social entre árabes y cristianos.

No. 149. Nov. Part. cont.: Karakuschansky, S.: Eça de Queiroz y los judíos. — Costa Lobo, I.: Los judíos de Coro. — Luelmo, J.: Los judíos y el descubrimiento de América. — Glantz, J.: Los judíos en la literatura española.

No. 150. Dic. Part. cont.: Menes, A.: La historia del Pentateuco y la historia del pueblo de Israel. — Coriat, M.: La llegada de los judíos a Espana.

Año 13 no. 151. Enero 1946. Part. cont.: Klausner, J.: La política económica y marítima de Judea en la época de los Asmoneos.

No. 152. Feb. Part. cont.: Nahama, J.: Los sefardíes de Salónica.

No. 153. Mar. Part. cont.: Brainski, S.: Ideas fundamentales de la literatura idisch. — Jacobsohn, A.: La idea de la inmortalidad de la historia judía.

***Lychnos.** Uppsala, 1943, p. 230: Schoeps, H. J.: The physician and alchemist Gumpertz Levison. [בשודית וחמציט באנגליט]

***Man.** Vol. 44 no. 26-52. London, 1944. Part. cont.: Hornblower, G. D.: Cain and Abel. Vol. 45 no. 19-36. 1945. Part. cont.: Kirk-

Prado, J.: La teoría Wellhauseniana y el monoteísmo israelita. — Cantera, F.: El "purim" del Rey don Sebastián. — Quintana, J.: Las excavaciones de Teleilat Gassul.

Ano 5 fasc. 2. 1945. Part. cont.: Llamas, J.: Los manuscritos hebreos de la Universidad de Madrid.—Millas, J. M.: Epigrafía hebraico-espanola. — Vendrell, F.: La obra de polémica antijudaica de Fray Bernardo Oliver. — Sanz Artibucilla, J. M.: Los judíos en Aragón y Navarra. Nuevos datos biográficos relativos a Sem Tob ben Ishaq Saprut. — Prado, J.: Últimos avances de la exégesis católica sobre la legislación mosaica y los Libros Sapienciales. — Millas J. M.: Historia de los judíos españoles.—Laredo, A. I.: Las "Seelot u-Tesubot" como fuente para la historia de los judíos españoles.

Ano 6 fasc. 1. 1946. Part. cont.: Gonzalo Maesa, D.: La elocución oratoria en el A.T.—Ors, A. d': Estudios sobre la "Constitutio Antoniniana". — Cantera, F.: Documentos de compraventa hebraicos de la Catedral de Calahorra. — Millas, J. M.: Lápidas sepulcrales antropomorfas en los cementerios israelitas de Xáuen y Tetuán. — De las Cagigas, I.: Tres cartas públicas de comanda. — Elmaleh, A.: Una traducción hebraica de los Proverbios de Erasto. — Huidobro, L.: Sentencia arbitral de don Alfonso de Cartagena referente a la Aljama judía de Burgos. — Piles, L.: Notas sobre los judíos en la Valencia de Alfonso V. — Cantera, F.: La cuestión de Jesús en el judaísmo moderno. — Millas, J. M.: (I. Baer:) Historia de los judíos españoles.

University of Pittsburgh Bulletin. Vol. 42 no. 2. Pittsburgh, Feb. 10. 1946. Part. cont.: Rosenthal, F.: Christian Hebraists of Western Europe; the Hebrew Scriptures in Christian learning from the time of the Vulgata of Jerome to the Opus grammaticum of Münster.

Revue Juive de Belgique. [Vol. 1] no. 2. Bruxelles, avril 1945. Part. cont.: Prins, I.: Une curiosité historique; archivalia judéo-belgica.

No. 3. Mai 1945. Part. cont.: Katzenelenbogen, S.: Erasme et l'hébreu.

No. 8-9. Oct.-nov. 1945. Part. cont.: Hochdort, M.: Philon le Juif. (המשך בחוברת הבאה.)

Revue Philosophique de Louvain. Vol. 44 no. 2. Louvain, mai 1946. Part. cont.: Peeters, W.: Hillel ben Samuel, philosophe du XIIIe siècle.

*Revue de Théologie et de Philosophie. No. 137. Lausanne, 1945(?). Part. cont.: Pidoux, G.: Actualité de Jérémie. — Nagel, G.: Crainte et amour de Dieu dans l'Ancien Testament.

*Schweizerisches Archiv für Volkskunde. Vol. 41 no. 1. Basel, 1944. Part. cont.: Baumgartner, W.: Israelitisch-griechische Sagenbeziehungen.

Sefarad. Ano 4 fasc. 2. Madrid, 1944. Part. cont.: Llamas, J.: La Antigua Biblia Castellana de los judíos españoles. — Díez Macho, A.: Algunas figuras retóricas estudiadas en la "Poética Hebraica" de Mosé Ibn 'Ezra. — Millas, J. M.; Busquets Mulet, J.: Albaranes mallorquines en aljamiado hebraicoárabe. — Cardoner Planas, J.: Nuevos datos acerca de Jafuda Bonsenyor.—Cantera, F.: Fernando de Pulgar y los conversos. — Laredo, A. I.; Gonzalo Maeso, D.: El nombre de "Sefarad".

Ano 5 fasc. 1. 1945. Part. cont.: Maeso, D. G.: Principios fundamentales del verso hebreo. — Díez Macho, A.: La metáfora y la alusión bíblicas, segun la "Poética Hebraica" de Mosé Ibn 'Ezra. — Batlle Prats, L.; Millas, J. M.: Noticias sobre la aljama de Gerona a fines del siglo XIV. — Pérez Castro, F.: El "Libro de la Sabiduría de Díos" de Alfonso de Zamora.—

מי הוא ר' נתנאל הלוי?

(לתולדות רבני מודינא)

מאת

מיכאל וילנסקי

במפתח השמות וכו' של הספר "ר' משה חיים לוצאטו ובני-דורו" לש. גינצבורג רשום גם השם ר' נתנאל הלוי. הוא נזכר כמה פעמים בחליפת המכתבים שהחליף רמח"ל עם ר' ישעיה באסאן רבו בשנת ת"צ, בחדשים הקודמים והסמוכים לחודש אב, החודש שבו נאנס רמח"ל בפקודת הרבנים, שביניהם היה גם רבו הנזכר, להתחייב בכתב וכשבועה למסור את כל כתביו שחיבר מפי מגיד וכדומה לגניזה, וגם שלא לכתוב מן היום והלאה כתבים כאלו. ר' נתנאל היה כנראה ממצדדיו של רמח"ל. האחרון כותב לרבו (עמ' פ"ג): "אגיד לכתב, כי קבלתי היום שתי אגרות מהרב נתנאל נר"ו: א' לאבי, וא' לי, והוא שמח עמנו על אשר שמע, וגם אומר, שהוא רוצה לבא לכאן לדבר עמי פה אל פה; ואם נתן לו רשות, יבוא בביתנו". דבר המוכן מאליו הוא שרמח"ל במצבו באותו זמן, בעת שהיה נרדף על צוואריו מחמת המקנאים ור"מ חאגיז בראשם, עזרה מצד רב בישראל שיגן עליו היתה רצויה לו מאוד, ובוודאי שמח על אשר רב כזה נמצא לו, אלא שחשב כנראה לנכון להסתיר את רגשותיו מבאסאן, ובמכתבו אליו הוא כותב באדישות גמורה (עמ' צ'): "השיבותי לכמוהר"ר נתנאל הלוי על אשר דבר לבא אלינו פה בביתנו, וגם מר אבי השיב לו, כי הבית פתוח לפניו". דעתו של באסאן כנראה לא היתה נוחה לא מן הראיון העתיד לבוא, ולא מן ר"נ עצמו. על הראיון הוא כותב לרמח"ל בנעימה של אירוניה (עמ' צ"ב): "עתה הבחירה בידך להתעלס בתוך הבאים אצלך כגון... וכמהח"ר נתנאל לוי". ובנוגע לר"נ עצמו, הוא כותב לתלמידו בלא סתר פנים כלל (עמ' קל"ז): "יום א' שעבר היתה תשובתי לביתי... ממודונא. גם שם לא השלמתי, כי התעסקתי עם ר' נתנאל איש תככים, שהיה מבורר מקהל². אינו ידוע אם הפגישה המקוה בין האחרון ובין רמח"ל יצאה לפעולות, אבל אנו יודעים שהוא לא היה מחברי הבי"ד שדן את רמח"ל, אולי מפני שלא היה אז כבר בחיים, עיין להלן.

1 עיין בספר הנזכר עמ' קע"ו ועמ' ת"י.

2 רי"ב היה נוהג ללכת למודינא מדי שבוע בשבוע "להתועד שמה על עניני הקהלה" (שם, מכתב י"ג). אפשר שביחסו זה לר"נ היה גם גורם אישי. בין רבני מודינא שבאותו זמן היה גם ר' מנשה יהושע פאדובה, גיסו של באסאן, ואינו נמנע שהיחס בין שני הרבנים לא היה מן המשובחים ביותר, לפי שאביו של רמ"י, ר' יהודה מצליח, היה לפנים רב ראשי במודינא, והבן חשב שהוא ראוי להאיצטלא שלבש ר"נ (עיין להלן). יש אמנם מקומות במכתבי רמח"ל המורים לכאורה שזה לא חיבב את ר"נ. הוא כותב לרבו: "ימחול אם אזכירה, שלא יתחבר — אם יוכל — עם הרב נתנאל כי הוא עודנו אומר אליו לבוא (לכבוד אל"י מ"ו); ולא יטב בחברת הדרת כ"ת כל זר" (עמ' קי"ז, במכתב מן י"ג בניסן). וע"ש גם עמ' קי"ח והערה 270, אבל במכתבו מן ערב חג השבועות (עמ' קנ"א) הוא כותב לו: "וגם הרב נתנאל עוד כתב לי אשר, לעת יותר מהר יוכל (באפשרות ראשונה, מ.ו.) יבא. באמת עתה כבר חפצתי: יתאספו כל החכמים פעם אחת... ויסורו מעלי התלוות הרבות המתחדשות לבקרים" כנראה מירושו של המכתב הראשון הוא, שרי"ב ישתדל לבוא בעת שר"נ אינו שם, לפי שהראשון רוצה להיות בחברת רמח"ל לבדו.

גינצבורג לא זיהה את ר"ג. הסיבה לזה בוודאי היתה שהוא לא שם לבו אל הידיעה שבמכתב האחרון הנ"ל שממנו אנו למדים שר' נתנאל היה בשנת ת"צ רב במודינא. אם נשווה ידיעה זו עם העובדה שבספר מעבר יבק דפוס אמשטרדם ישנה הקדמה של הרב דמודינא, ר' נתנאל בר' משולם הלוי, משנת ת"צ, נבוא לידי המסקנה שר"ג שלנו הוא ר' נתנאל בר' משולם הלוי. ר"ג זה לא רק הוא עצמו, אלא גם אביו, בנו, בן בנו וגם אחדים מבני משפחתו היו רבנים מפורסמים. ננסה נא לקבץ כאן את הפרטים המפורטים במקומות שונים על אודותיו ועל אודות בני משפחתו.

הוא נולד במודינא³ בין השנים ת"כ—תכ"ה⁴ ונתמנה למורה הוראה בשנת תמ"ה או תמ"ו⁵. הוא שימש בקהילות שונות. קרובה ההשערה שתחילת רבנותו היתה בעיר מולדתו, בחיי אביו, ואולי תחת פקודתו⁶. הערים שבוודאי שימש בהן ברבנות הן: לוגו (יצא משם בשנת תע"ג)⁷ ומשם הלך לפיסארו (בא לשם באביב של שנת תע"ג)⁸; פאדובה⁹, ומשם הלך

3 את תשובתו הנמצאת בפרט יצחק (מכאן ואילך: פ"י) ערך טומאת אהל (דף ע"ג) הוא מתחיל: במודינא עיר מולדתי.

4 בשנת ת"צ (בהקדמתו לספר מעבר יבק הנ"ל) הוא כותב: כי ברחמי האריך ימי ושנותי, בטוי המורה שהיה או כבן שבעים. על זה מורה גם העובדה שנתמנה לרב בשנת תמ"ה או תמ"ו (עיין תיקף להלן). להקדים את זמן לידתו גם כן לכאורה אינו מן הדין, לפי שהיתה לו בת שנישאת רק בשנת תק"א; עיין במכתבו של ר' שמואל גחמני, חתנו ותלמידו של ר"ג, שפירסם פרענקיל (ס' היובל לכבוד מארסם עמ' 125); אמנם לא נאמר שם בפירוש שבתו היתה בתולה כשנישאת.

5 בתשובתו בשמש צדקה (מכאן ואילך: ש"צ) משבט, תפ"ו (ח"מ, סי' ט"ו) הוא אומר: שזה לי ארבעים שנה ויותר שאני ת"ל מורה הוראות בישראל, ובהקדמתו הנ"ל משנת ת"צ הוא כותב: שזה כמו ארבעים ותמשה שנים שאני דורש ברבים.

6 עובדה זו לא בפירוש איתמר, אלא מכיוון שהוא נתמנה לרב בשנת תמ"ה או תמ"ו, וקהילה אחרת שישמש בה באותו זמן אינה ידועה לנו, הסברא נותנת ששרת במודינא, במקום ששרת אביו שהיה טומא והיה צריך לעזרתו, יש סמוכין לזה בתשובה אחת בפ"י (אות ס, דף ק"מ) שבחתומתה נאמר: צעירי הצאן בני ישיבת מור[ד] נא בסדר לא תגע בו יד (=יתרו) הצעיר משולם בכ"מ בן ציון לוי זצ"ל מחתנים ע"י המבורך בנו נתנאל הלוי יצ"ו. התשובה, שהיא בלא תאריך, נכתבה לא יאחר משנת תמ"ה. היא לקחה מס' עפר יעקב, שו"ת לר' נתנאל סגרי, כ"י, עם הקדמה מאת המחבר, שממנה נראה שהספר כבר היה מוכן או לדפוס. החתומה בציננו "סדר וזאת התרומה, והשביע בצחצחות נפשך ליצירה" (=תמ"ה). ההשערה היא קרובה שהתשובה היתה כתובה גם לא קודם לאותה שנה, לפי שר' אברהם יוסף גראציאנו, שהיה רב ראשי במודינא ונפטר שם ביום השבת פ' חיי שרה תמ"ה, אינו חתום עליה, אבל אין מכאן ראיה גמורה שר"ג היה אז רב במודינא; עיין להלן בהערה 11.

[אפשר וגם קרוב לומר שההקדמה לע"י נכתבה בשנת ת"ג, אלא שסופר כה"י שכח לנקד על ההא של "והשביע". באופן זה הרמז על האלפים הוא באופן הרגיל, ע"י האות הא, לא ע"י ניכוי של חמשה מהמספר הכולל. הוספה זו נכתבת לאחר שנסדר המאמר מ.ו.]

הנני משתמש בהודעות זו להביע תודתי הנאמנה להנהלת בית הספרים שעל יד הסמינאר מיסודו של שכטר שאיפשרה לי את השימוש בכ"י עפר יעקב הנוכח.

7 יש לו משם תשובה (פ"י, אות ק, דף ק') משנת תע"א כמו שנראה מזמן תשובותיהם של המשיבים האחרים, וגם שאלה אחת מתשון תע"ג (ש"צ, י"ד, דף ס"ח). גם בתשובתו (שם, ח"מ, סי' ל') הוא כותב: בהיותי מורה הוראה בקק"ל לוגו.

8 בפ"י מהדורא בתרא, כ"י, קנין בית הספרים שעל יד היכריו יוניאן קולידשו, יש לו ד' תשובות משם מאותה שנה: בערכים: ישראלית הלכה והיתה לגוי לאשה, כלאים, פרוכת, וקולית. התשובות הן כולן מן י"ג בסיון תע"ג; בערך כלאים יש לו תשובה שניה משם מן י' לילול עש"ס. בלק (הדפים אינם מסומנים בכ"י). כנראה היה ר"ג שם איזה זמן קודם, לפי שר' שמשון מורפורגו כותב: על שאלה הנ"ל (מ' ב בא"ר, תע"ג) השיבני מהר"ר זכריה מאורבינו ומהר"ר נתנאל הלוי (ש"צ, י"ד, דף ע"ז). ר' זכריה זה, הוא ר' ידידיה זכריה בר' יוסף ברוך שנמצא לו תשובה בפ"י (אות ק, דף ק'). ישנם לר"ג משם תשובות גם משנות תע"ד, תע"ו ותע"ח (ש"צ, אות דף כ"ז, פ"י אות ע, דף קנ"ה, שם מהדורא בתרא, ערך גדול הבית (משנת תע"ד); לאמרוני: מכנהו בב' המקומות: הרב הגדול). גם תשובתו בש"צ (ח"מ,

למקום שרותו האחרון, למודינא (הוא בא לשם בסופה של שנת תפ"ח או בתחילתה של תפ"ט)¹⁰. יש אומרים שהיה רב גם בצינטי¹¹. במודינא מלא כנראה בתור רב ראשי מקום ר' אפרים כהן מאוסטרא¹². הוא נפטר במודינא כנראה בשנת תצ"ה בערך; על כל פנים, לא קודם לשנת תצ"א ולא יאוחר משנת ת"ק¹³. מקורות חייו האחרים ידוע לנו רק, שביקר ערים אחדות באיטליה:

שאלה ל"ג) היא משם. אמנם הקהילה, שר"נ מצדד בזכותה בדין ודברים שהיו לה עם קהילה אחרת, נקראת שם חברון, אבל ר"י בריאל מגלה את המסכה הנסוכה וכותב: „וכל אחד מדבר בעד קהילה הראשון (ר"נ מוה.) שואל ומשיב בעד קהל חברון שהיא פיסארו" (שם, דף ל"ה, טור ג').

9) הוא חתום שם בתור עד על כתובה מן י' בטבת, תפ"ג, לאחר שבתי חיים בן יצחק מריני (יזאל, ק"ס, תש"ו, עמ' 285, סי' 97). משנת תפ"ד יש ממנו משם תשובה בפ"י (אות ס, דף ט"ו; בכותרת, חננאל' במקום, נתנאל' עפ"י טה"ד). גם ר"י לאמפרונטי כותב שראה בשנת תפ"ד בפיארו בה כתבי יד „במדרש סמיהר" ד נתנאל גר"י" (שם, אות ב, דף ס"א, טור א'). המאוחרת בתשובות ר"נ משם היא מן ב' באב תפ"ח (פ"י, אות ט, דף ע"ו).

לכאורה יש סתירה לזה מדברי ר"נ שכתב בפסיארו למורפורגו: ידוע ליהוי למר כי אני כמו כן בן ארבעים בלי בינה להוראה (ש"צ, י"ד, דף צ'), אם כן היה בפסיארו לפחות בשנת תפ"ה, וצ"ל שמכיון שהיה מורה הוראה יותר משלשים שנה, התיר לעצמו להשתמש בחידוד זה.

10) ב' באב תפ"ח היה עדיין בפאדובה, עיין בהערה 9; מן כ"ט בכסליו תפ"ט יש כבר תשובה ממודינא (פ"י, אות ס, דף קמ"ד), שהוא חתום שם בראשונה ואחריו ר' מנשה יהושע פאדובה.

11) ניפי (תג"י, עמ' 273, סי' ה'); מלבד זה ניפי מסדר שם את הקהילות באופן זה: פאדובה, לוגו, פיסארו, צינטי ומודינא, כנראה לפי שלא הקפיד על הסדר. אם הוא מונה את מודינא רק פעם אחת שלא במתכוין, או במתכוין (עיין למעלה הערה 6), אי אפשר לדעת. מורטרא שנמשך אחרי ניפי בסדר הקהילות, אלא שקבע את מודינא בראשן (גם כן רק פעם אחת), השמיט את צינטי מכללן (מזכרת חכמי איטליה, עמ' 34). אבל קרובה ההשערה שלניפי היה לו מקור על זה, ושר"נ שימש אחרי פטירת אביו. ניפי מצייין שם (גם בעמ' 321, סי' ו') את העובדה שר"נ חתם ביחד עם רמ"ז ורבינים אחרים בשנת תנ"ה, כלומר כשהיה עדיין צעיר לימים, את כתב הרבנות של ר' שמואל ברוך בורגי.

12) ר' אפרים נפטר בשנת תפ"ה, ב"א באב (רשימה במחזור כ"י שנתפרסמה ע"י קלאר בעלים, שנה ג', עמ' 43). תאריך המתאשר גם ממקורות אחרים, ולכאורה לפי זה השערותנו שר"נ מלא את מקומו בתור רב ראשי אי אפשר לה להתקיים, לפי שגם ר' יהודה מצליח פאדובה, רב ראשי במודינא, נפטר לפי דברי צונץ (ליטרטורגשיכט ד. סינג. מואלי, עמ' 447) ב' באבנוסט של אותה שנה, תאריך שבמקע איש נהתוקרים לא הטיל בו ספק (רק שטיינשניידר במונטסריפט, 1898, עמ' 320, המביא את התאריך בשם מורטרא, מציג סימן השאלה אחריו). לפי זה לא היה ר' אפרים רב ראשי כלל, ואי אפשר היה לר"נ למלא מקומו במשרה זו. אמנם בזמן האחרון פירסם ברנשטיין קינה של ר' עמנואל הי ריקי על פטירת רי"מ, ובכותרת של אותה קינה נאמר שרי"מ „נתבקש בשיבה של מעלה חדש אב שנת התפ"ה" („משירי ישראל באיטליה", סי' קכ"ד), אבל מלבד שיש כאן הגדה כנגד הגדה, אפשר לחלול את השנוי, ה' במקום ח', כשה"ה, ויש גם קצת סמך לזה בדברי ברנשטיין המביא בהערותיו את התאריך של צונץ ואינו מעיר על הסתירה שבין שני התאריכים. אבל התאריך של צונץ הוא מוטעה בהחלט. כבר בשנת תפ"ו, ר' מנשה יהושע פאדובה, בנו של רי"מ, מזכיר את אביו בכרבת המתים (ש"צ, חו"מ, דף כ"ד), וכן גם ב' תשובות אחרות שזמן כתיבתן היתה קדומה לתאריכו של צונץ (פ"י ערך בית הכנסת, דף כ"א משנת תפ"ו; ושם ערך ספק, דף קי"ה, מן אי"ר תפ"ח). וצ"ל שבדברי צונץ נפלה טעות וצ"ל 1725 במקום 1728. באופן זה שני התאריכים הם מכהנים, לפי ש' באבנוסט של שנת 1725 = כ"ט באב, ואלו י' באבנוסט 1728 מתאים לו' באלול (לפי זה היה רמח"ל כבן י"ח כשקונן עליו את קינתו, ברנשטיין, שם, סי' קכ"ה). ומכיון שבכ"ט בפסליו תפ"ט, קיה ר"נ שם כבר רב ראשי, עיין למעלה הערה 10, היה הוא ממלא מקומו של ר' אפרים שנפטר באב, תפ"ח.

13) ניפי כותב במקום הנ"ל בהערה 11: ובס' שירי זמרה דף (נ) [כ"א] ע"ב להמשכיל ר' יצחק חי מוסאטי תלמידו נדפסה קינה לכבוד הרב ז"ל. גירונדי כותב: ונח נפשיה בליל שמורים שנת תקל"א (תג"י, עמ' 272, סי' י'), בוודאי גם כן על יסודה של אותה קינה, לפי שבפתיחתה בפרוזה נזכר „ליל שמורים" כזמן פטירתו של ר"נ (גירונדי מזכיר באמת את מוסאטי ואת שמו, עמ' 158, סי' נ"ג, אבל הזכרה זו אינה ראייה גמורה שהוא קרא את כל הספר: הוא אומר, למשל, שמוסאטי חי קרוב לתשעים שנה, ובהקדמת הס', שגדפס בחייו של המחבר, נאמר שכבר הגיע לגיל של תשעים ושש שנה. גם גירונדי כותב שם על מוסאטי: והיה תלמיד מזהב הגדול; שמו של הרב הגדול, נתנאל, נשמט בוודאי עפ"י טה"ד).

אבל כל הדבר מופרך מצייני צדדים: 1) מהקינה הנזכרת אין שום ראייה על היותו של ר"נ ואדרכה

את וויניציאה בחיי ר"ש אבוהב, כלומר לא יאחר משנת תנ"ד, עיין להלן עמ' 136, ואת פירארא בשנת תנ"ח לערך, עיין בפ"י ערך ערוב, דף קנ"ה.

אי אלו מתשובות ר"ג נשתמרו בדפוס, בפ"י ובש"צ (ישנן כאלו הנמצאות בשניהן) וגם בכ"י: בפ"י, מהדורא בתרא, ועוד. החשובה שבהן היא תשובתו בש"צ (חו"מ, סי' ל"ג) מפסיארו, הדנה בעניני מיסים ובערבות הקהילות זו בזו. הוא שקד מאוד על תקנת הרבנות, שלא יחולל כבוד נושאיה בעיני העם, ולפיכך מחה כנגד הרבנים המחזיקים דעתם על מעשים שאירעו בקהילות לא להם בלא הסכמת הרבנים של אותן הקהילות. "ודעתי הקלושה", הוא אומר, "היתה הוה ותהיה להיות כל רב שורר בביתו", והוא מתפאר בזה, שהוא לא נכשל בחטא זה. "ות"ל לא יצאה מכשלה כזאת מתחת ידי". ביחוד קצף על מי שחולק על פסקו של רב של קהילה אחרת, אפילו כשהבעל דין של אותה קהילה בקש ממנו לחוות דעתו על העניין (שם, שם, סי' ט"ו ול'; עיין גם בפ"י, אות ס, דף ט"ו, ע"ב): (ככל) [כי כל] הדברים הללו מסורים ביד מאריה דאתרא (וחבריו)¹⁴. הוא הרחיק ללכת כל כך עד שכתב: "בהא סלקינא בהא נחתינא (=אנו מחזיקים בדעה זו) אפילו יהיו ראיות מעלת המורה (של קהילה אחרת, מ.ו.) שכתב נגד פסק דין הב"ד (של קהילה, מ.ו.) נכוחים" (ש"צ במקום הנזכר סי' ט"ו), אעפ"י שר' יעקב אבוהב, הרב וויניציאה שכתב נגד פסק דין הב"ד של אנקונא, חותם תשובתו: לשמור מצוותיו חושק ולא כפוסק (שם, סי' י"ג), כעין מה שכתב ר"ג עצמו (עיין גם בפ"י אות ק, דף ק"א ע"א), אלא ששם היתה השאלה בדבר שבאיסור, וכאן, בש"צ, — בדבר שבממון. ר"ג היה מקובל¹⁵. בנו, ר' צבי הלוי, נמנה בין חכמי ישיבת ר' חיים ק' עטר בירושלים בשנת תקי"ח ונסע בשליחות מצווה לחוץ לארץ¹⁶.

יש להביא משם קצת ראיה, שהוא אינו ר' נתנאל שלנו: מוסאטי נולד באנקונא וישב בה כנראה כל ימי חייו, ואב היה רבו תושב עיר אחרת, היה בודאי רומני ע"ז באיזו מקום בקינתו; ר"ג הלוי, רבו של מוסאטי, היה בודאי איש אנקונא שלא נודע לנו ממקום אחר, (2) בס. שירי זמרה אין אף רמז קל לזמן פטירתו של הנספד, המלים האחרונות של הקינה "נתנו אל" אמנם נקוד עליהן, אבל כמובן הן רומזות לשמו של הנספד, לא לזמן פטירתו, חוץ מזה, הערך המספרי של המלים הוא תק"ל"ו, לא תקל"א. כנראה נתחלף לגירונדי הערך המספרי של נתנאל, שם הנפטר, במספר של שנת פטירתו.

מצד שני, בכותרת תשובתו של ר"ג בש"צ, ספר שנופס בשנת תק"ג, הג"ל בהערה 8, הוא כבר נזכר בברכת המתים. על זה שהוא נפטר לא יאחר מתחילת תצ"ו יש קצת ראיה מהעובדה שהוא אינו חתום על גביית העדות בנדון רמח"ל שנכתבה ע"י רבני מדינא בבי' בכסליו של אותה שנה ("רמח"ל ובני דורו", עמ' ש"מ; שם חתום ראשון פנים חדשות: אברהם ידידיה בר' מנחם שמשון בזילאה); הוא ג"כ אינו חתום על ההסכמה של רבני מדינא על הם. פרות גינוסר לר"ח ק' עטר, מן שילחי דחשוון של שנת תק"א (גם שם חתום ראשון אברהם ידידיה הג"ל; לאחריו ר' מנשה יהושע פאדובה שלא השתתף בגבה"ע הנזכרת מפני קורבתו לר' ישעיה באסאן). בזמן האחרון פירסם פרענקל את מכתבו של ר"ש נחמני הג"ל בהערה 4, שנכתב באביב של שנת תק"א, ור"ג נזכר שם בברכת המתים והסיק מזה שר"ג נפטר לא יאחר משנת תק"א. באמת ניכר מהמכתב שר"ג מת קודם לאותה שנה, לפי שכתב המכתב, חתנו ותלמידו, מדבר עליו כעל מת שכבר נשתכח מן הלב.

14 באמת זו היתה תקנה ישנה, ההקנה הרביעית של תקנת פירארא משנת ש"ד, עיין בפ"י (אות ת, דף קנ"ז ע"ב), "למען לא יקלו בכבוד רב המקום וימעטו הודו ותפארתו אצל ההמון", ועיין גם בספרו של מינקלשטיין, סלפגוברנמנט' וכו' (עמ' 301), אלא שהיו צריכים לעתים קרובות לחזור וליסד אותה, לפי שהיו רגילים לשכוח אותה; וגם לפעמים היתה תקלה, לפי שעשתה את רב המקום לדיקטאטור גמור.

15 זה כבר נראה גושטייט לרמח"ל, עיין עמ' 131, גם מדברי "מי שאינו מניחם (תפלין בחוש"מ, מ.ו.) עושה הטוב בעיני אלקים וכבר כתב בזה אריא דבי עילאי האר"י (ו"ל" (ש"צ, או"ח, דף כ"ו). אנו מוצאים זה גם בפירוש: ר"ש נחמני במכתבו הג"ל מכתבו: המקובל האלקי.

16 גירונדי כותב (תג"י, עמ' 272 סי' י' וע"ש גם עמ' 268 סי' קכ"ב הא') שבנו הרב הגדול מוה"ר צבי הלך לדור בירושלים ויצא בשליחות מצווה. על יסוד המכתב של ר' חיים ק' עטר (קלאר, ס. היובל לכבוד מארכס, עמ' 110) שבו נאמר: "הן עתה עולים עמנו לירושלים אשתו (של ר"ש נחמני, מ.ו.) בחברת אמה

בנו של ר' צבי, ר' אברהם אליעזר הלוי, נולד בירושלים ונסע בשליחות הנ"ל ביחד עם אביו, שימש ברבנות בטריאסטי ונפטר בי"א בכסליו, תקפ"ז.¹⁷
 בתו של ר' נתנאל נישאת לר' שמואל נחמני ממודינא — שלפי השערת קלאר ("עלים", שנה ג, עמ' 45—46)¹⁸ היה אחיו של המקובל ר' שמשון חיים נחמני — לאחר פטירתו של חותנו (עיין למעלה בהערה 4). ר' שמואל שמע לעצתו של ר"ח ק' עטר ותיכף לאחר נישואיו נסע בחבורתו לירושלים, למרתת היסוסיא, ונפטר שם לאחר זמן קצר.
 ר' מתתיהו נסים טירני, יליד אנקונא ורב בפיסארו בסוף המאה הי"ח, מכנה את ר"ג בשו"ת שלו "שפת אמת" (דף ס"ז, ע"ב) ובספרו המצורף לו "הוד אמת" (דף צ"ז, ע"ב) מר זקני (או זקנו).

אביו של ר"ג, ר' משולם בר' בן ציון הלוי שהיה סומא¹⁹, נולד בין השנים ש"פ—שפ"ה²⁰, הוא היה רב במודינא²¹ כבר בזמנו של הרב הראשי ר' אברהם יוסף שלמה גראציאנו, הנודע בכינויו: "איי"ש ג"ר" ולאחר פטירתו מלא כנראה את מקומו²². הוא היה מקובל, ובמשך זמן

17 וא"ת"ה, מזהה אותו פרענקל (שם, עמ' 125) עם ר' צבי הלוי הנזכר בין חכמי הישיבה של ר"ח ק' עטר ב"תולדות חכמי ירושלים" לפרומקין-ריבלין (ח"ג, עמ' 45).

18 עיין בתג"י במקומות הנ"ל.

19 אם השערתו של קלאר נכונה, היה גם ר"ש בן בתו של ר' יהודה מצליה פאדובה, עיין בהסכמת ר' מגנח עזריה פאדובה על הס. תולדות שמשון לר' שמשון חיים נחמני, בכל פנים ההשערה היא קרובה ששיניה היו בני משפחת ר' נחמן בן נחמן (=נחמני), מי שהיה רב ראשי במודינא קודם לאיי"ש ג"ר. אבל החלטת יונה (השקפה הצרפתית, כרך 4, עמ' 113) שר' נחמן היה אביו של ר' שמשון היא מטעית: ר' נחמן נפטר בשנת תכ"ו (שם, עמ' 118, סי' 5) ור' שמשון — בשנת תקל"ט "בין ע"ב לע"ג שנה" (תג"י, עמ' 325, סי' י"ז).

20 במכתבו של ר"ש נחמני הנ"ל הוא אומר על ר"ג: ואביו ג"כ צורבא מרבנן סגי נהורא. עיי' זה מתאשרת זהותו של שלום (תלומותיו וכו', עמ' ס"ג) שר' משולם סגי נהור הנזכר בפנקסו של ר' מרדכי אשכנזי הוא ר' משולם שלנו, בדרך אגב, ר"ש נחמני מספר לנו שם שאביו היה תלמידו של ר' משולם "אשר כל חכמי ישראל היו מתכנעים לפניו סקליפת השום" (אולי: מתדמלים, השוה: כל חכמי ישראל דומין עלי סקליפת השום, בכורות נ"ה, ע"א).

21 נתנאל סגרי כותב עליו בתשובתו בס' עפר יעקב (שנעתקה בפ"י אות ע, דף ע', ע"א), ספר שבשנת תמ"ה או ת"נ כבר היה מוכן לדפוס (עיין למעלה בהערה 6), "ומה טובו... אמרי שפר זקן שקנה חכמה כמהר"ר משולם הלוי גר"ו במודינא שלבו ראה הרבה חכמה ודעת".

22 מה שנאמר עליו אצל גירונדי (תג"י, עמ' 268, סי' קכ"ב הא') "מגאוני פאדובה" אינו יודע לזה שום מקור, והוא בודאי טה"ד (אמנם היה ר' משולם הלוי אחר בפאדובה, עיין שם עמ' 341, סי' פ"ג).

23 יונה אומר כך במאמרו הנ"ל בדרך אגב (עמ' 116), אבל אינו מביא שום ראיה לזה. תשובת ר' משולם הנ"ל בהערה 6 גם כן לא תוכל לשמש ראיה חותכת ע"ז. אמנם מתשובתו של ר"ג הנ"ל בהערה 3 אפשר להוכיח שר' משולם היה רב כבר בימי חייו של "איי"ש ג"ר". הוא עוסק שם בשאלה, אם יש להגיטו דין אהל לענין סומא, כלומר אם הכהנים שבגיטו מותרים להישאר שם כשיש שם מת-בהודמנות זו הוא מספר: "וכל עוד שהיה בחיים כמהר"ר אברהם גראציאנו וצוק"ל שהיה מאריה דאתרא היו איזה חכמים מערערים (על זה שהכהנים נשארים בבתיהם, או על זה שאינם נעשים תקונים כבנין הגיטו, באופן שלא יהיה לה דין אהל אחר, מ. ו.) אבל לא נעשה שום חדוש (ר"ל, תיקון מ. ו.). כיום פטירתו שהיה כיום ש"ק פ' הי שרה התמ"ה באו הכהנים אצל מעלת הרב אבי וצוק"ל לשאול את סיו והורה לאיסור... ונעשה תיקון שבפחת הגיטו ההולך לשוק הבית... והסירו הרעפים וחתכו העצים" וכו', נראה מכאן שר"מ שימש ברבנות גם קודם לכן, שהרי תיכף לאחר פטירת "איי"ש ג"ר" הורה הוראה.

לכאורה נראה שאפשר גם להוכיח מכאן שר"מ מלא מקומו של הרב הראשי הקודם, שהרי הכהנים פנו אליו בשאלתם ולא לרב אחר (בלא ספק היו כמה רבנים באותו זמן במודינא), בודאי לפי שהיה שני במעלה להנפטר. אבל לא רק שאין זו הוכחה, לפי שמינוי לרב לא לעולם תלוי בהשיבותו של המועמד — יונה למשל מספר במאמרו הנ"ל שר' נתנאל טרבוט ביקש בצוואתו שימנו את "איי"ש ג"ר" במקומו לאחר פטירתו, אבל בני הקהילה לא שמעו לו ומינו איש אחר, יליד מודינא — בנדון שלנו אין זה גם בגדר השערה מיוסדת. העובדה עצמה, יסוד השערתנו, צריכה חקירה ודרישה. האומנם יתכן שהכתבים יפנו בשאלה בנדון

ידוע קרוב לחוגם של ר' אברהם רוויגו ור' מרדכי אשכנזי (שלום, חלומותיו וכו', עמ' ס"ב וע'). בשנת תנ"ט, זמן כתיבת הפנקס של ר' מרדכי אשכנזי הנוכח, היה עדיין בחיים, ובשנת תע"א, זמן כתיבת התשובה של בנו ר"נ, הנ"ל בהערה 7, הוא כבר נזכר בברכת המתים.²³ לכותב טורים אלו ידועים ממנו תשובה אחת בכתב (עיין בהערה 6), פסק אחד שפסק בעל פה (עיין בהערה 22) ושש שאלות ששאל מר' שמואל אבוהב ("דבר שמואל", סי' רנ"א—רנ"ד, רפ"ד ורצ"ד). תוכן השאלות, שרק אחת מהן, האחרונה, דנה בהלכה למעשה, נמסר בקיצור גדול, ואי אפשר לעמוד מהן על טיבו של השואל, אבל בתשובותיו ר"ש נוהג בו כבוד גדול. אחת מהן שלח ר"מ ע"י בנו ר"נ שהלך לוויניציאה והיתה צריכה לשמש כנראה המלצה בשביל האחרון; בתשובתו כותב ר"ש: בא ברוך ה' כשמו כן הוא תבין יקיר למע"כ ת ואגרת פתוחה בידו. לפי עדותו של גירונדי (במקום הנ"ל בהערה 21), נשארו מר"מ בכ"י הגהות על טור ובית יוסף. בדרך חקירתנו עלתה בידינו לקבוע את מציאותם, את זמנם ואת סדרם של אי אלו רבנים ראשיים של מודינא. הננו רושמים אותם בהוספת עוד רבנים ראשיים של קהילה זו על הסדר, החל מן אמצע המאה ה"ז עד אמצע המאה ה"ט בערך. לפי שביחס אליהם ישנן כמה טעויות והשטטות. הרבנים שמשם ואילך ידועים הם ואין צורך לפורטם. סדרם הוא:

1. ר' נתנאל בן בנימין טראבנט (נולד בשנת שכ"ז ונפטר ביום ב' דר"ה ת"ד)^{23א}.
2. ר' נחמן בן נחמן (יליד מודינא, נפטר בשנת תכ"ו)²⁴.
3. ר' יוסף שלמה גראציאנו = אי"ש ג"ר (נפטר בכ"ז בחשוון תמ"ה)²⁵.
4. ר' משולם בר' בן-ציון הלוי (נפטר בין ת"ס—ת"ע).
5. ר' יהודה מצליח בר' אברהם רפאל פאדובה (נפטר בכ"ט באב, תפ"ה)²⁶.

מעשה בכל יום כזה? הרי ידעו שהנפטר החיר להם להשאיר בבתיהם ואין יקלו בכבודו בשעה שהיה עדיין מת מוטל לפניהם? אנו מוכרחים להניח שלא הכהנים פנו אל ר' משולם, אלא הוא, שהיה בודאי תמיד בסבל, "איוה חכמים מערערים" בלבם על ההיתר, אבל שתק מפני הכבוד או מפני היראה, פנה אליהם ואסר להם להשאיר בבתיהם, ובזה גרם באמת שהתיקונים הדרושים יעשו, ואם כן אין מכאן ראיה על חשיבותו. אבל ראיה תעמוד להשערתנו זו ממקום אחר. בפ"י (אות ת, דף קנ"ז ע"ב), לאחר שהמחבר מביא את תקנת פירארא הנ"ל, הוא ממשיך לספר: ועפ"י הפסק הזה כתבו רבני מנטובה... אל פונסי מודנא... על ענין חרם שהוטל מחכמי אנקונא... כדי שיטילו חרם על כל מי שידע או שמע איוה דבר מעסק... הנ"ל שיבא ויגיד את דבריו לכמהר"ר משלם לוי שבעיר מודנא (בס). "הוד אמת" הנ"ל, דף צ"ז ע"א, נעתק מכ"י של ר' יצחק מאורבינו: לכמהר"ר משולם... מ"ץ במודנא) בתוך ט"ו יום, התעודה היא משנת תמ"ה, לסדר ה' דבר טוב על ישראל" (פ' בהעלותך, מ. ו), כלומר כשמונה חודשים לאחר פטירתו של "אי"ש ג"ר" וחתומה ע"י ד' רבני מנטובה ורמ"ז בראשם.

23. משולם הלוי הנזכר ברשימת זוגות הממונים על התלמוד תורה במודינא (אסף, מקורות לתולדות החינוך בישראל, חיב, עמ' קפ"ב) הוא אחר ומאוחר לשלנו. בן זוגו הנרשם קודם לו הוא ר' מנחם עזריה פאדובה, בנו הצעיר של ר' יהודה מצליח. אחיו הכבוד של רמ"ע, ר' מנשה יהושע, מכונה בשנת תע"ט, ט"ו שנה בערך לאחר פטירתו של ר' משולם, "רך בשנים" (ש"צ, חו"מ, שאלה ל"ג, סי' י') ואי אפשר שאחיו הצעיר ישמש בידו עם ר"מ ועוד ירשם קודם לו. גם ר' אברהם מיכאל ראובן הנזכר באותה רשימה, אינו זה הידוע, בן זמנו של ר"מ שלנו, ולפיכך אין להתפלג על זה שחתם בלועזית, עובדה שהעיר עליה אסף.

23א. בשבת פ' עקב ת"ג אמר: בן ששה ושמנים שנה אנכי היום ("אוצר טוב", בלילינר והופמן, 1887, עמ' 12), ובפתיחת קינה אחת על פטירתו נאמר: כי לקח אלקי אותו... ביום ב' של ר"ה התי"ד (ד. קויפמאן, השקפה הצרפתית, כרך ל"ה, עמ' 259).

24. עיין במאמר יונה הנ"ל עמ' 115 ועמ' 118 סי' 5.

25. עיין למעלה בהערה 22, יום פטירתו נמצא גם בס' גבול בנימין (דרוש מ"ג) לר' בנימין כהן. זה מהאם לשנת האזרחים 1684, לא 1685 כמו באנציקלופדיה האנגלית בערכים: גראציאנו ומודינא, ולא 1863 כמו באנציקל. יוד. בערך גראציאנו. עיין על אודותיו במאמרו הנ"ל של יונה.

26. הוא היה רב במודינא כבר בימי חייו של ר' משולם; בתשובה הנ"ל בהערה 6 משנת תמ"ה, או ת"ג, הוא חתום עליה לאחר ר"מ (יש שם גם חתום שלישי). מצד השני אנו יודעים שהוא היה רב ראשי במודינא.

6. ר' אפרים אליהו כהן (מאוסטרא, נפטר ב"א באב, תפ"ח) 27.
7. ר' נתנאל בר' משולם הלוי (יליד מודינא, נפטר כנראה בשנת תצ"ה, אבל לא יאחר

משנת ת"ק

ומכיוון שר' ראצי אחר במודינא מאותו הזמן אינו ידוע לנו, ההשערה היא קרובה שהוא היה ממלא מקומו של ר"מ, יבנו של האחרון, ר' נתנאל, שימש בקהילות אחרות, ורק לאחר פטירתו של ר' אפרים כהן נקרא הוא לשמש במקום ששימש מלפנים אביו.

מצליח הוא שמו הפרטי לא שם משפחתו. באיטליה שכיהן שם זה בתור שם פרטי, למשל ר' מצליח בן אלכצק מסיציליה, תלמידו של ר' הארי גאון, ר' מצליח עובדיה (תג"י, עמ' 230, סי' י"ט), ר' מצליח פיסארו, תלמידו של ר' לאנפרונטי (עיי' ברשימת מרגליות, סי' 384), ומצליח קורניאלדי, מי שהשתתף בהוצאת הכרך הג' של ב"י, בנדון דדון יש לנו גם עדות מפורשת ע"י. בבית הספרים שעל יד הקולידשו הג'ל נשתמרה תעודה של קשר תנאים ממודינא משנת תע"ד עם חתמתו: הוא חותם שם: יהודה מצליח בכ"ר אברהם רפאל פארוזה. גם בנו חותם: מנשה יהושע בכמהר"ר מצליח פארוזה (פ"י, אות ב, דף כ"א). הארכמי בזה לפי שבעל המאמר על אודותיו בהאנציקל. האנגלית חתם, מצליח לשם משפחה, ופארוזה כנראה — לעיר מולדתו. כהן, המאמר הוא: "מצליח, יהודה בן אברהם סאדוזה".

27 ר"א היה כנראה אהב הקיצור וחתם רק שם אחד, בלא הוספת שם אביו, אבל ברשימת המחזור הג'ל בהערה 12 הוא מכונה: אפרים אל"ן וגם רחיד"א מכונה במעגל טוב שלו (עמ' 91): אפרים אליאן. המו"ל אמנם הוסיף, בן לפני, אליאן, אבל לא יודיע את מקורו של התיקון; אמנם כך נאמר בערך, מודינא באנציקל. האנגלית, אבל י"ל הוא נמנה ב' פעמים: ר' אפרים בן אליאן מאוסטרא, בין הרבנים של המאה הי"ז, ור' אפרים כהן בין הרבנים של המאה הי"ח, ואין מריאם ל"איה מן רשימה משוייבת כזו. ניפי כותב (תג"י, עמ' 325, סי' י"ז) ששם משפחתו היה לפשיץ, דבר שלא מצאתי במקום אחר (גם בתג"י עצמו בעמ' 5, סי' ו' לא נאמר כך). אולי נתחלף לניפי לרגע בינו ובין ר' משה ליפשיץ, בודאי גם כן יהודי מארצות המזרח. (מחינושקי) במעגל טוב, שם) שהיה רב במודינא; אנו מוצאים הסכמתו משם על הדפסת הס' פ"י משנת תק"י.

ר"א יצא מאוסטרא עיר מולדתו להולנד והיה שם מורה בישיבות הספרדים באמסטרדם ובהאג וכנראה חתם על ספר זה, ס"ט, בתשרי בדברי יוסף לר"י אירגאס (סי' ל"ה). משם היה ברוצנו לעלות לא"י ונתעכב באיטליה והיה שם לרב (כמו רמ"ז בשעתו; גם רב אחר מאוסטרא, ר' נפתלי כהן אשכנזי, יצא לעלות לא"י קרוב לאותו זמן ונתעכב בקושטא ונפטר שם בשנת תע"ז). בשנת תע"ד אנו מוצאים אותו בוויניציא במקום שהסכים על הספרים הון עשיר ומעשה חושב לר' עמנואל חי ריקי (אמנם בהסכמה על הספר האחרון, שהיה תח"י, נאמר שהיא משנת תע"ד (המספר תע"ד יוצא מתוך צירופי אותיות) ליצ"ר, אבל זוהי טה"ד דמוכה לפי שההסכמה ניתנה ביום ר' י"ח אב, ור"ח אב חל ביום ו' רק בשנת תע"ד, אבל לא בשנת תס"ט). משנת תע"ט כבר יש לנו תשובה ממנו ממודינא (ש"צ, חו"מ, שאלה ל"ג, דף י"א). התשובה היא אחת מג' תשובות הבאות כאחד משם. הראשונה היא לר' יהודה מצליח פאדובה "ר"מ ור"מ" (=יש מתא וריש מתיבתא), השניה לו, והג' לר' מנשה יהושע בנו של ה"ח. גם על שאלה משנת תפ"ב (פ"י, ערך אלם, מקיצי גרדמים, דף קס"ט וק"ע) באה תשובתו לאחר תק"י. י"מ, אבל כבר בתשובה משנת תפ"ז (מהשנים שבינתיים אין בידינו תשובות ממנו עם ב' חלומים) הוא חתם ה"ח ואחריו ר' מנשה יהושע הנוכח. מענין שיש ממנו תשובה מן כ"ג בתמוז תפ"ח, כלומר כב' שבועות קודם פטירתו (פ"י, אות ט, דף ע"ו), אמנם הוא מתאונן בה שהוא חולה. הוא מת זקן, שרץ ימים, כבר בכותרת התשובה משנת תפ"ב הנוכחת. הוא מכונה: זקן ונשוא פנים. ר' מתתיהו נסיני סירני כותב עליו בספרו הוד אמת (דף ק'): כהנא רבא דחרוף טובא.

הוא לא נשא פנים לאיש אפילו כשזה היה בפורסם ובעל השפעה מרובה. הוא היה אחד מן ג' הרבנים שיצאו כנגד ר"ש מורפורגו בשאלה הג'ל בע' 134. המעשה י"ל באנקונא יאחד משני הדירים שגרו בבנין אחד, הדיר העליון, קבע זיוון ככותלו היוצא לרשות הרבים ובוה האפל על הדיר התחתון. האחרון חתם כנגד זה ותבע את העליון לדון. מורפורגו, בצירוף הבי"ד שלו, הצויק משום מה את העליון, אבל הדיר התחתון השיג פסק לטובתו מר' יעקב אבוהב, רב בוויניציא. מורפורגו לא יכול לצבור על הדבר בשתיקה ופנה אל הרבה רבנים שיחוו דעתם. כעשרים רבנים הסכימו לו מסעפ"ה קלושים מאוד, (רב אחד עשה הפרש בין האפלה למיעוט אר"י), והראשי שבהם היה שמורפורגו הוא מרא דאתרא ואין דשות לרבנים מקהילות אחרות לסתור הפסק שלו. צריך לזקוף על זכותו של מורפורגו (הון) שהוא הדפיס כל התשובות.

הרשות ניתנה לשער שר' אפרים שימש כאופן כללי רשמי בתור רב ראשי במודינא משנת תע"ט ואילך, בעת שהרב הראשי הרשמי, ר' יהודה מצליח, כבר היה חולה ולא היה יכול למלא את כל ההתחייבויות הכרוכות במשרה זו, ובנו רמ"י, אף כי שימש שם ברבנות, לא היה ראוי למלא את מקום אביו כשום גיל

- הצעיר (ע"ן בתורה 23). ר"מ מספר לנו בחשובותו משנת תע"ט הנזכרת: "יודעין" כל"ש שער עמ"ל... המיסורין שסבלתיו... וכחי הראשון סר מעלי ואני יכול ללכת כבוד העין. בספרים" בסוף התשובה הוא אומר: וכבר האריכו למענותם בנדון זה החכם כמזהיר אפר"י ה"ל הן נר"ו ובניו... ואליהם אני נושא את גופי". תשובות לר"מ העוסקות במשא ומתן הבלכה לאחר אותו זמן אינן ידועות לכתוב סתם. תשובות אלו. התשובה הקצרה משנת תפ"ב הגיל אינה מכלילה שלום מ"מ בהלכה. בפסק ש"מ משנת תפ"ב (מים רבים לר' פראל מלדולה, יו"ד שלהל ז') כתב: "קצת" והמציג שיתוכו של הענין בארוכה בשעת הכושר (הוא אולי הוכרח לכתוב בעצמה את תשובתו, לפי שבנו, שהשיב גם כן בנדון זה, פסק להפך מדעת אביו "להלכה אבל לא למעשה"). התשובה השניה מאותה שנה (פ"ה אות ס, דף י"ד) היא אולי כולה לבנו. אלא שמסני הכבוד אמר בחתימה: "מכתב וחותם גם בשם מעלת אביו. הדבר הוא טבעי שבשנת תפ"ה" לאחר פטירתו של ר"מ, נתמנה ר' אפרים למלא מקומו באופן רשמי.

29 בשנת ת"ו ה' היה אביו בוזאי כבר, במודינא, עיין בהערה 26, ובשנת תע"ט היה הוא עדיין רב בשנים, עיין בהערה 23, אי"כ הסבאו נותנת שוליו במודינא. משנת תק"י נמצאת הסמכתו על הדפסת הספר פ"י בראשם של ג' תרבינטים והסמכותם משם: גם נפי מכתה ו' ב' ו' ר' מ' דק"ק מודנה (תג"י עמ' 239, י"ג). מן י"ז בכסלו תקכ"ד יש לו תשובה בשו"ת, "טעם זקנים" לר' שבת איזנמן מהזקנים (או"ה), ח"א, סי' ל"ה; כ"י של בית הספרים של יד הקהילות, (ה"ל) לאחריה באה תשובה ר' מששור וחנן (חנמני) משם באותו דיון עצמו. 30 לכותב טורים אלו אין ידוע רב ראשי אחר למודינא מאותו הזמן, ע"כ הוא משער שרד"ך מלא את מקום רמ"י מאזנובה, אבל כמובן אי אפשר לומר כך בבטחה. ר' יעקב חיים בר' ראובן ר' יחיאל בהקדמתו לה"ס. וזע אמת לר' ישמעאל ה"ה. מספר שרד"ך היה רב ראשי במודינא ושר' ישמעאל מלא את מקומו. בכ"י קנין בית הספרים של הקהיליזש ה"ל המכיל, הדרושי והספרים בעברית ואשכנזית שדרש ר' מול טוב במודינא, יש הספר על ר"ד, אביר ור"מ שופרס, כיום מ' לחדש אלול שנת ה'תקמ"ב.

32 ב"י הנזכר בהערה 30 יוכן בטוור "קול תענית" לליל שביעי של פסח שרמ"ט ה"ל בשנת התקל"ח נמצא גם שם אביו. ב"י ש' דרשה פ' ב' ב"י וימצינו להם: לבד מזה נמצא בבית הספרים הנזכר כ"ה המלל קוטנטר שלו על בבא קמא ארבעה ערכים מספרו "שמואל לחם הנזכר בתי"י הגהות על שולחן ערוך אורח חיים ויורה דעה נ"פ, ואמר שהוא מלא מקום ר' ישמעאל כהן (תגי' עמ' 261, סי' ק"ג) — בספר, וזכר דוד"ל ליהו"ר דוד, שנתפס בשנת הקצ"ז, הוא נזכר בשער בברכת התמים. מהתעודות שפירסם יואל (ק"ט שנה כ"ב, עמ' 72) משמע שבשנת תקצ"ב לא היה בבית כהנים.

33 גירונדי בתנ"י (עמ' 284, סי' ר' וסי' ח'). בהקדמתו לדרושי ר' ישמעאל כהן שהוציא סאנוניוטי בשנת תקצ"ז בשם "שפת אמת", הוא כבר מכונה רב' של קהילת מודינא; מהתעודה של יואל הנ"ל, משמע שבכבר בשנת תקצ"ב היה רב במודינא. במקום האחרון כותב גירונדי: "ועלה לשמים זקן ושבע ימים יזה של ש שני ח". גירונדי נפטר ב"ג בטבת תר"כ (עילוי תנ"י בסופו).

באחרונה הנני משתמש בהזדמנות זו לתקן שתי טעויות המבלבלות את הקורא. שאחת מהן היא בוודאי טה"ד. שנפלו בספר החשוב: רמח"ל וכו', ספר ששימש נקודת היציאה למאמר זה. בעמ' ל"ג, ש' 13 נאמר: שנה"י דכתר הם מחין לחו"מ. הפירושים הניתנים להר"ת חו"מ בלוח ראשי התיבות שבסוף הספר: חוט מקיף, חמה ומזלות, אין להם ענין לכאן. כאן צ"ל: לחו"ב (=לחכמה ובינה). והכוונה היא שהמדרגות הנמוכות של ספירת כתר: נצח, הוד ויסוד, הן המדרגות הגבוהות, בספירות חכמה ובינה.

במפתח השמות וכו' של הספר נמנה השם: נחמיה חי כהן. בהערה שבעמ' תנ"ט אומר גינצבורג: ר' נחמיה כהן [רב או חכם; על התעודה הנ"ל בהערה 1 הוא חתום ראשון לשלשת הרבנים שחתמו אותה. מ.ו.] מפירארא... שהקדיח את תבשילו אח"כ... (גירונדי) [ניפין] מביא בשם הח'... שפעם אחת הלך לפאדובה חכם אחד (גינצבורג מעיר שזה היה נחמיה) ובקש לילך עם רמח"ל... לעשות קבלת שבת חוץ לעיר. ואמרו לו תלמידיו...: "רבינו יש בחוץ כאן ההכם פלוני"... והוא נאנח על זה והשיב להם: "ח"ו אל יבוא דכבר אין עוד תקוה לנשמתו". ואז... היה אותו חכם בחזקת כשרות... באמת לא היה איש מסוגל להכחיש "מופת" זה כמו גינצבורג בתור עורך הספר "רמח"ל" וכו'. רמח"ל למשל אומר על נחמיה: איש נחת בו (עמ' קי"ח, אגרת ס"ז); ואני חליתי פניו אשר מדי בואו לא יחדל מלסור אלינו (עמ' קנ"א, אגרת ס"ז). ובאמת היה נחמיה בבית רמח"ל ביחד עם ר' ישעיה באסאן (עיין בגביית העדות של רבני וויניציה נגד רמח"ל, עמ' רס"א). בסוף הערתו מראה גינצבורג מקום לתג"י ולפ"י ערך דגים וסימנים דף פ"ו, מראה מקום שנמצא גם בתג"י. מראה מקום זה אינו פשוט כ"כ. המעיין בפ"י במקום הנרמז אמנם ימצא נזכר ר' נחמיה כהן מפירארא, אבל לא אותו שלנו. שם מספר לאמפרונטי, מחבר הספר, שהיה "בבית הגביר כמ"ר נחמיה חי בר' משה כהן פה פירארא", בעת שאביו של נחמיה שלנו היה שמו יעקב, עיין "רמח"ל" וכו', עמ' קע"ז (גם תי"א) ותי"ג. מלבד זה כותב ר' חיים ווינטורא במכתבו מפירארא משנת תק"ב: והיום ישבתי בבית הגביר... כמותר נחמיה בר' משה הכהן ה"י (=ה' ישמרהו) שזמן אותי בביתו וכו' (בארון, ס' היוכל לכבוד מארכס, עמ' 85). ואלו נחמיה הרב כבר המיר דתו בשנת תצ"ה (עיין בס' "רמח"ל" וכו' עמ' תל"ג, הערה 157), וכמובן לא היה יושב ווינטורא בביתו לאחר המרתו. אבל המדקדק בדברי ניפין ימצא שהוא צודק. הוא כותב (עמ' 231): "וזה רמזו גם הרב פחד יצחק", כלומר להמרת דתו. הרמז נמצא במקום אחר של אותו דף פ"ו עצמו. שם נאמר: ובשנת התצ"ב אחד מן החכמים רך בשנים אשר אחרי כן הבאיש ריחו חשב להוכיח וכו' וזהו באמת רק רמז. הטעות אצל גינצבורג היא שהוא מונה רק נחמיה אחד, ובאמת רמח"ל מזכיר שניהם. בעמ' קנ"ג הוא כותב לר' ישעיה באסאן: "אגידה לה כי היה פה (בפאדובה. מ.ו.) הגביר ר' נחמיה כהן ואחות מריעיו השבים מויניציה". חוץ ממה שהוא מתארהו רק בתואר, "הגביר" בלבד, הוא מזכיר לאחר אי אלו שורות גם את נחמיה השני: "בספר אחד נדפס אשר ניתן ליד כמותר"ר יצחק לאמפרונטי ולכמותר"ר נחמיה הכהן נר"ד", ואם ר' נחמיה זה היה הקודם, היה רמח"ל רומז שכבר הזכיר אותו.

לפי זה אינם מובנים דברי ר"י לאמפרונטי הכותב בפ"י (ערך וושט, דף נ"ה): ואלה דברי מוה"ר בריאל מורי ורבי נר"ו... אשר מצאתי בספרי הגביר כמ' נחמיה בר' משה כהן ז"ל, משמע שרנ"כ נפטר קודם לר' יהודה בריאל, כבר בשנת תפ"ב. בעוד שרנ"כ היה בשנת תק"ב עדיין בחיים. ואולי מוסב "ז"ל" על אביו של ר' נחמיה, אעפ"י שאינם רגילים לכתוב כך, או שהוא טה"ד.

שני קונטרסים מארץ-ישראל

מאת

אברהם יערי

א. אגרת נשים אשכנזיות מירושלים

בגנזי הבודליאנה באוקספורד נמצא קונטרס קטן ביהודית-אשכנזית, הכולל בעיקרו אגרת-שליחות שכתבו נשים אשכנזיות מירושלים ומסרהו בידי שליחן ר' שמואל לוי מק"ק פרנקפורט. מהקונטרס ידוע עד כה רק טופס יחיד זה שבא מתוך אוסף-ספריו של ר' דוד אופנהיים. (סימנו: Opp. 4° 953). ואף על פי שנרשם ע"י שטינשניידר ברשימת ספריו בודליאנה¹, וחזר ונרשם אות-כך (בקיצור נמרץ ושלא כדיוק) ע"י קולי², לא זכה לתשומת-לב כל-שהיא מצד חוקרי תולדות ארץ-ישראל. ודומני שראוי הוא קונטרס זה, בין מבחינת הידיעות ההיסטוריות הכלולות בו, בין מבחינת ענינו המיוחד, ובין מבחינת לשונו, שיתארוהו בפרוטרוט, יקבעו את זמנו, ואף יפרסמנהו בשלמות.

הקונטרס כולל 6 דפים בגודל 4° קטן, ונדפס רובו באותיות צור, המלים העבריות נדפסו באותיות מרובעות גדולות. התפילות העבריות שבו נדפסו באותיות מרובעות, בניקוד או שלא בניקוד. מתוך שער הקונטרס אי אפשר לעמוד לא על מהותו ותכנו של הקונטרס, ואף לא על מקום הדפוס ועל זמן הכתיבה או ההדפסה. וזה נוסח השער על שיבושיו:

בעה"ת / ופדויי יישובון ובאו / ציון ברינה / ממלכות כהנים וגוי קדוש שומרי / אמונים מאמינים בני מאמינים רחמנים בני רחמנים גומלי חסדים בני / ברוכים אלופי יהודה ראשי ישראל הפרנסים ומנהיגים בכל מקום / אשר הגיעו דת המלך מלכו של עולם כל אחד לפי גרם / מעלתם יציו יי אתו את הברכה / באסמתו / [ציון] / נדפס בקושטא אנ-דינה.

הציון שעל השער הוא ציון דמיוני של ירושלים ובמרכזו מקום המקדש, ומסביבו בלטינית שמות ארבעה רוחות השמים ושנים עשר שבטי ישראל. ציון זה לקוח בודאי מתוך ספר-מסעות לועזי. הציון נתון בתוך מסגרת מרובעת, ובראשו בתוך המסגרת נדפס: בית המקדש וירושלים. מחוץ למסגרת, מארבעה צדדיה, נדפסו שמות שנים עשר שבטי ישראל בעברית: ראובן שמעון לוי / יהודה יששכר גד / זבולון אשר דן / נפתלי יוסף בנימין.

השער כולו נתון בתוך מסגרת של קישוט. בראש השער הוסיף ר' דוד אופנהיים בכתב-ידו: כתב מאנשי ירושלים.

הנני מצרף כאן צילום השער בגודל טבעי. (ציון א').

על השער כתוב בפירושו: "נדפס בקושטאנדינה" אבל ודאי הוא שלא נדפס בקושטא, שלא היו בדפוסייה בשום זמן שהוא אותיות צור, וגם כל צורת הקונטרס וקישוטיו מעידים

1 M. Steinschneider, Catalogus librorum hebraeorum in Bibliotheca Bodleiana, p. 526, no. 3430.

2 A. E. Cowley, A Concise Catalogue of the Hebrew Printed Books in the Bodleian Library, Oxford 1929, p. 218.

כמאה עדים שלא נדפס בקושטא וכבר עמד על כך שטינשניידר, והעיר: גרמניה או אמשטרדם. קולי ברשימתו לא שם לבו להערת שטינשניידר, וכתב בפשטות: Constantinople. בנוגע לזמן ההדפסה משער שטינשניידר: סוף המאה השבע-עשרה, ועל-פיו כותב קולי: לערך 1690.

לדעתי נדפס הקונטרס בפרנקפורט ע"ג מין, באמצע המאה השבע-עשרה, בין שנת ת"י לשנת תט"ז לערך (1650—1655).

את דעתי על מקום הדפוס אני מבסס על מסגרת-הקישוט שמסביב לשער, שאנו מוצאים אותה בספרים שנדפסו בפרנקפורט וגם באמשטרדם, ומאחר שהשליח מוליך האגרת היה איש פרנקפורט, קרוב לוודאי שהדפיס את הקונטרס בפרנקפורט. גם בהרכבה דומה המסגרת יותר למסגרות שבשערי הספרים שנדפסו בפרנקפורט.

את דעתי על זמן הדפוס אני מבסס בעיקר על ידיעות שונות שבתוך האגרת. שתי פעמים נזכרה כאן הצרה הגדולה שבאה על יהודי פולין. בדברו על התפלה שמתפללים כל יום ליד הכותל המערבי, כותב סופר הקהלה בירושלים: "בפרט על הצרות הגדולה [!] דיא אין פולין איז גשעהין, אז ווען העטין מירש מיט אונזר אויגן גיזעהן". (על הצרה הגדולה שאירעה בפולין, כאילו ראינוה בעינינו). בפנותו לנשים העשירות שבגולה שיתרמו להחזקת האלמנות שבירושלים, משום שלא הכסף עיקר אלא החיים, הוא כותב: "וואש מעכט מען אין פולין דען דרום געבן, דש מען קענט בלייבן ביא לעבן". (מה היו נותנים בפולין כדי להשאר בחיים?). הכוונה ברמזים אלה יכולה להיות רק לגזירות ת"ח ות"ט, ששמען הגיע עד מהרה לירושלים ועשה רושם רב, ואף הורגש מאד-מאד, כי מחמת הריסות הקהילות במזרח נפסקו התרומות משם, ונתמעטו גם מקהלות אשכנז שהוצרכו להוציא כסף רב לפדיון שבויים ולעזרה לפליטים. סבלו ביחוד האשכנזים שבירושלים שהגיעו למצוקת רעב ממש. עצם כתיבת האגרת שלפנינו והשליחות המיוחדת מצד האלמנות שבירושלים, היא תוצאה של מצב זה.

התיאור שבאגרת זו על הרעב שבהן נתונות האלמנות מתאים בדיוק לחיבורו של שליה אחר שנשלח ע"י קהלת האשכנזים שבירושלים בשנת תט"ז, אחרי שהובלטו בה תוצאות גזירות ת"ח. הוא ר' נתן שפירא הירושלמי ב"ר ראובן דוד טעבל מקראקא. על פי הידיעות שהביא ר' נתן שפירא מירושלים גימק מנשה בן ישראל בפני הועדה שמינה קרומול בדצמבר 1655 למתן רשות התישבות ליהודים באנגליה את מתן הרשות בדברים אלה:

"Because the Jews are now in very great strights in many places. Multitudes in Poland, Lithuania, and Prussia (Russia?) by the late wars by the Swedes, Cossacks, and others being driven away from thence. Hence their yearly Alms to the poor Jews of the German Synagogue at Jerusalem hath ceased, and of 700 widows and poor Jews there, about 400 have been famished, as a letter from Jerusalem to their friends relates" ³.

ויש עוד הקבלה לאגרת שלפנינו בקונטרס "דרכי ציון" ביהודית-אשכנזית לר' משה ב"ר ישראל נפתלי פוריית (פורגס) מפראג, שנדפס בלי הוזכרת מקום הדפוס כשנת ת"י. ר' משה פוריית היה סופר סת"ם ועלה לארץ-ישראל בעקבות שאר-בשרו הרב מפראג ר' ישעיה הלוי הורוויץ בעל השל"ה. משחורע המצב בירושלים כתוצאה מגזירות ת"ח יצא לחוץ-לארץ, כשליה

3 [Henry Jessey:] A Narrative of the late Proceedings at Whitehall concerning the Jews, who had desired by Rabbi Manasse... that they might return into England etc. In: Harleian Miscellany VII, p. 579 b. (Graetz, Geschichte der Juden² X, 80, 116). ושמ. עמ' 580, נזכר גם דבר שליחותו של ר' נתן שפירא לאשכנז, להולנד וכו', כדי להביא עזרה ליהודי ירושלים. ועיין גם בהקדמת ר' משה זכות לספר "טוב הארץ" של ר' נתן שפירא, בויניציאה בשנת תט"ז.

קהלת האשכנזים או בתורת "שליח לעצמו" והדפיס את ספרו הקטן "דרכי ציון" בלשון העם. שישמש מורה-דרך לעולים ויתאר את ירושלים. מנהגיה הליכותיה, כדי שידע העולה איך להתנהג, ואגב יש בספר דברי-התעוררות לתרום למען עניי ארץ-ישראל⁴. בקונטרס זה אנו מוצאים לא רק רמז למאורעות פולין והשפעתם על מצב האשכנזים שבירושלים, אלא גם כמה ידיעות אחרות מקבילות לידיעות שבאגרת שלפנינו.

הנה כך כותב פוריית בספרו בסוף "שער ביאת הארץ": "אלו וואס איך האב גישריבן, דו אלז גוט אונ' בזול צו ירושלים, דאס איז דייטש איינעם עשיר איז אלס בזול, אונ' ווער איין ארמיר מאן איז צו ירושלים דער גניט זיך מער ביז ווערד אין גנצין עולם, דען די קהלה איז בעו"ה פיל שולדיג דער הלבן קאן מן דעם עני גיט פיל געבין, בפרט ווייל בעו"ה דער חורבן הגדול איז גישיהן אין מדינות פולין, דא האט מן גאר קיין צדקה צו געבין, ווייל זי בעו"ה גימיר האבין צו שיקן וויא זיא האבין פלעגין צו שיקן אלי יאר עטלכי טויזנט", (וכל מה שכתבתי שהכל טוב וזול בירושלים, פירוש הדבר, שלעשיר הכל בזול, אבל לעני בירושלים צר לו יותר מבכל העולם, כי בעוונותינו הרבים הקהלה שקועה בחובות, ולפיכך אין בידה להרבות וליתן לעני, בפרט אחרי החורבן הגדול במדינות פולין בעוונותינו הרבים אין בכלל מה ליתן צדקה, כי אין בידם בעוונותינו הרבים לשלוח כמנהגם כמה אלפים מדי שנה בשנה"⁵.

וכן אנו מוצאים ב"דרכי ציון" של פוריית ידיעות על חצר-המקדש המיוחדת לעולים אשכנזים, על סדר הלימוד והתפילה בירושלים, קריאה לעלית מבוגרים עשירים ואחרת מפני עלית בחורים ממש כבאגרת שלפנינו⁶. גם נוסח "מי שברך" שנמצא באגרת נכלל בנוסח דומה בספר "דרכי ציון"⁷.

מכל זה יש להסיק שהאגרת שלפנינו נדפסה סמוך להדפסת "דרכי ציון" ולפני שליחתו של ר' נתן שפירא, כלומר בשנות ת"ת—תט"ו לערך. לדעתי נדפס גם "דרכי ציון" בפרנקפורט, כי מסגרת-הקישוט בשערים דומה בשני הספרים, ונראה שמחמת העדר רשיון העלימו או זיפו בשני הספרים הללו את מקום הדפוס.

הקונטרס שלפנינו כולל כמה ענינים, ואלה הם:

(א) אגרת הנשים האשכנזיות שבירושלים לאחיותיהן ש"בכל הארצות, אשכנז, פולין וכו'", בה הן מודיעות שמינו לשליח מיוחד את החבר ר' שמואל לוי מפרנקפורט, כדי לאסוף תרומות למען נשי ירושלים האשכנזיות, אלמנות ויתומות, הגוועות ברעב, משום שאין יד הקהלה משגת עוד לפרנס אותן כמקדם, לפי שהיא עצמה שקועה בחובות עד צואר. לדוגמא הן מזכירות במיוחד שאין בידן להשיא בתולה ענייה מצאצאי הארץ. הן מבקשות את הנשים לקבל את פני השליח בסבר פנים, למסור לו תרומות ביד נדיבה, ולמנות בכל עיר גבאיות מיוחדות שתגבינה תרומות מידי הנשים בכל יום שני וחמישי, וגם בזמנים מיוחדים, כגון נדרים ונדבות בשבתות וימים טובים, בשעת הריון ולידה וכו', ולשלוח את הכסף לידי גבאי הקהלה בירושלים במיוחד למען הנשים, ולא לערבב צדקה זו עם מעות-צדקה המיועדות לגברים שבירושלים שרגילים לשלוח בכל שנה".

(ב) אחר גוף האגרת מוסיף סופר האגרת משלו תיאור המצב הקשה בירושלים: מצוקת

4 תרגום עברי של קונטרס יקר-מציאות ורב-ענין זה פרסמתי בספרי "מסעות ארץ ישראל", חל-אביב תש"ו, עמ' 267—304.

5 עיין בספרי "מסעות ארץ ישראל", עמ' 284.

6 עיין שם, עמ' 282, 300.

7 עיין שם, עמ' 290.

רעב; עול חובות ואימת מאסר עפ"י דרישת בעלי-החובות; יש שרוצים לעזוב את ירושלים "שלא בדיעת הקהל, אבל הספרדים אינם מניחים, על כולנו לטעום טעם זה ועלינו להשאר יחדיו וכל אחד יסבול עם כולם למען השם"; הם חוששים שיקחו מהם בחובות את "חצר הקדש" ואת כלי-הקודש כסף וזהב, מעילים ופרוכות; הסופר מתאר את סדרי הלימוד והתפילה, ומסיים בקריאה לתרום תרומות למען הנשים.

ג) תפלות שונות בעברית: תפלה ליד הכותל המערבי; תפלה למען הקרובים; "מי שברך" לקרובים-מנדבים.

ד) תפלות ביהודית-אשכנזית על המצוקה בירושלים.

ה) תפלה בעברית לאשה מעוברת, לתועלת לנשים הקוראות.

ו) סיום ותחימות 28 נשים, שבקצתן נזכר גם מקום מוצאן: פראג, לובלין, בראד, בודון (בודה בירת הונגריה), ולבסוף חותם הסופר שהעתיק את הכל: ר' בער הסופר מקהילה קדישא.

ז) רשימת קברי הצדיקים. ברשימה זו אין כל חידוש, והיא מעין הרשימות שבספרי המסעות ובספרי "יחס הצדיקים", ואגרת מספרת יחוסא דצדיקא⁸ וכו', אלא שהיא מקוצרת, מבולבלת ומשובשת. בהערות רמזתי למקום הקברים, כפי שהוא נמצא בשאר המקורות. תקבלות מרובות לקברי הצדיקים המנויים ברשימה תמצא בשני ספרי "אגרות ארץ ישראל" (תל-אביב תש"ג) ו"מסעות ארץ ישראל" (תל-אביב תש"ו), עיין במפתחות שם.

לשון הקונטרס היא לשון הטייטש-חומש והתחינות⁹, והשפעת הלשון העברית מורגשת בה בכל שורה, ועל פי רוב אפשר להכיר את המקור העברי מבעד ללבוש היהודי-אשכנזי. מלבד הידיעות ההיסטוריות שבקונטרס, יש בו ענין גם מבחינת תולדות-התרבות.

והנני מעתיק כאן את הקונטרס בשלמותו. מפני חוסר מקום לא יכולתי לצרף תרגום עברי.

נוסח האגרת

נשים, איר ווירדיגה ווייבר, דש זיא טונן וועגן ליבשאפט דעם ווילן פון גאט דער בישעפר, חשובה טעכטר דאש זיא זעגן גילובט מיט פרומהייט אונ' צניעות אונ' אך מיט יחוס אונ' איר הענט זעגן פיל צו טאן מצות אונ' צדקות, זיא זעגן גיווערנט מדקדק צו זיין אין איר מצות וואש זיא גיבאטין זעגן, גדה וחלה והדלקת הנר, אונ' אך זונשט אנדרי מצות אלש וואש זיא בירושה האבן פון אירי הערליכה מיטריין שרת רבקה רחל לאה, דיא הערליכה אונ' מיוחסת אך בוויילנדיגה הערצין דיא דוא זייגן פרהנדין אין איין זמליטס¹⁰ [?] די הייליגה ישראל אין אלה לענדיר אשכנז פולין אונ' אך זונשט אין דער גנצי וועלט צו פאריין, די חשובה ווייבר אונ' מיט אירה חכמות זייגן זיא גירופן מיט שם טוב פון איין עק וועלט צו דער אנדרי איך אלי דיא דא ווישן מיט אירה חכמה צו פארשין אין ספר פון גאט אלי בכלל זעלין זיין גיווענפדיגט מיט אירי [גל]יטטיקייט אונ' אירה אייגן זעלין גיט זעהן קיין ביזקייט, זיא זאלין גיט ווערדין אלמנות אונ' זאלין גיט פארווארפין אירי קינדר, גיארט אייטיל לושטיקייט אונ' מיט שאלין אונ' פיל פרייד אונ' שלום אונ' גיוונד זאלין זיא לעבין אירי יאר אונ' טאג אמן סלה.

בית המקדש הקודש וירושלים

נשים, איר פרומה אונ' אויך גאטש פארכטיגה ווייבר, גאר פלייסיג זייט גיבעטין אונ' הערט דאך אן צו דעם חשוב אונ' החבר רבי שמואל לוי פון (פרנקפורט שלית מירושלים),

8 ר' משה פוריית מיעץ לנשים העולות לארץ-ישראל לקחת אתן "דייטש חומש, וייטש מחזור, דייטש תחינות וספרים אחרים בלשון אשכנז" (עיין ספרי "מסעות ארץ ישראל", עמ' 278).

הערט אים צו אונזרי זאך, פאר נעמט דוך אונזרי זאג, פאר נעמט דאך אונ' אנטפנגט אונזרי גיבעט מיט גרושי דרבארם הרציגקייט, נעמט אייך צייט אונ' [נ]ייט אייך פרוואונדרן אונ' קלאגט אונ' יאמרט אויף דעם גרושין בראך דו מיר זענן בער'ה צו בראכין אין אונזר הרצין, איין בראך אויף דען אנדריין האט זיך טון בהעפטיג אין אונזרי (ק ה ל ה הקדושה ירושלים) דיא גילובטה שטאט פון אונזרן עלטריין וואש דא רואן אין אירן קבר אין דער (מערות המכפלה) (אדם אונ' חוה, אברהם אונ' שרה, יצחק אונ' רבקה, יעקב אונ' לאה), אך זונשט אנדריי חסידים אונ' חסידות, צדיקים וצדקניות, דו איר זכות איז מגין אויף כל ישראל.

פון אייביגין צייט איז אלהיא גיטאן ווארדין גרושי אונ' ווארהאפטטיגה צדקה פון גאט ית' אן אלמנות אונ' יתומות די פאר לאנגין מיט שווערין גימיט, אך עניות די דא האבין פאר וואגליט פון וועגין ברוט דיא דא אלי זענן גישפייזט גיוועזין גינג אירא בהערפטיגט אונ' זעטינג, אבר אירי דערי ביין זיין נייארט איצונט איז לייד צו אונז גאר פיל זער דו אלי אונזרי מנהיגים אונ' הערטיג דיא אונז האבן גיווייד זיינן בער'ה ביצונגן אין דער נעץ פון שטרויכלונג מיט גרושר ביטרה לייד דיא דא זענן גיאגט אויף אונזר העלז פון וועגין דיא גרושי אונ' שטרקי חובות וואש גיפלאכטיג זיין אויף אונזרי העלז, דו ניט מיגליך איז צו שרייבן, אונ' אין אונזר קהילה קדושה גאר גרושן נוט, מאגן אונ' ווייבר אונ' קינדר אונ' אך אלמנות אונ' יתומים, אונ' אך אונזרי ליבה הייליגה ספר תורות, אך אלי הייליגה ספרים זעלטיג, מוזין חלילה וחס פאר פלין אין גוים הענט, ווען ניט זעלט צו אונש איין הילף קומן, גאט צו פאר אונ' דער נאך פון אונזרי בארים הרציגה ברידר אונ' שוועסטערן קינדר ישראל, אונ' וויא וואל דאך אין אלי אונזר צרות דו מיר זענן גאר מיד צו דר ליידין אונ' צו שפייזן אונזרי קרנהייט קערן זיא דאך איר פנים צו אונז, נייארט מיר קענן ניט בניגן מספיק צו זיין אפילו דיא הלבי שפייז פון אונזר בדרפטיגט, אונזר הויט איז דער היצט אז איין אובין אונ' איז איין גישרומפין פון וועגין הונגר אונ' דארשט.

אזו האבן זיך דער וועקט אונ' בטעטיקט דיא בידר לייט דיא מנהיגים פון אונזר (ק ה ל ה הקדושה ירושלים) אונ' מיר האבין אין גיבעטיג, פאר זיינן פיס גיפלין אונ' גיבעטיג, ער זאל דיא מצות טאן, דער שליח החשוב חכם, דער גאט בפארכטר מאן, ער זאל דיא מצות טון (ה"ה החבר ר' שמואל לוי מק"ק פרנקפורט) אונ' מיר האבין אים דען בריב איבר ענטפרט אין זיינר הנד, מיר האבן גיזעהן דאז דער ר' שמואל לוי פון פרנקפורט, דער שליח החשוב, זאל אונזר פאר שטין פון טרויארכייט אונזר הרצין, אונ' מיר האבן גיוויינט פאר אים יונגן אונ' אלטיגן ארמי אלמנות נקייט אונ' בלוס אונ' אך ארמי בתולות יתומות דיא זענן גירייכט צו ערין ברינגן אונ' האבן זיך צו קיינס ניט צו קערן נאך צו ווענדן, עש איז קיין מאן ניט דער זיא זאלט איין טואן אין הויז אריין, דו זיך גאט אין הימל מוז דער ברמין אויף דיא גרושי חרפה אונ' בושה דו עש זאל צו קומן דיא ווירדיגה טעכטיר פון ישראל, בתולות מיוחסות וואש זענן אהער גינענט פון גשלעכט דעם קדוש (מהרב מהורר יצחק לוריא אשכנזי), אונ' אלי צו מאל וויא מיר האבן אובין גינענט זענן מיר גיפאלין פאר דיא פיס מיט גרושין גיוויין אונ' טרעהרין פאר דעם שליח החשוב ר' שמואל לוי אשכנזי פון פרנקפורט, דו זיין הערץ זאל זיך דער ברמן אויף אונזר חרפה אונ' בושה אונ' דו ער זאל אונזר פירשפרעכער פון אונזר וועגין זאל דער צילין אונזר צער אונ' צו אונזרי הייליגה אונ' ווערדיגה אונ' מילדה בוילדיגה הערצין די ווייבר אונ' די ברים הערציג זיין אין אלי שטעט וואש דער החבר ר' שמואל לוי דער שליח פון ירושלים ווערט קומן, דען מיר זענן פאר זיכרט מיט ווארהאפטטיקט אונ' אן דיא ברמהרציקייט פון נשים צדקניות פון ישראל דו ער דער ברמיקייט ווערט אייך דער צילין אויף אונז, אונ' דער פרומר שליח ר' שמואל לוי האט אויך אויף גיהובין זיין שטים מיט ווייגין אונ' האט גירעט צו אונז: איר אלמנות אונ' יתומים, זייט פאר זיכרט דו איך ווער זאגין אונ' קלאגין אייער צער אונ' לייד אין גנץ חוץ לארץ, אלי ווערט איין גיטאן ווערדין אייער חרפה.

אונ' דרום איצונד, איר ליבע ברמהרציגה פרומה ווייבר אונ' גאטש פארשטיגה ווייבר, זייט אייך דער פילן אויף אונז מיט גרושין דער ברמיקייט אונ' גידענקט אן אונזרי מוטר די הייליגן (שרה רבקה רחל לאה) דו מיר זענן זיא אירה נאכפרין אונ' גידענקט צו לייטזעליגין אונש מיט גרושי הילף אונ' גרושי דרברמיקייט אונ' איטליכע אשה דיא איין קלוג הרץ האט זאל דער פילן אירה הנט צו געבן איין מתנה ערליך צו פיל צו דעקן נאקדיקייט אונ' צו דער קוויקין אונזר לייבר מיט ברוט אונ' שפייז. וועלכע אשה גאט האט גילייטזעליקט מיט געלט אונ' זילבר אונ' מיט איר הערץ זיא בווייליגטן צו געבן צו דיא בדערפניש אויש צו געבן פאר דיא יתומות אין ירושלים, אונ' ער זאל ברינגין אונ' זאל אים ענטפערין אין דער הנט פון דעם אדם חשוב שליח ר' שמואל לוי זיין הענט, דען זיין הענט זיין ווארהאפטיג ביז דו ער קומן ווערט צו אונז בשלום.

אונ' מיר וועלין נאך איין מאל פאר גיסין פאר אייך אונזר ביטר הערץ אונ' גיפייניקטה לייבר, אונ' מיר ביטן דו איר פרומה ווייבר זאלט אייך מאכין איין זכרון צווישן אונז דו מיר זאלין אייך גידענקן לדורי דורות צו גוטין צו אייביגליכ[קייט] אונ' אזו זולט איר טאן, איר זאלט אויש זעצין ווייבר צדקניות מיוחסות אונ' וואר הפטיגי אוב זיא זאלין זיין גבאות אין אלי שטעטין אונ' קהילות, גרוש אונ' קליין, אונ' אליש וואש זיא ווערן אויף היבן זאלין זיא בזונדר הלטן צו שיקן קי"ק ירושלים צו הילף דיא ארמי אלמנות אונ' יתומות, דיא ארמי ווייבר מיט בטרביטה הרצין דיא דא זיצן אין דער שטאט ירושלים הקדושה נקעטיג אונ' גיברעך אין אלירליא, אונ' אלי מאנטיג אונ' דאנערשטיג זאלין זיא אום גין אויף צו היבן פון נשים צדקניות וואש אייני ווערט וועלין מנדר זיין אין גוט הארץ בווייליגין, אונ' אך אלי צייט ווען איין אשה טראגט אונ' אייני טובים אונ' ר"ח אונ' זונשט ווען איין שמחה איז, אך אלי צייט ווען איין אשה טראגט אונ' אייני דיא דא גינעהנט צו גיוויגן ווען זיא שרייט אין אירה וואי טאג דאז זיא זיצט אויף דען בראך שטול דו זיא פלעגט צו שרייאן צו גאט, דא זאל זיא גידינגין אן אונז ארמי אלמנות ויתומות אין ירושלים, דו אייך הש"י ב"ה לאזט אייך זוכה זיין צו זעהן דיא שמחה אונ' חופה פון אירה קינדר, אונ' זונשט ווען זיא זיין לושטיג און גילושטיגקייט אין אירם גוטן ווילן דיא אלה וואש דא זיינן גידאכט צו גוטין די זאלין גידינקן אן אונזר לייך אונ' פייך, אין דער זעלביגה צייט זאל זיא אפ שיידין פון אירן געלט אונ' גוט אונ' וואש איר אס ליבשטן איז אין אפשטייגן תרומה צו גאט, צו הילף דען ארמי ווייבר און בתולות פון ירושלים אין איטליכע שטאט אונ' זאלט אליש איבר ענטפערין אין הענט נשים צדקניות הגבאות דו זיא אויש גזעצט ווערין צו איין זמלין גאלד אונ' זילבר אונ' זיא אלה יאר זאלין איבר ענטפערין אלש צו מאל אין דיא הענט דיא גבאים דיא דא זיין גיזעצט איבר אונזר קהילה קדושה ירושלים אין איטליכע שטאט, אונ' זאלין עש לאזין אויף שרייבן דו דש זעלביגה געלט גיהערט צו הילף די ארמי ווייבר אונ' בתולות פון ירושלים, דען דיא צדקה גיהערט ניט גמישט צו ווערן מיט מעות צדקה וואש דא צו גיהער דיא מאנן פון ירושלים וואש מן פלעגט זיא צו שיקן אלה יאר, דען דש איז אונזר חלק אונ' אונזר ארב איין צו טאן אונזר שאנד אונ' לעסטער בעו"ה.

אונ' ווען איר פרומה ווייבר ווערט דיא דאזיגה זאך טאן, אזו פאר וואר איז עש גלייך דו איר העט אונז גיקאפט איין אייביגליכע [שקלא]פן אונ' אייער נאמן ווערט גירופין זיין אויף אונז [ווי] איר אונזרי לייבר גיקויפט האט, אונ' מיר וועלין אך טאן אז ביליך איז צו טאן, ווייל איר האט בשירמט אונזר לייבר פון טוט דען ביטריין, אזו וועלין מיר אך ניט שטיל שווייגין פון צו ביטין שטעטיגליך דו אייך גאט זול מאדיך ימים זיין אין עושר כבוד זאלט זיצין בשלום ושלוח זיכרליך ביז דיא גאולה ווערט קומן, דו איר אונ' אייער מאנן אונ' קינדר ווערט קומן מיט שמחה רשון צו אונז אין הייליגן לנג ארץ ישראל, אך אלי ערב ר"ח וועלין מיר ווייבר, יונג אונ' אלט אלמנות און יתומות עניות בתולות גיבטרטה לייבר, וועלין מיר אלי גין צו דער

מערת המכפלה, וואו אונזר פרומי אמהות ליגן, שרה רבקה רחל לאה, זונשט אן אלי צדיקים וצדקניות חסידות, אונ' וועלן מתפלל זיין מיט פיל טרעהרדיק, דו אייך השיי זאל ממלא זיין וואש אייער גרונט אין הרצין בגערט. אונ' וועלכע נשים צדקניות ווערן וועלן אונז צו ווישן טון איר רעדליכע גליכע נעמין, בפרט דיא נעמן פון דיא פרומה ערליכע גאכתי דיא פון אונזר וועגין גיזעצט זענן, אזו וועלן מיר גידינקן אונ' מזכיר זיין צו גוטיין אין דער תפילה.

אונ' דרום אויך ביטין מיר אייך איש גרונט אונזר הערצין: פר נעמט דאך אונזר גיבעט צו גיווערן אונז אז וויא מיר אייך אלהיא אין דיון בריב גיבעטין האבן אין דעם נאמן ווערט לעבן אייער לייב פון וועגין דו איר ווערט אייך לאזין ווערן גיפארשט צו אונז דו מיר אייך ביטין, אונ' נאחט אין אונזר טעג ווערט גאט לאזין צו אונז שפראצין אזו איין שפראצונג פון הילף אונ' אויש ליזונג, אונ' גאט ווערט שיקן אונזר דער ליזור דעם ווארהפטדיגן, אונ' אלי פרומה ווייבר ווערן אוישגין אויש אירה שטעטין פון אירע גופענקנס 'מיט טאנצן' אונ' פויקן, גלייך מרים הנביאה, אזו ווערן זיא גין אונ' שוועבין אויף צו גין אויף דעם הייליגן בערג ציון, דו איז דער בערג פון גאט אונזר הער, אמן וכן יהי רצון.

כל, אל דיא ריד האבן מיין ארין גיהערט, אונ' אך בין איך גיבעטין ווארדין צו שרייבן פון וועגין דיא ארמי ווייבר אלטי אונ' יונגי אלמנות אונ' יתומות דיא דא בעטין מיט אירה צו בראכנה הארצין פון דיא הייליג שטאט ירושלים. אוי נא לנו כי נפלה עטרת ראשנו. מיר מאכין אלי וואך יום כפור קטון אונ' ויחל וענינו, מיר ווישן וואש בטייט דיא גרושה צרה איז אז פר אונזר זינד לאז עש זיין פר איין כפרה מן קאנש ווייטער ניט צו קומן דו גשריאי אונ' דו ברומן דו מן וויינט אונ' שרייט אלי שטונד: מיר האבין ברוט ניט צו מונד, מיר ווערן מוזין גשוועלען פר הונגרי, איין אלטיר אז איין יונגרי, מיר האבן גון ניקש צו פר זעצין נאך צו פר קאפין, מיר ווישן ניט וואו מיר זאלין פר צער הין לאפן, מיר פערעכטין אלי שעה מן זאל אונז ניט איין זעצין, השם יתברך זאל זיך מרחם זיין אונ' זאל אונז דער געצין, עש מעכטין גערן פיל איין וועק אן דאז קהל ווישן, דיא ספרדיים לאזין ניט, מיר מוסיין עש אלי גניסן, מיר מוזין בלייבן אלי ביא אנגדד עש זאל איינס גין וויא דעם אנדרן אונ' פון גאטש וועגין ליידן, אונ' איינר פון דען אנדרן ניט מיידן, אונזר מורא איז גאר, דש מן ניט נעמט דען חצר הקדש מיט דער שול גלט אונ' גאר דא ווערן מיר דאך אין גאטש ניטן דש מיר זיך מעכטין פר צער ח"ו אלי טיטן, דען דש כלי הקדש כסף וזהב איז שיר איין וועק אונ' גוטי מענטליך אונ' פרוכת טראגט מן אך נאך איין וועק אין זעק, אונ' ווען מיר דיא גרושי צרות זעהן, ריגן אונזר אויגין בלוטין טרעהרן אזו וויא אונ' אוך וויא לנג ווערט מן כלי הקדש טראגין נאך מן האט נון איין וועק גינזמן ביא יחידים אך אוועק גינזמן וואש איז ביא זיל אונ' ביא לייב, עש זייא מאן אדר ווייב, אונ' גאט האט אן אונס פר געשיק, פיל לייט האבן שבת אונ' יום טוב ניש צו עסיין, עש האט קיינר קיין געלד, עש איז אזו איין צרה ניט אין דער וועלט, איינר קאן דעם אנדרין ניט העלפין נאך לייאן, מיר האבן זיך נישט צו שייאן, אונ' ווען מיר קיין כלי הקדש זעהן אין דער שול נאך די אלטין נאך די גייאן, דא היבן מיר אן צו וויינן אונ' צו שרייאן, בפרט דו דיא ספר תורות גיאן אן דיא קרן בלוש, דא איז דש גשריאי נאך אזו גרוש, דרום זיכט גאט אן אונ' הילף, אטליכר מיט וואש ער קאן טוט דער צו בהענד, דש עש ניט קומט אין פרעמדי הענט, דען אן ירושלים האט איטליכר איין חלק דראן, עש זייא ווייב אדר מאן, וויא וועלט אירש בעשיר אן ליגין דש אייער געלט ווערט זיין מעגין, ווער פיל רידן דער ווייטער, וואש איז איין גרעזיר פדיון שבויים אז דש אזו איין זאך ווערט טאן, אונ' ליגט אייער געלט וואול אן, אונ' אוב איר

חלילה נישט זעלט בהילפיג זיין, דא קאם אליש אין ישמעלים הענט אנײן, נוא וואו קענטן מיר דיא זינד ביסין, אונ' וואש מעכטן מיר גיניסין, אונ' איר העט אליש גימאכט, דו איר האט דש עשין פראכט, מיר קענין אונז צרות נישט איבער שרייבן, אזו ווישן מיר נישט וואו מיר וועלין בלייבן, עש איז בעו'ה אזו איין גרושי נוט, דו זיא מעכטן וויגשין דען טוט, דען עש איז קומן הוה על הוה, ונשכח כל השוב ע, אונ' מיר ווישן נישט מאיזה עניין, מיר גיאן אין איין אזו שלעכטן עניין, דען תהלה לאל אזו איז דער סדר היא, מען לערינט אין דער פריא מקרא משנה תלמוד אונ' אלי מדרשים, זקנים עם נערים, גם הראשונים, דש איז טאג אונ' נכט, דו מען גנצי נעכט לערינט אונ' וואכט, אונ' תעניתים אזו איז נישט אין דער גנצי וועלט, אובין איז אך פרא מעלט, אונ' תשובה אונ' פייניגן אירי לייבר, אזו מאנין אונ' ווייבר, אונ' בייא דער כותל מערבי איז מען מתפלל מיט ווייגן אלי טאג, איטליכר וויא ער פרא מאג, אונ' אויף אייך אך, דש גאט זאל אייך געבן אייער לנג לעבן, בפרט על הצרות הגדולה דיא אין פולין איז גשעהן, אז ווען העטן מירש מיט אונזר אויג גיזעהן, אונ' מאכין אייך מי שבידך שני וחמשי ושבתות וימים טובים, אייך אונ' אלי אייער קרובים, השם יתברך זאל אייך מציל זיין פון אלי בלבולים אונ' גורות רעות, בכל רגע ושעות, אונ' זונשט פיל גוטי זאכין אך דרינגן, אונ' אלי דיא גומל חסד זיין, אונ' איירי טעכטער זאלין זיין גינזמן צו אייטל תלמיד חכמים וויא מיר אייך וויגשין זאל אייך ווערן, אונ' זאלן וואול לעבן מיט אירי מאנן אונ' גוטש טאן וואש זיא קענן, אונ' ווען זיא גיאן צו קינד, זאלין זיא האבן מיט גיזונד אונ' גשווינד, אונ' קיין וויא טאג לידיך, דש זאל אייך ווישיג זיין, דו דאש איז גשריבן ווארדין מיט גרוש גישריבן אונ' גיוויין, דש גיט אין הימל אריין, אונ' האט גשריבן דער שרייבר, פון וועגין דיא פרומה ווייבר, אונ' דו מן זאל זיא גוטש טאן דען ווייבר אונ' זאל זעהן גאט אן, עש זיין ווייב אדר מאן, עש ווערט, זוכה זיין לעולם הבא אמן.

אונ' מיר מעגין זיין מעיד אויף דיא זאכין, מיר האבין נישט צו לאכין, דען מיר זיין קומן אין אזו איין צרה אריין, דש מיר נישט קענן אויש גוך איין, מיר קאנן זיך קיין ראט געבן, וואו מיר זאלין לעבן, דען דיא ווייבר האבן אלש צו ווינג גישריבן, עש איז נאך פיל אין פענין גיבליבן, דרום זיכט גאט אן, איר זאלט אונז נישט פרא לאן, אונ' בפרט אונז דיא ווייבר אירי אלמנות, זאלט איר האבן רחמנות, אונ' וואש מן זאגט ביז אויף דיא ווייבר אונ' און איין האר, דש איז אלש נישט וואר, מי יתן עשש זאלין פיל זעלכין זיין, מיט איר יהדות גאר פיין, אונ' זיכט אונ' שיקט פיל גוטש אריין, מיט דען ווערט איר מחיה מתים זיין, ובפרט דיא רייכע אלמנות קאנן מקיים זיין משלוח מנות, עש קאן זיא קינד גאד קיינר גנדין, זיא האבן קיין איבער הערן, זיא זאלין אונז העלפן אין אונזן נישט, דאש איז בעשר אז אל אירה קיטן, אונ' אונזרי צרות ווערט בלד גיווענט, ווען מען זעלט שיקן געלט בהענט, עש הענגט אלש דראן, דש מיר קיין העליר נישט האן, אונ' ווער דיא האט געלט, איז נישט בעשיר אין דיא גנז וועלט, דען ווען עש זיין בלבולים גיירות רעות וקשות, עש איז קיין סכנות נפשות, וואש מעכט מען אין פולין דען דרום געבן, דש מען קענט בלייבן בייא לעבן, בייא דען גלחות אונ' ביהו שררה, ווען דש געלט פרא פלט אונ' ווער גאר איין כפרה, דרום לאמר ירושלים נישט פרא שמעהן מיט שנד, עש איז פארט דיא קרון פון גנצין לנד, ווער דא האט געלט האט אדרבה, ער קאן זיך קויפן זיין עולם הבא, אדר ווער דא האט ווינג טאלר אונ' טקאטין, וואולט איך אים הער נישט ראטין, ארום אונ' יונג איז דיא גאר שווער אן נוי' [?] אונ' אן געלט, קום נישט הער איין קינד, איין יונג זאל נישט קומן ווען ער טון וועלט, גערן ער מושט דיא הונט צו טייל ווערן, דרום זאלין זעלכע דער היים בלייבן, אונ' דארטין בווייבן, מן קאן דארטין אך גיט אונ' פרום זיין, אונ' ווערט איר קומן מיט משיח אריין, דש זאלין מיר זוכה זיין אונ' אונזרי פיינד זאלין אז היין [?], דרויף וועלין מיר זאגין אלין אמן ואמן.

אונזרי צרות זיינן פיל, אן מאס אונ' אן ציל, דרום שיקן מיר שלוחים נאמנים אויף אלי זייטן, פון נאחנט אונ' פון ווייטן, אז איך דיא שלוחים ווערן זעלברט זאגן, וואש זיך האט פר לאפין אין אונזרן טאגן, דו נישט איז גיוועזן מכמה דורות, בפרט דיא שול וספר תורות, דרום לאט דיא זך נישט פאלין, טוט גוטש פר אונש אלין, מיר האבין אלין איין חלק דראן, ווען משיח קומן ווערט מן עש זעהן אן, אונ' אוב איר ווערט אונש לאזין שטעקן, מעכטין זיך חלילה פיל זאכין דער וועקן, דרום זעט דו איר גיעך דער צו טוט אונ' ריכטין אונזרי שלוחים אב מיט פיל גוטין, דו מיר קענטין דיא שול אונ' ספר תורות אויז ליון, דא ווערט איר בשירמעט ווערן פר אלין ביוזן. מיר מאכין דאך מישבירך אייך, אז ערום אז רייך, אייגם אז דעם אנדרן, מיר זאלין זוכה זיין אלי ביא אנדר, אונזר בית המקדש זאל גיבויאט ווערדן, דאש וואלן מיר יוא בלד גערן, אמן וכן יתי רצון.

דש יהי רצון זאגט מן ווען מן מתפלל איז פר כותל מערבי:

יהי רצון מלפניך יי אלהי הצבאות יושב הכרובים שמים שתקבל ברחמים וברצון את תפילתינו ותפתח שערי רצון ושערי תשובה ושערי גן עדן ושערי צדקה ושערי ברכה ושערי תפלה כמו ששמעת לתפלת אברהם אבינו בהר המוריה ותפילות יצחק בנו על גבי המזבח ותפילות יעקב בבית אל ותפילות אבותינו על ים סוף ותפילות משה בחורב ותפילות אהרן במחנה ותפילות פנחס בקומו מתוך העדה ותפילות יהושע בגלגל ותפילות שמואל במצפה ותפילות דוד ושלמה בירושלים ותפילות אליהו בהר הכרמל ותפילות אלישע ביריחו ותפילות יונה במעי הדגה ותפילות חזקיהו בחליו ותפילות חנניא משאל ועזריה בתוך כבשן האש ותפילות דניאל בגוב אריות ותפילות מרדכי ואסתר בשושן הבירה ותפילות עזרא בגולה ותפילות כל הצדיקים והתמימים והישרים, כן תשמע בקול עבדך וחסד ממנו לב רע ויצר הרע ותן בליבי יראתך ותזכני לתורה ולמעשים טובים ותנני היום ובכל יום ויום לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואי ותציליני מדין קשה ומדינה של גיהנם ומחיבוט הקבר ומחבלו של משיח ותגמליני חסדים טובים אמן סלה.

דיא תפילה טואן מיר אלי טאג פור פאטר אונ' מוטר אונ' אלי פריינט:

יהי רצון מלפניך רבון כל העולמים, למען ולמען רחמיך הרבים, כי אתה הוא בעל החסד והרחמים, שתזכור לי ולכל בית ישראל עקידת יצחק בן אברהם ברחמים, ככתוב בתורתך: ושחט אותו על ירך המזבח צפונה לפני יי וזרקו בני אהרן הכהנים את דמו על המזבח סביב. זכור יי את זיבת ירושלים, אהבת ציון אל תשכח לנצח. זכור יי לבני אדום את יום ירושלים, האמרים ערו עד היסוד בה, אתה תקום תרחם ציון, כי עת לחננה כי בא מועד, הטיבה ברצונך את ציון ותבנה חומות ירושלים במהרה בימינו אמן.

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו, שתשרה שכינתך עלינו, ככתוב: ונחה עליו רוח חכמה ובינה, רוח עצה וגבורה, רוח דעת ויראת יי.

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שתהא תפילתינו מרוצה ומקובלת לפניך כקטורת הסמים, ועניני מן המקום הקדוש הזה, כי אין מקום קדוש כזה, שממנו הושתת העולם, גם אמרו חז"ל שהוא המקום שנברא ממנו אדם הראשון, והוא המקום שבנה המזבח והקריב קרבן, ושם הקריב הבל בנו, ובאותו הר ירד נח מן התיבה ושם הקריב והודה חסד ה' כי הוצל ממי המבול ומן החיות הטרופות המצאות עמו בתיבה, ושם עלה אדם הגדול אברהם אבינו והקריב את בנו יצחק על גבי המזבח שנבנה בהר המוריה, שהראהו האל על המקום הזה ונתקדש ההר מפני האל יתברך, וגם הוא המקום שראה יעקב אבינו המלאכים שהיו עולים ויורדים בו, והוא המקום שהנבואה והשפע יורד מן השמים לנביאים, והוא ההר שהנשמות יושבות ועולות מן המקום הזה לגן עדן, והוא המקום שהאל יתברך שומע תפילות כל פה ברוך אתה יי שומע תפילה.

מי שבירך אבותינו אברהם יצחק ויעקב דוד ושלמה ואימותינו שרה רבקה רחל ולאה, הוא יברך אותי ואת אשתי ואת בני נכדיי ואת קרובי ואת כל משפחתי, הן מצד אבי ואמי, וכל משפחת אשתי, מצד חמי וחמותי, וכל אוהבי השייכים לי, בעבור שאני גודר צדקה בעדם, ובשכר זה יעמדו כולם על הברכה ברכת חיים והשלום, הקב"ה יברך אותם באריכות ימים ושנים, שיהיו טובים ובעינים ובמשאלות לבם לטובה, בעושר וכבוד ובגדולה, ויהיה להם חן וחסד ורחמים בעיני אלהים ואדם, ויהיו מזונותיהם ופרנסתם במלוי וברוח מתחת ידך ולא מתחת ידי אדם ולא בחרפה ובבושת ובזוי, רק בכבוד, ויזכו לפרות ולרבות זרע בשר וחיים וקיימים, ולגדל את בניהם ובנותיהם לתלמידי חכמים, ויהיו עוסקים בתורתך לשמה במצות וצדקה וליראה את אלהים באהבה, ולא יראה שום צער בבניהם ובנותיהם ונכדיהם, ויסיר מהם יצר הרע, וידביקם ביצר טוב, ויזכו לראות בנחמות ציון ובבנין ירושלים ובביאת משיחנו באהבה [צ"ל: במהרה] בימינו ובבנין בית אפריון, והקב"ה ישלח מזל וברכה והצלחה בכל מעשי ידיהם, עם כל ישראל אחיהם, ונאמר אמן.

יהי רצון מלפניך יי אלהי ואלהי אבותי, שתהא הברכה הזאת ברכה שלימה וראויה, ולא יהיה מכשול ועון מעתה ועד עולם.

אל מעכטיגר גאט, דער הימל אונ' ערד בשאפין האט, גאט [פון] אברהם יצחק אונ' יעקב, ווער קאן דער צילין דיין גרושי שטרק, ווער קאן מאכן הערן דיין לוב, אבר פו וואר אונזר כח אונ' קרפט וועלן מיר זאגן איין טייל פון דיין לוב, אונ' דא זאלשט דיר בווייליגן צו אונזר גיבעט, אונ' דא זאלשט הערן פון זיבענטין הימל דען דא בישט גירופן שומע תפלה.

דא אלמכטיגר גאט זאלשט עפנין מייני לעפצין אונ' מיין מול זאל זאגן איין טייל פון דיין לוב, מיין לייב איז דא'רשטיג צו דיר, גאט לעבנדיגר, ביז איך ווער קומן אונ' ווער זעהן ענצליט פון דיר, הער איבער אלי בישעפנש, הער מיין גיבעט אונ' פר נעם מיין תפילה איביג ווען דא בישט גירופן, אלהי יעקב הער מיין גיבעט דא ליבר גאט אונ' פר נעם מיין גישרייא, אונ' צו מיינר טרעהרן ניט דא זאלשט שטיל שווייגן ווען איך בין איין אילענדר מיט דיר אונ' איין אלט גיזעסנר אז מיין עלטריין.

אל מעכטיגר גאט, הער מיין גיבעט, פר נעם דיא זאג מיינס מונד, אונ' דא גאט אל רחום וחנון דא בישט ניט צו דער צערנן אונ' טושט פיל ווארהייט, גאט מיין הער דא בישט דיא שטערק פון מיין הילף, דא האשט בידעקט מיין קאפ פראלי זיין, איך ביט דיר פון הימל אונ' פון ערד דא האשט בישאפין אלי דיא בישעפנש, אין הימל פון אויבן אונ' אויף דער ערד פון אונטן, עש איז דיר נימנט גלייך דער דא קן טאן דיין ווערק, אונ' צו דיר איז דיא ערד אונ' אל דער וועלט אונ' איר דער פילונג האשטו גיגרונטפאשט, אונ' פון גרושן לייך טא איך דיר אן רופן, דא ליבר גאט, ענטפער מיר מיט דער ווייטרונג פון דיר, דען ווער איז צו דיר גלייך, דא פארטאגשט אינזר זינד אונ' איבר פארשט אונזר מישטוט, דא שטרקשט ניט צו איביג דיין צארן, דען דא ביגערשט אייטל חסד, דא זאלשט שטערקן אונ' ווידר קערן צו דיר ברמין אונש, אונ' זאלשט פאר בערגין אונזר זינד, אונ' זאלשט ווערפן זיא אין אפ גרונד פון ים, דא זאלשט געבן אמת צו יעקב אונ' חסד צו אברהם, אז דא האשט גישווארן צו אינזר עלטריין פון פאר מאלה [?] ביא טאג דא זאלשט גיבטיין דיין חסד אונ' ביא נכט דא זאלשט רואן מיט מיר, דאש ביט איך צו דיר לעבנדיגר גאט.

ואני תפילתי לך ה' עת רצון אלהים ברוב חסדך עניני באמת ישעך, אונ' דא גאט הערשט דאך תפילת רבים אונ' תפילת יחיד, בפרט דער דא בעט מיט

טרויאריין הערציגן מיט פֿר שעמטין ענצולט¹. מיט לייך דיין פאלק ישראל וואו זיא זיצן אונ' זיין נע ונד אונ' גיאן אזו שווער אין גלות אונ' האבן קיין דער ברמיקייט צווישן דיא פעלקר דיא דא שטינן אויף אונז צו פֿר דארבין אונ' לעשטערין אונז וואו איז אייער גאט דער אייך העלפֿין קאן. גאט רחום וחנן, לאזין זיין אונזרי צרות צו פֿר דיין אויגין אונ' זיך אונזר פיין אונ' קריג אונזר קריג. אונ' לאז נישט אויף גין אונזר שאנד צו פֿאר דיר אלי צייט, ובפרט וואש זיא לעשטערין דיין הייליגן נאמן אונ' זיא גידינקן נישט אן דיין גרושין כבוד אונ' זיא שפאטין אונ' לאכין אויש דיין פאלק ישראל, ליכר גאט, אוב דיין פאלק ישראל האבן גיזינדיגט חס ושלום איז שין צו אזו איין גרושין גאט צו פֿר געבן אונזר זינד, אונ' גידינק דען ברית פֿון אונזר עלטערין אונ' דען זכות פֿון דען צוועלף שבטים אונ' דא זאלשט זעהן דיא צרות פֿון דיין פאלק ישראל, אונ' מיר ענים ואבינונים האפֿין צו דיין הילף טאג אונ' נכט, דען מיר האבן קיין הילף אונ' קיין דער ברמיקייט פֿון קיין מענשין ניארט פֿון גאט אליין.

רבונו של עולם דא בישט יא גירופן אלהי יעקב בעל הרחמים אונ' דא ביגערש חסד, אונ' דארים גידינג אן דיינס ליבן פאלק ישראל דען זכות קבלת התורה, דען מיר האבן מקדים גוועזן נעשה לשמע, אונ' קיין אומה ולשון האבן זיא נישט גיוועלט מקבל זיין, דרום ווען מיר גלייך האבן גיזינדיגט זיין מיר דיין קינדר דיא זיך יום ולילה בהעפֿטין אן דיין ליבה תורה אונ' אן דיין תרי"ג מצות דיא דא גיבאטין האשט, ליכר גאט, מיר ביטן דיר דו עש זאל זיך שטרקין דיין מדות חסד ורחמים אויף דיין ארום פאלק ישראל דיא דא זענן אין פרעמדין לענדר אונ' זיין אונטר טעניג, אונ' זאלשט אויש ציהן אונז פֿון אונזר גיפענקניש דיא דא זיצן אין פרעמדין לענדין, אונ' זאלשט אויש ציהן אונז פֿון אונזר גיפענקניש דיא דא זיצן אין פינשטערנש אין גרושין נוט אונ' פיין.

אונ' בעו"ה ליבה, דש בית המקדש דש איז גיוועזן אונזר שנקייט איז חרב, אונ' מיר זיין גיבליבן לער פֿון אליס גוטש, אונ' האבן נישט מין דען ניארט אונזר תפילה דיא דא גיט אויש אונזרן בטריבטן הערצין, אונ' מיר זיין דארשטיג אין איין לנד וואש דא בידרף גינטיג רעגן אונ' וואשר, דרום שרייאן מיר צו גאט פֿון גרושין נוטין אונ' וויא טאג דש הערצין, אונ' פֿר גיסין אונזר תפילה מיט הייסי טרעהרן, אונ' גידינק אונז דען פֿסוק ווען דיין ברודר ווערט פֿר ארמין אונ' ווערט גילייטן אזו זאלשט שטערקין אן אים אונ' העלפֿין אים איער ח"ו גאר נידר פאלט, אונ' מיר זענן דאך דיין ליבה קינדר פֿון דיין דער מייאונג, דער בארים דיר איכר אונז, אונ' פֿאר שטער אלי דיא גזירות רעות אונ' ביזי גנדיקן פֿון אונזרי פיינט, אונ' אירר ביזה עיצות, דען מיר זיינן איצונט אין אירע נוט דו דא קומן דיא בעלי חובות אונ' וועלין אונז בצווינגן מיט גרושי עונשים אונ' מיר האבן נישט צו ביצאליין.

נון אלמעכטיגער שטערקער גאט [פֿון] אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן, אוב מיר טון שולדיג זיין ממון זענן מיר יא נישט שולטיג יסורים, ומכל שכן מיתה ח"ה, אונ' פֿר וואר מיר האבן גיזינדיגט אונ' האבן גימיסטוט, דרום וועלין מיר ליכר זיין אין דיין הנט, דען וויא גאר גרוש איז דיין דרבארמיקייט, אונ' דא זאלשט אונז נישט איכר ענטפֿרין אין דיא הענט אכזרים.

אונ' מיר בקענן צו דיר, גאט אלמעכטיגער, דו דא בישט אונזר הער אונ' מיר זיין דיין קנעכט, אונ' מיר בוקין זיך אונ' קניען זיך פֿר דיר גאט אליין אונ' ביטן אונ' לובן דיין הייליגן נאמן דער דא איז ראוי צו לויבן, אונ' מיר ביטן צו פֿר דיר אויף אונזר לעבן, אונ' זאלשט היילן אונזרי חלאים רעים, אונ' זאלשט פֿר געבן אונזרי זינד, אונ' זאלשט אויש לויזן אונזרי לייב פֿון אלה צרות ויגון, דען מיר ווישין וואל דו דא גאט אליש פֿר מאגשט, אונ' אין דיין הנט איז דאך דש הערץ פֿון מלכים ושרים, דו דא קאנשט זיא איר הערץ שטרקין לטובה צו אונז, דו זיא

זיך זאלין מתנהג זיין ברחמנות מיט אונז אונז' מיט אונז אונז' די הייליגה נשמות קדושות פון דיא אבות אברהם יצחק ויעקב שרת רבקה רחל ולאה, אונז' אלה צדיקים וצדקניות נשמות הקדושים, זאלין מתפלל זיין פאר דיר אויף אונז ביז זיא ווערן מבטל זיין אלה גזירות רעות פון אונז פון כל ישראל אמן.

דוא בישט גאט איבר אלה געטר, אונז' דוא האשט בישאפין דען מענשין פון עש דער ערדין אונז' הויט אונז' פלייש אין אן גיקלייט מיט בינר אודרין האשט אין צו גידעקט, אונז' האשט אים גיגעבן חיים וחסד, אונז' אים לאזין ווישן דיין חקים ומצות, אונז' אין גילערינט טאן הישר והטוב אל זיין לעב טאג ביז דא קומט דיא צייט דו ער שטערבין זאל אונז' ווערט ווידר עש אונז' ערד, אבר דוא בישט מלך חי וקים איביג אונז' אימר לנצח נצחים אונז' זיצט אין תוכין הימל, אונז' בישט דאך משגיח אויף דיא לייט אויף ערדין, דרום, ליבר גאט, מיר קומן צו פאר דיר מיט גרושין וויינן אונז' טואן גלייך אז וויא אדם הראשון, דער בארים דין אונז' זאלשט אונז נישט פארדאן, אונז' זיא אונז מציל פון אונזרי לייאר דיא אכזרים אונז' טוא אפ דען דבר וחרב ורעב פון אלי דיין פאלק ישראל אונז' פון אונז.

ובפרט ווען אויף גיהאלטין זיין דיא הימל פון רעגין אונז' פון טל, דער ברים דין איבר דיין ליבן פאלק ישראל אז אין צייטן אליהו הנביא בהר הכרמל, אונז' דער פרייט אונז אז וויא דוא האשט אונז גיפייניגט, דען דוא קאנשט וואלטאט מאכן דיא הונגריגן אונז' זעטן דיא דרשטיגן אונז' קנשט אונטער לענין דיא גיפאלין זיין אונז' דוא זאלשט היילין אונזרי חלאים רעים אונז' זאלשט מחיר אטורים זיין אונז' זאלשט פאר געבן אונזרי זינד ופשעים, דען דוא זיישט רב חסד לטובים ולרעים ארץ אפים צו דיא צדיקים אונז' דיא רשעים, אונז' פאר געלט גוטש צו דיא שולדיגן, אונז' אין אונזרן טאגן זאל ווערן גיהאלפין יהודה וישראל, אונז' זאלשט אונש שיקן אונזרי ליבן משיח ויבנה בית המקדש במהרה בימינו אמן וכן יהי רצון אמן.

דיא תפילה זאגט איין אשה די מעוברת איז אלי טאג:

אנא יי צבאות, ראה תראה בעניי אמתך וזכרתני ואל תשכח אמתך, ונתת לאמתך זרע אנשים, ואלהי ישראל יתן שאלתי וכאיל תערוג על אפיקי מים בשעה שהיא מר ומבקשת רחמיה, כי בידך מפתח של חיה ואתה מרחם עליה ותפתח רחמה בחסד וברחמים, כן נפשי תערוג אליך אלהים ומבקש רחמיה לפתוך פתח וצירי רחמי להוליד הילד אשר בקרבי בעת ברכה ובשעה הראוי להוליד הילד, ולא איגע עצמי לריק חס ושלום, כי בידך מפתח של חיה, על כן אנא יי ה...דם קולי לצעקתי אשר אני צועקת בלב שלם ובנפש רעוה אהבה רבה לפני המלאכים מלאכי רחמים הממונים על המשבר מתברא דאתתא הנקראים יתידות לארבע סיטרא דעלמא דנטלין לאינן קלין דנשין מנחין קמיה ההוא היכלא, וכד אתתא ההוא סיטרא אחרא לקטריגא בההוא שעתא, דאיהו שעתא דסכנתא חס ושלום, קיימין אילן ומעייילין לאילן קלא למינא דעל פתחא ולא יכיל ההוא סיטרא אחרא לקטרגא, כן תפילתי לאל חי להקדים להניא קול בקול יי בהוד והדר לבא לפני מי שאמר והיה העולם אשר ציוה עלינו לפרות ולרבות עלמא לגדל בנים לתורה ולמצות לעבודת יתברך, ואל יניח לכנוס קלא דסיטרא אחרא לקטריגא עלי חס ושלום ועל פרי בטני, ותזכור אמתך בזכרון טוב, ונתת לאמתך זרע אנשים, זרע חיה וקיימא לילך בעבודת יי אלהינו, ואלהי ישראל יתן את שאלתי ממנו, יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך, יי צורי וגואלי, אמן.

מיר ווייבר האבן זיך גיחתמנט צו געבן דען בריב אין דער הנט דען גוטין יודן החבר ר' שמואל לוי מקהילת קודש פרנקפורט, וואש ער טוט זענן מיר מרוצה דער מיט, אונז' מיר ביטן אייך דו איר זאלט נישט געבן איין אנדרן מאן מער אז אים, ווארום ווען איר ווערטש איין אנדרן געבן, ווערן מיר דער פון ניקש בקומן אונז' מיר ווייבר האבן זיך גיחתמנט ניקש מער אז אלמנות פיל זענן היא בעוה אין ירושלים מיר ביטן אייך דו איר זאלט מקבל זיין דען בריב

אונ' לייאן וואש דרינן שטיט אונ' מיר היא וועלין [אונזר] בעשט טון אונ' וועלין גין אלי טאג
פר דיא כותל מערבי אונ' מתפלל זיין פר אייך.

הגבאות מרת חנה בת	מרת חיקה	מרת יוסה
ר' שמואל מפראג	מרת שרה	מרת חנה
מרת פיגל מלובלין	מרת גוטלה	מרת לאה
מרת רבקה מבראד	מרת דינה	מרת פעטיל
מרת גיטלה מיבדון	מרת לאה	מרת פיגלה
מרת גרונט מיבדון	מרת היצלה	מרת חיי
מרת חנה מיבדון	מרת לאה	מרת אסתר
מרת יענטה מיבדון	מרת בילה	מרת לאה
מרת הינדיל מיבדון	מרת יענטה	מרת רחמה
מרת חיי	מרת גיטל	

דען גנצין בריב גאר אונ' גנץ האב איך מעתיק גיוועזן. החבר ר' בער הסופר מקהילה⁵ קדישא.

זה המנין של קברים של צדיקים.
בירושלים בשאט כותל מערבית אלי נקברים.

קבר זכריה הנביא⁶.

קבר שמעון הצדיק⁷ אין איין חדר קטן נישט מער דרייא לייט גין אריגן איז
עש פול. קומן נאך צעהן לייט אריין איז עש פול. האטשי עש מעכטן נאך הונדרט לייט אריין
קומן גיט אלש אריין.

דאש איז אין חצר המטרה אויש דען חצר המטרה אויף דעם בארג⁸ ליגט
ישעיה הנביא מוז איין לייטר שטעלין צום ברג. קבר ירמיה הנביא איז אויך דארט.
אויף דעם הר הזיתים איז קבר חנניא מישאל ועזריה.

קבר נקדימון בן גוריון.

קבר בן כלבא שבועה⁹.

קבר בן ציצית הכסת.

קבר חולדה הנביאה.

ג' שעות מירושלים איז רמה: קבר שמואל הרמתי הנביא. קבר אלקנה
אביו של שמואל הרמתי הנביא. קבר חנה אמו של שמואל הנביא.
קבר של פנינה אשת¹⁰ [9] שנייה של אלקנה. און אז מען גיט פון ירושלים קיין
רמה איז אונטר וועגן איין גרושה היל ליגן איז אין דיא גרוב איין חצר המטרה ודאי
מען האט ירמיה הנביא אריין גיווארפן¹¹. דער נעבן איז קבר חגי הנביא אונ'
קבר מלאכי הנביא אונ' נחמיה אונ' דרייא נביאים.

כשעה¹⁰ מירושלים בדרך בית לחם קבר רחל אמנו.

צו חברון במערת המכפלה: קבר אדם וחווה. קבר אברהם ושרה.
קבר יצחק ורבקה. קבר יעקב ולאח. דרט ניט ווייט פון דער מערת המכפלה
אין איין ברג. ליגט דארט ישי אבי דוד. דארט אויף דעם ברג ליגט דארט אבנר בן

5 במקור טעות: מהקילה.

6 במורד הר הזיתים. 7 בנחל קדרון. 8 במקור: בראג.

9 פסוק זה נשתרבו לכאן שלא במקומו, כי "חצר המטרה" כבר נזכר לעיל. 10 במקור: בשעת.

נר. מיטן דעם ברג ליגט הרב הגדול בעל ספר ראשית חכמה¹¹. אונ' דער נאך ליגן פיל צדיקים וחסידים, מין קאן נישט אלי גידענקן.

במקום שכם קבר יוסף הצדיק.

בדרך שכם איין הלבן טאג ווייט פון ירושלים אונטר איין דארגד שמויחרט¹² קבר יהושוע בן נון¹³, אונ' זיין פאטער נון, איז איבר איר קבר איין בוקש הארון בוים אונ' איין גרושר קעסטן בוים.

קבר כלב בן יפונה¹⁴ אונטר וועגן פון שכם קיין שפעט¹⁵.

קבר אביה בן ירבעם¹⁶.

קבר ר' מתתיה בן חרש¹⁷.

קבר בנימין הצדיק¹⁸.

במקום שפעט¹⁹ ליגן פיל תלמידי חכמים:

קבר ר' שמעון בן יוחאי²⁰.

קבר זיין זון ר' אליעזר²¹.

קבר שמעון בן נתנאל²².

קבר ר' יוחנן הסנדלר²³.

פון²⁴ שפעט קיין טבריא אונטר וועגן ליגט אלישבע בת עמינדב וגם קבר מרים הנביאה.

במקום טבריא קבר ר' ישעיה, דער פרעגער אב"ד וואש האט גימאכט דאש ספר שני לוחות הברית.

קבר יוכבד אם של משה רבינו.

איין טאג פון במקום טבריא קבר יחזקאל הנביא איז איין שיינת טורין דרויף גימולט. ווען איינר פארט פון זיין קבר אונ' ליגט אפ זיין סחורות אונ' רעט: יחזקאל, איך האב אב גליגט מיין זאכין, בפעל דירש, איז עש גהיט, עש קאנש קיינר נעמן.

ווייט פון קבר יחזקאל איין האלבן טאג ליגט קבר שמאי הזקן מיט זיין פיר אונ' צוואנציג טויזנט תלמידים, זיין אלי גישטארבן פון פסח ביו שבועות. קבר הלל הזקן אויך מיט זיינע תלמידים²⁵.

ווייטער אן טאג דער פון איז איין דארף שמו מנדת²⁶, שם קבר עקביה בן מהלאל.

קבר ר' יששכר, קבר רשב"ג²⁷, דיא ליגן אלי אונטר דעם דארף.

ניט פיל ווייטער דער פון²⁸ רבינו הקדוש בן רבינו הקדוש ר' גמליאל ור' שמעון.

ווייטער דער פון ב' שעות²⁹ קבר יונה בן אמתי הנביא. איבר זיין קבר זיין גימורט צווייא גיוועלבס. דארט אונטר דעם ברג זיין צווייא זילן, ליגן דארט פיל צדיקים.

ווייטער דער פון³⁰ ליגט ר' זירא. איבר אים איז איין שין בנין. שם קבר ניתאי הארכלי.

11 ר' אליהו ב"ר משה די וידאש. 12 את קבר יהושע בן נון מראים בכפר חארת' שראו בו את תמנת סרח. 13 את קברו מראים ליד קבר יהושע. 14 היא צפת.

15 את הקבר הזה מראים בכפר רומי, היא כירבת א-רומה בדרום עמק בטון.

16 צ"ל מתתיה בן חרש, ואת קברו מראים בכפר עראבה.

17 בכפר רומי (עיין הערה 15). 18 צפת.

19 במירון. 20 שם. 21 צ"ל: בן נתנאל, ואת קברו מראים בכפר עלמא. 22 במירון.

23 במקור בטעות: אין. 24 ליד מירון. 25 במקור בטעות: מבדה.

26 רבי שמעון בן גמליאל. 27 בצפורי. 28 בכפר משה, בכביש נצרת-טבריה.

29 בכפר ארבל, היא כירבת ארבל, ליד כפר חסין.

ווייטר אין פעלד ליגן ניין שבטים בני יעקב אבינו.
 קבר דינה בת יעקב.
 קבר שת בן אדם הראשון.
 צו צידון קבר זבולון בן יעקב אבינו.
 ווייט דער פון 30 צווייט שעות קבר יתרו חתן משה.
 תם תם תם

ב. שבח ותהלה לארץ ישראל לר' פרץ ב"ר משה

בזמן האחרון רכשתי לבית-הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים את הקונטרס "זכרון בירושלים" הכולל רשימת קברי-צדיקים ומקומות קדושים, דפוס ראשון, קושטנדינא תק"ג. בכריכת הקונטרס מצאתי דף אחד הכולל שער והתחלה של קונטרס אחד, ושמו "שבח ותהלה לארץ ישראל" מאת ר' פרץ ב"ר משה מבראד, שנדפס במיץ בשנת תקל"ב (1772). קונטרס זה לא נודע לרושמי-רשימות, אף אינו נמצא בבתי-הספרים הגדולים, ולא השתמשו בו חוקרי תולדות הישוב היהודי בארץ-ישראל.

היחיד שראה את הקונטרס עד כה היה נחמיה בריל, שבבקרתו על מאמרו של צונץ "הספרות הגיאוגרפית של היהודים" הזכיר את הקונטרס בקיצור והודיע שהוא כולל ארבעה דפים. על פי הידיעה של בריל מזכיר שטיינשניידר את הקונטרס במאמרו על הביבליוגרפיה של ספרות ארץ-ישראל שנדפס ב"ירושלים" של לונץ. שטיינשניידר עצמו לא ראה את הקונטרס, ולידיעה שהוא מעתיק מבריל הוא מוסיף, שהקונטרס לא נזכר על-ידי שום ביבליוגרף. על פי שטיינשניידר מזכיר לונץ את מחבר הקונטרס במאמרו "העליה לרגל אחר החורבן". לונץ הוסיף שם מדעתו השערה, שהמחבר "היה אחד האשכנזים שנתאחו בירושלים". השערה זו אינה מתאשרת על פי הידיעות שבידינו כיום. וכשם שלא ראה איש את הקונטרס לפני בריל, כך לא ראה אותו איש אחריו.

מאחר שלא תיאר איש את הקונטרס בשלמותו, והטופס שהיה בידי בריל נעלם ואין יודע היכן הוא, אחאד כאן את הדף שבידי שיש בו ענין מכמה בחינות, ואוסיף ידיעות על המחבר לפי כתב-יד של חיבור אחר ממנו שנתגלה בזמן האחרון.

הדף הראשון שבידי (רבע מהקונטרס כולו שכלל ארבעה דפים) כולל שער, ומעבר לשער ראשית הספר גופו. הגודל: 9×14 ס"מ. וזה נוסח השער:

שבח ותהלה לארץ ישראל / ספר מעט הכמות ורב האיכות / בו ידובר ממעלות ארץ הקדושה אשר / שם בית אל מוצב ארצה וראשו מגיע / השמימה לארץ ישראל הקדושה / שלמעלה מקור מחצב הנשמו' / וזה שער השמים לעלות / תפלתינו לפדות מחכי / קץ ולמהר ביאת / הגואל צדק / ב"ב אמן // חברו ה"ה פרץ בן כמוה"ר משה ז"ל / המחבר ספר בית פרץ מגיד מישרי' / בבה"מ הגדול דק"ק בראד // והובא לדפוס במצות היקר כהר"ר אברהם מטיסמעניץ המשתוקק לנסוע לארץ ישראל / למצוא מרגוע לנפשו ולקיי' מה שנאמר באברהם / לך לך מארצך וגו' / נדפס במיץ תקב"ל לפ"ק.

30 ליד כפר חסין, ובפי הערבים: נבי שעיב.

1 N. Brüll, Jahrbücher für jüdische Geschichte und Literatur, Bd. IV, Frankfurt a. M. 1879, p. 96.

2 M. Steinschneider, Jüdische Schriften zur Geographie Palästinas. In: "Jerusalem" III. Deutsche Abteilung, p. 8.

3 "Scheint sonst unbekannt, fehlt unter den Drucken in Metz bei Carmoly Rev. or. II 214 und bei allen Bibliographen."

אני מצרף כאן פקסימיל של השער בגודל טבעי (ציור ב').

מעבר לשער נדפסה ראשית הקונטרס. וזה לשון המחבר שם:

"ש ב ח ו ת ה ל ה א". ראה זה דבר חדש אשר כבר היה לעולמים, בהיות שבעתים הללו כל יומא ויומא זמני' הוא שיקיים בנו אתה תקום תרחם ציון כי עת לחננה כי בא מועד, וכלו כל הקיצים ואין הדבר תלוי אלא בתשובה, ואין איש שם על לב מדוע לא בא בן ישי גם תמול גם היום אם בקולי תשמעו, שמעו עמי ואדברה ישראל ואעידה בך, הלא ידוע מפי ספרים וסופרים, שאין משיח צדקנו בא עד שיהי' בארץ ישראל שבעת אלפים מבני ישראל, כמבואר בספר טוב הארץ, גם בס' חסד לאברהם, ובהיות לא יש בכל ארץ ישראל אפילו שלשת אלפים עם כל הספרדים והאשכנזים גם עם היהודים הפלחין עובדי אדמה לכורמים ויוגבים, ואין איש מתעורר להחזיק בכנסות הארץ להיות עקור משכני וסיכי ורהיט שיתן רהיטין לבוא לחסות תחת כנפי השכינה פה ארץ הקדושה וליטול בפלטין של מלך, וישראל קדושים הם, יש לו ואינו רוצה, יש הרבה קצינים וגבירים שיש להם הון רב שהיה להם ביכולת לפרנס א"ע ולהחזיק לומדי תורה בארץ הקדושה ואינו רוצים רק שהם כעכברי דשכיב אדינרי ימותו ולא בחכמה, ועליהם נאמר יש אחד ואין שני גם בן ואח אין לו, ובזה יצאו כבר כל המפורשים בנגלה ונסתר, גם אני מכניס ראשי בין הרים גדולים לפרש על פי פשוטה, משום דאיתא ברמב"ן פי' ע"פ ויהי ערב ויהי בקר יום אחד ולא אמר ראשון ומשני דראשון לא שייך לומר אם לא שיש לפני תרבה, ואז מונה זה ראשון וזה שני משא"כ אם לא היה בעולם רק זה יום לבד לא שייך ראשון רק אחד, שהוא יום אחד, ולא היה עדיין בעולם יום שני וע"ש. ורש"י מפרש תירוצו אחר, לכך נאמר יום אחד להורות שהקב"ה הוא יחיד ומיוחד בעולם, וזו"ש יש אחד בתורה יום אחד, וקשה למה כתיב יום ראשון ומשני שני תירוצים אחד כפירש... (כאן נפסק הדף).

לפי השער וראשית הספר כולל איפוא הקונטרס קריאה לעלות לארץ-ישראל, ומי שאינו יכול או רוצה לעלות, שיתמוד את העולים בתרומותיו. עיקר הנימוק בקריאה לעליה הוא שעל ידי כך תתקרב הגאולה ששעתה הגיעה. כדי לעמוד על הדברים הללו כל-צרכם יש לדעת משהו על המחבר.

המחבר, ר' פרץ ב"ר משה, חיבר ספר "בית פרץ" הכולל דרושי-תוכחה לכל השנה, ונדפס בזאלקווא בשנת תק"ט (1759). בשער הספר הזה הוא מכונה "מיושבי קלויז דק"ק בראד". פרטים ביוגרפיים רבים על עצמו הוא מוסר בהקדמת ספרו "בית פרץ", שם הוא מספר: "כל ימי גדלתי בין החכמים. כד הוינא זוטרא... שמשתי... הרב... המנוח מו' ישראל אב"ד דק"ק לאקטש, ואח"כ למדתי בבית מותבי רבה בק"ק פירדא אצל... הגאון... מו' ברוך כהנא, ואח"כ הביאני המלך חדריו... עיר מלאת חכמים וסופרים... פה ק"ק בראד והעמדתי תלמידים הרבה בלימוד גמפ"ת... וסהדי במרומים... מיום עמדי על דעתי היה לי קביעות לימוד מדי שבת בשבת לכבוד נשמתי היתירא במפורשי תורה... בנגלה ובנסתרים בבית המדרש הגדול דקלויז... מלא ספרים... והייתי בחזן ובודק... כבן המחפש בגנוי אביו... ואחריו ל"ו יהי' ח"ן בעיני ה' ויקחני בציצית ראשי ויאמר לי: קום התהלך בארץ ואברכך ואגדלה שמך... והייתי מסבב... בעולם... דרשתי בכל בתי כנסיות ומדרשות במדינות פולין וליטא... ודברי תוכחה שלי גדלו והצליחו ועשו פרי... ונתקבלתי לכמה קהלות למגיד מישרים, וגדול יהי' כבוד האחרון... שנתן אותי לחן בעיני רוננים הנגידים דקהילתנו [בראד] להיות דובר צדק ומגיד מישרים בבהמ"ד דקהל...".

חכמי הקלויז רבתא בבראד כותבים עליו בהסכמתו: "הלא זה האיש אשר קראו אחריו מלא: דבר ה' דבר בו, חד מבני חבריא מכת הדרשנים שוקדים על תקנת בני ישראל להרים מכשול מדרך עם ה' אלה לעלות במסלה העולה בית אל, וכבר יצא טבעו בעולם...".

הספר "בית פרץ" כולל תוכחות צוות לא רק על עבירות שבין אדם למקום אלא גם עבירות שבין אדם לחברו. ר' פרץ מרבה להוכיח על פירוד הלכות, קמצנות, מדות ומשקלות שוא, שמאי-

ציור ב'

שער קונטרס "שבח ותהלה לארץ ישראל" מיץ תקל"ב

מסים שעושים את מלאכתם רמיה, מלשינות וכו'. בדרשה אחת הוא מביא בשם ע"א [עוללות אפרים]: "וכן העשיר נתן לו הש"י שיתן מעשרו לאחרים ויתן מהם צדקה ויחזיק לומדי תורה ולא להיות כעכברי דשכיב אדינרי, וכן הגבור להראות גבורת ה' לאחרים להציל האדם מיד עושקו כמו שמשון הגבור." (בית פרץ, דף ט'). את העוגש הקשה ביותר על כל העבירות הוא רואה בעיכוב הגאולה.

צדדים שונים רבים בין הספר "בית פרץ" לר' פרץ ב"ר משה ובין הספר "לב שמחה" לר' שמחה ב"ר יהושע מזלאוויץ, שנדפס אף הוא בזאלקווא בשנת תקי"ז (1757). בשני הספרים אנו מוצאים חישוב הקץ לשנת תקכ"ח, שבה עמדו להמלא י"ז מאות שנה לאחר החורבן שהיה בשנת ג' אלפים תתכ"ח לפי קבלתם. ואין ספק שחישוב-קץ זה היה הגורם העיקרי לעליתם של שני המחברים לארץ-ישראל, כדי להמצא בארץ בשעת הגאולה, וכדי שלא יידחה הקץ מחמת עוון ישיבה בחוץ-לארץ, כמו שנדחה בשנת ת"ח שהיתה אף היא זמן גאולה.

שניהם היו שייכים לחוג חסידי בראד, שממנו יצאו עולים רבים לארץ-ישראל עוד במחצית הראשונה של המאה ה"ח, וכולם התיישבו בצפת, משום שלירושלים לא יכול היה אשכנזי לבוא אחרי כשלוש עלות ר' יהודה חסיד וחורבן הצר-ההקדש ובית-הכנסת של האשכנזים בשנת תפ"ב (סוף 1721). החשוב שבועלים אלה היה ר' אלעזר ב"ר שמואל רוקח אב"ד בראד, שעלה בשנת ת"ק (1740) ובדרכו הדפיס באמשטרדם את ספרו "מעשה רוקח" על המשנה⁵. ואף הוא לא היה הראשון מבראד, כי בבואו לצפת "הלכו כל בני עירו לקראתו"⁶. אתו יחד עלה לארץ-ישראל ר' אברהם מבראד⁷. מהחוג הזה עלה לארץ-ישראל בשנת תק"ז (1746) ר' אברהם גרשון מקיטוב, גיסו של ר' ישראל בעש"ט⁸. לאותו חוג שייך גם ר' יוסף סופר מהעירייה ברעסטצקא, צפונית לבראד, שעלה לארץ-ישראל בשנת תקי"ח (1758)⁹. באגרת מסעו מסופר גם על איש אחר מבראד, ר' זעלקי, שעלה בשנת תקי"ט עם אשתו ונהרג ברעש צפת בחשון תק"ר, ועל ר' ליפמן מבראד שמת בצפת עוד לפני הרעש¹⁰.

ר' שמחה המגיד מזלאוויץ עלה לארץ בשנת תקכ"ד (1764), ויחד אתו באניה עלו ר' נחמן מהורודנקא ור' מנדל מפרמשלאן¹¹. ונראה שזמן קצר אחרי עלה ר' פרץ ב"ר משה, שאילו היה בצפת בזמנו בודאי שהיה ר' שמחה מזכירו בתיאור מסעו. על כל פנים בשנת תקכ"ח (1768) כבר היה ר' פרץ בצפת ושם דרש דרוש הספד על הרוגי אוקריינה בשנת תקכ"ח. על ישיבתו בארץ-ישראל לא ידענו עד כה דבר, ואפילו עצם עלייתו לארץ-ישראל לא היתה ידועה. אולם בזמן האחרון נתגלה ספר-דרושים בכתב-ידו שחיבר בימי שבתו בארץ, ובו כמה פרטים רבי-ענין על המחבר בצפת ועל המאורעות שבימים ההם. כתב-היד היה בידי החכם ר' יעקב משה טולידאנו, והוא תיאר בקיצור¹². אחר-כך עבר כתב-היד לרשותו של מר שלמה זלמן שוקן בירושלים, ובגנזיו ניתנה לי האפשרות לעיין בו. (סימן: קב. 65).

כתב-היד כולל דרוש "להספד... הרוגים קדושי עליון" שדרש בתגוע השמועה על גזירות אוקריינה בשנת תקכ"ח, ובתוך הספד הזכיר את קדושי פאוליטש משנת תקי"ג, ואומר: "כמו שהי' אחד עשר הרוגי קדושי ותסידי עליון בק"ק פאוליטש במדינות אוקריינא פולין תקי"ג לפ"ק בימי ספירה אשר לא נשמע כמוה בעולם". (דף 9 עמוד א')¹³.

5 בהקדמתו שם יאמר: "בא אלי התעוררות מן השמים, מה לך גרם, קום קרא אל אלהיך בארץ הקדושה ולך לך מארצך וממולדתך וגו', ושם מצא מנוח מכל טרדות הזמן, ככן סאסתי בכל הכבוד המדומה שזיה לי וגמרתני בדעתי בע"ה להוציא מחשבתי הטובה מכה אל הפועל".

6 שבחי הבעש"ט, הוצאת הורודצקי, דף מ"ה. 7 תולדות חכמי ירושלים לפרומקין-רבלין, חלק שלישי עמ' 71. 8 עיין ספרי "אגרות ארץ ישראל", עמ' 277 ואילך. 9 עיין שם, עמ' 286 ואילך.

10 עיין שם, עמ' 291-293. 11 עיין ספרי "מסעות ארץ ישראל", עמ' 382 ואילך. 12 בספרו "שריד ופליט" א', תל-אביב תש"ה, עמ' 77 ואילך.

13 על פי הרבנים האלה טעה החכם טולידאנו לחשוב, שההספד היה על מאורע זה, ובאמת היה

שוב באה איפוא שנת חישוב הקץ ושוב נהפכה הגאולה לגזירות קשות משום שלא זכו (כבשנת ת"ח) ור' פרץ מחשב עתה קץ חדש ואומר: "ויהי בשנת תקל"ה הבע"ל זמן גאולה" (דף 7 עמוד א')¹⁴.

בכמה מקומות בכתב-היד מציין המחבר היכן ומתי חידש את חידושו, כגון: "זה חדשתי במירון במערה של רשב"י ז"ל (סוף דף 17); "זה למדתי בבית הכנסת האר" בצפת" (כמה פעמים); "זה חדשתי פה טבר" בסוכות תקכ"ט לפ"ק". (דף 8 עמוד א'). בדרוש אחד הוא מזכיר את הויכוח עם הפרנקיסטים בלבוב בשנת תקי"ט.

מענינים דבריו על העליה לארץ-ישראל בימיו, נראה כתוצאה ממאורעות תקכ"ח: "עכשיו בשעת החרבן כולם רצים לארץ הקדושה ומשליכין בח"ל פלטרין ובתים ספונים של אבנים ואת עפרה יחננו, היינו עפרה של א"י יחוננו, אף שהם מושלכים בעפר מ"מ הם אוהבים לעפר של א"י להיות נקברים שם, ואף שיש שם גלות מן הערביים וישמעאלים מ"מ הם מחבבין לא"י... ובשביל ביאת א"י הם ממיתים את עצמם בסכנת דרכים וימים ומתים מחמת דוחק".

אולם מידת-העליה לא תניחה את דעתו, כי חשש ששוב תבוא שנת הגאולה שחישב, שנת תקל"ה, ושוב תידחה הגאולה בעון ישיבת חוץ-לארץ, כי "אין משיח צדקנו בא עד שיהי בארץ שבעת אלפים מבני ישראל" (עפי"ר' נתן שפירא בספרו "טוב הארץ", ויניציאה תט"ו), ואז שלה בשנת תקכ"ט או תק"ל לבני עירו וארצו דרוש בשבח ארץ-ישראל, שבו קרא לעליה ולתמיכה בעולים, ואחד הקוראים מהעיירה טיסמעניץ (Tysmienica) בגליציה המזרחית, שנת-עורר לעלות, הדפיס את האגרת בדרכו לארץ-ישראל בעיר מיץ (Metz) בשנת תקל"ב. שנת מותו של ר' פרץ ב"ר משה אינה ידועה לנו. הזכה לראות עוד בעיניו את השיירה הגדולה של חסידי ליטא וריסין בשנת תקל"ז?

הידיעה החשובה ביותר בדף שלפנינו היא, שבכל ארץ-ישראל לא נמצא אז "אפילו שלשת אלפים עם כל הספרדים והאשכנזים". בין היהודים היושבים בארץ-ישראל הוא מונה את "היהודים הפלחין עובדי אדמה לכורמים ויוגבים". הכוונה ליושבי הכפרים פקיעין, שפרעם וכפר יסף, שאנו יודעים שהיה בהם ישוב חקלאי גם בימים ההם, ואולי גם כפרים אחרים בגליל¹⁵. ישובים אלה היו כנראה, ידועים היטב ליושבי צפת, והעולים בכללם, ותושביהם היהודים נקראו בשם "פלחין", הכינוי הערבי לאכר. כינוי זה ידוע גם ממקורות אחרים. ר' שמחה מזלאוויץ כותב בתיאור-מסעו: "ובפקיעין יש שם יהודים נ' בעלי בתים עובדי שדות וכרמים, ונקראים פלחין"¹⁶. גם ר' חיים נ' עטר באגרתו מירושלים שכתב בחשון תק"ג (1742), כותב על יום-הכפורים הראשון שלו בירושלים: "הלכנו לבית הכנסת וראיתי הארה גדולה בשעת כל נדרי... ובשעה שפתחתי ההיכל, ממש היה בעיני כפתיחת שערי גן עדן בכל כך הארה שהיתה בביהכ"נ, וכל העם מתחננים וכל אחד בוכה בכה גדולה לפני ה' לבנות בית המקדש, אפילו הפלחין, יאמנו דברי שלא ראיתי מימי הארה כמותה שעה"¹⁷. מי היו פלחים אלה שהתפללו בליל יום-כפור בבית-הכנסת של ר' חיים נ' עטר בירושלים? האמנם באו יושבי כפרי הגליל ליום-כפור בירושלים? או שמא ישבו יהודים חקלאים גם בכפרים הסמוכים לירושלים?

לבסוף אני פונה לכל יחיד או מוסד שנמצא בידו קונטרס זה בשלמותו, שיואיל בטובו להשאילו לי, או לשלוח לי העתקה או צילום ממנו, ואחזיק לו טובה מרובה על כך.

ההספר על מאורעות תקכ"ח, ובשנת תקי"ג עוד לא היה המחבר בארץ-ישראל, ואפילו לא בשנת תקי"ט, שבה הופיע את ספרו "בית פרץ" בואלקווא.

14 על הצפייה לגאולה בדור ההוא, עיין ב: דינבורג, ראשיתה של החסידות ויסודותיה הסוציאליים והמשיחיים ברכעון "ציון" שנה עשירית.

15 עיין: כתבי יצחק בן-צבי, כרך שני, שאר ישוב חלק א', תל-אביב תרצ"ו.

16 עיין ספרי "מסעות ארץ ישראל", עמ' 421. 17 עיין ספרי "אגרות ארץ ישראל", עמ' 269.

ספר „ארבעה פנים” לר' אפרים בן יצחק מרגנשבורג

מחיבוריו של ר' אפרים בן יצחק מרגנשבורג, אחד מגדולי הפוסקים והפייטנים באשכנז בסוף המאה התשיעית לאלף החמישי גודעו לנו (א) ספר תשובות. (ב) תוספות ליבמות ואולי גם לשאר מסכתות. (ג) פיוטים וסליחות. (ד) פירוש למסכת אבות. (ה) הגהות על ספר הלכות הר"ף (ענין לעומת זה א. אפטוביצר מבוא לראבי"ה פ"ה עמ' 321 שהנחה זו בטעות יסודה). (ו) בכת"י ששון (אהל דוד ח"ב סימן 924) מוזכרים: אילו הן שאלות ותשובות של רבינו אפרים נ"ע וכו' נשלמו אילו שאלות ותשובות של ר' אפרים. (ז) מוסר בתשרי-וכו' מוסר זה שיסר רבינו אפרים ז"ל (כת"י קאמברידג' סי' 35 אפטוביצר שם). (ח) מרדכי הגדול: כך פירש ראבי"ה אבל בפ"י רבי אפרים מצאתי כת"י ששון שם ח"א סימן 534 עמ' 178. (השדה לעומת זה אפטוביצר שם). ברם, מכל הביבליוגרפים נעלם ספר „ארבעה פנים”. הספר הזה מוזכר פעמים באור זרוע. אור זרוע פסקי בבא קמא פ"ט סימן תיג: מיהו הא איכא למימר דמהימן דכדברי רבינו אפרים בר יצחק שעשה בארבעה פנים. אור זרוע פסקי עבודה זרה פרק א' סימן קלח: רבינו אפרים זצ"ל כתב בארבעה פנים. הביבליוגרפים לא שמו לב למקומות האלה בחשבם „ש” „ארבעה פנים”. פירושם ארבעה אופנים, אולם במקומות הנ"ל מוזכר רק מאופן אחד „ארבעה פנים” הוא שם הספר. נכונות השערת מתאשרת על ידי הפסקא בשו"ת ר"י בן משה אור זרוע ומאיר בן ברוך, כת"י אוקספורד (נייבוער מספר 844) בח"ב סימן קפג שם מובא תשובת אור זרוע פסקי ב"ק פ"ט הנ"ל ושם נאמר: מיהו הא איכא למימר דמהימן דכדברי רבי אפרים שעשה בספר ארבעה פנים. לפי השערתו הוא ספר חידושים למסכתות אולי רק על סדר נויקין, כי המקומות המובאים באור זרוע מספר „ארבעה פנים” שניהם פירושים לגמרא סנהדרין ט, ב ועבודה זרה כא, א.

יצחק זאב כהנא

תיקוני-טעות

א

במאמרי על „שארית יוסף” לר' יוסף בן שם טוב, שאלוניקי שכ"ה („קריית ספר” שנה כ"ב, עמ' 237) נפל שיבוש דפוס, שם, שורה שניה, נדפס שם הספר „שארית ישראל” וצ"ל: „שארית יוסף”, כי לגבי שם הספר אין הבדל בין שני הטפסים.

א. יערי

ב

ברשימתו של פנחס יעקב הכהן „מלואים להדפוס העברי בלונדון” („קריית ספר” שנה זו עמ' 75) נכלל ספר „בכור אדם” לא באמשעוויטץ כנדפס בלונדון תקס"ו ובאמת נדפס ספר זה שם בשנת תרס"ה, ואם כך גם אינו שייך לרשימת המלואים, כי רשימת רות כוללת רק ספרים שנדפסו עד שנת ת"ר.

ספרים, רמבם, תל-אביב, א"י

דפוסי ארץ ישראל

עתונים וקבצים

ראה גם להלן במדור "בתוך כתבי עת".

868 אחדות... כתב עת של האגוד הקומוניסטי החנני
כי בארץ-ישראל. (תל-אביב), חש"מ, תש"ה. 8° תכיפות
ההופעה לא נזכרה, גל' א' יצא באלול תש"ה, ב' —
בחשון תש"ו.

869 הארגון הצבאי הלאומי בארץ ישראל.
בחרב. חמ"ד, הארגון הצבאי הלאומי בארץ-ישראל,
ניסן תש"ד. 54 ע', מפה, ציורים. 21:16. במכונת-הכפלה.

870 הארץ. לוח הארץ לשנת תש"ו, תש"ז —
1945/46, 1946/47. 2 כרכים. תל-אביב, "חיים" (דפוס
הארץ, 1945—1946). 266; [16], 276 ע'. טבלאות. 8°.

התכן: לוח לתש"ו: פיוט לאבן אביתור. סקירות
שנתיים: ר. וולטש: שנת תש"ה, שנת הנצחון בארץ-
רופת. ש. גרוס: יהדות הגולה בשנת תש"ה. ג. בנזם:

ארץ ישראל בשנת תש"ו. דברי מחשבה: ש. צמח:
הויכוח. א. ת. פריימן: דיני ישראל בארץ ישראל.

שירה וספרות: שירים מאת י. פיכמן, א. שלונסקי,
ל. גולדברג, נ. אלתרמן. ת. הוז: שנות דור ודור. ש"י
עגנון: בבית הצייר (פרק מ"תמול שלשום"). י. שנברג:

הלשכה הצהובה. י. הורוביץ: עמוס מכין קונגרס של
נוער. רשימות שמושיות: פינות נופש לימות
חופש. ארץ ישראל במספרים. ממשלות האומות המאו-

חדות מרשימת הפקידות הממשלתית בארץ. מוסדות
הישוב. — לוח לתש"ז: פיוט מר' שמואל בן הושענא.
סקירות שנתיות: מ. מדויני: תש"ו — שנת

אכזבות במדיניות העולם. ש. גוטליב: יהדות הגולה
בשנת תש"ו. י. ד. וילהלם: בין אדם לחברו. ג. בנזם:

ארץ ישראל בשנת תש"ו. דברי מחשבה: ר. קנר:
לקח בהיסטוריה — כיצד? ש. הלקין: קווים לדמותם
של יהודי אמריקה. שירה וספרות: שירים מאת
י. פיכמן, א. שלונסקי, נ. אלתרמן, ל. גולדברג, ש"י

עגנון: שני ת"ח שהיו בעירנו. י. שנברג: כצל גטוי.

ת. הוז: הגברת פו. ל. פ. מאיר וו. הירש: הילד בגיל
בית הספר וההתבגרות. מספרים ואירגונים: העם
היהודי בעולם. 200 בירות ומרחקים מירושלים. ארץ ישראל
במספרים. מידות ומשקלות. מוסדות הישוב. לוח כיס
לשנת תש"ז בתוך הספר, את הקודם ראה ק.ס. שנה כ"א,
ע' 221.

871 במה. אבל צ' מרינסקי. בתוך "במה" חוב'
ב' תש"ו <מ"ח> סיון תש"ו. ע' 1—24, לוחות פורטרטים.
8°. ברון צ' מרינסקי, שמת ב"ב בניסן תש"ה, היה
מראשוני המשחקים ב"הבימה". החוברת מכילה מדברי
צ' מרינסקי ומאמרים עליו.

872 ברית האקדמאים הלאומיים "יבנה ויוד-
פת". סניף האוניברסיטה העברית, ירושלים.
"יודפת במצור". (ירושלים, דפוס ר. ח. הכהן),
[תש"ה]. 8°. רבעון. העורך האחראי: אפרים מרגולין.

873 גבת. חברת-הנער של המחנות-העולים.
ברוריה: צרור עלים לזכרה. (גבת, חברת-הנער של
המחנות-העולים, תש"ה). [1], 22 דף. פורטרט. 18:22.
במכונת-הכפלה. לזכר בווריה צפור, תרפ"ז—תש"ה.

874 (דפי הקבוצה; קובץ): דין וחשבון ממועצת
חבר הקבוצות, דגניה א', כ"ב באייר תש"ה. (תל-
אביב, חבר הקבוצות, דפוס הפועל הצעיר, תש"ה). 120 ע'.
8°. מהתכן: פ. לוביאניקר: נוכח פני המציאות. ש.
גביש: בעיות חבר הקבוצות. י. ברץ: נעשה לקליטת
חיילים משוחררים בקבוצתנו. צ. בך-שחר: בעיות הקבוצה
בתקופת-המעבר. י. חייידלר: משקיני היום ולקראת הב-
אות. י. שפרינצק: מאז ועד עתה.

875 דפים למתמטיקה ולפיסיקה לנוער המת-
למד... [ירושלים], תש"ב. 2°. במכונת-הכפלה. תכיפות
ההופעה לא נזכרה. חוב' א' יצאה בניסן תש"ב, י"ב —
באלול תש"ה.

881 ירושלם. בית הספר התיכון. ידיעות

לידידי בית הספר התיכון בירושלם. ירושלם, חש"מ, שבט תש"ה. 23 ע', טבלאות. 8°.

882 לאחדות העבודה. חמ"ד, מרכז, התנועה

לאחדות העבודה, חש"מ, 1946. 8°. תכניות ההופעה לא נזכרה. גל' א' יצא ב-25 בפברואר. "פאר חברים און פריינט אין חוץ-לארץ". הטכסט כלו ביווית.

883 לוחמי חרות ישראל, מו"ל. קול המחתרת

העברית. חש"מ, תש"ו. 4 ע', 8°. יצא באור א. כולל שדוריהם של "לוחמי חרות ישראל" בכ"ב ובכ"ט בשבט תש"ו, וזרעו שיחתו של ק. פאולוס עם ב"ב של קבוצה זו, שפורסמה בניוירק פוסט, מיום 27 בדצמבר, 1945.

884 לכוד: ירחון חברות, ספרותי ומדעי. (תל אביב,

דפוס מוזס), תש"ו. 4°. מצויר. העורך והמו"ל: שמואל איזנשטאט. חוב' א' יצאה בניסן. התכן: [מ' ערכת] [לבדן]: בשערי "לכוד". ר. וחיק: עם זאת החוקרים ש. איזנשטאט: לבחינת ערכי הדימוקרטיות-הנ"ל: הגורמים הסוציאליים בתחיית הלשון העברית. ה. קצור וגן: משפט האמהות. י. רובין: חוני המעלל en masse. ג. תשבי: מצב תעשייתנו ויחסינו הכלכליים עם ברית המועצות. יהל"ל: תרועת השמחה (שיר בלתי גודס, נגמר לדפוס בצרף מבוא קצר ע"י צ. קרול). ת"ב: ביקורת ספרותית ותעודתה. מ. בן-גביראל: לדרך התהוותו של הספר. מ. אבישאל: המומור. רח"ש: ד"ר ד. מנדלברג (שנתיים לפטירתו). י. גיך: הפסל פ. שבת. מ. ילין: יצירות הגיטו של הצייר י. ליפשיץ. ספרנים מאת ג. גרינבלט וא. המאירי ושיר מאת צ. אביב.

885 מאזנים. ליובל הששים של דוד ש"מ 1919

בי"ז. בתוך מאזנים כרך כ"ב, חוב' ו' "כח"ל מאלול תש"ו. ע' 321—339, לוח-פורטרט. 8°. התכן: י. פייכמן; רוסו; שיר מוקדש לשמעוןוביץ. מאמרים על ד. ש. מאת יעקב שטיינברג. י. פנואלי. ע. בן-גוריון. ג. גרינבלט. א. ברוידס ומ. אונגרפלד (מאמר בירביבילינגרפי, ע' 338—339).

876 הסתדרות הכימאים בארץ ישראל. ירו-

שלם. חמרי גלם לתעשייה הכימית בא"י; שורת הרצאות שהתקיימו בירושלים, ג' כסלו תש"ה — 19 לדצמבר 1944. ערוך מטעם ועד הסניף ע"י א. צ. רצקוביסקי. ירושלים, (דפוס א. פרידמן), תש"ה. [5], 158, [8] ע', 8°. = הוצאת הסתדרות הכימאים בארץ ישראל. סניף ירושלים. מס' 4. במכונת-הכפלה. שער נוסף באנגלית. התכן: ל. י. ובר: פתיחה וסיום. א. בן-זמר ברגר: שיקולים כלכליים על חמרי גלם. ק. כהן: חמרי גלם והתעשייה. ד. ו. זיצק: חמרי גלם צמחיים לתעשייה בא"י. א. י. בתר: חמרי גלם ממוצא החי בא"י. א. לנברג: הסיכויים של מציאת מינרלים בא"י ובעבר הירדן כיום ובעתיד. ל. פרקש: ים המלח. ה. ת. הימן: שמוש בפסולת תעשייתית כחומר גלמי לתעשייה הכימית.

877 ההסתדרות הכללית של העובדים העברים

בארץ ישראל. מועצות הפועלים במושבות.

ידיעות מועצות הפועלים במושבות. ניסן/אייר תש"ג—מנחם-אב תש"ה. [14 גליונות]. (תל-אביב, דפוס "הפועל הצעיר"). תש"ג—תש"ה. 8°. ארבעה הגליונות האחרונים: חש"מ. כל הגליונות י"ל כהוצאות חר' פעמיות. בא "תחת ארבע חוברות ידיעות שהופיעו עד עתה — בדרום, בפתחתקוה והסביבה, בשרון ובשומרון". יותר לא הופיע.

878 ההסתדרות הציונית. המחלקה לעניני

הנוער. המדור הדתי. אגרת לגולה. ירושלים,

תש"ו. 8°. ירחון. גל' ד' יצא בתשרי. גל' א—ג יצאו בשם: ידיעות המופיעות מטעם המחלקה לעניני הנוער — המדור הדתי — של ההסתדרות הציונית, בניסן אייר תמוז תש"ה.

יוצא גם ביווית (גל' א' בטבת תש"ו), באנגלית ובאיטלקית. — הכל במכונת-הכפלה.

879 הנכב: ילקוט לחג האורים והמכבים. דברי ספר

החשמונאים. י. קלוזנר, ד. שמעוןוביץ, ד"ר בנימין זאב הרצל, שלום-עליכם, י. ל. פרץ. (ירושלים, עופר, דפוס "העברית"), [תש"ו]. 62 ע', 8°. (ספרון "ידיעות אחרונות").

880 יהודית מזרחי, נולדה תר"ץ — נפטרה תש"ג.

(עידודיה, דפוס הקיבוץ-המאוחד), [תש"ג]. 15, [1] ע', פורטרט. 12: 18. מאסף.

886 המעיין: ירחון תורני, ירושלים, התאחדות תל-

מידי פרשבורג בעיה"ק ירושלם, דפוס פ. אבן, תש"ג. 8°. העורך: יוסף שיינברגר. חוב' [א] יצאה בע"ה תש"ד.

4, [2] ע"י 2° גדול. הוצא ע"י ארגון החיילים המשוחררים לפני הבחירות לאספת הנבחרים. "פנימי".

895 שחמט; חוברות לעניני השחמט בארץ ובעולם. תל-אביב, (שאל הון, דפוס "ספר"), תש"ו. 8°. מצויר. תכפית ההופעה לא נזכרה. העורך: שאל הון. חוב' א' יצאה בניסן.

896 Ichud Schiwath Zion; Mitteilungen nur für Mitglieder. (תל אביב), Tel-Aviv, 1944. 4°.

יצא במנתם אב — אוגוסט ליובל העשר של קיום האחדות. מיעוט עברית ורובו גרמנית. בראש השער: אחדות שיבת ציון; מכתב חזר. הוצאה פנימית.

897 Poland; information bulletin of the Consulate General of the Republic of Poland. Jerusalem, n.p., 1946. 4°.

תכפית ההופעה לא נזכרה. גל' א' יצא ביוני.

898 Всевейское представительство для Палестины Палестина; ее хозяйство и внешняя торговля. Сборник посвященный вопросам развития торговых сношений между Палестиной и Советским союзом. Ерусалим, Всевейское представительство для Палестины Jewish Agency for Palestine. (typ. Gesher), 1944. 2 предм. л., 3-145, стр. 80.

התכן ברוסית, עברית ואנגלית. המבוא ברוסית ועברית. "הסוכנות היהודית לארץ ישראל. ארץ ישראל; משק ומסחר-החוץ שלה". קובץ. ירושלים, 1944. התכן: מאמרים: ארץ ישראל והמלחמה. הכלכלה של א"י. התעשיה. החקלאות. מסחר חוץ. א"י בדרכי העולם. משק הים. תנועת הקואופרציה. ההכנסה הלאומית והכספים. עליה. ההשכלה הטכנית. סקירות על ענפי תעשיה שונים. מורה דרך למסחר. מודעות (ע' 77-146).

899 عمان. مدرسة المطران. مجلة مدرسة المطران. عمان، القدس، مطبعة دار الايتام السورية، ١٩٤٥. 8°.

בטאון לבית הספר של "המטראן" ברבת עמון. המספר הראשון שלפניו הוא כרך 6, מס' 1 מחודש יוני 1945.

887 המצפה; עתון הנוער השומרי... יוצא לאור ע"י ההנהגה הראשית לתנועת השומר הצעיר בארץ ישראל בהשתתפות ההנהגה העליונה. תל-אביב; (מרתביה, דפוס השומר הצעיר), תש"ה. 4°. מצויר. תכפית: ההר פעה לא נזכרה. גל' [1] יצא בשבט. האחראי נתן קליין.

888 הסוכנות היהודית לארץ ישראל. המכון לחקר הכלכלה. הועדה לתזונה. ידיעות הועדה המרכזית לתזונה. [ירושלים] תש"ד. "פנימי". יר' חוץ. גל' [א] יצא בשבט. במכונת-הכפלה.

889 עזר. חש"מ, תש"ו. 8°. תכפית ההופעה לא נזכרה. גל' א' יצא בכ' בשבט.

890 העולם, שנה ל"ג מספר 37: מוקדש לזכר נחום סוקולוב ז"ל ליום הזכרון העשירי לפעילותו. ע' [413]-428, פורטרט. 4°. מאמרים על "מאת קליינמן, קלוונר, גרינבוים, ש. שורק, מ. אבנר, ר. אציל.

891 עין-חרוד. חברת הילדים. אברהם שוונגורצל, לזכרון. (עין-חרוד, דפוס הקיבוץ האמיתי, תש"ג). 15, [1] ע', פורטרט. 13: 19. על המעטפת השמאלית: ליום השלושים — ט' תמוז תש"ג — חברת הילדים, עין-חרוד.

892 ערים ואמהות בישראל; מצבת קודש לקהילת ישראל שנחרבו בידי ערבים וטמאים במלחמת העיר לם האחרונה. חלק ראשון, ערך בידי הרב [יהודה] ל[ב]. הכהן פישמן. ירושלים, מוסד הרב קוק, בסיוע הס' חדרות המזרחי בלונדון, (דפוס "המערב"), תש"ו. 371 ע', 12 לוחות-תמונות. 8°. התכן: י. ל. הכהן פישמן: אוסטרהא. — רפאל פטאי: איינשטדט. — יוסף מיזל: ברלין. — ישראל קלויזנר: וילנה. — א. זהבי-גולדהר: וינה. — צבי קארל: לבוב. — שמואל הכהן וינגרסן: בונקאטש. עם ביבליוגרפיות בסוף כל מאמר.

893 עתים; חדשות בספרות ובאמנות בעריכת חבורת סופרים. (תל אביב, יוצא לאור ע"י חבורת סופרים "הספרית פועלים", המו"ל: רוזנבלוץ אליאס, דפוס החדש בע"מ), תש"ו. פורטרטים, תמונות. 2° גדול. תכפית ההופעה לא נזכרה. דו-שבועון: העורך הראשי: אברהם שלגנסקי. גל' א' יצא בכ"ס באלול.

894 קול החיל המשוחרר. תל-אביב, תמוז תש"ד.

ספרים וחברות

900 אבות. מסכת אבות עם פירוש הרב... יוסף יעב"ץ... ירושלים, האחים לוי אפשטיין, [תש"ה], 174 ע'.
8° דפוס סטראטיפי. — הפנים מנוקד.

901 אבנון, יצחק. מטה הקסמים: מבחר שעי שועים, להטים וחידות. כנס וערך יצחק אבנון. תל-אביב, "כנה", (דפוס "גוטנברג"), [תש"ו], 96 ע', תמונות. 8° מנוקד.

902 אברהם, גירלד. טולסטוי. תרגום מאנגלית: פרץ גן-קורנפול. תל-אביב, י. צציק, (דפוס "ספר"), [תש"ו], 131 ע', פורטרט. 8° (חיי אנשי שם).
שם המקור: Gerald Ernest Heal Abraham Tolstoy.

903 האגוד הקומוניסטי החנוכי בארץ-ישראל. על עתידנו הלאומי. (תל אביב). האגוד הקומוניסטי החנוכי בארץ-ישראל, תש"מ, (מאי 1945), 87, [1] ע'. 8°

904 אדמונדס, רוברט. מסעי שמון... עם ציורי חלם דיסני. עברית: בנימין פרידמן. תל-אביב, י. צציק, (דפוס "עתיד"), [1946], 30 עמודה, תמונות. 25:17 ספור לילדים.

905 אוארבך, שמואל. הלוח העברי (יסודות אסטרונומיים ומתימטיים). ספר למיד. תל-אביב, "מסדה", (דפוס "הפועל הצעיר"), [תש"ו], 22, [1] ע', טבלאות, תמונות. 8°

906 אונגר, אליעזר. זכור מימי קרונות המוות. תל-אביב, "מסדה", בסיוע "מוסד הרב קוק", (דפוס "אח דות"), תש"ה. 218 ע', תמונות. 8° עם הקדמה מאת ד. שמעוני. המחבר שחי תחת שלטון הנצים בגליציה (בקלומיא, לבוב, טרנוב, ורשה, קרקוב) מיוני 1941 עד אפריל 1943, מספר על השמדת היהודים במקומות אלה ע"י הנצים וגם על השתתפותם של ה"שכנים" (הפולנים והאוקראינים) בכך. הדברים נדפסו תחילה פרקים פרקים ב"הצופה" (בגליונות יום ו') מחורף תש"ד ואילך.

907 אוסישקין, שמואל [Samuel Ussishkin]. המשטר המדיני בבריטניה. תל-אביב, "אומה ומולדת", (דפוס מ. שהם), תש"ו. 128 ע'. 8°. הספר

מתאר את מוסדותיה המדיניים של אנגליה בלבד. אין הוא נוגע בכלל בארצות הקיסרות, ואין הוא מזכיר גם את ההבדלים שישנם בין אנגליה, סקוטלנד וצפון אירלנד... לכמה שמות המוסדות וכו' אין תרגום אחיד ומקובל בעברית. ברוב המקרים ניתן ע"י השם העברי גם השם האנגלי במקורו. (מההקדמה).

908 אופטושו, י[וסף]. בצל הדורות למיני אטורות היסטוריות. עברית מנשה לוי. מרחביה, הקיבוץ הארצי השומר הצעיר, (דפוס השומר הצעיר, 1945), 103, [1] ע'. 8°. (ספרית פועלים/דורון). ספורים היסטוריים קצרים. התכן: נכדו של בן-סירא. טאבינה סופיאה. אליהו בחור. יוחנן בשנשטיין. תולעים (מתקופת ש"צ). בתוך החומה. נסים. שבים מחוצף. צהרי שבת (עברית: מ. ליפסון). מאיר באלאבאן (מחיי בגיט ורשה).

909 אורי, נפתלי נורברט. הפרוק הקטליט של H_2O_2 ע"י וולפרמים ומוליבדטים בנוכחות סורי מוטורים... ירושלים, [תש"ה], [3], 43, 11, [2] דף, דיאגרמות, תמונות. 4°. במכונת-הכפלה. דיסרטיציה. ירושלים, תש"ה. עם תמצית באנגלית. שער נוסף באנגלית: The catalytic decomposition of hydrogen peroxide by tungstates and molybdates... by Norbert Uri... Jerusalem, 1945.

910 אחימעץ בן פלטיאל. מגילת אחימעץ. והיא מגילת יוחסין לרבי אחימעץ בירבי פלטיאל משנת ד' אלפים תתי"ד, יספר בה יחוס אבותיו וכל מעשי תוקפם וגבורתם ופרשת גדולתם. וגללה אליה לקט רשימות וסיפורים המקבילים לסיפורי המגילה, וגם ילקוט פיוטים אשר לפייטני איטאליה הקדמונים הנזכרים במגילה, והם רבי סילנו ור' שפטיה בירבי אמתי ור' אמתי בירבי שפטיה. כל אלה חוברו יחדיו והוגחו בידי בנימין קלאר. ירושלים, ספרי תרשיש, בסיוע מוסד הרב קוק, (דפוס ירושלים), תש"ד. 213, [3] ע'. 8°. = דפוס תרשיש, נ. קולופון: תש"ה. לצורך מהדורא זו נקבע גוסס מתוקן לפי מיטב אמצעי הביקורת הנתונים כיום ב"דינו" ד"ח מפורט על דרך קביעת הנוסח ניתן לחוד במדור "מקורות וחילופי נוסחאות". רובם של הפיוטים, שנדפסו בספר מתפרסמים כאן לראשונה. נדפס בת"ק טפסים.

911 אלגריא, סירה. גדול וזר הוא העולם.

לפולמוס על הדפסת ספרי הקבלה. — זוטות : תשובה נגד חבר ספרי דינים באידיש. החרמת ספרים יהודים בפאריס. תלינים יהודים. לתולדות הדפוס העברי בקושטא. מכתב מאת ר' יוסף קארו. ממצרים לעדן ולהודו. הפצת ספרים בתימן ע"י שליחי א"י. נתן העזתי בקשטוריה. לתולדותיו של ר' אברהם דוויגו. מכתב מיהודי צפתי שהתגלגל לפרס. על כת"י אחד מקוביץ. בסוף הספר : רשימת כתבי היד שהשתמש בהם המחבר. מפתח האנשים, המקומות והענינים. — המחקרים פורסמו תחלה בקבצים מדעיים שונים.

914 ארגון עובדי המרכז לחנוך. [פרסומים קטנים]. [א?], ג—יא. [תלאביב], תש"ד — 1943—תש"ו. 16 : 20. בראש : ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ ישראל. המרכז לחנוך (או : ההסתדרות... המרכז לחנוך. ארגון עובדי המרכז לחנוך. במכונת הכפלה. התכן : [א?]. ימי עיון לגנובת... תש"ד. חומר ספרותי וביבליוגרפי לנושאים : א. "חנוכה בגן", ב. "העונה בטבע". [תש"ד] 14 דף. ג. ימי עיון למורי כחות היסוד... תש"ג. המחזות בכתות היסוד. חוברת א. מעובד... ע"י משה ברקאי. [תש"ד?]. [1], 36 דף. ד. הצעות לתכנית הלימודים בשנות הלימוד ט—י"א... א : המקצועות ההומניסטיים. תש"ד—1943. 27 דף. ה. הכנוס הפדגוגי הארצי... תש"ד... שואת הימים בחנוך ילדינו... מפי ילדינו. [תש"ד] 30 דף. ז. ימי עיון למורי הכתות הבינוניות... תש"ד. פרקי ספרות לנושאים מרכזים <מדריך ביבליוגרפי>. קובץ ב. [תש"ד] 55 דף. ז. ימי עיון למורי הכתות הבינוניות... מ. ויל : הצעה ללימוד התפתחות התרבות התמריח בכתות ד—ה. [תש"ד] [1], 11 דף. [דף 11 הוא המ' עטפת השמאלית]. ח : פרקי ספרות לנושאים מרכזים <מדריך ביבליוגרפי>. חוברת א. מהדורה שנייה. מתוקנת. [תש"ה?]. 40 [צ"ל 41] דף. ט. חברת ילדים <מאמרים בשאלות החנוך החברתי>. [תש"ה?]. [1] 137 דף. י. מ. ברקאי : במאמץ מאוחד : מסכת לחג כ"ה ליסוד ההסתדרות... תש"ו. [נ], 20 דף. יא : הצעת נושאים על ההסתדרות ומפעליה <ערוך ע"י יהודה ארליך>. תש"ו. 19 דף.

915 הארגון הצבאי הלאומי בארץ ישראל. 110 מרד נקרא — — חמ"א, האצ"ל בארץ ישראל. חש"מ, תש"ד. 20 ע. 8°.

מאנגלית מנשה לוין. מרחביה, הקיבוץ הארצי השומר הצעיר, (דפוס השומר הצעיר, 1946), 405, [1] ע. 8°. (ספרית פועלים / לכל). הווי סגנוני של כפר אינדיאני בהרי האנדים. המקור בספרדית. שם הספר באנגלית : *Ciro Alegria: Broad and alien is the world.*

912 אלעמי, שלמה. אגרת מוסר : או, אגרת התוכחה והאמונה. יוצאת לאור עלידי א[ברהם] מ[איר] הברמן. ירושלים, מוסד הרב קוק, (דפוס י. איתאח), תש"ו. 74 ע. 8°. = ספרית מקורות / ת. בראש השער : רבי שלמה אבן לחמישאלעמי, "מהדורה זו שלפנינו יוצאת בהשוואה ל"אגרת התוכחה והאמונה" שבסוף ספר "תיקון שובבים" ויניציאה תע"ב, ושבוסף ה"מחזור" כמנהג אשכנזים ויניציאה תע"א—תע"ה, מהדור רות "אגרת מוסר" ברלין תע"ג, פראג תקמ"ב חילנא תקס"ג ו"כרם חמד" מחברת ט'. — מתפרסם כאן (ע' 53—61) גם שיר החתימה של ר' יחיאל ב"ר יקותיאל (רומא, המאה ה"ג) לספרו "מעלות המדות" והוא מתפרסם לראשונה בשלימותו, עפ"י צילום כת"י פרמה (די רוס), הנמצא במכון לחקר השיירה העברית". (מהמבוא).

913 אסף, שמחה (Simha Assaf). מקורות ומחקרים בתולדות ישראל. ירושלים, מוסד הרב קוק, (דפוס ר. ה. הכהן), תש"ו. 291, [4] ע. פקסימילים. 8°. = מקורות ומחקרים [מאת ש. אסף]. כרך א. שער נוסף באנגלית. התכן : קינה קדומה על חורבן הקהלות בא"י. על ראשית התישבותם של היהודים בירושלים אחרי הכבוש הערבי. תעודות נוגעות לישוב היהודים ברמלה ובשפלה. לתולדות הישוב היהודי בא"י. ולאתה, קדש ובניאס. מפנקסה העתיק של דמשק. מקום קבורתו של הרמב"ם ז"ל. תוצאות א"י. ר' יהודה אלברצלוני על אגרת יוסף מלך הכוזרים. לדברי ר' יהודה ברצלונז על הכוזרים. מקורות לתולדות היהודים בספרד. מכתב מ' יוסף אבן אביתור. חליפות שו"ת בין ספרד ובין צרפת ואשכנז. תעודות לתולדות היהודים בארצות ים התיכון. תעודות חדשות על גרים ועל תנועה משיחית. בית הכנסת העתיק בדומה (מצרים). מגני הגניזה. ד' מכתבים מאת רבנו גסים גירונזי ז"ל. על ספרי התורה העתיקים בברצ' לונה. לתולדות הנגידים ר' יהונתן ור' יצחק שולאל. לתולדות הנגידים האחרונים במצרים. צורר מכתבים. מכתבים מאת גדולי שאלוניקי. מגני בית הספרים בירושלים. מכתבים באידיש מירושלים עיר הקודש.

- פנחס ספירשטיין, תל-אביב, "מסדה"; (ירושלים, דפוס "העברי"), [תש"ן], 4], 218 ע', פורטרטים. 8°.
- = ספריה למוסיקה, בעריכת פ. גרדוניץ, 2. שם המקור: Eric Blom: Some great composers.
- התכן: מבוא למהדורה העברית מאת המחבר, פורטל, הגדל, י. ס. באך, היידן, מוצרט, בטהובן, שוברט, בלליות, שופין, שומאן, ואגנר, ורדי, בראהמס, צייקובסקי, דבוריאק, ביבליוגרפיה (ע' 209—210). מבחר תקליטים.
- 925 בלימן, יהודה. המלחמה הנוצחית והשלום הנצחי: איך למנוע מחלת הסרטן בגוף האדם; מחקר על פי התנ"ך, התלמוד והמדע הנסיוני החדיש. מאת יהודה "ליליוס" בלימן, מתורגם ע"י אורח קרישבסקי. (תל) א[ביב], דפוס הפועל[ל] המזרחי, [1943?], 25 ע', 8°. ע' 25 נדפס על המעטפת השמאלית.
- 926 בלנק, אליהו [Eliahu Blank], אכ"צ ישראל: ספר גיאוגרפי <עם סקירה היסטורית, כלכלית, תרבותית וכו'>... מהדורה חמישית, מתוקנת ומשולמת, תל-אביב, המחבר, (דפוס הפועל הצעיר), תש"ד, 168 ע', מפות, תמונות. 8° = ספרית "תמצית", 4.
- מפתח שמות הישובים העברים בא"י על המעטפת השמאלית. מהדורה א' ראה ק. ס. שגה י"ט ע' 152.
- 927 בלנק, אליהו [Eliahu Blank], דברי ימי ישראל מראשית האומה עד ימינו... מהדורה שנייה, מתוקנת ומשולמת, תל-אביב, הוצאת המחבר, (דפוס "אחדות"), תש"ד, 136 ע', מפה. 8° = ספרית "תמצית", 1.
- 928 בלנק, אליהו [Eliahu Blank], תמצית התנ"ך ומבחר פיונים... חלק א': חמשה חומשי תורה. ספר בראשית, תל-אביב, המחבר, (דפוס הפועל הצעיר), תש"ג, 35 [1] ע', 8° = ספרית "תמצית", 5.
- 929 בן-יעקב, שמואל, עזי והמנוגנים הצעירים. מתרגם מכתביו על ידי מ. פרידמן, תל-אביב, י. צייק, (דפוס הפועל המזרחי, 1946), 114 ע', תמונות. 8°. ספור לילדים.
- 930 [בן-ישראל, יצחק], אלף-לילה; שירי מלחמה. [תל-אביב], הוצע למען החייל היהודי, (דפוס י. שלום), [תש"ן], 110 ע', 8°. בראש השער: יצחק-יצחק.
- 916 הארגון הצבאי הלאומי בארץ ישראל. ציון הלוחמת, חמ"ד, "הארגון הצבאי הלאומי" בארץ-ישראל, חש"מ, מרחשון תש"ה, 16 ע', 8°.
- 917 אריכא, יוסף [Joseph Aricha], אדם ובהמות... 3 ספורים, (ירושלים, עופר; חיפה, דפוס "אית"), [תש"ן], 47 ע', 8° = "ספרון" ידיעות אחרונות, מס' 7, בע' 2: ידיעות קצרות על המחבר. התכן: אדם ובהמות, בית הים, חסן "החמור", כלם מחי א"י בזמננו.
- 918 אריכא, יוסף [Joseph Aricha], לחם וחזון, רומן, מהדורה שנייה, תל-אביב, ג. טברסקי, (דפוס "ספר", תש"ן, 198 ע', 8°. מהדורה א' ראה ק.ס. שנה י' ע' 14. רומן מחי ארץ-ישראל החדשה (בעיקר א"י החקלאית) בשנות העשרים למאה זו.
- 919 אשבל, דב [Dov Ashbel], אקלים עמק החולה, ירושלים, תש"ן, [2], XXXI, 89 דף, בתוכם דיאגרמות, מפה. 2°. אין שער; שם הספר, המחבר, המקום והשנה נכתבו ביד על המעטפת, במכונת-הכפלה.
- 920 אשכלי, א[הרן] ז[אב] [Aaron-Zeae], Aescoly, אגרת לחיל חמ"ד, [תש"ה], 6, [1] ע', 8°. המחבר רב צבאי, קול קורא לטהרה בצורת אגרת לחיל שחלה.
- 921 בושר, גוסטב, אלקטרוטכניקה בתמונות... תרגם מגרמנית ש. שוארץ, עריכה מקצועית א. לזרובסקי, הוברת א. תל-אביב, "רוז", [תש"ה], 20 ע', תמונות, במכונת-הכפלה, שם המקור: Gustav Büscher: Elektrotechnik in Bildern. מהדורה ב' של הספר כולו ראה ק. ס. שנה כ"ג ע' 7.
- 922 ביאליק, ח[יים] נ[חמן] [Chaim Nachman Bialik], אריה בעל גוף, (ירושלים, עופר, דפוס "העברי"), [תש"ן], 61 ע', תמונה. 8°. "ספרון" ידיעות אחרונות, מס' 2.
- 923 בירגר, הלל, חידושי הטכניקה במלחמה. תל-אביב, המחבר, (דפוס מ. שהם), [תש"ה], 69 ע', תמונות. 8°.
- 924 בלום, אריק, גאוני מוסיקה. (מאנגלית: I

- 931 **בן-שם, ישראל**. הנקמה בעמלק. <השקפת התנך בשאלת ימינו>. תל-אביב, (דפוס רוהלד), תש"ה. 11 ע', 8°.
- 932 **בנימין, צבי**. הכפה הכחלה. תל-אביב, ב. ברלוי, (דפוס "בצלאל"), 1945. 8 ע', תמונות. 15: 23. ספור לילדים.
- 933 **בנימין, צבי**. הצפרים המדברות. (ציר ל. דיקשטיין). תל-אביב, ב. ברלוי, דפוס "בצלאל", 1945. 8 ע', תמונות. 16: 24. לילדים.
- 934 **בונסון, מאיר** [M. Beininson]. מצבן הכספי והחברותי של קופות התגמולים ופנסיה בארץ-ישראל. תל-אביב, תש"ה. 34 דף, טבלאות. 2°.
- 935 **בר-דוד, מלכה** (ליונס); **ליליאן קורנפלד**. 50 מנות עקריות עם לקרדה. ערוך ע"י מלכה ליונס בר-דוד וליליאן קורנפלד. (תל-אביב, דפוס "הארץ", [תש"ד]. 36, [2] ע', 8°. על המעטפת: ...ע"י מלכה בר-דוד וליליאן קורנפלד.
- 936 **ברג, מרי**. גסו ורשה. יומנה של מרי ברג. תרגם מאנגלית יהודה האורחי... תל-אביב, ג. טברסקי, (דפוס ספר), תש"ו. 229, [1] ע', 8°. שם המקור: Mary Berg: Warsaw ghetto. הספר במקורו הוכן לדפוס ע"י ש. ל. שניידרמן. היומן של הגסו מתחיל ב'10 באוקטובר 1939 (באותו יום נמלא למחברת 15 שנה) ונגמר ב'28 בפברואר 1944. כנתינה אמריקאית הצליחה המתברת להיות "בין המוחלשים" ובמרס 1944 הגיעה לאח"ב.
- 937 **ברגלסון, ד[וד]** [David Bergelson]. דמדומים. <מתוך כתביו>. תרגם מיידש א[ליהו] מיטוס. ירושלים, "המאסף", (דפוס חיים), תש"ו. 26, 159, [1] ע', 8°. = ספרות הגולה. מספר 2. מנוקד. התכן: מסביב לבית הנתיבות החרש. יוסף שור. — כלם מחיי היהודים באוקרינה בתחלת המאה העשרים. ע' 6—26: מאמר מאת ר. אמרי (פיגוברג) על המחבר וספריו.
- 938 **ברגשטין, פניה** [Fania Bergsztejn]. בוא אלי פרפר נחמד. חרוזים: פניה ברגשטין. ציורים: אילנה קנטור. [עירחדוד], הקבוץ המאוחד; (תל-ספריה, רמב"ם, תל-אביב, א"י.
- אביב, דפוס אריאלי), תש"ה. 18, [1] ע', 27: 27.
- 939 **ברו, ג[נ]**. הקואופרציה בעולם. <1844—1944>. מאת ג. בארו... תל-אביב, (דפוס קואופ' הפועל הצעיר), תש"ו—1945. 86, [2] ע', 8°. שם החוברת באנגלית: Noah Barou: World co-op-ration.
- 940 **ברומפילד, לואיס**. עמק שפר. ציורים: קייט לורד. מאנגלית: משה ספרדי. בעריכת: עמיהוד טוראי. תל-אביב, ג. טברסקי, (דפוס "ספר"), תש"ו. 230 ע', 8°. ספור מחיי החקלאיים באח"ב (במדינת אוהיו). המחבר סובר, כי החקלאות היא משלחיד המכובד והקרוי לקדושה מכל משלחיד אחר. שם המקור: Louis Bromfield: Pleasant valley.
- 941 **ברונטה, שרלוט**. ג'יין אייר... מאנגלית — חנה בך-דוב. פיתוחי עץ — פריץ איכנברג. חלק (א)—ב. תל-אביב, מ. ניומן, (דפוס מ"ן), 1946. 245: 290 ע', 8°. שם המקור: Charlotte Brontë: Jane Eyre.
- 942 **ברור, אברהם יעקב** [Abraham Jakob Brawer]. אבק דרכים. ספר שני: מסע בפרס. תל-אביב, "עם עובד", (דפוס "דבר"), תש"ו. 357, [2] ע', מפה, תמונות. 8°. ("שחרות") את הקודם ראה ק.ס. שנה כ"א ע' 141. הספר כולל גם ידיעות על יהודי פרס לרבות עדת האנוסים במשהו ששמרו בחשאי על יהדותם.
- 943 **ברית טרומפלדור**. ארץ ישראל. הספורט השמושי. תל-אביב, [תש"ה?]. 32 ע', תמונות. 16: 21. = ספרית מפקדים. חוברת ה. בהתחלה: ברית הנוער העברי ע"ש יוסף טרומפלדור בארץ-ישראל. הנציבות. במכונת-הכפלה.
- 944 **ברכיהו, מ[רדכי]** [M. Brachyahu]. הדור הבא. <מחיי המין>. תל-אביב, "יכנה", (ירושלים, דפוס "הספר", 1946). 166 ע', תמונות. 8°.
- 945 **ברקמן, יוסף**. הדגרת ביצי עופות. תל-אביב, "ספרית השדה", (דפוס "גוטנברג"), תש"ה. 94 ע', תמונות. 8°. בראש השער: ארגון מגדלי-העופות העברים בארץ-ישראל.
- 946 **בשביל מולדת**. יוצא לאור ע"י המחלקה

לנוער של קרן היסוד. [4-1] [ירושלים, תש"ד]. דף
1 כל גליון, מפות, תמונות. 2°.
947 גד, א. [=גדליה אמת] וא. רן [=אברהם
אבן-שושן] [Abraham Eben-Shoshan]. מאה
גמדים; טפורים לילדים. תלאביב, י. שרברק, (דפוס
רוהלד, 1946). 85 [1] ע', תמונות. 8°.
(ספרית "ברוריה").

948 גולן, ש(מואל). שיחות על חינוך.
מרחביה, הקיבוץ הארצי השומר הצעיר; (תלאביב, דפוס
"אחוזת", 1946). 127 ע'. 8°.
(ספרית סועלים / שבילי
חינוך).
949 גונדלמן, א. י. גפן. מדן ועד באר שבע;
ספר ללמוד המולדת בכתות ד-ה. חלק א-ב. (תלאביב,
"עם עובד", (דפוס "אחוזת"), תש"ה. 272; 244 ע'. 8°.
עם דיאגרמות, טבלאות, מפות, תמונות. ("מסלות") על
המעטפת השמאלית של חלק ב'; תש"ו. מנוקדים.

956 גרשונג, יהודה. ספר חוקת הפסח, על
הלכות קרבן פסח להרמב"ם ז"ל. חלק ראשון. מאת יהודה
גרשונג "גורדנר". ירושלם, בסיוע "מוסד הרב
קוק", (דפוס המערב), תש"ו. [8], 168 ע'. 8°.

957 גרשנזון, מ. תולדות תפוח האדמה.
תרגמה (מרוסית) שרה רבינוביץ. מילואים מאת אורי
רוזנבלט. (עין-חרוד), הוצאת (דפוס) הקיבוץ המאוחד,
תש"ו. 137, [1] ע'. 8°.
...נועד הן לנוער הנכנס בעול
חיי העבודה והמשק, והן לעובד המבוגר שעושה מלאכה
יומיו בשדה מתוך קניית הרגלים ולימוד מסורת חקלאית.
פרקי הספר מראים את דרך התפתחותו של תפוח האדמה,
משעה שעוב את מקור מחצבתו באמריקה הדרומית
והתחיל לנוע ולבקש לו מקלט בארצות אירופה". (מן
ההקדמה). — ע' 129-137: מילואים: תולדות תפוח
האדמה בארץ-ישראל, מאת אורי רוזנבלט.

958 דוד, גרטה. היצר המסטי ופעלתו בנפש
האדם. תרגם ישראל דויד. ירושלם, "קריית-ספר", (דפוס
"המערב"), תש"ה. 48 ע'. 8°.
בראש השער: גרטה דויד.

959 דודלי, א[דולפוס] מ[נספילד]. [Adolphus
Mansfield Dudley]. מוטור אינדוקציוני
...עובד ע"י ח. שושן. תלאביב, "רוי", [1944]. 43 ע',
בתוכם לוח מקופל, ציורים. 8°.
במכונת-הכפלה.

960 די מוריר, ד[פנה]. רבקה; רומן. (תרגם
מאנגלית — פנחס לגנר). ספר (א-ב). תלאביב, "מסדה",

950 גורקי, מקסים [Maksim Gor'kii]. לידתו
של אדם; ספורים. מרוסית: ש. יורב. תלאביב, צ.
ליינמן, (דפוס "עתיד"), תש"ו. 258 ע'. 8°.
בראש השער:
מכסים גורקי. התכן: לידתו של אדם. אהבה ראשונה.
עשרים ושש ואחת. השומר. בן לוית. קליין. הספר.
צופים. אדם קל. העשיריה. האושר. מקר צ'ודרה. ההן ובנו.
האם.

951 [גלס], זרובבל [Zrubavel Glass].
מעשה בכורת ובמלכה הגברת. צירה יהודית ילין.
תלאביב, "עם עובד", (דפוס "דבר"), תש"ו. 27, [1]
ע'. 18, 20. (ספריה "לילד"). ספור לילדים.

952 גלפנט, י[נחמן]. הקאופרציה היצרנית
בעולם. תלאביב, (דפוס "ספר"), כסלו תש"ו. 62 ע',
טבלאות. 8°.
בראש השער: ההסתדרות הכללית, של
העובדים העברים בארץ-ישראל. הועד הפועל, "פנימי".

953 גרד, גבריאל. הפטרת שבת נחמו...
לכנוור ופסנתר. Op. 14. No. 1. תלאביב, "היכל המוסיקה
העברית", דפוס ה. לגר, (1946). 4 ע'. 4°.
השער גם
באנגלית: Gabriel Grad: Haftorat Sabbath
Nahmu. בראש השער: גבריאל גראד.

954 גרד, רחל. שירת יהודית מהאופירה

965 הומרוס. ההמנונות ההומריים, תרגם מיונית שלמה שפאן, ערך והקדים מבוא משה שובה. ירושלים, חברה להוצאת ספרים עלידי האוניברסיטה העברית: (חיפה, דפוס "אות", תש"ו, XXXV, [1], 154, [6] ע', לוחות-תמונות. 8°. שער נוסף באנגלית: Homeric hymns; tr. by S. Shpan, ed. by M. Schwabe.

התכן: הקדמה. — מ. שובה: מבוא (ע' VII—XXXV). ביבליוגרפיה (ע' XXXV). — אל אפולון (מדילוס), אל אפולון (מפיתון), אל הרמס, אל אפרודיטי, אל דמטר, אל דיוניסוס, אל פן, אל ארטמיס, אל אתני, אל אפרודיטי, אל האדמה אפכל, אל ארט, אל הליוס, אל סלני, אל הדיסקורים. המנונות קטנים. הערות, מפתח השמות הפרטיים וביאורים.

966 הרוביץ, משה, מלקט. אלף משחק ומשחק. ליקט ועיבד משה הרוביץ. צייר אריה נבון. כרך א—ב. (Ain-Harod). הקיבוץ המאוחד: (תלאביב, דפוס "אחדות", תש"ה—ו', 8°. בראש השער: תנועת הנוער הלומד בארץ-ישראל — המחנות העולים. התכן: כרך א': משחקי שעשועים. תש"ה, [7], 255 ע', תמונות. כרך ב': משחקים צופיים. תש"ו, 291 ע', תמונות.

967 הילפרין, פלק. שבילים בחול. תלאביב, הוצאת (ודפוס) "דבר", [תש"ה], 293 ע', פורטרט. 8°. בראש השער: פ. הילפרין, ספורים מחיי היהודים ברוסיה (בעיקר באוקריינה) אחרי מהפכת 1917. יצא למלאת שנה למותו של המחבר (מת בכ"ב אדר תש"ה).

968 הים, ז[אב]. חבלים וקשרים. בעריכת הועדה להדרכה והכשרה ימית ע"י מחלקת הים של הסוכנות היהודית. מהדורה שניה. (ת"א), מרכז החבל הימי לישראל, (דפוס הפועל המזרחי), תש"ד, 40 ע', תמונות. 8°. מנוקד. — ספרות מקצועית. חוברת א. (ספרית החבל הימי לישראל).

969 הולדרלין, (פרידריך) [Johann Christian Friedrich Hölderlin]. שירים נבחרים. תרגם ג. ליבס. (ירושלים, ספרי תרשיש, דפוס ליכנהיים ובנו, תש"ה), 117, [1] ע'. 8°. — דפוסי תרשיש. ת. גרמנית ועברית עמוד מול עמוד. עם פתח דבר מאת המתרגם (ע' 5—14). ההוצאה מהודרת ומצומצמת (360 טפסים).

970 הלטר, מרדכי. השבויה מצפורי. ספור

(דפוס מל"ן), תש"ה, 475 ע'. 8°. (ספרית מועדון הספר). שם המקור: Daphne Du Maurier: Rebecca.

961 דינגוט, מ[איר] (M. Diengot). ספר דקדוק אנגלי למתחילים. English grammar for beginners. מהדורה שמינית. חיפה, בית-הספר הריאלי העברי, (דפוס "אמנות"), 1944, [4], VI, 150 ע'. 8°. המעטפת הימנית רק בעברית והשמאלית רק באנגלית. את המהדורה הקודמת ראה ק.ס. שנה כ"א ע' 231.

962 האוף, וילהלם. קורות סעיד. תרגום [אברהם אריה] ל[יב] יעקוביץ. תלאביב, "יורעאל", (דפוס הסוף [ל] המן[רחף]), 1945, 67 ע', תמונות. 8°. מנוקד, שם המקור: Wilhelm Hauff: Sais Schick-sale.

963 אברהם מאיר, מו"ל [Abraham Majer Habermann]. ספר גזירות אשכנז וצרפת: דברי זכרונות מבני הדורות שבתקופת מסעי הצלב ומבחר פיוטיהם, יוצאים לאור ע"פ כת"י ודפוסים יקרים... עם מבוא מאת יצחק בער. ירושלים, ספרי תרשיש בסיוע מוסד הרב קוק, (דפוס ליכנהיים ובנו), תש"ו (1945), XIII, [1], 277, [1] ע'. 8°. "לספר זה כונסו כל ספרי הזכרונות ושאר הרשימות הכתובים בפרוזה מראשית דברי ימי ישראל באשכנז ובצרפת עד טבח רינדפליש ועד בכלל (מסוף המאה העשירית עד סוף המאה הי"ג). מן הפיוטים הובא מבחר גדול ומגוון, מהם דברים הנדפסים כאן לראשונה... ואף הפיוטים שכבר נדפסו הושו ותוקנו במדה שמצאתי להם מקור בכ"י... הטכסטים נדפסו כמו שהם בלי השמטות וכו', אלא שתוקנו שיבושים ניכרים... עפ"י כת"י וע"פ דברי חכמים שקדמוני, ויש שתיקנתי דברים מתוך סברה. רק את החשובים שבהם ודברים המוטלים בספק רשמתי בהערות... מבואות קצרים בראשי הזכרונות והפיוטים דנים על זמנם ותוכנם של הדברים... בהערות שבסוף הספר מובאים כל המקורות מ"מ, הארות ופירושים נחוצים להבנת הדברים" (מהדקדמה). בסוף הספר (ע' 269—277) מפתח שמות המקומות והפיוטים.

964 הולצברג, יצחק רפאל הלוי. על הוראת החשבון בכתות הגבוהות של ביה"ס העממי. תלאביב, מסדה: (ירושלים, דפוס "העברי"), תש"ו, 130 ע'. 8°.

מס' 3. במכונת הכפלה. שתי הרצאות: הרצאת הרלימון באנגלית, עם תמצית עברית; הרצאת רקח בעברית בלבד. שער אנגלי:

J. Harley-Mason: Recent progress in stereochemistry. — G. Racah: Introduction to nuclear physics. Edited... by N. Uri. Jerusalem, 1945.

977 הרצל, בנימין זאב [Theodor Herzl].

מדינת היהודים; ניסיון לפתרון חדש של שאלת היהודים. הוצאה מקוצרת. (תרגום דב שטוק). תל-אביב, המחלקה לעניני הנוער של ההסתדרות הציונית בהוצאת מרכזי ניומן, (דפוס "אחדות"), תש"ו. 47, [1] ע', פרטרט, תמונה. 8°. "הצעת הלסט — א[לכס] ביין". בראש השער תיאור הרצל. בסוף החוברת (ע' 42—47): א. ביין: עם "מדינת היהודים" — תאריכים חשובים בחיי הרצל. — על שאר המהדורות של חוברת זו במקור ובתרגום ראה את הרשימה הביבליוגרפית של ב. שולממן ב"העולם" תש"ו גל' 23—24, 45.

978 הרצן, אלכסנדר איבנוביץ. זכרונות

והגיונות. תרגום מרוסית א[ברהם] קריב, כרך א. (עיד-הוד). הוצאת (ודפוס) הקבוץ המאוחד, תש"ו. [4], 7, [1], 296 ע', פרטרט. 8°. שם המקור: Александр Иванович Герцен: Вспоминания. א. א. גרצן (1812—1870), סובליציסט והוגה דעות רוסי מפורסם, מראשוני המהגרים הפוליטיים ומיסד עתונות פוליטית רוסית בחו"ל שהיתה לה השפעה כבירה ברוסיה. החלק הראשון מקיף את השנים 1812—1838. ע' 1—7: מבוא מאת כסניה [זילברברג].

979 הרשקוביץ, א. זמירת הגפן, רחובות.

התחנה לחקר החקלאות, המחלקה להדרכה, (1944). [1], 16 דף, טבלא, תמונות. 8°. במכונת הכפלה.

980 וולפול, [ה]. תרועה וקרבנו: רומן.

(תרגום פ. ספירשטיין). תל-אביב, "מסדה"; (ירושלים, דפוס "העברי"), תש"ו. 221, [4] ע'. 8°. (ספרית מועדון הספר). שם המקור: Sir Hugh Walpole: The killer and the slain.

981 וולפסברג, ישעיהו [Oscar Wolfsberg].

פרופיסור חיים אהרון לרמון שטרן. ירושלים, המחלקה לעניני הנוער — המדור הדתי של הנהלת ההסתדרות הציונית בהשתתפות קרן היסוד בסיוע

מימי האמוראים בבבל, (הציורים — מ. בראורי). תל-אביב, "עם עובד", (דפוס "דבר"), תש"ו. 215, [1] ע'. תמונות. 8°. (ספרית "שחרות").

971 הנלי, ג'מס. נתיבים בתורה: רומן.

עברית: שושנה שרירא. תל-אביב, צ. ליינמן, (דפוס מל"ו), תש"ו. 214 ע'. 8°. בראש השער: ג'מס הנלי שם המקור: James Hanley: No directions. מחיי לונדון בימי מלחמת העולם השנייה.

972 ההסתדרות הכללית של העובדים העברים

בא"י. הסתדרות הפקידים. הפקיד בהעשרה (תל-אביב, הסתדרות הפקידים העברים, הוצע המרכז, חש"מ, 1944). 37, [3] ע'. 8°. בחוברת זו נתינו הדברים, שנאמרו בכנס הארצי הראשון של פקיד התעשיה בארץ-ישראל, באפריל 1944 בחיפה. עיון גם בק.ס. שנה כ"ג מספר 539.

973 ההסתדרות הכללית של העובדים העברים

בא"י. ועדת הבקרת המרכזיות. פסקי הלבנות של ועדת הבקורת המרכזיות. תל-אביב, הוצע הפועל, (דפוס מושקוביץ), תש"ה. 96, [3] ע'. 8°. התכן: מבוא. חלוקת העבודה. מוסדות ההסתדרות וסדרי עבודתם. עובדי מוסדות ההסתדרות. בחירות. חברות. מסים. קרנות ועזרה הדדית. סדרי חנוך. ההתיישבות העובדת. קואופרטיבים, חבריהם ופועליהם. שיכון. משפט חברים ובוררות. מוסדות הבקורת. ועדת הבירורים המרכזית לקופת חולים.

974 (ההסתדרות הכללית של העובדים העברים

בא"י. הנער העובד). לחיים חדשים: מחי ההכשרות הצעירות. (ציורים: תרצה). (ת"א, דפוס "אחדות", תש"ד). 71, [1] ע'. 8°. מלוט מעלונים החברות.

975 ההסתדרות הציונית. השקל הציוני.

ירושלים, הנהלת ההסתדרות הציונית, (דפוס "הפועל הצעיר"), תש"ד. 7, [1] ע'. 8°. מנוקד.

976 הרלימון, י. הישגים חדשים בסטריאו

כימיה. — י. רקת...: מבוא לתורת הגרעין. ערוך משעם ועד הסניף ע"ג אורי ירושלים, (דפוס א. פרידמן), תש"ה. 45, XLIX ע', דיאגרמות. 8°. הוצאת הסתדרות הבימאים בארץ-ישראל, סניף ירושלים.

986 ויסלבסקי, צבי [אריה] [Z. Woyslawski].
חבלי תרבות; מחקר סוציולוגי בבעיות אימה ולשון...
ירושלים, מוסד ביאליק; (תלאביב, דפוס "הפועל הצעיר"),
תש"ו. 324 ע'. 8°. התכנן: אוניברסיטת המוסקו.
במבוכה של לשון (על החובה לתקן את קלקלת הישוב
העברי בא"י — את האנדרלמוסיה הלשונית). גלגולה של
תנועה (על האידיוטיזמוס ועל שאיפת האדיש לרבונו
בחי ישראל). בין הכרת ורצון. חקוי, תרגום ומקור.
בעית ההשכלה העליונה בישראל (על האוניברסיטה
העברית ותפקידיה). חבלי תרגום. סייג לתרגום. טרגיות
של חכמים (על החרם על שפינוזה והמסקנות הנובעות
מזה). הלכה ואגדה בתרבותנו החדשה (על ביאליק בעל
שירתנו הצעירה) ובעל "הלכה ואגדה". חולמה ולוחמה
של התחייה העברית (על תפקידו החשוב של המעמד
העיר-בורגני, שהיה רוב מינוי ורוב בנינו של ישראל,
בתנועה הציונית ובתחית הלשון העברית).

987 ולינרוד, ראובן. כי פנה יום: ספור. ניר
יורק. "אוהל" ע"י הוצאת מ. ניומן, תלאביב, (דפוס
מל"ן), (1946). 234 ע'. 8°. ספור מחיי היהודים
באמריקה בזמננו.

988 וסילבסקה, ונדה [Vanda Vasilevska].
פשוט אהבה: רומן. (מרוסית מלכה בלפן). תלאביב,
מסדה: (ירושלים, דפוס "העברי"), תש"ו. 164 ע'. 8°.
בראש השער: ואנדה וסילבסקה. ספור מומן מלחמת
העולם השניה ברוסיה.

989 הועד לגבוש הנער העברי. כתב אל
הנוער העברי חמ"ד, [תש"ד]. [32] ע'. 8°.
ע' [29-6] מכילים: אגרת אל "לוחמי חרות ישראל".

990 ורן, זול. רובור הכובש... מתרגם
ומעבד בידי ג. בן-חנה. תלאביב, י. שמעוני, (דפוס הפועל
המזרחי, תש"ה). 175 ע'. 8°. בנוקד. שם המקור:
Jules Verne: Robur — le conquérant.

991 ורנדסקי, גאורגי ולדימירוביץ]. דברי
ימי רוסיה... מאנגלית י. סלעי. מהדורה מתוקנת.
[חלק א]. תלאביב. מ. ניומן, (דפוס "אחדות"), תש"ו.
248, [1] ע', מפה. 8°. מהתחלת המדינה עד מהפכת
אוקטובר 1917. שם המקור: Georgii Vladimirovich
Vernadskii: History of Russia.

"מוסד הרב קוק", (דפוס פ. אבן), תש"ו. 77 ע', לוחות —
תמונות. 8°. = דמויות — בציונות ובתולדות הישוב. ז.
תאור דמותו — אגב סקירה ביוגרפית של הצייר והעסקן
הציוני (מראשי המזרחי) שטרק (אדר תל"ב ברלין —
טבת תש"ד חיפה). המחבר השתמש בחומר מארכיונו של
שטרק ושל הארכיון הציוני, וגם בזכרונותיו האישיים.
הוא מתאר את האמן, את הציורי ואת האיש, ורואה בו
נציג נאה של יהדות גרמניה. הספר הקטן הזה,
שנכתב מתוך אהבה רבה, נותן כרקטריסטיקה יפה של
אחד העסקנים הוותיקים, שהיה בבחינת נחבא אל הכלים.

982 וילנאי, זאב. מדריך ארץ-ישראל.
(ב-ה). ירושלים, תור — ארץ-ישראל, תש"ה-תש"ו. 8°.
עם מפות, תכניות, תמונות. כ"ד: מהדורה שניה מורחבת
ובתוספת ציורים. התכנן: ב. ירושלים, יהודה, ים-המלח
ושומרון. תש"ו. 512 ע'. ג: תלאביב, השרון, השפלה
והנגב, תש"ה. 440 ע'. ד: חיפה, העמקים, הגליל
והחרמון. תש"ה. 474 ע'. ה: עבר-הירדן המזרחי, חנוך
וסיני. תש"ו. 299 ע'. החלקים א, ו, טרם יצאו: חלק
ז יצא בשם: "התחבורה ונסיעה בא"י" (ראה ק.ס. שנה
כ"ב ע' 93).

983 וילר, אופל; סביל דויצר. יוסף הידן
בן הקפר... מאנגלית — אהרן אמיר. ערוך בידי
א[ריה] לרנר. (ציורים: מרי גרינוולט). תלאביב, מ. ניומן,
(דפוס "עתיד"), תש"ו. 78 ע', תוים, תמונות. 8°.
(ספרית יובל). שם המקור: Opal Wheeler (Mrs. John Macrae) & Sybil Deucher: Joseph Haydn, the merry little peasant boy.

984 וילר, אופל; סביל דויצר. הקוסם
בנבינות: מוצרט... ספר בעברית אריה לרנר.
(הציורים: מרי גרינוולט). תלאביב, מ. ניומן, (דפוס
"עתיד"), תש"ה. 96 ע', תוים, תמונות. 8°.
(ספרית יובל). שם המקור: Opal Wheeler (Mrs. John Macrae) & Sybil Deucher: Mozart, the wonder boy.

985 ויס, דניאל. האספסת וגידולה...
בעריכת ש. ד. יפה. תלאביב, "ספרית השדה" (ירושלים,
דפוס מרכז), תש"ו. 127, [1] ע', תמונות. 8°. בראש
השער: הסתדרות הפועלים החקלאים בארץ-ישראל. ארגון
עובדי המלחה.

זכותה של נתינתו האמריקאית. היומן כולל רשימות מ"12 ביולי 1942 עד 25 אפריל 1943. הספר כולל גם ידיעות על חיי התרבות בגיטו, על מוסדותיו, על צירינאק ועל זיגלבוים ועל כמה סופרים. בסוף הספר (ע' 273—346) דמויות: פרופ' מ. באלאבאן, הרב מ. זמבה, ר' יצחק פרידמן, הלל צייטלין, י. שיפר ו"יודנאט" של גיטו ורשה. בתחלת הספר הקדמה מאת יוסף הסטמן: "ורשה היהודית". הספר נדפס פרקים פרקים ב"הבוקר".

997 זיגלבוים, יצחק. את אחי אני מבקש. תל-אביב, נ. טברסקי, (דפוס "ספר", תש"ו, 1945, [1] ע' 80. המחבר, מחברי מערכת "הבקר", היה בין השליחים מן הארץ אל החיילים היהודיים באירופה, ובמסעותיו בקר גם במחנות העקורים ואצל שאר השרידים באיטליה, גרמניה, אוסטריה, פולין ועוד. הדברים נדפסו תחלה פרקים פרקים ב"הבקר".

998 זרחי, ישראל [Israel Zarchi]. ארץ לא זרועה: רומן. תל-אביב, "עם עובד", (דפוס "דבר", תש"ו, 1945, [1] ע' 338, 80. (ספריה "לדור") רומן מחיי הבילויים בא"י בשנות השמונים למאה העברה. בין הדמויות: הברון רוטשילד, ר"מ פינס, פינברג, בוני גדרה, אוסוביצקי.

999 חולון, חולון. תש"ב—תש"ה, 1942—1945. חולון, המועצה המקומית, (דפוס "המשק", תש"ה, 64 ע', טבלאות, תמונות. 80.

1000 חזן, ל. שנת הארבעים ושלש: רומן. תל-אביב, נ. טברסקי, (דפוס "ספר", תש"ו, 1944, ע' 80. מקום המעשה ארץ ישראל (בעיקר תל אביב) בשנת 1943. בין השאר מתוארים משפטי הנשק וסגירת שערי הארץ.

1001 חבס, ברכה [Brahma Habas]. דרכים אבילות. תל-אביב, "עם עובד", (דפוס "דבר", תש"ה, 1945, [1] ע' 80. (מין המוקד) המחברת, חברה במערכת "דבר", בקרה באוגוסט-ספטמבר 1945 בשליחות העתון אצל השרידים היהודים באירופה, שהיתה תחת ידי האויב, ופרסמה ב"דבר" שורה של מאמרים מלאי עניין על השרידים. הספר כולל את המאמרים ההם.

1002 טביב, אברהם. דברי הסבר למתעורבים בענין ההסכם שנחתם בין מרכז התאחדות התימנים בא"י

992 ורפל, פרנץ. ירמיהו איש ענתות. רומן היסטורי. תרגם ברוך קרופניק. ספר א—ב. תל-אביב, נ. טברסקי, (דפוס "ספר", תש"ו, 1945, [6], 254—263 ע' 80. בראש השער: פרנץ ורפל. שם המקור: Franz Werfel: Höret die Stimme.

993 ורפל, פרנץ. שירת ברנאדט. רומן (מגרמנית מאיר מוהר). תל-אביב, "גזית", (דפוס מל"ן), תש"ו, 1942 ע' 80. בראש השער: פרנץ ורפל. שם המקור: Franz Werfel: Das Lied von Bernadette.

994 זיבוטנסקי, זאב [Vladimir Jabotinsky]. כתבים נבחרים. כרך שלישי: (המדיניות הצייונית). בעריכתו הראשית של יוסף קלוזנר, ירושלים, ערי זיבוטנסקי-עליו "מסדה", (דפוס "העברי", תש"ו, [7] ע' 270, 80. את הקודם ראה ק. ס. שנה כ"א ע' 143. "השתלשלו להקיף את תקופת המאבק כולה, החל משנת 1924... וכלה ב"שירת הברבור" שלו ב"חזית המלחמה של עם ישראל" (מההקדמה). — התכן: יהודים ערבים ואנגלים: רוב. על קיר הברזל. האתיקה של קיר הברזל. האיסלאם, המזרח, הדומיננטיות השביעית. לא כלפינו אמורים הדברים. המשבר הארצישראלי. "שולחן עגול עם הערבים". קאנטוניס, המזרח "הציוני", האלף בית החדש, העדות לפני הועדה המלכותית. על החלוקה. — חזית המלחמה של עם ישראל. (ראה גם ק. ס. שנה י"ח ע' 225; את הספר באנגלית שם שנה כ"א ע' 214).

995 זדור, הינריך [Heinrich B. Zador]. חלום בנכר: רומן. (עברית: מיכאל לוי). תל-אביב, "מסדה", (דפוס "העברי", תש"ו, 1946, ע' 80. (ספריה מועדון הספר). בראש השער: ה. ב. זדור. תורגם מכתב יד גרמני; המקור טרם יצא.

996 זידמן, הלל. יומן גיטו ווארשה. תל-אביב, "אומה ומולדת", (דפוס מ. שהם), תש"ו, 1947, [1] ע' 80. בראש השער: הלל זידמן. המחבר שמש מנהל ארכיון הקהלה וגם יו"ר ועדת הארכיון אשר ליד "איקוף" (איד. קולטור פארבאנד) והיה רושם כמעט מדי יום ביומו מה שעבר על קהלת ורשה. המחבר קבר חלק מיומנו במרתף בנין הקהלה וחלק הצליח להעביר לחלק ה"ארי". ובכל זאת נפל היומן לידי שלטונות הנאצים ורק ע"י נס ניצל, גם המחבר ניצל, עמדה לו

- ובין ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בא"י. 1008 יערי, מאיר. המערכה אשר לפנינו. תל-אביב, מרכז התאחדות המימנים בארץ-ישראל, (דפוס תל-אביב, ניסן תש"ד. 16 ע', 8°.
- 1003 טולסטוי, ל[ב] [נ'קוליביץ] [Lev Nikolaeovich Tolstoi] ספורים לקטנים. עברית רבקה וידית. ציר דוד הנדלר. תל-אביב, "עם עובד", (דפוס "דבר"), תש"ו. 31, [1] ע', תמונות. 19: 21. (ספריה "לילד"). כולל 14 ספורים. בסוף הספר: משהו על טולסטוי מאת המתרגמת.
- 1004 טשרניחובסקי, שאול [Saul Tscher-nichowsky]. שירים. ירושלים ותל-אביב, שנקן, (דפוס "אחדות"), תש"ו. [5], 668, [צ"ל 664], [1] ע'. 8°. ע' 241-244 הושמטו בספירה. נדפס מאמהות. לפי הוצאת תש"ג (ראה ק.ס. שנה כ' ע' 128, שם גם ציונים). גם בשנת תש"ה יצא הספר החדש.
- 1005 יבין, שמואל [Shmuel Yeivin]. מלחמת ברכוכבא. בצירוף נספחים, הערות, שמונה ציורים ושמונה לוחות. ירושלים, מוסד ביאליק, (דפוס "גוטנברג"), תש"ו. 264 ע', לוחות-תמונות. 8°. בראש השער: שמואל יבין. "למן שנת 1821, שבה הופיע הספר של פרידריך מונטר: Trajan und Hadrian לא הוקדש לנושא זה ספר מיוחד... המהחבר סבור איפוא, כי הגיע הזמן לסכם בספר מיוחד את קטעי הידיעות על פרקיזמן זה ולנסות ולהעלות מתוכן תמונה ברורה... של השתלשלות המאורעות... יותר משספר זה הוא פרי מחקר שאפשר לבססו בראיות חותכות שאין עליהן תשובת-השגה, הרי הוא בבחינת השערת שחזור המצורפת מרמזות דלות ומחקשים הבנויים על הגיון המעשים, שיש ללמד מפרשיות ודומות". (מההקדמה)
- 1006 ידידיה, שלמה. סבא אלף-בית. ספר וציר שלמה ידידיה. תל-אביב, "עם עובד", (דפוס "דבר"), תש"ה. [32] ע'. 20: 18. (ספריה "לילד").
- 1007 יוקאי, מוריץ. אי האשר: קורות חלקי תבל הששי שירד תהומה. תרגם אביגדור המאירי. תל-אביב, י. שרברק, (דפוס רוהלד), [תש"ו]. 99 ע'. 8°. ספור לילדים. המקור בהונגרית. שם המקור: Jókai Mór: Oceania.
- 1008 יערי, מאיר. המערכה אשר לפנינו. (תל-אביב), השומר הצעיר והליגה הסוציאליסטית, [תש"ה]. 31 ע', 8°.
- 1009 יפה, עמנואל. חברים וידידים. חיפה, "אשכול", דפוס "אות", [תש"ו]. 22 ע', תמונות. 8°. שירי ילדים.
- 1010 יפימוב, אלכסי ולדימירוביץ [Aleksai Vladimirovich Efimov]. הזמן הזה <1789-1870>. עברית ד. כנעני. משמר העמק, חברת הילדים של השומר הצעיר, תש"ה. [1], 138 דף. 4°. בראש השער: א. ו. יפימוב. במכונת-הכפלה.
- 1011 יצחקי, ידידיה. מוכר צבר בתל-אביב <אלבום תוצרת הארץ> המלים מאת ידידיה יצחקי המוסיקה מאת גבריאל גראד. Op. 120, No. 2. לקול ופסנתר. תל-אביב, הוצאת דב ביילין, חש"מ (1940). 3 ע', 4°.
- 1012 ירדן, יוסף. על הרכב ובנין קומפלקסים של מתכות עם תרכובות אוכסני... [ירושלים, תש"ה]. [2], 46, וו. [2] דף, דיאגרמות. 4°. במכונת-הכפלה. דיסרסציה, ירושלים, תש"ה. עם תמצית באנגלית. שער נוסף באנגלית: Joseph Jordana... The composition and structure of metallic oxy-compound complexes.
- 1013 ירושלם. בית חנוך עוררים. סקירה קצרה על תולדות המוסד ומפעליו. (ירושלים, דפוס הספר), [תש"ד]. [8] ע', תמונות. 8°.
- 1014 כהן, חיים ה. מן רכב-הקרב עד הסנק, [מאת] חיים ה. כהן. (תל-אביב, דפוס ה. לוגר), [1945]. 43, [1] ע', 6 לוחות-תמונות, מפה מקוטלת. במכונת-הכפלה, בצד א' של דפים מחוברים.
- 1015 כהן, יעקב [Ya'akov Cohen]. ברכת בקר: שירים לילדים. (הצוירים בידי נחום גוטמן). תל-אביב, מסדה; (ירושלים, דפוס "העברי"), [תש"ו]. 105, [1] ע', תמונות. 8°. "נועד לילדים מגיל חמש ומעלה עד עשר ומעלה. כמה מן השירים יש בהם מן האגדה העממית ומתאור ההוי היהודי של הדורות הקודמים". (מההקדמה)

1022 לאוטרבך, אהרן (Artur Lauterbach).

תורת החבור של האריגה בנירים. חלק שני: חבורי אריגים מחזקים. מעובד בידי אהרן לאוטרבך. (תרגום: י. קוטשר). תל-אביב, הוצאת ארגון חרשתי האריג ע"י התאחדות בעלי התעשיה בארץ-ישראל, (דפוס "עבודה"), 1945. [3], 38, [1] ע', תמונות. 8°.

= ספריה מקצועית של ארגון חרשתי האריג בארץ-ישראל ע"י התאחדות בעלי התעשיה. 2. את הקודם ראה ק.ט. שנה כ' ע' 132.

1023 לב, שמחה. תורת הנשואים בצורה מרוכזת ועממית. למוסר, הרמוניה והצלחה בחיי הנשואין. תל-אביב, המכון הפסיכורמוני, תש"ה. 24 ע'. 8°. בראש השער: במסגרת הקורס בחכמת החיים. במכונת-הכפלה.

1024 לואיס, סינקלר [Sinclair Lewis]. התאומים... (תרגום ש. שריה). (ירושלים, עופר, דפוס "העברית"), [תש"ו]. 64 ע'. 8°. = "ספרון" ידיעות אחרונות. מס' 5.

1025 לוחמי חרות ישראל. יאיר. חמ"ד, לוחמי חרות ישראל, [תש"ד]. 55, [1] ע', פורטרט. 8°. בראש השער: כ"ה שבט תש"ב — כ"ה שבט תש"ד. יצא ליום-השנה השני למותו של מיסד הקבוצה אברהם שטרן. במכונת-הכפלה.

1026 לוי, יעקב; משה בירמן. לשאלת הנראות הסתייב העברי לבוגרים. [תל-אביב], ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ-ישראל, המחלקה לעברית ליד הועד הפועל, [תש"ה]. 10 ע'. 4°. במכונת-הכפלה.

1027 לוי, משה. ארצי: ספר ללמוד המולדת. תל-אביב, "יורעאל", (דפוס פירסט, 1946). 206 ע', מפות, תמונות. 8°. מנוקד.

1028 לוצטו, משה חיים [Moses Hayyim Luzzatto]. ספר השירים. מכונסים זאת הפעם הראשונה ומונחים על פי מקורות וכתבי-יד בצירוף מבואות והערות ע"י... שמעון גינצבורג. השלים והוסיף מבוא כללי בגימין. קלאר, ירושלים, מוסד ביאליק, (דפוס מרכז), תש"ה. 30, [1], 223 ע', פקסימיל. 8°. בראש השער: משה חיים לוצטו. שמעון

1016 כהנא, אברהם (אבר"ך). סתומים... עם פתיחה מאת דב שטוק. ירושלים, (דפוס המערב), תש"ו (1945). 84 ע'. 8°. = ספרית "במשור" / ט. הספר הוא המשך ספרו של המחבר: "ספר הפתגמים" (ראה ק.ט. שנה י"א ע' 342). ד. שטוק בפתיחתו "משבצת הפתגם" (ע' 7-10) מתאר בקיצור את טרגא, עירו של מחבר הספר.

1017 כהנא, קלמן [Kalman Kahan]. סה"ר בת ישראל: (הלכות נדה); קצור הלכות, נערך ונסדר ע"י הרב קלמן כהנא, ירושלים, (דפוס בית יתומים ויסקין), תש"ג. 30, [1] ע'. 8°.

1018 כפר עטה. כפר-עטה 1925-1945: פרוטוקולים, דינים וחשבונות, רשימות ליקט וערך מ. פלינט... כפר-עטה, המועצה המקומית; (חיפה, דפוס "אות"), תש"ה. 51, [2] ע', טבלאות, תמונות. 8°.

1019 כצנלסון, ב[רל] [Ber Kaznelson]. כתב י"י... כרך שלישי. (תל-אביב), מפלגת פועלי ארץ-ישראל, (דפוס "דבר", תש"ו). 427 ע', פורטרט. 8°. כולל מאמרים שפורסמו בעתונות העבודה בשנות תרפ"ו-תרפ"ט. המדורות: בימי שפל ומשבר. בוועידה השלישית של ההסתדרות. קונגרס הקונסולידציה (קונגרס הטי"ו בתרפ"ז בבול). עם הנוער. "אחד" במערכת על זכות העבודה. עם תקנות ה"כנסת". במשטר הקונסולידציה. משוט. דברים מתקופות המדורות הקודמים שלא נכללו בהם. מלואים. הערות (ע' 386-417). את הקודם ראה ק.ט. שנה כ"ג ע' 15.

1020 כצנלסון, ב[רל] [Ber Kaznelson]. מדיניות ציונית; חזון, אל המטרה, במאבק. תל-אביב, ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ-ישראל, הועד הפועל, המחלקה לנוער, (דפוס "אחדות"), תש"ו. 136 ע'. 8°. מבחר דברי ב.כ. בכל הנוגע למדיניות ציונית. בספר כונסו דבריו משנות תרע"ט-תש"א בהשטות שצוינו ע"י קוים ובצירוף באורים והסברים בשביל הקוראים הצעירים.

1021 כצנלסון, רחל. מסות ורשימות. תל-אביב, "עם עובד", (דפוס "דבר"), תש"ה. 296 ע'. 8°. ("כתבי התנועה"). מאמרים על סופרים וספרים, ועל עם-קניות בשוב ובתנועת העבודה. הדברים פורסמו במאספים ובכת"ע שונים בשנות תרע"ט-תש"ו.

- 1033 לסקי, הרולד [Harold Laski]. המדינה... (תורגם מאנגלית בידי שמעון קיטטרין). (ירושלים, המכון להשכלה ציונית, דפוס מרכז, 1945). 83 ע', 8°.
- = הספריה ללימוד מדעי החברה; אוניברסיטה עממית. ספר א. התכנן: מהות המדינה. מקומה של המדינה בחברה. אירגון המדינה. המדינה והחברה הבינלאומית. ביאורים. ביבליוגרפיה (ע' 82—83).
- 1034 מויאל, עובדיה [נדים]. הנרקיסים. (תל-אביב, דפוס עזריאל). [תש"ה]. 86 ע', פורטרט. 8°.
- 1035 מילדולה, רפאל בן חזקיה [Raphael Meldola]. ספר חופת חתנים; כלל עיני קדושת הווג והנשואין מיום אשר נעשה שיוכין עד יום התופה. וכל דיני נדה... ועל כולם קונטרס בעיני הווג מרכינו הרמב"ן... כל אלה חברו ע"י הרב... רפאל מילדולה מחכמי וויניציא ירושלים, לוי אפשטיין, [תש"ה]. [85] ע', 8°.
- 1036 מינץ, גרשון. מחלות הדגנים בארץ ישראל. תל-אביב, "ספרית השדה", (דפוס "הפועל הצעיר"). תש"ה. 47, [1] ע', תמונות. 8°.
- ע' 47—[48]: בראש השער: הסוכנות היהודית לארץ ישראל. תחנה לחקר החקלאות. רחובות.
- 1037 מירסקי, אברהם. על מסבוליסם רקמת השומן... (ירושלים, תש"ב). [3], 27, [4] דף, סבלאות. 2°. במכונת הכפלה. דיסרטציה, ירושלים, תש"ב. עם תמצית באנגלית. שער נוסף באנגלית: Metabolism of adipose tissue in vitro... by Abraham Mirski. Jerusalem, 1941.
- 1038 מישורי, י. מ. הילד ועולמו: ספורים לילדים. תל-אביב, י. שמעוני, (דפוס מוזס, 1946). [102] ע', 8°. לכל ספור ספירת עמודים מיוחדת. — מנוקד.
- 1039 מנדלי מוכר ספרים. מסעות בנימין השלישי. (ירושלים, עופר, המדפיס ליפשיץ). [תש"ו]. 75 ע', 8°. = "ספרון" ידיעות אחרונות. מס' 6.
- 1040 מפלגת פועלי ארץ ישראל. תכניתו הציונית הסוציאליסטית. (תל-אביב, מרכז מפלגת פועלי ארץ ישראל, (דפוס "הפועל הצעיר", תש"ד). 62, [2] ע', 8°.
- גינצבורג, שהוציא מקודם מחזות רמח"ל ואגרותיו, הכין לדפוס גם "ספר השירים" אבל קדמיה המות בשנת תש"ג. והספר יצא בעריכתו האחרונה של ב. קלאר. — הספר כולל שירי רמח"ל שרובם פורסמו בקבצים וכת"ע שונים, ומעטים מתפרסמים לראשונה מתוך כתה"י השירים מסודרים ב-4 מדורות: שירי שמחות, שירי אבל, שירי תהלה ושירים שונים; למדור זה הוכנסו גם שירים שמיחסים לרמח"ל מתוך ספק. לפני כל שיר ושיר ניתן מבוא קצר, הכולל תולדותיו של השיר והביבליוגרפיה שלו, תמצית תכנו, ידיעות ביאוגרפיות על אישים שלכבודם או לזכרם נכתבו הדברים. באופן זה יש בספר גם חומר לתולדות היהודים באיטליה בתקופת רמח"ל. בסוף הספר רשימת שירי רמח"ל (ס"ה 10) החסרים דהיינו שנזכרו ברשימות אלמנצי ואצל אחרים ולא נמצאו לע"ע. בתחלת הספר הקדמות מאת ש. גינצבורג וב. קלאר, מבוא על רמח"ל מאת ב. קלאר (ע' 13—18) וביבליוגרפיה (ע' 29—30).
- 1029 ליברמן, צבי. נפגשו במולדת: ספור. תל-אביב, "יורעאל", (דפוס מוזס). [תש"ו]. 55 ע', 8°.
- מנוקד. לזכר.
- 1030 לידור, פנחס. הרתוך בקשת אור חשמלית... בעריכת ס. ר. גולדברג. תל-אביב, "בטאון" (חיפה, דפוס "אות"). תש"ה. 120 ע', תמונות. 8°.
- = בית ספר למלאכה ע"ש לוודיג סיץ ביגור. ספרית "הסדנה". 1. צרף "תקון שגיאות". 1 ע'. — ספר-למוד. ע' [118]—120: מונחי רחוק, עברית-אנגלית-גרמנית.
- 1031 ליפשיץ, זלמן [Z. Lifshitz]. ארץ ישראל: מפה גיאוגרפית... ערוכה ע"י זלמן ליפשיץ, בהשתתפות ד[ד] ליו, ש[מואל] קליין, [יצחק] בן-צבי ובנימין מילר. [ירושלים], חברה הכשרת הישוב בא"י (נעתק ונדפס ע"י מחלקת המדינות של ממשלת פלשתינה א"י, 1945). 101: 64 (מקופל 4). "הוצאה שניה מתוקנת". ההוצאה הראשונה (בשם: מפת ארץ ישראל) ראה ק.ס. שנה י"ד ע' 293.
- 1032 ליפשיץ, חיים. הוראת הציור בכחות היסוד. חלק א—ב. כפר ילדים — גבעת המורה, תש"ג. 2°. מצוירים. במכונת הכפלה. התכנן: חלק א: כתות א—ב. [2], 70 דף. חלק ב: כתות ג—ד. [1] דף, דף

1047 נשים סובייטיות. (תל-אביב, דפוס "אחדות", [תש"ד]. 47, [1] ע', פורטרט. 8°. קבץ על האשה ברוסיה הסובייטית בימי המלחמה.

1048 סואל, אנה. שחור ונאווה. תרגום ראובן גרוסמן, ציר נחום גוטמן. חלק א—ב. תל-אביב, "אמנות", (דפוס "הפועל-הצעיר", 1944, 131 ע'; [1] דף, 135—263, [1] ע', 8°. מצויר ומנוקד. בראש השער: צ. א. סואל. ספור לילדים. שם המקור: Anna Sewell: Black Beauty: the autobiography of a horse.

1049 הסוכנות היהודית לארץ-ישראל. המדור לחפוש קרובים. פנקס הניצולים. ב: רשימת יהודים בפולין, ירושלים, המדור לחיפוש קרובים של הסוכנות היהודית לא"י, (המדפוס ליפשיץ), תש"ו, [4], 302, [4] ע', 8°. הרשימה עצמה היא באותיות לטיניות. שער אנגלי: Register of Jewish survivors... Jerusalem, Jewish Agency for Palestine/Search Bureau for Missing Relatives, 1945.

את הכרך הקודם ראה ק.ס. שנה כ"ב ע' 194. הרשימה סודרה בסדר א"ב לא כדרך הרשימה שבכרך א' ושנוי זה מקל בהרבה על השמוש. הרשימה כוללת ס"ה 57.702 שמות. רובם המכריע מהם ניצלו בפולין גופה ויתרם שבווי-גולה ופדוי מחנות.

1050 הסוכנות היהודית לארץ ישראל. מתלקה לסטטיסטיקה. מכון לחקר הכלכלה. חקירה על שכר העבודה וההכנסה הכוללת של עובדי התעשיה העברית, 1943... חלק א': יסודות החקירה, תוצאותיה ומסקנותיה הכלכליות, מאת ג. צידרוביץ. חלק ב': עובדי התעשיה, שכר עבודתם והכנסתם, לפי מקצועותיהם האישיים, מאת ד. גורביץ. (ירושלים, דפוס הפועל המזרחי, תש"ה) ע' [3]—97, דיאגרמה, טבלאות. 8°. שער נוסף באנגלית. המחקר מבוסס על אנקטה מקיפה שסודרה לפי החלטת הנהלת הסוכנות היהודית. המחבר השני בא לידי מסקנה, שאינדקס עליית השכר הריאלי של העובד בארץ נמוך יותר מאשר באנגליה והגיע ל-82—85 אחוזים.

1051 סולודקוב, ג. המסגר הצעיר. תל-אביב, "רוו", [תש"ה]. 46 ע', ציורים. 8°. במכונת-הכפלה.

1052 סטיבנסון, רוברט לואי[ס]. גן-חרוזים לילד. הציורים ס. גילביק למיר. תרגום מאנגלית ירחם

1041 משניות... עם פירוש קב ונקי להג"מ אלישע בר אברהם בר יהודה, ועם פירוש זרע ישראל להג"מ ישראל ליפשיץ... [א—ו]. ירושלים, לוי אפשין, [תש"ה]. 8°. נוסף שער מקוצר. דפוס סטראוטיפי. התכין: [א]: זרעים. [1], 71, [1] דף. [ב]: מועד. [1], 84 דף. [ג]: נשים. [1], 71, [1] דף. [ד]: נזיקין. [1], 96 דף. [ה]: קדשים. [1], 96 דף. [ו]: טהרות. [1], 129 דף.

1042 נאור, מנחם. עברית, השפה ודקדוקה; ספר-למוד ללומדים בעזרת מורה או בלעדיה... מהדורה שלישית מתוקנת. ירושלים, ר. מס, (דפוס "אשכול"), תש"ה. 94: 98 ע', 8°. "מפתח", 8 ע', רצוף בזה. שער אנגלי: Hebrew, language and grammar; a practical textbook, by Menahem Naor..., Jerusalem, Mass., 1944.

את המהדורה הקודמת ראה ק.ס. שנה כ' ע' 15.

1043 נאור, מנחם [Menahem Naor]. עיקרי הדקדוק העברי: תורת הנקוד — תורת הצורות — תרגילים. מהדורה רביעית בשנויים ובתקונים. חיפה, בית-הספר הריאלי העברי, (דפוס "אות"), תש"ה. 116, [2] ע', 8°. מהדורה קודמת ראה ק.ס. שנה כ' ע' 136.

1044 נורס, מרי אוגוסטה. תולדות סין. עברית ברוך קרופניק. תל-אביב, י. שרברק, (דפוס "אחדות"), [תש"ו]. 266, [2] ע', 24 לוחות-תמונות. בראש השער: מ. א. נאורס. שם המקור:

Mary Augusta Nourse: Four hundred million; a short history of the Chinese. יצא גם בשם: Short history of the Chinese: the four hundred million.

1045 נחמן בן שמחה מברסלב [Nahman ben Simhah of Bratzlav]. ספר המדות הנקרא הנהגות ישרות על פי סדר אל"ף בית מרבינו... נחמן מברסלב. ירושלים, הוצאת דפוס לוי אפשין, [תש"ה]. 162 ע', 8°. דפוס סטראוטיפי.

1046 נישטט, מ[לך] [Meilech Neustadt]. חברות ומסים בהסתדרות בתקופת המלחמה. תל-אביב, ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ ישראל, הועד הפועל, (דפוס "אחדות"), תש"ד. 46, [2] ע', דיאגרמות, טבלאות. 8°. מנוקד. ע' [47—48] נדפסו על המעטפת.

- קונטרסים של מקורות לידיעת העם, יוצאים בעריכת ב[רציון] דינבורג, קונטרס א—א. [חיפה], תש"ה. 20.
- בראש: בית הנוער מיסודו של פ. רוטנברג, המחלקה לענייני הנוער של הנהלת ההסתדרות הציונית, סמינריון למדריכי נוער בידיעת העם. — במכונת הכפלה, התכנן: קונטרס א: ש. ורסיס: תפוצה וגולה. [1], 56 [צ"ל 60] דף, טבלאות. קונטרס ב: ח. ה. בן-ששון: לדמותם של תאיהחיים של החברה בישראל. [1], 16 דף. קונטרס ג: י. הייל פריין: הקהלה היהודית ומשטרה לבגולה. [1], 24 דף, טבלאות. קונטרס ד: הנ"ל: לדמותה של יהדות פולין. [1], 22 דף. קונטרס ה: ח. ה. בן-ששון: לדמותה של היהדות התורנית. [1], 14 דף. קונטרס ו: ב. הלמן: לדמותה של היהדות בארצות הברית. [1], 24 דף, טבלאות. קונטרס ז: ש. אייזנשטדט: גלויות וחברונן: מקורות לזרכי האבקותם של היהודים בדורות האחרונים. [1], 32 דף.
- 1061 סנאו, אדגר. העומדים לצדנו: (הודו, ברית המועצות, סין). מאנגלית י. רבי. מרחביה, הקיבוץ הארצי השומר הצעיר, (דפוס השומר הצעיר, 1945). 364, [3] ע'. 80. (ספרית פועלים/לכול) בראש השער: אדגר סנאו, שם המקור: Edgar Snow: People on our side. התכנן: א': השעבוד החום: מסע בין ההודים, מרידה גלויה. — ב': ימי נצחון: על פני הערבה, שחור הדון, הלהבה, תהילת סטאלינגראד, מאחורי הצבא, חורף במוסקבה, הארי, במקום שברית המועצות גובלת עם יאפאן, בפנים ברית המועצות. — ג': חזרה אל המזרח: סין בורמה הודו, יעודה של סין: 1944. הדרך קדימה.
- 1062 סנקה, לוקיוס אנאוס. שיחות פילוסוף פיות. מתורגמות מרומית, עם מבואות והערות מאת אהרן קמינקא. כרך שני, תלאביב, "דבר" בהשתתפות "מוסד ביאליק", דפוס "דבר", תש"ה. 238, [1] ע'. 80. סער נוסף בלטינית: L. Annaei Senecae opera... Dialogorum libri, vol. II. התכנן: על החיים המאשרים, על המרגוע, תנחומים למרציה, לגורן קיסר על החנינה, על החסדים (שבעה ספרים). את הקודם ראה קס. שנה כ"א ע' 156.
- 1063 ספיר, יונה (הויסר). הידי בת האלפים. עברית: ישראל פישמן, הציורים: משה מטובסקי, חלק א—ב. תלאביב, מ. ניומן, דפוסים שונים, תש"ה. 118: 94 ע'. 80. (ספרית "הדס").
- לוריא, תלאביב, מ. ניומן, (דפוס "אחדות"), תש"ה. 20 ע'. 18: 24. שם המקור: Robert Louis Stevenson: A child's garden of verses.
- 1053 סטיבנסון, ר[וברט] ל[ואיס]. ד"ר יקיל ומר היד: ספור... תרגום יתושע צציק, תלאביב, י. צציק, (דפוס לוריא), [תש"ו]. 86 ע'. 80. שם המקור: Robert Louis Stevenson: The strange case of Dr. Jekyll and Mr. Hyde.
- 1054 סיני, ט(וביה). בנית טיסנים. 1: סיני דאון, [תלאביב], מועצת המורים לענייני התעופה בבתי הספר, הקלוב הארצישראלי לתעופה, המרכז, [תש"ה]. 44 [צ"ל 49] ע', תמונות. 40. במכונת הכפלה.
- 1055 סלומון, אברהם. פעמוני הגשם: ספורים לילדים. הציורים בינה גבירץ, תלאביב, "יזרעאל", (דפוס רהלה, 1945). 72 ע'. 80.
- 1056 סליבן, ג'ון ויליאם ניון. הפסיקה בחיי יום יום. (מאת י. ג. סליבן). תרגום מאנגלית ע"י ח. אמרי, עריכה מקצועית ע"י א. פלוקוביץ, תלאביב, "רוד", [תש"ה]. [2], 83 ע'. 80. במכונת הכפלה; השער בדפוס, שם המקור: John William Navin Sullivan: How things behave. (?)
- 1057 סליטרניק, צבי [Z. Saliternik]. הביולוגיה של ארבעת יתושי האנופלס החשובים בארץ ישראל... והתאמת הפעולות האנטומיות לתכונות הסציפיות שלהם... ירושלים, 1945. [4], 65 דף. דיגרמות, תמונות מודבקות. 20. במכונת הכפלה. דיגרמטציה, ירושלים, תש"ד, עם תמצית באנגלית.
- 1058 סלע, י[צחק] [I. Blaustein Sela]. יורם בגן החיות... ציר אביגדור לואיזאדא, תלאביב, מ. ניומן, (דפוס "עתיד"), תש"ו. 64 ע'. 80. מנוקד, ספור לילדים על החיות, הספור הוא בשם החיות, המספרות לילד המבקר בגן החיות.
- 1059 סמילנסקי, משה [Mosche Smeliansky]. ספורי סבא. ציר א. עוקשי, תלאביב, "עם עובד", (דפוס "דבר"), תש"ו. 35, [1] ע', תמונות. 21: 18. מנוקד. (ספריה "לילד").
- 1060 סמינריון למדריכי נוער בידיעת העם.

- שם המקור: Johanna Spyri (Heusser): Heidi
ספור לילדים.
- 1064 ספרית פועלים. כללים בכתיב העברי
לעובדי ספרית פועלים. (מרחביה, דפוס "השומר הצעיר"),
1944. 14, [1] ע' 8°. "הכללים עובדו על פי הצעת
ועד הלשון העברית בשנינויים מעטים".
- 1065 סרוין, ויליס. הקומדיה האנושית.
תרגום יצחק עברי. (הציורים דון פרימן). תל-אביב, "עם
עובד", (דפוס "דבר", תש"ו, 285, [2] ע' 8°. ספרית
"שחרות". — ספור. שם המקור: William Saroyan:
Human comedy.
- 1066 עוזיאל, בן ציון מ[איר] ח[ן] B. Z. M.
[Usiel]. תפלה ליום שני של ראש השנה
בשעת פתיחת ההיכל. וביום הכפורים לפני תפילת
הנעילה. [ירושלים]. ועד עדת הספרדים, ערב ראש השנה
התש"ה, 1 דף (נדפס על צד אחד). 4°. בראש: ועד
עדת הספרדים בירושלים.
- 1067 עקביא אוריאל. ארצות ועמים; ספר
קריאה ועבודה בכתיבת הארץ. חוברת יב—יד. תל-אביב,
"יורעאל", דפוס רחלה, (1945). 8°. תכן: יב: אירפה:
א. סקירה כללית; הממלכה המאוחדת; אירפה המערבית;
צרפת, בלגיה, לכתנבורג, הולנד, חצי האי הפירנאי, ספרד,
פורטוגל, 119, [3] ע' יג: אירפה: ב. אירפה הצפונית;
חצי האי הסקנדינבי, דניה, איסלנד. אירפה המרכזית;
גרמניה, האלפים, שווייץ, אוסטריה. חצי האי האפניני,
איטליה, 183, [3] ע' יד: אירפה: ג. אירפה הצפונית;
רוסיה, פולין, הארצות הבלטיות, פינלנד, אסטוניה, לטוניה,
ליטה, הקרפטים, רומניה, הונגריה, צ'כוסלובקיה. חצי האי
הבלקני: יוון, יוגוסלביה, אלבניה, תרכיה האירפית,
בולגריה, 102, [2] ע'.
- 1068 פודול, יוסף. תקנות בין לאומיות
למניעת התנגשויות בים. הקדמה מאת ע' טובים. תל-
אביב, אגודת יורדיים "זבולון"—א"י, (דפוס שושני),
[תש"ד], 31 ע' 8°. (ספרית ימים של אגודת יורדיים
"זבולון"—א"י).
- 1069 הפועל; התאגדות לתרבות גופנית בארץ
ישראל. חוקי האיגוד... תל-אביב, 1944. 44 ע'
בתוספת לוחות-תמונות. 8°. במכונת-הכפלה. בראש
- השער: ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ
ישראל. התאחדות לתרבות גופנית "הפועל". הועד
המרכזי.
- 1070 פוקס, א[ברהם] מ[שה]. בגויים;
סיפורים. תרגום מיידיש מ. ברסלבסקי. [עין-חרוד], הוצאת
(דפוס) הקיבוץ המאוחד, תש"ו, 306, [1] ע' 8°.
מח"י היהודים בפולין אחרי מלחמת העולם הראשונה.
- 1071 פיבל, ברתולד [Berthold Feivel]. לשרות
העם. מאת ברתולד פיבל. ירושלים, המחלקה לנוער של
קרן היסוד, תש"ו, 47 דף. 8°. במכונת-הכפלה;
המעטפת בדפוס. על קרן היסוד.
- 1072 פינקרפלד, אנדה [Anna Krampner]
[Pinkerfeld]. שלום, ילדינו שירים, מצירים
בדי ג'וזף גוטמן. תל-אביב, "אילה" ע"י "דביר", (דפוס
"גוטנברג"), תש"ו, 35, [1] ע' 22: 24.
- 1073 פלציג, פרלי. תבת נח. מציר בדי פרלי
פלציג. (תל-אביב, "יורעאל"), [תש"ה], [14] ע' 17: 24.
מחבר הבאורים לתמונות אינו נזכר.
- 1074 פנואלי, ש[מואל] י[שעיהו] [Shmuel]
[Yeshayahu Pineles]. דמויות בספרותנו
החדשה: «מסות». תל-אביב, מ. גיומן בסיוע מוסד
ביאליק, (הדפוס החדש), תש"ו, 176 ע' 8°. התכן:
צצבת השירה. שני הכוחות. טשרניחובסקי. סיפורי
שניאורי. יעקב רבינוביץ. שופמן. סיכמן. ברקוביץ. קבק.
טורקים ביצירתו של עגנון. סיפורי ברש. האידיליות של
שמענוביץ. שוהם. א"צ גרינברג. הזו. שירת למדן. הלקין.
סיפורי טברסקי. שירת ש. שלום. הדברים נדפסו קודם
בכת"ע שוגים, בעיקר ב"גליונות".
- 1075 פרגר, אדם. קו קרוון. א"י, "הנשר
הלבן", [ת"א דפוס "הספר"], 1944. 8 ע' מפה. 8°.
נגד קו קרוון. את החוברת באנגלית ראה להלן
מספר 1147.
- 1076 פרוש, מנחם מנדל. לתבלדות השחיטה
האשכנזית בירושלים. בקשר עם המו"מ לתקציב
השחיטה בועד הקהלה העברית כנ"י. ירושלים, (דפוס
סלומון), תש"ד, 15, [1] ע' 8°.
- 1077 פרחי, יצחק אישתורי בן משה. ספר

277, [3] ע' 8°. אוסף לקוטי ספרות מתאימים לחג או ליום הזכרון. התכן: מועדים: שבת, ר"ה. סוכות. חנוכה. ט"ו בשבט. פסח. ל"ג בעומר. חג הבכורים. ת"ב. — חגי טבע ועבודה: מסבת האביב. היורה. חרישה וזריעה. מסבת המסיק. חג הגו. הקציר. הבציר. מסבת יום הים. סיום שנת הלמודים. — ימי תנועה וזכרון: יום ההסתדרות. האחד במאי. יום הפועלת הבין לאומי. יום הקק"ל. חג העלית על הקרקע. יום הרצל. יום ביאליק. יום א"ד גורדון. יום תלחי. יום רחל.

1084 צרור מכתבים לשאלות החינוך המשותף...

עין חרוך. (דפוס הקיבוץ המאוחד) תרצ"ח. 8°. בראש: ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ ישראל. הקיבוץ המאוחד. המזכירות. תכניות ההופעה לא נזכרה. 4 הגליונות הראשונים י"ל כמס' 37, 55, 68, 76 של "צרור מכתבים: עלון לאיפורמציה צימית". ה' יצא ב"א תש"ן תש"א. ו' — בי"ד ניסן תש"ה. ז' — בכסלו תש"ב (על שלשתם רשום: "לא למכירה. הוצאה חופשית"), ח' — בתמוז תש"ג. ט' — בתמוז תש"ד. י' — בשבט תש"ה.

1085 צ'ריקובר, אביגדור [Victor Tcherikover].

היסטוריה כללית. ספר חמישי: העת החמישה מתקופת התחיה עד 1776. תלאביב, "אמנות" (דפוס א. סטרוד ובנין), תש"ו (1945). 271 ע', מפות, תמונות. 8°. ראה גם ק.ס. שנה י"ז ע' 299.

1086 צ'רנוביץ, ימימה. הוא יביא אותם;

אגדה. ציורים: תרצה. תלאביב, נ. טברסקי (דפוס "ספר"). תש"ה. 10, [2] ע' תמונות. 8°. בראש השער: ימימה טרנוביץ. — מנוקה. לילדים.

1087 קדש, שלמה. אדם במולדת: ספר ללמוד

השפה העברית לבוגרים. הציורים בידי שלמה כהן. חלק א. [תלאביב], "עם עובד", (דפוס "ספר"), תש"ו. VIII, 142, [1] ע' תמונות. 8°. (מסלול). "הספר יוצא בשותף פעולה עם המחלקה לעברית בועד הפועל של ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בא"י".

1088 קורולנקו, ולדימיר גלקטיונוביץ. ילדי

המרתף. מרוסית אביגדור המאירי. תלאביב, "יזרעאל", (דפוס רוהלד), תש"ו. 56 ע' תמונות. 8°. מנוקה. בראש השער: ו. ה. קורולנקו. התרגום מקוצר. שם המקור:

כפתור ופרח מאת הרב אישתורי הפרחי... חלק ראשון: פרק א—ה, עם באור גדול "פרחי ציון" מאת... הרב יהודה ירוחם פישל פערלא. עם מבוא מאת הרב יהודה ליב הכהן פישמן. ירושלים, מוסד הרב קוק, (דפוס י. ע. איתאח), תש"ו. 18, [1] ע' 197 דף. 4°. זוהי מהדורה ד' של כפתור ופרח. הקודמות: ויינצ'אה ש"ט; הוצאת צ. ה. אדלמן, ברלין, תרי"א; הוצאת א. מ. לונק, ירושלים, תרנ"ז—תרנ"ט. הפירוש "פרחי ציון" נמסר לדפוס אחרי מות מחברו ע"י בנו; בידו נשאר שאר הכתי"י של הפירוש, ולא ידוע גורלו כיוון שבתחלת המלחמה נמצא בפולין.

1078 פריס-גונס, אלן. בטובן. תרגם

מאנגלית: פ. בן אריה. תלאביב, י. צ'צ'יק, (דפוס "ספר"), [1945]. 114 ע', פורטרט. 8°. (חיי אנשי שם) בראש השער: אלן פריס-גונס, שם הסריה מהמעטפת החיצונית. שם המקור: Alan Pryce-Jones: Beethoven.

1079 פריצקר, משה. דברי משה: בירור

הלכות והיתר המכירה בשנת השמיטה, ירושלים, (דפוס קצבורג), תש"ה. [5], 26 ע' 8°. י"ל בסיוע מוסד הרב קוק.

1080 פרישמן, דוד [David Frischmann].

במדבר... מעשיות תנכיות. (ירושלים, עופר: חיפה, דפוס "אות"), [תש"ו]. 80 ע' 8°. = טפרון ידיעות אחרונות. מס' 9, בע' 2: ידיעות קצרות על המחבר. התכן: מחולות. במרצע. נחש הנהשת. בהר סיני. המקושש. סורר ומורה. עיר המקלט. סוסה.

1081 פרנס, אנטול. תאיס. תרגם מצרפתית

דוד פרישמן, מהדורה שלישית. תלאביב, נ. טברסקי, (דפוס "ספר"), תש"ו. 172 ע' 8°. רומן מימי תחילת הנצרות. מהדורה א': ורשה, שטיבל, תרפ"ב. שם המקור: Anatole France: Thaïs.

1082 צויג, סטפן [Stefan Zweig]. משחק

המלכים, שקיעת הלב, ערבוביה של רגשות. עברית: פסח ליפובצקי. תלאביב, צ. ליימן, (דפוס "גוטנברג"), תש"ה. 251 ע' 8°. בראש השער: סטפאן צויג.

1083 צ'נסטוחובסקה, שושנה. מסכות

למועדים, לחגי טבע ועבודה, לימי תנועה וזכרון. [עין חרוך], הקיבוץ המאוחד, (דפוס "ספר"), תש"ו (1945). 6,

(watzky). הדבור הערבי; ספר-למוד לבתי-הספר
התיכוניים ולמתלמידים. מהדורה שניה ומתוקנת. ספר א.
ירושלים, "קרית-ספר", (דפוס "אשכול"), תש"ד, 182,
[1] ע' 8°. שער נוסף בעברית ובאנגלית. נספח: מפת
למהדורה השניה והמתוקנת... חלק א. 52 ע' 8°. מהדורה
א' ראה ק.ס. שנה י"ז ע' 33.

1097 קרופניק, לאה; דוד צירקין (Lea
Krupnik; David Zirkin). מדריך למשתלות.
מהדורה שניה מורחבת ומשופרת. (עין חרוד), הוצאת
(דפוס) הקיבוץ המאוחד, תש"ו, 269, [9] ע' 25 טבלאות.
תמונות. 8°. התכן והשער גם באנגלית. "תיקון
טעויות" על פסקה מיוחדת.

1098 קרלין, אריה. תורת חשן המשפט;
באור והסברה לדיני ממונות בשלחן ערוך חשן המשפט.
ב' ירושלים, בסיוע מוסד הרב קוק, (דפוס י. ע. איתאח),
תש"ד, [4] 181, [2] ע' 8°. את הקדם (על הלכות
דיינים והלכות עדות) ראה ק.ס. שנה י"ט ע' 97; שם
גם באור קצר. ספר זה מכיל הלכות הלואות (סוגי חיובים
ושעבודים; חיוב בע"פ וחיוב בשטר; על השטר כתעודה
המחייבת; בטחון החיוב ופרעונו), ח"מ סימנים ל"ט-ע"ד.
המצע הוא הש"ע וכמעט בכל מקום משולבים דברי
המקור בלשונם ובסגנונם. בהערות למטה הדושים ודעות
נושאי כליו של הש"ע, הרחבת הדברים, חדושי סברות
הגיוניות, פרטי מקרים והוראות שונות עפ"י שו"ת.

1099 קרן היסוד. המסד; דבר על קרן היסוד.
ירושלים, המחלקה לנוער של קרן היסוד, (דפוס מרכז),
תש"ד, 32 ע' 8:6. מנוקד.

1100 קרן היסוד. מסד הבניין; העתונות
בארץ ישראל לחצי יובלה של קרן היסוד. ירושלים,
הלשכה הראשית של קרן היסוד, (דפוס "הארץ"), [תש"ו],
146 ע' 8°.

1101 רבינוביץ, ב. הציוד החשמלי של
האוטו; הצחת סליל תל-אביב, "רוז", [תש"ה], [1],
73 ע' תמונות. 8°. במכונת-הכפלה.

1102 רבינוביץ, יעקב [Jacob Rabinowitz].
במוט עמים; ספור מימי ממלכת ישראל. תל-אביב,
מ. גיומן, (דפוס הפועל המזרחי), תש"ו, [4] 367, [1] ע',
פורטרט, 8°. ספור היסטורי מתקופת ירבעם בן יואש,

Владимир Галактионович Короленко: Дети под-
земелия.

1089 קימפלפלד, (דוד) (D. Kümmelfeld).
התעופה. מרחביה, הקיבוץ הארצי השומר הצעיר,
(דפוס-השומר הצעיר, 1945), 319, [1] ע', דיאגרמות,
טבלאות, תמונות. 8°. (ספרית פועלים / נעורים).

1090 קיפלינג, רדירד [Rudyard Kipling].
ארבע מעשיות. תרגם פסח גינבורג. תל-אביב, י.
שרברק, (דפוס רוהלר, 1946), 119 ע', תמונות. 8°.
ספורים לילדים.

1091 קלין, [הנרי] צ' [בי]. כנימת עש-
הטבק בארץ-ישראל... (תל-אביב, דפוס "גוטנברג"),
[1945], 34, [2] ע', דיאגרמה, תמונות. 8°. דיסטרסיה:
ירושלים, תש"ה. עם תמצית ושער נוסף באנגלית: The
tobacco white-fly <Bemisia tabaci Gennad>
in Palestine... by Henry Zvi Klein...

1092 קלין, [הנרי] צ' [בן] [Henri Zvi Klein].
מזיקי גן-הירק בארץ-ישראל. מהדורה שניה
מורחבת. תל-אביב, "ספרית השדה", (דפוס גוטנברג),
תש"ה, 162, [2] ע' 8°. ביאור מונחים: ע' 161-162.
ביבליוגרפיה: ע' 163-164. בראש השער: הסוכנות
היהודית לארץ-ישראל; תחנה לחקר החקלאות. מהדורה א'
ראה ק.ס. שנה י"ט ע' 18.

1093 קנורה, פ. מעשה בכל-יום; (סיפור).
מרוסית (יוסף) סערוני. (מרחביה), הקיבוץ הארצי השומר
הצעיר, (דפוס השומר הצעיר, 1945), 98, [1] ע' 8°.

1094 קנצלר, שאול. "שיטת-ברזין"; השיטה
החדישה והרציונלית ביותר בהנהלת פנקסים כפולה. תל-
אביב, (דפוס "בצלאל"), תש"ה, 12, [3] ע' 8°.

1095 קסל, ישראל. ספר המנדס, מאת י. קסל.
Engineer's handbook, by I. Cassel. (מהדורה ב').
ת"א, "מסדה"; (ירושלים, דפוס "העברי"), [תש"ה], 373,
[1], XXXVIII, [2] ע' בתוסף דיאגרמות, מפה, טבלאות,
ציורים. 8°. נדפס מאמהות של ההוצאה הראשונה
(1932) בשניים קלים בלבד. — עיין ע' [5]. עברית
ואנגלית. XXXVIII, [2] ע' בסוף מכילים מודעות. —

1096 קפליבצקי, יוחנן (Jochanan Kapli).

ההיסטוריה: על אם הדרך, תורה דבוראה ותורה ואצילות. תכניתה של חכמת ישראל, עם עולם ותולדותיו, דרך ההיסטוריה לגילוי מהותה של היהדות, דור לדור, הלכה למעשה, שלוחות. — חלק ב': הקיום הלאומי: פני הגולה: המשך וחידוש, שרשי המציאות, גאות, חוסן או שפל, מגמות ההתפתחות, עם ותארי: הבסיס הפנימי, בין הבסיס הטבעי למסגרת המדינית, אישיות יוצרת ומשפחה גדולה, הכושר המוסרי, מול פני העבר: ארץ ולשון, מכלל כל הדעות, שינוי והתפתחות, התפרצות והתקוממות.

1109 רופין, ארתור [Arthur Ruppin]

הבעיה היהודית לפני ועידת השלום, ירושלים, הסוכנות היהודית לארץ-ישראל, המכון לחקר הכלכלה; (ת"א, דפוס "הארץ", תש"ה, [2], 86, [2] ע', טבלאות, 8°). הספר נדפס מעובדו של המחבר והוא לדפוס ע"י א. בונה, המחבר רצה לסכם בספר זה, שסיימו בחודש האחרון לחייו, את תביעות היהודים בפני ועידת השלום, הספר כולל ג' תביעות: האנטישמיות ופעולתה על היהודים; החזרת מעמדם של היהודים כיחידים; החזרת מעמדם של היהודים כאומה בארץ ישראל, הספר הוא הסכמת-עיוני בלי שום פולמוס, אחרי סקירה קצרה על האנטישמיות בכלל מנתה המחבר את תפקידה בגרמניה הנאצית, וטוען שהיא שרתה את הנציונל-סוציאליזם במובנים הבאים: (1) היתה תחליף לסיפוק יצר ההתקפה (2) שמשו כשדאימונים בשביל ההיאבקות הגדולה ביותר שבצית, (3) היתה מקור מצוין לרווחים בשביל הכמשהלה (4) שמשו יסוד להתפארות עצמית של העם הגרמני, המחבר חזה כבר אז (בסוף 1942), שגם אחרי מפלת גרמניה האנטישמיות לא תחלוף, אלא תתקיים בשוני צורה כאנטישמיות דתית, כלכלית ומעמדית וכאנטישמיות של השעיר לעזאזל, המחבר מעריך את מספר היהודים שהיו זקוקים להגירה אחרי המלחמה בשלישה מיליון, הבעיה של ההגירה היהודית תפתר אם שלש המעצמות הגדולות ימזינות אמריקה הדרומית תסכמנה לקבל כלן ביחד מהגרים יהודיים במשך 10-15 שנים הקרובות במספר שווה או מעט יותר מאשר ארץ ישראל, בשביל ארצות אלה, בעלות שש מאות מליון תושבים, תהווה כניסה של מיליון יהודים גידול פעום של אחוז היהודים במדינות, המחבר מוכיח, שא"י תוכל מבחינה כלכלית לקלוט 1½ מיליון יהודים במשך 15 שנה, וכאן מדגיש המחבר שכוחנו לכה הקליטה של א"י הוינמית (העליה היהודית והמעפל הציוני-ההתיישבותי) משנה את פני הארץ

נכתב לפני יותר מ-12 שנה, פרקים בוודים ממנו פורסמו ב"גליונות" וב"דבר", עכשו הופיע הספר כולו לכבוד יובל השבעים של המחבר.

1103 רבינר, בנימין בנוש, ספר גר בנימין

הורגים וחודשי תורה בהלכה ואגדה, מאת הרב... בנימין בינוש רבינר... ערוך בידי בנו הרב זאב אריה רבינר, ירושלים, בסיוע מוסד הרב קוק, (דפוס ש. רוהלד), תש"ד, 92 ע', לוח-פורטרט, 8°. הספר, שהוא חלק מתוך עזבונו, יצא לאור למלאת 25 שנה למות מחברו.

1104 רדאי, יהודה, הצעד השני; גישה חדשה

ללימוד הלשון העברית למבוגרים מתקדמים. (תל-אביב), בטאון: (חיפה, דפוס "אות", 1945, [8] 218 ע', 8°).

1105 רוזין, א. א. אוטו-מניקה להלכה

ולמעשה... [חלק 1-2], תל-אביב, רוזין, (תש"ה), טבלאות, ציורים, 8°. במכונת-הכפלה, התכן: [חלק 1]: המנוע, [2], 74 ע', [חלק 2]: המאיד ומנוע-מדחס, [2], [15]-159 ע'.

1106 רודשטיין, אהרן, יוחנן בודנסקי, ארגון

העבודה ברפת (עיד-הרוד), הוצאת (ודפוס) הקיבוץ המאוחד, תש"ו, 60 ע', טבלאות, ציורים, 8°.

1107 רוזובסקי, זאב, מציגים את עצמם —

ילדים בעולם! הציורים מאת חנן פישר / החרוזים מאת זאב רוזובסקי, תל-אביב, פישר, (דפוס "סגנון"), [תש"ה], [15] ע', תמונות, 18: 24.

1108 רוטנשטריך, נתן [Nathan Rotenstreich]

המחשבה היהודית בעת החדשה כרך א: תולדה וממשה, תל-אביב, "עם עובד"; (ירושלים, דפוס וייס), תש"ה, 329, [1] ע', 8°. ("דעת"), כראש השער: נתן רוטנשטריך.

"ספר זה דן בדרכה של המחשבה היהודית מימי מנדלסון ועד ימינו, מחשבה יהודית תרתי משמע: מבחינת נושא המחשבה ומבחינת המושא שלה, היא מחשבת היהודים על היהדות, גורלה, דרכה וקיומו של העם בהווה ובעתיד, הכרך הראשון מתחקה אחרי אותם זרמי המחשבה היהודית, שביטאו תמורות בציבוריות היהודית וביססו אותן על דרך העיון העקרוני" (מההקדמה).

התכן: קלטתר פנים, חלק א': באספקלריה של

[1] ע' 8°. „ספרי אשל“ מבחר מתוך שני הכרכים: Arthur Schopenhauer: Parerga und Paralipomena.

התכן: אמרות בבינת החיים: מבוא. אביחלוקה. האדם לפי מה שהוא. על קניינו של אדם. על האדם לפי מה שהוא גראה בעיני הבריות. — בעניני ספרות ולשון: על מלאכת סופרים ועל סגנון. על קריאה ועל ספרים. על דעת הקהל. בקורת. הסכמת הבריות. תהילה. מחשבה עצמית. על לשון ומלים. — הגיגים ומשלות: על הנשים על החינוך. על הרעש והשאון. דברי משל ומליצה. — הערות, אחרית דבר (מאת המתרגם, ע' 243—260).

1117 שור, י. מהמדורות עד הרדיו: תולדות התפתחות האותות. מתרגם ומעבד בידי ג. בן-חנן. תל-אביב, י. שמעוני, (דפוס הפועל המזרחי, תש"ו), 112 ע'. 8°. מנוקד.

1118 שורק, דורה. הוראות להנחה מבריא... תורגם מגרמנית ע"י מרים שמרונ. זכרון-יעקב; (מרחביה, דפוס השומר הצעיר), 1945, [2], 80, [1] ע' 15: 23.

1119 שטרודלר, נפתלי. חירות ממחסור: תכנית לצורת חיים והתישבות חדשה לפי הפרוגרמה של „ברית אברהם“. חיפה, „אות“, [תש"ד], 55 ע' 8°.

1120 שירים לילדים, בעריכת מנשה רבינא. תל-אביב, המוסד למוסיקה בעם, תש"ד, 8 ע' תוים. 12: 17. את הקודם בשורה זו ראה ק.ס. שנה כ"ב ע' 26.

1121 „שכ"ן“; חברה לשכונות עובדים בע"מ. בנייה מלדיית. (תל-אביב, דפוס „הפועל הצעיר“), [1944], 15, [1] ע' תכניות, תמונות. 24: 17.

1122 שכטר, חיים. השפה האנגלית ודקדוקה: ספר לימוד למתחילים בלי עזרת מורה. ירושלים, „אחיאסף“, (דפוס „הספר“, 1946), 207, [1] ע' 8°.

1123 שרירא גאון [Sherira Gaon], אגרת רב שרירא לעד סוף הסבוראים. גוסטנבך-על-פי הוצאת ב[נימין] [מנשה] לוי. ערוך עלידי [יעקב] [נחום] אפשטיין. חוברת א—ב. [ירושלים, תש"ד], [1], 8; [1], 10 דף. 4°.

ומגדילה את כח הקליטה) ולא א"י הסטטית. לפי חישובי המחבר עליה כזו תהיה בכל שנה רק 11% של הישוב היהודי הקיים, ועליה באחוז כזה קלטה א"י בשנים שלפני המלחמה האחרונה.

1110 ריקרדו, דוד. עקרונות הכלכלה המדינית והמסים. בתרגומו של ב[נימין] זיו, בצירוף מבוא מאת המתרגם. תל-אביב, ג. טברסקי, (דפוס „ספר“), תש"ה, 191, [1] ע' 8°. המבוא: ע' 7—31. שם המקור: David Ricardo: Principles of political economy and taxation.

1111 (רכבי, ב[תיקה] ומיכאל) [Batia and Mi-chael Rechavy]. המתחיל. (ציר: יוסף נוגה). (תל-אביב, עם עובד, חש"מ, תש"ו), 52, [1] ע' תמר גות. 23: 15. בין העמודים הוכנסו תלושים (מסומנים 18—1 על 9 דפים).

1112 רמונים לילדים. מספר א: דושמן, ישראל: אחיקר האביר; מעשיה, על פי מקור אנגלי. תל-אביב, נדרימר, (דפוס „עתידי“), [1943], [4] ע' 25: 17. מנוקד.

1113 שוחט, יוסף. תולדות המזרח העתיקה. חיפה, בית הספר הריאלי העברי, תש"ה, [2], 69 ע' טבלאות, 4 מפות. 8°. במכונת-הכפלה.

1114 השומר הצעיר. ארץ ישראל. יצאו התלמידים אל המשק! אגרת לתלמידי בתי הספר התיכוניים. [מרחביה], הסתדרות השומר הצעיר בארץ-ישראל, הנהגה הראשית; (תל-אביב, דפוס עזריאל) תש"ד, [4] ע' 8°. פנימי.

1115 שאפמן, ג[רשם]. כל כתביו... כרך א. תל-אביב, „עם עובד“, (דפוס „דבר“, תש"ו), 325 ע' מורטט. 8°. (כתבי סופרים). את המהדורה הקודמת ראה ק.ס. שנה ג' ע' 258. בכרך זה כונסו ספרים שנכתבו בשנות 1899—1903, מהם 4 ספרים (האושר, המשורר והנערה המתוקה, געית השור, נקדעה השלמות) שלא כונסו במהדורות הקודמות: ורשה, תרס"ב; לונדון, תרס"ח; אוויסה, תרע"ו; תל-אביב, תרפ"ו.

1116 שופנהואר, ארתור. הגיונות. (תרגם צבי וייסלבסקי בצירוף הערות ואחרית-דבר). ירושלים ותל-אביב, שוק; [ירושלים, דפוס ירושלים בע"מ], תש"ו, 260.

- 1124 שרתוק מ[שה] [Moshe Shertok]. ההסתדרות והמפלגה. תל-אביב, מרכז מפלגת פועלי ארץ-ישראל, חש"מ, תש"ד. 15, [1] ע', 8°.
- 1125 תל-אביב. לשכת המסחר. רשימת חברי הלשכה בצירוף מודיין החברים לפי ענפיהם ומקצועותיהם. ת"א, דפוס מ. שהם, 1944. 6, 37, 45, X ע'. 8°.
- בראש השער: לשכת המסחר תל-אביב ויפה העמודים א—ו, א—מכילים מודעות. עברית ואנגלית. עם שער אנגלי: List of members and classified membership directory of the Chamber of Commerce, Tel-Aviv & Jaffa, December 1944.
- 1126 תלמוד בבלי (לקוטים). פרקי גמרא, לפי חגיגת מחלקת-החנן של הוצעו הלאומי לכנסת-ישראל. ערובים ומבארים עלידי. בכשטיץ. א—ב. תל-אביב, "יבנה", (דפוס "גוטנברג", 1945). 8°. התכין: א. בבא מצינא: אלו מציאות. 45, [1] ע'. ב: בבא מצינא: המפקיד-השוכר את האמנין. [2], 51—103, [1] ע'.
- 1127 תנאים לחג השבועות... הכלה... מרת תורה... החתן... מורינו ישראל... נעתק מכתב ישר... ונדפס כעת במהדורא חדשה מוגה מתוקנת ומדויקת בהוספות ותיקונים הרבה ע"י נחמ" מאסס... ירושלם, דפוס י. וינפלד, [תרצ"ז—?]. 1 דף (נדפס על צד אחד). 2°.
- 1128 תנועת המושבים והארגונים. הועדה להתישבות חילים ונוטרים. הכנוסים של ארגוני החיילים להתישבות. תל-אביב, חש"מ, 1945. 14 ע'. 5°.
- בראש השער: הועדה להתישבות חילים ונוטרים ע"י תנועת המושבים והארגונים.
- 1129 תנ"ך. נביאים ראשונים. כתבי קודש; נביאים ראשונים לבתי ספר. ירושלם, האחים לוי אפשטיין, [תש"ה]. 78, [1]; 44, 53; 100 ע'. 8°. דפוס סטראוטיש.
- 1130 תנ"ך. נביאים ראשונים (לקוטים). נביאים ראשונים לילד, נסדרו על ידי נחום בריאל, ברוך אביב. ספר ראשון. 3 חוברות. תל-אביב, "יבנה", (דפוס לוריא, 1944). 8°. לכל חוברת צורפה חוברת לעבודה ולחזרה. התכין: [חוברת א]: ספר יהושע. 56 ע'. [חוברת ב]: ספר שופטים ורות. [2], [57]—116, [2]
- 1131 תפילינסקי, שמואל. קונטרס הצואה אשר השאיר אחריו... הרב... שמואל... תפילינסקי... ובסוף הצואה נדפס קיום לדמותו... מבניו וחתינו. ירושלם, דפוס קצבורה, תש"ה. [4], 46 ע'. 8°.
- 1132 תפלות. סדר ברכת הלבנה עם דינה ועם שני פירושם בשם מקור חיים ומקור ישראל. ערוך בידי עקיבא ברוך פוזנר. ירושלם, הוצאת (ודפוס) "אשכול", תש"ה. 24 ע'. 8°.
- 1133 פאפיערניקאו, [יוסף]. היימוויי. ווארשע — תל-אביב — פאריז. תל-אביב, "אליין", (דפוס ר. שלומי), 1946. 58, [3] ע'. 8°.
- שירים שנכתבו בשנות 1924—1939. בתחלת הספר הקטן מעין מבוא: מיין היים ובסופו (ע' 55—58) דער סוף פון מיין היים.
- 1134 Bahr, Herman. Das junge Österreich. [Jerusalem], Willy Verkauf, n.p., [194—]. 22 p. 10:7. "Studien zur Kritik: תחלה בתוך: der Moderne", 1894.
- 1135 Barth, Aron. A people builds its land... Jerusalem, Youth Department of the Keren Hayesod, (typ. Haoman), 1945. 40 p. 8°.
- 1136 British Council. Jerusalem. English water colours and drawings 16th to 20th century, at the Jewish National Museum Bezalel, May 14th—July 29th, 1944. Jerusalem, British Council, (typ. Central), 1944. 18 p., 1 pl. 8°.
- קטלוג עם מבוא מאת י. איווקס. את החוברת בעברית ראה לעיל מספר 166.
- 1137 Central Jewish Hospitality Committee for Soldiers. Jerusalem. The new Palestine; the story of three generations of development. Jerusalem, (typ. Haoman), [1944?]. [32] p., illus. 8°.
- 1138 Cohen, Israel. La marche du sionisme. (Version française de Maxime Piha). Jeru-

Labour. Annual report for 1944. Jerusalem. The Government Printer, 1946. 23, [1] p., tabs. 8°. =No. 1 of 1946.

את הקודם ראה ק.ס. שנה כ"ב ע' 28.

1145 **Palestine. Government. Department of Surveys.** Haifa. [Map]. Scale 1 : 10,000. 4 sheets. [Jerusalem], Survey of Palestine, 1943—45. 41:62. "Original scale of contour survey 1:20,000". "Compiled, drawn & printed by the Survey of Palestine 1943—45."

1146 **Palestine. Government. Department of Surveys.** Jaffa Tel-Aviv. [Map]. Scale 1:20,000. 2 sheets. [Jerusalem], Survey of Palestine, 1944—45. 50:70. "Compiled, drawn & printed by the Survey of Palestine 1944." "Jaffa", reprinted 1945.

1147 **Pragier, Adam.** The Curzon Line. [Jerusalem], The Polish weekly "White Eagle". n.pr., 1944. 14 p. 8°.

את החוברת בעברית ראה לעיל מספר 1075.

1148 **Shakdany, Y[ehudo].** Das demokratische Totalitaetssystem <Theorie einer neuen Weltordnung>. Unveraenderte Sonderaufl. Tel-Aviv, Dan Edition, (typ. "Achduth"), 1945. 296 p. 8°. ראה גם ק.ס. שנה כ"א ע' 261.

1149 **Strauss, Friedel.** Kochbuch. I. Jerusalem, P. Freund, 1944. 2, 28 p. 18:22.

במכונית הכפלה.

1150 **Trans-Jordan. Government. Laws.** Legislation 1945 <Tr. from the Arabic. With index for the years 1918—1945>. [Amman, 1946]. 4 p. l., 126, 24 p. 2°.

במכונית הכפלה. את הקודם ראה ק.ס. שנה כ"ג ע' 34.

1151 **Veritas militans**, pseud. The Jews and the question of antisemitism; a contribution to the Marxist elucidation of the Jewish question;

salem, R. Mass, n. pr., 1945. 98 p., 1 l. 8°. (Publications du Département de la jeunesse de l'Organisation sioniste mondiale).

בראש השער: Sionisme, les faits et les idées.

1139 **Granovsky, A[braham].** Jüdische Bodenpolitik in Palästina... Jerusalem, Hozaah ivrith ltd., n.pr., 1938. 2 p., l., 7—234 p., illus., 4 pl., tab. 8°.

את המקור העברי ראה ק.ס. שנה ט"ו ע' 284; את הספר באנגלית שם שנה י"ט ע' 109, בצרפתית — שנה י"ז ע' 363.

1140 **Kohen-Cedek, Joseph.** Izabel' forvojavis Tiberion; (poemo). (Ornamita de N. B. Havkin, Simona Kohen-Cedek kaj la aŭtoro). Jerusalemo, (Riceveblejo: Palestina esp. ligo <PEL>), 1944. 55, [1] l., illus. 8°.

במכונית הכפלה. שער נוסף בעברית: יוסף כהן צדק; איזבל נסעה לטבריה, בעשרים פרקי ספור בחזיונים. ירושלים, תש"ד. — באספרנטו.

1141 **Landshut, S[iegfried].** Eretz Israel's triple alliance; Jewish national land/labour/capital. 2nd rev. ed. Jerusalem, Keren Hayesod, (typ. Jerusalem), 1944. 26, [6] p., plans, tab. 8°. מהדורה א' ראה ק.ס. שנה כ' ע' 201.

1142 **Mendilow, A[dam] A[braham].** Four centuries of the English sonnet, selected, for use in schools. Jerusalem, D. B. Aaronson; (Haifa, typ. "Oth"), 1944. 119 p. 8°.

בסוף הספר מודבק: Corrigenda

1143 **The Near and Middle East who's who.** Vol. I: Palestine, Trans-Jordan 1945—1946. Jerusalem, The Near and Middle East who's who pub. co., (typ. Hamadpis Lipshitz, 1945). 480 p., illus., maps, ports., tabs. 8°.

העורכים: Alexander Aurel, Peretz Cornfeld. [Part I: Who's who, p. 1—188.] Part II: Palestine at work; a social and economic survey.

1144 **Palestine. Government. Department of**

1157 עודה, עלי حسن. الهداية في تعليم القرآن الكريم, تفسير-قصص-تجوید, تأليف علي حسن عوده وعلي صبري. الجزء الاول. القدس, مكتبة بيت المقدس, ١٢٦٥ هـ ١٩٤٦ م. ٩٥, ٥ ص. 8°.

הדרכה בהוראת הקוראן מאת עלי חסן עודה ועלי צברי. חלק א. ירושלים 1946.

1158 فکیني, اغتس. فن انشاد الشعر العربي... تأليف الاب اغتس فکیني الفرنسي, نقله الى العربية الاب اسطفان سالم الفرنسي واسحق موسى الحسيني. القدس, طبع بالمطبعة الآباء الفرنسيين, ١٩٤٥. ٢٦, ١ ص, علامات موسيقية. 8°.

„אמנות הדקלום של השיר הערבי“, מאת אוגוסטוס פקיני, תורגם לערבית ע"י סטפן סאלם ואסחאק מוסא אל-חסיני. ירושלים 1945.

1159 المصري, عبد الرؤوف. الاملاء الصحيح لمؤلفه ابو رزق... الطبعة الخامسة. القدس, طبع بمطبعة بيت المقدس, ١٢٦٤ هـ ١٩٤٥ מ. ٢٦ ص. 8°.

„הכתיבה הנכונה“, מאת אבו רזק. מהדורה ה'. ירושלים, 1945. — ההקדמה בחתימת עבד אר-ראוף אל-מצרי > אבו רזק.

1160 نادي الاتحاد السوري في حيفا. القانون الاساسي المعدل לنادי الاتحاد السوري في حيفا, تأسس عام ١٩٤٢. حيفا, طبع بالمطبعة التجارية, (١٩٤٥). ١, ١٠ ص. 8°.

„החוקה המתוקנת של המועדון, האחד הסורי“ בחיפה (נוסד 1942) — ח'יפה [1945].

a reply to I. Rennap. [Haifa?], [1944?]. [2], 33 p. 8°.

במכונת-הכפלה. — את הספר של רנפ דאה ק.ס. שנה כ"א ע' 170.

1152 Zabarsky, Abraham. The Jewish co-operative movement in Palestine... With a pref. by R. A. Palmer. London, Poale Zion — Jewish Socialist Labour Party, [1944]. 20 p., diagrs., pl. 8°. "Reprint of an article published in the 'International Co-operative Review', for January, 1944."

1153 للخالدي, احمد سامح. المعاهد المصرية في بيت المقدس. القدس, (المطبعة العصرية), (١٩٤٦). ١٤ ص. 8°.

„המוסדות המצריים בירושלים“ מאת אחמד סאמח אל-כאלדי. ירושלים 1946. (הרצאה בראדיו).

1154 الديك الشاطر. (القدس, طبع بالمطبعة العصرية), ١٩٤٥. ٤٠ ص, تصاویر. 8°.

„התרנגול הפקח“. ירושלים, 1945. (מתוך „השורה“ ספריה לילדים).

1155 زياده, نقولا. العالم القديم, تاريخ واف للعصور القديمة. الجزء الاول: الشرق القديم والعالم اليوناني. يافا, المكتبة العصرية, ١٢٦٤—١٩٤٥. ٨, ٢٥٩, ٤ ص, تصاویر, خرائط. 8°.

„העולם העתיק, היסטוריה שלמה של הזמן העתיק“, מאת ניקולא זיאדה. חלק ראשון: המזרח העתיק והעולם היווני. יפו 1945.

1156 شعث, على رشيد. من طرائف العلماء. (يافا, المكتبة العصرية), ١٩٤٥. ٩٨ ص, صور. 8°.

„(سلسلة الثقافة العامة أ) — מפלאי החכמים“, מאת עלי רשיד שעת, יפו 1945.

הספרות העברית ומדע היהדות

a Szombat előtörténete (The prehistory of the Sabbath). Zsoldos J.: Bródy Zsigmond pályakezdése (Bródy Zs.; a Hungarian-Jewish poet). Groszmann Zs.: Vallásoktatásunk (History of teaching of religion in Budapest). Weinberger M.: Adatok az erdélyi zsidóság történetéhez (Sources to the history of the Jews in Transylvania). Waldäpfel J.: Az Abrahám-legendától a Kristóf-legendáig (From the legend of Abraham to the legend of Christophorus). A. Kecskeméti: Die ältesten Beziehungen zwischen Israel und Aegypten. Fenő I.: Egy humanista zsidó pap a XIX. században (Solomon Braun; Rabbi and humanist in the 19th century). Pfeifer I.: A próféták és a halácha (Halakha at the Prophets). Hevesi F.: Zsidó hatás nyomai a mormon vallás tanaiban (Traces of Jewish religion in the religious teaching of the Mormons). Hahn I.: Örök törvény (About the conception of eternal law in the Midrashim). Komlós O.: Stefan Zweig zsidó vonatkozásaihoz (Aggadic references in the works of St. Zweig). Scheiber S.: Maimuni Magyarországon (A Hungarian bibliography of Maimonides, p. 389—412). Arjeh ben Moshe: Mistranslation as source of lore.

1162 ניו-יורק. ישיבת רבי יצחק אלחנן. בית מדרש למורים. חג יובל העשרים וחמשה של בית המדרש למורים שע"י ישיבת רבנו יצחק אלחנן, יום א', כ' סיון, תש"ד, ניו יורק. [ניו יורק, תש"ד]. [124] ע', פורטרטים. 4°. עם מדור ושער אנגלי: Teachers Institute of the Yeshiva College: Twenty-fifth anniversary... New York, 1944. העורך: ע. זפיני. סק' ע' 39—92 ברכות ומודעות. מהתכן: ע. זפינסקי: ערב היובל. פ. חורגין: ביה"מ למורים בהנהגה ובעתיד. מ. וכסמאן: פרקי זכרונות על התקופה הראשונה של ביה"מ.

1163 אויפן צימבל; צייטונג פאר הומאר, סאטירע און פאלקלאר. Paris. 1946. 4°. מופיע פעמים בחדש. העורך: Kaufman. גל' א' יצא 15 בפברואר.

עתונים וקבצים

ראה גם להלן במדור "בתוך כתבי עת".
1161 מחקרים: בחכמת ישראל לזכרונו של פרופ. יחיאל מיכל הכהן גוטמן ז"ל. א. י"ל ע"י... דוד שמואל לאווינגר. בודפשט, תש"ו. [2], 136, 418, L ע', פורטרט. 8°. עם שער אנגלי והונגרי: Jewish studies in memory of Michael Guttman. I, edited by Samuel Löwinger... Budapest, 1946. Tanulmányok a zsidó tudomány köréből Dr. Guttman Mihály emlékére. I, szerkesztette... Löwinger Sámuel. Budapest, 1946. המאמרים בעברית, הונגרית וגרמנית. 2 מאמרים באנגלית. ההקדמה, באנגלית והונגרית, התומה ע"י: Samuel Löwinger, István Földes.

התכן: י. מ. גוטמן ז"ל: היהדות וסמיכתה. י. גולדברגר ז"ל: חשבון הזכרת האמוראים. א. ג. צ. ראטה: לתולדות המונוגמיה אצל היהודים. S. Löwinger: Entwicklung unserer Traditionsliteratur. A. Scheiber: List of writings of Prof. Michael Guttman. Ballagi E.: 1848 és a zsidóemancipáció. (1848 and the emancipation of the Jews in Hungary). Friedmann D.: A zsidó történetírás új útjai (New methods of the Jewish historiography). Hevesi J.: Columbus származása (Origin of Columbus). Sós E.: A zsidók útja a kálvinista Rómában (The Jews of Debrecen). Fokos-Fuchs D. R.: Bibliai eredetű-e magyar "testvér" kifejezés? (Is the Hungarian word "testvér" of Biblical origin?). Csetényi J.: A hatvanas évek és a zsidóság (The Jewish problem in the Hungarian periodicals and newspapers of the 7th decade of the 19th century). A. Guttman: Das Verhältnis Praxis-Gesetz in der Mischna. H. Guttman: Marannen und Apostaten unter den spanischen Juden. I. Löw: Das Blei. S. Szemere: Gedanken über die Kunst. B. Bernstein: "Der Sieg" des Rabbi Jomtov-Lipman Mühlhausen. Kálmán Ö.: A tekóabeli bölcs asszony bibliai szereplése. (The woman of Thekoa). Fényes M.: A bibliatudomány és

נוכרה. גלי א' יצא ביוני. עם מדור אנגלי, בראשו:
Lithuanian Jew; pub. by American Federation for Lithuanian Jews.

1172 ניי לעבן פארן אידישן ווארט פאר דער אידישער
שער געזעלשאפט. בוענאס איירעס, 1944. 8°. ירחון.
גלי 10 יצא בדצמבר. שם הירחון גם בספרדית: Vida
nueva; revista mensual literaria.

1173 פויליש יידישע ידיעות; a bi-weekly
Yiddish supplement to the Polish Review published by the Polish Government Information
Center. ניו יורק, 1944. 4°. תכניות ההופעה לא נר
כרה. גלי א' יצא ב' 20 בנובמבר.

1174 קינדער וועלט. (New York, צענטראל-
קאמיטעט פון די יידישע פאלק-שולן, פאראייניקטע שטאטן
און קאנאדע, פון אידיש נאציאנאלן ארבעטער פארבאנד
און פועלי ציון — צ"צ, 1943). פורטרטים, תמונות,
תוים. 4°. העורך: פ. גינגאלד. גליון א' יצא במאי.
— עם מדור עברי בשם: עולם הילדים; ירחון
של בתי הספר העממיים היהודיים מטעם אגודת פועלים
עבריים לאומיים (אפע"ל) ופועלי-ציון — צ"צ. ניו יורק,
תש"ב. עם שער אנגלי בעמ' האחרון של הגליונות.

1175 American Council for Judaism. Information bulletin. Philadelphia, 1944. 4°.

תכניות ההופעה לא נזכרה. גלי 12 יצא ב' 30 באפריל.

1176 American Fund for Palestine Institutions. American fund news. New York, 1945. illus. 4°.

תכניות ההופעה לא נזכרה. גלי א' יצא באוקטובר.

1177 Bikkurim; published annually by the B'nai Brith Hillel Foundation at McGill University. n.p., 1946. ports. 4°.

חבר המערכת: Morrie Neftin ואחרים. מספר א'
יצא במאי. מאמר אחד בעברית ואחד ביוונית.

1178 Bulletin of the Rabbinical College of Telshe. (Cleveland), 1943—5703. 8°.

ירחון. גלי א' יצא באוגוסט-אב.

1179 Chronicles; a monthly summary of

1164 אויפן שוועל; צייטשריפט פאר דעם טערי-
טאריאליסטישען געדאנק. ניו יורק, 1941. 4°. ירחון.
העורך: ב'ראדיר (אברהם ראזין). גלי א' יצא במרץ.

1165 אונזער שטימע; יידישע סאציאליסטישע
צייטונג אין פראנקרייך. (Paris), 1946. 2°. גדול. תכניות
ההופעה לא נזכרה. העורך: Oguse. גלי <217> 103
יצא ב' 16 בסברואר.

1166 איקאר. איקאר אלמאנאך לכבוד 25 יאר
סאוועטן פארבאנד און 15 יאר בירא-בידזשאן... ניו יארק,
איקאר ארגאניזאציע, 1943. 20 ע', מפה, תמונות. 4°.
העורך: י. א. ראנטש. עם מדור ושער אנגלי: I c o r
a l m a n a c... מהתכן: ב. צ. גאלדבערג; די
באציאונגען צווישן אמעריקע און סאוועט רוסלאנד. י.
סטאלין: רעדע צום 25-טן יוביליי פון סאוועט-פארבאנד.
ת. זשיטלאווסקי: וועגן דער סאוועטישער אינדוסטריע. פ.
סאנדלער: ביבליאגראפיע וועגן בירא-בידזשאן (ע' 35—
36). לידער-אנטאלאגיע וועגן בירא-בידזשאן.

1167 ביאליסטאקער פריינט; אפיציעלער ארגאן
פון ביאליסטאקער ברענטש 88 אר. ניו יארק, 1943. 4°.
פורטרטים. תכניות ההופעה לא נזכרה. (ירחון). גלי 18
יצא באוקטובר.

1168 בלעטער פאר אינטארמאציע און אויפקלערונג;
פעריאדישער בולעטין. Paris, פאריזער ביורא פון
איחוד עולמי פועלי ציון — התאחדות, 1946. 4°.
מצויר. תכניות ההופעה לא נזכרה. העורך:
Alex Derczansky. גלי א' יצא ב' 8 במאי.

1169 חברשאפט; אפיציעלער ארגאן פון נאציאנאלן
סאציאלן קלוב. New York, 1944. 4°. פורטרטים.
רבעון. העורך: Ephim H. Jeshurin. גלי ב' יצא
ביולי. השער גם באנגלית.

1170 יידיש-עטישע געזעלשאפט. א מענטש איז
געשטארבן; א ווארט-מצבה אויפ'ן קבר פון חנה גאר-
דין, ע"ה. ניו יארק, "יידיש-עטישע געזעלשאפט", תש"ד.
[2], 100, [2] ע'. 8°. מאספ.

1171 ליטווישער איד. ארויסגעגעבן דורך דער
אמעריקאנער פעדעראציע פאר ליטווישע אידן. New
York, 1943. פורטרטים. 8°. תכניות ההופעה לא

ירחון. העורך: Ephraim Greenberg. גלי א' של כרך ב' יצא באפריל.

1187 **Jewish Affairs**; (an information service for the American Jewish community). (New York, American Jewish Congress, Office of Jewish Information), 1946. 8°.

Jacob Lest- דר-שבועון. גלי א' יצא בפברואר. החקן: chinsky; Balance sheet of extermination.

1188 **Jewish Music Notes**. (New York), The Jewish Music Council, 1946—5706. 4°.

תכניות ההופעה לא נזכרה. חבר המערכת: Frank Cohen, Bernard Carp, Samuel D. Freeman, Jacob Freedman. גלי א' יצא בפברואר.

1189 **The Jewish Struggle**; Jewish fighting organ. London, "Jewish Struggle", 1945. 2°.

ירחון. גלי א' יצא בדצמבר.

1190 **Jews in Uniform**. Issued by the War Efforts Committee of the Canadian Jewish Congress as a service to the Jewish men and women in Canadian military service. Montreal, 1944. 4°.

תכניות ההופעה לא נזכרה. גלי א' יצא בפברואר.

1191 **Justice and Peace**; a bulletin issued by the Justice and Peace Commission of the Central Conference of American Rabbis. n.p., 1945? 8°.

תכניות ההופעה לא נזכרה.

1192 **Le-Ezrath Ha-Am, Het Volk ter hulpe**; mededeelingenblad voor de Joden in Nederland. Eindhoven, 5705—1945. 4°.

תכניות ההופעה לא נזכרה. ירחון? גלי 19 יצא באב—אוגוסט.

1193 **The Messenger of the National Federation of Temple Youth**. Cincinnati, Ohio, 1943. 4°.

במכונת הכפלה. ירחון, פרט לחדשי יולי-ספטמבר. העורך: Helen Louise Goldstrom. גלי א' יצא בינואר.

1194 **Mishmar Bulletin**; a news digest based

events of Jewish interest. New York, The Library of Jewish Information, The American Jewish Committee, 1946. 4°.

תכניות ההופעה לא נזכרה. העורך: Augusta Cohen. גלי 5 יצא בינואר. במכונת הכפלה.

1180 **Congregation Rodeph Sholom Pulpit**. New York, 1945. 8°.

תכניות ההופעה לא נזכרה. גלי א' יצא בפברואר.

1181 **Current Jewish Problems**. Los Angeles, Calif., 1944. 8°.

ירחון. העורך: Max Rothenstein. גלי א' יצא ביוני.

1182 **Davar Latzofeh**, published by and for the younger members of Habonim-Labor Zionist Youth. [New York], 1945. illus. 2° גדול.

תכניות ההופעה לא נזכרה. ירחון? גלי א' יצא בנובמבר. אחרי שם העתון: כבוש הנוער לתחית העם.

1183 **Espérance**; bulletin d'information et de documentation de l'O.P.E.J. [=Oeuvre de protection des enfants juifs]. (Paris), 1946. 4°.

תכניות ההופעה לא נזכרה. גלי א' יצא ביוני.

1184 **Hashomer Hatzair El Joven Guardian**; suplemento mensual a "Nuestra Tribuna". (México), 1943. Illus., ports. 4°.

העורכים: Shmuel Shiller; Yeshayahu Strygler. גלי [א-ב] של שנה ב' יצא בינואר-פברואר. עם מדור עברי ושער עברי: השומר הצעיר; עתון השומר הצעיר במכסיקו.

1185 **Hatikvah** <Esperanza>; una revista para la juventud sionista de America. (Habana), 1943. Illus. ports. 4°.

תכניות ההופעה לא נזכרה. ירחון? העורכים: Salomon Epstein; Raquel Segal; Jacob Beller. גלי א' יצא בספטמבר. "התקווה"; עתון בשביל הנוער הציוני באמריקה.

1186 **Hazedek**. (New York), Student Organization of (Rabbi Isaac Elchanan) Yeshiva, 1945. 8°.

1202 *Viata Evreasca*; ziarul tuturor Evreilor. Bucuresti, 1946. 2°. גדול.

„החיים היהודיים”. תכניות ההופעה לא נזכרה. העורך: M. H. Bady. גלי 79 של שנה ג' יצא ב־25 במרץ.

1203 *The Voice*; a Jewish monthly. Melbourne, 1946. 4°.

העורך: J. Gust. הגלי שלפניו הוא מינואר.

1204 *La Voix Sioniste*; bulletin de l'Organisation Sioniste de France, תש"ה—1945. Ports. 4°.

תכניות ההופעה לא נזכרה. דר־שבועון? העורך: A.

Luxembourg. גלי 7—8 יצא בה—כ' תמוז.

בראש השער: ההסתדרות הציונית בצרפת—ציונים כלליים.

1205 *World Jewish Congress <Australian Section>*. Bulletin. Sydney, 1942. 4°.

תכניות ההופעה לא נזכרה. גלי א' יצא ביוני. במכונת הכפלה.

1206 *The Zionist*. (Melbourne. Printed for Zionist Federation of Australia and New Zealand), 1943. 4°.

ירחון. גלי א' יצא בכ"ט בספטמבר, ער"ה תש"ד. בא במקום הביולטין השבועי (באנגלית), שהפריצה היתה מוציאה.

1207 *The Z.O.A. News Reporter*. (Washington, Zionist Organization of America), 1944. Illus., port. 2°. גדול.

תכניות ההופעה לא נזכרה. ירחון? העורך: Ernest E. Barbarash. גלי 4 של כרך ב' יצא במאי.

ביבליוגרפיה ותולדות חכמת ישראל

ספר היובל לכבוד הפרופיסור אלכסנדר מארכס ראה ק.ס. שנה כ"ב ע' 108.

הקובץ מחולק לז' מחלקות: א) ביבליוגרפיה, החלק הראשי שבו, ב) תעודות היסטוריות, ג) שונות, ד) גם כן ביבליוגרפיה, ונקבע לו מדור בפני עצמו, לפי שהמאמר היחיד שהוא מכיל כתוב אנגלית. המאמרים האחרים כולם כתובים עברית, חוץ בלתי נפרץ בארצות הגולה. אמנם הסגנון דורש לפעמים ליטוש.

on the Palestinian daily newspaper "Mishmar". (New York, Hashomer Hatzair Organization), 1944. 4°.

תכניות ההופעה לא נזכרה. ירחון? גלי ב' של כרך א' יצא בדצמבר.

1195 *Mizrachi. America. News*, issued by Mizrachi Organization of America. v. 1—v. 2; no. 2; July 1943—Aug. 1944. 14 nos. in 1 v. New York, 1943—44. 8°.

ירחון. העורך: Aaron Rosmarin. גלי א' יצא ביולי. במכונת הכפלה.

1196 *National Jewish Welfare Board. Newsletter*. N[ew] Y[ork], 1945. 8°.

תכניות ההופעה לא נזכרה. גלי א' יצא ב־23 באפריל.

1197 *O.S.F.A.*; organo oficial de la Organizacion sionista femenina en la Argentina. Buenos Aires, 1943. Illus. 4°.

תכניות ההופעה לא נזכרה. העורך: Rebeca L. de Monin. גלי 58 יצא בנובמבר.

1198 *Poale Zion; Jewish Socialist Labour Party*. Bulletin. London, 1942. 4°.

תכניות ההופעה לא נזכרה. גלי 7 יצא במאי. במכונת הכפלה.

1199 *Revista de 2 mundos*; semanario independiente, destinado a la informacion de los residentes Europeos en el Ecuador. Quito (Ecuador), 1945. 2°.

„סקירה משני עולמות”. שבועון. העורך: Benno Weiser. גלי ב' יצא ב־31 באוגוסט. עתון ציוני.

1200 *“Uniao”; associacao beneficente israelita*. Boletim mensal. Rio de Janeiro, 1944. 4°.

1201 *United Israel Bulletin*. New York. United Israel World-Union, 1944. 4°.

תכניות ההופעה לא נזכרה. גלי א' יצא ביולי. ב' בספטמבר—אוקטובר. העורך: David Horowitz.

בראשונה יסע זקן הביבליוגרפים, אהרן פריימאן, במאמרו: "מאמץ כת לר' משה אלמושינו דפוס בלתי נודע" (עמ' 7-9, בצירוף ב' צילומים).

פריימאן (מבאן והלאה: פ.) מוסר לנו שבסימניו על שם שכטר נמצאים דפים אחדים בודדים, וביניהם גם ה"שער", של הספר מאמץ כת הנ"ל. על ה"שער" נאמר שהם התחיל להדפיס בקושטנינו בשנת שמ"ב. עד כה נחשבה הוצאת וויניציא משנת שמ"ח להראשונה. אמנם פ. עצמו מסתפק בזה (עמ' 9), אם הוצאה זו של שנת שמ"ב שמה הוצאה, כלומר אם נגמרה בדפוס ויצאה לשוק. לכתוב טורים אלו הוא קרוב לוודאי שלא נשלמה. רחוק הוא שספר זה, שמשנת שמ"ח לא נדפס שוב, יצטרך במשך שש שנים לשתי הוצאות, ועוד יותר רחוק הוא שר' שמעון, בנו של המחבר, שהיה פעיל גם בהדפסה ראשונה, לא יזכיר לא בהקדמתו ולא בחתימתו להוצאת וויניציא, שהיא ההוצאה השניה, עובדה שהיא שבת לספר. ההנחה היא קרובה שמחמת רוע הדפוס או הנייר (עיין בעמ' 9) הפסיקו את ההדפסה בקושטא וחיידוה לאחר זמן בוויניציא, דבר שהיה מצוי אז (עיין במחקרים ביבליוגרפיים" לטויבר, עמ' 18, וגם כאן להלן עמ' 192). הדבר החדש בהוצאת קושטא הוא הקדמת ר' יצחק בן ר' יום טוב נ' פאריג (= פאריג), חתנו של המחבר, המגיה של הספר, בלית שיר קטן אחריה, שצילוםם ביחד עם זה של ה"שער" נספחו למאמרו של פ. הקדמה זו מכילה בתוכה ידיעות חדשות על אודות ר"מ ומשפחתו. ממנה אנו למדים: א) את שם חתנו של ר"מ, ב) שבתו של ר"מ מתה במגפה, ג) שהיה לו בן אחד שטבע בים. בעל ההקדמה מוסר לנו לא רק את שמו ושם אביו, אלא גם את שם אבי אמו. פ. מביא כל אותן הידיעות הנמצאות בהקדמה שמקצתן לוטות שם בערפלי המלצה, מזהה את כל האישים הנזכרים שם ומצרף להן ידיעות אחרות. חבל שביבליוגרף מובהק שכמותו לא נגע כלל בשאלת הס' "לב נבון", שחיברו ר' יצחק דון דון, אבי אמו של ר' יצחק הנזכר, ושחלקו הראשון, בשם "מפר מחשבות", היה כבר נדפס בעת כתיבת ההקדמה, כמו שנראה לכאורה משם.

על זה אפשר להוסיף שגם ה"שער" המצולם מכיל ידיעה אחת בנוגע לספרנו. הביטוי הנמצא שם: "...דרושים ... אשר נעתקו מדרשותיו של המחבר הספר הקודם ספר ידי משה" מראה שר"מ הכין שני ספריו אלו ביחד לדפוס, אלא שהם ידי משה זכה ונדפס בשנת של"ב, והשני רק לאחר זמן מרובה (עיין להלן עמ' 191).

אנו עוברים עכשיו אל פרטי המאמר. בתחלתו נאמר: "ספר מאמץ כת קובץ כ"ח דרשות... משנת שי"ב עד של"ג. טה"ד; הדרוש האחרון בזמן (דרוש י"ד) הוא מן י"ד בכסליו, של"א.

"כסף הוצאות הדפוס" אומר פ., "נתנו ר' אברהם ור' אבשלום אלמושינו, בני משפחתו של המחבר". הדרשות ניתנו לשער שר' אברהם זה הוא אותו ר' אברהם הנזכר בשו"ת מהרש"ך (ח"א, שאלה ל"ו). השאלה שם היא על מחלוקת שנפלה בין "הגביר הנעלה כמר אברהם אלמושינו ובינו בני אחיו ר' יוסף ז"ל על אופן חלוקת החצר שדרים בו בעלי הדינים". מהרש"ך כותב בתשובתו: "חשבתי שיתבאר הדבר... מגורת ופסק החכם השלם הכולל כמהר"ר משה אלמושינו זלה"ה וכו', ואולי ר' אבשלום הנזכר הוא אחד מבניו של ר' יוסף הנזכר בשו"ת הנ"ל.

על שנת הולדתו של ר"מ מביא פ. דעות שונות, ובתוך דבריו הוא אומר: "...ש. עמנואל כותב (בספרו Histoire des Israélites de Salonique ח"א פריס 1936, עמ' 176) שלפי הנראה נולד בשנת רע"ח". כאילו היתה זו אחת ההשערות האחרות שהוא מביא שם, אבל באמת זוהי עובדה שאין להרהר אחריה, וההשערות האחרות הן בטלות. ע. מעתיק במקום הנזכר קולופון של כ"י אחד של ספרו של ר"מ "פני משה" (פירוש על ס' המזות לאריסטו) שז"ל: "השלמת... הבאור... ליל יום שני ט"ו בשבט שנת חמשת אלפים ושלש מאות ושלשה עשר לבריאת עולם והי"ח(ה)ת[ה] שנה(ה)ת[ה] שלשים ושלמה למולדתי אשר היה(י) בשנת וערב"ה... (התיקונים הם לע"י); כה"י, שהוא משנת שי"ח, נכתב בחיי המחבר (ברשימת גייבואיר, ס' 1435; בספרו של ע' ח"א, עמ' 180, ה' 48, עפ"י טעות כפולה: ס' 797). תאריך זה מתאים גם לדברי ר"מ במקומות אחרים מספריו. בספרו "בית אלהים", שחיברו בשנת ש"ה, הוא כותב: הרי אני כבן ל' שנה" (רשימת בודליאנה לשטיינר שניידר, טור 1770, בערך "משה אלמושינו"), ובספרו מאמץ כת ---: "ומעתה ראוי לי ולכל בן גילי מכן חמשים שנה ומעלה..." (דרוש יב, משנת של, דף ק"ט, ע"א).

הלאה: "כרמולי (בספרו La famille Almosnino) כותב שנולד בקושטא. מקורו בספר זמנים של ה"ר סעדיה לונגו", טה"ד; כרמולי אומר בפירוש (עמ' 11) שר"מ נולד בשאלוניקה, אלא שנסטר בקושטא במשך המשא ומתן שהיה לו שם (עמ' 16). קודם לזה

כרמולי) רומות לא לשנת פטירתה, אלא לשמה של הנפטרות. גם ב' ג' של המצבה נאמר: גם שמח"ת עולם על ראשה. בוודאי היה על המצבה גם תאריך, אלא שנמחק, והנקודות בספרו של כרמולי מורות על זה, או שהן מורות שמחבר האנתולוגיה, שממנה העתיק כרמולי את נוסח המצבה התעניין רק בשרי עצמו, לא בשנת המאורע, וע"כ לא העתיק אותה. כרמולי באמת לא תפס "שמח"ה" לתאריך, רק החליט על סמך הכתובת שעל גבי המצבה, שז"ל: "חקקי אבן על מצבתה... אשת... ז"ל", ששמחה נפטרה לאחר פטירת בעלה. אבל גם החלטתה זו אינה מבוססת, לפי שהכתובת היא כנראה למחבר האנתולוגיה, ולפיכך אין בכוחה לפסול את עדותו של כ"י שפ. מביא לאחר כך, ששמחה נפטרה בשנת ש"ד, כלומר בחיי בעלה.

כנראה לא רצה ר"מ, שהיה עדיין איש צעיר לימים, להיות שרוי בלא שמחה ונשא אשה אחרת (או שהיו לו שתי נשים), עובדה שלא נזכרה, לפי ידיעתה, עד כה. בשו"ת מהרש"ך (ח"א, סי' מ"א) נאמר: "בצוואת... כמהר"ר משה אלמושיניו זלה"ה נמצא שתטול אשתו שני חלקים מנכסיו לפרעון", נמצא שר"מ היתה לו אשה שנפטר בחייה.

פ. מונה שלשה בנים לר"מ: ר' שמעון, הידוע, ר' יהושע, הנזכר בהקדמת המגילה של מ"כ, דפוס קושטא, ור' יצחק, את המקור על מציאות הבן השלישי, אין פ. מודיע. מצד השני, מהרש"ך בתשובתו הג"ל מביא עוד פיסקא מצוואת ר"מ שז"ל: "וחלק אחת וחצי לפרנסת זרע בני ברוך לאשר יהיה לומד ועוסק בתורה", מהרש"ך מכנהו שם: "כהר" ברוך יצ"ו", אנו רואים שלר"מ היה בן בשם "ברוך". ואולי נפלה טה"ד במאמרו של פ. יצחק במקום: ברוך.

פ. מביא בשם קורא הדורות שר' יצחק, חתנו של אלמושיניו, מובא בשו"ת מהרש"ך ח"ב, סי' פ"א ושו"ת לחם רב, סי' קנ"ו[1]. ב' המקומות הם באמת אחד, לפי שר' יצחק פנה בשאלה אחת כדיני ממונות, שהוא היה התובע בה, לשני המהברים הנזכרים שהדפיסו אותה בספריהם. שניהם חולקים לו בכבוד גדול בתשובותיהם.

בהערה 13 מצוה פ. לעיין בספרו של רוזאניס: "קורות היהודים בתורקיה", ח"ג, עמ' 160 [127]; ובאותה הערה עצמה הוא מביא דעת ר' יוסף לעזענשטיין בס' "דור ודורשיו" שר' יצחק הג"ל נפטר בשנת ש"ד. צריך להעיר שבי' דעות אלו סותרות זו את זו. לפי דעת רוזאניס, ר' יצחק ו' פארג, החתום (בלא הזכרת שם אביו) בשו"ת

אומר כרמולי שר"מ נתעכב בהדפסת כמה מספריו, לפי שהוצרך לצאת לקושטא לטובת היהודים שבשאלוניקי. כנראה העתיק כל זה מספרו של לונגו הנזכר; ומכיוון שלונגו היה בן עירו ובן זמנו של ר"מ, אין לנו שום יסוד להטיל ספק בעדותו. ההשערה היא קרובה שר"מ יצא לקושטא בשנת של"ד, בעת חילוף משמרות, בשעה שקם מלך חדש, מוראד הג', שאיש לא חשד אותו בשנות בצע, ובעת ההשתדלות נפטר שם. צריך להניח שר"מ נפטר בין של"ד—של"ז, לפי שרחוק להניח שיסתהה בקושטא יותר מג' שנים. יציאה זו היתה כנראה גם הסיבה שהסי' מאמץ כח לא נדפס בחייו. בזה מתיישבת גם העובדה שבסכמות (=תקנות שנעשו על דעת רבים) התי"ת בשאלוניקי שמשנת של"ד אין ר"מ חתום עליהן, בעוד שבאותן שמשנת של"ב נמצאת חתימתו (עפ"י עדותו של ד. פיפאנו בספרו: "שלשלת רבני שלוניק" וכו'), דף ג', אלא שזה רוצה להסיק משם שר"מ לא היה כבר בחיים בשנת של"ד. ע. כותב בספרו הג"ל (עמ' 184) שר"מ יצא לקושטא כבר בשנת של"ג, אבל ראיתו אינה מספקת.

הלאה (בשמו של שטיינשניידר): "בשנת ש"ו חיבר ספר בית אלהים ושער השמים". די רוסי ברשימתו (סי' 109) וגיבואיר ברשימת בודליאנה שלו (סי' 2036), שבה"י של הספר היה תח"י, אומרים שהם שני ספרים שונים. השני מכיל בתוכו, לפי דבריהם, תרגום ספרו של פורבאך, וגם פירוש עליו (עיי' י. ר. מלכו, סיני, שנה ה, כרך ב', עמ' ר"ג).

הלאה (עמ' 8): "הר"מ אלמושיניו נפטר בהיותו בן ששים שנה". זה מתאים להשערתנו הג"ל, וחבל שפ. לא הביא את המקור שממנו שאב, או את היסוד אשר עליו בנה את החלטתו זו.

הלאה, בשם ע': "אמנם בשו"ת מהרש"ם ח"ד סימן ש"ו, שנכתב בשנת ש"ם, כותב עליו ז"ל". לא התשובה נכתבה בשנת ש"ם — היא בלא תאריך — רק המעשה שעליו תסוב השאלה, צוואת השכיב מרע, אירע באותה שנה, והתשובה היתה יכולה להכתב גם בזמן מאוחר. על כן אין משם ראיה שר"מ נפטר קודם לשנת ש"ם, אעפ"י שלמעשה היה הרבר כך, כמו שראינו.

הלאה: "כרמולי (שם, עמ' 17) מעתיק מצבת אשתו של הר"מ אלמושיניו מרת דונוא שמחה, ושם כתוב שנפטרה בשנת שמי"ח. כותב טורים אלו לא מצא שום רמז לזה בהעתק המצבה. המלה "שמחה" בשורה האחרונה שלה: אם הבנים שמח"ה בשנת פלוגי... (הנקודות הן בספרו של

לר' יחיאל באסאן סי' (י"ז) [פ"ו], הוא ר' יצחק שלנו, ואם כן היה זה עדיין בחיים בשנת שפ"ה, לפי שהמעשה שעליו מוסבת השאלה אירע באותה שנה, כמו שנראה משו"ת מהרי"ט, אה"ע, סי' א.

פ. אומר להלן: "אביו (של ר' יצחק, מ. ה.) הרופא יום טוב... מובא בשו"ת מהרש"ך ח"א סימן ל"ב". אפשר להוסיף על זה שמאותה תשובה וכן גם מהתשובה בשו"ת לחם רב הנ"ל מוכח שר' יום טוב היה לא רק בעל גכסים ורופא, אלא גם אחד מחכמי ישראל המובהקים שבאותו זמן. מהרש"ך מכנה אותו: החכם השלם הפוסק, וכדומה, ור' אברהם די בוטון — החכם השלם רועה ישראל.

פ. מחליט להלן שר' הנ"ל ביחד עם ר' סעדיה לוונגו היו מבני חברת המשוררים בשאלוניקי שחיברו שירים שקולים, שרשימת שיריו נמצאת בספרו של צונץ: ליטרטורגיש. דיר סינגא. פואזי (עמ' 550) ושדוגמאות משירי המשוררים הנזכרים פירסם דוידזון ב"סטודנטס אנאל" (ח"א, עמ' 89 ועמ' 93).

כל אלו ההחלטות אינן מדויקות. צונץ רושם שם ג' שירים ששם מחברם הוא פרגי, אבל השם יצחק לא נזכר שם; כולם נמצאים בקבצים שמוצאם מא"פ ריקא הצפונית, עיין ב"עמודי העבודה" ללאנד-סהטע (עמ' 307 והוספות), בקובץ של שירי מארוקו ("שיר ידידות", מאדראכט, 1921, דף ח) וב"הילולא רבא" לר' אנהורי (ליוורנו, תר"ז, עמ' 46); השיר שבשם מיוחס בפירוש לר' פראגי שוואט, מקובל ומשורר תוניסי. דוידזון באוצרו מייחס את כל ג' השירים להאחרון; מלבד זה השיר הב' והג' אינם שקולים. גם הדוגמאות של דוידזון אינם אלא שירי תוניס, עיין בהקובץ הנזכר ובאוצרו. מדברי פ. מוכח שהוא חושב את ר' י' לתושב שאלוניקי, לפחות במשך איזה זמן, על יסוד ההנחות המעטות הנזכרות. אבל באמת אין לנו אפילו רמז דרמטי על זה. המקומות הנזכרים בקשר עם ר' הם: אורנופול וקושטא. במקום הראשון ילדה אשתו בן בשנת שכ"ח (פ, עמ' 8), בקושטא כתב את ההקדמה הנ"ל לסי' מאמץ כח בשנת שמ"ב ולפי דעת רוזאניס הוא חתום ביחד עם רבני אותה הקהילה בתשובה הנ"ל, ולפיכך הוא קובע את דירת ר' שם. בשאלתו הנ"ל שערך לרבני שאלוניקי, ר"י חותם: "המשתחיה מרחוק", משמע שהוא לא דר שם, כאותו זמן לפחות. אינו נמנע אמנם שבין השירים הרבים המיוחסים באוצרו של דוידזון לפראגי סתם נמצאים גם שירים לר' ביחוד שאנו מוצאים

לואחרי פ. בא במאמרו: "הערות ביבליוגרפיות" (עמ' 15—22) ח. ל. ב. מאן, צעיר הביבליוגרפים, בזמן אבל לא במעלה. הוא מאותם הביבליוגרפים שאינם מפקחים לגשת גם אל הספר פנימה, וגם את ה"שערים" הוא פותח בחכמה ומשנה אותם כתבונה. כאן למשל מצא שהמסכים על הסי' "ערכי הכינויים" (דיהנפורט, תקס"ו) הוא לא: צבי לוי בהגאון מהר"ש, כמו שנוסח בטעות,

בעריכת ברלינר והופמן, 1861, עמ' 28), היינו שצריך לקרוא את הגימל בשוא ואת הוי בחירק, מלשון „ראש הגויה“, האבר שהגויים הקדמונים היו נוהגים לצייר על המצבות והאשרים שלהם, והשם הזהיר את ישראל שהם לא יעשו כן (אולי: „אברי“, במקום: „דברי“).

מאמרו של בועז כהן: מזכרת מחברי התשובות בספר „פחד יצחק“ (עמ' 41—57) הוא עבודה חשובה מאוד. הספר פ"י למרות מגרעותיו וטה"ד וט"ס המרובות שבו (עיין בהתנצלות המגיה בסוף אות ש), הוא אוצר בלום של ידיעות בכמה זכמה מקצועיות, ומפתח זה של כ. מקיל ההיפוש כו. כ. אמנם אינו רושם את כל המחברים שנזכרו בספר, אלא רק שמות בעלי התשובות (או השאלות) שבו. ר' גור אריה הלוי ממנטובה, למשל, נזכר פעמים אין מספר בספר, אבל במפתחות של כ. (סי' 35) — רק ב' פעמים: תשובה אחת ושאלה אחת.

כ. השקיע בעבודתו עמל רב, אלא שבכ"ז השאיר אחריו מקום להתגורר בו, לפי שהמאמר מיועד לשימוש, הגנו מתקנים גם את טה"ד שהרגשנו בהן, אם הן משבשות את הקורא. אנו הולכים על הסדר, כדי לקמץ במקום, הגני רומז על התיקון, במקום שאפשר, כזה שהגני נותן את הטקסט המשובש בסוגרים עגולים, ואת המתוקן במרובעים. עמ' 42, ש. אחרונה: (ביצנטו) [ביצנטו]. עמ' 43, ש. 6: אע"ג שאחד מן המורים היה (סומך) [חוכך] להקל. ש. 18: „וכתב מהרר גא"ל [=גור אריה לוי, עיין בסי' 35], לרשימת כ. (עמ' 46) של ספרי הלכה מהמאה ה"ח ואילך על פי סדר הא"ב (הוא נתן שם יותר ממה שהבטיח, היינו יד ספרים ממאה ה"ז), יש לציין שבבית הספרים שעל יד היברו יוניאן קולידזש יש כ"י ממין זה לחננאל ניפי. הוא כנראה התכוון לחבר ספר כזה, אלא שלא הספיקה לו השעה: מן 114 דף שמכיל כה"י, 90 הם חלקים לגמרי.

סי' 1. „אבי עד שר שלום באזילה ממנטובה“. יש להוסיף את כינויו הספרותי: א ש ב ב, עיין בערך חלה בטומאה, דף יט, ועוד. „ערך אמירה, ע' קפ"ב—קפ"א [קפ"א, עוד תשובה]. (כ. משתמש במ"מ בהוצאת מקיצי נרדמים של האות א של הפ"י, לא בהוצאה ראשונה שלו, והוא כותב אז: „ע", במקום „דף“, אעפ"י שהוצ' מקיצי מסומנת עפ"י דפים, לא עפ"י עמודים). שם. „אשה, ע' רמח“ [ב' פעמים]. שם. (בן, דף לו) [בעור, דף לז]. שם. „בר מצא, דף סד, (סו—סז)“. שם. צריך להוסיף הערכים: הכשר כלים, דף יט; ושט, דף נד (טור ד). שם. חלה בטומאה, דף ט' [ב' פעמים]. שם. להוסיף הערכים: יין

אלא: לוי יצחק בהגאון מהר"ם, כלומר הרב מברדיצב (על שתי הסעיפות האחרות שמצא ל. במפתח ההסכמות" ללוינשטיין, כבר עמד ואכשטיין במאמרו במונאטשטריפט, 1927, עמ' 130), ועל ידי זה עלה בידו לקבוע את הזמן שבו עקר האחרון את דירתו מזליחוב לפינסק, ל. נוטה ללמד זכות על המדפיס ולתלות את טה"ד בהקשרי לקרות את החתימות המסולסלות של הרבנים. חתימת רל"י, שמקצתה נצטלמה באנציקל. יוד. (כרך ג'), היא אמנם מסולסלת, אבל אין שום אפשרות לתפוס את שמו השני „לוי“. ל. אומר שהטעם שהרב מבריסק כינה את רל"י: „הזעליחאזער“ אעפ"י שזה כבר היה בפינסק, הוא לפי שלפעמים מכנים אדם גדול על שם העיר שנתפרסם שם, ומביא דוגמאות לזה. בנדון שלנו אין צורך להביא ממרחק לחמו לפי שאנו יודעים שרל"י היה מכונה „הזליחובי“ גם לאחר שהיה רב בברדיצב; עיין דובנוב: „לתולדות החסידות“ (עמ' 195, הערה 2). עם כל זאת נראה שהרב מבריסק נתכוון בזה לנהוג בו מנהג לזול, לפי שפינסק היתה עיר ואם בישראל, משא"כ זליחוב שהיתה עיירה קטנה; הרב מבריסק באותה פסקא עצמה כותב: וניצחתי את יצחק הזעליחאזער ריש בריוני שלהם.

יצחק ריבקינד ממשיך במאמרו: „בקריט דפוס“ (עמ' 23—39) את חקירותיו על השינויים הנמצאים לפעמים בין טופסים שונים בני הוצאה אחת של איזה ספר. כמדומה שר. מפרז קצת בהערכת מידת בקיאותם של קוראיו כשאנו מודיע לא את מהות הספר שהוא מדבר עליו, אפילו כשזה אינו מן המצויים, או כשישנם הרבה ספרים המכונים בשם זה, ולא את שם מחברו. הוא כותב למשל (עמ' 34): „תורת חיים, קאפוטט, תקפ"ו“, אעפ"י שיש כמה ספרים בשם זה. הספר שלפנינו הוא ספר של חסידות חב"ד, כלומר ספר שלא רבים בקיאים בו. הוא מקדיש פרק מיוחד למחיקות הצנזורה. בקשר עם בדיחת הצנזורה שר. מביא: ע כ ו ם קטניות, במקום: מ י ן קטניות (עמ' 25, הערה ב'), בדיחה שכבר רשם אותה שטיינשניידר בספרו הגרמני: „הרצאות על כה"י העברים“ (עמ' 37), הגני מרשה לי לרשום כאן טעות אחת ממין זה העומדת וקיימת בספרינו עד היום. בפירוש ראב"ע על הפסוק בדברים ז, ה' נאמר: „ואל תתגאל בדברי הכותיות המצוירות במצבות ואשרים“, דברים שאינם מובנים, וחוקר אחד בזמנו חשב „הכותיות“ לשם מפשט. בכר הוא שמצא את הנוסח הנכון בכ"י אחד: הגויות, והוא גם שפירש אותו הפירוש הראוי (מצני,

כינוי: אי"ש ג"ר]. ששה הסי' 10, 53, 109, 126, 127, 135 טעונים מחיקה. בעל פ"י מעתיק בערך ספר תורה, דף קנה (לא "קנד-קנה") תשובה קצרה מס' אגרות הרמב"ם, ד"ו, ש"ד, שאלו ששה "חכמי גרבונו" חתומים עליה; ולפי שנאמר בתחילת התשובה: "והחתמו מקצתנו בזה", נתוספה לאחר חתימת החתום האחרון המלה "תם", כלומר שתמו החתימות (לא כמו כ. שתופס בסי' 126, "תם" לשם משפחה); מחברים שחתומותיהם נעקו מספר דפוס, אין כ. רושם; הוא אינו רושם למשל שמות ששה החתומים הנעתיקים מס' לקט הקמח בערך קדושי אנוסים, דף עה, ע"א, ועוד.

סי' 11, "אברהם הלוי שליח צ(ר)פת", שם. "ערך קדושי (אשה)" [עד אחד].

סי' 12, "אברהם ב"ר משה הכהן" [מפירארא]. שם. להוסיף ערך הפסד מרובה, דף לו, ואולי גם ערך קיקולאטא, דף ז-: "התשובה היא לר"י לאמפרונטי, אלא שהוא כותב: "הכינה וחקרה תלמידיו... רבי אברהם וכו'".

סי' 16, "אברהם ב"ר שלמה זלמן" טעון מחיקה, לפי שהוא אינו אלא מעתיק, ובפ"י נמצא ממנו רק התנצלות המעתיק.

סי' 19, "אהרן סגרי", יש להוסיף שהוא אביו של ר' נתנאל סגרי (סי' 137), מחבר שו"ת "עפר יעקב", הנקרא בכלל: אהרן יעקב וכו'.

סי' 22, "אליהו ב"ר משה מוגאני" [ו] "אמאנוקא". שם. "קדושי (אשה)" [עד אחד].

סי' 23, "אליהו... הלוי" [מפינאלי]. שם. "ערך עני... דף קי-קטו" [קטו].

סי' 24, "אליהו מנולא [מרומא], ערך חליצה קודמת" [דף כו].

סי' 25, "ערך קדושי (אשה)" [עד אחד].

סי' 28, "אלישע מיכאל [ב"ר אוריאל רסאל] פנצי" [מפירארא]. שם. ערך אמירה, ע' קפא (קפב) [קפב]. שם. להוסיף הערך גטילה, דף גב (ע"ב, ש' 10 מלמטה) — גב, גב (ע"ב, ש' 25 מלמטה) — גב.

סי' 30, "בנימין ב"ר אליעזר כהן ויטאלי" [מריגיו]; כינוי: ב"ר בנימין כהן, עיין באות מ, דף קעג, טור ד]. הוספת השם האחר חשובה בייחוד כאן, לפי שדוידזון למשל מנה באוצר השירה וכו' שלו את בנימין... ויטאלי לחוד, ואת בנימין כהן לחוד. עיין ברגשטיין: "משירי ישראל באיטליה", עמ' קעג. שם. יש להוסיף שהתשובה "עוגא דאתא" נמצאת בשי"צ, אה"ע, שאלה ג.

שרף, דף כו (עיין כ. בסי' 119), וכותב ומוחק, דף גד. שם. "כלי חרס, [דף] עג (—עד)", שם. להוסיף הערך כיס: כתם, דף קח (ב' פעמים); מבשל בשבת, דף ז (כנ"ל); מגלה, דף יח, ומהו לתלות בדם המכה, דף כד (ב' פעמים). שם. "ספר תורה, דף קמ(ב)" [ד]. שם. להוסיף הערכים: פאות ראש, דף ב; פסולים לדון בסנהדרין, דף לג-לד, ופסוקי מוסף, דף מב (ב' פעמים). שם. "פקוח נפש דף (גא, גב)" [ג, גא, גא-גב]. שם. "קדושי (אשה)" [עד אחד]. שם. "שבוע שחל ת"ב...", דף מג (—מד) [מד, ב' פעמים]. שם. להוסיף הערכים: שבת, מלאכות שיכול הגוי לעשות בעד ישראל בו, דף עז (ע"ב, ש' 2-6); שמות שאינם נמחקים, דף רנד (ג' פעמים); תחית המתים, דף כח (ב' פעמים), ותשמיש המטה בתשעה באב, דף קפ.

סי' 3, "אברהם ברוך פ[נ]פירנו, (מגיה ס' פחד יצחק (ח"ו) [ח"ה])".¹ באמת אין מקומו ברשימה זו, לפי שלא מחבר הסי' מזכירו, אלא הוא נזכר בראש הערותיו שהעיר בח"ה של הספר ושציין אותן (כולן, לא רק אחת מהן) בשם "זכור לאברהם" (לא, בכור' וכו'). שם. "מת תופס..." דף (קצנ") [רמא].

סי' 5, "אברהם חיים רודריגס" [מליורגו] (כ. מציין לפעמים ברשימתו את המקום שכתבו שם המחברים את תשובותיהם; הוא נוהג לרשום רק מקום אחד, מקומה של התשובה הראשונה, אפילו אם נמצאו לו לאותו מחבר תשובות מב' מקומות, מפני חוסר מקום אני מוסיף מקומו של המחבר, כשב, השמיט אותו, רק כשיש לי להעיר גם הערה אחרת ביחס לאותו מחבר). שם. להוסיף ערך קיקר לאטה וברכתה, דף ה-ז; היא אמנם בלא חתימה, אבל עיין בהערתי להלן סי' 111.

סי' 7, "אברהם ב"ר יהודה אלק[ן] סטאנטי(ט)[ג]י [מאנקווא]. ערך קדושי (אשה)" [עד אחד].

סי' 8, "אברהם ב"ר יהודה סגרי" [מקסאלי, כינוי: אס"ג, עיין בערך תפלין בחולו של מועד, דף קט]. שם. "טומאת אהל, דף עג(ג)" [ב]. אות ג, דף (מד-) מו (ע"ב, ש' 24); התשובה בדף מד-מו ע"ב היא למשיב אחר, עיין להלן הערתו לסי' 155. יש להוסיף שהתשובה נמצאת בשמש צדקה, חו"מ, דף לח. שם. "קדושי (אשה)" [עד אחד].

סי' 9, "אברהם יוסף שלמה... גראציאנו" [ממודינא];

¹ כדאי אולי לציין שבאמת היה סופר עברי ששם משפחתו היה "פפירנא", אלא ששמו הפרטי היה אברהם יצחק, והיה מרוסיה, לא מאיטליה.

שם. להוסיף ערך עיף פאוונג, דף סח (ע"ב, ד"ה: עפר יעקב; מכילה רק שורות אחדות, ומסתיימת באמצע הש'). שם. "קדושי (אשה)" [עד אחד].

סי' 32. "ערך עגונא דאתא". יש להוסיף שהתשובה נמצאת בש"צ, אה"ע, דף ד.

סי' 35. "גור אריה הלוי..." [כינויו: גא"ל, עיין למעלה]. להוסיף הערכים: כתובה ונסחה, דף קד, ומוהל וסנדק וכו', דף לה-לו. שם. "ערך ספר תורה, דף [קכט, ע"ב, ש' 21 מלמטה], קנו".

סי' 36. "קדושי (אשה)" [עד אחד].

סי' 37. "דוד... קורנאלד" [מרויג]. להוסיף ערך נטילה, דף גב (ע"ב, ש' 19 מלמטה), נג (ע"א, ש' 23 מלמטה).

סי' 40. "דוד נסים ב"ר (ברוך)" [משה]. שם. ערך ספר תורה, דף קמ"ד" [ה].

סי' 41. "דוד... פנצי" [ממנטובה, חותנו של רמח"ל]. להוסיף ערך תלאת קני הוו, דף נג-נד.

סי' 47. "חיים... נורצי" [ממנטובה]. ערך אח, ע' (קג"ב). להוסיף ערך תקנות, דף קנו-קנה.

סי' 48. "חיים משה... מהחונים" [מרויג]. שם. דף קל"ג" [ב].

סי' 49. "חננאל... הלוי פדובה" טעון מחיקה, לפי ש"חננאל" בפ"י בכותרת היא טה"ד במקום "חננאל", כמו שנאמר באמת שם בחתימה, והוא לפי זה אחד עם סי' 139.

סי' 50. "חנניה ממונצליסי" גם כן טעון מחיקה: ב' התשובות הן לבנו פלטיה, סי' 145.

סי' 51. "חנניה... קויס" [איש פירארא]. שם. להוסיף ערך כתובה וכו', דף קג.

סי' 55. "יהודה ב"ר אברהם יחיא" [ממדינא]. ערך בשר הנמצא ולא גודע מהו, דף ע], עיין הערתו להלן על סי' 81. כנראה היה גם משורר, שיר אחד שלו על חתונת בנימין אברהם בן עובדיה כ"ץ נשתמר בכ"י של בית הספרים הג"ל (סי' 215).

סי' 56. "יהודה... בריאל" [ממנטובה]. להוסיף ערכים: אשה, דף רכט (מק"ג); ושט, דף נה; פדיון, דף ד (ג' פעמים), ותקנות, דף קנו-קנה.

סי' 57. "יהודה (עשהאל)... מהטוב" [מפירארא]. שם. "ערך (עבר עבירה)" [עגולים עם החמאה].

סי' 61. "יהודה יצחק" [שד"ר, כמו שנראה מראשית תשובתו, וגם מחתימתו: צעיר המשתלח].

סי' 62. "יהודה מצליח... פאודה" [ממדינא]. להוסיף

ערך סוטה, דף יד-טו.

סי' 67. "יואל... פינקרלי" [מאליסנדיא דילה פאלייא]. שם. "ערך אלם, ע' [קע-] קעא". להוסיף ערך ספק קדושין, דף קכג.

סי' 68. "יוחנן גירון" [מפירינצי]. שם. "סירכא, דף קכב". התשובה נמצאת גם כן בש"צ, יו"ד, שאלה מה (מן "כתב הש"ע", בפ"י, דף קכב, ע"א, ש' 18). שם. "תפלין...", דף קז (ק-קח).

סי' 70. "ערך חליצה...", דף כ(ב) [ג].

סי' 71. "יוסף ברוך... קויס" [ממנטובה]. שם. "ברכת השבח, דף נט (ס"ו) [ס]. שם. "גלוי עריות, דף סג-סד" [סו-סז]. שם. "קדושי (אשה)" [עד אחד], דף קכו- (קלב) [קכט, ע"א, ש' 23 מלמטה]. התשובה של דף קכט ע"א, ש' 22 מלמטה ("לבי נוקפי") — קלב, ע"א, היא למשיב בלתי ידוע, והיא לכאורה השגה על תשובת קויס הנזכרת: השווה דף קכח, ע"א, ד"ה ומעתה, עם דף קכט, ע"ב, ד"ה ומעתה.

סי' 73. "יוסף... בורגי" [מפירארא]. ערך קדושים, דף [קא-] קב. להוסיף ערך שמיטת כספים, דף רנח (ע"א, ש' 24).

סי' 74. "ערך לבישת הלבן...", דף [ח-] ט.

סי' 78. "יוסף [בן נסים] פירמו..." [כינויו: יב"ן]. שם. ערך "כתובה...", דף [קב] קד" [ב' פעמים]; בפעם השניה הוא חתום: יב"ן, אלא שבפ"י, עפ"י טה"ד: יפ"ן.

סי' 81. "יחיא", ערך בשר הנמצא ולא גודע מהו, דף ע" טעון מחיקה, לפי שהוא אחד עם סי' 55 (עיין בהערתי על אותו סי'). כך כותב לאמפרונטי בפירוש ב' פעמים. בערך בשר וכו' (דף סט, ע"ב) הוא כותב בכותרת: מלפול חברים על שתי לשונות... הראשון כתבתיו בערך שחיסה, כי שם ביתו, ובערך שחיסה (דף קמג, ע"ב) הוא כותב: והמחלוקת כתבתיו בערך בש"ר... מהו.

סי' 83. "יעקב... צהלון" [מפירארא]. להוסיף ערך רחיצה ביו"ט, דף קלד-קלה (ע"ב, ש' 12).

סי' 84. "ערך חליצה...", דף [כו-] כז (כח).

סי' 85. "ערך ספק קדושין, דף... פט-צ" [צ-צא].

סי' 86. "יעקב... אבוהב" [מוויניציאה]. להוסיף ערך ערב, דף קנד-קנה.

סי' 91. "יצחק... אלקונסטנטיני" [מאנונא]. להוסיף ערך אשת איש, דף רנט-רסה (מק"ג).

סי' 93. "יצחק ברכיה..." מפאנו [מלוגו]. להוסיף הערכים: חתיכה עצמה נעשית נבלה, דף ס, וס"ח ודין

טו—יח (בלא חתימה). 18. "ספק קדושין, דף [פו], קיח".... 19. "ספר תורה, דף קמט" [י, קנג]. 20. להוסיף ערך עגונא דאתתא, דף בא—כב. 21. "עלילה, דף [צק]ר". 22—24. להוסיף הערכים: עגנו, דף ככד; עסקא, דף קכח—קל ("ע"ב, בלא חתימה), ופריון בכור אדם, דף ד. 25. "פסולין מן...." דף לה ("לט") [לו, לו—לט] (שתייהן בלא חתימה). 26. "צידה, דף [טז—יז], כא—כב". 27. להוסיף ערך ציצית ותפלין, דף כה ("ע"א, ש' 21 מלמטה, המלים: "וכונתו לדעת... עי"ש" הן שייכות לו, עיין בשו"ת שיצ, או"ח, דף כ"ה, שאלה טו, ושם טור ג, ש' 3 מלמטה: "ומהר"י לאמפרונטי הסכים" וכו'). 28. "קדושין, דף צ ("צא"). 29—31. להוסיף הערכים: קטלנית, דף קעו—קעט; קים לי, דף א—ב, וראיה, דף עג—עד (שלשתן בלא חתימה). 32. "יקולאסטה... דף... (טו—יח)" [טו—יז, יז—יח; בין ב' התשובות בדף יז יש תשובה למשיב אחר]. 33. "שבת... דף עז—עט". התשובה, שהיא בלא חתימה, אינה ללא מפרונטי, אלא לר' שבתי אלחנן מהזקנים (ס' 155) ונמצאת בכ"י של תשובותיו של זה, קניין בית הספרים שעל יד היברו יוניאן קולידזש, ס' 677, שאלה קג, אלא שיש כאן מדרט פליאה. מעשת שהיה כך היה, ר' אברהם ידידיה באזילה נשאל בענין של חילול שבת ופסק לאיסור, במקום שחכס אחר הורה להיתר. ראי' שלח את השאלה עם תשובתו לאחיו, ר' אביעד שר שלום, כדי לשמוע את חוות דעתו. זה, כנראה מפני קרבתו להשואל, לא רצה להתערב בדבר, ושלח את תשובת אחיו ללאמפרונטי. האחרון מצידו שלח את תשובת באזילה לרש"א מהזקנים, אבל לא בשמו של השואל, כי אם בשם עצמו. הלה הסכים להאסור, ולפי שהיה צעיר לימים ממנו הרבה, הרבה בכותרת המכתב בתוארים ובשבחים (אבל לא בתשובה עצמה), וז"ל: לעשות רצון הרב הכולל ורופא המובהק כמהרריל (כך! בלא קוצים) גר"ו בכודי ומרים ראשי וכו', וכו'. תשובה זו נדפסה בפ"י בכתבה וכלשונה רק בהשמטת שם המשיב, אלא שבמקום המלים הפוררות כתוב שם: "כמהור"ר אביעד שר שלום באזילה נ"י" (הפלא עוד יגדל בזה שלאמפרונטי לא היה נוהג לכתוב תארים כאלו לבאזילה). 34. "שבת, דף [סו—סז], בלא חתימה. פו—פז". 35—36. להוסיף הערכים: שמות שאינם נחקקים, דף רנד (ב' פעמים), ושמית כספים, דף רנח ("ע"א, ש' 24 מלמטה). 37. "תוך כדי דבור, דף [ו—ט], יא". 38. להוסיף ערך תולש בשבת, דף יד ("ע"ב, ו' השורות האחרונות). 39. "תפילין....

האותיות וכו', דף קכט ("ע"ב, ד"ה נעתרתלי, עד ש' 26). ס' 94. "יצחק חיים כהן מהזקנים" [מפאדובה; כינויו: יח"כ"ם]. שם. "קדושי עד אחד, דף זה—זה, קדושי אשה, דף קכה". צ"ל: קדושי עד אחד, דף זה—צו, צו—זה, קכה. ס' 95. "יצחק ידידיה... בורגו" [מפירארא]. להוסיף ערך ספר תורה, דף קלה ("ע"ב, ד"ה להפקת, עד ש' 7 מלמטה). ס' 97. "יצחק [ב"ר מנחם] (מ) מודינא" [מלוגו]. להוסיף הערכים: הפסד מרובה, דף לו—לח (ג' פעמים); חתיכה הראויה להתכבד, דף נט (ב' פעמים), וראיה, דף עג. ס' 100. "יצחק... ואל" [ממודינא]. שם. "ספר תורה, דף... קלא—קלב" [ג]. שם. להוסיף ערך ריאה וכו', דף קלח ("ע"א, ש' 5 מלמטה — שם, ע"ב, ש' 20). שם. "שבת... דף סז (סח)". קודם שנבוא לס' 101, אנו צריכים להקדים שבתשר בותני חשוב לציין, אי אלו מהן הן בלא חתימה, לפי שלא כל התשובות הסתמיות הן לבעל פ"י; ראה למשל ב, ס' 155, ערך ציצית, הערת לס' 5, ועוד, ועוד. ס' 101. 1. "יצחק... לאמפרונטי" [מפירארא]. 2. "ערך אבילות" [בלא חתימה]. 2*. להוסיף ערך אחריר, דף קו—קח, קיא—קיד (שתייהן בלא חתימה). 3. "אמירה: ע' קעח—קעט" [קעט]. 4. "בגן, דף לו" (בעור, דף לו). 5. "ברכת השב"ת" [ח]. 6. "בשר הנשלח... דף ע—עא" (ע"א). 7—8. להוסיף הערכים: הפסד מרובה, דף לח, וישט, דף נג—נד. 9. "חלה... דף ט" (ב' פעמים). 10. "חליצה... דף כא, כז—לז (בלי חתימת שמו)". הערך הא' בודאי טעון מחיקה, לפי שהתשובה המתחלת: "אשה אחת מנשי בני הפורטוגיסים נפלה לפני יכם" מובאה ככתבה וכלשונה בתשובה הב' (דף כח, טור ב), ושם נאמר עליה: "ואעתיק לך פסק אחד כתוב יד הבמוס אצלי ישן נושן מגאון אחד שמו לא ידעתי אכנה" וכו'. אנו רואים מזה עכ"פ שהיא אינה ללאמפרונטי. 11. להוסיף ערך חתיכה עצמה עשית נבלה, דף ס. 12. "כלאי בגדים, דף סא (סב)" [סב]. 13. ערך לעז טעון מחיקה (השאלה שם היא לקוחה משו"ת מים עמוקים בחלק השייך לר' אליהו ו' חיים, והתשובה — מתרומת הדשן" ס' רפה). 14. להוסיף ערך מהו לתלות בדם המכה, דף כד. 15. "מוכת עץ... דף לט—מ" (מ" [מ]; בין ב' התשובות — תשובה של משיב אחר. 16. "סאה בסאה... דף א" [ב]. 16*. להוסיף ערך מעביר נחלה, דף קס—קסג (בלא חתימה). 17. להוסיף ערך סוטה, דף

סי' 115. "מנחם עזריה" [מפאנה ממנוטה]. גם ר' יהודה מצליח פאדובה היה לו בן מנחם עזריה שהיה רב בפרינצי ומחבר, אבל מכיוון שהתשובה בפ"י היא משנת שע"ד, היא להראשון.

סי' 117. יש להוסיף שהתשובה... בדף פו נמצאת בש"צ אה"ע, דף ט, טור ד, וזו שבדף קיט—שם, שם, דף יא, טור ב.

סי' 119. "מנחם שמשון... באזילה" [ממנוטה]. התשובות בס' זה הן שלא עפ"י סדרי הא"ב. שם. "ספר תורה, דף [קל, ע"א, ש' 3—11], קנז". שם. להוסיף ערך תקנות, דף קנז—קנח.

סי' 123. "מרדכי... צהלון" [מפיראדא]. שם. "ערך בית הכנסת, דף כ, ע"ג"ב]. שם. "מוכת עץ, דף ז' [ע"א וע"ב, בהפסק תשובה אחרת ביניהן]. שם. "ספק קדושין, דף [פז], קיח". שם. "עגונא דאתא, דף כא—כב". יש להוסיף שתשובה זו נמצאת בש"צ אה"ע, דף ד, שם. "עלילה, דף [ק]ד". שם. "קדושי עד אחד, דף [קא—] קב".

סי' 125. "משה... מורפורגו" [מאנקונא]. שם. להוסיף ערך אשת איש, דף רנס—רסה [מק"נ].

סי' 129. "משה ישראל שליח ירושלים [פיסארו]". קביעת המקום של המחבר אין לה כאן משמעות, לפי

דף... קכא (—קכג). 40. להוסיף ערך תקיעות, דף קמד—קמה (ע"א, ש' 20).

סי' 102, 103 צריכים לבוא אחר הסי' 82.

סי' 103. "ערך ספר תורה, דף קמד"ה].

סי' 105. "ישעיה... באסאן" [מריגיון]. שם. "בית הכנסת, דף כ, ע"ג"ב]. בכלל כ. אינו רושם את העמ'. סי' 110. "מזל טוב... שליט" [ממודינא]. ראוי לציין שהוא מחבר הפיוט הנאה לברית מילה: רצה אל חי כקרבן שי. השיר רשום באוצר השירה וכו' לדודיון, סי' 1015, בלא הזכרת שם מחברו. שם מחברו נמצא בשני כת"י, קניין בית הספרים הנ"ל, כאחד (סי' 250 בסופו) נאמר בכותרת הפיוט: שיר חדש שעשיתי אני מז"ט ש לכבוד המילה; בשני (סי' 568, דף 33, ע"א), שנכתב ע"י אברהם חי בר' שלמה ידידיה סיניגאליה בשנת תצ"ב, נאמר: שיר חברו כמוהר"ר מז"ט שליט וצוק"ל. ולאחר השיר נאמר: והתפלה שחבר הרב הנ"ל תדרשנה מעל הקונטרס שלי בע"ה. אנו יכולים לפי"ו לקבוע גם את זמנו של ר' מז"ט בקירוב. התשובה בפ"י, שהוא חתום עליה, היא העתקה משו"ת עפר יעקב, וא"כ היא כתובה לא יאחר משנת תמ"ה [עין וילנסקי "מי הוא ר' נתנאל הלוי?"; ק"ס, שנה כג, עמ' 132], ובשנת תצ"ב, כמו שראינו, לא היה כבר בחיים. בנו שמואל חיים חתום על אישור גב"ע שנעשה במודינא בשנת תצ"ו (גינצבורג, רמח"ל וכו', עמ' שמ).

סי' 111. "מלאכי... הכהן" [מליורנו]. שם. "ערך טומאת אהל, דף (סב—סג) [עב—עג]. שם. "קיקולאטה... דף ה (—ד); ד"ה: "ב"ה תבואנה בהיכל מלך" (דף ה, ע"א) אינו כתובת שלפני המכתב הבא אחריו, אלא כתובת שעל גבי המעטפה של המכתב הקודם. השאלה (שם): "איזה (!) ברכה לברך על שתיית הקיקולאטע" עם התשובה עליה בלא חתימה, המסתיימת בדף ז ע"ב, היא לרי אברהם חיים רודריגס (כ, סי' 5) שנשלחה לרי' לאמפרונטי ע"י ר' מלאכי כהן תלמידו של הראשון. ויש על זה הוכחה פנימית והוכחות חיצוניות. ההוכחה הפנימית היא שלפי תשובה זו צריך לברך על השוקולאד בפה"ע (דף ז, ע"ב בתחילתו) שווה דעת רודריגס, ע"ש דף ה, ע"א, בעת שדעתו של לאמפרונטי היא שצריך לברך עליו שהכל (דף ט, ע"א). גם דברי ר' מלאכי בתחילת מכתבו לאחרון: הנה תחלת דברי חכמה השיגה יד (י) [הנפלאה על מעלת מורי המהבר (דף יא, ע"א), ובמקומות אחרים מורים על זה]. באותו ערך: להוסיף דף יא.

2. הגני מקוה שהקוראים יסלחו לי אם אני יוצא כאן חוץ למחיצת מבקר כדי להראות גם על איזה דבר חיובי בקשר עם הרצאתנו, דבר שלפי ידיעתי לא היה ידוע עד כה. בתוך דברי ר' מלאכי לאמפרונטי נמצאת הפסקה: וזה יצא ראשונה שאון וחקר (ונתן) [ותקן] על ברכת שתיית הקיקולאטה החכם... אב"ד ור"מ כמוה אברהם חיים רודריגס יצ"ו. מורי ורבי... וכי הוכיח בראיות נכוחות וקולו אומר כבוד שיש לברך בורא פה"ע (דף ה, ע"א). מליצה פשוטה זו של "וקולו" וכו' רמז יש בה לתופעה ספרותית שטיבה נתבאר במקום אחר. ר' שבתי אלחנן מהזקנים בשו"ת סעם זקנים שלו (בכ"י של בית הספרים הנ"ל, סי' 677, אר"ה, ח"ב, שאלה נו) כותב: עוד שמעתי קול (הנקודות הן בכה"י) מחלוקת שהיא לש"ש שהיה (!) בעיר ליוורנו יע"א בין חכמי העיר ע"ד ברכת הציקולאטו אם יש לברך עליו שהכל אם בורא פרי העץ וחכם א' הכריע כן בקונטרס מיוחד ושאר חכמי העיר חלקו עליו וקבעו ברכה לדורות (רמז בלתי מוצלח לבכיה לדורות. מו). לברך שהכל. כל אחד משני המקומות מלמד על חבירו. מפ"י אנו למדים שאותו חכם א' היה רודריגס, ומכ"י — שהקונטרס הנזכר שהוציא רודריגס הכותרת שלו היתה: קול קורא, או שפתח ב"קול" ולאותו "קול" רמז ר' מלאכי.

ששד"ר אין לו מקום דירה קבוע. שם. "ערך אי"ש]. שם. להוסיף הערכים: ספר תורה וכו', דף קמא—קמב (ע"א. קרוב לסופו עד "נאם"; התשובה היא אמנם בלא חתימה, אבל היא נמצאת בשמו בשו"ת משאת משה, דף פד, סי' כג. עיין גם בפ"י ערך חטוטרת, דף קמד, ועשה, דף קסח [מפירארא].

סי' 131. "משה... זכות" [ממנובת]. שם. להוסיף ערך תקנות, דף קנז—קנח.

סי' 133. "משה שלטון" טעון מחיקה, לפי שהתשובה היחידה שרושם כ. היא העתקה מספרו "בני משה", ספר של דפוס. בדרך אגב, בעל פ"י העתיק מס' זה הרבה דברים.

סי' 137. "נתנאל... סגרי" [מצינטו]. שם. להוסיף הערכים: אשה, דף רג—רגא (מק"נ) וערך טאבאקו, דף סב. שם. "כל דאי... דף סי"ה" [ד]. שם. להוסיף הערכים: מוהל, דף לה ע"א; מוהל וסנדק וכו', דף לה (ע"ב); נוצות, דף ל (ע"ב, ש' 25); ספולייט, דף נו, וספולים, דף סב, סב—סג. שם. "מנהג מבטל הלכה, דף (קמ—) קמא" (טור ג, ש' 15 מלמטה. התשובה בדף קמ—קמא עד הש' הנזכרת שייכת לר' אברהם דיל ויקו, עיין להלן). שם. "ספר תורה, דף קל (—קלא)" [קלא]; בין ב' התשובות מפסקת תשובה של משיב אחר. באותו ערך: "דף (קנג—) קנד". באותו ערך: "קעה (—קעז)" [קעז]. שם. להוסיף הערכים: שבת, אדם מצוה על שביית בהמתו, דף סז ותולש, דף די (ע"א, ש' 2 — ע"ב, ש' 5 מלמטה). סי' 138. "נתנאל... טרבוטו [ממודינא]. ערך אשה, ע [רמח—] רמט".

סי' 139. "נתנאל... הלוי". להוסיף ערך סוטה, דף טו (שב. ייחסו לנתנאל, עיין הערתי לסי' 49). שם. "ספק קרושין, דף [קב—קבא]. קבא". יש להוסיף שהתשובה האחרונה נמצאת בש"צ, אה"ע, דף ח, ע"א, סי' ה, בשם אחד מחכמי הדור.

סי' 145. "פליטא(ל)... מונציליסי" [מפירארא]. שם. להוסיף הערכים: כתובה ונסחה ומצוה מחמת מיתה, שב. ייחס אותם לאביו חנניה (סי' 50).

סי' 147. "פנחס ברוך ב"ר פליטא(ל) מונציליסי" [מפירארא].

סי' 148. "מעביר נחלה... דף (קס—) קסד" [ב' תשובות]; התשובה בדף קס—קסג היא בלא חתימה.

סי' 154. "רפאל שלמה הלוי (רש"ל מפניאל)". להוסיף הערכים: אונס, דף פה—פו (מק"נ) וחציצה, דף מח (החתימה היא: ל"ר ש' אין כל... פינאל).
I

סי' 155. "שבתי אלחנן... מהוקנים" [מלוגו]. לכינויי הספרותיים שמביא כ. יש להוסיף ש"מ"י (=שבתי מהוקנים יצ"ו), עיין להלן. שם. להוסיף ערך מוכת עז, דף לט, ע"א; שם, ע"ב—מ, ע"א. על הראשונה חתום שבתי וכו', ועל השניה — שמי" (בהוספת המלים: "סין טין וקטין" לפניו). כינויי הספרותי של ר' שמשון מורפורגו (עיין כ. סי' 169), אבל אין ספק שגם היא לר"ש א. וכמה ראיות לדבר: אצל מורפורגו אין אנו מוצאים החתימה: סין וכו', בשעה שרש"א חותם: סין ושי"ן(1) זעיר וקטין שבתי וכו' (ש"צ, אר"ח, דף כה, טור ד); מצד השני, רש"א חותם "שמי" הרבה פעמים בשו"ת כ"י שלו הנ"ל. בעיקר, אנו רואים זה מהמשך השו"ת בערך שלנו: רש"א שאל שאלה מר"י לאמפרונטי, ועל תשובתו של זה חזר וענה לו "שמי", ולאמפרונטי משיב לו עוד הפעם: וגוסף על זה הוא מכנהו בתשובתו האחרונה: יניק וחכיב, כינוי שאינו מתאים לר"ש מורפורגו בפ"י ר"י לאמפרונטי שהיה בן גילו (ל. גולד בשנת תל"ט, ומ. בשנת תמ"ב בערך, עיין בהקדמת בנו לס' ש"צ). שם. "אות ג, דף (מג—מד)" [מד—מו] (ע"ב, ש' 24, בלא חתימה, אבל בש"צ, חו"מ, דף מו—מו, בחתימתו). התשובה בדף מג—מד, הנמצאת גם כן בש"צ, חו"מ, דף לו ע"ב, היא למשיב בלתי ידוע. המלים: "ואלה... אשר השיב... הח"ר שבתי מלוקי"ו מוסכות על מה שלא חריהן. — שם. להוסיף ערך סוכא, דף קפב [ע"א, ש' 18 "כתב הש"ע"] — קפז. החתימה היא שמי" אבל נמצאת בשו"ת שלו כ"י (סי' 678 שאלה יו. השאלה נמצאת גם בש"צ, יו"ד, שאלה מה, אבל התשובה שבשם, שהיא למורפורגו וחתימה ג"כ שמי", איננה זו שבפ"י. השאלה, כמו שנראה, נשאלה משניהם, מר"ש מורפורגו ומרש"א מהוקנים, ושניהם השיבו עליה, וכל אחד חתם את תשובתו שמי", אלא שבעל הפ"י פירסם רק את תשובתו של השני. — שם. "צידה, דף (טז) [זי] — כא"; התשובה בדף טז היא ללאמפרונטי, עיין למעלה. שם. "ציצית, דף כז—כה". צריך להוסיף שתשובתו מסתיימת במלים: "ובמזוה בב' עשה", והמלים שלאח"כ: "וכוונתו לדעת" וכו' הן למחבר הפ"י, עיין הערתי לסי' 101, מספר 27. שם. להוסיף ערך שבוע שחל ת"ב להיות בתוכה, דף מד—מח. היא ג"כ חתומה שמי", אבל היא מלוגו. ור"ש מורפורגו לא דר מימיו בלוגו. שם. להוסיף ערך שבת. מלאכות שייכול הגוי לעשות בעד ישראל בו, דף עז (ע"ב, ד"ה לעשות רצון) — עט (ע"א, ש' 4). עיין למעלה הערתי לסי' 101, מספר 33. שם. להוסיף ערך שתי

הוא יותר מתוקן, וגם נמצאות תשובות אחדות שאינן בכאן. מלבד זה, בנו של ר"ש מורפורגו, כשהדפיס את הש"צ, המתיק כנראה את הדינים בתשובתו של אביו כנגד המתנגד הבלתי ידוע, שבעל הפ"י מכנהו: "התלמיד המורד ברבו", והסיר משם לגמרי את הפתגמים המעליבים ביותר, או ששינה אותם, וגם ייחס אותה לא לביו, אלא לבית דין, באופן שבפ"י נשתמר לנו המענה בצורתו העיקרית. שם. "סוטה, דף (יב—) יג" [יד]. שם, "ספק קדושין, דף עט—פד—פח—פט [ז, צ]... קכא—קכב" [ג]. התשובה הראשונה והאחרונה נמצאות בש"צ (אה"ע, דף ו, ע"א וח' ע"ב). שם. הערך סרכא טעון מחיקה, עיין בהערותי לסי' 155. שם. הערך עגונא דאתא נמצא בש"צ (אה"ע, שאלה ג, דף ב—ג). שם. להוסיף ערך עסקא דף קל (ע"ב, ד"ה תשובה) — קלה (ע"א); עיין בדף קלג, ע"ב, החתימה "שמי"; הסגנון הוא של מורפורגו. שם. "קדושי (אשה)" [עד אחד]. שם. הערכים: שתי נשים ותפילין [ה] אין להתפלל וכו' טעונים מחיקה, עיין בהערותי לסי' 155.

סי' 170. "שמשון [ב"ר יעקב] הכהן (מודון)" [ממנסובה]. שם. "ערך נזקי שכנים, דף (י) [מ] ב". שם. הערך ריאה וכו' טעון מחיקה: שם ישנן שתי תשובות הבאות ביחד, על הראשונה חתום ר' יצחק לוי ואלו, שנפטר בשנת ת"מ (עיין "גבול בנימין" חלק ההספדים), ואי אפשר שר' שמשון מודון, שנולד בשנת תל"ט, יהיה בן זוגו. באמת נאמר בתשובתו של ואלו: "ולזה מסכים ר' שמעון הכהן, ורק בחתימתו של האחרון נפלה טה"ד: "שמשון" במקום "שמעון".

בהסי' 30, 56, 88 הערך אלם הוא קודם להערך אונס. בעמ' 57 בהערה כותב כ.: "לאמפרונטי אינו מזכיר את המקורות אשר מהם שאב את התשובות אלא רק בנ"א תשובות אשר לקח מספר עפר יעקב בכ"י לר' נתנאל סגרי אשר מכיל פ"ב תשובות". בחלק הראשון של החלטתו כ. צודק בכלל, אלא שאין כלל שלא נאמר בו חוץ. בעל הפ"י מביא הרבה פסקים בשם כתבי (או ספרי) הרב מהטוב שהם בכ"י, וגם מספרי דפוס שונים, עיין למשל הערותי לסי' 10, 133. אבל מעפר יעקב מעתיק בעל הפ"י לא נא, אלא עג תשובות; חסרות בפ"י רק התשובות: יג, כו, מה—מו, מה עא, עג, עז ופ"א. כ. כותב שם הלאה: "עצם הכתב יד אשר היה בידו של למפרונטי נמצא עכשיו בספריה של בית המדרש לרבנים אשר באמריקה". כדאי להעיר שלאמפרונטי בהעתקותיו

נשים, דף שיט—שכר. בכותרת התשובה נאמר: "תשובת יניק וחכים החרבר שמי"; היא משנת תפ"ו, ומובן שאת ר"ש מורפורגו, שכאמור למעלה, נולד בשנת תמ"ב, לא היו מכנים בשנת תפ"ו, בעת שהיה כבר הרב הראשי באנקונא, לא "יניק" ולא "חבר". שם. להוסיף את הערך תפילה אין להתפלל בכתי ידים, דף צא—צג. התשובה היא חתומה שמי, אבל היא נמצאת בשו"ת של רש"א בכ"י. שם. הערך תפלין בחולו של מועד, דף קד—קה, טעון מחיקה, לפי שהוא לר' שלמה דוד מלויקין. שם. "תקיעות, דף (קמד—) [קמה, ע"א, ש' 20 — קמו, קמו—קמח".

סי' 156. "שבתי אלחנן... ריקאנאטי" [מפירארא]. שם. "ספק קדושין, דף [פז] קיח". שם. "עגונא דאתא, דף כא—כב", עיין הערותי לסי' 123 ערך זה. שם. "עלילה, דף (צ) [ק] ד". שם. "קדושי עד אחד, דף [קא]—קב". שם. להוסיף ערך שמיטת כספים, דף רנח (ע"א, ש' 24). סי' 157. "ערך אשה, ע' (רכט—רל)" [רכח—רכט]. שם. "קדושי עד אחד, דף [קא]—קב".

סי' 160. "שלמה דוד ב"ר משה מלוקיאה". להוסיף הערכים: ספק קדושין, דף קסו (ע"ב, בפ"י שם טה"ד: במקום נו רצ"י צ"ל: "נכדי"); ערוב, דף קנה (ע"ב, ש' 1), ותפלין בחולו של מועד, דף קד—קה, עיין הערותי לסי' 155, ערך זה.

סי' 163. "שלמה... למפרונטי" [מפירארא]. להוסיף ערך חלה, דף ט (ב' פעמים).

סי' 166. "שמואל ברוך... בורגי" [מפירארא]. שם. "בית הכנסת, דף כ (ע"ד)". שם. "ספק קדושין, דף [פז] קיח". שם. "עלילה, דף (צ) [ק] ד".

סי' 167. "שמואל דוד... אוטולנגי" [מויניזא]. להוסיף ערך ערוב, דף קנד—קנה. שם. "קדושי עד אחד, דף צו, (קדושי אשה, דף) קכה—קכו".

סי' 169. "שמשון... מורפורגו" [מאנקונא]. הערך מוכת עץ טעון מחיקה, ראה הערותי לסי' 155 ערך זה. להוסיף ערך מנהג, דף קלו (טור ד, ש' 26 מלמטה) — קלו (טור ב, ש' 7). התשובה, שהיא בפ"י בלא חתימה, נמצאת בחתימתו בש"צ, א"ה, דף לא, סי' כד. שם. "נזקי שכנים, דף מ—מב". באמת ישנן כאן ב' תשובות: הראשונה העיקרית, בדף מ (ע"א—ע"ב), והשניה — התכופה לה (דף מ—מב), תשובה על השגת מתנגד על הפסק שבתשובה זו (ההשגה עצמה נדפסה בפ"י לאחר התשובה עליה, בדף מג). כל השקלא וטריא בניון זה נמצאת בש"צ (חו"מ, דף לו ואילך), אלא ששם הסדר

חטונת, דף קמז, ע"ב). ערך ספר תורה וכו', דף קמא (ע"א; עיין להלן סי' 18).

16. מהללאל ידידיה מאסקולי, מפייסארו (גיסו של סי' 80 אצל כ.), ערך חליצה דף כה.

17. מיכאל יחיא מלוגו, ערך בן, דף לו.

18. משה יעקב ב"ר מאיר באקי (עיין למעלה סי' 15). ערך אונס, דף עב—עג (מק"ג).

19. משה ב"ר אברהם פרובינצלי ממנוטובה (עיין למעלה סי' 4). ערך אשה, דף רלד—

רלה, רלה—רלט (מק"ג), חליצה קודמת, דף כד. נדוניא, דף יג.

20. משה ישראל פואה, ערך ערלה, דף סה.

21. רפאל אורי טריוש, ערך אונס, דף עב—עג (מק"ג).

22. שלמה לוי מוירנא, ערך ספר תורה וכו', דף קמז (חותם בשמו: יעקב... חפץ, ולפיכך יחס כ.

את התשובה לזה; בפ"י עפ"י טה"ד — "מורישיר", במקום "מוירנא").

23. שמואל ב"ר אברהם אבוהב, ערך מציצה, דף קצא; עקור, דף קלט (ב' תשובות).

24. שמעון כהן (עיין בהערותי לסי' 170, ומורטרא, עמ' 16). ערך ריאה וכו', דף קלת.

25. שמשון חיים נחמני ממודינא ממנוטובה, ערך תלתא קני, דף נג (בפ"י טה"ד — "נחמד", במקום "נחמן").

א. מ. יהרמן גותן לנו, "רשימה של שירי ויכוח למעלות בעברית" (עמ' 59—62), מודה אני שאילמלא תרגומו הגרמני של הביטוי "ויכוח למעלות" שבצידו, ראנגשטרייט, לא הייתי מבין את פירושו. המלה "למעלות" היא יתירה לגמרי; די ב"שירי ויכוח" בלבד, כמו שכוחב דוידזון.

ה. רושם שישים ויכוחים הכתובים בדרך שיר או במליצה פרוזית, לבד מויכוח אחד שה, עצמו פירסם בראשונה ושלושה שמצא בכ"י, כמעט כולם הם לקוחים מ"אוצר השירה" וכו' לדוידזון, ומספרו הגרמני של שטיינשניידר: "ראנגשטרייט—ליטראטור", בין האחרונים תופסים מקום מיוחד עשרה ויכוחים הנמצאים בספר תחכמוני לאלחריזי, וששט. כללם בספרו בסי' אחד. המספר שישים הוא פחות אחד או שניים, בסי' 15 ה. רושם: "בין מים ויין ריב אין כמורה" וכו', על שם הכותרת של הויכוח, ובסי' 32 הוא מביא אותו הויכוח עצמו בשם:

משם בפ"י לא השתמש באותו כה"י (אולי לא היה עדיין תח"י), או לפחות לא בו בלבד, לפי שבפ"י נמצאים דברים שאינם באותו כ"י, שם הלאה: "ג תשובות לר' יוסף ב"ר מיכאל ראוינה מספר עפר יעקב כ"י מובאות גם כן בברכי יוסף לחיד"א או"ח סי' תקפ"א, אות יב". לא! שם נמצא רק קיצורה של התשובה השלישית.

עלי עוד להוסיף כאן את שמות המחברים בעלי שו"ת הנזכרים בפ"י, ושם, לא הזכירם. ואלו הם:

1. אברהם ב"ר שבתאי דיל ויקיו (= מהוקנים). ערך מנהג מבטל הלכה, דף קמ—קמא (טור ג, ש' 15 מלמטה). ערלה, דף קסה (ע"ב, ש' 15 — ש' 30).
2. אברהם ב"ר מרדכי מתתיהו באר מפייסארו, ערך ספק קדושין, דף צ—צא.
3. אברהם פוליס ממנוטובה, ערך חלוקה, דף יב.

4. אברהם ב"ר דוד פרובינצלי (בן אחיו של סי' 19 להלן). ערך נדוניא, דף יג (ע"א, ש' 10 — ש' 17).

5. אליהו דניאל מהטוב מפירארו (אד"ם, בנו של סי' 57 אצל כ. עיין בתג"י, עמ' 3, סי' ד; מורטרא, עמ' 7). ערך שמיטת כספים, דף רנח—רנט.

6. דוד לבית זיאונה, ערך אפוטרופסים, דף רז (מק"ג).

7. דוד ב"ר יוסף סגרי, ערך אונס, דף עא—עג (מק"ג).

8. ידידיה גאלאנטי (נזכר ברשימת מרגליות, כרך ד, עמ' 9154 Or. 156). ערך בית הכנסת, דף כ.

9. יהודה אריה ב"ר יצחק ברכיה (הא. מו.) מפאנו, מלוגו, ערך כתובה ונסחה, דף קב.

10. יהודה אריה ב"ר יצחק ברכיה (הב), סי' 93 אצל כ. מפאנו, מלוגו, ערך תקיעות, דף קמד.

11. יואב ברוך לאמפרונטי, ערך צחק, דף טו.

12. יחיאל ב"ר יעקב הכהן מאנקווא, ערך אשת איש, דף רנט—רסה (מק"ג).

13. יצחק ב"ר ידידיה זכריה מאורבינו מפייסארו (עיין כ. סי' 54). ערך ספק קידושין, דף צ—צא.

14. יצחק ב"ר אברהם גירון, ערך אונס, דף עג (מק"ג).

15. מאיר באקי מקאסאלי (עיין בפ"י ערך חית

ה. 1807, המקור היחידי של הסי': "אני יהודה חזק".

מיכאל היגער במאמרו: "הנגלות והנסתרות" (עמ' 63—66) חס על פכים קטנים ומפרסם את הרשימות הקצרות שרשם רח"מ הורוויץ לעצמו מכת"י פרמא ומינכן, ובתוכן גם אלו שנתפרסמו לאחר"כ בדפוס. בפתיחתו כותב היגער: "הורוויץ מזכיר סדור רבינו שלמה... ולקוטי הפרדס... ובקאטלוג הנ"ל (של די רוס' מ. ו.) הם: "סידור ר' שלמה ירחי" ו"לקוטי הפרדס לר' שלמה ירחי". הוא כאילו תופס י"ה לסתירה, ובאמת אין כאן סתירה כלל. די רוס' מכנה את רש"י — "ר"ש ירחי", כמו שהוא אומר בפירוש ברשימתו (כרך 1, עמ' 4). הוא כותב הלאה: "ראוי להעיר שהנה מה שמביא הורוויץ... מכ"י מינכן 112, "מדרש שר תורה" ו"תפילת ר' נחוניא בן הקנה", אפשר ש"ס"ס הוא, במקום כ"י דע ראססע (כך כותבת מערכת ס' היובל שם זה, מו.), השהה הקטלוג פארמא הנ"ל, מסי' 112, יש כאן טעות וודאית, אבל אצל מר היגער, המדרש נמצא ברשימת כתי"י מינכן של שטיינ שניידר, ס' 1124⁶, ובוודאי נמצאת שם גם התפילה הנזכרת: כתי"י מכיל 50 ליקוטים, ואין פלא אם שט. דלג על תפילה אחת בעלת שורות אחדות. להפך, ברשימת די רוס' במקום הנסמן אין זכר לדברים אלו. למען האמת צריך להוסיף, שדי רוס' לא דלג ברשימתו ס' 147 על הספרים הקטנים שמביא הורוויץ, כמו שמשמע לכאורה מדברי ה: הוא מזכיר אותם שם במספר 5, אלא שלא ראה אותם חשובים לפרט אותם.

בכ"י המכיל פירושו של מחבר ס' הרוקח על אי אלו מספרי תנ"ך, הצליח דוד פרענקיל למצוא פירושים על פסוקים אחדים במשלי בשמו של רשב"ם, והוא מפרסם אותם ביחד עם תיאורו של כתי"י (עמ' 67—69). עד כה לא היתה ידועה גם מציאותו של פ"י רשב"ם על משלי. בפתיחתו כותב מר פרענקיל: "מצאתי... כתב יד עתיק יומין... ומובא בו פירוש הרשב"ם". באמת עתיקותו של כתי"י אין לו עניין לפירושו של רשב"ם: עתיק הוא רק החלק הראשון שלו, והפירוש נמצא בחלקו השני (ראה תיאור כתי"י). גם על הביטוי "עתיק יומין" ביחס לכ"י יש לי הרהורים, לפי שבביטוי זה משתמשים רק ביחס להשם, אבל בכלל — בעתיק' בלבד: "והדברים עתיקים".

את המחלקה ההיסטורית פותח שמוחה אסף במאמרו: "פתוח ודמסיס" (עמ' 73—77), הוא מפרסם מתוך כ"י

"יום עמדו לריב" וכו' על שם התחלתו (ענין "אור מאיר" לדיינר ובספרו של שט. ס' 124: הסעות היא גם בספרו של דוידזון). ואינו נמנע שגם ס' 58 "ריבת מים עם יין", שאין ידוע לנו ממנו אלא הכותרת בלבד, הוא זהו עם הקודם.

היסחידעת קטן הסב לה. טירזא יתירה ולחוקראים ליקי גדול ברשימתו. כנראה נעלמה ממנו העובדה, שדוידזון עצמו כבר תיקן, בין המפתחות השונים שלו, גם מפתח להשירים על דרך ויכוח הנרשמים בספרו (קרוב לסוף כרך ד), ולפיכך מוכרח היה להעבור על פני כל הספר של ד—ן. מובן הדבר שאי אפשר לעבודה רבה כזו בלי השמטות, ובאמת השמים ה. י"ג שירים הנמצאים במפתח של ד—ן. לעומת זה נמצאים אצלו ד' שירים שד—ן דלג עליהם, ואלו הם השירים הנשמטים אצל ה. (עפ"י המספרים של ד—ן).

אות א: 854*, 839*, 5702, 562, 326; אות ד: 145; אות ו: 200; אות י: 4150, 408; אות מ: 710, 1483; אות ק: 142; אות ש: 774.

מלבד זה השמים ה. את ג' הויכוחים שבדיואן עמנואל פראנסיס (מהד. ברגשטיין), היינו הויכוחים של: איתאל ואוכל, רכב ובענה, לבני ושמע, אעפ"י שגוף הדיואן היה תחת ידו, ענין בס' 56 שלו.

ועכשיו עוד פרטים אחדים. בס' 2 רושם ה: "אחבר מחברת... (ויכוח הנער עם הוקן בויכוח התורני עם הפלוסוף לר' יצחק בן יוסף פולקאר) ד. ס' (629) [629*]; שט. ס' 39. אצל שט. שרשם אותו עפ"י רשימת אסמני (של הוטיקאן), ההתחלה היא שונה במקצת, והויכוח מיוחס לר' יוסף פלקירא. אינו נמנע אמנם ששינויים אלו הם תולדותיהם של ט"ס או של טה"ד, אבל ברור הוא ששט. תפס אותו לויכוח שונה משלנו, לפי שבמקום אחר מספרו הנזכר (עמ' 18) הוא אומר בפירוש שמשעמם ידועים אינו רושם בו את "ויכוח התורני" וכו'. בס' 5 חסר המקור שט. (ס' e / 44). אלא ששט. רשם אותו עפ"י תכנו: "ויכוח בין החיות והאדם", לא עפ"י התחלתו: "אל בוראי" וכו'. הסי' ד נחזק, לפי דברי שט. (בס' 129 של ספרו, לא בס' 29, כמו אצל ד—ן וה), לא בעברית. עם תרגום יהודי אשכנזי, אלא בארית, עם תרגום עברי. ס' 28 "שט. ס' (31) [16], בס' 31 נשמט המקור השני: רשימת ווייס של כתי"י קופמן, ס' 521, המקור שה לקח ממנו את התחלת הויכוח: "יאמר היצר הרע" וכו'. ס' 40 "שט. ס' (9/5) [9/ b], בס' 60 נשמט המקור השני:

טעמיה, רמנים, תל אביב, א"י

נותן לנו ב. את כל הידיעות הצריכות להבנת חוכן המכתבים, את הרקע שלהם.

על כמה פרטים מדבריו יש להעיר:

(א) ר' הלל פאדואה ור' שלמה רקח לא היו "הגבאים האיטלקים של קרן טבריה בזמן ההוא" (עמ' 79, הערה 1, עיין גם בעמ' 80, ה' 5), אלא נדיבים שבכספם תיקנו את הבנין הישן החרב של הישיבה של טבריה, וכינו אותה על שמם, משמע ישועה, על פי קומביניציה מסובכת. דבר זה כתוב בהקדמת "זמרת הארץ" לר' חיים בירב, חתנו השני של ר"ח אבואלעפיא, שגוי בהקדמת המגיה של דפוס מנטובה של אותו ספר, ומשולש במכתבם של גבאי קושטא לוינטורא (נאכט, "גנוי ירושלים", גראייבסקי, חוברת כה, עמ' 18): בכולם הם מכונים: מייסדי (או: מיישבי, אולי עפ"י טה"ד) הישיבה, האנשים האלה לא זרים הם לנו. פאדואה היה נדיב ידוע בוויניציאה, ורוקח, שהיו לו אחים בוויניציאה, — בפדובה. בביתו של רוקח היתה הישיבה של רמח"ל (הוא היה דודו של ר' מסעוד חי רוקח, מחברו של הס' "מעשה רקח" על יד החוקה לרמב"ם שחי"א ממנו הדפיס בוויניציאה, במקום מגורו, בשנת תקכ"ב. שם אביו היה: אהרן. עיין הקדמת המחבר לס' מעשה רקח הנזכר, ושור"ת שמש צדקה, או"ה, דף לג, טור ד; שם כותב ר"ח וינטורה: כשהייתי בעיר ויניציאה יצא יע"א עם החכם השלם כמוהר"ר מסעוד חי רקח נר"ו). שני הנדיבים עמדו כנראה בקשרי מסחר. עיין ש. גינצבורג בספרו האנגלי על רמח"ל, עמ' 154, ובספרו: "רמח"ל ובני דורו" בכמה מקומות (עיין במפתחות).

(ב) ר' חיים וינטורא לא היה שליח של ישיבת טבריה, כמו שאומר ב. בפשטות (עמ' 80), אלא של קהילת טבריה; ישיבת טבריה היה לה שליח אחר: ר' חיים אביגדור. בשור"ת שמש צדקה (או"ח, סי' כט) נזכרים שני הם זה בצד זה: רח"א בתור "שליח ישיבת ק"ק טבריה", ורח"ו — "שליח עה"ק טבריה".

(ג) ר' יעקב אבואלעפיא הראשון לא היה, שבו' של ר' חיים (עמ' 80, ה' 2, עיין גם בעמ' 87, ה' 23), אלא אבי שבו; שם שבו היה חיים. עיין בשם הגדולים לאזולאי ערך ר' חיים אבואלעפיא הזקן.

(ד) לפי דעתו של נאכט מפרסם המכתב (במקום הנ"ל, עמ' 17) שבי' מחזיק בה (עמ' 80—81) שלח וינטורה את מכתבו משנת תק"ד לראשי קהילת קסאלי מקו שטא. הם לא הביאו שום ראיה על זה. מהמכתב עצמו לא משמע כן, אמנם וי' מצרף למכתבו את העתקת המכתב

שני שטרות עתיקים שמוצאם ממצרים. השטר האחד (תעודה ב') מכיל כתובה משנת תתמ"ג עם פתיחה שונה משלנו והמסתיימת בביטוי יוני, שהיה נהוג אז בכתובות של כמה ארצות שהיו תחת ממשלת ביצאנץ, ובתוכן גם של איי. הכתובה מתפרסמת כאן בשלימותה ובטסה מתוקן בפעם הראשונה. חשיבות יתירה יש לתעודה א', שהיא גם כן, לפי השערתו של א., מאותו זמן בקירוב, לפי שהיא מגלה לנו פינה אפלה בחיי המשפחה הישראלית של אותו מקום ושל אותו זמן לפחות, אמנם לא באבן העזר, אלא בחושיך משפט. התעודה מכילה פסק דין, מסופר שאשה עם בנה, כנראה הקטן, באו לפני בי"ד כשהם בוכים. בעלה גרש אותם מביתו על חטא שחטאה האם. היא הודתה על חטאה, אלא שביקשה שהבי"ד יעשו שלום ביניהם, כלומר שיפעלו שבעלה יתן להם לשוב הביתה. את טיב חטאה, שהבעל הגדיר אותו בשם בניון: "היא תבזה [אותי. מו.]. ואת אנשי ביתי" וכי' וכו', אנו למדים מתוך התשובה, מתוך ההתחייבויות המרובות, שהטילו עליה, ושם לא תקים אפילו רק אחת מהם. הוא פטור ממנה ותצא ממנו בגט בלא עכוב בתי דינים. ההתחייבויות הן: "שתהא עומדת לפניו בביאתו וביציאתו", "ואם נצרכת למלבוש... אל תבקש ממנו אלא על מנת שיגת ידו" (כנראה ספרי חשבונותיו היו פתוחים לפניו, והיא ידעה לקרוא בהם. מו.). ואל תבקש ממנו ללכת אל מצרים ולא למקום אחר אלא לפי רצונו". יש כאן עיקרון חדש בתורת המשפטים, שבקשה לחדוד נחשבת לחטא חמור. הבעל אמנם גם כן קיבל עליו התחייבויות, אבל חומרית — רק אחת, היינו: "ולפרנס על מנת שיגת ידו", התחייבות שברצונו מרחיב וברצונו מקצר, ושמצד השני, עצם הקשר ביניהם אינו יכול להתקיים בלעדיה, שהרי מציאת האשה ומעשה ידיה לבעלה. לעומת זה, לא קימץ הבעל בהתחייבויות רוחניות. הוא התחייב "שהיה עמה בכל לבו בלב שלם כבני ישראל הכשרים לכבד ולקירא".

שלום בארון (עמ' 79—88) מפרסם מתוך כ"י ג' מכתבים שכתבו בני משפחתו של הרב המפורסם ר' חיים אבואלעפיא, מייסדם של יישוב טבריה וישיבתה במאה השמונה עשרה, לר' משה חיים שבתי מופרורגו, בנו של מחבר השור"ת "שמש צדקה": ב' כתבים הם לחתנו, ר' חיים וינטורא, שד"ר של קהילת טבריה באיטליה, ואחד — לבנו, ממלא מקומו, ר' יצחק. מכתביו של וינטורא משמשים כעין השלמה למכתבו שפרסם נאכט, במבואו

הארץ-ישראל... לא היה קנאי לדבר זה". המעשה שהשו"ת סובבת עליו היה שקהילה עניינה איטלקית אחת תיקנה תקנה שאסור לאנשי הקהילה לשלוח צדקה לעיר אחרת יותר מסכום ידוע "ואחד מתושביה החדשים שלא רצה לקבל עליו את תקנת הקהילה... ועמד על נפשו לשלוח יותר מהסכום הזה לטובת עניי ארץ ישראל". מורפורגו האב, ממשיך ב, הצדיק את התקנה על סמך דעת הב"ח שעניי עירך קודמים גם לעניי א"י. "בהערות על הפסק הזה תפסיק גם ר' משה חיים שבתי לדברי אביו והוסיף נוסף משלו בהביאו את דברי הש"ך הנוטים לדעה זו".

מסופקני מאוד אם אפשר להסיק מכאן איזו מסקנה שהיא על יחסם של הכן או של האב לשוב א"י. אי אפשר ראשית כל לומר שהבן הסכים... והוסיף גופך משלו, לפי שכל ההסכמה והוספת הנוסף בגדון שלנו מכילה רק מלים אלו: "וכ"כ הש"ך ס"ח[ק] ו/ו, הערה אוביקטיבית שאינה תלויה בנטייתו. להערה זו לא היה כל ערך מעשי בלתי אמצעי גם מהטעם שהיא נכתבה זמן רב לאחר שנכתבה התשובה. בכותרת התשובה נאמר: "שנת תנ"ה ערך לעבדך". כלומר שהיא משנת תנ"ה. אמנם קרובה ההנחה שזהו טה"ד וצריך לצרף להתאריך גם את האות, ל' של לעבדך, לפי שבשנת תנ"ה היה רש"מ כבן י"ג, אבל גם בשנת תפ"ה לא היה בכוח הבן, שהיה אז כבן עשר, לכתוב הערה זו ומכש"כ הערות האחרות שעל תשובה זו הדורשות ידיעות מרובות ועמוקות, ועל כולם, מורפורגו האב לא הביא את דעת הב"ח בתור ניגוד לדעתם של פוסקים אחרים, באופן שהיה אפשר לראות בזה נטייה לאיזה צד, אלא משום שהוא הפוסק היחידי שמדבר על זה (גם הש"ך מביא דעת הב"ח ומסכים לו בהחלט), א"כ אי אפשר היה לו לומר אחרת.

ואם כן? ירצה הרוצה למצוא כאן איזו נטייה עצמית אצל בעלי התשובה, עליו לבקש אותה בכיוון אחר. נקודת הכובד של השאלה לא היתה כאן ההקדמה של עניי א"י. האורת הנ"ל שלח צדקה גם לעניי ערים אחרות בגולה ולעניי העיר לא נתן מאומה, לפי שהוא אורת, ובפרט להיות עניי העיר ע"ה שאין לחמול עליהם, ולא רצה אפילו ללכת לבית הוועד כשהזמניהו "לסדר סענותיו", וכשהחרימוהו על זה השיב להם: אדורב! כלומר האורת נהג מנהג זלוזל לא רק בכבוד תושבי העיר, אלא גם בכבוד מנהיגיה ורבניה, ולדבר הזה לא היו יכולים, לא רש"מ ולא בנו, להשאר גויטרליים.

(ו) שם, ה' 7: "מכתב ב' שלפנינו (משנת תק"ב, מו.) נכתב בפירארה... ומפירארה חשב לנסוע לטורין ואגפיה

ששלחו אליו פקידי טבריה שבקושטא, שבו הם מודיעים אותו מפטירת חותנו ושהיישוב מתנהג כמקדם תחת השגחת בנו של הנפטר. אבל אדורב, היא הנותנת: איבעית אימא קרא ואיבעית אימא סברא. ו. כותב במכתבו הנזכר (עמ' 18) "...מהכתב אשר שלחו לי מעלת החכמים... פקידי עה"ק טבריא ת"ו", ואם היה באותו זמן בקושטא, היה כותב: אשר מסרו לי. הוא כותב הלאה (עמ' 19 בסופו): "ודעתי היה לשום לדרך פעמי לבא במ"ק" (= במחנה קדשם) בטוי המתאים לאיש היושב באחת מערי איטליה, ובדעתו לנסוע לקסאלי, אבל אם היה בעת כתיבתו בקושטא, היה כותב: לבא למדינתם או לארצם, ולסור למ"ק, שהרי לא יעלה על דעת שום איש לנסוע מקושטא לאיטליה, אך ורק לשם קיבוץ נדבות בקהילה אחת קטנה כקסאלי. גם הסברה מחייבת שאם היה ו. אז בקושטא היו מודיעים גם לו מפטירת חותנו, ולא היה צריך למכתב מהפקידים לשם זה; לכל היותר צריך לעדות הפקידים, שהיישוב בטבריה עומד על תילו גם לאחר פטירת רבם, שהיה המוציא והמביא את עניי הקהילה, וממילא היישוב צריך גם מכאן ולהבא לתמיכה חמרית.

אמנם ו. יצא לאחר כתיבת מכתביו למורפורגו מחורף תק"ב את פני איטליה. ר' דוד מילדולה כותב בספרו דברי דוד (אמסטרדם תק"ג, דף ט) שו. בא שמה בתמוז של אותה שנה, ומחזה"מ של סכות של שנת תק"ד יש לו. תשובה שכתב בה מכו"ג (שם, ס"ו ל). אבל כמובן אין מכאן ראיה שהלך לקושטא; הוא היה יכול לחזור לאיטליה. קרוב לוודאי שבי"ז בשבט של שנת תק"ה היה בליורנו³, זה מתאים למנהגם של סדר"ים אחרים שהיו מתעכבים בשליחותיהם בחו"ל זמן רב; המפורסם שבהם הוא רחיד"א.

(ה) ב. רוצה להוכיח מתשובה אחת בש"צ (י"ד, סי' יט) שמורפורגו הבן, אף שהיה "ידידו הנאמן של הישוב

3 במאמרו של נאכט הנ"ל (עמ' 20) נאמר: "מכתב ו' מכתב ר' שבתי [מהוקנים, מו.] ילד זקונים (ספר בכ"י של ר' שבתי, ששימש מקור להמכתב, מו.) ס' ע"ב ביום ט"ב לחודש שבט התק"ה פה עיר ליורנו יע"א". המכתב הוא תשובה לוינטורה על מכתבו של זה לקסאלי משנת תק"ד, אבל ר' שבתי לא היה אז בליורנו אלא בקסאלי, וצריך לומר שעל פי טעות נאמר "פה... ליורנו", והכוונה היא שהמכתב נשלח לליורנו, במקום שהיה אז וינטורה.

(עיין בעמ' 85, מ.ו.), גם במכתבו לקסאלי הנזכר (משנת תק"ו, מ.ו.)... הוא מבקש מאת ראשי העיר שישלחו לו את כל הנדבות שנקבצו על ידם "משנת התק"ב שהייתי במחנה קדשם". באמת הבאה זו מוכחת לא רק שוינטורא חשב, אלא גם שנסע לטורין ולאגפיה, שקסאלי, הסמוכה לטורין, היא אחד מהם. לפיכך ביקר ו. את קסאלי לא קודם לשבט של שנת תק"ב, זמן כתיבתו של מכתב פירארא; עיין גם להלן בהערתי (ח).

ז) שם, ה' 9: "התחלת מלאכת הדפוס (של "שמש צדקה", מ.ו.)... היתה ביום י"ז מנחם אב התק"ב... ואף חברי ה"ועד הקטן" היהודי בוויניציאה נתנו את רשיונם ביום ו' תמוז התק"ב, אחרי שהיו לפנייהם מ"ו דפים נדפסים מהספר". מוכן מאליו שהמלה, נדפסים, טעונה מחיקה: ב' תמוז לא היו יכולים להיות דפים נדפסים מספר שהיו צריכים להתחיל בהדפסתו ב'ז באב הסמוך. מ"ו הדף היו לפנייהם ב"כ, והרשיון שניתן להדפיס היה חל רק עליהם, ומהחלק הנשאר היו צריכים להביא להם את כה"י לבדיקה, קודם שידפיסו אותו.

ח) בעמ' 82, ש. 5 כותב ב: "מענין שלא מצא (וינטורא, מ.ו.) לו פנאי לעיין בשאלות המלומדות ששם לפניו הרב מורפורגו — אין אנו יודעים אם השיב עליהן אח"כ — וגם הצטדק שלא יכול לתת לו במתנה אף אחד מחבוריו של ר"ח אבולעפיה". איני יודע מה הן המסקנות שהיה בדעתו של ב. להסיק מהעובדות שהוא מוסר וגב מסופקני אם אפשר להסיק איזו מסקנה שהיא מעובדות בלתי מסויימות אלו, אלא שהחקירה בענין זה היא למותר, לפי שב. לא מסר את העובדות בדיוק, ו. הצטדק לא על זה שלא יכול לתת לו במתנה אף אחד מחבוריו וכו', כמו שאומר ב., אלא על זה שהיה יכול לתת לו רק אחד מחבוריו וכו'. ו. כותב על דבר הספר ישרש יעקב (ב מעיר: לחמיו ר' חיים אבולעפיה) "כבר כתבתי לעיר ליורנו להגביר יקר... כמהר"ר מסעוד ב"ר משה רוקח הי"ו (בוודאי בן אחיו של ר' שלמה רוקח הנ"ל, עיין בהקדמת "מעשה רקח", בסופה, מ.ו.)... וימחול לי שלא נמצא אתי כעת עוד מספרי הגאון... מ"ח" (עמ' 85—86). ו. לא השיב למורפורגו מיד, לפי ש"הנני עומד על פרק הנסיעה ללכת היום דרך טורין ואגפיה" (עמ' 85), אבל השיב לו באפשרות ראשונה ב' תשובותיו נדפסו זו בצד זו בשו"ת שמש צדקה (א"ח, סי' כט), אעפ"י שהשו"ת עוסקת ביישוב סתירה בדברי רמב"ם ביד החזקה, שלכאורה נראה שבמקום אחד הוא פוסק שמצוות צריכות כונה ובמקום אחר — שאינן צריכות, כלומר שאלה שאינה

גוגעת למעשה, השיב לו ו. באותו שבוע עצמו שכתב לו המכתב שבס. היובל; הוא מתאונן שם שהיה חולה, וגם עכשיו אני חלוש המגז, ואינו יכול להאריך. תשובתו השניה היא בלי מקום וזמן, אלא שמה שהוא מתנצל שם: "לא אוכל לבא כדתה של תורה יען הזמן בוגד לעוף בגבעות", אנו למדים שהוא כתב אותה בדרכו לטורין המוקפת הרים וגבעות, או בדרכו משם לאגפיה.

ב. אולי צודק שו. בסתר לבו לא היתה דעתו נוחה מן הויכוח והשתדל להשתמש ממנו. ר"ד מילדולה כותב במקום הנ"ל: "ותמיד תהלתו (של מורפורגו, מ.ו.) בפיו (של וינטורה, הנ"ל) על כל אשר פעל ועשה מעב"ת עמו במח"ק ומחזיק לו טיבותא בחיבה יתירה וברוב אהבה... ובהיותו נושא וגותן עמו בדבר הלכה הנ"ל (הסתירה הנזכרת בדברי רמב"ם, מ.ו.) בקשתי ממנו לראות פלפולו אשר סלפל עם מעב"ת גר"ו... ולא זכיתי לראותו כי לע"ע לא מצאו בתוך כתביו ובפרט כי הוא טרוד בשליחותו ואין לו שעת הכושר... הנני רואה שרוח אחרת עמו והוא נגד סברת מעב"ת". הטעם הוא פשוט. ו. לא רצה להיות לא מנצח ולא מנוצח, עפ"י הפתגם הידוע: נפל כיפא על קידרא, וי לקידרא; נפלה קידרא על כיפא, וי לקידרא.

ט) עמ' 82, ה' 16: "מאחרי שנפטר ר"ח ביום ט"ז בניסן... שנת התק"ד לפי דברי ציונו ע"י מ"ד גאון... (עיין גם בדבריו של החכם חיים בראדי באנציקלופדיה אשכול הגרמנית...)". אעפ"י שנאמר כך בשני המקומות, ברור הוא שהתאריך הוא מוטעה, לפי שאם היה מת באותו יום, היו כותבים על ציונו: א' דחזה"פ. באמת הוא נפטר ב' ניסן של אותה שנה כמו שנאמר בפירוש במכתבי הפקידים של קושטא (נאכט, עמ' 18), ואצל גאון זהו טה"ד. את בנו קרא לפי זה מדמשק על פורים של אותה שנה "עשרים יום קודם פטירת צדיק".

י) שם: "קשה לקבל שיצא ר"ח מעירו בימי חליו... וביחוד בימים שלפני חג הפסח ושנפטר בירושלים כפי שנרמז באחו ההספדים, ע' מפתח ההספדים לד"ר דובעזר וואכשטיין, ח"א... ע' 18, 62". וואכשטיין לא הרגיש שיש כאן שני יוסף בן שמעון; ההספד האחד הוא על שבו של ר"ח שלנו, שנפטר בירושלים, והשני על ר"ח עצמי, עיין בשו"ג לאוולאי בערך ר' חיים אבולעפיה הזקן.

יט) ישעיה זנה מפרסם במאמרו: "לתולדות השבתאות באיטליה" (עמ' 89—103) מספר של תעודות מתוך כ"י ומתוך ספרים יקרי המציאות. התעודה הראשונה, כ"י,

„שאני מוכרח לש(ר)כתב כאן ע"צ ההכרח" (שם), ואח"כ — : „ואם ירצה אדוניי שאלך שם עד מקום עפר (במקום: כפות. מו.) רגליו (השווה יחזקאל מג, ז. מו.) אעזבה את עמי ואת ארץ מולדתי וכו', א"כ לא היה מוכרח לשבת שם.

פתרון החידה אפשר אולי למצוא בהערה ז. (עמ' 89, ה' 3): „דף א' של נייר... החלק העליון של העמוד וכמו"כ העמוד החלק נתמלא אח"כ בתרגילי הכתיבה". אולי גם המכתב עצמו הוא חלק של תרגילי הכתיבה, כלומר לא מכתב אמיתי, אלא מכתב להתרגל, שביסודו היה מונח מכתב אמיתי, ולפיכך אינו מדויק ואינו מדויק. לפי זה מובן מה שכותרת המכתב הניח מקום חלק בכותרתו (עמ' 91, ש. 11). הוא עשה כך כדי שיהיה לו מקום להוסיף תארים אחרים כשיזדמנו לו, ובאמת נודמנו לו תארים אחרים, אבל במקום שלא הניח מקום חלק בשבילם, והוכרח להוסיף אותם בגליון (ראה שם הערה 6). עפ"י זה מתבארת גם העובדה שהמכתב כתוב לא בחלק העליון של העמ', אלא באמצעו, המשך מתרגילי הכתיבה הקודמים שהתחיל בהם.

בתעודה הב' המכילה מכתב של ר' בנימין הכהן מאלכסאנדריא משנת ת"מ, שם מקבל המכתב לא פורש בו. כותב המכתב מספר בו שהחליט לנסוע לא"י ולהניח את כספו בהלוואה באיטליה, והפירות שישא הכסף יהיו לו מקור לפרנסתו, ומבקש מהאיש שאליו נערך המכתב שישלח לו „טופס שטר עסקא עשוי כהלכתו". זו עצמו אימר: „ואנו מוכרחים להסתפק בהשערה" שהמכתב נכתב לרמ"ז „רבו המובהק", לפי שר"ב חותם אותו: „תלמידו ועבדו", ומוסיף: „וביחוד אם נשים לב לדבר, שהמכתב בעיקר מכיל שאלה בהלכה". אבל דוקא עובדה אחרונה זו היא קצת ראייה לסתור, לפי שר"ב היה תלמידו של רמ"ז רק בקבלה (עיי' בשה"ג לרחיד"א בערך ר' בנימין הכהן); ובאמת אין אנו מוצאים בשו"ת הרמ"ז שום שאלה מרב"ך. גם התואר בפתיחת המכתב „הכל צריכין למארי חסידיא" אינו זה של תלמיד לרב, ומכש"כ לא של רב"ך לרמ"ז. הראשון לא הסתפק במכתביו להאחרון בנוסח קבוע בפתיחותיהם, כמו למשל רמח"ל במכתביו לר' ישעיה באסאן, אלא בכל פעם חזר אחרי תארים חדשים, כנראה כדי להראות שהם אינם אצלו מליצה בעלמא; התארים הם מופלגים מאוד, כמו: פני משה כפני חמה, נר ישראל והדרו, מלך ביפיו, וכדומה (ראה „אגרות הרמ"ז"). גם התחלת המכתב: „במקום גדולתו מצאתי ענותנותו" אינו מתאים ליחס של אנשים

מכילה אגרת על דף אחד, שמוכרה רשם עליה: מר' אברהם רוויגו אל ר' בנימין הכהן, אבל בכותרת האגרת נאמר: „נביאה מהימנא נתן בנימין", כלומר האגרת נערכה אל העזתי הידוע. הכתב הוא, לפי דברי ז, כתב ידו של רוויגו הנוכח, כלומר כה"י מכיל אוטוגרף של מכתב רוויגו לאחד מראשי השבתאים, ושבתאותו של הראשון מתאשרת כאן בכתב ידו.

מתחילה הערה פרטית. בעל המכתב, לאחר שהוא מבקש מנתן שיודיע לו שורש נשמתו וישלח לו את התיקון הדרוש, הוא כותב לו: „ומגלגלין זכות על ידי זכאי, משה זכה וזיכה את הרבים זכות הרבים תלוי בו, וישלם ה' פעלו... יפרוש כנפיו יקחני" (עמ' 92). כל קורא מעיין יראה שכל הפיסקא מכוונת לאיש אחד, למקבל המכתב. זו כנראה נתקשה בהמלה, משה, שלא היה שמו של מקבל המכתב, ולפיכך הוכרח לומר: תברא, מי ששם זו, וכו', כלומר שחלק מהפיסקא מכוונת למוביל המכתב שלפי זה היה שמו משה; זו, מבקש גם לזהות אותו. אבל מלבד שאין כל הכרח בזה, לפי שאנו מוצאים בתלמוד שמכנים את איש בדרך כבוד, משה: „א"ל רב ספרא [לרבא] משה שפיר קאמרת (שבת קא, ע"ב, ובמקומות אחרים), אי אפשר כאן לפרש כך גם מטעמים אחרים. אי אפשר להניח שיאמר על המוביל שזיכה את הרבים, רק מפני שהוביל מכתב פרטי אחד, וגם אי אפשר שהמשבח ישים את דבריו השבח שלו במקום שאין להמשבח רשות אפילו לקרות אותו.

אבל גם בעלותו של המכתב מעוררת ספקות. הרבה דברים, יותר מדאי, אינם מובנים בו. החתימה היא: „עבד אברהם אנכי הנאמן במיגו". עבד אברהם כידוע היה שמו אליעזר. אמנם נתן העזתי ג' שמות היו לו: אברהם נתן בנימין, אבל בכותרת המכתב הוא מכוונה רק ב' שמותיו האחרונים, גם מהו פירושם של המלים „נאמן במיגו" לאחר החתימה? בכותרת נאמר: „אין גומרין בו ההלל", ביטוי שאין לו שום משמעות, במקום: „עליו". הפיסקא: „מה מתוק מדבש ומה עז מארי ארי במסתרים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת" (עמ' 91), אינה אלא גיבוב דברים. גם היאך יתכן שרוויגו יתאונן מרה: „על זאת אבכה תמיד יומם וליל[ה]... ואין לי שום חבר ללמוד עמו או רב שילמד אותי בזאת החכמה" (עמ' 92), וכן שם להלן: „אשר אין לי שום איש וחבר לדבר עמו בזה הענין" בעת שהיה לו רב אהוב עליו, רמ"ז, וחבר, ר' בנימין כהן, שהיה נתפס ג"כ לשבתאות? מלבד זה דבריו סותרים זה את זה: פעם אחת הוא אומר:

שהיו קרובים זה לזה ועמדו בחליפות מכתבים כתשע שנים. יותר קרוב להניח ש"תלמידו" היא גדישת הסאה, מלהניח בתואר הפתיחה מחיקת הסאה. אנו מוצאים למשל שר' אביעד שר שלום חותם את מכתבו לר' ישעיהו באסאן: עבדו ותלמידו בהלכה (תודת שלמים, ח"ב, דף עו, ע"ב), אעפ"י שהיה בן גילו בערך, ושניהם למדו לפני רמ"ז ור' יהודה בריאל (עיין בתנ"י, עמ' 36, סי' שט, ועמ' 151, סי' ט); בכל פנים לא היה תלמידו.

זו מניח בצדק שאותו האיש שאליו פנה ר' בנימין במכתבו זה (לפי השערת ז. — רמ"ז) השפיע עליו לדחות את עלייתו לא"י (עמ' 94). להצלחתו, האיש אשר השפיע עליו בזה ידוע לנו וההשערה היא קרובה מאוד, שלו כתב ר"ב את המכתב. ש. אסף פירסם מכתב אחד של ר' יהודה גירון, בנו של ר' יוחנן, שניהם רבנים בפירנצה, שכתב לאיש אחד שרצה לעלות לא"י, ובו נאמר: "...האלוף המקובל החסיד... הר"ר ב"ך גר"ו עלה במחשבה לפניו לעזוב ארצו... ולשים פעמיו לדרך אה"ק כאשר ידעת עבר מפה (1) פירנצא ויחד הדבור עם אותו צדיק... מר אבא מ"כ (כי אהבת נפש אהבו) לשמוע מה בפיו גם הוא ומעב"ת מ"כ החזירו מדעתו" (ציון, תש"א, עמ' 156). כנראה ביקר רב"ך את גירון האב לפחות פעמיים. בביקור הקודם עדיין לא גילה הראשון, כמו שהוא כותב במכתבו, להאחרון את מחשבתו על העלייה, ורק בסיבת מכתב רב"ך נתגלגלו הדברים וביקר את גירון עוד הפעם, ואז עלה בידו של זה להשפיע עליו לדחות את עלייתו. הביקור הראשון היה כנראה לא בפירנצה, שהרי לפי דברי הביבליוגרפים נתמנה גירון האב שם לרב רק בשנת תמ"ד, ומכתב רב"ך הוא משנת ת"מ, אעפ"י שאינו נמנע, שגירון דר בפירנצה גם קודם שנתמנה שם לרב. אפשר שרב"ך ידע את גירון מקסאלי, מקום מולדתו של האחרון, ושרב"ך דר שם לאחר חתונתו, משנת ת"ב עד שנת תל"ד לפחות (עיין באגרות הרמ"ז, דף לה ואילך), עובדה, בדרך אגב, שלא מצאתיה נרשמה אצל כותבי תולדות רב"ך, וגם האחרון עצמו אינו רושם בהקדמתו ל"גבול בנימין" את קסאלי בין הערים שדר בהם, בוודאי מפני שלא שימש שם ברבנות. לפי דרכנו שהידועה שרב"ך התכונן לעלות לא"י נמצאת כבר במכתב שפירסם אסף, ואין בתעודה חב' שום חדש בנדון זה.

עוד הערה קטנה. רב"ך כותב: כי שעת הקוצר וזיתה לי למחר הליכתי. הביטוי "שעת הקוצר" הוא מצוי בספרות של רבני איטליה, עיין למשל באגרות

הרמ"ז סי' כט וסי' לח בסופן. ז. מעיר: מליצה מ"שעת הכושר". אבל קשה להניח שישתמשו במליצה של תולדה במשמעות הפכית מאותה ששימשה לה מקור. לי נראה שזהו רמז ל"שעת קצירה": "אפשר אדם חורש בשעת חרישה... וקוצר בשעת קצירה" (ברכות לה, ע"ב), עיין גם בפאה פ"ד, משנה י. באמת, אנו מוצאים במשמעות כעין זו את הצירוף: ואבא היום אחרי הקוצרים (ס. היובל שלנו, עמ' 85, במכתבו של ר' חיים וינטורא).

עפ"י התעודות ג' וד' הצליח ז. לזהות "חכם שבתאי אחד שבא למודינא... אשכנזי ושמו ר' באר או בער" (שלום, חלומותיו וכו', עמ' סא) עם ר' בער פערלהעפטער (מלבד הספרים שמזכיר ז. חיבר ר' בער זה גם סי' באר היטב, פירוש המלות בתרגום יונתן; פראג, תנ"ט), בעמ' 97 מביא ז. "רמז ברור" שר' בער היה מבעלי הקבלה של האר"י, לפי שר"י ששפורטאס כותב אל ר' בער: "הוא זכה וזכה את האר"י". לכאורה יש כאן רמז על ההפך: והכה את האר"י (ש"ב כג, כ).

מחוסר מקום אין לי אפשרות להתעכב על מאמרו החשוב של בנימין קלאר, ויש לי גם אמתלה לזה, שהוא המשך מ"עלים", שנה ג, וממילא אינו שייך לסי' היובל. אסתפק בהערות אחדות. בעמ' 107, הערה 143, אומר ק. שהספרדים נוהגים לומר "בעונות", במקום "בעונותינו הרבים" של האשכנזים, משום אל תפתח פה. כמדומה לי שבענינים השייכים לאל תפתח פה, האשכנזים מדקדקים בהם יותר מהספרדים, לפיכך נראה לי פירושו של בן יהודה (מלון, ערך "עון") ש"בעונות" הוא כמו "לדאבון". על כל פנים אין כאן ענין לאשכנזים וספרדים, לפי שגם בתלמוד נמצא: ובעונותינו שרבו יצאו מהן מה שיצאו (ע"ז ט, ע"א), מצד השני אנו מוצאים גם אצל ספרדים את הביטוי: ב"ה, למשל: ובעוה"ר נהרג בשנת ת"ח (שה"ג לרחיד"א בערך ר' שמשון מאסטרפאלי); רשד"ם כותב בשו"ת שלו (תו"מ סי' שס"ד): ענין הרב הנו" לא עמד בעונותינו שרבו כי אם זמן מועט מוער. בעמ' 109, ה' 167 כותב קלאר שר' אברהם הי גראציאנו, הרב שר' חיים ך' עטר דורש בשלומם בין שאר רבני מודינא, ושנמצא חתום בין רבני אותה העיר על גביית עדות לטובת רמח"ל בשנת תצ"ו (גינצבורג "רמח"ל" וכו', עמ' ש"מ), אינו אי"ש גר "אלא ר' אברהם חי ב"ר נתנאל Grassano". המלה האחרונה קרוב לוודאי שהיא טה"ד, שנפלה ב"מזכרת חכמי איטליה"

זקן לא קרי צורבא אלא ההוא מרבנן קרי ליה, אלא כמו רש"י, האומר שצורבא אין לו יחס לגיל. רש"י מפרש את מאמר התלמוד: צורבא מרבנן אפילו בנסייתא לא ניכול (ב"מ סז, ע"ב) — "וצ' מר' שצריך ליישר דרכיו ולהתקדש אף במותר לו פן ילמדו ממנו לזלזל באיסורים" חיובים שאינם מיוחדים לצעיר. בדרך אגב, סתירה זו בפירוש "צורבא" וכי' תוכל לשמש ראיה חזקה שהפירוש על תענית אינו לרש"י. מורמלשטיין במאמרו: "צורבא מרבנן" (מאמרים לזכרון... חיות ז"ל, ויגא, תרצ"ג, עמ' רכג) רומז על האפשרות שהמפרש לתענית לקח את פירושו מקונטרסים של רש"י שהיו לפניו ומשער שבעל היוחסין, המביא דברי המפרש לתענית בשינוי לשון קצת, לקח את דבריו ממקום אחר בפירוש רש"י האמיתי, מקום שאינו ידוע לנו. כמו שראינו, שני הדברים הם נמנעים. — בדבר המלה "מתכוננים" שמכתב, עיין במאמרי הנ"ל (עמ' 135).

במחלקה "שונות" מביא ד"ר ליואן נעמאי קטע מס' כתב אלנאר ואלמראקב לקרקסאני — ספר שיצא לאור כולו במהדורתו — העוסק בפירוש הפסוק: ומורעך לא תתן להעביר למולך. הוא מביא את הפי' במקורו הערבי וגם את התרגום העברי שלו (עמ' 131—134). קרקסאני מביא בתחילה את פירוש ענן על הפסוק, שהוא מזהיר על הוצאת זרע לבטלה, לפי שהפרשה כולה עוסקת בעניני עריות (תמיהני, מי הכריח את בעל המאמר לתת טעם משלו: "שאיסור עבודה זרה כבר נזכר בעשרת הדברות, טעם שאינו טעם כלל, לפי שכמה מצוות נשנו ונשלשו בכתוב, וגם כאן נאמר תיכף לזה עוד הפעם: אל תפנו אל האלילים). פירוש זה, שלכאורה הוא משכנע, אינו על פי פשוטו של מקרא כלל, לפי שאין אנו מוצאים "זרע" במשמעות זו, לא עם כינוי ולא עם מם השימוש לפניה. מצד השני היו ע"ז ועריות באותו זמן כמעט שמות נרדפים, כמו שרומז על זה קרקסאני.

בעל המאמר אומר בתרגומו: איסור לאדם שיקריב את בניו וישרפם... שזוהי דרכם של אומות העולם כגון המצריים והסורים. במקור לא נאמר "כגון", אלא: "אלדיך" = אשר הם, כלומר, הוא מתכוון רק להם. המתרגם הוכרח לזה, לפי שתרגם "ואלשאמיין" — "והסוריים", כמו שמתורגם במלונים. באמת זו היתה בוזיא המחלוקת הראשונה בין הערביים והיהודים על דבר א"י, ב"שאם" הגזרת מ"שמאל", בהפך ל"תימן" הגזרת מ"ימין", כללו הערביים כל הארצות הצפוניות,

למורטארה (עמ' 28) ושנמשכו אחריה מחברים אחרים, במקום Graziano. ר' אברהם שלנו הוא בוזיא נכדו של א"ש ג"ר שהיה גם כן בשעתו רב במדינתא; שם המשפחה שלהם (בעברית) הם כותבים בשוה, ואיזה עוף השמים הולך את הקול למורטארה שקריאת השמות אינה שוה. בעמ' 123 כותב סגויני במכתבו: ומפני ריבויים לא ישא את שמותם על שפתי. קלאר מתקן בצדק: אשא. אבל אינו נמנע לגמרי שאין כאן טעות, אלא לפי שיש כאן פסוק: תהלים סז, ד, ועפ"י הדין: שלש כותבין (מלים הנמצאות במקרא), ארבע אין כותבין (גטין ו, ע"ב) שינה את המלה. גם להלן הוא כותב במכתבו: הן אלה קצות דרכו, במקום "דרכיו" שבפסוק.

דוד פרנקיל מעניק לנו עוד הפעם מבית נכוחו, מכתב של ר' שמואל נחמני ממדינא, חתנו ותלמידו של ר' נתנאל הלוי, הרב דשם, אל הרב מורפורגו (הבן) מאנקונא (עמ' 125—128). פ. מגדיר זמן כתיבת המכתב לבין פסח לעצרת של שנת תק"א. ר' נתנאל נזכר שם בברכת המתים. פ. משער שמה שנאמר בתנ"י שר"ג נפטר בשנת תק"א הוא טה"ד במקום: תק"א, כלומר הוא חושב לאפשר שר"ג נפטר בשנת תק"א, אבל עיין במאמרי: מי הוא ר' נתנאל הלוי? (ק"ט, שנה כג, עמ' 134) במקום שהראיתי שמהמכתב מוכח שהוא נפטר קודם לכן.

ליחוסה של אשתו של נחמני שפ. נותן, אפשר להוסיף שאבי אביה היה ר' משולם בר' בן ציון הלוי (ס' 134 במאמרו של בועז כהן). עיין במאמרי הנ"ל (עמ' 135). בעל המכתב כותב למורפורגו: ואם אינו יוצא (למדינא. מ. ו.) בגינהם יצא בשביל האר"י שבחבורה מע' הרב אשכנזי (עמ' 127). פ. מעיר: "ר' אפרים הכהן ליפשיץ מאוסטרדא (ראה העלים שנה ג עמ' 43 הערה 24)", ר"ל שר"א ליפשיץ הוא "הרב אשכנזי הנזכר במכתב. אבל פ. לא הרגיש שבמקום שהוא רומז לו נאמר שר' אפרים זה נפטר בשנת תפ"ה, ובעל המכתב לא היה יכול להזמין את מורפורגו שיבוא לראותו בשנת תק"א. כוחותו של בעל המכתב הוא בוזיא לר' משה ליפשיץ, גם כן רב במדינא, שהסכמתו על הדפסת הספר פחד יצחק, ח"א, היא משנת תק"י (יש לו גם דרושים בכ"י משנות תק"ד—תק"ה).

מעניין הוא הכינוי "צורבא מרבנן" שבעל המכתב מכנה בו ת"ח זקן, בניגוד לפירוש המיוחס לרש"י על תענית דף ד, ע"א: "צורבא מרבנן, בחור חריף... תלמיד חכם

ובתוכן גם את א"י, שהיו נחשבות בעיניהם סניף לסוריה. המחברים היהודיים עשו את א"י לחטיבה בפני עצמה, ור' יונה בן ג'נאח ורמב"ם למשל כונו ב"שאם" רק לא"י וב"שאמין" — לכנענים, תושבי א"י, וההוהרה היא שלא יהיו נמשכים אחר מנהגי מצרים שיצאו משם ואחר מנהגי כנען שכאו לשם, השווה ויקרא יח, ג.

אברהם שפאניער⁴ (עמ' 135—139) מביע השערתו שאותן שורות של מאמרים בתלמוד המתחילים במספרים שונים, כגון: שלשה צריכים שימור... (ברכות נד, ע"ב, עד נז, ע"ב) וכדומה, היו בעיקרם מדרשים בפני עצמם, שלא"כ הכניסום לתוך התלמוד, ושכמשך הזמן ניתוספו עליהם כמה הוספות. לכאורה אינו מובן מה אנו מרויחים מההשערה שהמאמרים נאספו מאי אלו אנשים שאין אנו יודעים כלום על מהותם וטיבם, ושבעלי התלמוד אעפ"י שהכניסום לתוכו כשהם מוכנים, הוסיפו בין פרקיהם הוספות שאין להם שייכות להעניין? ומה הדבר חסר אם נניח שבעלי התלמוד היו מאספי המאמרים, וההוספות נתוספו בדרך טבעי, למשל לאחר שנאמר: שלשה צריכין רחמים... וחלום טוב, הוא מאריך לדבר בענייני חלומות (ראה עמ' 136). בייחוד שאנו מוצאים גם שורות של הלכות המקושרות זו לזו בקשר שטחי וחיצוני, למשל, ד' משניות הראשונות של הפרק: א"ר עקיבא, במסיכתא שבת, שרק הלכה אחת מהן (במשנה ג') עוסקת בדיני שבת, ושהדבר המשותף לכולן הוא רק שהפתיחה שלהם היא: "מניין"; וכן המשנה: "אמר ר' חנינא סגן הכהנים" בפרק א' דפסחים, והמשניות האחרונות, מן משנה ה' ואילך, בפ"א דחולין, ועוד ועוד, יש להן רק קשר חיצוני עם מה שלפניהן. בדרך אגב, בתחילת המאמר צ"ל: "המאמר הזה נמצא גם (במדרש) [בבמדבר] רבה... פסקא (כ"א)" [י"ז].

שמעון ברנשטיין במאמרו: "פיוטי ה"מצדר" של יוסף אלברדאני" (עמ' 141—154) ממשיך לדלות פנינים מתוך שני המחזורים: "חיונים" ו"מחזור בלתי גודע". הוא מפרסם כ"א פיוטים קצרים, שט"ו מהם הם למשורר הנזכר, במבואו הוא אומר: "ומכיון שכבר הבעתי את דעתי ששני המחזורים האלה שייכים הם לנוסח הסיציליאני

4 בעל המאמר היה ספרן במחלקה היהודית של בית הספרים הפרוסי הלאומי בברלין ונפטר בשנת 1944 בברגן-בלזן. ראוי להציב לו כאן ציון כבוד פועל חרוץ וגאמן על שדה המדע העברי. יהי זכרו ברוך.

של... יהודי אפריקה הצפונית שנתישבו בסיציליה" וכר' (עמ' 141). ד"ת עניים במקום זה ועשירים במקום אחר. בזשורנאל או זשואיש ביבליאוגראפי (1942, עמ' 34) ד"ר ברנשטיין מייחס דעה זו לכותב טורים אלו שהביע אותה לו במכתב פרטי מיום 25 בדצמבר, 1939. הגני מרשה לי להביא כאן דבר אחד ממכתבי הנזכר, שב. לא הזכיר אותו, היינו שאי אפשר לומר שבבטייט "כמנהג המערביים שנתגוררו בסיציליא" היתה הכוונה ליהודי ספרד, לפי שאלו היו מכונים במאה הט"ז לא "מערביים" אלא "ספרדים". הכינוי "מערביים" ליהודי מערב אירופא הוא חדש מקרוב בא, ומסופקני אם השתמש איש מעולם בבטייט: "כמנהג המערביים" כמשמעות זו. הגני משתמש בהודמנות זו להביע לד"ר ברנשטיין את הכרת טובתי על שעורר את תשומת לבי על שאלה זו.

ב"מצדר" מסמנים, כמו שמבאר ב., את הפתיחה הקצרה של הפיוט בניגוד להחלקים האחרים: היוצר והסילוק. בנוגע למשמעותה של המלה, הוא כותב: "קבלתי את הצעתו של... וילנסקי... שהמלה מצדר היא מסורסת וצ"ל מצדר... שהיא מלה ערבית ופרושה פתיחה או כניסה. ויש שכל והגיון בתיקון זה. ה"מצדר" היא המלה המקבילה ל"סילוק" — להאלכרוג' הערבי, אלא שלאחרי יישוב הדעת, הוא מוסיף, ראה שאי אפשר לקבל הצעה זו, לפי שא"א לחשוד את עורכי המחזורים "שדווקא במלה חשובה ומציינת זו יכשלו בשגיאה גסה עשרים ואחת פעם ובשני מחזורים שונים".

כותב טורים אלו לא יצא ידי חובתו במכתבו לב. בתיקון גרידא אלא הביא טעמים ונימוקים בעד התיקון וגם כנגדו. הטעמים בעד הם: ב"מצדר" היו משתמשים גם מחברים הכותבים עברית, למשל ב"דקדוקי הטעמים" המיוחס לבן אשר (עמ' 61), ר' יהודה הדסי בספרו "אשכול הכופר" (עין ש. א. פוזנסקי בהשקפה האנגלית, סידרה ישנה, כרך 8, עמ' 500), ור' שלמה פרחון ב"מחברת הערוך". המהדיר, זלמן שטרן, מעיר (חלק השרשים, דף ד, טור ג): "בכ"י אשר לפני מראשו עד סופו יכונה המקור מצדר והוא טעות המעתיקים". במכתבי הנזכר הבאתי גם דברי ש. א. פוזנסקי באחד ממאמריו (במקום הנזכר), שמחבר, או מדרגם מערבית קדמון של ספר קטן בדקדוק בשם ספר הבנין (כ"י, ס" 467,2 ברשימת אוכספורד לנייבואר. כה"י הוא מתחילת המאה ה"ג) לא לבד שמשתמש ב"מצדר", אלא שטרח לפרש גם גורת המלה: "שנופל לכל צד לזכר ולריבוי ולעתידי וזולתם". הטעם כנגד הוא לפי שבמשמעות

ביטוי בלתי רגיל. כנראה „לכפר“ כאן במשמעות: לעצור, לעכב, עדה"ב: ותפל עליך הזה לא תוכלי כפרה (ישעיה מ"ו, י"א).

משה מארכס עוסק במאמרו האנגלי בן שני חלקים (עמ' 1-X). בצירוף ו' צילומים) בבעיות הנוגעות לאישיות ופעולותיו של המדפיס הידוע גרשום שונצינו.

בחלקו הראשון של המאמר עוסק מ. בשתי הוצאות של ספרים חש"ד: בטור אורח חיים, הוצ' שונצינו, 4^ו, וההוצאות השניה של גרשום של הספר „משל הקדמוני“. הדעה המקובלת אצל הביבליוגרפים היא שהטור נדפס ע"י אחיו של גרשום, שלמה, ושהספר השני נדפס בתחילת המאה ה"ט. מ. משער שהטור נדפס ע"י גרשום עצמו, ומשתדל להוכיח בהוכחות טכניות, כגון: צורתן של האותיות, פיתוחי העץ והקישוטים שעל השער וכדומה, שהדפסת הס' השני קדמה להדפסת הראשון ושניהם נדפסו בטון המאה ה"ט. ראיתי מ. שהטור נדפס ע"י גרשום היא, שאותיות הדפוס שלו דומות להאותיות שבהן נדפסו ספרים אחרים על ידו. אבל הרי באותן אותיות עצמן נדפסו גם הטורים, פוליו, ספר שנדפס בלא ספק ע"י שלמה. אינני בקי בטיב ההגהה של ספרי שונצינו. אבל אם נניח שהגהת ספרי גרשום היתה טובה, הטור או"ה הנזכר לא נדפס אצלו, לפי שהגהתו, אם נבוא לשפוט עפ"י העמ' האחד שנצטלם, היא גרועה מאוד. בכ"ה שורות שמחזיק העמ' נמצאות לא פחות מעשר טה"ד, וביניהן גם גסות, למשל: ועל תבנע (ש' 5), במקום: ואל וכו', הערב עיני מראת רע (ש' 7 מלמטה), במקום: ...מראות שוא.

מ. משער הלאה שגרשום לא קרא את שמו על שער הספר „משל הקדמוני“, הוצאת א' ועל זה של „מחברות עמנואל“, לפי שעבר עבירה בהדפסתם: הראשון, לפי שיש בו צורות בני אדם, והשני, לפי שהבנו מלא שהוקדמות ראש, ורצה להעלים זה בבני משפחתו החרדים. מ. מסיק מזה גם את הבטקנה שמה"ק נדפס לאחר שיצא גרשום משונצינו, במקום שדר עם בני משפחתו, אבל השערה זו אינה מבוססת. בנוגע לקריאת שמו, היא אינה מבארת את הטעם, מפני מה לא קבע את שמו על הטור או"ה הנזכר, שלפי דעת מ. גרשום היה מנפישו, וקרא שמו על מה"ק הוצאת ב. בנוגע להצורות, אין האיסור להרפישן פשוט כל כך. רמב"ם למשל פוסק שאסור לעשות צורות בני אדם רק כשהן בולטות, ולא כשהן שוקעות (יד החוקה, הלכות עכים וכו', פ"ב, הלכה י'), ומכש"כ שמותר

פתיחה משתמשים רק בהפעל צור, אבל לא בהשם מצדו: בו משתמשים רק במשמעות מעיני, מקור ממש, או במשמעות מקור בדקדוק; לפתיחה בפיט משתמשים ב„מקדמה“, לפיכך הצעתי את התיקון רק אם אין אפשרות אחרת לבאר או לתקן את המלה.

לצערי איני רואה אפשרות זו גם עכשיו. ב. אמנם מצא בכ"ר פיסקא שבה נאמר: „ובהמה אינה רואה? אתמהא! אלא זה (האדם) מצדו“, והפירוש הוא שהאדם רואה בשני צדדיו בבת אחת, משא"כ בהמה. לכאורה אין לזה שום שייכות לענייננו, אבל כאן מתחיל הביאור של ב. מתחילה אומר ב. שמצדו נורה על המבנה החיצוני של הפיוט: „שני עמודים לכל פיוט, ובכל עמ' לא יותר משתי מלים, באופן שהקורא אפילו נגזר רצונו מוכרח לראות ולקרוא את שני הצדדים שבפיוט בבת אחת“, ולבטוח הוא משיב על הקושיא, למה לא נקראו פיוטים אחרים בני מבנה זה „מצדו“: „התשובה היא שרק פיוטים הבנויים על יסוד של שתי החלקים הקבועים... פתיחה, יוצר וסילוק, וכוללים לא יותר משתי מלים בכל אחד משני עמודיהם (חלקי השורה שלהם? מ.ו.) נקראים פיוטי „מצדו“, כלומר שווה גזירת הכתוב, ואין אנו צריכים לחפש אחרי טעמים כלל. המדרש אין לו שייכות לכאן מ"ט טעמים אחרים: שם נקרא האדם, הרואה מצדו, וכאן — הפיוט, הנראה. במדרש מותר היה להסתפק במצדו בלבד, לפי שראייה נזכרת שם קודם לכן, והקורא יבין שמצדו מוסב על הראייה, משא"כ כאן. בכתוב למשל נאמר: ויש מהם נשים וישומו בניס (עזרא י, ט"ד), בחסרון מלת „שנשא“ קודם „נשים“, לפי שקודם לזה נאמר בפסוק: כל אלה נשאו נשים נכריות, אבל בכתוב אסור להשיב „נשא“. בכל לשון משתמשים בקיצורים כאלו במקום שהשומע או הקורא יבין את הכוונה. בנוגע לפיוטים עצמם, הערות אחדות. ס"ד ש' ג: שם דם בנוף היאור. המו"ל מעיר שבכ"י נאמר במקום ב' המלים האחרונות: בעבודת בני היאור. לכאורה די היה לתקן: בני היאור, לפי שגילוס נקרא כידוע „יאור“: לי יארי (יהואל כ"ט, ג), ועוד. שם ש' 5. „הוק ביעור חק ופסח חק לבאור“. לפי הערת המו"ל, זהו תיקונו, במקום לבאור שבכ"י, אבל גם „למאור“ איני יודע לה שום משמעות כאן; ואולי צ"ל: באור, ר"ל במסכת פסחים שהפך הראשון שלה הוא: אור לארבעה עשר. אמנם המלה „באור“ נמצאת בש' 6, אבל אפשר שהמשורר לא הקפיד ע"י (מאור) ג"כ נמצאת בש' 2, ס"ט, ש' 6. „תקיעתם ישמע לבפר ענשים“,

שרגלתי דבר נש אינון ערבין ביה, בסי' היובל עצמו ישנן שתי דוגמאות לזה, כי משה אלמושינו חי כל חייו בשאלוניקי ומת בקושטא. ר' אברהם רויגו חי כמעט כל ימיו במודינא, עלה לא"י ומת במנטובה (ראה „גבול בנימין" לרב"ך בחלק ההספדים), אף גרשום יכול היה להיות כל הזמן בקושטא, לבוא לשאלוניקי לזמן קצר ולמות שם. כדי לומר בוודאות שהוא מת בקושטא, אנו צריכים לעדות על זה, ועדות כזו אין לנו.

החלטתי על זמן פטירתו היותר מוקדם של גרשום, מבסס מ. על הקולופון של ס' המספר הגל, אבל הראיה היתה ראיה רק אלו היה ידוע לנו שקולופון זה, שלא פורש בו שם כותבו, הוא בודאי לגרשום, ולא לאליעזר בנו, שכתב אחריו לאחר פטירת אביו, עיין ברשימת בודליאנא לשטיינשניידר (טור 946, ס' 9465). אנו יודעים בוודאות רק שגרשום חי איזה זמן לאחר שהתחילו להדפיס את ס' מכלול לרד"ק בשנת רצ"ב, עיין להלן.

מלבד זה רוצה מ. להוכיח שס' השרשים לרד"ק שנדפס בשאלוניקי חש"ד, לא נדפס בשנת רצ"ב או רצ"ג כדעת הביבליוגרפים, אלא בשנת רפ"ט, או אפילו קודם לכך, ושהוא היה הספר הראשון שגרשום הדפיס בתורקיה, כלומר שהוא נדפס קודם למחזור ארגון שהדפיס שם באותה שנה. מ. מביא גם סמוכים טכניים לדעתו זו.

כדי שהקורא יוכל לעמוד בעצמו על הדבר, הנוגעתיקים כאן מהקולופון של ספר השרשים, מה שנוגע לענייננו, ודל: „ע"י... גרשום... איש שונצין... בסי' היקרי... כולל בחלק הא' ממנו כל הלכי הדקדוק ואחריו חלק הענין... ואף כי מקדמת דנא נדפס ע"י זולתי, המעינים בזה יכירו וידעו ההבדל בין ספרי קודש לחול וכי לא שמנו לריק כחנו בטורח הגהות... מ. סובר שהפיקא: „ואף כי... נדפס ע"י זולתי" מוסבת על ס' מכלול, אלא שלשטיינשניידר (וכן להביבליוגרפים האחרים) נתחלף לו בין „על ידי זולתי" ל„על ידי... ולפיכך מוכרח היה לומר שגרשום מכון לס' מכלול שהוא עצמו התיחלף לרד"ק, בנוגע למקום פטירתו של גרשום, כמעט כל הביבליוגרפים מסכימים שזה היה קושטא: פין „בנסת ישראל" (עמ' 221), ובעלי המאמרים על גרשום באנציקלופדיה האנגלית וביור. לכסיקון; רק שטיינשניידר מסתפק בזה, וכמו שנראה להלן, בצדק. טעמם הוא בוודאי, לפי שהספרים שהדפיס גרשום בתורקיה, כמעט כולם נדפסו בקושטא. אבל טעם זה מספיק רק להשערה, לא לוודאות גמורה. אנו יודעים

להדפיס על נייר „שהם ממיל צבעונים בעלמא ואין בהם מנשות כלל" (מרדכי, ע"י, פרק כל הצלמים), אבל אין לנו כל צורך לנוע על הפוסקים, הצילומים הנספחים אל המאמר הם בעצמם מראים שהיהודים החרדים שבאותו זמן לא ראו בהצורות שום איסור. אותו הציור בעצמו של מורה המלמד לג' תלמידים הנמצא במה"ק (צילום 4) נמצא גם בסור אורה חיים (צילום 2), ואם בראשון אפשר עוד לומר שהיה נועד לאנשים שאינם מדקדקים כ"כ בצורות, למי נועד השני, אם לא נניח שאין בהצורות אפילו אבק של איסור.

גם בנוגע לס' עמנואל ההשערה היא קרובה שיחטם של יהודי איטליה אל הספר בזמנו של גרשום היה שונה מיחסו של בעל השר"ע אליו כשמונים שנה לאחריו, בעת שכבר הסיקו את כל המסקנות, ביחוד בצפת, מגירוש ספרד. יהודי איטליה נמנעו לכל היותר לקרוא בספר זה בשבת. אמנם כבר נמצא בתוספות (שבת, דף קט"ז, ע"ב, ד"ה וס"ש) שר' יהודה (סתם) אמר שאינו יודע מי הניח קריאת ספרי הלחמות הכתובים בלעז, שהשר"ע מדמה אותם למחברות עמנואל, אפילו בחול, אבל מינה וביה אבא ליוזל ביה נרגא, דברי התוספות מראים ג"כ שלמעשה היו קוראים באותם ספרים. לא תמיד התאימו המעשה וההלכה. למרות המשנה המפורשת שהמשחק בקוביא כסול לעדות (ר"ה, דף כב, ע"א, ועוד) ולמרות כל התקנות והחרמים בנוון זה, שהצורך בהם כבר מראה שההלכה בעצמה לא היה כוחה לעצור בעד הרעה, היו כל מיני צחק נפוצים באיטליה, ולא רק באיטליה; בהגהות מרדכי ומסכת שבועות נאמר: אמר רבינו טוביה (חי בצרפת במאה ה"ג), דעתה בזמן הזה יש להתיר נדר של קוביא, כי כמו שגגה הוא שאינם יכולים להתאפק ולמשול ברוחם.

בחלקו השני של המאמר נחלטי מ. שגרשום שונצינו נפטר בלא שום ספק בקושטא, בין כ"ו באדר, רצ"ד, ביום שנשלמה בו הדפסת ס' המספר לר' אליהו מונחי, ובין ס"ו באלול של אותה שנה — זמן השלמת הדפסת ס' מכלול לרד"ק, בנוגע למקום פטירתו של גרשום, כמעט כל הביבליוגרפים מסכימים שזה היה קושטא: פין „בנסת ישראל" (עמ' 221), ובעלי המאמרים על גרשום באנציקלופדיה האנגלית וביור. לכסיקון; רק שטיינשניידר מסתפק בזה, וכמו שנראה להלן, בצדק. טעמם הוא בוודאי, לפי שהספרים שהדפיס גרשום בתורקיה, כמעט כולם נדפסו בקושטא. אבל טעם זה מספיק רק להשערה, לא לוודאות גמורה. אנו יודעים

מדע המקרא

1210 יהודה, אברהם שלום. עבר וערב; אסף מחקרים ומאמרים, שירת הערבים, זכרונות ורשימות. (New York), עגן, תש"ו. xvi, [1], 307 ע', תמונות. 8°. התכן: מחקרים במקרא: ספורי יוסף ושל' טונו, שעבוד ישראל במצרים, שנת יציאת מצרים, זיגמונד פרויד על משה ותורתו, פרושים לשפת ציון, כתבי הקדש מהתקופה הפרסית, השבת שלנו והשבת של מבקרי המקרא, על אדמת ספרד הערבית: שירת ישראל בשפת ישמעאל בארץ ספרד, חסדי בן יוסף בן חסדי, בית הכנסת של ר' שמואל הלוי בטולידו ותכונותיו, ר' סעדיה גאון: רס"ג והסביבה הערבית, רס"ה והסכנה הקראית לאור הסביבה הערבית, בערבות ערב: נדיבי וגבורי ערב, קול ערבי במדבר, זכרונות ורשימות: י. גולדציהר, לזכרון דוד ילין, כשלמדתי רש"י, חליפת מכתבים עם טשרניחובסקי על השירה הערבית, מאמרים בודדים: מסורה מסלמית על מקום קברו של משה, מאורע של התנפלות ערבים (על הנזירים הפרנציסקנים ביפו בשנת 1756), הספר מוקדש לזכר אביו של המחבר: בנימין יהודה ובתחלת הספר נדפס מאמר עליו מאת ד. ילין, שפורסם ב"האור" בתרע"ב. — המאמרים שבספר פורסמו בשעתם במאספים וכת"ע שונים.

1211 תנ"ך, תורה. חומש תורה שלמה והוא התורה שבכתב עם באור "תורה שבעל פה" כולל את פרושי התורה... עד סוף זמן האמוראים והסבוראים ותחלת זמן הגאונים... הנמצאים בכל ספרי רז"ל... גם מהרכה כתבי יד עתיקים... ערוך ומסודר ע"י מנחם מנדל כשר. חלק עשירי—אחד עשר, <דרך אחד עשר>: [שמות, פרק י"ב], ניויארק, (דפוס האחים שולזינגר), תש"ו. [5] דף, 301, [8] ע', לוחות-תמונות, 8°. את הקדומים ראה קס, שנה כ"ג ע' 36.

1212 תנ"ך, כתובים. בגלת אסתר. The Book of Esther. With a translation and introd. by Rabbi Sidney B. Hoenig. Illus. by Nota Koslowsky. New York, Shulsinger Bros., 1944. [66] p., illus. 8°.

על המעטפת: מתנה שליחה מאת "בית חנוך ילדים" בירושלם... ניויארק.

*1213 Die Bücher Tobias, Judith und

ספר חול, כלומר ספר בלתי מוגה, כמובן שאין בכוחם של טענות אלו לשמש תשובה: ריב לאמת עם אפלטון ושניהם אוהבינו, אבל האמת יותר חביבנו. אבל לצערי אי אפשר להסכים לדעת מ. מבי טעמים: שום איש לא יציין בשנה רפ"ט את דפוסו של ספר משנת רפ"ה כ"ספר שד"פס מקדמת דנא", ובכש"כ שלא יתן טעם להדפסת ספר אחד (סה"ש) מחדש, לפי שספר אחר (מכלול) נדפס בלתי מוגה.

שטיינשניידר באמת לא רק ידע את ההפך הנ"ל, אלא ידע עוד דבר אחר. הוא ידע שד"ק (כמו ריב"ג ור' שלמה ו' פרחון לפניו) חשב את שני הספרים שחיבר בדקדוק לספר אחד, שקרא אותו ס' מכלול, מחלק לשני חלקים; את החלק הראשון לבדו ציין בשם: חלק הדקדוק, ואת השני — חלק הענין (ענין בהקדמתו למכלול). גם בעיני גרשום היו נחשבים כב' ולפיכך מונח בטבע הדברים שבקולופון של החלק הב' של הספר יזכיר שהוא התחיל כבר בהדפסתו של החלק הא': "רצה להנחיל... בס' היקר... כולל בחלק הא' כמנו" וכו'. דבר זה הכריח את הביבליוגרפים לומר שהדפסת סה"ש היתה לאחר התחלת הדפסת ס' מכלול בשנת רצ"ב. אבל כשגרשום מזכיר את ההדפסה הקדומה "נדפס ע"י וולתי", הוא מכון להוצאה בלתי מוגהת לפי דעתו של סה"ש בנאפולי של שנת ר"ג. אין שוב כל פלא ששט. הסתפק, אולי נפטר גרשום בשאלוניקו, מכיון שספרו האחרון נדפס שם, בדרך אנב, בס' "קורות היהודים בתוריקה" וכו' לריואניס נדפסה רשימה של ספרים שנדפסו בשאלוניקו לדר' אהרן פריימאן (ח"ב, הוצ' ב', עמ' 238), ושם גרשמה הוצ' סה"ש לרד"ק בשנת רפ"ט או רצ"א.

מיכאל וילנסקי

1208 Millas Vallicrosa, Josep M[ari]a. Las traducciones orientales en los manuscritos de la Biblioteca catedral de Toledo. Madrid, Consejo superior de investigaciones científicas, Instituto Arias Montano, 1942. 3 p. 1., 371 p., 2 l., facsim. 4°.

1209 Nakarai, Toyozo W. Our library for Semitic studies. In: The Shane Quarterly, vol. 6 no. 3, p. [179]—187. Indianapolis, Ind., October, 1945.

בעיקר על החלק היהודי בספריה השמית שב"בית המדרש לדת". באוניברסיטת אינדיאנפוליס.

ברית חדשה

1219 Klausner, Joseph. From Jesus to Paul... Tr. from the Hebrew by William F. Stinespring... New York, The Macmillan Co., 1943. XV, 624 p. 8°.

הספר יצא גם בלוגוון בהוצאת אלן את אנוי. עד עתה הופיעו שלש מהדורות. את המקור ראה ק.ס. שנה י"ז ע' 300.

1220 Le Camus, É[mile]. The life of Christ... tr. (from the French) by William A. Hickey. (6th ed.) v. I—III. 3 v. St. Paul, Minn., Catechetical Guild, 1945. XXIX, 450; XVIII, 499; XV, 520 p. 8°.

תלמוד ומדרש, ספרות רבנית

1221 גנצפריד, שלמה. קצור שלחן ערוך... מנקד ומגה על-ידי ח. מ. ברבר. מציר על-ידי יצחק לבסר שמיץ וג. מוזא. גיריורק, מ. ונפר ושותפו, תש"ו. 581 ע', 8°.

1222 ויזר, משה. "קובץ" חבורי תורה; קובץ דברי תנ"ך וחז"ל עפ"י עניינם... סדרתיו... משה וויזר. קונטרס א—ב. M. Weiser, New York, 1944. 4°. בכונת הכפלה התכן: קונטרס א: קריאת שמע. 57 ע', קונטרס ב: מבוא הקובץ. 6 ע'.

1223 לוינסון, יעקב. מחקרי אבות, כולל פרקי אבות עם באור מאת הרב יעקב בלא"א יהודה לעזינואן... הוצאה שניה עם הוספות באגדה והלכה. גיריארק, האחים שולזינגר, תש"ה. 272 ע', 4°. שער נוסף באנגלית. ההדורה א' יצאה בתרע"ה.

1224 ליטר, זאב וולף. ספר בתורתן של ראשונים; הגהות, הערות, הארות, וחלוסי גרסאות עפ"י כתבי-יד שונים על מסכת גיטין מאת זאב וולף לייטער... פיסטבורג, מכון הרמב"ם, תש"ו. [1], 76, [3] דף. 4°. הקדמה ושער נוסף באנגלית. "כתבי יד שהשתמשתי בספרי זה: ש"ס כתי" מונסן, דפיס בודדים מכת"י מהגניזה, רש"י כתי" על גיטין, כת"י פירוש רבינו יהונתן הכהן מלונל על קידושין, תוס' הרא"ש כתי" כ"י פירוש תלמיד הרא"ש על מס' גיטין, יחסי תנאים ואמוראים כ"י, כת"י מרבי דוד ממדינה (תלמיד מהרי"ק), מקור חיים" על אורח ממחבר "חות יאיר". נשאל דוד

Esther, übersetzt und erklärt von Ath. Miller und Joh. Schildenberger. Bonn, Peter Hanstein, 1940. XII, 116; VIII, 240; VIII, 124 p. = Die Heilige Schrift des Alten Testaments übersetzt und erklärt, IV, 3.

1214 Clark, H[arold] B[allard]. Biblical law, being a text of the statutes, ordinances, and judgements established in the Holy Bible — with many allusions to secular laws; ancient, medieval and modern—documented to the Scriptures, judicial decisions and legal literature. 2nd ed. Portland, Binford & Mort, 1944. XXII, 338 p. 8°.

הספר מבוסס על התנ"ך, הברית החדשה וגם על הספרים החיצוניים.

Introduction and general principles. Political law. Civil law: Property, contracts, trespass. Domestic relations. Economics and welfare. General laws. Penal law. Procedure—Administration of law. Appendix.

1215 Cooper, Duff. David. (Deutsche Übertragung von Fritz Guttman). Bern, H. Lang, (1946). 288 p. incl. map. 8°.

ביוגרפיה של דוד המלך. את הספר במקורו האנגלי ראה ק.ס. שנה כ' ע' 205.

1216 Lockyer, Herbert. The gospel in the Pentateuch. Chicago, The Bible Institute Colportage Ass'n, (1939). 125 p., diagr., map. 8°.

1217 (Löwenthal, Rudolf). A Taoist interpretation of the Old Testament. In: Collectanea Commissionis Synodalis in Sinis, vol 14, p. 1183—1186. Pecking, 1941.

*1218 Noth, M. Überlieferungsgeschichtliche Studien I. Halle, Max Niemeyer, 1943. VIII, 266 p. = Schriften der Königsberger Gelehrten Gesellschaft, 18. Jhg. Geisteswissenschaftliche Klasse, Heft 2.

נושא המחקרים הם הספרים ההיסטוריים של התנ"ך: (א) דברים, יהושע, שופטים, שמואל א' וב' מלכים א' וב'; (ב) דברי הימים א' וב', עזרא ונחמיה.

Menachem Mordecai Frankel Thomin...

1230 Neufeld, E. Ancient Hebrew marriage laws. With special references to general Semitic laws and customs. New York, Longmans, Green, (1944). XIX, 304 p. 8°.

ראשי הפרקים: Forms of marriage. Constitution and dissolution of marriage. Impediments to marriage. Status of parents and children.

מלבד אלה עיין בדפוסי א"י מס' 900, 956, 1017, 1035, 1041, 1077, 1079, 1098, 1103.

מדע הדת, פילוסופיה יהודית

1231 Isserman, Ferdinand M[yrton]. This is Judaism. Chicago, Willett, Clark & Co., (1944). VIII, [1], 238 p. 8°.

From primitive Semitism to Prophetic Judaism. The fundamentals of Judaism — its theology. The application of Judaism to life.

1232 Knox, Wilfred L[awrence]. Some Hellenistic elements in primitive Christianity. London, publ. for the British Academy by H. Milford. 1944. [8], 108 p. 8°. — The Schweich lectures on biblical archeology, 1942.

המחבר מרבה להביא דברי פילון ומבאר את השפעתו על הנצרות הקדומה.

מלבד אלה עיין בדפוסי א"י מס' 912, 1108.

קבלה וחסידות

1233 שניאורסון, שמואל בן מנחם מנדל.

לקוטי תורה תורת שמואל... מאת כ"ק אדמו"ר... שמואל מליובאוויטש. שער ב, ד, ה, ו—ה. ברוקלין, "אוצר החסידים", תש"ה, 8°. — ספר — אוצר החסידים — ליובאוויטש. קובץ שלשלת האור. היכל ה, שער ב, ד—ה. על כל שער סימן של "הוצאת ספרים קרני הוד תורה, ליובאוויטש", צלום מכ"י של ר' שמואל סופר, ראש המעתיקים בליובאוויטש בבשר שנים רבות. כ"שער א" נחשב "ספר לקוטי תורה מספר בראשית..." על ג' פושיות התורה, נאמרו מפי אדמו"ר... שניאור זלמן, ונתוספו הרבה ביאורים... ע"י אדמו"ר... שמואל בן... מנחם מענדל מליובאוויטש...", חילנא, תרמ"ד, התכן: שער ב: והח

(כת"י מרבי דוד אופנהיים), כת"י על כה"ג (מהגאון רבי זאב אבד"ק טלו).

1225 מנהימר, חיים צבי. ספר שאלות והשבות עין ה בדלת. חבור... ר' חיים צבי מאנהיימבר... ברוקלין נ"י, דפוס מוינעשטער פאבלישינג קאמפ, תרצ"ה. 15, 136, [4] ע' 2°.

1226 משה בן מיון. ספר חכמה ומדע, בו יבוא הנהגת החכם... מפ"י הרמב"ם... הכו"ח... משה הכהן, גרסא, דפוס הברת "זהר הרקיע", תש"ג, 8 דף, 8°.

לקוטים ממשנה תורה, ביחוד מהלכות דעות.

1227 משניות. משניות מיט איבערזעצונג און פירוש אין יידיש פון שמחה פיעטרושקא. באנד 1—2. מאנטרעאל, דפוס "נארטערן פרינטינג און סטיישענערי", תש"ה—תש"ו, 8°. התכן: באנד 1: סדר זרעים. תש"ה, א, [3], 448 ע', באנד 2: סדר מועד, תש"ו, וז, [1], 471, [15] ע'.

המשנה גופה נדפסה בראשי העמודים, ומתחתיה נמצאים התרגום והפירוש בעורבים יחד אבל באותיות שונות. הפירוש מפורט מאד ומסביר יפה מה שדרוש להבנת המשנה על פי הגמרא, הראשונים והאחרונים. על הדושים שיש לו מצוה, ויותר ד"ר פטרושקה בספרו זה. לכל מסכת הקדמה קצרה וכן לכל כרך; מבוא מקיף למשנה מבסית המחבר לכתב בסוף כל עבודתו. — אין ספק שהספר יועיל הרבה להפצת ידיעת התורה שבעל פה ברבים.

1228 טויצקי, מרדכי בן יוסף. ספר בית מרדכי; כולל הדגים לששה סדרי משנה ולמסכתות הש"ס... חובר... מאת מרדכי בלא"א ר' יוסף טויצקי מלידא... חלק א. באסטאן; (New York). דפוס האחים שוליונגר, תש"ו, [6], 204, [2] ע' 3°.

1229 פרנקל-תאומים, מנחם מרדכי. ספר באר האבות; באורים והדושים על מסכת אבות, מאת הרב מנחם פרענקיל תאומים. יוצא לאור על ידי ועד קרן הדפסת ספרי הרב רמ"מ פרענקיל תאומים, פילאדעלפיה, פא. ניו יארק, מוינעשטער פאטאגראפסט פאבלישינג קאמפ, תש"ד, 8, 270, 26 ע' 8°. עם מדור אנגלי (26 ע' בסוף הספר), ולו שער מיוחד: E'air ha'aboth: a commentary on... Addresses in honor of the sustainers of Torah, by Rabbi

הוא במקצתו עבוד חפשי על פי אגדות שונות. שער אנגלי:
The children's Passover Haggadah, translated freely by Ben-Ami Scharfstein...

The Haggadah of פסח 1237
Passover, ed. by David and Tamar Board of Sola
Pool. New York, Jewish Welfare Board. 5703.
[3], 139, [1], VIII, [1] p., illus. 8°.

על המעטפת: For members of the armed forces.
עברית ואנגלית עמוד מול עמוד.

1238 הגדה של פסח Passover Hagadah...
ברוקלין, מתיבתא ר' חיים ברלין, ישיבת ר' חיים ברלין,
(1945). [64] ע', פורטרט, תמונת. 4°. עברית ואנגלית
עמודה מול עמודה.

1239 חומסקי, זאב. חגיגו ומועדינו: ספר
מקרא לבני ישראל, ערוך בידי זאב חומסקי... ניו-יורק,
ההסתדרות העברית באמריקה בסיוע ועד התנועה היהודי
בניו-יורק, תש"ה. xiv, 277 ע', תמונות. 8°. מנוקד.

1240 פרידמן, מנשה שמחה. ספר השמש
בגבורת... הכינו גם חקרו... מנשה שמחה פריעדמאן...
יוצא לאור על ידי בן המחבר צבי הירש פריעדמאן... חלק
א' למן הי"ח כרכים: "מועדים ל"שמחה". ברוקלין, דפוס
האחים שולצינגר, ת"ש. 84, [4] דף. 4°. דרושים
לראש השנה, לשבת שובה, לערב יוה"כ, לז' אדר, לפורים,
לשבת הגדול ולשבועות. מכתבים מהמחבר ומבן המחבר.

1241 צינץ, אריה ליב. ספר שיורי קומץ
המנחה: דרושים נאים ונחמדים על ימים נוראים ועל
איזה שבתות ועל מועדים. הכינו... מוהר"ר ארי' ליב
צינץ אבד"ק פלאצק... וכעת נדפס שנית ע"י אפרים פישל
ניימאן... ניו יארק, מויעזשטער פאבלישינג קאמפ, תש"ד.
128 ע'. 8°.

1242 תפלות. סדור תהלת ה' על פי נוסח האר"י
ו"ל... ברוקלין, המרכז לעניני חנוך, תש"ה. 190, [1] דף,
תמונות. 8°. על השער סימן של "הוצאת ספרים קרני
הוד תורה, ליובאוויטש". דפוס-צולם לפי הוצ' ראם, וילנה.

1243 תפלות. Sidur. סדור תפלות ישראל...
(הציורים מעשה ידי שאול ראסקין). (New York,
1945). 172 ע'. 2°. עברית ואנגלית, עמודה ע"י
עמודה. הטכסט צולם מדפוסים שונים.

רים — תרל"א. תש"ה. 9, 86 ע'. שער ר': וככה —
תרל"ה. תש"ה. 2, [2], 211 ע'. שער ה': חייב אדם לברך
— תרל"ה. תש"ה. 2, [2], 78 ע'. שער ו': זאת חנוכת
המזבח — תר"ם. תש"ה. 2, [2], 37 ע'. שער ז': מצוה זו —
תר"ם. תש"ה. 2, [2], 94 ע'. שער ח': יונתי — תר"ם.
תש"ה. 2, [2], 75 ע'. שער ג': טרם יצא. בתחלת שער ב'
(ע' 4—9) פתח דבר מאת מנחם שניאורסון, הכולל ידיעות
ביוגרפיות על האדמו"ר ר' שמואל מליובבין, השם הכולל
לשורת ספרים אלה נקבע לפי הצעת האדמו"ר (ר' יוסף
יצחק שניאורסון).

1234 Blau, Joseph Leon. The Christian in-
terpretation of the cabala in the Renaissance.
New York, Columbia University Press, 1944.
VIII, [2], 167 p. 8°.

ביבליוגרפיה: ע' 145—159. הפרשנים הנוצריים של הק'
בלה באו מכל שדות המדע ועסקו בה במגמות שונות,
וכל אחד מהם גלה בה את מבוקשו. הם הצליחו ליצור
תקופה שבה ידע כל משכיל משהו מהקבלה, אך אף אחד
מהם לא היה בקיא בה ביותר. רובם הכירו רק את ספר
יצירה, פירושי ר' מנחם ריקנאטי וספרי ר' יוסף גיקא'
טיליא. להתעניינות זו גרמו רבינוניות של הקבלה מצד
אחד, ומצד שני אפיה של התקופה ההיא ששאפה להבנה
חדשה של העבר. לא ביקרה חפשו הבנה זו גם במקור
היהודי הזה, כי העברית נחשבה אז לשפה הקדומה ביותר.
— ראוי לציין כמה מהר עברו בתקופת הרנסנס ענינים
רוחניים מרחקים גאוגרפיים גדולים. (לפי דברי המחבר
בעמ' 113/4).

מלבד אלה עיין בדפוס א"י מס' 1045.

תפלה ועבודה, דרשות ומוסר

1235 הגדה של פסח. הוצאת חדשה, לכבוד חברי
ידידי... מושב זקנים וזקנות המאוחד בירושלם. על ידי
הועד האמריקאי, ניו-יורק. (Shul, New York, singer Bros.
1943). 63, [1] ע'. 8°. עברית ואנגלית.
עמוד מול עמוד. המתרגם: Abraham Regelson.

1236 הגדה של פסח לילדים, עם תרגום אנגלי על
ידי ברעמי שרפטיץ, ציורים מאת אשר פורסט. ניו-
יורק, שילה, (1945). א, [1], 41 [צ"ל 81], [5] ע', תוים,
תמונות. 2°. חלק מן הספר מכיל עברית ואנגלית
עמוד מול עמוד, בספירות עמודים כפולה. הטכסט האנגלי

„פסח: חג השחרור. תרגום מיוונית ע"י ל. קרדונר וי. הרכבי" כולל גם מן ההגדה של פסח בעברית ובתרגום ספרדי.
מלבד אלה עיין בדפוסים א"י מס' 912, 1066, 1127, 1132.

היסטוריה והמדעים הקרובים אליה

1249 גולדברג, אברהם. ספר אברהם גולדברג; קצב מאמריו ודברי הערכה על חייו ופעולותיו. ניו-יורק, עגן, תש"ו, 221 ע', פורטרט. 8°. א. גולדברג (כ"ד טבת תרס"ג ירמוליניץ-פולול-אוקראינה—כ"א סיון תש"ב ניו-יורק) עסקן ועיתונאי ציוני ידוע באה"ב.

1250 וכסמן, מאיר. כתבים ובחרים... כרך ב'. ניו יורק, „בצרון", תש"ד, VI, [1], 346, [3] ע', 8°. התכן: א': מסות פילוסופיות: עיקרי שיטתו של ה. ברגסון, א. בלפור החוקר, סבה ומסובב (על התפתחות המושג הסבתי), הפילוסופיה של משה מנדלסון, ב': מח' קרים במחשבה וספרות ישראל: שמעון בן זומא, השקפתו של סעדיה על התורה והמסורה, דרכי ר' סעדיה בפירוש המקרא, רש"י מפרש המקרא, הרמב"ם מסור התורה שבע"פ, דון יצחק אברבנאל, ג': לתולדות ההיח' הרחוביים של היהודים בארצות הברית.

יהודה, א. ש. עבר ועבר. עיין מס' 1210.

1251 גודזענקא, ס. העלד פון טאוועטנפארבאנד לייזער פאפערניק, מאסקווע, אגיה, מעלובע-פארלאג, „דער עמעס", 1943, 31, [1] ע', פורטרט. 8°. תכן העניינים נדפס בע' ג' של המעטפת. עם שער רוסי בעמ' ד' של המעטפת.

1252 קאווערני, וו. דער העלד פון טאוועטנפארבאנד יישראל פיסאנאוויטש. „דריי באגעגענישן", מאסקווע, אגיה, מעלובע-פארלאג, „דער עמעס", 1944, 31, [1] ע', פורטרט. 8°. עם שער רוסי נוסף.

1253 Dubnov, Semen Markovich. Manual de la historia judía <desde los orígenes hasta nuestros días>. Versión castellana y apéndice de Salomon Resnick. (2a ed.) Buenos Aires, Editorial Judaica, (1944). 663 p., illus. 8°.

בראש השער: Simon Dubnow. מהורה א' ראה ק.ב. שנה י"ב ע' 455 ושנה י' ע' 325.

1254 Lewinsohn, Richard. Barney Barnato;

1244 תפלות. סדר ברכות ותפלות עם תרגום אנגלי. הוצאה שני. ברקלין, המרכז לעניני חנוך, תש"ג. [2], וו, 127, [1] ע', 8°. על השער סימן של „הוצאה ספרים קרני הוד תורה, ליובאוויטש". — על המעטפת: הוצאה שלישית. שער נוסף באנגלית: Manual of blessings and prayers. 3rd ed. המקור והתרגום עמוד מול עמוד.

1245 תפלות. סדר תפלות כל השנה כמנהג פולין, מוגה ומדויק היטב ובתרגום ללשון אנגלית. הוצאה מתוקנת עם פירוש קצר מלאכת יוסף צבי הערץ... חלק ג. לונדון, (National Council for Jewish Religious Education), תש"ה, [2] דף, [753]—1119, [1] ע', 8°. שער אנגלי: The authorised daily prayer book of the United Hebrew Congregations of the British Empire... Rev. ed. with commentary by J. H. Hertz. Part III. תפלות לראש חדש, לרג' לים, לימים נוראים, ולהזמנויות שונות. את הקודם ראה ק.ס. שנה כ' ע' 74.

1246 תפלות. תפלות וזמירות לכבוד שבת: ארבעה סדרים עם הוי זמרה, בהוספת תפלות פיוטים וישרי תהלה עם הוי הגנינה. מסודר על ידי ראובן צבי סגל ושכתי שרגא גוטמאן. ניו יורק, היברו פובלישינג קומפ', 1944, VIII, [1], 144 ע', תוים. 8°. עברית ואנגלית. שער אנגלי: Sabbath eve services and hymns, compiled and ed. by Robert H. Segal and Sidney S. Guthman.

1247 יום-טוב העפסן פאר דער יידישער שול. [א] (ב). (פילאדעלפיע, צענטראלע פארוואלטונג פון די יידישע פאלקשולן אין פילאדעלפיע, תש"ז—תש"ו). תמונות, תוים. 8°. עם שער אנגלי בסוף החוברות. לקוטי ספרות מתאימים גם בעברית. שם הסריה מהמעטפת: לכל חוברת שער מיוחד. התכן: [א]: שאפירא, שלמה: פסח, תש"ד, 48 ע'. (ב): הניל: ימים-נוראים אין סוכות. תש"ו, 71, [1] ע'.

1248 Senderey, Moises. Pesaj; fiesta de la libertad. Traducciones del idisch por Luis Karduner e Isaac Arcavi. Caratula e iniciales de M. Faigenblum. Buenos Aires, Oficina central del Keren Kayemet Leisrael para la America latina, 5704—1944. 95, [1] p., illus., music. 8°.

"פטר אברמוביץ גרבי: זכרונות של סוציאליזמוקרטי".
ניו יורק, קרן להוצאת עזבונו הספרותי של פ. א. גרבי,
1946. המחבר (1881 אויסה—1944 ניו יורק), סופר ועסקן
המפלגה הסוציאליזמוקרטית ברוסיה, לא פעל במפלגות
יהודיות או בצביוניות היהודית, אף על פי כן כולל הספר
בפרקים שונים חומר יהודי מענין. הוא מספר על בעלי
המלאכה והפועלים היהודים באודסה, מצבם, ארגונם,
ה"בונד", לפעמים גם על מצבו של יהדות אודסה, על
הפרעות נגד היהודים בשנת 1900, שדוכאו ע"י השלטונות
בראשיתן ולכן גם נשארו כמעט בלתי ידועות. עשר
ביותר החומר על היהודים במהפכה הרוסית. המחבר
מתאר את תפקידו של ה"בונד" בארגון הפעולה
הסוציאליסטית הכללית ברוסיה, את תפקידם של הפועלים
ובעלי המלאכה היהודיים בתעמולה הסוציאליסטית באר
דיסה. המחבר נפגש מהזדמנויות שונות עם מהפכנים יהודיים
שעמדו בראש המהפכה וגם התפרסמו מחוץ למפלגתם
ולמדינתם; הוא מספר על טרזקי (ברונשטיין), מרטוב
(צודובים), פ. אכסלרוד, ל. דייטש, ריאזנוב (גולדניץ),
לרין (לוריא), אוסיפ מינור ואחרים.
מלבד אלה עיין בדפוטי א"י מס' 892, 910, 913, 927,
1005, 981, 963.

עם ישראל בהווה

1261 גראסמאן, וואסילי. טרעבלינקער גענעם.
[איבערזעצט] (ב. קאמיק). מאסקווע, אגיו; מעלוכע-פאר-
לאג. "דער עמעס", 1945. 87 ע'. 8°. בראש השער:
ו. גראסמאן.
אג. Багратион Пророк: Третьяковская гал.

1262 לעשנינסקי, יעקב. אידן אין סאוועטן-פאר-
באנד, 1946. בהון: אידישער קעמפער, גומער 669, (ראש
השנה תש"ז), ע' 92—108. ניו יארק, סעפט. 27, 1946. 2°.
לדעת המחבר נמצאים שם בערך 1.500.000 יהודים.

1263 קעגן די אנפאלער אויף ד"ר חיים ושיט-
לאווסקי. [זאמלונג]. ניו יארק, ד"ר חיים ושיטלאו-
סקי פאליטיקאמיטעט, 1944. 112 ע'. 8°. הגנה על
ד"ר זיטלובסקי וזכות הריף עם אב. קאהן, ח. ליבערמאן
וה. ראגאו. הקובץ כולל מאמרים מאת נ. מיזיל, י. מילר,
י. שאצקי, ק. מרמר ואחרים, שפורסמו תחלה ב"מארגען-
פרייהייט", "פרייע ארבייטער שטימע", "אוישע קולטור"
ועוד.

from Whitechapel clown to diamond king...
With an introduction by Emil Ludwig. Tr.
from the French by Geoffrey Sainsbury. New
York, E. P. Dutton & Co., 1938. XI, 275 p. 8°.
ג. ברטני (1897—1952) סוחר יהלומים ובעל מכרות ידוע
בדרום אפריקה, ציר הפרלמנט מעיר קימברלי.

1255 Loewe, Herbert [Martin James]. Israel
Abrahams <late reader in Talmudic, Uni-
versity of Cambridge>: a biographical sketch.
(Cambridge), The Arthur Davis Memorial
Trust, 1944. [4], VI, [2], 159 p., port. 8°.

במכתב-הכפלה: השער מדפוס. הספר נכתב זמן קצר אחרי
מותו של פרופ. אברהם; המחבר היה תלמידו וידידו.
הספר יצא אחרי מות מחברו, בצירוף מכוא מאת אלמנת
המחבר. — המחבר התכוון לתאר את אברהם החוקר,
העסקן הצבורי והאיש.

1256 National Council of Jewish Women.
The first fifty years; a history of the National
Council of Jewish Women, 1893—1943. [New
York?], (1943). 94 p., illus., pl., ports. 8°.

1257 National Jewish Welfare Board. Jew-
ish information series. No. 1: The story of the
Jews in the United States. New York. National
Jewish Welfare Board and American Associ-
ation for Jewish Education, (1943). 32 p. 8°.
"Series of pamphlets... published for Jewish
men in the armed forces of the United States".

1258 Schnur, Harry C. Teuton torturers: a
pictorial record of 1000 years of Jewish per-
secution in Germany. London, Allied Book
Club, [1944]. 80 p., illus. 8°.

1259 Teller, Chester Jacob. Teller family in
America; record of a hundred years. n.p.,
Cousins' Publication Committee. (Phila., Pa.,
International Printing Co.), 1944. 221p. 4°.

1260 Тарпи, И[сидор] А[брамович]. Воспоминания
социал-демократа. — Статьи о жизни и деятельности
И. А. Тарпи. Нью-Йорк, фонд по изданию
интересного наследия И. А. Тарпи, 1946.
LXXI, 680 стр. 8°.

236 p., facsim., illus., pl. 8°.

ראה גם ק.ס. שנה ט"ז ע' 212. קבץ אנטישמי.

1272 **Gottschalk, Max; Abraham G. Duker.** Jews in the post-war world. New York. Dryden Press, 1945. XIV, 224 p. 8°.

הספר נמסר לדפוס בפברואר 1945, שלשה חדשים לפני כניעת גרמניה. המחברים מעריכים את מספר היהודים שהושמדו בזמן המלחמה בארבעה מיליון; החישובים שנעשו ע"י מוסדות ואישים מוסמכים אחרי המלחמה קבעו שבערך ששה מיליון הושמדו. המחברים מקוים, שהיהודים יתפטרו שוב את מקומם בעולם הדימוקרטי שלאחרי הנצחון.

Leverett Saltonstall: Foreword. — Introduction. The two world wars; a comparison and contrast. How the Jewish communities prepared for peace during world war I. Europe between wars 1919—1939. The position of the Jews in the post-war world. Palestine in the new world. Relief, reconstruction and migration. Jewish survival in the democracy of the future.

1273 **Litwinski, Leon; Samuel Schwarz.** Anti Semitismo; conferencias realizadas em 27 de junho de 1944, sob os auspícios da Associação dos Cidadãos Polacos em Lisboa... Lisboa, (typ. Sociedade industrial de tipografia), 1944. 76, [4] p. 8°.

„האנטישמיות: הרצאות...“ מאת ל. ליטווינסקי וס. שורץ.

1274 **Mendelsohn, S[amuel].** The battle of the Warsaw Ghetto. New York, The Yiddish Scientific Institute-Yivo, 1944. 28 p., facsim., double map. 8°.

את המקור היידי ראה ק.ס. שנה כ"א ע' 272.

1275 **(Shub, Boris).** Starvation over Europe <made in Germany>; a documented record, 1943. (Written by Boris Shub on the basis of research by Z. Warhaftig. New York. The Institute of Jewish Affairs, 1943). 109, [1] p., diagrs., facs., tabs. 8°. = The Jewish Affairs publication series. 14—20.

המחבר מתאר בספרו את הפוליטיקה הגרמנית של הרעבת

1264 **Asch, Schalom.** Der Sohn Gottes und der Sohn des Satans. In: "Die Neue Rundschau", 2. Heft, Januar 1946. p. 215—227. 8°.

סקירה על האנטישמיות, היהודים נשארו בחיים על אף כל הרדיפות, לא הודות לסגולותיהם המיוחדות, אלא בגורלם, כתוצאה של גורל שהוטל עליהם ע"י האלקים.

1265 ***Berg, Mary.** Warsaw ghetto. New York, L. B. Fischer, 1945. 253 p.

את התרגום העברי ראה לעיל מספר 936. שם גם באור קצר.

1266 **B'nai B'rith.** This is B'nai B'rith: a book of facts; ed. by Bernard Postal. 4th ed. Washington, Supreme Lodge of B'nai B'rith, 1945. 157 p., port. 8°.

1267 **Bonger, W[illem] A[driaan].** Race and crime... tr. from the Dutch by Margaret Mathews Hordyk. New York, Columbia University Press, 1943. X, [2], 130 p. 8°.

ביבליוגרפיה: ע' [109]—123.

מהתבן: Jewish criminality: p. 51—66. ראה גם ע' 38, 106. המחבר אינו מחשיב את הסימן הגזעי כגורם לעבריינות. בנוגע ליהודים סובר המחבר שהם קבוצה נבדלת אבל לא גזע.

*1268 **Cohen, Armond Emanuel.** All God's children: a Jew speaks. New York, Macmillan, 1945. VII, 104 p. 8°.

1269 **Deeg, Peter.** Hofjuden; hrsg. von Julius Streicher. Nürnberg, Der Stürmer, 1938. 547 p., facsim., pl., ports. 8°.

1270 **The Economic Bulletin;** official publication of the Non-Sectarian Anti-Nazi League to Champion Human Rights. New York, 1935. Illus. 4°.

ירחון. גל' 5 של כרך ב' יצא במאי 1935. העתון יצא אחר כך בשם: The Anti-Nazi Bulletin.

1271 **Forschungen zur Judenfrage.** Band 7: Eugen Fischer; Gerhard Kittel: Das antike Weltjudentum; Tatsachen. Texte, Bilder. Hamburg. Hanseatische Verlagsanstalt, 1943.

צינונות וידיעת ארץ ישראל

1280 אברמסקי, יחזקאל. ארץ ישראל נחלת עם ישראל <באספקלריה של המסורת>. חלק א: <מימות אברהם אבינו עד אחר כבוש יהושע>. לונדון, (דפוס י. גרודיצקי ובנין), תש"ה, א, 68 ע', 8°.

1281 (Avukah). What can be done? An accounting of the Jewish situation today. (New York), [1943]. 7. [1] p. 8°.

1282 Jewish Education Committee of New York. Program material for schools on the Palestine White Paper; issued on the occasion of the Children's Community Assembly on the White Paper, Washington's birthday, February 22, 1944... New York, [1944]. 32 p., illus. (incl. music), maps. 8°.

1283 Kaplan, Mordecai M[enahem]. La civilización de Israel en la vida moderna. (Versión directa del inglés, por Rabeca Trabb). Buenos Aires, Editorial Israel, 1944/5705. [III]—XVI, 286, [1] p. 8°. =Biblioteca Israel, serie 1944, no. XXV.

תרומם ספררי של הספר : Judaism as a civilization
את המקור ראה ק.ס. שנה י"ב ע' 345.

1284 Kobler, Dora. Leo Pinsker y Emma Lazarus. Buenos Aires, Wizo World Youth Centre, 1943. 21, [1] p., ports. 8°.

את החוברת באנגלית ראה ק.ס. שנה כ"א ע' 172, שם גם באור קצר.

1285 Kraeling, Carl H[ermann], ed. Gerasa, city of the Decapolis; an account embodying the record of a joint excavation conducted by Yale University and the British School of Archaeology in Jerusalem <1928—1930>. and Yale University and the American Schools of Oriental Research <1930—1931, 1933—1934>. New Haven, American Schools of Oriental Research, 1938. XXXII p., 1 l., 616 p., 1 l., front., illus., CXLIII pl., XLVII plans (part fold.). 4°.

התכן : Introduction: W. F. Stinespring: The history of excavation at Jerash. C. S. Fisher:

האוכלוסיה המשוועבת במלחמת העולם. החלק השלישי Strategy of מוקדש ליהודים. התכן : extermination. Segregation. No protective foods. Rations for death. The statistics of starvation.

1276 Smertenko, Johan [Jacob]. The Van Paassen hoax. (New York, Emergency Committee to Save the Jewish People of Europe), [1944]. 23 p. 8°.

תשובה למאמרו של פריפסן The irgunist hoax וגו' הקומיטי הנ"ל, שפורסם בעתון The Protestant ונדפס גם בסוף חוברת זו.

1277 Warhaftig, Zorach. Relief and rehabilitation; implications of the UNRRA program for Jewish needs. New York, Institute of Jewish Affairs of the American Congress and World Jewish Congress, 1944. [2], 223 p. 8°. =From war to peace <no. 1>.

התכן : Introduction. Jewish participation in the set up of Unrra. Relief policies of Unrra. The range of Unrra problems. Displaced persons. Summary.

1278 Yugoslav Jewish Representative Committee, affiliated with the World Jewish Congress. Bulletin. No. 1. New York, Jan. 1944. 50 p. 4°. במכונית הכפלה.

1279 СССР. Чрезвычайная государственная комиссия по установлению и расследованию злодеяний немецко-фашистских захватчиков. Сообщение... о злодеяниях немцев на территории Лвовской области. (Москва), ОГПЗ. Госполитиздат, 1945. 28, [3] стр., иллюстр. 8°.

„ס.ס.ס.ר. הועדה הממשלתית המיוחדת לקביעתם ולחקירתם של פשעי השודדים הגרמנו-פשיסטיים. הודעת הועדה... על פשעי הגרמנים בגליל לבוב. מוסקבה, 1945.“
על השמדת האוכלוסיה ועל מחנות המוות, בין השאר על גטו לבוב (ע' 14—17). חוברת מקבילה הוציאה הועדה הוואה על אורות פשעי הגרמנים בליטא.

מלבד אלה עיין בדפוסים א"י מס' 906, 936, 942, 996, 1049.

- 1292 Stark, Freya [Mandeline]. East is West. London, J. Murray, (1945). XXII, 218 p., map, pl., ports. 8°.
- Palestine. Syria. חלק ב' של הספר (ע' 94-138): Transjordan. המחברת מתגדת בחוקף לציונות.
- 1293 Weizmann, Chaim. Palestine's rôle in the solution of the Jewish problem. New York, United Palestine Appeal, [1942]. 17 p. 4°. "Reprinted from Foreign Affairs, an American quarterly review, January, 1942."
- הוצאה אחרת (לונדונית) ראה ק.ס. שנה כ' ע' 214.
- 1294 Welles, Sumner. An intelligent American's guide to the peace, under the general editorship of, and with an introduction by Sumner Welles. New York, The Dryden Press, 1945. VI, 370 p., maps. 4°.
- העורך שמש סגן מיינסטר לעניני חוץ באה"ב בשנות המלחמה. פרק מיוחד על ארץ ישראל (על הארץ, האוכ' לוסיה והכלכלה ותולדותיה בשלושים שנה האחרונות): ע' 331-334.
- מלכוד אלה עיין בדפוסי ארץ-ישראל.
- אתנוגרפיה, פולקלור, אמנות
- 1295 בראנשטיין, ב. יידישע געזאנגען. וויניפעג, "פון קהאל", תש"ד. [7], 40 ע', תיב. 4°. במכונת הכפלה, הטכסטים בתחלת הספר ואח"כ מתחת לחיים.
- 1296 קאטיליאנסקי, חיים. פאלקס-געזאנגען לויטן נוסח פון חיים קאטיליאנסקי; א זאמלונג פון חסידישע לידער און ניגונים, אידיש-אוקראינישע פאלקסלידער און שטייגערלידער, מיט... דערקלערונגען אין אידיש און ענגליש און... איבערזעצונגען אין ענגליש... לאס אנגעלעס, חיים קאטיליאנסקי בוך-קאמפניעט; (ניו-יארק). פאלקס-פארלאג אלזעלטליכער יידישער קולטור-פארבאנד איקוף, (1944). 152 ע', פורטרט, תיב. 4°. השער גם באנגלית: Folks-gezangen, as interpreted by Chaim Kotlyansky...
- התכן: הקדמות מאת ש. אש. ז. וויניפעג. 1: חסידישע לידער און ניגונים; אריינפיר, ר' לוי יצחק בארדי-טשעווערס לידער. חסידישע ניגונים אן ווערטער. 2: אידיש-אוקראינישע חסידישע לידער. 3: שטייגערלידער.
- 1297 Landsberger, Franz. Rembrandt, the Description of the site. C. H. Kraeling: The history of Gerasa. — Roman buildings. — J. W. Crowfoot: The Christian churches. C. S. Fisher: Buildings of the Christian period. F. M. Biebel: Mosaics. C. B. Welles: The inscriptions. Indices to the inscriptions. A. R. Bellinger; P. V. C. Baur: Coins and glassware. C. S. Fisher. Tombs.
- 1286 McClellan, Grant S. Palestine and America's role in the Middle East. New York, Foreign Policy Assoc., July 1, 1945. p. [98]—107. 4°. =Foreign Policy Reports, XXI, 8.
- 1287 Mit nyujthat Palesztina a galut zsidó-saganak; három tanulmány; írták Marton Ernő, Danzig Hillel, Gärtner Mosé. Kolozsvár, Fraternitas, 1942. 64 p. 8°. =A Fraternitas kiado időszerű zsidó irasok sorozata.
- "מה יכולה ארץ ישראל לתת ליהדות הגולה?"
- 1288 Neumann, Emanuel. Zionism and the Arab World; testimony submitted to the Committee on Foreign Affairs of the House of Representatives, February 15, 1944. (New York, American Zionist Emergency Council), [1944]. 14, [2] p., map. 8°.
- 1289 Pearson, S. Vere. The future of Palestine. In: The American Journal of Economics and Sociology, vol. 5 no. 2, p. 203—209. Lancaster, Penn., Jan. 1946.
- הצעה בנוגע לעתידה הכלכלי של ארץ-ישראל.
- 1290 The problem of Palestine [by] G. S. H. In: The World Today, vol. 1 no. 5, p. 195—204. London, Nov. 1945.
- 1291 Saliternik, Z. The macroscopic differentiation of anopheline eggs according to their pattern on the surface of water. p. 221, pl. 8°. "Reprinted from the Bulletin of Entomological Research, vol. 33, part 4, December 1942."

lamwissenschaft. Leipzig, Harrassowitz, 1944. VIII, [1], 530 p. 8°.

מהתכן: C. Brockelmann: Stand und Aufgaben der Semistik (p. 3—41). O. Eissfeldt: Mythos und Sage in den Ras-Schamra-Texten (p. 267—283). A. Alt: Der Rythmus der Geschichte Syriens und Palästinas im Altertum.

ספרות יפה עברית של ימי הביניים
עיון בדפוס א"י מס' 912, 913, 963

ספרות יפה עברית חדשה

1301 דמשק, שלמה. בגורלי. ניוירק, "בצרון", תשי"ז, 156 ע'. 8°. הספר כולל 64 רשימות מחיי בית חולים, שנכתבו מיוסן תש"א עד סיון תשי"ה, והן רשמיות הסתכלות מהימים שהמחבר שכב בביתו.
מלבד זה עיון בדפוס ארץ-ישראל.

ספרות יפה יודית

1302 איאלטי, ח. [פסידונים של ח. קלענבארט]. דער האטעל וואס עקזיסטירט נישט: ראמאן אין צוויי בענדער. מאנטעווידעא, ב. רעזניקאוויטש, 1944. 262 ע'. 8°. רומן מחיי יהודים שהתנדבו לצבא של הריפובליקאים במלחמת האזרחים בספרד.

1303 בעקערמאן, אהרן. פ. בימקא: דער דרא-מאטורג און רעאליסט. ניו יארק, (דפוס פאנישאוולוו), 1944. 96 ע'. 8°.

1304 גאלד, בען. אורעמל ברוידע: די לעבנס-געשיכטע פון אן ארבעטער. אילוסטראציעס. פון וויליאם גראפער. ניו יארק, "מארגן-פרייהייט" אסאסיאישאן, 1944. 167, [1] ע'. 8°. ספור.

1305 גאלדשטיין, מ. בירא-בידזשאנער אויפן אמור: און אנדערע דערציילונגען. [ניו יארק], אלועטלעכער יידישער קולטור-פארבאנד, (1944). 174 ע'. 8°.

1306 גרושקא, לעאן. געווען א הויז אין פוילן: לידער און פאעמען. מעקסיקע, דפוס מאנועל פינטעל, (1945). 155 ע'. 8°. שער נוסף בספרדית.

1307 העקטיין, שלום. די אידישע קאמאנדא. New York, קאמיטעט פון דערציערס פאר'ן ארבעטן ארץ-ישראל, [תשי"ז]. 8 ע', תמונות. 8°.

Jews and the Bible... tr. by Felix N. Gerson. Philadelphia, The Jewish Publication Society of America, 5706—1946. XVIII, 189 p., illus., pl. 4°.

התכן: Foreword. Rembrandt and the Jews come to Amsterdam. Rembrandt's portraits of Jews. Rembrandt's scenes of Jewish daily life. Rembrandt and the Bible (p. 91—175). Notes. Bibliography (p. 183—186). הוצאה מהודרת.

1298 Strassburg, Margaret. Our land, our hope! <Youth on the march to Palestine>. From the play "Awakening"; words and music by Margaret Strassburg. n.p., [194-?]. [4] p., music. 4°.

בשביל קול בלויזיסטער. המלים כאנגלית. המחברת גרה ביוהנסבורג.

מלבד אלה עיון בדפוס א"י מס' 953, 954

בלשנות

1299 Brönno, Einar. Studien über hebräische Morphologie und Vokalismus, auf Grundlage der Mercatischen Fragmente der 2. Kolumne der Hexapla des Origenes. Leipzig, Kommissionsverlag F. A. Brockhaus, 1943. [2], XIV, [1], 489 p. 8°. = Abhandlungen für die Kunde des Morgenlandes, mit Unterstützung der deutschen Forschungsgemeinschaft hrsg. von der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft. 28. Band.

Giovanni Mercati מצא בשנת 1890 בספריה אמברג זיאנה במילנו כת"י על קלף (פלימפטסט) הכולל קטעים גדולים של התהלים לפי ההכסאפלה של אוריגנס, בו נמסר הנוסח העברי של התנ"ך בטרנסקריפציה יוונית.
התכן: Einleitung. Morphologie: Verba. Nomina. Pronomina. Partikeln. — Vokalismus. Abschreibefehler. Varianten. Zusammenfassende Übersicht. Bemerkungen zu den Theorien Sperrers.

*1300 Hartmann, Richard; Helmuth Scheel, ed. Beiträge zur Arabistik, Semistik und Is-

- 1308 ווארשאזוסקי, בונם. די פארלורענע בת מלכה; א מעשה. פריי לויט ר' נחמן בראסלאווערס „מעשה מאבדות בת מלך“. מעלבאדן, „פריינט פון יידיש-וועלט“ לעבן שול-וועזן, 1944. 126 ע'. 8°.
- 1309 ווייסמאן, נחום. די באלאדע פון מאיר לעווין. ניו יארק, נחום ווייסמאן בוך-קאמפניטעט, 1944. 80 ע'. פורטרט. 8°.
- 1310 טייטלבוים, דארע. אינמיטן וועלט. ניו-יארק, (שרייבער סעקציע; יידישער קולטור פארבאנד <ייקוף>), 1944. 127 ע'. 8°.
- 1311 כץ, אלעף. אמאל איז געווען א מעשה. ניו יארק, 1944. 96 ע'. 8°.
- 1312 ליפצין, סעם. הערט א מעשה... [פון] סעם ליפצין <קוועקזילבער>. ניו-יארק, „אמבא“, 1945. 72 ע'. 8°.
- הספר כולל 17 ספורים ורשימות הומוריסטיים, 3 מחזות קטנים ופתגמים.
- 1313 מייזל, נחמן. פארגייער און מיטציטלער. (ניו-יארק) איקוף, 1946. 431 ע'. 8°.
- ש"י אברמוביץ, שלום עליכם. פרץ, דובנוב, אנסקי, ויט לובסקי, ר. בריינין, ביאליק, ה. צייטלין, ש. אש. הירשביין, י. רונפלד, ראבי. ברגלסון, דער נסתר, קאצינע, י. זינגר, מנגר, גרדה.
- 1314 סעגאלאויטש, ז[וסמאן]. דארטן, ניו-יארק, „צוקונפט“ און ציקא-פארלאג, 1946. 155, [2] ע'. 8°.
- שירים. הנושא הכללי: השמות יהדות פולין במלחמת העולם השנייה.
- 1315 פינסקי, דוד. ער לעבט! און אנדערע דער ציילונגען. עסבארי פארק, נ. דוש, שלום עליכם צווייג 150, יידישער נאציאנאל ארבעטער פארבאנד, (1946). 318 ע'. 8°.
- 1316 פערסאוו, ש[מואל]. דיינ נאמען איז פאלק; <פארציילונגען הענג יידן פארטוואנער>. מאסקווע, אגיה, מעלובע-פארלאג „דער עמעס“, 1944. 122, [2] ע'. 8°.
- כולל 21 רשימות.
- 1317 צווייג, סטעפאן. דער פלאנטער פון געפילן; דריי נאוועלן, אויטאריזירטע איבערזעצונג [פון] חיים בראַ פאזש. בוענאס איירעס, י. גירשפעלד, 1942. 227, [1] ע'.

8° עם שער ספרני מיוחד. התכן: 24 שעה פון א פרויס לעבן. דער חורבן פון א הארץ. דער פלאנטער פון געפילן.

1318 קארמאן, נ. ד. בארגארויף; לידער און פא-צמען. פילאדעלפיע, „פריינט“, 1943. 128 ע'. פורטרט. 8°.

1319 ראבאי, א[ייזיק]. איז געקומען א ייד קיין אמעריקע, <ראמאן>. (ניו-יארק) פאלקס-פארלאג, אל-וועלטלעכער יידישער קולטור פארבאנד איקוף, (1944). 299 ע'. 8°.

(געקליבענע ווערק פון א. ראבאי). מהדורה ב'; את הראשונה ראה ק.ס. שנה ר' ע' 515.

1320 רויזענבלאט, ה. אדמס קינדער. (ציילונגען פון טאדעס געלער). שיקאגא, ה. רויזענבלאט בוך-קאמפניטעט, לאס אנגעלעס, דורכן פארלאג ל. מ. שטיין, (1944). 126 ע'. 8°.

שירים. התכן: פון גאטס האנט ארויס. די געצעלטן פון אברהם. געראנגעל. יעקב און זיינע זין. יוסף און זיינע ברודער. אין פרעה'ס הויף.

ספרות יפה לועזית על נושאים יהודיים

1321 Babel; revista de arte y critica (Número dedicado a la cuestión judía.) Santiago de Chile, marzo-abril 1945. 49—95 p. 8°. = Babel, [no.] 26.

החבורת ספרותית בעיקרה.

1322 Graham, Gwethalyn. Earth and high heaven. Philadelphia, Lippincott. (1944). 288 p. 8°.

ספר מחיי היהודים בקנדה בשנים האחרונות.

1323 Hahn, Arnold. Das Volk Messias; sieben mal sieben Sonnette zum Ruhme der Juden. London, V. Gollancz, 1943. [53] p. 8°.

הוצאה קודמת ראה ק.ס. שנה ט"ו ע' 89.

1324 Kahler, Erich. Richard Beer-Hofmann <1866—1945>. In: "Die Neue Rundschau", 2. Heft. Januar 1946. p. 227—237. 8°.

המחבר מנתח גם את יצירותיו התנוכיות „חלום יעקב“ ו„דוד הצעיר“.

1325 Shneur, Zalkind. Song of the Dnieper; a novel by Zalman Shneur. (Tr. by Joseph

במכונית הכפלה, פרט לארבעת
העמודים באמצע, מקצת הספר הוא באנגלית. שער נוסף
באנגלית: Special classes... by Menahem M.
Edelstein. New York, 1943.

1332 Blumenfield, Samuel M. Higher Jewish
education and the emerging pattern of American
Jewry... an address delivered at the opening
exercises of the Jewish Institute of Religion.
[New York], Jewish Institute of Religion, 1943.
11 p. 8°.

1333 Cincinnati. Hebrew Union College. Ca-
talogue... No. 38. 1945—1946. [Cincinnati].
1945. XII, 72 p. 8°. ראה גם ק.ס. שנה ב' ע' 40.

1334 Friends of the Hebrew University of
Jerusalem. America. The Hebrew University in
1942—43. New York, [1944?], 17 p. 8°.

1335 Jewish Education Committee of New
York. Bulletin of information for principals and
teachers of Jewish schools. New York, 1943.
ירחון, גלי א' יצא בינואר, חלק של הסכסס בעברית. 4°.

1336 Jewish Education Committee of New
York. Jewish education for our children. New
York, Jewish Education Committee, [194-?], 23,
[1] p., illus. 2°.

1337 Liptzin, Sol[omon]. Yivo's way. (Sec-
ond printing). New York, Yiddish Scientific
Institute-Yivo, 1944. 13, [1] p. incl. 1 illus. 8°.

1338 New York. Rabbi Isaac Elchanan Theo-
logical Seminary and Yeshiva College. Inaugu-
ration of Rabbi Samuel Belkin, as president.
(Easton, Penn., Mack Printing Co., 1945).
57 p., pl., ports. 4°.

1339 New York. Rabbi Isaac Elchanan Theo-
logical Seminary and Yeshiva College. Yeshiva
and Yeshiva College News. New York, 5704—
1944. 4°. ports.

ירחון, העורכים: Solomon Wind, Meir Felman,
L. L. Lifschitz. גלי 7 יצא בניסן.

Leftwich). New York, Roy, (1945). [8], 376 p.
8°.

מחיי העירה שקלוב (פלך מוהילב שעל הדניפר) בתחלת
המאה העשרים. — את המקור (נח פאנודע) ראה ק.ס.
שנה ט"ז ע' 102.

ספרות הנוער

1326 אדלר, י. ב. נרות חנכה: «ספור» ניו-
יורק, ועד התרבות ליד אגודת מורי הישיבות, [תש"ד].
[4] ע' 8°. לנער.

1327 וינגרטן, ירחמיאל. גבורי ימינו > מתוך
יומן של נער עברי. מונטריאל, (קרן התרבות העברית
בקרנה), תש"ה 32 ע', תמונות. 8°. = ספריה לנערים.
חוברת א. — מנוקד. עם שער אנגלי נוסף ותרגום אנגלי
למלים קשות.

1328 ארבעטער רינג. בילדונגס קאמיטעט.
קינדער-רינג. די מעשה פון פסח, (רות, חנוכה, פורים).
4 חוברות. (ניו יארק), [תש"ז]. 16 ע' בכל חוברת.
14:10. מצוירות, לילדים.

קינדערוועלט: ירחון. עיין מס' 1174.

1329 Mizrahi. America. A cultural program
for Mizrahi Youth Chapters. v. 1 no. 2—9,
v. 2 no. 1—8. New York, Youth & Education
Department of the Mizrahi Organization of
America. 1942. 8°.

מס' 2—3 של כרך א' יצא בנובמבר—דצמבר 1942.
מס' 7—8 של כרך ב' (האחרון) — ביוני 1944.

1330 Zeligs, Dorothy F[reda]. The story of
modern Palestine for young people. New York,
Bloch Publishing Co., 1944. XV, 339 p., illus.,
maps. 8°.

הוצאה יפה. — מהדורה א' ראה ק.ס. שנה ב' ע' 100.
מלבד אלה עיין בדפוסי ארץ-ישראל.

חנוך והוראה

1331 אדלשטיין, מנחם מ. כתות מיוחדות;
תכנית, חומרי לימוד לדוגמא ותוראות למורים, המלמדים
במחלקות מיוחדות בבתי הת"ת > תמצית דין וחשבון
על נסוי בבית-ספר, מאת מנחם מ. אדלשטיין, ניו-יורק,
ועד החנוך היהודי בניו-יורק, תש"ג. [3], 49 דף, [4] ע',

שלישי, תש"ג. נספח: ספר אמונים להעברית... [מאת] שלמה מראה-נוף ואליעזר שולץ... ספר א-ב. שיקגו, תעודה, תש"ד. 2-65; 64 ע'. עם תמונות. 8°.
ספר א, מהדורה שלישית ומתוקנת, ספר ב, מהדורה שניה ומתוקנת.

1345 Feuer, Leon I[srael]. Jewish literature since the Bible. Book 1. (3rd ed.). Cincinnati, The Union of American Hebrew Congregations, (1942). XIV, [2], 297, [1] p. 8°. (Commission on Jewish Education of the Union of American Hebrew Congregations and the Central Conference of American Rabbis. Union graded series, ed. by E. Gamoran). p. [203]—290: Supplement, by Azriel Eisenberg. — p. 291—297: Bibliography. אנתולוגיה ספרותית.
Pupil's workbook, by Azriel Eisenberg. (1943). VII p., 58 numb. l. 4°. — Teacher's book, by Azriel Eisenberg. (1943). IX p., 154 numb. l. 4°.

מלבד אלה עיין בדפוס א"י מס' 949, 961, 1027, 1042, 1043, 1087, 1126, 1129, 1130.

ספרי מדע כלליים בעברית

1346 אפוקרט. כל כתבי היפוקראטס, בתורגמים מיוגית ומבוארים על ידי... אליעזר שיינקמן מאן. מונטבידאו, הוצאת ספרים "עוגן" של דב מרגליות, תש"ב. 161, [1] ע', מורטוט. 8°. שער נוסף בספרות: Escritos de Hipócrates. Traducido... por... Eliezer Schenkman. לכל אחד מספרי היפוקראטס נוסף שער מיוחד. התכן: א. שיינקמן; מבוא: היפוקרטס (הרפואה שמקודם להיפוקראטס. חיי היפוקראטס. חלוקת הספרים של הקובץ ההיפוקראטי עפ"י Littré. תורת הרפואה של היפ. למדוחו הרפואית של היפ. ע' 13—50). — על הדייטה בבריאות. על שימוש הנוזלים. על האוירים ועל המים ועל המקומות. הפרוגנוסה. על הדייטה במחלות החריפות. השבועה. החוק. בתחלת הספר: שר טוטים ביוגרפיים על המתרגם שמת בספטמבר 1940, קודם שיצא הספר לאור.
מלבד זה עיין בדפוס א"י מס' 902, 907, 924, 955, 965, 986, 991, 1010, 1044, 1062, 1116.

1340 Philadelphia. The Dropsie College for Hebrew and Cognate Learning. Register [39] 1945—1946. Philadelphia, 1945. 40 p., illus. 8°. ראה גם ק.ס. שנה כ' ע' 40.
מלבד אלה עיין בדפוס ארץ-ישראל מס' 914, 948, 964, 1026, 1032, 1084.

ספרי למוד

1341 אהרני, אברהם; ראובן ולינרוד. מביא ללשון העברית ולדקדוקה. חלק שני. Hebrew reader and grammar, part two, by Reuben Wallenrod... and Abraham Aaroni... [ניו יורק], שילה, (1945). 214 ע', מפה. 8°. את הקודם ראה ק.ס. שנה כ"א ע' 175.
1342 בכרך, קלמן. עולמי. ספר ראשון. ספר למוד למתחילים אחר למוד הקריאה על פי ספורי היס' טוריה. מהדורה מחדשת. ניו-יורק, אילת, חרצ'י [צ"ל תש"ד] (1943). [4], 59 ע', תמונות. 8°. מנוקד. מהדורה א' ראה ק.ס. שנה י"ג ע' 102.

1343 גרינברג, שלמה... [סרית "הראשון"] מאת שלמה גרינבערג... [1—5] (New York). Joint Com- mission on Education of the United Synagogue of America and the Rabbinical Assembly of America, 5701/1940—5705/1945. מקום ההוצאה נזכר על שער חלק [5]. על המעטפות שם ההוצאה בעברית: ועד המאחד לחינוך של בתי כנסיות המאוחדים דאמריקה ואספת הרבנים דאמריקה. נוספו מחברות לעבור דה מאת Anna Chanofsky או מאת Anna Chanofsky and Simon Greenberg. התכן: [1]: השעור הראי שון. (2nd ed.) 1942—5702. ע' [2]: היהודי הראי שון, חלק א/ב. (3rd ed.) 1945—5704. [!]. ע' 48. [3]: היהודי הראשון, חלק ג/ד. 1940—5701. ע' 47. [4]: בית המקדש הראשון, חלק א/ב. 1940—5701. ע' 56. [5]: בית המקדש הראשון, חלק ג/ד. 1940—5701. ע' 64. מחברות לעבודה לחלקים [1]—[4]: 48, 43, 48, 48 ע'.

1344 מראה-נוף, שלמה; אליעזר שולץ. העב' רי... ספר א-ג. שיקגו, תעודה, תש"ג-תש"ד. בכל ספר 96 ע', תימ, תמונות. 8°. ספר א, מהדורה רביעית מתוקנת, תש"ד; ספר ב, מהדורה שניה, תש"ג; ספר

העברית, תל-אביב, 1945

בתוך כתבי עת

במדור זה ירשם תכן כתבי-עת במדעי היהדות ובלועזית, וגם מאמרים בודדים מעניני-יהדות מתוך כתבי עת כלליים. יכללו כאן מחקרים בלבד ולא ספרות יפה ואף לא עיונים בבעיות ימינו. עתונים חדשים נרשמים גם לעיל במדור "עתונים וקבצים".

בטרים. [שנה א' חוב' ט. תל אביב, אלול תש"ה. מן התכן : י. ק. : ביקור במשה.

במה. חוב' א' (מ"ז). תל אביב, תש"ה. מן התכן : דבשני, מ. : הדרמה העברית במאה ה"ט. (המשך) חלק א' בחוב' מ"ו : הסיף בחוב' מ"ט.

חוב' ג' (מ"ט). תש"ה. מן התכן : שיפר, י. : על דרך המחקר בתולדות הדרמה והתיאטרון של היהודים.

ברקאי. שנה י"ג גל' ר"ג. יוהניסבורג, אב תש"ה. מן התכן : רבינוביץ, ל. : יהודי געפרען.

יד לקורא. כרך א' חוב' ג—ד. תל-אביב, תמוז—אב תש"ה. מן התכן : קאסופ, מ. ד. : תולדותיו של אוסף כתבי-יד עבריים (המחלקה הפאלאטינית בספריית הוואטיקן) — בן חנניה. י. : הספריות הערביות בארץ.

ים גלילות החבל הימני לישראל. חוב' ט"ו—ט"ז. תל אביב, אב—אלול תש"ה. מן התכן : ברש, א. ; דנין, צ. : דגי ארס [בים ארץ-ישראל]. — תיבת נח.

כנסת... לזכר ח. ג. ביאליק. ספר י"א תל-אביב, תש"ה. התכן : א. ח. ג. ביאליק. — ב. : דברי פיוט. — ג. : דברי מחקר : קויפמן, י. : שלשת הפרקים של הושע הקדום. — בן צבי, י. : ספר יהושע השמרני וזימני החדש. — טורטשינר, ג. ה. : בעית הספרות שבמקרא. — שלום, ג. : התחלות הקבלה. — עקביא, א. א. : ליקוי המאורות ויסודות הלוח העברי. — שירמן, ח. : לחקר חייו של שלמה אבן גבירול. — ד. : השנה.

לוח ירושלים — ד. : לשנת תש"ה. ירושלים, אלול תש"ה. מן התכן : ברינקר, ד. ג. : לתולדות הישוב היהודי בירושלים ובארץ-ישראל. — בן צבי, י. : לפני מאה שנה [שתי תעודות ערביות בתרגום עברי]. — מלכו, י. ר. : ידיעת הארץ וקורות ישראל (עפ"י הרדב"ז).

— ריבלין, ב. : על ירושלים מלפני שבעים שנה. — גאון, מ. ד. : פרט ועוללות (עניני ירושלים). — גראיבסקי, פ. : ר' ראובן ריבלין איש ירושלים. — וינגרטן, ש. : ר' אליעזר ד"ר גרינזווס. — תקנות ירושלים החדשה ותולדות בנינה. ב. : מאה שערים. — ליבוביץ, ז. : אצל ר' שמואל סלנט זצ"ל. — בן טובים, ז. : לחברון עיר האבות. — גולדווסר, פ. : ר' א. מ. ליפשיץ, ז"ל.

מאזניים. כרך כ"ג חוב' א', תל אביב, תשרי תש"ה. מן התכן : מירסקי, א. : קוים באפיו של הפיוט הקדמון. חוב' ב', חשון תש"ה. מן התכן : קמינקא, א. : הגר שלמה "מולכו" — ור' שלמה מולכו בעל ספר "המפאר".

מבפנים. כרך י"ב חוב' א', עין חרוד, חשון תש"ה. מן התכן : ברסלבסקי, מ. : ארגוני פועלים בימי העליה הראשונה.

מלילה : קובץ מחקרים. וו. מנצ'סטר, תש"ה. התכן : אלטמן, ש. צ. : שיריקדושה בספרות-ההיכלות הקדומה. — בונטביטש, ג. : אגרות שניאור זלמן שכטר לאחיו-העם. — ויזר, ג. : השפעות אסלאמיות על הפולחן היהודי (ע' 37—120). — ויל, פ. ר. : אברהם אבן עזרא והקראים בהלכה—ולנשטין, מ. : משה יהודה עבאס—ווארטסקי, י. : זמני המלה שרי במדרשי פליאה. — זולא, מ. : מה מקורו של רס"ג בשיר האותיות. — ילון, ח. : למלון העברי. — ליפשיץ, א. מ. : רש"י, דמות אפיו. — מוריס, ג. : המשמעת בבית-הספר היהודי הקדום. — מרקו, י. ד. : הקרא דניאל בן משה אלקומטי ופירושו לתרי"עשו. — סימון, מ. : הקוסמולוגיה של שלמה אבן גבירול. — קרויס, ש. : גדלן של מלכויות רומי ופרס ; המדינות הערים שבהן. — רביץ, ח. : הדיאלקטים העתיים קים של השפה הערבית ויחסם לעברית. — רבצ'עיר : הלכות קצובות. — רובינשטין, א. : "המרכז הרוחני"

עדות. שנה ב' חוב' א"ב. ירושלים, תשריטבת תש"ז.
 "הוצאת יובל ליום הולדתו הע"ה של ד"ר מ. גרנוואלד".
 מן התכן : ר. כ. : ד"ר מ. גרנוואלד. — גרנוואלד, מ. :
 הפולקלור ואני. — ביבליוגרפיה של כתבי ד"ר מ. ג. —
 פטאי, ר. : למגע התרבותי בארץ-ישראל החדשה. —
 אשכנזי, ט. : יהודי חצרמות. — בראורי, א. י. : למוד
 ומשחק בחדרי גליציה. — נאכט, י. : אשה-חודש-לבנה.
 — שוארצבום, ח. : הכחשן וככרות הלחם. — בךשבת,
 ש. : השיטה של "דומה בדומה". — גרבל, א. : מחולות
 הבתולות בראמאללה. — גוימן, י. : בטוים על "נשמה"
 ביידיש. — פרנקל, מ. : לנושא : פולקלור לשוני של
 יהודי ברלין. — רצהבי, י. : פתרוני חלומות (מזוה)
 כתבי-יד תימני). — שאלות ותשובות. — מחדשות המכון.

עיון : חבורות לפילוסופיה. כרך א' חוב ב/ג. תל-
 אביב. חשון תש"ז. מן התכן : היימן, י. : ההאבקות
 על הגשמת האל ביון ובישראל.

ציון. שנה י"א ספר א"ג. ירושלים, תשריטבת תש"ז.
 התכן : מילר, ב. : יחס בני נחור והמסגרת ההיסטורית
 של ספר איוב. — הירשברג, ח. ז. : המקורות הערכיים
 לקורות יהודי ערב. — פראור, י. : היהודים במלכות
 ירושלים הצלבנית. — ברור, א. י. : יהודי דמשק אחרי
 העליה בשנת 1840. — מרמור, ד. י. : המשא ומתן
 הדיפלומטי של ההסתדרות הטריטוריאליסטית היהודית
 ("יט") ומסיבות כשלונו. — זוטות : שטרן, ש. מ. :
 שתי ידיעות על חסדי אבן שפרוט. — גוישדט, ד. :
 בענין נגידותו של הרמב"ם. — בראון, נ. : שלוש הערות
 ל"שבט יהודה". — גרנוואלד, מ. : שמואל אופנהיימר
 ומתנגדיו. — מלכו, י. ר. : פרטים נוספים על הסבתאים
 בסאלוניקי.

רפואה וטרינרית. כרך ג' חוב' ד'. תל-אביב, חשון
 תש"ז. מן התכן : לשוננו : אבן-אודם, י. : טבב —
 Veterinarius. טבוב — Veterinaria.

שבילי החנוך. שנה ו' חוב' ג'. ניוירק, ניסן-סיון
 תש"ז. מן התכן : קומארונסקי, מ. : תולדות החנוך
 כנאק.

תבונה. חוב' ס"ה. ירושלים, אייר תש"ז. מן התכן :
 דבורץ, א. ז. : גמליאל זוגא וההל אחיו.

תרביץ. שנה יז חוב' ג'-ד. ירושלים, ניסן-תמוז תש"ז.
 התכן : וידר, ש. : קטע ירושלמי מבין קטעי הגניזה

והתפוצות בתורת אחד העם. — רוברטסון, א. : כהונה
 ומלכות. — רות, ב. : מנהגי אורבינו.

מערכות. חוב' ל"ז (=כרך ט' חוב' ג'). תל אביב,
 מרחשון תש"ז. מן התכן : אבייונה, מ. : הנגב וערכו
 הצבאי והאיסטרגי בימי קדם.

סיני, שנה י' חוב' קדיקסו. ירושלים, אב-אלול תש"ז.
 מן התכן : קרויס, ש. : משרות חיצוניות בידי היהודים
 בסוף תקופת הרומים. — פיסס, ש. ז. : הערות להגיון
 ושיטת התלמוד ומפרשיה. — הילביץ, א. : סדר המצוות
 במנינו של הרמב"ם. — בן מנחם, ג. : כתבי רבי משה
 אלמושנינו; רשימה ביבליוגרפית. — בראנד, י. : כל
 החרס בספרות התלמוד. — ריינס, ח. ז. : מסורת ואידאל
 ביהדות. — ברנשטיין, ש. : מחזור טריפולי פייטניו
 ופיוטיו. — קוק, ש. ח. : האגדה על בונה "קלניא". —
 קמנקא, א. : באור מלים בלשון המשנה והמדרשים
 מלשון רומית.

הספר העברי; קובץ שנתי. כרך ה. ניוירק, תש"ז.
 מן התכן : אסף, ש. : "עם הספר" והספר. — אלקושי, ג. :
 הספרות העברית בארץ ישראל בשנת תש"ה. — עין
 הקורא : יבול הספרות העברית באמריקה בשנת תש"ז. —
 לייף, ח. : מכחר הספרות הציונית בעברית. — אולשטיין,
 מ. מ. : ספרות חנוכית. — שפיזהנדלר, א. : "בכורי
 העתים החדשים" (למלאת מאה שנה להופעתו). — פרסקי,
 ד. : קוריוזים בספרות העברית. — הלוי, מ. : ההסתדרות
 העברית ליובל השלשים שלה (1916—1946).

מדור יודי : יארבוך. מן התכן : ראויטש, מ. : אברהם
 רייזען. — ניגער, ש. : שלום עליכס הומארי. —
 יאגובסקי, מ. : יידיש שאפן אין דרום-אמריקא. — שטערן,
 ש. : יידיש-נאציאנאלע מאטיוון אין דער סאוועטיש-
 יידישער ליטעראטור. — שייקאווסקי, ז. : די יידישע
 פרעסע אין די באפרייטע לענדער. — קליגסבערג, מ. :
 דאס יידישע בוך אין אמעריקע.

מדור אנגלי : Jewish Book Annual. מן התכן :
 Bloch, J. : The year's bookshelf.—Wischnitzer-
 Bernstein, R. : Books on Jewish art. — Grayzel,
 S. : Jacob H. Schiff and Jewish books.—Miller,
 S. R. ; Schildkret, L. : Works of Sholem Alei-
 chem available in English translation. — Gold-
 stein, F. : The Jewish child in bookland. A
 selected bibliography.—Bibliographies in Jew-
 ish Book Annual (5703—06).

פרייע יידישע טריבונע, לאנדאן, יוניולי 1946.
מן התכן: מארקא, י. ד.: 300 יאר יידיש קולטור-לעבן
אין האלאנד.

Aevum. Anno 19 fasc. 1-2. Milano, Gennaio-Giugno 1945. Part. cont.: Rinaldi, P. G.: Alle origini della letteratura profetica.

American Academy for Jewish Research. Proceedings. Vol. 15. New York, 1945. Cont.: Kober, A.: Jewish monuments of the Middle Ages in Germany, II. — Weinryb, B. L.: Studies in the communal history of Polish Jewry, II.

American Imago. Vol. 4 no. 1. Aug. 1946. Part. cont.: Barag, G. G.: The mother in the religious concepts of Judaism.

American Literature. Vol. 18 no. 3. Durham, N. Car., Nov. 1946. Part. cont.: Kliger, S.: Hebraic lore in Maxwell Anderson's "Winter-set".

Annales du Service des Antiquités de l'Égypte. Tome 44. Le Caire, 1944. Part. cont.: Leibovitch, J.: Amon-Ra', Rechef et Houroun sur une stèle. — Idem: A propos d'un bas-relief copte des trois Hébreux dans la Fournaise.

Supplément, no. 1. 1946. Hickmann, H.: La trompette dans l'Égypte ancienne.

L'Antiquité Classique. Vol. 14 no. 2. Bruxelles, 1946. Part. cont.: Bouüaert, J.: Nouvelles hypothèses concernant la constitution de l'alphabet proto-sinaïtique et des alphabets grecs.

Australian Jewish Historical Society. Journal and Proceedings. Vol. 2 part 4. Sydney, Dec. 1945. Part. cont.: Schalit, M. A.: A glimpse into early Jewish history in Monaro. — Porush, I.: Rev. Herman Hoelzel, of Hobart and Sydney. — Astor, A.: A history of the Dunedin (N.Z.) congregation. המשך בחוברת הבאה.

בבודאפשט. — אברמסון, ש.: מספרי רב שמואל בן חפני. א.: כתאב אלטלאק. — מירסקי, א.: פיוטים מקי בילים. — פוקס, א.: אוריפידס והמפלגות הפוליטיות של זמנו. — טולידאנו, ב.: ישוב יהודי בצפון בשנות ה"א רפ"ה — ה"א תרל"ד. — פירורים.

אוגדזער שטימע: ארגאן פון דער שארית-הפליטה אין דער ענגלישער זאנע. יארג. 2 נומ. 14. בערגן-בעלון, ז' תשרי תש"ז. מן התכן: מסכת ראש השנה. יידיש: משה שטארקמאן. [עם באורים קצרים בסוף כל פרק ופרק].

געדאנק און לעבן. באנד 4 נומ' 2. ניויארק, יולי-סעפט. 1946. מן התכן: גלאנץ, ר.: יידן אין אמעריקע פאר דער מאסן-איינזאנדערונג. — בחלק האנגלי הנקרא: The Jewish Review: Sapir, B.: Jews in Cuba.

געצעלטן. גטעו יארג. נומער 10-9. ניויארק, מאי-סעפט. 1946. מן התכן: מאהלער, ר.: יוסף פערלס העברעאישע פאלקס-אלמאנאכן. (א בייטראג צו דער אידעאלאגיע און פראפאגאנדע מעטאדן פון דער מזרח-איראפאישער השכלה).

יידישע שפראך. באנד 5 נומ' 6-4. ניויארק, 1945. מן התכן: בארק, י.: א זאמלונג פאלקספארגלייכן. — פינבערג, ל.: א באראקטעריסטישער שטריך פון דעם ליטווישן וואלעקט.

באנד 6 נומ' 1-2. 1946. מן התכן: פרימער, מ.: מלואים צו דער זאמלונג פאלקספארגלייכן. — געוואר דאזשק, ר.: א צווייט בינטל בונטע ווערטער פון ביאליסטאק.

יוזא בלעטער. באנד 27 נומ' 2. ניויארק, זומער 1946. מן התכן: וויינרייך, מ.: היטלערס פראפעסארן. — מיזל, ט.: יידן אין מעקסיקע. — קאדאן, ח. ש.: די יידיש-רוסישע פעדאגאגישע ווערנאל אין צארישן רוסלאנד. — שיקאוסקי, ז.: די יידישע פרעסע אין פראנקרייך, אין בעלגיע, 1940-1946.

פון לעצטן חורבן: צייטשריפט פאר געשיכטע פון יידישן לעבן בעתן נאצירעזשים. נומ' 1. מינכען, אויגוסט 1946. מן התכן: וואלדמאן, י.: די כעלמנער טראגעדיע. — אייגער, י.: ראדאם: גבית-עדות פון יחיאל פרידמאן און ש. ד. פיגער. — קאפלאן, י.: דאס פאלקס-מיל אין נאצי-קלעם.

The Biblical Archaeologist. Vol. 9 no. 3. New Haven, Sept. 1946. Cont.: Glueck, N.: Transjordan. — Caiger, S. L.: Archaeological fact and fancy.

Bibliotheca Sacra. Vol. 103 no. 411. Dallas, July-Sept. 1946. Part. cont.: Feinberg, C. L.: The poetic structure of the Book of Job and the Ugaritic literature. — Fritsch, C. T.: New trends in Old Testament theology.

La Boz de Türkiye. Anio 8 no. 167. Galata-Istanbul, 15.x.1946. Part. cont.: Galante, A.: Rosch Haschana et Kippour à Rhodes en 1528.

Bulletin de la Société Royale de Géographie d'Égypte. Tome 21 fasc. 3-4. Le Caire, août 1946. Part. cont.: Aly Shafei: Historical notes on the Pelusiatic branch, the Red Sea canal and the route of the Exodus.

Bulletin of the Bible Readers' Union. Vol. 7 no. 9. London, June 1946. Part. cont.: Lazarus, H. M.: Cantillation. (Cont. in nos. 10, 11).

Bulletin of the History of Medicine. Vol. 20 no. 2. Baltimore, July 1946. Part. cont.: Gordon, B. L.: Curiosities of Jewish medicine.

Bulletin of the John Rylands Library. Vol. 30 no. 1. Manchester, Oct. 1946. Part. cont.: Fish, T.: Some ancient Mesopotamian traditions concerning men and society. — Robertson, E.: The period of the Judges; a mystery period in the history of Israel. — Bussby, F.: A note on Σάββατα and Σάββατον in the Synoptics.

The Canadian Jewish Chronicle. Vol. 34 no. 24. Montreal, Nov. 8, 1946. Part. cont.: Caiserman, H. M.: Historic notes on Jewish life in Peru.

***La Ciudad de Dios.** Madrid, Enero-Abril, Mayo-Junio 1946. Part. cont.: Bordoy-Torrents, M.: Estudios sobre el glosario hebraico de Fray Luis de León.

Part 5. June 1946. Part. cont.: Benjamin, A. L.: Jewish colonists in Melbourne's early land sales. — Benjamin, D. J.: Western Australian Jewry, 1829—1897. Part 1: Fremantle.

Biblica. Vol. 24. Roma, 1943. Part. cont.: Bea, A.: La Palestina preisraelitica. — Mercati, G.: Una singolare versione di Deut. 26. 17 e 18 e l'originale di essa. — Schildenberger, J.: Weissagung [im A. T.] und Erfüllung.

Vol. 25. 1944. Part. cont.: Bressan, G.: L'espugnazione di Sion e il problema del "sinor". — Coppens, J.: La critique du texte hébreu de l'A.T.. — Fischer, J.: Ist das Rätsel "Odo" schon gelöst. — Schildenberger, J.: Alttestamentliche Jenseitsvorstellung und Irrtumslosigkeit der inspirierten Schriftsteller. — Vosté, J. M.: Sur les titres des Psaumes dans la Pesitta. — Ziegler, J.: Beiträge zur koptischen Dodekapropheten-Übersetzung. — Idem: Der griechische Dodekapropheten-Text der Complutenser Polyglotte. — Zolli, I.: Dalle letteratura sapienziale biblica.

Vol. 26. 1945. Part. cont.: Schoeps, H. J.: כלל הקמי; die griechischen Übersetzer zu Num. 32, 12. — Vosté, J. M.: Les citations syro-hexaplares d'Iso'dad de Merw dans le commentaire sur les Psaumes. — Idem: L'introduction de Mar Iso'dad de Merw aux livres de l'A.T.. — Ziegler, J.: Der Text der Aldina im Dodekapropheten. — Zorell, F.: Die Vokalisation des Wortes עֲרֹכָךְ in Lev. 27 und anderwärts.

Vol. 27. 1946. Part. cont.: Piatti, T.: Una nuova interpretazione del Cantico di Debora. — Vosté, J. M.: Les textes bibliques dans le Pontifical de Michel le Grand. — Moscati, S.: La radice semitica אָמַר. — Idem: Sull'etimologia di מִכָּבֵּד. — Zolli, E.: La tavoletta di Gezer. — Koch, R.: Der Gottesgeist und der Messias [im A.T.].

Heredad. Año 1 nos. 5 y 6. Buenos Aires, Mayo y Junio de 1946. Part. cont.: Portnoy, A.: Raquel, la reina hebrea de Castilla. — Lachmann, F. R.: Desde el diluvio hasta la conquista de Jericó. — Rabi José de la Reina, traducción por M. Maizlis.

Historia Judaica. Vol. 8 no. 2. New York, Oct. 1946. Cont.: Lebeson, A. L.: Hannah Adams and the Jews. — Straus, R.: The Baal-Shem of Michelstadt; Mesmerism and Cabbala. — Kisch, B.: History of the Jewish pharmacy (Judenapotheke) in Prague. — Wallach, L.: A contribution to the history of the Jews in Upper-Swabia.

The Jewish Academy. London, Oct. 1946. Part. cont.: Lipman, V. D.: Cicero and anti-Semitism. — Fisch, H.: The evolution of the Jew in early English literature.

Jewish Affairs. Vol. 1 no. 1. Johannesburg, June 1946. Part. cont.: Rochlin, S. A.: Reaction to a program. על פעילותו של הרב יואל רבינוביץ בדרום-אפריקה אחרי הפרעות ברוסיה בשנת 1881.

No. 3. Aug. 1946. Part. cont.: Rosenthal, E.: Pioneers in S.A. furniture (Richard Rothkugel and David Isaacs, 1874).

No. 4. Sept. 1946. Part. cont.: Idem: "Coffee" Jacob. [Albert Henry Jacob, 1863—1906].

The Jewish Annual 5707. Vol. 9. London, 1946. Part. cont.: Levy, S.: The doctrine of original virtue. Jewish conceptions of original sin. The duplication of names.

The Jewish Historical Society of England. Transactions, sessions 1939—1945. London, 1946. Cont.: Roth, C.: The Jews in the defence of Britain. — Roth, C.: Elijah of London. — Phillips, H. E. I.: An early Stuart

***Collectanea Commissionis Synodalis in Sinis.** Vol. 17 no. 5/12. Peking, 1944. Part. cont.: Löwenthal, R.: Nomenclature of the Jews in China.

Commentary. Vol. 2 no. 4. New York, Oct. 1946. Part. cont.: Halle, F. W.: The Caucasian Mountain Jews.

The Contemporary Review. No. 969. London, Sept. 1946. Part. cont.: Hobman, D. L.: Rahel and her salon.

The Economic History Review. Vol. 16 no. 1. London, 1946. Part. cont.: Sutherland, L. S.: Samson Gideon and the reduction of interest, 1749-50.

The Expository Times. Vol. 55. Edinburgh, Oct. 1943—Sept. 1944. Part. cont.: Bishop, E. F. F.: Where was Emmaus? Why not Im-was? — Daiches, S.: Note on the word חצבה in Proverbs 9, 1. — Didcock, H. R.: British Israel. — Hudson, J. T.: Proverbs 7, 22-23. — Mackay, C.: Prolegomena to Ezekiel 40-48. — Rowley, H. H.: The Prince of the Covenant in Daniel 11, 22. — Snaith, N. H.: The meaning of נחם.

Vol. 56. Oct. 1944—Sept. 1945. Part. cont.: Driver, G. R.: Jehoiakin in captivity. — Gaster, T. H.; Gilwhite, C. T.: Jeremiah 5, 28. — Snaith, N. H.: The so-called Servant Songs. — Taylor, R. O. P.: Did Jesus speak Aramaic? — [Notes on this paper by Abbott, Bruce, Griffiths].

Folklore Studies. Vol. 4. Peking, 1945. Part. cont.: Chang Hsiang-wen: An early Chinese source on the Kaifeng Jewish community. — Laufer, B.: A Chinese-Hebrew manuscript, a new source for the history of the Chinese Jews. (Reprint from The American Journal of Semitic Languages and Literature, Vol. 46, 1930).

E. C.: Ezekiel's abnormal personality. — Torczyner, H.: Semel ha-qin'ah ha-maqneh. — Sonne, I.: Genesis 49, 25—26. — Wevers, J. W.: Double readings in the Book of Kings. — Zimmermann, F.: An examination of some biblical passages. — Speier, S.: The Jerusalem Targum to Num 18, 12 and Deut 34, 3. — Katz, P.: Καταπαῦσαι as a corruption of καταλύσαι. — Yahuda, A. S.: Calneh in Shinar.

Journal of the Middle East Society. No. 1. Jerusalem, Oct.-Dec. 1946. Part. cont.: Hough, W.: History of the British Consulate in Jerusalem. — Nimri, N. N.: The warrior people of Djebel Druz.

The Journal of Theological Studies. Vol. 45. London, 1944. Part. cont.: Robinson, H. W.: The nature-miracles of the Old Testament. — Driver, G. R.: Uncertain Hebrew words. — Guillaume, A.: Notes on the Psalms, II: 73—150. — Leveen, J.: Psalm X: a reconstruction. — Robinson, H. W.: סוד ה'. — Waddell, W. G.: The Tetragrammaton in the LXX. — Zuntz, G.: Enoch on the Last Judgement.

Judaica. No. 154. Buenos Aires, Abril de 1946. Part. cont.: Feder, E.: Un reformador judío-brasileño de 1618. — Klausner, J.: La vida política y económica de Judea durante el reinado de Herodes. — Dubrovsky, R.: La medicina a través de la Biblia y el Talmud. — Rubin, M.: Los judíos en la música.

Kyrkohistorisk Arsskrift. 1945. Uppsala, 1946. Part. cont.: Schoeps, H. J.: "Rabbi" Johan Kemper in Uppsala. Ein Beitrag zur Geschichte und Theologie der Sabbatianer.

Nordisk Tidskrift för Bok- och Biblioteks- väsen. Arg. 33. Uppsala, 1946. Part. cont.:

Judaizing sect. — Edwards, L.: Daniel Mendoza. — Bentwich, N.: Anglo-Jewish causes célèbres. — Lask-Abrahams, B. Z.: Stanislaus Hoga, apostate and penitent. — Collins, A. J.: The Northampton Jewry and its cemetery in the 13th century.

The Jewish Quarterly Review. Vol. 37 no. 2. Philadelphia, Oct. 1946. Cont.: Wolfson, H. A.: Atomism in Saadia. — Taubler, E.: Jerusalem 201 to 199 B.C.E. On the history of a Messianic movement. — Daube, D.: The last chapter of Esther. — Frank, E.: A perplexing passage from Maimonides. A contribution to the chronology of the sabbatical cycles. — Zeitlin, S.: A note on the chronology of the destruction of the Second Temple. — Marmorstein, A.: A Greek lyric and a Hebrew prophet. — Oppenheim, A. L.: Assyriological notes to the Old Testament. — Thomas, D. W.: Some rabbinic evidence for a Hebrew root *וּדַע*. — Hoenig, S. B.: Synedrion... Zeitlin, S.: Synedrion and Sanhedrin.

Jewish Social Studies. Vol. 8 no. 4. New York, Oct. 1946. Cont.: Weinryb, B. D.: The adaptation of Jewish labor groups to American life. — Silberner, E.: Charles Fourier on the Jewish question. — Lestchinsky, J.: The economic struggle of the Jews in independent Lithuania. — Szajkowski, Z.: The growth of the Jewish population of France.

Journal of the American Oriental Society. Vol. 66 no. 3. Baltimore, July-Sept. 1946. Part. cont.: Blake, F. R.: Studies in Semitic grammar IV. (2. The vocalization of the pre-tonic open syllable in Hebrew).

Journal of Biblical Literature. Vol. 65 no. 3. Philadelphia, Sept. 1946. Cont.: Obermann, J.: Sentence negation in Ugaritic. — Bickerman, E. J.: The edict of Cyrus in Ezra 1. — Broome,

Hjerl-Hansen, B.: *Dalmanutha* (Marc 8, 10). *Enigme géographique et linguistique...* — Abel, F. M.: *Hellénisme et orientalisme en Palestine au déclin de la période séleucide.* — Vincent, L. H.: *De la Tour de Babel au Temple.*

Revue d'Histoire et de Philosophie Religieuses. Vol. 23 no. 1. Paris (Strasbourg), 1943. Part. cont.: Stamm, J. J.: *La prophétie d'Emmanuel.*

S. African Jewish Times. Vol. 11 no. 11. Johannesburg, Sept. 20, 1946. Part. cont.: Rosenthal, E.: *Cape Town Jew [Isaac Manuel] who fought with Napoleon.* — Idem: *Grahams-town's Jewry's centenary.*

The Shane Quarterly. Vol. 7 no. 2. Indianapolis, April 1946. Part. cont.: Lambert, J. W.: *The idea of holiness in the Old Testament.*

**Speculum.* Vol. 21 no. 2. Cambridge, Mass., 1946. Part. cont.: Starr, J.: *The mass conversion of Jews in Southern Italy (1290—1293).*

The Synagogue Light. Vol. 14 no. 1. New York, Sept. 1946. Part. cont.: Nemoy, L.: *Some Arab tales of King Solomon.*

הסוף בחוברת הבאה.

Syria. Tome 24. Paris, 1944-45. Part. cont.: Virolleaud, C.: *Fragments mythologiques de Ras-Shamra.* — Dupont-Sommer, A.: *L'ostrakon araméen d'Assour.*

Tierra Santa. Vol. 21 no. 1. Jerusalén, 1946. Part. cont.: Saller, S.: *'Ain Kârem; hallazgos arqueológicos.*

Traditio; studies in ancient and medieval history, thought and religion. Vol. 3. New York, 1945. Part. cont.: Skehan, P. W.: *The text and structure of the Book of Wisdom.*

Tribuna Israelita. Mexico, Agosto de 1946. Part. cont.: Brutzkus, J.: *Médicos sefarditas en Polonia.*

Schoeps, H. J.: *Schwedisches in der hebräischen Bibliographie.*

על ספרים עבריים שהקדשו לרמיזת עולה שבידיים.

Notes and Queries. Vol. 191 no. 7. London, Oct. 5, 1946. Part. cont.: Letts, M.: *The Ark on Mount Ararat.*

Palestine Journal of Botany. Jerusalem Series. Vol. 3. Jerusalem, 1943—46. Part. cont.: Eig, A.: *Revision of the Oriental Scrophularia species of the herbarium of the Hebrew University.* — Idem: *A revision of the Chenopodiaceae of Palestine and neighbouring countries.* — Idem: *Synopsis of the phytosociological units of Palestine.* (66 p., 5 pl.) — Feinbrunn, N.: *Allium sectio Porrum of Palestine and the neighbouring countries.* — Idem: *A new Rheum species from Palestine.* — Idem: *The genus Rhamnus in Palestine.* — Poljakoff, A.: *Ecological investigations in Palestine. 1: The water balance of some Mediterranean trees.* — Rayss, T.: *Contribution à l'étude des Deutéromycètes de la Palestine.* — Idem: *Matériaux pour la flore algologique de la Palestine.* — Idem: *Nouvelle contribution à l'étude de la mycoflore de la Palestine.* — Idem and E. Zwirn: *Some interesting Ustilaginales new to Palestine.* — Zohari, M.: *Retama Duriaei (Spach) Webb. and its phytogeographical significance in Palestine.*

עם תמצית המאמרים בעברית ושער עברי: עתון לבני מניקה, סדרת ירושלים. כרך ג', חש"ל—חש"ה.

Religion in Life. Vol. 15 no. 3. New York, Summer 1946. Part. cont.: Williams, W. G.: *Prayer in the life of Jeremiah.*

Revue Biblique. Vol. 53 no. 3. Paris, juillet 1946. Cont.: Vaux, R. de: *Les Patriarches hébreux et les découvertes modernes.*—Tournay, R.: *Poésie biblique et traduction française. Un essai: le Psaume XI.* — Auvray, P.: *Le Psaume I. Notes de grammaire et d'exégèse.* —

„דיני שבועת היסט“ המיוחס לרב סעדיה גאון

מאת

ש. אברמסון

מלטר בספרו הגדול על רס"ג הקדיש פרק מיוחד לחבורים שנתייחסו בטעות לגאון על ידי מחברים אחרונים.² מדבריו נמצאנו למדים על סבות טעויותיהם שלחכמים לייחס לגאון דברים לא לו; אם שהחליפו חיבור בחיבור, ואם שנשתבשו בפירוש המקור שעל פיו בנו את בנינם. נראה שרשימתו של מלטר לא נגמרה ואף הוא נמשך אחרי קודמיו וייחס לרס"ג ספר שאין כל סמך לייחסו לו. כוונתי לספר „דיני שבועת היסט“ המיוחס לגאון.

ספר זה לא נזכר בשמו על ידי מחברים קדומים ואף ברשימות הספרים המרובות שהגיעו אלינו מן הגניזה — נפקד זכרו וכל עיקרו לא עלה אלא מתוך סברתו של ר' ש. י. רפפורט. על סמך ציטאט של ר' יצחק ב"ר ראובן („שערי שבועות“ סוף שער ג') בשם רס"ג בענין שבועת היסט (ראה להלן) חשב שי"ר שרס"ג חיבר ספר דיני שבועת היסט. ואף שכבר גרץ + פקפק בנכונות השערתו של שי"ר ואמר שבציטאט של הר"י הברגלוני אין מדובר על ספר של ר' סעדיה — לא שמו חכמים לב לדבריו והשערתו של שי"ר נתקבלה כדבר של וודאי אף על-ידי חכמים גדולים.³ אף מלטר מביא את הספר הזה ברשימת הספרים שוודאי נתחברו על ידי רס"ג אלא שתכנם אינו ברור לפי השם.⁴ יתר על כן הוא הסמיך אף את השערתו של קאוליז שהקטע הערבי האנונימי שבכ"י אוקספורד מספר 2643⁵ העוסק בדיני שבועת היסט — הוא חלק מספרו הנ"ל של רס"ג.

אלא שכל השערתו של שי"ר אין לה על מה שתסמוך. ולא רק שאין לחדש בוודאות ספר של רס"ג אלא אפילו ספק אין כאן. שהרי זה לשון שערי שבועות: „והזכיר רבינו סעדיה ז"ל דמות שבועת היסט שיטול ספר תורה ויהא מונח על התיבה ויקום שליח ב"ד ויאמר ראובן טוען כך וכך ושמעון טוען כך וכך מי שעליו כלום“ מתביעה זו ואינו מודה יהא באלה. ויגמור החרם על המנהג“ וכו'.

חשב שי"ר שרס"ג אמר כך בספר מיוחד על דיני שבועת היסט — אולם אין הדבר כך. כל הציטאט הזה אינו אלא פאראפראזה של לשון רס"ג בתשובה זו נדפסה בשערי צדק שער ד' מחלק ה' סי' י"ב דף עד ראש ע"ב; ספרי רס"ג חלק ט' עמוד 104⁶ וזה

1 Malter, Saadia Gaon, his life and works, Philadelphia 1921

2 שם עמוד 405 ואילך.

3 תולדות רבינו סעדיה גאון, בכורי העתים, תקפ"ט, עמוד 22 והערה 20 בעמוד 28. בסיוע דברי שי"ר אלו נתגבר הוויכוח בנוגע לשערי שבועות בחרוזים שבכ"י פרמה, עיין שטיינשנדר קטלוג בודליאנה, עמודה 2161. והערות הרכבי לגרץ שפר כ"ג עמוד 471. וכמה קולמוסים נשתכרו.

4 Geschichte der Juden חלק ה' מהורה ד', עמוד 532; תרגום שפ"ר כנ"ל.

5 למשל אף Geonica ח"א עמוד 165.

6 כנ"ל, עמוד 396.

7 ברשימת כ"י אוקספורד ח"ב לסימן הנ"ל בפנים.

8 חיוב של כלום.

9 וגשנו הדברים בקיצור אף בתשובה הסמוכה לה בשע"צ ובספרי רס"ג.

לשונה: "וצורת שבועה זו [=שבועת היסת] שמניחין ספר תורה על כסא ואומר שליח צבור כי בן ראובן תובע את שמעון דודו ואומר שהיתה שותפות בינו ובין אביו והניח אביו בביתו חפצים ושמעון כופר בעיקר והשותפות ואומר כל מה שהכניס לביתי לא נשאר ממנו אצלי כלום וכל מי שיש אצלו משותפות ראובן או יש אצלו מעזבוננו ואינו מודה יהא ויהא. ואם אין לבן ראובן עדות שראובן הכניס שום דבר לבית שמעון לא יתחייב שום דבר אבל שליח צבור מהרים סתם בפני שמעון על כל מי שיש בינו ובין ראובן שותפות והניח אצלו ממון ואינו מודה לו בו" וכו'.

הרואה יראה שדברי שערי שבועות לקוחים מתשובת רס"ג ואין לדבר על ספר מיוחד של רס"ג על דיני שבועת היסת.

ואשר לקטע האנונימי שבכ"י אוכספורד — הרי הקטע בידי ואני יכול להעיד שאינו אנונימי כלל וכלל ואף, בעיקרו של דבר, אינו עוסק רק בשבועת היסת — כפי שחשב קאולי לפום ריהטא בראותו שנוכרה שם שבועת היסת — הקטע הוא חלק מהמקור הערבי של ספר שבועות ("משפטי שבועות") לרב האיי גאון, ואני מקווה לפרסמו בקרוב יחד עם שאר קטעים מהמקור הערבי והעתקה עברית אנונימית שונה מזו של פנינו. לפי שעה אין איפא שום יסוד לומר שרס"ג חבר ספר על שבועת היסת וישתקע הדבר.

10 בתשובה השניה (הערה 9): בית דין, כבשערי שבועות.

11 אף דברי בקרית ספר שנה כ"ב עמוד 172 — מכאן הם לקוחים.

קובץ פירושים לתלמוד ולהלכות הרי"ף

מאת

ש. אסף

כ"י אוכספורד מס' 438 (= Hunt. 252) מכיל פירושים ממחברים שונים, שכולם הם כמעט בני זמן אחד, בני המאה הי"ג, וגם בני איזור תרבותי אחד. הוא כולל: (א) פירוש מס' שבת לר' פרחיה בן נסים; (ב) פירוש על הרי"ף למס' סנהדרין, מכות ועבודה זרה לר' יהודה הכהן אלמדארי; (ג) פירוש מס' גיטין לר' זכאי; (ד) פירוש על הרי"ף לקידושין לר' חננאל ב"ר שמואל. כל הפירושים האלה נשמרו רק בכ"י זה, היחיד בעולם, ומחבריהם ישבו במצרים, חוץ מר"י אלמדארי שישב בחלב, וחיו באוירה שבה היתה מורגשת עדיין ביותר השפעתו של הרמב"ם.

הריני מוסר בזה דברים שרשמתי בחפזון ימים מועטים לפני פרוץ המלחמה בשלהי דקייטא של שנת תרצ"ט.

א. פירוש מס' שבת לר' פרחיה בן נסים¹.

המחבר מרבה להשתמש בפירוש הרמב"ם למסכת זו². ונראין הדברים שהיה למראה עיניו גם פירוש הרמב"ם למס' תענית. את רש"י הוא מביא כמה פעמים בכינוי ר' שלמה הצרפתי. הרי"ף מובא פעמים אין ספורות, והוא הרב סתם או הגאון. חוץ מזה הוא מביא דברים מפירושו של החכם ר' יוסף בן פלטוי לשבת. מאן (שם 296) נוטה לזהותו עם ר"י פלג, או פלגת, הנזכר ע"י ר' בנימין מטודילה כאחד מחכמי הישיבה בדמשק ומובא ע"י רבים מן הראשונים, בעיקר ע"י חכמי צרפת הדרומית, ושם אביו הנכון היה לפי זה פלטוי אלא שנשתבש לפלט, פלאט, פלגת וכו'. אולם בתשובתו המפורסמת בענין ברכת המצות, שפרסמתי בשלימות בספרן של ראשונים (ירושלם תרצ"ה), עמ' 199-206, הוא חותם יוסף בריהודה (ע"ש 200-201). כן הוא מביא דברים מספרי הגאונים ותשובותיהם. הוא מביא גם את פירוש ר' יהונתן מלוגיל על הרי"ף. אף בפירוש רב חננאל הוא מרבה להשתמש. והרי לקט קל מפירוש זה:

איבעיא להו שמש קבוע בדמישחא מאי (י"ב ב') וזו היא גירסת הרב רבי יצחק ז"ל ורבינו חננאל בר הרב רבינו חושיאל זצ"ל, אבל הרב רבינו יוסף הלוי זצ"ל סובר שמש שאינו קבוע לעולם אסור לו שיבדוק לאור הגר... והכי גרסתו ז"ל... ועל גירסת הרב רבינו יוסף הלוי ז"ל סמך רבינו משה בחיבורו (ז' ב').

רבינו האי ז"ל אע"ג דאמר רבנן שאם היה אדם דר בעליה מניח את נר החנוכה בחלון שכנגד רה"ר מבחוץ דע דאי הוה איכא זיקא או מיטרא ויודע הוא שאם מניחה בחלון שהיא מתכבה לאלתר והניחה וכבתה לא יצא ידי חובתו אלא מניחה על שולחנו ודיו דכשעת הסכנה דמיא, אבל ודאי אם לא הרגיש שיש בעולם לא זיקא ולא מיטרא והדליקה בחלון ואח"כ נולד לעולם זיקא או מיטרא וכבתה אין זקוק לה. וכשמניח נר החנוכה על שולחנו צריך לעשות נר אחר ליהנות לאורו כדי שיהיה שם הכר חנוכה (י"ב ב').

1 ע"י עליו מאן The Jews in Egypt, II, 297. את פירושו חבר בשנת ה"א ז' (1247).

2 את הבאותי מפירוש הרמב"ם הדפסתי בהקדמה לקטע מפירוש הרמב"ם, שפרסמתי ב"סיני", כרך ה'.

ע"ש עמ' קה-קו.

ודע שיש מן הגאונים מי שסובר... והוא דעת רבינו האי"ז ז"ל ויש מי שסובר שמקדים בתחלה הדלקת נר החנוכה ואחריו נר שבת, שאם ידליק נר שבת בתחלה איקדש ליה יומא ונקבעה השבת בהדלקה, וזה הוא דעת רבי' סעדיה גאון ז"ל (י"ג ב').

תנור שהסיקוהו (ל"ח א') אמ' רבינו יהוסף הלוי בן פלטוי ז"ל בפירושו ששאלו רב נחשון גאון ז"ל ואמרו לו ששמענו שבשתי ישיבות משהין בתנור ואמ' להן כך עושין עדיין... (כ"א ב'); סיגלי (ג' ב') יש מי שפירש בלשון יש' אלגאסול ורבי' יוסף בן פלטוי ז"ל פיר' בלשון ישמע' סעדה (כ"ה א'); ורבי' יוסף בן פלטוי ז"ל פיר' מטולטלת (ג"ד א') כמו חתיכות נחושת מיופה תולין אותה על זנב הבהמה ואסרי דילמא נפלא ואתי לאיתויי (כ"ז א'); ועביד להו מקוות ביומי ניסן (ס"ה ב') פיר' רבי' יוסף בן פלטוי ז"ל... ואני קיבלתי מרבי... (ל"א ב'); סמוכות שלו (ס"ו א') ר' יוסף בן פלטוי ז"ל פירש עור המונח תחת הקב... ור"ח בר הרב רבי' חושאל ז"ל פירש ואמ'... (ל"ב ב'); קישרי (ס"ו ב') רבי' יוסף בן פלטוי משום רבי' שריירא זצ"ל פיר' קישרי ופדאמי' שהם כמו מפה שקושרין אותן על הפה כדי שלא ינתזו ממנו ניצוצות וכן דרך הפרסיים. ויש מי שפירש... (שם); כורבומא (ק"י א') בלש' ישמע' זעפראן, כך פיר' ר"מ ז"ל ורבי' יהוסף בן פלטוי ז"ל פיר' בלש' ישמע' צמג אלאסכנדראני' ושב אלמעדני וזעפראן (מ"ד ב'); אסובי ינוקא (קכ"ג א') רמז'ל פי' בפ' כ"א' שהוא חניקת התינוק וכך מותר לחנוק וללפף את הקטן ובלשו' ישמע' אקדף אלצגיר ויקמט. ויש מפרש דחיקת כריסו של תינוק והוא אסור [על הגליון: וקבלתי אני פיר' אסובי ינוקא שר"מ ז"ל מפרשו דחיקת כריסו של תינוק והוא חולק על הרב ז"ל בפסק הלכה, שהרב פסק כרב ששת ורמז'ל פסק כרב נחמן שאסור] והרב ר' יוסף בן פלטוי ז"ל מפרש בלש' ישמע' רפע אלהק ושמא היא החניקה שאמרה ר"מ ז"ל (מ"ט א'); ורבי' יהוסף בן פלטוי ז"ל פיר' גוד (קל"ח א') שהן כמו ג' קונדיסין יחד כדרך שעושין לתליית הפלס כששוקלין בו ויש בה טבעות קבועות שתולין בה הגוד והיא תחמת שממלאין אותה יין או מים כדי לצננו (נ"ה ב'); הרטנין יוצאין בסודר שעל כתיפיהן (קמ"ז א') רבי' יהוסף ז"ל בן פלטוי ז"ל מפר' בלשו' ישמ' אלדי יעמל רדאה עלי כתפה מגמוע גיר מבסט מן סרעתה ללתצרף כמה געמל נחן. ויראה לי שהוא כדרך שעושין היום באלכסנדריה.

אי הכי אמ' אבא (נ"ג א') ואמ' רבי' יוסף הלוי ז"ל שקיבל מרבי' יצחק בעל ההלכו' ז"ל שקיבל מרבי' נסים ז"ל בעל מגילת סתרים כי שם רב אבא הוא והן קוראין אותו רב אבא וכיון שיש בנה הלשון טורח חזרו לקרותו רב בלא אבא ושמואל היה תלמידו וחבירו והיה שמואל קורא לו אבא בלא רב.

רוחצן במי גדר וחמתן ועסיא פיר' רב האי"ז ז"ל שאלו שלש מדינות יש בהן מעינות חמין כחמי טבריה.

משנה זו (של מפנין ד' וה' קופות) נתקשו בפירושה גדולי הגאונים מפני שמפרשים דברי שמואל שהוא לאנשים מועטים... ולפיכך נתקשו בה הגאונים ז"ל עד שאמ' רבי' האי"ז גאון ז"ל דנוסחי דייקי לית בהו אפילו טובא דמשמע ששמואל נמי סבר חמש כרב חסדא וקשיא להו במאי פליגי עד שבא רמז'ל וקיים הלכה כשמואל ולא נמחק אותה מכל הנוסחאות אלא שמואל סבר... (נ"א א').

3 עי' שבה"ל סוף סי' קפ"ה ואוצה"ג סי' ע"ב, וגראה מכאן שהיא תשובת רב האי.

4 עי' סדור רס"ג עמ' רנ"ה, ועי' מש"כ שם במבוא עמ' 39.

5 עי' תג"א ה, 158 ושם הערה 6, ושם 181, וגם תג"א II 160.

6 עי' תג"א I 161 וערוך עי' פדאמי.

7 זהו פירוש לקום אלכסנדריא וגביא גילא הגו' בשבת ק"י א, ועי' תג"א 168.

8 בספרו משנה תורה הל' שבת, ע"ש.

חומרי מתניאטא כלומ' מרגליות מן הבריות ויש מי שגורס (או צ"ל: שמפרש) חומרי הבריות והן משניות ובריות בירושלמי סדורות בסדר טהרות וקיצצם אביי ושנאן יחד בהלכה אחת הפטורין חלק אחד והחייב עליהן חלק אחד והמותרין לכתחלה בחלק אחד (נ"ה א').

אין שואלין דבר מן השד כגון ששואלין הנכפה בשטותו ומודיעם דברים והוא שלא יסתכן השואל השואל ממנו. ויש מפרש שבארצותם היו נראים הרבה ורבים היו משתמשים בהם לצרכן כדאמ' ההוא שידא דהוה בי רב יוסף (נ"ט א'). מתירין פקיעי עמיר (קנ"ה ב') פקיעי לשון פתיל הוא שהוא מעשה עבות ודרכן היה לגדול שני עמיר אחד מן האספסתא ופקיעי לשון הממונה על הפקיע (יומא כ"ג א') שהוא גדול הפתילות כך פירשו גאון צמח בן פלוי (צ"ל: פלטוי) ז"ל (ס"א א'). פעמים הוא מעיר על היחס שבין הירי"ף לר"ח: "יש מי שאומר (בדברי הירי"ף) ר"ח ז"ל הוא, או: "פילומא (קמ"ז א') פיר' הרב ז"ל והוא פיר' ר"ח ז"ל ל'." ר' פרחיה היה בן זמנו הצעיר ובן עירו של ר' אברהם בן הרמב"ם: "וראינו בימי ר' אברהם בנו שיברך אבי הכן כתחלה שהחיינו ואחר כך יברך להכניסו" (נ"ד א'). בדף ס"א ב', בסוף הפירוש, כתוב: סליקא מסכתא דשבת שלים נר' פירושא ממה שפיר' ר' פרחיה ז"ל וכתב ברכות בר שר שלום הכהן ס"ט בחודש אלול כ"ב יום ב' שנה אתרי"ו לשטרות (=ה"א ס"ה).

ב. פיר' סנהדרין לר' יהודה הכהן ז"ל.

המחבר מרבה להביא את ר"ח וירי"ף. רבינו גרשום ורש"י, ס' הערוך ואת הרמב"ם. היו בידו תוספות ר"ש משנץ למסכת זו ופירוש ר' יהונתן מלוניל על הירי"ף. והרי ליקוטם מועטים: ושמואל סבר שנים שדנו דיניהן דין... ורוב הגאונים פסקו כר' אבהו ורב האי פסק כשמואל ובסוף ימיו חזר בו ופסק כר' אבהו. ובעל הלכות גדולות פסק כשמואל (ס"ד א'); והמלוה בריבית ר' יוסף בן יהודה⁹ ז"ל מה שאמרה המשנה מלה בריבית אינו רבית דאורייתא אלא רבית דרבנן... (ס"ז א'); אוכלי דבר אחר ר' גרשום ז"ל ביזוי הוא להתפרנס מצדקת גוי וכיון דמבזי נפשית בשביל ממון שקיל נמי אגרא לאסחודי שקרא. אבל בצנעא לא דליכא ביזוי (ע' א'); שלישי בשני כשר. משמע בראשון פסול וכן פסק רב סעדיה ורב שמואל (כנראה בן חפני) ובעל הג' גאונים ז"ל וכן פוסק ר"ת ורבינו משה פוסק כרבא דמכשר אף בשלישי בראשון (ע"ב ב'); ר' אפרים בן אבי אלרגן ז"ל... והיינו סברא דאדוננו גאון והל' למעשה הוא ואין להשיב. ויש להשיב על דברי הגאון... (ע"ג ב'); איכא מאן דאמר וכו' (הם דברי הירי"ף) הוא רבי חננאל ז"ל. היל' כוותיה. ולא אמרינן בכולי תלמודא לית היל' כוותיה בר מהני תרי וכו'. והאי סברא דרבינו האי ז"ל וכן פסק ר"ג ז"ל (ע"ה ב'); אסור להזכיר פסוק של תורה על הרקיקה. ויש לחשים דרבנן לרקוק אחריהם ואומ' אותן בלשון לעז ויש אומ' שהוא מותר דלא נאסר אלא לוחש אחר רקיקה דנראה שמוזכר השם על הרקיקה. ועוד דלא נאסר אלא בלשון קודש אבל בלעז לא. כך פיר' ריב"ז¹⁰ (פ"ט ב'). בדף צ' א': וסליקא ליה כוליה פירושא דמסכת סנהדרין שנת אתרי"ו לשטרות כ"ה יום כו (בחודש אלול) בס' ד"ש וכתב ברכות הכהן בר שלום הכהן ס"ט. יזכה לקרות בו וזרעו ואנ"ס.

9. ע"י תשובה הוצ' הרכבי ס"י קפ"א ותשובת רה"ג בכפתור ופרח פרק י"ב.

10. אולי צ"ל: בן יהבוי. ע"י ק"ס שנה כ"ב 241.

11. ועי' רי"ג אפשטיין, פירושי ריב"ז, תרביץ שנה ד', 22-23.

פיר' מסכת מכות רבתי¹² לר' יהוד' (צ' ב').

מלקט ורהיטני... לגאון מלקט צורתו חתיכת ברזל ארכה כארבע אצבעות ורחבה כחצי אצבע וראשה חד הרבה מניחין אותה על גומת השיער והגודל מצד אחר מורטן. רהיטני כלי אימנות שמחליקין בו המגינים. בערוך ומלק¹³ תרגו' ירושלמי ומלקטהא וכן פיר' ר' נתן אב ב"ד¹⁴ מלקט כלבתאן בלשון ישמעאל (צ"ה א').

שאלו את רב האי גאון ז"ל מהו לגלח בית השחי ובית הערוה... (צ"ו א'). והיא התשובה שהובאה בשו"ת הרשב"א ח"ה סי' קכ"א ונדפסה ע"י קויפמן בבית תלמוד שנה ג' ע' 64 והובאה גם ברשימה שבקהלת שלמה עמ' ע"א.

הדרן עלך אלו הן הלוקין וסליק פירושא דמס' מכות בס"ד מה שפירש הרב הגדול רבינו יהודה הכהן בר אלעזר הכהן וצק"ל וכתב ברכות הכהן בר שלום הכהן ס"ט ונשלם בכ"ט מחודש אלול שנת אתרי"ו לשט'.

פירוש מס' ע"ז לר' יהודה ז"ל.

בפירוש למס' עבודה זרה הוא מרבה להביא את פירושי ר' ברוך ברפי יצחק ור"ח. כן הוא מביא דברים מס' התרומה שהוא קורא לו ספר תרומות (ק"ט ב', קכ"א א'). וליקוטין מתוספות. והרי קצת ליקוטים:

שלשה מגין (י"ד א') משקל שלשה מגין דהא ודאי לסחורה קא מיכוין למהדר לזבונה. כך פירוש ר"ח גריס שלשת מינים ור"ב כתב שניהם (ק' ב'); בוקיון מוליון לוליון סגלרין וסגלדיון (י"א ב') פיר' ר"ב כולן שמות אנשים חברים (ק"ב א'); נקיות (כ' ב') נקי באין חטא ור' אב"ד ז"ל פירש נקיות היא נקיות גופו ובגדיו מן הלכלוך (ק"ג א'); אגנא אחביא שריקא והתימא פיר' ר"ב ב' יצחק ז"ל כגון שטח החבית בטיט וחתם הטיט וכפה האגנא על פי החבית וחזר וטח אותו האגנא וחתמו הרי זה חותם בתוך חותם. אגנא בלשון ישמעאל אנג'אנה (ק"ט א').

ר' ובית דינו התיירו את השמן אמ' ר"ש לא גר' הכא דהא איהו לא שרייה אלא ר' יהודה נשיאה בר בריה... וכל המשניות כתוב בהן ר' ובית דינו וכו' וכן כתוב במשנת ת"מ ור"ח ז"ל ר' גריס וכן ר' ב' מ' ז' ל' (= ר' ברוך בן מלך ז"ל)¹⁵ בכל הראיות שכתב ר"ש ר' יהודה הנשיא כתב וכן יתראה מן התוספות (ק"א ב'); פ"א סלקונדי רומי גדולי רומי. בפירוש רבינו גרשום כתוב כל שליכי רומי פיר' כל מה ששולקין ברומי אוכלין באותו מלח (ק"ג ב').

ר"ב ב' יצחק ז"ל מכלל דאי מוחזק דאין בעדרו דבר טמא אינו צריך להיות יושב בצד עדרו. נשאל רבינו האי גאון ז"ל¹⁶ מקום שאין בו בהמה טמאה שיש לה חלב כל עיקר וחלב והמאה של גוים נמכרים בשוק מהו לקנות ישראל מהן. והשיב הכין חזינא שבכל מקום

12 הכונה שהיא קטנה, אך עי' כת"י אוכספורד 814: הדה אלשאלה נקלת מן פירוש מסכת גיטין רבתי אלדי צנפה ר' יהודה הכהן ז"ל אלחלבי אלמערור אבן אלמדארי.

13 צ"ל: ומלק=ומלקחיה, שמות כ"ה, ל"ח.

14 עי' משיב עליו בק"ס שנה י' עמ' 381 ואילך. וזוהי הבאה ראשונה מפירוש רב נתן. אבל בכ"י לפנינו יש פירוש רק לפ"א ממס' מכות. הבאה אחרת בשם רב נתן ישנה בקטע שהדפיס שכטר בסעדיאנא עמ' 60, אבל נראה שאין זה רב נתן שלנו. וכדאי להביא קטע זה ביתר שלמות, כי נזכר בו "דוד בר סעדיה ז"ל צאחב אלדיואן אלמערור ב... עלי תשובות לר' האי גאון ז"ל סואל סאלוה פיה אהל סגל מאיה... בה יקול וכתבתון לענין חמשה ועשרין זווי דכסף מזהרי בתולתא הוה מוחזק ביה דכל זוזא וזוזא שיעוריה מתקלא ודינרא (היא התשובה שבתשובה"ג הוצ' הרכבי סי' ע"ג)... וקאל רבינו סעדיה גאון ז"ל... וקאל רב נתן אב הישיבה זצ"ל...". על דרך ב"ר סעדיה עי' משיב בק"ס ג' 265-267.

15 בפירושו לגיטין הוא מביאו פעמים אחדות.

16 עי' תגי"א עמ' 125 ובמבוא שם.

שאינו חוששין שמא הובא ממקום אחר כיון שאותו מקום אין בו בהמה טמאה שיש לה חלב נותר ליקח חלב וחמאה מגוים דהא קא מסקינן אם אין בעדרו דבר טמא אע"פ שאין ישראל רואה מותר (ק"ד א').

נשלם בחודש תשרי שנת אתרי"ז לשטרות וכתב לעצמו ברכות הכהן בר שר שלום הכהן ס"ט.

ג. פירוש גיטין לר' זכאי

ר' זכאי היה, כנראה, מתלמידיו של הרמב"ם, ואפשר שלמד רק מפי ספריו. על כל פנים היה קרוב לו קורבת זמן ומקום. הפירוש כתוב בקצת אריכות, אבל לא את הכל הוא מפרש. ממעט הוא להזכיר סופרים וספרים. מרבה להביא את הרי"ף ואת הרמב"ם. את זה האחרון הוא מביא בתואר "רבינו הגאון מורינו זצ"ל" (קל"ה ב', קפ"ט ב'). "מורינו הגאון רבינו זצ"ל" (קע"ה ב'). "מורינו הגאון רבינו משה" (קמ"ד א'). וגם "מורינו הרב ר"מ ז"ל". הוא מביא את רש"י לעתים בכינוי צרפתי: "הכי גריס רבי' חננאל בן רבי' חושיאל ז"ל כגירסת הרב אבל רש"י ז"ל גריס... שיהא חולט את מעותיו ללשכה... נוס' אחרי' דוק, גירס' רש"י ז"ל חולט. לשון חולש על גוים (קפ"ו א').

ראוי להביא גם פסקא זו: אין קורין בחומשין בבית הכנסת. היה דרכם שכותבים בגויל חומש בפני עצמו. שכל ספריהם במגלה בגויל, כספר תורה שלנו היו כל החומשין שלהן, ואלה ספרים שהן בניירות וקלפים קונטרסים לא היו יודעים אצלם, דאפי' המשניות וההגדות כתובים בגוילים, וקמ"ל הכא רבותא אע"פ שאלו החומשים כתובים בגויל כתקון ס"ת אפי' הכי אין כבוד לקרות בתורה בציבור כי אם בס"ת שלם (קע"א ב'). סליק מסכת גיטין... וכתב ברכות בר שר שלום הכהן ס"ט לנפשו שנת אתרטו לשטרות... ונשלם בעשירי מחודש תמוז... (ר"ה ב').

ד. אתחיל פירוש קידושין לר' חננאל ז"ל (ר"ו א')

זהו בעיקר פירוש לרי"ף. מטרתו היתה כאילו לפרש את הרי"ף באותן המסכתות שלא נתפרשו ע"י ר' יהונתן מלניל: "ושלחה בהא מלמד שהאשה עושה שליה וכבר פרישנא לה פירוש מרווח בתחלת מסכת גיטין דפרישנא לה משום דלא פרישנא הרב רבי' יהונתן ז"ל" (ר"ז א'). אמנם לקידושין יש בידינו פירוש מר' יהונתן ונשמר בכת"י גינצבורג במוסקבה וכי"ח בפאריס. אבל אפשר שר' חננאל לא ידע מזה. ובדף רי"ד ב': אמ' חננאל בר שמואל ג"ע קודם הלכה זו נאמרו הלכות אחרות ולא הזכירם הרב רבי' יצחק ז"ל ור"מ ז"ל זכר אותם בחיבורו וראיתי לזכור אותם ולפרש אותם.

והרי מעט ליקוטים: וכן נמי הפרוטה נקראת על מטבע שלנחושת בין שיש באותו מטבע חצי שעורה של כסף בין שאין באותו מטבע שלנחושת כסף אלא הואיל ואותו מטבע שווה חצי פרוטה שלכסף נקי פרוטה מיקרי כמו שיש עכשיו מצוי בדמשק ובמקומות אחרים פרוטות שלנחושת צורפין בהן כסף וזהב ואין בהם כסף כלל ויש נמי במצרים ובמקומות אחרים כסף ונחושות מעורבין זה בזה... (ר"ז א').

ושאל תלמודא ואמ' הואיל ודעתו של זה המחבר דהיינו רבינו הקדוש לדבר בקיצור ואינו רוצה להאריך, ומשום שהוא מקצר אצטריך ר' חייא ור' אושעיא לחבר אחי' התוספתא לפרש בה דברים הנאמרים במשנה ולא נתפרשו, כמו שאמ' גבי קרית שמע וסימן לדבר צאת הכוכבים, או דברים שלא נאמרו במשנה, כמו רשויות שבת, שהיו בימיו ידועים ולא הוצרך לזכור אותם ולהאריך בהם חיבורו אלא קאמ' יציאות השבת וגו', ור' חייא חבר אותם וקאמ' ת"ר ד' רשויות לשבת וגו', אם כן למה האריך הנה (ר"ט א').

ומפרש הרב רבינו יצחק אלפאסי ז"ל ואמ' כגון דמטא זמניה וגו' והכי קא מפרש
לה תלמידו רבי' יוסף הלוי ז"ל ואמ'... עד כאן נוסח דבריו וצק"ל, ור"ש ה'צ' (=הצרפתי) ז"ל
מפרש לה בדרך אחרת... והרב הג' בישראל ר"מ זצ"ל אימר בחיבורו בהל' אישות...
(רי"א ב').

ואמר רבא תן מנה לפלוני ואקדש אני לו וגו' זו ההלכה יש נוסחאות מהלכות
הרב זצ"ל זכור בהם זו ההלכה כולה כמו שנאמרה בגמ' ויש נוסחאות
ישנות שהן מקוצרות... (רי"ג ב').
ופסק רבינו הרב ז"ל כרבה דשיראי לא צריכי שומא... שכך אמ' רבי' ז"ל בחבור...
(רי"ד א').

ואומ' הרב חננאל בר שמואל ז"ל הנה נתברר לך מכל מה שביארנו מן התלמוד
דברים שלא היו מבוארים מפשטה דבריתא הכתובה בהלכות, ואע"פ שהקורא עצב בשביל
שהארכנו בפ' שמה הוא לאחר זמן במה שאמרנו (רכ"ח ב').
המחבר מרבה להביא פסקאות גדולות מחי' ר"י ו' מיגאש לקידושין. החיבור נפסק בדף
264 והוא מגיע רק עד תחילת פרק האומר וסופו חסר.

הערה. בידי רחיד"א היו חידושי ר"י אלמדארי גם למסכתות פסחים ומגילה (מעגל טוב עמ' 96).

חותמו של המדפיס משה בן בצלאל כץ ממשפחת הגרשוני

מאת

מ. נרקיס

לרעי היקר הנס מולר ליום 12 ביולי 1946.

זה עתה רכשה "קרן שץ" להצלת שרידי אמנות יהודיים מכליון שעל יד בית הנכות הלאומי בצלאל בירושלם, חותם רב ענין מבחינה היסטורית ואמנותית כאחד. חותם זה עשוי אבן אודם (קרניאול) כעין החרוט (קונוס) וגבהו 40 מ"מ. שטח החותם סגלגול, וגדלו 25×23 מ"מ. קוף דק בראש החרוט היה עשוי כדי לקבל טבעת שבה הושחל סרט הנתלה על גבי הצואר.

בשטח החותם חקוק דגם המשפחה של המדפיסים בני גרשום כהן מפראג, משפחת הגרשוני, ושמו של המדפיס משה בן בצלאל כץ.

הדגם החקוק בחותם זה ידוע לנו ממקור אחר — מספרים שהדפיס משה כץ, יחד עם דודו שלמה בן מרדכי כץ, או לבדו.

וזה תיאור הדגם: מגנית מוקפת גולות, ברוח המקובלת בסוף המאה ה"ט, ובמגנית זו שתי כפות כהנים נשואות. על המגנית יושבים שני מלאכים נושאי כפות תמר, ראשיהם פונים פנימה וגופותיהם מפנים חוצה והם מעלים כתר לראש המגנית. במצחיית הכתר חקוקה הכתובת: "כתר כהונה" באותיות זעירות. מעל לכפות הכהן — הסמל לכהונה בעל החותמת — הכתובת: "מש / פחת" וביניהן למטה — הכתובת: "הגרשוני". מעל לדגם כולו חקוקה הכתובת בקשת: "משה בן בצלאל // כץ" האות ה של השם משה חקוקה בתוך שקע שנתהווה בשעת החקיקה על ידי טעות, או בקיעה או נתון, ולוטש מחדש.

אמנותו של החותם מדברת בעד עצמה. בצורות הנאות והדקות שהאמן המחוקק יכול להן באבן קשה זו. המגנית על גולותיה, המלאכים היושבים שרגלם האחת תלויה וידיהם המרימות את הכתר, כפות הכהנים הנתונות על גבי שטח מדהה — כל אלה כאחד מעידים על היכולה הגדולה בה שלט החקק שעשה חותם זה.

הענין הרב שבחותם, הוא לא בלבד בקדמותו בין החותמות היהודיים שבזמן החדש — החותם נחקק בודאי בסוף המאה ה"ט או בראשית המאה ה"י! — כי אם גם בעובדה שזהו החותם הראשון, בעיניו, שהגיע אלינו, עד כמה שידיעתי מגעת, משל מדפיס עברי. עוד אשוב ואברר את קביעת זמנו של החותם, ואולם ברצוני לברר כאן פרטים אחדים על בעל החותם ועל צורתו של החותם.

משה בן בצלאל כץ פעיל בפראג בין השנים ש"ב (1592) ות"ח (1648)¹, הוא נינו של גרשום כץ ונכדו של מרדכי כץ. אביו בצלאל, או יוסף בצלאל, מת כנראה, בדמי ימיו בשנת ש"ג (1590)² ומאז ש"ב, שנת מות סבו, נשתתף משה לדפוס עם דודו, אחי אביו, שלמה. בשנת

1 S. H. Lieben, Der hebr. Buchdr. in Prag im 16. Jhdt. in: Die Juden in Prag. Festgabe der Loge Praga. 1927 p. 98 ff.

2 על גבי המצבה המשותפת, לו ולאכיו מרדכי, חקוק: מצבת האלופים הר"ר מרדכי ובנו הר"ר בצלאל כהנים ע"ה תנצ"ה, א"ס נטמן, צדיק כשר, ראש ומנהיג, הרבה גירושים בטל, מוסר נפשו, ולרומי הלך.

שנ"ט, לאחר מות דודו, עבר הדפוס לידי ולידי אחיו גרשון³ הפעיל בדפוס בין השנים ש"ס—ש"ע. צורת החותם מתאימה בכל פרטיה לדגם המשפחה שנדפס לראשונה בספרים שהוציא לאור שלמה בן מרדכי כץ יחד עם משה בן בצלאל מאז שנ"ד⁴ בהבדל זה בלבד שבשולי המגנית נראה שמו של שלמה בן מרדכי, ואילו בספרים שהדפיס משה בן בצלאל (לאחר מות אחיו גרשון?) בשנת ש"ע נראה הדגם ממש כמו שהוא בחותם שלנו⁵, אך בעוד שם המדפיס נראה מעל לדגם באותיות סדר ואינו כלול בגוף הדגם, הרי בחותם שלנו חקוק שמו מעל לדגם בקשת. נראה שדגם זה, המודרני לשעתו, דחה את השמוש בדגמים האחרים שנשארו בדפוס מירושת אבות המדפיסים. הדגמים הקודמים היו כלולים בשערים ולא שמשו דגם לכשעצמו⁶. ואני מעז לחשוב שכבר אביהם של מדפיסים אלה, ר' מרדכי, שהיה שתדלן גדול וחשוב בארצו⁷, השתמש בדגם דומה לזה, אם נקח בחשבון שבדור זה השתמשו כבר כמה אישים חשובים בדגמים, ויש מהם אשר זכו לאצילות כגון יעקב בת-שבע (באזיכני). האציל לבית טרויאנברג⁸. ושעה שהזמין לו שלמה את הדגם לדפוס כבר היה בידו חותמו, בדומה לזה של משה, שאנו מפרסמים בואת⁹.

בשבועת הקיסר יר"ה ע"י האפיפיור התיר. ב. קם בנו תחתיו. חסיד וישר. דיין אמת היה. ורודף שלום. ובדפוסם זיכה רבים. חנייתם בצל א"ל שנת שנ"ב לפ"ק. ראה: גלעד לק. ליעבן מס. 25 ע' 10 וראה גם בחלק הגרמני ע"ע 20—23.

3 ראה Lieben, op. cit. p. 99.

4 ראה: יערי, דגלי המדפיסים העבריים, ציור 43.

5 עיין, למשל: ס' "לבוש עיר שושן", פראג, ש"ע.

6 בשער הספר "לבוש עיר שושן", שנדפס בשנת ש"ע משמש הדגם הישן שנמצא בדפוס בצדו של הדגם החדש שנדפס כוויניטה לפני המפתחות, ובספר "שפתי דעת", שנדפס גם הוא בשנת ש"ע — בעמ' ב של דף ב. על השמוש בדגמים או בחומר עטורי על ידי מדפיסים במשך דורות יש לנו דוגמאות מרובות.

7 השוה את הכתוב על גבי מצבתו בהערה 2 (א).

8 את דגמו, שאושר בשנת 1622 ע"י פרדיננד קיסר אוסטריה, ראה בחותמו שהיה לפנים במוזיאון היהודי בברלין. השוה: Moritz Stern, Aus d. Berliner jüd. Museum, Bln. 1937 p. 86 fig. 47.

9 התפתחות דגם משפחת הגרשוני מעניינת ביותר והיא ניתנת להעקב בכמה מדפוסים גרשום כהן.

בדף א של ספר בראשית (חומש פראג 2° רע"ח) נושאים שני מלאכים, פורשי כנפים למעלה, ביד האחת מגן שכראשו מוצב כד בעל צואר ארוך וידית וגופו עשוי חדקים, ובידם השניה אוזנים המלאכים בכד. בשנת רע"ג מופיע אותו כד כסמל ללויה (יערי 7, Lieben לוח 1), האם הכונה בכד זה לסמל את הכהונה — כד לנטילת ידי הכהנים? — שכן בתוך המגן עצמו נראות שתי כפות הכהנים הפרושות הבולטות מתוך העננים (ציור 3 אצל ליבן). אותו דגם קוצץ לצורך הדפסת חומש פראג 2°, ר"צ, כשם שקוצצה כל המסגרת כולה, ועמה מערכת העמודים, לצורך זה. בראש ספר שמות אנו רואים אותו דגם שכדו בראשו נקטם כולו ונשאר רק בסיסו וחלק מגופו כצורה בלתי ברורה, שכן ניטלו צוארו הארוך וידיתו, המלאכים נושאי המגן ואוזניו הכד כנפיהם קצוצות, וכל זה כדי לפנות מקום לכתובת: "גרשם כץ מחקק" (השוה ציורו אצל יערי 10) ואילו בהגדת פראג, רפ"י, יושבים שני רביות ואוהזים במגן תלוי (יערי 9) ובתוכו כפות הכהנים — הכד געדר לגמרי. בנו של גרשום — מרדכי — מבטל את שני המלאכים או הרביות, הלוקחים מתוך דגמה של העיר פראג (בחומש ר"צ Lieben Pl. 6) ושני אריות נושאים את מגנו ובו ידי הכהנים. לכד אין כל זכר (יערי 38). משה בן בצלאל משתמש בדפוס של שלמה בן מרדכי לאחר שהוא גזור על ידי קיעור את הכתובת שבשולי המגנית (יערי 43). בדגמו של משה נראים שרידי האות ן של הכהן משמאל. אחר לגמרי הוא דגם אחי גרשם בן יוסף בצלאל (יערי 53).

זמנו של החותם שלנו ניתן להקבע בין השנים 1599—1623 מפני הסיבות הבאות: 1599, לאחר מות דודו, שלמה בן מרדכי, נעשה משה בן בצלאל ראש הדפוס ובעליו, שנת 1623 היא שנת השמוש האחרונה בדגם הדומה בדפוס. בשנה ההיא, שפ"ג, הדפיס משה בן בצלאל את הספר "לבוש מלכות" וקבע בו את הדגם הזה שהשתמש בו לראשונה בדפוס בשנת ש"ע ט', ברום, יש גם סיבות לקביעת זמן החותם לשנים שלפני שנת ש"ג. שנת מות אביו, בחותם חקוק שם אביו בצלאל בעוד שבדפוסים חתם משה בן יוסף בצלאל, כלומר: לפני תוספת השם יוסף¹⁰. דודו שלמה קבע בדגמו את האפיטט "ז"ל" לצד שם אביו, וזהו סימן שהדגם שלו נחתך לאחר מות אביו בשנת ש"ג. אם נתקבל הנחה זו — יש לנו תאריך שעדיו: לפני שנת 1589, כלומר לפני מחלת אביו ולפני תוספת השם יוסף. בצדו של שם אביו אין ז"ל נזכר, דבר לא רגיל בדור ההוא. משה בן בצלאל כץ נפטר בשיבה טובה¹¹ וחשיבותו כאיש צבורי נזכרת על גבי מצבתו: "שר וגדול ומנהיג בישראל נפל, שם תורה בישראל בדפוס ובכתובים, הוא בעצמו הגיה הטעות וערבובים"¹². אין ספק שאיש חשוב כמותו, שמשאו ומתנו כמדפיס וכן מנהיגותו בישראל, הצריכוהו חותם משלו¹³ — אין ספק שמשו בן בצלאל שלנו השתמש בחותם וכי החותם שלפנינו חותמו הוא.

לבסוף יורשה נא לי להגיד כמה מלים על מחוקק החותם. ברור שאין אנו יודעים מיהו האמן הזה שידע לעשות מלאכה כה משופרת ואף אין לנו ידיעות על מחוקקי חותמות בפראג בדור ההוא. אבל אין לחשוב משום כך שבפראג לא ישבו מחוקקי חותמות. בכל חבלי ארצות אשכנז ושלטון "קסרות רומי הקדושה" ישבו אמנים מחוקקים כאלה ומשם מגיעות אלינו ידיעות מרובות, על מחוקקי חותמות בעיקר, שהם ואבות אבותיהם עסקו במלאכה זו וידעו לחקוק כאבנים הקשות ביותר דגמים וכתובות¹⁴, ואף חלק להם, ליהודים אלה, בתחית הגימיה האמנותית בסוף המאה הי"ח.

החותמות היהודיים מפראג מראשית ימי המאה הי"ז, על יכולתם האמנותית ועל סמליהם הם עובדה, ומספר ידוע מהם שחתמו מכתבים יהודיים שנשלחו מפראג לוינה בנובמבר של שנת 1619 — נתפרסמו על ידי לנדאו־ו־שטיין¹⁵ ואף חותמות אלה משמשים בסגנונם עדות לזמן החותם של משה בן בצלאל כץ. ולאחרונה אביא עוד את דבריה של אשה הכותבת בין מכתבים

10 פרטים על הדפוסים, ראה לאחרונה במאמרו של יערי: "ידי כהן בדגלי המדפיסים והמכתבים העבריים", ק.ט. ט"ז ע' 262.

11 במצבה, לעיל הערה 2 חקוק שמו בצלאל בלבד. יערי סובר, שם ע' 261, שהשם יוסף נוסף לו בשעת מחלה.

12 בשנת ת"ט (1658), בשנת שצ"ט (1639) הוא זכר כ"ישיש" על מצבת אשתו. ר': Lieben, op. cit. p. 106 n. 27.

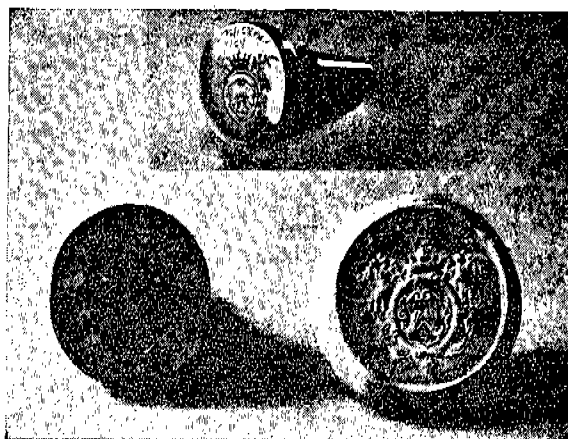
13 Lieben, op. cit. n. 27 p. 13.

14 לצערי אין בידי כעת לבדוק עד כמה, ומאימת, חתם האיש בחותמו זה בתעויות רשמיות ובכפשות שהגיש לשלטונות.

15 ספרות עשירה מעידה על כך וחלק ממנה הבאתי לאחרונה במאמרי "חותמת-דגם של רבי נפתלי כהן", ק.ס. שנה ט"ו, עמ' 370—372, ו"יש מול לישראל", ק.ס. שנה ט"ז, עמ' 513—519, ביחוד במאמר הקודם אשר ממנו נשמטו לצערי, בטעות הדפוס, הציטטות להערה 9 בעמ' 372 ובזאת אני מוסר אותן לפי שורט בשם שפיר והפנינו: Johann Meyer, Annot. ad Seder Jüd. Merkwürdigkeiten I, II p. 262; II p. 132; II v. p. 172; Olam p. 609.

Landau-Wachstein, Jüd. Privatbriefe aus dem Jahre 1619. Tafel VIII & s. v. Siegel n. 16.

אלה אל בת אחותה אשר נישאה לאחד חיים ממשפחת גרשוני ¹⁷ — „ואף אם לא כתבת לי שנישאת, בעצמי יכולתי לשער זאת, שכן היה המכתב חתום בחותם של ידי כהנים“ ¹⁸.

חותם ר' משה ב"ר בצלאל כץ

למעלה: החותם מן הצד. למטה בימין: סביעה. למטה בשמאל: פני החותם.

17 שם, ע' 65. המהדירים חושבים אותו לאחד ממשפחת רפא שהיו גם הם כהנים, ואולם השם גרשוני מעיד שהמשפחה מתיחסת על גרשום כהן. אך אין הדבר חשוב לגבי ענינו.
18ווען דוא מיר שון האשט גיט גשריבן דו דוא האשט חתונה גיהאט אבן ¹⁷ האב מיר עז זעלברט קענין מאכן ווייל דער בריב איז צו גיחתמנט מיט איין חותם מיט כוהנים הענט".... שם, ע' 38, בחלק המקור.

הדפוס העברי הראשון בזיטאמיר*

מאת

אברהם יערי

בזיטאמיר (Zitomir) עיר בירת גליל וולין, שנתפרסמה בשנות תר"ז—תרכ"ח (1847—1868) כמרכז של דפוס עברי ברוסיה. לפי שהיתה אחת משתי הערים ברוסיה (האחרת היתה וילנא), שבהן התיר השלטון להדפיס ספרים עבריים¹, נוסד גם בראשית המאה התשע-עשרה דפוס עברי קטן, שבו נדפסו כמה ספרים. אולם על דפוס זה לא נודע הרבה. פריעדבערג בספרו על תולדות הדפוס בפולין², מקדיש לדפוס זה חמש שורות, אולם מאחר שנעלמו מעיניו כמה ספרים שנדפסו בדפוס ההוא, יצאה תמונתו פגומה מאד, ולא עוד אלא שאפילו את שם המדפיס לא ידע, וכתב: "ידי מי כוננו את הדפוס הזה נעלם". בשעה שכתבתי את בקרתי על ספרו של פריעדבערג³ לא היה בידי להוסיף על דבריו בפרק זה, ולפיכך עברתי עליו בשתיקה. גם יצחק ריבקינד במאמרו המפורט על ספרו של פריעדבערג⁴, לא העיר כלום על הדפוס העברי הראשון בזיטאמיר. והנה בזמן האחרון עלה בידי לרכוש לבית-הספרים כמה ספרים מדפוס זיטאמיר, המאפשרים לסכם את תולדות הדפוס הזה. אנסה איפוא לרשום כאן בפרוטרוט רשימת הספרים שנדפסו בדפוס העברי הראשון בזיטאמיר, ספרים שמקצתם לא נרשמו עד כה בשום מקום. ואקדים דברים אחדים על המדפיס.

*

בית-הדפוס העברי הראשון בזיטאמיר נוסד בשנת תקס"ד (1804) על ידי המדפיס צבי הירש בן ר' שמעון הכהן. מדפיס זה לא היה פנים חדשות במלאכת הדפוס העברי, כי הדפיס לפני כן במקומות אחרים, וזיטאמיר היתה לו המקום החמישי שבו פעל במלאכת הדפוס והמקום השלישי שבו יסד בית-דפוס לעצמו.

הוא היה איש זאלקווא, ושם עבד כפועל-דפוס עוד בשנת תקל"ז (1777)⁵. משם עבר לנאווי-דוואר ועבד כמסדר בבית-דפוסו של הנוצרי יוהאן אנטון קריגר, יחד עם גיסו יהודה ליב בן שמואל⁶. בשנת תקנ"ו (1796) יסד בית-דפוס עברי בעיר קופיל (Kopel)

* מאמרי זה הוא המשך לסקירות על הדפוס העברי בערי פולין ורוסיה: לאשצוב, ברסלב, מינקאוויץ, זסלב, באהטלב, פאריצק, מינסק, הרובשוב, ברדיטשוב, שקלאוו. ("קריית ספר" שנה י"ב, י"ג, י"ט, כ', כ"א, כ"ב).

1 ביבליוגרפיה בענין זה עיין במאמרו של י. ריבקינד ב"קריית ספר" שנה י"א, עמ' 100, הערה 10.

2 חיים דובעריש פריעדבערג, תולדות הדפוס העברי בפולניא, אנטוורפן תרצ"ב, עמ' 91.

3 "קריית ספר", שנה ט', עמ' 432—439.

4 "קריית ספר", שנה י"א, עמ' 95—104, 384—385.

5 חתם כפועל בסוף ספר "מים אדירים" לר' אשר מסטרעליסק, זאלקווא תקל"ז.

6 הם חתומים בסוף ספר "מצמיח ישועה" לר' יהושע העשיל ב"ר מאיר, נאווי דוואר תקמ"ב: "הני

תרי המסדרים, אותיות הקודש מחברים, זה אל זה יחדיו יודנקו, במכבש הדפוס יוחקקו, עוסקים במלאכתם באמונה, לסדר האותיות בציור ותמונה, ולכן נאוה תהלה, בתפלה ותחינה, לאל דר מעונה, שסייענו הסכר

בדיצה, בזכות זה ישברנו האל מכל פרצה, כ"ד צבי הירש בהמנוח מ' שמעון כ"ץ זצ"ל וגיסו יהודה ליב כ"ט שמואל יצ"ו מק"ק זאלקווא". — ר' צבי הירש לבדו חותם גם בראש המסדרים בסוף מסכת ברכות שנדפסה

שם תקמ"ד.

ביחד עם שותפו יוסף יוסקא בן חיים, והדפיסו שם בשנת ה'ת"א שני ספרים: מחזור מכל השנה, וחדושי מהרש"א על פירוש רש"י על התורה⁷, מקופיל עבר לעיירה ברעזיץ או פודברעזיץ שבמחוז קרעמעניץ בוולין, והדפיס שם, תחילת יחד עם שותפו ואחר-כך לבדו, עד שנת תקס"ג (1803) ששה ספרים: אלפא ביתא אותיות מחכימות לר' צבי הירש מנאדבורנא, תקנ"ו; שלשלת הקבלה לר' גדליה ו' יחיא, תקנ"ז; אמירה נעימה לר' חיים גבריאל ב"ר יוסף בלאד, תקס"ג; "איין שיינה תחנה אויש ארץ ישראל", חש"ד; "תחינה משיב נפש", חש"ד; "איין נייא תחנה פון שני וחמשי", חש"ד⁸. בספר הראשון שהדפיס בברעזיץ הוא מכנה את עצמו "מדפיס דק"ק קופיל". מברעזיץ עבר לזיטאמיר והתחיל להדפיס בה בשנת תקס"ד (1804).

בית-דפוסו של ר' צבי הירש ב"ר שמעון הכהן היה קיים בויטאמיר במשך שלש שנים, שנות תקס"ד—תקס"ו (1804—1806). מהשנים הללו הגיעו לידינו עד כה תשעה ספרים, ורק באחד מהם, ספר "ראשית חכמה", שהוא כנראה הראשון, נזכר שמו של המדפיס. אחר-כך ראה המדפיס צורך מאיזה טעם שהוא להעלים את שמו.

ומאחר שהמקור לידיעתנו על המדפיס הוא הספר "ראשית חכמה", שנדפס שם בשנת תקס"ד, ושבשעריו נאמר מפורש "בדפוס של הרבני המופלא מוה' צבי הירש בהרב המאור הגדול מו' שמעון הכהן וצלה"ה", ראוי להזהיר כאן מפני מקור מזויף, כי מאותו ספר קיימת גם מהדורה מזויפת, שבו חיקו כמעט כל מה שנאמר בשער ובקולופון של המהדורה האמתית (עיין להלן ברשימה, מס' 1), אלא שבשער הספר זייפו את שם המדפיס, ובמקום שמו של המדפיס הויטאמירי כנ"ל, כתבו: "בדפוס חדש של הני ארבעה שותפים וה"ה מוה"ר אברהם בן מוה' צבי הירש, וה"ה כה"ר שמעון משה במוה"ר צבי הירש הכהן, וה"ה מוה"ר ישיעיה מנחם בן כה"ר אליהו יצ"ן, וה"ה כה"ר שמעון בן כה"ר יחיאל, במצות ובהוצאות ראשון לכלם ה"ה הנגיד והקצין מוה"ר משה במוה"ר דוד ז"ל". מדפיסים כאלה לא היו ולא נבראו, ושמותיהם זויפו כדי לכסות על שם המדפיס האמתי. לגבי שנים מהשמות אפשר להוכיח שלא במקרה באו לכאן. האחד שמעון משה בן צבי הירש הכהן, הוכנס בכוונה כדי לעורר רושם שאחד מבעלי הדפוס הוא בנו של המדפיס הויטאמירי. אבל מכיון שגם במהדורה המזויפת שנת הקולופון היא תקס"ד, ברור ששם זה מזויף, שהרי עוד בחודש אב של השנה ה'ת"א בעל בית-הדפוס בויטאמיר האב ולא הבן. (לפי המהדורה האמתית של "ראשית חכמה"). וכן נכלל במהדורה המזויפת בין השותפים בעלי בית-הדפוס שמו של שמעון בן יחיאל, המופיע במהדורה האמתית בקולופון כפועל במכש הדפוס. אבל שמו הושמט בקולופון של המהדורה המזויפת. זיופת של המהדורה המזויפת גיכרת מתוכה, כי יש בה סתירה בין הפרט שבשער (תקס"ה) לבין התאריך המפורש שבקולופון (ב' מנחם-אב תקס"ד), וגם לא יתכן שבאותו יום ממש סיימו להדפיס בויטאמיר שתי מהדורות שונות של "ראשית חכמה" דף על דף ממש. המהדורה המזויפת נדפסה בודאי שנים רבות לאחר המהדורה האמתית, ועל פיה, ומטעמים חיצוניים נאלץ המדפיס לזייף בה את המקום, השנה ושם בעלי-הדפוס.

ואלה שמות הפועלים שעבדו בדפוס הראשון בויטאמיר, לפי סדר א"ב:

1. בנימין ראובן בן דוד ליב סג"ל מפולנאה, מסדר אותיות, תקס"ד.
2. דוד בן אלעזר מפולנאה, דרוקר, תקס"ד.
3. חיים שמעון בן יחיאל מפולנאה, דרוקר, תקס"ד.
4. הבחור יוסף בן יצחק מויטאמיר, דרוקר, תקס"ה.
5. הבחור מרדכי ליב בן אברהם מאוסטרהא, מסדר אותיות, תקס"ד.

7 עיין פריעדבערג, שם, עמ' 82.

8 עיין י. ריבקינד ב"קריית ספר" שנה י"א, עמ' 384—385.

6. הבחור משה בן אברהם פאלנור מקאמנוץ, מסדר אותיות, תקס"ה.
 7. נתנאל בן זאב (וואלף) הלוי זיטאמיר, פרעסין ציהר, תקס"ה.
 מבין שבעת הפועלים שפעלו אז בויטאמיר באו איפוא רק שנים זיטאמיר גופה, והשאר היו בני פולנאה, אוסטרהא וקאמניץ.
 מתוך תשעת הספרים שרשמתי להלן, ראיתי בעיני רק ששה, והשאר רשמתי לפי מקורות ביבליוגרפיים שצינתי, ואפשר שמי שנמצאים בידו גם שלשת הספרים ההם, יוכל להוסיף על רשימת הפועלים דלעיל.
 בהיות זיטאמיר מרכז גדול לתנועת החסידים, מובן הוא שכל הספרים שנדפסו שם בדפוס הראשון הם ספרי מוסר, חסידות או קבלה, חוץ מאחד שהוא חידושים על שלחן ערוך. המסכימים אף הם כולם אדמו"רי החסידים.
 והנני מודה בכל לב לידידי ד"ר י. מ. הלמן, אוהב-ספר ומאסף-ספרים נלהב בירושלים, שהואיל בטובו להשאיל לי את המהדורה המזויפת של "ראשית חכמה" הנ"ל ולפרסם את טיבה.
 וכל מי שיש בידו להוסיף על הרשימה דלקמן יבוא ויוסיף ומני ומנייהו תסתייע שמעתתא.

רשימת הספרים שנדפסו בדפוס הראשון בויטאמיר

- 1 ספר / ראשית חכמה / אשר חבר הגאון החסיד המקובל איש האלהי כמוהר"ר אליהו / בן מוהר"ר משה די וידאש זלה"ה / מתלמידי האשל הגדול עמוד התורה ויסוד הקבלה כמוהר"ר / משה קורדואירו ז"ל / חברו באדמת הקדש צפת תוב"ב / לתת הכנה וטהרה לבאים לחקור ממסך רבו הנזכר בחבוריו הנחמדים מוידים [2] / על אדני פז מדרשי ותקוני האלהי הרשבי" ז"ל: עם כל הפרקים הנוספים וחופת אליהו רבה ואור עול' ומפתח למוצא כל דבר המבוק' איש על דגלו באותות / נדפס פק"ק / זיטאמיר / אין דער וואלינער גיבערניא מיט אלין העכשטן בווילגינג פין אינפראטר אל עקסנדר / פאוולאוויטש יר"ה: / А. И. ТЫНЮГРАФИИ Е.С.И. / בדפוס של הרבני המופלא מוה' צבי הירש בהרב המאור מו' שמעון הכהן זצלה"ה / במצות ובהוצאת ראשון לכלם ה"ה הנגיד והקצין מוה' משה במוה' דוד ז"ל והקרוב / אלו ה"ה הנגיד הרבני מוה' שבתי במוה' ישראל ז"ל / ואחריו ה"ה הרבני מו' ישראל במוה' עקיבא ז"ל חוץ מהנלוים אליהם רכים בשנים מאנשי / קהילתינו שנדבם לבם לזכות את הרבים וזכות זה יזכנו השי"ת ב"ה לראות בנחמות ציון במהרה בימינו / א' א' א' נ' ס' ו' / לסדר ולפרט ראשית חכמה יראת ה' לפ"ק [תקס"ד]. [1], 6, 292 דף. (הדף האחרון מסומן בטעות באות: ר). 4° 18:22 ס"מ. (אותיות רש"י).

מעבר לשער נדפסו שתי הסכמות אלו: הסכמת ר' לוי יצחק ב"ר מאיר מברדיטשוב, מיום ט"ז כסלו תקס"ד; הסכמת ר' בצלאל ב"ר מאיר מרגליות אב"ד ור"מ אוסטרהא, מיום ד' אדר תק"ס. (ניתנה בברדיטשוב בעברו שם). שתי ההסכמות ניתנו לדפוס בויטאמיר.

הקולופון: "ותשלם כל מלאכת ספר הקדוש ראשית חכמה בשלישי בשבת ביום שהוכפל בו כי טוב בשני בחודש מנחם אב אחד לכלנו לפ"ק [כ' מנחם אב תקס"ד] על ידי העוסק במלאכת הקדוש המסדר אותיות בנימין ראובן במהור"ר דוד ליב סג"ל מפולנאה ולע"ע עוסק בק"ק זיטאמיר הבירה, ועל ידי העוסק במלאכת הקדוש המסדר אותיות הבחור מרדכי ליב במהור"ר אברהם יצ"ו מק"ק אוסטרהא ולע"ע עוסק בק"ק זיטאמיר הבירה, ועל ידי הפועל העוסק במלאכת הקדוש הדרוקר חיים שמעון בהרר יחיאל מפולנאה ולע"ע עוסק בק"ק זיטאמיר הבירה, ועל ידי הפועל העוסק במלאכת הקדוש הדרוק' דוד במהור"ר אלעזר יצ"ו מפולנאה ולע"ע עוסק בק"ק זיטאמיר הבירה.
 הטופס שלפני נדפס על נייר כחלחל.

מהספר הזה נמצאת מהדורה אחרת שלא נדפסה בויטאמיר אלא בעיר אחרת ברוסיה, שנים אחדות אחרי תקס"ד, ובה זייפו את גוסס השער של דפוס ויטאמיר, אבל לא בדיוק, וההבדל העיקרי בין האמתי ובמוזיף הוא בחלוקת השורות שבשער, אבל יש ביניהם עוד הבדלים: באמתי כתוב בשער "נדפס פק"ק", ובמוזיף "נדפס פה ק"ק"; באמתי נדפסה לפני שם המדפיס שורה אחת ברוסית, ובמוזיף הויטאמיר שורה זו: באמתי נזכר שמו של מדפיס אחד, ובמוזיף שמו של ארבעה שותפים (שמות בדויים); באמתי אין ציור על השער, ובמוזיף נדפס בין שמות המדפיסים ציור עציץ עם פרחים; באמתי עולה הפרט תקס"ד, ובמוזיף תקס"ה. במוזיף גם קיצרו את הקילופון. המוזיף נדפס דף על דף ממש כמו הדפוס המקורי, אבל אין לומר שיש כאן מהדורה חדשה שנדפסה אף היא בויטאמיר, שהרי בקילופון זייפו וכתבו את היום והחודש בדיוק כמו באמתי, ולא יתכן שביום אחד סיימו להדפיס בויטאמיר שתי מהדורות שונות. גם לא יתכן שבספר נסתיים בדפוס ביום ב' מנחם אב תקס"ד יכתבו על השער פרט העולה תקס"ה.

וזה גוסס שער המהדורה המזויפת:

ספר / ראשית חכמה / אשר חבר הגאון החסיד המקובל איש האלהי כמוהר"ר אליהו בן / מוהר"ר משה די ויד"ש זלה"ה / מתלמידי האשל הגדול עמוד התורה ויסוד הקבלה כמוהר"ר משה / קורדואירו ז"ל / חברו באדמת הקדש צפת תוב"ב / לתת הכנה וטהרה לבאים לחקור ממסך / רבו הנזכר בחבוריו הנחמדים מיוסדים על / אדני פז מדרשי ותקוני האלהי הרשב"י ז"ל / עם כל / הפרקי' הנוספי' וחופת אליהו רבה ואור עול' ומפתח למוצא כל דבר המבוק' איש על דגלו / באותות / נדפס פה ק"ק / זיטאמיר / אין דער וואלינער גיבערניא מיט אלין העכשטין בוויילגינג / פון אונפראטער / אלעקסנדר פאוולאוויטש יר"ה / נגמר בדפוס חדש של הני ארבעה שותפים / וה"ה מוהר"ר אברהם בן מוה' / צבי הירש / וה"ה כהר"ר שמעון משה / במוהר"ר צבי הירש / הכהן / וה"ה מוהר"ר ישעיה מנחם / בן כהר"ר אליהו יצ"ו / וה"ה כהר"ר שמעון בן כהר"ר / יחיאל / במצות ובהוצאות ראשון לכלם ה"ה הנגיד והקצין מוהר"ר / משה במוהר"ר דוד ז"ל / שנדבה לבו לזכות את הרבים וזכות זה יזכו השי"ת ב"ה לראות בנחמ' ציון במהרה בימינו / א' א' ג' ג' ס' ו' / לסדר ולפרט ראשית חכמה יראת ה' לפ"ק [תקס"ה]. [1]. 6. 292 דף. (הדף / האחרון מסומן בטעות: רפ.). 4. 17:21 ס"מ. (אותיות רש"י).

הקילופון: "ותשלם כל מלאכת ספר הקדוש ראשית חכמה בשלישי בשבת ביום שהוכפל בו כי טוב בשני בחודש מנחם אב אחו לכלנו לפ"ק [ב' מנחם אב תקס"ד] על ידי הצוסק במלאכת הקודש באמונה המסדר אותיות הבחור מרדכי ליב במהר"ר אברהם יצ"ו מק"ק אוסטרעה ולע"ע עוסק בק"ק זיטאמיר הבירה".

2 דגול מרבבה הידושים על שלחן ערוך יורה דעה לר' יחזקאל סג"ל לנדא. זיטאמיר תקס"ד. 8. (בן-יעקב, אוצר הספרים, בערכו; ש. ווינער, המצבה הראשונה ברוסיה למעשה הדפוס. סט. פטרבורג 1894, עמ' 8). נדפס בפעם הראשונה על כל חלקי השו"ע בפראג תקנ"ד.

3 קשוטי כלה מאת ר' יעקב ליב ב"ר שמואל זנוויל מויטאמיר, יבאר בארח החסידים כשרון הפעולות מדרכי המעשים הרצויים לפני ה' באמונה ומעשים טובים. [זיטאמיר תקס"ד]. (פריעדבערג, בית עקד ספרים, בערכו).

נראה שיער פריעדבערג שנדפס בויטאמיר לפי שהמחבר היה משם. ומאחר שלא ראיתי את הספר גופו, אין בידי לומר אם צדק בהשערתי זו.

4 ספר אותות השמים ולו שם בשלשה ספרים הספונים... אשר הוקם... [על ידי] הרב המחבר... מוהרר אריה ליב הלוי זצלה"ה שהי' אב"ד בק"ק סטריזוב יצ"ו והיה מפורס' גדול בדורו והעמיד תלמודים [!] הרבה... והניח אחריו ברכה שלשה חיבורים אשר בשמותם שם הכולל דרישת ארי יקראו: החלק הראשון הוא חיבור על ש"ע אה"ע כולו ועל הלכות נדה

מש"ע יו"ד ושם הפרטי שלו נקרא אבן פינה... וחלק השני בשם הפרטי ארבע אותות השמים והוא על הלכות מילה ותפילין והלכות שבת ויום טוב וחז"מ, וחלק שלישי הוא על חז"מ עד סימן צ"ט כי נטרפה השעה בעוה"ר ונתבקש הרב המחבר בישיבה של מעלה, נקרא בשם הפרטי חק ומשפט: ועתה קמו בניו... מוה"ר יוסף הלוי ואחיו... מו' חיים הלוי לזכות נשמת אביהם... ואי"ה עוד הזון למועד להדפיס החלק השלישי הנ"ל בעוה"ר בקרב הימים. נדפס פק"ק זיטאמיר הבירה עיר גובערני וואלינסקאי, תחת ממשלת... הקיסר... אלכסנדר פאוולאוויץ... בשנת וכעצם השמים לטוהר לפ"ק [תקס"ה], 93, 18 דף. 4°, 16:20 ס"מ. (אותיות רש"י).

כאן נדפס רק על הלכות מילה, תפילין, שבת יו"ט וחז"מ ועל הלכות נדה. עם הסכמות אלו: הסכמת ר' לוי יצחק ב"ר מאיר מבארדיטשוב, מיום ב' טבת תקס"ה; הסכמת ר' ישראל ב"ר שבתי מ"מ קאזניץ, מיום ב' שבט תקס"ד; הסכמת ר' משה טייטל בוים אב"ד שינאווי, מיום ח' ניסן תקס"ד.

ועם הקדמת בני המחבר, שבה הם קוראים לאביהם: אברהם אריה הלוי. הקולופון בסוף חלק ראשון: "ותשלם מלאכת הקודש ספר אותות השמים יום ר' עש"ק, יז סיון... [תקס"ה] ע"י הפועל העוסק במלאכת הקודש הדורוקר הבחור החשוב יוסף בן כהר"ר יצחק מק"ק זיטאמיר הבירה".

הקולופון בסוף חלק שני: "ע"י הפועל העוסק במלאכת הקודש באמונה המסדר אותיות הבחור משה בן כהר"ר אברהם פאלנור מק"ק קאמנוץ, וע"י הפועל העוסק במלאכת הקודש הפרעסין ציער נתנאל במוהר"ר זאב הלוי מק"ק זיטאמיר הבירה".

החלק על אבן העזר בשם "אבן פינה" נדפס בלעמבערג בשנת תקס"ד. החלק "חק ומשפט" לא נדפס.

5 ספר דרכי ישרים והוא הנהגות ישרות מר' מענדיל מפרעמשילין... מלוקט מפי... מו' ישראל בעש"ט זללה"ה ומהרב המגיד... מו' דוב בער מ"מ דק"ק מעזריטש: וגם הוסיף נופח [!] מדליה אשר עד הנה לא עלו על משבח הדפוס: שנמצא ת"י... מוהר"ר אברהם אבלי מטשודנאב שהיה מקדם מ"צ ומ"מ בק"ק וויטקאב ובהגהת נכונת [!] וישרות שמבאר כל סתום באר היטב: וקראנו הספר הזה בשם דרכי ישרים: כי הוא מורה לבני אדם את הדרך אשר ילכו בה... וכדי לזכות את הרבים קמו הני שותפי ה"ה הרבני מוה' יוסף ב"ר ציון בנו של הרבני מוה' אברהם אבלי הנ"ל והרבני מוה' דוד במוהר"ר חיים והעלו את זה הספר על משבח הדפוס. נדפס בזיטאמיר עיר גיבערני וואלינסקאי, תחת ממשלת... הקיסר אלכסנדר פאוולאוויטש... בשנת וידריכם בדרך ישרה ללכת לפ"ק [תקס"ה], 12 דף. 12°, 10:15 ס"מ. (אותיות רש"י).

מעבר לשער נדפסה הסכמת ר' מיכאל ב"ר יעקב קאפיל מ"צ זיטאמיר, מיום ד' אדר שני תקס"ה. הקולופון: "על ידי העוסק במלאכת הקודש הזעזיר הבחור החשוב משה בן כהר"ר אברהם מקאמנוץ, ועל ידי העוסק במלאכת הקודש הפ"צ [הפרעסין ציער] נתנאל בן מו' זאב הלוי מק"ק זיטאמיר הבירה".

6 ספר הישר לרבינו תם בעל התוספת זצ"ל. זה ספר הישר: אורח חיים ותוכחות מוסר: מדרך עקש לסור ללכת בנתיב הישר: בעיני אלהים ואדם מי יפאר גודל פאר המעלות ותהילות ספר הנחמד הזה מעט הכמות ורב האיכות איש אשר יראת אלהים בלבבו ישקוד בזה הספר יום יום יהיה לו למזכרת אם ישכח יזכירו: אם יישן יעירו: אם ישגה יזהירו: ויהיה למכתו מזורו: ושב ורפא לו: ויקבל שכר טוב בעמלו: בזה ובבא גמולו: ויברך ה' חילו: אך מהיות עיקר חסר הספר הנחמד אינו בנמצא כלל ולזכות את הרבים הדפסנו פה בדפוס יפה כאשר עיינכם תחזנה משרים: פה ק"ק זיטאמיר תחת ממשלת אדונינו הקיסר... אלכסנדר פאוולאוויטש... במצות ובהוצאות הרבני האברך המופלא הנגיד מוהרר יעקב ליב בהנגיד המפורסם

מוהרר שמואל זינגוול הכהן מזיטאמיר, לפרט והישר בע"ל תע"ש לפ"ק [תקס"ה]. 48 דף. 12°.

10:17 ס"מ. (אותיות רש"י).

הקולופון: "ע"י הפועל העוסק במלאכת הקודש המסדר האותיות באמונה הבחור החשוב משה בן מוהר"ר אברהם פאלנור מק"ק קאמיניץ, וע"י הפועל העוסק במלאכת הקודש הפרעסין ציער הבחור החשוב נתנאל בן מהר"ר זאב וואלף מק"ק זיטאמיר".

7 ספר קרניים אשר יסד... המקובל האלהי מוהר"ר שמשון [בן ר' פסח] מאוסטרפאלי הי"ד ועיטר את הספר... בפירושו דן ידין... ואמנם מגודל חכמתו ועוצם בינתו... מלא כפו קוצר במקומות שהיה לו להאריך ואין די באר... ובכן אנכי הצעיר... קמתי... ואת הספר הקדוש הזה פרשתי... זה שמי אליעזר פישל... וזה זכרי פרשת אליעזר... הכ"ד הצעיר אליעזר פישל (בן ר' יצחק) נין ונכד להגאון... מוהרר יצחק שהיה אב"ד ור"מ בק"ק קראקא והגלילות יע"א שהיה נקרא בפי כל דער גרויסער רבי רבי איצק זלה"ה. נדפס פק"ק זיטאמיר הבירה עיר גובערני וואלינסקאי תחת ממשלת... הקיסר... אלקסנדר פאולאוויץ... בשנת הדרושים הישרים לפ"ק [תקס"ה]. [3]. 49—3 דף [חסר סוף המפתחות]. 17:22 ס"מ. (אותיות מרובעות ואותיות רש"י).

שני הדפים שלאחר השער כוללים הקדמת ר"ש מאוסטרפאלי והקדמת ר' אליעזר פישל. המפרש מודיע שהיו לו הסכמות אך לא הדפיסן "מפני הוצאות הדפוס".

8 ספר מרבי ישראל בעש"ט פירוש על מזמור ק"ז בתהלים על פי סוד וכוונת המקוה ובסופו תפלת אליהו הנביא ז"ל. זיטאמיר תקס"ה. 8°.

9 ספר כתר תורה חיברתי אני... מאיר באאמ"ו הגאון מו' לוי יצחק ג"י בהגאון מו' מאיר זלה"ה אב"ד דק"ק הוסקאב בהגאון מו' משה זלה"ה מואמישטיץ... נדפס פק"ק זיטאמיר הבירה עיר גובערני וואלינסקאי תחת ממשלת... הקיסר... אלקסנדר פאולאוויץ... בשנת פורקני עמי מטה לפ"ק [תקס"ו]. 42, 12 דפים. 17:21 ס"מ. (הדפים ג'—כ' בחלק הראשון באותיות מרובעות, כל השאר באותיות רש"י).

הטופס שלפני נדפס על נייר כחלחל. השער נתון בתוך מסגרת מרובעת של קו עבה.

החלק הראשון כולל חידושי ש"ס, והחלק השני כולל חידושים על התורה.

בדף השני נדפס חידוש בשם אבי המחבר וחידוש בשם זקן המחבר.

שמות הפועלים לא נזכרו.

זהו חלק שני של הספר. חלק ראשון נדפס במעזריב בשנת תקס"ג.

מפתח שמות הספרים

אותות השמים 4

דגול מרבבה 2

דרכי ישרים 5

כתר תורה 9

ספר הישר המיוחס לר"ת 6

ספר מרבי ישראל בעש"ט 8

קרניים 7

קשטי כלה 3

ראשית חכמה 1

מפתח שמות המסכימים

בצלאל ב"ר מאיר מרגליות אב"ד אוסטרעה 1

ישראל ב"ר שבתי מ"מ בקאזוניץ 4

לוי יצחק ב"ר מאיר מברדיטשוב 1, 4

מיכאל ב"ר יעקב קאפיל מ"צ זיטאמיר 5

משה טייטל בוים אב"ד שינאווי 4

על פירוש הראב"ד לבבא קמא

בק.ס. שנה כ' עמ' 26, כתבתי כי האחרון שפירוש הראב"ד לב"ק נמצא לפניו בכ"י היה כנראה ר' בצלאל אשכנזי שהרבה להשתמש בו בספריו. בינתיים מצאתי שכ"י פירוש זה היה עדיין קיים בשאלוניקי במאה הי"ח. ר' יוסף שמואל מודיאנו (או מודיליאנו), שהיה חכם בק"ק איטליא ישן בשאלוניקי ונפטר בשנת תקמ"א, הביא באחת מתשובותיו, שו"ת ראש משביר ח"א, שאלוניקי תקפ"א, חו"ד סי' י' (ד' ט' ע"ג): וגם מצאתי בה"ה הראב"ד ז"ל למ"ס קמא כ"י שכתב ז"ל אר"י ל"ק הא ר"מ דאמ' קני להו בשנוי וכו' עד דקנסא הוא משום דשני בשליחותיה. כל הפיסקא שהובאה שם נמצאת מלה במלה בהוצ' ש. אטלס עמ' רס"ה-רסו. בידי אותו חכם היו עוד כתבי יד אחרים של חידושי הראשונים, שעל פיהם הדפיס בשאלוניקי בשנות תקי"ט-תקכ"ג את הספר אוריין תליתא, המכיל את חידושי הר"י ו' מיגאש לשבועות וחידושי הרמב"ן לקדושין וחידושי הריטב"א לע"ז, וגם קצת חידושים מר' שמואל יצחק מודיליאנו בעל שו"ת נאמן שמואל, שהיה אחי אבי אביו של ר' יוסף שמואל מודיאנו.

"שיטת הראב"ד לקמא" כ"י הובאה עוד בשו"ת ראש משביר ח"ב, שאלוניקי ת"ר, סי' י"ח (דף ל' א') ובס' נ"א (דף ע"ג-ע"ד), וגם זה נמצא בהוצאת אטלס עמ' שכ"ה ועמ' שו"ג.

א. ח. פריימן

כמה שלמה מלכו איכא בשוקא?

בתמהון רב קראתי את דברי ד"ר א. קמינקא בחוברת חשון תש"ז של "מאזנים" הבא כאילו להוכיח שלמה מלכו הגר ור' שלמה מולכו בעל "ספר המפואר" שני אישים שונים הם שבטעות נתחלפו להם לחכמי ההיסטוריה. זהו באמת חדוש גדול — אלא שאין הוא עומד בפני העובדות.

ק. קובע שאין כל הוכחה שהגר שחתם "הצעיר שלמה" ושעסק בדרשות תעמולה באיטליה, נקרא באמת בשם מולכו. לדבריו, נוסף השם הזה רק לאחר שנתבלבלו הפרשיות בדור שלאחר מותו של הגר. דברים אלו אינם נכונים. לכל הפחות בשתי תעודות עבריות שנכתבו בחייו של "הגר" מפורטוגל או מיד לאחר מותו נמצא שמו המלא. א) בתשובת ר' עזריאל דאיינה שנתפרסמה בראשונה ע"י זנה וחזרה ונדפסה ע"י א. נ. אשכולי בסיפור דוד הראובני עמ' 161 — ספר שכל אדם חייב לעיין בו עד שהוא בא לפרסם דברים בפרשה זו, שם מסופר באריכות על "הנבון לחש [ר"ל המקובל] כמה"ר שלמה מלכו יו"י שהוא קרוב למלכות ועם שרים יבין מושבו לפרסם יחוד האליהו... וכאברהם אבינו הוא הולך וקורא בשם ה'". ר' עזריאל ידע את שלמה מלכו פנים אל פנים ולא יכול היה ל"החליף" אותו באחר. במקום אחר בתשובותיו הוא קורא אותו "חביבי הנבון לחש". התשובה הנ"ל נכתבה בראש חודש אלול רצ"ב (1532), זמן קצר לפני מותו של מלכו. ב) העדות השניה נתפרסמה אף היא זנה בספר השנה האיטלקי למדעי היהדות כרך א' (1934), עמ' 203. היא נכתבה שלשה חדשים אחרי מותו בסיום של "אילן הספירות" שנמצא בספריה בפינרנצי. אליה מנחם חלפן הדיוע לנו כידידו של "הגר" מפורטוגל מכנה תעודות. מספר שם על אופן חיבור ה"אילן" הזה שצעה אותו על פי תורתו וזמנתו של מקובל וכן שנתאכסן בביתו. "וימי היום בהיותי יונק משיי התבונה והחכמה [פגשתי] הוקן והישיש החכם המקובל כמה"ר אברהם צרפתי יו"י אשר זה כארבע שנים הניח כל בני ביתו ורכושו ועסקיו והלך ליצוק מים על ידי הקדוש איש האלהים החסיד המקובל האלוף כמה"ר שלמה מלכו ללקוט אחרי עמרי מפניו אמריו". עצם דברי העדות הזאת מספיקים כדי לפתור גם את כל שאר הנחותיו של ק. על חוסר האפשרות ששלמה הגר יהיה גם מקובל. ההיקשים הפסיכולוגיים

של קמינקא אינם מתאימים כלל לעובדות ואין לבנות עליהם. "הקדוש" שלמה מלכו שנשרף זה עתה במטובה — הדברים נכתבו בויניציאה — דהיינו הגר מפורטוגאל, בלשוננו של ק, הוא הוא החסיד המקובל שלמה מלכו! (הכתיב "מלכו" הנמצא בשתי התעודות הנ"ל הוא גם הכתיב היוצא מראשי תיבות השיר שבראש "ספר המפואר"). ובכן — עדויותיו של ר' יוסף מארלי ושל הנוצרי אלברט ווידמנשטאט על שריפת ר' שלמה מלכו אינן פרי טעות וחילופי גברא. גם ראיות של ק, מדברי ר' יוסף יוסלמן איש רוסהיים היא ראיה לסתור דווקא, מי שראה את כתב היד של ר' יוסלמן (כמו כתב הטורים האלה) יודע שכל השמות באים שם בכתיב בלתי מדויק ולעתים משובש למדי. השם "שלמה מלכא" אינו מוכיח כלל שאין זה שלמה מלכו.

וכן יש ראיה מפורשת מ"ספר המפואר" שר' שלמה מלכו המחבר נתגדל בנצרות, ודברי ק, על העדר כל רמז לחייו הקודמים בהקדמת ס' המפואר ומסקנותיו בדרך היקש מתבטלים מאליהם. קמינקא השתמש לאסונו בדפוס מאוחר של ספר המפואר, ואילו היה פותח את הדפוס הראשון שנדפס בשאלוניקי רפ"ט, היה מוצא שם בהקדמה שלש מלים שהושמטו אחר-כך, והן מכריעות: "כי לא נכתב ממני קוצר השגתי והבנתי כי עיונתי גרשוני מהסתפח בנחלת ה' ונתגדלתי בין הגויים". אין איפוא כל סתירה בין ידיעותינו על שני האישים. "החכם המקובל החסיד רבינו שלמה מלכו" המדבר בפתיחת ספר המפואר — הוא הוא "הקדוש" החסיד המקובל האלוף ר' שלמה מלכו" שהרעיש את איטליה במעשיו ודרשותיו. ועל כן אין גם צורך להוכיח את ביטול שאר טענותיו של קמינקא הבנויות בחלקן הגדול על אייבהנות במקורות שהוא אומר לפרש. הדרשות שבס' המפואר לא נתחברו "לפני שנת רפ"ד" כמו שמפרש ק, את דברי המחבר בסוף הספר אלא במשך השנים רפ"ו עד רפ"ט. כבר זנה העיר בצדק שאין כל הוכחה שר' שלמה מלכו היה באמת בארץ ישראל, ואין כמוכן גם כל יסוד לדברי ק, שס' המפואר "נשלח מארץ ישראל". מלכו ההיסטורי (לא זה של האגדה או של הרומנים) ראה את ארץ ישראל רק בחזון ולא במציאות גשמית.

אין להתווכח על דברים התלויים בטעם, תמיד יהיו קוראים שדרשות ר' שלמה מלכו בספר המפואר ידמו להם כדברי בטלנות של אחד מחובשי בית המדרש "הרחוקים מכל מדע היסטורי" ובודאי יהיה להם על מה שיסמכו. ואולם מובטחני שתמיד ימצאו גם קוראים שספר המפואר ייקר בעיניהם כתעודה מופלאה ביותר של נשמה אצילה מקורית הנשרפת בכיסופי הגאולה שכל הספר מלא אותם מן הקצה אל הקצה אעפ"י שמר קמינקא לא הרגיש בהם.

גרשם שלום

הרב יצחק יעקב רבינו, תל-אביב, תש"ז

לקביעת זמנו של חותם המדפיס משה בן בצלאל כ"ץ

(הערה למאמרו של מ. נרקיס)

לדברי מר נרקיס בנוגע לקביעת זמנו של חותם המדפיס הפראנץ משה בן בצלאל כ"ץ, יש להעיר דברים אחדים:

נרקיס כותב (לעיל ע' 241): "זמנו של החותם שלנו ניתן להקבע בין השנים 1599—1623, מפני הסיבות הבאות: 1599, לאחר מות דודו, שלמה בן מרדכי, נעשה משה בן בצלאל ראש הדפוס ובעליו, שנת 1623 היא שנת השמוש האחרונה בדגם הדומה בדפוס".

והנה אם רוצים לקבוע את החותם דוק בזמן שימוש של הדגם בספרי-הדפוס (מה שאינו מוכרח כלל, שהרי יכול היה משה בן בצלאל לעשות לו חותם כזה עוד לפני שהיה מדפיס, כי בחותמת נזכרו רק כהונתו ולא אימנותו). הרי קיימות שתי אפשרויות: א) השנה שבה נמצא בפעם הראשונה הדגם בספרים שהדפיס יהי עם דודו שלמה בן מרדכי, והיא שנת שג"ד, שבה נדפס הדגם בספר "פסק על עגונה" לר' יעקב פולאק, ב) השנה שבה השתמש משה בן בצלאל בדגם הזה לעצמו, לאחר שמחק מתוך מסגרת הדגם את שם דודו, ובצורה זו

נמצא הדגם בפעם הראשונה בספר "לבוש עיר שושן" נדפס בשנת ש"ע. אם לדון איפוא לפי שימוש הדגם בדפוס, יש לקבוע את ראשית זמנו של החותם לשנת שני"ד (1594) או לשנת ש"ע (1610).

להלן כותב נרקיס: "ברם, יש גם סיבות לקביעת זמן החותם לשנים שלפני שנת ש"ג, שנת ב' אביו. בחותם חקוק שם אביו בצלאל, בעוד שבדפוסים חתם משה בן יוסף בצלאל, כלומר, לפני תוספת השם יוסף. דודו שלמה קבע בדגמו את האפיסט "ז"ל" לצד שם אביו, וזהו סימן שהדגם שלו נחתך לאחר מות אביו בשנת ש"ג. אם תתקבל הנחה זו — יש לנו תאריך שעדיין: לפני שנת 1589, כלומר, לפני מחלת אביו, ולפני תוספת השם יוסף. בצדו של אביו אין "ז"ל" נזכר, דבר לא רגיל בדור ההוא".

דברים אלה אינם מובנים כלל. ראשית, ר' בצלאל נפטר לא בשנת ש"ג אלא בשנת ש"ב, לפי המצבה שנקיס עצמו מביא את נוסחתה. שנית, אין צורך בראיות מהמלה "ז"ל" שהדגם של שלמה נחתך לאחר ש"ג, כי לפני השנה היא לא הדפיס שלמה כלל אלא אביו, והלה השתמש בדגם אחר לגמרי. ושלישית, אין ללמוד כלום מהשטת שם יוסף. מאחר ששם אביו של משה נזכר פעם בשם בצלאל ופעם בשם יוסף בצלאל שיערתי (ב"קריית ספר" שנה ט"ו, עמ' 261, הערה 4), שהשם יוסף נוסף לו בשעת מחלה, כנהוג במזרח אירופה עד הדור האחרון להוסיף לחולה אנוש את השם "יוסף" לסגולה. אולם השם הנוסף אינו אלא שם-הלואי שלא תמיד משתמשים בו. והנה מתוך העובדה שבחותם נקרא האב בשם בצלאל סתם, בלי שם-הלואי יוסף, אין שום ראייה שנחקק לפני מחלת האב, שהרי גם לאחר מותו נקרא האב במצבה בשם בצלאל סתם, והמצבה בודאי נחקקה לאחר שנוסף לו השם יוסף. וקרוב לודאי שבחותם נשמט שם-הלואי יוסף מהטעם הפשוט של חוסר מקום (עין בצילום החותם), ומאותו טעם נשמטה ברכת המתים "ז"ל" שאינה הכרחית.

קרוב לודאי שהחותם נחקק בשעה שהגיע המדפיס משה לשיא פעילותו, והיה בעל בית-דפוס לעצמו. כלומר בראשית המאה השבע-עשרה.

אברהם יערי

פרסומים עבריים של יצחק יהודה (איגנץ) גולדציהר

בספרו של ברנהרד הלר Bibliographie des Oeuvres de Ignace Goldziher, פאריז 1927, המונה כשש מאות עבודות של המנוח, בא אמנם זכר ספרו הראשון, שפרסמו בהיותו בן שנים עשרה ושנשא שם עברי ("שיחת יצחק"), אם כי נכתב בשפה הגרמנית. אך יש להצטער שלא נזכרו פרסומיו העבריים. במאמר לכבוד יום הולדתו השבעים של גולדציהר ב"הצפירה", כרך 59, מס' 138 (מיום 28.6.1920), מיוחד שמואל א. פאזנאנסקי (פוזננסקי) את הדבור על פרסומים אלה — בס"ה שנים —, ששניהם ראו את אור העולם בשנת תרכ"ס, כלומר בהיות גולדציהר בן תשע-עשרה. האחד הוא תרגום של קטע מס' גוליסתאן לסופר הפרסי סעדי (שער ראשון, ספור ג') בשם "ההעתקה ממחברת גת ורדים (גוליסתאן) אשר נטע המליץ הפרסי סעדי מקרית שיראן" (ט"ס במקום שיראן), נדפס ב"כוכבי יצחק" חוברת ל"ו, 1869, ע' 47—48 באותיות רש"י זעירות. התרגום נעשה בחריצות ובטעם, מקצתו בפרוזה מחרוזת ובחרוזים כמו במקור, ומסתיים ב"מרוכז" של המתרגם. חוץ מעצם קביעת העובדה שגולדציהר התנסה גם באלה (Knabenversuche — "מעללי נערות", כפי שהוא קרא להם במכתבו אל פוזננסקי מיום 22.5.1921) אין ענין מיוחד בתרגיל סגנון זה; אולי כדאי לציין את נושא הסיפור; הלא הוא מעשה בבן-מלך קטן-קומה ומבוער ביותר, שבסופו של דבר מתעלה על כל אחיו יפיהתואר והחסונים ע"י תכונות רוח ואפיו. ואולם לא בלי ענין היא רשימה מדעית על שלושה נושאים שונים שהופיעה ב"כבוד הלבנון", שנה ששית, גליון י"ד (8.4.1869) עמ' 110 בשם "הערה, ממני יצחק יהודה גולדציהר". בשניה משלוש הפסקות מביא גולדציהר את דברי פרשן הקוראן אלביצאוי לפסוק ג' של סירה ב'

„המוציאים לצדקה ממה שניתן להם: ממה — בכאן ראייה שאסור לבזבז יותר מדי“, ומעיר שאין זה אלא הכלל התלמודי „דורשים מן למיעוט“, ומוסיף:

„ואם ייגע אדם אחד הבקי בפירושי הישמעאלים לספר נביאם הכוזב [1] לאסף הרבה דמיונות (כזה שהצגתי הנה) בחבור מחוכם יורד לעמקו של דבר, תהיה משכורתו שלמה מכל דורשי רשימות בחכמת בני קדם, וזה ענין אשר לא נסה עדיין אחד מחכמינו לבוא עד תכונתו. כי החכם גיגר בספרו המפורסם לא נסה ידו כי אם על ענינים מגיעים לדת המחמדיים (כלומר: לא לשיטת פרשנותם) ולאשר כתבו מחמד עצמו בספרו אל קוראן. ב„מעלל-נערות“ זה כבר ניכר הגאון של חקר האסלאם. גולדציהר עצמו לא עשה את המחקר הזה, שהמליץ עליו בהיותו בן תשע עשרה, אם כי גנע בבעיותיו בכמה מכתביו וביחוד בספרו האחרון Die Richtungen der islamischen Koranauslegung. 1920 (האסכולות של פרשנות הקוראן האסלאמית), ולא כאן המקום להסביר מדוע לא הקדיש מניח מדע האסלאם מחקר מיוחד ומקיף, ליחסים בין תורה שבע"פ היהודית לבין תופעות דוגמת בדת הערבית. אך עלי להוסיף שאם כי גולדציהר לא פרסם עוד בעברית, מימיו לא חדל לכתוב עברית, ועשרות המכתבים הכתובים עברית בידו הנמצאים מעזבונו של שמואל א. פוזנסקי ז"ל יעידו. העברית שבמכתבים אלה איננה עוד השפה המליצית משנות תרכ"ט, אלא היא עניינה ומעשיה, אם כי עדיין יש בה מן הבושם של המליצה התנכית או הרבנית. לא בלי צדק העיד פוזנסקי ז"ל במאמר הנזכר לעיל כי גולדציהר היה „בעל סגנון (עברי) נפלא“.

ש. ד. גויטיין

המחבר: ד"ר ש. ד. גויטיין

ידיעות בית הספרים

התפטרות הפרופסור וייל מהנהלת בית הספרים
מנהל בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי, הפרופסור ג. וייל, שוחרר מכהונתו ע"פ בקשתו החל מיום 1 באוקטובר 1946. כדי להקדיש להבא את עתותיו לעבודה אקדמית ומדעית. הפרופסור וייל קיבל את הנהלת בית הספרים לידיו בספטמבר 1935, ובמשך אחת עשרה שנה השקיע את כל מרצו בשכלול ארגון המוסד והרחבת אוצרותיו. המוסד מאחל למנהלו היוצא שנים רבות של עבודה פוריה בשדה המדע וההוראה. בשעה זו לא נתמנה עדיין מנהל חדש.

העבודה בבית הספרים בשנת 1946

עם תום תקופת מלחמת העולם השנייה התחילו קשרי בית הספרים עם ארצות חו"ל מתחדשים. כפי שכבר הודענו בידיעות הקודמות; והרי קשרים אלו הולכים ומתהדקים, הולכים ומתרחבים. הדברים אמורים בעיקר בקשרים עם הארצות שמעבר לימים, כגון ארצות הברית ושאר אמריקה, בריטניה הגדולה והדומיניונים, אף באותן ארצות ביבשת אירופה שלא השתתפו במלחמה כגון שבדיה ושווייץ.

שוואת עם ישראל במרכז אירופה ובמזרחה פגעה כמובן פגיעה קשה גם בבית הספרים. יהדות הארצות האלה, בייחוד פולין וגרמניה היא בעיקר שהניחה את היסודות לאוצר ספרינו הלאומי והיא שטיפחה וריבתה אותו בצורה מאורגנת למופת במשך שנים רבות. יהדות זו נחרבה כמעט כליל. ידידי בית הספרים הנאמנים אשר נספו עם מליוני אחינו בידי עם אכזר, יהי זכרם ברוך!

כנחמה פורתא יש לציין ששידי הגולה השדודה לא שכחו את בית הספרים הלאומי. ידידינו ברומניה מכינים אוסף ספרים גדול על שם הרב הראשי המנוח ד"ר י. נמירובר ז"ל; בהונגריה הבטיחו ידידים שונים לקבץ חומר בשבילנו; הגיעו שמועות על איסוף ספרים למען בית הספרים הלאומי מערים שונות בפולין ובצרפת; ואף פליטי המחנות בגרמניה הצליחו לשלוח מעתונותם אלינו. פרטים על פעולות אלו יינתנו לכשיתגשמו התכניות השונות.

האוניברסיטה העברית בראשות נשיאה עומדת על המשמר, יחד עם מוסדות יהודיים אחרים, כדי להציל אוצרות התרבות של יהדות הגולה, אשר נשדדו באופן שיטתי, ולהעביר חלק חשוב מהם אל בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי.

אגודות שוחרי האוניברסיטה במדינות השונות סייעו הרבה לעבודתנו; להם חלק רב בגידול אוצרות בית הספרים. כמובן המשכנו גם בשנה הנדונה בקניית ספרים דרושים למחקר או להשלמת מחלקת ספרי היהדות בכלל והספרים העבריים בפרט, בתחום האמצעים המצומצמים שעמדו לרשותנו. תשומת-לב מיוחדת ניתנה להשלמת כתבי-העת המדעיים, אשר רובם פסקו מלהגיע אלינו בימות המלחמה. מספר ניכר של ספרים ועתונים נרכש בדרך חליפין. בסך הכל נתקבלו במשך השנה שעברה 16,796 יחידות ספרים ו-57,625 יחידות עתונים וכתבי-עת.

בשני הקטלוגים, קטלוג שמות המחברים והקטלוג המקצועי, נרשמו בשנה זו 9551 כרכים. ביום 31 בדצמבר הגיע מספר הכרכים הרשומים בשני הקטלוגים ל-411,947. מלבד אלה רשומים בקטלוגיזציה ארעית, בקטלוג שמות המחברים בלבד, כ-36,000 כרך, אחרי שהועברו ספרים רבים לקטלוגיזציה שלמה.

תרומות גדולות ועזבונו

באמצעות מכון סמיתסוניאן (Smithsonian Institution) בושינגטון, המרכז בארצות הברית את הפרסומים המדעיים המיועדים לארץ-ישראל ואשר לו משמש בית-הספרים סוכן בארץ-ישראל, נתקבלו השנה 91 ארגונים בשלשה משלוחים שהכילו אלפי ספרים וכתבי-עת ותו-נגינה שנועדו לבית-הספרים וגם למוסדות אחרים ולאנשי-מדע בארץ.

מבריטיש קאונסיל (British Council) קבלנו גם השנה שני משלוחים, 500 ספרים בערך, רובם ככולם ספרים חשובים בספרות האנגלית והיסטוריה אנגלית. נוסף על כך המשיך בריטיש קאונסיל לחתום על מספר גדול של כתבי-עת אנגליים לטובתנו.

ממשלת ארץ-ישראל המשיכה גם השנה למסור לבית-הספרים מדפוס ארץ-ישראל שהיא מקבלת בתורת טופסי-חובה, וכן נתקבלו בקביעות הפרסומים היוצאים לאור ע"י מחלקת הממשלה.

מתנת מר יוחנן דאוד, לונדון, לפני כמה שנים שלח מר דאוד מספר ארגונים סגורים בתורת פקדון לבית-הספרים. לפני חדשים מספר נתן לנו מר דאוד רשות לפתוח את הארגונים ולהעביר את הספרים וכתבי-היד שבהם לרשות בית-הספרים. האוסף הזה, שהוא השני מנדבת מר דאוד, מכיל כמאה ספרים נאים וחשובים בעניני היהדות והמזרח הקרוב, 65 כתבי-יד פרסיים וערביים, חלק גדול מהם בכתב מהודר ובכריכה אמנותית. מלבד זה נמצאות באוסף דוגמאות מענינות של קליגרפיה ערבית. האוסף הזה הוא מהנאים ביותר שהגיעו בשנים האחרונות לבית הספרים הלאומי.

הגב' מרים קוטוביץ, ירושלים, יחד עם אחותה הגב' שושנה רוסייל הביאה לבית הספרים תשורה מפוארת, כתבי-יד של תנ"ך מקושט כתוב על קלף מתוך עזבון אביהן המנוח ד"ר ישועה שאמי, איש ירושלים, שהיה לפניו רופא ההסגר ביפו.

הספר נכתב בשנת ק"א (1341) בעיר סרקסטה (סרגוסה בספרד) ע"י עזרא ב"ר משה בן אלעזר. הכרך הראשון מכיל בק"י דפים את חמשה חומשי תורה. הכרך השני מכיל ברצ"ט דפים נביאים ראשונים, ירמיה, יחזקאל, ישעיה, תרי"עשר, רות, תהילים, איוב, משלי, קהלת, שיר השירים, איכה, דניאל, אסתר, עזרא, דה"י.

בשולי העמודים כתובה המסורה. לתוספת הנוי, כגראה, צרף הסופר את ספר השרשים לר' דוד קמחי בכתב מרובע זעיר, שתי שורות בראש כל עמוד ושלוש שורות למטה, לעתים בצורת ציורים גיאומטריים יפים.

כתב-היד כתוב בשני טורים, בכתב מרובע יפה עם הגקודות והטעמים. פותחות הספרים נכתבו בחב בתוך מסגרות בצבעים עדינים. קשוט מיוחד לחלק התורה הם ציוני ההפטרות בסוף כל פרשה ופרשה, גם הם במסגרות צבעוניות. בספר תהילים נכתבו סמני המזמורים בזהב על רקע צבוע או מצויר.

תרומות ארץ-ישראל

המו"לים בארץ-ישראל ראו חובה לעצמם לשלח גם השנה את ספרי הוצאותיהם לבית-הספרים.

נשיא האוניברסיטה, הד"ר י. ל. מאגנס, המשיך — כדרכו מאז — לתרום מספר רב של ספרים וחבורות, ברובם חדשים, לבית-הספרים.

מר צבי ויטלס מירושלים, ידיד ותיק של בית-הספרים, תרם גם בשנה זו כ-150 ספרים ו-25 כתבי-עת שונים בעניני כלכלה.

מייג'ור סחרוב מירושלים הביא לבית-הספרים 91 ספרים עבריים שאסף בגרמניה ואיטליה.

הגב' גולדווטר, לונדון-ירושלים, מסרה לבית-הספרים 125 ספרים אנגליים טובים מכמה מקצועות.

באמצעות מר ש. פ. מונסליזה, תל-אביב, נתקבל עזבונו של פרופ' אמיליו אוטולנגי המכיל בין השאר ספרי משפט איטלקיים רבים.

ועד החינוך הפולני בא"י תרם 58 ספרים פולניים.

מתנות ספרים שונות הגיעונו ממוסדות ואישים אלו: הועד למען החייל היהודי, תל-אביב, המכון לחקר הכלכלה שע"י הסוכנות היהודית, הארכיון הציוני, הארכיון לתולדות העם היהודי, חברת פלס, עו"ד ד"ר משה דוכן, מר אדוין סמואל, ד"ר משה אקשטיין, עו"ד מ. לבנון, ד"ר יוליוס שרף, ד"ר מנחם שומרט, ד"ר נ. רונבלט, ד"ר אלכסנדר שיף, ד"ר ל. לוסטיג, ד"ר ו. סינטור, כולם בירושלים; מר אלפד לוי (מוסיקה ליטונית), מר בן-ציון כהן, מר ש. לוי, כולם בתל-אביב; המנצח י. פטין, חיפה, ד"ר בנימין הלוי, חדרה, ד"ר אלפרד גינצבורג, רמות השבים, ועוד.

תרומות מבריטניה הגדולה

מטעם שוחרי האוניברסיטה באנגליה באתחדשה השנה העברתם של משלוחי-ספרים גדולים לירושלים. כ-9 ארגזים הגיעונו שהכילו ספרים ממקצועות רבים ושונים. משלוח אחד הכיל בעיקר את ספריו של פרופ' ס. ג. זליגמן (C.G. Seligman) בארכיאולוגיה, היסטוריה וגיאוגרפיה של עמי הים התיכון. משלוח אחד הכיל בין השאר את הספר "אוצר ישראל", ב-10 כרכים וכמה עשרות ספרים בטכניקה ופיסיקה. ארגז אחד הכיל תדפיסים רפואיים וביולוגיים. דורשי האוניברסיטה במנצ'סטר שלחו 4 ארגזים שהכילו בעיקר ספרים על כלכלה והיסטוריה חדשה מאוספו של הפרופ' יוסף ל. כהן, לפנים פרופסור באוניברסיטת קמברידג'.

ההסתדרות הציונית באנגליה זכתה את בית הספרים מזמן לזמן בספרים וחבורות בעניינים ציוניים ויהודיים.

מייג'ור מלקולם ו. היי (Malcolm V. Hay), ידיד נאמן של ארץ ישראל המתחדשת ומוכי-כבוד של "קרן לזכרו של אורד וינגייט", שלח 135 כרכים, היסטוריה סקוטית וספרות אנגלית בעיקר. משלוח שני הוא בדרכו לא"י.

מד"ר E. C. Willets מהמיניסטריון לתיכון ערים בלונדון, קבלנו (באמצעות ד"ר ד. קלנר, אוניברסיטה עברית) 26 מפות חשובות.

תרומות מאמריקה

משלוחי מוסד סמיתסוניאן שהזכרנו לעיל הכילו כמה אספים חשובים, אשר ברובם המכריע נאספו ע"י שוחרי האוניברסיטה באמריקה. ביניהם נזכיר במיוחד:

אוסף ספרים עשיר של ד"ר סולומון לונשטיין, ניו-יורק, (ספרות אנגלית ואמריקאית).
אוסף פרופ' ארמנד ה. קולר, ניו יורק, (יותר מ-1000 ספרים, בלשנות גרמנית בעיקר, ועוד).

מתנת ליאון קוזמירק, ניו יורק, (כ-100 ספרים, בעיקר בכימיה ופיסיקה בשפות שונות).

אוסף פרופ' מ. א. לוריא, ברוקלין קולג', נ. י. (375 כרכים, ספרי לימוד לשפה הספרדית).

עזבון מר C. Wm. Zalt שנשלח בידי יוסף קאהן, פילדלפיה, (יותר מ-1000 כרכים, בעיקר ספרות יפה אנגלית, גרמנית וצרפתית).

מתנת פרופ' אלברט איינשטיין, פרינסטון, אוסף של תדפיסי מאמרים מדעיים שונים.

מתנת ד"ר לואיס פרידמן, ניו יורק, (Nations of the World Series).

מתנת מר א. קפלינסקי ע"ש אשתו המנוחה רוז קפלינסקי (ספרי מוסיקה ותוי נגינה).
מתנת מר סידני קלוגר, ברוקלין, נ. י. (ספרים אנגלים חדשים).
תוֹי־נגינה שנאספו בשביל המחלקה המוסיקלית של בית-הספרים ע"י הגב' אתל כהן,
ניו יורק, יו"ר חברת MAILAMM שמטרתה לאסוף ספרי מוסיקה בשביל בית-הספרים הלאומי
והאוניברסיטאי בירושלים.

שלחו ספרים גם מר ל. בורודולין, ד"ר וילנסקי, ניו יורק, הגב' רחל כץ, מר אמיל
רייכרסון, ניו יורק.

נזכיר עוד את מתנותיהם של ד"ר י. קפלן, מכסימיליאן לוי הרמנוס, עזבון מיכאל טראוב
(מתנת אלמנתו), כולם מניו יורק.

הגב' שירלי יעקבי, ברונקס, נ. י., שלחה ספרים צרפתיים ואנגליים.
מר דניאל פרסקי, ניו יורק, ידד ותיק של בית הספרים, המשיך לשלוח כל מיני ספרים
וחוברות ש"ל באמריקה ושיש להם נגיעה ביהדות או בארץ-ישראל.
Hillel Foundation (של מסדר בני ברית באמריקה) במדינת אוהיו שלחה ספרים בסוציולוגיה
וכן נשלחו ספרים אנגלים חשובים ע"י Hillel Foundation (הרב מ. גרינברג) שע"י האוניברסיטה
של מינסוטה.

המחלקה ליחסים תרבותיים שע"י המחלקה לענייני חוץ (Department of State)
בושינגטון שלחה, באמצעות הקונסול האמריקאי בירושלים, ספרי היסטוריה וביולוגיה חשובים
ש"ל באמריקה בשנים האחרונות.

ספרית הקונגרס בושינגטון שלחה לבית הספרים כ-70 כרכים הנוגעים להיסטוריה
של ארצות הברית, ביניהם Nation, a history ב-28 כרכים.
ספרית הקונגרס המציאה לנו גם כחצי מיליון כרטיסי-קטלוג נדפסים מהספרים שנכנסו
אל הקטלוג שלה במשך שנות המלחמה, כמלואים לקטלוג הכרטיסים של ספרית הקונגרס הנמצא
בבית-הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים.

תרומות ממקומות שונים

ממשלת שווייץ נדבה, באמצעות הקונסול שלה בירושלים, ספרים של פסטלוצי ועליו
(במלאות 200 שנה להולדתו).

הגב' בלומה סגלוביץ נתנה לבית הספרים עזבון ספרי בעלה המנוח הרב יעקב
מאיר סגלוביץ, מי שהיה רב בבריסל (קרוב ל-800 כרכים ספרות רבנית).

מר Salo Hale, מכסיקו, שלח לבית הספרים אוסף של כ-200 חוברות שהן חומר
לתולדות היהודים בגרמניה.

ד"ר פ. לכמן הביא מדרום-אמריקה ספרים הנוגעים ביהדות שיצאו לאור במשך השנים
האחרונות בארצות אמריקה הלטינית.

שוחררי האוניברסיטה בארגנטינה שלחו לבית הספרים כמה כרכי תרגומים,
שתורגמו לספרדית משפות שונות.

הפרופ' ש. לוינגר והפרופ' אלכסנדר שייבר, שניהם מבודפשט, שלחו את חבוריהם
וגם חבורים יהודיים אחרים ש"ל בהונגריה בשנות המלחמה ולאחריה.
מן ועד שליחי הקהלות בדרום אפריקה קבלנו 50 חוברות ותדפיסים ש"ל בדרום
אפריקה והנוגעים ביהדות.

אגודת הסטודנטים "נאמני ציון" באיסטאנבול שלחה 30 ספרים תורכיים חדשים.
קבלנו ספרים שונים: מהנער העברי "אחיעזר" בבגדאד, מהפרופ' סלי ה. פרנקל
ביהנסבורג, מארנו פלמן ב-Rautalampi, פינלנד, מהגב' אירנה קרדורפר מפראוואפלד
שבתורנגיה, מחיילים יהודיים בווינה, ועוד ועוד.

מהמוזיאון המצרי לעתיקות בקהיר קבלנו, בהשתדלותו של הד"ר י. לייבוזיץ, 60 כרכים, רובם קטלוגים של המוזיאון. המשלחת הארכיאולוגית התמידית הצרפתית בליונט (Mission archéologique permanente française au Levant) נתנה לנו ספרים ארכיאולוגיים חשובים. הספרייה הלאומית בפריס שלחה לנו באמצעות הקונסול הצרפתי בירושלים, ספרים חשובים בתולדות צרפת. ספרית האוניברסיטה בקופנהגן שלחה לנו כ־260 דיסרטציות, ספרי שנה ועוד.

המחלקה לספרי רפואה

הד"ר יוליוס ירחע, ניו יורק, הפועל זה שנים רבות במסירות רבה לטובת המחלקה הרפואית של בית הספרים, שלח גם השנה עתונים רפואיים — וגם כלליים — רבים וחשובים וכן המציא לנו ספרים רפואיים חשובים ברובם חדשים. בנו של ד"ר ירחע, מייג'ור שאול ירחע הצטרף במתנות ספרים וכת"ע לאביו.

ד"ר הרמן Ausubel, ניו יורק, קנה בשביל המחלקה הרפואית של בית הספרים ספרים במחיר 1000 דולר במקצוץ רפואת שניים.

ד"ר יצחק (הנרי) ויטל, רופא שניים בניו יורק, המשיך גם השנה לפתח את אוסף ספרי רפואת שניים שבבית הספרים ושלה לנו עשרות ספרים חשובים וחדשים במקצוץ זה. גם בית הבריאות ע"ש נתן שטראוס בירושלים המציא לנו ספרים במקצוץ זה ממתנות ד"ר ויטל. באחד ממשלוחי סמיתסוניאן נתקבלו מאות ספרים רפואיים חדשים וחשובים, רובם מתנת הפרופ' עמנואל ליבמן, ניו יורק.

ספרים רפואיים נתקבלו עוד מהרופאים הבאים: ד"ר י. י. פלך, ד"ר סולומון פיינמן, ד"ר ו. ו. ברנרד, ד"ר הרי ה. לוי, כולם בגיו יורק; ד"ר יוליוס גולדמן, דיטרויט; ד"ר ל. לוטטיג, ירושלים.

מחלקת האוטוגרפים והפורטריטים

מבין הדברים שנתוספו בזמן האחרון למחלקת האוטוגרפים והפורטריטים (אוסף אברהם שכדרון) יש לציין דברי-כתב ודיוקנאות של: אוהד העם, בדבר מצבת-הזכרון לקלוגימוס זאב ויסוצקי, בצירוף גוסס-הכתובת שיש לרשום על האבן; אלברט איינשטיין, המלצה על מתימטיקאי שיתמנה מורה בתכנין בחיפה; הבקטרילוג פאול ארליך; המנתח פרופ' ג'מס אדולף איזראל מברלין; הצייר יוסף איזראלס; הצייר יהודה אפשטיין; הרבנים בהאלבר-שטאט (גרמניה); צבי בנימן אוארבך, מחבר "נחל אשכול", ובנו זליג; הפילוסוף פרופ' הנרי ברגסון; מיכה יוסף ברדיצ'בסקי; ראובן אשר ברודס; המנהיג, הסופר וההיסטוריון הציוני אדולף ביהם, בדבר דרמה שחיבר בימי שחרותו והגישה לתיאטרון; ד"ר משה גידמן, הרב הראשי בווינה, מראשוני מתנגדיו של הרצל, שפירסם חוברת נגד "מדינת היהודים"; הבלשן הקלאסי פרופ' תיאודור גומפרץ; הפסל הנריק גליצנשטיין; פרופ' לודוויג גומפלוביץ, ממיסדי הסוציולוגיה החדשה; הסופרים הגרמנים-היהודיים פאול הייזה ומכסימיליאן הארדן; הסופר הגרמני-היהודי הוגו פון הופמנסטאל; פרופ' אוגוסט פון ואסרמן, מיוצרי תורת החיסון; הרב והחוקר בחכמת ישראל לודוויג וניציאנר; המספר הגרמני-היהודי פראנץ ורפל; השחקן אדולף פון זוננטאל; הכנר יוסף יואכים; הפילוסוף לויין בריל; חוקר הארסים פרופ' לואי לוי; הפסיכולוג פרופ' הוגו מינסטרברג; אבי הפסיכוסטניקה; מכס נורדאו; חוקר תורת הבריאות ברנהרד פרוסקאואר, מגלה וממציא במקצוץ, מנהל המכון לבדיקות בברלין; יוסף פופר-לינקיאוס, סוציולוג, סופר פילוסופי ובלטריסטי, ממציא, מגלה הפרינציפ להעברת כח החשמל; הפרופ' למחלות האוזן, אדם פוליצר, מגלה מפורסם במקצוץ;

הסופר הגרמני-יהודי סטיפן צווייג; אליעזר צבי צווייפל, שלמה אברהם רוזאניס, חוקר תולדות היהודים במזרח; הפסיכולוג פרופ' ויליאם שטרן, סולל דרכים חדשות בפסיכולוגיה של הילד; הבנקאי והנדיב הניוירקי יעקב שיף, על תפקידה של ארץ ישראל, שרצוי "לעשותה מולדת היהודים, שבה יפתח עמנו את חייו העצמאיים בלי הפרעה מצד המאטריאליסמוס העולמי".

קניות ספרים עבריים עתיקים וכתבי-יד

בין הספרים העבריים העתיקים שנרכשו במשך השנה לגנוי בית-הספרים כלולים ספרים רבים יקרי-מציאות, שמהם אפשר להזכיר כאן רק מעטים: פירוש התורה לר' אברהם אבן עזרא, נאפולי רמ"ה; קטע של תנ"ך גדול, ספרד לפני רנ"ב; קטע של סידור-תפלה מנהג ספרד, פורטוגאל לפני רנ"ו; מסכתות עירובין ובבא בתרא, פיזארו, בני שונצינה, אחרי רע"א רבנו בחיי על התורה, פיזארו רע"ד; תורה עם תרגום אונקלוס ורש"י, שאלוניקי רע"ד (קטע גדול ויפה על קלף); פירוש התורה לר' יעקב בעל הטורים, קושטא רע"א; תורה עם תרגום אונקלוס רש"י ורמב"ן, שאלוניקי ר"פ (קטע גדול ויפה על קלף); מחזור אשכנזים, שאלוניקי שט"ו; מחיר יין להרמ"א, קרימונה שי"ט; תולדות יצחק לה' יצחק קארו, שאלוניקי של"ב; דברי שלום לר' יצחק אדרב"א, שאלוניקי ש"מ; נופת צופים לר' יצחק אלפואל, קושטא שמ"ב; מדרש רבה, קראקא שס"ח; מראה מוסר לר' זליגמאן אולמא גינצבורג, פראנקפורט תנ"א; ס' הישר המיוחס לר"ת, זיטאמיר תקס"ה; הצופה החדשה, ניו-יורק, תרל"ב (גליונות רבים).

מבין כתבי-היד העבריים שנקנו במשך השנה הזאת נזכיר כאן רק את אלה: פירוש המשנה להרמב"ם במקורו הערבי, סדר מועד וקדשים, העתקים חדשים מתימן (יש עכשו בבית הספרים כתבי יד של כל הסדרים חוץ מן טהרות); "מורה הנבוכים" בערבית, נכתב בתימן בערך במאות הט"ו והי"ט; כתב-יד בהלכה על מסכת חולין, על קלף, נכתב בתימן בשנת ה"א צ"ג (הוא הוא כתב-היד שתאר ש. אסף בק"ס שנה ז"א עמ' 398) שו"ת "יפה נוף" לר' יצחק מויא (עיין ש. אסף בק"ס שנה זו ע' 56—61); "ארבע תעניות" ממחזור, אלג'יר, בערך מהמאה ה"ה; סדר תפלת ערבית ספירת העומר ותיקון חצות, על קלף עם שער מצויר בצבעים ועם קישוטי אותיות, נכתב בשנת תצ"ד על ידי איזק בן ישראל סופר ב"ץ מק"ק פרעשבורג, "קונטרס נאה ויפה בצוירים, כמנהג אשכנז ופולין סדורים", תפלות לחזנים, נכתב בשנת תקצ"ו על קלף, השער וקישוטי האותיות בצבעים.

שרותים לצבור

שרות בית-הספרים לצבור הוסיף בדרך-כלל להתרחב גם השנה, והמספרים דלקמן יעידו (מספרי שנת 1945 נרשמו בסוגריים): מספר הקוראים הקבועים הרשומים להשאלת-חוץ הגיע בסוף 1946 ל-5190 (4866). מספר ההזמנות מאת כל הקוראים במשך השנה היה 102,381 (97,971). על יסוד הזמנות אלה הושאלו לשם קריאה מחוץ לבית-הספרים 66,247 (63,316) כרכים. למקומות שמהוץ לירושלים הושאלו 2100 (2906) כרכים, באמצעות "ספרית ישרון" הושאלו 4911 (3820) כרכים.

מספר הבקורים באולם-הקריאה הגיע בשנת 1946 ל-52,236 (48,364). קוראים אלה השתמשו, מלבד בספריה השמושית העומדת לרשותם באולם-הקריאה, ב-24,583 (24,755) כרכים שהובאו לשם ממחסני בית-הספרים. מספר הבקורים באולם כתבי-העת הגיע במשך השנה ל-7675 (8163). במחלקה הרפואית ביקרו במשך השנה 4546 קוראים.

בית-הספרים שרת את הצבור גם בכמה דרכים אחרות. גם בשנה זו מרובות היו מאד התשובות בכתב ובעל-פה שהשיב בית-הספרים על שאלות ביבליוגרפיות, מדעיות וספרותיות וכן על שאלות סידור ספריות וארגון.

במשך השנה נמסרו ע"י בית-הספרים במתנה כ-2000 ספרים כפולים לספריות צבוריות בארץ, וכן שלח בית-הספרים מספרי-הכפולים שלו לשרידי הגולה בגרמניה, הולנד ואיטליה.

דפוסי ארץ-ישראל

עתונים וקבצים

ראה גם להלן במדור "בתוך כתבי עת"

1347 אחדות העבודה; מאסף מפלגת פועלי ארץ ישראל. (ד': מידות קליטה. תל אביב, דפוס "ספר", תש"ו). 14, 408 ע' 8°. העורך: מ[רדכי] נמירובסקי.

— את הקודם ראה קס. שנה כ"ב ע' 5. התכן: ה. פרומקין: המיוחד שבהתישבותנו. — חקלאות: ע.

אטינגר ז"ל: תכנית מינומם להתישבות חקלאית. א. גר. נובסקי: דרכים בחינוך חקלאי. ל. שקולניק: מים והש-

קיה. י. ויץ: פיתוח ההר. י. חורין: משק ההדרים, מצבו וסיכוייו. ג. ורלינסקי: ייצור חקלאי ויבוא חקלאי. ד.

צירקין: תרבות הצמח בארץ. — חרושת: פ. נפתלי: התעשייה כשהקליטה לעליה. ד. שריא: על דרכי

תעשייתנו. ג. ליפשיץ: משק פועלי עצמאי בתעשייה. — בניה ושיכון: א. זברסקי: תכנון ושיכון. י. בן-סירה: בנין

עיר. י. פנקלשטיין: עת לבנות. ש. גלבץ ז"ל: לדמותה של התישבות פועלים בעיר. — תחבורה וימאות: ב. ב.

מאירוביץ: ים, נמלים, דיג. ש. אטינגר: התחבורה בארץ בעבר ובעתיד. מ. לוברסקי: מבעיות התחבורה לאחר המל-

חמה. — כספים: ה. פרומקין: הבעיות הכספיות של מפעל התישבותנו. צ. לופט: תכניות מימון וחברות הביטוח — בריאות: י. קניבסקי: תכניתנו בביטוח הסוציאלי.

מאיר: בעיות הבריאות בארץ לאחר המלחמה. — תכנון וכושר קליטה: ר. ב. בקי: מה בין הגירה לעליה. ד.

הורוביץ: כושר קליטה ומבנה כלכלי. ל. גרינבאום: ראשי פרקים של תכנית פיתוח לא"י. ר. בקי: בעיות האוכלוסיה בישוב העברי. מ. אבנימלך: תפקידה הכלכליים

התישבותיים של גיאולוגיה ארץ-ישראלית. — בעולם (בא) מרים מאת א. בונה. ו. פרויס, ג. צידרוביץ, י. גלפס.

מן העבר: ג. קרסל: תכנית לישוב א"י לפני מאה שנה. הנ"ל: שאלות בנין הארץ בשנות הששים למאה ה"ט.

תעלת הירדן (תכנית משנת 1884). ש. דיין: יישוב חורון שלא יצא לפועל. — ממדף הספרים.

1348 אלונים. אלונים; עשור לקבוצה. (תל-אביב, דפוס "אחדות", תש"ה). 64 ע', תמונות. 8°. מעבר

לשער: ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ ישראל. הקיבוץ המאוחד. קבוצת הנוער העובד. אלונים בטבעון. — מאסף.

1349 אפקים, לחינוך ולתרבות... (מרחביה) הקיבוץ הארצי של השומר הצעיר, [דפוס השומר הצעיר, (תש"ג). 136 ע' 8°. (ספרית פועלים). קבץ. יוצא לעתים בלתי

קבועות. העורך: צבי זהר. התכן של קבץ [א]: ו. פרויד: עוד נקים הריסות המלחמה. צ. זהר: בעיות החינוך בציו-

נות. ג. פלנטובסקי: בתי הספר "תרבות" בפולין. ש. גולן: ו. פרויד והפדגוגיקה. א. פרום: הפסיכואנליזה והמא-

טראליזם ההיסטורי. מ. גרסון: האוטוריטה וחילופיה. ח. חלף: הקיטרוג על ילדינו בארץ וחינוכם. הפסיכולוגיה

והתפקידה בימי המלחמה. י. ר. השפעת תנאי המלחמה על היהודים. — בשבילי התוראה (רשימות). — אמנות וחינוך.

בין שכנינו. מקראה פדגוגית. בחינוך המשותף. בשדה ספר.

1350 דגניה ב', דגניה ב'; קורות ורשומות. [דגניה ב'], חבר הקבוצות ודגניה ב'; (עין חרוד, דפוס הקבוץ המאוחד, תש"ו. 271, [1] ע', דיאגרמות, טבלאות, לקוחות תמונות, פורטרטים. 8°. יצא למלאת 25 שנה

לעלות ראשוני חברי דגניה ב' למקום התישבותם הקבוע.

1351 דפים רפואיים. חוברת מיוחדת: המאבק על הקיום והבריאות בנימין הכיבוש הנאצי. תל-אביב, (דפוס "הפועל הצעיר"), אלול תש"ו. 61 ע' 8°. קבץ

מאמרים על העבודה הרפואית בגישות וילנה, קובנה, לודז, בטרנסדניאסטריה, במחתרת בצרפת, בבריסל ובמחנה פליטים תימנים בעז.

1352 ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ ישראל. [ההסתדרות הפקידים העבריים]. הת-

אגודת עובדי האוניברסיטה העברית בירושלים.
ידיעות לחברי ההתאגדות. ירושלים, תש"ז. 4°.
תכניות ההופעה לא נזכרה. גל' א' יצא בינואר. במכונת-
הכפלה.

1353 התאחדות התימנים בארץ ישראל. זכרון
ל' אברהם צארום ז"ל, נשיא הכבוד של התאחדות
התימנים בא"י... תל-אביב, מרכז התאחדות התימנים בארץ
ישראל, (דפוס "אחדות"), תש"ו—1945. 32 ע', פורטרט.
8°. "פנימי", ר' אברהם צארום (כסלו תרל"ט בתימן —
מנ"א תש"ב בירושלים), עלה ארצה והתישב בירושלים
בשנת תרנ"ד. — החוברת כוללת מאמרים עליו מאת
א. טביב, הרב אוסטרובסקי (מאיר), ר' בנימין ואחרים.

1354 חרמוני, בנימין. בנימין חרמוני, דרכו
של חלוצ בנתיביים. מעובדו ודברים לזכרו. במלאות
שלוש שנים למותו. עירבב: [עין חרוך], דפוס הקיבוץ
המאוחד, תש"ו. 144, [1] ע', תמונות. 8°. "סרח באוסף
התורם — נחמן יודין, עורך בידי מרדכי זישטש". על
המעשפת: בנימין ויסבר ג'הרמאני. ב. ויסברג-חרמוני
(1915 או 1916 ברלין — אוגוסט 1943 בנתיביים בפעולות
המלחמה) הצטרף לתנועת "החלוצ" זמן קצר לפני עלות
היטלר לשלטון, ואחרי פעולותיו כעסקן החלוצ בלטיה
עלה ארצה. מני אז היה חבר הקבוץ ופעיל בפיתוח הדיג,
ואח"כ התגייס למלחמה. בקובץ נדפסו אגראתיו, נאומיו
ורשימותיו. המדור לדמותו (ע' 123—144) כולל בין השאר
רשימה עליו מאת אחיו א. ויסברג, ומאמר מקיף מאת
העורך.

1355 ידיעות עיריית תל-אביב שנה ט"ז חוברת
ד'7: חוברת לזכר מאיר דיזנגוף ז"ל. תל אביב, תשרי
חשון תש"ו. 63—86 ע', פקסימילים, תמונות. 4°. מאיר
דיזנגוף (ט"ו אדר תרכ"א בסרביה רוסיה — ז' תשרי
תרצ"ז תל אביב) ממסדי תל אביב וראשה מהוסדה עד
סוף חייו (בהפקה של שנתים). התכן: מ. דיזנגוף; מסביב
למוזיאון תל אביב (לפי מחברת בכת"י מעובדו). צוותאו
הרוחנית (מיתב בנשיקה). ממכתביו של דיזנגוף אל בני
דורו. משיריו של דיזנגוף. מאמרים וזכרונות על דיזנגוף
מאת י. רוקח, מ. בודנהימר ז"ל, ד. בלוך, ע. א. וייס,
ז. ומ. סמילנסקי, מ. שלוש, י. גורפינקל. — מגנוני תל
אביב. קטעים מהפרוטוקולים של המועצה לפני מלחמת
העולם הראשונה.

1356 מביית: קובץ ספרותי מסופרי ארץ ישראל
לאחים השרידים באירופה. תל אביב, אגודת הסופרים
העברים בא"י בהשתתפות מוסד ביאליק, (דפוס הפועל
הצעיר), חש"ו. [4], 269, [3] ע', תמונות. 8°. העורך:
יהודה בורלא. הקבץ מכיל שירים, ספורים ומאמרים.

1357 משמר לילדים: (מוסף ל"משמר"). תל אביב,
(הדפוס החדש), תש"ה. 4°. מצויר. דו"שבועון. גל' א'
יצא בעריה תש"ו.

1358 נעמה, משה פולסון; לזכרה [בנימינה],
(הקיבוץ האנגלי-לבטי בנימינה-נעמה); [תל אביב], (דפוס
"אחדות"), [תש"ד]. 24 ע', פורטרט. 8°. מאסף —
מ. פולסון (1917 בסקוטלנד — 1943 אישם) מפעילי
החלוצ בקנדה, עלה ארצה ב'1936 ובשנת 1941
התגייס לצבא.

1359 ספר המזרחי: קובץ לזכר הגאון רבי יצחק
יעקב ריינס ז"ל למלאות שלושים שנה לפטירתו. עורך
בידי הרב [יהודה] ל[יב] הכהן פישמן, ירושלים, מוסד
הרב קוק, בסיוע הסתדרות המזרחי באמריקה, (דפוס
המערב), תש"ו. 381, 255 ע', פורטרט. 8°. התכן: י.
ל. הכהן פישמן; תולדות המזרחי והתפתחותו (ע' 5—381),
אורות; לקט קטעים מתוך ספרי הרב ריינס על ישראל
וארץ ישראל, ליקט וסדר: א. רבינר. מ. כהן: הרב יצחק
יעקב ריינס. ש. הכהן וינגרטן: הסתדרות מקבילות
לה"מזרחי". צ. מ. ח. עוזאל: המזרחי ש"ו שרגאי:
במשנת המזרחי ומחשבתו. א. מ. ליפשיץ ז"ל: נסיון. י.
וולפסברג: לתולדות המזרחי בגרמניה ולמהותו. ג. בך
מנחם: צרור אגרות לתולדות המזרחי. ש"ו יעבץ: גת
בותרת של תנועה. כ"פ טכורש: הרב יהודה ליב
קובלסקי ז"ל. ג. קצבורג: תנועת הגורד והדתית.

1360 ספר השנה של העתונאים, תש"ו. תל אביב,
אגודת העתונאים בתל אביב, (דפוס "הפועל הצעיר"),
תש"ו. 336 ע', טבלאות, פורטרטים, פקסימילים, תמונות.
8°. העורכים: יוסף הפטמן ויהודה גוטלהף. המדורות:
השנה בישראל בעמים: ג. אלתרמן; שני פרקי תש"ו:
שירים. 50 שנות ציונות מדינית; סימפוזיון (י. גרינבוים,
א. ברודיא, י. שופמן, אלכסנדר, י. רונקין, ק. לבנשטיין).
העולם על פרשת דרכים; סימפוזיון. יהדות אירופה: השור
אה, הנדודים וההעפלה (מהתכן); י. לשצ'ינסקי: מה אבד לנו
ומה שרד לנו באירופה. הארץ ותושביה (מהתכן); ר. בקי:

חברי הקיבוץ השומר הצעיר וקרבנות ההפצה בחיפה בסוף יולי 1940. המאסף כולל שיר מאת ש. שלום ומאמרים עליהם וקטעים מדבריהם.

1366 *Le Journal de Jérusalem*. Jérusalem, typ. "Ahva", 1946. 2°. גודל 2°.
תכניפות ההופעה לא נזכרה. שבוועון העורך: Nahoum Vilensky. גלי א' יצא ב-5 באוגוסט.

1367 *Journal of the Middle East Society*. Jerusalem, (typ. Ronald), 1946. 8°. "החברה למורח התיכון נוסדה בינואר 1946 במטרה לשמש במה להלפידעות חפשיים על בעיות המורח התיכון". (מההקדמה). רבעון. חבר המערכת: Aubrey S. Eban, Stanley Goldfoot, H. MacNab a.o. חוב' א' יצאה באוקטובר-דצמבר.

1368 *Palestine. Laws. Annotated law reports*, ed. by M. Levanon and A. M. Apelbom, H. Kitzinger and A. Gorali. Tel-Aviv, S. Bursi, (typ. "Hapoel Hatzair"), 1946. 8°.

תכניפות ההופעה לא נזכרה. קונטרס א' יצא ב-7 בינואר.
1369 *Palestine and Middle East*, v. XVIII, Nos. 11-12: Congress issue. Tel Aviv, Nov.-Dec. 1946. p. 240-308, illus., pl., tabs. 4°.

יצא לכבוד הקונגרס הציוני ה-27. מהתכן: J. P. Cohen: Background to Congress. A. Bonne: 50 years of achievement. D. Horowitz: Homes for 100,000 in 1947. A. Shenkar: Industry and Zionist reconstruction. G. Herlitz: From Basle to Basle. W. Eytan: 50 years of Anglo-Jewish bonds. Messages to Congress issue from Senator R. Taft, Mrs. Barbara Gould, L. S. Amery, Senator Brewster and James G. MacDonald.

ספרים וחוברות

1370 **אבי-יונה, מיכאל** [Michael Avi-Yonah]. בימי רומא וביזאנטיון: היסטוריה מדינית של יהודי ארץ-ישראל למן מרד בר-כוכבא ועד ראשית הכיבוש הערבי. עם תשעה ציורים ושמונה לוחות. ירושלים, מוסד

האוכלוסיה; מקורות לסטטיסטיקה הדימוגרפית של א"י. העיר והכפר (מהתכן: א. שורץ: הישובים העבריים, ע' 113-126), כלכלה. עם בנדודיו, במאבקו ובתקומתו; ממאורעות תש"ו בצילומים. מחיי התרבות. ארגון הישוב. ממשלת הארץ. עתונות (מהתכן: העתונות היומית ועובדיה. השבועונים), תעודות. — את הקודם עיין קס. שנה כ"ג. ע' 80.

1361 עין חרוד. אליהו פליישר. עין חרוד, (דפוס הקיבוץ המאוחד), תש"ה. 19, [1] ע', פורטרט. 8°. קבץ רשימות על אליהו פליישר (תרנ"ג לודז' — תש"ג עין חרוד), מאנשי העליה השנייה.

1362 **שירי הגטו**: ממעמקים. [עם דברי לואי מאת] יוסף ויטלין: כבוד למשוררי הגטו. עברית: בנימין טנאי. בויים. הציורים: זיגמונד מנקס, תל-אביב, "גוית", (דפוס "הפועל הצעיר"), תש"ו. 38, [2] ע', 8°. "שירים אלה שנכתבו פולנית הופיעו ראשונה במחתרת... 1944". נוסף צלום השער הפולני המקורי: Z otchiani... Warszawa, 1944.

1363 **"שמך"**. כד השמן: קובץ ליובל עשרים שנה "שמך". חיפה, תעשיית שמנים ארצישראלית "שמך"; (תל-אביב, דפוס "אחדות"), תש"ה. 209, [1] ע', דיאגרמה מקופלת, תמונות. 8°. "תוספת-למאמרו של ג. ליובצ'ר על דף מיוחד. העורך: צבי קרול. מאמרים לתולדות בית החרושת ועובדיו ומאמרים מאת מ. אבריונה: הנית והשמן בארץ בימים קדומים: * לתולדות תעשיית השמן, תרגם א. א. י. בתר: תעשיית השמנים והסבון בימינו.

1364 קונטרס שמע שלמה לחגיגת יובל השבעים להר"ר שלמה ב"ר שמואל הלוי רוה"ל הי"ד מזכיר ראשי להרבנות הראשית למחוז יפו-תל-אביב... הוצאת ידידים אוהדים. (תל-אביב, דפוס רוה"ל), [תש"ה]. 32 ע'. 8°. בראש המעטפת: לך שלמה. על ע' [2] של המעטפת תמונת המחבר, ומתחתיה: ירושלים... תרלי"ה תל-אביב... <תש"ה>. מאסף. כולל: מאמר של בעל היובל: הרבנות ביפו ותל אביב תרנ"ו-תש"ה (ע' 11-25), ומאמרים עליו.

1365 **שער הגולן**, מ"ל. יואל הולושי, פרץ פרנק. שער-הגולן, קיבוץ השומר הצעיר; (מרחביה, דפוס השומר הצעיר, 1941), 63 [1] ע', פורטרט. 8°. שניהם

הארץ, שהציעה „ועדת סיל“, וגם תזכירו ל„ועדת החלוקה“; מאמריו בעניני גאולת הקרקע וקריאות עידוד ואזעקה אחרי פרסום „חוק הקרקעות“; דבריו בשאלות כלליות של הציונות; על תחית השפה, רעיון הגאולה בתקופתנו, על ירושלים ומקומה בתנועת התחיה; מדור „בתוך דורי“ על מנהיגים וסופרים מורים בתנועה הציונית; אגרות ודברי ברכה.

1373 אורבנובסקה, סופיה [Sofia Urbanovska]. ג'ת' המכשף; ספור לילדים. עברית: מלכה פישקין. ירושלים, „קריית ספר“; (תל אביב, דפוס פירסט, 1946). 122, [1] ע', לוחות-תמונות. 8°.

1374 אורינבסקי, אברהם. תולדות הספרות העברית החדשה מרמח"ל עד ימינו אלה. בשלשה כרכים. כרך א: תקופת התשכלה בישראל. ספר א (ב). תל אביב, „יורעאל“, (דפוס „אחדות“). תש"ו. 170, [2]; [173]—364, [2] ע'. 8°. „המונוגרפיות באות בספר אחרי מבוואות, המעמידים את ספרותנו החדשה על הרקע הכפול של ההיסטוריה הכללית ושל תולדות החברה הישראלית בלבטיה האידאולוגיים, ההשכלתיים והציוניים, מימות מגדלסון עד ימינו אלה... בספר זה נתכונתי לפר פולאריזציה של החומר אך לא ע"י קיצור ומיצוי, אלא חיפא ע"י הסברת רחבה ומלבבת.“ (מההקדמה). התכנן: ספר א': א: רמח"ל — מבשר הספרות העברית החדשה. ב: אבות ההשכלה העברית באשכנז — מגדלסון ורנא. ג: תקופת „המאסף“. ד: תחית הספרות העברית בארצות אוסטריה. ה: תחית הספרות העברית ברוסיה. ו: התקופה הרומנטית בספרותנו — מיכ"ל. ספר ב': ז: התקופה הרומנטית בספרותנו — מאפו. ח: התקופה הריאליסטית — ל. גורדון. ט: התקופה הריאליסטית (המשך). י: תקופת „השחר“ — סמולנסקי. יא: מגדלי מוכר ספרים.

1375 אורל, אה. מ. ברור. מפת ישראל בארצו, ללמוד כתבי הקדש, עלית ונפילת יהודה ישראל. כוללת את המקומות החשובים הנוכחים בתנ"ך. (ירושלים, „גאוגרפיקה“). [תש"ה]. 32: 65 (מקופל 8°). בצד המפה נדפסה „תמצית המאורעות החשובים הנוכחים בתנ"ך“.

1376 אחוד פועלי ציון <צ.ס.> — התאחדות. אגרת חברים אל שיירי תנועתנו, נצולי הגלויות המשתחררות באירופה, ואל מפלגותינו בכל הארצות. תל-

ביאליק; (תל אביב, דפוס „גוטנברג“). תש"ו. [12], 242, [1] ע', מפות מקופלות. 8°.

„דרך-הראיה“ שמתוכו כתבתי את הספר: א) המאורעות גידונו בכל התקופה אנב זיקה לנקודה מרכזית של הספר (יהודי ארץ-ישראל ועניניהם), אבל השתדלתי להביא בכלל ההרצאה גם את הגורמים החיצוניים, עד כמה שהדבר נחוץ להבנת הנעשה בארץ; ב) אעפ"י שכתבתי ביהודי, נוהרתי שלא לדון את כל מי שפעל לרעת עמנו דין רשע ופושע; ג) ספר זה עוסק בהיסטוריה מדינית, אפשר שתהיה מדיניות גם לעם חסר-מדינה, אם אך קיים בו הרצון המדיני; רצון כזה היה קיים בעם היהודי בתקופה שאנו דנים בה. בחינה מדינית זו והכוונה להבליטה, הן שחיבוני לצמצם את מקומם של שאר השטחים, כגון הכלכלה והחיים הרוחניים; ד) ביסודו של הספר הונחה ההשקפה, שהאומה העברית היא הנושא של ההיסטוריה הישראלית בכל התקופות, השאיפה הלאומית של עם ישראל קיימת היתה בכל הזמנים. (מההקדמה).

התכנן: הקמת ההרסיות, תקופת פיוס והשלמה, הישוב היהודי במשבר הקיסרות במאה השלישית, התוצאות המדיניות של המשבר, היהדות והנצרות עד לעליית קוני סטאטינוס קיסר, ראשית השלטון הנוצרי בארץ, יוליאנוס קיסר והיהודים בא"י, ההתקפה הגדולה על היהודים והיהדות בשנים 363—439 לפני סה"נ, הפירוד במחנה הנוצרי; שני דורות של השלמה וחיווק; חידוש הגגישות, הכיבוש הפרסי, סוף השלטון הביזאנטי, גספחים, הערות.

1371 אבן-זהב, ארי [Ari Ibn-Sahav]. משפט שיילוק. (ירושלים, עפר; חיפה, דפוס „אות“). [1946]. 61 ע', פורטרט. 8°. = „ספרון“ ידיעות אחרונות... מס' 25. פרק מהספור „שיילוק, היהודי מוינציה“ (עין ק.ס. שנה כ"א ע' 69).

1372 אוסישקין, מנחם [Menachem Ussischkin]. דברים אחרונים. מבוא מאת א. ציוני [=יצחק וילקנסקי]. ירושלים, הלשכה הראשית של הקרן הקימת לישראל, (דפוס ווייס), תש"ו. 10, [1], 303 ע', לוחות-תמונות, פורטרטים, פקסימילים. 8°. כשמלאו לאוסישקין שבעים שנה, כונסו מבחר מאמריו ונאומיו ב„ספר אוסישקין“ (עין ק.ס. שנה י"א ע' 11), כעת, למלאת 5 שנים למותו, יצאו דבריו האחרונים כהשלמה לאותו הספר. בספר כונסו כתביו מעשר השנים האחרונות לחייו (תרצ"א—תש"א) וגם דברים אחרים מעזבונו השייכים לזמן קודם לזה. הספר מכיל מאמריו ונאומיו נגד חלוקת-

אביב, איחוד עולמי פועל-ציון <צ.ס.ו> — התאחדות, השומר הצעיר, 1945, 146, [2] ע' 8°, בראש (דפוס "אחדות" תש"ה, 15, [1] ע' 8°, פנימה על השער: מרכזי אמיתי כולל 37 תיאורים. המעטפת: אגרת חברים לגולה.

1377 אל-חכים, תופיק, יומנו של תובע בכפרי מצרים, ונלוו אליו מאמר על הפלח המצרי מאת איכנת אש-שאטי, וסיפורים מאת מחמוד תימור, תירגם מערבית מנחם קפליוק, תל אביב, "עם עובד", חש"מ [דפוס "דבר"?, תש"ה, 231 ע' 8°, "ספר זה נסחרו לספר על הליכות חייהם של מיליוני עובדי האדמה במצרים, כפי שצוירו בעטם של סופרים מבני העם המצרי" (מהקדמת המתרגם).

1378 אליעז, רפאל, אהבה במדבר: שירים. מרחביה, הקיבוץ הארצי השומר הצעיר (תל אביב, דפוס "אחדות", 1946, 164 [1] ע' פורטרט, 8°, ספרית פועלים).

1379 אלישבע [=אלישבע ביכובסקי], שירים. תל-אביב, "עדי", (נדפס ע"י וילברברג בדפוס פירסט) תש"ה, 103, [1] ע' 8°, הספר כולל שני מדורים: רוסי (תרפ"ב-תרפ"ה) — ארץ ישראל והנכר (תרפ"ה-תרפ"ח).

1380 אלעזרי וולקני, מרדכי, מחקרים בשדות בעל, רחובות, תחנה לחקר התקלאות: (תל-אביב, דפוס "הפועל הצעיר", תש"ד, xv, 391 ע' טבלאות, מפות, תמונות, 8°, בראש השער: הסוכנות היהודית לארץ ישראל, תחנה לחקר התקלאות, רחובות. המחבר שמת בו תמוז תרצ"ה, היה מיסד המחלקה לפלחה בתחנת הנסיונות ומנהלה במשך 14 שנה עד סוף ימיו. הספר יצא מעובדו. הנסיונות והתצפיות שנשארו בעובדו בלתי מעובדים והמסקנות הושלמו אחרי פטירת המחבר ע"י [עקב] קוסטרינסקי וש. הורביץ, עוזריו הראשיים.

1381 אלף לילה ולילה, מעשה בגבן, ועוד ספורים מספורי "אלף לילה ולילה", מעבדים ומתרגמים בידי אברהם אריה [ליב] יעקבוביץ, ציורים: בינה גבירין, תל-אביב, "יורעאל", (דפוס "הפועל המזרחי", 1945, 105 ע' 8°, מנוקד.

1382 אמתי, מרדכי, עמק, עמק... קטעי הוי, ציר: רים: בנימין רוזנבוים, (מרחביה), ספרית פועלים והנהגה העליונה של הסתדרות העולמית "השומר הצעיר", (דפוס

1383 אפשטיין, יחיאל מיכל, ערוך השלחן

העתידי על דיני זרעים... מאת הגאון יחיאל מיכל הלוי אפשטיין... חלק א—ג, 3 כרכים. תל-אביב, "ילקוט", דפוס סיס שוניס, (הקד' [תרצ"ח]—תש"ו, 4°, התכנן: חלק א: הלכות לקט, שכחה, פאה, מעשר עני, שמטה ויובל. (הקד' צ"ח), [1], 73 דף, חלק ב: הלכות תרומות, חש"ד. [1], 72 דף, חלק ג: הלכות מעשרות, דמאי, מעשר שני, בכורים, ירושלים, הוצאת מוסד הרב קוק... תש"ו, [2], 157, [2] ע'.

1384 בוגדנוב [=מלינובסקי], א[לכסנדר], תורת הכלכלה המדינית: תרגם מרוסית ש[למה] הרברג, [תל אביב], הקיבוץ המאוחד: (עין-חרוד, דפוס הקיבוץ המאוחד, תש"ו, [6], 9, 436-7, [1] ע' 8°, בראש הספר: מ. דורמן: עם הספר (ע' א—ט), ובסופו נספחות: ה. בירגר: התפתחות הטכניקה, רשימת המלומדים והממציאים, מפתחות, שם המקור:

A. Богданов: Краткий курс экономической науки.

1385 בוזוני, פרנצ'ו [Feruccio Busoni], לקראת מוסיקה חדשה. (תרגם א. טרובנה), תל אביב, "מסדה": (ירושלים, דפוס העברי, 1946, 141, [1] ע' תמונות, 8°, = ספריה למוסיקה בעריכת פ. גרדוניץ, 3. הספר כולל מבחר מתוך כתביו של בוזוני. התכנן: דבר העורך, מאת המתרגם, ל. קסטנברג: נביאה של תקופת המוסיקה החדשה. לקראת מוסיקה חדשה: על אחרותה של המוסיקה. הגיונות על אפשרויותיה של הארץ פירה. מתוך לאסתטיקה חדשה של המוסיקה. על רבי היוצרים וביצוע יצירותיהם. הגיונות על גדולי המוסיקה (באך, מוצארט, ביטהובן, שופן, ליסט). על ביצוע יצירותיהם של רבייהקומפוזיטורים. — ביאור מלים ומונחים (ע' 121—126). הערות הסבר מאת המתרגם והעורך. תאריכים בחיי בוזוני, רשימת יצירותיו של בוזוני (ע' 137 עד 139), ביבליוגרפיה (ע' 140), רשימת תקליטים.

1386 בולטהוויס, הנדריק ין [Hendrik Jan Bulthuis], בן פרבר העני: ספור לפי ה. בולטהוויס ל. ק. תרגם מאספרנטו יששכר [צ"ל יהושכר] כרכי, ערך ועבד והביא לדפוס ב. מ. תל-אביב, י. שמעוני, (דפוס רוהלד, תש"ה, 155 ע' 8°, המשך הופיע בשם: כת פרבר העני, עיין בערך הבא, ספור לבני-הנעורים.

- 1387 בולטהויס, הנדריק ין [Hendrik Jan Bulthuis]. בת פרבר העני; ספור לפי ה. י. בולטהויס ל. ק. תרגם מאספרוטו יהושכר כרכי. ערך והביא לדפוס ב. מ. תלאביב, י. שזעוני, (דפוס "ספר"), תש"ה. 125 ע"י. 8°. המשך של: בן פרבר העני. עיין בערך הקודם. ספור לבני-הנעורים.
- 1388 בונין, איבן, אהבתו של מיטיה; ועוד ספורים. תל-אביב, "מסדה", (הדפוס החדש), תש"ו. [2], 157 ע"י. 8°. שם המקור: Иван Бунина: Митина любовь.
- התכן: אהבתו של מיטיה. תלומותיו של ציאנג. האדון מסך-פרנציסקו. בים הליל. — כל הספורים, פרט לראשון שתרגם יוסף ליכטנבוים, יוצאים במהדורה שניה; את הראשונה עיין קס. שנת ה' ע' 30 מספר 109.
- 1389 בליר, מו. י[שראל] פרישמן; ה. רציצקי. ספר המסבות. בעריכת ג[חם] טל. (ירושלים), "מסדה", בהשתתפות הלשכה הראשית של הקרן הקיימת לישראל, (דפוס "העברי", מבוא תש"ו). 222, [1]. ע"י. תמונות. 8°. רצינו להעמיד לרשותו של המורה-המחנך ספר-עזר, שיסייע לו לקיים פעולה חינוכית-ציונית נאה... התכניות המכונסות בקובץ זה הן פרי ניסיון-שנים של חבר מורים. (מההקדמות). התכן: הרצל. ביאליק. חנוכה. ט"ו בשבט. פסח. חג השבועות. קבלת שבת. מסיבת ראש-חודש. י"א באדר. י"ט בטבת — יום הקק"ל. ב' תמוז — יום קרן היסוד. אל הים. המתנחלים בהר. ההתישבות בגב. הספר הראשון. הדרן.
- 1390 בן-גבריאלי, מ[שה] י[עקב] [Moshe Ya'aqov Ben-Gavriel]. זהב בחוצות; רומן. עברית אביגדור. המאירי. ירושלים, "אחיאסף", (דפוס "המערב"), [תש"ו]. 166, [1]. ע"י. 8°. רומן מחיי ארץ ישראל במלחמת העולם הראשונה. המחבר שימש אז מפקד בירושלים.
- 1391 בן-חיים, ז[אב]; ב[רוד] שוחטמן [Ze'ev Ben-Hayyim; Baruch Shohetman]. כתבי פרופ' נפתלי הרץ טורטשינר; רשימה ביבליוגרפית. ירושלים, (דפוס "הספר"), תש"ו. 19 ע"י. 8°. תדפיס [מקדם] מתוך ספר טורטשינר <"לשוננו" כרך ט"ז>. יצא למלאת ששים שנה לנ. ה. טורטשינר (בט"ו חשוון תש"ז). הרשימה כוללת 234 ערכים, מהם 17 ספרים
- השאר מאמרים. לרשימה צורפו: רשימת תרגומיו (3 ע"י כים: תנ"ך וכתבי אחר-העם); עריכת חיבורים וכת"ע (9 ערכים); רשימת קבצים וכתבי עת שהשתתף בהם.
- 1392 בנסון, מ[איר]. בעיות האינדוס-טריאליזציה בארץ-ישראל. תל-אביב, "עם עובד", (ירושלים, תדפיס ליפשיץ), תש"ו. 152, [1]. ע"י. טבלאות. 8°. "מכורה", לידעת המולדת ולחקר שאלות בניגה. המחבר קיבע שלתעשייה יש כושר הקליטה הגדול ביותר ולכן אנו צריכים לכוון את מרבית מרצנו הלאומי-החברתי לאפיק האינדוסטריאליזציה, אבל יחד עם זה יש לשמור, שאחוז אוכלוסינו העסוק בחקלאות לא ירד למטה מ-15%.
- 1393 בצלאל; בית הנכות הלאומי. ירושלים. "הילד מצויר"; ציורים מאת ילדי הארץ. ירושלים, בית הנכות הלאומי בצלאל, (דפוס מרכז), תש"ה. [32]. ע"י. בתוכם לחות-תמונות. 8°. "מבחר מצוירי ילדי הארץ שהוצגו בתערוכה, הילד מצויר" בבית הנכות הלאומי בצלאל בירושלים, 7 באבגוסט — 25 בספטמבר 1943. עברית ואנגלית. שער אנגלי: The Jewish National Museum Bezalet, Jerusalem. Children's art in Palestine.
- 1394 בקר, יעקב; חיים תורן [Jacob Becker; Haim Toren]. יוסף קלוזנר; האיש ופעלו. תל-אביב וירושלים, "מסדה", (ירושלים, דפוס העברי), תש"ו. 263, [1]. ע"י. 8°. התכן: ו (מאת י. בקר); דמותו הרוחנית. הוגת הדעות. הסובליציסטן; לאומיות, הומניסמוס וסוציאליסמוס נבואי. יהדות ואנושיות. היסטוריה ודי-היסטוריוזציה. קלוזנר ראש המדברים בתקופת המשבר הרוחני. ההיסטוריון; היסודות העיוניים במשנתו. חוקים היסטוריים. ההתפתחות ההיסטורית. המאטריאליסמוס ההיסטורי. האישיות הגדולה וההמון. האנאלוגיה וההערכה ההיסטורית. ההיסטוריון של תקופת בית שני. "הרעיון המשיחי בישראל", "ישו הנוצרי", "מישו עד פאולוס".
- ו (מאת חיים תורן): המבקר וההיסטוריון של הספרות העברית החדשה. מחיה הלשון העברית ומרחיבה. עורך "השלח". קלוזנר שבעל-פה (שיחות עם קל); שעות גדולות בחיי. סופרים שהשפיעו עלי. ספרי העיקריים. סופרים וספרות. יחסי-סופרים. משהו על מלחמתנו למען תחייתה של הלשון העברית. ענייני דת ומסורת. הערות לשני החלקים.

מה שמוגש לו חומר לנפח יותר מבחר מן המבחר. התלמידים ודאי שכרכה צפונה בהם, הואיל והמכוון בהם הוא לתת עד כמה שאפשר את החומר לנפח המקורי, וזה ביאור, ודאי שדרוש הוא בשעה שבאים להגיש לפני קורא בנדרתו פרקי שירה שנכתבו בזמנאות רחוקים בסגנון ובדרכי מליצה. כן יש לציין את השיפור הניכר בצורת ההדפסה, סדר יותר מרווח ונעים לעין, ובעיקר יש לשבח את העובדה, שבניגוד למנהגם של מהדירים רבים — ואף של המהדיר דנן בספרים אחרים — לא בא הביאור כאן בסוף הכרך, אלא בשולי העמודים, מה שמאפשר לקורא את ההתבוננות בביאור ללא ביטול זמן וללא טרחה משעממת. וכן גם קובעות ברכה לעצמן ההוספות שהוסיף הכותב: שני השירים של רב האי גאון, שגם בלשונם הצחה, הפשוטה והנחמדה וגם בתכנם והביטויים החזק והנוקב — תלונה וקטרוג כלפי מעלה, מעין "שרית עם אלהים" — הם מרגליות בשירת ישראל; פיוטים אחדים משל יוני, שעדיין לא נודעו בצאת המהדורות הקודמות של ה"מבחר"; פיוטים של ר' אפרים בן יצחק שנחפרסם בינתיים ע"י הכותב עצמו כפיטן חשוב.

אולם יש לציין כאן כמה ליקויים, שלא נמלט מהם מהדורה זו.

(א) חומר שהושמט.

בין שאר הדברים הושמטו במהדורה זו פרקי תפילה ופיוטים מתקופת התנאים והאמוראים ומתקופת הפוסקים הקדמונים עלומי השם (הוצאה א' וב', עמ' ג-כ). השמטה זו, לא זו בלבד שהיא שוללת מן הקורא את ההזדמנות להכיר פרק חשוב בהתפתחותה של שירת ישראל, הואיל וחומר זה או שהוא מפורז בקצות שונים ורחוקים של ספרי התפילה הישראלים או — בחלקו — אינו נמצא כלל בתוך סדר התפילה המהדורה אלא ע"י השמטה זו נוצר חלל גדול של קרוב לאלף שנים בין הקטע הראשון הניתן כאן — בן-סירא — ובין הקטע הבא מיד אחריו — יוסי בן-יוסי. אם רצה המהדיר להשמיט חלק הגוף זה, מוטב היה לו אילו ויתר על הקטע מן-בן-סירא, והיה אפוא מצמצם את המבחר לתקופת ימי הביניים בלבד.

(ב) חסר ויתר בביאור.

ב"אחרית דבר" התנצל אמנם המהדיר ש"לא פירש הכל והניח מקום לקורא הטוב להתגדר בו", אבל יש להצטרף שעל כל צעד וצעד נתקל "הקורא המשיכלי ותלמיד בית הספר התיכוני", שלהם בעיקר מיועד מבחר זה, במקומות שהם קשים וסתומים למי שאינו רגיל בקריאת השירה.

1395 בר-אדון, פ[סח] [Pesach Bar-Adon].

תלם כ"ס; סיפור. מרחביה, הקיבוץ הארצי השומר הצעיר, (דפוס השומר הצעיר, 1946), 264 ע'. 8°. (ספרית פועלים / געוילע). מחיי הנער הא"י, החודר לדיוגות, ענף חדש במשק העברי בא"י.

1396 בר-טורא, א. השלשה משכונת מחלול.

עבר לפי מקור לועזי: א. בר-טורא. הציורים: מירה לובה. תל-אביב, "סיני", (דפוס רובינשטיין), [תש"ו], [2], 134 ע'. 8°. מנוקה, לילדים.

1397 ברודי, חיים [H. Brody]. מבחר השירה.

העברית למיום חתום כתבי הקדש עד גלות ישראל מעל אדמת ספרד בשנת ה"א רנ"ב, ערוך ומתקן על ידי חיים בראי בהשתתפות מאיר וינר. מהדורה מקצרת מתקנת ומבארת על ידי א. מ. הברמן. ירושלים, ראובן מס, (דפוס "אשכול" ו"מוריה", 1946), 302 ע'. 8°. הכונה "לתת לפני הקוראים קבוצה ממיטב שירתנו: שירים שהם צורות לשונות וגופות לרוחות, שירים שיש בהם לב ונפש, רגש ומחשבה, הוד ויופי, וראוי להם שיעמדו לעד ישארו לגאון עולם משוש דור ודור... שירים שיש בהם ניצוץ של חיי עד, וכח מפרה בהם להשפיע על רוח ההנהגה ושירתנו..." (מתוך "ראש דבר" של המהדיר הראשונים).

"במהדורה המקוצרת והמתוקנת שלפנינו הובאו פיוטים ושירים גם יחד מתוך כוונה ורצון שהקורא יכיר אותם למרבית סוגיהם... תוקן מה שצריך תיקון, שכן כל הטכסטים נבדקו מחדש לאור פירסומים שיצאו לאור בינתיים וכתבי יד... וכן לאור הערותיו של ד"ר חיים בראי ז"ל בכתב ידו בשני אכסמפלרים של "מבחר השירה העברית" מעיבונו וקצת הערות באכסמפלר של החתום משה (א. מ. הברמן)... מעטינו מאד השיריים שלא חלו בהם תיקונים. מלבד זה הוכנסו במהדורה זו שני שירים של רב האי גאון... פיוטים אחרים של יוני ושל ר' אפרים בן יצחק... משום חידוש יש בהערות וההסברות שבמהדורה זו, והן באו כדי להקל על הקורא ולהורות את הדרך ילך בה. קריאת שירים אלה אינה קלה והיא מצריכה התעמקות ועיון אחרי קריאה... המעיר השתול לפרש כל דבר סתום וקשה. משום כך מתאים הספר לקורא משיכלי ותלמיד בית ספר תיכוני כאחד" (אחרית דבר" לא. מ. הברמן במהדורה החדשה).

השמטת חלק ניכר מן החומר שהיה כלול בשתי המהדורות הקודמות נעשתה כדי להקל על הקורא ע"י

העברית הקדומה. אין זה מספיק לציין, למשל: "ער-וענה, ע"פ מלאכי ב, י"ב" (עמ' צו שורה 15), אלא יש להציע ביאור המתקבל על הדעת. למה שטעון ביאור ולא נתבאר אפשר למצוא דוגמאות רבות מאד, ולעומת זאת אפשר היה לוותר על כמה וכמה ביאורים למקומות המובנים מאליהם ועל כמה וכמה רמזי פסוקים שאינם הכרחיים להבנת כוונתו של הפיוט.

הקורא שאליו מכוונים המבחר והביאור אינו בקיא בשי- מושים מיוחדים של כמה מלות קישור, למשל, הנהגים אצל הספרדים בהשפעת הלשון הערבית, כמו "ואם" (קפח/17, קצו/38) במשמעות "אף על פי", או "רק" (קצו/27) ו"אבל" (שם/31) במשמעות מלבד, מחוץ ל... ויהי אפוא מן הראוי להעיר על כך, שאילולא כך, קשה להבין את הדברים.

ג) ביאורים מוטעים ומזרימים. 30/ג: קבץ יחדו עשירית עם תשע (ר' שלמה הבלני). פירש הברמן: "עשירית, השבט העשירי עם תשעת הקוד- מים". אך, כידוע, אין בתולדות ישראל זכר לגלות תשעה שבטים לחוד ושבט עשירי לחוד. והיכן עוד שני שבטים? לעומת זאת יש לפרש כאן: את העשיריה שהיתה לבער אחרי תשע העשיריות שגלו לפניו, עפ"י ישע' ו, יג; ואולי הכוונה ליהודה וישראל, על דרך: ונקבצו בני יהודה ובני ישראל יחדו (הוש' ב, ב).

צ/23: כי עוד יש לך מרפא ומעתור (רשב"ג). פירש הברמן: "ומעתור, ורפואה". וצ"ל: ומעתור, ריצוי, הת- קבלות התפילה, מלשון "ויעתר לו ה'" (ברא' כה, כא), ועל פי לשון הכתוב: ושבו עד ה' ונעתר להם ורפאם (ישע' יט, כב).

סו/19: הלחות בנעם ה' צמית ולשרת סניו עולמית? (ר"ה). פירש הברמן: "צמית, מכאן, כי סליחה זו גת- חברה ליום צום (!)". כנראה הבין המבאר "צמית"

1 כאן, אגב, באה המלה "ואם" במקום "ואיך" שבי- מהדורה הקודמת ושבנוסה שבקינות לת"ב כמנהג האשכנזים:

את בית מלוכה ואת כסא ה' ואיך ישבו עבדים עלי כסאות גביריך?!

ואעפ"י שהנוסחה המתוקנת ("ואם") יש לה על מה שתסמוך (ע"י הערת שד"ל בדיואן ר"ה שלו), אבל נראית יותר הנוסחה הרווחת "ואיך" הקרובה יותר ברוחה לסגנון השאלות הריטוריות שבהמשך שיר זה (שורה 39-42).

מן "צום". אולם ברור שאין זו אלא צורה אחרת במקום "צמאת", והשתמש בה המשורר גם לצורך החרוז וגם משום שצורה זאת נמצאת במקרא (רות ב, ט) והכוונה כאן: אם צמאה הנפש לה', על דרך: צמאה נפשי לאלהים (תהי' מב, ג), ואילו שם המבאר לבו למקורותיו של פיוט זה ולדברי בראי בדיואן ר"ה שלו או לדברי דוידון ב"אוצר השירה והפיוט" היה רואה, שפיוט זה מיועד ל...שבת חול המועד של פסח; והרי אין בתכנו כל רמז לתענית.

קצ/58: שנער ופטרס היערכו בגולם? ואם הבלם ידמו לתמיר ואוריר (ר"ה). פירש הברמן: "הבלם, הכוונה לאורקל". אך מלבד מה שהאורקל הוא מושג יוני-רומי וכאן מדובר על בבל ומצרים, אין להניח שהמשורר חשב על אורקל. כוונתו לא היתה אלא להבלי עבודה זרה בכלל, או לחרטומי מצרים ולהוברי שמים של בבל במיוחד, או לאמונות העמים שבימים.

ד) גיקוד.

רכט/23: למסע קיצתם הן לכי יתר (ר' אפרים בן יצחק). כאן תיקן הברמן לנכון את ביאורו בניגוד למה שפירש בטעות במקום אחר (ידועות המכון ד, עמ' קצ), ואמר כאן: "הכוונה לעול המסים וכו'". אולם הואיל וכך — היה לו לכתוב ולנקד: קצתם (חסר וצדי דגושה) שהרי זה נגזר מן "קצץ" במשמעות קצב ופסק (ע"י בן-יהודה, מלון, עמ' 6091, 6109).

מזור הניקוד של שם הנביא ירמיהו, המנוקד כאן (בפיוטו של הקלירי, עמ' מה—מו, וכן גם במהדורה הקד- דמת): ירמיה וצ"ל ירמיה (מ' שואית וי"ד רפויה).

אין ספק, שאילו היה הברמן טורח במהדורתו זו כראוי לתעודתה, היה נמנע מליקויים וטעויות מעין אלה. התבוננות יותר רצינית בחומר המבואר, ואפילו הסתייעות בביאורי ברודי, ביאליק-רבינצקי ואחרים או התייעצות עם מומחים זולתו, היתה ודאי מונעת ביאורים מוטעים כאלה ומשלימה את החסר בביאור. מאיר מדן.

1398 ברור, אברהם [יעקב] Abraham Jakob

[Brawer]. הארץ וגלילותיה. תלאביב, הוצע הארצי למען החייל העברי, (דפוס "ספר"), חש"ו, 382, [1] ע, לוחות-תמונות, מפה מקופלת. 80. (ספרית החייל ע"ש ברל כצלסון). "הספר נועד למבוגרים. שאיפת המחבר והמערכת היתה לקרב חבור זה לספר קריאה, אבל הכוונה לא היתה לקריאה מרפרפת אלא לעיון". התכן: שמות ותחומים. מבנה ארצנו ואקלימה. ארץ הנגב. שפלת החוף

ועמק יזרעאל. כרכי התוף. הר יהודה. ירושלים עיר קדשנו. הר שומרון. שקע הירדן. רמת עבר הירדן. תושבי הארץ. הכלכלה. לוח הישובים העבריים בארץ (ע' 337—367).

1405 גולדמן, ה. היהלום ועבודו. (מכתבי

גרמני: נ. קודיש). תל-אביב, "עם עובד", (דפוס "דבר"), תש"ו, 126, [2] ע', תמונות. 8°. (תבונת כפים; ספריה שמושית לפועל ולאמן בשיתוף הסתדרות המהר דסיס, האדריכלים והמודדים בא"י). הפרק הראשון: על תעשיית היהלומים בא"י. בסוף: ע' 127—128: רשימת המונחים (עברית—אנגלית).

1406 גולדשטיין, ולטר. מפעלו הפילוסופי

של הרמן כהן מתואר לקהל הרחב. ירושלים, פטר פרוינר, 1945, [3], 18 ע'. 8°. בראש השער: ולטר גולדשטיין. במכונת-הכפלה.

1407 גוס, מדלן. נחל איתן: קורות יוהן סבסטיאן

ב. מאנגלית עפ"י מדלן גוס ירוחם לוריא, ציורים אליגור בליסדל. תל-אביב, מ. ניומן, (דפוס מל"ן), תש"ו, 204 ע', תמונות. 8°. (אופק, שם המקור: Madeleine Goss. Deep-flowing brook; the story of J. S. Bach.

1408 גור, יהודה [Yehuda Gur]. מלון עברי.

מאת יהודה גור גרובסקי. תל-אביב, דביר, (דפוס "גוטנברג", 1946), 14, [1], 1113 ע', 4°. הוצאה [ששית] מחודשת, מתקנת ומשכללת. את ההוצאה הקודמת עיין במספר הבא. "המחבר הוסיף הרבה מלים מספרותו בתקופותיה השונות; השתדל להביא, עד כמה שאפשר היה לו, באורים למקומות הקשים. וכן הכניס הרבה תקונים שמצא בעצמו או שהמציאו לו חכמים וסופרים בהערותיהם למלון ושמותיהם נזכרו אח"כ; כמו כן, נוספו הרבה ערכים ובני ערכים חדשים, וגם הערות חדשות לערכים שהיו בספר הקודם". (מההקדמה). ע' 11—12: הספרים המקוריים וספרי השמוש שהמחבר השתמש בהם—הספר זכה לפרס-ביאליק מטעם עיריית תל-אביב.

1409 גור, יהודה [Yehuda Gur]. מלון השפה

העברית מאת יהודה גור גרובסקי. מהדורה חמישית. תל-אביב, "דביר", (נדפס מאמחות בדפוס "ספר"), תש"ה, 14, 1107 ע'. 8°. את המהדורה הראשונה ראה קס. שנה י"ד ע' 13 (לפי גרובסקי). את המהדורה הששית עיין בערך הקודם.

1399 ברנר, ב[נימין]. השיעור: יסודותיו ובנינו.

ירושלים, "קוהלת", (דפוס ר. ה. הכהן), תש"ד, 32 ע'. 8°. (ספריה מדגמית למורים ולתלמידים).

1400 ברסלבסקי, יוסף [Joseph Braslavski].

הידעת את הארץ? ב: ארץ הנגב. עין-חרוד, הקיבוץ המאוחד; (תל אביב, דפוס "ספר"), תש"ו, [5], 498 ע', לוחות-תמונות, 2 מפות [מקפלות]. 8°. התכן: לתולדות שאיפתנו לנגב (החל משנות תרמ"א ועד ימינו אנו). ארץ הנגב וסיכוייה. ישוב וחקלאות בנגב לפנים. באר-שבע ונפתה. תערוכת שבטי הבדווים בנגב ומוצאה. עמק חופו של הנגב. כאפיקים בנגב (תהלים קכ"ו) והשטפונות בנגב. השלום בחופי הנגב ונס-השלו במדבר. להתישבותנו על סף הנגב. אל נקודות המצפה בנגב. ביבליוגרפיה (ע' 453—466).

ח"א (על הגליל ועמקי הצפון) עיין קס. שנה י"ח ע' 11.

1401 ברש, אשר [Asher Barash]. יהודי מצ-

רה נחלץ: ספור. (ירושלים, עופר; חיפה, דפוס "אות"), [1946], 63 ע', פורטרט. 8°. = "ספרון" ידיעות אחרונות... מס' 17. — ספור מחיי היהודים בגליציה לפני מלחמת העולם הראשונה. נדפס תחלה במאסף "כנסת" ח"א, תרצ"ח.

1402 גוטמן, נחום [N. Gutmann]. תעלומת

הארגונים או החפש הגדול. הציורים מעשי ידי המחבר. תל-אביב, "עם עובד", (דפוס המועל המזרחי), תש"ו, 130, [1] ע'. 8°. מנוקד. ספור לילדים.

1403 גולדברג, אברהם. שנים עשר הדפסי

אבן מקוריים... דברי פתיחה מ. נרקיס, הקדמה פול מירנס. עין-חרוד, הקיבוץ המאוחד; (תל אביב, דפוסים לוינדאפטיין ואריאל), תש"ד, [4] ע', 12 לוחות-תמונות. 2° גוול. בתוך תיק. מצורף תקון טעויות. התכן: תפלה אשה. אם ותינוק. פיוס. המתפלל. דרשיה. זקן. אמן. ויכות. בקור משפחתי. עוסקים בדברי תורה. אורחים.

1404 גולדברג, לאה. הביתן הקסן: ציור

אגודת-עם, מעובד ע"י לאה גולדברג. הציורים — תרצה.

1410 גורקי, מקסים. דראמה קטנה: ספור. (תרגום מרוסית: אברהם לויןסון). ירושלים, "עפר": חיפה, דפוס "אות", [1946]. 61 ע', פורטרט. 8°.
 = "ספרון" ידיעות אחרונות... מס' 15. שם המקור: Максим Горький: Чекан.

— ל. שורין. כרך א. תלאביב, "עם עובד", חש"מ [דפוס "דבר"ז] תש"ו. 271 ע', 8°. המחבר, מראשוני הציורנות בגרמניה, משמש זה 25 שנה ויותר יו"ר בית דין הקונגרס. המחבר ידוע גם בספרות במחזותיו וספוריו ההומוריסטיים. — הספר הזה מכליל ידיעות רבות על ראשית התנועה הציונית בצפון-מערב גרמניה, ונותן גם מושג מחיי היהודים החרדים והמתבוללים בגרמניה. בספר זכרונות זה מוצאים כמה עובדות וחוויות המונחות ביסוד הרומן הסטירי של גרונמן "תהו ובהו".

1415 גרוס, נפתלי. שבעה מעשרות. (מיידיש שמשון מלצר. הציורים חיים גרוס). תלאביב, "גוית", (דפוס "הפועל הצעיר", תש"ו. 112, [1] ע', תמונות. 8°. מנוקד. לבגיהנעורים. את המקור ראה קס. שנה י"ג ע' 229.

1416 דוניץ, ג. ר. שאול המלך. עברית: א. בן לוי. תלאביב, י. שמעוני, (דפוס הפועל המזרחי, תש"ו). 149, [3] ע'. 8°. בראש השער: ג. ר. דוניץ. מנוקד. — ספור היסטורי לבגיהנעורים.

1417 דוריון, ישראל. האיש משה; לשאלת מוצאו של אבי הנביאים. ירושלים, "מסדה", (דפוס גשר), תש"ו. 47 ע', פקסימיל. 8°. נגד דעותיהם של פרויד וספר-לינקאוס על מוצאו המצרי של משה רבנו.

1418 דיסקין, שמעון משה. ספר מדרש שמעון נבי: רעיונות נשגבים ודרושים... הובא לדפוס ע"י בן המחבר יהושע זליג דיסקין... תלאביב, דפוס "בצלאל", תרצ"ט. [2], 282 ע'. 4°.

1419 הופמן, אמיל ח. י. [Emil Hofmann]. שי ל מורה; נאום... לכבוד הרב ד"ר שמואל אריה שליט"א לייבול השבעים... כ"ה אדר תש"ה. ירושלים, ארגון הרבנים עולי צ'כוסלובקיה, דפוס רובינשטיין, [תש"ה]. [4] ע'. 8°.

1420 ההסתדרות הכללית של העובדים העבריים בארץ ישראל. המרכז לחנוך. ליום תל-חי;

1411 גליק, נלסון. הירדן, בלוית שמונים וחמש תמונות ומפה. (תרגום מכתביו א. ד. זינגר). ירושלים, מוסד ביאליק, (דפוס ליפשיץ), תש"ו. 140, [1] ע'. 8°. (ספריה לידיעת ארץ-ישראל של החברה העברית לחקירת ארץ ישראל ועתיקותיה...). שם המקור: Nelson Glück: The river Jordan. עיין קס. שנה כ"ג ע' 119. "ספרי זה יותר משהוא בא להקור את הגורמים המרובים שבמסכת הירדן, הריהו בא ליתן ביטוי לתחושת התימה העולה בלב עם הסתכלות בנהר הזה... התשיג יד אדם להשיב תשובה מספיקה על השאלה, מפני מה היהדות והנצרות, והאיסלאם תולדות שניהן, צמחו ושגשגו על גדות הנהר הזה דווקא ובארצות הסמוכות לו, ולא במקום אחר? הנהר המופלא ועמק-הפלאות שהוא שוטף בתוכו, הסביעו את חותמם על חמשים אלף שנות היסטוריה אנושית, ובדורנו שבו להיות גיא-חיון לתחיתו של העם אשר כתב את הדפים המזהירים ביותר שבתולדותיהם. הפרשה הארוכה הזאת נרשמה בשורות חטופות בעמודים הללו, כמה אישים, מאורעות ומקומות הוארו באור מבהיק, כדי שתואר עלידיהם החטיבה כולה". (מההקדמה להוצאה העברית).

1412 גליקסברג, שמעון יעקב. מושגי החיים; לבירור מושגי מוסר, מדות ודעות בתורה וחיים מאת הרב שמעון יעקב הלוי גליקסברג. תלאביב, בסיוע מוסד הרב קוק, (דפוס "גוטנברג"), תש"ה. [7], 310, [2] ע'. 8°. התכן: מבוא. — א. מושגי הרוח: קדושת החיים. ענוה. אהבה. כבוד. נדיבות. השתלמות. מורא שמים. בפי שתי היצור, שכר מצוה. הדעה והדבור. צדקה. תיקון העולם. — ב. חיידים ומושגיהם: החיים. חתימת החיים. תלאות החיים. אושר החיים. היופי שבחיים. הזקנה. גמול ישרים. — ג. מושגי הלאום: עבודת-עם. ראשי העם. גפש הלאום. חמדת הימים. עצמות לאומית. קץ הפלאות. דרך הגאולה. — ד. מושגי התורה: דין תורה. דיני תורה. בית-דין. כבוד הצבור. המלפול התלמודי.

1413 גפר, ברוך. גם לחיה נשמה... הציורים יוסף בט. תלאביב, אגודת חובבי גן החיות בתלאביב,

"המהדורה העברית הזאת יצאה בעריכת יוסף לין". בתרגום זה נתוספו: המכתב העברי לקונגרס מאת הרב הראשי בפריס צדוק הכהן; אגרתו של הר"ש מוהליבר ונאמנו העברי של ציר הקונגרס מרדכי בן הלל הכהן; צורפו פקסימילים מכרטיס חבר ומהזמנות לקונגרס, מקטע מתאים מיומנו של הרצל ותקנות וסדר היום של הקונגרס עם תיקונים בכת"י של הרצל ועוד; בתחלת הספר התמונה הידועה של חברי הקונגרס הראשון ובסופו רשימת המשי תתפס.

1424 הרטל, קרל. עולם הדברים הגדולים והקטנים. עברית מיכאל לוי, מרחביה, הקיבוץ הארצי השומר הצעיר, (דפוס השומר הצעיר, 1946), 281, [1] ע', תמונות. 8°. (ספרית פועלים / נעורים). בראש השער: קארל הרטל, הספר נועד לקורא הצעיר, וכולל ידיעות על הדברים בני לווייתנו בחיי יום: הסוכר, הנפט, הסבון והזכוכית, הפחם והברזל וכו'.

הספר תורגם מן המהדורה הפולנית שיצאה בשנת 1938. שינויים מסוימים, שכאו במהדורה העברית, נעשו לפי המקור הגרמני ולפי ראות עיניה של ספרית הפועלים. שם המקור: Karl Hartl: Wie... wann... wo. Geschichte der kleinen und grossen Dinge.

1425 הרצברג, יצחק. יוסילה הגלם ויוצרו מהר"ל מפרג. ערוך ומספר בידי יצחק הרצברג. הצוירים: מ. מטובוסקי. תל-אביב, י. שרברק, (דפוס רוהלד), [תש"ו], 171, [1] ע', 8°. מנוקד.

1426 הרצל, בנימין זאב [Theodor Herzl]. הרצל ודרייפוס: כתבות ומאמרים של הרצל על משפט דרייפוס. אספס א[לכס] ביין, (תרגם מאיר מוהר), יצא ע"י המחלקה לעניני הנוער של ההסתדרות הציונית. תל-אביב, מ. ניומן, (ירושלים, דפוס "סיני"), תש"ה, 74, [1] ע', 8°. בספר כונסו שלש כתבות של הרצל מפרינו ל"נויה פרייה פרסה" משנות 1894—1895, ושלשה מאמרים, משנות 1897—1899: המצב בצרפת, הרביזיה, "חמשה נגד שנים", א. ביין (הביוגרף של הרצל), כתב מבוא ואחרית דבר (הרצל ומשפט דרייפוס) וגם הוסיף לוח תאריכים.

1427 התאגדות העתונאים בארץ ישראל. ירושלים. התאגדות העתונאים בארץ ישראל. ירושלים, דפוס ירושלים, תש"ה, 16, 16 ע'.

חוברת-עזר לגנות ולמורה בכתות א' ב', מהדורה שניה. תל-אביב, (דפוס "אחדות"), תש"ו, 3—51, [1] ע', תוים, תמונות. 17: 24.

1421 ההסתדרות הכללית של העובדים העבריים בארץ ישראל. מרכז לתרבות. ילקוט שעה באב; דברים ופרקי ספרות על שואת ישראל ומאבקו מימי חורבן הבית ועד ימינו אלה. תל-אביב, המרכז לתרבות, תש"ו, [1], 182, 7 דף, לוח תוים. 4°. במכונת-הכפלה. המדורות: חורבן בית ראשון ושני, גלות ישמעאל, על הנזרות וההשמדות בתקופת מסעי הצלב, גרוש ספרד ופורטוגל, גזרת ת"ח-ת"ט, גזרת גונטא, סופות הנגב, הפרעות בשנת 1903—1906. גזרת ההידמקים, מדברי המור, בהגנת המולדת, המאורעות בארץ ישראל, מאורעות תרצ"ו—תרצ"ט, השואה, התקפת הממשלה על הישוב היהודי.

1422 ההסתדרות הציונית; הסוכנות היהודית לארץ ישראל. דין וחשבון על הפעולות בשנים ת"ש—תש"ו מוגש אל הקונגרס הציוני ה"ב באול, כסלו תש"ו, ירושלים, הסוכנות היהודית לארץ ישראל; (תל-אביב, דפוס "הארץ"), מרחשון תש"ו, [4] דף, [15]—426, [2], 23, [84], [1], 52, [2] ע', דיאגרמות, טבלאות, מפה, תמונות. 8°. את הקודם ראה קס, שנה ס"ז ע' 406. — את הד"ח באנגלית עיין להלן מספר 1554. "מצב החירום בארץ נתן את אותותיו בתכנון של ד"ח זה ובצורתו כאחד. אחדים מחברי ההנהלה שישבו במעצר לא שפכו מרוחם על החומר שהוגש ע"י מחלקותיהם, וכשי שוחררו מהמעצר היה כבר החומר תחת מכבש הדפוס ולא היה סיפק בידם אפילו לעבור עליו בקולמוס. יתכן, אפוא, כי מה נשמ נערכו הדברים שלא ברוח חבר ההנהלה האחראי למחלקתו... גם העוצר הממושך בירושלים מנע אפשרות של עבודה תקינה ומסודרת, כדורש לספר בעלי היקף כזה". הד"ח של הנהלת הסוכנות בלונדון ושל המחלקה ליישוב יהודי גרמניה מופיעים בקונטרסים מיד, חדים.

1423 ההסתדרות הציונית. הקונגרס, 1897. הפרוטוקול של הקונגרס הציוני הראשון בבאול, א—ג באלול תרנ"ז (31 29 באוגוסט 1897)... בצדף דברי הקדמה מאת שרידי המשתתשים בקונגרס הראשון, צילומי תעודות ותמונות, (תרגם חיים אורלן), ירושלים, ר. מס, (דפוס "האומץ"), תש"ו (1946), [8], 165 ע', 8°.

במעלה הובאו בשלימותן, לפי הפרטיכל הסטיוגרפי; עדויותיהם של אישים פרטיים ודוברי ארגונים שאין להם משקל פוליטי הובאו בהשמטות. שום עדות לא הושמטה כולה, כאן, כמו בתזכירים ובמסמכים, הוצאו, בראש וראשונה, התיאורים הכלליים שלקורא העברי הרי הם ידועים למדי. מתזכירי האדמיניסטרציה בא"י בחרנו את החלקים המבליטים ביותר באיזו מידה האינפורמציה הזאת איננה אוניקטיבית. מן התזכירים הערביים נלקטו הקטעים שנראו אופייניים ביותר. (מהמבוא ומהערת המערכת לתזכיר הממשלה).

התכן: כרך א': מבוא, תולדות מינוי הוועדה (סקירה על המאורעות המדיניים מסביב לבעית א"י החל מועידת סאן פראנציסקו באפריל 1945 עד מינוי הוועדה בדצמבר 1945, ע' 13-58), ישיבות הוועדה בואשינגטון, ישיבות הוועדה בלונדון, סיורים בארצות אירופה, הישיבות בקהיר, המושב הראשון בירושלים, סיורים בארץ ישראל. — כרך ב': ביקורים בארצות ערב, מושב הסיום בירושלים, סקירה על א"י (תרגום מקוצר, את המקור עיין ק.ס. שנה כ"ג ע' 32), תזכירי הסוכנות היהודית לא"י, תזכירי מוסדות, אירגונים ואישים יהודיים, דין וחשבון של ועדת החקירה האנגלו-אמריקנית, מפרסום הדין וחשבון עד לשולחן העגול בלונדון (ע' 766-799, מאת העורך), מפתח השמות והעניינים, ערך ומסודר ע"י ש. שניצר.

1434 ז'ורן, שלמה יוסף, לאור ההלכה: בעיות ובידורים, ירושלים, מוסד הרב קוק, (דפוס וייס), תש"ו. 196 ע' 8°. "מטרת המחבר לתת הדמות והצביון של הבעיות כפי שהן משתקפות בהלכה, אין לה בעיה אנושית כללית או תורנית-יהדותית שההלכה אינה מטפלת בה לכל צדיה. המאמרים נתפרסמו בשעתם בכת"ע אלא, שלבקשת הרבים כינס המחבר את המאמרים, לאחר מלואם ושניים ידועים, בספר מיוחד", (מההקדמה).

התכן: המלחמה (8 מאמרים), השמיטה (5 מאמרים), הקהל, הלנת שכר שכיר, ברית בין הבתרים, העקדה, הזקנה, התורשה, השלג, תלמוד תורה וידיעתה, שיר השירים, לשיטות בית שמאי ובית הלל, משפט שיילוק לפי ההלכה.

1435 זושצ'נקו, מיכאל [Mikhail Soshchenko], עשר הומורסקות... (תרגום: י. מ.), [ירושלים, עופר], (חיפה, דפוס "אות"), [1946], 61 ע', פורטרט, 8°. = "ספרון" ידיעות אחרונות... מס' 26.

8°. עברית ואנגלית. שער אנגלי: Association of Palestine Journalists, Jerusalem... 1945

החבורת כוללת רשימת חברי ההתאגדות בצירוף הכתובות ושמות כתה"ע, שבהם משתתפים, בסוף החבורת: רשימת עיתונאי חוץ נספחים לאגודת העיתונאים בירושלים, ורשימת עיתונאי א"י המיוצגים ע"י חברי האגודה.

1428 התאחדות בני הישוב בארץ ישראל. דרכים, כווניים ופעילות, תמונת תרצ"ט — כסלו תש"ו (יולי 1939 — נובמבר 1945), תל-אביב, (דפוס מ. שהם), תש"ו. 28 ע', פורטרטים, 8°. פנומי, סודר ונערך ע"י דוד תדהר.

1429 התאחדות מגדלי הבקר בארץ ישראל. הפרה בהרינוה ולידתה... בעריכת ש. ד. יפה, תל-אביב, "ספרית-השנה", (דפוס "הפועל הצעיר"), תש"ו. 43 ע', תמונות, 8°.

1430 וורונקובה, ל. [L. Voronkova], א.מ.א! א.מ.א! ספור, מרוסית זאב לבנה, תל-אביב, י. צ'צ'יק, (דפוס "הפועל המזרחי"), 116 ע', תמונות, 8°. ספור לילדים.

1431 ויזנסקי, אהרן [משה] [Aaron Moses Wisnayski], יסודות הטופוגרפיה: ספר למוד לבתי-ספר תיכוניים וחקלאיים בצירוף ציורים, שאלון וקובץ תרגילים, תל-אביב, "דביר", בהשתתפות הגמנסיה העברית "הרצליה", (דפוס "גוטנברג"), תש"ד, VIII, 228 ע', 8°.

1432 ויס, משה, ספר בית הבחירה: הבית השני לפי מקורות חז"ל ופירוש על מקדש יחזקאל בצירוף ציורים ותרשימים, מאת משה וייס, ירושלים, מוסד הרב קוק, (דפוס י. ע. איתאח), תש"ו, 144, [3] ע', לוחות תמונות (בתוכן מקופלות), 8°. הלוחות מכילים ציור א-כז, "ספר זה שרשו ועיקרו התשוקה שנתעוררה בלבי להבין על כורין הסוגיות שבתלמוד, העוסקות בעניני המק"דש", (מההקדמה).

1433 ועדת החקירה האנגלו-אמריקנית לענייני ארץ-ישראל, בעריכת עזריאל קרליבך, כרך א-ב, תל-אביב, צ. ליינמן, (דפוס מל"ז), תש"ו, 408; [6], 411-820 ע' עם דיאגרמות, טבלאות, מפות, תמונות, 8°. "עדויות בעלות חשיבות פוליטית או רעיונית ראשונה"

טים למרצפות, קרמיקה, מוזאיקה; לאריגים, שטיחים, כלי נוי; לרקמה, נסירה, מלאכת יד.

1441 חיפה. בית הספר הריאלי העברי. מלחמת העולם השנייה 1939—1945; תאריכי יסוד. החומר לוקט ונערך ע"י ש. רובינוב. חיפה, בית הספר הריאלי העברי, (דפוס "אמנות"), תש"ה, 20 ע', 8°.

1442 חרובי, חיים. אהרן דוד גורדון; מחולדותיו, ממשנת חייו ואישיותו. חזון עבודת האדמה וההגשמה החלוצית. כפר ויתקין: (תל-אביב, דפוס "הפועל-הצעיר"), תש"ה, 45, [2] ע', פורטרט. 8°.

1443 חשין, שניאור זלמן [Schneor Cheshin]. שחוק ודמיון בבית-הדין. ציורים: שלמה כהן. תל-אביב, נ. טברסקי, (דפוס "ספר"), תש"ו, 279, [1] ע', 8°. המחבר שידר ברדיו הא"י שיחות על הנושא "פרקים מן ההוי היהודי בבית המשפט", וכאן הגיש את הדברים בצורת ספר, בהרחבת הדיבור על כמה נושאים ובהוספת חומר חדש, התכן: פתיחה. על השבועה: בפולקלור העמים. בישראל. מנהג ומסורת בראי בית המשפט. שדכנים ושידוכין. מוציא-דיבה והולכי-רכיל. פושט-יד וקובצי נדבות. על המתכוננים לשלוחי-יד בנפשם. הומור בבית המשפט: העדר אוריינטציה משפטית. הגדת עדות. תרגומים. פולמוסי-דירות. תקנות לשעת חירום. שונות.

1444 טולסטוי, אלכסי [ניקולייביץ]. בנות-היסורים; טרילוגיה. ספר ראשון: האחריות; מורו סית לאה גולדברג. (מרחביה, הקיבוץ הארצי השומר הצעיר, דפוס השומר הצעיר, 1946), 323, [1] ע', 8°. בראש השער: אלכסי טולסטוי, הטרילוגיה היא מחיי רוסיה בזמן מלחמת-העולם הראשונה והשנים הראשונות של המהפכה הבולשביסטית. הספור הראשון: על רוסיה בשנות 1914—1917. שם המקור: Алексей Николаевич Толстой: Хожение по мукам.

1445 טולסטוי, אלכסי [קונסטנטינוביץ]. הנסיך סרביני; סיפור היסטורי מימי איואן האיום. תרגם אברהם קריב. ספר א.—ב. 2 כרכים. תל-אביב, "עם עובד", (דפוס "דבר"), תש"ו, 268 ע', [2] דף, 269—509, [2] ע', 8°. (ספרית "שחרות"). שם המקור: Алексей Толстой: Князь Серебряный.

1436 זינגר, קורט. מרגלים ובוגדים במלחמת העולם השנייה. תרגום: רות כץ, יצחק מינץ. תל-אביב, נ. טברסקי, (דפוס "ספר"), תש"ו, [2] 261 ע', 8°. שם המקור: Kurt D. Singer: Spies and traitors: of World War II. המחבר חושף את רשת הריגול שהסתעפה — החל משנת 1933 — מגרינלנד בקצה הצפון ועד אפריקה והמזרח הקרוב, מפינלנד ועד קנדה, איי האזקי וטוקיו. הספר מכיל גם פרק קצר על הריגול בעולם הערבי... מצאנו לנחוץ להשלים את התמונה והוספנו את הפרק "בארץ ישראל ובעיראק" (ע' 237—261). שהוכן בעיקר עפ"י חומר שנאסף ע"י מר ר. מוצרי. (מהקדמת ההוצאה).

1437 זנגביל, ישראל. חולמי גאלה. תרגם מאנגלית ראובן גרוסמן. תל-אביב, י. שרברק, (דפוס "מדפיס"), [תש"ו]. 132 ע', 8°. מנוקד. שם המקור: Israel Zangwill: The dreamers of the ghetto. התכן: המשיח התורכי. — הבעש"ט. הספר הופיע לראשונה בשנת תרצ"ב בשם "חולמי הגיטו" (ראה ק.ס. שנה ט' ע' 150, והערה לערך הבא).

1438 זנגביל, ישראל. חולמי הגטו. תרגם מאנגלית ראובן גרוסמן. תל-אביב, י. שרברק, (דפוס "מדפיס"), [תש"ו]. 107 ע', 8°. מנוקד. שם המקור: Israel Zangwill: The dreamers of the ghetto. התכן: בן הגיטו. יוסף בעל החלומות. אוריאל אקוסטא. הספר הופיע לראשונה בתרצ"ב (ראה ק.ס. שנה ט' ע' 150). בהוצאה זו חולק הספר לשני חלקים וחלק ב' נקרא: חולמי גאלה (עיי' בערך שלפני זה).

1439 חבובא, אליהו. המורה החדש; ספר למוד השפה הערבית למתלמידים ולתלמידי בתיהספר העבריים... מהדורה שלישית מורחבת ומתוקנת... חלק א. חיפה, בית-הספר הריאלי העברי, (ירושלים, דפוס "אשכול"), תש"ו, [4] 108 ע', 8°. השער גם בערבית. מהדורה א' עין ק.ס. שנה ט"ז ע' 290.

1440 חבקין, נתן בן-ציון (N. B. Havkin). אורנומגורפיה; תורת האורנומגט הגיאומטרי ושימוש באמנות הקישוט מאת נ. ב. חבקין, נערך בסיוע ת. מוצקין. ירושלים, ר. מס, (דפוס "אחזה" ו"גרפיקה", 1945), 24 ע', 8°. נוסף קרטון. "הספר מכיל 128 לוחות בשחור-לבן, הוספה בצבעים: 64 לוחות." קישור

זמורה. (א—י) בשלשה כרכים. תל-אביב, מחברות לספרות, בסיוע מוסד הרב קוק, (דפוס "הפועל הצעיר"), תש"ו. 11, 87, [1], [137], [1], 408; 440; [2], 656, [2] ע"י. 80. ספר ב': דפוס "ספר", לכל ספר שער מיוחד. על שער ספר א': תש"ד, ב—ג: תש"ה, ד—י: תש"ו. אחרי ספר א': קצור תולדות ריה"ל וכמה דברים מאת המו"ל. "השירים מתפרסמים כאן בעיקרם לפי הנוסחא שקבע להם לאתרונה החכם ר' חיים בראוי ב"דיואן של שירי ריה"ל"; בחנו גם את המהדורות החלקיות של הדיואן, שהופיעו ע"י שד"ל וע"י הרכבי. במקומות מרעטים קנינו לעצמנו נוסחה אם מזה ואם מזה, שנראתה לנו קרובה יותר אל המקור. (כרך א' ע' 85)

השירים מסודרים בספרים לפי עניניהם. התכן: ספר א': שירי ציון; מכלל ערב. על הים. למצרים תהלה. ציון הלא תשאל. אגרות. ספר ב': שירי ידוים: בין ההדסים. לעלת החן. אל דוד. קול חתן. וקול כלה. לתאמי צביה. ספר ג': שירי ידידות: לר' משה אבן עזרא. לר' אהרן בן ציון אלעמאני. לר' שמואל הנגיד. לר' יהודה בן גיאת ואחרים. ספר ד': שירי הספר וקניה. ספר ה': שבחים ומשלים. שבת, בקשה ותודה. משלי חכמה ומוסר. הזמנות. ספר ו': מכתמים וחידות. ספר ז': יוצרות. ספר ח': קרובות. ספר ט': סליחות. ספר י': רשויות.

1453 יערי, יהודה [Yehuda Yaari]. דרכי איש; סיפור. [ירושלים, עופר]; (חיפה, דפוס "אות", [1946]. 64 ע', פורטרט. 80. = "ספרון" ייעות אחרונות... מט' 28.

1454 ירושלם. בית כנסת ישרון. סדר תפלת אזכרה לנשמת פרנקלין דילאנו רוזבלט ז"ל נשיא ארצות הברית. עשרה באייר תש"ה. בית כנסת ישרון, ירושלים. (ירושלים, דפוס העברי), [תש"ה]. [16] ע'. 80. עברית ואנגלית. שער אנגלי: Memorial service for the late Franklin D. Roosevelt. Jeshurun Synagogue, Jerusalem.

1455 כהן, אהרן. שרשי המשבר, דרכים למרצא. (ירושלים), הליגה להתקרבות ושיתוף יהודי-ערבי, (דפוס האומן, 1946). 27 ע'. 80. בראש השער: אהרן כהן. המחבר מתנגד ל"תכנית בילטמור" ודורש שויון בשלטון, משטר דו-לאומי וערבויות בינלאומיות למשטר זה.

1456 כהנא, קלמן [Kalman Kahan]. סדר

1446 טולסטוי, ל[ב] [ניקוליביץ]. השטן; ספור. מרוסית: ב. לובוצקי. [ירושלים, עופר]; (חיפה, דפוס "אות", [1946]. 64 ע', פורטרט. 80. = "ספרון" ייעות אחרונות... מט' 30. שם המקור: Лев Николаевич Толстой: Дьявол.

1447 טולסטוי, ל[ב] [ניקוליביץ]. התחיה; רומן. תרגום מ[נחם] ז[למן] ולובוצקי. כרך א-ב. 2 כרכים. תל-אביב, "מצפה" ע"י י. שרברק, (דפוס "אחדות"), תש"ו. 220; 265 ע'. 80. מהדורה א' של תרגום זה ראה ק.ס. שנה י' ע' 20, 302. שם המקור: Лев Николаевич Толстой: Воскресение

1448 טלינגטור, שלמה. ספר אבן ישראל... והוא מאמרי נועם וסיפורי קודש של... מוהר"ר ישראל מריון ולמעלה בקודש עד המגיד הגדול ממזריטש... יצא לאור ע"י שלמה טלינגטור. ירושלם, דפוס "כנרת", ישראל בניו ונכדיו = תש"ה. [2] 62 ע'. 80.

1449 טשרניחובסקי, שאול [Saul Tscher-nichowsky]. שירים. ירושלים ותל-אביב, שוקן; (תל-אביב, דפוס "הארץ"), תש"ה. [4] 650 [צ"ל 646] ע'. ע' [5]—212, פורטרט. 80. ע' 241—244 הושמטו בספירה. זוהי המהדורה העשירית של שירי טשרניחובסקי. את המהדורה הקודמת ראה ק.ס. שנה כ' ע' 128. למח דורה זו נתוסף גם קבץ שיריו שיצא (אחרי פטירתו של המחבר) בשם "כוכבי שמים רחוקים" (ראה ק.ס. שנה כ"א ע' 150).

1450 טשרניחובסקי, שאול [Saul Tscher-nichowsky]. שירים לילדים. מצירים בידי נחום גוטמן. תל-אביב, "יבנה", (דפוס "גוטנברג", תש"ו), 37 [1] ע'. 23; 24.

1451 יאן, וו. צינגיס-חאן; ספור המעשה מחיי אסיה העתיקה <המאה השלוש-עשרה>. מרוסית: ברוך קרופניק. ספר א—ב. תל-אביב, ג. טברסקי, (דפוס "ספר", [תש"ו]. 214; [215]—422, [4] ע'. 80. עם מפות. התכן: א' שקט במלכות חזרם הגדולה. ב' תחת עול המונגולים. שם המקור: B. Ян: Чингис-хан.

1452 יהודה בן שמואל הלוי. כל שירי רבי יהודה הלוי. בעשרה ספרים. הכין לדפוס, הקדים מבוא כללי, והוסיף אחרית-דבר לכל ספר ישראל

טנסי" נוסדה ע"י נשיא ארה"ב פ. ד. רוזבלט בתקופת "המערכה החדשה" לשם ניצולו של נהר טנסי. תכנית דומה לזו עיבד ו. ק. לאודרמילק בשם "תכנית הרשות לעמק הירדן" לשם ניצול מלא של שקע עמק הירדן ואגני הניקוז הסמוכים (ראה ק.ס. שנה כ"ב ע' 13 ו-38).

1462 מונציק, אליהו. אהבת ציון; דרמה בשמונה תמונות ופתיחה. מעובד ע"י אליהו מונציק על פי ספרו של אברהם מאפו, ירושלים, הוצאת המחבר, (דפוס הפועל המזרחי), 1946, 95 ע', 8°.

1463 מורגן, צ'רלס. המבוע; רומן, (תרגום מאנגלית — פ. ספירשטיין... ינאי רותמן). [א]—ב. תל-אביב, "מסדה", (דפוס מל"ן), תש"ו, 206, [1]: [2], 423—211, [1] ע', 8°.

שם המקור: Charles Morgan: The fountain.

1464 מיטצ'ל, פ[טר] צ' [למרט]. ילדותם של בעלי החיים. מאנגלית ד[בורה] אילון-סיני. מרחביה, הקיבוץ הארצי של השומר הצעיר, (דפוס הש"צ, 1946), 265, [1] ע', תמונות. 8°.

בסוף הספר (ע' 259—263): מלון השמות: עברייטניי אנגלי, השמות עברייטניי מאת [ישראל] אהרונז'ל. שם המקור: Sir Peter Chalmers Mitchell: The childhood of animals.

1465 מינדלין, אברהם. נגונים; מאה שירים ארץ-ישראליים. תל-אביב, "יבנה", חש"מ, (1945), 171, [5] ע', פורטרט, תוים. 8°.

מאת יעקב גל. הטכסט לחוד ע"י התוים וגם מתחת לתוים. המדורות: שירים לאומיים. שירי מולדת, אדמה ועבודה, נוף וטבע, ים, מעפילים, גטו, מלחמה, הגנה, אהבה, משפחה, ערש, ילדים, שירים שונים.

1466 ממין סיביריאק, (דמיטרי גרקסוביץ' [Dmitrii Narkisovich Mamin-Sibiriak]). בהרי אורל. תרגום מרוסית ל. חזן. ציורים: איזה הרשקוביץ. תל-אביב, ג. טברסקי, (דפוס "ספר"), תש"ו, 127 ע', 8°.

ספרים לילדים על בעלי-חיים.

1467 מנחם מנדל [בן אהרן] מקמניץ. קורות העתים. בצירוף נספחות: על מאורעות הישוב העברי בגליל בשנות תקצ"ד—תקצ"ה. יוצא לאור עם מכוא והערות על ידי ג[צל] קרסל. ירושלים, מוסד הרב קוק

הפרשת תרומות ומעשרות לפי פסקי מרן בעל החזון איש, נערך ע"י הרב קלמן כהנא... מהדורא שלישית מתוקנת, (ירושלים), לשכת קרן הלמוד ע"י עזרא, ארגון הנוער החרדי בא"י, (דפוס ש. וינפלד), [תש"ד?], 13, [3] ע', 8°.

1457 כנוס רבני ארץ ישראל. כנוס רבני א"י בביהכ"נ חורבת ר' יהודה החסידי ביום כ' אדר תש"ה. ירושלים, (דפוס "האומן"), [תש"ה], 15, [1] ע', 8°.

הכינוס נקרא בקשר להשמדת מיליוני יהודים בגולה ומצבם הנורא של השרידים, שנשארו בחיים.

1458 כצנלסון, ברל [Ber Kaznelson]. הסולם אל החזון; לקט מדבריו של ברל כצנלסון על הקרן הקימת לישראל ועל גאולת הארץ. מסודר לדפוס על ידי מ[רדכי] קושניר. ירושלים, הלשכה הראשית של הקרן הקימת לישראל, (דפוס חייס), תש"ו, 71 ע', פורטרטים. 8°.

ב. כצנלסון היה חבר הדירקטוריון של הקה"ל קרוב לעשרים שנה ובשלוש השנים האחרונות לחייו (אחרי מותו של מ. אוסישקין) היה אחד משלושת חברי האקדוקרטיבה שלה.

1459 לבדיב, ויצ'סלב [Viacheslav Lebedev]. משנה סדרי בראשית; סיפור על מיצוריו. מרר סית ש. נחמני. (תצוירים: פ. קוסטוב). מרחביה, הקיבוץ הארצי השומר הצעיר, (דפוס השומר הצעיר, 1946), 314, [3] ע', פורטרט, תמונות. 8°.

נעורים. איוון ולדימירוביץ' מיצורין (1855—1935) חקלאי רוסי שהתפרסם בתגליותיו בחקלאות הרוסית וגידל מיני פירות חדשים.

1460 לוכסמבורג, רוזה [Rosa Luxemburg]. נשמת הספרות הרוסית. תרגום מ[נחם] ז[למן] ולפובסקי. [תל אביב], הקיבוץ המאוחד, (דפוס "ספר"), תש"ה, 53 ע', 8°.

המחברת מרימה על נס את השפעתה הקוסמית של הספרות הרוסית, את מלחמתה הנמרצת לחקונים בחיים ואת הגנתה על העלוב והמדוכא.

1461 לילינטל, דוד אלי. רשות עמק טנסי; פעמי הדמוקרטיה. מאת דוד א. לילינטל, יושב-ראש רשות עמק טנסי. מאנגלית: יוס' טוב הלמן. תל-אביב, "עם עובד", (דפוס "דבר"), תש"ו, 237, [6] ע', מפה, תמונות. 8°.

שם המקור: David Eli Lilienthal: TVA: democracy on the march.

הספר יוצא בעיקרו עפ"י כ"י אוכספורד (רשימת נויבואר סי' 1484)... בחלק א' רשמתי גם את שינויי הנוסחאות של כ"י לינגרד, כפי שהביא אותם ג. ו. קילנס שפירסם אותו חלק בשנת 1882. (מהקדמה).

1470 משה בן מימון. אגרות הרמב"ם: מכתבי רבנו משה בן מימון ומכתבי בני דורו אליו, ערו כים עפ"י כתבי יד ודפוסים ישנים בצירוף מבואות, תרגומים והערות בידי דוד צבי בנעט. חוברת א': חליפת המכתבים עם ר' יוסף בן יהודה. ירושלים, "מקצי נרדמים" בסיוע מוסד הרב קוק, (דפוס רוטנברג), תש"ו. IX, [4], 96 ע'. 8°.

עם שער נוסף בלטינית. "בהכנות להוצאה חדשה של אגרות הרמב"ם הוחל עוד בשנת תרצ"ה (שנת השמונה מאות להולדתו), פרופ' ד. ילין קבל עליו מתחילה גם הוצאתו ופירושן של האגרות, ובבקורו באנגליה בדק כת"י וקטעי גניזה שיכלו לשמש חומר... מחמת טרדותי ובריאותי הרופפת החליט אחר להסתלק מתכנית זו. העבודה הוטלה אז על הח"מ [בנעט] בשותפות עם ד"ר א. ח. פריימן, שהכין ופרסם ביבליור גרפיה מפורטת של אגרות הרמב"ם, אשר בלעדיה לא יכול היה המהדיר והעורך לגשת לעבודה... תנאי המלחמה מנעו מלהשיג ידיעות על כת"י ותצלומים של כת"י אשר הצורך בהם נתגלה רק מתוך העבודה. עד היום לא הוסרו רבים מהמכשולים האלה. ואין מן הראוי להמשיך בהדפסת האגרות על סמך חומר בלתי שלם, בשעה שיש סיכויים להשיג את הדרוש תוך שנה שניים. כיון שמצב זה מחייב הפסקה של עבודה וכיון שששת הגליונות הראשונים שנגמרו בדפוס מגיעים במקרה עד סוף חליפת האגרות שבין הרמב"ם ור' יוסף בן יהודה, הוחלט לתת לפי שעה את קבוצת האגרות האלה כחוברת ראשונה של אגרות הרמב"ם, על אף מיעוט היקפן.

מהדורה זו תכלול בעיקר את חליפת המכתבים האישית של הרמב"ם, לא את שאר כתביו הקצרים, אשר, בעקבות שימוש המלה הערבית "רסאיל", מכנים לעתים גם אותם בשם "אגרות" — רוב החומר המובא בספר זה נדפס מכבר, אלא שרובו ככולו הוצא לאור בצורה משובשת פחות או יותר ובלי כל ביאורים. לכן שמתי עיקר מגמתי בהוצאה זו לתקן את הנוסח ולקרב את האגרות לתבנת הקורא... לאמרות הכתובות בלשון הערבית צורפו תרגומים חדשים לעברית (אם לא נודעו תרגומים קדומים מהן, ב) אם התרגומים הישנים אינם בהירים במידה מספקת". (מהקדמת המהדיר).

שעל יד המזרחי העולמי בהשתתפות המחלקה לענייני הנער — המדור הרתי של הסתדרות הציונית, (דפוס הפועל המזרחי), תש"ו. 137, [1] ע', פורטרט. 8° = (מקורות — ארץ-ישראל ב). — זוהי מהדורה ג' של "קורות העתים". מהדורה א', וילנה, ראם, ת"ר; מהד' ב' ירושלים, תרצ"א, עיין ק.ס. שנה ח' ע' 307. מהדורה שלפניו יצאה לפי מהדורה א'. המבוא של ג. קרסל: העתים וכותבי קורותיהן (ע' 5—29), בסוף הספר (ע' 88 עד 137) נספחות: ר' ישראל משקלוב על ביזת תקצ"ד ועל רעש תקצ"ז. ר' ישראל ב"ק על הביזות והרעש. אגרות הפקידים והאמרכלים על הביזות והרעש. אגרת ר' אריה מרקוס (נאמן) על הרעש. ר' משה ריישר על הביזה השניה והרעש. ר' אליעזר הלוי על הביזה השניה בתקצ"ח. ר' אביעזר מטיקטין על הביזות והרעש. תומסון על הרעש.

1468 מרפוזו, לודוויג [Ludwig Marcuse]. הי"נ ר"ך הינה; תקופת חיים בין תמול ומחר. מגרמנית מאיר מוהר. תל-אביב, "גזית", (דפוס "ספר"), תש"ה. 246, [1] ע'. 8°. בראש השער: לודוויג מרפוזו. את המקור ראה ק.ס. שנה ט' ע' 199, שם גם באור קצר.

1469 משה בן יצחק בן הנשיאה מאינגלטירא. ספר הש"ה: שיערי דקדוק ואוצר מלים... יוצא לאור על פי כ"י אוכספורד על ידי בנימין קלאר. חוברת א. ירושלים, מקצי נרדמים, בסיוע מוסד הרב קוק והחברה היהודית להיסטוריה באנגליה, (דפוס "הספר"), תש"ו. VIII, 171 ע'. 8°. שער נוסף ברומית.

"ספר הש"ה" לר' משה ב"ר יצחק בן הנשיאה מאינגלטירא, שחלקו הראשון ניתן בזה לפני הקורא. משמש תחנה חשובה ביותר בתולדות הספרות הדקדוקית של ימי הביניים: הוא החיבור הראשון בדקדוק, שנכתב בידי מחבר בן היהדות הצרפתית-אשכנזית על יסוד תוצאות המחקר הדקדוקי של חכמי ספרד...

[הספר כולל] שלשה חלקים: חלק א' בשם "יסוד שיערים", שיש בו הרצאה קצרה על היסודות הכלליים של הדקדוק העברי. חלק ב' בשם "אלפא ביתא" שבו הוא מסביר את מלות הלשון העברית מבחינת צורתיהן והוראותיהן... חלק ג' כולל כמה פרקים בעניינים שונים... על פרטי חייו של בעל "ספר הש"ה" אין לנו שום ידיעות... אפשר לקבוע את זמנו: אמצע המאה הי"ג למנינם...

לוינסון). (ירושלים, "עפר"; חיפה, דפוס "אות"), [1946].
62 ע', פורטרט. 8° = "ספרון" ידיעות אחרונות...
מס' 19.

1474 נחמן בן שמחה מברסלב. קונטרס אמרות
טהורות המווק מדברי ומספרי נגמ"ח ותלמידיו הק'
מוהר"ג על ענין גודל מעלת נסיעה לצדיקים אמתיים
על ר"ה הק'... (נערך ונלקט ע"י הר אברהם כוכב לב).
ירושלים, (דפוס קלישר), תבוא גאולה שלמה=תשי"ו.
34, [1] ע'. 8°.

1475 נשר, צ. שירים מקרית המוות... עברית
בנציון בנשלום, תל אביב, "גית", (דפוס "יפת", תשי"ה).
29, [1] ע'. 8°. כולל 9 שירים על השואה בפולין
הכבושה, שנכתבו גרמנית, ופתח דבר מאת יצחק גרינ'
בום (ע' 5-9).

1476 הסוכנות היהודית לארץ ישראל. המח'
לקה למסחר ותעשייה. המכון לבדיקת חמרים
לתעשייה. ביולטין... 1-3. ירושלים, דפוסים שונים,
תש"ב-תש"ד. טבלאות, תמונות. 8°. כל התכן או
תמציתו גם באנגלית. שער אנגלי: Jewish Agency for
Palestine. Trade and Industry Department.
Research Institute for Industrial Raw Materials:
Bulletin. 1-3.

התכן: ביולטין 1: ק. ומ. כהן: על אחוזי הירוד באצות
הים הארץ-ישראליות. תשי"ב. [2], 2, [3] ע'. 2: טוף
הבולת מכנת בתור חומר בנין. תל אביב, תשי"ג. 11,
[13] ע'. 3: הפוסטטים של ארץ ישראל כחומר-גלם לת'
עשית זבלים כימיים. תל אביב, תשי"ד. 28, 27 ע'.

1477 סטוצ'בסקי, יהויכין [Joachim Stutschew-
sky]. גיוני חסידיים... אסף וערך י. סטוצ'בסקי.
ג/ה.ו. (תל אביב), פרנסוס, (1945), 23, [1]; 15, [1];
23, [1] ע', תוים. 8°. חוב' ה': לחג הפסח. ר': לשבת.
את הקדמות ראה ק.ס. שנה כ"ב ע' 95.

1478 סטינברג, מילטון. כעלה נדף: רומן.
מאנגלית: יוסף לוז, חלק א-ב. תל אביב, מ. ניומן,
(דפוס סטרוד), 1946. 391 ע'. 8°. מחיי אלישע בן אבויה.
שם המקור: Milton Steinberg: As a driven leaf.
ראה ק.ס. שנה י"ט ע' 182.

1479 [סילברשטיין], אדם. בגיטאות: לאורשה.

התכן: מבוא לחליפת המכתבים עם ר' יוסף בן יהודה.
אגרת ר' יוסף בן יהודה אל הרמב"ם מאלכסנדריה.
מכתב הלואי הערבי אל מוה"ג. אגרת הלואי העכ'
רית אל מוה"ג. האגרת האלגורית של ריב"ז. תשובת
הרמב"ם. האגרת בענין המחלוקת עם ישיבת בגדאד.
האגרת על כבישת הכעס ועל ענין אבן ג'אבר. קטעים
בענין מות הבת הקטנה וסכנת השררות. קטע בשבת
אברהם בנו של הרמב"ם.

1471 משה בן מימון. משנה תורה הוא היו
החזקה... [מאת] רבנו משה בן מימון... מנוקד ומפורש,
מונה ומתוקן על פי כתבי יד ודפוסים ראשונים בצירוף
מקורות, מראי מקומות וכו'. ספר א: הוא ספר המדע
עם פירוש תמציתי ממכתר מפרשי הרמב"ם מאת הרב
ש. ת. רובינשטיין, העורך מ[רדכן] [רוב] רבינוביץ. (תל-
אביב), "ראשונים", (דפוס סטרוד, תשי"ו), 20, 100, 257,
[9] ע'. 8°. בראש השער: רמב"ם לעם.

"בהוצאתנו זו השתדלנו להגיה את הנוסחאות המשור'
בשות המצויות בדפוסים האחרונים ולתקנם עפ"י נוס'
חאות מדפוסים קדומים, וביחוד מספר המדע לרמב"ם
הוצאת חיימזון (ראה ק.ס. שנה ט"ו ע' 34), שנדפס בניו-
יורק מכת"י אוקספורדי שנכתב בימי רבנו. שינויי נוס'
חאות משוררים בהוצאתנו לרוב ואנו הכנסנום לפנים
הספר והעירונו עליהם בפרושונו... הפירוש, המכון לבאר
דברי רבנו כפשוטם וכמשמעם, לקוח מטובי מפרשי רבנו
ראשונים ואחרונים... גם ההגהות החשובות על ספר
הרמב"ם, דפוס וילנא, היו לנו עינינו. כמו כן הש'
תמשנו בספרי הש"ע ונושאי כליו". (מהקדמת המפרש).
בסוף הספר: רשימת רבני סבוראי ורשימת הגאונים.

1472 נאמן, פנחס. רש"י מפרש התורה;
סקירה ספרותית. ירושלים, "מסדה", (דפוס "העברי",
תשי"ו). [2], 244 ע'. 8°.
"היסוד לספר הונח במאמר מקיף בשם: 'רשימי פירוש
אויף תורה', שנדפס ביוזמת ובקשתילית בבואינוס-אירס,
ת"ש בהוצאת הפרציה הציונית בארגנטינה. הרחבתי את
מסגרת המאמר והוספתי פרקים שלמים עד כי הפך והיה
לספר גדול". (מההקדמה). המדורות: מהות הנימוקים.
היסודות הפדגוגיים. דרכי ההבעה של רש"י. מקורות
והשפעות. ביבליוגרפיה: ע' 241-244.

1473 נדיר, משה. עין אחת צוחקת: ששה
עשר ציורים קטנים מאת משה נדיר. (מאירש: אברהם

העורך: מ. ליפסון. התכן: ד. רוטבלום: עם צאת הספר, פתח דבר. י. קלוזנר: קדושת יום טוב ושמחת חג (כעין מבוא). — ראש השנה: מתוך כה"ק. אלול. סליחות. תפלות ופיוטים. הלכה ואגדה. דברי מחקר. קבלה. דרוש. חסידות. דברי סופרים. שירים, ספורים, רשימות, זכרונות. הוי ופולקלור. במערכה ובחזית. — יום הכפורים: [מעין אותה החלוקה].

1485 ספרי, ארמסטרונג. הנרגיל עץ-הפלא: ספור המעשה והציורים מאת ארמסטרונג ספרי. עברית: בנימין פרידמן. תלאביב, מ. ניומן, (דפוס "עתידי", 1946). [40] ע', 8° = נורית, ספריה לילד, 2. שם המקור: Armstrong Sperry: Coconut, the wondertree.

1486 פוירשטיין, א[מיל]. הראדאר מהו? [תלאביב], "עין", (דפוס א. מוזס, 1946). 31 ע', תמונות. 8° (מפרסומי הוצאת ספרית השעות). "מדע פופולרי".

1487 פושקין, אלכסנדר סרגייביץ. יבגני אוניגין: (רומן בחרוזים), מאת אלכסנדר פושקין. תרגם אברהם שלונסקי. (הציורים מעשה ידי... נ. קוזמין). מרחביה, הקיבוץ הארצי השומר-הצעיר, חש"מ, תש"ה. 166, [2] ע', תמונות. 8° (ספרית פועלים). שם המקור: Александр Сергеевич Пушкин: Евгений Онегин. מהדורה שניה ומתוקנת. את המהדורה הראשונה עיין ק.ס. שנה י"ד ע' 440. תרגום אחר, של אברהם לוינסון, עיין שם ע' 465.

1488 פטאי, יוסף. שירים: מעל נהרות בבל לשערי ירושלים. תלאביב, הועד להוצאת כתבי יוסף פטאי ע"י "יבנה" (ירושלים, דפוס ש. וינפלד), תש"ו. [2], 8, 32—3, [9]—192 ע', תמונות. 8°. בתחלת הספר (ע' 8, 32—3): דברים על י. פטאי מאת י. קלוזנר, טשרניחובסקי, ביאליק, מ. האידו, א. המאירי, א. פוירשטיין, המדורות: על נהרות בבל. לחגים ולמועדים. שול-מית, התראי את הלהב? משא מלחמת עולם. מזמר בשערי ירושלים. למתה בדרך גולים. בנתיבות נשמת אבי ז"ל. שעות קודרות. משירי הילדים. תרגומים משירי עדית פטאי (אשת המחבר). משירי חוה פטאי (בתו).

1489 פיגנר, וירה. לאחר שלים לבורג. תרגם מרוסית מ[נחם] ז[למן] ולפובסקי. [תלאביב], הקיבוץ המאוחד: [עין חרוז], דפוס הקיבוץ המאוחד, תש"ו. 284 ע', פורטרט. 8°. הספר, שהוא כרך ג' של זכרונות

צינסטוכוב. מרחביה, הקיבוץ הארצי השומר הצעיר. (דפוס השומר הצעיר, 1945). 121, [1] ע'. 8°. (ספרית פועלים / רשומות-גולה). על החיים בגיטו ורשה משנת 1941 עד השמדתו הגמורה באפריל 1943, על חיסול גיטו צינסטוכוב, על ההתנגדות היהודית ועל חלקו של השומר הצעיר בזה. המחבר מדגיש, שיחסה של האוכלוסיה הפונית אל היהודים בורשה ובערי השדה היה אכזרי ביותר.

1480 סלע, יצחק. החכם מדסאו: מחזה בפרר לוג ושש תמונות. תלאביב, מ. ניומן, (דפוס מ. שהם), תש"ו. 71 ע'. 8°. מחיי משה מנדלסון.

1481 סנקביץ, הנריק [Henryk Sienkiewicz]. קו ודיס <Quo vadis> ספור מימי נירון-קיסר. תרגם מפולנית ה. ש. בן-אברהם. מהדורה שניה. ספר א—ב. תלאביב, נ. טברסקי, תש"ו. 292, [293]—625, [1] ע'. 8°. "המערכה החירה לעצמה להשמיט מספר זה קטעים אחדים, מעטים במספר, שבתרגום העברי אין להם מקום." (ע' 626). מהדורה א' ראה ק.ס. שנה ר' ע' 306.

1482 סנקה, לוקיוס אנאוס. מחקרי הטבע: שבעה ספרים לפוליכיוס במות אחיו. מתורגמים מרומית עם מבואות והערות ומאמרים נספחים מאת המתרגם ארזן קמינקא. תלאביב, "דבר", בהשתתפות "מוסד ביאליק", (דפוס "דבר"), תש"ו (1945). 207, [1] ע'. 8°. = כתבי יוצאים אנאוס סנקה, 5. בראש השער: לוציוס אנאוס סנקה. בסוף הכרך שער נוסף בלטינית: L. Annaei Senecae opera in hebraicum sermonem vertit... A. Kaminka. Naturalium quaestionum libri VII: Ad Polybium. De consolatione.

1483 סנש, חנה. הכינור: מחזה מחיי הקיבוץ. [תלאביב], הקיבוץ המאוחד, ועדת התרבות: [עין חרוז], דפוס הקיבוץ המאוחד, [תש"ו]. 42, [1] ע'. 8°.

1484 ספר המועדים: פרשת מועדי ישראל, ערכם, גילוייהם והשפעתם בחיי עם ישראל ובספרותו מימי קדם ועד היום הזה. החומר הספרותי נאסף על-ידי [יצחק לוי] ברוך. כרך א: ראש השנה ויום הכפורים. תלאביב, אגודת "ענג שבת" על יד "דביר", (דפוס "ספר"). תש"ז (1946). XXIV, 427 ע', לוחות-תמונות, תוים. 8°. התוים לנגוגי ימים נוראים נרשמו בידי החזן ש. רביץ.

1493 פלג, יואל. רוח גדולה באה: קורות צנחן עברי. (תלאביב), הקיבוץ המאוחד, (דפוס "אח דות", תש"ו. 384, [1] ע', 8°). התכן: משירות לשירות. על הסף. ביערות יוגוסלביה. בכף הקלע. מסוהר לסוהר. יהודי הונגריה (ע' 285—301). איך נפלה חנה (סנש). הבריחה. מחסה. השחרור. סך הכל.

1494 פליביה, ת[אודור]. ההרפתקה הגדולה. עברית לאה גולדברג. מרחביה. הקיבוץ הארצי השומר הצעיר, (דפוס השומר הצעיר, 1946, 265, [1] ע', 8°). (ספרית פועלים / נעורים) — שם המקור: Theodor Plivier: Das grosse Abenteuer.

1495 פסח: ילקוט לחג החרות. (ירושלים, "עופר"; חיפה, דפוס "אות", [1946], 62 ע', פקסימיל. 8°). — "ספרון" ידיעות אחרונות... מס' 16. המדורות: אז רוב נסים הפלתי: פרקי תלמוד ומדרש. אף אותנו גאל עמכם; פרקי מחשבה, שפך חמתך על הגויים; פיליטונים. מועדים לשמחה; ספורים.

1496 פראודפיט, איזבל. נער המיסיון; פרשת חיי מרק טנין. מאנגלית יוסף לוז. ציורים ו. צ. גימס. תלאביב, מ. ניומן, (דפוס "אחדות"), תש"ו. 182 ע', 8°). (אופק, ספריה לנוער ולעם), שם המקור: Isabel Proudfit: River boy; the story of Mark Twain.

1497 פרגר, משה. מורדי הגיטו... יוצא לאור על ידי המחלקה לעניני הנוער של ההסתדרות הציונית. ירושלים, ר. מס, (דפוס "גשר", תש"ה. 51, [3] ע', מפה. 8°). — ערכים, ספרית המכון למדריכים. י"ד. על מרד גיטו ורשה בניסן תש"ג. שני הפרקים האחרונים (ע' 39—52): מפי עדיראיה. מתוך יומני הלוחמים. — ע' 53—54: ביבליוגרפיה.

1498 פרוש, מנחם מנדל [M. M. Porush]. עדות לישראל ולעמים: א. על תחית רוח ישראל בשונו לארצו. ב. 1: בינינו לבין הערבים. 2: בינינו לבין האנגלים, מאת הרב... ירושלם, חש"מ, תש"ו. 56, [2], 35, [3] ע', סורטרט. 8°). שער המעטפת: עדות לקראת בואה של וועדת החקירה... על המעטפת השמאלית שער נוסף באנגלית. לחלק ב' שער מיוחד. חלק זה תורגם מיודית. המחבר העיד בשם אגודת ישראל בפני ועדת החקירה האנגלו-אמריקאית.

המהפכנית המפורסמת (את הקדומים ראה ק.ס. שנה כ"א ע' 248, שם גם באור קצר, ושנה כ"ג ע' 24) מקיף את השנים 1904—1917, עד נפילת הצרים ברוסיה. שם המקור: Вера Фитнер: Поете Шлиссельбурга.

1490 פיכמן, יעקב [Jakob Fichmann]. שירת ביאליק, ירושלים, מוסד ביאליק, (המדפס ליפשיץ), תש"ו. 15, 464 ע', 8°). המחבר התחיל מטפל בפרשת ביאליק לפני ארבעים שנה ויותר. שנים הרבה היה במחיר צחו של ביאליק (באודיסה ובא"י) וגם קרוב לו מכמה בחינות. הספר כולל שלשה מדורות: מעגלי חיים: סקירה על שירת ביאליק והיא מעין ביוגרפיה לפי יצירותיו; מעגלי יצירה: עם ביאליק (זכרונות ושיחות).

1491 פינקרפלד, יעקב [J. Pinkerfeld]. בתי הכנסיות בארץ ישראל מסוף תקופת הגאונים עד עלית החסידים. ירושלים, מוסד הרב קוק, (דפוס מרכז), תש"ו. 64 ע', ציורים, [14] לוחות-תמונות. 4°. תיאורים אודיכליים מפורטים.

התכן: ירושלים: ביהכ"נ הרמב"ן. ביהכ"נ של הקראים. ביהכ"נ אליהו הנביא והסמוכים אליו. בית מדרש כנסת ישראל ושיבת אור החיים. ביהכ"נ "חורבת ר"י החסיד" ו"הספארת ישראל". חבורון: ביהכ"נ "אברהם אבינו" של הספרדים. טבריה: ביהכ"נ הסניור. ביהכ"נ הגדול של האשכנזים. ...ביהכ"נ של חסידי קרלין... של חסידי סלונים. ...של ר' אבן סעוד די האן. ביהכ"נ הספרדי ע"י ביהכ"נ הגדול. ביהכ"נ המתוארים ב-Kohl-Watzinger, מס' 1, 2, 4. צפת: ביהכ"נ האר"י של הספרדים. ביהכ"נ של ר' יוסי הבנא. ר' יצחק אבוהב. ביהכ"נ האר"י הקדוש של האשכנזים. יפו: ביהכ"נ העתיק. סיכומים: הטיפוסים של החלל. חלקי בית הכנסת הנספחים לאולם התפלה. תיכוננו הפנימי וריהוטו של אולם התפלה. לשאלות המבנה. עיטורים.

1492 פירון, ישראל הלוי. ספר כתבי קודש אור לישראל: מהות זה הספר ויסודו הוא של חמשה חומשי תורה של כל ראשי תיבות שיוצא מהם שמות הקודש... כתבתי הקדמה מבארת בתור מבוא להספר מבוססת על פי הוזה"ק ותיקוני הוזהר וספרי המקובלים הקדושים, חברי ויסודו הרי ישראל הלוי... נדפס ויצא לאור ע"י בן המחבר הר' אברהם מרדכי הי"ו פירון. ספר א. תלאביב, דפוס "סלע", כתבי קודש=תש"ו. 100 ע', 8°).

- 1499 פרידמן, צבי [Zvi Friedmann]. עצי ארץ ישראל בחרושת העץ; העצים הגדלים בארץ וראוים לשמוש בחרושת העץ. ירושלים, "קרית ספר", (דפוס "הספר"), תש"ו. 46 [2] ע', תמונות. 8°. בסוף הספר: מלון המונחים, עבריאנגליגרמני (ע' 47) וביבליוגרפיה (ע' 48). המחקר הנ"ל הוא רק החלק החרשתי ממחקר כללי העתיד להופיע.
- 1500 פריץ, יצחק [ליבוש] Isaač Löb [Peretz]. חסידות; סיפורים. (ירושלים, "עופר"; חיפה, דפוס "אות"), 1946. 63 ע', פורטרט. 8°. = "ספרון" ידיעות אחרונות... מס' 13. "לפי הטופס העברי של המחבר".
- 1501 פרקי קריאה מן הספרות הערבית. ב-ה. ירושלים, ר. מס, (דפוס "אשכול", 1942-44). 8°. התכן: ב: מחיי הברורים; לקוטים מסופרים בני זמננו, יו"ל על ידי ש[למה] ד[ב] גויטיין וי[צחק] שמוש. (דפוס ש. וינפלד, 1942). 56 ע'. ג: לקוטים מתוך "הקדמה" של אבן חלדון למחשבות על דרכי ההיסטוריה, יו"ל... ע"י ש. ד. גויטיין. (1943). 64 ע'. ד: לקוטים מתוך ספר הזכרונות של אביר ערבי מימי מסעי הצלב, אסאמה אבן מנקד, יו"ל... ע"י ש. ד. גויטיין, אחמד טוקאן. (1943). 64 ע'. ה: אנו רוצים רדיו; מערכון בערבית עממית א"י, מאת נצרי אלג'וזי. נערך לדפוס יו"ל... ע"י ש. ד. גויטיין. (1944). 48 ע'. לטכסטים הערבים מצורפים מבר אות, באורים ומלוגים בעברית. — את הראשון בשורה זו דאה קס. שנה י"ט ע' 236.
- 1502 ציחוב, אנטון [פבלוביץ]. חדר-חולים מספר 6. (מרוסית: אברהם לוינסון). (ירושלים, עופר; חיפה, דפוס "אות"), 1946. 63 [1] ע', פורטרט. 8°. = "ספרון" ידיעות אחרונות... מס' 18. שם המקור: Антон Павлович Чехов: Памята № 6.
- 1503 צירציל, וינסטון [ליאונרד טפנסר]. עד חרמה: [נאומי מלחמה] נאספו בידי צ'ארלס איד, תרגמו מאנגלית יוסף לון, חיים גד. תל-אביב, מחברות לספרות; (חיפה, דפוס "אות"), תש"ה. 6 [2], 431 [1] ע'. 8°. שם המקור: Leonard Spencer Winston Churchill: Down to Earth. נאומי צירציל בשנות 1940-1941. בין השאר משא ליהודים, אגרת ל"נציאיש כרר ניקל", 14 בנובמבר 1941 (ע' 367-368).
- 1504 קוסטלר, א[לפרד]; א. ווילי. אנציקלון פדיה למדעי המין. בעריכתו של גורמאן האר. תרגם מאנגלית: יעקב בן-גרא. חלק א-ב. ירושלים, "שחר", (דפוס המערב, 1946). [2], 500 ע', 5 לוחות-תמונות. 8°. לפני לוח התמונות הראשון יש רשימת התמונות שלא נכללה בספירת העמודים. המקור בצר-פתית, התרגום נעשה מהמהדורה האנגלית שיצאה בחי-קונים ובהוספות.
- 1505 קיפניס, ליון [Levin Kipnis]. ילדים במחלת; ספור מן הימים הראשונים לממשלת הודון. (הציורים מאת לאה גרונדיג). תל-אביב, "דביר", (דפוס "אחדות"), תש"ו. 157, [3] ע'. 8°. ספור לילדים.
- 1506 קלעי, דוד [David Kalay]. איך נוסדה ההסתדרות... צייר נ[חום] גוטמן. תל-אביב, (דפוס "אחדות"), תש"ו. 127, [1] ע'. בתוספת לוחות-תמונות. 8°. בראש השער: ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ-ישראל. הועד הפועל. מחלקת ההסברה. "מהדורה זו, שלישית, מתוקנת וזעיר פה ושם". שתי המהדורות הראשונות הופיעו ב"פנקס קטן", תש"ז ותש"ח.
- 1507 קמפבל, אלכסנדר. האימפריה מאנגלית מנ[שה] ל[יון]. מרחביה, הקיבוץ הארצי השומר הצעיר, (דפוס השומר הצעיר, 1946). 287, [1] ע'. 8°. (ספרית פועלים / לבל). בראש השער: אלכסנדר קמבל. שם המקור: Alexander Campbell: It's your Empire. המחבר הוא מהאגף השמאלי ב"ליבור". הספר כולל פרק על ארץ ישראל (בעיותיה של א"י, ע' 89-110). המחבר מעריך את הישגיה של ההתישבות היהודית וסובר שא"י "תוכל להורות לקה גדול לתראה כיצד לאחד איחוד הארמוני שתי תרבויות נבדלות ולהביא לידי שות-פנות ברוכה את המתקדם ואת הנחשל".
- 1508 קניבסקי, יצחק [Isaac Kanievsky]. תכניתנו בביטוח הסוציאלי. (תל-אביב, דפוס "ספר", תש"ה). 46 ע', טבלאות. 8°. מתוך "אחדות-העבודה" — מאסף מפלגת פועלי א"י לבעיות התיכנון.
- 1509 קסטלר, ארתור [Arthur Koestler]. דו-שיח עם המות; ספור-חיים. (מאנגלית: שושנה ויוסף נדבה). תל-אביב, מסדה; (ירושלים, דפוס "העברי"), תש"ו.

למדע פופולרי, ספר 18. שער נוסף באנגלית. מהדורה א' ראה ק.ס. שנה ט"ז ע' 430, שם גם ציון קצר. במהדורה זו הוכנסו שינויים קלים בנספחים.

1516 רטקליף, ג'ון דרורי. הפשף הזהוב: <תולדות הפניצילין>. עברית: [נעקב] הריאבן, תל-אביב, צ. ליינמן, (דפוס מל"ן), תש"ו. 152 ע', 8°. בראש השער: ד. רטקליף, שם המקור: John Drury Rat-cliff: Yellow magic: the story of penicillin.

1517 רילף, יצחק [Isaac Rülf]. ד"ר יצחק רילף. מבחר מאמריו. סדר בצרוף מבוא בידי אברהם לוינסון. תל-אביב, שרברק (ירושלים, דפוס ווייס), תש"ו. [2], 209, [1] ע', פורטרט. 8°. = ספרית "שרשים". י"ל ע"י המחלקה לעניני הנער של ההסתדרות הציונית. 6. בספר כונסו כתבים אלה: תולדות ימי חי. "ארוכת בת עמי". יהדות אנטישמיות. לאומיות והתבוללות. ציונות. מאגרותיו. — במבוא של לוינסון (ע' 5—42) ניתנת ביוגרפיה של רילף והערות משנתו ופעלו, ובסוף (ע' 37—42) ביבליוגרפיה של כתבי רילף ושל מאמרים עליו.

1518 שבדרון, שלום מרדכי. שלום מרדכי. שאלות ותשובות מהרש"ם. חלק ששי על אורח חיים ויונה דעה. מהאדם הגדול... מרן שלום מרדכי הכהן <אבר"ק בערזאן>. יוצא לאור בפעם הראשונה מכתב-יד הגאון המחבר, עם הגהות והערות... ובסופו קונטרסים אהלי שם ביאורים וחידושים בכמה מחשבות מהרש"ם... מאת שלום מרדכי-כהן שבדרון <בן בנו של המחבר>. ירושלים, (דפוס סלומון), תש"ו. [6], 131, [8], 137 ע'. 2°. חלקים א—ד' נדפסו (החל מתרס"ב) בורשה פיטרקוב, סאטמאר ולמברג.

1519 שבוועות: ילקוט לחג התורה והביכורים. (ירושלים, "עפר": חיפה, דפוס "אות", [1946]. 64 ע', פקסימיל, תמונות. 8°. התכנן: מעבדות לחרות: מדברי אחר-העם וקלצקין. אל ההר: ל. גולדנינג: עליה להר סיני. זכרון בכורים: י. פייכמן: פנינת ירוקת. ש"י עגנון: בין אחים ורעים. שלום עליכם: ירק לשבוועות (תרגום בראובין).

1520 השומר הצעיר בארץ-ישראל. פתרון דו-לומי לארץ-ישראל: תזכיר שהוכן בידי מפלגת פועלים השומר הצעיר בארץ-ישראל. תל-אביב, מרכז מפלגת השומר הצעיר: (מרחביה, דפוס השומר הצעיר),

221 ע', 8°. ספור מחיי ספרד בזמן מלחמת האזרחים (1933—1937). המחבר יושב אז בספרד כסופרו של עתון אנגלי גדול וגם היה צפוי למשפט מות ובשבתו בבית הסתר כתב יומן, שהוא חלקו העיקרי של הספר ושלפניו. בתחלת הספר (ע' 9—19) הקדמת המתרגמים (על המחבר). 1510 קראן, אלקראן. תרגם מערבית יוסף יואל ריבלין. [חלק ד']. [תל-אביב], דביר: (ירושלים, דפוס ווייס, 1945). [1] דף, [401]—560 ע', 8°. סורות כ"ז—מ"ג. מנוקד. את הקודם ראה ק.ס. שנה כ' ע' 140.

1511 רבינא, מנשה [Menashe Ravina]. שירי רים לילדים... (1—2). תל-אביב, המוסד למוסיקה בעם, (דפוס "גמל", תש"ה. 8 ע', תוים בכל חוברת. 17:11. = שירים לילדים. ג-ד. המלים מתחת לתוים, וגם לחוד.

1512 רבינא, מנשה [Menashe Ravina]. שירי רים לעם, בעריכת מנשה רבינא. ו-ז. תל-אביב, המוסד למוסיקה בעם, המרכז לתרבות של ההסתדרות העובדים, דפוסים שונים, תש"ז—תש"ו. 8°. התכנן: ו' שנים עשר שירים לעם (שירי לכת) בשביל זמרה וצבור. 20 ע', תוים. ד': שירי גולה בפי ציון: שירי צרש. 19, [1] ע', תוים. את הקודמות עיין ק.ס. שנה כ"א ע' 252.

1513 רבינוביץ, אהרן. במערכות האיגוד המקצועי, מאת אהרן <רונה> רבינוביץ. [תל-אביב], ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ-ישראל, הוצע הפועל: ירושלים, (דפוס ליפשיץ), תש"ו—1945. 102 ע', פורטרט. 8°. התכנן: יסודות האגוד המקצועי. המשק, המעבידים, העובדים. מתרונות. חוק סכסוכי עבודה. פועלי החרושת בתקופת המלחמה (עין גם ק.ס. שנה כ"ב ע' 196). המחבר, חבר הוועה"פ של ההסתדרות שטפל בעניני האגוד המקצועי, מת חדשים אחדים לפני הופעת ספרו.

1514 רודניק, צבי. יומן באפר. מרחביה, הקבוץ הארצי השומר הצעיר: (תל-אביב, דפוס "אחדות", 1946). 85, [3] ע', 8°. (ספרית פועלים. כתבים), שירים.

1515 רות, ח[יים] י[הודה] [Leon Roth]. מורה דרך בפילוסופיה היוונית... מהדורה שניה. ירושלים, ר. מס, (דפוס "האומן"), תש"ו. 127, [1] ע', 8°. = פילוסופיה, ספר א. = ספרית מס

- 1946, 135, [1] ע' 8°. התזכיר הוכן ע"י ועדה. התכן: מבוא. פרשיות-יסוד של הבעיה. הפתרון החוקתי-מדיני. הפתרון הכלכלי. תקופת המעבר. הפתרון המוצע: הרקע והנסיבות. נספחות. הערות-שוליים.
- 1521 שורצשילד, לאופולד. עולם בסגורים. מאנגלית יוסף לוז. תל-אביב, "עם עובד"; (ירושלים, המדפיס ליפשיץ), תש"ו, 276 ע' 8°. בראש השער: לאופולד שורצשילד. שם הספר באנגלית: Leopold Schwarzschild: World in trance. המחבר מנתח את המאורעות הפוליטיים במשך 20 השנים שבין שתי מלחמות העולם, בעיקר מבחינת היחס לבעיה הגרמנית.
- 1522 שטורך, יעקב [J. Storch]. המדריך לנהג פתח-תקוה, המחבר: (תל-אביב, דפוס "ספר", תש"ו, 192 ע' 2, לוחות-תמונות, ציורים. 8°.
- 1523 שטינברג, אליעזר. כיצד למדו הצפרים חמש. תרגם מנחם שחורי, ציר מאיר בן-אורי. תל-אביב, "עם עובד", (דפוס דבר), תש"ו, 50, [1] ע' תמונות. 8°. (ספריה "לילד"). התכן: כיצד למדו הצפרים חמש. מפני מה יורקת החתולה בפני הכלב.
- 1524 שלום, ש. [שלום יוסף שפיירא Schalom Joseph Schapira]. עלית חסידים. (ירושלים, "עפר", חיפה, דפוס "אות", [1946], 64 ע' פורטרט. 8°.) = "ספרון" ידיעות אחרונות... מס' 29. נדפס תחלה בשנתוני "דבר", "חיו שין דלת" ו"חיו שין הא". מתאר את העליה ל"כפר-חסידים" והקמת הנקודה.
- 1525 שלום עליכם. לכבוד פורים; שלושה סיפורים מאת שלום עליכם, תרגום [יצחק] ד[ב] בר-קובי. (ירושלים, עופר; חיפה, דפוס "אות", [1946], 62 ע' פורטרט. 8°.) = "ספרון" ידיעות אחרונות... מס' 12. התכן: טוויז'וב. משלוח-מנות. אל סעודת פורים.
- 1526 שניצלר, ארתור [Arthur Schnitzler]. עושר גנוב. תרגם א. כהן. תל-אביב, "עידית", (דפוס "ספר", תש"ו, 62 ע' 8°.) (מספרות העולם), בראש השער: ארטור שניצלר. — ספור.
- 1527 שניצלר, ארתור. העלמה אלזה. תרגום: דוב קמחי. (ירושלים, עופר; חיפה, דפוס "אות", [1946], 80 ע' פורטרט. 8°.) = "ספרון" ידיעות אחרונות...
- מס' 10. שם המקור: Arthur Schnitzler: Fräulein Else.
- 1528 שקי, יצחק [Isacco Sciaky]. קצור תולדות הפילוסופיה. כרך א: הפילוסופיה היוונית. עברית חיים ורדי, בעריכת המחבר. תל-אביב, משפט ומדינה, (דפוס מלך, 1946), 131, [2] ע' 8°.
- "התכונות בספרי זה להתוות באופן הברור והאלי-מנטארי ביותר את דרך השתלשלות ההיסטורית של הפילוסופיה באופיה המושגי, בעקבי אחרי הולדתן של הבעיות החשובות ביותר ואחרי הולדת מושגי-היסוד של ההגות הפילוסופית". (מההקדמה). התכן: מבוא: הפילוסופיה והחיים. האסכולות הטבעוניות. התומניזם. אפלטון. אריסטו. הפילוסופיות של תקופת הרנסאנס.
- 1529 שקספיר, ויליאם. המלט, נסיך דנמרק. עברית אברהם שלונסקי. מהדורה שניה. תל-אביב, לעם, (דפוס "הפועל הצעיר", תש"ו, 269 ע' 8°.) בראש השער: ויליאם שקספיר. ע' 268—269: הערות המהרגם. שם המקור: William Shakespeare: Hamlet, Prince of Denmark. תרגומים אחרים של "המלט" ראה ק.ס. שנה ג' ע' 57 (המהרגם ח. י. בורנשטיין), שנה י"ח ע' 353—356 (המהרגם ש. צ. דוידוביץ) ושנה כ"ב ע' 212 (המהרגם י. אפרת). בתרגום זה הוצג המחזה בתיאטרון "הבימה".
- 1530 שקספיר, ויליאם. נשי וינדזור העל-י-נות: קומדיה. מאנגלית נתן אלתרמן. תל-אביב, מחברות לספרות, (דפוס "אחדות", תש"ו, 166, [1] ע' פורטרט. 8°.) בראש השער: ויליאם שקספיר. שם המקור: William Shakespeare: Merry wives of Windsor.
- 1531 תנ"ך. תורה נביאים וכתובים. ספר בראשית, עם תרגום אונקלוס, רש"י, בעל הטורים, עיקר שפתי חכמים, תולדות אהרן ועם סירוש דעת סופרים על פי רבותינו הקדמונים בצירוף קטעי מקורות. חובר על ידי הרב חיים דב רבינוביץ. תל-אביב, סמינריון חרדי למורות ולגנונות "בית-יעקב", (דפוס א. מוסק, תש"ב. [4], 2—243, 178, [1], 48 ע' 8°.) "החומש ופירש"י נדפסו מאמהות ישנות. "דעת סופרים" סודר מחדש. מטעם זה סודרו העמודים במספר סדורי כפול: תורה לחוד ודעת סופרים לחוד. — "הספר הוא ראשון מתוך הפירוש לתנ"ך שהתחלנו בהדפסתו. פירוש זה בא למלא

Aviv. Map of the world. (Tel-Aviv), [194?]. 30 : 46 (fold. 8°). = B. B. World's geographical maps, Nr. 134.

1537 **Ben-Gurion, David.** La signification politique de la déclaration Bevin; réponse de M. David Ben-Gurion, Président de l'Exécutif de l'Agence juive pour la Palestine, à la déclaration de M. Bevin, Secrétaire d'Etat aux Affaires Étrangères de Grande Bretagne. Jérusalem, R. Mass; (Tel-Aviv, typ. "Sefer"), 1946. 45 p. 8°.

1538 **Cairo. Palestine Government Industrial Exhibition, 1941.** Palestine Government Industrial Exhibition, Cairo, 1941. (Tel-Aviv, typ. <Haaretz>, [1941]. 111, [1] p., 120 [128 "צ"ל] "adv. pages". 8°. "Catalogue".

1539 **Eichelgrün, G[abriel].** Palestine Income Tax guide. Haifa, Paltax Publishers, (typ. Oth. pref. 1945). [2], XVIII. 235 p. 8°.

התכן: The law-exemptions. Capital profits. Computation of trade profits. Foreign trade. Trade expenses. Deemed expenditure. Employment. Other income. Assessee. The tax Administration.

1540 **Griggs, Norman.** Doves against a darkening sky: nineteen sonnets. Jerusalem, D. B. Aaronson, n. pr., 1944. 23 p. 8°.

1541 **Herzl, Theodor.** L'état juif: essai d'une solution moderne de la question juive. Jérusalem, R. Mass, (typ. Haoman), 1946. [4], VI. [2], 106, [1] p., port. 8°. (Publications du Département de la jeunesse de l'Organisation sioniste mondiale).

השער: Sionisme, les faits et les idées. ספר: Ch. Weizmann; Avant-propos (traduit par L. Wurmbrand).

זוהי המהדורה הרביעית של התרגום הצרפתי של Judenstaat; המהדורה הראשונה הופיעה בשנת תרנ"ו. על שאר המהדורות של חוברת זו במקור ובתרגום ראה רשימה

את החלל הרב בשטח זה בשעה זו... וזקוקים לפירוש תמציתי ומרוכז בדברי התורה והנביאים, שיתן את ההשקפה היהודית המקורית, השקפת רבותינו מאורי היהדות. (מהקדמת המו"ל).

1532 תנ"ך. ספר שמואל א'—ב'. (מלכים א'—ב'). עם באור מקרא מפרש מיסודם של י. טריוושה, ד. נוסטיק ונ. לויין. עם רשימת סדר הזמנים >כרונולוגיה<... מאת א. א. עקביא. הוצאה חדשה ארץ-ישראלית, מתקנת ומשלמת על ידי א. ל. פינס (י. אמוראי, נ. בהרב וא. א. עקביא). 2 כרכים. תל-אביב, "יורעאל", (דפוס רוהלד), [תש"ן]. 21, 112, 91, 16, 100, [2], 108 ע'. 8°. לספר ב' של שמואל ומלכים שער מיוחד. ספר שמואל הוצאה מתקנת ע"י א. ל. פינס, מלכים ע"י השאר. ראה גם ק.ס. שנה כ"ב ע' 27.

1533 תנ"ך. ישעיהו מפרש על ידי אשר ויזר. תל-אביב, (דפוס לוריא), תש"ז. xxv, [1], 164 ע'. 8°. תקוני טעויות על דף מיוחד. "כוונת המפרש לתחלל ללובדי המקרא ספר עור כתוב ברוח המקרא ובכל הקשור לה. הפירוש מכיל שני חלקים: א: באור המלים. ב: "תוכן". בתחלת הספר, ע' v—xxvi: מבוא מאת המפרש.

1534 **Apelbom, A[rnold] M.; B. Braude.** Palestine income tax cases, compiled by A. M. Apelbom [and] B. Braude; with a foreword by G. D. Paton. Preceded by a text of the Income Tax Ordinance, brought up to date and showing all repealed provisions, rules, etc. as on 30.5.1945. [Tel-Aviv], Distributors: Palestine Law Publishing Co., (typ. M. Shoham), 1945. [2], 90, 156 p. 8°.

1535 **Arce, Agustín.** Bio-bibliografía del R. P. Andrés Fernández, S. J. Con motivo de su jubileo sacerdotal 1894-23 XII-1944. Jerusalén, typ. "Carmel du Pater", 1944. XXVI, [1], 10, [1] p., 1 pl., port. 8°.

ביו-ביבליוגרפיה של א. פרננדס, ראש הר' Institutum Biblicum Pontificum. ההקדמה והביוגרפיה גם בצרפתית ואנגלית. הביבליוגרפיה כוללת 122 ערכים.

1536 **Barlevy, B[enjamin],** Publishers, Tel-

1548 **Palestine. Government. Department of Social Welfare.** Annual report, 1944. Jerusalem, The Government Printer, 1945. 33 p., diagr., tabs. 8°.

Palestine. Social Welfare. בראש השער:

1549 **Palestine. Government. Laws.** Ordinances, regulations, rules, orders and notices; annual volume for 1945. v. I-III. Jerusalem, The Government Printing Press, 1946. XXIII, 212; LXXXI, [1], 726; 727—1563 p. 8°.

את הקודמים ראה ק.ס. שנה כ"ג ע' 33.

1550 **Palestine trade catalogue**, pub. under the auspices of the Government of Palestine. Pt. 6: Mechanical engineering, fuels, minerals and allied industries. Summarized industrial indexes. Palestine trade marks. (Tel-Aviv, Trade and Industry <Press>, Ltd., typ. "Haaretz", 1946). 3 p.l., [13]—283, [1] p., illus. 8°. "Foreword to part six, by C. Wilson Brown... Chairman, War Supply Board, Controller of Heavy Industries and Director of War Productions.

את הקודם ראה ק.ס. שנה כ"ג ע' 33. בזה מסתיים הקטלוג.

1551 **Tchernowitz, J[acob].** Juifs en guerre. Jérusalem, R. Mass, (typ. "Haoman"), 1945. 55 p. 8°.

בראש השער: Agence juive pour la Palestine. Publications du Bureau d'information.

1552 **Yaari, Yehuda.** Prisoners of hope; ten stories... (Translated from the original Hebrew by Sylvia Satten, Menahem Horowitz, I. M. Lask and Israel Schen). Tel-Aviv, pub. by Lion the Printer for the Zionist Organization, Youth Department, (typ. "Achduth", 1945). 126 p., 2 l. 8°.

התכן: Introduction. We enter the Land. Zadok of Galilee. The first furrow. Sabbath meal. Wanderer's return. Yona the coward. Menahem takes a bride. The shepherd and

ביבליוגרפית של ב. שוחטמן ב"העולם" תש"ו, גל' 24 ו-45.

1542 **Jewish Agency for Palestine.** Memorandum to United Nations; Jewish Agency statement at San Francisco Conference. Tel-Aviv, (typ. "Achduth"), [1945]. 10 p. 8°.

1543 **Kavaphis, K. P.** Gedichte des Kavaphis aus dem Neugriechischen übersetzt von Walter Jablonski. Folge 1. Jerusalem, P. Freund, 1942. 25 p. 4°. במכונת הכפלה.

1544 **Keneset Israel. Waad Leumi. Asefat Hanibharim.** Im Kampf gegen die Verleumdung; Sitzungsbericht der Assefath-Haniwcharim vom 4.10.1943. Tel-Aviv, Verlag Geulim, n.pr., 1943. 46 p. 8°.

על פסקי-הדין כנגד רייכלין וסירקין וההאשמות נגד הישוב הכללי. החוברת כוללת דברי יו"ר הוועד הלאומי י. בך צבי, הרצאה מקיפה מאת ד. בך-גרין, וההחלטות שנתיבלו בענין זה.

1545 **Liebenstein, Eliezer.** Le nouveau territorialisme juif. Version française de Hans Löwensohn. Jérusalem, R. Mass, (typ. Geshet), 1945. 48 p. 8°. (Publications du Département de la jeunesse de l'Organisation sioniste mondiale).

את המקור העברי ראה ק.ס. שנה כ"א ע' 243, שם גם באור קצר.

1546 **Palestine. Government. Accountant General.** Report on the accounts and finances for the year 1945—46. Jerusalem, The Government Printer, 1946. VIII, 135 p., tabs. 4°. =No. 9 of 1946.

את הקודם ראה ק.ס. שנה כ"ג ע' 33.

1547 **Palestine. Government. Department of Health.** Annual report for the year 1945. Jerusalem, The Government Printer, 1946. 1 p.l., 18 p., tabs. 8°. =No. 7 of 1946.

את הקודם ראה ק.ס. שנה כ"ג ע' 33.

1555 الخالدي، احمد سامح. اهل العلم
بين مصر وفلسطين. القدس، المطبعة
العصرية، دون تاريخ. ٤٠ ص. 8°.

„תלמידי החכמים בין מצרים וארץ ישראל“ מאת אחד-
סאמח אל-כאלדי. ירושלים חש"ד [1945?]. קורות התיאור-
לוגים המסלמיים מא"י שלמדו במצרים ושאר אנשים
מארץ ישראל שהשתקעו במצרים ומלאו בה תפקיד חשוב,
והמצריים שישבו בא"י.

1556 الخوري، اسكندر. العقود. القدس،
مكتبة فلسطين العامة، (١٩٤٦). ٢٥٤
ص. 8°.

„הענב“; קובץ שירים של אסקנדר אל-חורי. ירושלים
1946.

his dog. The bachelors of Ein Aravah. The
quarriers.

1553 Ziman, Joshua. The people's land.
Jerusalem. Jewish National Fund, n.pr., 1945.
47, [1] p. incl. tab. 8°.

על הקרן הקימת לישראל ופעולותיה.

1554 The Zionist Organisation; The Jewish
Agency for Palestine. Reports of the Executives
submitted to the XXIIInd Zionist Congress at
Basle, Kislev 5707/December 1946. Jerusalem.
The Executives of the Zionist Organisation
and of the Jewish Agency for Palestine. (The
Jerusalem Press), 1946. 5 p.l., 504, [86] p.,
diagrs., illus., map, tabs. 8°.

את הקודם עיין ק.ט. שנה י"ז ע' 179. את הדו"ח בעברית
עיין לעיל מספר 1422; שם גם ציון ותכן העניינים.

הספרות העברית ומדע היהדות

1561 The Australian Jewish News. אויסטרא
official organ for Australian
Jewry. Melbourne. 1945. 2° גודל.

הטקסט באנגלית (רובו) וביוונית. גל' 6 של כרך י"ב
יצא ב"12 באוקטובר 1945.

1562 Binyan <incorporating "Kadi-
ma"> organ of the Senior Section of Habonim.
London, 1944 — 5705. 8°.

תכיפות ההופעה לא נזכרה. גל' א' של כרך ג' יצא
בנובמבר. במכונת-הכפלה.

1563 Dapei Hechaluz; quindicinale dell' He-
chaluz dell' Italia centro-meridionale. Roma,
1945. 2°.

„דפי החלוצ. דו-שבועון של החלוצ של איטליה המרכזית
דרומית“. האחראי: Aldo Baroccio. גל' 18 יצא בא'
בדצמבר.

1564 The Gates of Zion; review of the
Central Synagogue Council of the Zionist Fe-
deration of Great Britain and Ireland. (London,
Narod Press), 1946—5707. 8°.

רבעון. חוב' א' יצאה בספטמבר—תשרי. כוללת גם מאמר

עתונים וקבצים

ראה גם להלן במדור „בתוך כתבי עת“

1557 מחברות; ירחון של מרכז החנוך העברי בצר'
Bulletin mensuel du Centre d'éducation
Paris juive en France, 1946. 8°. העורך: י.
פינקלשטיין. גל' א' יצא באדר א'.

1558 אונדזער וועג <Our Way>.
ארויסגעגעבן פון די באפרייטע יידן אין אמעריקאנער
ואנע. מיננען, תש"ו 1946. 2° גודל. שבועון.
העורך: לוי סאליטאן. גל' 46 יצא בכ"ז מנחם אב.

1559 אונזער ווארט; צייטונג פאר יידישע פאלקס'
אינטערעסן. Paris, 1944. 2° גודל. שבועון. העורך:
מאריק יארבלום. גל' 2 <נייע סעריע> יצא ב"ד
באקטובר.

1560 Almanaque — agenda... 5702—5706.
5 v. Buenos Aires. Consejo de mujeres israelitas
de la Argentina. 1941—1946. [112; 114; 128;
128]; 144 p. Illus. 8°.

ספר השנה, יו"ל ע"י מועצת נשים יהודיות של ארגנטינה.

1572 **The Jewish Outlook**; incorporating Jewish Youth; a review of Anglo-Jewish affairs. London, (The Jewish Fellowship), 1946. 4°.

ירחון, גל' א' יצא באפריל.

1573 **Judaica**; Beiträge zum Verständnis des jüdischen Schicksals in Vergangenheit und Gegenwart. Zürich, (im Auftrag des Vereins der Freunde Israels zu Basel... Schweizer Judenmission), Zwingli-Verlag, 1946. 8°.

רבעון, העורך: Robert Brunner. חוב' ב' של כך ב' יצאה ביולי.

1574 **Jüdische Rundschau**; illustrierte Zeitschrift. (Veröffentlicht unter der Zulassungsnnummer... der Nachrichtenkontrolle der Militärregierung, Marburg, Oscar Berger, 1946). 4°.

תכניות ההופעה לא נזכרה. העורך: Israel J. Blumenfeld. גל' 7/8, גליון ראש השנה, יצא באוגוסט-ספטמבר.

1575 **Labor Zionist Letter**. New York, Poale Zion Organization, 1946. 4°.

דו-שבועון, גל' א' יצא ב-1 במרץ.

1576 **Makkabi**; unabhängige jüdische Volkszeitung; offizielles Publikationsorgan des Makkabi-Weltverbandes. Journal populaire juif indépendant; organe officiel de publication de l'Union Maccabi mondiale. Basel, 1945. 4°.

התכנס רק בגרמניה. ירחון, העורך האחראי: Adrien Blum. גל' 12 של שנה ד' יצא בדצמבר 1945.

1577 **Le Monde Juive**; revue du Centre de documentation juive contemporaine. Paris, 1947 [1946]. 4°.

ירחון, העורך: David Knout. גל' ב' יצא באוקטובר.

1578 **Der Neue Weg**; jüdisches Organ mit amtlichen Mitteilungen der Israelitischen Kultusgemeinde Wien. Wien, 1946. 4°.

האחראי: Bernhard Braver. גל' 17/18 יצא ב-15 במאי 1946.

1579 **Palestine**; faits et opinions. Neuilly-

אחד בעברית ושער נוסף עברי: שערי ציון; רבעון הועד של בתי כנסיות של המרכז הציוני בבריטניה הגדולה ואירלנדית.

1565 **Glos Bundu**. (Warszawa), C.K. "Bundu" w Polsce, 1946. 2°.

האחראי: "קול הבונד", ורשה, הועד המרכזי של הבונד בפולין. תכניות ההופעה לא נזכרה. גל' א' יצא באוגוסט.

1566 **Hachomer Hatsair**; organe mensuel édité par le bureau de liaison de Hachomer Hatsair pour les pays de la langue française. Bruxelles, 1945. 4°.

העורך: Maurice Albert. גל' א' יצא באוקטובר-נובמבר. הגל' כולל גם שיר אחד בעברית ויווית ושני מאמרים בעברית עם שם העתון בעברית: השומר הצעיר.

1567 **Hakol-Hakoreh**. New York, Plugat Aliyah — General Zionist Chaltutz Group, 1946. Illus. 8°.

תכניות ההופעה לא נזכרה. גל' ב' יצא בספטמבר.

1568 **Hatikva**; התקוה; organo quincenal de la J.S.U. San Jose, Costa Rica, 1944. Illus. 4°.

דו-שבועון, גל' ב' של שנה א' יצא באוקטובר.

1569 **Humanidad**; publicación del Comité pro Palestina de Colombia. [Bogotá], (impresso en editorial Antena, 1946). 4°.

תכניות ההופעה לא נזכרה. לפנינו גל' 2 בלי תאריך.

1570 **Ichud**; dwutygodnik syjonistyczno-demokratyczny. Warszawa-Lódź, (C. K. Zjednoczenia Syjon.-Demokratów "Ichud" w Polsce), 1946. 2°.

גדול. אחוד; דו-שבועון ציוני-דימוקרטי. ורשה-לודז', 1946. העורך: M. Hirszhaut. גל' 2 <6> של שנה ב' יצא ב-28 בפברואר.

1571 **Jewish Companion**; the magazine of friendship for Jewish youth. (New York), 1944 5704. 8°.

ירחון (פרט לחדשי יולי-אוגוסט). העורך והמו"ל: David C. Gross. גל' א' יצא במרס-אדר. העמוד האחרון בעברית.

ציון, בולטין חדשי של ההסתדרות הציונית הספרדית
במקסיקו. העורך: Lázaro Penhas. החוברת הראשונה
שבדינו היא מאוגוסט.

1587 [Undser Wort] אונדזער ווארט Our
Word, Undser Wort. Bamberg, C[entral]
K[omitte] fun die bafrajte Jidn in Franken zic[!]
Bamberg, 1946. 2°. גדול.
ביודית באותיות לטיניות. שבועון, גלי 6 יצא ב-26 באפריל
כ"ה ניסן.

1588 Union O.S.E. Bulletin d'information.
Genève, 1946. 4°. תכופות ההופעה לא נזכרה. גלי 5 יצא ביולי במכוונת-
הכפלה. הטכסט בגרמנית.

1589 Der Weg; Zeitschrift für Fragen des
Judentums. Berlin, Fabian, 1946. 4°. מופיע באזור האמריקאי של ברלין. תכופות ההופעה לא
נזכרה. גלי א' יצא ב-1 במרץ.

1590 The WIZO Reader's Digest, formerly
"The Monthly Wizo Folder"; a selection of
topical articles from the Zionist world. Lon-
don, 1942. Illus., maps, notes. 8°. במכוונת-הכפלה. ירחון (אידיוקים בהופעה). גלי א' יצא
במרץ. מגלי 9 (שנה ב', ינואר-פברואר 1943) ואילך
בדפוס.

1591 Zionews; published monthly by the
Newburgh Zionist District. Newburgh, N.Y.,
1945. Illus. 4°. גלי 9 יצא בספטמבר.

ביבליוגרפיה ותולדות חכמת ישראל

1592 רקת, גבריאל. רשימה של כתבי יד
רבני וחכמי טריפוליטניה עם קטעים ותולדות המחברים...
חלק א. Tripoli, דפוס C. Zard, 1945. [2], 20.
[2] ע. 8°. השער גם באיטלקית.
1593 אידישער וויסנשאפטלעכער אינסטיטוט.
דעזידעראטן פון נאצייליטעראטור וועגן יידן. (New
York), יידישער וויסנשאפטלעכער אינסטיטוט — ייווא.
1945. [3], 40 ע. 8°. = סעריע "ארגאניזאציע פון
דער יידישער וויסנשאפט". גומ' 34. עם שער אנגלי
Yiddish Scientific In- : מיוחד :

sur-Seine, Mouvement de la jeunesse sioniste,
(1946). 8°.

תכופות ההופעה לא נזכרה. לפנינו מספר 2: 110 ע.

1580 Palestine Affairs; an information bul-
letin on Palestine and the Middle East. Pre-
pared by Research Department; American
Zionist Emergency Council. New York,
1946. 4°.

תכופות ההופעה לא נזכרה (ירחון?). גלי א' יצא בפברואר.

1581 Palestine Information; articles and
news selected and published by Hechalutz Or-
ganization of America. New York, 1944. 8°. ירחון, גלי א' יצא בינואר.

1582 Poale Zion Information. (London, The
Poale Zion Jewish Socialist Labour Party).
[1944]. 2°.

תכופות ההופעה לא נזכרה. לפנינו גליון בלי מספר שיצא
באוגוסט 1944, וגלי 2-5 New Series שיצא
בפברואר-יולי 1945.

1583 Pro-Palestina; boletín mensual de la
Agencia Judía para Palestina. Washington,
D.C., 1944. 4°.

ירחון של הסוכנות היהודית לארץ ישראל. גליון א' יצא
בינואר.

1584 Renouveau; (hebdomadaire) politique,
littéraire, social. (Paris), impr. S.N.I.E., 1946.
Illus. 2°.

העורך: André Dreyfus. הגליון שלפנינו
(hors-série) יצא ב-1 ביוני 1946.

1585 Le Reveil des Jeunes; organe de la
jeunesse socialiste juive "Bund". Nouvelle
Série. Paris, 1945. 2°.

העתון הופיע במחתרת בזמן הכבוש הנאצי. תכופות
ההופעה לא נזכרה. גלי ב' של הסריה החדשה יצא בינואר
1945.

1586 Sion; boletín mensual de la Organi-
zacion Sionista Sefardita de Mexico. Mexico,
1945. illus. 8°.

ענגל. צייטונגען, טעאטער, מוזיק, קונסט, פילם, ליטע-ראטור און ליטעראטור־קריטיק אין אמער. ייד. בלעטער. די באציאונג פון ייד. צייטונגען צו דער באוועגונג פאר ייד. פאלקס־שולן, שרייבערשער יוניאניזם, קריזיס און יידענצייט, די ייד. צייטונגען אין היטלער־צייט און אין 2. וועלט־קריג, שלום־ווארט, ביבליאגראפיע (ע' 415—416). המחבר מת ביום, שבו עמדה להתכנס מסיבת סופרים ועיתונאים לרגל הופעת הספר.

1595 Friedenwald, Harry. Jewish luminaries in medical history, by Harry Friedenwald, and a Catalogue of works bearing on the subject of the Jews and medicine from the private library of Harry Friedenwald. Baltimore, Johns Hopkins Press, 1946. VIII, 199 p., 3 pl. 8°.

המחבר חוקר־תולדות־הרפואה העברית (ספרו העיקרי עיין ק.ס. שנה כ"ב ע' 113—114), הוא גם חובב ספרים ובמשך חמשים שנה אסף ספריה גדולה במקצועו, שבה השתמש לשם חבור ספרו הגדול. הקטלוג שבספר זה (ע' 25—199) כולל שני חלקים: הראשון כתבי רופאים, השני חבורים כלליים יותר בעלי אופי שמושי לנושאים אלה. הספריה מקיפה את התקופה עד אמצע המאה ה־19 וכוללת הרבה ספרים שנדפסו במאה ה־19 וה־20, אינקובולים ויותר מארבעים כתי.

1596 Friedman, Lee M. "A Jewes Prophecy" and Caleb Shylock. In.: More Books, vol. 22 no. 2, p. 43—51 incl. pl. Boston, Feb. 1947. 4°. חאור מפורט של הספר יקרה־מציאות (קראנץ Prophecy, לונדון 1607, על פי טפס הנמצא בספריה הצבורית בבוסטון.

מלבד אלה עיין בדפוס א"י מס' 1391.

מדע המקרא

1597 סויבל, יוסף חיים. ספר פרח הגפן... חידושי אגדה על התורה ועל תהילים ואגדות כזכ"ל וכו' פירוש על החידה של הישמח משה בפי חיי, מאת הרב... יוסף חיים סויבל... וישא־עליונה רומעני, דפוס מ. האראוויי, תרצ"ח. [10], 120, [2] ע' 8°.

1598 תנ"ך, משלי, תרגום משלי ערבי ושירי זמרה. [מאת] (משה הכהן עמאש).

stitute — Yivo: Desiderata of Nazi literature on the Jews. New York, 1945 כוללת שמות של 422 ספרים וחבורות ושל 84 כתב־עת.

1594 חייקין, י. יידישע בלעטער אין אמעריקע; א צושטייער צו דער 75 יאריקער געשיכטע פון דער יידישער פרעסע אין די פאראייניקטע שטאטן און קאנאדע... (New York), מחבר, (1946), ע' 424, 8°. ספר מקיף על העתונות היהודית באמריקה מהוסדה עד היום (1870—1945). אין המחבר מתכוון לכתוב את תולדותיה של העתונות הזאת; מטרתו להביא חמרי־בנין לתולדות העתונות. המחבר הרחיב את המסגרת ומתאר גם את קהל הקוראים, את דמותם החברתית והתרבותית של המהגרים היהודים, את אנשי העתונות ועסקניה. הוא עומד על ההשפעות של העתונות הכללית על עתונות זו. המחבר קובע שהעתונות מבחינת הכמות נמצאת במצב של ירידה. התפוצה של כל העתונים היא 300,000 ב־40 אחוז פחות מתפוצתה בשנת 1925. קהל הקוראים והסופרים הזדקן; הגיל הבינוני של הקורא — 55 שנה ושל העתונאים — 60. זה מוכיח שהדור הצעיר אינו נזקק לעתונות זו. אחוז גדול של קורא־עתונות זו אינו מסתפק בה וקורא גם עתון אנגלי.

התכן: אביסל פארגעשיכטע פון דער פרעסע. די ערשטע צייטונגען אין צפון אמעריקע... ערשטע אנהויב פון א פרעסע אויף יידיש אין אמעריקע. דער אנהויב פון א ייד. פארטיי־פרעסע אין ניו־יארק. די „העפטר עפידעמיע“ אנהויב פון יוניאניזם און פון א ייד. שרייבער פראפעסיע. דערפאלג און הפקרות אין אמעריקאנשייט. בלעטער. די זעקס איינפלוסרייכסטע רעדאקטארן (קראנץ און פאלי, אב. קאהאן און ל. מילער, ש. יאנאווסקי, יעקב פישמאן). דער אנהויב פון „מארגן־זשורנאל“. „די אי־יידישע וועלט“. אפלאנגען פון קשינעווער פאגראם און דער רוס־יאפאגישער מלחמה. א. קאהאן, מילער גרינדעט „די ווארהייט“. דער מילער־קאהאן קאמף. דערפאלג — רוב ריקן אין „פארווערטס" און „ווארהייט". ליטערארישע צייטשריפטן, הומאריסטישע און טרעדייונאן בלעטער. „דער טאג". אמער. ייד. צייטונג אין 1. וועלט־קריג. „היינט“, „די צייט" און „דאס ייד. ליכט“. „די פרייהייט“, „מארגן־פרייהייט" און אנה. פראקאמוניסטישע צייט־שריפטן. אגאנסן־אגענטורן און הכנסות פון ליינער. יעקב פישמאן — וואס האט מאדערניזירט דעם „מארגן־זשורנאל". נייטס־באדינונג. ענגליש אין ייד. בלעטער, יידיש אין

*1604 Closen, Gustaaf E. Lichtbakens in de Heilige Schrift. Theologische beschouwingen over godsdienstige grondgedachten van het Oude Testament. Vertaald door H. J. Werps. Brugge, Beyaert, 1945. 263 p. 8°.

1605 Copass, B[enjamin] A[ndrew]. Isaiah, prince of Old Testament prophets. Nashville, Tenn., Broadman Press, (1944). 191 p. 8°.

המחבר כומר ומטיף לוטרני, וספרו מכון לצרכי המטיפים.

1606 Friedman, Clarence William. Prefigurations in Meistersong: types from the Bible and nature... Washington, Catholic University of America Press, 1943. XIII, 153 p. 8°. = The Catholic University of America. Studies in German, vol. XVIII. Thesis (Ph. D.) — Catholic University of America.

1607 Ironside, H[enry] A[llan]. Notes on the minor prophets. (3rd ed.). New York, Loizeaux Brothers, (1942). 464 p. 8°.

מהדורה א' הופיעה בשנת 1909; ב' — ב-1928. הספר כולל פרקים פרקים על כל נביא ונביא.

1608 Kühner, Heinrich O. Zephania, ausgelegt... Zürich, Zwingli-Verlag, (1943). VI, 69 p., map. 8°. (Prophezei; Schweizerisches Bibelwerk für die Gemeinde).

המחבר כומר פרוטסטנטי.

1609 Levi b. Gershon. The commentary of Levi ben Gershom (<Gersonides>) on the Book of Job. Translated from the Hebrew with introduction and notes by Abraham L. L a s s e n. New York, Bloch, 5706—1946. XXI, 266 p. 8°. התרגום נעשה לפי פירוש רלב"ג שנדפס במקראות גדולות. הוצאת בול 1618. התכן: L. Finkelstein: Foreword. — A. L. Lassen: Introduction to Gersonides' commentary on Job: The philosophic ideas underlying the commentary. The application of the principles to the problem of Job in the commentary. Method and style. Biographical note. — Gersonides' introduction to the commentary. The commentary. — Notes.

Buenos Aires, I. S. Alfíe, דפוס (הקדמה תרפ"ח). עברית וערבית עמוד עמוד מיל עמוד. 182 ע. 8°.

1599 Bentzen, Aage. Det sakrale kongedöme; bemaerkninger i en løbende diskussion om de gammeltestamentlige Salmer. In: Festskrift udgivet af Københavns Universitet i anledning af Universitetets aarsfest, november 1945. København, Bianco Lunos Bogtrykkeri, 1945. 127 p. 8°.

„המלוכה הקדושה: הערות ובאור מלוכה לספר תהלים“.

1600 Berger, Maxwell. Beneath the surface. New York, Bloch, 1946. XIII, 169 p., V maps, tabs. 8°.

„בהבינו את ספרו היתה למחבר מטרה כפולה: ל„תרגם“ ולהסביר את התורה ולהדגיש את ההרמוניה הקיימת בין המחקרים היסודיים של התיאולוגיה וההיסטוריה ובין המדע במדה שנה נוגע לפירוש התנ"ך.“ (מההקדמה).

1601 Bible and N.T. tr. Turkish (Osmanli). Kitabi mukaddes Eski de Yeni Ahit <“Tevrat” ve “İncil”>. Ibrani, kildani ve yunani dillerinden son tashih edilmis tercümedir. Istanbul, Kitabi mukaddes sirketi, 1941. [6], 902, [4]. 274. [2] p., 2 maps. 8°.

באותיות לטיניות. לברית החדשה שער מיוחד.

1602 Bible. tr. English. The interlinear literal translation of the Hebrew Old Testament, with the King James version and the Revised version conveniently presented in the margins for ready reference and with explanatory textual footnotes supplemented by tables of the Hebrew verb, and the Hebrew alphabet, by George Ricker Berry. Genesis and Exodus. Chicago, Wolcox & Follet, 1943. VII, h [=8] p., 1 l., 403 p. 8°.

עברית ואנגלית. הדפסה חדשה לפי הוצ' לונדון 1897; בהוצאה הדיא לא הופיע יותר.

*1603 Ceuppens, F. Le déluge biblique. Liège, La Pensée catholique, 1945. 44 p.

Bible, comprising its antiquities, biography, geography and natural history, edited by William Smith... New York, Fleming H. Revell Co., [1939]. 1 p.l., 776 p., illus., map, pl. 4°. זוהי מהדורה מקוצרת של המלון הגדול של ו. סמית, לפי הקצורים שנעשו ע"י המחבר עצמו. המלון הגדול הופיע בשנת 1863 בבוסטון ואח"כ יצא כמה פעמים.

1616 Zeller, Hubert Van. Ezechiel; man of signs. London, Sands and Co., (1944). 143, [1] p. 8°.

"העמודים הבאים מכונים בראשונה להיות ביוגרפיה... הספר הזה תאור חיים ולא מחקר מדעי." (מההקדמה). מלבד אלה עיין בדפוס א"י מס' 1417, 1472, 1531/3.

ברית חדשה

1617 Hawkins, Robert Martyr. The recovery of the historical Paul. Nashville, Tenn., Vanderbilt University Press, 1943. VII, 292 p. 8°.

תלמוד ומדרש. ספרות רבנית

1618 הורביץ, אלכסנדר זיסקינד. ספר פתגמי חז"ל בחרוזים; חלק חשוב של תורה שבעל פה, ותורגם בשפת יהודית בחרוזים, מאת רעו. אלכסנדר זיסקינד הורוויץ... ניו יארק, "פרדס", 1943, 160, [4] ע', פורטרט. 8°. "לוח תקונים" על פתקה מיוחדת. הפתגמים הם בעברית (ארמית) וביודית, מסודרים בסדר א-ב, וזה חלק א' של הספר. חלק ב' (ע' 123-160): שירים ושני מאמרים: הפאטריאטיזם. הדת והלאומיות.

1619 טיטלבוים, משה. ספר ישמח משה; ובו ארבעה ספרים... חידושי אגדות הש"ס ופסולים... ודורי שים למועדי השנה הכינם... הרב... משה טיטלבוים אבד"ק אוהעל... וכעת הובא לבהד"פ מחדש... חלק א. ניו יורק, דפוס האחים שוליונגר, תש"ב, 36, 182, [10] ע', פקסימיל, 4°.

1620 כשר, מנחם מנדל. שבת בראשית ושבט סיני; ברור מקיף בשאלת קביעת "קו התאריך" הישראלי ביחס אל "קו התאריך" הבין לאומי לכל פרטיו וענפיו, והשאלות השונות הכרוכות במחקר זה. עם ציורים ומפות. ניו יורק, תש"ד, [351]-422, [579]-650, [155]-190, [2], [402]-410 ע', 8°.

Moses ha-Darshan. Commentaire de la Genèse. עיין מס' 1625.

*1610 Nelson, Lawrence Emerson. Our roving Bible; tracking its influence through English and American life. New York, Abingdon-Cokesbury, 1945. 318 p. 8°.

1611 Ottley, R[obert] L[awrence]. A short history of the Hebrews to the Roman period. (2nd ed.). Cambridge, University Press, 1938. VI, [2], 324 p., 8 maps. 8°.

הנושא העיקרי: תולדות ישראל בתקופת המקרא. רק שני הפרקים האחרונים עוסקים בתקופה מנחמיה עד מל-חמת החשמונאים ומיהודה המכבי עד הורדוס. הספר יצא תחלה בשנת 1904. במהדורה זו תוקנו שגיאות ודברים אחרים שונים.

1612 Pieters, Albertus. Notes on Genesis; for ministers and serious Bible students. Grand Rapids, W. B. Eerdmans, 1943. 196 p. 8°.

התכן: The universal history. The patriarchal history.

1613 Schofield, J[ohn] N[oel]. The religious background of the Bible. London, T. Nelson and Sons, (1944). VIII, 296 p., 2 maps, pl. 8°. "הספר הוא פרי שורת הרצאות באביב 1941, לפי הזמנת האוניברסיטה בלידס. המחבר מנסה, כמו בספרו האחר The historical background of the Bible (עיין ק.ס. שנה כ' ע' 205), לקשר את התנ"ך ואת הברית החדשה זו לזו ואת שניהם אל זמננו אנו, ולתאר את התפתחות הדת לאור המחקר הארכיאולוגי בארצות התנ"ך." (מההקדמה).

1614 Siegman, Edward F[erdinand]. The false prophets of the Old Testament. Washington, D.C., The Catholic University of America, 1939. 4 p. l., 95 p. 8°. Summary of diss.-Catholic University of America. =Universitas Catholica Americae Washingtonii, D.C., S. facultas theologica, no. 49.

1615 Smith, William. A dictionary of the

מתוך: "תלפיות", שנה א, תש"ד. שער נוסף באנגלית.
התכן: מ. מ. כשר: שבת בראשית ושבת סיני. י. מ.
סיקציונסקי: ע"ד קו התאריך הישראלי. מ. מ. כשר:
תשובה. הני"ל: צורת הארץ ויחסה לשמש בספרות חז"ל
והראשונים. שמחה זעליג: מכתב על אדות השבת ביאסאן.
י. א. הענקין: על "שבת בראשית ושבת סיני". מ. מ.
כשר: תשובה. הני"ל: הארץ או השמש מרכז העולם.

1626 Talmud. Selections. The Babylonian Talmud in selection. Edited and translated from the original Hebrew and Aramaic by Leo Auerbach. (2nd ed.). New York, Philosophical Library, (1944). 286 p. 8°.

מלבד אלה עיין בדפוסים א"י מס' 1432, 1434, 1456, 1471, 1518.

מדע הדת, פילוסופיה יהודית

1627 יהודה ליואי בן בצלאל. סיגבורת ה' ממורינו...
רבי יהודה ליואי בר רבי בצלאל... מהר"ל מפראג. מספר
את הגבורות אשר פעל קורא הדורות, מצאת ישראל
ממצרים לחירות... שגנהי, תש"ו. [1], 216 ע', 8°.
דפיס סטראוטיפי. מכורך עם: יהודה ליואי בן בצלאל:
ספר נצח ישראל. [2], 158 ע'. יהודה ליואי בן
בצלאל: ספר תפארת ישראל. 132 ע'. יהודה ליואי
בן בצלאל: ספר באר הגולה. 88 ע'. שלשתם:
שגנהי, תש"ו.

1628 Algazi, Isaac S. El judaísmo, religion de amor. Buenos Aires, Editorial Judaica, (1945). 493 p. 8°.
"היהדות — דת אהבה". ראשי הפרקים: Lo que es el judaísmo. — Dios; primer amor. El culto; segundo amor. La moral; tercer amor.

1629 Johnson, F[rederick] Ernest, ed. World order: its intellectual and cultural foundations. A series of addresses... New York, pub. by Institute for Religious Studies, distributed by Harper & Brothers, (1945). IX, 3—247 p. 8°.
(Religion and civilization series).

המכון הזה נוסד ע"י בית המדרש לרבנים בניו יורק
מיסודו של שכטר במטרה לאפשר לכהני כל הדתות
ללמוד ולחקור בהורכתם של מלומדים במקצועות שונים.
המיצגים קבוצות זתיות שונות. בספר כוונת הרצאות
שהורצו בשנת הלימודים 1943—1944. מהתכן: M. M.
Kaplan: The Jewish contribution to the world

1621 מזאת, אליהו מרדכי. ספר בית אליהו
מרדכי; שו"ת ורשות וחידושים וכאורים בתורה
ובמאמרי חז"ל מה שחנני הש"י... אלי מרדכי הכהן
מזאת. ניו יארק, חש"מ, [תש"ו]. [2], 62 ע', 8°.

1622 שטרן, אברהם בן ישכר. ספר עדות
בישראל; חידושים על ש"ס בבלי ומפרשיו בהלכה
ואגדה, וקצת על ש"ס ירושלמי ורמב"ם עם נושאי כליו,
ושו"ע... [מאת] אברהם ב"ר ישכר שטרן... מונטריל, אל,
(דפוס "נארטהערן פרינטינג סטיישנאנער"), תש"ד—
1943. XIV, 382 ע', 8°. הספר נקרא "עדות בישראל"
על שם האדמו"ר ר' ישראל מהוסאטיץ, שהמחבר היה
נוסע אליו במשך 43 שנה.

1623 [Caro, Joseph b. Ephraim]. The kosher code of the orthodox Jew; being a literal translation of that portion of the sixteenth-century codification of the Babylonian Talmud which describes such deficiencies as render animals unfit for food <Hilkot terefot, Shulhan 'Aruk>; to which is appended a discussion of Talmudic anatomy in the light of the science of its day and of the present time, by S. I. Levin and Edward A. Boyden. Minneapolis, University of Minnesota Press. (1940). XX, 243 p., facs., illus. 8°.

1624 Ehrman, Arnost. Der Handschlag: eine kleine talmudisch-rechtliche Studie. Bern, typ. J. Werder & Friedli AG., 1945. 20 p. 8°.

1625 Moses ha-Darshan. Commentaire de la Genèse de R. Moïse le Prédicateur. (בראשית רבה לר' משה הדרשן הנרבני). Paris, P. Geuthner, 1939. 2 p.l., 196 p. 8°.

בראש השער שם המו"ל: Jean - Joseph

- 1636 רוננברג, שרגא. ספר אבני שיש על ספר דברים; דרשות לשבתות וימים טובים וביאורים על הפרשיות מאת שרגא הכהן ראזענבערג... (New York, 1908). ע"י 8°. עיין גם בשני הערכים הבאים.
- 1637 רוננברג, שרגא. ספר כנפי שחר על ספר ויקרא; דרשות לשבתות וימים טובים וביאורים על הפרשיות מאת שרגא הכהן ראזענבערג... (New York, 1908). ע"י 8°. ששון לבי=תרצ"ה. 207 ע"י 8°. עיין גם בערך הקודם ובערך הבא.
- 1638 רוננברג, שרגא. ספר ענבים במדבר על ספר במדבר; דרשות וביאורים על הפרשיות ושתי דרשות לקדוש לבנה וליום א' דסליחות, מאת שרגא הכהן ראזענבערג... (New York, 1908). ע"י 8°. ששון לבי=תרצ"ה. 207, [15] ע"י 8°. עיין גם בשני הערכים הקודמים.
- 1639 Berkovits, E. Between yesterday and tomorrow: sermons. Oxford, East and West Library, 1945. 145 p. 8°.
- דרשות שנאמרו בשנות המלחמה. המדורות: yesterday and tomorrow. A new world in the making. The breath of his lips. Jews and Judaism. Common responsibility.
- 1640 Freehof, Solomon B[ennett]. Reform Jewish practice and its rabbinic background. Cincinnati, Hebrew Union College Press, 1944. X, 193 p. 8°.
- Public worship. Marriage and divorce. Naming of children and circumcision. Burial and mourning. Bibliography (p. 185—188).
- 1641 Haggadah. Haggadah; Seder in the Marianas, Passover — 5705—1945. (New York, Behrman), [1945]. [2], 17, [1] p., illus. 8°.
- "סדר" לחיילים ולמלחים, רובו באנגלית ומיעוטו בעברית.
- 1642 Kleiman, Max. Franklin Delano Roosevelt; the tribute of the synagogues. Compiled and ed. by Max Kleiman. With a foreword by Stephen S. Wise. New York, Bloch, 1946. XVI, 256 p., port. 8°.
- order (p. 137—152). על היהודים והיהדות. עיין גם במאמרים אחרים ע' 40, 43, 50, 79, 198—199.
- *1630 Schwartz, Charles and Bertie G. Faith through reason; a modern interpretation of Judaism. Toronto, Macmillan, 1946. X, 189 p. 8°.
- 1631 Werfel, Franz. Between heaven and earth. Tr. by Maxin Newmark. New York, Philosophical Library, (1944). 252 p. 8°.
- שם המקור: Zwischen oben und unten. מלבד אלה עיין בדפוסי א"י מס' 1470.
- קבלה וחסידות**
- 1632 הגר, ישראל. ספר אהבת ישראל סדר בראשית; דבורים קדושים... מאת הרב הגאון... ישראל... מוויניצא. גראסווארדיין, דפוס ב. ז. רובינשטיין, על בני ישראל=תש"ג. [2], 106 דף. 4°. על דרך החסידות.
- 1633 [קנרפוגל, אברהם אבלי]. ספר בארת המים מהדו"ת [=מהדורה תנינא] ובו באר א' מהשבע בארת ונקרא בשם באר לחי ראי, בו הבאתי מדברי חידושי תורה... מפי מוהר"ר צבי הכהן מרימנאב... יצא לאור ע"י הרב... חיים יצחק מאל"ק. סאטמארנעמעטי, דפוס מ. ל. הירש, [תש"ז]. [2], 30 דף. 4°. הודפס על כי הוצאה משנת 1897.
- מלבד אלה עיין בדפוסי א"י מס' 1448, 1474, 1492.
- תפלה ועבודה, דרשות ומוסר**
- 1634 גוטמן, צבי בן אריה. כרם צבי; דרשות לשבתות ומועדי השנה ודברים בעתם להודמוניות שונות ולמאורעות החיים. מאת הרב צבי בן אריה גוטמן. חלק א. בוקרשט, ת"ש. 162, [3] ע"י פורטרט. 8°.
- בסוף הספר (ע' [135—163]): נאז דמעות: הספדים על רבנים, עסקנים וקרובים.
- 1635 הגדה של פסח. סדר הגדה של פסח עם פירוש קול יהודה... [מאת] מוהר"ר חיים יהודה סג"ל דייטש... ומשובץ בעדי עדיים, דברים... [מאת] מוהר"ש ומוהר"י ומוהר"ד... מבעלזא... ולזה אליו כל דיני ומנהגי הסדר... ועוד לקוטי... מספרים קדושים... יקרי הערך, כמו שנדפס בהגדה "חסדי דוד"... סאטמארע, דפוס מ. ל. הירש, ובאר כל הברכות=תרצ"ח—1937. [16], 212 ע"י 8°.

Worms Lord Pirbright. Sir Felix Semon. Sir George Lewis. R. Isaacs Marquess of Reading. E. S. Montagu. The Sassoons of India. Sir Ernest Cassel. Sir Edgar Speyer. Sir Felix Schuster. Joseph Wolff. Baron de Reuter. E. Levy-Lawson Lord Burnham. Sir Sidney Low. J. S. Elias Lord Southwood. From Cairo to the Cape. B. Barnato. A. Beit. Johannesburg. Sir Matthew Nathan. The Southern hemisphere. The Great War. Four big businesses. Bankers and merchant bankers. Opera and Concert-hall.

1646 Greenberg, Louis. The Jews in Russia. v. 1: The struggle for emancipation. New Haven. Yale University Press. (1945). IX, [1]. 210 p. 8°. = Yale Historical Publications. Miscellany XLV.

המחבר מקיף בכרך זה תקופה של 75 שנה בחולדות היהודים ברוסיה, היינו את תקופת אלכסנדר הראשון, ניקולאי הראשון ואלכסנדר השני (1805–1881). בתחלת הכרך השני פרקים על התחלתה של הבעיה הרוסית-יהודית ועל השפעת ההשכלה שבמערב, ובסופו פרק על חלקם של יהודי רוסיה בחיי רוסיה ותרבותה בזמן מלכותו של אלכסנדר השני, וביבליוגרפיה (ע' 190–199). בספר שני נושאים עקריים: מלחמת היהודים להשגת שוויון זכויות, ותולדות ההשכלה ובמקצת גם של זרמים אחרים (התחלת הציונות, עמדתם של החרדים וכו'). המחבר מגלה בקיאות רבה בספרות של התקופה והיא ובמה שנכתב עליה: ספרות ההשכלה, בעיקר הרוסית-יהודית, הספרות המדעית והפובליציסטית שנכתבה ע"י יהודים ולא יהודים. הסדר יפה, והספר יהיה לתועלת לקוראי אנגלית המתעניינים בנושא זה. שניות הנושא (המלחמה לאמנסיפציה ותולדות ההשכלה) מסריעה לשלמות ההרצאה. בספרו על ההשכלה אין המחבר מבלט למדי שהיה קיים הכול (ביחוד מבחינת העמדה בענין הלאומיות) בין ההשכלה העברית וספרות ההשכלה בלשונות לועזיות, אעפ"י שהיו גם יוצאים מן הכלל. המחבר מבלט, שגם אחדים מסופרי ההשכלה העמידו את דרישתם לשוויון זכויות על בסיס פרינציפיוני ולא הסכימו לנמוק על תנאי (היהודים ראויים לזה אם הם רכשו השכלה). עובדה שנשתכחה במדה רבה.

ע' 75: חולק על אסור הישיבה ליהודים בשטח של

התכן: Tributes and eulogies 47) מאמרים ונאומים של הספר, ביניהם של השופט העליון פרנקפורטר, של הרב סט. ויו ורעיתו, של הנרי מונסקי, של הפרופ' ל. פינ קלשטין ועוד. Memorial prayers and poems. Editorial and resolutions. Rooseveltiana (p. 245-256, נאומיו ואגרותיו בעניינים יהודיים, ביניהם אגרתו למלאת 15 שנה להכרזת בלפור, אגרתו לוועידה של ציוני אמריקה באוקטובר 1944, ועוד).

1643 Merkaz Le'Inyene Hinuk, Brooklyn. The Three Weeks, pub. by Merkos L'Inyonei Chinuch, Inc. Brooklyn, N.Y., 1944. 15. [1] p., illus. incl. map. 8°.

המעטפת כלולה במספר העמודים. "עגנו" ו"נחם" גם בעברית.

מלבד אלה עיין בדפוס א"י מס' 1412, 1418, 1421, 1495, 1519.

היסטוריה והמדעים הקרובים אליה

1644 Addleson, A[braham]. The epic of a people; the story of the Jews. New York. Bloch, 5703–1943. X p., 1 l., 359 p. 8°.

תאור עממי של תולדות ישראל מראשיתן עד תחלת מלחמת העולם השנייה.

1645 Emden, Paul H[erman]. Jews of Britain; a series of biographies... With a foreword by James Parkes. London, S. Low, Marston and Co., (pref. 1943). XIV, 577 p. 8°.

מטרת הספר להראות את התפקיד החשוב שמלאו היהודים בחיי אנגליה, אחרי שהותר להם לחזור במאה ה-19. The families of Mendes and Da Costa. Sir Solomon de Medina. S. Gideon. The Shomberg. D. Mendoza. I. Lyons. D. Ricardo. J. Levy. J. Adolphus. I. D'Israeli. L. Goldsmith. The Cohen Palgraves. The Goldsmids. The Montefiores. L. and B. Gompertz. L. B. and A. Cohen. Sir George Jessel. L. Levi — L. F. L. Oppenheim. The Solomons. Six Lord Mayors. S. Montague Lord Swaythling. M. Samuel Lord Bearsted. L. Mond. A. Mond Lord Melchett. Chaim Weizmann. H. de

התפרסם כרופא וכחוקר ממצאי דרכי-רפוי חדשות למחלות שונות.

1651 Reik, Theodor. Treinta anos con Freud. (Traducido del inglés por Simon Wencelblat). Buenos Aires, Ediciones Iman, (1943). 239 p., port. 8°.

„שלישים שנה עם פרויד“.

1652 Roth, Cecil. La contribución judía a la civilización. (Versión directa del inglés por Julio E. Payró). Buenos Aires, Editorial Israel, 1946/5706. 371, [2] p., facsim. 8°. =Biblioteca Israel. Serie 1946, no. 27. Ediciones judías en castellano.

את המקור האנגלי ראה ק.ס. שנה ס"ו ע' 323, שם גם תוכן העניינים, ושנה כ"א ע' 89 (מהדורה ב').

1653 Stone, Mrs. Goldie (Tuvín). My caravan of years; an autobiography by Goldie Stone. New York, Bloch, 1945. XI. 252 p. 8°. המחברת ילידת פ' סובלק (גבול פולין-ליטא), הגרה לארה"ב בשנת 1889, כשהיתה בת ט"ו. היא עסקה ועוסקת בעבודה צבורית. מלכד אלה עיין בדפוס א"י מס' 1370, 1414, 1467.

עם ישראל בהווה

1654 Aldag, Peter. Das Judentum in England. Berlin, Nordland Verlag, (1943). 554 p. 8°. =Quellen und Darstellungen zur Judenfrage. Bd. 1. ספר אנטישמי.

1655 The American Jewish Year Book. 5707 <1946—1947>. v. 48. Prepared by the Staff of The American Jewish Committee under the direction of Harry Schneiderman and Julius B. Maller, editors, Morris Fine, associate editor. Philadelphia, The Jewish Publication Society of America, 1946. XII. 691 p., ports., tabs. 8°.

מהתכן: Special Articles: L. Rosenberg: The Jewish population of Canada. I. Brodie: British and Palestinian Jews in World War II. J. I. Hartstein: Yeshiva University. H. Schneider-

50 וירסט (=55 קילומטר) מהגבול הפולני, צ"ל מהגבול (ולא רק הפולני). את הספר הרוסי „השקפת-עולמם של בעלי-התלמוד“ מיחס המחבר ל. גורדון ול. ליבנדה. יש להעיר שהספר במקורו חובר ע"י רש"י פין וח. כצולנבוגן ותורגם לרוסית בצירוף הערות וביאורים ע"י יל"ג בעריכתו של ליבנדה. ב. ש.

1647 Kastein. [=Katzenstein], Joseph. El falso mesías, Sabbetai Zevi; novela histórica. (Versión castellana de Sigifredo Krebs). Buenos Aires, Editorial Israel, 1942/5702. 325 p., 1 l., pl., port. 8°. =Biblioteca Israel. Serie 1942, no. 16. Ediciones judías en castellano.

„שבתאי צבי“, תרגום ספרדי. את המקור הגרמני עיין ק.ס. שנה ח' ע' 59. תרגום עברי — שם שנה י' ע' 27.

1648 Monin, Jose. Los judíos en la America española, 1492—1810. Buenos Aires, Biblioteca Yavne, (1939). 218, [5] p., illus. 8°.

„היהודים באמריקה הספרדית“. סקירה על תולדות היהודים יוצאי ספרד באמריקה, אמריקה התיכונה והדרומית מזמן גירוש ספרד עד שנת 1810, בהשומת לב למנהגיהם ולהשתתפותם בפעולות הישוב באמריקה הספרדית.

1649 Nordau, Anna and Max. Max Nordau; centinela de la civilización. (Traducción directa del manuscrito de Rebeca Trabb). Buenos Aires, Editorial Israel, 1943/5703. 399, [1] p., 2 facsim., ports. 8°. =Biblioteca Israel. Serie 1943, no. 21. Ediciones judías en castellano.

„מכס נורדוי: איש המשמר של הצביליזציה“. ביוגרפיה של מכס נורדוי כחובה ע"י אשתו ובתה. שם המקור: Max Nordau; l'homme, le penseur, le sioniste. תרגום אנגלי ראה ק.ס. שנה כ' ע' 211.

1650 Parsons, Robert P[ercival]. Trail to light; a biography of Joseph Goldberger. Indianapolis, Bobbs-Merrill Co., (1943). 353 p., port. 8°.

יוסף גולדברגר (1873—1929), שהגיע לארה"ב בילדותו,

- ard Schnitzer, genannt Emin Pascha. — Apostata: Maximilian Harden und das wilhelminische Deutschland. — Der Gezeichnete: Walther Rathenau und die blonde Rasse.
- 1660 The [joint] D[istribution] C[ommittee] Digest. New York, The American Jewish Joint Distribution Committee, 1942. 8°.
יוצא לעתים בלתי-קבועות. גל' א' יצא באפריל.
- 1661 Laserson, Maurice. The World Jewish Congress; aims and activities. Sydney, N.S.W., (typ. Shepson Printing Coy.), 1941. 30 p., 1 l. 8°.
- 1662 Mendelsohn, S[hlomo]. The Polish Jews behind the Nazi ghetto walls. New York, The Yiddish Scientific Institute—Yivo, 1942. 31 p., illus. 8°. "This paper was read before the sixteenth annual conference of the Yiddish Scientific Institute on January 11, 1942. The paper was delivered in Yiddish..."
את המקור ראה ק.ס. שנה כ"א ע' 272. שם גם באור קצר.
- *1663 Pesotta, Rose. Bread upon the waters; ed. by John Nicholas Beffel. New York, Dodd, Mead & Co., 1944. X, 435 p. 8°.
על יהודים באגודות מקצועיות בארצות הברית.
- 1664 Pohl, J. Talmudgeist. Berlin, Nordland-Verlag, (1941). 121, [1] p. 8°.
ספר אונטישמי.
- 1665 Robinson, Nehemiah. Indemnification and reparations; Jewish aspects. New York, Institute of Jewish Affairs of the American Jewish Congress and World Jewish Congress, 1944. [4], 302 p., tab. 8°.
התכן I: Jewish losses: Dispossession of Jews. Estimates of the wealth of the Jewish population under Nazi domination: General considerations. Estimates in various countries. — II: Indemnification: General aim and course of indemnification. Classification of damage.
- man: Irving Lehman. Review of the year 5706 (p. 115—509). I. Cohen: American-Jewish bibliography (p. 511—526). Statistics of Jews. את הקודם עיין ק.ס. שנה כ"ג ע' 44.
- 1656 Asociacion filantropica israelita. Buenos Aires. Zehn Jahre Aufbauarbeit in Südamerika; hrsg. anlässlich des zehnjährigen Bestehens der Asociación filantrópica israelita, 1933-1943. Diez anos de obra constructiva en America del Sud; ed. con motivo del decimo aniversario de la Asociación filantrópica israelita. Buenos Aires, (typ. Cultura, 1943). 493, [1] p., illus., pl., tab. 4°.
גרמנית וספרדית עמוד מול עמוד. ע' 454—493: מורעות. הספר כולל מאמרים וסקירות על מצב היהודים באמריקה הדרומית, בעיקר על עשר השנים האחרונות, על ההגירה היהודית, על פעולות החברות השונות שם וכד'.
- 1657 Brown, Francis J[ames]; Joseph Slabey Roucek, ed. One America: the history, contributions, and present problems of our racial and national minorities. New York, Prentice-Hall, 1945. XVI, 717 p., tab. 8°. "Revised edition [of] Our racial and national minorities".
מהתכן: Jewish Americans by Harry Schneiderman and Julius B. Maller (p. 281—290).
- 1658 Diewerge, Wolfgang. Anschlag gegen den Frieden: ein Gelbbuch über Grüns pan und seine Helfershelfer. München, Zentralverlag der NSDAP., F. Eher Nachf., 1939. 179 p., facsim., pl., plan, ports. 8°.
על הרשל גרינשפן שהתקש בנובמבר 1938 בחייו של יועץ הצירות הגרמנית בפריז א. פוסידר.
- 1659 Frank, Walter. "Höre Israel!" Studien zur modernen Judenfrage. 2. erw. Aufl. Hamburg, Hanseatische Verlagsanstalt, (pref. 1943). 327 p., ports. 8°. (Schriften des Reichsinstituts für Geschichte des neuen Deutschlands).
ספר אונטישמי.
- התכן Ahasverus: Das Leben des Dr. Edu-

story; a study in loyalties. London, J. Murray. (1946). VIII, 229 p. 8°.

המחבר, ערבי נוצרי מהלבנון, הוא עכשו אחד המדינאים הערבים. בספרו הוא מדבר על הציונות (ע' 199—206) מתוך התנגדות חריפה. גם במקומות אחרים של הספר (ראה את המפתח בסוף) נזכרת ארץ-ישראל.

1672 Bacci, Domenico. La Palestina a volo d'uccello. Lecce, typ. "La Modernissima", 1938. 414, [6] p. 8°.

"ארץ ישראל מהאוויר". ספר כללי, מבחינה נוצרית, על ארץ-ישראל.

1673 Bentwich, Norman. An ethical movement in Palestine. In: The Hibbert Journal, vol. 44 no. 4, p. 358—361. London, July 1946. 8°.

על ה"אחוז" וכלי-מבטא "בעיות".

1674 Bentwich, Norman. The Palestine report. In: The Fortnightly, no. 954, New series, p. 381—386. London, June 1946. 8°.

על דו"ח הוועדה האנגלו-אמריקאית, (ראה ק.ט. שנה כ"ג ע' 30).

1675 Chaitin, N. La única solución; el problema judío y el sionismo. Buenos Aires, Confederación juvenil sionista argentina, 1944-5705. 158, [2] p. 8°.

"הפתרון היחיד; הבעיה היהודית והציונות".

1676 Dugdale, Blanche E. C. An Odyssey of children. In: The Contemporary Review, no. 968, p. 98—102. London, Aug. 1946. 8°.

על עליית-הנוער בארץ ישראל ועל חנוך הנוער הזה.

1677 Feilberg, C. G. La tente noire; contribution ethnographique à l'histoire culturelle des nomades. København, (typ. B. Lunos Bogtrykkeri A/S.), 1944. XII, 254 p., illus., diagrs., maps. 4°. "Saertryk af Nationalmuseets Skrifter, Etnografisk raekke, II".

ביבליוגרפיה: ע' [228]—244. על האהל השחור של הבדווים בכל ארצות מגוריהם, ביניהן גם ארץ-ישראל.

1678 Gordon, A[aron] D[avid]. De

The existing legal provisions for indemnification. Remedies. Realization of indemnification claims. Some specific problems. III: Indemnification of work: The experience after the first world war. Indemnification in North Africa. IV: Current discussions on the problem of reparations, implications for the Jewish case. V: Conclusions and proposals. Bibliography (p. 281—294).

1666 Rose, Franz. Juden richten sich selbst. Berlin, Schlieffen-Verlag, (1938). 303 p. 8°. ספר אוטוביוגרפי.

1667 Syrkin, Marie. Your school, your children; a teacher looks at: What's wrong with our schools. New York, L. B. Fischer, (1944). 3 p. l., 224 p. 8°.

מהתכן: The antisemitic tide (p. 85—108). The tolerance program and indoctrination (p. 189—207).

1668 Szekely, Bela. El antisemitismo; su historia/su sociologia/su psicologia. Traducción directa del húngaro por Olivier Brachfeld. Buenos Aires, Editorial Claridad, (1940). 449, [5] p. 8°. =Biblioteca de obras famosas. v. 45. "האנטישמיות; תולדותיה, הסוציולוגיה והפסיכולוגיה שלה". תרגום מהונגרית.

1669 Ülken, Hilmi Ziya. Yahudi meselesi. Istanbul, (Universite kitabevi), 1944. 2 p.l., 244 p., 4 pl. 8°.

ביבליוגרפיה: ע' [237]—244. "השאלה היהודית". מלבד אלה עיין בדפוסי א"י מס' 1479, 1497.

ציונות וידיעת ארץ ישראל

1670 שרגא, שלמה זלמן. חזון והגשמה. ש. ה. שרגא. — יסודות ומסקנות, י. ברנשטיין. Tnuat Torah va'avodah, London 1945—5706. [2], 61, [1] ע', 8°. (ספרית תורה ועבודה מדור עיוני). "פרסומי אוהזי בח"ד".

1671 Atiyah, Edward. An Arab tells his

- 1684 **Jabotinsky, Vladimir.** The war and the Jew... With a foreword by Pierre van Paassen and a conclusion by John Henry Paterson. New York, Dial Press, (1942). 252 p. 8°. את המהדורה הראשונה ראה ק.ס. שנה כ' ע' 214, שם גם תכן העיגולים. ההקדמה של ויפסן (ע' 7—21) וסוף דבר של פטרסון נכללו רק במהדורה זו. את התרגום העברי ראה ק.ס. שנה י"ח ע' 225.
- 1685 **Katznelson, Berl.** My way to Palestine <Tr. from the Hebrew "Darki La'aretz">. (London, Pub. jointly by Mercas Hechalutz and Poale Zion, 1946). 47 p., port. 8°. =Labour Zionist series, 1.
בראש השער: Berl Katznelson. בסוף החוברת (ע' 41—47) מלון ובאורים. את המקור ראה ק.ס. שנה כ"ג ע' 15.
- 1686 **Khadduri, Majid.** The Arab League as a regional arrangement. In: The American Journal of International Law, vol. 40, no. 4, p. 756—777. Concord, N. H., Oct. 1946. 8°.
- 1687 **Klausner, Joseph.** Menahem Ussishkin: sa vie et son oeuvre... Paris, Édition de La Terre Retrouvée, (1946). 102, [1] p., port. 8°. תרגום מעברית. את המקור ראה ק.ס. שנה י"ט ע' 161. את התרגום האנגלי — שם שנה כ' ע' 142 ר"ב. מנחם אוסישקין (תרכ"ג—הש"ב) מראשוני חובבי ציון, מנהיג ציוני, נשיא הקרן הקימת לישראל משנת תרפ"ג עד סוף ימיו.
- 1688 **Lowdermilk, Walter Clay.** Palestine; terre des promesses, traduction de Georges Blumberg. Paris, Éditions de "La Terre retrouvée", (1946). 149, [2] p., map pl., tab. 8°. את המקור ראה ק.ס. שנה כ"ב ע' 38—39, שם גם תאור מפורט; תרגום עברי שם ע' 13.
- 1689 **Marshall, Parry.** Life from the Dead Sea. In: The Contemporary Review, no. 965, p. 296—299. London, May 1946. 8°. המחבר, שבקר בית המלח בימי המלחמה, מספר בין השאר שלמפעל ים המלח היה ערך חשוב במאמץ המל-
- vuelta a la tierra; ensayos sobre la restauración judía. Traducción directa del hebreo por José Monin y Nissim Elnecavé. Buenos Aires, Editorial Israel, 1944-5704. 266 p., 2 l., port. 8°. =Biblioteca Israel. Serie 1944, no. 24. Ediciones judías en castellano.
„חזרה אל הקרקע; מסות על התחיה היהודית". תרגום ספרדי של מאמרים נבחרים של א"ר גורדון. מכוא (ע' 9—32) מאת ניסים אלנקוה.
- 1679 **Great Britain. Palestine Currency Board.** Report of the Palestine Currency Board for the year ended 31st March 1945, 1946. 2 v. London, Waterlow & Sons, 1945—46. 7 p., tabs; 7 p., tabs. 4°. עיין גם ק.ס. שנה כ' ע' 213.
- 1680 **Hardy, Eric.** Wild life in the Holy Land. In: The Quarterly Review, no. 569, p. 347—363. London, July 1946. 8°. המחבר מתאר את ההרס בעולם החי של ארץ־ישראל (בפרט היונקים), ע"י רבוי החיילים בארץ.
- 1681 **Hehaluz. Italy.** Tel-Chai <XXV aniversario della difesa — 11 Adar 5680/11 Adar 5705>. Roma, A cura dell'Organizzazione Hechaluz in Italia, 5705 (1945). 25 p., 1 l., illus. 8°. „תל חי. יום השנה הכ"ה של ההגנה, י"א אדר תר"פ — י"א אדר תש"ה". מאסף.
- 1682 **Institute of Arab American Affairs.** New York. (Pamphlet). Number 1—2. New York, 1945—46. 8°. התכן: No. 1: Papers on Palestine; a collection of statements, articles and letters dealing with the Palestine problem. 1945. 54 p.
No. 2: Arabic-speaking Americans (comp. by Habib Ibrahim Katibah, in collaboration with Farhat Ziadeh). 29 p.
- 1683 **Ionides, M. G.** Jordan valley irrigation in Transjordan. In: Engineering, vol. 162, no. 4209, p. 241-243. London, Sept. 13, 1946. 2°.

- שנה י"ב ע' 478; תרגום צרפתי שם שנה י"ד ע' 360). במהדורה זו ניתנו המספרים והעובדות משנת 1943 ולפעמים משנת 1944; כמה פרקים הושמטו וכמה פרקים ניהוספו. — המחבר מציין בהקדמתו, שהוא מאמין שהקמת א"י כבית לאומי יהודי היא מטרה צודקת, שתביא ברכה לערבים וליהודים כאחד. אבל בספרו השתול בראש וראשונה למסור עובדות והקורא חפשי להסיק את מסקנותיו.
- 1696 **Schmökel, Hartmut.** Die ersten Arier im alten Orient. Leipzig, C. Kabitzsch, 1938. VI, [2], 88 p., 1 l., XIV pl., incl. 2 maps, on 7 l. 8°.
- מהתכן: Die arischen Dynasten Syrien-Palästinas (p. 37—56).
- 1697 **Scott, Iain.** Rural Palestine. In: The Contemporary Review, no. 968, p. 102—106. London, Aug. 1946. 8°.
- סקירה על האקלים, הצמחים ובעלי החיים של א"י.
- 1698 **Technion** תכניון. Souvenir Issue. 1942—1945. 4 v. New York, American Society for the Advancement of the Hebrew Institute of Technology in Haifa, 1942—45. [58]; 112; 112; 144 p., illus., maps. 4°.
- הבדלים קלים בשערים. העורך Judah Wattenberg כוללים ידיעות ומאמרים על הטכניון בחיפה ועל תפקידו בחיים הכלכליים של הארץ, גם מאמרים על חיי הכלכלה של א"י ועל תפקידם של מהנדסים יהודיים בחיי ארזה"ב.
- 1699 **U. S. Department of Agriculture. Bureau of Agricultural Economics.** The citrus industry of Palestine, by N. William Hazen. Washington, 1938. 1 p. l., 96 p., illus., diagrs. map. 8°. = F. S.—78. במכונות הכפלה.
- 1700 **Weizmann, Chaim.** The right to survive... Testimony before the Anglo-American Committee of Enquiry on Palestine. (London, The Jewish Agency for Palestine, 1946). 19, [1] p. 8°. = The Jerusalem hearings. No. 1.
- 1701 **Woodhead, Sir John.** Palestine; the חמה, שכן בשנת 1941 המציא לבריטניה ולמושבותיה (פרט לקנדה) מלח פוטש בשעור 81 אחוז של תצרוכתו, וברומינים בשעור של 99 אחוז של התצרוכת.
- 1690 **Mayer, Talic.** Salvarea judaismului, numai prin Palestina tara visurilor mele. Iasi, (typ. Gutenberg), 1938. 174 p., 1 l. 8°.
- בראש השער: Mayer Talic. "הצלת היהדות אך ורק ע"י ארץ ישראל — ארץ החלומות". מסע לארץ ישראל.
- 1691 **Mizrachi Women's Organization of America. Palestine Committee.** Palestine Committee report, by Mrs. Bessie Gotsfeld. Submitted... November 8—10, 1943. (New York, Mizrahi Women's Organization of America), [1943]. 19, [1] p., illus. 8°.
- 1692 **Morton, Henry C[anova] V[ollam].** Middle East; a record of travel in the countries of Egypt, Palestine, Iraq, Turkey and Greece. New York, Dodd, Mead & Co., 1943. X, 374 p., maps, pl. 8°.
- על ארץ ישראל, ע' 123—163.
- 1693 **New Zionist Organization.** The New Zionist Organization of America: its aims, principles and policies. New York, (1944). 16 p. 8°.
- על הסתדרות הציונים הריביוניסטים, שהתבולו בשנת 1935 מהסתדרות הציונית העולמית וחזרו אליה בשנת 1946 לפני הקונגרס הציוני ה"ב.
- 1694 **Perry, Silas S.** Britain opens a gateway. London, Museum Press, (1944). 96 p., map, pl. 8°.
- המחבר סובר שע"י מלוי הכרזת בלפור יכולה אנגליה שוב לפתוח את השער וע"י זה לתת לעולם הנהלה חזקה ונבונה בכון למוסר וצדק בין לאומי.
- 1695 **Revusky, Abraham.** Jews in Palestine. (3rd ed.). New York, Bloch, 1945. XIX, 363 p., map, pl., ports. 8°.
- מהדורה א' של הספר הופיעה בשנת 1935 (ראה ק.ס.

بمطبعة دار الحكمة، ١٩٤٦. ٢٤ ص. 80.

(رسائل عصبة مكافحة الصهيونية ٢).

„אנחנו נלחמים... בשביל מי? ונגד מי?“ בגדאד 1946.
(אגרות של הליגה למלחמה בציונות, מס' 2). — מאמרים
שנתפרסמו בעתון „הליגה“.

1708 قطان، مسرور صالح. عصبتنا، وضع

وترتيب سرور صالح قطان. (بغداد)، طبع

بمطبعة دار الحكمة، ١٩٤٦. ٦٤ ص. 80.

(رسائل عصبة مكافحة الصهيونية).

„הליגה שלנו“ מאת מסרור צאלח קטאן, בגדאד 1946.

(אגרות הליגה למלחמה בציונות).

מלכוד אלה עיין בדפוס ארץ-ישראל.

אתנוגרפיה, פולקלור, אמנות

1709 ריבקינד, יצחק. דער קאמף קעגן אזארט

שפילן ביי יידן; א שטודיע אין מינף הונדערט יאר

יידישע פאעזיע און קולטור-געשיכטע... ניו-יארק, יידי-

שער וויסנשאפטלעכער אינסטיטוט, פילאלאגישע סעקציע,

תש"ו. 218, [1] ע', לוחות-תמונות, פקסימיל, תמונות.

80. (ביבליאטעק פון יווא). תכן ושער נוסף באנגליז:

Isaac Rivkind: The fight against gambling

among Jews; a study of five centuries of Jewish

poetry and cultural history. New York,

Yivo, 1946.

המחבר התחיל עוד לפני עשרים שנה לחקור את ענין

משחקי האזרט אצל היהודים במשך דורות כפי שהוא

משתקף בספרות העברית והיווית. במשך השנים האלה

פרסם כמה מחקרים חלקיים: „תוכחת המשחק“, „המשחק

בספרות המוסר“ (ב„הדואר“ תרפ"ו—1), „תשובת הרב

משה פרובניציאלו על משחק הכדור“ (ב„תרביץ“ ד'),

„מס הקוביא“ (ב„ציון“), מאמר אחד ב„חורב“,

„אזארט-שפילן אין ייד. פאלקס-ליד“, „אלטייד.

שפיל לידער“, „שפיל-לידער ביי יידן אין פער-

שידענע צייטן“ (ב„צוקונפט“), שלשה המחקרים האחר

רונים שמשו יסוד לספרו זה, אבל עובדו מחדש וגם

נתוספו להם פרקים חדשים. המחבר מכין על נושא זה

ספר עברי בנוי על חומר אחר לגמרי. משחק הקלפים

וגם משחקים אחרים נפוצים זה מאות בשנים בין היהודי

דים. ואין מבחינה זו הבדל בין ישוב יהודי אחד לשני;

search for a settlement. In: The Commonwealth
and Empire Review, vol. 80 no. 519, p. 40—45.
London, Dec. 1946. 8°.

המחבר היה ראש „ועדת-החלוקה“ שנשלחה לארץ-ישראל
בשנת 1938.

1702 Young, Hubert. A constitution for
Palestine. In: The Quarterly Review, no. 570,
p. 417—430. London, Oct. 1946. 8°.

המחבר מציע להקים מדינה פלשתינאית עצמאית בהשגת
גחית ארגון המדינות המאוחדות וכשתוף פעולה עם היהודים
והערבים.

1703 Yssaev, B. Viena y el pensamiento
de Herzl. Buenos Aires, Confederacion juvenil
sionista argentina, 1945. 64 p. 8°.

„וינה והמחשבה של הרצל“.

1704 Серезкин, К. Источники смуты на Ближнем
Востоке. В: Новое Время № 11, 1 июня 1946.
стр. 14—17. 40.

סריוזין, ק. מקור האנדרלמוסיה במזרח הקרוב. בתוך:

„גובייה ורמיה“ גל' 11 מא' ביוני 1946, ע' 14—17.

העתון נחשב כשופרה של הממשלה הסובטית בעניני חוץ.

המאמר דן על דו"ח הוועדה האנגלו-אמריקאית לארץ

ישראל (ראה ק.ס. שנה כ"ג ע' 30). המחבר מבקר את

הדו"ח על שלא המליצו להכריז על ארץ ישראל כמדינה

עצמאית.

1705 صدقة، نجيب. قضية فلسطين.

بيروت، دار الكتاب، (١٩٤٦). ٢٢ (= 22).

٢٨٨ ص، خريطات. 80.

„בעית ארץ-ישראל“ מאת נג'יב צדקה. בירות 1946.

1706 العصبة، لسان عصبة مكافحة الصهيونية.

بغداد، ١٩٤٦. 2°.

„הליגה“, כלי מבטא של הליגה למלחמה בציונות
(בבגדאד). שנה א' מס' 27 יצא ביום 8 באיאר 1946.

1707 عصبة مكافحة الصهيونية. نحن تكافح...

في سبيل من؟ رضاء من تكافح؟ (بغداد، طبع

- 1710 **Binder, Abraham Wolf.** Pioneer songs of Palestine <shire chalutzim> compiled, edited and arranged by A. W. Binder. English adaptations by Olga Paul. New York, E. B. Marks, 1942. 44 p. 4°.
- לקול ופסנתר. המלים בעברית באותיות לטיניות ובאנגלית. כולל 20 שירים.
- 1711 **Eisenstein, Mrs. Judith (Kaplan).** Festival songs by Judith Kaplan Eisenstein. New York, Bloch, 1943. VII. 64 p. 8°.
- תווים לקול ופסנתר. המלים מתחת לתווים בעברית באותיות לטיניות. לפי התווים נדפס הטקסט במלים עבריות.
- 1712 **Hemsi, Alberto.** Coplas sefardies <Chansons judéo-espagnoles>. Ser. 5. Espana 1492 — Esmirna 1937. Op. 22. <V. série>. Alexandrie, Édition orientale de musique, (1938). XXII, 27 p., 1 l. 4°.
- ההקדמה והערות המחבר גם באנגלית. לקול ופסנתר. המלים בשפניולית באותיות לטיניות. את הקודמות בשורה זו עיין קס. שנה י"ג ע' 89.
- 1713 **Maritain, Mme. Raïssa.** Marc Chagall. New York, Editions de la Maison française, 1943. 63 p., 1 l., incl. VII pl. 8°.
- הוצאה מהודרת.
- 1714 **Mendelssohn [-Bartholdy], Felix.** Letters. Edited by G. Selden-Goth... (New York), Pantheon, (1945). 372, [1] p., illus. (incl. music), pl., ports. 8°.
- מכתבי הקומפוזיטור מנדלסון-ברתולדי (1809—1847) שנכתבו בשנות 1821—1847, ושפורסמו בספרים שונים. ביניהם מכתבו הראשון (מהידועים לנו) ומכתבו האחרון, ימים אחרים לפני מותו. בספר הרבה מכתבים למשפחתו (אביו, אחיותיו), למורו צ'לסר, לקומפוזיטור אינג' משלם. מכתב לגתה ולמלך פרוסיה; גם מכתב אביו ומכתב גתה אליו.
- 1715 **Tucker, Sophia.** Some of these days: the autobiography of Sophie Tucker. Garden City, Doubleday, Doran and Co., 1945. [10]. 309 p. 8°.
- באמריקה משחק הקלפים נפוץ לא פחות (ואולי גם יותר) מאשר בין יהדות אירופה, וגם בשנות ההשומדה במלחמה זו הוא לא פחת. המחבר מתאר את ההופעה הזו לכל צדדיה: המשחק בימי צום, המשחק בגנים, המשחק בין נשים, השפעת המשחקים על הריסת חיי המשפחה (המחבר מספר מקרים, שהמשחק היה, כתום כספו, מעמיד את אשתו כדמי-משחק ובמקרה הפסד היה מפסיד את אשתו). על מקרי מכירת ס"ת כדי לכסות חובות המשחק. המחבר נוגע גם בצד החוקי של ההופעה ובמקרים משפטיים, שהתעוררו בקשר לזה, למשל: מס הקלפים, סכסוכים משפטיים בין מוכרי שטרי הגרלה וקונייהם ועוד. המחבר מציין שמעטים הם בספרות היהודית העתיקה שירי-משחק (שירים בגנות המשחק ושירים על המשחק). בעברית הם מרובים יותר. — שירים של מים כמעט שאינם. המחבר מנתח ומבאר שלשה שירים שמצא בענין זה בספרות העתיקה, ובסוף הספר הוא מפרסם בשלמות (הוספות א—ג, ע' 153—202: 1) שיר עברייני של שמואל הוגרלן, מהמאה ה־ט"ו; השיר פורסם פעם בעברית וביודית (בטרנסקריפציה לטינית) בספר היובל להרב ע. הילדס-היימר, אבל בצורתו השלמה ובאורתוגרפיה המקורית מתפרסם כאן בראשונה. 2) תרגום יודי לפי כת"י מינכן של השיר "מצחק בקוביא". תרגום זה ג"כ מתפרסם לראשונה; צורפו גם תרגומים יודיים אחרים שכבר נדפסו. שניהם בגנות המשחק. 3) דאס קוריאזע שפילליד ("איין שיינ גייע קוריעס שפיל-ליד") מאת משה זעקיל מיינעק שנדפס אמנם, אבל נשאר יקר-המציאות.
- בספרות היהודית החדשה נכתב על נושא זה הרבה יותר. המחבר מביא דוגמאות וקטעים מעניינים. בבחירת החומר התחשב המחבר בעיקר בבחינה האתנוגרפית הפילקלורית ופחות בחשיבותן הספרותית של היצירות. המחבר מביא קטעים מיצירות ביאליק, שלום-עליכם, גולדפדן, בן-עמי, לוינסקי, ש. מלצר, נ. גרוס, א. צונזער, צ. ה. הורנשטיין (ישראל חסר כח), י. גורדין ואחרים. לשם השלמת הענין מביא המחבר גם קטעים מיצירות עבריות. המחבר מביא הרבה מדברי לוינסקי. אולי כדאי היה להזכיר את המאמר המענין של ציטרון "שני לילות ויום אחד עם לוינסקי", שנושאיו ג"כ משחק הקלפים (נדפס בחוברת לוינסקי של השלח כרך כ"ג). מסופר שם על משחק קלפים מיוחד במינו: משחק לשם תעמולה ציונית. הספר מלא וגדוש חומר ופוחת לפנינו אשנב לפנה אפלה בחיים היהודיים. יש לאחל למחבר ולקוראיו שבקרוב יופיע הספר העברי.

1721 גאלדאווסקי, ה. ליכט און גלויבן, לאס אנ געלעס, ה. גאלדאווסקי'ס בוך קאמיטעט, 1946, 192 ע'.
8°. שירים שנכתבו בשנות 1934—1943.

1722 וויינפער, ז[יסע]. משה לייב האלפערן.
(ניירארק), "אויפקום", 1940, 123, [1] ע', פורטרטים.
8°. מ. ל. האלפערן (1886) זלוציב גליציה — 1932
נייריורק), משורר והומוריסט ידוע בספרות היודית; כמעט
כל יצירותיו פרסם בארה"ב, ששם ישב משנת 1908. היה
נמנה בין הסופרים המודרניסטיים.

1723 ווינער, מ[איר]. צו דער געשיכטע פון דער
יידישער ליטעראטור אין 19טן יארהונדערט. (עטיולן און
מאטעריאלן). באנד א—ב. (זיטע אויפלאגע).
(New York), איקוף, (1945—1946), 366; 381 ע', 8°.
מהדורה א' הופיעה בקיבוץ בשנת 1940 בכרך אחד. במה
דורה זו נתוסף המדור על שלום עליכם (כ' ב' ע' 235—
378), הכולל שני מחקרים, שהופיעו תחלה: מחקר א'
כמבוא ל"מוטיל פייס דעם חזנס", ומחקר ב' כספר
בפני עצמו. מהדורה זו יצאה אחרי מות המחבר, שנהרג
כחיל-מתנדב בצבא הרוסי במלחמת-העולם. בראש כל
כרך (ע' 5—8, ע' 3—4) ידיעות ביוגרפיות על המחבר.
"את המאמרים, שבנסו בספר זה, כתבתי בשנות
1927—1939; רובם עובדו ותוקנו. מטרתי במונוגרפיות
אלה להמציא חומר ואבני-בנין להיסטוריה פרגמטית
של הספרות היודית במאה הי"ט, העתידה להכתב.
במאמרי על מנדלי מו"ס נסיתי לשרטט סך-הכל של הת-
פתחותיו כיצור עד שנות השמונים של המאה הי"ט...
הספרות היודית החדשה מתחילה מסוף המאה הי"ח או
מתחלת המאה הי"ט (ולא ממנדלי כפי שסוברים רבים),
ותקופתה הראשונה נגמרת בשנות הששים למאה הי"ט.
מבחינה כמותית, ספרות זו אמנם אינה בולטת; מדובר
רק על מאה ספרים וחוברות קטנות צנומות. אבל יש לה
ערך חשוב בפני עצמה". (מהקדמת המחבר לכרך א').

התכן: כ' א': די יידישע ליטעראטור ביים אנהייב פון
19טן יארהונדערט. וועגן אקסענטעלס פיעסעס: השכלה
און פאלקס-מאסן. געזעלשאפטליכע קריטיק און די דרא-
מאטורגיע פון דער אויפקלערונג. פרימיטיוו-רעאליסטישער
סטיל. — די רעקרוטישע אין דער שיינער ליטעראטור
פון דער השכלה. עטלעכע באמערקונגען וועגן אקסענ-
פעלדס פראזע. ש. עטינגער, זיין ארט אין דער יידישער
ליטעראטור. די ראל פון שאבאלאנישער פראזעאלאגיע אין
דער ליטעראטור פון דער השכלה. דיאלעקט און ליטע-

המחברת, יהודיה ילידת רוסיה, הגיעה בילדותה לארה"ב
ושם התפרסמה כזמרת.
מלבד אלה עיין בדפוס: א"י מס' 1393, 1403, 1465,
1477, 1491, 1512.

בלשנות

1716 שולזינגר, שלמה. מלון שמושי (למור
נחים כלליים) ערוך על-ידי שלמה שולזינגר בהשתתפות
מרדכי מסד. (מלון שמוש לספורט ושהיה ערוך על-ידי
הלל רוזבסקי). (New York), "מסד" על יד ההס-
תדרות העברית, [תש"ז]. [3], 51; [1], 23 דף. 8°.
במכונת-הכפלה. אנגלית-עברית. נודע לילדי המחנות.

1717 Hammershaimb, E. Das Verbum im
Dialekt von Ras Schamra; eine morphologische
und syntaktische Untersuchung des Verbuns in
den alphabetischen Keilschrifttexten aus dem
alten Ugarit. Kopenhagen, E. Munksgaard,
1941. 268, VI p. 8°. Diss. Copenhagen.

מלבד אלה עיין בדפוס: א"י מס' 1408, 1409, 1469.

ספרות יפה עברית של ימי-הביניים

עיין בדפוס: א"י מס' 1397, 1452.

ספרות יפה עברית חדשה

1718 אלסטר, דוד. שירון מסד; לקט על ידי
דוד אלסטר, מדריך למוסיקה וזרמטיקה במחנה מסד
תש"ג. ניו יורק, מסד, על יד ההסתדרות העברית, תש"ד.
10, 56 דף. 18: 22. במכונת-הכפלה. רק השירים, בלי
תוים.

1719 גולדין, א[ריה] א. כירכור הכליון.
נייריורק, קיום, 1943, 32 ע'. 8°. ספור בחרוזים מחיי
משפחה יהודית בכפר אוקראיני בימי מלחמת-העולם
הראשונה.

מלבד אלה עיין בדפוס: ארץ-ישראל.

ספרות יפה יודית

1720 איאלטי, ח. [פסיונים של ח. קלענבארט].
טאטע און זון; ראמאן... צווייטע אויפלאגע. בוענאס
אירעס, איאלטראמיטעט, 1945, 342, [1] ע'. 8°.
המעשה בפריז בשנים האחרונות שלפני מלחמת העולם
דאחורונה עד אחרי הכבוש הגרמני.

1732 Ash, Shalom. Der Apostel; Roman. (Aus dem Englischen übersetzt von Justinian Frisch). Stockholm, Bermann-Fischer, 1946. 772. [5] p. 8°.

בראש השער: Schalom Asch. ספור מחיי פאולוס; המשך ספורו מחיי ישו (ראה ק.ס. שנה י"ז ע' 204 ושנה י"ח ע' 174).

1733 Feuchtwanger, Lion. Razboiul evreilor; roman. Trad. de F. Brunea-Fox. Bucuresti, Editura Bicurim, 1945. 432 p. 8°.

תרגום רומני של „מלחמת היהודים“. תרגום ספרדי עיין ק.ס. שנה י"ח ע' 269; שם הערות ביבליוגרפיות.

1734 Jabotinsky, Vladimir. Prelude to Delilah [by] Vladimir Jabotinsky <Altalena>. New York, B. Ackerman, (1945). 348 p., front. 8°.

ספור מחיי מששון. את המקור הרוסי ותרגום גרמני עיין ק.ס. שנה ה' ע' 238; תרגום עברי — שם, שנה י"ח ע' 13 (שם גם מ"מ לתרגומים אחרים) ושנה כ"ב ע' 190.

1735 Mann, Thomas. Das Gesetz; Erzählung. Stockholm, Bermann-Fischer, 1944. 3 p. l., 9—160 p. 8°.

ספור מחיי משה רבנו.

1736 Neumann, Robert. An den Wassern von Babylon; Roman. Oxford, East and West Library, 1945. 349 p. 4°.

„Geschrieben 1937 und 1938“.

את התרגום האנגלי, שיצא שש שנים לפני הופעת המקור, ראה ק.ס. שנה י"ח ע' 59. שם גם ציון קצר.

1737 Opatoshu, Joseph. Paduri poloneze. In românește de I. Ludo. Bucuresti, Editura Bicurim, 1945. 296 p. 8°.

בראש השער: I. Opatoshu. תרגום רומני של „פולישע וועלדער“. תרגום אנגלי עיין ק.ס. שנה ט"ז ע' 365; שם הערות ביבליוגרפיות.

1738 Opatoshu, Joseph. Razas, relatos de la vida cosmopolita en los Estados Unidos; traducción del Idisch y prólogo de Salomon Resnick. Buenos Aires, Editorial Judaica, (1943). 155 p., port. 8°.

בראש השער: Jose Opatoshu. „גזעים; ספורים מה“

ראטור-שפראך. אנמערקונגען און עקסקורסיעס. — כ' ה': מענדעלע: מוכר ספרים: מענדעלע און די טראדיציעס פון דער וועלט-ליטעראטור. מענדעלע-ס טייל. מענדעלע אין די זעכציקער און די זיבעציקער יארן. — שלום עליכם: די סאציאלע ווארצלען פון ש"ע'ס הומאר. וועגן ש"ע'ס הר מאר. ביבליאגראפיע פון ווינערס ווערק (ע' 381).

1724 טייטלבוים, אברהם. ויליאם ש"ע'ס פיר. (New York), איקוף, (1946). 320 ע', לוחות-מונות. 8°.

1725 טרונק, י[חיא]ל [י[שע]יה]. בלעטער אויפן ווינט; לידער. ניו יארק, יהואש ברענטש 521 ארבעטער רינג, 1944. 126, [2] ע'. 8°.

„התחלתי לכתוב שירים אחרי שמלאו לי חמשים שנה. אלה הם, איפוא, שירי זקנה“ (מהקדמת המחבר).

1726 (ליפצין, סעם). קוועקוילבער'ס פענשטיפע רייע... ניו יארק, „אמא“, 1944. 64 ע'. 8°.

כולל 13 מונולוגים ומעשיות.

1727 פעפער, דוד. לידער. פעטערסאן, ניו דזש', דפוס מ. ס. גראסמאן, 1942. 106, [1] ע', פורטרט. 8°.

1728 קורין, א[ה]רן. מארק שאגאל. <פאעמע> ניו-יארק, „מיינע ליינער“, 1946. 94 ע'. 4°.

עם ציורים ותמונות מאת מרק שגל. ההוצאה יפה.

1729 קלינג, בערטע. ווי איך שטיי און גיי. <לידער>. ניו-יארק, (דפוס שולוינגער ברידער), 1939. 78, [2] ע'. 8°.

הספר כולל בין השאר שירי מלחמה ושירים על מוטיבים עממיים.

1730 ראווויטש, מלך. 67 לירישע, סאטירישע, נאציא-נאלע, סאציאלע און פילאזאפישע לידער פון די לעצטע 5-6 יאר. אילוסטרירט פון יוסף בערגנער. בוענאס איירעס, ד. לערמאן, 1946. 165, [2] ע', לוחות-מונה. 4°.

המדרות: דאס אייטער-וויילעט פאלק. 1939—1945. דאס גרויסע זוכן. און דער לעסטערער לעסטערט נאך אלץ. מעדרי-טאציעס. ליריק. מחשבות וועגן פארגיין און גיט-וויין. פון הארץ אראפ.

ספרות יפה לועזית על נושאים יהודיים

1731 Alofsin, Dorothy. The nightingale's song. Philadelphia, Jewish Publication Society of America, 5705—1945. 5 p. l., 306 p. 8°.

ספור מחיי היהודים באר"ב בזמן האחרון.

Steinsapir. Paris, Editions des E.I.F., (1945). 23. [1] p., illus. 8°.

ספור לילדים מעלית הנער לארץ ישראל בשנות המלחמה.

1745 Pessin, Deborah. The aleph-bet story book... Drawings by Howard Simon. Philadelphia, Jewish Publication Society of America, 5706—1946. 6 p. l., 176 p., illus. 8°.

ספורים לילדים על אותיות הא"ב.

מלבד אלה עיין בדפוסים ארץ-ישראל.

חנוך והוראה

1746 Hillel, organ de l'Union mondiale des étudiants juifs. (Paris), 1946. 8°.

דוריתחון. העורך: H. Brunswick. חוברת א' יצאה ביולי-אוגוסט.

1747 Histadrut-Ivrit of America. What is the Histadruth Ivrit? A brief outline of the aims and activities of Histadruth Ivrit of America <National Organization for Hebrew Culture>... New York, [1943?]. 15, [1] p. 8°.

1748 Joint Emergency Committee for Jewish Religious Education in Great Britain. Jewish educational publications. [no.] 14—15, 27, 30, 32—41, 44—49, 51—64. 34 v. London, 1942—1945. 8°.

התכן [no.] 14: Shavuot. 1942. 40 p., illus. — 15: The Ninth of Av. 1942. 35 p., illus. — 27: Sukkot. 1943. 35, [1] p. — 30: פרקי אגדה Manual of Aggadic texts on social relationships, selected and tr. by Isidore Fishman. 1943. 38, [1] p. — 32: Jewish education to-day and to-morrow. Education week, Hanukkah. עברי, למד עברית! 1943. 79 p. — 33: "Hebrew for all" <advanced>, by M. Friedlander, ed. by Nathan Morris. Lessons 1 to 6; 7 to 12. 2 v. [1943?] 42; 43—110 p. — 34: Epstein, I.: A syllabus (for a course of the Jewish religion). 1943. 26 p. — 35: "Hebrew for all" <Elementary>, by Harold Levy, ed. by Nathan Mor-

חיים הקוסמופוליטיים בארצות הברית; תרגום מיוונית עם מבוא מאת שלמה רוניק.

הכרך כולל תרגום ספרדי של הספורים: לינשעריי. מאדאם מארקין. גאסיס הויז. אין גלות. קארפן. דושים וואנג. מיכאל. בענדעטא ראסי. די מאשין. אין קאר. א לעקציע, ועוד שני ספורים.

1739 Schwartz, Delmore. Genesis. Book 1. (New York, New Directions), [1943]. IX. 208 p. 8°. (New directions books).

ספור בפרוזה ובחרוזים. הגבור הוא הרשי גרין, יליד ניוירוק, בן יהודים מאירופה, שהגרו לארה"ב לפני 40 שנה ויותר.

1740 Todrin, Boris. Out of these roots; a novel. Caldwell, Ida., Caxton Printers, (1944). 373 p. 8°.

ספור מחיי משפחה יהודית בארה"ב, שהגרה מרוסיה בסוף המאה הי"ט.

1741 Werfel, Franz. Jacobowsky und der Oberst; Komödie einer Tragödie in drei Akten. Stockholm, Bermann-Fischer, 1944. 129 p. 1 l. 8°.

המעשה בצרפת בין פריז והחוף האטלנטי ביוני 1940. הגבור הראשי יעקובובסקי הוא יהודי.

ספרות הנוער

1742 Davidman, Solomon. S. Davidman's subway library, No. 1-3. New York, [1944]. 8°.

התכן: No. 1: A Jew's head (tr. from Yiddish), by Shloima Davidman. 39 p.

No. 2: "Out of the Ghetto, I cry to Thee". 96 p.

No. 3: The heroic aviator of Kinderland. 30, [2] p.

1743 Keren Hatora. Sefer Hayered; a gift book for Jewish children. London, Keren Hatorah Committee, 5704—1944. 160 p., illus., ports. 8°.

בראש השער: הילד Hayered. כריסטומתיה לילדים.

1744 Klötzel, Cheskel Zwi. Le poulain Barak; récit de C. T. Klotzel. Traduit de l'allemand par Leo Cohn <illustrations de Sonia

and objectives in Jewish education. Outstanding problems in Jewish education.

1750 Roth, Leon. The Hebrew University and its place in the modern world. London, The Jewish Historical Society of England, 1945. 14, [2] p. 8°.

(The Lucien Wolf memorial lecture, 1945).
המחבר פרופסור לפילוסופיה (קתדרה ע"ש אהרן העם)
ובשנות 1943—1940 רקטור האוניברסיטה בירושלים. —
ההרצאה הושמעה ביום 13 במרס 1945.
מלבד אלה עיין בדפוס א"י מס' 1349, 1399.

ספרי למוד

1751 רויטמן, ג. מקראה-תרבות לשנת הלך-
מודים הרביעית בבתי-הספר העממיים ובשביל המחלקות
הנמוכות בבתי הספר התיכוניים. בוקרשט, "תרבות",
תשי"ה. 270, 79, [3] ע', 8°. מצויר. על המעטפת
השמאלית שער נוסף ברומנית. אושר ע"י המיניסטרוני
לתרבות.

1752 Gittelsohn, Roland B[ertram]. Modern Jewish problems; a textbook for high school classes and Jewish youth groups. Cincinnati, Union of American Hebrew Congregations, 1943. XV, 267, [1] p. 8°.

שלוש הפרקים האחרונים (ע' 220—260) על הציונות.
מהדורה קודמת ראה ק.ס. שנה ט"ז ע' 220.
מלבד אלה עיין בדפוס א"י מס' 1439, 1501.

ספרי מדע כלליים בעברית

1753 סבין, נואל. מושבות בריטניה, בלית-
שמונה טבלאות צבעוניות ועשרים וחמש תמונות בדפוס
דו-גון. (בעריכת ו. ו. טורנר). לונדון, ו. קולינס, תש"ו.
48 ע', מפה. 8°. (בריטניה בתמונות; העם הבריטי בתמו-
נות) תורגם מאנגלית. בראש השער: נואל סבין. שם
המקור: Noel Sabin: British Colonial Empire (Britain in pictures).

התכן: הרקע הכללי. סיור במושבות. דרך ההנהגה המוש-
בות. מדיניות אנגליה במושבותיה. הבעיות העומדות
על הפרק. תקופת המלחמה. מסקנות. על א"י בע' 18.
34 (תמונה: מראה תל אביב).

מלבד זה עיין בדפוס א"י מס' 1384, 1385, 1406.
1460/1, 1482, 1504, 1507, 1515, 1528.

ris. Lessons 1 to 6; 7 to 12. 2 v. [1943?]. 34; 35—70 p. — 36: Young Jewry. (1943?). 19, [1] p. — 37: Epstein, Isidore: Man and his creator; a guide-book for teachers. <2nd ed., rev. and enl.> 2 p. l., 44 p. — 38: Passover. 1944. 31 p. — 39: Roth, Cecil: Bible teachings in our time. (1944). 67, [1] p. — 40—41: History of the Jewish people; a syllabus. 2 v. [1944?]. 28; 21 p. — 44: Shavuot. 1944. 41 p. — 45—49: Young Jewry. [1944]. 21; 21; 19; 19; 17 p. — 51: Jewish education, 1944 and after. [1945?]. 99, [1] p. — 52: Young Jewry. [1945?]. 19, [1] p. — 53: Young Jewry. [1945?]. 15, [1] p. — 54: Young Jewry. (1945). 19, [1] p. — 55: Passover. 1945. 52 p. — 56: Young Jewry. [1945]. 15, [1] p. — 57: Young Jewry. [1945]. 17, [1] p. — 58: Aspects of Jewish life and education, pub. on the occasion of the Fast of the 9th of Av, 5705—1945. 68 p. — 59: Young Jewry. [1945]. 19, [1] p. — 60: Lehman, S. M.: The Jewish year; outstanding days and their significance. 2nd ed. 1945. 52 p. — 61: Young Jewry. (1945). 19, [1] p. — 62: Young Jewry. [1945]. 15, [1] p. — 63: Jewish education, 1945. [1946?]. 104 p. — 64: Young Jewry. [1945]. 19, [1] p.

1749 Nardi, Noach. Education in Palestine, 1920—1945. (Washington), Zionist Organization of America, 1945. XV, 255 p., diagr., tabs. 8°.

דין וחשבון על התנועה בארץ ישראל בס"ה השנים האחרונות ונתוח בעיותיו בזמנו. את: התכן: Simon Greenberg: Preface. — Introduction. Historical period. The transition period (1920—1926). The consolidation period (1927—1933). A decade of expansion in Jewish education (1933—1943). Schools and pupils. Special education and services. Arab education. Cultural standards and education criteria. Higher education in Palestine. Education and Arab-Jewish relations. Youth and youth movements. Aims

בתוך כתבי עת

במדור זה ירשם תכן כתבי-עת במדעי היהדות בעברית ובלועזית, וגם מאמרים בודדים מעניני-יהדות מתוך כתבי עת כלליים. יכללו כאן מחקרים בלבד ולא ספרות יפה ואף לא עיונים בבעיות ימינו. עתונים חדשים נרשמים גם לעיל במדור "עתונים וקבצים".

גליון י"א. י"ח סבת תש"ז. מן התכן: מלאכי, א. ר.: האובדים בקפריסין בשנות השמונים.

דרום. שנה ט' חוב' ז'. בואינוס איירס, תמוז תש"ו. מן התכן: לוי, ב.: המלחמה נגד הגירת היהודים לאמריקה הספרדית בתקופת הקולוניאלית. חוב' ט'. אלול תש"ו. מן התכן: וואהרמן, נ.: ראש השנה בהמשך הדורות. — חרפל, י.: ממעינות הפולקלור החסידי.

חורב. כרך ט' (חוב' ידית). ניו יורק, ניסן תש"ו. התכן: בלקין, ש.: לשאלת המקורות של פרשנות פילון האלכסנדרוני. — רוזנטאל, י.: לתולדות המינות בתקופת סעדיה. — ווייס, א.: הערות למסכת קידושין. — מגדלסון, י.: שירים מר' יצחק בן יהודה אבן גיאת ומר' ישראל בן משה נגארה. — אטלס, ש.: לשאלת הלכות עידיה. — חורגין, פ.: ההלכה בתרגום אונקלוס. — היגער, מ.: פרקי רבי אליעזר (פרק י—כה). — מלאכי, א. ר.: הרעש בצפת בשנת תקצ"ו. מקורות עבריים לתולדות העתונות האידיית באמריקה. — בך-עזרא, ע.: חודשי מלים של סעדיה גאון.

החינוך. קובץ פדגוגי-פסיכולוגי. תלאביב, תש"ז. מן התכן: רבינוביץ, צ. מ.: לקורות לימוד המשנה (...למן תקופת הבית השני ועד דורנו).

הטבע. קבץ ג'. ירושלים—תלאביב, מאי 1946. מן התכן: גוטפלד, ה.: טיפוסים של מזג אויר באקלים ארצנו. הטבע והארץ. כרך ז' חוב' א'. תלאביב, שבט תש"ז. מן התכן: בודנהימר, פ. ש.: ישראל אהרני ז"ל. — מלדמן, א.: תולדות החקירה הבוטנית של איי. — הראובני, ח. וא.: בצל הנפילים. — אהרני, י.: ארץ-חיי טרנסים בארצנו.

ידיעות החברה העברית לחקירת ארץ-ישראל ועתיקותיה. שנה י"ג חוב' א"ב. ירושלים, תש"ז. מן

בית הכנסת. שנה ב' חוב' ג—ד'. תלאביב, כסלו סבת תש"ז. מן התכן: לוי, א.: מקורות לקדוש לבנה. — וינגרטן, ש.: מגדל על בית כנסת. — צינוביץ, מ.: קלויז "נביאור" בקובנה.

במסלה. שנה ב' גל' ה'. תלאביב, שבט תש"ו. מן התכן: בך-שבת, ש.: חלוף ההרכב ההברתי של המלה. [שמ"גר=גרשם].

בעיות. שנה ג' חוב' א"ב. ירושלים, סבת-שבט תש"ז. מן התכן: בר, ג.: תמורות בדמותו של הכפר הערבי בארץ-ישראל.

בצרן. שנה ח' חוב' א'. ניר-יורק, תשרי תש"ז. מן התכן: אפשטיין, א.: הנגב ושבטי הבדויים. חוב' ב'. חשון תש"ז. מן התכן: רב צעיר: לתולדות השלחן ערוך. — חורגין, ג. א.: ר זאב יעב"ץ. — אפשטיין, א.: הנגב ושבטי הבדויים (סוף).

חוב' ג'ד. כסלו-סבת תש"ז. מן התכן: קאמינקא, א.: מזמורים היסטוריים ולאומיים כספר תהלים. — חורבה, ז.: ר' יעקב רייפמן (ליובל החמשים לפטירתו). — כהן, ש.: הרב אליקים בן דוד כרמולי (למלאת שבעים שנה למותו).

ברקאי. שנה י"ג גל' ר"ה. ירוניסבורג, מרחשון תש"ז. מן התכן: רבינוביץ, ל.: יהודי גיעפרען.

גליונות. כרך ב' חוב' ח'. תלאביב, כסלו-סבת תש"ז. מן התכן: קרסל, ג.: שלמה בובר (ארבעים לפטירתו).

הדאר. שנה כ"ו גליון ג'. ניר-יורק, כ"א מרחשון תש"ז. מן התכן: אורלן, ח.: השיר המבוקש אשר למיכ"ל [על קבר גינצבורג], בתוך הקונטרס "קול בוכים".

גליון ז' כ' כסלו תש"ז. מן התכן: בן עזרא, ע.: מנהגי חנוכה.

גליון י"א סבת תש"ז. מן התכן: פטאי, ר.: עת האנוסים במשנה.

גולדשטיין, א.: שיטה וחוסר שיטה בקביעת מונחים. — פריד, א. א.: הערות לרשימת מונחים רנטגנולוגיים.

הרפואה. כרך ל"ב חוב' ב'. ירושלים—ת"א, כ"ג טבת תש"ז. מן התכן: שרמן, מ.: גופך לסרוב-היסטוריה של הסתדרות רפואית עברית בא"י.

רשומות. כרך ג'. תל אביב, תש"ז. התכן: א. מתוך ההפכה. [על יסודי היהודים בימי הכיבוש הנצי באנטוורפן, בריסל, פולין] — ב. טיפוסים וזכרונות: שרלאג, פ.: אחד מגי אלף (אבטוביגריפיה). כנעני, ד.: בית בוארשה. — ג. פרקי החיי: לוינסקי, יו"ט: השבתות המיוחדות במנהגי ישראל. אוקסמן [צ"ל אוקסמן], י.: ממנהגות פרנקפורט דמיין. פריצקר, א.: עניני בית הכנסת. רצהבי, י.: יהודי תימן בחליכות חייהם. אברונין, א.: מלות לשון קודש בפי העם. הלטר, ה.: המימרה בקיבוץ ההכשרה. —

ד. שמחות: קאנטור, א. ז.: דברי ר' יונה-אחרן ברחו. לוינסקי, א.: לריקודי העם בישראל, גראד, ג.: מחול הברונז ומחול השלום של נשי ריטובה. טטובסקי, י.: רחלה המקוננת. — ה. ארחות ישוב: כורץ, א.: מחלוצי מחנים. רבין, ד.: ממלוגה של העליה השלישית. — ו. תעודות ופנקסים: מיזל, י.: קונטרס הזכרת נשמות של הקלויז בק"ק הלבברשטאדט. לוינסקי, יו"ט: פנסק ועד ארבע ארצות. ברילינג, ד.: תעודות ועד ארבע ארצות בענין הספקת אתרוגים. זלוטניק, י. ל.: שרידים מקהילת גומבינ. נאכט, י.: סליחה ל"ג כסלו. — ז. מפי העם: אטיאש, מ.: צרור רומנסות בלאדינו. איינהארן, ש.: משליעם ביידיש. גרונזאלד, מ.: סגולות וקמיעות. — ח. שירי-עם. — ט. ציונים.

שבילי החנוך. שנה ו' חוב' ד'. ניויורק, תמוז-אלול תש"ז. מן התכן: ריבקינד, י.: צוואה מלפני מאה שנה על דבור עברי. [צוואת ר' משה יהושע זעליג בן מנחם מענדיל הכהן, דפוס קניגסברג].

געזאנק און לעבן. באנד 4 נומ' 3. ניויארק, אקט. דעצ. 1946. מן התכן: רייזמאן, י.: יידן אין בראזיל. — מינקאו, נ. ב.: יואל ענטין. — שייקאווסקי, ז.: צו דער געשיכטע פון יידישן טעאטער אין פאריז. — ב. ה.: פון אויגדער ארכיו. — בחלק האנגלי הנקרא: The Jewish Review. Katsh, A. I.: Krochmal and Zionist thinkers. — Weinryb, B. D.: Jewish occupational retraining in Europe. — Brody, A.: Approaches to American Jewish history.

התכן: טורשטיין, ג. ה.: להבנתו של לוח גזר. — דימן, מ.: שריד בספרות הנבואה. — ליונשטם, ש. א.: אל תקרי ארבותינו אלא ארמנותינו. — סוקניק, י.: "חשבונו מחשבת חושב". — וילבוש, ג.: לתעשיית שמן זית בימי קדם. — צימבליס, ג.: על קישון וקישיון. — שובה, מ.: Varia epigraphica judaica. — קירשנר, ב.: מטבע "הסוכך" של אגריפא האב. — נוטות והערות. — שטקליס, מ.: מ. אביינו: החפירות בבית-ירח (סקירה מוקדמת שנייה).

מאזנים. כרך כ"ג חוב' ד'. תל-אביב, טבת תש"ז. מן התכן: בער, י.: קוייטוד בהתפתחותה ההיסטורית של היהדות בימי הבינים (הסוף בחוב' הבאה). — זיק, מ. א.: עפר ואפר. [עם שיר לרשב"ג מתוך כ"י שוקן].

סיני, שנה י' חוב' קטז-קית. ירושלים, תשרי-כסלו תש"ז. מן התכן: פוגלמן, מ.: ברכת כהנים, מצוה של רשות. — מרגליות, ר.: תנאי המיניו כחבר הסנהדרין. — ברנז, י.: כלי החרס בספרות התלמוד. — וידר, ג.: ברכת "עין עסיס". — צימלס, י.: על החתימה בשלום של ברכות ותפלות. — לייגר, י.: הערות על הירושלמי. — ברנשטיין, ש.: מחזור טריפולי, פייטניו ופיוטיו. — זק"ש, מ. י. ל.: לאוקמי גירסא. — ריינס, ח. ז.: מסורת ואידאל ביהדות (לביסוס הפילוסופיה של ההיסטוריה הישראלית). — פדרבוש, ש.: השיטה המדעית בתלמוד. — מור, א.: גלות וגאולה בשירת ר' יהודה הלוי. — בניאל, י.: באור למשנה. — טופרובסקי, י.: "מבחר הפנינים" [מחברו ומקורו]. — גרינוואלד, י. י.: האם היה בימי חז"ל בית קברות לישראל בקיסרין? — קוק, ש. ה.: הערות לשירי קודש של ר"א הבבלי.

עתידות. מס' 9. תל אביב, טבת תש"ז. מן התכן: הראובני, ג.: מלחמת יהונתן [בן שאול].

ציון. שנה י"א ספר ד'. ירושלים, תמוז תש"ז. התכן: דינבורג, ב.: הסיפור על כיבושה של ירושלים בימי דוד ומשמעותו ההיסטורית. — שלום, ג.: אגרת מאת ר' חיים מלאך. — מרמור, ד. י.: המשא ומתן הדיפלומאטי של ההסתדרות הטריטוריאליסטית היהודית (יט"א) ומסיבות כשלונו.

הרופא העברי. שנה י"ט חוב' ב'. ניויורק, 1946. מן התכן: מונטגר, ז.: שבתי דונולו הרופא. — כהן, ש.: רופאים יהודים חלוצים בתנועה הציונית. — בן-עמי, מ.

American Sociological Review. Vol. 11 no. 1. Menasha, Wis., Feb. 1946. Part. cont.: Barron, M. L.: The incidence of Jewish intermarriage in Europe and America.

***Antonianum.** Vol. 21. Roma, 1946. Part. cont.: Zolli, E.: Note di lessicografia veterotestamentaria. (שכל e סכל). (מהשחל—אפע—שכיות—שכל e סכל).

***The Art Bulletin.** Vol. 28 no. 3. New York, Sept. 1946. Part. cont.: Goodenough, E. R.: The crown of victory in Judaism.

La Boz de Türkiye. Anio 8 no. 174. Istanbul, 1.III.1947. Part. cont.: Galante, A.: Le quartier juif d'Emin Eunu et la mosquée "Yeni Djami".

Bulletin of the American Schools of Oriental Research. No. 104. Baltimore, Dec. 1946. Part. cont.: Glueck, N.: Some Chalcolithic sites in Northern Gilead. — Kelso, J. L.; Thorley, J. P.: A ceramic analysis of Late-Mycenaean and other Late-Bronze vases from Jett in Palestine. — Albright, W. F.: The Late Bronze town at modern Djett.

Bulletin of the History of Medicine. Vol. 20 no. 4. Baltimore, Nov. 1946. Part. cont.: Macht, D. I.: Biblical references to cardiac pathology: Proverbs 21, 4 and Psalms 24, 4.

Bulletin of the Independent Biological Laboratories. Vol. 4 no. 4. Kefar Malal, Oct. 1946. Cont.: Carmijn, J.: Mollusca of Palestinian shores. Addenda to fauna of Palestinian plants.

***Catholic Biblical Quarterly.** Vol. 7. 1945. Part. cont.: Albright, W. F.: The Old Testament and the Canaanite language and literature.

Davar; revista literaria. 8. Buenos Aires, Sept.-Oct. de 1946. Part. cont.: Minkin, J. S.: Joseph Albo.

***Estudios Biblicos.** Vol. 5 no. 2. Madrid, 1946. Part. cont.: Galdos, R.: La estrófica de

יידישע קולטור. יארג. 8 נומ' 11. ניו-יארק, נאו. 1946. מ' התכן: מעסטל, י. 70 יאר יידיש טעאטער. — סאנדלער, פ.: דאס יידישע בוך אין די ניו-יארקער "סאבליק ליברעריס".

נומ' 12. דעצ. 1946. מ' התכן: שקליארסקי, מ. ש.: ביבליאגראפיע ביי יידן, [על הביבליוגרפיה של הספרות היהודית].

ייווא בלעטער. באנד 28 נומ' 1. ניו-יארק, הארבסט 1946. "פרץ בוך". התכן: ניגער, ש.: פרצעס אפשטאמונג קינזער און יוגנט-יארג. — שאצקי, י.: פרץ-שטודיעס. — ערליך, ו.: היסטאנסקיס השפעה אויף "ביי נאכט אויפן אלטן מארק". — בערגער, י.: צו די מקורים פון די "פאלקסטימלעכע געשיכטן". — מארק, י.: פרצעס לשון. — כמעלניצקי, מ.: פרצעס פאפולער — מעדיצינישע בראשור. אז מען חיל נישט, שטארבט מען נישט פון חלירע. — ליפצין, ס.: אינטערנאציאנאלע מאטיוון אין פרצעס "מסירת נפש". — מלאכי, א. ה.: פרץ אין העברעאיש (א ביבליאגראפיע). — ישורון, י.: זכרונות וועגן פרצן (א ביבליאגראפיע). — רעפערעטן און רע-צעניזעס. — מאטעריאלן און נאטיצן.

ליטערארישע העפטן. יארג. 1 נומ' 2. ניו-יארק, מערץ-אפריל 1946. מ' התכן: ירדני, מ.: די ראל פון יידישן פאלקס-ליד און יידישן ניגון אין אמעריקע.

לשון און לעבן. יארג. 7 נומ' 11. לאנדאן, נאו. 1946. מ' התכן: אייזענבערג, י.: די יידן אין דענעמארק.

דער מזרחי וועג. 14טער יאהר נומ' 3. ניו-יארק, סבת תש"ז. מ' התכן: א. ל.: ביי די אייניקלעך פון עקילס הגר... (א בערך ביי די גרים אין איטאליע).

פרייע יידישע טריבונע. לאנדאן, סעפטעמבער. 1946. מ' התכן: מארקאן, י. ד.: דריי הונדערט יאר יידיש קולטור-לעבן אין האלאנד. (המשך בחוברת הבאה).

די צוקונפט. באנד 52 נומ' 1. ניו-יארק, יאנ. 1947. מ' התכן: קראטשינסקי, א.: יידן אין דענמארק. נומ' 2. פעב. 1947. מ' התכן: בערקאוויטש, ב.: דער כערסאנער רבי ר' בך-ציון שמועלעוויטש.

American Journal of Philology. Vol. 68 no. 1. Baltimore, Jan. 1947. Part. cont.: Honeyman, A. M.: Varia Punica.

sun god Hammu. — Wilensky, M.: מחור כתבי עת.

The Hibbert Journal. Vol. 42 no. 3. London, April 1944. Part. cont.: Coulton, G. C.: Antisemitism; a chapter in world history.

Vol. 44 no. 3. April 1946. Part. cont.: Geddes, A.: The origin of sin in Genesis, and a missing legend.

Jewish Affairs. Vol. 1. nos. 5 and 6. Johannesburg, Oct./Nov. 1946. Part. cont.: Weiler, M. C.: Jews North of the Zambesi. — Rosenthal, E.: Otto Landsberg (founder of the S. A. snuff industry, 1803-1905).

Jewish Education. Vol. 18 no. 1. New York, Nov. 1946. Part. cont.: Katsh, A. I.: Hebrew culture in secular institutions of higher learning.

Jewish Quarterly Review. Vol. 37 no. 3. Philadelphia, Jan. 1947. Part. cont.: Zeitlin, S.: The Apocrypha. — Taeubler, E.: Jerusalem, 201 to 199 B.C.E. On the history of a Messianic movement. — Fischel, H. A.: Martyr and prophet. (A study in Jewish literature). — Sukenik, E. L.: A hoard of coins of John Hyrcanus. — Sonne, I.: Word and meaning — text and context. [On S. Lieberman's article: The martyrs of Caesarea]. — Lieberman, S.: Rejoinder. — Liebreich, L. J.: Observations on "Some rabbinic evidence for a Hebrew root ירע = ".

Jewish Social Studies. Vol. 9 no. 1. New York, Jan. 1947. Part. cont.: Eck, N.: The educational institutions of Polish Jewry (1921—1934). — Szajkowski, Z.: The Jewish Saint-Simonians and socialist antisemites in France. — Sonne, I.: On Baer and his philosophy of Jewish history.

Journal of Biblical Literature. Vol. 65 no. 4. Philadelphia, Dec. 1946. Part. cont.: Schoeps, H. J.: The sacrifice of Isaac in Paul's theology.

los Salmos y su utilidad en la crítica textual y en la exégesis.

Folk-Lore. Vol. 56 no. 1. London, March 1945. Part. cont.: Heald, T. D.: The earlier form of the story of Cain's birth. — Patai, R.: Jewish folk-cures for barrenness. II.

Vol. 57 no. 4. Dec. 1946. Part. cont.: Patai, R.: Three Meshhed tales on Mulla Siman-Tobh.

Folklore Studies. Vol. 5. Peiping, 1946. Part. cont.: Löwenthal, R.: The early Jews in China: a supplementary bibliography.

***Forschungen und Fortschritte.** Vol. 19. Leipzig, 1943. Part. cont.: Der Rhythmus der Geschichte Syriens und Palästinas im Altertum.

The Geographical Magazine. Vol. 19 no. 10. London, Feb. 1947. Part. cont.: Hill, P.: Abdullah and his people. — Idem: A glimpse of Petra.

Hebrew Union College Annual. Vol. 18. Cincinnati, 1943-44. Cont.: Morgenstern, J.: The Ark, the Ephod, and the Tent of Meeting. II. — Fischel, H.: Die Deuteroseptuaginta'schen Gottesknechtslieder in der juedischen Auslegung. — Gordis, R.: The social background of Wisdom Literature. — Cronbach, A.: The social ideals of the Apocrypha and the Pseudepigrapha. — Rosenthal, F.: Yom Tob. — Liebreich, L. J.: The benedictory formula in the Targum to the Song of Songs. — Sonne, I.: An unknown Keroba of Yannai. — Roth, C.: The strange case of Hector Mendez Bravo. — Wolf, A.: The first Pinkes of Heidingsfeld. — Landsberger, F.: New studies in early Jewish artists. — Grinstein, H. B.: The minute book of Lilienthal's union of German synagogues in New York. — Wiener, M.: Aufriss einer juedischen Theologie. — Werner, E.: Manuscripts of Jewish music in the Eduard Birnbaum collection. — Lewy, J.: The old West Semitic

M.: Med kung Ferdinand och hans ministrar; personliga minnen...

No. 5. Part. cont.: Mendelsohn, O.: Henrik Wergeland og jødene.

No. 9. Part. cont.: Edelmann, R.: Central-katalog over jødiske Bøger i Skandinavien; et Forslag...

No. 11. Part. cont.: Schoeps, H. J.: En Sabbat i Sverige [Johan Kemper].

Vol. 19 no. 2, 1946. Part. cont.: Benedikt, E.: Martin Luther och judendomen.

No. 4. Part. cont.: Reitzer, H.: I profeten Jeremias spar i Egypten.

Lychnos. Uppsala, 1944—45. Part. cont.: Andreassen, E.; Hollnagel-Jensen, O. C.: Ludvig Jacobson's youth and his first communication on organon vomero-nasale.

[בשודית: תמצית באנגלית].

***Michigan Alumnus Quarterly Review.** [Ann Harbour?], July 1946. Part. cont.: Heller, B.: The Jew in early America.

Modern Language Notes. Vol. 62 no. 1, Baltimore, Jan. 1947. Part. cont.: Wilkins, L. W.: Shylock's pound of flesh and Laban's sheep.

The New Scholasticism. Vol. 21 no. 1. Washington, Jan. 1947. Part. cont.: Chroust, A. H.: The meaning of time in the ancient world. על השקפת פילון עמ' 59—62.

***North Carolina Historical Review.** Raleigh, July 1946. Part. cont.: Padgett, J. A.: Additional Mordecai letters to his family from Mexico.

Orientalia. Vol. 16 fasc. 1, Roma, 1947. Part. cont.: Soden, W. von: Zum akkadischen Wörterbuch... 10: tepu [טפח].

Palestine Exploration Quarterly. 78th year. London, July-Oct. 1946. Cont.: Guillaume, A.: The Habiru, the Hebrews, and the Arabs. — Thomas, D. W.: Jerusalem in the Lachish ostraca. — Kirk, G. E.: Archaeological activities

Wallach, L.: A Jewish polemic against gnosticism. — Albright, W. F.: The names "Nazareth" and "Nazoraean".

The Journal of Religion. Vol. 26 no. 4. Chicago, Oct. 1946. Part. cont.: Goldin, J.: Hillel the Elder.

Journal of the History of Ideas. Vol. 8 no. 1. New York, Jan. 1947. Part. cont.: Teggart, F. J.: The argument of Hesiod's "Works and days". נוגע גם בקיום דומים בין החבור הזה והתנ"ך.

Journal of the Royal Asiatic Society. London, 1946, parts 3 and 4. Part. cont.: Yahuda, A. S.: The meaning of the name Esther.

***Journal of the Royal Central Asian Society.** Vol. 33 no. 3—4. London, 1946. Part. cont.: Mackenzie, M.: Transjordan.

Judaica. No. 155. Buenos Aires, Mayo de 1946. Número dedicado al pintor Lasar Segall.

Judaica. Jahrg. 2 Heft 2, Zürich, Schweizer Judenmission zu Basel, Juli 1946. Part. cont.: Schoeps, H. J.: Isaac Orobio de Castros Religionsdisput mit Philipp van Limborch. — Anagnine, E.: L'influence de la pensée juive sur la pensée chrétienne au moyen âge et à l'époque de Renaissance.

Judisk Tidskrift. Vol. 17 no. 1. Stockholm, 1944. Part. cont.: Josephson, R.: Om Salomo Gabirol. עם תרגום אחרים משיריו.

27 Juni 1944: Jubileumshäfte tillägnat Marcus Ehrenpreis på hans sjuttiofemardag. כולל מאמרים על מ. ארנפרייס ובסוף (ע' 79-43): 80 p. H. Friedländer: Bibliografi över M. E.'s arbeten på svenska. נדפסה גם בתוך גל' 6—8, 10 של שנת 1944.

No. 7. Part. cont.: Valentin, H.: Bidrag till judarnas historia i Sverige. [About Gumpertz Levison].

Vol. 18 no. 4. 1945. Part. cont.: Ehrenpreis,

lengua castellana. — Bellet, P.: Un manuscrito del Keter Malkut de Selomó ibn Gabirol y traducción italiana anónima. — Sanz Artibucilla, J. M.: Matrimonio de Levi Fayat con Soli Cahali. — Millás, J. M.: España y los judíos en la historia. — Sonne, I.: Sobre el autor del ms. núm. 5477 de la Biblioteca Nacional (Abraham Jaghel de Monselice). — Prado, J.: La historia bíblica de los orígenes. — Celada, B.: Dos estudios acerca de Danel.

The Shane Quarterly. Vol. 7 no. 3. Indianapolis, July 1946. Part. cont.: Smuck, H.: The Hebrew doctrine of the future life.

***Theologische Zeitschrift.** Vol. 2. 1946. Part. cont.: Köhler, L.: Alttestamentliche Wortforschung. Sche'ol. — Baumgartner, W.: Zur Etymologie von sche'ol.

Transactions of the Philological Society, 1945. London, 1946. Part. cont.: Henning W. B.: Two Central Asian words. A. Damask. (שירא פירודא... פרינגן,).

Tribuna Israelita. Num. especial. Mexico, Dic. 1946. Part. cont.: Heliodoro Valle, R.: Un valiente judío en la América Latina: El General Carlos Roloff.

***West Virginia History.** Oct. 1946. Part. cont.: Brown, L. L.: The life of Dr. Israel Charles White.

***Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft.** Vol. 97. Leipzig, 1943. Part. cont.: Stocks, H.: Danel, die südbabylonische und die nordpalästinisch-phönikische Überlieferung.

in Palestine and Transjordan since 1939. — LeBas, E. E.: Was the Corner-stone of Scripture a pyramidion? — Phythian-Adams, W. J.: A meteorite of the 14th cent. B.C. [Joshua 10, 12—13]. — Avigad, N.: A seal of a slave-wife (Amah).

Proceedings of the Royal Institution of Great Britain. Vol. 33 part 1 no. 150. London, 1946. Part. cont.: Tufnell, O.: Excavations at Lachish.

Revue des Études Juives. Tome 6 (106). Paris, [1946]. Part. cont.: Chapira, B.: Contribution à l'étude du Divan de Todros ben Jehouda Halévi Aboulafia. — Muslak, J. M.: Bernard Lazare. — Vajda, G.: Le Commentaire de Saadia sur le Séfer Yeçira. — Vajda, G.: Études sur Oirgisāni. — Vajda, G.: Deux "Histoires des Prophètes" selon la tradition des Shi'ites duodécimains.

Rivista di Filologia Classica. N. S. Vol. 22—23. Torino, 1946. Part. cont.: Accame, S.: Il primo censimento della Giudea.

Sefarad. Ano 6 fasc. 2. Madrid-Barcelona, 1946. Part. cont.: Prado, J.: La aportación histórica del Libro de los Salmos. — Ballesteros, A.: D. Juçaf de Ecija. — Llamas, J.: Documental inédito de exégesis rabinica en antiguas universidades españolas. — Roth, C.: Memorable relación de Yshac Jesurun. — Penuela, J. M.: "Simesi" y "Aridu" en la trayectoria bélica de Salmanasar III. — Millás, J. M.: Sobre los más antiguos versos en

הדפוס העברי במאהלוב על נהר דנייסטר*

נאח

אברהם יערי

לתולדות הדפוס העברי בעיר מאהלוב אשר על נהר דנייסטר הקדיש פריעדבערג פרק בספרו על הדפוס העברי בפולין¹. קצת מלואים לדברי פריעדבערג פרסמתי בבקרתי לספרו². מלואים ותיקונים נוספים פרסם יצחק ריבקינד בבקרתו המפורטת לספרו של פריעדבערג³. הנה עתה לאחר שחזרתי ובדקתי את החומר, ראיתי שיש מן הצורך לכתוב את כל הפרק הזה מחדש, כי לא זה בלבד שעדיין נשארים ספרים מדפוס מאהלוב שלא נזכרו, אלא יש גם ספרים שמנה פריעדבערג בין דפוס מאהלוב, ובאמת נדפסו במקומות אחרים, וגם במקום שרשם כראוי טעוניהם הפרטים תיקון. אנסה איפוא לרשום כאן רשימת הספרים שנדפסו במאהלוב, אברר את הטעון בירור, במיוחד לגבי זיזופים של דפוס מאהלוב, ואקדים קצת דברים על המדפוס והשתלשלות פעולתו.

*

בית הדפוס העברי בעיר מאהלוב על נהר דנייסטר⁴ נוסד ע"י צבי זאב בן דוד רבין שטיין, ביחד עם אביו דוד. מאהלוב לא היתה מקום פעולתו הראשון של מדפיס זה. עוד בשנת תקס"ד⁵ יסד בית הדפוס בסלאפקאוויץ, והדפיס שם עד שנת תקס"ז שלשה ספרים: ספר עשרה הלולים, תקס"ד; מחזור מכל השנה מיט טייטש, תקס"ז; שאלות ותשובות מהרי"ל, תקס"ז. מטעמים שאינם ידועים לנו הפסיק את פעולתו בסלאפקאוויץ בסוף שנת תקס"ז או בראשית שנת תקס"ח, והעביר את בית הדפוס לעירו, למאהלוב. את שני הספרים הראשונים, שאני משער שנדפסו בשנת תקס"ח⁶, לא ראיתי בעיני, ולפיכך אוכל להתחיל את תיאור פעולתו רק משנת תקס"ט.

בתחילה, בשנות תקס"ט—תקע"ב, נקרא הדפוס על שם אבי המדפיס, ר' דוד ב"ר שלמה רבין שטיין⁷, או לא נזכר בהם על השער שמו של מדפיס בכלל⁸. כנראה היה

* מאמר זה הוא המשך לסקירותי על הדפוס העברי בערי פולין ורוסיה: לאשצוב, ברסלב, מינקאוויץ, זסלב, כאהסלב, פאריצק, מינסק, הרובשוב, שקלאוו, זיטאמיר.

1 חיים דובעריש פריעדבערג, תולדות הדפוס העברי בפולניא, אנטוורפן תרצ"ב, עמ' 96—97.

2 "קריית ספר", שנה ט', עמ' 432—439. 3 "קריית ספר", שנה י"א, עמ' 389—391.

4 להבדיל מהעיר מאהלוב על נהר דנייפר ברוסיה הלבנה, שבה נדפס רק ספר אחד בשנת תקפ"ה, הוא הספר "חמדת צבי" חדושי-ש"ס לר' צבי הירש אב"ד לוקאטש, שהובא לדפוס ע"י בנו ר' יעקב, שהיה רב במאהלוב. לשם הדפסת הספר הזה הובא לשם במיוחד המדפיס משקלוב יצחק בן יוסף מעיני. (עיי' במאמרי על הדפוס העברי בשקלאוו, "קריית ספר", שנה כ"ב, עמ' 53, והשווה י. ריבקינד בספר היובל לכבוד א. מארכס, ניו-יורק תש"ג, עמ' 28—29).

5 ולא בשנת תקס"ז, כפי שכותב פריעדבערג בטעות. (שם, עמ' 96, פרק: סלאפקאוויץ).

6 עיין להלן ברשימה מס' 1—2 ובהערות שם.

7 שמו של האב דוד נזכר בשערי ספרים אלה: תקוני הוהר, תקס"ט; מדרש רבות, תקס"ט—תק"ע; שערי משפט, תק"ע—תקע"ב. (עיין להלן ברשימה, מס' 3, 7, 8, 14).

8 כגון בשערי הספרים: אמרות סהורות; גילון גאלד רעחונג; מבשר טוב (כולם: תק"ע); ליקוטי

האב נותן הכסף והמקום, והבן היה המדפיס המומחה, כי ההסכמות ניתנו עוד בשנת תק"ע על שם הבן.⁹ בשנת תקע"ב מופיע גם שם הבן ביחד עם שם האב, כגון בשער ספר "שערי משפט" חלק ב', שבו כתוב: "בבית ובדפוס... דוד בהנגיד מו' שלמה ז"ל רבין שטיין... ועל ידי בנו... צבי זאב רבין שטיין".¹⁰ אולם עוד באותה שנה נעלם אחר-כך לגמרי שם האב משערי הספרים (אף כי היה בחיים, כי נזכר בכינוי "יצ"ר") ונקבע שם הבן בלבד, כגון בשער ס' "גליא רזא", שבו נאמר: "בבית ובדפוס... צבי זאב בהרבני הנגיד מה' דוד רבין שטיין יצ"ר".¹¹ משנות תקע"ד—תקע"ה לא נודע לנו שום ספר שנדפס במאהלוב, וכנראה נפסקה בשנים אלה מלאכת הדפוס בה, כבכמה מקומות אחרים ברוסיה, מחמת מלחמות נפוליון. בשנת תקע"ו מחדש המדפיס את מלאכתו ביתר מרץ,¹² וממשיך להדפיס עד שנת תקע"ט. בשנה הזאת מכר את אותיותיו וקצת מקישוטיהם למדפיס מסדילקאב, אליעזר בן מרדכי ביליטץ. ובשנת תק"ף כבר אנו מוצאים את המדפיס המאהלובי בסדילקאב, ובת הוא מביא לדפוס את חמשה חומשי תורה עם פירוש "באר מים חיים" לר' חיים ב"ר שלמה אב"ד מאהלוב, שאת ספרו "סדורו של שבת" הדפיס עוד במאהלוב בשנת תקע"ג.¹³ בשערי החומשים הוא מזכיר עוד את פעולתו במאהלוב, שהיתה כנראה ידועה לשבח, וחותם: "במצות ובהגהת... צבי זאב בהרבני... דוד רבין שטיין שהי' מדפיס במאהלוב" (והמלה "במאהלוב" באותיות גדולות ובדיו אדום).¹⁴ בשנת תקפ"ה הביא לדפוס בסדילקאב את הספר "שער התפלה" לאותו המחבר, ואף שם הוא חותם כנ"ל. פריעזבערג כותב: "מכשירי בית הדפוס הזה [של צבי זאב רבין שטיין במאהלוב] עברו אחרי כן לרשותו של המדפיס הר' שמואל ב"ר ישכר בער סג"ל מברדיטשוב".¹⁵ וכן הוא כותב בפרק על ברדיטשוב: "כפי הנראה רכש המדפיס [ר' שמואל ב"ר ישכר בער סג"ל מברדיטשוב] מקץ שנת תקפ"א גם החומר הטיפוגרפי של המדפיס הר' צבי זאב רובינשטיין במאהלוב".¹⁶ לדברים אלה אין כל שחר, כי המדפיס ר' שמואל סג"ל מברדיטשוב נפטר עוד בשנת תקע"ז,¹⁷ ולא עוד אלא אפילו בית-דפוסו שבידי יורשיו לא היה קיים עוד בברדיטשוב בשנת תקפ"א. כי הועבר עוד בשנת תקע"ט או בראשית תק"פ לסדילקאב, והיה בידי חתנו אליעזר בן מרדכי ביליטץ. ולידי המדפיס הזה בסדילקאב עבר החומר של בית-דפוס צבי זאב רבין שטיין ממאהלוב, ושם הביא המדפיס ממאהלוב לדפוס בשנות תק"פ—תקפ"ה את שני הספרים הנ"ל של ר' חיים ב"ר שלמה ממאהלוב.

במשך עשר או אחת-עשרה שנות קיומו של הדפוס העברי במאהלוב נדפסו בו 24 ספרים תרשומים ברשימה דלהלן. מהם ארבעה ספרי קבלה, ששה ספרי חסידות, חמשה ספרים של מחברים בני מאהלוב, ספר אחד בדקדוק, שאפשר לראות בו ספר-השכלה, ותשאר ספרים רגילים, כגון מדרש רבה, משניות, מעמדות, תחינות וכו'. — בין ספרי החסידות שנדפסו במאהלוב יש לציין במיוחד שלשה ספרים לר' נחמן מברסלב: ליקוטי מוהר"ן תנינא, ספר המדות, קיצור

מוהר"ן תנינא; ספר המדות; קיצור ליקוטי מוהר"ן (כולם: תקע"א). (עיין להלן ברשימה מס' 4—6, 9—11).

9 עיין להלן ברשימה, מס' 4. 10 עיין להלן ברשימה, מס' 14.

11 עיין להלן ברשימה, מס' 12.

12 בשנה הזאת הדפיס ארבעה ספרים. (עיין להלן ברשימה, מס' 16—19).

13 עיין להלן ברשימה, מס' 15.

14 בשערי כל החומשים (חוץ משמות), כתוב: "גרדוקט אין סדילקאב... במצות ובהגהת... צבי זאב... רבין שטיין שהי' מדפיס במאהלוב". (המלה "סדילקאב" באותיות זעירות בתוך השורה, והמלה "במאהלוב" באותיות גדולות בשורה בפני עצמה באמצע העמוד). ואילו בשמות נזכר רק שם מאהלוב, ויש לשער שגם הוא נדפס בסדילקאב. 15 פריעזבערג, שם, עמ' 97. 16 פריעזבערג, שם, עמ' 95.

17 עיין במאמרי על הדפוס העברי בברדיטשוב, "קרית ספר" שנה כ"א, עמ' 101.

ליקוטי מוהר"ן (עיין להלן ברשימה מס' 9—11). הללו נדפסו במאהלוב לא משום נטיה מיוחדת לחסידות ברסלב, אלא משום שהמביא-לדפוס ר' נתן ב"ר נפתלי הירץ שטערנהארץ, תלמידו המובהק של ר' נחמן, היה חתנו של ר' דוד צבי אוערבאך הרב ממאהלוב, וישב אז במאהלוב. המדפיס ר' צבי היה תלמיד-תכם וגם דייקן, ולקצת ספרים הוסיף פירוש מלוקט מספרים שונים ובכללם כתבי-יד, או נוסחאות על-פי ספרים מדויקים. כך הוסיף פירוש "אספת אמרים" למדרש רבה ופירוש "תוספות מרובה" למשניות¹⁸.

ר' צבי זאב המדפיס ממאהלוב היה חסיד, והיה מקורב לר' לוי יצחק מברדיטשוב ולר' אברהם יהושע העשיל מאפטא בשעה שישב ביאס ובמעזיבו. הסכמותיהם מופיעות בכמה ספרים שנדפסו במאהלוב. הרבי מאפטא הוא גם שעורר את המדפיס להדפיס את "מעמדות", ואף מסר לו את "סדר אמירת הקטורת" שסידר, לשם הדפסתו בסוף המעמדות. על היחסים שבין הרבי מאפטא והמדפיס ממאהלוב מספרים החסידים סיפור-מעשה זה:

"פעם אחת קצף מאד הרה"ק מאפטא על המדפיס ממאהלוב, שהדפיס ספרי קדשו של הגאון הצדיק מוהר"ח [מורנו הרב ר' חיים] מטשערניוויץ ס' סידורו של שבת ובאר מים חיים, יען שהדפיס בדפוסו ספרים שאין רוח חכמים נוחה מהם, ואחר שנודע לו פקר עליו בל ידרוך על מפתן ביתו. אחר זמן הודיעו להרה"ק שהמדפיס הנ"ל הדפיס את הספר הקדוש שער התפלה מהבאמ"ח [מהמחבר באר מים חיים] שלח אליו לומר, שמוחל לו הכל בזה שהדפיס את הספר הקדוש הזה והרשיהו לבוא אל ביתו"¹⁹.

במונח "ספרים שאין רוח חכמים נוחה מהם" תוכל להיות הכוונה רק לס' "מבשר טוב" מאת המשכיל טוביהו פעדער, שנדפס בשנת תק"ע²⁰. ואם כך אין הסיפור מדויק, שהרי אנו מוצאים שהרבי מאפטא נתן למדפיס הסכמות שונות לאחר הדפסת הספר הנ"ל ולפני הדפסת ספר "שער התפלה" בסדילקאב בשנת תקפ"ה (עי' להלן במפתח המסכימים). אולם אם נתקן פרט בסיפור ונאמר שההתפייסות באה לא בגלל הדפסת ספר "שער התפלה" אלא בגלל הדפסת ספר "סדורו של שבת" לאותו המחבר במאהלוב בשנת תקע"ג — הכל אתי שפיר.

רוב הספרים שנדפסו במאהלוב נדפסו ברשיון הצנזורה של האקדמיה בוויילנא, בהתאם לחוקי המלכות. בספרים שלא נזכר בשעריהם דבר רשיון הצנזורה, ושנדפסו כנראה בלי רשיון כזה, העלימו בדרך כלל את שם המדפיס בשער, אבל לא את שם העיר. בספרים שנדפסו בשנות תקע"ו—תקע"ז נזכר בשער גם שם הצנזור: מענדיל ראטין בארג.

מההסכמות אנו למדים על ספרים שהתכוון המדפיס ממאהלוב להדפיס, כגון המכילתא וגם משניות עם נקודות²¹, ואפשר שחזר בו מדעתו, או שהדפיסם ולא הגיעו לידינו.

מכל הספרים שנדפסו במאהלוב, נזכרו שמות הפועלים רק בשלשה: אחד משנת תק"ע — ראשית תקופת פעולת הדפוס — ושנים משנת תקע"ח — סוף תקופת פעולת הדפוס. ואלה הם: גרשון בן אלעזר מסלאפקאוויץ, זעציר, תק"ע. (אחיו של משה אליקים הנזכר להלן)²². זאלי (זעליג) בן יהודה ליב, העוסק במכבש, תקע"ח.

משה אליקים בן אלעזר מסלאפקאוויץ, פרעסין ציהר, תק"ע. (אחיו של גרשון הנזכר לעיל). הבחור נתנאל יהודה בן מרדכי מסלאפקאוויץ, מסדר אותיות, תק"ע.

18 עיין להלן ברשימה מס' 7, 20.

19 ספר קבוצת יעקב לר' יעקב ב"ר משלם נתן מרגליות ראב"ד דק"ק ברדיטשוב, פרעמיסלא תרנ"ו.

דף ג"ס, עמוד ב'.

20 עיין להלן ברשימה מס' 6. 21 עיין להלן ברשימה, בהערות למס' 4, 20.

22 הוא חותם כמסדר גם בסוף ספר "עשרה הלולים" שנדפס בסלאפקאוויץ בשנת תקס"ה, ובסוף "מחזור מכל השנה", שנדפס שם בשנת תקס"ו.

שמואל בן משה ממאהלו, העוסק במכבש, תק"ע—תקע"ח.
מהרשימה הנ"ל אנו רואים, שמבין ארבעת הפועלים שעבדו בדפוס מאהלו, בראשיתו היו
שלושה בני סלאפקאוויץ, שבה פעל המדפיס בשנות תקס"ד—תקס"ה, ובעברו מסלאפקאוויץ
למאהלו, לקח אתו גם את פועליו המומחים.

ברוב הספרים שנדפסו במאהלו מופיע בשער ציור של עם פרחים כזה:

על פי ציור זה אפשר לקבוע בודאות את מאהלו כמקום דפוס לגבי ספרים שלא נזכר
בהם מקום ההדפסה, כי אין הציור מופיע אחר-כך בסדילקאב, שאלה עבר חומר הדפוס ממאהלו.

ובטרם אעבור לרשימת הספרים שנדפסו במאהלו, עלי לציין עוד כמה ספרים שבשעריהם
כתוב "מאהלו" ובאמת נדפסו במקומות אחרים:

1—2. ליקוטי מוה"ר וס' ליקוטי מוה"ר ו' תנינא לר' נחמן מברסלב שנדפס
בשנת תקפ"א. בשער הראשון נדפס: "מאהלו" ובשער הספר השני נדפס: במאהלו,
ובשניהם לא נזכר שמו של המדפיס, ושניהם נדפסו בברסלב, בביתו של ר' נתן ב"ר נפתלי
הירץ שטערנהארץ, תלמידו המובהק של ר' נחמן, שהדפיס אז את שני הספרים בפעם השניה.
ומשום שהדפוס נוסד שלא בהתאם לחוק המלכות, נאלץ להעלים את שם העיר האמתית. ר' נתן
מספר על כך בפרוטרוט באוטוביוגרפיה שלו "ימי מהרנ"ח" חלק א', לעמבערג תרל"ו, דף מ"ו.²³
3. ס' לבושי שרד על יורה דעה לר' דוד שלמה אייבשיץ. ספר זה, שנדפס בפעם
הראשונה במאהלו בשנת תקע"ב, חזר ונדפס בשנת תקפ"ח לערך, ושם העתיקו מלה במלה
את השער, לרבות השנה, של דפוס מאהלו, ולפי צורתו והקישוט שעל השער אין ספק שנדפס
בסדילקאב.²⁴

4. ספר חמשה חומשי תורה עם פירוש באר מים חיים לר' חיים ב"ר
שלמה אב"ד מאהלו, שנדפס בסדילקאב בשנת תק"פ. שם הדפיסו בשערים באותיות זעירות
"גדרוקט אין סדילקאב" אבל הוסיפו שהספר נדפס "במצות ובהגהת... צבי זאב בהרבני דוד
רבין שטיין שהי' מדפיס במאהלו" ואת המלה "במאהלו" הדפיסו באותיות גדולות באמצע
השער (ובחלק שמות כתבו מאהלו סתם). ומה טעו קצת רושמי רשימות לחשוב, שהספר
נדפס במאהלו.

5. ס' שער התפלה לר' חיים שלמה אב"ד מאהלו, נדפס בסדילקאב בשנת
תקפ"ה. גם כאן נהגו בדיוק כמו בחומשים עם "באר מים חיים" לאותו מחבר, כי אף זה נדפס
במצות ובהגהת ר' צבי זאב רבין שטיין, מי שהיה מדפיס במאהלו.

6. סידורו של שבת לר' חיים ב"ר שלמה אב"ד מאהלו, נדפס בשנת "לסדר
ולפרט לולא האמנתי לראות בטוב ה' בארץ החיים לפ"ק", עולה תקע"ח. בשער החלק
הראשון כתוב "כמ"ש במאהלו", המלה "כמ"ש" [כמו שנדפס] באותיות רש"י זעירות
בשורה הקודמת, והמלה "במאהלו" באותיות גדולות בשורה בפני עצמה. בשער החלק השני

23 עיין מאמרי על הדפוס העברי בברסלב, "קריית ספר" שנה י"ג, עמ' 529.

24 תיארתיו להלן ברשימה, מס' 13.

כתבו סתם "נדפס פה ק"ק מאהלו". לפי הקישוט שבשער וצורת האותיות. ברור שנדפס בסדילקאב (עפ"י דפוס ראשון, מאהלו תקע"ג). ולדעתי גם פרט-השנה מזויף, ונדפס באמת בשנת תקפ"ה. ולפיכך אסרו בשער "הדפיסו שנית עד תקצ"ו". כי למעלה מעשר שנים לא נהגו אז לאסור השגת גבול.

7. ספר לבושי שרד על אורח-חיים. ספר זה שנדפס בפעם הראשונה במאה ה-18 בשנת תקע"ח, חזר ונדפס פעם שנית, והמדפיס העתיק מלה במלה את השער של דפוס מאהלו. לדעתי נדפס דפוס שני זה בסדילקאב בשנת תקפ"ה לערך. (תיארתיו בפרוטרוט להלן ברשימה מס' 21).

רשימת הספרים שנדפסו במאה ה-18

תקס"ח

1 ספר גנת אגוז [קבלה] לר' יוסף אבן גיקטיליא. מאהלו תקנ"ח. 40.
(ש. וינער), המצבה הראשונה ברוסיה למעשה הדפוס, רשימת הספרים העבריים שנדפסו בארץ רוסיה ומלכות פולין הנועדים לבוא לשער המצבה, סט. פטרסבורג, 1894, עמ' 12).

הספר נרשם בפעם הראשונה ע"י וונדראבאר, מורה מריגה, בעתון "ליטעראטור-בלאט דעס אריענטס" שנה 8 (1847), עמ' 227, ולדבריו ראה את הספר במשרדי הצנזורה הרוסית בריגה. ג. שלום ("קריית ספר", שנה כ"א, עמ' 294) ניסה להטיל ספק במציאות ספר זה וכמה ספרי-קבלה אחרים. אולם אחדים מהחשודים הללו בודאי היו במציאות, כי הוצגו בתערוכה הנ"ל של ראשית הדפוס ברוסיה ופולין. (עיין מה שכתבתי ב"קריית ספר" שנה כ"ב, עמ' 84).

אולם אף שאין להטיל ספק בעצם מציאות הספר, מסופקני אם נדפס בשנת תקנ"ח, כי לא נודע לנו שום ספר אחר שנדפס במאה ה-18 לפני שנת תקס"ח, וידוע לנו שבשנות תקס"ד—תקס"ו היה לי למדפיס ממאהלו בית-דפוס בסלאפקאוויץ (עיין במבוא לרשימה זו). לפיכך משער אני שוונדראבאר יגב וינער טעו במנין אותיות הפרט ב" אחת, והספר נדפס בשנת תקס"ח.
לא נרשם ברשימת פריעדבערג.

2 מלחמה בשלום ונחלק לשני חלקים א' נקרא תוכן עלילות. ב' נקרא תוכחת מגולה [מחזה מחיי יוסף ואחיו] מאת ר' חיים אברהם ב"ר יהודה כ"ץ ממאהליב רוסיה. מאהלו תקס"ח.

ספר זה נדפס בפעם הראשונה בשקלאו בשנת תקנ"ז. (עיין מאמרי "הדפוס העברי בשקלאו", "קריית ספר", שנה כ"ב, עמ' 135).

דפוס מאהלו זה נרשם ע"י ברייעקב ב"אוצר הספרים" (אות מ', מס' 1303), והוא כותב: תקנ"ח. וכן העתיק אחריו פריעדבערג ב"בית עקד ספרים": תקנ"ח. אולם בספרו "תולדות הדפוס העברי בפולין" עמ' 96, הוא כותב: תקס"ח. ולפי השערתו, אם דפוס זה קיים בכלל, הרי נדפס בשנת תקס"ח, מהטעם האמור בהערה לספר הקודם. וקצת סיוע לכך אפשר למצוא בדפוס זאלקווי תקס"ו של ספר "מלחמה בשלום" שבשערו נאמר: "נדפס פעם שנית".

תקס"ט

מדרש רבות. תקס"ט. עיין להלן מס' 7.

3 ספר תקוני הזהר... מוגה ומדוקדק אות באות כתיביו זהר דפוס קושטאנדינא כפי ההגהה אשר הגי' הרב המקובל האלד"י כמתור"ר יעקב ווילנא ירושלמי... גידרוקט אין מאהלו ב אין פאדאלישין גיבערנימאט מיט באויליגונג איינר העכשט פערארדענטין צענזור אין ווילנא בשנת תקסט לפ"ק, בבית ובדפוס... דוד בהרבני... שלמה זצ"ל רבין שטיין, תחת ממשלת...

הקיסר... אלכסנדר פאולאוויטש... בשנת ודמות על ראשי החיה רקיע לפ"ק [תקס"ט]. 126.
18 [1] דף. 8°. 13:21 ס"מ. (אותיות רש"י).
הטופס שלפני נדפס על נייר כחלחל.

תק"ע

4 ספר אמרות טהורות חלק ראשון מספר המאמרים... כולל חמשה מאמרים מאמר חקור דין, מאמר אם כל חי, מאמר המדות, מאמר עולם קטן, ומאמר תעתיים לאחד קדוש... הרב הגדול... מנחם עזריה מפאנו זצ"ל, עם פירוש... יד יהודה אשר חבר... אביר הרופאים... מהורר יהודה לייב יצ"ו ב"ר שמעון זצ"ל מן חבריא בני ישיבה ק"ק פרנקפורט אב"ד בק"ק ומדינות מגנצא: נדפס בפרנקפורט דמיין... שנת התנ"ח ליצירה, ועתה נדפס פעם שנית במאה לוב תחת ממשלת... הקיסר... אלכסנדר פאולאוויטש... בשנת אמרות ה' אמרות טהורות כסף צרוף לפ"ק [תק"ע]. [2], 142, 95, [2] דף. 4°. 16:22 ס"מ. (הפגים באותיות מרובעות והפירוש באותיות רש"י).

עם הסכמת ר' לוי יצחק אב"ד ברדיטשוב, בלי תאריך, ניתנה לר' צבי זאב ב"ר דוד מק"ק מאהלוב, נדבה רוחו להעלות על משכב הדפוס שהוקם מחדש בק"ק מאהלוב ספר עשרה מאמרות עם פי' וספר מכילתא עם פי'... ואף שכבר נתתי הסכמה על המכילתא למדפיסים אחרים תברה בצדה כי עברו על התנאי המפורש שם.

וכן נדפסה כאן מחדש הסכמת ר' יוסף שמואל מקראקא ב"ר צבי חונה פק"ק ורנקפורט דמיין, שניתנה בשנת תנ"ח לדפוס הראשון.

הקולופון: "מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד: אשר פעל ועשה כל אחד ואחד: ובראותם כי נשלמה מלאכתם יבאו ברננה, לבם וידם לאל אמונה. ה"ה האחים העוסקים במלאכת הקודש בדפוס דפי' מאהלוב ה"ה מהורר משה אליקום הפרעסין ציהר, והצעיר הועציר ה"ה מהורר גרשון, בני ה"ה מוה' אלעזר יצ"ו מק"ק סלאפקוויץ, ועל ידי הפועל... המסדר אותיות הבחור נתנאל יהודה במהורר מרדכי יצ"ו מק"ק סלאפקוויץ ולע"ע עוסק בק"ק מאהלוב, ועל ידי הפועל העוסק... במכשב הדפוס הבחור שמואל במהורר משה זצ"ל מק"ק מאהלוב."

בטופס שלפני נדפסו קצת קונטרסים על נייר כחלחל.

5 גילדן גאלד רעזנונג לתועלת בני עמינו הנושאים ונותנים בסחורה לייפסקיר הנקנית על הר"ט (טאהליר) ומוכרים אותה במדינתנו על מטבע כסף רוסיא. להקל עליהם למצוא כל דבר חפץ חיש מהר ובלי טורח ויגיעה. ויעזר בו אף מי שאינו בקי בחשבונות. כפי המבואר בהקדמה מע"ל. תחת ממשלת... הקיסר... אלכסנדר פאולאוויטש... במאה לוב [בדפוס דוד רבין שטיין, לערך תק"ע]. [38] דף. 12°. 11:17 ס"מ. (העברית באותיות רש"י ולשון אשכנז באותיות מרובעות-מנוקדות).

עיקר הספר טבלאות מספרים להשוואה בין מטבע רייכסטהלר ובין זהובים של רוסיא. בראש הספר הקדמה ארוכה בעברית והקדמה קצרה, "בלשון אשכנז", שבהן מבאר המחבר את התועלת שבספר העמוד האחרון כולל "פראצענט רעזנונג" בעברית.

בסוף ההקדמה העברית חתום שם המחבר: א ל י ק ו ם ג ע צ י ל ה י ר ש ן ז א ה ן מ מ א ה ל ו ב.

הטופס שלפני נדפס על נייר כחלחל.

6 מבשר טוב להשיב שבות לשון עבר, אשר נדחה היא דורש אין לה, אבנה ביתה בצדק ועליותיה במשפט, להעמיד טירותיה וחרבותיה אקומם, וזה שמו אשר יקראו בית טוב ביתו: גדול יהיה כבוד הבית הזה ובאו בו כל אותבי חכמה באמת: ונתרו עליו כל שוקדי

תושיה: ביפיו תחזינה עיניהם כי על ארבעה טורים אבני חפץ מצבתו: ולכל אשר יצא על הבית לחוקה, מגנזי החכמה אשר תחיה בעליה ינתן. כעת תעמוד לנס הפתיחה הכוללת, עם ענינים מלוכטים, משירים ואגרות וביאורי מסורת: שקדו ריעים אל תעצלו לבוא על החתום למהר בנין הבית המיועד: לא תמשך עוד הלוא חכמה תקרא חסו בצלי. הן אצלי לא נכר שוע לפני דל, השומע ישמע והחדל יחדל. (מהמדקדק טוביה במוהרר צבי מפרזעבארז) [המכונה פערער]. ברלין [נדפס במוהילב, בדפוס דוד רבין שטיין, בשנת תק"ע], 3, [3], 9—10, 12—14, 11—41 דף, 8°. 10:17 ס"מ. (אותיות רש"י, והשירים באותיות מרובעות-מנוקדות).

על השער ציור סל עם פרחים, הנמצא בשערי רוב הספרים שנדפסו במאה ה-18. מעבר לשער: שיר, תחלתו: חדלו צוררי חכמה, ספרי אל תגוע, ודברים, "בכבוד אכסניא" הנגיד יצחק לעזין בארג ונות ביתו העגיל בעיר וואלדוקי, שהטיבו עם המחבר בביתם. אח"כ הוא מזכיר לטובה את חיים לעזין בארג, בנם של הג"ל. אחר-כך נדפסו: הסכמת ר' יצחק הכהן אב"ד באר ב"ר מוהרנ"ה משדה לבן, ניתנה בוואלדוקי ביום ו' שבט תק"ע; הסכמת ר' אהרן שמואל הכהן הוך פעלד אב"ד יאמפלא משדה לבן, מיום י"ט טבת תק"ע; דברי-שבח למחבר מאת ריעו צבי דוב הורוויץ, עם שיר-שבח ממנו, חתום: הירש בער הורוויץ, אומאן, ח"י שבט תק"ע לפ"ק; שיר-שבח מאת שבתאי לעזין בערג, תלמידו של המחבר. גוף הספר כולל: אמר המחבר (הקדמה); חידושים (בעניני דקדוק); שיר בשבח שפת עבר, תחלתו: יום ידך אל עליון תבל עשתה; אגרת ההשגות על ספר מנורת שלמה לר' א"ש פייבוש מדובראווא; הקדמה ראשונה; הקדמה שניה; פתיחה הכוללת (לספרו "בית טוביה"). פריעזבערג רושם בטעות: תקס"ח, וזה מן הנמנע, כי ההסכמות הן משנת תק"ע.

7 מדרש רבות על ספר בראשית עם פירוש מתנות כהונה כפי אשר נדפס בק"ק אמשטרדם בשנת ת"א. נוסף לזה לקטנו באמרים. כל דבר אשר נצרך לפשט הדברים. מכל המפרשים אשר נמצאו במ דברי המדרש מבוארי: וקראנו אותו בשם אסיפת אמרים... נדפס במאה ה-18 גיבערגי פאדאלסקי ברשיון הצענוור דאקדעמי' דווילנא. בדפוס המדפיס... דוד רבין שטיין, תחת ממשלת... הקיסר... אלעקסנדר פאולאוויץ... בשנת זה השער לה' לפ"ק [תק"ע], 3, [3], 279 דף; על ספר שמות, 136, דף; על ספר ויקרא [8], 126 דף; על מגילת שיר השירים... וגם על מגילת אסתר, [2], 92, 33, [1] דף; על ספר במדבר ועל מגילת רות, 201, 24, [3] דף; על ספר דברים, מגילות איכה וקהלת, 206 דף, 8°. 10:17 ס"מ. (אותיות מרובעות ואותיות רש"י).

הפירוש אספת אמרים נתהבר ע"י ר' צבי ב"ר דוד רבין שטיין ממאה ה-18 (המדפיס), ובראש ספר בראשית הקדמה ארוכה ממנו, שבה הוא מפרס את המפרשים שמהם לקט, וביניהם הגהות ופירושי-כ"י מאת ר' שבתאי מראשקוב. עם הסכמת ר' דוד צבי אוזערבאך ממאה ה-18 ומצותו פרוסה בק"ק קרעמיניץ והקרייז, ניתנה ביום י"ס כסלו תקס"ח לר' אריה ליבוש ב"ר צבי הירש ליקאטשיר ור' צבי זאב ב"ר דוד. בראש ההסכמה נדפסה הודעה שההסכמות שניתנו "להמדפיסים דק"ק מינקוויץ ודק"ק אוסטרהא" על הדפסת המדרש, "מעתה נתונים נתונים המה להמדפיס דק"ק מאהלו, כפי הכתבים שבין המדפיס דפה ובין המדפיס דק"ק אוסטרהא". הקולופון בסוף החלק הרביעי: "ותשלם כל המלאכה, בעזרת אלהי המערכה בשנת אשים במדבר דרך בישיון נהרות לפ"ק". [תקס"ט].

8 ספר שערי משפט על שלחן ערוך חושן משפט [חלק ראשון עד סוף סימן צ"ו] הוא ביאור נכבד אשר חברתי אני... ישראל איסר בא"א... מוהר"ר זאב וואלף

זצוקללה"ה. גידרוקט אין מאתלוב אין פאדלישין גיבערנימאט מיט באוויליגונג איינר העכשט פערארדענטין צענוזר אין ווילנא בשנת תק"ע לפ"ק. בבית ובדפוס... דוד ב"ר שלמה רבין שטיין, תק"ע. 2°. (ווינער, קהלת משה, מס' 2408).

חלק שני נדפס שם בשנת תקע"ב. (עיין להלן מס' 14).

תקע"א

9 ליקוטי מוהר"ן תנינא האי תנא הוא דקתנא. ממנו יתד ממנו פנה. אשר כבר יצא לאור מעשהו בספר ליקוטי מוהר"ן קדמאה אשר יצא ראשונה. עוד הוסיף שנית ידו להאיר עיני בני ישראל עדת מי מנה. לגלות חידושים נפלאים ונוראים אחר אשר נגמר הכרך הראשון. הלא המה המאמרים האלה הנדפסים בכרך הנורא הזה הנוסע אחרונה. אשר שאבנו ממעיני הישועה נחל גובע מקור חכמה... ה"ה כבוד אדונינו מו"ר... כק"ש מוהר"ר נחמן זצוק"ל [בן ר' שמחה מברסלב]... מפיו יקרא אלינו כל הדברים האלה בעת אשר יאספו בני ישראל אלו בזמן הקהילה. תכתב זאת לדור אחרון עד כי יבא שילה... תחת ממשלת... הקיסר אלעקסנדר פאווילויץ... במאה לו"ב, [בדפוס צבי זאב ב"ר דוד רבין שטיין], לפרט וירא אלהים את האור כי טוב לגנוז לפ"ק [תקע"א]. [2], 58 דף. 4°. 16:19 ס"מ. (אותיות רש"י).

עם הקדמת "המעתיק והמסדר" והמביא לדפוס, תלמיד מובהק למחבר, החותם: "נתן בא"א מוהרר נפתלי הירץ יצ"ו [שטערנהארץ] מנעמראב רבתי, חתן הרב... מוה' דוד צבי זצ"ל, שהיה אב"ד בק"ק קרעמיניץ והגליל ופ"ק מאתלוב יצ"ו.

בדף השני הבלתי-מסומן נדפסו "חרוזים מכת"י רבינו זצוק"ל ושמו קודש ושם אביו חתום בראשי החרוזות כפול ומשולש". תחילתן: נמוסי הדתות כולן לא ישוו לדתינו.

לאחר החרוזים נדפסה "התגלות נפלא מסוד גדולת התנא האלקי ר' שמעון בן יוחאי ז"ל". הטופס שלפני נדפס על נייר כחלחל.

ליקוטי מוהר"ן קדמאה נדפס באוסטראה תקס"ח. (פריעדבערג רושם בטעות: "ליקוטי מוהר"ן סתם"). 10 ספר המדות מסודר ע"פ אלף בית מרבינו... מוהר"ר נחמן זצוק"ל [ב"ר שמחה מברסלב]. [מאה לו"ב, בדפוס צבי זאב ב"ר דוד רבין שטיין], תקע"א. 12°. הובא לדפוס ע"י ר' נתן ב"ר נפתלי הירץ [שטערנהארץ] מנעמראב רבתי, חתן ר' דוד צבי אב"ד מאתלוב.

דפוס ראשון זה נזכר בשער הדפוס השני שנדפס בשנת תקפ"א [בברסלב, בביתו של ר' נתן]: "זה הספר נדפס פעם ראשון במאהלב ועתה נדפס שנית בתוספות כמה מעלות טובות". וכן הוא מזכיר דפוס זה בספרו "ימי מהרג"ת" חלק א', דף מ"ב.

פריעדבערג לא רשם דפוס מאתלוב תקע"א, לעומת זה רשם דפוס מאתלוב משנת תקפ"א, וזה לא נכון. כי המהדורה השניה משנת תקפ"א נדפסה בברסלב. (עיין מאמרי על הדפוס העברי בברסלב, "קריית ספר" שנה י"ג, עמ' 528-532).

11 ספר קיצור ליקוטי מוהר"ן מלא מוסר ויראת ה'. והנהגות טובות וישרות. נפלאות ונוראות. היוצאים מן המאמרים הנפלאים. המובאים בספר הגדול ליקוטי מוהר"ן [לר' נחמן ב"ר שמחה מברסלב]. ותוכן המכוון היוצא משם למעשה נכתב בספר הזה בקיצור. כאשר מבואר היטב מעבר לדף בהקדמת. ברשיון הצענזאר דווילנא. במאה לו"ב [בדפוס צבי זאב ב"ר דוד רבין שטיין]. עת לקצר קיצור ליקוטי מוהר"ן לפ"ק [תקע"א]. 67, [24] דף. 12°. 8:14 ס"מ (אותיות רש"י).

24 הדפים הבלתי-מסומנים כוללים: קיצור מליקוטי מוהר"ן תנינא.

הקיצור נעשה בידי ר' נתן ב"ר נפתלי הירץ שטערנהארץ, תלמיד מובהק למחבר. (עיין ספרו "ימי מהרג"ת", חלק א', דף מ"ב). לא נרשם ברשימת פרידבערג.

תקע"ב

12 ספר גליא רזא חיברו וגם יסדו חד מבני עליה, הוא גלי עמיקתא ומסתריתא גלי' לדריע' ונפל נהורא עילאה, ושם המחבר הלא בהקדמה דמע"ל הובא והועלה. ברם עלי' לין רמזי בגוף הספר בדף כ"א ובדף ל"ג רמז נאה ומעולה לקריאת שם ספר זה והוא פלאי. בבית ובדפוס... מהו' צבי זאב בהרבני הנגיד מהו' דוד רבין שטיין יצ"ו, ברשיון הצענזור דאקדעמ' דווילנא... תחת ממשלת... הקיסר... אלעקסנדר פאוולויטש... במאהלוב בשנת תקע"ב לפ"ק. [2], 46 דף. מסומנים: א—ה, ב, ט—מד, מז—מו. 4°. 17:20 ס"מ (אותיות רש"י).

בראשיה העמודים נקרא שם הספר: גלי רזא.

עם הסכמת ר' חיים במר"ש אב"ד ור"מ מאהלוב ובמדינות וואלחיי בבאטשאן וקעשינוב, מיום

כ"ה תמוז תקע"ב.

מדברי המסכים בהקדמתו: „והנה נודע שמו ושם בעליו של הספר הלו ע"י ס' שפתי ישינים וס' סדר הדורות, שבקורא הדורות היה שמו נודע בשערים שערי התורה ר' אברהם [ברוכים] מתלמידי האר"י ז"ל, ואף שבתוך דברי הספר אין בנמצא כלל וכלל לעשות לו סיוע ועזר מדברי האר"י ז"ל.“

שטיינשניידר ב„אוצר נחמד“ מחברת שניה, עמ' 153 משער שמחבר הספר הוא ר' אברהם ב"ר

אלעזר הלוי הזקן, או שהוא זיוף, על דעה זו חולק ג. שלום ב„קריית ספר“ שנה ב', עמ' 119—124.

13 ספר / לבושי שרד / והוא חיבור כולל שלשה קונטרסים: קונטרס א' יבאר כל דיני שמוטת ושבורת עצמות בבהמה ועוף כל דיניהם למחלקותם כל מה / שאפשר לתהוות מבואר הכל בקצרה, ועל כל דין מבואר באורך מקורו וטעמו ונימוקו עמו: וקונטרס השני יבאר כל דיני ראייה והוא מסודר ע"פ הסדר שסדרן הגאון בעל תבואת שור והפנים של הקונטרס ההוא הוא השמלה חדשה עם הגהות בתוספות מרובה כמה וכמה דינים. / וסביבות הפנים ביאור הדינים ומקורם בפלפולים אמתיים ועמוקים וקונטרס השלישי הוא דינים מלוקטים השכיחים השייכים לחלק יורה דעה / ומראה מקומות לכמה שו"ת האחרונים שפלפלו בדברי הש"ע ומפרשיו: וזה שמו אשר יקראו לו ע"ש הר"ת של שלשה קונטרסים הנ"ל (ע"כ דברי המחבר): / חיברו ה"ה הרב נודע בשער בת רבים / נ"י... מהור"ר דוד שלמה אייבשיץ נ"י שהיה אב"ד דק"ק סאראקא יע"א: ועתה אוה למושב לו באה"ק תובב"א: / יש חיבורים כ"י מהרב המחבר נ"י כאשר רשום בהקדמה: ה' יזכנו להוציא לאורה: ובימינו יושע יהודא וירושלים אמן. / גידרוקט אין מאהלוב אין פאדלישין גיבערנימאט מיט / באוויליגונג איינר העכשט פערארדענטליך / קיזורליכן צענזור אין ווילנא בשנת תקע"ב לפ"ק / תחת ממשלת... הקיסר... אלעקסנדר פאוולויטש... / ... / במאהלוב / בשנת לבושי שרד רקח יתמרו לפ"ק [תקע"ב]. [2], 102—2 דף, 2°. 23:38 ס"מ. (אותיות מרובעות ואותיות רש"י).

עם הסכמות אלו: הסכמת ר' לוי יצחק ב"ר מאיר אב"ד ברדיטשוב, מיום ח"י מרחשון תקס"ח:

הסכמת ר' אריה ליב אב"ד וואלטישסק ב"ר שלום מובארי, ניתנה בצפת בחודש שבט תקע"א; הסכמת ר' אברהם יהושע העשיל מאפטא, ניתנה ביאס ד' כסלו תקע"ב; הסכמת ר' חיים ב"ר שלמה אב"ד מאהלוב,

מיום י"ב אדר תקע"ב.

הטופס המתואר לא נדפס במאהלוב, אלא בסדילקאב בשנת תקפ"ח לערך, והעתיקו בו הכל מדפיס מאהלוב, על כך מעידים האותיות והציור שבשער, וגם ההודעה שלאחר ההסכמות שבו מבקש המדפיס שלא לחזור ולהדפיס עד שנת תקצ"ח, ובשנת תקע"ב לא היו אוסרים למשך עשרים וחמש שנה. — את דפוס מאהלוב האמתי לא ראיתי.

14 ספר שערי משפט על שלחן ערוך חושן משפט [חלק שני מסימן צ"ז עד סימן

תכ"ד] הוא ביאור נכבד אשר חברתי אני... ישראל איסר בא"א... מוהר"ר זאב וואלף זצוקלה"ה. גידרוקט אין מאהלוב אין פאדלישין גיבערנימאט מיט באויליגונג איינר העכשט פערארדענטין צענוור אין ווילנא בשנת תק"ע לפ"ק. בבית ובדפוס... דוד בהנגיד מו' שלמה ז"ל רבין שטיין יצ"ו. ועל ידי בנו... צבי זאב רבין שטיין יצ"ו. תחת ממשלת... הקיסר... אלעקסנדר פאולויץ... במאה לוב, בשנת אהבו טוב והציגו בשער משפט לפ"ק [תקע"ב]. 76 דף. 2°.

21:33 ס"מ. (אותיות מרובעות ואותיות רש"י).

חלק ראשון נדפס שם תק"ע. (עיין לעיל מס' 8).

הטופס שלפני נדפס על נייר כחלחל.

תקע"ג

15 ספר סידורו של שבת חלק ראשון. הן חברתי ספרי זה רבדתי ארשי חטיבות. נעימת ידידת חבת הקודש מקדושת יום שבת כדת נפש משיבת. הנחילנו ע"י נאמן בית ממדבר מתנה מארץ תלאובות. הכינותי משכן לו ארגתי יריעותיו אשה אל אחותה משולבות. לפני אנשים כערכי גליתי מעט ממצפוני החביבות. לחזק ידם ולישר עמדם להעיר אוון ולהלהיב הלבבות. להאחו בנועם קדושתו סולם מוצב ארצה וראשו בשמי ערבות. עליהם יגן להיות אוכלי חוליהון בטהרה ובקדושה לא בידים מסאבות. ולפיהן ישיב גאולתו למחר הגשאר בשנים אם עוד רבות... תחת ממשלת... הקיסר... אלעקסנדר פאולאויץ... במצות ובהוצאות הרב המחבר... מוהר"ר חיים בהמנוח... מוהר"ר שלמה זללה"ה האב"ד דפה קהלתנו ובקהלות החשובות במדינות וואלחיי באטשאן וקעשנב וטשערנוויץ וגליל באקווינא יצ"א. במאה לוב, (בדפוס צבי זאב ב"ר דוד רבין שטיין). שנת טועמיה חיים זכו וגם האוהבים דבריה גדלה בחרו [תקע"ג]. [6]. 108. [1] דף חלק שני. במאה לוב, לולא האמנתי לראות בטוב ה' בארץ החיים לפ"ק [תקע"ג]. 12. 64 דף. 4°.

17:20 ס"מ. (אותיות מרובעות).

ששת הדפים שבראש חלק ראשון כוללים שער והקדמת המחבר.

הדף האחרון שבסוף חלק ראשון כולל דברי המעתיק והמסדר תלמיד המחבר ר' צבי גרשון ב"ר ישכר בער מבאטשאן, ולוח הטעות.

שנים עשר הדפים שבראש חלק שני כוללים הקדמת המחבר ושאלות ותרשומות (גבית העדות באידיש נדפסה באותיות צו"ר).

בסוף חלק שני, לפני המפתחות, דברי המדפיס החותם בשמו כנ"ל. אחרי המפתחות דברי "המתעסק והמסדר" הג"ל.

לפני שני טפסים, שמהם נדפס אחד על נייר כחלחל.

תקע"ו

16 תוספות מרובה על ש"ס משניות והוא ספר דרישת הזאב אשר נמצא מחידושי... מו' זאב וואלף זצוקלה"ה מפת ק"ק מאהלוב נקרא בשמו הטוב ר' וואלף ר' הילל ס נבד להגאון... מוה' יוסף סג"ל הורוויץ אב"ד דק"ק פרעמסלא. והוא כ"י קודש אשר רשם לעצמו בקיצור נמרץ על ששה סדרי משניות: והקדמת הספר והסכמה על השגת גבול מבן המחבר [ר' ישראל איסר] האב"ד דק"ק וויניצא יודפס איה"ש בסדר מועד... ברשיון הצענוור דאקדעמא דווילנא מוה' מענדיל ראטען בארג. בבית ובדפוס... צבי זאב בהרבני... דוד רבין שטיין יצ"ו. במאה לוב תחת ממשלת... הקיסר... אלכסנדר פאולאויטש... בשנת תקע"ו לפ"ק. 12 דף. 8°.

10:16 ס"מ. (אותיות רש"י).

על הסדרים ורעים נשים. הסכמת בן המחבר, שזכרה בשער, לא נדפסה.

הטופס שלפני נדפס על נייר כחלחל, מלבד ארבעת הדפים הראשונים.

פריעדבערג רושם בטעות: תקע"ו.

17 ספר מעשה רוקח על חיבור המשניות... חברו ויסדו הגאון החסיד... רבינו אלעזר בהרב מוהר"ר שמואל [רוקח] זצלה"ה שהיה אב"ד ור"מ בק"ק בראד יצ"ו והרביץ תורה שם ובשאר קהלות קדושות במדינת פלניא ולבסוף ימיו נתקבל לאב"ד ור"מ בק"ק אמשטרדם ובסוף ימיו נתקבל לנשיא בארץ ישראל ושם ספון וטמון ונגנו ארון הקודש בצפת תוכב"א. נדפס באמשטרדם בשנת ת"ק וכעת נדפס שנית ע"י נכד המחבר ונכד החכם צבי... מוהר יהודא ליבוש רוקח מקאסנטין ישן בהרב... מו' שלום צבי הירש אב"ד דק"ק קרעמיניץ... ברשיון הצענזר דאקדעמא דווילנא מוהרר מענדיל ראטען בארג. במאה ה-17 תחת ממשלת... הקיסר... אלכסנדר פאולאוויטש... בבית ובדפוס... צבי זאב בהרבני... דוד רבין שטיין יצ"ו, בשנת בחכמה ובדעת זבכשרון לפ"ק [תקע"ו]. [2], 79—2, דף. 4°, 17:20 ס"מ. (אותיות רש"י).

עם הסכמות אלו שניתנו למו"ל דפוס זה: הסכמת ר' לוי יצחק אב"ד ברדישוב, מיום ד' אייר תקע"ו; הסכמת ר' מרדכי ב"ר סענדר מרגליות אב"ד סטנא, מיום מ"ג למב"י [כ"ח אייר] תקע"ו; הסכמת ר' ישראל איסר ב"ר זאב ואלף אב"ד ווינצא, מיום ל"ה למב"י [כ' אייר] תקע"ו; הסכמת ר' מרדכי ב"ר פנחס אב"ד לויצק וקארעץ, מיום ב' דר"ה אייר תקע"ו; הסכמת ר' משה הלוי הורוויץ אב"ד ואלטשיסק מיום אסרו חג הפסח תקע"ו.

בסוף הספר וגם בסוף המפתחות נדפסו דברי נכד המחבר המביא לבית הדפוס.

בפרט השנה יש סימן עיגול על האות כ' של המלה זבכשרון. אם נצרך למנין את כל האותיות של מלה זו יצא לנו תקע"ו, וזה מן הנמנע, משום שבשנה ההיא לא היה דפוס במאה ה-17 קיים עוד. לפיכך חשבתי רק את האותיות כשרון, היינו החל מן האות שעליה עיגול, כלומר: תקע"ו. תאריך זה מתאים גם לתאריך ההקדמות. סיוע נוסף אפשר למצוא בשם הצנזר מחילנא שנוכר בספרים שנדפסו במאה ה-17 רק בשנות תקע"ו—תקע"ז. — פריעברג רשם תקע"ז, בלי שום טעם שהוא. הטופס שלפני נדפס על נייר כחלחל.

18 סדר מעמדות נחלקת לשבעה ימי השבוע... כאשר הסדיר הגאון... כמוהר"ר ישעיה הורוויץ סג"ל זצ"ל בחבורו ספר של"ה, ואחריו קם הגאון בעהמ"ח ספר תבואות שור ומילא... מה שקיצר בעל השל"ה... עוד הוספתי סדר אמירת קטורת לזמן מגיפה ר"ל מיסוד ומסודר עפ"י הגאון... מוה' אברהם יהושע העשיל נ"י האב"ד דק' אפטא ולע"ע איתן מושבו בק' מעזבזו... ע"י... צבי זאב בהרבני... דוד רבין שטיין, ברשיון הצענזר דקדעמא דווילנא בשנת תקע"ו. במאה ה-17 תחת ממשלת... הקיסר... אלכסנדר פאולאוויטש... 54, [6] דף. 8°, 10:16 ס"מ. (אותיות מרובעות מנוקדות ובלתי מנוקדות ואותיות רש"י).

עם הסכמת ר' אברהם יהושע העשיל מאפטא, ניתנה כמעזבזו ביום י"ג אדר תקע"ו. בה יאמר: „זה כמה נכסף נכספתי לתקן תיקון גדול זה בכל מקום מושב בני ישראל להיות בכל עיר ועיר עדה קבועה, ואין עדה פחות מעשרה אנשים מהוגנים יראי אלקים, קבועים לעמוד בתפלה ובתחנונים יום יום לפני ארון כל בעד קהל עדתם ועבור כלל אחינו ב"י, והן עתה ביותר מאיזה שנים ראה ראיתי את עני עמי... ורוב התלאות מפגעי הזמן מצרות הבאות...“ [רמז למלחמות נפוליון].

ועם הקדמה מאת המדפיס.

ששת הדפים האחרונים, שאינם מסומנים, כוללים סדר פרשת הקטורת.

לא נרשם ברשימת פריעברג.

19 ספר תורי זהב... על חמשה חומשי תורה, גם על מגלת איכה ומגלת אסתר שחיבר... הדרשן הגדול... מוהר"ר בנימין [בן ר' אהרן] זצלה"ה מגיד משרים דק"ק זלאוויץ וק"ק

זאלישטיק יע"א, אשר כבר יצא מנוטין שלו בחיבוריו הקדושים, ספר אהבת דודים על שיר השירים, וספר אמתחת בנימין על קהלת וספר חלקת בנימין על הגדה של פסח. הובא לבית הדפוס ע"י בן המחבר... מוה"ר אשר זעליג האב"ד דק"ק אזהאוויץ. ברשיון הצענוזר דאקדעמ' דווילנא ע"י ר' מענדיל ראטין בארג, תחת ממשלת... הקיסר... אלעקסנדר פאולוויטש... במאה לוב, בשנת עושר לפ"ק [תקע"ו]. 126 דף. 4°. 16:20 ס"מ. (אותיות רש"י).

עם הקדמת בן המחבר המביא לבית הדפוס, ובה הוא מספר שלאחר הדפסת הספר "אמתחת בנימין" הפסיק הדפסת ספרי אביו, באמרו "ומתי אעשה גם אנכי לביתי משען ומשענה, קביעת תורה ותפלה וקיום מלי דאבות... לא הצלית בידי עד שקבלו אותי אנשי ק"ק אזהאוויץ לאב"ד, זה שבתי הבית שמה, עם שהי בכבוד ובסיפוק פרנסה, אך לכובד היוקר... נסעתי משם לק"ק ראדוויל להסתפח בצל אנשי שלומי ובריתי ומשפחת בית זוגתי... אך גם שם לא למרגוע כי באו שודדי לילה והציגוני על גחלי ריקה, ראיתי כי מ' היתה נסיכה לבל אשכנז במנוחה ולעזוב את המלאכה מהדפסת כתבי קודש של אבי זצלה"ה". בהקדמתו הנ"ל הוא מודה לגביר ר' זאב וואלף מק"ק סלאפקאוויץ "אשר מילא את ידו מלא חפנים והזיל זהב מכיסו להלוות לי לצורך הדפסת הספר". וכן הוא מזכיר לטובה את אשתו הראשונה רישל בת אשר "אשר פורה דונה ורכושה תכשיטין וכלי וספ" להדפסת ספרים הראשונים", ואשתו השניה רבקה בילא "אשר הלכה בעקבותיה לפור כל הנמצא ולקבל כל המקריות אשר מצאה להוציא לאור ספר המודפס הלזה".

הטופס שבידי נדפס על גיר כחלחל.

לא נרשם ברשימת פריעזבערג.

תקע"ז

20 משניות... עם כל הפירוש של הגאון רבינו עובדיה מברטנורה זלה"ה ועם נופת צוף מהפירוש הגאון רבינו התוספות יום טוב אשר נקרא בשם עיקר תוספות יום טוב... נדפס בק"ק לבוב בשנת תקס"ה, ועתה נדפס שנית בהגה"ה דיוקנית ובתוספת חידושים מגדולי המפרשים... בשם תוספות מרובה... ע"י השותפים האחד ה"ה המדפיס דפה, והשני אחיו... מהורר חיים שלמה יצ"ו, תחת ממשלת... הקיסר... אלכסנדר פאולוויטש [1]... ברשיון הצענוזר דאקדעמ' דווילנא מוה"ר מענדיל ראטין בארג. במאה לוב, בבית ובדפוס... צבי זאב בהרבני... דוד רבין שטיין יצ"ו. סדר זרעים. בשנת תקע"ז לפ"ק. [4], 180 דף; סדר מועד. לא ראיתי; סדר נשים. בשנת תקע"ז לפ"ק. [2], 200 [חסר הסוף], [2] דף; סדר נזיקין. בשנת תקע"ח לפ"ק. [2], 244 דף; סדר קדשים. לא ראיתי; סדר טהרות. בשנת תקע"ח לפ"ק. 294 דף. 8°. 11:17 ס"מ. (הפנים באותיות מרובעות והפירושים באותיות רש"י).

עם הסכמת ר' אברהם יהושע העשיל מאפטא, ניתנה במעוזבו ביום י"ג אדר תקע"ו. ההסכמה ניתנה לר' צבי זאב ב"ר דוד המדפיס ממאהלוב, אשר "סך מהם רצונו לדפוס עם נקודות למען ירוץ הקורא בו, וסך מהם בלי נקודות, למלאות רצון איש ואיש". משניות עם נקודות דפוס מאהלוב לא הגיעו לידינו, וכנראה חזר בו המדפיס מדעתו להדפיסן. בראש ח"א נדפסה "הצעת המדפיס" שבה הוא מונה את שבחי הדפוס הזה ואת הספרים שמהם ליקט את פירושו "תוספות מרובה".

המלים "משניות" "במאהלוב" נדפסו בדיו אדום בשער כל חלק.

לא נרשם ברשימת פריעזבערג.

תקע"ח

21 ספר / לבושי שרד / ביאור נחמד על ש"ע אורח חיים וט"ז ומ"א. לבאר כל המירא דברים הקשים בדברי הגאונים הנ"ל בקיצור / נמרץ בשפה ברורה וברוח נאמנה. ממנו יחד.

על כחושה משלם שמינה. אשר חבר הרב / המובהק עמודא דנהורא הגאון ואמתי פאר הזמן והדרו אדם הגדול בענקים. מחוקק חוקים. בטעמים ונימוקים / החרף ובקי שמו נודע בשער בת רבים ע"ה נ"פ כבוד מוה' דוד שלמה אייבשיץ זצלה"ה בעהמ"ח / ס' לבושי שרד על יורה דעה. שה' אב"ד דק"ק סראקא ומנוחתו כבוד ספון וטמון באה"ק תוב"ב: // ואידי דחביבי דברי קדשו של הרב המחבר זצלה"ה בעיני כל. העמדנו ביאורי המחבר על פי' רש"י ביחזקאל על בנין הבית מעט / הכמות ורב האיכות. והדפסנוהו כאן בסוף הספר וקריאת שם הספר לבושי שרד יעוין בהקדמ' לחיבורו על יורה דעה. // בדפוס של הרבני הנגיד מוהר"ר / צבי זאב בהרבני הנגיד מוה' / דוד רבין שטיין: / [ציור סל ובו פרחים] / ברשיון הצענזור דקדעמא דוילנא // תחת ממשלת... הקיסר... אלעקסאנדר פאוולויטש... / במאה לוב / בשנת תקע"ח לפ"ק. 37 דף. 17:21 ס"מ. (אותיות רש"י זעירות, וקצת באותיות מרובעות).

מעבר לשער נדפסו „דברי המדפוס והתנצלות המגיה" ושם נאמר: „להיות שחיבור הלז ה' רשום על גליון הש"ע בכ"י המחבר שמה באה"ק, וע"י השתדלות והתאמצות כבוד תלמידו... מוה"ר אריה ליבוש מרגליות ז"ל, הוא אשר התאמץ... להשיג העתקות החיבור מארץ הקדוש וימלאו משאלותיו להעתיק מהגליונות ונשלח לו בעודו בחיים עד ס' קמ"ט. והנה קמא דמסא לידו אמתי ואיתי לבית הדפוס, ועינינו מחלות להשיג כל העתקות החיבור על כל הש"ע, ואז אי"ה נגמור כל החיבור להיות לאחדים בידי הקונה אותו לדורותיו". [לא נדפס אח"כ יותר].

וכן נדפסה שם הודעה זו: „להי' ידוע לכל המדפיסים שיש ת"י הסכמה על הדפסת ספר הלז... מאת הרב... מו' אברהם יהושע העשיל יצ"ו האב"ד דק"ק אפטא ולע"ע איתן מושבו בק"ק מעזבוה, אך מפני הוצאות הדפוס לא הדפסנוה..."

הקולופון: „על ידי הפועל העוסק במלאכת הקודש באמונה במכשכש הדפוס הר"ר שמואל במוהר"ר משה זצ"ל, ועל ידי הפועל העוסק במלאכת הקודש באמונה במכשכש הדפוס הר"ב זאליק בהר"ר יהודא ליב ז"ל".

בטופס שלפני נדפסו קצת קונטרסים על נייר כתלחל.

מן הספר הזה הדפיסו אחר"כ מהדורה שניה, שבה העתיקו כל מה שנאמר בשער ומעבר לשער של דפוס מאהלו האמתי, וגם מספר הדפים שוה בשניהם, אלא שיש שינויים ביניהם. ולדעתי נדפסה המהדורה המזויפת בסדילקא ב בשנת תקפ"ה לערך. ואלה השינויים העיקריים בין המהדורה האמתית והמזויפת. א) שינוי סדר השורות שבשער ובפנים. ב) במהדורה האמתית כתוב בשער ברשיון „הצענזור דקדעמא דוילנא", ובמזויפת חסרות מלים אלו. ג) במהדורה האמתית נדפס על השער ציור סל ובו פרחים, כבדוב ספרי מאהלו (עיין פקסימיל לעיל) ובמזויפת יש קישוט אחר הנמצא על כמה מדפוסים סדילקא. ד) במהדורה האמתית נדפס קישוט אחד מעבר לשער, ובמזויפת שני קישוטים. ה) המהדורה האמתית נדפסה באותיות רש"י זעירות, וקצת באותיות מרובעות, והמזויפת נדפסה כולה באותיות רש"י רגילות. את המהדורה המזויפת ראיתי באוצר ספריו של ד"ר י. מהלבר בירושלים, וטופס אחר נמצא בבית המדרש לרבנים בניוירוק (עיין ריבקינג, קריית ספר, שנה י"א, עמ' 391). וזה שער המהדורה המזויפת:

ספר / לבושי שרד / ביאור נחמד על ש"ס אורח חיים וט"ז ומ"א: לבאר כל חמירא דברים הקשים בדברי הגאונים הנ"ל בקיצור נמרץ בשפה / ברורה וברוח נאמנה: ממנו יתד ממנו פנה: על כחושה משלם שמינה: אשר חבר הרב המובהק עמודא דנהורא / הגאון האמתי פאר הזמן והדרו אדם הגדול בענקים מחוקק חוקים: בטעמים ונימוקים החרף ובקי שמו נודע בשער בת רבים / ע"ה נ"פ כבוד מוה' דוד שלמה אייבשיץ זצלה"ה בעהמ"ח ספר לבושי שרד על יורה דעה ובעהמ"ח / ספר ערבי נחל: על התורה שה' אב"ד דק"ק סראקא / ומנוחתו כבוד ספון וטמון באה"ק תוב"ב: // ואידי דחביבי דברי קדשו של

הרב המחבר וצלה"ה בעיני כל. העמדנו ביאורי המחבר על פי רש"י ביחזקאל על בנין הבית / מעט הכמות ורב האכיות: והדפסנוהו כאן בסוף הספר וקריאת שם הספר לבושי שרד: יעיון בהקדמה / לחיבורו על יורה דעה // בדפוס של הרבני הנגיד מהור"ר צבי זאב בהרבני הנגיד מהור"ה / דוד רבין שטיין / [קישוט] / תחת ממשלת... הקיסר... אלכסנדר / פאולוויטש... / במאה לוב / בשנת תקע"ח לפ"ק.

משניות. נויקין-טהרות. מאהלוב תקע"ח. עיין לעיל מס' 20.

22 ספר פרי הארץ מכבוד אדם... מו' מנחם מענדל [מויטעבסק] בהרב מהור"ר משה זצוק"ל אשר מקום ישיבתו ה' בעה"ק טבריא תוב"ב והמת דברי קדשו בכל שבת ושבת למסתופפים בצלו של החכמה וקבצן הרב... כמו' אלעזר זוסמן וזה"ה סו"ד [ספרא ודיינא] דארעא קדישא תובב"א... נתגלגל הדבר אשר ביום הלכה ארון הק' ונעלה האור לשרשו התחלנו להדפיס דבריו... וצירפנו לזה מה שמצאנו ד"ק של הרב הקדוש... מו' דוב בער ממעזריט ש הוא מא' בראשית עד כוונת המקוה... בדפוס של... צבי זאב בהרבני... דוד רבין שטיין. ברשיון הצענוור דקדעמיא דוילנא בשנת תקע"ד לפ"ק. תחת ממשלת... הקיסר... אלכסנדר פאולוויטש. במאה לוב. בשנת והיה פרי הארץ לגאון ולתפארת לפ"ק [תקע"ח]. 24 דף. 4° 16: 21 ס"מ. (אותיות רש"י).

הקולופון: "על ידי הפועל העוסק במלאכת הקודש במכבש הדפוס הר"ר זעליג בהר"ר יהודה ליב ז"ל.

נדפס על פי דפוס ראשון שנדפס בקאפוטט בשנת תקע"ד, והשתמשו באותו פסוק לשם פרט, בשינוי האותיות הגדולות. כאן הושמטה הסכמת ר' משה ב"ר ישראל מ"צ דק"ק קאפוטט מיום א' דר"ח תמוז תקע"ד, שנדפסה בסוף דפוס קאפוטט ובה גזירת שמתא על כל מי שיחזור וידפיס את הספר משך שש שנים. במקום ההסכמה הדפיסו כאן בסוף הספר הודעה: "להוי ידוע לכל המדפיסים שיש ת"י הסכמה על הדפסת ספר הלז וגזרת לבל ישיגו גבולי משך שמונה שנים, מגאוי ומנינו, אך מפני הוצאות הדפוס לא הדפסנוהו...".

רשיון הצענוור משנת תקע"ד הנזכרת כאן בשער, הועתקה אף היא מדפוס ראשון; ובוה סרה תמיהת י. ריבקינד ב"קריית ספר" שנה י"א, עמ' 390, שהתפלא על ההפרש בזמן בין רשיון הצענוור והדפסת הספר בדפוס מאהלוב. הטופס שבידי נדפס על נייר כחלחל.

תקע"ט

23 ספר החיים... נייאי תחנה... במאה לוב, לפרט היום תכתבנו לחיים [תרל"ה, וזה מן הנמנע, ונראה שיש להקטין את האותיות "נו", ונדפס בשנת תקע"ט]. (ריבקינד ב"קריית ספר" שנה י"א, עמ' 390). בבית-הספרים הלאומי בירושלים נמצאת תחינה זו, בלי מקום דפוס, והפרט הוא: היום תכתבנו לחיים לפ"ק [תקע"ט].

בלי שנת דפוס

24 תחנה אמרי שפרה דיזי תחנה האט גמאכט האשה... מרת שפרה בת המנוח... מהור"ר יוסף זצ"ל אשת... מהור"ר אפרים סג"ל דיין מצוין דק"ק פוזנא. חסר מקום ושנת דפוס. [מאהלוב]. (ריבקינד ב"קריית ספר" שנה י"א, עמ' 390). על השער קישוט עציץ פרחים וזר סביבו, הנמצא מעבר לשער ה' "סידורו של שבת" שנדפס במאהלוב תקע"ג ובכמה ספרים אחרים שנדפסו שם.

מפתח שמות המחברים

טוביה בן צבי מפרזעדבארז 6	אברהם יהושע העשיל מאפטא 18
יהודה ליב ב"ר שמעון 4	אייבשיץ, דוד שלמה 13, 21
ישראל איסר ב"ר זאב וואלף 8, 14	בנימין ב"ר אהרן מזלאניץ 19
מנחם מענדל ב"ר משה מוויטעבסק 22	גיקטליא, יוסף 1
מנחם עזריה מפאנו 4	דוב בער ממעזריטש 22
נחמן ב"ר שמחה מברסלב 9—11	הורוויץ, ישעיה סב"ל 18
פעדער, טוביה בן צבי 6	הירשן זאהן, אליקום געציל 5
רוקח, אלעזר ב"ר שמואל 17	זאב וואלף ב"ר הילל 16
שטערנהארץ, נתן בן נפתלי הירץ 11	חיים ב"ר שלמה 15
שפרה בת יוסף 24	חיים אברהם ב"ר יהודה כ"ץ 2

מפתח שמות הספרים

מדרש רבות 7	אמרות טהורות 4
מלחמה בשלום 2	אמרי שפרה 24
מעמדות 18	בית טוביהו 6
מעשה רוקח 17	גילדן גאלד רעתונג 5
משניות 20	גליא רזא 12
סידורו של שבת 15	גנת אגוז 1
פרי הארץ 22	דרישת הזאב 16
קיצור ליקוטי מוהרן 11	ס' החיים 23
שערי משפט 8, 14	לבושי שרד 13, 21
תורי זהב 19	ליקוטי מוהרן תנינא 9
תחנה אמרי שפרה 24	מבשר טוב 6
תקוני הזהר 3	ס' המדות 10

מפתח שמות המסכימים

יצחק הכהן ברנ"ה אב"ד באר 6	אברהם יהושע העשיל מאפטא 13, 18, 20, 21
ישראל איסר ב"ר זאב וואלף 16, 17	אהרן שמואל הכהן הוך פעלד אב"ד יאמפלא 6
לוי יצחק אב"ד ברדישוב 4, 13, 17	אריה ליב ב"ר שלום אב"ד וואלטשיסק בצפת 13
מרדכי ב"ר סענדר מרגליות אב"ד טטנאב 17	דוד צבי אחערבאך אב"ד מאהלוב 7
מרדכי ב"ר פנחס אב"ד לויצק וקארעץ 17	חיים ב"ר שלמה אב"ד מאהלוב 12, 13
משה הלוי הורוויץ אב"ד וואקשיסק 17	יוסף שמואל ב"ר צבי מקראקא בפסד"מ 4

מנהגי ר' חיים פלטיאל

העתיק מכ"י שבבית הספרים הלאמי והאוניברסיטאי

דניאל גולדשמיט

בזמן האחרון רכש בית הספרים הלאמי כתב יד על קלף, שסומן בסימן Heb. 8° 1282, 98 דפים, גודל הדף 10.5×14 ס"מ, גודל שטח הכתב 9×12.5 ס"מ, בכתב אשכנזי מימי הבינים, כנראה כתוב ע"י איש אחד ובהמשך אחד, לקוי בראשו ובסופו. לפי העברונות שבתוך כה"י רואים שנכתב בשנת 1305 לספה"נ.

וזה תוכן הספר:

- דף א: סוף חבור על הלכות שחיטה וכסוי דם.
- ב—י: פיסוק הפרשיות לקריאת התורה במועדים וכו' (שונה במקצת מהמנהג הנהוג אצלנו).
- יז: כללי הלוח ע"פ החרוז: "ארבע עשרה לוחות האל סידר יצחק בן שמואל".
- יז—יח: סימנים לשנות ס"ה—קצ"ט.
- יח—כ: תקופות שנות ס"ה—פ"ה.
- כא—כח: טפסים לשטרות (כתובה, הרשאה, מכירה, חוב, פשרה וכו').
- כו: ברכת לבנה, אירוסין, בתולין, יזכור.
- כז—ל: סדר חליצה שסידר רבנו שלמה לבני פריש, סדור של גט, גופו של גט, מכירת עבדים, מילת עבדים, מילת בנים.
- לא: סגולה כשאדם שרוי בפחד.
- לא—מו: ל"ו שערים על הלכות ריאה לבעל הרוקה.
- מו—נח: שערים נוספים על ושמ, גרגרת, קרום של מוח וכו' (המשך לקודם?).
- נט—סא: מנהגים על תחנון וכו'.
- סא—עו: פירוש על פרקי אבות.
- עו—צג: מנהגים מכל השנה (לר' חיים פלטיאל).
- צג: עירובי תבשילין וחצרות.
- צג—צד: דרשות למילה.
- צה—צח: דיני אסור והתר.

החלק המענין אותנו כאן הוא ס' מנהגי ר' חיים פלטיאל, בן דורו של מהר"ם ב"ב מרוטנבורק.

מתברר עכשו בודאות, ש"מנהגי ר' אברהם קלויזנר" הידועים, הם הם מנהגי ר' חיים פלטיאל, כפי ששערו כבר (עיין ארנרייך, מבוא לס' המנהגים לר"א קלויזנר, דעווא תרפ"ט, עמ' iv). שמו של המחבר, ר' חיים פלטיאל, חתום על כמה פסקאות או במלואו או בצורת ח'פ"ת (בכ"י שלנו ברוב המקומות נכתב בטעות ה'פ"ת) = חיים פלטיאל תולעת. את המנהגים הללו עיבד ר' אברהם קלויזנר והוסיף הערות מן הצדדים, וכפה"נ הדפיס המדפיס את הכל באותו הסדר שמצא בכתב־ידו של המעבד. כתב היד שלנו נכתב בשנת 1305, היינו יותר ממאה שנה לפני מותו של ר' אברהם קלויזנר (שנפטר לערך 1409), ולפי זה יש בפנינו העתק של הטכסט שהועתק רק דור אחד אחר חבורו: כל מהדורה שתבוא, צריכה להתחשב בכ"י זה.

כידוע, השפיעו מנהגי ר"א קלוזנר גם על מנהגי מהרי"ל ועל מנהגי תלמידו ר' איזיק טירנא, וכך נכנסו מנהגי צרפת ונקבעו להלכה בין היהודים שבמערב אירופה ובמזרח. החבור נמצא לפנינו בכמה מקומות בנוסח יותר מקוצר ולפעמים בנוסח יותר רחב מאשר בדפוס מנהגי מהרא"ק. גם כ"י שלנו אינו נקי מכמה שגיאות, וגם הוא אינו מספיק לתקן כל שבוישי הדפוס שבהנ"ל. מאידך גיסא ניתנו לנו בכמה מקומות גירסאות הגונות והשלמות. ומאחר שהשנויים האלה מרובים הם והספר אינו מצוי בידי רבים, ראיתי להעתיקו כאן בשלמותו. כתיב הספר הוא מלא ביותר, והחלטתי להעתיק אותו כמו שהוא, עם כל הקצורים והשגיאות, לשם פרסום הענין גרידא. גם בקצורים הוא מפריז מאד, בהתאם למנהגי התקופה, אבל ברוב המקרים מובנים הקצורים.

לא עלה בידי לציין את כל המקורות ואת המסורת המקבילה, ורק הערות מועטות יכלתי להוסיף לטובת הקורא. מהדורה מדעית של הטכסט צריכה כמובן להיות מבוססת על כל כה"י הידועים (ע"י ארנרייך, מבוא ע' v) ועל השוואה שיטתית של מקורות מנהגי צרפת.

מנהגים מכל השנה

[עו. ב.] מנהג לעמוד לסליחות ממוצאי שבת שלפני ר"ה קודם עמוד השחר משו' דאמ' בפ"ק דע"ז¹ שהקב"ה שט בעולמו בלילה וג' שעות אחרונות בבקר שט בעולם הזה וזהו שני' אליך ה' שיועתי ובבקר וגו' כת' הג"ג אם חל ר"ה בג' משכימי' ממוצאי שבת שהוא כ"ח לאלול. בתחילה מתעטף חזן בטלית אע"פ שאינו זמן ציצית. י"ל מדאמ' הקב"ה נתעטף כשליח ציבור למשה י"ג מידות. אלמ' כשאומ' י"ג מידות [עו. א] מתעטפים בציצית וג"ל דצריך לברך להתעטף בציצית וכן פסק ר"ת⁴ פר' התכלת מדאמ' תכלת אין בה משו' כלאים ואפי' בטלית פטור' ומדאמ' ואפי' ש"מ דהווי בתרי גונוי. ועוד אמ' בספרי⁵ אמ' לו ר' ישמע' אי אתה מודה בכסות המיוחד ליום שנוהג אפי' בלילה, והא דאמ' ציצית מצות עשה שהזמן גרמ' היינו טלית המיוחד ללילה לכן גם בערב יום הכיפורים צריך לברך. חיים פלטיאל. רבי' משולם⁶ אמ' ד"ג אין לומ' ביחיד כשמתפלל סליחות. מדאמ' נתעטף כשליח ציבור ש"מ אין לאומ' רק לשליח ציבור בציבור. ורבי' אלע' ממיץ אומ' דדווק' תוך י"ח אין לאומרו ליחיד דאין רשאי להפסיק ב"ה. אבל ב"ה ימי' תשובה שאין הפסק רשאי... ופותח החזן אשרי... ואם יש שם עשרה פותח ואומ' קדיש. ואומ' פסוקים⁸ וידוי ג' פעמ'. כשיסיים החזן רחמנא דעני יפול בתחנון על צד שמאל ואם יפול על פניו ממש גר' כמשתחוה כמה שלפניו כדאמ' במס' מגילה⁹ חזינ' להו לאבוי ורבא דמצלו אצליי... ומאי שנא צידו השמאלית מימינו. דתנן¹⁰ הסבת שמאל שמה הסבה זו היא סיבת בני חורין ומלכים ובאותו צד שמראה עצמו בן חורין ומלך וצריך¹¹ להכניע... רב האי גאון... ע"א¹² לצד שמאל כדי לזכור עקידתו של יצחק כשרצה אביו לשוחטו שכב על צד שמאל.

1 ע"ז דף ג' ב' הקב"ה... שט ב"ח אלפים עולמות שנאמר (תהלים ס"ח י"ח) רכב אלקים רבותים אלפי שטן... והמשך וג' שעות אחרונות וכי' לא מצאתי, ומובא באותו הלשון מהמנהגים שלנו במהרי"ל ובמנהגי רא"ט ובדרישה טו"ח תקפ"א.

2 ר' האי גאון. במהרא"ק: בתשובת הגאונים, והמקור אינו ידוע.

3 ר"ה י"ז ב' (ושם הגירסא: והראה לו למשה).

4 עיי' תוס' מנחות מ' ב' ד"ה תכלת. 5 ספרי במדבר קט"ו. מנחות דף מ"ג ב'.

6 רבינו משלם ורבינו אליעזר ממיץ. המקור אינו ידוע לי. 7 צ"ל בימי.

8 במהרא"ק: פסוקי וסליחות. 9 מגילה כ"ב ב' — כ"ג א'. 10 פסחים ק"ח א'.

11 צ"ל: צריך. — ר' האי גאון: ע"י פרסם שמי' הוצ' ארנרייך.

12 ע"א: במרא"ק כתוב מלא: ענין אחר.

ונר' לי שאם יש לו תפילין אין לו לשכב על צד שמאל משו' כבוד תפילין שג' בהן פאר ואין זה שמפולס בעפר... חיים פלטיאל... ואמ' תחנון עד רגע ואחר כך זוקף ויושב לפני התיבה ואומ' מחי ומסי ועמוד ויאמר ואנחנו לא נדע... יתגדל ותתקבל... וביוצר אומ' תחנון ולמנצח... בערב ר"ה לסליחות נופלין בתחנון אבל ליוצר אין נופלין ואין אומ' למנצח והר' יעקב ז"ל¹³ בין לסליחות בין ליוצר לא היה אומ' תחנון כמ' בערב יום הכיפורים. [עז. ב] ואני ראיתי בכל צרפת לומ' תחנון בסליחות ונ"ל המנהג דאפי' ביוצר היה לאומרו ואם משום שהוא ערב י"ט והוא כמו י"ט לכן בערב יום הכפורים שאין משכימין רק ביום א"כ בהתחלת תפילה כבר נפטר מתחנון כי כבר היה קרב התמיד אומנם בערב ר"ה משכימין מבעוד יום כבר חל עליו חובת תחנון צריך לאומרו כי כבר נתחייב ואע"פ שלילה הולכת אחר היום מצינו לעינין הקרבה שמקריבין תמיד קורבנות היו כשירין כל הלילה ונפסלין בעמוד השחר ותפילת תמידין תיקנו כנגד תמידין. והרי ראייה שבחול אומ' ג' פעמ' ודוי ושם אומ' רק פעם אחת... חיים פלטיאל... ובכל ערבי ימים טובים ובאיסור חג אומרי' למנצח. ובכל אלו הימים¹⁴ אין אומ' ענינו רק יחיד במנחה וכן בתענית ציבור אומ' יחיד במנחה ואין אומ' בציבור פן יאחזינו בולמוס ונמצא שקרן בתפילתו... ומיהו תחנון אומ' ענינו משו' דאי איפשר שלא יתענה אחד... וק"ל דאמ' בסדר תענית¹⁵ היו מתענין וירדו גשמים בחצי היום ואוכלין ושותין והתפללו בשחרית דהא הוא ציבור ואפי' הגי' אוכלין ולא חיישינ' משו' דמיחוי כשקרן. ונ"ל דהת' כיון שהתענו עבור הגשמים מיד בירידת גשמים כלה יומם ותעניתם. ועוד נר' לי דאין מתפללין ענינו מדאמ' ¹⁶ לוה אדם תעניתו ופורע. ופסיק ותני לא שנא ביום ולא שנא בלילה ואם צריך להתפלל שחרית ענינו איך ילוה והא יהיה שקרן בתפילתו. ועוד דאמ' בפ"ק דשבת ¹⁷ אמ' בתענית יתיב וליזיף וליפרע ושם התפלל ויהיה שקרן. אלא ודאי אין צריך ודווקא תפילה מיקרי שקרן אבל דיבור לא דהא ¹⁸ כל תענית שלא קיבל עליו מבעוד יום לא שמיה תענית ולהכי לאו שמ' תענית [עז. א] דיכול ללוותו. ואי קיבל מבעוד יום לא מצי ללוותו דהוי יום זה והכי אמ' בירושלמי ¹⁹ דיום זה איפשר ללוותו וכן משמ' במסכ' תענית ²⁰ דאמ' הת' לא יהיה אלא נודר מדקרי ליה נודר ואם פי' זה לצדקה אין יכול לשנות. חיים פלטיאל. ואם חל יום טוב בשבת לאחר ערבית אומ' ויכולו ומגן אבות עד מקדש השבת ואין צרי' להזכיר של י"ט שאילמלא שבת אין שליח ציבור יורד לפני התיבה^{20*}... ואין אומ' במה מדליקין ב"ט שחל ליהיות ערב שבת... קידוש של ר"ה בפ"ה ואשר בחר בנו מכל עם ורוממנו וכו' עד ואותנו קידשת מכל העמ' ודברך מלכנו אמת וקיים לעד בא"י מלך על כל הארץ מקדש ישר' ויום הזכרון... ושהחיינו... וכן בליל שיני אומ' זמן ויש שאין אומ' זמן בליל שיני. ומפר' משו' דקדושה אחת היא. ורש"י היה אומר. ונר' לי דודאי לאו קדושה לכל מילי דא"כ קידוש גופי' קשיא למה צריך והלא קידש כבר. ועו' אמ' ^{20**} מת ב"ט שיני יעסקו בו ישר' ואפי' בשני י"ט של ר"ה ומאי אלמיה דבתר' מקמא אי קדוש' אחת הן ועוד תקיעה שכיח ²¹ כי אף שתקעו בראשון תוקעין בשיני... חיים פלטיאל... למוצאי י"ט ושבת מברך יקנה²² ואי' מברך על הבשמים ולא מטעם שמא יקטמינו דרבינ' ²² הוה מפשח ויהיב אלוותא. ועוד קתני ירקא היכי שרי. וגם אין לומ' משו' רבי' יש נשמה יתירה דא"כ במוצאי י"ט יבדילנו על הבשמים אלא טעמ' דבשמים משום נשמה יתיר' וביום טוב אע"ג דליכ' נשמה יתיר' שמחת י"ט מעברת הדאגה... ובתפילה אומ' ותודיעינו אפי' בר"ה ונ"ל דצריך לדלג וכבוד מועד דהא לא

13 ר' יעקב ז"ל הוא ר"ה. 14 דש"י שבת כ"ד א' בשם הגאונים.

15 תענית י"ט א'. 16 תענית י"ב ב. 17 שבת י"א א'.

18 תענית י"ב א'. 19 לא מצאתי.

20 דף י"ב ב. 20* שבת כ"ד ב'. 20** ביצה ו' א'.

21 צ"ל תוכיח. 22 ביצה ל"ג ב' ושם גרסינן: רב יתוד'.

מיקרי כשאר מועדות דהא משום זה לא אמרינ' והשיאינו [ע"ה] ב' דאית ביה ברכת מועדי' ונהי דאית ביה חגיגת הרגל הא מסקי' ב' אילו מגלחין ²³ הילכת' ר"ה ויום הכיפורי' כרגלי' הפ"ת. ור"ה אחר עושה השלום אומ' אבינו מלכינו ואם שבת הוא אינו אומ' אבינו מלכינו... יתגדל ויתקדש ותתקבל... ואין אומ' הלל בר"ה ומוצי' ב' סיפרי תורות וקורין באחת ה' ואם שבת הוא קורא ז' מן זה פקד את שרה עד ימים רבים. וקדיש ובשנייה קורא המפטיר בפנחס מן ובחדש השביעי עד סוף פיסקא ומפטיר ויהי איש אחד מן הרמתיים. בסוף תמיד נישחט ²⁴ מסיק מקבל מלא ומחזיר רקם מיכאן משמ' שצריך החזן ליקח ספר תורה ואחר כן יחזיר השנייה כדי לגוללה שלא תהא ידו פנויה מן המצות. ביום שיני מפקין ב' תורות וקורין באחת ה' בפרש' וירא מן והאלדים ניסה את אברהם עד סוף פיסקא וקדיש. והמפטיר קורא כדאמאל ורבי' פסק תם ²⁵ דקדיש אחר המפטיר משו' דקיימ' לן מפטיר עולה. וכן נר' לי וכי המפטיר קורא חובת היום אחר הקדיש. וכן משמ' דבימי' טובי' אין לקרות נער. ומפטיר מצא חן במדבר. ומברך על התורה ועל העבודה ואומ' לקדוש' ולמנוחה ואינו אומ' לששון ולשמח. ודברך מלכינו. ועומד החזן ומברך בא"י אלהינו מ"ה אש' קיבו"צ על תקיעת שופר. וג"ל דצרי' לברך לשמוע בקול שופר. דאי על תקיע' א"כ היא הייתה מצוה. כדאית' ב' במה מדליקי' ²⁶ מדמברכינן להדליק ש"מ הדלקה מצוה היא והכ' ליכ' מצוה בתקיעה כדאמ' התקוע לתוך הבור או לתוך הדות אם קול השופר שמע יצא ואם לאו לא יצא. ה'פ"ת... ומברך זמן וביום שיני מברך זמן ותקוע ג' קשר"ק וג' קש"ק וג' קר"ק. ופסק ר"ת ²⁷ דצרי' על הסדרים לתקוע שלשה קשר"ק משו' דצריך תקיעה למלכיות וזכרונות ושופרות [ע"ה] ואנן מספקא לן אי גנוחי גנחי ואי ילולי ילולי אי גנח וילול להכי צרי' קשר"ק ואפי' אי גנוחי איזה הפסק דטריד ליה ושמע ט' תקיעו' בט' שעות ביום יצא. נ"ל דצרי' לעשות תקיעה ארוכ' כשיעור שברים ותרועה דהא אומ' שיעור תרועה ²⁸ כתרועה ואי תרועה גנח וילול א"כ צרי' לעשות בכתרויהו. גם נ"ל דצרי' לקצר בשברים כיון דאמ' דתרועה כשלש יבבות ופרי' ג' כוחות כל דהו ואם יאריך בשברים כשיעור ג' כוחות כל דהו א"כ התקיעות דשיעורי תקיעה כתרועה גם נ"ל דצרי' לעשות מתוך שברים כלי הפסק הואיל מספק' לן אי גנח וילול א"כ צרי' שלא יהיה הפסק ביניהם. ועוד דאמ' פרי' החליל ²⁹ כמאן אזלא הא דתניא אין תקיעה לתרועה לאו כלום כמאן כר' יהוד' פשיט' תקיעה ותרועה אחת היא מהו דתימ' לאפוקי מדר' יוח' דאמ' שמע ט' תקיעות בט' שעות ביום יצא ואתי אפי' כרבנ'. והאי לאו כלום. פ"ה הפסק מרובה רק הפסד ³⁰ מועט ואתי אפי' קמ"ל ואתי כר' יהוד' ולא כלום דדווק' ומדר' יהוד'. כתקיעה ותרועה נישמע לרבנ' כשברים ותרועה. וצריכות תקיעות קשר"ק ליהיות ארוכות מג' קש"ק וקר"ק. ומיהו בישיבה שתוקעין אין קפידה... הפ"ת... ויושב החזן ויאמ' אשרי העם יודעי תרועה באור פניך יהלכון... תהילה... ואם שבת הוא ³¹ אין תוקעין. אך אומ' היום הרת עולם בסדרים ובמקו' יקום פורקן אשרי כשכ'... ומתפללין מוסף... ר"ת היה מתפלל במוסף ובחדש השביעי עד תמימים. ואחר כ' מלבד עולת החדש עד אשה. ואחר כ'

23 משנה מ"ק ג', ו'. 24 משנה פסחים ה', ו'.

25 צ"ל ור"ת פסק. עיי' מנהג צרפת, סמ"ג (ויניציה ש"ו) דף ק"ב ב', סודר טרוויש הוצ' וויס ע' 6 וע' 12, ושם הקורא חובת היום עולה למגין הקרואים והמפטיר חוזר על מה שקרא, לעומת זה כאן המפטיר עולה (פ"ה למגין הקרואים). ועיי' על כל הענין סי' הישר לר"ת (הוצ' רוונטל) סי' מ"ה ג'.

25* שבת כ"ב ב'.

26 ע' מחזור ויטרי ע' 386. סי' הישר לר"ת סי' ס"ז ה'. סי' יראים לר' אליעזר ממין סי' קי"ז.

26* צ"ל תקיעה, ועיי' ר"ה ל"ג ב'.

27 סוכה דף נ"ב ב'. וצ"ל כאן: אין בין תקיעה כר'. 28 צ"ל הפסק.

29 כל זה נמצא במהרא"ק במקום אחר, דף ז' ב'.

ומנחת' ונסכי' כמדובר עד ושני שעירים לכפר. חד שעיר דר"ח וחד שעיר דר"ה ואחר אוחילה או תקיעת יתומים³⁰ אהללה עד יחיד במלוכה. ככתו' על יד נביאך והיה וגו'. שמע ישר' וגו' [עט. ב] ואחרכ' על כן נקוה לך. אפחד. ואתה זוכר. כו' יתגדל ותתקבל. ביום טוב ראשון במנחה קודם ערבית אין צריך³¹ עד שחשיכ' אל' מתפללין מיד ערבי' לפי שקדוש' אחת היא. אבל בשני ימים טובים של גלויות צרי' להשתות שאין י"ט מכין ליי"ט... במוצאי י"ט מתפללין אתה חננתנו ומבדילין ואין מברכין על המאור ולא על הבשמים אם לא יהיה מוצאי שבת... בצום גדליה בין לסליחות בין ליוצר נופלין בתחנון ואומ' בסוף מגן זוכרינו. מי כמוכה. ובמקום האל הקדוש אומ' המלך הקדוש. ואומ' ענינו. ובמקו' מלך אוהב צדק' ומשפט אומ' המלך המשפט. וכתוב לחיים. בספר חיים עד עושה השלום. אבינו מלכינו. ולא יאמרו תחנון. ואם תהיה ברית מילה בין כסא לעשור אומ' אבי' מלכינו. ולא יאמרו תחנון ובתשובת ר"י בר יהוד' כשאירע ברית מילה בתענית ציבור מתפללין כסדר ואין אומ' תחנון. ואין אומ' והוא רחום. ומניחין משו' שני' שש אנכי על אמרתך. ואומ' למנצח ואומ' אל ארך אפים. אבל בתשובת הגאונים יש שאין אומ' למנצח ואל ארך אפים. ומברך על הכוס ומניחו עד הערב ותשתהו אם הילד ולא אמרו' ליתנהו לינוקא דאתי למיסרך. ורבי' אפר' חולק דאי אפש' להניחו. א"כ מאי מתמ' תלמודא ליעבד אלא דחשש דילמ' אתי למיסרך³². ולא אמרו' רק כשהכוס בא לזמן חובת קיום והוא בכל שנה קבוע דילמ' כשיגדל הנער ישתה כאשר הורגל. אבל דבר שאינו תדיר דאינו בא רק ברפואה של תינוק כדאית' בירושלמי פ' דר' אליע' דמילה³³ לא אמרו' דילמ' אתי למיסרך ולכן מותר לתת לפי התינוק ולאם דאין לך דבר שעומד לפני פיקוח נפש... ואומ' אבינו. בין כסא לכיפור. בשחרית ובמנחה רק יחיד אומר ענינו ולא חזון... ובצום גדליה קורין ויחל. בשחרית ובמנחה. ומפטיר דרשו וברכינו בברכה. ואומ' אבי' מלכינו. וכן בכל תענית ציבור בערב שבת במנח' אין אומ' אבינו מלכינו. כ"ש בשבת. [פ. א] ואומ' צדקתך. בערב יום הכיפורים מתפלל סליחות וידוי פעם אחת עד הרהמ' וסליחות. יתגדל ותתקבל. ואף אומ' אותו במנחה ובערבית והיינו ג' פעמי'. וכן ביוצר אין נופלין. ובתשובת הגאונים כת' אין אומ' למנצח ואין נופלין ואומ' ארך אפים... ערב יום הכיפורי' טובל אדם בז' שעות או בח' ונכנס לבית הכנסת ומתפלל י"ח עד עושה השלום. וידוי תבוא לפניך תפילתינו. וחזן אין מתוודה אלא עם הציבור. אבל מתפלל שמונ' עשר' ואין אומ' אבי' מלכ' לפי שאומרו' אותו בערבית ואין נופלין... יתגדל ותתקבל... ונהגו העם להתפלל וללקות ותלוקה לא עומד ולא יושב אלא מוטה ואומרו' וידוי אשמונו. והמכה אומ' ג' פעמ' והוא רחום. וברצועה של עגל מכה שני' ארבעים. וסמין לא תחסום שור בדישו. והולכין לאכול מבעוד יום ובערב יתענו. ואין שורין הפה במים ואפי' הדר מנגבה דילמ' לא שפיר נגיב לה. ולאורתא אתי לידי סחיטה. ולמחר³⁴ נוטל ידיו כדרכו לשם נקיון כפיו אבל לא פניו וכן נוהג ר' ומוחלין זה לזה והולכין לבית הכנסת יחיפים ואומ' כל גדרי ג' פעמ'. זמן וברכו ומעריב. ואם חל בשבת אומ' ויכלו. ומגן אבות וחזתם בשבת בלבד. ואומ' יעלה. ופסוקים רחמי יתגדל ותקבל. ואין אומ' במה מדליקי' ואם חל בשבת בשחרית אומ'. אבינו מלכינו. יתגדל ותתקבל... ומוציאין שני ספרי תורות וקורין באחת ששה בני אדם מן אחרי מות עד כאשר צוה משה. ואם שבת הוא קורין שבעה. אבל רבי' גרשו' ³⁵ אומ' בין חל יום כיפור בחול בין חל בשבת אין קורין רק ששה. וקדיש. ומפטיר בפנחס מן ובעשור לחדש עד סוף פסוקא. ומפטיר סולו סולו. ומפטיר בנביא לא יחתום מלך מוחל וסולח אלא כמו

30 אינו ידוע לי, ואולי שם מוטע הוא.

31 צ"ל אין צריך להמתין, וכ"ה במהרא"ק. 32 עירובין דף מ' ב'.

33 בירושלמי שלנו לא מצאתי. 34 ולמחר: כ"ה גם במהרא"ק, וניל שצ"ל ואח"כ.

35 לא זכיתי למצא.

שחותמין בכסא מה³⁶ של ספר מחילה אצל ספר תורה. וכן הוא אומ' על התורה ועל העבודה ועל הנביאים ועל יום המנוח הזה ועל יום צום הכיפורים הזה עד תמיד ימלך עלינו לעולם ועד. ודברך מלכינו אמת וקיים לעד עד מקדש השבת וישר' ויום הכיפורים... [פ. ב] וכן בר"ה חותם ויום הזכרון. ואין אומ' לששון ולשמחה. ומוזכר בשמות. ואם שבת הוא יקום פרוקן מן שמיא ומוזכרין בשמות ואב הרחמים. ואשרי יהללו. וקדיש עד דאמירן. ומתפללין מוסף. יתגדל ותתקבל. ואין אומ' אבינו מלכינו אלא ליוצר... ומנחה ומוציא ספר תורה וגדלו. וקורין באחרי מות ג' בני אדם מן כמעשה ארץ מצרים עד סוף הסדר ושלישי יפטר ביונה ומברך עד מגן דוד יהללו וקדיש עד דאמירן... ומתפללין למנחה כמו ליוצר בין חזן ובין ציבור ומנחה³⁷ אין בה נשיאות כפים משו' שכרות וגויר' זאת אטו מנחה דעלמא. ורש"י פי' האידנא דפרסי כהני ידיהו במנחה יום הכפורים³⁸ משו' דמפשי ברחמי ונגדי³⁹ עד זמן נעילה כנעילה דמי ולא מיחלפי. וכן כתוב בהלכות בשאילתות דרב אחאי גאון⁴⁰... ודווק' כשהמנחה סמוכה לנעילה. אכן אם עוד יום גדול אין לישא רק לומ' שים שלום רב אבינו מלכינו... יתגדל תתקבל. ובא לציון... יתגדל. עד דאמירן... ועומדין לנעילה ואומ' במקו' כתיבה חתימה בכל אילו תפילות אומ' קדושה רבא כבודו מלא עולם. אדיר אדירינו. עד עושה השלום. ואומר שמע ישראל' ג' פעם' ברוך שם כבוד מלכותו ג' פעם'. ה' הוא האלהים ג' פעם'. ובצרפת אומ' ז' פעם' הוא האלדים נגד ז' רקיעים שרקע להם והראה שאין עוד מלבדו. ושמע ישראל' פעם אחת דכל האומ' שמע שמע משתיקין אותו. יתגדל... ותתקבל... כו'. ותוקעין תקיעה אחת. והוא רחום. וברכו. מעריב כסדר ימי החול ואין אומ' אתה חוננתנו בי"ח. יתגדל תתקבל... ומבדיל על הכוס בפ"ה ומברכין בורא מאורי האש ואין על הבשמים משו' נשמ' יתירה שחסרה... טעם בשמים במוציא שבת משו' נשמ' יתירה שחסרה ויהיו למשיב וביום הכיפורי' ליכא נשמה יתירה לפיכך אין מברכין על הבשמים במוציא יום הכיפורים. ואפילו הר' יעקב בר יקר [פא. א] ז"ל דטעם בשמים במוציא שבת משו' דשבת שובת אור של גיהנם ואינו מסריח ולמוציא שבת חוזר ושורף ומסריח. לכך מריח בשמי' להפיג ריח רע של בשמי'.⁴¹ ובשבת שובת אור של גיהנם אבל ביום⁴² לא מצינו. ומברכין לאור ששבת הן הן הנירות שדלקו כל היום ולא נעשה בהם מלאכה. ואם מוצאי שבת אומ' ויתן לך וקדיש בלא תתקבל... בין כיפור לסוכות אין גופלין לפי שאז נישלם הבית. ואם חל שבת בין כיפור לסוכות אז קורין האזינו. ומפטירין וידבר דוד שירה כנגד שירה. (וביד אחת בין השורות ואין אומ' צדקתך כך גר' לר' דוד מ...) תיקון לולב צרי' ליקח ערבה שפיה חלק ועלה שלה משוך וקנה שלה משוך אדום ויקח ס"ח כמניין לולב. ולי נר' דדווק' ב'. וכן עשה הפייט. שתיים⁴³ ואם עשה יותר עובר על כל תוסף ויקשור דהא מח' חוטין רק אם יוסיף עובר על כל תוסף. ויקשור ערבה והדס ולולב באגוד' בקשר אחד שהוא של שני ראשין ואם ירצה יותר לקשור שלא יתרפא⁴⁴ עליו יקשור משו' זה אלי ואנוהו. וצריך שיהא שדרו של לולב מן הערבה טפה. ושיעור הדס וערבה של טפחיים ואין להוסיף על ד' מינין ואם יש בו שום חוט על הדס או על לולב יסירונו. וקשרי צריך שיהא מאותן ד' מינין ואין לקטום ראש הערבה.

36 עי' מחזור ויטרי ע' 392, ועי' פ' זה צריך להגיה: כי מה טיבה של מחילה...

37 תענית כ"ו ב'.

38 כ"ה במהרא"ק, ובסדור רש"י ע' 100 וכ"ה בפ' רבנו גרשם תענית כ"ו ב', אבל בש"ס גורסין: במנחתא דתעניתא.

39 צ"ל ונגה, וכ"ה במהרא"ק. 39° שאלות סי' קכ"ג. 40 צ"ל ואומר. 41 צ"ל גיהנם.

42 צ"ל ביום הכפורים.

43 מוסב על הר"א הקלירי בקרבה. אקחה פרי עץ הדר" ליום א' של סוכות: קצובות בדי שתיים כמו

עסיפות שתיים וכו'. 43 במהרא"ק: שלא יתפרדו.

וצריך לברך מעומד. דילפי' דכוותי' תלחא לכם אינון בלולב ובציצית ובעומר. בלולב כת' ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר. ובציצית כת' והיה לכם לציצית. ובעומר כת' וספרתם לכם ממחרת השבת. ומה עומר בקימה אף כולו בקימה. ועומר גופיה מנל דכת' מתחל חרמש בקמה. אל תיקרי בקמה אלא בקומה⁴⁴. ומאי היא דכת' בקמה ילפי' לכולהו והיינו טעמ' דלולב ושופר.

בסוכות אומ' אתה בחרתנו. [פא, ב] וכו' את יום המנוח הזה ואת יום הסוכות הזה זמן שמחתנו. יעלה ויבוא ויגיע... ואם חל בשבת אחר תפילת ערבית ויכולו ומגן אבות וחיות מקדש השבת לבד. ואין אומ' במה מדליקין. אם חל י"ט בשבת גזיר' משו' י"ט שחל ליהיות ערב שבת דאין עישרתם ועירבתם ואין מעשרין ואין מערבין. ונ"ל דמשום זה אין להניח מלומר שלא תחלוק בין זאת לשאר שבתות. והרי תיקון תפילה כך הוא דפ' בירושלמי והרי דאמ' בשבת ואסור לאדם שישאל צרכיו בשבת ומשני טופס ברכה כך היא⁴⁵ ועוד ברכה מעין ז' תוכיח שלא ניתקנה אלא משום עם שבשדות ואפי' הכי אומ' אתה⁴⁶ בי"ט שחל ליהיות ערב שבת אע"ג דליכא עם שבשדות. ועו' הרי כשאר ימות השנה כשאומ' במה מדליקין כבר הוא שבת ואסור לעשר ולערב. אפי' הכי אומ' ועו' נ"ל משו' דאין מדליקין בשמן שריפ' בי"ט. ועוד שייך עירוב כגון עירוב חצירות כדקאמ' תלמוד⁴⁷ שאי אתה אוסרן בדבר המותר לו. וגם תורה⁴⁸ נותן עיניו בצד זה ואוכל בצד זה. ומטבילין כלי על גב מימיו וטהרו⁴⁹. נ"ל ה'פ'ת'... ונכנסין לסוכה ואומ' קידוש בפ"ה. ואם שבת היא אומ' ויכלו ובפ"ה ואשר בחר בנו ולישב בסוכה ושהיינו. ונ"ל דבליל שיני צרי' בראשונ' לברך זמן ואחר לישב בסוכה. דמידי הוא טעמ' דסוכה ואחר כך זמן לקידו' ועוד דתדיר קודם אלא משו' דצריך זמן וקידוש⁵⁰ וצרי' זמן לסוכה כדאמ' העושה סוכה לעצמו מברך זמן⁵¹ ומברך ולהכ' סוכה ואחר כך זמן משו' דבזמן אחד יפטור שניהם ובליל שיני בשלמ' עבור קידוש צריך זמן פן אתמול היה חול. אבל לסוכה אפי' היה חול יצא דעיקר זמן בשעת עשייה ואם יאמר סוכה בינתיים נמצא מפסיק בין הברכות. מיהו [פב, א] נ"ל דאין קפידה אפי' למאן דאמ' מצוות אין צריכות כוונה מיהו אם מתכוין שלא לצאת אינו יוצא והרי לא נתכוון לצאת בסוכה בזה אם לא על קידוש. ואם אתמול היה חול ובקידוש לא היה גם הזמן לא היה. ועוד אין קפידה בהפסק ברכות וראייה לדבר יקנה"ז אך נ"ל דבליל ימים ראשונים צריך לברך סוכה אחר נטילה. ובשאר ימים צריך לברך סוכה טרם נטילה שלא יהיה הפסק בין נטילה לאכילה. והיא אינה צורך קידוש דהא אפי' עבור שינה צריך לברך דהיא עיקר דאין ישינים שינת עראי חוץ לסוכה. א"ל דסמיכה לאכילה דהיא קרויה ישיבה כמ' וישבו לאכול... נ"ל חיים פלטי'...

(המשך יבוא)

44 עי' הל' מהרי"ץ גיאת ח"ב דף ק"ח ע"ב שרושם את זה כקבלה מפי רבותינו, ועי' רא"ש סוף פסחים והגהות הגר"ב שם שהעיר שאין דרשה זו בש"ס.

45 ירו' שבת פס"ו ה"ג דף ט"ו ב'. 46 צ"ל אותה.

47 ביצה דף ט"ז ב'. 48 צ"ל תורם, וכ"ה במהרא"ק.

49 ביצה דף י"ח ב'. 50 צ"ל לקידוש, וכ"ה במהרא"ק. 51 סוכה מ"ו א'.

52 כפ"ה נ"ל ולהכי מברך.

פתרון הר"ת "מ"ך" בשטרות

בין ראשיתבות השונים שאנו רגילים למצא בנוסחאות של שטרות ופתרונם ידוע, מצאתי ר"ת אחד שפתרונו בלתי ידוע. שאלתי לחכמים שונים ואין פותר אותו, והוא הר"ת "מ"ך".

עד עתה מצאתי את הר"ת "מ"ך" רק בקצת שטרות, ומעניין שכל השטרות הללו נכתבו בירושלים בשנים שבין תקפ"ה לאלף הששי עד שנת תרע"ב. הווה השטרות שנתפרסמו ע"י ר"פ גריבסקי: גזני ירושלים, ח"א עמ' ל"א, זכרונות קדומים עמ' 4 ועמ' 5, זכרונות לחובבים ראשונים חוברת י"א עמ' 26 ועמ' 31. מ. ד. גאון בס' יהודי המזרח בא"י, ח"א עמ' 270 ועמ' 272. בקטעים שפרסם א. ריבלין בס' היובל "אמת ליעקב" לכבוד הרב פרימן, עמ' 157 ועמ' 160. ובפרוזה שפרסם בדהב בסוף מחברתו תוספת שביעית.

בכל השטרות הנזכרים בא הר"ת "מ"ך" תמיד בקטע המטפל בקנין הסודר, ותמיד יחד עם עוד ר"ת: "בקגו"ש במדל"ב מ"ך", והנה הר"ת "בקגו"ש" פתרונו ידוע — בקנין גמור ושלם, וכן ידוע פתרון במדל"ב — במנא דכשר למקניא ביה, ומקורו בתלמוד (ב"מ מ"ז): "כמאן כתבינן האידנא במנא דכשר למקניא ביה". בספר הגטריקון לר"מ הלפרין מצאתי 26 פתרונים להר"ת "מ"ך", ואף אחד מהם אינו מתאים לעניני שטרות בכלל ולקנין סודר בפרט. ואם יאמר אדם שפתרונו "מקנת כסף" או "מקנת כספין", אינו אלא טועה. כי לענין קנין סודר אין כל יתרון בזה שהכלי או הסודר שקונים בו הוא קנין בטפו של הקונה (השוה רמב"ם ה' מכירה פ"ה ה"ז, חו"מ סי' קצ"ה סעי' ג').

והנה כאשר התבוננתי בנוסחאות השטרות שבהם מצאתי הר"ת "מ"ך", ראיתי שבכולם צד אחד (לפעמים שני הצדדים) הוא יותר מאיש אחד, ועלה בדעתי שהפתרון המתאים הוא "מיד כולנו" או "מיד כולם". היינו שקבלו את הקנין מיד כל המשתתפים בהתקשרות. אך פסקתי, אם השערתי נכונה, כי גם הלשון "מיד כולנו" אינו כצוי בשטרות ולא היה ידוע לי שטר שבו נמצא הלשון "מיד כולנו".

שוב מצאתי בכתבי ההתקשרות של מקובלי ירושלים שנכתבו בירושלים באותה התקופה שבה נכתבו השטרות הנזכרים, את הנוסח: "ובקגו"ש במדל"ב מיד כולנו". כתבי ההתקשרות של מקובלי ירושלים נתפרסמו כמה פעמים בספרים שונים, ונוסח זה נמצא בכתב ההתקשרות משנת "את עמו" 1 ובכתב ההתקשרות משנת תק"ח.

בנוגע ל"מלואים להדפוס העברי בלונדון"

חייבים הביבליאוגרפים להזהר בדבריהם יותר משאר מיני חכמים; ועל כן מוטלת עלי החובה להעיר איזה הערות למלואים למאמרי "הדפוס העברי בלונדון" שהדפיס מר פ. י. כהן בקריית ספר שנה כ"ג, חוב' א' ע' 75. לקח טוב, 1679; משניות מס' שבת ועירובין, הע"ח.

שני הספרים האלה נדפסו על ידי נוצרים לצרכי נוצרים, ולכן לא היו ראויים להכנס לרשימה שלי. שניהם נרשמו, כרוב הספרים מעין אלה, בספרי הגדול Magna Bibliotheca Anglo-Judaica וחייב היה מר כהן לעיין בספר הזה אם התחיל לספל בביבליאוגרפיה של היהודים באנגליה.

תקנות דק"ק בהכ"נ החדשה, 1824: תקנות דח"ק גמ"ח דק"ק בהכ"נ החדשה 1824.

אין עברית בשני הספרים האלה (שנמצאו ברשותי) אלא השער (או חלק מן השער) בלבד!

בכור אדם, תקס"ז. עיין התקון בק"ס שנה זו ע' 160.

ס' השרשים... מאת י"ש פריי, תקצ"ה. ג"כ נדפס ע"י נוצרים לצרכי נוצרים, ואינו שייך לרשימה שלי.

באחדים מן המלואים האחרים, הלוקחים מרשימות מוכרי ספרים, קשה לי להאמין.

אבל אין בעולם רשימה ביבליאוגרפית שלמה ותמימה, והנני נותן משלי כמה תקונים ומלואים שאספתי במשך הזמן:

18. [סליחות מכל השנה, 1770]: רכשתי בינתיים, והוא מכיל 114 דפים.

1. החכמים שפרסמו כתב ההתקשרות משנת "את עמו", חשבו שנכתב בשנת תקי"ז, וזה גרם לכמה שבוישים וסבוכים בסדר כתבי ההתקשרות וכתולדות המקובלים חברי האגודה, וכבר הוכחתי בראיות ברורות, כי הכתב משנת "את עמו" נכתב בשנת תקי"ב והוא הכתב הראשון להתיסדות אגודת המקובלים. הווה מאמרי בענין זה שפרסמתי ב"לוח ירושלים" לשנת התש"ד בעריכת ה. ג. כרינקר, עמ' קל"ד—קל"ז.

39. [פתיחה להתפילות, 1775]: באנגלית, וראוי להשמיט אותו.
 56. תקנות מח"ק המבורגר אהבת שלום חברה... פה ק"ק לונדון... תקמ"ח. 40 ע'.
 64. [מורה באצבע 1791]: יצא לאור יחד עם צפורן שמיר, 1, 31 ע'.
 76. מנחת תודה... לכבוד... א. קיור... מאת... מ. קעניגסברג [= Michael Joseph] 1796. 10 ע'.
 (C. R.).
 100. ספר התפלות כמנהג ק"ק ספרדים יו"א על ידי הדוארד ושוסטנס שנת ויהי הוא בשער...
 (E. Justins, London) [1812].
 104. מערכה לקראת מערכת... לונדון תקע"ה (רשימת אלמנצי, 649).
 112. מילדולה, דוד בן רפאל (ורפאל אביו): תהלה לדוד (על ח"ק אור תורה), 4 ע'.
 157. [ירוש תורני ומחקרי] באנגלית בלבד.
 ועוד ידיעה נוספת:

תמיד התפלאתי שחלוצי הדפוס העברי בלונדון, שהוציאו לאור הספרים הראשונים בשנת 1770 — השותפים משה בן גרשון, יצחק בן ידיה הלוי ויעקב בן יששכר הכהן — נעלמו לגמרי לאחר שנתיים, ואין אנו שומעים שום דבר על אודותם אחרי זה. אמנם עכשיו מצאתי את הפתרון. ברשימת פושט-הרגל בלונדון בשנת 1772 נמצאו השמות Isaac Marks, Jacob Barnett, Moses Hyams כולם מדפיסים ומוכרי ספרים (Printers and Booksellers) במזרח העיר לונדון. אין כל ספק שהם הם המדפיסים שלנו, שלא הצליחו במלאכתם. אספתי ג"כ בינתים חומר חדש חשוב על ראשית ימי הדפסת עברית בלונדון ע"י נוצרים במאה ה"ט וה"י, אבל הנושא הזה אחר הוא, ואשוב אליו בהודמנות אחרת. בצלאל רות

עוד לחותמו של משה בן בצלאל כ"ץ

(להערתו של א. יערי, ק. ס. כ"ג, ע' 250)

במאמרי על החותם דנן (קס, כ"ג, ע' 239) לא קבעתי מסמרות לזמנו של החותם. שקלתי וטריתי לעיני הקורא על האפשרויות שנראו לי, ולפי עניות דעתי לא הוסיף יערי ולא כלום בהערותו, אף אם הוא בטוח כ"ק רוב לודאי" שהחותם נחקק בראשית המאה ה"י, ובעצם מוכן אני להסכים להצעתו, שכן שנים אחדות ביני לבינו מה הן? ובאמת לא הייתי מגיב על הערתו של יערי, אלמלא מנה אותי יערי בטעות גסה מצדי — קביעת זמן פטירתו של בצלאל בן מרדכי לשנת ש"ג, בעוד במצבתו חקוקה שנת ש"ב. יערי כביכול ייטיב בודאי לדעת ממני בטיב ספרים וזמנם — אני סמכתי בקביעת שנת מותו של בצלאל, או יוסף בצלאל, על קינת אחיו שלמה בראש ספר תחינות משנת ש"ג. בזאת נשענתי על מקור שבדאי היה לנגד עיניו של יערי, והוא מאמרו של ליבן שצטטתי בהערה 1 של מאמרי הנ"ל. ליבן כותב שם (ע' 98): "בשנת ש"ג יוצאים לאור על ידי שני האחים בצלאל ושלמה בבית אביהם הישיש — בצדה של הגדת פסח מצוירת — שני ספרים קטנים: "סם חיים" שהדפיס שלמה בדפוס אביו ו"ספר תחינות" בעברית-ספרית. באפיקרף של תחינות אלה מקונן שלמה על מות אחיו בצלאל שנפטר בעת הדפסת הספר. בצלאל מת בשנת ש"ג (1589/90) והוא קבור בצד אביו שנפטר בשנת ש"ב..." המצבה המשותפת הוצבה, כמובן, לאחר מות האב. ועוד הערה: יערי רוצה לערער את השערותי על זמן החותם ב"טעם הפשוט של חוסר מקום". בחותם טלפנוני, מעשה אדם בעל יכולת, יש מקום גם לאוילוג "ז"ל", גם לתואר וגם לשם האב המלא. החקק היודע לפתח באבן קשה כל צרכה אותיות שגדלן אינו עולה על מילימטר אחד — כתבות "כתר תורה" ו"משפחת הגרשוני" — אין לפניו שאלה של מלוי שטח רציונלי.

ת ש ו ב ה

בהערתי למאמרו של מר נרקיס לא התכוונתי להוסיף אלא לגרוע, כלומר, להראות שאין לקבוע בדיוק את זמנו של החותם, כפי שניסה מר נרקיס לעשות. — בקביעת שנת מותו של בצלאל סמכתי על נוסח הכיבשה, שהובא גם ע"י מר נרקיס עצמו. ואם יש מקור שלפיו נפטר בשנת ש"ן — הרי הוין עם נרקיס — וחבל שלא ציין במאמרו לדברי ליבן, כדי למנוע איהבנה. אולם עצם הנימוק שלי שם אינו משתנה ע"י הקדמת שנת פטירתו של בצלאל, שהרי על כל פנים נחקקה המצבה אחרי מותו, ואף על פי כן אין בה זכר לשם יוסף. א. יערי

מפתח שמות האנשים. החברות והמוסדות בעברית וביודית

כוכב * על יד המספר מראה שבאותו העמוד נזכר השם יותר מפעם אחת.

אבינו, מ. 261.	אטינגר, ע. 6	ארבעטער רינג, בילדונגס קאמיט
אבי שאול, מ. 5	איאלטי, ח. 220, 299	טעט, קינדער-רינג 222
אביב, ב. 5, 30, 81, 183	אידשער ארבעטער קאמיטעט	ארגון נשי החילים 79
אביגדור, ש. 82	*115	ארגון עובדי המרכז לחנוך 165
אביגל, מ. 83	איזבאן, ש. 121	הארגון הצבאי הלאומי בארץ
אבן-זוהב, א. 262	איזנשטט, ח. 82	ישראל 161, 165, 166
אבן שושן, א. 5, *82, 168	איזנשטט, ש. 177	אריכא, י. 83, 96, *166
אבן שמואל, י. 5	איזקס, ס. 82	ארליך, י. 83, 165
אבנון, י. 90, 97, 164	אילון-סרגי, ד. 6, 82	ארנבורג, א. 96
אבני, י. 82	אילת השחר 1	א"י, ממשלה, מחלקת העבודה 6
אברהם, ג. 164	אידלמן, א. 81	— המפקח על המונוט 6
אברונץ, א. 91	איסברג, ד. 83	אש, ש. 6
אברמסקי, י. 218	איקאר 187	אשבל, ד. 83, 166
האגדה הדתית, ירושלים 1	אליגוזי, נ. 278	אשכלי, א. ז. 166
אגדת העתונאים בת"א 80	אלגריא, ס. 164	אשלג, י. ל. 42
אגדת "תקנת נר"ן" 82	אלונים 259	אשרוב, ש. 87
האגוד הקומוניסטי החנוכי בארץ	אלוף, י. 83	
ישראל 164	אל-חכים, ת. 263	בובר, מ. 7
אדלר, א. 5	אלטבאוואר, מ. 83	בוגדוב, א. 263
אדלר, י. נ. 122, 222	אלטוסקי, י. 113	בונדסקי, י. 181
אדלשטיין, מ. 222	אליעזר, ר. 263	ביוני, פ. 263
אדמונדס, ר. 164	אלישבע 263	בולטשוויט, ת. י. 264
אהרני, א. 223	אלמי, א. ח. 45	בונד, פוילן 115
אהרני, י. 82	אלסט, ד. 299	בונין, א. 264
אוארבך, ש. 164	אלעזרי-וולקני, מ. 263	בוקצ'ו, ג. 96
אולמן, ש. ב. 82	אלעמי, ש. 165	בושר, ג. 7, 166
אונגר, א. 164	אלקלעי, א. 83	בחיי בן יוסף פקודא 113
אוסטרובסקי, מ. 80	אלקלעי, י. 6	בשהובן, ל. 27, 179
אוישקין, מ. 262	אמתי, ג. 168	ביאליק, ח. נ. 7, *83, 166, 277
אוישקין, ש. 164	אמתי, מ. 263	ביגל, מ. א. 83
אופטשוש, י. 164	אנגל, ח. 95	ביכובסקי, א. 263
אופנהיימר, ה. ר. 82	אנגל, י. 87	בילין, א. 7
אורבובסקה, ס. 262	אנכי, ז. י. 6	בימקא, פ. 220
אורושק, ע. 5	אסף, א. 6	בין, א. 7
אורי, נ. נ. 164	אסף, ר. 6	בירב, י. 83
אוריגובסקי, א. 262	אסף, ש. 165	בירגר, ה. 84, 166
אורל, א. 262	אפוקרט 223	בירמן, מ. 174
אחד 6	אפרים 83	בית השטה 1
אחד עולמי [פועלי ציון] 187	אפרתי, נ. 6	בכרך, ק. 223
אחד פועלי ציון — התאחדות	אפשטיין, ת. פ. 37	בבשטיין, י. 8, 183
262	אפשטיין, י. מ. 263	בלום, א. 166
אחימזץ בן פלטיאל 164	האקדמיה האמריקנית למדעי	בלוק, ה. דה 84
	היהדות 103	בליך, מ. 264

- בלימן, י. 166
 בלוק, א. 84, 166*
 בן־אברהם, י. 8
 בן אליעזר, מ. 8
 בן אריה, י. 8
 בן־גבריאל, מ. 264
 בן גוריון, מ. 84
 בן חורין, א. 92
 בן־חיים, ז. 264
 בן חיים, י. 84
 בן־יהודה, א. 8
 בן־יעקב, ש. 166
 בן־ישי, א. ז. 79
 בן־ישראל, י. 84, 166
 בן מנחם, נ. 19
 בן־שם, י. 167
 בן־ששון, ח. 177*
 בנבנשתי, ד. 8
 בנט, ד. צ. 274
 בני ברית, א"י 4
 בניהו, מ. 84
 בנימין, צ. 167*
 בנסטון, מ. 167, 264
 בנש, אד. 9
 בעקערמאן, א. 220
 בצלאל, בית הנכות הלאומי
 ירושלים 264
 בק, א. 84
 בקר, י. 264
 בר, מ. 9
 בראון, פ. 265
 בראון, מ. י. 84
 בראון, א. 84
 ברידור, מ. 167
 בר טורא, א. 265
 בראנשטיין, ב. 219
 בראנשטיין, י. א. מ. 48
 ברג, מ. 167
 ברגה, נ. 9
 ברגסון, ד. 167
 ברגשטיין, פ. 84, 167
 ברידצ'בסקי, מ. י. 84
 ברו, נ. 167
 ברוי, ח. 14, 265
 ברוצקי, ב. 122
 ברוידס, א. 5
 ברוך, י. ל. 276
 ברומפילד, ל. 84, 167
 ברוך, ד. 84
 ברוגטה, ש. 167
 ברוגשטיין, מ. 85
 ברור, א. י. 167, 266
 ברור, מ. 262
 ברוש, נ. 43
 ברזק, ג. 9
 ברט, א. 85
 בריל, מ. 9
 ברית האקדמאים הלאומיים "יבנה וידעת" 161
 ברית החיל 9
 ברית טרומפלדור, א"י 77, 167
 ברכיה בן נטרוני הנקדן 9
 ברכיהו, מ. 167
 ברלינר, א. 85*
 ברמן, א. 85
 ברנדשטטר, י. 4
 ברנר, ב. 85, 267
 ברנר, י. ח. 26, 92
 ברנשטיין־כהן, י. 3
 ברנשטיין־כהן, מ. 3
 ברסלבסקי, י. 267
 ברץ, י. 9
 ברקאי, מ. 165*
 ברקוביץ, י. ד. 3
 ברקלי, ש. 9
 ברקמן, י. 167
 ברקא, א. 9
 ברש, א. 9, 97, 267
 בת־רחל, י. 9
 גאטליב, נ. י. 121*
 גאלד, ב. 220
 גאלדאווסקי, ה. 299
 גאלדשטיין, מ. 220
 גבורי, מ. 85
 גבירול, ש. י. 9
 גבריאל, נ. 30, 183
 גבת. חברת־הנער של המחנות העולים 161
 גז, א. 168
 גז, ח. י. א. 36
 גודזענקא, ס. 215
 גוטמן, י. מ. 186
 גוטמן, נ. 267
 גוטמן, צ. 290
 גוטמן, ש. ש. 215
 גוטפריד, מ. 85
 גוטקובסקי, י. 10
 גויטיין, ש. ד. 278*
 גולדברג, א. 85, 215, 267
 גולדברג, ל. 267
 גולדין, א. 299
 גולדמן, ה. 267
 גולדמן, ש. 10
 גולדשטיין, אביעזר 86
 גולדשטיין, אפרים 10
 גולדשטיין, ו. 267
 גולומב, א. 86
 גולן, ש. 168
 גונדלמן, א. 168
 גוס, מ. 267
 גור, י. 267*
 גורביץ, ד. 176
 גורדון, א. ד. 271
 גורדוניה־מכבי הצעיר 10
 גורקי, מ. 10, 96, 168, 268
 גילאי, ש. 30
 גינזבורג, פ. 86, 96
 גינסברג, ג. 10
 גינצבורג, ל. 103
 גינצבורג, ש. 174
 גילאי, ב. 86
 גליצנשטיין, ש. 86
 גליק, נ. 268
 גליקסברג, ש. י. 268
 גלס, נ. 10, 168
 גלסורתי, ג. 86, 96
 גלפט, י. 10, 168
 גנני, מ. ק. 10
 גנצפריד, ש. 212
 גנקין, ב. 86
 גפן, י. 168
 גפר, ב. 268
 גץ, ל. 10
 גראדע, ח. 121
 גראסמן, ו. 216
 גרבה, פ. 10, 86
 גרד, ג. 168*, 173
 גרד, ר. 168
 גרונר, י. ג. 168
 גרוטו, מ. 10
 גרויס, ק. ס. 86
 גרוינברג, ס. מ. 10
 גרוימן, ס. 268
 גרוס, מ. ד. 99
 גרוס, נ. 268
 גרוטוביץ, נ. 86
 גרושקא, ל. 220
 גרויבסקי, י. 267*
 גרינברג, שלמה 223
 גרינברג, שמואל 86
 גרינטל, י. 168
 גרשוני, ג. ק. 10
 גרשוני, י. 168
 גרשנון, מ. 168
 דאברושיג, י. 48
 דאוטי, צ. מ. 86
 דגן־קורנסלר, ס. 98

- דגניה ב' 259
 דובדבני, ש. 87
 דובווינסקי, סט. 11
 דוד, ג. 168
 דוד בן אברהם אלפאסי 120
 דודלי, א. מ. 168
 דויצ'ר, ס. 171*
 דומניץ, ז. 87
 דונץ, ג. ר. 268
 דוריון, י. 268
 דורמן, מ. 11
 די מוריר, ד. 168
 דיונגנון, מ. 260
 דייטש, ח. י. 290
 דימאח, א. 114
 דינגוט, מ. 169
 דינר, א. 87
 דיסקין, ש. מ. 268
 דמשק, ש. 220
 דרורי, א. 87
 דריבלט, י. 81
 האוף, ו. 11, 87*, 169
 האורחי, י. 87
 האלפרין, מ. ל. 299
 האפשטיין, ר. 121
 הבה, ה. 11
 הברמן, א. מ. 9, 11*, 14, 29, 165, 169, 265
 הגר, י. 290
 הלוושי, י. 261
 הולצברג, י. ר. 169
 הומרוס 169
 הופמן, א. ת. י. 268
 הופמן, ת. 87
 הופמן, ש. 87
 הורביץ, א. ז. 288
 הורביץ, מ. 169
 הורודצקי, ש. א. 87
 הותורן, ג. 11
 הו, קרל דה 120
 היגר, ב. 107
 היימאן, דוש. סי 43
 הילפרין, יחיאל 87
 הילפרין, ישראל 90, 177
 הילפרין, פ. 169
 היס, ז. 169
 הינה, ה. 274
 הירשביין, פ. 48
 הירשברג, ת. ז. 88
 הלדרלין, פ. 169
 הלוי, מ. 1
 הלטר, מ. 169
 הלמן, ב. 177
 הלפרין, יעקב 11
 הלקין, ש. 89
 הנובר, ג. נ. 89
 הנלי, ג. 170
 הסתדרות הכימאים בא"י 2, 162
 הסתדרות העובדים 2, 118
 — ארכיון ומוזיאון של תנועת העבודה 2
 הסתדרות הפקידים 11, 89, 170
 — הסתדרות הפקידים. התאגדות עובדי האוניברסיטה העברית בירושלם 259
 — ועדת הבקרת המרכזיות 89, 170
 — מועצות הפועלים במושבות 162
 — מועצת הפועלות 2
 — המרכז לחנוך 78
 — מרכז לתרבות 78, 269
 — הנער העובד 89, 170
 — הקבוץ הארצי „השומר הצעיר” 78
 — הקבוץ המאוחד 11
 הסתדרות הנער האגודתי 12
 הסתדרות הפועלים החקלאים 2, 12
 הסתדרות הציונית 170, 269
 — המחלקה לענייני הנער, המדור הדתי 162
 — הקונגרס 269
 העקטיין, ש. 49, 220
 הפטמן, י. 2
 הרטל, ק. 269
 הרליימון, י. 170
 הרץ, י. צ. 215
 הרצברג, י. 269
 הרצל, ב. ז. 2, 3, 27, 49, 89, 170, 269
 הרצל, ה. 12
 הרצן, א. א. 170
 הרשקוביץ, א. 170
 התאגדות העתונאים בארץ ישראל. ירושלם 269
 התאחדות בני הישוב בא"י 270
 התאחדות מגדלי הבקר בא"י 270
 התאחדות התימנים בא"י 260
 ווארשאוסקי, ב. 221
 ויינגארטען, י. 115
 ויינפער, ז. 48, 121, 299
 וייסמאן, ג. 221
 וילי, א. 278
 ווילענסקי, מ. 101
 וויניפער, י. ל. פרץ שול 123
 ווינער, מ. 299
 ויקטאר, א. 121
 וולטר, פ. מ. א. דה 89
 וולמוט, צ. 24
 וולמן, ב. 90
 וולפול, י. 170
 וולפסברג, י. 99, 170
 וורונקובה, ל. 270
 ווינסקי, א. מ. 270
 ויזר, א. 281
 ויזר, מ. 212
 ויטנברג, ב. 260
 ויל, מ. 165
 וילד, א. 12
 וילנאי, ז. 171
 וילר, א. 171*
 וינגרטן, י. 222
 וינגרטן, ש. 12
 וינשל, י. 12
 ויס, ד. 171
 ויס, מ. 270
 ויסלבסקי, צ. א. 171
 ויסר, י. 120
 ויץ, י. 90
 ויצמן, ח. 12, 27
 ויקטור, פ. 50
 ולינברג, א. י. 90
 ולינרוד, ר. 171, 223
 ולס, ה. ג. 96
 ולקובסקי, א. מ. 90
 ון גוג, ו. 92
 ונסטרט, ר. ג. ו. 90
 ונסקי, ב. צ. 26
 וסילבסקה, ו. 96, 171
 וסרשטיין, י. עיין: אבנון, י.
 ועד ארבע ארצות 90
 הועד הארצי למען החייל 2, 81
 ועד הגדול למשמרת הצניעות. ג"י 107
 הועד הלאומי ליהודי א"י 12
 הועד לגבוש הנער העברי 171
 ועד הלשון העברית 12, 91
 ועדת החקירה האנגלו-אמריקנית לענייני ארץ ישראל 270
 וקסמן, מ. 215
 ורונסקי, ס. 91
 ורכליצקי, י. 12
 ורן, ו. 171
 ורנסקי, ג. ו. 171
 ורנר, ש. ב. 12
 ורטיס, ש. 177

- ורפל, י. 6
ורפל, פ. 172*
- ז'בוטינסקי, ז. 172
זוטא, ת. א. 91
זולאי, מ. 14
זורר, ה. ב. 172
זוין, ש. י. 270
זושצ'נקו, מ. 270
זידמן, ה. 172
זיראב, י. 172
זילברברג, א. ב. 37
זילברשטיין, א. ש. צ. 107
זינגר, י. י. 12, 91
זינגר, ק. 271
זלסקי, מ. 49
זמורה, י. 272
זמרא, דוד 12
זנגביל, י. 271*
זסלנסקי, א. י. 12
זעירא, ד. 91
זרבבל 10
זרחי, י. 96, 172
זשיטלאחוסקי, ה. 116*, 216
- חבובא, א. 271
חבס, ב. 172
חבקין, נ. ב"צ. 271
חברותא, ושינגטון 122
חולון 172
חומסקי, ז. 214
חורגין, פ. 36
חזן, י. 91
חזן, ל. 172
חיימזאחן, מ. ח. 113
חיפה, בית הספר הריאלי 271
חכם, מ. 43
חרובי, ח. 271
חריץ, י. 91
חרל"פ, י. מ. 12
חרמוני, ב. 260
חשין, ש. ז. 271
- טביב, א. 172
טוב, ש. י. א. 42
טוג'ברנובסקי, מ. א. 13
טולסטוי, א. נ. 271
טולסטוי, א. ק. 271
טולסטוי, ל. ג. 13, 164, 173
272*
- טוקאן, א. 278
טורטשינר, ג. ה. 264
טיטלבוים, מ. 288
- טיטלבוים, ש. צ. 91
טייטלבוים, א. 300
טייטלבוים, ד. 221
טימיריזב, ק. א. 92
טלבוט, ג. א. 13
טלינגטור, ש. 272
טמקין, מ. 92*
- טרומפלדור, י. 13, 77
טרונק, י. י. 48, 300
טרייזש, י. 281
טשרנוביץ, י. 92
טשרנוחובסקי, ש. 93, 173, 272*
- יאיר 174
יאן, ו. 272
יבין, ש. 173
יברכיהו, י. 92
ידידיה, ש. 173
יהודה, א. ש. 211
יהודה בן שמואל הלוי 272
יהודה ליואי בן בצלאל 289
יוסף בן יהושע הכהן 92
יוסף בן מתתיהו 92*
- יוקאי, מ. 173
יוהר, מ. 96
יידש'עטישע געזעלשאפט 187
יידשער וויסנשאפטלעכער אינ-
סטיטוט. פסיכאלאגיש-פעדא-
גאגישע סעקציע 123
יערי, א. 13
יערי, י. 96, 272
יערי, מ. 173
יערי-פילסקין, י. 92
יפה, ע. 173
יפימוב, א. ו. 173
יצחק-יצחק 166
יצחקי, י. 173
ירדן, י. 173
ירושלם. האוניברסיטה העברית 79
— מכון למדעי המורח 92
— בית חנוך עורים 173
— בית כנסת ישרון 272
— בית ספר למל 79
— בית הספר התיכון 162
— מכון לחקר השירה העברית
14
— הקהלה העברית 15
ירושלמי, א. 15
ישראל, י. 15
- כאטשעוואצקי, מ. 115
כהן, א. 15, 272
כהן, ה. 267
- כהן, ת. ה. 173
כהן, יעקב 15, 173
כהן, י. ד. 15
כהן, י. מ. 92
כהן, צ. 48
כהנא, א. 174
כהנא, י. ז. 93
כהנא, י. מ. 93
כהנא, ק. 93, 174, 272
כהנא, ש. ז. 15
כוכבא, מ. 16
כנוס רבני א"י 273
כפר ויתקין 3
כפר סבא. קבוץ הנער האגדתי
15
כפר עטה 174
כץ, א. 221
כ"ץ, י. 93
כץ, י. ב"צ 93
כצולסון, ב. 5, 15*, 16, 174*,
273
כצולסון, ר. 174
כשר, מ. מ. 36, 211, 288
- לאוטרבר, א. 174
לב, ש. 174
לבדיב, ז. 273
לביא, ש. 93
לבנון, י. 50
לבני, י. י. 16
לדיגר, א. 43
לדרר, י. 10
לואיס, ס. 174
לוביאניקר, פ. 16
לוינסקי, ק. 16
לוחמי חרות ישראל 162, 174
לוי, ה. 93
לוי, יוחנן 79
לוי, יעקב 93, 174
לוי, יצחק 16
לוי, ש. 93
לוי יצחק בארדיטשעווער 219
לויזון, ש. 16
לויטין, ש. 16
לויין, מ. 174
לויין, נ. 281
לוינסון, א. 12
לוינסון, י. 12
לובסמבורג, ר. 273
לובסון, י. 16
לוצט, מ. ח. 174
לוריא, ב. צ. 8
לוריא, מ. 93

- נעמה 260
 נשר, צ. 275
 סבין, ג. 302
 סגל, מ. צ. 18
 סגל, ר. צ. 215
 סגלוביץ, ז. 18
 טואל, א. 176
 סויבל, י. ח. 286
 סויצקי, מ. 213
 הסוכנות היהודית לא"י. המדור
 לחפוש קרובים 176
 — המחלקה למסחר ותעשייה.
 המכון לבדיקת חמרים לת'
 עשיה 275
 — מחלקה לסטטיסטיקה 95
 — — מכון לחקר הכלכלה 163, 176
 סולודקוב, ג. 176
 סולה, מ. ז. 18
 סומו, י. 95
 סופר, א. 94
 סופר, משה 12
 סוצקעווער, א. 121
 סוקולוב, ג. 95, 163
 סטבסקי, מ. 95
 סטולמן, י. 42
 סטוביבסקי, י. 95, 275
 סטוקובסקי, ל. 18
 סטיבנסון, ר. ל. 176, 177
 סטינברג, מ. 275
 סטלין, י. 18
 סטרטר, ז. 95
 סטרינברג, א. 95
 סטון, א. ט. 95
 סילברשטיין, א. 275
 סילמן, ר. 95
 סימון, ע. 95
 סימונוב, ק. 18
 סימושקין, ס. 19
 סיני, ט. 177
 סיקו, מ. 19
 סיריקין, ג. 25
 סלומון, א. 96, 177
 סליבן, ג. ז. 177
 סליטרניק, צ. 177
 סלע, י. 177, 276
 סמבטיון, מ. 96
 סמולנסקי, פ. 96
 סמס, ד. 19
 סמילנסקי, י. 96
 סמילנסקי, מאיר 19
 סמילנסקי, משה 19, 177
 מינולין, א. 273
 מינץ, ג. 175
 מירסקי, א. 175
 מירסקי, ש. ק. 114
 מישורי, י. מ. 175
 מלאכי, א. ר. 48
 מלין, י. י. 30
 מלינובקי, א. 263
 מלמד, ע. צ. 17
 ממין סיביריאק, ד. ג. 273
 מן, ה. 17
 מנדל, ק. 82
 מגדלי מוכר ספרים 175, 177
 מגדלסון, פ. 17
 מנהימר, ח. צ. 213
 מנחם מגדל בן אהרן מקמניץ 273
 מנקין, פ. 94
 מנשה, ר. 94
 מט, ג. 183
 מעקסיקע, ארישע שולע 104
 מפלגת סועלי א"י 175, 79
 מקוה ישראל 80
 מראה'נוף, ש. 49, 50, 123, 223
 מרגולין, י. 18
 מרגליות, מ. 6
 מרחביה, ח. 94
 מרכוזה, ל. 274
 מרכז לגמ"ח בא"י 80
 המרכז לעניני חנוך 49
 מרכס, א. 189
 מרמורוש, מ. 94
 מרקס, ש. 94
 מרסק, ש. 19
 משה בן יצחק בן הנשיאה מאיר
 גלטירא 274
 משה בן מימון 18, 95, 213, 274, 275
 משה הדרשן 289
 משכיל-לאיתן, ג. 18
 נאור, מ. 176
 נאמן, פ. 275
 נדבה, י. 95
 נדיר, מ. 275
 נוטיק, ד. 281
 נוינס, א. 18
 נורס, מ. א. 176
 נחמן בן שמחה מברסלב 176, 275
 ניהוין, ח. ש. 37
 ניוירוק, ישיבת רבי יצחק אלחנן.
 בית מדרש למורים 186
 ניימאן, א. מ. 113
 נישטס, מ. 95, 176
 לורובסקי, א. 93
 לי, מ. 121
 ליבוביץ, י. 93
 ליבמן, א. 16
 ליבנוון, י. 123
 ליברמן, מ. 16
 ליברמן, צ. 93, 175
 לידור, פ. 175
 ליטר, ז. וו. 212
 ליוויק, ה. 121
 ליכטנבוים, י. 16, 93
 לילינטל, ד. א. 273
 לין, י. ט. 93
 ליעסיק, א. 43
 ליפצין, ס. 221, 300
 ליפשיץ, ז. 175
 ליפשיץ, ח. 175
 לגור, א. 37
 לנין, ו. א. 94
 לניר, ה. ו. 9
 לסקי, ה. 175
 לשכת ברקאי, ת"א 94
 לשכת העבודה הכללית לפועלי
 ירושלים 94
 לשצ'ינסקי, י. 17, 216
 מאירי, מנחם 94
 מאיריהוף, מ. 92
 מאליק, ח. י. 290
 מאסר, א. 273
 מארקיש, פ. 121
 כבשן, א. 17
 מגן דוד אדום, ת"א 94
 מגנס, י. ל. 17
 מדיני, ח. ח. 78
 מאמס, ו. ס. 96
 מויאל, ע. 175
 מוינשטר, י. ל. 107
 מוטיפיורי, מ. 49
 מונציק, א. 273
 המועצה הבריטית, ירושלים 17
 המועצה המרכזית של רבני
 אמריקה 17
 מופסק, ג. דה 96
 מוצרט, ו. א. 13, 171
 מורג, צ. 273
 מורואה, א. 17
 מואה, א. מ. 108, 114, 289
 מיטציל, פ. צ. 273
 מיזיל, נ. 121, 221
 מיכאליס, ק. 17
 מילדולה, ר. 175
 מילגר, א. 122

- סמינריון למדריכי נער בידיעת
העם 177
סרפיר, ב. די 19
סנאו, א. 177
סנקביץ, ה. 276
סנקו, ל. א. 177, 276
סנש, ה. 276
סעגאלאחישש, ה. 221
סעדיה גאון 43, 114
ספיר, י. ה. 177
ספקטור, א. 96
ספרי, א. 276
ספרין, י. י. 19
ספרית פועלים 178
טרוין, ו. 178
עגנון, ש. י. 19
עזיאל, ב"צ מ. ה. 178
עזריאל המקובל 19
עין גב 80
עין חרוד 163, 261
עליה חשה. חיפה 81
עמאש, מ. 286
עמר אלכיאם 96
עפעלבוים, מ. ב. 121
עץ הדר, א. 96
עקיבא 81
עקיבא בן יוסף 8
עקביא, א. 178
פאסיערניקאו, י. 30, 183
פבר, ז. ה. 20
פוזיל, י. 178
פונר, ע. ב. 183
פירשטיין, א. 276
פולסון, מ. 260
פולק, א. ג. 20
פולק, י. ה. 123
פומרניץ, מ. 96
הפועל, ארץ-ישראל 178
הפועל המזרחי בארץ ישראל 4
פוקס, א. מ. 178
פושקוב, פ. 114
פושקין, א. ס. 24, 276
פטאי, י. 276
פטאי, ר. 24
פיבל, ב. 178
פיגנר, ו. [פ]24, 276
פיכמן, י. 277
פינסור, י. י. 96
פינסקי, ד. 221
פינקרפלד, א. 178
פינקרפלד, י. 277
פיעטרושקא, ש. 213
פירון, י. 277
פישמן, י. ל. 8, 24, 96, 163
פלגי, י. 277
פליביה, ה. 277
פלישר, א. 261
פלינט, מ. 174
פלכוב, ג. ו. 25
פלציג, פ. 178
פנואלי, ש. י. 178
פסטלוצי, י. ה. 1
פסן, פ. ון 97
פעטשעניק, א. 45
פעפער, א. 48, 121
פעפער, ד. 300
פעראלוא, מ. 121
פעראסאו, ש. 221
פפוריש, י. 97
פקטורית, א. 97
פראודפיט, א. 277
פרבשטיין, י. ה. 4
פרגר, א. 178
פרגר, מ. 277
פרוינד, ה. 97
פרוש, מ. מ. 178, 277
פרחי, י. א. 178
כרידמן, א. 25
פרידמן, מ. 27
פרידמן, מ. ש. 214
פרידמן, צ. 278
פריס-גונס, א. 179
פריצקר, מ. 179
פרישמן, ד. 179
פרישמן, י. 264
פרנס, א. 179
פרנק, ל. 25
פרנק, פ. 261
פרנקליתאומים, מ. מ. 213
פרץ, י. ל. 278
פרש, מ. 97
צ. ס. 262
צארום, א. 260
צויג, ס. 97*, 121, 179, 221
צ'חוב, א. פ. 96, 278
צידרוביץ, ג. 176
צינץ, א. ל. 214
צירקין, ד. 180
צ'מרינסקי, ב. 161
צ'נסטוחובסקה, ש. 179
צ'פק, ק. 25
צ'יקובר, א. 179
צ'רנוביץ, י. 97
צ'רצ'יל, ו. ל. ס. 9, 278
קאברין, ל. 48
קאזערניג, ו. 215
קאופמן, ה. ל. 98
קאטיליאנסקי, ח. 219
קאסטרינסקי, מ. 118
קארמאן, ג. ד. 221
הקבוץ הוותי 4, 25
קבק, א. א. 25
קדש, ש. 179
קוויטקא, ל. 49
קוטיק, מ. 25
קויפמן, יחזקאל 98
קולורי, ק. 98
קומבר, ה. ס. 18
קונרד, ג. 96
קוסטלר, א. 278
קוסמאן, ל. 48
קופלביץ, י. 26
קופערשמיד, ש. 122
קופרין, א. 26
קוק, א. י. 78
קורולנקו, ו. ג. 179
קורנפלד, ל. 167
קורנפלד, פ. 98
קורץ, א. 300
קורצ'אק, י. 26
קושניר, מ. 26*
קושניראו, א. 122
קימפלד, ד. 180
קיפלינג, ר. 180
קיפניס, ל. 26, 278
קלאוזנר, מ. 26
קלאר, ב. 164, 174, 274
הקלוב הארצישראלי לתעופה 98
קלוזנר, י. 26, 27, 98, 264
קליין, ה. צ. 180*
קליין, ש. 98
קלינג, ב. 300
קלינוב, י. 98
קלינוב, מ. 27*
קלעי, ד. 278
קלענבארט, ח. 220, 299
קלרמן, ב. 27
קמחי, ד. 96
קמינקא, א. 177, 276
קמפל, א. 278
קנורה, פ. 180
קניבסקי, 98, 278
קנצלר, ש. 180
קנרפוגל, א. א. 290
קסטלר, א. 278

- קסל, י. 180
 קפליבצקי, י. 27, 98, 180
 קפת'חולים של הסתדרות העוב-
 דים 27
 קצילסקי, אפרים 2
 קצולסון, י. 79
 קרופניק, ב. 27
 קרופניק, ל. 180
 קרלבר, ע. 270
 קרלין, א. 180
 קרן היסטור *99, 180
 קרן הקימת לישראל 99
 קרנר, י. צ. 78
 קרסל, ג. *99, 273
 ראבאק, א. 221
 ראבלע, פ. 122
 ראויטש, מ. 300
 ראסקין, ש. 214
 ראש, ג. 99
 רבינא, מ. 182, *279
 רבינוב, י. 99
 רבינוביץ, א. 279
 רבינוביץ, ב. 180
 רבינוביץ, ח. ד. 280
 רבינוביץ, יעקב 2, 180
 רבינוביץ-תאומים, ב. 89
 רבינר, ב. ב. 181
 רדאי, י. 181
 רדלר-פלדמן, י. 4
 רובין, י. ד. 113
 רובינ, ד. 49
 רובינוב, נ. 27
 רובנסקי, ה. 299
 רודיק, א. 181
 רודלסון, מ. 27
 רודניצקי, א. 27
 רודניק, צ. 279
 רודשטיין, א. 181
 רוהלד, ש. 261
 רוזובסקי, נ. 181
 רוזולט, פ. ד. 98, 272
 הרוזן, י. 28
 רוזנברג, ש. *290
 רוזנפלד, י. 1
 רוטנשטיין, נ. 181
 רוטשילד, א. 49
 רויזענבלאט, ה. 122, 221
 רויטמן, נ. 302
 רולן, ר. 27
 רופין, א. 181
 רות, ח. י. 27, *99, 279
 רוניק, י. 28
 ריסקליף, ד. 279
 ריבלוב, מ. 43
 ריבלין, י. 279
 ריבקינד, י. 297
 ריכמן, ח. 19
 רילף, י. 279
 רינגעלבלום, ע. 43
 רינדלס, ק. 28
 ריוס, י. 260
 ריפר, מ. 28
 ריקרדו, ד. 182
 ריתר, ג. 28
 רכבי, ב. 182
 רכבי, מ. 182
 רמון, י. 99
 רמן, ט. א. 28
 רן, א. 168
 רניה 28
 רנפ, י. 29
 רציצקי, ח. 264
 רקת, ג. 285
 רקת, י. 170
 רש"י 275
 שאבאל, ב. 122
 שאבאל, מ. 300
 שבדרון, ש. מ. 279
 שונוורצל, א. 163
 שוחט, י. 182
 שוחטמן, ב. 264
 שוט, נ. 99
 שולזינגר, ש. 299
 שולק, א. 223
 השומר הצעיר 188
 — בא"י 182, 279
 שופמן, ג. 182
 שופנהאואר, א. 182
 שור, א. 92
 שור, י. 182
 שורץ, ד. 182
 שורץ, ש. 99
 שורצשילד, ל. 280
 שורר, ח. 100
 עושן, ח. 29
 שטורץ, י. 280
 שטורמטל, א. 29
 שטיינבוים, י. 123
 שטיינבוך, פ. 96
 שטיינברג, א. 280
 שטיינר, מ. 48
 שטקל, ו. 29
 שטרודלר, נ. 182
 שטרוק, ח. א. ה. 170
 שטרן, אברהם 289
 שטרן, אנטול *100
 שיינקמאן, א. 223
 שילר, פ. 29
 שירמן, ח. 14, 95
 שישא, א. 29
 "שכון" 182
 שכטר, ח. 182
 שכטר, י. 18, 25, 100
 שכנוביץ, נ. 29
 שלוחוב, מ. 96
 שלום, ג. 30
 שלום, ש. 29, 280
 שלום עליכם, ד. 48, 100, 280
 שלונסקי, א. 100
 שלזינגר, י. 100
 שליונסקי, ד. 30
 שליכטר, ב. 29
 שמאלי, א. 100
 שמואל בן יוסף הנגיד 29
 שמואל בן יעקב 100
 שמש, י. 278
 "שמן" 261
 שמן, נ. 108
 שמעוניוביץ, ד. *29, 100, 162
 שני, מ. 80
 שניאור זלמן מלאדי 86, 91
 שניאורסון, י. י. 42
 שניאורסון, ש. 213
 שנידמסר, ב. 29
 שניצלר, א. *280
 שער הגולן 261
 שער העמקים 81
 שץ, י. 100
 שפאן, ש. 169
 שפירא, י. 81
 שפירא, ש. י. 29, 280
 שקי, י. 280
 שקספיר, ו. *280, 300
 שרגאי, ש. ז. 100, 294
 שרון, א. 30
 שרירא גאון 182
 שרירא, ש. 100
 שרפשטיין, ב"ע. 214
 שרפשטיין, צ. *123
 שרתוק, מ. 183
 תבורי, י. 30
 תל-אביב. לשכת המסחר 183
 תל יצחק 5
 תנועת המושבים והארגונים.
 הועדה להתישבות חילים
 ונוטרים 100, 183
 תפילינסקי, ש. 183
 תקנת גר"ן 82
 תרבות. לונדון 35
 תרן, ח. 264
 תשבי, י. 19

מפתח שמות כל הספרים בעברית והספרים האנונימיים ביווית

172 ארץ לא זרועה	איסלקית 83	164 אבות
267 ארץ הנגב	איינקייט 53, 104	אבות הלשון העברית 8
96 ארץ העורים	איך משתלמים 95	אבן ישראל 272
19 ארץ הצוקיים	איך נוסדה ההסתדרות ? 278	אבן מקיר תזעק 25
178 ארצות ועמים	האימפריה 278	אבן תזעק 19
174 ארצי	אינגבורג 27	אבני שיש 290
8 ארצנו	איסור פריעת ראש 107	אבק דרכים 167
77 אשכולות	איקאר אלמאנאך 187	אברהם בן אברהם 29
29 אשת איוב	האיש משה 268	ס' אברהם גולדברג 215
את אחי אני מבקש 172	איש התורה והמעשה 80	אברהם ליעסין 43
96 אתרוגים	אישי הציונות 27	אברהם שוונגורצל 163
	אלונים 259	אגדות וספורים [האוף] 11
213 באר האבות	אליהו גולומב. מדבריו 86	אגדת שלשה וארבעה 7
289 באר הגולה	אליהו פליישר 261	אגרות לעם 82
290 בארת המים	אלף בית 83	אגרות הרמב"ם 274
178 בגויים	אלף לילה 166	אגרת לגולה 162
220 בגורלי	אלף לילה ולילה 6, 263	אגרת לחיל 166
275 בגיטאות	אלף משחק ומשחק 169	אגרת לנוטר 2
36 בדרך (בארי)	האלף הראשון 86	אגרת מוסר 165
104 בדרך (מילאנא)	אלקטרוטכניקה בתמונות 7, 166	אגרת רב שירא 182
96 בהר ובגאי	אלקראן 279	האדם 6
273 בהרי אורל	האב והתינוק 1	אדם במולדת 179
167 בוא אלי פרפר נחמד	אמא! אמא! 270	אדם ובהמתו 166
16 בוכוח המדיני	אמני החרט האנגליים 17	אהבה במדבר 263
96 בחק המשפחה	אמרות טהורות 275	אהבה שלמה 29
161 בהרב	אנו מרד נקרא 165	אהבת ישראל 290
2 בטאון (הסתדרות הכימאים)	האנטישמיות ושאלת היהודים 29	אהבת ציון 273
179 בטוהובן (פריס'גיונס)	אנציקלופדיה לחכמי התלמוד והגאונים 6	אהבתו של מיטסה 264
27 בטוהובן (רילן)	אנציקלופדיה למדעי המין 278	אהרן דוד גורדון 271
224 בטרים 77	אנשי פאנפילוב 84	אוטרימכניקה 181
187 ביאליסטאקער פריינט	אסופות 2	אויפן צימבל 186
הביולוגיה של ארבעת יחושי	אסיר חזון 5	אויפן שוועל 126, 187
177 האנופלס	האספסת וגידולה 171	אונדזער ווארט 285
ביולטין [המכון לבדיקת חמרים	אפקים 259	אונדזער וועג 283
275 לתעשית]	אקלים עמק החולה 166	אונדזער מוט 103
261 בימי רומא וביזאנטיון	ארבע מעשיות 180	אונדזער שטימע 35, 226
בין הזמנים 1	ארגון העבודה ברפת 181	אונדזער ווארט 283
בין חרמון וגלבע 100	ארגענטינער ביימעלעך 35	אונדזער וועג 104
בין מלחמה לשלום 1	„ארט“ ידיעות 104	אונדזער שטימע (ניו יארק) 104
בין המצרים 291	הארי הגלילי 77	אונדזער שטימע (פאריס) 187
בין שמים וארץ 6	אריה בעל גוף 166	אוצר הברייתות 107
כינתים 77	אריאל 17	אור האגדה 37
ביריניקה 120	הארץ 1, 161	אור לישראל 277
בישובי דייגים 2	ארץ הגליל 98	אורים 1
בית אליהו מרדכי 289	הארץ וגלילותיה 266	אורמגורפיה 271
בית הבחירה (ויס) 270	ארץ ישראל [בלנק] 166	אחדות 161
בית הבחירה על ע"ז 94	ארץ ישראל [בנבנשתי] 8	אחדות העבודה 259
בית הכנסת 303	ארץ ישראל [ז. ליפשיץ] 175	אחד שיבת ציון 163
בית מרדכי 213	ארץ ישראל נחלת עם ישראל 218	אי האשר 173
בית קרנובסקי 12		האי הירוק 17

- הביתן הקטן 267
 בלדות ונבחרות 29
 דער בליץ 104
 בלעטער 187
 במדבר 179
 במה 161, 224
 במוט עמים 180
 במולדת העברית 81
 במחנני 77
 במישור 51
 במסלה 303
 במערכות האיגוד המקצועי 279
 בניצוד ובנגב 89
 בן הברית הנשכח 97
 בן פרבר העני 264
 בנדווים ובמחתרת 28
 בני ערב 19
 בויה מידית 182
 בנימין חרמוני 260
 בנין 283
 בנית טיסנים 177
 בנכר ובמולדת 99
 בנתיב היסורים 271
 בנתיב הלהבות 18
 הבעיה היהודית 181
 בעיות 303
 בעיות האינדוסטריאליזציה 264
 בעיות הלניזם 18
 בעיות התרבות 15
 בעית האוכלוסין 98
 בעל פה 16
 בעל התניא 91
 בעלי יצרים 83
 בפאתי נגב 96
 בפרדס החסידות 7
 בצל הדורות 164
 בצרון 51, 124, 303
 הבקורת בהסתדרות 89
 בקרן זווית 87
 ברכוכבא 12
 בראשית רבה ל' משה הורשן 289
 ברוחי הוזהב של דני 84
 בוריה 161
 די בריק (הגשר) 81
 ברית חדשה 37
 ברבת בקר 173
 ברכת הלבנה 183
 ברקאי 51, 124, 224, 303
 בשבי אצל בדווים 87
 בשבילי הביכור 100
 בשבילי החנוך המוסיקלי 87
 בשבילי מולדת 167
 בשדה ובגן 18
 בשלולית המים 97
 בתהו לא דרך 2
 בתי הכנסיות בא"י 277
 גאני מוסיקה 166
 גאמע אלאמאט 120
 גבורי ימינו 222
 נכעות עולם 16
 גברת מיניבר 95
 גדול וזר הוא העולם 164
 גדול סטרפטוקוקים 86
 גדול הקבוצה 16
 גולה במאבקה 25
 גזית 51, 124
 גזרות אשכנז 169
 גט ורשה 167
 גיין אייר 167
 הגלגל 2
 גלוידיעת [אחד] 6
 גליונות 2, 303
 גם לחיה נשמה 268
 הגמד חטם 87
 גן חרוזים לילד 176
 גן עדן הילדים 11
 הגניזה 11
 געדאנק און לעבן 53, 126, 226, 304
 געצעלטן 226
 הגשר 81
 גתי המכשף 262
 דאגה לאמהות 9
 הדאר 51, 124, 303
 הדבור הערבי 180
 דבר למורה 122
 דבר השבוע 2
 דברי הסבר 172
 דברי ימי בריטניה 30
 דברי ימי ישראל 166
 דברי ימי הערבים 20
 דברי ימי רוסיה 171
 דברי משה 179
 דברים אחרונים 262
 דגל אדם 77
 דגניה ב' 259
 דרשיח עם המות 278
 דוד וגלית 26
 הדור הבא 167
 הדיג החובב 93
 דמדומים 167
 דמויות בספרותנו החדשה 178
 המוקרטיה היום ומחר 9
 דן השומר 29
 דע את כרמך 82
 דפי הקבוצה 161
 דפים למתמטיקה ולפסיקה 161
 דפים ופואיים 259
 דקדוק אנגלי 169
 דקדוק עברי 16
 ד"ר יוחנן לוי ז"ל 79
 ד"ר יקיל ומר היד 177
 דראמה קטנה 268
 דרום 51, 124, 303
 דרכי איש 272
 דרכי לארץ 15
 דרכי לקראת התחיה והנאולה 98
 דרכים אבלות 172
 דרכים, כוונים ופעולות 270
 דרכנו 78*
 ההאבקות על צבא יהודי 8
 האנדבוך פאר די ימים נוראים 114
 הגדה של פסח 214*, 290
 הגה תרבות 35
 הגיונות 182
 הגיוני יהודי 113
 הגנת מאדריד 2
 הד המזרח 51
 הדגרת ביצי עופות 167
 הוא יביא אותם 179
 הדוד 28
 הוראות להזנה מבריאה 182
 הוראות הציור בכתות היסוד 175
 הורדוס וביתו 92
 הידי, בת האלפים 177
 הידעת את הארץ? 267
 ההימנונות ההומריים 169
 הינריך הינה 274
 היסטוריה כללית [בלנק] 84
 היסטוריה כללית [צירקובר] 179
 הכל שואלים על הכל 96
 הלכות כלאים וערלה 15
 הלכות שמיטת קרקעות 93
 המלט 280
 הנהלת חשבונות 19
 הניה 96
 הנס הרצל 12
 ההסתדרות והמפלגה 183
 הסתדרות הפועלים החקלאים 12
 ההסתדרות הציונית העולמית 6
 הערות ומקורות 100
 הפסרת שבת נחמו 168
 הקהל 89
 ההרפתקה הגדולה 277
 הרצל בחזון הדור 2

הרצל ודרייפוס 269	חולון 172	— החברה העברית לחקירת איי
השנים חדשים בטטריאובימיה 170	חולמי גאלה 271	303, 124
השכלה וחינוך בעולם הערבי 15	חולמי הגטו 271	— הכח 78
התאגדות העתונאים בארץ ישראל 269	חורב 303	— לחברי ההתאגדות 260
התישבות חיילים ונוטרים 93	חזון והגשמה 294	— מהארץ 79
התעמלות 83	חיי אלול ה'תש"ג 42	— [מועצות הפועלים במושבות] 162
	חיוכים 94	— [מועצת הפועלות] 2
	חיי סמבטיון 96	— [המכון לחקר השירה העב־
	חיי הצמח 92	רית] 14
וויליאם שעקספיר 300	החיל תשע אחת שבע שנים 100	— [מרכז לגמ"ח] 80
ויהי היום 83	החכם מדסא 276	— עירית חל אביב 260
וינה בעבר ובהיה 85	חכמה ומדע 213	— [הקיבוץ הארצי השוה"צ] 78
וינסטון צ'רצ'יל 9	חלום בנכר 172	ידיעת הארץ 97
ויצמן בארץ ישראל 98	חליל הקסמים 99	יהדות ושלום צודק 17
הועידה ה"ג של הקבוץ המאוחד 11	חלקם של שכר עבודה וכו' 100	יהודה ורומי 26
ועדת החקירה האנגלו-אמריקנית לעניני ארץ ישראל 270	חמדת ישראל 78	יהודי מצרה נחלץ 267
	חמרי גלם לתעשייה הכימית 162	יהודית מזרחי 162
	חמרים פולימרים 2	היהלום ועבודו 267
	חמשה ושבעים אלף 100	יואל הולושי, פרץ פרנק 261
זדיג או הגורל 89	50 מנות עקריות 167	ינוגורג 5
זהב בחוצות 264	חמשים שנות סוציאליזם 9	יודפת במצור 161
זו עבודה וזה שכרה 92	חמשנו 123	יום הנער 99
זכור 164	החנוך 303	יוסף טוב העפטן 215
זכור ימות עולם 91	חנכה 162	יומן באפר 279
זכר לחיים 93	חפידות 278	יומן גיטו ורשה 172
זכרון אברהם משה 87	חפת חתנים 175	יומנו של תובע 263
זכרון אליהו 79	חק ומקרה 10	יון מצולה 89
זכרון לנשמת... רא"י קוק 78	חקי האיגרוף 178	יוסיליה הגלם 269
זכרון לר' אברהם צארום 260	הקירה על שכר העבודה 176	יוסף הדין בן הכפר 171
זכרונות והגיונות 170	חקת הפסח 168	יוסף ישראלס 15
זכרונות זואולוג עברי 82	חרבן ונחמה 6	יוסף קלוזנר 264
זכרונות מעולם החתולים 30	חרות ומשטר 94	יורם בגן החיות 177
זכרונות של יקה 268	חרות ממחסור 182	ידישע וועלט 104
זמירת הגפן 170	החתם-טופר ותלמידיו 12	ידישע קולטור 305, 48
זומן החדש 173		ידישע שפראך 226
זמרת הארץ 83	הטבע 303	ידישער וויסנשאפטלעכער אינ־
זרמים חדשים במחשבה הכלכלית 10	הטבע והארץ 303	סטיטוט 285
	טהרת בת ישראל 174	[ידישער] אידישער קעמפער 53
	טולסטוי 164	יווא בלעטער 53, 126, 226, 305
חבל סדום 26	טופוגרפיה שימושית 84	הילד ועולמו 175
חבלי תרבות 171	הטכנאי הצעיר 2	הילד מצויר 264
חבלים וקשרים 169	הטרגדיה של תנועת הפועלים באירופה 29	ילדותם של בעלי-החיים 273
חברות ומסים 176		ילדותו 92
חברותא 122		ילדי המרתף 179
חבריה עליזה בבית 82		ילדים בגיל בית הספר 82
חברים וידידים 173	יאיר 174	ילדים במחנת 278
חברשפט 187	יבגני אוניגין 276	ילקוט הדעות והמדות 99
חג יובל 186	יבנה 124	ילקוט ווהלין 2
חגים ומועדים 24	יד לקורא 78, 224	ילקוט תשעה באב 269
חגיגו ומועדיגו 214	ידידי הגמדים 30	ים 52, 224
חדושי הטכניקה במלחמה 166	ידיעות [ביה"ס התיכון ירושלם] 162	ימים ולילות 18
חדר-חולים 278	— [הועדה המרכזית לתזונה] 163	הימים הרעים 96
חובות הלבבות 113		

לְקוּטֵי אַגְדָּה 30	כֶּרֶם צִיּוֹן 79	יְסוּדוֹת הַטּוֹפּוֹגְרַפִּיָּה 270
לְקוּטֵי תוֹרָה, תוֹרַת שְׁמוּאֵל 213	כְּשֹׁאמָה נִלְחַמְתָּ עַל חֵרֻתָּהּ 37	יְסוּדוֹת סִכְנִיִּים כַּחנֹךְ 85
לְקוּטִים 79	הַכֶּשֶׁף הַצָּהוּב 279	יְסוּדוֹת הַטְּלוּיוֹת 27
לֶקַח חַיִּי 90	כְּתָב אֶל הַנוֹעֵר הָעֵבְרִי 171	יְסוּדוֹת הַתַּאֲוִרִיָּה הַמוֹסִיקָלִית 168
לְקִרְאָה מוֹסִיקָה חֲדָשָׁה 263	כְּתָבִי [ב. כְּצִלְסוֹן] 15, 174	יַעֲקֹב רוֹזֶנְסְלֵד 1
לְקִרְאָה הַמוֹעֵצָה הַשְּׁלִישִׁית 25	— [יְהוּדָה אֶלְקִלְעִי] 6	דִּיפָּה שִׁבְעוֹלָם מָה הוּא ? 100
לְשֵׁאלֶת הַוֹּרָאָה הַכְּתִיב הָעֵבְרִי 174	— [יוֹסֵף בֶּן מַתְתִּיהוּ] 92	יִפּוֹל מִצֹּדֶךְ אֵלֶּף 11
לְשֵׁאלֶת חֲשִׁבוֹנוֹת הַמִּתְנַהֲלִים 18	— [יַחִיאֵל הִילְפֶּרְטִין] 87	יִצְאֹו הַתְּלַמִּידִים אֶל הַמֶּשֶׁק 182
לְשׁוֹן אֵין לַעֲבֹן 305	— [יַעֲקֹב כֶּהֱן] 15	הַיֵּצֵר הַמִּסְטִי 168
לְשׁוֹנוֹ 52, 125	— [מ. אֶכִּיגֵל] 83	יֶקֶר תַּפְאֶרֶת 12
הַלְשָׁכָה הַכְּלָלִית 94	— מִבְּס מֵאִירֹהוֹף 92	הִירְדֵן 268
לְשֵׁרוֹת הָעֵם 178	— [מִשָּׁה סְמִילֶנְסְקִי] 19	יִרְמִיָּהוּ אִישׁ עֲנָתוֹת 172
לְתוֹלְדוֹת הַשְּׁחִיטָה הָאֲשִׁכְנוּיִת 178	— פֶּרֶף 1. ה. טוֹרֶטְשִׁינֶר 264	הַיֹּשֵׁב אֶרְגוֹנוֹ וְעַתִּידוֹ 80
	— הָרֵב פִּישְׁמֵן 8	יִשְׁמַח מִשָּׁה 288
	כְּתָבִים נִבְחָרִים [בֶּרְלִינֶר] 85	יִשְׁעִיהוּ 281
	— [וִכְסְמָן] 215	יִשְׂרָאֵל בְּעַמִּים 93
	— [זִיבּוֹטְסִינְסְקִי] 172	יִשְׂרָאֵל בְּעַרְב 88
מֵאָה גְמָרִים 168	כְּתָבִים פֶּדַגּוֹגִיִּים 26	כֹּד הַשֶּׁמֶן 261
מֵאָה שָׁנָה שֶׁל תַּצְפִּיּוֹת גְּשָׁמִים 83	כְּתוּבִים אַחֲרוֹנִים 16	כֹּה לֹחִי 11
מֵאֲזִינִים 3, 52, 125, 162, 224, 304	כְּתוּבֵי מִיּוֹחֲדוֹת 222	כַּחַה שֶׁל צִדְקָה 93
מֵאֲקָר צִוְּדָרָא 96	כְּתוּבֵי מַלְכוּת 9	כִּי פָנָה יוֹם 171
מֵאֲרֶק שֶׁאֲגָל 300	לֵאבֶאֱאָמָא 5	כִּיצַד אַחֲנָךְ אֶת יְלָדִי 10
מִבּוֹא לְכְתִיבֵי הַקּוּדֶשׁ 100	לֵאוֹר הַהֶלֶכָה 270	כִּיצַד בּוֹנִים רִדּוֹ 93
מִבּוֹא לְלִשׁוֹן הָעֵבְרִית 223	לֵאחֲדוֹת הָעֵבְרִית 162	כִּיצַד לְמַדוֹ הַצִּפְרִים חֲמֵשׁ 280
מִבּוֹא הַמִּקְרָא 18	לֵאחֲרֵי שְׁלִיסְלִבּוֹרֵג 276	כִּיצַד מְטִילִים 27
מִבּוֹא לְתוֹרַת הַגִּרְעִין 170	הַלֵּב הָקֵר 87	כִּךְ פֶּרְצָה הַמִּלְחָמָה 90
הַמִּבּוֹעַ 273	לְבַדְנוֹ 79	כֹּל כְּתָבִי [בְּדִאֲלִיעוֹר] 8
מִבְּחֹר מִנְחֵי רִפּוּאָה 91	לּוֹח [הַסֵּת' הַנוֹעֵר הָאֲגוּדָתִי] 12	כֹּל כְּתָבִי [הִיפּוֹקְרַאטֶס] 223
מִבְּחֹר הַסִּפּוּר הָאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵלִי 24	לּוֹח הָאֶרֶץ 161	כֹּל כְּתָבִי [שׁוֹפְמָן] 182
מִבְּחֹר הַשִּׁירָה הָעֵבְרִית 265	לּוֹח יְרוּשָׁלַיִם 52, 224	כֹּל סְפּוּרֵי שְׁלֹ... עֲגוּן 19
מִבֵּית 260	לּוֹח כִּס [כְּרִית הַחִיִּיל] 9	כֹּל שִׁירֵי [בִּיאֲלִיק] 83
מִבְּפָנִים 79, 224	לּוֹח הַשְּׁמֹת הַשְּׁלֵם 9	כֹּל שִׁירֵי רַבִּי יְהוּדָה הַלּוֹי 272
מִגְדִּיר לְצִמְחֵי בֵּר 87	הַלּוֹח הָעֵבְרִי [אֹאֲרֶכֶךְ] 164	כִּלְלִי הַפִּיטוֹק 12
מִגְלַת אַחִיעֶזֶק 164	הַלּוֹח הָעֵבְרִי [לִדְיֶנֶר] 43	כִּלְלִים בְּכְתָבִים הָעֵבְרִי 178
מִגְלַת אֶסְתֵּר 211	הַלּוֹחִם 3	כְּנוֹס רַבְנֵי א"י 273
מִגְלַת סְתָרִים 19	לַחִיִּים חוֹשִׁים 170	הַכְּנוֹסִים שֶׁל אֶרְבּוּנֵי הַחִיִּילִים 163
מִגְלַת רוֹת 101	לַחֵם וְחֻזּוֹן 166	הַכְּנוֹר 276
מִגֵּן וְקֶשֶׁת 3	לִידְתוֹ שֶׁל אָדָם 168	כְּנִימַת עֶשֶׂה־טֶבֶק 180
מִגֵּן יְרוּשָׁלַיִם 15	לְיוֹם תְּלִיחֵי 268	כְּנֶסֶת 224
סֵי הַמְּדוּת 176	לִישׁוּעֵי אִיד 187	כְּנִפֵי שַׁחַר 290
מִדּוֹת קְלִיטָה 259	לִישׁוּעֵי אִישׁ הָעֶפְסֵן 104, 305	הַכְּנִרִית 96
מִדִּינָאִים בְּרִישִׁים בִּימֵינוּ 95	לִכְבוֹד פּוֹרִים 280	כְּעִיר נִצּוּרָה 9
הַמְּדִינָה 175	לִכְבוֹד 162	כַּעֲלָה נֹדֶף 275
מִדִּינָיוֹת הַסֶּפֶר הַלֵּבָן 16	לִכְסִיקוֹן רֵאשֵׁי תִיבּוֹת 27	הַכְּפָה הַכְּחָלָה 167
מִדִּינָיוֹת צִיּוֹנִית [ב. כְּצִלְסוֹן] 174	הַלְמָדוֹן הַקָּטָן 50	כְּפָר עֵטָה 174
הַמְּדִינָיוֹת הַצִּיּוֹנִית [זִיבּוֹטְסִינְסְקִי] 172	לְמוֹד הַלִּשׁוֹן 83	הַכְּפָר הָעֵרֶבִי 95
מִדִּינַת הַיְּהוּדִים 89, 170	לְבוּדֶה 4	הַכְּפָר קוּרָא 100
מִדּוֹן וְעַד כֹּאֲר־שֶׁבַע 168	הַלְמִידָה 85	כְּפָתוֹר וּפְרָח 179
הַמְּדַע הַמְּדוּרֵנִי 93	לְמַעַן הַשְּׁבֵת 103	כְּצֵל עוֹבֵר 87
מְדַעֵי הַסֶּבֶע וְהָאֲמוּנָה 82	לְנִצְחוֹן 103	כְּרֹכּוֹר הַכְּלִיוֹן 299
מְדִירֵךְ אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל 171	לְעוֹזֶרֶת הָעֵם 188	כְּרֵם פִּתְחִיָּה 94
	לְפִשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא 86	כְּרֵם צִבִּי 290

- מדריך למשתלח 180
 המדריך לנהג 280
 מדרש גאולת הקרקע 99
 מדרש שמעוני 268
 מדרש תנחומא 94
 מהיות הזמן 2
 מהמדורות עד הרדיו 182
 ס' המהנדס 180
 מוטור אינדוקציוני 168
 מזכר צבר בתל-אביב 173
 מולדתי 79
 המוסדות המשקיים 99
 המוסיקה נחלת הכלל 18
 מוסיקה קאמרית לנעורים 82
 מועדי ישראל 50, 123
 מוצרט 13
 מורדי הגיטו 277
 מורה דרך בפילוסופיה היוונית 279
 המורה החדש 271
 מושבות בריטניה 302
 מושבות סוציאליסטיות 13
 מושגי החיים 268
 מושגים בתורת החימה 27
 מוזיקי גן הירק 180
 מזרחי וועג 305
 מחברות 283
 מחוללי פלאים 90
 מחזור 113
 מחזור המים בצמח 82
 בחיי יוסף טרומפלדור 13
 מהייל אל חייל 79
 מחלות הדגנים בארץ-ישראל 175
 מחקרי אבות 212
 מחקרי ארץ 16
 מחקרי הטבע 276
 מחקרים בחכמת ישראל 186
 מחקרים במקרא 15
 מחקרים בשדות בעל 263
 המחשבה היהודית בעת החדשה 181
 מטה-הקסמים 164
 מי הוא ישוע הנוצרי? 97
 מי מרום 12
 מיניטורות היסטוריות 95
 מיר 35
 מירטלה 5
 המכונית 96
 מכניזמים החיזור 29
 מכניקה 83
 מכתב למגויס 79
 מכתבים לאם 29
 המלאכה 3
 מלון עברי 267
 מלון שמושי 299
 מלון השפה העברית 267
 מלחים 79
 המלחמה הנצחית 166
 מלחמת האזרחים ביוון 11
 מלחמת ברכוכבא 173
 מלחמת העולם השנייה 271
 מלחמת עמלק 15
 מלחמתו 11
 מלילה 224
 ממקור ישראל 84
 מן רכבי-הקרב עד הטנק 173
 מגוף התחיה 95
 המגורה הגנוזה 97
 מנחת יצחק 42
 מסכות 179
 המסגר הצעיר 176
 המסד 180
 מסד הבנין 180
 מסות ורשימות [ב.ב.צנלסון] 174
 המסך עולה 28
 מסכת אבות 164
 מסלול הגאולה 19
 מסע המות 28
 מסעות ארץ ישראל 13
 מסעות בנימין השלישי 175
 מסעי שמנון 164
 מספורי הדוד אפרים 10
 מספורי הזמן הזה 96
 המסתורין היהודי והקבלה 30
 מעולם החרקים 20
 המעין 162
 המערכה אשר לפנינו 173
 מערכות 52, 125, 225
 מערכות ישראל 18
 מערכת התלמוד והפוסקים 90
 מעשה בגבן 263
 מעשה בכורת 168
 מעשה בכל יום 180
 מעשה בספגנית 86
 המסוות 96
 מפעלו הפילוסופי של הרמן כהן 267
 מפת ישראל בארצו 262
 מצבן הכספי וכו' 167
 מציגים את עצמם 181
 המצפה 163
 מקוה-ישראל בת ע"ה 80
 מקורות ומחקרים בתולדות ישראל 165
 מקראה תרבות 302
 מרגלים ובוגדים 271
 מרד 17
 מרדכי הלוי 1
 מרדכי שני 80
 מרובעים 96
 מרת פרקינגטון 84
 המשבר הגדול בלבנון הקטן 28
 משה פולסון 260
 משחק המלכים 179
 המשטר המדיני בבריטניה 164
 משלי שעלים 9
 משם 84
 משמר 3
 משמר לילדים 260
 משורר סדרי בראשית 273
 משנה תורה 18, 275
 משני הכיסים גם יחד 25
 משני עברי הויסלה 91
 משניות 176, 213
 משנת רא"מ 108
 משעולים לאפק 99
 המשפט 80
 משפט ריבולוב 43
 משפט שיילוק 262
 משקי הפועלות 99
 משרד העבודה הבינלאומי 85
 מתורגמן של ראשונים 212
 המתחיל 182
 המתנדבים הקטנים 100
 נבטים 3
 נביאים ראשונים לילד 183
 נגוני חסידים 95, 275
 נגונים 273
 נגונים בסער 10
 נדודי ישראל 17
 נהיה בריאים 3
 הנוער האגודתי 80
 הנוער מול פני האסון 10
 נחל איתן 267
 נחמן סירקין 25
 ניי לעבן (בונצאס איירעט) 187
 ניי לעבן (נייר-ארק) 116
 נס המרד 10
 הנסיך סרברני 271
 נעורי המלך הנרי הרביעי 17
 נער המיסטיפי 277
 נפגשו במולדת 175
 נפתולי עם האמת 10
 נצח ישראל 289
 הנקמה 84
 הנקמה בעמלק 167
 נר בנימין 181
 הנרגיל עץ הפלא 276

גרות חנכה 222	ספר השנה של העתונאים 80	עלוני [הפועל המזרחי] 4
הנרקיסים 175	260	עלי בבא 6
הנשאר בציון 91	ספרות ההסתדרות 99	עלי עשור 12
נשי וינדזור העליונות 280	ספרית פו 19	עליה חדשה 81
הנשיא 19	סקירה קצרה [כ"ח עורים] 173	עלילות הפלא של וגנן 100
נשים סובייטיות 176	עבודת החון 120	עלית חסידים 280
נשמה מפוארת 92	עבר וערב 211	העלמה אלוה 280
נשמת הספרות הרוסית 273	העברי 223	העם הכונה 12
נתיבי תרבות 80	העברי הצעיר 103	העם וגבוריו 49
נתיבים בתוהו 170	עברית 176	עם חזיון ההגנה 16
נתיבנו 78	עד חרמה 278	עם חיילינו 9
סבא אלהיבית 173	הערה 3	עם חקלאים עברים בארצנו 6
כבא ירח 97	עדות 52, 125, 225	עם הנצחון 12
סדור השלם 30	עדות בישראל 289	עם הרוח 86
סדור תהלת ה' 214	עדות לישראל ולעמים 277	עמל חיים 24
סדור תפלות ישראל 214	עוז 163	עמק הבכא 92
סדר ברכות ותפלות 215	העולם 3, 52, 163	עמק, עמק... 263
סדר הפרשת תרומות ומעשרות 273	עולם בסגורים 280	עמק שפר 167
סדר המצות להרמב"ם 108	עולם הדברים הגדולים והקטנים 269	ענבים במדבר 290
סדר תפלות כל השנה 215	עולם ומלואו 82	הענק וגנו 12
סדר תפלת אזכרה 272	עולם הילדים 187	עסקן למופת 4
הסולם אל החזון 273	עולמות 84	עץ התפוח 96
סונטת קרויצר 13	עולמי 223	עצי א"י 278
סופה בגליל 82	העומדים לצדנו 177	עקרונית הכלכלה המדינית 182
סופר הצער והזעם 92	עושר גנוז 280	עקרי הוקדוק העברי 176
סיני 52, 125, 225, 304	עזי והמנגנים הצעירים 166	ערוך השלחן העתידי 263
סנה 99	עזר ללמוד החמש 123	ערים ואמהות בישראל 163
ספור ארצישראלי 96	עיון 225	עשור לשער העמקים 81
ספור בלי גבורים 25	עין אחת צוחקת 275	עשר הומורסקות 270
הטפורט השמושי 167	עין הברלח 213	עשר שנות תעמולה ציונית 10
ספורי-מלחמה רוסיים 96	עכסה בת כלב 100	עשרים וארבע שעות מחייה של אשה 97
ספורי מעשיות על איטליה 10	על האי 89	25 שנה לצבא האדום 81
ספורי סבא 177	על האישיות בהיסטוריה 25	עתה הבנתי מהו רדיו 83
ספורים [ביאליק] 83	על הדמיון בציור 16	העתון הדימוקרטי 4
ספורים לקטנים 173	על הוראת החשבון 169	עתידות 304
ספורים מן הדקמרון 96	על ההסתדרות 11	עתידינו בידנו 84
ספורים מפי השמועה 96	על הרכב ובנין 173	עתים 163
ספורים קטנים [מנדלי מורס] 17	על התפתחות העבודה החימית 10	פ. בימקא 220
ספפו מלכבוס 26	על החוקיות שבתכונות הכימיות 17	פאול וורגניה 19
ספר ברנשטייך כהן 3	על חרוש האינסרנאציונאל 3	פאלקס שריפט 104
ספר היובל לכבוד אלכסנדר מארכס 189	על י. ח. ברנר 26	פאקטן און מיינונגען 35
ספר היובל לכבוד לוי גינצבורג 103	על המדוכה 80	סארינער שריפטן 35, 53
ספר המועדים 276	על מטבוליסם 175	פולטיקה 187
ספר המזרחי 260	על עתידינו הלאומי 164	פולטבה 24
ספר המסבות 264	על פני ערב 86	פון לעצמן חורבן 226
הספר העברי 225	על הציונות הדתית 100	פועל הצעיר 52
ספר הענק 91	על קופת החיילים 93	סטר שלומיאל מצא צל 96
ספר הפלאות 5	עלון [האגודה הדתית] 1	פירסה 84
	עלון אזכרה 81	הפיסיקה בחיי יום-יום 177
		פלאי עולם 97
		פנקס ועד ארבע ארצות 90

- פנס הניצולים 176
מטה 277
פסיכולוגיה [בריל] 9
פסיכולוגיה אינדיבידואלית בבית
הספר 5
פסיכולוגיה של הדת 18
פסקי הלכות 170
מעמוני הגשם 177
הפקיד בתעשיה 89, 170
פראלעטארישער געדאנק 126
הפרה בהריגה ולידתה 270
הפרוסקול [של הקונגרס הציוני
הראשון] 269
פרופיסור... שטרק 170
הפרוק הקטליטי 164
פרוש האגדות 19
פרה הגפן 286
פרייע ארבעטער שטימע 53
פרייע יידישע טריבונע 226, 305
פרקי גמרא 183
פרקי דקדוק 17
פרקי הלכה 25
פרקי עליה 26
פרקי קריאה מן הספרות הערבית
278
פרקים בתולדות הישוב 19
פרקים לבתי הספר ולנוער 25
פרקים ממגילת חיינו 97
פשוט אהבה 171
פתגמי חז"ל בחרושים 288
פתגמים 174
פתרון דורלאומי 279
הצד השני של המטבע 16
צהרים 4
הצוואה 183
צופיות 87
די צוקונפט 49, 305
צחוק בדמע 48
צחות בדיחותא דקדושים 95
הציוד החשמלי של האוטו (שושן)
29
הציוד החשמלי של האוטו
(רבינוביץ) 180
ציון 225, 304
ציון במשפט תפדה 10
ציון הלוחמת 166
הציונים הכלליים 27
די ציוניסטישע שטימע 35
ציורי מים ושרטוטים 17
די צייט 35
ציץ אליעזר 90
ציגניס'חאן 272
- צללי דורות 48
הצעד השני 181
צפית לישועה 92
הצפרים המדברות 167
צדור מכתבים לשאלות החינוך
המשותף 179
קבץ חבורי תורה 212
קדם 4
קדמוניות היהודים 92
קו לקו 11
קו קרוון 178
הקואופרציה בעולם 167
הקואופרציה היצרנית בעולם 168
קוו ודיס 76
קול החיל המשותף 163
קול החייל העברי 4
קול המורה 49
קול המחמרת העברית 162
קול הרבנות 104
קולטור און דערציאונג 53
הקומדיה האנושית 178
קוממיות 81
קונטרס הליקוטים 82
קונטרס מאמרים 42
קוסמיגרפיה 84
הקוסם בנגינות 171
קורות סעיד 169
קורות העולם 28
קורות העתים 273
קטעים 114
קינדערוועלט 187
קינדער'שורנאל 122
קינות לתשעה באב 42
קעגן די אנפאלער 216
קצור שלחן ערוך 212
קצור תולדות הספרות הכללית 8
קצור תולדות הפילוסופיה 280
קראן 279
קרובן שמואל 107
קריפטוגמים 82
קרל ואנא 25
קרן היסוד וימה של ארץ ישראל
98
הקרן הממלכתית היהודית 85
קשת 4
הראדאר מהו? 276
ראש השנה לאילנות [אדלר] 122
ראש השנה לאילנות [מילנר] 122
הראשון והאחרון 86
הרב 86
רב' סעדיה גאון (ברושי) 43
- רב' סעדיה גאון (מירסקי) 114
רבי יצחק... ברנדשטטר 4
רבי עקיבא בן יוסף 8
רבי שלמה נגיד 7
רבקה 168
רגלים בריאות 95
רגע בפקין 93
רובור הכובש 171
רונזולט 98
רוח גדולה באה 277
רוסיה ושאלת היהודים 8
רוסיה-פולין 96
הרופא העברי 52, 125, 304
הרוצח וקרבתו 170
רזיאל המלאך 28
רלף הציד 95
רמה 4, 125
רמונים לילדים 182
רעיון התעופה בבית הספר 98
רפואה 125, 304
רפואה וטרינרית 225
הרקטה האדומה 9
רשות עמק טנסי 273
רש"י מפרש התורה 275
רשימה של כתבי יד 285
רשימת חברי הלשכה 183
רשמות 125, 304
הרתוך 175
שאל טשרניחובסקי 93
שאל המלך 268
שאלות ותשובות מהרש"מ 279
השבויה מצפורי 169
שבועות 279
שבטי ערב 86
שבילי החנוך 225, 304
שבילי לשון ערב 27
שבילים בחול 169
שבעה מעשות 268
שבעה פרקים על אנגליה 27
שבת בראשית ושבת סיני 288
שדה ואילן 90
השדה לגן ולנוף 81
השדה לנער 5
השהם 274
שולה הפנינים 9
השומר הצעיר 188
שו"ת מהרא"ב 37
שחוק ודמע בבית הדיון 271
שחור ונאה 176
שחמט (מרמורוש) 94
שחמט; חוכמות... 163
שטבטקפיטן ריבניקוב 26

- השטן 272
 שי למורה 268
 שירי קומץ המנחה 214
 שיחות על חנוך 168
 שיחות פלוטופיות 177
 "שיטת ברזין" 180
 שיטת המס 87
 שילה 81
 השיעור 267
 שיר וזמור לחייל 81
 שירון מסד 299
 שירי הגטו 261
 שירי הימים 100
 שירי מועד 298
 שירי מלחמה 29
 שירים [אלישבע] 263
 שירים [טשרניחובסקי] 173, 272
 שירים [פסאן] 276
 ס' השירים [רמח"ל] 174
 שירים לילדים [טשרניחובסקי] 272
 שירים לילדים [רבינא] 182, 279
 שירים לעם 279
 שירים מקרית המות 275
 שירים נבחרים [הלרלין] 169
 שירת ביאליק 277
 שירת ברנאדט 172
 שירת יהודית 168
 שלבים 5
 שלבים ראשונים 78
 שלום, ילדים! 178
 שלום עליכם 7
 שלמה לויטן 16
 300 משחקים 95
 שלש מאות שנה של יהדות פולין 87
 השלשה משכונת מחלול 265
 שלשים שנות השומר הצעיר 91
 שמונה בעקבות אחד 92
 שמונה פרקים 95
 שמחזאי 86
 שמחת כספים 93
 שמע שלמה 261
 השמש בגבורתו 214
 שנה באי 103
 שנה ברוסיה 27
 שני מאורות 29
 שנים מרבבה 96
 שנים עשר הדפסי אבו 267
- שנת הארבעים ושלוש 172
 שעה למדע 29
 שעת כושר 96
 השפה האנגלית ודקדוקה 182
 השפה הערבית ודקדוקה 98
 השקל הציוני 170
 השרות הסוציאלי 91
 השרותים הסוציאליים 95
 שרי המאה 96
 שרשי המשבר 272
 ששה חדשים באיסלנד 85
- התאומים 174
 תאים 179
 תבונה 225
 תבח נח 178
 תדפיס 35
 תהלת ה' 214
 תי שין הא 77
 תולדות אהרן 25
 תולדות האמונה הישראלית 98
 תולדות ארצות הברית 18
 תולדות בית יוסף 36
 תולדות ההתיישבות הציונית 7
 תולדות החנוך 85
 תולדות החנוך בישראל 123
 תולדות ישראל והעמים 93
 תולדות מאה אופרות 17
 תולדות מאה גדולי הקומפוניסטר ריב 98
 תולדות מאה סימפוניות 10
 תולדות המוסיקה 86
 תולדות המורח העתיק 182
 תולדות משפחה אחת 25
 תולדות טין 176
 תולדות הספר העברי 11
 תולדות הספרות העברית החדשה 262
 תולדות תפוח האדמה 168
 התיעה בורכי החיים 96
 תורה אור להרמב"ם 37
 תירה לילד 30
 תורה שלמה 36, 211
 התורשה — מהי? 93
 תורת הגזירה 94
 תורת החבור של האריגה 174
 תורת חובות הלבבות 113
 תורת חיים 29
 תורת החשמל המעשית 84
- תורת חשן המשפט 180
 תורת היחסות 30
 תורת הכלכלה המדינית 263
 תורת הנשואים 174
 התחיה 272
 תינוקיו 98
 תכנון 296
 תכנית למודים 49
 תכניתנו 175
 תכניתנו בכיטוח הסוציאלי 278
 תלם בים 265
 תלמוד בבלי (לקושים) 183
 תלמוד עשר הספירות 42
 תמול שלשום 19
 תמצית התנ"ך 166
 תנאים לחג השבועות 183
 תנועה במחתרת 78
 תנ"ך 280, *281
 תנ"ך, תורה 30, 36, 100, 211
 תנ"ך, נביאים ראשונים *183
 תנ"ך, כתובים 101, 211
 תנ"ך, משלי 286
 תנ"ך, חמש מגלות 30
 התנ"ך בידי יוצריו 85
 התעופה 180
 תעופה לכל 93
 תעורה 123
 תעלומת הארגונים 267
 תערוכות מוזן 6
 תפארת ישראל 289
 תפלה ליום שני של ראש־השנה 178
 תפלות 183, *214, *215
 תפלות, סודר 30
 תפלות וזמירות לכבוד שבת 215
 תפלות יום כפור 113
 תפלות ישראל 214
 תפלות לשבת 113
 תפקידי בתי הכנסת 10
 תצפיות בהמון 97
 התקופה 126
 תקנון דוגמה 6
 תקנות בין לאומיות 178
 תרביץ 52, 126, 225
 תרגום כתובים 36
 תרגום משלי ערבי 286
 תשובה שלמה 37
 תשרי תש"ד 79

- Smith, W. 288
 Snaith, N. H. 107
 Sola Pool, see: Pool
 Sparks, H. F. D. 107
 Speculum 230
 Spiegler, S. 117
 Stark, F. M. 219
 Stone, G. T. 292
 Strassburg, M. 220
 Strauss, F. 184
 Sukenik, E. L. 46
 Synagogue Light 230
 Syria 230
 Syrkin, M. 294
 Szekely, B. 294
- Talks and Tales 36
 Talmud. Selections 289
 Tchernowitz, J. 282
 Technion 120, 296
 Teitelbaum, E. 120
 Tel-Aviv and Jaffa. Chamber of Commerce 183
 Tel Hai News 106
 Telem, G. 120
 Teller, Ch. J. 216
 Theodor, O. 120
 Theologische Zeitschrift 308
 Thorek, M. 43
 Tierra Santa 230
 Todrin, B. 301
 Tolkowsky, S. 102
 Torch 106
 Traditio 230
 Trans-Jordan. Government. Laws 34, 184
 Transactions of the Philological Society 308
 Tribuna Israelita 230, 308
- Tucker, S. 298
- Ulken, H. Z. 294
 Undser Wort 285
 "Uniao" 189
 Unidad 106
 Union O.S.E. 285
 Union y progreso 36
 Unité 36
 United Israel Bulletin 189
 United Palestine Appeal in Great Britain 120
 U.S. Dep. of Agriculture. Bureau of Agricultural Economics 296
 University of Pittsburgh Bulletin 130
 Ussishkin, M. 295
- Veritas militans 184
 Viata Evreeasca 189
 Voice 189
 Voix Sioniste 189
 Het volk ter hulpe 188
- Wallenrod, R. 223
 Warhaftig, Z. 218
 Der Weg 285
 Weinberg, J. 43
 Weisser, J. S. 120
 Weizmann, Ch. 219, 296
 Welles, S. 219
 Werfel, F. 290, 301
 West Virginia History 308
 Wizo Reader's Digest 285
 Wolff, S. de 115
 Women's International Zionist Organization 114
 Woodhead, J. 296
- World Jewish Congress. Advisory Council on European Jewish Affairs 44, 117
 — Australian Section 189
 — British Section 45
 World Union for Progressive Judaism 106
- Yaari, Y. 282
 Yeshiva Review 106
 Yiddish Scientific Institute (Yivo) 123, 285
 Young, H. 297
 Yssaev, B. 297
 Yugoslav Jewish Representative Committee 218
- Zabarsky, A. 184
 Zeit 35
 Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft 308
 Zeligs, D. F. 222
 Zeller, H. V. 288
 Ziman, J. 283
 Zionews 285
 Zionist 189
 Zionist Organization 283
 — America 120
 — South Africa. Reference Library 36
 Zionist Review 36, 106
 Zionist World 106
 Zionistisches Informationsblatt 36
 Z.O.A. News Reporter 189
 Zukerman, W. 118
 Zunser, M. Sh. 43
- Всееврейское представительство для Палестины 163
 Гарви, П. А. 216
 Еврейский антифашистский комитет в СССР. Пленум 118
- Еврейский народ в борьбе против фашизма 118
 Сережин, К. 297
 СССР. Чрезвычайная Государственная комиссия по установлению и расследованию злодеяний немецко-фашистских захватчиков 218

- Oesterreicher, J. M. 117
 Old Time New England 55
 Opatoshu, J. 300*
 Orientalia 307
 O.S.F.A. 189
 Ottley, R. L. 288
 Our Voice 104
 Our Way 104
 Owen, G. F. 119
- Paassen, P. 47, 218
 Palestine 284
 Palestine. Government 32
 --- Accountant General 33, 282
 --- Dep. of Agriculture and Fisheries 33
 --- Dep. of Health 33, 282
 --- Dep. of Labour 33, 184
 --- Dep. of Police and Prisons 33
 --- Dep. of Social Welfare 282
 --- Dep. of Surveys 101* 184*
 --- Laws 33, 261, 282
 Palestine Affairs 284
 Palestine and Middle East 261
 Palestine and Zionism 106
 Palestine Board of Higher Studies 33
 Palestine Exploration Quarterly 129, 307
 Palestine Information 285
 Palestine Journal of Botany 230
 Palestine trade catalogue 33, 282
 Palestine Tribune 55
 Palestine Year Book 119
 Parkes, J. W. 44, 47
 Parsons, R. P. 292
 Pascal, R. 44
 Pearson, S. V. 219
 Perry, S. S. 296
 Pesotta, R. 293
 Pessin, D. 301
 Philadelphia. The Dropsie College... 223
 Pieters, A. 288
 Pinsker, L. 119, 218
- Poale Zion 189
 Poale Zion Information 285
 Poggibonsi, N. da 32*
 Pohl, J. 293
 Polakiewicz, M. 44
 Poland 163
 Polish Jewish Observer 105
 Politzer, H. 102
 Pool, D. 214
 Pool, T. 214
 Pragier, A. 184
 Pro-Palestina 285
 The problem of Palestine 219
 Proceedings of the Royal Institution of Great Britain 308
 Progressive Jew 105
 Proskauer, J. M. 116
- Quarterly of the Department of Antiquities in Palestine 55
- Radio Week 81
 Reactions 5
 Refuat hashinaim 81
 Reik, Th. 292
 Religion in Life 230
 Religious Book Week 106
 Renouveau 285
 Representation of Polish Jewry 105
 Reveil des Jeunes 285
 Review of Religion 55
 Revista de 2 mundos 189
 Revue Biblique 55, 129, 230
 --- de Théologie et de Philosophie 130
 --- d'Histoire et de Philosophie Religieuses 230
 --- des Études Juives 308
 --- Juive de Belgique 130
 --- Philosophique de Louvain 130
 Revusky, A. 296
 Ridler, Mrs. A. 122
 Rivista di Filologia Classica 308
 Robinson, N. 293
 Roosevelt, F. D. 290
- Rose, F. 294
 Roth, C. 292, 302
 Roth, L. 302
 Roucek, J. S. 293
 Rubin, D. 113
 Ruppín, A. 33
 Rutherford, A. 115
- S. African Jewish Times 230
 Sachs, H. 115
 Saliternik, Z. 47, 120, 219
 Samuel, E. H. 33
 Scharfstein, B. A. 214
 Scheel, H. 220
 Schildenberger, J. 212
 Schmökel, H. 296
 Schneidmesser, B. 29
 Schön, D. 120
 Schofield, J. N. 288
 Schwartz, B. G. 290
 Schwartz, Ch. 290
 Schwartz, D. 301
 Schwarz, S. 217
 Schweizerisches Archiv für Volkskunde 130
 Scott, I. 296
 Sefarad 130, 308
 Segal, R. H. 215
 Selden-Goth, G. 298
 Senderay, M. 215
 Service Central des Déportés Israélites 36
 Seton-Watson, H. 117
 Shabot, E. M. 113
 Shakhany, Y. 184
 Shalom 36
 Shane Quarterly 230, 308
 Shapiro, J. M. 47
 Shertok, M. 33, 120
 Shneur, Z. 221
 Shnur, H. J. 216
 Shomrim Zionist Youth Magazine 105
 Shub, B. 217
 Shuey, A. M. 120
 Siegman, E. F. 288
 Simpson, Sir J. H. 47
 Sion 285
 Skoss, S. L. 120
 Smertenko, J. J. 218
 Smith, A. D. H. 107
 Smith, S. 37

- Kahler, E. 221
 Kaplan, E. 31
 Kaplan, M. M. 114, 218
 Kastein, J. 292
 Katz, A. R. 47
 Katzenstein, J. 292
 Kavaphis, K. P. 282
 Kaznelson, B. 295
 Keneset Israel. Waad Leumi
 Asefat Hanibharim 282
 Kenyon, Fr. G. 37
 Kenyon, K. M. 46
 Keren Hatora 301
 Keren Hayesod 101
 Khadduri, M. 295
 Klausner, J. 212, 295
 Kleiman, M. 290
 Kligler, I. J. 101
 Klötzel, Ch. Z. 301
 Knox, W. L. 213
 Kobler, D. 218
 Körner, I. 78
 Kohen-Cedek, J. 184
 Kohn, E. 114
 Kol Horabonuth 105
 Kotylansky, Ch. 219
 Kraeling, C. H. 218
 Kühner, H. O. 287
 Kyrkohistorisk Arsskrift
 229

 Labor Zionist Letter 284
 Lachmann, F. R. 46
 Landsberger, F. 219
 Landshut, S. 184
 Langton, E. 47
 Laserson, M. 293
 Lassen, L. 287
 Lazarus, E. 218
 Le Camus, E. 212
 Le-Esrath Ha-Am 188
 League of Nations 119
 League of Nations Union
 117
 Lehrman, S. M. 302
 Levi b. Gershon 287
 Levin, S. J. 288
 Levitsky, L. M. 44
 Levy, H. 302
 Lewinsohn, R. 215
 Liebenstein, E. 282
 Life in Palestine 81
 Liptzin, S. 222

 Lithuanian Jew 187
 Litwinski, L. 217
 Livingstone, S. 44
 Lockyer, H. 212
 Loewe, H. 216
 Löwenthal, R. 212
 Lourie, A. 119
 Lowdermilk, W. C. 47,
 295
 Lychnos 129, 307
 Lyons, Ab. 122

 McClellan, S. 219
 Mac Veagh, R. 37
 Macht, D. I. 107
 Magnes, J. L. 17
 Makkabi 284
 Man 129
 Mann, Th. 49, 300
 Margolis, I. 119
 Maritain, R. 298
 Marshall, P. 295
 Marx, L. 101
 Mayer, T. 296
 Medievalia et Humanistica
 129
 [Melbourne]. J. N. L. "Ka-
 dimah" 106
 Mendelsohn, Shlomo 217 [!]
 293
 Mendelssohn-Bartholdy, F.
 47, 298
 Mendilow, A. A. 184
 Menorah Journal 129
 Merkaz Le'Inyene Hinuk.
 Brooklyn 291
 Messenger 188
 Meyerhof, M. 92
 Mibashan, A. 17
 Michigan Alumnus Quar-
 terly Review 307
 Middle East Times 5
 Millas Vallicrosa, J. M.
 211
 Miller, A. 212
 Mindel, N. 114
 Minn, H. R. 37
 Mirski, A. 175
 Mishmar Bulletin 188
 Mit nyujthat Palesztina a
 galut zsidóságának 219
 Mizrahi Women's Organi-
 zation of America 296

 Mizrahi. America 189, 222
 Mnemosyne 129
 Modern Language Notes
 55, 307
 Monde Juif 284
 Monde Oriental 55
 Monin, J. 292
 Montagu, L. H. 113
 Morton, H. C. V. 296
 Moses, S. 31, 101
 Moses b. Maimon 42
 Moses ha-Darshan 288
 Mother and Child 1
 Muenzner, G. 47
 Muséon 55

 Nakarai, T. W. 211
 Nardi, N. 302
 Natanson, Th. 115
 National Council of Jewish
 Women 216
 National Jewish Welfare
 Board 117, 189, 216
 Near and Middle East
 who's who 184
 Nelson, L. E. 288
 Der Neue Weg 284
 Neue Wege 129
 Neufeld, E. 213
 Neumann, E. 219
 Neumann, R. 300
 New Scholasticism 307
 New York. Rabbi Isaac El-
 chanan Theological Se-
 minary 222*
 New York Folklore Quar-
 terly 55
 New Zionist Organization
 296
 News iss. by Mizrahi Am-
 erica 189
 Nordau, A. 292
 Nordau, Max 292
 Nordau, Maxa 292
 Nordisk Tidskrift for Bok-
 och Biblioteksväsen 229
 Norem, O. J. Ch. 44
 North Carolina Historical
 Review 307
 Notes and Queries 230
 Noth, M. 212
 Notre Parole 36

- Greenberg, L. 291
 Griggs, N. 281
 Gross, F. A. 120
 Grossowicz, N. 86
 Grünspan 293
 Guedalla, Ph. 119
 Guibbory, M. 85
 Guthman, S. S. 215
- Hachomer Hatsair 284
 Hadassah Headlines 36
 Haggadah 214*, 290
 Hahn, A. 221
 Hakol-Hakoreh 284
 Halkin, S. 48
 Halperin, I. 90
 Hammershaimb, E. 299
 Hardy, E. 295
 Harley-Mason, J. 170
 Hartmann, R. 220
 Harvard Theological Review 54, 127
 Haschomer Hatzair 105
 Hashomer Hatzair 188
 [Hashomer hazair] 105, 188, 284
 Hatikva 284
 Hatikvah 188
 Hawkins, R. M. 238
 Hazedek 188
 Hazen, N. W. 296
 Hebrew Union College Annual 306
 Hebrew Union College Bulletin 50
 Hehaluz, Italy 295
 Hemsí, A. 298
 Heredad 105, 127, 228
 Herring, B. O. 107
 Hertz, J. H. 215
 Herzl, T. 281
 Hibbert Journal 306
 Hillel 301
 Histadrut Ivrit of America 301
 Historia Judaica 127, 228
 Hitahdut oley Hungaria 5
 Hoade, E. 32
 Hoenig, B. 211
 Hoffmann, L. 101
 Humanidad 284
 Humphreys, D. 47
 Huntington Library Quarterly 54, 127
 Hyamson, M. 113
- Ichud 284
 Ichud Schivath Zion 163
 Icor Almanac 187
 Ihud Association 30
 In Jewish Bookland 105
 Institute of Arab American Affairs 295
 Institute of Jewish Affairs 117
 Insula 127
 International Journal of Psycho-Analysis 54
 Ionides, M. G. 295
 Ireland, Ph. W. 46
 Ironside, H. A. 287
 Isis 127
 Isserman, F. M. 213
- Jabotinsky, V. 295, 300
 Jacoby, G. 117
 Javne 105
 Jerusalem Collegiate Church of St. George 101
 Jewish Academy 228
 Jewish Advocate 54
 Jewish Affairs 188, 228, 306
 Jewish Agency for Palestine 31*, 119, 282, 283
 — Economic Research Institute 31*
 Jewish Annual 228
 Jewish Book Annual 225
 Jewish Calendar for Soldiers and Sailors 43
 Jewish Companion 284
 Jewish Council to Combat Fascism and Anti-Semitism, Melbourne 117
 Jewish Education 306
 Jewish Education Committee of New-York 218, 222*
 Jewish Forum 54
 Jewish Historical Society of England 228
 Jewish Labour 105
 Jewish Music Notes 188
 Jewish Outlook 284
 Jewish Quarterly Review 54, 128, 229, 306
 Jewish Review 226
 Jewish Social Studies 54, 128, 229, 306
 Jewish Struggle 188
 Jewish studies in memory of M. Guttman 186
 Jews in Uniform 188
 Johnson, A. R. 37
 Joint Distribution Committee Digest 293
 Joint Emergency Committee for Jewish Religious Education 301
 Jonas, L. 102
 Jonson, F. E. 289
 Jordan, J. 173
 Journal de Jérusalem 261
 — of American Folklore 54
 — of Biblical Literature 55, 128, 229, 306
 — of Chemical Education 128
 — of Near Eastern Studies 55, 128
 — of Religion 307
 — of the American Oriental Society 128, 229
 — of the History of Ideas 128, 307
 — of the Middle East Society 229, 261
 — of the Palestine Oriental Society 55
 — of the Royal Asiatic Society 128, 307
 — of the Royal Central Asian Society 307
 — of the Transactions of the Victoria Institute 55
 — of Theological Studies 128, 229
 Judaica (Buenos Aires) 129, 229, 307
 Judaica (Zürich) 284, 307
 Judisk Tidskrift 307
 Jüdische Rundschau 284
 Jurmann, B. 101
 Justice and Peace 188
- Kader, B. M. 115
 Kahan, Aaron 114

- of Oriental Research 53, 127, 305
 — of the Bible Readers' Union 53, 227
 — of the History of Medicine 53, 127, 227, 305
 — of the Independent Biological Laboratories 305
 — of the John Rylands Library 54, 227
 — of the Rabbinical College of Telshe 187

 Cahiers de Frontenex 54, 127
 Cairo. Palestine Government Industrial Exhibition 281
 California. University. Committee on International Relations 118
 Canadian Jewish Chronicle 227
 Canadian Medical Association Journal 127
 Caro, J. 288
 Cartledge, S. A. 107
 Cassel, I. 180
 Catholic Biblical Quarterly 305
 Central Jewish Hospitality Committee for Soldiers. Jerusalem 183
 Centre de Documentation Juive Contemporaine 35
 Ceuppens, F. 287
 Chagal, M. 298
 Chaitin, N. 294
 Chayenu 105
 Christians and Jews 35
 Chronicles 187
 Chronique d'Égypte 127
 Cincinnati. Hebrew Union College 50, 222, 306
 Ciudad de Dios 227
 Clark, H. B. 212
 Classical Journal 54
 Closen, G. E. 287
 Cohen, A. 115
 Cohen, A. E. 217
 Cohen, H. 115
 Cohen, H. J. 115
 Cohen, I. 46, 118, 183
 Collectanea Commissionis Synodalis in Sinjs 228
 Commentary 35, 228
 Congregation Rodeph Shalom Pulpit 188
 Contemporary Review 228
 Cooper, D. 212
 Copass, B. A. 287
 Costain, T. B. 37
 Crowfoot, J. W. 46
 Current Jewish Problems 188
 Dapei Hachaluz 283
 Davar 305
 Davar Latzofeh 188
 David b. Abraham al-Fasi 120
 Davidman, S. S. 301
 Day, A. 50
 Deeg, P. 217
 Diewerge, W. 293
 Dinin, S. 118
 Dominican Republic Settlement Association 116
 Dubnov, S. M. 215
 Dugdale, B. E. C. 294
 Duker, A. G. 217
 Eastern Hebrew and Annual 54, 105
 Eckstein, M. 49
 Economic Bulletin 217
 Economic History Review 228
 Edelbaum, M. 46
 Edelstein, M. M. 222
 Ehrman, A. 288
 Eichelgrün, G. 281
 Eisenberg, A. 223*
 Eisenstein, J. K. 298
 Emden, P. H. 291
 Empire and the Middle East 46
 Epstein, Isha 101
 Epstein, Isidore 301, 302
 Epstein, L. M. 42, 108
 Espérance 188
 Estudios Biblicos 305
 Ethnos 127
 Ewen, D. 120
 Expository Times 228
 Falk, L. A. 43
 Farmer, H. G. 42
 Feilberg, C. G. 294
 Feuchtwanger, L. 300
 Feuer, L. I. 223
 Fields, H. 116
 Fishman, I. 301
 Fleg, E. 42
 Folk-Lore 127, 306
 Folklore Studies 228, 306
 Forschungen u. Fortschritte 306
 Forschungen zur Judenfrage 217
 Frank, W. 293
 Frankel-Thomim, M. M. 213
 Frankenstein, E. 46
 Franklyn, J. 116
 Fraser, G. 115
 Fredman, J. G. 43
 Freehof, S. B. 290
 Freud, S. 115
 Freund-Joachimsthal, R. 101
 Friedenwald, H. 286
 Friedlander, M. 301
 Friedman, C. W. 287
 Friedman, L. M. 286
 Friedmann Makoff, Z. 101
 Friedrich, C. J. 119
 Friends of the Hebrew University of Jerusalem. America 222
 Gaster, Th. H. 106
 Gates of Zion 283
 Geographical Magazine 306
 Gershwin, G. 120
 Gholson, E. 122
 Ginzberg, L. 103
 Gittelssohn, R. B. 302
 Glos Bundu 284
 Glueck, N. 119
 Gordon, A. D. 294
 Gottschalk, M. 217
 Grad, G. 168
 Graham, G. 221
 Granovsky, A. 184
 Grant, S. 219
 Great Britain. Army 46*
 — Foreign Office 30
 — Palestine Currency Board 295

מפתח שמות המחברים ושמות הספרים האנונימיים בלועזית

Aaroni, A. 223	Annotated law reports 261	Bentwich, N. 45*, 294*
Abrahams, I. 216	Anthropos 126	Bentzen, A. 287
Addleson, A. 291	Antiquité Classique 126,	Berg, M. 217
Aevum 226	226	Berger, M. 287
Aldag, P. 292	Antonianum 305	Berkovits, E. 290
Alford, E. C. 106	Apelbom, A. M. 281	Berytus 53
Algazi, J. S. 289	Apenszlak, J. 44	Bible. tr. English 287
Almanaque-agenda 283	Arce, A. 281	Bible tr. Turkish 287
Alofsin, D. 122, 300	Aronstein, Ph. 30	Bible. Job 37
American Academy for Jew-	Aronstein, R. F. 30	[Bible] Esther 212
ish Research 103, 226	Art Bulletin 305	Biblica 227
American Council for	Asch, Sch. 217, 300	Biblical Archaeologist 53.
Judaism 187	Asfour, J. 45	126, 227
American Emergency Com-	Ashbel, D. 83	Bibliotheca Sacra 227
mittee for Zionist Affairs	Asiatic Review 126	Bienenfeld, F. R. 44
118	Asociación filantropica isra-	Bikkurim 187
American Fund for Pales-	elita 293	Binder, A. W. 298
tine Institutions 187	Atiyah, E. 294	Binyan 283
American Imago 226	Auerbach, L. 289	Blau, J. L. 214
American Jewish Commit-	Australia. Army 118	Blum, L. 115
tee 35, 116	Australian Jewish Forum	Blumenfeld, S. M. 222
—Research Institute on	126	B'nai B'rith 217
Peace and Post-War	Australian Jewish Historical	Bollettino ebraico d'infor-
Problems 116	Society 226	mazioni 105
American Jewish Year	Australian Jewish News	Bonger, W. A. 217
Book 44, 292	283	Boyden, E. A. 288
American Journal of Phi-	Avukah 118, 218	Boz de Türkiye 227, 305
lology 305		Braude, B. 281
American Literature 226	Babel 221	Braude, W. G. 37
American Sociological Re-	Bacci, D. 294	Brierre Narbonne, J.-J. 289
view 305	Bachya b. Joseph ibn	British Council. Jerusalem
American Zionist Emer-	Paquda 113	101, 183
gency Council 118	Bagatti, P. B. 32	Brönno, E. 220
Andrade, J.A.P.M. 43	Bahr, H. 183	Brown, F. J. 293
Anglo-American Committee	Bailey, A. E. 37	Buber, M. 49
of Enquiry 30, 118	Balscheit, B. 106	Bücher Tobias. Judith.
Anglo-Jewish Association	Barlevy, B. 281	Esther 211
Review 105	Barth, A. 183	Bulletin de la Société
Annales Academiae Scienti-	Beferman, S. 47	Royale de Géographie
arum Fennicae 53	Beginning Anew 105	d'Égypte 227
Annales du Service des	Belkin, S. 222	-- de l'Institut d' Égypte
Antiquités de l'Égypte	Bellorini, T. 32	126
226	Ben-Gurion, D. 45, 281	-- of the American Schools

STUDIES

Abramson, S.: לוי שבועה היסח Attributed to Saadia Gaon	231
Assaf, S.: Codex of Commentaries on the Talmud and Alfasi	233
Narkis, M.: The Stamp of the Printer Moses b. Bezalel Cohen	239
Wilensky, M.: Who is R. Nathaniel ha-Levi?	131
Yaari, A.: Two Pamphlets from Palestine	
1. A Letter from Ashkenazi Women in Jerusalem	140
2. שבת ותהלה לארץ-ישראל by R. Perez b. Moses	155
Yaari, A.: The first Hebrew Press at Zytomir	243
Yaari, A.: Hebrew Printing at Mohilev on the Dniester	309

FROM THE LIBRARY COLLECTIONS

Assaf, S.: Responsa of R. Isaac מנחם	56
Goldschmidt, E. D.: "Minhagim" of R. Hayyim Paltiel	324
Muntner, S.: Averroes and his Medical Works, especially the "Kulliyat"	62

NOTES

Benayahu, M.: More about the אנשי-בית Family	75
Freimann, A.: R. Abraham b. David's Commentary on Baba Kama	249
Goitein, S. D.: I. Goldziher's Hebrew Writings	251
Kahan, I. F.: The Book אברהם פנים by R. Ephraim of Ratisbon	160
Kohn, P. J.: Addenda to "Hebrew Printing in London"	75
Kook, S. Ch.: The Abbreviation מנחם	331
Narkis, M.: Addition to "The Period of Moses b. Bezalel's Stamp"	332
Roth, C.: On "Addenda to Hebrew Printing in London"	331
Scholem, G.: How many Solomon Molkho's are there?	249
Sopher, A.: Note	76
Sonne, I.: Miscellanea	73
Szulwas, M. A.: On the "Italian-Hebrew Itinerary"	73
Yaari, A.: The Period of Moses b. Bezalel's Stamp	250
Yaari, A.: Rejoinder	332

LIBRARY NOTES AND NEWS	253
BIBLIOGRAPHY	
Palestine Publications	
Periodicals and Collections	1, 77, 161, 259
Books and Pamphlets	5, 81, 164, 261
Hebraica and Judaica	
Periodicals and Collections	35, 103, 186, 283
Bibliography and History of Jewish Studies	36, 106, 189, 285
Biblical Studies	37, 106; 211, 286
New Testament	... 212, 288
Talmud and Midrash, Rabbinic Literature	37, 107, 212, 288
Jewish Philosophy and Religion	42, 113, 213, 289
Kabbala and Hassidism	42, 113, 213, 290
Liturgy, Ritual, Sermons, Ethics	42, 113, 214, 290
History and Related Subjects	43, 114, 215, 291
Jews in the Present	43, 115, 216, 292
Zionism and Palestine	45, 118, 218, 294
Ethnography, Folklore, Art	47, 120, 219, 297
Philology	48, 120, 220, 299
Mediaeval Hebrew Literature	48, 120, 220, 299
Modern Hebrew Literature	48, 120, 220, 299
Yiddish Literature	48, 121, 220, 299
Literature in Other Languages with Jewish Themes	49, 122, 221, 300
Juvenile Literature	49, 122, 222, 301
Education and Teaching	49, 122, 222, 301
Text Books	50, 123, 223, 302
Hebrew Books on non-Jewish Subjects	50, 123, 223, 302
Periodicals	51, 124, 224, 303

LIST OF ABBREVIATIONS

a. o. : and others	n. d. : no date
Bd. Band	n. p. : no place
c. : copyright	n. pr. : no printer
col. : coloured	numb. l. : numbered leaf(-ves)
diagr. : diagram(s)	p. : page(s)
diss. : dissertation	p. l. : preliminary leaf(-ves)
ed. : editor, edition	pl. : plate(s)
facsim. : facsimile(s)	port. : portrait(s)
front. : frontispiece	pref. : preface
hrsg. : herausgegeben	T. : Teil
illus. : illustrated	tab. : table(s)
incl. : including	vol. : volume(s)
l. : leaf(-ves)	

KIRJATH SEPHER

BIBLIOGRAPHICAL QUARTERLY OF THE
JEWISH NATIONAL AND UNIVERSITY LIBRARY, JERUSALEM

VOLUME XXIII

Jerusalem, 1946—47

The Hebrew University Press Association